Slovenské Pohľady.

ČASOPIS

zábavno-poučný.

Redaktor a vydavateľ:

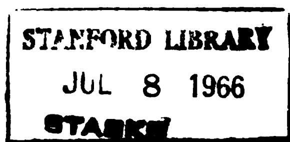
Jozef Škultéty.

ROČNÍK XXXV.

TURČIANSKY SV. MARTIN.

TLAČIL KNIHTLAČIARSKY ÚČASTINÁRSKY SPOLOK

1915.

STANFORD LIBRARY
JUL 8 1966
STACKS

OBSAH.

Básne.

Novelly, rozprávky.

Dramatické práce.

Rozpravy, články.

Slovenský jazyk, živá starina.

Beseda.

Literatúra a umenie.

Rok 1915. Sošit 1.

Slovenské Pohľady.

Úryvky z Goetheho Fausta.

Prekladá *Martin Sládkovičov.*

IX.*)

Predihra na divadle.

Správca. Dramaturg. Veselá osoba.

Správca.

Vy dvaja, čo vše veliků
mi skytli pomoc v núdzi, strasti,
recte že, čo vy v našej vlasti
čakáte z nášho podniku?

Ja veľmi rád by masse bol po vôli
zvlášť preto, že tá žijúc živí aj.
Hľa, brvná, dasky hotové by boly,
a každý čaká sviatok nebodaj.
Už sedia tuhla prísno-kľudno-milí
a radi by, sa diviac, okatili.
Viem, čo je duchu ľudu po chuti:
no tak som v súrke ešte nebol ani;
ač na najlepšie nie sú zvyknutí,
však zato sú až strašne načítaní.
Čo robiť, by hra mala čerstvosť, nov
i význam a sa stretla s obľubou?
Ja arci rád to vidím, keď tie massy
sa k našej búde valia v prudkosti
a vykrikujúc silno zas a zasi
sa tisnú úzkou bránou milosti,
už pred hodinou štvrtou, na dni samom
ku kasse lakťmo tá sa derie smes,
a jako za hladu pred pekárovým krámom
za vstupenku čajs' doláme si väz.
Tak zmámiť ľudí básnik len je v stave:
nuž, priateľu môj, dnes to urob práve!

*) Táto časť je v pôvodine hneď za Venovaním.

Básnik.

Ó, nač spomínaš mi tie pestré davy,
pri vide ktorých duch z nás utekᴀ́!
Skry predo mnou ten nával kolotavý,
čo mimoďak nás vo vír zavlieka.
Nie, veď ma v tichý kút ten rajskej slávy,
kde v čistý ples sa básnik oblieka,
kde rukou božskou družstvo, láska milá
blahodať nášho srdca vypestila.

Ach, čo tu v hĺbke ňáder našich vzlietlo,
čo blábolil si ostýchavo ret
a s nezdarom i so zdarom sa stretlo,
to okamžika dravosť zhltne v sled,
a často až keď rokami sa plietlo,
ho dokonalým môžeš uvideť.
Len pre okamih vzniklo, čo plá blyskom,
však ozajstné je pre potomstvo ziskom.

Veselá osoba.

Len kebych nečul o potomstve tárať!
Ak že ja mám sa o potomstvo starať,
kto zteší vek náš žartami?
Bo ich chce, i nech sa mu dajú.
Prítomnosť chlapca, ktor'mu mušky hrajú,
je vždycky tiež dač', zdá sa mi.
Kto voľne sa a snadne sdielať vie,
ten od rozmaru ľudu nemá bôľa,
ten veľké chce mať okolie,
by zatriasol ním, jak mu vôľa.
Nuž pochlapte sa, všetko vzorné buď;
obrazotvornosť a čo ku nej patrí:
um, rozum, vtip, cit, vášeň dajte čuť,
no nezabuďte blázniť aj dve na tri!

Správca.

Zvlášť ale dajte toho v dostač! Veď
sem chodia vidieť, chcú sa nahľadeť.
Keď pred zrakom sa odohráva mnoho
a massa má nač gániť zas a zas,
vy hneďky v šírke získali ste z toho
i obľúbi si každý vás.
Len massou možno zdolieť, získať massy,
tu pre každého dač sa vyhodí.
Kto mnoho dáva, každému dá asi,
a každý spokojný preč odchodí.
Keď dávate kus, dajte ho sťa kusy!
Smes taká vždy sa zdariť musí;

tak ľahko podá sa, jak ľahko vytvorí.
Čo platno, keď z vás celok hovorí!
Publikum preds' vám spraví z neho kusy.

Básnik.

Jak zlé — ni neviete — remeslo také je!
Jak nesvedčné pravému umelcovi!
Hľa, vám už to je najvyššie,
čo babrák fušer vyhotoví.

Správca.

Mňa taká výtka nemôž' nazlobiť;
kto mieni zdarne pôsobiť,
nech rezko k nástroju sa zhýba.
Hľa, máte štiepať drevo mäkké iba,
a píšete, hľa, pre koho!
Kým nuda ženie jednoho,
prichádza druhý hojnej od hostiny,
a, čo je na-najhoršieho,
od četby novín prijde mnohý iný.
Zjašení náhlia k nám jak k maškarnému hodu;
zvedavosť nohám krýdel naviaže;
toť, dámy zjavujú sa v plnej zdobe, svodu
a hrajú s nami bez gáže.
Nač na básnictva snívať vrchovisku?
V divadle plnom jak vám zvýska hosť?
Na priaznivcov toť hľaďte v blízku!
Chlad z poly, z poly surovosť.
Ten po divadle mieni v karty hrať,
ten stráviť noc na hrudi dievky divú.
A za to máte sužovať,
vy, blázni biedni, Múzu snivú?
Vravím vám, dajte viac, vždy viac len
dajte preds',
tak nemôžte od cieľa odkolotať.
Len hľaďte ľudí zmiasť a zmotať,
im vyhovieť je ťažká vec — —
Čo napadá vás? Bôľ či umilenie?

Básnik.

Choď iného si sluhu vyhľádať!
Tak básnik má si hriešne zapredať
najvyššie právo, podar prírody,
človečie právo, tebe v zaľúbenie!
Čím že on srdcia v poskok ženie?
Čím nado všetkým vývodí?
Či nie tým súzvukom, čo z prs mu vyviera
a do srdca zpät svet mu zaviera?

Keď príroda tou večne dlhou niťou,
bez zájmu točiac, tučí vreteno,
keď každá bytnosť massou rozvlačitou
otupno hučí, zmäteno,
kto vpraví v rad ten stály nepremenno
ruch, súlad, pohyb skladný, súmerný?
Kto jednotlivé prvky posväteno
upraví, sladí v akkord nádherný?
Kto vzbúri vášeň? Kto sa o to stará,
by súmrak bronel vážne rumencom?
Kto sype všetky krásne kvety jara
pod nohy v cestu milencom?
Kto zo zelene skromnej veniec snuje
toť zásluhám, čo slávu znamená?
Kto stráži Olymp, bohov shromažďuje?
To ľudská mohutnosť v básniku zjavená.

Veselá osoba.

Nuž užívajte síl tých krásnych vždycky
a veďte obchod poëtický
na spôsob ľúbostného románu!
Snáď prídu, rozcítia sa, ostanú
a postupno sa zamotajú v zápäť,
porastie blaho, pak naň prijde nápad,
sú vytržení, potom prijde bôľ
a skôr, než zbadajú, sa román rozpriadol.
I my dej taký pusťme v kyvot!
Len pozačrite v plný ľudský život!
Každý ho žije, nemnohý ho zná,
a kde doň siahnete, tam vec je zábavná.
V obrazoch pestrých málo svetla,
v blud mnohý iskra pravdy vzlietlá,
tak schystáš skvelý nápoj v sled,
čo občerství a vzdelá celý svet.
Tak shromaždí sa najkrajší kvet mlade
pred vašou hrou a slúcha veštieb vravu,
i ssajú srdcia nežné tu, tam, všade
melancholickú z vášho diela stravu.
Tak rozihranosť vzniká tu i tam,
a každý zre, čo v srdci nosí sám.
Sú ešte jednak chtiví smiechu, náreku tiež,
ctia ešte vzlet, ich teší klam a mam;
kto hotový je, tomu nevyhovieš;
kto stáva sa, vždy bude vďačný nám.

Básnik.

Tak daj mi nazpäť oné časy,
keď ešte sám som v bytnosť spel,

keď, ožívajúc zas a zasi
stiesnených piesní prameň vrel,
keď mlhy svet mi halievaly,
puk ešte divy sľuboval,
keď stá som kvetov odtŕhal,
čo po dolinách v množstvách plály.
Nič nemajúc, preds' dosť som mal!
Hnal som sa k pravde, z klamu tešieval.
Daj bezuzdnú mi onú chtivosť
i blaha bôľaplný vznet,
daj silu zášti, lásky živosť,
nu, mladosť moju daj mi zpät!

Veselá osoba.

Mladosti, priateľ môj, ti treba istotne,
keď vrahovia ťa v bojoch tlačia,
keď na hrdle ti urputne
tie nanajmilšie devy kväčia,
keď po rýchlom ti bežaní
u cieľa veniec slávy kynie,
keď po tančení-skákaní
máš prehýriť noc na hostine.
No siahnuť do strún známych nám
a na nich hrať tak ľúbo, silno
a k cieľu, čo si vztýčiš sám,
sa zatáčať tak milo-mýlno,
to, starkí páni, vaša púť,
a to v nás úctu k vám nie menšiu nieti.
Staroba detským nerobí, jak čuť,
len najde nás sťa pravé ešte deti.

Správca.

No dosť už bolo rozprávania,
už skutky chcel bych spatrovať!
Kým vy tu, druhu druh sa klania,
môž' dač sa užitočné stať.
Čo naplat vrava o nálade?
Tá nezjaví sa váhavcom.
Keď básnikmi sa vyznávate,
nuž vládniteže básnictvom.
Vám známo, čoho je nám treba,
my chceme tuhý mok ssať v seba;
nuž navarteže mi ho hneď!
Čo dnes sa nestane, ni zajtra toho niet,
ni jedného dňa netra ztratiť;
odhodlanosť má smelo, hneď
za pačesy vec možnú zchvátiť,
pak nedá sa v tom ničím hatiť

a koná ďalej, musí veď!
Na doskách naššských s vecou svojou
sprobúva, viete, ten i ten,
nuž nešetrite v tento deň
ni prospektov, no ani strojov!
Užite rôznych svetiel neba v sled,
i hviezdy môžte mrhať valne;
o vodu, oheň, steny skalné,
o zver a vtáctvo núdze niet.
Tak tento úzky z dosák dom
naplňte celým stvorenstvom
a choďte mierno-rýchlo-vlieklo
od neba svetom až po peklo!

X.*)

— — — — — — — — — —

Faust.

(Otvorí knihu a zazrie znamenie makrokosmu.)

Ha! jaká rozkoš zrazu kolotá
mi každým smyslom, keď hľa toto shliadam.
Hľa, mladé sväté blaho života
zas v každom čuve, žile vrele badám.
Či boh kýs' písal tieto znamenia,
čo vnútra bes mi tíšia v chvíli
a v biednu hruď ples lejú milý,
a, z tajnostného púdenia,
prírodné kol mňa odkrývajú sily?
Či bohom som? Ký vo mne jas?
V tých čistých čiarach vidím cele,
jak pôsobiaca pred mnou príroda sa stelie.
Až teraz chápem mudrca toť hlas:
„Svet duchov nie je uzavrený,
lež um tvoj, srdce zmrtvelé.
Hor, žiaku, v rána zabronení
hruď zemskú skúpaj vesele!"

(Obzerá znamenie.)

Jak všetko v celok spie a zrie,
a jedno v druhom žije, vrie!
Jak sily neba chodia hor', dol' vzňaté
a dávajú si vedrá zlaté!
Ich lety žehnaním sa slnia,
od neba zemou toť sa vlnia
a harmoniou všesvet plnia!
Ké divadlo! no, ach, len divadlo!

*) Úryvok tento je pokračovaním Faustovho monologu, začatého slovami: „Už preštudoval som..." Scéna, ako tam.

Kde, nesmierna, ťa vzchopím, prírodo?
Kde, kojné ňádra vás? Vy žitia zdroje,
na ktorých visí nebo, zem,
k nimž spráhlou hruďou prilnúť chcem —
Vy ukájate, len nie smädy moje?

(Prevráti nevrlo v knihe a zazrie znamenie ducha zeme.)

Jak ináč vplýva na mňa tento znak!
Ty, duchu zeme, si mi bližšie,
už vidím sily svoje vyššie,
jak vínom novým, prehriaty som tak,
smelým sa cítim výnsť na sveta pole
a znášať blaho zeme, zeme bôle,
s búrkami pliesť sa hore-dole;
keď tonie loď, byť dobrej vôle.

Nado mnou zmráka sa —
Mesiac sa zatmieva —
Toť, lampa hasne!
Hľa, kúr! Kol hlavy mojej rudé
sa hadia pablesky,
s klenutia veje úžas kýs'
a vzchýta ma!
Tvoj cítim oblet, doprosený duch!
sa obnaž, zjav!
Ha! v srdci mojom skubot, ruch!
pre nové pocity
mám každý smysel rozrytý!

Celým sa srdcom — cítim — k tebe viniem!
Ty musíš, musíš prijsť, keď hneď aj zhyniem!

(Chytí knihu a tajomne vysloví znamenie ducha. Zhadí sa červenkavý plameň, *duch* zjaví sa v plameni.)

Duch.

Kto zve ma?

Faust (odvrátený).

Strašný obličaj!

Duch.

Ty si ma silno ťahal, bodal,
na mojej sfáre dlho hlodal,
a teraz —

Faust.

Neznesiem ťa, jaj!

Duch.

Dychtive prosíš, bys' ma shliadol,
bys' videl tvár a hlas čul môj;
mnou pohnul mocný popros tvoj,
som tu! Ký biedny lak ta zvládol,
nadčlovek, tebou! Kde je duše vehlas, vzlet?
Kde ňádra, ktoré v sebe stvorily si svet
a pestovaly, i sa s plesom dmuly,
by k nám sa, k duchom, v roveň vyšinulý?
Kdes', Fauste, jehož hlas až ko mne znel,
čo ko mne si sa z celej sily drel?
Či tys' ten, čo keď dych môj na ňho veje,
sa v hĺbkach žitia všetkých chveje,
červ pokrčený, bázlivý!

Faust.

Pred tebou ujsť mám, plamu zjave?
Som Faust, som tebe roveň práve!

Duch.

Vo vlnách žitia, vždy snaživý
robotiac, kolotám
dole i hore!
Krst tu, hrob tam!
Večité more,
menivý kyvot,
horúci život,
tak na časn krosnách ja hučiacich sám
vždy pracujúc, živú šatu božstvu tkám.

Faust.

Ty, čo svet šíry obchádzaš,
duch pilný, jak sa blízkym cítim tebe!

Duch.

Tys' roveň duchu, ktor'ho chápať znáš,
nie mne! (Zmizne.)

Faust (poklesnúc).

Nie tebe?
Komuže tedy?
Ja obraz božskosti!
A ani tebe len! (Klope ktosi.)
Bodaj ťa — to môj študent-posluha —
Už je po mojom krásnom šťastí!
Že túto plnosť zjavov miasti
musí ten suchý vlačuha!

(*Wagner* v chaláte a v nočnej čiapke, lampu v ruke. *Faust* odvráti sa nevrle.)

Wagner.

Pardón, čul som vás deklamovať,
snáď zo smutnohry gréckej nakoniec?
V tom umení dač' rád bych sprofitovať,
bo dnes to veľmi cenná vec.
Ja počul neraz za to ručiť,
že komediant môže kňaza učiť.

Faust.

To áno, keď kňaz komediant je,
jak občas vari udá sa pád ten.

Wagner.

Ach, keď kto zavretý vždy v muzeume je
a vidí svet toť azda v sviatok len,
len prez ďalekohľad, len od ďaleka,
jakže má vplývať na svet, na človeka?

Faust.

Ak toho necítite, márna práca,
ak z pŕs to nevrie prúdami,
až zvládne sila lahodiaca
všech poslucbačov srdciami.
Len seďte! Lepte, — varte sami
smes-jedlo z cudzích odpadkov
a vyfukujte biedne plamy
z pahrabky svojej znov' a znov'!
Obdiv, keď tak ho radi máte,
vám zjaví decko, opica,
no srdca k srdcu nezískate,
keď nejde vám to od srdca.

Wagner.

No prednáške je dobrej rečník rád,
a tu som — cítim — ešte veľmi vzad.

Faust.

Za zdarom choďte počestným!
Kárajte blázna kriklavosť!
Um, pravý smysel s umením
bárs malým, k prednáške je dosť;
a jestli vážne chcete predniesť dačo,
za slovami sa sháňať, na čo?
Hej, vaše reči blýskavé,

v nich vytáčate ľudstva rezby — istím —:
sú mĺkve, jak toť vetry mlhavé,
čo v jasenný čas suchým šuštia listím!

Wagner.

Ach, Bože! Umenie
je dlhé, žitie krátke.
Mne v snahách kritických pri toľkej látke
vše o hlavu, hruď teskno je.
Jak mnohú veľkú ťažkosť človek skúsi
na ceste k zdrojom vedúcej,
a ledva prijde do pol cesty tej,
už úbohý čert umrieť musí.

Faust.

Či pergament var' sväté žriedlo je to,
od ktor'ho smäd sa večne pominie?
Nie, občerstvenia niet a nieto,
ak ono z vlastnej duše neplynie.

Wagner.

Odpusťte, je v tom pôvab veľký,
do ducha časov presadiť sa celký
a vidieť, pred nami, jak smýšľal múdry muž,
a jak my vpokon slávne pokročili už.

Faust.

Priateľko, zašlý čas je knihou nám,
čo pečadí má sedem asi;
čo zvete duchom čias, duch ten
je vlastne duch toť pánov len,
duch, v ňomž tie zrkadlia sa časy.
To vskutku tovar preúbohý!
Od neho človek v zápäť odbíja.
To sud na smeti, búda na rárohy
a — najvýš — hlavná štátna akcia,
čo skvelo, pragmaticky vedie, predčí,
o jakej vravieť iste bábkam svedčí.

Wagner.

No svet! a človek! srdce i duch s ním!
Veď každý rád by niečo z toho spoznať.

Faust.

Hej, čo zvú takým spoznaním!
Kto smie to decko pravým menom pozvať?

Tých nemnohých, čo niečo spoznali,
no, nehájac sŕdc plných pošetilí,
svoj cit i videnia toť chátre objavili,
tých pálili a na kríž vešali.
Prosím vás, bratku, už je pozdná noc,
na teraz musí dosť byť toho.

Wagner.

Ja ešte rád by bol bdel, dlho hoc
a s vami múdre shováral sa mnoho.
No zajtra, v prvý veľkonočný deň to,
dovoľte dotaz ten i tento.
Vždy snažne som sa učil, pri študiách sedel;
ač mnoho viem, no rád bych všetko vedel.
(Preč.)

Faust.

Jak mizne všetka nádeja tej hlave,
ktorá len stále ľnie ku chamradi!
Lakomou rukou kope poklady,
a rada je, keď najde červov práve!
Či taký smie tu zavznieť ľudský hlas,
tu, kde ma duchov otáčala sila?
No, ach, buď tebe vďaka tento raz,
najbiednejší z tých, zem čo porodila.
Ty zo zúfania si ma vytrhol,
čo smysly mi už pomiasť bolo v stave.
Ach, zjav ten taký obrovský až bol,
že ja sa cítil trpaslíkom práve.
Ja, božstva obraz, ktorý k zrkadlu
už pravdy večnej blízko cítil seba
a blažený bol v slávojase neba,
pozemskosť cítiv s seba odpadlú;
ja, viac než Cherub, jehož prasila
už plná predtúch tiecť dosť bola smelá
po žilách prírody, a, tvoriac, chcela
jak bozi žiť, — jak trpím za to veľa!
Mňa veta jedna hromom odbila.
Nesmiem sa tedy, nesmiem rovnať tebe.
Dosť sily mal som dotiahnuť ťa k sebe,
no udržať ťa nepostačila.
Ja cítil sa v ten moment sladký
tak malým, i tak veľkým, hej,
ty kruto sotil si ma zpiatky
do ľudskej suďby neistej.
Kto poučí ma? Čoho striesť sa?
Či popud toten slúchať mám?
Ach, činy naše tak, jak utrpenia, predsa
len hatia pobeh žitia nám.

V to najslávnejšie, čo duch počal, vpletá
sa materia cudze, cudzejšie;
keď dospieme až k dobru tohto sveta
na lepšie vravia: mámenie.
Pocity slávne davšie žitiu ceny
zmrtvejú cele v zemskom lopotení.
Keď ináče sa zvykla obraznosť
nádejno-smelo k večnosti až šinúť,
v ráz: malý priestor jej je na to dosť,
keď v časov víre šťastie úspie hynúť.
Starosť sa v srdci zahniezdi tam dole
i spôsobuje tajné bôle;
sa hýčka bez kľudu, mier, vôlu podrýva,
sa vždycky novou maskou zakrýva,
jak dom, dvor, žena v zrak sa zvykne stavať,
jak oheň, voda, dýka, jed;
sa trasieš pred tým, čoho niet,
a čoho neztratíš, to musíš oplakávať.
Bohom som nerovný! To cítim v hlbinách!
som roveň červu, ktorý ryje prach,
ktorý tam žije z prašnej potravy,
až pútnika krok tam ho zadlávi.
Či nie je prach, čím táto vysoká
sa úži stena, police i stoly,
tá veteš, hatlanina storaká,
čo tiesni ma v tom svete molí?
Či tu nájsť, čoho u mňa niet?
Či z tisíc kníh mám čítať skutok jasný,
že ľudia všade mali útrap, hnet,
a že len kde-tu jeden bol z nich šťastný? —
Čo sa mi, lebko prázdna, vyškieraš?
Že v mozog tvoj, jak v môj, sa zmätok vlúdil,
za ľahkým sliedil dňom a v mraku ťažkom až,
za pravdou túžiac, predsa biedne blúdil!
Vy nástroje, sa zo mňa smejete,
ty kolo, hrebeň, pigľajz, valec.
Ja stál u vrát, vy kľúč byť maly ste;
no závor zotvárať, hja, treba inší znalec.
Tej tajomnej v deň jasavý
prírode márne závoj s tvári berieš,
a čoho sama duchu nezjaví,
sochorom, šrófom od nej nevyderieš.
Ty starý riad mnou nepoužitý,
tu preto len si, že mal ťa môj otec,
a na pulte toť svitok starý, ty,
jak zaúdil ťa, dymiac, matnej lampy knôtec.
Radšej svoj statoček premrhať mohol som,
jak, obťažený ním, sa znojom vlažiť!
Čo nechal ti tvoj otec dedictvom,

to nadobuď, by mohlo ťa, čo tvoje, bližiť.
Vec nepoužitá je bremenom;
len z toho, okamih čo stvorí, možno ťažiť.
No prečo oko moje tamhla sa mi vpilo?
Či zraku magnétom je totá flaška tam?
A prečo mi je v ráz tak jasnó, milo,
jak keď toť v nočnej hore luna zjasá nám?
Buď pozdravená, čaša samosvoja,
už zbožne odtiaľ sníma ruka moja.
Ctím v tebe ľudský výtvor umový.
Ty súhrn mokov lúbo-uspávavých,
ty výťah všech síl nežno-zabíjavých,
dokážže priazeň svojmu majstrovi!
Keď vidím ťa, už bolesť lahodneje,
keď chytím ťa, už umrieť snadnejšie je,
pomaly melkne ducha povodeň.
Na vysoké na more čosi tiská,
vôd zrkadlo sa u nôh mojich blýska,
k novým ma brehom vábi nový deň.
Koč z ohňa na ľahkých, hľa, krýdlach letí
sem ko mne! I som plný chtivosti
po novej ceste hnať sa vzduchom v strety
tým novým sfäram čisť j činnosti.
To život slávny, bohoslasť to v plňku!
Ty, toť len červ, či s' hoden toho ty?
Hej, obráť milostnému zemeslnku
len chrbát z celej ochoty!
Odváž sa: otvor, prebor oné vráta,
zpred ktorých každý rád sa ztratí v bok!
Tu čas dať dôkaz skutkom, ktorý ráta,
že muža dôstojnosť s božskosťou drží krok;
čas, pred tým jaskom tmavým v triaške nebyť,
v ňomž v súžbu obraznosť sa vlastnú vydáva;
čas, k priechodu sa tomu prebiť,
kol jehož úst plá vatra pekla žeravá;
čas, rozhodnúť sa: krok ten jare spravím,
bárs s nebezpečím, že sa do ničoty vplavím.
Nuž, poď dol', čaša čistá kryštálová,
von z rúšky starej, čo ťa v sebe chová,
na teba mnohý nemyslel som rok!
Ty blýskala pri otcov hodoch šumných,
roztešievala hostí dumných,
keď z teba vzájom pili prípitok.
Toť, mnohý umno-skvostný obrázok,
o ktorých v rýmoch rečniť musel, kto pil,
tak obsah jedným dúškom v seba vtopil:
hľa, koľko z mladi nočných spomienok;
včuľ nepodám ťa rukám súsedovým,
na tvoju umeleckosť verša nevyslovím;

tu, ktorý náhle otrundží, je mok.
Hla, počerno sa prúdi prázdnom tvojím.
Čo sám som schystal a je mojím:
to vposled pijúc, celým srdcom svojím
toť ránu venujem slávnostný prípitok!
(Priloží čašu k ústam.)*)

XI.

Pred bránou.

Všelikto prechádzkou tiahne do svobodna.

Niekoľkí remeselnícki burši.

Čože vy tade von?

Iní.

Ideme von na Jágrov dom.

Tí prví.

My by sme chceli putovať na Mlyny.

Remeselnícky burš.

Ja, do Vodnian isť, dávam radu vám.

Druhý.

Nevedie pekná cesta tam.

Tí druhí.

A ty že kam?

Tretí.

Ja pojdem ta, kam iní.

Štvrtý.

Hor, poďte do Hradísk, tam jesú — to sa vie —
najkrajšie devy, pivo najlepšie,
kuriatka prvej triedy jesto.

Piaty.

Ty výskok rujný, hlaďže hlaď,
po tretie chceš tam nahabať?
Mne nechce sa ta, mne to hrozné miesto.

---

*) Tu nasleduje scéna, podaná v II. úryvku tohoto prekladu: Zvuk zvonov a spev sboru.

Slúžka.

Nie, nie! ja vrátim do mesta sa zpät.

Druhá.

Pri týchbla topoloch — vieš — on nás iste
čaká.

Prvá.

V tom veľkého mne šťastia niet;
tomu len s tebou ísť je ďaka,
len teba v tanci zvŕtava.
Čože mne tvoja zábava!

Druhá.

Dnes nebude on iste sám,
brčkavá hlava, vraj, s ním bude tam.

Študent.

Hrom! jak toť triela dievky driečne!
Poď, pán brat, s nimi ísť nám nutno-svedčné.
Silné, hej, pivo, dohán štiplavec
a dievka v paráde, to môjho vkusu vec.

Meštianske dievča.

No hlaď, kam mladí páni pohli!
To je už ozaj na posmech;
veď najlepšiu by spoločnosť mať mohli
a za slúžkami bežia v spech.

Druhý študent (k prvému).

Nenáhli! idú od zadu dve k nám,
sú oblečené veľmi milo,
i súsedka je moja tam;
mne sa to dievča zapáčilo.
Kráčajú v tichom odmeru
a vpokon i nás s sebou soberú.

Prvý.

Nie, pán brat! To by cesta zavretá.
Vpred! Divočinka nesmie sa nám ztratiť.
Tá ruka, ktorá v piatok zametá,
vo sviatok vie čas najlepšie ti skrátiť.

Mešťan.

Nie, mne sa neľúbi ten nový mešťanosta!
Čo ním je, vždy viac drzosť jeho vzrostá.

A k dobru mesta čože podniká?
Či so dňa na deň horšie neni?
Len poslúchať si prinútený,
a daň, jak nikdy — veliká.

Žobrák (spieva).

Vy dobrí páni, krásne dámy,
parádne, v lícach rumeň, kvet,
ráčteže, prosím, prizrieť sa mi
a uľavte mi biedy hneť!
Nech nehudiem tu darmo predsi!
Štedrosť je blaha prameňom.
Deň, ktorý svätia ľudia všetci,
nech bude pre mňa žatvy dňom.

Druhý mešťan.

Nič nemám lepšieho na sviatok, na nedeľu
nad rozhovor o vojne, kriku jej,
keď v diaľnom zadu, v Tureckej,
na vzájom národy sa melú.
U okna stojíš, strovíš nápoj svoj
a hľadíš, riekou jak sa pestré lode berú,
večer sa vrátiš jarý na pokoj
a požehnávaš časy mieru.

Tretí mešťan.

Pán súsed, hej! ja taktiež za to mám:
nech skalpírujú sa tam v holo,
nech, jak chce, chlpí sa to tam;
len doma nech je ako bolo.

Starena (k meštianskym dievčatám).

Ej, aké zdobné! pekné, mladé jak!
Kto nemá po vás okom blýskať? —
Len nie tak pyšno! Dobre tak!
A po čom túžite, ja znala bych vám získať.

Meštianske dievča.

Poď, Agata! Sa chránim chyby tej,
bych s takou strigou verejne ísť mala;
ač ona v noci sväto-ondrejskej
mi budúceho ukázala.

Druhé.

Mne zjavila ho v kryštále
sťa vojaka, s ním viacej takých bolo;
i pozerám, ho hľadám stále,
no nevidím ho nikde na okolo.

Vojaci.

Výsoké hrady
z oblačia zvislé,
dievčatá pyšnej,
posmešnej mysle:
tie chcel bych získať!
Podnik to smelý,
slávna mzda zaň!
Ideme radi
poslušní trúbe,
v ústrety plesu,
v ústrety zhube.
Oj, to je útok!
Život to zlatý!
Dievčatá, hrady
musia sa vzdati.
Podnik to smelý,
slávna mzda zaň!
A v diaľ sa bere
vojsko i zbraň.

Opravy.

Na str. 558. zdola 12. r. miesto Prekliata, má stáť Prekliato (čo nás)
„ „ „ „ 8. „ „ Prekliato, „ „ Prekliat*y* (mammon)
„ „ 564. „ 7. „ „ jeleň, „ „ *z*eleň
„ „ 565. „ 18. „ „ vypína, „ „ v*z*pína
„ „ 568. shora 21. „ „ mňa, „ „ *nuž*
„ „ 580. v prostriedku za riadkom: Keď dvermi vše sa voštverá, vsuť riadok: *tak posmešno vždy pozerá* (i zlostno atď.)
„ „ 583. shora 9. r. miesto v čas, má stáť *včas* (= včasne).

Pavel Mudroň.

Vlastný životopis.*)

Deň môjho narodenia je, dľa matriky, nepravdivý. Aspoň moja matka, Karolína Mudroň rod. Urbanovich, mi hovorila, že veru baba mýlne udala deň môjho narodenia pri zapisovaní do matriky pokrstených. Stalo sa to vraj tým, že Čabracký Vŕbovok, kde som sa narodil, bola filia ku matke cirkvi v Drieňove patriaca, a ponevač som sa v decembri narodil, tedy v zime, sa krst odtiahol. Baba pri krste, dňa 12. decembra odbavovanom, povedala, že som sa narodil 9. decembra 1835, a tak je aj vnesené do matriky pokrstených, avšak skutočne že som sa narodil 7. decembra 1835, o 11-ej hodine večer.

*) Písaný v oktobri – decembri 1900.

Narodil som sa tedy v Honte; ale otázka je: či som nie Oravec? Odpoveď na túto otázku závisí od toho: či sa pôvod a pomenovanie, odkiaľ je niekto, berie dľa počatia a či dľa narodenia? Rodom som iste Honťan; ale keďby sa latinák pýtal: „Origine?" to by som bol v pomykove, lebo počatý som bol v Orave, kde môj otec, Michal Mudroň, bol učiteľom v Istebnom.

Môj otec, narodený 12. marca 1795 v Záskalí v Orave, po skončených štúdiach na prešovskom kollegiume zostal učiteľom v Istebnom, a vzal si za manželku Karolínu Urbanovich, dcéru istebnianskeho ev. farára a. v., Ondreja Urbanovicha. Z tohoto manželstva pošlo len troje detí: Karolína, ovdovelá Potocká a predtým ovdovelá Bencúrová, ešte žijúca na Pitvaroši, v stolici Čanádskej, môj brat Michal, spočívajúci na cmiteri turčiansko-sv.-martinskom, a ja.

Ako obyčajne, tak sa to i v Istebnom stalo, že učiteľ s farárom sa celkom dobre nesnášali, a menovite moja stará matka, pani farárka istebnianska, ktorá, vraj, nosila klobúk na hlave vo fare istebnianskej, Klára, r. Šramko, nechcela mať svojho zaťa učiteľom v Istebnom, i stála na tom, aby z Istebného odišiel. Tak sa i stalo.

Na filiálnej cirkvi v Čabrackom Vŕbovku sa uprázdnila stanica učiteľa, a ponevač už môj otec i matka, menovite matka, na tom stála, že kamkoľvek, len preč z Istebného, odišli na Čabracký Vŕbovok, a to matka moja v tehotnom stave. Týmto spôsobom som ja cestoval, ako ešte nenarodený, z Oravy do Hontu.

Starý otec, Ondrej Urbanovich, mal byť veľmi dobrý človek. Ja som ho nepoznal. Ale mal byť veľmi proti odchodu otcovmu z Istebného. Ale do Hontu tým ľahšie prepúšťal zaťa a dcéru, že v Baňskej Štiavnici bol vtedy farárom a superintendentom Ján Szeberényi, ktorý mu každoročne nový pipasár posielaval do daru, a tak si myslel, že i na budúcnosť môjho otcovu môže dobre vplývať, ako superintendent, keďby sa niekde uprázdnila stanica učiteľská.

Ale prečo posielal Ján Szeberényi môjmu starému otcovi každoročne nový pipasár do daru?

Ján Szeberényi bol v Istebnom mendíkom. Ako taký voľačo vyviedol, a môj starý otec ho pipasárom vyšvácal, pri čom si pipasár šťastlive zlomil. Na vynáhradu tejto škody tedy Szeberényi od tých čias, ako farárom zostal, posielal každý rok nový pipasár Ondrejovi Urbanovichovi. (Viď Slov. Pohľady 1906, str. 667. *Red.)*

Narodil som sa tedy 7. decembra 1835 na Čabrackom Vŕbovku, avšak nie sám, ale ma v tú istú noc predišiel môj brat, Michal.

Aj tu povstala v krátky čas po narodzení oboch škriepka medzi mojou matkou a babou: ktorý je Michal a ktorý Pavel? Ktorý je prvo- a ktorý druhorodzený? Matka tvrdila, že sa najprv narodil môj brat, a toho že prežehnali hneď Michalom; baba sa zas do hrdla škriepila, že som to ja, ktorý sa prvý narodil a ktorého Michalom prežehnali. Boli sme takí rovní a podobní jeden druhému, že nás nemohli rozoznať. Ale matka rozhodla škriepku tak, že sa i baba musela podať. Hovorila totižto: Ale veď sme nečakali dvoje, len jedno, a pre toto jedno sme prihotovili hodvabnú šnúročku na zaviazanie pupčeka; ale keď i druhý prišiel, pre toho sme už ne-

mali prihotovenej hodvabnej šnúročky, ale sme len obyčajnú upotrebili: tedy, ktorý má hodvabnú šnúročku, ten je prvorodzeným a Michalom. Pravda, tu sa už baba nemohla ďalej škriepiť.

Medzi mnohými krstnými rodičmi bol mi krstným otcom i pán farár drieňovský, Štefan Plačko, pozdejšie farár na Sarvaši.

Tento môj krstný otec ma častejšie navštevoval. A moja matka, naskrze nie pôverčivá, prišla k tomu presvedčeniu, že keď tento môj krstný otec na mňa a brata môjho pozre, nám „s očú prijde", začneme plakať, omrzlí byť, čo potom u nás hodiny a hodiny trvá. Preto ako krstného otca videli prichodiť, už nás pratali preč. A môže to i pravda byť. Oči a oči nie sú rovné. A možno, že ani na každú osobu rovno neúčinkujú.

Ledva prešly dva roky, a môj otec prešiel ako učiteľ na Malú Čalomiu v Honte.

Tam bol v tie časy staručký pán farár Lehotský, ktorý nás veľmi rád mal, ale ktorého sme sa báli.

Výchovu sme najviac materinskú dostali. Otec sa veľa o nás nestaral. Ale matka nás prísne, no vždy láskave vychovávala. Jej strašné slovo bolo, keď niektorému z nás povedala: „Už ťa nechcem!" Tu nastal plač, a nedajbože sa uspokojiť, zakiaľ zasa nepovedala: „No, veď ťa už chcem, ale neplač!" Pár, zastaviť sa nemohúcich plačlivých vzdychnutí, a už bolo všetko dobre. Z domu sme sa nepohli nikde bez pýtania sa od matky. A keď otec videl, že niečo nesprávneho robíme, on nám nepovedal ničoho, ale šiel k matke a ju upozornil: „Pozri si, čo ti tie deti zas robia". A potom už matka urobila poriadok.

Ačpráve otec bol učiteľom, jednako nás matka naučila čítať, písať, rátať, a, čo sme neradi videli, vychvaľovala nás, keď niekto prišiel k nám, čo už všetko vieme, a museli sme v Biblii vynajsť evanjelistov a apoštolov podľa matkinho citátu.

Neradi sme videli výročité sviatky; lebo vtedy sme museli chodiť vinšovať po pánoch, a to, pravda, vinš maďarský, ktorému sme celkom nerozumeli. Taktiež sme nemali radi, keď na vizitu k nám prišly panie, alebo sme s matkou museli isť na vizitu; lebo sme museli paniam ruky bozkávať, a s cudzími deťmi sa nám kázala matka baviť, ktoré len maďarsky hovorily, a my sme len pár slov vedeli maďarských. Ale krem toho sme boli vždy len sami medzi sebou, a tak nám cudzia spoločnosť nebola milá.

Z týchto detinských čias sa pamätám na moje dosiaľ prvé a posledné zamdletie, keď akýsi bujak bol vpálil do nášho dvora, a ja som sa za vráta schoval. Tak tiež pamätám jedno úplné zátmenie slnca, hneď za rána. A i to, že jeden človek nám s píšťalkou vyviedol všetky potkany zo dvora. Tak išli za ním, ako kurence, a zaviedol ich do Ipľa, ktorý neďaleko Malej Čalomie tečie. Ťažko sme sa k vozeniu navykli, lebo sa nám celý svet krútil, keď sa voz pohybovať začal. Možno, i to bola príčina toho, že sme kolísky nikdy nemali, a spávali sme len pri matke, jeden s jednej, druhý s druhej strany; tedy mozog a oči nenavykly na pohybovanie sa predmetov, keď si stál, ležal, alebo sedel. Na ten strach sa ešte

i dnes pamätám, ktorý som mal, keď ma matka viezla štepiť sypanice.

Tak sa časy detinského raja míňaly, až nás matka popredku upozorňovať začala, že veru musíme z rodičovského domu odísť, lebo sa musíme takým veciam učiť, ktorým nás ona naučiť nemôže, a že by sme si vybrali, či chceme hneď na jaseň ísť, alebo len o rok pozdejšie. Chudere, i jej bolo krušno s nami sa rozlúčiť, keď sme od narodenia neboli ani len jedného dňa z domu. Nuž a nám veru to tiež clivo prichodilo, hoci nám matka osladzovala odchod tým, že však nepôjdeme ku cudziemu, ale ku starej matke, Urbanovichke, ktorá vtedy už ako vdova v Nemeckej Ľupči bývala vo svojom dome. Išli sme tedy v jaseň r. 1842 do Nemeckej Ľupče do školy, kam nás matka zaviedla.

Cesta sa nám popačovala, lebo sme videli nové kraje. Ešte sa pamätám, keď sme išli z Dobronivej dolinou *Neresnica* menovanou, že nám matka o zbojníkoch rozprávala, ktorí tou dolinou zbíjavajú, a preto sme sa potom vždy báli zbojníkov, kedykoľvek sme tou dolinou išli. Vo Zvolene sme videli zámok, o ktorom nám na naše dotazy matka vysvetľovala, že keď je vojna, že sa ta vojaci schovajú, aby ich nepriatelia nepobili, keď ich je menej ako nepriateľov. Obdivovali sme Baňskú Bystricu, o ktorej som vtedy nemyslel, že ma vo svojom väzení bude niekedy opatrovať, kde tieto riadky píšem. Pravda, Baňská Bystrica vtedy ešte mala všetky svoje brány, v ktorých boli strážcovia mýto vyberajúci. Na dobré rožky sme od tých čias nezabudli, ktoré sme tu dostali. Krásne mesto, nami dovtedy nevídané. Skálim dláždené cesta i ulice. To bolo pre nás všetko nad očakávanie, a keď sme pozdejšie čítali v Belopotockého Kalendári: „Za živa v Bystrici, a po smrti v nebi", to sme sa tomuto výroku naskrze nečudovali. Avšak hajdúsi, ktorých sme tam videli, a tá nádhera budovísk a ulíc, nám tak imponovali, že sme boli radi, keď sme sa z Bystrice von dostali do slobodnejšieho, naššcejšieho vzduchu. Krásna cesta cez Šturec i detské srdcia uchvacovala, až sme cez Revúce, Osadu, Biely Potok a Ružomberok prišli pod „Mních", ktorý sa nám veľmi zapáčil, a cez Liskovú, mostom prejdúc cez Váh, sme došli do Nemeckej Ľupče.

V Nemeckej Ľupči sme mali okrem starej matky ešte i ujca, Pavla Urbanovicha, ktorý sa bol priženil k tamojšej apatekárskej vdove Zmatkovej. Keď sme do Nemeckej Ľupče prišli, to sme vždy s matkou tam sesadli, a boli sme zakaždým veľmi milo prijatí. Len potom sme sa už preniesli ku starej matke, kde sme stále bývali.

Nasledujúceho dňa sme už išli do školy. Matke bolo všelijako okolo srdca, lebo sa tiež nemohla dlhšie baviť, a lúčenie od nás jej bolo tiež ťažké. Preto použila času, keď sme druhého dňa ráno zas do školy odišli, že ona bez odobrania sa od nás odišla. My, prijdúc zo školy, sme hneď matku našu vyhľadávali, a keď jej už nebolo, pustili sme sa do náreku, že však sa aspoň odobrať chceme. Ale matka už bola preč, a keď sme si bolestne poplakali, konečne sme sa len utíšiť museli. Tak sme zakúsili prvý ťažký bôľ v tomto

živote a učili sme sa tú pravdu prakticky poznávať, že čo sa premeniť nedá, to treba trpelive znášať.

Chodili sme pilne do školy a začali sa učiť „Donath", to jest latinskú grammatiku, v ktorej boly slovíčka latinsky, česky, nemecky a maďarsky pri jednotlivých deklináciach s uvedením tých slovíček, ktoré pod patričnú deklináciu patrily pod názvom: „Sic etiam. Tak též". A toto „Sic etiam, Tak též" som nezabudol až podnes.

Ráno sme sa vždy doma pomodlili jednu krátku rannú modlitbu, a druhú tiež krátku za rodičov, ktoré sa až podnes modlievam. Pravda, rodičia už odpočívajú dávno v hrobe; avšak čo som sa za nich modlieval ako živých, to sa s patričnou premenou modlievam za nich, ako mŕtvych. Bože! prijmi ich na svoju milosť!

Učitelia nás mali veľmi radi. Lebo sme sa vynasnažovali pilne učiť, čo sa nám dosť dobre darilo, a neublížili sme nikomu. Prvým naším učiteľom bol Dvorský, a v druhý rok Bohuš. V tretí rok sme začali ku Krmanovi chodiť, ale už vtedy sme museli školy nemecko-ľupčianske opustiť, lebo otec odchodil z Malej Čalomie na Pitvaroš, do Čanádskej stolice, ako učiteľ, a to by nám, chlapcom, bolo priďaleko bývalo z Nemeckej Ľupče; a rodičia neboli zámožní, že by mohli na takú velikú cestu len k vôli nám nakladať, v tie časy, kde ešte o železniciach sa málo chyrovalo.

Zažili sme milé časy v Liptove. To bol náš raj. Menovite Kvačany. Tam bol náš svák, Peter Lehotský, dozorcom nad horami Dvorníkovichovského, pod konkurs padnutého panstva, ktorý mal za manželku sestru našej matky, Katarínu Urbanovichovú. Nemali detí, veľmi radi nás videli. Tam sme trávievali každé temer výročité sviatky, keď sme mali v škole prázdniny.

Je to dedinka vyše Sielnice, ku haličským hraniciam, pod samými nebotyčnými Tatrami, pri milom potôčku, ktorý tiekol bezprostredne za dvorom a záhradou svákom naším obývaného domu. V záhrade boly ovocné stromy a v jaseni sme zakaždým vybehli, akonáhle sme sa ráno obliekli, pod jablone, kde sme v noci popadané jablčka posbierali a potom si ich na kachľoch piekli. Pred domom sme sa na purgu hrávali. Po nedeliach a sviatkoch, keď bol pekný deň, sme v záhrade, kde bola sušiareň, kázne držali. Lebo dedinka je úplne katolícka, a svák náš bol evanjelik. Ale veľmi priateľský bol i s p. farárom tamejším, Borodáčom, a s p. rektorom, ktorí temer každý večer bývali u sváka. Pán rechtor bol veselý a často spieval veselé pesničky. Svák žartoval s nimi. Bol vždy dobrej vôle, ačpráve sa zdal dosť serióznym, ale sa vždy usmieval. Raz, v dobrom rozmare, keď sme probovali jedno za druhým chytro také slová hovoriť, pri ktorých sa človek ľahko zmýli a naopak pohovorí slová, na pr. „v našej peci myši pištia, v našej peci psík spí", kde človek, keď to veľmi chytro opakuje, často sa pomýli a v chytrosti povie „spík psí".

Tým veselšie nám bolo v Kvačanoch, lebo ta chodil s nami i náš ujčený brat, Peter Urbanovich, asi o 3–4 roky mladší od nás, s ktorým sme sa spolu bavili. Okolo potôčka rástly pekné ta-

marišky. Z nich sme si pekné paličky vše narezali, ktoré maly pri hrubšom konci peknú hrčku; ale to bola chyba, že keď uschly, sa popukaly, lebo maly v prostriedku púku, tak ako baza. Vyše dediny bol krásny prameň, „Pod Svačenú" zvaný, z krásneho, drobného, bieleho skála vyvierajúci. O tomto prameni sa hovorilo, že keď bola tá veľká cholera a zakazovali vodu piť, kto sa ku tejto vode doštveral a tam ju ustavične pil, ten vyzdravel. Ta smo radi chodievali.

Ako zvláštnosť mi v pamäti utkvelo, že v jednom dome v Kvačanoch, hneď povyše svákovho domu na druhej strany ulice, sa ponosovali, že keď jeden mládenec je doma, naraz sa schytí trieska od kozuba a začne ho mlátiť. A keď je ten mládenec nie doma, sú triesky na pokoji. Ako je to možno? To si nevedel nikto vysvetliť. Ale ktože si môže aj iné, mnohé veci vysvetliť. Rozum ľudský je a zostane len ľudským, ktorému zakryté zostanú mnohé moci a príčiny zjavov na veky.

Jak milo utkvela pamiatka pekných, šťastných mladých dní v Kvačanoch prežitých, vidno i z toho, že som s mojou mladou ešte vtedy ženičkou vybehol navštíviť sváka a tetku do Kvačian. Prišli sme ta už na mraku, a ja som popredku poslal moju, aby si išla nocľah pýtať, že musí už tu prenocovať. Ale jej veru tetka odpovedala, že nemajú miesta. Ja som hneď za ňou vošiel, a mňa už potom poznali i vďačne prijali i uhostili oboch. A ja som si na druhý deň poobzeral moje milé bydlisko mladosti. Pozdejšie, keď už svák i tetka boli odtiaľ odišli, som s mojím ujčeným bratom ešte raz vyšiel do Kvačian, kde ešte za mojich čias bývalý p. rektor žil, ale už vtedy bol postmajstrom. Vyšli sme spolu s ním „Pod Svačenú" a cestou hore ku Hutám vedúcou a spomínali sme si lepšie, tam prežité časy. Chudák, pán rektor, od tých čias už umrel. Tak sa časy menia, tak tento svet beží!

Roku 1844-ho hneď z jari písal už nebohý Ján Kutlík starší, ev. farár na Pitvaroši, v Čanádskej stolici, môjmu otcovi, či by neprišiel ta na uprázdnenú stanicu. že by vozy odtiaľ prišly pre neho. Otec odpísal, že stanicu len tak prijme, jestli ho vyvolia bez toho, že by na próbu musel ta chodiť. To sa i stalo. Chudiatko. matka prišla tedy pre nás. Ale nehoda sa stala, že jarné vody také veľké prišly, že pobralo i hradskú, a Bieleho Potoka na Revúce sme nemohli prejsť. Najala tedy matka vodiča, ktorý nás mimo hradskej, hornými lúkami previedol, až sme zas po dlhom túlaní prišli na neporúchanú hradskú.

Na Malú Čalomiu prišlo viacej pitvarošských vozov, a tak sme sa odobrali z Hontu do stolice Čanádskej. Z tejto. cesty nepamätám ničoho, len to, že nás pri obci Sande náramný lejak pochytil a že pri Solnoku sme sa prevážali cez veľmi rozvodnenú Tisu, kde sme na brehu Tisy jedli „halászlé", od tamejších rybárov. na brehu pripravovaný. Tak velikánskej vody sme ešte neboli videli, tak že pri jarnom rozvodnení ledva bolo dohliadnuť s jedného brehu na druhý.

Na Pitvaroši sme našli dobré prijatie u farára Jána Kutlíka

staršieho, ktorý mal Potockovskú za manželku, a ona bola v nejakom, nie veľmi ďalekom príbuzenstve s mojou starou matkou.

V ten rok sme už nešli do školy, ale pán farár Kutlík nás privátne učil, i so svojimi synmi. Pri tomto vynaučovaní sme po prvý raz sa učili svojmu slovenskému povedomiu a o veľkej rozvetvenosti slovanskej rodiny.

Kraj to bol pre nás celkom nový. Rovina a rovina nepriehľadná. O potoku, alebo riečke ani chýru. Tam sme videli suchý mlyn z vlastného názoru, s jeho veľkými krýdlami. Asi polhodiny od Pitvarošu v bezprostrednom súsedstve s chotárom pitvarošským je Mezőhegyes, velikánska krajinská pustatina, na ktorej sa kone dochovávaly. Na pustatine tejto boly roztrúseno postavené velikánske „konice" (stajne) pre kone, s hromosvodmi a s bytmi pre vojakov, ktorí kone vo velikánskych čriedach okolo tých stajní pásli. Takúto čriedu koní pasúci vojaci museli vždy na koni bdieť pri pasení s dlhým karikášom (hrubým a dlhočizným bičom), lebo keď sa tak viac sto pasúcich koní a žrebcov naraz schytilo ako do vetra, to ich vojaci na koňoch museli obehnúť, do hromady sbiť a zas na pašu dohnať, odkiaľ sa boly rozbehly. Vojaci stáli pod dozorom officierov v centrume Mezőhegyesu bývajúcich. A celý Mezőhegyes záležal vlastne len z tohoto vojska. Ale poneváč toho mnoho bolo, každú nedeľu sa tam držal a i podnes držiava trh velikánsky, na ktorom, ako na nejakom jarmoku, môže dostať všetko kúpiť, čo sa na jarmokoch predáva. Tak že každú nedeľu hrúza ľudí prichodí z okolitých dedín a mestečiek kupovať a predávať.

Pitvaroš je slovenská kolonia, na krajinskej (äraríálnej) pôde vystavená dedina. Kolonisti prišli ta z Oravskej a Gemerskej stolice. Ako nová, koloniálna dedina, ku pestovaniu dohánu založená, je stavaná podľa plánu. Rovné ulice, každý dom má okolo seba priestranný dvor a záhradu. Pravda, domy sú, ako na Dolnej zemi vôbec, vyjmúc niektorých mestských budov, nabíjané, to jest: medzi dosky, ktoré jedna od druhej sú na zhrúbku múru vzdialené, sa vsype zem a sa ubíja, a takto ubitá zem je múrom. Strecha je obyčajne z trstiny, zriedkavejšie zo slamy. Kúri sa v kachliach, vlastne peciach slamou, i chlieb pečú v peci slamou vykúrenej. Dreva nemajú, preto ku vareniu si robia takzvaný „ganaj", to jest: do dobytčieho hnoja dajú hodne slamy, potom to umiesa, roztlapkajú, takto roztlapkaný nechajú na slnci, aby sa vysušil, a keď sa vysuší, pokrájajú ho na štvorhranné kocky i pokladú do hromád. To je palivo na varenie. O mlátení tam neslýchať, ale rozviažu snopy, rozostelú zbožie, do prostriedku si stane chlap, držiaci dva, tri kone na úzde, a poháňa ich okolo seba v kole. Takto sa zbožie „vytlačí". Potom sa slama vyhrabe a zbožie sa oseje. Samo sebou sa rozumie, že Dolnozemec ani humna nemá, ale slamu a seno dáva do stohov.

Na slovenskú reč má okolo Pitvaroša veľký vliv reč maďarská; mnohé slová sú úplne pomaďarčené. Tak na pr. o sklepe oni nič nevedia, idú do „bódu" (bolt), ani na cmiter nechodia, ale do „temetova", klobúka nenosia, ale „kalap", ani rýľa nepotrebujú, ale „hášov" (ásó) atď.

1845. roku na jaseň sme sa sobrali do gymnázia na Sarvaš. Po prvý raz medzi cudzí svet. Matka nás ta zaviezla, kde nás, následkom prípravy u pána farára Kutlíka, do druhej klassy prijali. Tam, pravda, všetko išlo po maďarsky, a zprvu bolo dosť biedy s tou maďarčinou. Menovite „ő“ a „ű“ nám prichodilo ťažko sa priučiť, keď takejto samohlásky slovenčina nemá. No a Sarvaš bol, až na pár domov intelligencie, čisto slovenský, tak že i gazda, u ktorého sme na hospode boli, maďarsky nevedel. Ale spolužiaci boli Maďari a Rumuni, tak, že sme sa s bratom v slovenskom Sarvaši naučili dôkladne po maďarsky, natoľko, že keď sme zo Sarvašu odišli, nám hovorili, že maďarský akcent máme i keď slovensky hovoríme. To nás i mrzelo, že by sme našu materinskú reč neslovenským akcentom kazili, a dali sme si už potom veľký pozor na „a“, o ktorom sme badali, že ho vyslovujeme s maďarskou smiešaninou medzi *a* a *o*. Tam sme chodili do alumneum, a poneváč v alumneume dávali len obed, raňajky a večeru sme mali na hospode. Čo sme dostali na školské potreby, o tom sme účty viedli, čo sme na akú potrebu vydali. Matka nám zavše písala: či niečoho nepotrebujeme? ale my sme zakaždým odpovedali, že nám ničoho netreba, že máme, čo potrebujeme. Ba v treťom roku nášho pobytu na Sarvaši sme si i po cigare kúpili, proti zákazu professorov, ktorí bránili kúriť, a zapálili sme si v jednej podmoli na brehu Kereša. Avšak nás tam akýsi Sarvašan zbadal a vyhrešil, že nám treba do úst ešte cecok, a nie cigara, že však on bude žalovať professorom. Strachu sme mali potom dosť; ale professori nehovorili ničoho.

Benko bol naším prvým professorom, a na zkúške ročnej sme dostali štipendium, každý po dva zl. v striebre. My sme dovtedy o štipendiume ani nechyrovali, a boli sme náramne podivení týmito peniazmi. Hovorili sme medzi sebou: Ale, ako je to? Veď sa to pre seba učíme, a za to nám dávajú ešte i peniaze; ej! veru sa buďeme i na rok usilovať.

Druhým professorom nám bol istý Molitoris, ktorého sme si veľmi oblúbili. Prednášal veľmi názorne, srozumiteľne. Pod ním sme sa dva roky učili. Ale v druhý rok už prišla sloboda r. 1848, a tak nás pustili domov už asi v apríli, alebo máji.

Sarvaš bude od Pitvaroša asi 11—12 hodín cesty po voze. Teraz je tam už železnica, ale za mojich čias sa len vozmo muselo chodiť. Slovenský Komlóš a Orošháza mi zostaly od tých čias v čerstvej pamäti, kadiaľ sme chodievali. Medzi Slovenským Komlóšom a Orošházou, a zas medzi Orošházou a Sarvašom boly nepriehľadné pustatiny, viac hodín cesty, a temer všade pašienka. Teraz je to už poorané temer všetko. Sám Sarvaš bola viac velikánska dedina, ako mesto. Krem gymnázia, fár a apatéky tam sa len na jednu väčšiu a najkrajšiu budovu rozpomínam. Bol to kaštieľ grófa Bolzu v záhrade na brehu Kereša. Po uliciach v čas dažďa náramné blato, proti ktorému boly dosky popred domy pokladené, aby sa po nich v čas blata chodiť mohlo. Tieto dosky sa menovaly „palov“-y (padló). Ponad samý Sarvaš, od západnej strany, tečie rieka Kereš. Nevelká,

lenivá rieka, tak že sa musíš dobre prizerať na ňu, či tečie a kam tečie. Len z jari sa veľmi rozvodní, a na čírej rovine, nemajúc brehov, rozleje sa ďaleko, menovite na západ, lebo na východ je mesto predsa, malou síce výšinkou, chránené. Pri takomto rozvodnení Kereša sme sa vždy išli na druhú, rozvodnenú stranu kúpať. Ale plávať sme nevedeli, ač sme si tam museli dať pozor, lebo miestami boly i tam jamy, a počas rozvodnenia hlbočiny z nich. Môj brat Michal tam mal prísť o život. Tiež z nepozornosti, pri kúpaní, vhabol do takej hlbočiny. A boli sme len my dvaja tam, z ktorých ani jeden plávať nevedel. Predsa som ho mohol ešte dočiahnuť a šťastlive vytiahnuť z vody.

Radi sme sa dívali na väčších študentov, ako sa v Kereši kúpali a do neho s mostu skákali, plávajúc potom hneď popod vodu, hneď na površí vody, hneď zas tlačiac vodu, tak že stáli vo vode a ukazovali, aká je tam plytká voda, stojačky plávajúc. Niekedy sme sa i člnkovali po Kereši, čo veľmi príjemné bolo.

Bývali sme na brehu Kereša, a tu sme sa dívali, ako Kereš kvitne. To je zvláštna vec. Každoročne v mesiaci júni, pred večerom, ešte za slnca začnú z rieky Kereša vystupovať mechúriky, na površí rieky sa rozpuknú, a vyletí z nich dlhá mucha s dlhými úzkymi krýdlami, požltkastá. Je toho obromná sila, tak, že ponad Kereš vtedy milliony takýchto múch lieta. Ináč neškodná mucha asi štvrťhodiny lieta nad Kerešom a potom zdochnutá padá do neho nazpäť. To sa menuje na Sarvaši „kvetom Kereša".

Keď rozpustili gymnázium na Sarvaši r. 1848, už sme nasledujúci rok neštudovali, lebo pre revolúciu školy boly zatvorené. I z Pitvaroša museli ísť gardisti ku sv.-tomášskym šiancom proti Srbom. Pitvaroš ináč bol cez celú revolúciu veľmi na pokoji. Cez ten celý čas sme tam ani jedného vojačka nevideli. Len raz sa bol strhol chýr, že ruský vojak sa zjavil v chotári; ale i to sotva bola pravda.

Roku 1849 začala i na Pitvaroši cholera mátať. Naša matka ju dostala. A čo bolo ešte pre ňu najhoršie, že nemohla vracať za celý svoj život. Doktor to ani veriť nechcel, a dal jej raz liek na vracanie. Matka po užití lieku zamdlela, ale nevracala.

Keď matka naša dostala choleru, to sme my boli zúfalí, a ľahli sme si k matke, hovoriac, že keď matka umre, aby sme i my umreli, načo sme na svete. Ale matka vyzdravela a my sme cholery nedostali.

V ten samý rok dostali naši rodičia pozvanie z Liptova, aby prišli do Nemeckej Ľupče. Sestra naskrze nechcela ísť „na Horniaky", a vydala sa na Pitvaroši za Jána Bencúra, krajčírskeho majstra, jehožto otec tuším z Jasenovej v Orave bol ako kolonista ta prišiel. My sme sa tešili, že z tej unovanej roviny prijdeme medzi naše milé vrchy.

Tak sme sa r. 1849 koncom augusta, alebo počiatkom septembra, sobrali na hornú zem. Čas bol utešený. Od sestry sme sa odobrali a išli veselo, cez Sarvaš, Hatvan, Lučenec, Zvolen, Baňskú Bystricu, Revúce, Ružomberok, do Nemeckej Ľupče. V úplnom vy-

tržení sme boli, keď sme za Hatvanom ku prvým vŕškom prišli. Zakiaľ paholok kŕmil v hostinci, bežali sme na vŕštek. Pravda, sa nám to zdalo bližšie, ako to skutočne bolo, a mrzelo nás, keď sme sa museli vrátiť skorej, ako by sme boli na vŕšťek vyšli. Tá rozkoš sa nedá opísať, ktorú sme cítili, keď sme po vyše štýrročnom prikuvaní na rovinu medzi naše vrchy prišli.

O nedlho po príchode do Nemeckej Ľupče sme sa sobrali do Baňskej Štiavnice na gymnázium, kam nás zas matka zaviedla do V-tej klassy, alebo, ako sa to vtedy menovalo, do retoriky. Tam sme najprv bývali hneď za gymnáziumom u jednej vdovy. Potom, v druhé dva roky, ďalej u istého „Chudáka", baníka, vo veľkej záhrade, hodne vysoko na pravom brehu vrchu, ako sa do Štiavnice od dola prijde. A nazvali sme toto bydlisko naše „zámok zapekačka". Býval tam s nami i Vendelín Kutlík, i Janko a Ľudovít Izák. Chodili sme tiež, ako na Sarvaši, do alumnea, ale na Sarvaši bolo alumneum lepšie. Professori nás mali radi. Menovite utkvel nám v pamäti Šuhajda, ktorý bol direktorom gymnázia, bezpochyby z kľačianskych Šuhajdovcov. Prednášal latinsky, a po svojej smrti nechal pamiatku, založiac štipendium pre slovenských študujúcich na ev. nižšom gymnáziume v Turčianskom Sv. Martine, ktorí sa latinčine najlepšie učiť budú. Som zvedavý, či táto slovenská základina ešte jestvuje a či sa svojmu určeniu zodpovedave vynakladá, keďže gymnázium v Turčianskom Sv. Martine generálny konvent cirkvi ev. a. v. zrušil.

Druhý znamenitý professor bol Király, ktorý nám prednášal starožitnosti grécke i latinské a literatúru týchže národov. Tretí bol Sluika. Vyučoval síce nižšie triedy, ale sme ho poznali ako najosvedčenejšieho Slováka. Učitelia nás radi mali, lebo sme sa pilne učili a nezavadili do nikoho.

Otec v Nemeckej Ľupči, nemajúc zamestnania, zunoval život bez práce a kamkoľvek by bol odišiel, kde by sa akákoľvek učiteľská stanica bola otvorila. Tak sa stalo, že na Veci pri Ipli sa uprázdnila stanica učiteľská, a on túto stanicu zaujal. Na letné vakácie 1850. roku sme tedy už peši na Vecu prišli z B. Štiavnice.

Roku 1851 sme sa na veľkonočné sviatky sobrali peši ku našej ďalšej tetke, ktorá bola vydatá za Biskupom, farárom v Abelovej, v Hornom Novohrade. My sme, pravda, neboli tam nikdy, ale náš starší spolužiak, ktorý tou cestou išiel tiež na veľkonočné prázdniny, nám sľúbil, že nás on zavedie. Sobrali sme sa tedy s ním. Veľká noc vtedy padla hneď z počiatku apríla, tak že sme my ta v ostatné dni marca išli.

Keď sme sa zo Štiavnice hýbali, začal sneh poletovať. Nuž ale čože to 16-ročným šuhajcom, išli sme si veselo na Kolpachy, majúc na sebe okrem obyčajného obleku aj teplé, po kolená nám siahajúce, bavlnou futrované kabáty. Tak sme my čochrili za naším kamarátom dosť dobre. Ale chyba bola, že sa sneh vždy len sypal a nohy sa nám kĺzaly, čo nás už pod večer unavilo. Pred večerom sme prišli niekde za Babinú, kde už potom išla cesta do vrchu cez akýsi „Lopatiny" menovaný vrch. Náš kamarát sa chlapil, že

však on cestu dobre zná, že tadiaľ neraz išiel, aby sme sa len sobrali, že dôjdeme na noc do Turiehopoľa, kde u farára Natána Petényiho prenocujeme.

Tak sme sa i pekne pobrali, a prišli sme až na vrch Lopatiny. Ale tu su strhol vietor a sneh zavial všetko. Noc; nebolo ani pri snehu vidieť ničoho. Chodili sme, chodili, až sme sa tak ukonali, že sme ďalej nemohli, nevediac beztak kam ideme. Ľahli sme si tedy do snehu a pokrčili sa do kabátikov.

Tak sme čušali učupení. Náš kamarát, rozumnejší človek, vše vstal a chodil okolo dupkajúc nohami od zimy; ale my sme len čušali utiahnutí pod našimi kabátmi. Keď sa začalo rozbrežďúvať, tu nás kamarát zburcoval, aby sme vstali, že ideme ďalej. Všetko zaviato, ale pri rozvidňaní predsa už zbadal, kde sme. My sme pozreli jeden na druhého a temer sme sa sami seba ľakli. Tváre až temer čierne od zimy a nohy formálne zmeravené. Začali sme ísť, hybaj! už si ležal. Zas druhý už bol v snehu. Ledva sme sa mohli do pohybu doniesť. A tým horšie nám to padlo, že náš kamarát sa o nás veľmi nestaral a šiel preč, pravda, zoziabaný tiež. Až konečne sme počuli psa štekať. No, vraj, už teraz poďme len za psím hlasom. A tak sme skutočne došli k nejakému mlynu. Tam sme našli, na naše nešťastie, hned teplú izbu. Zohriali sme sa pri peci, a šli potom do Turiehopoľa, už neďaleko ležiaceho, ku p. farárovi Petianovi.

Tam sme prišli, kde bol náš kamarát dobre známy. Vľúdne nás prijali a uhostili. My sme naše dobrodružstvo vyrozprávali a tam sme i nocovali.

Na druhý deň sme mali ďalej ísť do Abelovej, ale sme cesty neznali. Bol však vo fare akýsi Petényi, z rodiny farárovej, ktorý nám hovoril, že ho práve tadiaľ vedie cesta, že však je to už nie ďaleko, že nás on ta zavedie. Ale večer, keď sme si mali ľahnúť, sme zbadali, že veru sú nám nohy osvetlené, a do rána sme mali na nich navreté mechúre, z ktorých tiekla voda. Tak sme sa horkoťažko obuli, ale nás nohy bolely. Nepovedali sme nič, a po obede sme sa s Petényim vybrali do Abelovej. Onedlho sme prišli na Vereš. Tak sa zdá, že tam bol náš Petényi známy, lebo nás hneď zaviedol k tamejšiemu učiteľovi, že si len trochu oddýchneme. Avšak ako sme ta prišli, milý Petényi bez obalu pýtal, aby dal učiteľ doniesť vína. A veru si dobre poťahoval. Keď sa donesené strovilo, ešte žiadal ďalej vína. Tu sme videli, že veru máme s korheľom do roboty a sme ho začali prosiť, aby už šiel s nami, že sa čo chvíľa zvečerí a že by sme neradi zas tak blúdili, ako včera. Ale milý Petényi nás len ubezpečoval, aby sme sa nebáli, že však o nedlho pôjdeme, a zas si kázal doniesť vína. Náležite doráňaný sa už kedy-nekedy pobral s nami, keď už temer slnce zapadalo. Cesta nechýrna, sneh napadnutý, prišlo nám cez potok prejsť, možno, že bol niekde mostík, ale ten len krížom cez potok v čižmách. Čo sme mali robiť, hybaj za ním tiež v čižmách cez potok. Ideme, mesiac nám začal svietiť, naraz si milý Petényi sadne do snehu, že si musíme trochu oddýchnuť, že však je to už nie ďaleko. My

sme tomu uisťovaniu síce neverili, ale čože sme si mali počiať v okolí úplne neznámom. Tedy sme len čakali.

A skutočne mal pravdu, neďaleko už bola Abelová, kde sme ku svákovi Biskupovi a k tetke do fary večer vtiahli. Tu sa začudovali nad naším tak pozdnovečerným príchodom. Utraktovali nás dobrou večerou, pri čom sme svoje dobrodružstvo vyrozprávali. Tetka hneď sa nám kázala zobuť, a mechúre, ktoré zas boly navrely, nekázala pichať, ale dala doniesť zo suda chladnej kapusty a tú nám prikladala na pomrzlinu. Že keby sme si to boli hneď priložili vo mlyne turopoľskom, a tam neboli do teplej izby hneď išli, že by nám to bolo celkom vytiahlo oziablinu. Nuž ale už bolo pozde.

Veľkonočné sviatky to neboly veľmi veselé, hoci nás aj radi mali. Tá poziablina nikam nechcela sa vyhojiť ani pod surovou kapustou. Začalo sa to kvasiť. Čižmy nedajbože obuť. Tak sme i po Veľkej noci vyše týždňa na Abelovej čakali, ale darmo. Lekára tam, na dedine, nebolo, a nám bolo treba do gymnázia ísť. Dali nám tedy papuče spraviť, poslali vodiča s nami, ktorý nám aj čižmy niesol, a tak sme išli peši nazpäť do Baňskej Štiavnice. Tam sme išli ku gymnaziálnemu lekárovi, ktorý nám kázal ľanové semä na kašu uvariť, medzi dve handričky túto kašu ešte teplú, dať a tak prikladať na rany z pomrzliny poslé. Strašili nás síce, že sa nám to každú jar bude znovu otvárať, hoci nám i zacelie; ale nám to chytro zacelelo úplne, a nemali sme s ním ďalšej galiby nikdy.

Tak sme spokojne skončili retoriku a poetiku, alebo V-tu a VI-tu gymnaziálnu triedu v Baňskej Štiavnici; učili sme sa pilne, a alumneum sme mali zdarma. Rodičia sa tešili z nás, lebo sme nikdy ničoho z domu nepýtali, čoho nám sami nedali. A už bolo určené, keď nás Pán Boh doživí, že budeme obidvaja teologmi. To bola žiadosť i otcova i matkina. Ale, človek mieni a Pán Boh mení. Tak sa to stalo i s nami.

Zo VII. triedy v druhom polroku boli sme prinútení v Štiavnici prejsť na katolícke gymnázium... Na katolíckom gymnáziume bol vtedy professorom Málik,*) povedomý Slovák, ktorý nás veľmi rád mal. Boli by sme mali aj prijímaciu zkúšku skladať, lebo nám polročných svedectví nedali v evanjelickom gymnáziume, ale tej nežiadali.

Spolužiaci naši evanjelickí nás zprvu pozdravovali: „Pochválen Pán Ježiš Kristus!“ ale keď videli, že im slušne ďakujeme: „Až na veky!“ nechali tak. Poznať v tom nekresťanský smer, rozširovaný medzi mládežou evanjelickou, ku intelligencii sa počitovať majúcou; ako by to nebolo celkom kresťansky, tedy i evanjelicky pekne povedané: „Pochválen Pán Ježiš Kristus!“ Ako by Pán Ježiš Kristus aj u evanjelikov nebol Bohom. Janko Izák, pravda, cítil, že tým si posmešky chcú z neho robiť, ktorého aj „bubeníkom“ prezývali, že vraj bol medzi dobrovoľníkmi bubeníkom a ich potom

*) Známy zo životopisu Andreja Kmeťa. *Red.*

naháňal. Pri letnej zkúske sme dostali česko-nemecký slovník, ako vyznačenie za dobré učenie sa.

Tak sme sa tedy strojili ôsmu triedu gymnaziálnu na katolíckom gymnáziume dokončiť a potom ísť na lesnú akademiu v B. Štiavnici. Ale od tohto predsavzatia sme boli odvedení.

V Baňskej Štiavnici bol vtedy Andrej Červenák, ako skončený baník, akýmsi probírmajstrom. K nemu sme častejšie chodili, a rozjímali s ním o národných veciach. U neho sme sa naučili aj Chomiakovho „Orla“. Tu prišlo do reči, že budeme lesníkmi. Červenákovi to nebolo po vôli a nahováral nás, aby sme išli do Prešporka do ôsmej gymnaziálnej triedy, a potom aby sme tam zostali právnikmi, lebo že u Slovákov je teraz tá bieda, že právnikov slovenských je veľmi málo. Na to sme Červenákovi len toľko odpovedali, že by to nebolo zle, ale „keď nemáš penez, pred muziku nelez“. Odkiaľ vziať peniaze na cestu a na vyžitie v Prešporku, kde na katolíckom gymnáziume alumnea niet. Do katolíckeho gymnázia by sme však museli ísť, lebo za juristu už neprijímali bez zkúšky dospelosti, a evanjelické lyceum prešporské nemalo práva verejnosti, tedy nemohlo vydávať svedectvá o zkúškach dospelosti. A aby človek pri zkúške neprepadol, a tým nielen hanby nezískal, ale aj jeden rok zo života neztratil, treba chodiť ôsmu klassu na takom gymnáziume, na ktorom i zkúšku dospelosti složiť môže, aby poznal professorov a ich spôsob učenia, tedy i zkušovania. To pre nás tým viac bolo potrebné, lebo sme sa i grécky i nemecky len v siedmej gymnaziálnej klasse začali učiť. Ale Červenák nám to ľahko z hlavy vyhodil. Čo vraj len to, to je najmenej. Ja vám zaopatrím sto zlatých v striebre, keď pôjdete do Prešporka. — Ach! to je už iné. Jestli nám sto zlatých v striebre dáte, to pôjdeme do Prešporka, a budeme právnikmi. Sto zlatých, veď to bola hrúza peňazí! No, aby sme sa vraj do Prešporka idúc len u neho stavili v Štiavnici, že sto zlatých od neho dostaneme.

Na letné prázdniny sme išli k rodičom na Vecu, a rozprávali sme nové plány doma. Rodičia sa čudovali, ako je to len možné. Že ten pán Červenák musí byť bohatý pán, keď nám sto zlatých ide dať na cestu do Prešporka. Vakácie sa chytro minuly, a my sme sa sobrali na B. Štiavnicu do Nemeckej Ľupče, kde i náš ujčený brat Peter Urbanovich sa s nami mal vybrať. Pravda, on do Modry na gymnásium, a my do Prešporka. Chúďa matka sa tiež pobrala do Nemeckej Ľupče, aby nás odprevadila na ďalekú cestu.

V Baňskej Štiavnici sme sa stavili o našich sto zlatých u Červenáka; ale on nás odpravil s tým, že veru nevedel, kedy prijdeme, a tak že tých sto zlatých nemá, ale aby sme sa nič nebáli, že tie peniaze ešte skorej prijdú do Prešporka, ako my, že ich pošle na professora Hattalu, tam aby sme sa o ne hlásili. Aj tak dobre, pomysleli sme si, však do Prešporka už len dôjdeme, a keď tam už našich sto zlatých bude, je všetko v poriadku.

Prišli sme do Nemeckej Ľupče, tam nás vďačne privítali, ale dlho sme sa nemohli baviť, lebo čas školský sa už o pár dní za-

čínal. Odprevadila nás i naša rodinka s našou matkou až ku Váhu pri Svätom Michale, a či pri Ivachnovej, odkiaľ nás plte vzaly dolu Váhom, vezúce liatinu. Poplakali sme sa všetci, rozlúčili sa bolestne, a matka nám okrem peňazí na cestu dala i jeden strieborný zlatník. Ale radosť plavby krátko trvala. Voda bola malá a liatina na pltiach ťažká. Naraz pri Švošove plť zastala a nikam s miesta. Tam sme šťastne i nocovali, lebo sme sa len hodne popoludní pohli zniže Michala. Na druhý deň išli plte doskami naložené, ľahšie. Tu naši pltníci kričali na tamtých zďaleka, aby nás vzali na svoju plť, že oni pre malú vodu nemôžu ďalej ísť. Milí ľahší pltníci zakarmanovali svoju plť tak, že pri našej samej plti plula, pltníci prehodili náš a Urbanovichov kufrík na letiacu plť, my sme preskočili na ňu, a už sme leteli ďalej. Tu i tu ono i táto plť, pre plytkosť vody, zastala, tak že chudáci pltníci museli do Váhu sísť a dvíhať plť cez skalu, na ktorej sa bola chytila; ale sme len išli zas ďalej. Na „Besnú" a „Margitu" sa ešte pamätám. Tie obe sú nebezpečnejšie pltníkom pri plytkej ako pri veľkej vode. „Besná" preto, lebo v nej bije Váh do brehu strmej skaly; od udretia sa tedy do tohoto strmého skalnatého brehu, na spôsob zálivu vyhlodaného, lepšie je vykärovať priväčšej vode, lebo plť na širšom Váhu sa dá oddialiť od tohoto záhubného brehu, kdežto pri malej vode je Váh úzky, a tak je ťažko kärovať od brehu. Na „Margite" zas sú veliké skaly celou šírinou Váhu, a pltníkom je ťažko tak namieriť plť, aby nezavadila na niektorú tú skalinu. Keď je voda veľká, vtedy zakryje, keď nie všetky tieto skaliny, aspoň väčšinu z nich, a tak plť preletí ponad ne bez prekážky. Aj my sme šťastne prešli. Pamätám sa na Kotešovú, neďaleko Veľkej Bytče, keď sme tadiaľ leteli, že sme sa dopytovali, čô je to za dedinu.

Viac mi z tejto pltnice neutkvelo v pamäti, len to, že chudáci pltníci si z domu na plte vezmú do krhál navarenej kapusty. Touto nás vše ponúkali, a keď sa im „zbrndžala", to jest: prekysla, tak že klobúčky začala vyhadzovať, to ju znovu prevarili a bolo zas dobré jedlo. Majú tam na plti z dosák i kolibu spravenú, kde je i ohnisko. Tu i tu si aj mäsa kúpili, a navarili, a dobré pečené zemiaky, ba, po liptovsky, švábku, sme tiež užívali.

Tak sme prišli do Serede. Tu sme sa s pltníkmi rozlúčili, lebo odtiaľ už išla koňská železnica do Prešporka. Sadli sme teda na železnicu a v Šenkviciach sme sa s Urbanovichom rozlúčili, ktorý odtiaľ išiel do Modry.

Teraz nám nastala starosť, keď do Prešporka prijdeme, čo si tam počneme, kde sme nikdy neboli, kde nikoho neznáme. Pravda, že Vendelín Kutlík a Gustáv Tomala už tam boli; ale sme nevedeli, kde bývajú. A zo Serede sme sa pohýňali dosť neskoro popoludní, tak, že už bola večer tma, keď sme do Prešporka dochodili. Viezol sa s nami akýsi tiež asi nám podobný mladý človek, alebo furták. Tohoto sme sa spytovali, či by nevedel o hostínci tam v Prešporku a či by nás ta nezaviedol, lebo že sme my celkom neznámi v Prešporku. Ale ten nám odpovedal, že on síce už bol v Prešporku, ale že by nám on nemohol takého hostínca poradiť, a že by veru v noci

sa i bál, že poblúdi. Tak sme tedy už len došli akosi do Prešporka a sosadli vo dvore „u Zeleného stromu“, kde koňská železnica mala stanicu.

Ako, ako nie, už sme sa len na ulici dopytovali, kde je gymnázium, a či tam niekde by bol nejaký hostínec? až sme sa akosi dotúlali ku rožnému domu ulice, vtedy „Nonnenbahn“ rečenej, ktorý s druhej strany ide do ulice Marcovej, a to s hornej strany Nonnenbahnu. Tam bol dolu hostínček, tak sa zdá len na šnapsy. Ta sme vošli a pýtali sme sa, či by sme tam nemohli prenocovať. To museli byť dobrí ľudia, a museli hneď z prvého pohľadu badať, že sme „landpomaranči“, tedy nám povedali, že vďačne, ale že by sme sa museli uspokojiť na slame nocovať, ktorú by nám do izby doniesli. Už bolo „vivat!“ Nielen že sme s poďakovaním prijali ponuknutý nocľah, ale sme tomu boli veľmi radi nielen preto, že sme boli zbavení starosti, kde prenocovať, ale i preto, že bola naša kapsa úbohá, a že sme vedeli, keď budeme na slame spať, rozpostlatej po dlážke, že to nebude drahý nocľah. Mali sme spolu, obidvaja, osemnásť zlatých v striebre, a už sme z nich boli voľačo strovili na železnicu zo Serede do Trnavy. Veľmi sme sa tedy rozhadzovať nemohli, lebo sme ešte nemali sto zlatých, ktoré nás u professora Hattalu maly čakať. Tak sme si my ľahli, keď v hostínčeku zahasili svetlo, a spali veľmi dobre sen spravedlivých.

Ráno sme zaplatili za nocľah a išli hľadať Vendka Kutlíka. Keď sme ho našli, bolo prvé hospodu si najsť. A tu sme zas dobre obišli, lebo sme v tej samej izbe mohli bývať, v ktorej býval Kutlík, a lacno. Spávali sme s bratom v jednej posteli, mali sme periny svoje, a platili sme dva zlaté v striebre na mesiac. Periny v kufríku zapakované sme si od železnice doniesli, a bolo všetko v poriadku.

Ale teraz už prišiel rad na zápis. Išli sme ku professorovi Hattalovi, ktorý už o našom príchode bol uvedomený a upravil nás, aby sme išli k direktorovi gymnázia, Wolfovi. Direktor nás nechcel prijať, lebo sme pár dní po termíne ku zápisu určenom došli. Že sa musíme pri ministerstve hlásiť, či nás smie prijať. My sme sa dosť vyhovárali, že však na nás je nie vina, ale že bola malá voda na Váhu a tak plte zapríčinily naše opozdenie, keď zastávaly bez poriadku. Konečne na prímluvu Hattalovu i Wolf prižmúril oči, ale že musíme prijímaciu zkúšku složiť. My sme boli k tomu hotoví, a mali sme i znamenité svedectvá z gymnázia štiavnického; ale zas Hattala poznamenal, že načo nás majú zkúšať, keď nášho spolužiaka zo Štiavnice, Vendka Kutlíka, už zkúšali a prijali, kdežto my z toho samého gymnázia máme ešte o niečo lepšie svedectvá. Tak sme ani zkúšky neskladali. Ale už od zápisného nebolo pomoci, zápisného sme museli po štyri zlaté v striebre, tedy osem zl., zaplatiť. Keď sme ho zaplatili, zostalo nám ešte šesť lebo osem zlatých všeho všudy.

Tu sme si hneď predsavzali, že budeme mierne, veľmi mierne žiť, keďže nám professor Hattala o sto zlatých ničoho nehovoril, na ktoré sme čakali. Zariadili sme si tedy tak náš kost, že sme si

na ráno kúpili po striebornom krajciari „vekľu“ (žemľu), na poludnie každý dve „vekle“ po krajciari, a na večer zas po krajciari „vekľu“. Takto sme čakali, čakali na milých sto zlatých; ale že sme si i staré knižky od vyštudovavších osmoklasníkov museli odkúpiť po pár krajciarov, videli sme, že nám už dnes-zajtra ani na naše „vekle“ nebude dochodiť. Hanbu tedy na stranu odložiac, išli sme k professorovi Hattalovi s otázkou: či nám nedošli peniaze od Červenáka z Baňskej Štiavnice? a pri tej príležitosti sme mu chceli dať i oštiepok, ktorý sme dostali v Liptove na cestu. Ale veru oštiepka prijať nechcel a odpovedal, že veru peniaze neprišly pre nás. Sľúbil nám i to, že sa bude o nás starať, aby sme niečo dostali niekde, z čoho by sme koľko-toľko sa udržovať mohli; ale že musíme mať trpelivosť, zakiaľ sa niekde niečo trafí.

Smutní sme odišli od Hattalu, lebo kapsa bola už-už prázdna, a kosť už zúžiť naskrze neprichodilo. Písali sme Červenákovi viac listov, že peniaze neprišly, že je s nami bieda, aby nám niečo poslal, že sme len na jeho sľuby šli do Prešporka; ale ani len odpovedi sme na naše listy nedostali. Chudák, bol by iste dal, keby bol mal; ale vytrhniže z dlane vlas. Naraz, istotne z odporúčania Hattalovho, advokát Kiripolszky nám dal zo svojej kancellárie odpisovať. My sme, pravda, s veľkou ochotou to hneď spravili a zaniesli. Už pár groší kvaplo na „vekle“. A týmto odpisovaním sme si náš „vekľový“ kosť zarobili. Matka nám písala vše z domu, či nám niečo nechybí? ako sa máme? ale naša odpoveď bola vždy, že sa dobre máme, že sme zdraví. Lebo sme vedeli, že by matka bola ostatné háby so seba spredala a nám peniaze poslala. Ale načo jej starosť robiť, keď sme vedeli, že i tak s biedou zápasí. Nebohý Ján Kalinčák, na ten čas direktor gymnázia modrianskeho, sa o nás dozvedel, v akej biede sme v Prešporku, a písal nám, aby sme prišli do Modry, že nám on tam zaopatrí byt zdarma, i alumneum zdarma, i didaktra že nám odpustia; ale sme sa poďakovali, lebo gymnázium modriansko nemalo práva verejnosti, a nám prichodilo toho samého roku zkúšku dospelosti skladať.

Naším odpisovaním sme si my už len svoje žemličky zarobili; ale náramne nás trápilo, že na hospodu, hoci tak málo máme platiť, sme nedali ničoho, a ani nemôžme dať, hoci je už tu december. Naposledy nás domáca pani vyhodí, keď jej ani tej bagatele nedáme. Tu zrazu, bolo to pred Vianocmi, dostaneme peňažný list, dvanásť zlatých v striebre, od Pavla Dobšinského, ktorý bol vtedy kaplánom v Brezne. Jakživ sme ho nepoznali. Ale, už či od Červenáka, či akým spôsobom, sa o nás dozvedel a urobil sbierku pre nás i odoslal nám ju. Radosť bola veľká. Prvé bolo na september, oktober, november a december zaplatiť hospodné, a ešte nám zvýšily štyri zlaté v striebre!!! to bola veľká slávnosť a tuším sme si vtedy urobili beneficium a kúpili sme si u udenára za štyri krajciare škvariek. Lebo keď sa zvláštna udalosť prihodila, že sme niekde prišli ku mimoriadnemu dôchodku, to sme urobili ten luxus, že sme si za štyri krajciare kúpili škvariek u udenára, alebo v lete uhorák, ktoré sme pokrájali a u gazdinej vypýtaným octom obliali

a tak zjedli. Gazdiná, keď sme jej naraz doniesli osem zlatých, bola začudovaná, že jej to naraz platíme, a keď sme sa vyhovárali, že sme nemohli skorej, usmiala sa, že však ona to z našich tvárí videla, že ju nechceme oklamať.

(Pokračovanie.)

Hadži-Murat.

Od *L. N. Tolstého.*

Poľom navracal som sa domov. Bolo v polovici leta. Sená sobrali a práve sa sberali žitá žať.

O tomto čase jest krásny výber kvetov: červené, biele, ružové voňavé vlnisté kašky; mliečno-biele, s jasno-žltým prostriedkom a príjemnou korennou vôňou králiky; žltý trýzeľ so svojou medovou vôňou; na vysokých stebliach belasie a biele tulipánovité zvončeky; ľadníčky; žlté, červené, ružové skabiozy; lilavý, akurátny, naružovasto-pápernatý, s ledva badateľnou príjemnou vôňou skorocel; nevädza — jasno-belasá na slnci a za mladi, a bledo-belasá a sa rdejúca večerom a pred starobou; a nežné, mandľovej vône, skoro vädnúce kvety pupenca.

Nasbieral som veľkú kytku všelijakých kvetov a šiel domov, keď som spozoroval v hrádzi zvláštny malinový, v plnom kvete bodliak toho druhu, ktorý sa u nás volá „tatárom" a ktorý pozorne obkášajú, a keď ho nenazdajky skosia, vyhadzujú ho kosci zo sena, aby si na ňom nepopichali rúk. Smyslel som si odtrhnúť tento bodliak a položiť ho do prostred kytky. Sišiel som do hrádze a, sohnav vpivšieho sa do kvietka i sladko i mdle zdriemnuvšieho mochnatého čmeľa, pribral som sa lámať kvet. Ale to bolo veľmi ťažko; nielen, že steblo píchalo so všetkých strán, ešte i cez šatočku, ktorou som si okrútil ruku, — bolo také strašne mocné, že som sa namáhal s ním päť minút, trhajúc vlákna po jednom. Keď som, napokon, kvet odtrhol, bolo steblo celkom rozstrapkané, ani sa už kvet nezdal taký svieži a pekný. Okrem toho, pre svoju surovosť a neohrabanosť, nepristal k nežným kvetom kytky. Ľutoval som, že som nadarmo pokazil kvet, ktorý bol pekný na svojom mieste. „Aká energia a sila životná", som si pomyslel, pripomínajúc si námahy, s akými som trhal kvet. „Ako húževnate sa bránil a draho predal svoj život."

Cesta k domu viedla priclohmi, práve len čo pooraným černozemným poľom. Šiel som svahom po prašnej černo-zemnej ceste. Zorané pole bolo statkárovo, veľmi široké, tak že s oboch strán i pred sebou do vrchu ničoho nebolo vidno, okrem čierneho, rovno zbrázdeného, ešte nepobráneného úhoru. Orba bola dobrá, nikde po poli nebolo vidať ani jednej rastlinky, ani jednej trávičky, — všetko bolo čierne. „Aká rozrušiteľná bytnosť je človek, koľko rôznych živých bytností, rastlín zničil, pre udržanie vlastného života", myslel som si, mimovoľne hľadajúc niečo živého v tomto mŕtvom, čiernom poli. Predo mnou, na pravo od cesty, stál akýsi krík. Keď som bližšie

prišiel, poznal som v kríku taký istý bodliak, ktorého kvet som nadarmo odtrhol a odhodil.

Ker bodliaka pozostával zo troch vetví. Jedna bola odtrhnutá, a ostatok vetve trčal, ako odťatá ruka. Na dvoch iných bolo na každej po kvete. Tieto kvety boly kedysi červené, ale teraz boly čierne. Jedno steblo bolo zlomené, a jeho polovica, so zablateným kvetom na konci, visela nadol; druhý, hoci i zamazaný černozemným blatom, vždy ešte trčal dohora. Bolo vidno, že celý ker prešlo koleso a už zatým sa zodvihol a preto stál nakrivo, no predsa stál — ako by mu boli kus tela vytrhli, vnútornosti vytiahli, ruku odtrhli, oko vyklali, no on len stojí a nepoddá sa človeku, ktorý zničil všetkých jeho bratov vôkol neho.

„Aká energia“, — pomyslel som si, — „človek všetko premohol, milliony bylín zničil, a tento sa nepoddáva.“

I prišla mi na um dávna kavkazská historia, čiastku ktorej som videl, čiastku počul od očitých svedkov a čiastku sám doplnil. Táto historia, ako sa složila v mojich rozpomienkach a mojej obrazotvornosti, je takáto.

I.

To bolo koncom 1851-ho roku. Za chladného novembrového večera Hadži-Murat vchádzal do čečenského nepokojného aula Machket, zahaleného dušistým dymom kuriva, ktorý stál na dvadsať verst od ruského územia.

Len čo zatíchol silený spev muedzina*), v čistom hôrnom povetrí, presýtenom zápachom kuriva, pri bučaní kráv a blakote oviec, rozchádzavších sa po tesných sakliach aula, slepených jedna s druhou, ako buňky medového plásťa, bolo jasne počuť hrtanné zvuky hádajúcich sa mužských hlasov, ženské a detské hlasy, zdola od studne.

Tento Hadži-Murat bol povestný pre svoje hrdinské skutky námestník Šamilov, nevychádzal inak, ako so svojou zástavkou, v sprievode niekoľkých desatín müridov, džigitujúcich vôkol neho. Teraz, zakrútený do bašlyka a burky, zpod ktorej trčal karabín, išiel s jedným müridom, snažiac sa byť ako možno najmenej spozorovaným, a vpíjal sa svojím bystrým čiernym okom do tvári stretajúcich ho cestou obyvateľov.

Dojdúc do prostred aula, Hadži-Murat nepustil sa ulicou, vedúcou na rýnok, ale obrátil v ľavo do úzunkej uličky. Podojdúc ku druhej v uličke, v svahu vrytej sakli, zastal, obzerajúc sa. Pod ostreším, pred sakľou, nebolo nikoho, ale na krove, za sviežo vymazaným hlineným komínom, ležal človek, prikrytý kožuchom. Hadži-Murat dotkol sa ležiaceho na krove človeka rukovätkou bičíka a cmukol jazykom. Zpod kožucha zodvihol sa starec v nočnej čiapke a vyleštenom, starom bešmete. Oči starcove bez mihalníc boly za-

*) muedzin = mohamedánsky duchovný.

pálené a vlažné, a aby ich mohol rozlepiť, mihal nimi. Hadži-Murat prehovoril obvyklé: „Selam alejkum", a odokryl si tvár.

— Alejkum selam, — usmievajúc sa bezzubými ústy, prehovoril starec, keď poznal Hadži-Murata, a vstanúc na svoje chudé nohy, triafal do črievic s drevenými opätkami, ktoré stály pri komíne. Obutý, nenáhlive stokol do rukávov holý, pomŕštený kožuch a liezol chrbtom nadol dolu rebríkom, pristaveným ku krovu. Obliekajúc sa i sliezajúc, starec pokyvoval hlavou na tenkom, ohorenom hrdle a neprestával žuvať bezzubými ústy. Sijdúc na zem, pohostinne chytil uzdu koňa Hadži-Murata i pravý strmeň, ale bystro soskočivší so svojho koňa, hybký, silný mürid Hadži-Murata odstránil starca a zamenil ho.

Hadži-Murat sišiel s koňa a, zľahka napadujúc, vošiel pod ostrešie. Zo dvier bystro vyšiel mu oproti s pätnásťročný šuhaj, a udivene uprel svoje čierne, ako zrelé moruše lesklé oči na prichádzajúcich.

— Zabehni do mečeti volaj otca, — kázal mu starec a, predijdúc Hadži-Murata, otvoril mu ľahké, vŕzgajúce dvere do sakle. V tom istom čase, ako Hadži-Murat vchádzal, vyšla z vnútorných dvier už nemladá, tenká, chudá žena, v červenom bešmete na žltej košeli a belasých šarovarách, nesúc vankúše.

— Tvoj príchod na šťastie, — povedala a, prehnúc sa vo dvoje, začala rozkladať vankúše pod prednou stenou pre usadenie hosťa.

— Synovia tvoji aby boli živí, — odpovedal Hadži-Murat, složiac so seba burku, flintu a šabľu, a oddal ich starcovi.

Starec zavesil pozorne na klinec flintu i šabľu ku zavesenej zbrani gazdovej, medzi dvoma veľkými tazami, lesknúcimi sa na hladko vymazanej a čisto vybielenej stene. Hadži-Murat, opraviv si na chrbte pištoľ, podošiel k rozloženým vankúšom a, zapínajúc si čerkesku, sadol si na ne. Starec sadol vedľa neho na svoje holé päty, zatvoril oči, zodvihol ruky dlaňami nahor. Hadži-Murat urobil to isté. Potom oba, pomodliac sa, pohladili si tváre rukami a složili ich na konci brady.

— Ne chabar? — spýtal sa Hadži-Murat starca (t. j. čo nového?)

— Chabar iok (ničoho nového), — odpovedal starec, hľadiac nie do tvári, ale na hruď Hadži-Murata svojimi zapálenými, bezživotnými očami. — Ja bývam vo včelíne, len teraz som prišiel syna navštíviť. On vie.

Hadži-Murat pochopil, že starec nechce hovoriť o tom, čo vie a čo potreboval vedieť Hadži-Murat, preto zľahka kývnul hlavou a nespytoval sa viac.

— Ničoho dobrého niet nového, — začal starec. — Len toľko je nové, že sa vše zajace radia, ako by orlov zahnaly. Ale orly trhajú raz jedného, raz druhého. Minulého týždňa ruskí psi spálili Mičických seno, potrhaj sa im tvár, — zlostne zachripel starec.

Vošiel mürid Hadži-Murata a, mäkko stúpajúc veľkým krokom svojich silných nôh po hlinenej podlahe, tiež tak, ako Hadži-Murat, složil burku, flintu a šabľu, nechajúc na sebe len kindžal a pištoľ,

a sám ich zavesil na tie isté klince, na ktorých visela zbroj Hadži-Murata.

— Kto je on? — spýtal sa starec Hadži-Murata, ukazujúc na vošedšieho.

— Môj mürid. Eldar mu je meno, — povedal Hadži-Murat.

— Dobre, — povedal starec a ukázal Eldarovi miesto na koberci vedľa Hadži-Murata.

Eldar si sadol, skrižujúc nohy, mlčky sa zahľadel svojím pekným baraním okom na rozhovoreného starca. Starec rozprával, ako ich junáci minulého týždňa chytili dvoch vojakov, jedného zastrelili a druhého poslali do Vedena Šamilovi. Hadži Murat roztržite naslúchal, pozerajúc na dvere a pozorujúc na vonkajšie zvuky. Pod ostrešim, pred sakľou, ozvaly sa kroky, vrzly dvere a vošiel gazda.

Majiteľ sakle, Sado, bol človek štyridsaťročný, s malou briadkou, dlhým nosom a tiež takými čiernymi, hoci i nie natoľko žiariacimi očami, ako pätnásťročný šuhaj, jeho syn, ktorý prebehol po neho a spolu s otcom vstúpil do sakle a sadol si pri dverách. Shodiv pri dverách drevené topánky, gazda pomkol si do tyla dávno neholenej, zarastajúcej čiernym vlasom hlavy starú, znosenú čiapku a hneď si sadol oproti Hadži-Muratovi na päty.

Tiež tak, ako starec, zatvoril oči, zodvihol ruky dlaňami dohora, zašeptal modlitbu, obtrel si rukami tvár a len potom začal hovoriť. Rozprával, že Šamil vydal rozkaz chytiť Hadži-Murata, živého alebo mŕtveho, že Šamilovi poslovia len včera odišli, a že sa národ bojí neposlúchať Šamila, a preto treba byť opatrným.

— V mojom dome, — povedal Sado, — môjmu priateľovi, kým ja žijem, nikto ničoho neurobí. Ale ako v poli? Treba rozmýšľať.

Hadži-Murat pozorne počúval a odobrujúco kýval hlavou, a keď Sado skončil, povedal:

— Dobre. Teraz treba poslať k Rusom človeka s listom. Môj mürid pôjde, len sprievodcu treba.

— Pošlem brata Batu, — povedal Sado. — Zavolaj Batu, — obrátil sa k synovi.

Chlapec, ako na perách, vyskočil na rezké nohy a bystro, rozhadzujúc rukami, vyšiel zo sakle. O desať minút sa vrátil s ohoreným do čierna, žilistým, krátko-nohým Čečencom v rozsýpajúcej sa žltej čerkeske, s otrhanými na strapce rukávmi, a v spustených čiernych nogoviciach Hadži-Murat sa pozdravil s novoprišlým, a hneď, tiež netratiac zbytočných slov, povedal:

— Môžeš zaviesť môjho mürida k Rusom?

— Môžem, — veselo odpovedal Bata. — Všetko je možné. Proti mne ani jeden Čečenec nevie prejsť. Ak pôjde druhý, všetko sľúbi, ale ničoho nevykoná. Ale ja môžem.

— Dobre, — povedal Hadži-Murat, za ustávanie dostaneš tri, — povedal, — ukážuc tri prsty.

Bata prikývol hlavou na znak, že pochopil, ale doložil, že sú jemu nie peniaze drahé, ale je z úcty hotový poslúžiť Hadži-Muratovi. Všetci v horách poznajú Hadži-Murata, ako bil ruské svine.

— Dobre, — povedal Hadži-Murat. — Žínka je dobrá dlhá, ale reč krátka.

— No, budem mlčať, — povedal Bata.

— Kde sa Argun skrúca, oproti kruči je poľana v lese, dva stoby stoja. Vieš?

— Viem.

— Tam ma očakávajú moji traja jazdci, — povedal Hadži-Murat.

— Ajja, — prikyvujúc hlavou, hovoril Bata.

— Spýtaš sa na Chan-Magomu. Chan-Magoma vie, čo treba robiť a čo hovoriť. Jeho doviesť k ruskému veliteľovi, Voroncovu, kňazovi. Môžeš?

— Zavediem.

— Zaviesť a nazad priviesť. Môžeš?

— Môžem.

— Keď ho zavedieš, vrátiš sa do lesa. I ja tam budem.

— Všetko urobím, — povedal Bata, zodvihol sa a, priložiac ruky ku hrudi, vyšiel.

— Ešte treba poslať človeka do Čiech, — povedal Hadži-Murat gazdovi, keď Bata vyšiel. — V Čechách treba toto, — začal, chytiac sa jedného z chozyrov čerkesky, ale hneď spustil ruku a zamĺkol, zazrúc dve ženské, vchádzajúce do sakle.

Jedna bola žena Sada, tá samá nemladá, chudá ženská, ktorá ukladala vankúše. Druhá bola celkom mladé dievča v červených šarovárach a zelenom bešmete, s náhrdelníkom zo strieborných peňazí, zakrývajúcim celú hruď. Na konci nedlhého, ale hrubého, ostrého čierneho vrkoča, ležiaceho medzi pleciami chudého chrbta, bol privesený strieborný rubeľ; tiež také čierne, morušové oči, ako mali otec a brat, veselo svietily z mladej tvári, snažiacej sa byť prísnou. Nehľadela na hosťí, ale bolo vidno, že cítila ich prítomnosť.

Žena Sadova niesla nízky, okrúhly stolík, na ktorom bol čaj, pilgiše, bliny v masle, syr, čurék (na tenko rozvaľkaný chlieb) a med. Dievčatko nieslo lavor, kumgan a uterák.

I Sado i Hadži-Murat mlčali za celý čas, kým ženy, ticho stúpajúc v svojich červených mäkkých čuviakoch bez opätkov, stavüly prinesené pred hostí. Eldar, uprúc svoje baranie oči na skrižované nohy, bol nehybný, ako socha, za celý čas, kým ženy boly v sakli. Len keď vyšly a za dvermi úplne zatíchly ich mäkké kroky, Eldar oblahčene vzdychol, a Hadži-Murat vyňal jeden chozyr z čerkesky, vybral gulu, ktorou bol zapchatý, a zpod gule skrútený do kotúlky lístok.

— Oddať synovi, — povedal, ukazujúc lístok.

— Kam odpoveď? — spýtal sa Sado.

— Tebe, a ty doručíš mne.

— Bude vykonané, — povedal Sado a preložil lístok do chozyra svojej čerkesky. Potom, vezmúc do ruky kumgan, pritiahol k Hadži-Muratovi lavor. Hadži-Murat vysúkal rukávy beš neta na muskulistých, vyše zápästia bielych rukách a podložil ich pod prúd chladnej, priezračnej vody, ktorú lial z kumgana Sado. Poutierajúc

si ruky ostrým čistým uterákom, Hadži-Murat pomkol sa k jedlu. To isté urobil Eldar. Kým hostia jedli, Sado sedel oproti nim a niekoľko ráz ďakoval za návštevu. Pri dverách sediaci šuhaj, nespúšťajúc svojich žiariacich čiernych očú s Hadži-Murata, sa usmieval, ako by potvrdzoval svojím úsmevom otcove slová.

Hoci Hadži-Murat vyše dvadsiatichštyroch hodín nejedol ničoho, zjedol len kúsok chleba, syra a, vytiahnuc zpod kindžala nožíček, vzal si medu a natrel na chlieb.

— Náš med je dobrý. Terajší rok je zo všetkých rokov najlepší na med: i hodne ho je, i dobrého, — povedal starec, zrejme spokojný s tým, že Hadži-Murat jedol jeho med.

— Ďakujem, — povedal Hadži-Murat a utiahol sa od jedla. Eldarovi sa ešte chcelo jesť, ale on tiež tak, ako jeho müršid, odtiahol sa od stola a podal Hadži-Muratovi lavor a kumgan.

Sado vedel, že prijímajúc Hadži-Murata, riskoval životom, lebo po spore Šamila s Hadži-Muratom bolo vyhlásené všetkým obyvateľom Čečne, pod hrozbou popravy, neprijímať Hadži-Murata. Vedel, že obyvatelia aula každú chvíľku mohli zvedieť o prítomnosti Hadži-Murata v jeho dome a mohli žiadať vydať ho. Ale to Sada nielen že neznepokojovalo, ale ho tešilo. Sado pokladal za svoju povinnosť chrániť svojho hosťa, hoci by ho to i život stálo, i radoval sa sám sebe, i hrdý bol na seba za to, že koná tak, ako je povinný.

— Kým si v mojom dome a mám hlavu na pleciach, nikto ti ničoho neurobí, — zopakoval Hadži-Muratovi.

Hadži-Murat pozrel do jeho ligotavých očú a, pochopiv, že je to pravda, trochu slávnostne povedal:

— Buď obdarený radosťou a životom.

Sado mlčky pritisol ruky ku hrudi na znak vďaky za dobré slovo.

Zatvoriv okenice a prichystav dreva v kozube, Sado zvlášte veselý a rozčulený vyšiel z kunackej a vošiel do oddelenia sakle, kde žila celá jeho rodina. Ženské ešte nespaly a hovorily o nebezpečných hosťoch, ktorí nocovali u nich v kunackej.

II.

Tej istej noci z prednej pevnosti Vozdviženskej, v dvadsiatich verstách od aula, v ktorom nocoval Hadži-Murat, vyšli z opevnenia za Šachgirijskú bránu traja vojaci s poddôstojníkom. Vojaci boli v polkožuchoch a papachách, so skrútenými plášťmi cez plece a vysokých čižmách vyše kolien, ako vtedy nosili kavkazskí vojaci. Vojaci s puškami na pleciach šli z počiatku cestou, potom, prejdúc päťsto krokov, odbočili s nej a, po šuštiacom suchom lístí, prešli dvadsať krokov na pravo a zastali pred zlomeným javorom, ktorého čierny peň bolo vídať i v temnote. K tomuto javoru obyčajne vysielal sa sekret.*)

*) sekret = niekoľko vojakov, poslaných vo zvláštnej veci.

Jasné hviezdy ako by boly utekaly po vrcholcoch stromov, kým vojaci šli horou; teraz zastaly, jasno trblietajúc sa cez oholené vetve stromov.

— Dobre, že je sucho, — povedal poddôstojník Panov, snímajúc s pleca dlhú, s bajonettom flintu a, zaštrkotajúc ňou, oprel ju o peň. Traja vojaci urobili to isté.

— A veď je tak — ztratil som, — zlobne zavrčal Panov, — alebo som zabudol, alebo vyskočila cestou.

— Čože hľadáš? — spýtal sa jeden z vojakov bodrým, veselým hlasom.

— Fajku, — čert ju vie, kde sa prepadla.

— Čibuk (cieva) je celý? — spýtal sa bodrý hlas.

— Čibuk — tu je.

— A rovno do zeme?

— Kdeže by.

— My to chytro zariadime.

Kúriť v sekrete bolo zakázané, no tento sekret skoro ani nebol sekret, ale skôr predná stráž, ktorá bola vysielaná na to, aby horci nemohli nepozorovane podviezť, ako prvej robievali, kanóny a strieľať do opevnenia, a Panov nepokladal za potrebné zbaviť sa kúrenia a preto pristal na radu veselého vojaka. Veselý vojak vytiahol z vrecka nožík a začal kopať zem. Vykopav jamku, vyhladil ju, vpravil do nej čibuk, potom napchal dohánu do jamky, pritlačil ho, a fajka bola hotová. Sirka sa rozhorela, osvietiac na chvíľku kostnatú tvár ležiaceho na bruchu vojaka. V čibuku zašušťalo, a Panov zacítil príjemnú vôňu rozhárajúceho sa dohánu.

— Si pripravil? — povedal vstávajúc.

— Akože.

— Aký junák je Avdejev, šuhaj prokurát. Ukáž?

Avdejev sa odvrátil na bok, dávajúc miesta Panovi a vypúšťajúc dym z úst.

Panov si ľahol dolu tvárou a, obtrev čibuk rukávom, začal poťahovať.

Po kúrení medzi vojakmi zaviazal sa rozhovor.

— A rozprávali, že kapitán zasa do truhličky siahol, iste prehral, — povedal jeden z vojakov lenivým hlasom.

— Vráti, — povedal Panov.

— Je známo, že je officier poriadny, — potvrdil Avdejev.

— Poriadny, poriadny, — mračno opakoval začavší rozhovor, — dľa mojej rady treba sa rote poshovárať s ním: keď si vzal, povedz, koľko a kedy vrátiš.

— Ako rozsúdi rota, — povedal Panov, obrátac sa od fajky.

— Známa vec, — mir je veľký človek, potvrdil Avdejev.

— Veď treba ovsa kúpiť a proti jari čižmy dať spraviť, potrebné sú peniažky, a keď ich on sobral... — nástojil nespokojný.

— Hovorím, že ako chce rota, — opakoval Panov. — Je to nie po prvý raz, — vezme a vráti.

V tie časy na Kavkaze každá rota viedla si skrze svoj výbor celé gazdovstvo. Dostávala peniaze z kassy po 6 rubľov 50

kopejok na chlapa a sama sa zaopatrovala; sadila kapustu, kosila seno, držala si povozy, švihácila sýtymi koňmi. Peniaze roty bývaly v truhličke, od ktorej kľúče boly u velitela roty, a stávalo sa často, že si veliteľ požičiaval z truhličky. Tak bolo i teraz, a o tom hovorili vojaci. Mračný vojak Nikitin chcel žiadať od veliteľa počet, a Panov i Avdejev mysleli, že toho nebolo treba.

Za Panovým pokúril si i Nikitin a, podstelúc si pod seba kepeň, sadol si, oprúc sa o strom. Vojaci zatíchli. Bolo počuť, ako vietor ševelil vysoko nad ich hlavami vrcholce stromov. Zrazu cez tento neprestávajúci tichý šelest ozvalo sa vytie, výskanie, plač, rehot šakalov.

— Hľa, prekliati, čo robia, — povedal Avdejev.

— To sa tebe posmievajú, že máš krivú tvár, povedal tenký, chochlácky hlas štvrtého vojaka.

Zasa všetko zatíchlo, len vietor ševelil konármi stromov, raz odhaľujúc, raz zahaľujúc hviezdy.

— A čo, Antonyč, — zrazu sa spýtal veselý Avdejev Panova, — býva ti niekedy clivo?

— Akéže clivosť, — neochotne odpovedal Panov.

— A mne časom býva tak clivo, tak clivo, že ani sám neviem, čo by som si urobil.

— Veď to! — povedal Panov.

— Keď som vtedy prepil peniaze, veď to všetko bolo z clivosti. Navalilo, navalilo sa na mňa. Myslím si: nuž narežem sa.

— Od vína býva ešte horšie.

— I to bolo, ale kde sa podeješ?

— Ale prečože ti je clivo?

— Ale mne? Za domom sa mi cnie.

— A čo? Bohato ste žili?

— Nie že by sme boli boháči, ale sme v poriadku žili. Dobre sme žili.

A Avdejev začal rozprávať, čo už mnoho ráz rozprával tomu istému Panovi.

— Veď som ja z dobrej vôle išiel, za brata, — rozprával Avdejev. — On má pätoro detí, a mňa len čo oženili. Mamka začala prosiť. Myslím si: čože mne, azda budú pamätať môj dobrý skutok. Šiel som k pánovi. Náš pán je dobrý, hovorí: chlap si, stúpaj. Tak som aj šiel za brata.

— Čože, to je pekne, — povedal Panov.

— Ale, hľa, či uveríš, Antonyč, teraz sa mi cnie. A najviac sa mi preto cnie, že načo si, reku, išiel za brata. On si, reku, teraz hovie, a ty sa tu trápiš. A čím viac myslím, tým je horšie. Taký hriech, vidno.

Avdejev zamĺkol.

— Či si zasa pokúrime? — spýtal sa Avdejev.

— Nuž čože, napchaj.

Ale kúriť vojakom už neprichodilo. Len čo Avdejev vstal a chcel fajku zasa naplňať, cez šum vetra ozvaly sa kroky po ceste.

Panov vzal flintu a dotkol sa nohou Nikitina. Nikitin vstal na nohy a zdvihol kepeň. Zdvihol sa i tretí — Bondarenko.

— A čo sa mne, bratia, snívalo.

Avdejev zasipel na Bondarenka a vojaci zamreli, naslúchajúc. Mäkké kroky ľudí, nie v čižmách obutých, sa blížily. Vždy zjavnejšie a zjavnejšie bolo počuť šušťanie listia a práskanie suchých konárikov. Potom ozval sa hovor tým zvláštnym hrtanným jazykom, akým hovoria Čečenci. Vojaci teraz nielen že počuli, ale i videli dva tiene, idúce v presvite medzi stromami. Jeden tieň bol nižší, druhý vyšší. Keď sa tiene priblížili k vojakom, Panov, s flintou na ruku, spolu so svojimi dvoma súdruhmi vystúpil na cestu.

— Kto ide? — zvolal.

— Pokojná Čečeň, — ozval sa ten, ktorý bol nižší. To bol Bata. — Flinta iok (niet), šabľa iok, — hovoril, ukazujúc na seba. — Kinez treba.

Ten, ktorý bol vyšší, mĺčky stál vedľa svojho kamaráta. Na ňom tiež nebolo zbrane.

— Posol teda, — k veliteľovi, — povedal Panov vysvetľujúc svojim druhom.

— Kinez Voroncov tuho treba, veľký vec treba, — hovoril Bata.

— Dobre, dobre, zavedieme, — povedal Panov. — Čože, zaveď ich ty s Bondarenkom, — obrátil sa k Avdejevu, — a keď ich oddáš dežurnému, príď zasa. Hľadže, — povedal Panov, — ostražitejšie, káž im ísť vopred seba.

— A toto je čo? — povedal Avdejev, urobiac pohyb flintou s bajonetom, ako by niekoho prekáľal. — Vnorím raz — a para je von.

— Načože bude, keď ho prekoleš, — povedal Bondarenko.

— No, marš!

Keď zatíchly kroky dvoch vojakov s posly, Panov a Nikitin sa vrátili na svoje miesto.

— Čert ich nosí po nociach, — povedal Nikitin.

— Iste je potreba, — povedal Panov. — Ale schladilo, — doložil a rozkrúťac kepeň, obliekol ho a prisadol si ku stromu.

O dve hodiny vrátili sa i Avdejev s Bondarenkom.

— No, čo, oddal si ich? — spýtal sa Panov.

— Oddali sme ich. U veliteľa ešte nespia. Rovno k nemu sme ich odviedli. A akí sú ti, braček môj, tí holohlaví ľudkovia dobrí, — pokračoval Avdejev. — Na moj' dušu. Ako som sa s nimi rozhovoril.

— Známa vec, že sa ty rozhovoríš, — nespokojne povedal Nikitin.

— Ozaj, celkom, ako Rusi. Jeden je ženatý. Maruška, hovorím, bar? — Bar, hovorí. — Barančuk, hovorím, bar? — Bar, mnoho. — Páriček? — Páriček, hovorí. — Tak dobre sme sa dohovorili. Dobrí ľudkovia.

— Akože, dobrí, — povedal Nikitin, — nech ťa len samého popadne, vnútornosti ti vypustí.

— Iste už bude skoro svitať, — povedal Panov.

— Hej, už hviezdičky začaly hasnúť, — povedal Avdejev, sadajúci.

A vojaci zasa zatíchli.

III.

V oknách kasární a vojenských domčekov už dávno bolo tma; ale v jednom z krajších domov pevnosti boly ešte všetky okná osvetlené. V tomto dome býval veliteľ Kurinského pluku, syn hlavného velitela, cársky adjutant kňaz Semen Michajlovič Voroncov. Voroncov býval so ženou, Máriou Vasilievnou, povestnou petrohradskou krásavicou, a žil v malej kavkazskej pevnosti rozkošne, ako tu nikdy nikto nežil. Voroncovi a hlavne jeho žene sa zdalo, že žijú tu nielen skromne, ale že trpia nedostatok; no tunajší obyvatelia sa čudovali tomuto rozkošnému životu.

Teraz, o dvanástej v noci, vo veľkej hosťovskej, s teppichom na celú izbu, so spustenými ťažkými portierami, za kartovým stolom, osvetleným štyrmi sviecami, sedeli domáci s hosťmi a hrali sa v karty. Jeden z hrajúcich bol sám hostiteľ Voroncov, dlhej tvári, plavovlasý plukovník s cársko-adjutantským odznakom a náplecníkom; jeho partnerom bol kandidát petrohradskej university, nedávno angažovaný kňahyňou Voroncovou učiteľ pre jej malého syna od prvého muža, strapatý, nepríjemný mladý človek. Oproti nim hrali dvaja officieri: jeden širokej tvári, červený, prešlý z gardy, veliteľ roty Poltorackij, a veľmi rovno sediaci, s chladným výrazom peknej tvári, plukový adjutant. Sama kňahyňa Mária Vasilievna, plná krásavica, s veľkýma očima a čiernym obočím, sedela vedľa Poltorackého, dotýkajúc sa jeho nôh svojou krinolínou a hľadiac mu do karát. I v jej slovách, i v jej pohľadoch, i úsmeve, i vo všetkých pohyboch jej tela, i v parfume, ktorým od nej vialo, bolo to, čo Poltorackého privádzalo do zabudnutia všetkého, okrem povedomia jej blízkosti, i nasledoval omyl za omylom, vždy viac a viac dráždiaci jeho partnera.

— Nie, to je nemožné! Zasa prepustil túza, — celý červený zvolal adjutant, keď Poltorackij shodil túza.

Poltorackij, ako zo sna, nerozumejúc hľadel svojimi dobrými, na široko rozostavenými čiernymi očami na nespokojného adjutanta.

— Ale, odpusťte mu, — usmievave povedala Mária Vasilievna. — Vidíte, ja som vám hovorila, — obrátila sa k Poltorackému.

— Ale vy ste celkom inšie hovorili, — s úsmevom povedal Poltorackij.

— Či ozaj inšie, — povedala a tiež sa usmiala. A tento úsmev na odpoveď tak strašne vzrušil a obradoval Poltorackého, že zrumenel ako pivónia a, schytiac karty, začal ich miešať.

— Nie je na tebe rad, — prísne povedal adjutant a začal svojou bielou rukou s prsteňom tak rozdávať karty, ako by sa ich chcel čím skôr zbaviť.

Do hosťovskej vošiel kňazov sluha a oznámil, že dežurný hľadá kňaza.

— Odpusťte, páni, — povedal kňaz, — hovoriac po rusky s anglickým prízvukom. — Ty hraj za mňa, Mária.

— Súhlasíte? — spýtala sa kňahyňa, bystro a ľahko vstávajúc celým svojím vysokým vzrastom, šuchocúc hodvábom a usmievajúc sa svojím žiariacim úsmevom šťastnej ženy.

— Ja vždy so všetkým súhlasím, — povedal adjutant, veľmi spokojný, že proti nemu hrá teraz celkom nevediaca hrať kňahyňa. A Poltorackij len rozhodil rukami, usmievajúc sa.

Robber sa končil, keď sa kňaz vrátil do hosťovskej. Prišiel zvláštne povzbudený a veselý.

— Viete, čo vám ponúknem?

— Čo?

— Vypime šampaňského.

— Na to som ja vždy hotový, — povedal Poltorackij.

— Čože, to je veľmi príjemné, — povedal adjutant.

— Vasilij, doneste, — povedal kňaz

— Načo ťa volali? — spýtala sa Mária Vasilievna.

— Bol tu dežurný a ešte jeden človek.

— Kto? Čo? — chytro sa spýtala Mária Vasilievna.

— Nemôžem povedať, — uhnúc pleciami, povedal Voroncov.

— Nemôžeš povedať, — zopakovala Mária Vasilievna. — To uvidíme.

Priniesli šampaňské. Hostia vypili po pohári a, zakončiac hru, sponáhľali sa a začali odchádzať.

— Vaša rota je ustanovená na zajtra do lesa? — spýtal sa kňaz Poltorackého.

— Moja. A čo?

— Tak sa zajtra uvidíme, — povedal kňaz, usmievajúc sa zľahka.

— Veľmi ma teší, — povedal Poltorackij, nechápuc dobre, čo mu hovoril Voroncov, ustarostený len o to, ako teraz podá ruku Márii Vasilievne.

Mária Vasilevna, ako vždy, nielen že tuho stisla, ale i silne potrhla ruku Poltorackého. A ešte raz mu pripomenúc omyl, keď vyšiel so zvonom, usmiala sa mu, ako sa videlo Poltorackému, prelestným, láskavým a významným úsmevom.

Poltorackij išiel domov v tej nadšenej nálade, ktorú môžu chápať len ľudia, ako on, ktorí vyrástli a vychovaní boli v spoločnosti, keď po mesiacoch utiahnutého vojenského života znovu stretnú ženu zo svojho bývalého kruhu, a ešte takú ženu, ako kňahyňa Voroncová.

Priblížiac sa k domcu, kde býval s priateľom, buchol do dvier, ale dvere boly zatvorené. Zaklopal, dvere sa neotváraly. Nahneval sa a začal bubnovať na zatvorené dvere nohou a šabľou. Za dvermi

sa ozvaly kroky, a Vavila, poddaný, dvorný človek Poltorackého, odtiahol hák.

— Čo ti prišlo na um zatvárať? Hlupák.

— Ale či možno, Alexej Vladimir...

— Zasa pil. Ja ti hneď ukážem, ako možno...

Poltorackij chcel udrieť Vavilu, ale si rozmyslel.

— Nech ťa čert vezme. Zapáľ sviecu...

— V tejto chvíločke.

Vavila bol skutočne podpitý, a vypil si preto, že bol na mene u kaptenarmusa. Keď sa vrátil domov, zamyslel sa o svojom živote v porovnaní so životom Ivana Matvejiča, kaptenarmusa. Ivan Matvejevič mal dôchodky, bol ženatý a mal nádeju o rok svobodným byť. Vavilu ako chlapca vzali hore, t. j. na obsluhu pánom, a teraz už mal vyše štyridsať rokov, a neženil sa, ale žil stále na pochode so svojím nerozumným pánom. Pán bol dobrý, málo bil, ale akýže to bol život! „Sľúbil, že mi dá svobodu, keď sa vráti s Kavkazu, — ale čože si ja počnem so svobodou... Psí život", myslel si Vavila. A tak sa mu zachcelo spať, že z obavy, aby niekto nevošiel a niečo neodniesol, založil zápor a zaspal.

Poltorackij vošiel do izby, kde spával s priateľom Tichonovým.

— No, čo, prehral si? — povedal prebudivší sa Tichonov.

— Veru nie, vyhral som sedemnásť rubľov a skleničku Cliquot sme vypili.

— A pozeral si na Máriu Vasilievnu?

— A pozeral som na Máriu Vasilievnu, — zopakoval Poltorackij.

— Skoro musíme vstávať, — povedal Tichonov, — o šiestej treba vystúpiť.

— Vavila! — zvolal Poltorackij. — Hľadže, dobre ma zobuď zajtra o piatej.

— Akože vás mám budiť, keď sa bijete.

— Hovorím ti, aby si ma zobudil. Počul si?

— Počúvam.

Vavila odišiel, odnášajúc topánky a šaty, a Poltorackij sa uložil do postele, a s úsmevom si zapálil cigaretu, a vyhasil sviecu. Vo tme videl pred sebou usmievajúcu sa tvár Márie Vasilievny.

U Voroncových nezaspali hneď. Keď hostia odišli, Mária Vasilievna prišla k mužovi a, zastanúc si pred ním, prísne povedala:

— Eh bien, vous allez me dire ce que c'est?*)

— Mais, ma chère...

— Pas de ma chère! C'est un émissaire, n' est'-ce pas?

*) — Nuž, povedz mi, čo je vo veci?
— Ale, moja milá...
— Nič moja milá!... To je posol, nie pravda?

— Quand même je ne puis pas vous le dire.*)

— Vous ne pouvez pas? Alors c'est moi qui vais le dire.

— Vous?

— Hadži-Murat, áno? — povedala kňahyňa, ktorá už od niekoľko dní počúvala o pokonávaní s Hadži-Muratom a predpokladala, že sám Hadži-Murat bol u jej muža.

Voroncov nemohol tajiť, ale jeho žena bola sklamaná, že to nebol sám Hadži-Murat, ale len posol, oznámivší, že Hadži-Murat zajtra príde k nemu na to miesto, kde sa les rúbe.

Pri jednotvárnom živote v pevnosti mladí Voroncovci — i muž i žena — boli radi tejto udalosti. Poshovárajúc sa o tom, aká príjemná bude táto zvesť jeho otcovi, o tretej si políhali.

IV.

Po troch bezsenných nociach, ktoré strávil, utekajúc pred müridmi Šamilovými, proti nemu vyslanými, Hadži-Murat zaspal hneď, náhle Sado vyšiel zo sakle, zaželajúc mu dobrej noci. Spal nesoblečený, podoprúc sa na ruku, utonuvšiu lakťom do podložených domácimi páperových červených vankúšov. Neďaleko od neho, pri stene, spal Eldar. Eldar ležal na chrbte, rozloživ široko svoje silné, mladé údy, tak, že vysoká hruď, s čiernymi chozyrmi na bielej čerkeske, bola vyše zalomenej, sviežo-vyholenej, sivej hlavy, skĺznuvšej sa s vankúša. Odchýlená, ako u detí, s ledva viditeľným páperím, vrchná perna ako by bola chlipkala, sťahujúc a rozťahujúc sa. Spal tiež tak, ako Hadži-Murat: odetý, s pištoľou za pásom a kindžalom. V kozúbku doháraly konáre, a v piecke tlelo nočné svetielko.

O polnoci vrzly dvere na kunackej, a Hadži-Murat sa hneď zodvihol a chytil pištoľ. Do izby vošiel, mäkko stúpajúc po hlinenej podlahe, Sado.

— Čoho ti treba? — spýtal sa Hadži Murat, ako by nikdy nebol spal.

— Myslieť treba, — povedal Sado, usádzajúc sa pred Hadži-Muratom. — Jedna žena s krovu videla, keď si šiel vedľa nej, — povedal, — rozprávala mužovi, a teraz vie už celý aul. Teraz pribehla k žene súsedka, povedala, že sa starci shromaždili v mečeti a chcú ťa pristaviť.

— Treba ísť, — povedal Hadži-Murat.

— Kone sú hotové, — povedal Sado a rýchle vyšiel zo sakle.

— Eldar, — zašeptal Hadži-Murat, a Eldar, začujúc svoje meno, ale hlavne hlas svojho müršida, vskočil na silné nohy, opravujúc si papachu. Hadži Murat prevesil si zbroj i burku. Eldar urobil to isté, a oba vyšli zo sakle pod ostrešie. Černooký šuhaj priviedol kone. Na dupot kopýt po utlačenej ceste ulice čiasi hlava sa vystrčila zo dvier súsednej sakle, a, klopkajúc drevenými črievicami, prebehol akýsi človek na vŕštek k mečeti.

*) — Hoci by i bol, predsa nemôžem povedať.
— Nemôžeš? tak ti ja poviem.
— Nuž?

Mesiaca nebolo, len hviezdy jasno svietily na tmavom nebi, a vo tme bolo vídať kontúry krovov saklí a nadovšetko budovu s minaretom v hornej čiastke aula. Od mečeti bolo počuť zvuk hlasov.

Hadži-Murat, bystro prichytiv zbraň, vložil nohu do úzkeho strmeňa, a bezzvučne, nepozorovane prehodiac telo, sadol si na vysoký vankúš sedla.

— Boh nech vám vynahradí, — obrátac sa k domácemu gazdovi, hľadajúc obvyklým pohybom pravej nohy druhý strmeň, a lenlen že sa dotkol šuhaja, ktorý držal koňa, bičom, aby ustúpil. Šuhaj ustúpil, a kôň, ako by sám vedel, čo má robiť, pohol sa bodrým krokom z bočnej uličky na hlavnú cestu. Eldar išiel za ním; Sado, v kožuchu, živo rozkladajúc rukami, skoro utekal za nimi, prebehnúc raz na jednu, raz na druhú stranu úzkej ulice. Pri východe, cez cestu, pohla sa tôňa, potom druhá.

— Stoj! Kto ide? Zastaň! — zvolal hlas, a niekoľko ľudí zastavilo cestu.

Miesto toho, že by zastal, Hadži-Murat vychytil pištoľ zpoza pása a popchol koňa, pustil ho rovno na ľudí, prehradivších cestu. Ľudia, ktorí stáli na ceste, sa rozišli, a Hadži-Murat, neobzerajúc sa, veľkým krokom pustil sa nadol cestou. Eldar behom išiel za ním. Za nimi sa ozvaly dva výstrely, zahvižďaly dve gule, netrafivšie ani jeho ani Eldara. Hadži-Murat išiel ďalej tým istým chodom. Prejdúc tristo krokov, zastavil trochu zadychčaného koňa a začal počúvať. Pred ním, dole, šumela bystrá voda. Za nimi ozývalo sa kikiríkanie kohútov v aule. Zpomedzi tých zvukov ozval sa približujúci sa dupot koní a rozhovor za Hadži-Muratom. Hadži-Murat pohol koňa a išiel tým istým rovným priechodom.

Idúci za ním utekali cvalom i dohonili Hadži-Murata. Bolo ich dvadsať ľudí na koňoch. To boli obyvatelia aula, ktorí sa rozhodli zadržať Hadži-Murata, alebo, aspoň, aby sa mohli očistiť pred Šamilom, ukázať, že ho chcú zadržať. Keď sa natoľko priblížili, že ich bolo možno rozoznať vo tme, Hadži-Murat zastal, pustiac úzdu, a, obvyklým pohybom ľavej ruky odopnúc miešok flinty, pravou rukou ju vybral. Eldar urobil to isté.

— Čo chcete? — zavolal Hadži-Murat. — Chytiť ma chcete? Nuž, chytajte.

A zodvihol flintu.

Obyvatelia aula zastali. Hadži-Murat, držiac flintu v ruke, začal sa spúšťať do doliny. Jazdci, nepribližujúc sa mu, išli za ním. Keď Hadži-Murat prešiel na druhú stranu doliny, jazdci zpoza neho zavolali mu, aby vyslúchol, čo mu chcú povedať. Ako odpoveď na to Hadži-Murat vystrelil z flinty a pustil svojho koňa cvalom. Keď ho zastavil, pohony za ním už nebolo počuť; nebolo počuť ani kohútov, ale len jasnejšie ozývalo sa z lesa žblnkotanie vody a chvíľkami plač ušatej sovy. To bol ten istý les, kde ho očakávali jeho müridi. Podojdúc k lesu, Hadži-Murat zastal a, naberúc mnoho povetria do plúc, zahvízdal a potom zatíchol, načúvajúc. O chvíľu taký istý hvizd ozval sa z lesa. Hadži-Murat odbočil z cesty a išeł

do lesa. Prejdúc sto krokov, Hadži-Murat videl pomedzi pne stromov vatru, tône ľudí, sediacich pri vatre, a do polovice osvetleného plameňom sputnaného osedlaného koňa. Pri vatre sedeli štyria ľudia.

Jeden zo sediacich pri vatre ľudí bystro vstal a podošiel k Hadži-Muratovi, chytiac uzdu i strmeň. To bol pobratim Hadži-Murata, zavedujúci jeho gazdovstvom.

— Oheň vyhasiť! — povedal Hadži-Murat, schodiac s koňa.

Ľudia začali rozhadzovať vatru a deptať horiace konáre.

— Bol tu Bata? — spýtal sa Hadži-Murat, podchodiac ku rozloženej burke.

— Bol, dávno odišli s Chan-Magomom.

— Ktorou cestou išli?

— Touto, — odpovedal Chanefi, ukazujúc na protivnú stranu tej, po ktorej prišiel Hadži-Murat.

— Dobre, — povedal Hadži-Murat a, snímuc flintu, začal ju nabíjať. — Treba sa chrániť, hnali sa za mnou, — povedal Hadži-Murat, obráťac sa ku človeku, hasiacemu oheň.

To bol Čečenec Gamzalo. Gamzalo pristúpil k burke, vzal ležiacu na nej v miešku flintu a mlčky išiel na kraj poľany, k tomu miestu, odkiaľ prišiel Hadži-Murat. Eldar, soskočiac s koňa, vzal i koňa Hadži-Muratovho a, vysoko podtiahnuc obom hlavy, priviazal ich ku stromom; potom tiež tak, ako Gamzalo, s flintou na pleci zastal si na druhý kraj poľany. Vatra bola vyhasená a les nezdal sa už takým tmavým, ako prvej, i na nebi, hoci i slabo, ale svietily hviezdy.

Poprizerajúc sa hviezdam, Stožiarom, ktoré vyšly už naprostred neba, Hadži-Murat vyrátal, že bolo už ďaleko po polnoci, a že je už dávno čas nočnej modlitby. Pýtal si od Chanefu kumgan, stále so sebou nosený v kapsách, a prehodiac si burku, išiel k vode.

Vyzujúc a umyjúc sa, Hadži-Murat zastal si bosými nohami na burku, potom si sadol na ikry a, najprv zatknúc si palcami uši a zažmúriac oči, odriekal, obrátený na východ, obvyklú modlitbu.

Skončiac modlitbu, vrátil sa na svoje miesto, kde boly kapsy na prehodenie cez koňa, a sadnúc si na burku, oprel si ruky na kolená a, zvesiac hlavu, zamyslel sa.

Hadži-Murat vždy veril v svoje šťastie. Zamýšľajúc niečo, on bol vopred pevne presvedčený o úspechu, — a všetko sa mu usmievalo. Tak to bolo s malými výnimkami po celý jeho búrny vojenský život. Tak sa úfal, že bude i teraz. Predstavoval si, ako on s vojskom, ktoré mu dá Voroncov, pôjde na Šamila, vezme ho do zajatia a vypomstí sa na ňom, a ako ho ruský cár odmení, a on zase bude spravovať nielen Avariu, ale celú Čečňu, ktorá sa mu pokorí. Pri týchto myšlienkach ani nezbadal, ako zaspal.

Videl vo sne, ako on so svojimi junákmi, s piesňou a krikom „Hadži-Murat ide!“ letí na Šamila a zajíma ho s jeho ženami, i počuje, ako plačú a nariekajú jeho ženy. Prebudil sa. Pieseň „Ľa illiach“ a kriky „Hadži-Murat ide!“ a plač žien Šamilových bolo zavýjanie, plač a chachot šakalov, a to ho zobudilo. Hadži-Murat

zodvihol hlavu, pozrel proti východu na nebo, presvitajúce pomedzi pne stromov, a spýtal sa obďaleč sediaceho mürida na Chan-Magomu. Dozvediac sa, že sa Chan-Magoma ešte nevrátil, Hadži-Murat sklonil hlavu a hneď zas zadriemal.

Zobudil ho veselý hlas Chan-Magomu, vrátivšieho sa s Batom zo svojho posolstva. Chan-Magoma si hneď prisadol k Hadži Muratovi a začal rozprávať, ako ich vojaci prijali a doviedli k samému kňazovi, ako on hovoril so samým kňazom, ako sa kňaz radoval a slúbil, že ich ráno prijme tam, kde Rusi budú rúbať les, za Mičikom, na Šalinskej poľane. Bata pretŕhal reč svojho druha, vstavujúc svoje podrobnosti.

Hadži-Murat povyspytoval sa dopodrobna o tom, menovite akými slovami odpovedal Voroncov na návrh Hadži-Murata pripojiť sa k Rusom. I Chan-Magoma i Batu jedným hlasom hovorili, že kňaz slúbil prijať Hadži-Murata ako hosťa a robiť tak, aby mu dobre bolo. Hadži-Murat vyspýtal sa ešte na cestu, a keď ho Chan-Magoma ubezpečil, že on dobre zná cestu a zavedie ho rovno ta, Hadži-Murat vybral peniaze a dal Batovi slúbené tri ruble; a svojim prikázal vybrať zo sedlovej kapsy svoju zlatom damasovanú zbraň a papachu s čalmou, müridi nech sa očistia, aby prišli pred Rusov v poriadku. Kým čistili zbraň, sedlá, zbruju a kone, hviezdy pomrkly, celkom sa rozvidnilo a zavial predúsvitný vetrík.

V.

Zavčas rána, ešte potme, dve roty s topormi, pod velitelstvom Poltorackého, vyšly na desať verst za Šachgirinskú bránu a, rozsypúc reťaz strelcov, len čo začalo svitať, pribraly sa rúbať les. Okolo ôsmej hodiny hmla, slievajúca sa s voňavým dymom sipiacich a pukajúcich na vatrách surových konárov, začala sa dvíhať, a rúbajúci horu, ktorí prvej nevideli ani na päť krokov, len čo sa počuli, videli už i vatry, i stromami zavalenú cestu, vedúcu lesom. Slnce sa ukázalo raz ako jasný punkt vo hmle, raz sa zase skrylo. Na poľanke, poodiaľ od cesty, sedeli na bubnoch: Poltorackij so svojím podriadeným officierom Tichonovým, dvaja officieri tretej roty a bývalý kavalergard, degradovaný pre duell, súdruh Poltorackého z pažeského korpusu, barón Freze. Okolo bubnov sa povaľovaly papiere zo zákusiek, ugorky a prázdne sklenice. Officieri vypili vodky, zajedli si a pili porter. Bubeník otváral tretiu butelku. Poltorackij, hoci sa nevyspal, bol v tej zvláštnej nálade postupu duševných síl a dobrej bezstarostnej veselosti, v akej sa cítil vždy medzi svojimi vojakmi a súdruhmi tam, kde mohlo byť nebezpečenstvo.

Medzi officiermi išiel živý rozhovor o poslednom chýre, o smrti generála Sliepcova. V tejto smrti nikto nevidel toho najvážnejšieho momentu v živote, skončenia jeho a návratu k tomu prameňu, z ktorého vyšiel, ale videlo sa len junáctvo smelého officiera, ktorý sa hodil so šabľou v ruke na horcov a rozhorčene ich rúbal.

Hoci všetci officieri, zvlášte ktorí boli v bitkách, vedeli a

mohli vedieť, že vo vojne vtedy na Kavkaze, ale ani nikdy a nikde, nebýva toho rúbania v ručnom zápase na šable, aké sa vždy predpokladá a opisuje, ale ak i býva taký ručný zápas na šabľu a bajonetty, tak rúbu a koľú vždy len utekajúcich, — táto fikcia ručného zápasu bola prijatá officiermi a dodávala im tú spokojnú hrdosť a veselosť, s ktorou jedni po junácky, druhí naopak, celkom skromne sedeli na bubnoch, kúrili si, pili a žartovali, nestarajúc sa o smrť, ktorá tiež tak, ako Sliepcova, v každom momente mohla zastihnúť každého z nich. A naozaj, akoby na potvrdenie ich očakávania, medzi rozhovorom naľavo cesty ozval sa povzbudzujúci, pekný zvuk, ostro šťuknuvšieho výstrelu, a guľka, veselo pohvizdujúci, preletela kdesi hmlistým povetrím a praskla do stromu. Niekoľko ťažkohlasných výstrelov z pušiek vojakov odpovedalo na nepriateľský výstrel.

— Aha! — zvolal Poltorackij veselým hlasom, — veď to v reťazi. No, braček Kosťa, — obrátil sa k Frezemu, — tvoje šťastie. Choď ku rote. Hneď zariadime takú srážku, až radosť. I predstavenie spravíme.

Degradovaný barón skočil na nohy a bystrým krokom odišiel do oblasti dymu, kde stála jeho stotina. Poltorackému priviedli jeho malého kabardínskeho pejka, vysadol na neho a, vystrojac stotinu, viedol ju k reťazi smerom k výstrelom. Reťaz stála na kraji lesa pred spúšťajúcim sa holým úvalom. Vietor tiahol na les, a nielen svah úvalu, ale i jeho protivnú stranu bolo jasno vidieť.

(Pokračovanie.)

Strminou...

Napísal *Jozef Gregor-Tajovský.*

I.

Otec, gazda, umrel. Nestarý, 65-ročný, ale smrti nerozkážeš. A robotný človek za 65 rokov má sa kedy zodrať.

Materi ostal užitok, synom majetok. Boli dvaja: Ondrej, starší, doma, Janko v Amerike.

Janko mal stálu robotu, i vyžili so ženou a s dvoma deťmi i domov posielali na knižku, ktorú statočne opatroval dosiaľ otec, a teraz mať a či brat. Majú plán: nagazdovať hodne, hodne dolárov, premeniť ich na koruny a prikúpiť k otcovskému. Lebo Janko len predsa tiahne sa k roľníckej robote, v akej sa zrodil, a už i žena bojí sa o jeho život vo fabrike... A čím skorej, kým sú deti malé, lebo aby ich tie nezadržaly v Amerike. Hanku ženie ešte jedna, tajná, nevyslovená túžba: — ukázať sa svokre, ako ona, čo ona! Lebo keď Janko Hanku v Amerike bral, materi sa to nepáčilo, a že za Hankou nemusel ísť do Ameriky, keď bola zo — súsednej dediny a rodičia nemali iba pod tri mierky rolí, i tie zadlžili, keď ju do Ameriky vystrájali.

V otcovskom dome bol gazdom Ondrej a v dedine sa hovorilo, že Jano kto vie či sa kedy vráti, keď je tam už 6 rokov, a ženatý, deti... A keď sa ženil, stará všelijaké reči pustila z úst, iste zvedeli o nich i v Amerike. Iba ak, keď umre mať...

— Budeže za gazda ten Ondrej! Taká chyža, toľký grunt, a ešte ak tak spravia, že cudzí ani nezvedia a bude prepísaná i Jankova polovička! Odkúpi... a veď sú bratia.

Po otcovej smrti stal na jeho stupku Ondrej. Prirodzená vec, i v obci i v cirkvi. Ako otec bol váženým človekom, nemajú príčiny odňať úcty a nedať úradu ani Ondrejovi. Iba že je ešte mladý, ani 40-ročný, nemôže byť hneď vo všetkom, čo prešiel nebohý otec.

Ale už i dosiaľ viedol si Ondrej múdre, že ho farár porúčal zvoliť do školskej stolice, a Ondrej sa hneď i ozval: nebol spokojný, že deti chodia do školy „ako prasce s poľa", oni že pekne po dvaja chodievali...

Ondriš Mihák smel sa ozvať, lebo on vždy poriadne šiel cestou, neopijúc sa iba ak na svadbe, krštení, i bol uznaný za triezveho, opatrného gazdu. Ľahko šlo ho vyvoliť do obecného výboru. Mal v tom však nemalú zásluhu i notár, ktorý sa nestavěl proti...

II.

Notár je v slovenskom kraji všade veľký pán, akože by nebol na Hôrkach, kde má vlastný nový dom, ba kaštieľ, záhradu, 4 jutrá záhumnia. Už bol na Hôrkach, keď bola komasácia... Zmohol sa z ničoho nič... V jednej polovičke domu sú dve kancellárie notárske, jedna poštárska, lebo notár (a pre meno notárka) je i poštárom, kuchyňa, čeľadník, dve komory; v druhej polovičke 4 izby. Veranda pod sklom pozdĺž celého domu. Izby pansky zariadené, „dreva" v nich hrúza, a čo ti hneď udrie do očú: po stenách vypchaté vtáky, zvery; všade srnčie, jelenie rohy; popod nohy kože z medveďov, divých svíň i mačiek. Božechráň, aby to všetko ožilo... I takto neraz sa už zasmiali páni, keď prišla z druhých dedín nejaká nevesta a zazrúc medveďa, sviňu i s hlavou, zubami — od ľaku rútila sa von, a keď ju vrátili, bolo vše ešte viac smiechu, keď ju podchytávali, či je nie v druhom stave, aby sa jej niečo nestalo...

Pušky, pištole, šable, končiare, valašky skoro v každej chyži, na verande, v pitvore; v kancellárii dva revolvery na stolíku. A psov, ako u šintra. Slovom, notár je veľký poľovník, v zime v lete chodí po poľovnícky oblečený, máloktorý deň je doma, a preto nestačí robotu sám, ale drží si pisára a obce priplácajú na neho.

Z mesta kedykoľvek prichodia páni aj na 2—3 kočoch a všetko s puškami a psami, a je potom u notárov hostina, že i tri ženy nestačia riad umývať.

Notár má dve kravy, ako byvoly, fajtu; dva koníky vraj za tisícku v zlate; svine, hydiny — plný dvor. On plácu, ona plácu poštársku, nikto nesmie inam s kontrakty, priepismi — nuž sedliaci rozprávajú, že má viac, ako v meste traja fiškáli. To mu

nezávidia, ale sa ho boja, lebo vyrubuje porciu, má v moci celý okres, 5 obcí, len sa tak hrá s rychtármi a úradskými a na voľbách diktuje. Koho on nechce, ten nebude ani hlásnikom, nieby väčším nejakým úradským. Výška chlapa, zelená šata, chudá čierna tvár, zapadlé prenikavé oči pod čiernou obrvou — ľakneš sa ho a nemáš smelosti hlasne i len dýchnuť, lebo cítiš, že ak zachce, zmrví, rozmliaždi ťa klincami vybitou podošvou...

— Dajte mi, rychtár, tri stovky na tri dni...

— Čoby nie, i štyri! a päť rychtárov drží si za česť, že môžu hoci z obecných notárovi požičiavať.

Vráti na čas, alebo sa osloví, a ty počkáš vďačne. Ak sa ti nevidí, notár zbadá ťa po tvári a už ti ich hodí, len siahne do železnej kassy, má v nej celé kôpky papierových... Podumáš, načo požičiava, keď, hľa, má, a mrzí ťa, prečo si nebol dosť ochotný... Lebo darmo sa už potom vyhováraš, že si to tak nemyslel, a že si radšej sám požičiaš, len nech si pán urodzený notár zadržia, ak sú im ešte treba.

— Nepotrebujem takej lásky, odsekne, hodí tisícku, aby si mu vydal, a ty nepovieš, že nemáš vydať, a natrápiš sa po celej rodine a dedine, kým rozmeníš, a potom sa už tras, kedy sa ti pomstí. Lebo ako je „panský človek“, keď je dobrý, tak je ako čert zlý, na koho sa zažerie; nedá pokoja ani keď ho na druhú ulicu obídeš. A kdeže ho obídeš, keď ti je notár...

Niekedy iba zkusuje, zvlášte nových úradských, rychtárov, inkassátorov, či by mu požičali, keby potreboval, a keď má v ruke, vráti hneď so smiechom, že vidí dôveru a ďakuje a podá cigaru alebo voňavého dohánu do fajky. Na mena svojho, Ágoštona, svolá a gavaliersky pohostí všetkých rychtárov, prísažných v kancellárii; po izbách sú z mesta páni a panie, ktorí potom obdivujú, ako notára obce rady majú, ako rychtári alebo takí zrodení rečníci mu zdravkajú, aby ho Pán Boh i so svätým Ágoštonom v dobrom zdraví udržoval.

— Dobre, pekne, ďakujem i za vinše, ale kto mi dá tisíc zlatých? — spýta sa z dobrej vôle notár, aby dokázal pánom, že má neobmedzenú dôveru, i že má majetok, jest na čo dávať.

— I dve! — ozve sa niekto.

— Ej, či ma Mihák Andráš vysoko cení! Dal by na môj majetok až dve tisícky! Chachacháj! smeje sa, a vysmejú Ondriša i ostatní sedliaci, že sa ohlásil s mizernými dvoma tisíckami. Páni sa uškŕňajú, a Ondriš sa červená a vyhovára, že nemyslel na majetok, ale len tak, na slovo... No prejde všetko na žart, smiech; večer dôjdu z mesta cigáni, síde sa mládež, na dvore tanec a kto z pánov chce, dosť sa môže naobjímať tvrdých sedliackych ženských bokov, alebo si jazykom zasviniť. Páni, panie, ktoré netančia, mondokujú a chichocú sa po izbách, a pánov čo jeden výnde na dvor na potrebu, podpití chlapi-sedliaci vstávajú, dvíhajú klobúky, a keď zašiel, vyzvedajú sa, kde ho kto v ktorom úrade videl, a škriepia sa.

Ondriš sa veľa neobzerá, lebo už hodnú chvíľu uvažuje so

súsedom, že je chyža, záhrada notárova hodná otcu-materi 15 tisíczlatých. Rátajú, šepkajú si, a Ondriš sa poučuje...

III.

A to bolo notárovi potrebné, aby sa Ondriš poučil. Žena poštárka, notár vie najlepšie, koľko Janko z Ameriky posiela...

Podávali mu už mnohí, ale božechráň to zjaviť komu. Ani vlastnej žene! Lebo notár hneď kde môže, tam si groš opatrí a vráti s výčitkami, že báli ste sa, báli o vaše tri stovky... Nikdy som ich nevidel!... Tu máte a — porúčam sa!

Gazda podivený hľadí a notár mu vysvetlí, prečo.

— Pochválili ste sa, že ste mi dali tri stovky...

— Ja nie, ja som len žene, že ako sme ľudia smrteľní, aby vedela, — vyhovárajú gazdovia, a je z toho doma hriech, že sa žena nezdržala povedať materi alebo bratovi a roznieslo sa...

Notár sa ukazoval za čas chladným, nevďačným a len keď ho pritislo, uponížil sa znovu, pomeril a tak naučil gazdov, zvlášte úradských, mať „úradné tajnosti“, ako sa slovo roznieslo, keď vše poslal sluhu po toho alebo iného a ten tam podpisoval vexle, doma vravel o „úradnej tajnosti“, a tak dávali a podpisovali mu tajne jeden pred druhým, tobôž pred vlastnými ženami a deťmi. Notár bol už v dedine 13 rokov, koľko mu kto za ten čas požičal, podpísal, to nik nevedel, ani banky v meste, lebo boly štyri... no grundbuch mal čistý, na intabuláciu nebral.

Do toho klepca dostal sa i Ondriš v treťom roku svojho prísažníctva tým ľahšie, že mala byť voľba, nechcel by z úradu vypadnúť, a teraz i sám viac strovil, lebo vše sa šlo do mesta, i doma v krčme sa viac pobudlo, i do kancellárie dalo sa doniesť, i cigara sa vykúrila, i lepšia, krajšia šata kúpila... Veď keď prídeš medzi vrany, musíš kvákať ako ony. Janko z Ameriky už bol naposielal 6000 korún, s úrokmi bolo vyše 7 tisíc. Doložil do osem a požičal ich notárovi na obligátor na 6 percentov. Notár mu pod prísahou tajomstva povedal, že ich on nepotrebuje, ale že ich požičiava pánu veľkomožnému slúžnemu. I bola to po 4 tisíc korún pravda. Bratovi budú štyri percentá, ako v banke mal, a jemu dva. A obligátor je tu, dáš intabulovať kedy chceš, ak by notár niečo pomachľoval. Má dom, záhradu, záhumnie a po tých izbách bohatstva, i v maštali, v chlieve... A on plácu, ona plácu, azda sa len „nezahodia...“ A bol spokojný, a nezjavil ani žene, ani materi, lebo by tie nezdržaly za jazykom, a notár by sa hneval a on vypadol by z úradu, a chcel by byť rychtárom...

„Ticho“, dumal Ondriš, keď odkladal obligátor medzi písma, do Jankovej vkladnej knižočky do vojenskej truhličky v kúte pri stole na lavici, a kľúčik do pugilára a do kešeňky... Väčšej istoty už nemohlo byť.

A v nedeľu, keď sa holil, a po sobote, kedy sa obyčajne dlhšie zasedelo v krčme, že nestihol sa schystať do kostola, ale vypravil doň obe ženy i deti, vyťahoval obligátor, prizeral sa štempľom,

hľadal v kalendári, či ozaj od 8 tisíc korún toľko prichodí, lebo notár chcel bez štempľov, ale Ondriš neodstúpil, a keď sa presvedčil o poriadku a vyrozumel, že maďarsky i číslom i slovom dobre je vypísané osem tisíc korún, a po štvrť roku notár podal mu 6-percentové úroky, zaniesol 4 do banky na bratovu knižku a dva si nechal; potešil sa 40 korunám a držal tajnosť ako ryba vo vode.

Ani brat nemá škody, on má osoh, a notár ho dvíha a konečne iste posadí do sedla... Rychtár má 300 korún pláce a „dúrna" i honor... „To je ľahšie, ako hnoj voziť do kopaníc... Nemusím sa sám unúvať, i nájmem, i mi zvýši...

Po troch rokoch dostal sa Ondriš za podrychtára a o tri sľúbil mu notár rychtárstvo.

On, Ondriš Mihák, bude najmladším rychtárom v celom notariáte! Tá myšlienka ho tak hriala, že bol ako v pare, z ktorej mastný a veselý život u notára nevidel, a v prítomnosti slúžneho ho iba to trápilo, že mu nemôže povedať, že tých 8 tisíc mu vlastne on požičal. Keby to slúžny vedel, iste by už bol rychtárom...

IV.

Pod ťažkou fúrou i železná os sa zlomí. A takú fúru nabral i notár na Hôrkach. Len raz seklo a — druzg, ani hnúť.

A seklo z nenazdania.

Vyšlo z toho, že sa pohádali na poľovačke s akýmsi vyšším úradníkom od financdirekcie, a ten notára z pomsty načal. Z čistajasna nečakane mu prišla revízia, a ľahko bolo nájsť jednu chybu, z tej začali jeden rok, druhý, tretí a do týždňa povynachodili za celý hárok chýb, omylov, a notár sa nemohol z domu hnúť k svojim patrónom, len keď už všetko bolo v zápisnici. V ktorej notárskej kancellárii že by sa chyby nenašly!...

Mal u stolice mocných zastavačov, vlastného slúžneho, s ktorým boli „per tu", ako si gazdovia vraveli, ale pomsta ďaleko nesie a financdirekcia nežartuje. Chyby boly chyby, hoci aj malé, neschválne, iba ľahkomyseľné, a keď notára i nezavreli pre defraudácie, lebo šlo iba vari o necelých tristo korún, i to v dvadsiatichtroch summičkách, predsa ho suspendovali, lebo aj iného neriadu našli drahne potom už i z vicišpánskej poslaní dozerači. Priatelia, jedni mu radili vôbec ďakovať za úrad, druhí pýtať penziu, a tretí domáhať sa nazpät do úradu, a podľa toho notár konal, obce zaňho „prosily", a kto mohol, vplýval, pravda za notára i proti nemu. Čo to bola za panská motanina, ja sa nevyznám.

A vtedy sa to shŕklo i s druhej strany na notára. Banky prvé daly si na jeho dom intabulovať vexle, čo slúžnemu a panským kamarátom kadeakým podpisoval, a dedinskí veritelia — gazdovia — tiež počali vyťahovať obligátre a behať po fiškáloch, bankách, grundbuchu, a len tam sa poznávali, koľko ich je zjavných i skrytých, ktorí pred domácimi museli i teraz ešte všeličo

tajiť a notárov pád i budúce „povýšenie“ sebe a ženám, rodinám vyhovárať a sľubovať.

Zavoňal smrad i Ondriš Mihák a bežal ratovať obligátor. Behal pod chvíľou do mesta, a doma vravel, že to všetko musí pre notára z úradu, ako podrychtár...

Na dom chytro vzal notár požičku, akú len „židovská“ banka povoliť mohla, mysliac, že grošom zatre vyšším oči, poplatí „ponižujúce“ ho dlžoby, aby si charakter zachoval, a i sebe chcel zachrániť groš pred veriteľmi.

Zaintabulovať sa dal i Ondriš Mihák s osemtisíc korunami a platil intabulačné poplatky, fiškála.

Mať a žena ani nepomyslely, že by sa Ondriš bol niečoho dopustil, len po intabulácii sa roznieslo, že je periadne zamočený i on. Ženy doň, ale Ondriš sa im odkliaľ a na dorážanie ukázal bratovu knižku. Ženy verily-neverily a mať šla sa spýtať do banky. Tam jej povedali pravdu: peniaze vytiahnuté už dva roky, iba čo od tých čias Janko poslal a Ondriš na interesoch prijal a vložil.

Teraz už zjavil i žene i materi, čo urobil s bratovými peniazmi. I sa vadili i plakali, božekali, zjedaly Ondriša, že potom už zasa boly strachu, že si niečo spraví od zlosti a žiaľu. Nedohováraly mu, ale Ondriš vše si počul z jedného-druhého kúta:

— Pôjdem ja na moje staré dni po pýtaní... To žialila mať; čo Ondriša do zúrivosti nieslo, lebo vedel, že mať daromne zúfa, lebo ona z vdovského vyžije, má to v grundbuchu, ale on seba i brata i deti zahubil. Ale mať bedákala pre starobu a nemohla pochopiť, že jej do smrti nik nevezme úžitok a nemohla sa uspokojiť.

— Keď ja dosť, tak i vy dosť, veď ste mi deti, a trápila sa bez pomoci a pochopenia. Nešťastie detí bolo i jej nešťastím...

— Akože to napísať tým, ta? trápili sa vo troje. Nestačili vymyslieť, ako nešťastie „vyložiť“, už tu bol Janko z Ameriky. Písal každý svojim, čo sa stalo s ich notárom a kto o koľko pri ňom príde. Podložili aj Ondriša. Všetky listy vyznievaly v ten smysel, že ak dosiaľ šli ľudia s Hôrok do Ameriky, teraz pôjdú inak!...

V.

— Ber si, čo je moje, — tým vítal Ondriš Janka.

— Ja som ťažko musel robiť, a ty si ľahkomyseľne moje krajciare rozsypal. Hnevaj sa, nehnevaj, ale ja sa dám na tvoju čiastku intabulovať. — Ján stavil sa bol u fiškála v meste a ten mu tak poradil.

— Podpíšem sa ti, ber! Ja som už i tak žobrák, aspoň ty maj, — poddával sa skrúšene Ondriš.

To Janka pohlo v srdci a začal inak premýšľať, špekulovať, ako sa po židovsky vraví..

Veritelia dali notára predávať. Keby to v meste, bolo by sa dostalo za notárov dom a záhradu, záhumnie, že by Janko bol dostal svoje. Ale na dedine ktorému gazdovi že je treba taký dom

— 6—8 izieb? a keď poľa k tomu niet, i východ zlý, dom na vŕšku, štvorkou nevytiahneš...

— Príde druhý notár, kúpi ten...

— Ak bude mať za čo...

— Keby obce chcely... To je spasiteľná myšlienka! tej chytil sa Janko.

— Treba naviesť na to stolicu, poradili fiškáli a Janko pustil sa „po americky“ do toho. Poctive i všelijako. Počal za tým chodiť, podplácať kde-koho, obce pily, sľubovaly a tak na licitácii bil Janko na seba a kúpil dom notársky.

Banka bude čakať za 16 tisíc korunami, ale pred ním je ešte asi za 8 tisíc korún 600—800-korunových zmeniek, asi 12, a potom ich 8000, a za nimi — škoda rátať...

Mnohí sa smiali, mnohí zle predpovedali a čo priatelia i odhovárali Janka od kúpy. Otcovské predali, podpísala vdovské právo ešte i mať. Zostala im iba holá chyža.

— Osem tisíc vyplatili, ale čo banka? Veď by ten bol musel zlatú baňu najsť, aby to vládal vyplatiť, dumali. — A načo mu bude toľký dom? Veď k tomu treba, ak ho prerobíš na maštale, sýpku, komoru, chlievy... aj tak čo len 100 jutár poľa... A akože prerábať? Stojí všetko pod vŕškom, zlý prístup, aby si návoz robil i s jednej strany cesty i s druhej... alebo búral stajne, chlievy a prenášal múry do záhrady... radili sa vše v krčme gazdovia a krútili hlavami, že sa im to nepáči, a že ak ony, obce, nevytrhnú Jana Mihľáka z močidla, prepadne i s bratom. Zasa rozprávaly sa i cele zázračné veci o Jankových dollároch.

Nový notár prišiel biedny. Obce sa na kúpu naviesť nedaly. Platia notárovi arendu na kvartiel, a notár síce šiel bývať do Janovho nového domu, ale platí koľko chce — 360 korún. Janko z počiatku nechcel vydať za tie peniaze dom, až keď bolo sa obávať, že notár najme si iný byt, poď mu ho ponuknúť. Štyrijutrové záhumnie si však nechali bratia na živnosť, kým sa nejaký poriadok stane.

— 360 korún, veď je to na štvrť ročný interes do banky od 16 tisíc.

Prišlo i štajramt platiť. Poď do banky. Tá nechcela viac dať. Ledva sohnali zaintabulovaním otcovskej chyže. Písal Janko do Ameriky kmotrovi a ten poslal, čo mal stisnuté. Už bolo, že udržia dom notársky. Traja fiškáli „konali“ a vše pýtal jeden, zasa druhý na uplatenie toho i toho, a bratia kde aký groš mohli sohnať, dávali, a Janko odkladal do „americkej“ zvláštnej tašky kvitancie od fiškálov, a viac bývali v meste, ako doma.

— Len vyčkať času, poučovali všetci traja fiškáli, keď Janko súril.

V otcovskom dome gazdovali. Poľa nebolo iba to záhumnie, ale chodili na furmanky a vyžili; pravda odplácať sa nedalo.

Žena volá Janka do Ameriky, lebo že sa už zo všetkého vytrovila, chodí do fabriky a deti nechháva kmotre, krajanke. Janko

by bol bežal k žene, k deťom, ale či to tí fiškáli bez neho vykonajú? Už dočká.

VI.

Neprešlo trištvrte roka, a notársky dom už mala — banka. Janko si myslel, že aspoň niečo vytlčie, zo sekery porisko, pustil dom pod licitáciu. Kupcov nebolo, kúpila ho banka za svoju požiadavku. Teraz si tá už inak poradí s obciami, aby dom pre notára kúpily a ona neškodovala...

Škodoradostní ľudia smiali sa z rozumu Jankovho, i Ondriš cítil akési uspokojenie, že hľa, čo sa chudobný človek natrápi, kým o všetko príde. Veď ani on nechcel zle, tak ako si nechcel ani brat Janko. A on je zkúsený, sveta videl... a prerátal sa...

Mihákovci boli ako potrávení. Janko ako bláznivý a zastrájal sa fiškálom, obciam, svetu, i celému kraju, všetkým ľuďom, ktorí mu pomôcť mohli a v blate ho nechali, nadával, že sú klamári, pľuhy, neľudia... Stará mať obľahla. Mysleli, že umre. — Podpísala som sa, podpísala, nariekala, — čoho som sa dožila, kde ją složím svoju starú hlavu?...

Sišli sa k materinej posteli a nariekali, a celé dni prešly, čo u Mihákov vráta nevrzly. Ani k nim nik, ani oni nikam, len doma si premýšľali...

— Pôjdeme všetci do Ameriky, keď už inak nebude, povedal v úzkostiach Ondriš. — Brat môj, píš po karty... Vo mne to už dozrelo. Ja sa vinným cítim pred tebou, ja som ťa oškodil. A ty máš deti, i ja deti, treba sa mi usilovať...

Žena, že ona nepôjde, detí nepustí. Bude chodiť na robotu a len otec, Ondriš, aby šiel probovať, ako šli, hľa, i dvaja rychtári, čo tiež pre notára na mizinu vyšli. — Mať stará, tí cesty nevydržia, stávala si za svokru Ondrišová.

— Ja nepojdem, deti moje. Sa nájdu dobrí ľudia, ktorým som ja niekedy pomohla, azda ma len opatria, kým vám Pán Boh pomôže... a bolo plaču dosť.

— Či by ste sa tu nehanbili, gazdiná, aká! a teraz si ísť do hrnca kapusty pýtať. Keď zahynieme, zahynieme všetci... oželený pomyslel Ondriš na cestu a ozvala sa z neho ešte raz nasbieraná rychtárska hrdoba, stislo mu srdce žiaľom, ale odvahu nepodlomilo. Už nevidel iného východu.

— Len sa na cudzí svet spoliehajte, mamka, ľahko vyskočíte, dosviedča Janko. — Nám treba všetkým za vodu! povýšeným hlasom, ako by boh vie akú pravdu bol odkryl, prehovoril Janko.

— Ja si vášho otca neopustím, — bránila sa mať už i tým.

— Otcovi povieme „s Bohom", do videnia tam! — a ukázal prštom Janko do neba, — a my musíme ísť medzi živých, ak žiť chceme.

— Ja som hotový i s čeľadou, povedal Ondriš. — I hanba by mi tu bola, i potreba ta volá... Brat môj, žena, mať, deti moje, kto vie, čo by tu bolo zo mňa bývalo, nech zotrvám v tom úrade, za ktorým som tak pásol... To moje šťastie. Už som bol

zaslepený. Takto, teraz, ak Boh dá zdravia, ešte sa vám odslúžim, len prepáčte... Lakomil som sa, brat môj, na tvoje, a prišiel som i o svoje, ako by som iste bol prišiel i tak, idúc tou strminou, nesúcou pod nohy naššského človeka... Takto nemám nič, ale som ešte človek a mám vôľu... a Ondriš plakal, spovedal sa sebe z hriechov a ľahkostí od rokov úradských hodností, objímal ženu a bol taký rozcítený, ako nikdy nebýval a od rokov úradských už cele nie... Veď už iba rozkazoval, surovel.

Janko písal po karty. Ale kým došly, veľa boja stálo to starú mamku, kým sa podrobila ísť, a i keď strach pred zahynutím na ceste premohla, zostala jej kôstočka v hrdle, či vraj má ísť k neveste, ktorú nechcela a od ktorej bude musieť teraz čakať, kým jej kúsok chleba podá. Boli už dávno pomerení, ako sa im prvé dieťa narodilo a boli poslali fotografiu, ale len v duši, teraz treba to z oči-voči dokázať...

Mihákovci na karty do Ameriky predali staro-otcovskú chyžu... Boh im odpusť, keď nemohli inak... Ale mne ťažko sa s nimi lúčiť.

VII.

V Allegheny, na „Českom vŕšku" z kríža od rohu New-ulice, výndime na I. poschodie dreveného domu s balkónom, a kuknime do izby Jankov Mihákov. Už predo dvermi začujete z vnútra slovenské hlasy. Otvoríte: mladá žena, pochudnutá, pobledlá, ale zdravá, vrtká, od rána riadila, od poludnia je ako na kolovrate. Päťročného Janka už tri razy vybúchala, čo sa jej pletie popod nohy a vyzvedá, teraz, keď ona má toľko roboty, ako nikdy.

Janko, muž, jej telegrafoval, kedy prídu, a blíži sa čas...

Paplónov hodvabných požičala od kmotry, čakajú na posteliach nastlatých do povaly, ako doma v slovenskej dedine, lebo i tu poval nebárs vysoká, hoc i domy ako veže...

Dievčaťu múdre vyložila, aby šlo spať, že ho zobudí, keď otec príde, a tretie decko, ročný chlapec, to ju náramne zdržovalo, ale konečne zaspalo a teraz leží v kolíske vyparádené také, aké od krštenia nebolo.

Hanka sama v dlhej zástere, ružovej, s trakmi krížom prehodenými na chrbte a zaviazanými na krížoch do stuhlí, ktoré len sa rozvievajú, keď sa v malej kuchyni zvrtne, hlava do baby a ruky do lakťa holé, iba dva zlaté prstienky a obrúčka sa lisne. Chystá, kuchári, a to je dnes veľké slovo! Vše jedno vytiahne a druhé pečie, zasa tretie hreje, štvrté dovára... To dosoliť, to docukriť, a robí a kuká na hodiny.

Prečo je taká vzrušená? Veď mali už i viac ráz hostí, a obslúžila. Muž-otec sa vracia? Švagor so ženou idú? Nie. Svokra sa blíži. Tá svokra, ktorá tak chcela hrdlom zalíhať jej šťastiu, aj bola by, keby Janko nebol spravil poriadok a mať do Ameriky dočul. Kdeže — on gazdovský, ona hofierska. Nemá v duši nenávisti, rada bude, že bude môcť uctiť si mužovu mať a ukázať jej robotou, že daromné boly obavy... Len či mi to uverí, že úprimne

ju a vďačne obídem. Akože by im i mohla a smela robiť nejaké výčitky. Komu? Sú: mať a deti a švagriná, a nešťastní všetci, pre majetky utratené. Tam aj ich úspory. A Hanka utrela si slzu. Aj ona má v tých pol druha tisíc dollároch čiastku, veď ich tiež pomáhala zarobiť a potom zašporovať... Aspoň nepovie svokra, že som nič nemala. Teraz si budeme všetci rovní... Takto a podobne dumá Hanka.

— Mama, ja idem spať, keď sa ani neshováraš... hovorí synček, ktorému sa hlávka točí od materinho vrtenia sa, aj je už noc, inokedy už spí, a teraz nevládze sa udržať.

— Nechoď, syn môj, už nezaspi, príde už otec, aj stará mama, aj strýc, aj stryná, aj také deti, ako ste vy. Zobudíme aj Haničku. Na pirôžkov a čakaj. Nenechaj ma samú...

Chlapec ospale berie pirôžky s mištičkou, napichne jeden a, otvárajúc ústa, pritvára ospalé oči; Hanka po chvíli hodí všetko a beží do dvier, lebo počuť buchot, veľa rečí, krik a slovenský.

— Vítam vás, mamka naša! volá Hanka a berie starej materi ruku a tá plačom bozkáva jej hlavu... Hanka jej chce ruku bozkať, zhýba sa za ňou vo tri vrhy, a stará jej hlavu chytá, aby ju pobozkala na tvár, a nemôžu sa najsť, i zasmial by si sa. Vybehol i Janko od pirohov na gánok, ale zarazil sa: samí cudzí ľudia, i deti, otec ide posledný...

— Moja dievka, moja dievka, — a v tom hlase, hoci zachrípnutom, plačom prerývanom, je všetko: odpustenie, radosť i vďačnosť za novú lásku, ktorú stará z bozkávania ruky cíti. Ostatní stoja a slzy im tečú lícami... Bože im ich usuš a daj dobrú robotu, aby tá, na ťažkú cestu predaná otcovská chyžka prišla im ešte niekedy na pamäť...

Na stráži.

(I. Gr. Orlov.)

V diaľnej diali, v cudzom kraji
sňažik ticho sňaží;
v diaľnej diali, v cudzom kraji
stojí stráž na stráži.

V myšlienkach je pohrúžený
— písmo dostal z domu —
nečuje rachotu pušiek,
ani diela hromu.

„Čakáme ťa — píše žena —
vždycky v noci, vo dne —
dieťa naše tiež ťa čaká,
podrástlo už hodne.

Majetoček zariadený
— buď zaň Bohu vďaka —
otec ti tiež odkazuje,
že ťa ledva čaká.

Nespokojný je už veľmi,
vše sa pýta, kde si:
patykov by treba bolo —
ďaleko sú lesy.

Nuž i odpíš, kedy prídeš,
čis' o smäde, hlade:
nezabudni pozdravovať
otca v prvom rade — —“

V diaľnej diali, v cudzom kraji
sňažik ticho padá,
vojakova tvár je dneska
jaksi veľmi bľadá.

Ticho leží, nepohnute:
— ranu šata kryje —
ešte vždycky o svojeti,
o domove snije — — —

V diaľnej diali, v cudzom kraji
sňažik ticho sňaží,
na bojišti všetko ticho —
tam už len hrob stráži.

— — — — — — —

Tam už len hrob stráži — —

Len píšem . . .

Len píšem, veď ma nik nemýli.
Neprekvapí vás, čo vám poviem:
Tak mnohý srdcolomne kvíli,
Lebo ho bolí smrti objem.
Hľa, nenabudneme vo chvíli
Tej prepotrebnej ducha sily.

Už ma len dopočujte, prosím!
Veď i mňa stále páli rana...
Ku hĺbke, ktorou sa honosím —
Došla som v spoločnosti *Pána.*
Nie v radostiach, lež v utrpení
Som narástla tak vyše zemi.

Jednako, som len prach a popel;
Ba opravdová popeluša.
O stín môj nie jeden sa oprel:
Zato žiť bude jeho duša.
No na vždy už porúčam sa vám.
Však Lásku, Nádeju vám nahám.

Viera.

Príspevky a doplnky k životopisom slovenských spisovateľov. Opravy textov literárnych diel.

1. **Hamuljak zamýšľal založiť slovenskú verejnú knihovňu.** Martin Hamuljak sám spisovateľom vlastne nebol, ale za slovenskú spisbu konal toľko, že jeho meno prislúcha ako našej kultúrnej, tak i literárnej historii.

Životopis Hamuljakov v *Sokole* (1863, str. 5—8) je dobrý, jednako bude treba dopĺňať na ňom ešte všeličo, aby obraz tohto zvláštneho človeka bol verný.

V liste P. J. Šafárikovi 26. júla 1829, keď sa radil o založení slovenského časopisu, Hamuljak písal i toto:

Druhá naše žádosť gest: *založenj společné Bibliotheky slowenské.* Máme už na počátek zakúpené Appendiniho Notizie a Aeneam Sylvium, i naležá se u každého z nás neposlednj sbjrka knjh, které do této

Bibliotheky oddati mjnjme. *Určenj ústawu* tehoto záleželoby w propůjčenj prostredků našjncům k dobýwánj zláště historických a lingwistických známostí potahmo na wlasť našj a národ slowenský, neginače ku prekládánj klassičných djl staré recké a rjmské, i nowegšj cizé literatury. Sem by tedy predewšjm náležely žrjdla historii, mluwnice a slownjky s prednegšjmi djlami slowanských nárečj, pak wýbornegšj djla klassičné staré a cuzé nowegšj literatury. *Sídlo* této Bibliotheky bylo by... w Budjne, nebo w Pešti, a půjčjwaly by se knihy, wygmúce nekteré, penes debitam securitatis provisionem i na strany pro usibus scriptorum. Takowýto ústaw potrebuge owšem nemalé *sily*; wšak ale to nás odstrašiť nemože; my zdegšj prátele zložíme nečo na šťastný počátek, pak budeme milownjky národnj literatury o pomůcky prositi, což by geden byl prameň pokladnice; druhý powstal by časem z důchodku wydáwánj nowjn a giných knjh, anebožto z rukopisów buď darem obsáhnutých, buď mjrnú cenú zakúpených, které by Ústaw pomocj predplacenj tisknúti dáwal a odprodáwal.

Cjl tedy celého Ústawu by byl: na literatúru a wzdelanosť národnj wšemožně účinkowati; tu we školách wyučený dalšého w národnj literature poučenj a cwičenj, i dospelá učená hlawa k wážnegšjm wlasteneckým prácem potrebných prostredků naleznúti; tu i wynaložené usilownosti mzdu očekáwati by mohel. Záwerek brzo. Ráčte o weci této rozmýšlati a nás radú swú podporowati... *J. Š.*

BESEDA.

Historické drobnosti.

1. Prvé shromaždenie Učenej spoločnosti baňského okolia.

Bolo 16. mája 1810, u Bohuslava Tablica v Kostolných Moravciach. Prítomní boli ev. farári Ondrej Palumbini krâlovecký, Matej Abafi lišovský, Michal Šimko ladziansky, Ondrej Bodický drášovský a Bohuslav Tablic kostolno-moravský, zo svetského stavu Ján Royko, professor štiavnického gymnázia.

1. Shromaždenie otvoril Tablic krátkou rečou a v nej predstavil cieľ Učenej Spoločnosti, prostriedky k dosiahnutiu ciela, i úžitky, ktoré z jej založenia očakávať možno. Reč Tablicovu ustanovili odložiť do archívu, spolu s plánom roku 1809 vypracovaným a rozposlaným pod titulom: „Powolánj Slowáků k spolku učeného Towaryšstwa Baňského Okolj".

2. Nasledovaly voľby, a predovšetkým čítali list zvolenského seniora Adama Lovicha. Lovich osvedčil, že svojím hlasom vďačne privolí k tomu, aby správcom spoločnosti bol človek svetského stavu; ak by sa len našiel taký, ktorý by mal potrebných vlastností. Ak by sa taký nenašiel, radí vyvoliť za správcu človeka z duchovného stavu. — Po uvážení veci usniesli sa na tom, že vyvolia správcu Spoločnosti z duchovného stavu, za príkladom cis. král. českej učenej spoločnosti, ktorej správcom je Józef Dobrovský a tajomníkom kanonik Dávid. Zraky údov obrátily sa k dôstojnému Krištofovi Lícymu,

superintendentovi baňského okolia, ale že je už vekom zošlý, neuznali za primerané obťažiť ho pri úradných jeho prácach ešte správou Spoločnosti. Vyvolili za správcu seniora Adama Lovicha; superintendenta Lícyho za ochrancu Učenej spoločnosti baňského okolia.

Za tajomníka v svojom liste Lovich narádzal Bohuslava Tablica. — K hlasu jeho pripojili sa so svojimi hlasmi i ostatní údovia a sekretárstvo sverili Tablicovi.

Bibliotekára a výberčieho — ako pokladníka volali — Adam Lovich neradil voliť, kým by sa nesobralo niečo kníh a peňazí a neopatrilo miesto pre knihovňu. — Dokiaľ teda bibliotekár a výberčí nebudú zvolení, i knihy i peňažité obete budú sa odovzdávať tajomníkovi.

A za údov spoločnosti Lovich v svojom liste narádzal farárov, Mateja Janíka trnoveckého, Matúša Blahu sväto-mikulášskeho a Michala Zorkócyho paludzského. — Spoločnočnosť prijala ich za údov.

3. Čítali list Adama Chalupku, farára zo zvolenského seniorátu, z horno-lehotskej cirkvi, ktorý posiela a obetuje Spoločnosti prvý diel Geografie Biblickej, obsahujúci opis Země Kananegské. Chalupka je hotový poslať i šlabikár, lepší od Bockovho, jestli ho Spoločnosť chce upotrebiť k dobru školskej mládeže. — Geografiu Spoločnosť s vďakou prijíma, a aby sa knižka stala užitočnejšou a predajnejšou, vyzýva spisovateľa, aby k tomuto prvému dielu opatril mappu Kananejskej zeme. Prosia ho, aby poslal i svoj šlabikár, aby ho mohli prezrieť. Ak bude lepší od Bockovho, dajú ho vytlačiť. „V temž slabikári bude společnost očekávati povčenj, kterákby se dítky bez slabikowánj čjsti navčiti mohly“.

4. Tajomník narádzal za údov Spoločnosti: Pavla Synkentálera, radného pána svobodného kráľ. mesta Štiavnice, a Amadea Keliniho, doktora lekárstva, bývalého fyzikusa Turčianskej a Novohradskej stolice, teraz lekára v Štiavnici a inšpektora tamejšieho ev. gymnázia, ako tiež P. Jozefiho, fyzikusa Zvolenskej stolice, Jozefa Karafiata, faktora povestnej fabriky Hopffa a Brayndla, Jána Maloveckého, peštianskeho organistu a znamenitého hudobníka. — Spoločnosť s potešením prijímajúc ich za údov, „sylně se naděge, že wšickni Dobrého společnosti pilně šetřiti a hledati, a liternj vměnj wšeligak zwelebowati y rozširowati budau. Gmenowitě pak Páni gmenowani Lekáři wýborně se o wlast zaslaužilj stanau, gestližе příkladem D. Jana Prokopiusa, lekáře Skalického, a Dokt. Jana Černého, Žiljnského, vžitečné pro Slowáky lekárske knihy wydáwatí budau . .“

5. Tajomník predložil mená tých, ktorí obetovali istú summu peňazí na založenie katedry slovenskej reči a literatúry na štiavnickom ev. gymnáziume. — Ustanovili kurrentovať ich mená spolu s touto zápisnicou pre príklad iným. Obetované peniaze alebo dlžobné úpisy o nich treba doniesť do druhého shromaždenia spoločnosti, ktoré bude v Ladzanoch 26. júla 1810, aby sa mohly dať na bezpečné miesto na úroky a z nich vyplatiť odmena professorovi, ktorý bude učiť slovenskú reč a literatúru na štiavnickom gymnáziume.

6. Prítomného professora Royku Spoločnosť dôverne poprosila,

aby i dotiaľ, kým na štiavnickom gymnáziume postavený bude zvláštny professor slovenskej reči a literatúry — ako sa to na prešporskom gymnáziume už stalo, a na Ludovike, vacovskej vojenskej akademii, stať sa má krajinským ústanovením — aspoň tri hodiny týždenne prednášal štiavnickému žiactvu pravidlá slovenskej reči. — „Poněwádž známost řeči slowenské, a sýce gruntownj, newyhnutedlně potřebná gest teologům, gichžto při každém gymnázyum neywětší gest počet, gednak proto, že bez takowé známosti nikdy šťaštnj řečnjcy nebudau, gednak též proto, že negsauce dokonale této řeči powědomi, ani gen biblj slowenskau, s kterau wšak wždycky objrati se musegj, dobře rozuměti nemohau; a poněwádž slušna wěc gest, pro ten veliký počet slowenských cyrkvj w tomto baňském okolj (gest gich pres 130), aby budaucj techto cyrkwj Kazatelé a školnj včitele náležitě té řeči se navčili, w njž gednau lid wyvčowati magj, by tak w plné mocy swau řeč magjce s tjm wětšjm prospěchem srdce swých poslucháčů k pobožnosti probuzowati, ano njmi wládnauti mohli: z techto důležitých přjčin P. Prof. Royko slušné žádosti wdů společnosti dostiučinj a hned s počátkem budaucjho školského roku řeč a literaturu slowenskau aspoň tri hodiny w týdni včiti začne; při přjležitosti pak školského Examenu žákovstvo ročně y z řeči a literatury slowenské examenowati bude. Při dosazowánj pak wyvčených žáků k vradům školnjm y kazatelským, při vdělenj gim pomocy w čas tak řečené albizácy atď. vdowé společnosti zwláštnj ohled na známost řeči a literatúry slowenské brati budau, gakož y w škole geště študyrugjcým, a známostj řeči slowenské nad giné wynikagjcým, aneb tak řečeného stupne eminency došlým, vžitečné knihy na odměnu pilnosti daný budau".

7. Ondrej Palumbini a professor Ján Royko podpísali po 50 zlatých pre štiavnickú katedru slovenskej reči a literatúry. — Spoločnosť uzavrela, že všetci dobrodincovia, ktorí takýmto spôsobom obetujú v prospech štiavnickej slovenskej katedry, budú prijatí za údov spoločnosti.

8. Popoludní zasvätili *pamiatku spisovateľa Samuela Černianskeho,* ktorý ako bátovský farár umrel 12. februára 1809. Tajomník Bohuslav Tablic čítal životopis Černianskeho. — Černiansky bol z prvých, ktorí zakladali Učenú Spoločnosť baňského okolia. Uzavreto prečítaný životopis jeho vydať v IV. diele *Poesyí*, obsahujúcich pamäti slovenských básnikov.

9. Tajomník predložil rukopis „Kniha školnj k čítánj pro mládež w školách ewangelických, městečkách a dědinách", prácu znamenitého Martina Hamaljara. Rukopis už bol od Samuela Černianskeho a iných prezretý.

10. Tajomník oznámil, že je vždy hotový odovzdať i 50 zlatých, ktoré on obetoval k dobru Spoločnosti, i knihy, ktoré jej sľúbil darovať. — Ustanoveno peniaze spolu s inými dať na úroky, soznam darovaných kníh kurrentovať, jednak aby povzbudení boli darovať pre bibliotéku knihy aj iní údovia Spoločnosti, jednak aby sa vedelo, aké knihy má už Spoločnosť v svojej bibliotéke.

11. Nasledovalo určiť čas a miesto budúceho shromaždenia Učeného tovarišstva baňského okolia. — Usniesli sa shromaždiť sa toľko ráz v roku, koľko ráz toho potreba bude, a vždycky u iného úda Spoločnosti. Druhé shromaždenie, ako už ustanoveno, sťde sa 26. júla 1810 v Ladzanoch.

Zápisnica je značená: „Wydáno od Bohuslava Tablice, Včené spol. Baň. okolj Sekretáre."

Týmto doterajšie naše známosti o Učenej Spoločnosti sa doplnia a korrigujú.

V „Geschichte der slawischen Sprache und Literatur" (1826) Šafárik (na str. 388.) napísal, že roku 1803 evanjelickí Slováci, za príkladom katolíckych, ktorí už mali literárnu spoločnosť, založili ústav česko-slovenskej reči a literatúry s katedrou na lyceume v Prešporku; za professora na katedru česko-slovenskej reči a za tajomníka ústavu postavili Jura Palkoviča. Ale prešporský ústav že sa skoro rozpadol; Lovich a Tablic márne usilovali sa nahradiť bo slovenskou spoločnosťou, nanovo utvorenou *roku 1812* (durch die 1812 neugebildete slowakische Gesellschaft). Za Šafárikom toto opakovalo sa napospol. Rok 1812-ty udáva ako rok vzniknutia Slovenskej literárnej spoločnosti baňskej i Michal Chrástek v Letopise Matice Slovenskej (I, str. IV), i Jaroslav Vlček v Dejinách literatúry slovenskej (str. 30). Rok 1812 má i Riegrov Naučný Slovník v životopise Tablica, i Pavel Tomášek v svojej rozpomienke v Kośouhvi na Sionu (VI, str. 211).

Nuž Šafárik roku 1826 sotva mal písomného materiálu, z ktorého by bol mohol čerpať dáta; ale dokumenty, vytlačené v prešporskej *Zpráwe**) o trinásť rokov pozdejšie (1839), už poučily o vzniku baňskej Spoločnosti a o založení slovenskej katedry na prešporskom lyceume. Slováci baňského okolia začali tvoriť Učenú Spoločnosť roku 1801. Spoločnosť sama vtedy sa ustrojila len natoľko, že mohla sobrať najpotrebnejšiu summu peňazí pre katedru slovenskej reči a literatúry na prešporskom lyceume, vykonať vec u prešporského konventu a že roku 1803 i postavila na prešporskú katedru jedného zo svojich sekretárov, Jura Palkoviča. Sama Učená Spoločnosť baňského okolia, ako vidíme z jej zápisnice (ktorej hlavný obsah ja tu prepisujem), sriadila sa úplne, tak že mohla mávať i výročné shromaždenia, až roku 1810. Ale nie 1812-ho!)

Ako táto zápisnica svedčí, i do prešporskej *Zpráwy* (1839) omylom prišlo o činnosti Slovákov baňského okolia, že „prwnj částka Ústawu, učená totiž Společnost, ani tehdy**), ani pozděgi nepowstala" (str. 12). Spolu so zápisnicou prvého shromaždenia (1810) Učenej Spoločnosti baňského okolia v našom Muzeume máme ich viac. Schádzali sa ročne nie len raz. Shromaždenie, ktoré 24. septembra 1821 bolo na drášovskej fare, u Ondreja Palumbiniho, zápisnica zovie pätnástym.

---

*) Zpráwa o slowanském ústavu w Prešporku na rok 1837/8. W Prešporku 1839. Nákladem Učenců řeči českoslowenské.

**) To jest v rokoch 1801—1803.

Spoločnosť pôvodne zvala sa tak, ako trnavská spoločnosť katolíckych Slovákov, Učené Tovarišstvo; v prvé časy i v zápisniciach toto meno viac ráz prichodí.*) *J. Š.*

Literatúra a umenie.

— **Hadži-Murat**, povesť L. N. Tolstého, ktorej preklad začíname v tomto sošite Slovenských Pohľadov, po prvý raz vyšla len po smrti veľkého spisovateľa, roku 1912.

Tolstoj začal písať povesť ešte 1896-ho. V júli toho roku u brata chodil po poli, po úhore, i zaznačil si v denníku: „Pokiaľ oko dovidí, ničoho, okrem čiernej zeme, ani jednej zelenej trávky; a tu na kraji zaprášenej, sivej cesty ker bodliaka. Tri výhonky: jeden zlomený, a biely, zablatený kvet visí; druhý zlomený a zabrýzganý blatom, čierne steblo nadlomené a zablatené; tretí výhonok trčí na bok, tiež čierny od prachu, ale vše ešte živý a v prostriedku červenie sa. Prišiel mi na um Hadži-Murat. Žiada sa mi napísať. Bráni si život do pokona, a sám v celom poli, čo ako, ale si ho obránil." Po bodliaku, doráňanom, prišla mu na um silná osobnosť, Hadži-Murat, syn Kavkaza. Tolstoj ľúbil Kavkaz so silnými osobnosťami jeho synov.

Keď od brata vrátil sa domov, začal shľadávať knihy, v ktorých boly kavkazské udalosti z rokov 1851—1852. O mesiac už mal hotový prvý koncept „Hadži-Murata." Potom zaujaly ho iné predmety, ale v marci 1897 už zapísal si do denníka: „Veľmi zažiadalo sa mi písať Hadži-Murata, a dobre som si premyslel. Dojímavé". Ale ešte neprišiel k tomu; až z roku 1901 sú knihy jeho, ktoré mal o Kavkaze, pestré od marginálnych poznámok. Medzitým už bol napísal roman *Vzkriesenie*. Roku 1902 i v chorobe zaujíma ho Hadži-Murat; v liste jeho z augusta toho roku stojí: „Vše píšem Hadži-Murata — rozmaznávam sa (balujusь)." Tak bol zamilovaný do neho, že písať ho bolo mu maznať seba. Materiál vyhľadávať a sbierať neprestával: ešte ani vtedy a povesť bola celkom hotová až roku 1904.

— **Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena.** Na svijet izdaje Jugoslavenska Akademija znanosti i umjetnosti. Kńiga XIX., svezak 1. Urednik dr. *D. Boranić.* U Zagrebu 1914. 8°, 192 str.

— **Ljetopis** ***Jugoslavenske Akademije znanosti i umjetnosti.*** Za godinu 1913. 28. svezak. U Zagrebu 1914.

*) Rok utvorenia Učenej Spoločnosti baňského okolia (1810) dobre je udaný v životopise Tablica v Korouhvi na Sionu 1879, str. 322 (v Seberíňovskom Pantheone) i v životopise tiež Tablicovom v Slovenských Pohľadoch 1913, str. 438. V prvom možno čítať i toto. „Z počátku tato společnost 4000 zlatých jistiny měla, každý ód platil 50 zl., skrze devalvaciu však velmi mnoho ze summy utratila."

Rok 1915. Sošit 2.

Slovenské Pohľady.

Pavel Mudroň.

Vlastný životopis.

(Pokračovanie.)

Tak prešiel pomaly prvý polrok, a nastala nám nová starosť. Bolo treba polročné didaktrum zaplatiť, lebo od prvopolročného didaktra ani chudoba a pilnosť neoslobodzovala, a kto nezaplatil didaktrum, nemal práva chodiť do gymnázia. Peňazí sme nemali, ale sme si mysleli, že však zaplatíme, keď budeme mať, a zatiaľ že počkajú. Chodili sme tedy len ďalej do gymnázia. Naraz nám jeden z našich spolužiakov, jestli sa nemýlim, terajší prešporský advokát Hacker, oddá kvitanciu, že sme oba zaplatili didaktra, že sa osmoklasníci poskladali na to; aby sme to od nich prijali. K slzám pohnutí sme ďakovali za túto nežiadanú, ale dobrovoľne nám donesenú obeť spolužiackej útlej náklonnosti, ktorá nás tak ťažkej starosti zbavila.

Prišla jar. My sme, pravda, ani nepomysleli o nejakých jarných šatách, ale sme chodili v tých samých, v ktorých sme prišli do Prešporka. Avšak bol v ten čaš v Prešporku istý Horník krajčírom. To bol najchýrnejší krajčír tam v ten čas. Pochodil z Uhrovca, z Trenčianskej stolice, a býval na hlavnom rynku. On nás, bezpochyby upozornením Hattalovým, lebo bol povedomým Slovákom, poznal a zavolal, aby sme šli k nemu do sklepu, odmeral nám a ušil letné šaty, nežiadajúc ničoho od nás. Ba často nás zavolal i na pohár piva, a na viršle do „Bierquelle“, kam na pivo chodieval, a keď v nedeľu alebo vo sviatok vyšiel do prešporských hôr, to nás tiež často so sebou zavolal a počastoval. Škoda dobrého človeka! Bol usilovný, ale ženu mal ľahkomyseľnú, ktorá mu všetko zmárnila, čo on nahospodáril. Na starosť, ako počujem, oslepol a v biede umrel.

Tak sme prebiedili celý školský rok na našej „žemľovej kúre“, ale, buď Bohu chvála, boli sme pri tom zdraví ako orech.

S učením to išlo tiež všelijak; lebo na katolíckom štátnom gymnáziume to ináč učili, ako v Štiavnici. Zo Štiavnice sme doniesli na pr. z latinčiny eminencie ako lopaty, a keď nám v Prešporku professor Hochegger dal úlohu domov, prekladať z nemčiny do latinčiny, však sme my to ľahko preložili, ale nám aspoň polovicu z prekladu povytieral a ponapravoval, hovoriac, že slová zle užívame, lebo že je to blud, ako by jestvovaly synonyma, z ktorých potom si môžem ktorékoľvek dľa ľúbosti voliť. Tak vraj tohto slova, ktorého ste tu použili, Cicero len jediný raz používa v tomto smysle, a to vo svojej „oratio“ tej a tej. Nuž, pravda, je to mojím zdaním

primnoho žiadané od gymnazistov, aby oni vedeli, ktorého slova koľko ráz užil Cicero, a v akom smysle? lebo to už len od filologov ex asse možno požadovať. Ale len príklad uvádzam medzi vyučovaním jedným a druhým. Pri učení gréčtine som temer o rozum prišiel. Mali sme zkúšku dospelosti i z gréčtiny skladať, ktorú sa v Prešporku už od IV. klassy učili, a ja som sa ju začal učiť v siedmej klasse. Pri tomto mordovisku mi zrazu prišla myšlienka, že z umu pochodím. Nechal som to potom tak, a pomyslel som si, že koľko viem, toľko viem, a namáhať sa bez poriadku nejdem. Dosť bolo biedy aj s nemčinou. Všetky predmety sme sa museli nemecky učiť, a nemčinu sme sa tiež len v siedmej klasse začali mordovať. Radi sme sa učili i fyziku. Mali sme znamenitého professora, nuž a bola to fyzika inakšia, ako v Štiavnici, všetko s experimentami spojené, kdežto v Štiavnici o experimentoch ani slýchu. Ale najradšej sme chodili na hodiny českej reči. To nám prednášal professor Martin Hattala tak živo a zajímavo, že by sme i viacej hodín ho boli vďačne na jeden dúšok počúvali. Prednášal nám mluvnicu vždy s porovnaním so slovenskou rečou, a dokazoval pri tom väčšiu zachovalosť slovenskej a ponemčenosť českej reči. Tak nám na pr. dokazoval, ako sa menia spoluhlásky, keď za nimi má nasledovať mäkká samohláska, „h“ na „ž“, „k“ na „č“ atď., na pr. Boh, Bože; tlak, tlačiť. Ukazoval nám, ako pri deklináciach ženského rodu, za mäkkou spoluhláskou, kde má Slovák „a“, tam má Čech „e“, na pr. slovensky duša, česky duše, slovensky práca, česky práce; kde zas Slovák má po mäkkej spoluhláske „u“, tam má Čech „i“, na pr. dušu, duši, prácu, práci. A že „ie“ slovenské ponemčili, tak, že „ho“ vyslovovali ako „í“, a z tohoto povstalo v deklinovaní neutrálnych mien na „ie“ sa končiacich samé „í“, na pr. po slovensky znamenie, česky znamení; sl. znamenia, „a“ sa zmenilo po mäkkom „ň“ na „e“ a „ie“, potom po nemecky na „í“, tedy zas znamení; znameniu, „u“ sa zmenilo na základe pravidla horejšieho na „í“ a zostale zas „znamení“, a tak cez celú deklináciu. Zaujímave nám vysvetľoval i časovanie, ako z jedného časoslova povstávajú druhé, keď sa „i“ mení na „oj“, „o“ na „a“ atď., na pr.: piť, pojiť, napájať, honiť, naháňať, voziť, vážať atď. To mi zostalo až podnes v pamäti.

Pán Boh nám pomohol, a zkúšku dospelosti sme šťastne složili.

Na prázdniny sme nešli domov. Lebo keď sa študenti rozpŕchli z Prešporka, vtedy bol výhľad dostať nejaké zamestnanie, ktoré bolo zaujaté inými žiakmi.

Tak sa i stalo. Brat dostal u advokáta Majerčáka vyučovanie dietok, kde mal za to celý kost a krem toho neviem už koľko zlatých mesačne. Ja som dostal slovenskú korrektúru u Wiganda v tlačiarni, a krem toho od policajnej direkcie preklad zatykačov do slovenčiny atď. Potom sme si i šaty dali spraviť, i sme sa predplatili do divadla, lebo toto bola naša slabá strana, a tu i tu sme si zašli i na štrúdľu večer ku Steinackerovi, alebo na pohár vína ku Spenedrovi. Bieda už bola preč.

Tak sme zostali právnikmi v Prešporku, a keď sme koncom

prvého školského roku v Prešporku robili komput, koľko sme peňazí strovili, vyšlo nám asi sto zlatých v striebre, a pri veľkej biede a psote sme ešte zachovali zlatník od matky v Nemeckej Ľupči dostatý, ktorý až podnes opatrujem. Bol by sa minul, a čo by sme si boli pomohli s tým jedným zlatníkom? A takto je aspoň živá pamiatka našej dobrej matky!

Keby naša mládež chcela trochu biedy podstúpiť, či by nemohli študovať i menej zámožní, ale nadaní, pilní naši mladíci? Ale, bohužiaľ, teraz je na mesiac 40 zlatých jednému málo. Jestli pána nemá hrať a pohodlne žiť, radšej nechá školy tak. Hanba sa mu vidí po chudopaholsky prejsť cez učenia. A veď by si mali pomyslieť na pravdivé slovenské porekadlo, že „Chudoba cti netratí".

Dva roky sme potom chodili v Prešporku na právnickej akademii, ale už nie na „žemľovej kúre". Do tohoto času padlo i odhalenie pomníka Hollého v Dobrej Vode. Ta som šiel len ja. Brat pre svoju pädagogiu nemohol odísť. Išli sme na Trnavu, a tam sme navštívili nebohého už teraz Tamaškoviča, veľmi horlivého slovenského národovca. Pravda, na Tamaškoviča sa človek v Trnave obyčajne darmo pýtal. Tak sa i mne stalo. Hneď sa spýtali, či to hľadáme toho „Svatopluka"? a keď sme prišvedčili, potom nám už hociktorý chlapec vedel ukázať dom, kde býva „Svatopluk". Zprvu som sa čudoval: odkiaľ on to meno môže mať? ale keď som prišiel pod bránu, hneď som našiel odpoveď na moju zvedavosť. Martin Tamaškovič bol „dekorovaný" mešťan trnavský, a na toto dekorovanie si zakladal. Ináč bol dosť majetný, a hostinský v Trnave. Dvor veľmi čistý, vyzametaný, ešte len i jama na smeti bola vápnom čisto vybielená. Bránu mal zdnuká obrazmi na ňu prilepenými ozdobenú, a medzi týmito obrazmi bol jeden, na ktorom bol podpis: „Vera effigies regis Svatoplugi". Toto bol tedy istotne pôvod, prečo v *Trnave len* pod menom „Svatopluka" bol najviac známy domáci pán.

Ako čisto bolo vo dvore, tak čisto bolo v celom dome. V izbe pre hostí visela tabulka na šnúrke nad stolom, na ktorej vo veršoch bolo napísané, ako sa hostia majú držať. Tam stálo medziiným, že sa na borg nedáva nič, kto nemá peňazí, aby nepil; že kúriť je zakázané, lebo že čo má z toho hostinský, iba daromný smrad, atď. Zaviedol nás do svojej izby na poschodí a rozprával nám svoje príbehy z revolúcie, ako on za kráľa stál, a ako rečnil, a za zásluhy i dekorovaný bol, pričom nám svoj zlatý krížik ukázal. V izbe, príkladne čistej, mal koberce, a po stenách obrazy slovenské, ktoré nám vysvetľoval, ale keď niektorý sa pomýlil miesto na koberec stať na leštenú dlážku, hneď dostal upozornenie od domáceho pána, aby nestúpal po dlážke, že však na to sú koberce prestreté, lebo že dlážku by potom musel dať viac ráz natierať, a to že je i škoda, i je obtížnejšie, ako vyprášenie kobercov. To sme, pravda, uznali, a vystríhali sa na dlážku stať miesto koberca. Ináč veľmi znamenitý národovec slovenský. Svoju podobizeň bol i Slovenskej Matici daroval, v olejových farbách, za sklom a v ráme. I testament bol spravil, v ktorom viac tisíc zlatých a či celý majetok Slovenskej Matici poručil. Viem, že môj brat Michal bol i process viedol po

jeho smrti so zákonnými dedičmi, a tuším sa potom, ex dubio litis eventu, pokonal s nimi a to pokonanie Slovenskej Matici k odobreniu predložil.

Ešte na noc sme sa sobrali do Dobrej Vody a prenocovali sme vo fare. Tam sme dostali pieseň, ktorá sa pri odhalovaní pomníka mala spievať. Slávnosť sa začala v chráme božom, kde krásne spieval ženský sbor. Menovite sopran ženský spievala jedna slečna tak, že som sa do nej zaľúbil, hoci som jej nevidel. Počul som, že bola z Červeného Kameňa. Na cmiteri bol pomník Jána Hollého čiernou rúškou zahalený. Na pomníku vysokom bolo poprsie Hollého skrze sochára Dunajského zhotovené. Pri speve a reči držanej bol pomník odhalený. Na prvé a ostatné dve sloky básne spievanej sa pamätám, ostatok sa sotrel v pamäti. Tie štyri sloky znejú nasledovne: „V dobrovodskej stráni — vysoká mohyla, — nad kýmže sa nesieš? — koho si prikryla? — Leží tuná, leží — ten vám všetkým milý, — krásne jeho spevy — všetkých nás pojily. — — Skôr Tatry zapadnú — Váh pôjde do Hronu, nežli sa zabudne v slovenskom národe to meno Hollého, básnika slávneho“.

V rozpomienkach na pekne zažité, milé dni a na krásny spev dobrovodský som sa vrátil do Prešporka. Ale na akademii sa direktor dozvedel, že som bol v Dobrej Vode, a bral ma na otázku za to. Ja som sa, pravda, nepýtal ta, lebo som asi badal, že by ma nepustili, a keby som proti zákazu predsa bol išiel, bolo by horšie bývalo, ako keď som odišiel bez pýtania sa. Nuž ale prešlo to len tak grúňami, pokarhaním, že z hodiny vyučovacej neslobodno vystávať bez povolenia.

Na výročité sviatky sme, obyčajne i s Vendkom Kutlíkom, išli do Modry ku p. farárovi evanjelickému, Danielovi Minichovi, kde sme i po prvý raz pristupovali ku večeri Pána, bez konfirmácie. Lebo veď sme nemali príležitosti ku konfirmácii nikde.

V Modre sme sa poznali s nebohým Ľudovítom Štúrom, ktorého sme pár ráz navštívili, ako i s nebohým Jankom Kalinčiakom. To sme sa po koňskej železnici zaviezli do Pezinku, a odtiaľ sme peši šli na Trlinok do Modry, kde sme vždy veľmi vďačne prijatí boli.

Po skončenom prvom roku právnickom sme sa na prázdniny domov pobrali, lebo nám už bolo pridlho dva roky nevidieť rodičov. Šli sme na Hronskú Nánu po železnici a odtiaľ per pedes apostolorum na Beržeň, Šahy, Driageľ-Palánku na Vecu. Na Berženi sme navštívili nášho znamenitého pána farára evanjelického Kolpaského, a tak trochu ustatí, ale radosťou znovuvidenia sa s rodičmi oduševnení dostali sa domov. Otec, matka s radosťou nás privítali, a my sme im vyrozprávali naše príbehy. Matka, chudera, sa i poplakala, že prečo sme jej nepísali o našej biede, že by už len bola našla spôsob nám pomôcť. Nuž ale radostné znovuvidenie utlumilo i tieto nemilé a predsa aj milé rozpomienky. Škola bola na kraji dediny, a krásny výhľad s lavičky pred domom, tak, že sme v diaľke až malo-čalomickú vežu videli, keď bol pekný čas.

Ako právnici sme si už i zakúrili, a otec sadil i sám dohán, mal tedy znamenitý. Ale chytro sa minuly medové dni prázdnin,

akoby dlaňou plesol, a prišlo trápné lúčenie. Hoci sme už neboli chlapci, ale matka už dňom-dvoma pred odchodom len tak prežierala plač a ukrývala slzy pred nami. Napiekla nám koláčov na cestu, upiekla sliepku, alebo hus. My sme to ani nechceli so sebou brať, že nám je to nepríležité; ale ona si to nedala povedať, museli sme to len zapakovať a vziať so sebou. Tak sme sa pri vzájomnom plači rozlúčili zas.

Milo sa rozpomínam na mojich súčasne v Prešporku študovavších súdruhov, hoci najviac z nich teologii sa venovalo. Chodili tam vtedy okrem Vendka Kutlíka a Gustáva Tomalu, ktorí zo Štiavnice prišli: Ján Leška, vyslúžilý už, zlatoústy senior nitriansky a ev. farár brezovský; Jozef Holuby, výtečný, ale tiež už vyslúžilý senior trenčiansky a ev. farár v Zemianskom Podhradí, povestný botanik; Janko Konček dvorčiansky, ev. farár v Rédovej, čistý, prostý duch a obetivý obhájca záujmov svojho ľudu; Samko Záthurecký, nebohý už farár dačolomský, roduverný, horlivý pastier duší mu sverených; Jozef Kolény, bývalý dobrovoľník, trochu popanštelý rodoľub, pozdejšie panský fiškál v Malackách. S týmito sme sa častejšie schodili a rozhovorom o veciach národných i veselým spevom zabávali. Národné pesničky sme si vpisovali do viazanej knižočky, ktorej sme meno „Slovenka“ zvonku vytlačiť dali; lebo vraj „kde Slovenka, tam spev“.

Keď sme druhý rok právnický dokončili v Prešporku a chceli k advokátstvu dôjsť, museli sme pomýšľať ďalej ísť, lebo akademie nemaly práva rigorózne zkúšky konať a doktorské diplomy udeľovať, ktoré k advokátstvu boly nevyhnutne potrebné. Tedy bolo sa nám poberať alebo na peštiansku, alebo na viedeňskú universitu. No viedeňská universita stála už len ďaleko nad peštianskou universitou, a keď zákony temer té samé boly v Rakúsku vtedy, ako v Uhorsku, voľba nebola ťažká, tým menej, že úradná reč nemecká i v Uhorsku dávala prednosť Viedni, už i ohľadom nemčiny s ulice sa priliepajúcej na študenta. Ale nám prišlo na um, že Slovenska sme ešte posiaľ ani dobre nevideli, že by teda dobre bolo prázdniny použiť ku cestovaniu po Slovensku. Mysleli sme si, že však keď supplikantov privinú naši pp. farári, alebo pp. rechtori na noc, to ani nám neodoprú, menovite keď nebudeme supplikovať, a len nocľah si budeme pýtať. Aj tak sme urobili.

Sobrali sme sa do Modry a potom odtiaľ na Nádaš a cez Bielu Horu do Hlbokého k nášmu Jozefovi M. Hurbanovi. Milo nás prijal; lebo vo svojom časopise, v tie časy vychodivšom, už bol písal o našom a spolužiakov našich vystúpení z ev. gymnázia štiavnického a prejdení na tamejšie katolícke gymnázium, schvaľujúc tento náš krok. Už sme mu tedy, dľa mena, známi boli. Rozprával nám o pôsobení svojom národnom r. 1848, čo sme my s úchvatom počúvali.

Po milom a duševne občerstvujúcom zabavení v Hlbokom sme na druhý deň išli na Myjavu ku spoluprávnikovi a kamarátovi nášmu Gustávovi Valáškovi. Tak sme prešli na Turú Lúku, do Brezovej, kde ešte vtedy bol Hroš farárom, do Nového Mesta nad

Váhom; tam sme prešli do Beckova, do Trenčianskych Teplíc, odkiaľ sme zašli do Látkoviec, kde si boli majetok kúpili ujec Pavel Urbanovich a svák Peter Lehotský. Po milej zábave tam, sme sa pobrali cez Vestenice a hore cez Zemianske Kostolany do Prievidze, a odtiaľ na Nedožerie cez vrch Žiare do Turca.

Na Žiaroch bol hostínček, kde furmani kone kŕmievali. Odtiaľ bol utešený výhľad na celú Turčiansku stolicu. Tam sme sa pokochali a odpočinuli si trochu; potom sme sa pobrali, aby sme na noc došli do Dvorca. Pravda, predtým sme ešte nikdy neboli v Turci, tedy sme sa len ľudí dopytovali, kadiaľ leží Dvorec. Až sme takto podľa dopytovania šťastne došli na Veľký Čepčín miesto Dvorca.

Nuž Dvorec je síce nie ďaleko od Veľkého Čepčína, ale z Látkoviec do Veľkého Čepčína peši, v jedeň deň prejsť je hodný kus cesty. Môžete si tedy pomyslieť, ako nás to malo, keď sme sa domnievali, že sme už vo Dvorci a u kamaráta Končeka si už teraz pohodlne oddýchneme, a zrazu nám v dedine povedia, že je toto veru nie Dvorec, ale Veľký Čepčín. Hybaj tedy len ďalej, či si už ustatý, či nie.

Dobrý mrak bol, keď sme prišli do Dvorca a sa na nášho Janka Končeka dopýtali. Prijdeme do domu poctivých zemänov turčianskych, pilných hospodárov, povedali sme, kto sme, čo sme, a že sme prišli kamaráta Janka navštíviť. Tu nám povedia, že je veru Janko nie doma. Tu ho máš! Ale predsa doložili hneď, že iste o nedlho prijde. Tak sme sa my veru, náležite ustatí, len složili. Janko skutočne o nedlho prišiel. Tuším bol u blízkeho farára ivančianskeho na návšteve, lebo nám veľmi často rozprával o slečinke pána farára Soltésza, do ktorej bol po uši zaľúbený. (Ale čože, chudáka Janka nedočkala, ale sa vydala do Kremnice za kupca, tuším Gruya.)

Janko nás s radosťou prijal a my sme sa ho hneď opýtali, či mu krv nehustne. Lebo bol na svoje zdravie veľmi pozorný, čítaval rozličné knihy o zdravovede. Nuž a kto, vraj, ako lajk, číta medicínske knihy, najde hneď každú temer chorobu na sebe, o ktorej čítal. Tak i náš Janko Konček, keď už pohár piva vypil, hneď si žily obzeral tam, kde sa puls chytá, a obyčajne hovoril, že mu už krv hustne, že už viac nesmie piť. My sme, pravda, to vždy za namyslenie pokladali a smiali sa z toho, a veľmi často ho upozorňovali, aby si pozrel žily: či mu krv nehustne. Navečerali sme sa, a dobre sa pozhovárajúc, ľahli sme si na odpočinok. Že nás nebolo treba kolísať, to sa rozumie. Zaspali sme, ani v olejoch.

Na druhý deň sme išli do Beníc kamaráta Ambróza Pivku navštíviť, kde sme tiež milo privítaní boli, a na druhý deň nás zaviezol náš kamarát do Turčianskeho Sv. Martina.

Martin vtedy a teraz, to sa, pravda, ani porovnať nedá. Celou ulicou jarok popred domy, a do každého dvora drevený môstok. V prípade daždivého času len popod ostrešia sa biedne tisol svet, lebo inde hupnul do bahna tak, že sa nad priehlavkom zavrelo blato. Ale náš pobyt v Martine bol pekný, lebo počasie bolo utešené. Vo fare evanjelickej nás pán farár, Jozef Horvát, veľmi milo prijal a uhostil, ba, čo nás veľmi prekvapilo, nám i po dve zlatovky dal.

Prekvapilo nás to, lebo sme nesupplikovali, a tak sme sa i onáčili peniaze prijať, veď už na uhostení dosť bolo; ale sme len s poďakovaním prijali dar, a odišli cez Hladomer do Sučian. Vtedy sa mi veru nesníva'o, že niekedy budem martinským advokátom a dozorcom evanjelickej cirkvi tamojšej.

V Sučanoch sme pána farára A. Hodžu nenašli doma. Ale pani farárka nás veľmi vľúdne prijala, ježto milým prijatím a neopisateľnou nežnosťou sme celí okúzlení boli. Pozdejšie prišiel pán farár, ktorému sme z Martina pozdravenie doniesli, s ním sa poshovárali, a na druhý deň zas ďalej odišli do Oravy. V Orave sme menovite Leštiny chceli obzrieť, kde náš dedo bol farárom, aby sme v matrikách sa presvedčili, či sa i on písal Mudronyi, ako sme to od nášho otca videli, a ako sa písal i otcov brat Ján, teolog a krátky čas farár, čo sme z kníh po ňom zanechaných videli. Nešlo nám to nijak do hlavy, že keď prišla matka s nami viac ráz do Liptova, vždy sa jej len na Mudroňa pýtali, ako sa má, a nie na Mudronyiho. Šli sme tedy ku ev. pánu farárovi v Leštinách a poprosili sme ho, aby nám ukázal matriky staré, že náš dedo tam bol farárom, a chceli by sme vidieť, ako sa on tam podpisoval, či „Mudronyi“ a či „Mudroň“. Pravda, mäkčeňa sme nevideli nad „n“, lebo matriky boly latinsky písané, ale ani „y“, a ani „i“ tam na konci nebolo. A poneváč otca naša rodina vždy „Mudroňom“ volala, odhodili sme aj „y“ aj „i“ a začali sme sa písať ako sa patrí: „Mudroň“.

Odtiaľ sme šli popod-vrchy do Kvačian, nášho detinského raja, kde sme ešte sváka Lehotského i s tetkou našli. Popozerali sme milé miesta našej nezapomenuteľnej zábavy; pripomínali krásne ušlé sny, a po dvoch dňoch sme sa rozlúčili s našimi milými. Tak sme potom putovali na Bystricu nazpäť, navštívili sme prvého pevca nášho Sládkoviča, vtedy ešte farára na Chrochoti, obzreli sme si Sliač, a tak cez Zvolen sme sa poberali k nášmu rodisku. Prišli sme do Drieňova a navštívili tamejšieho farára Blažkoviča, ohnivého slovenského národovca; škoda, že lámkou nezhojiteľnou bôľne navštíveného; tu sme sa dozvedeli, ako sa to mohlo stať, že sme ku assentírke neboli nikdy volaní. Pán farár nám povedal, že on výťah z matrík dal o našej vojenskej povinovatosti, a že i komisia sa dozvedovala o nás, kde sme, čo sme, ale že notár povedal, že dľa počutia voľakde v Prešporku chodíme do školy. Na to že komisia sa vyslovila: „Ale, tým dajme pokoj, vytrime ich, čo sa budeme za nimi shľadúvať.“ Aj to dobre. Z Drieňova sme šli na Čabracký Vŕbovok, naše rodisko. Ešte sme tam našli kováča, ktorý mal byť naším krstným otcom. Hneď nám spravil po nožíčku, na ktorom i niečo bolo na klinge napísané. Ale nožíček sa už ztratil. Tam som bol prvý a možno i posledný raz od môjho narodenia.

Po takejto okružnej ceste sme sa dostali konečne na Vecu pri Ipli, k našim drahým rodičom, ktorí nás s otvoreným náručím čakali. Matka hľadela nás čím najlepšími jedlami uhostiť. Krásne letné časy sa po boku láskavých rodičov veľmi chytro minuly a prišiel

čas odchodu do Viedne. Matka zas dňom dvoma pred naším odchodom horko prežierala žiaľ a ukrývala slzy pred nami, ktoré však pri lúčení už ukryť nemohla. Všelijako sme ju tešili a z našej strany mužnosť ukazovali, hoci aj nám nebolo bez žiaľu, ale to nepomohlo. Konečne rozlúčenie muselo byť.

Išli sme, rozumie sa, per pedes apostolorum, zas na Beržeň. Pred Beržeňom je hora, cez ktorú vedie chodník, sú to takrečené Vértešské vrchy. Ideme milým chodníkom, tu vidíme chlapiska ako buk rozvaleného krížom cez chodník s kyjakom pri ňom ležiacim. Strach nas objal. Veď taký zbojník už z podozrenia, že kabátoš bude mať nejaký groš pri sebe, môže človeka zavraždiť. Obišli sme ho tedy po prstoch, idúc ďalším kruhom okolo neho, a potom obzrúc sa, či sa nezobudil, popchli sme čím skôr ďalej. Ale ľahšie sme si už len vtedy vydýchli, keď sme boli von z hory.

Pred večerom sme došli do Beržeňa, a tam sme prenocovali zasa u pána farára Kolpaského. V Hronskej Náne na druhý deň sadli sme na železnicu do Prešporka, kde sme u našej domácej panej si nechali perinu a vankúš i knihy. Mali sme totiž po celý čas nášho študovania len jednu perinu a jeden vankúš, a vždy sme spolu spávali s bratom v jednej posteli. Naša domáca pani bola nejaká Boršická. Aspoň sa tak menovala. Ona bola tuším len gazdinou u akéhosi starého mládenca Boršického, ktorý mal byť professorom, a pochodil, vraj, z Trenčianskej. Mala dcérku asi 14—15-ročnú, ale nie veľmi nebezpečnú. Dobrá pani. Pekne sme sa jej poďakovali za jej trojročnú opateru, a šli sme s naším kufríkom do Viedne zkúsiť šťastie.

Neviem ako, ako nie, ale tuším Ambroz Pivko bol pred nami išiel do Viedne, a našiel spoločnú hospodu pre seba, pre nás a pre Gustáva Valáška. Bývali sme v Jozefovom predmestí, Florianskej ulici, asi v jej prostriedku, na ľavej strane ulice, hore ulicou idúc, u akéhosi krajčírika, človeka už vo veku. Rád si takto zašiel do blízkeho predmestia, Hernalsu, na pohár piva. Ba toho možno bolo i viacej, keď bolo odkiaľ. On sám býval len ako arendátor dvoch izieb vo dvore, a dom patril akémusi pekárovi, ktorý mal pekársky sklep na ulicu.

Žili sme si, hoci veru chudobne, ale zato veselo. Mali sme pár zlatých zgazdovaných z Prešporka; ale toho bolo málo. Museli sme tedy hľadieť na zadné kolesá. V Alserovom predmestí predávaly kofy medziiným i vojenský čierny chlieb; to sme tedy večerom ta chodievali, kúpili sme si jeden, alebo dva také „profonty", doniesli domov, a to bývala naša večera. Vo Viedni bolo takých hostínčekov dosť, kde za pár krajciarov dostal polievku a kúštik mäsa, v takýchto sme obed mávali, a od raňajek sme sa odučili. Chodili sme o 8-ej hodine ráno na universitu, ktorá bola vtedy vo vnútornom meste, na protivnej strane vnútorného mesta, od Jozefova idúc, tak, že sme sa museli o $7^1/_2$ pohnúť z domu, aby sme na 8-mu hodinu boli na universite. Od 8-ej do 12-ej hodiny bývali sme na universite, hoci jedna hodina pomedzi nám bola prázdna, cez tú

sme išli čítať do universitnej knihovne. Potom sme išli niekam na obed. O 2-ej hodine zas na universitu do 4-ej a potom už domov.

O nedlho, ako sme do Viedne prišli, založili zámožnejší právnici dobročinný spolok, ktorý dával chudobným právnikom obed. Dr. Michal Polit, teraz novo-sadský advokát, bol tiež čelnejším členom spolku a vykonal nám tieto obedy zdarma. To bola značná pomoc. Tak sme sa po biede premotali dva roky vo Viedni. Chodievali sme niekedy i do ruskej posolskej kapelly služby Božie počúvať. Navštívili sme častejšie i ruského poslaneckého kňaza Rajevského, Slovana s telom i dušou. Bol celý bez seba, keď prišla zvesť, že sa Ľudovít Štúr na poľovačke postrieľal. Slzy nám padaly pri tejto zvesti všetkým, a len sme sa tešili, že azda rana nebude smrteľná. Ale úfanie naše bolo márné, lebo asi o týždeň prišla zvesť, že z rany povstal brand, ktorý zničil život taký slávny, muža tak vysoko učeného, mládež slovenskú tak ideálne rozplameniť vedevšieho. Navštevovali sme častejšie i nášho výtečného Daniela Licharda, vtedy redaktora Slovenských Novín vo Viedni, a boli sme niekoľko ráz i u Seberíniho, vtedy professora na ev. teologickej fakulte viedeňskej. Tak tiež sme niekoľko ráz našu poklonu urobili otcovi dr. Karlovi Kuzmánymu, professorovi tiež na teologickej fakulte, s jeho synmi Pavlom a Petrom sme boli tuhí kamaráti, od nich sme sa naučili šachovať, ktorá hra nám bola potom veľmi oblúbenou.

Na teologov vtedajších vo Viedni sa rozpomínam: na Belohorského, licenciáta teologie Janka Borbisa a — terajšieho biskupa Fridricha Baltíka.

Z veselého života s priateľmi Valáškom a Pivkom rozpomínam sa na všeličo. Mávali sme zábavu i so slečnou domácou. Boly dve, ale staršia bola vážnejšia a krajšia, — mladšia celá jašterica. Od ich kuchyne nás len stena delila; tedy mladšia vše klepla na stenu, a i z kuchyne i z kachieľ našej izby bol jeden a ten samý komín, do ktorého išly rúry z kuchyne i z kachieľ jedna proti druhej. Večer obyčajne mladšia slečna dala rúru preč od komína a volala ňou, či je niekto u nás doma. Tu sa zas u nás dala rúra plechová z kachieľ preč, a tak sa buď Valášek, alebo Pivko shovárali cez stenovú dieru v komíne, a prichodil často i Belohorský na podobný diškurs. Pravda, aby dočiahol hlavou ku otvoru do komína, musel si v izbe podložiť kufor. Tu potom vše jeden druhého ťahal s kufra dolu, že sa už dosť nashováral, aby pustil druhého. Pri tom Belohorský prišiel i na ten vynález, že si môžu i ruky podať tým otvorom v komíne. Pravda, potom vytiahol ruku celkom zasadzenú i s rukávom. Avšak pozdejšie boli múdrejší a vysúkali si rukávy. I sviečku si vše priložili ku otvoru s jednej i druhej strany a tak sa dívali jeden na druhého. Raz bol prišiel k nám Karol Soltész, syn bývalého ev. farára v Ivančinej, keď štátnu zkúšku chcel složiť. On študoval v Prahe, ale ku štátnej zkúške prišiel do Viedne, a složil sa u nás na pár dní.

Z professorov si len troch chválim. Edlauera, Pachmanna a Jägera. Ostatní, ktorých som počúval, nemnoho stáli. Pravda, že

som mnohých nemohol počúvať, ktorých by som bol chcel, lebo hodiny kollidovaly s hodinami takých professorov, ktorých prednášku som počúvať musel. Tak som sa menovite tešil na prednášku uhorského práva na viedeňskej universite. No, reku, aspoň to už základne tu počujem, keď v Prešporku z neho také biedne prednášky boly. Ale, veru, professor Végh vo Viedni, a professor Baintner v Prešporku boli rovní, ani jeden, ani druhý alebo nevedel, alebo aspoň predniesť nevedel, čo mal.

Pod professorom Edlauerom som počúval filozofiu práva. To bola radosť počúvať. On sa nedržal autora, ale v prednáške svojej hneď mienku toho, hneď iného filozofa zastupoval, hneď zas ani s jedným nesúhlasil, ale vyvrátil každého mienku. Až tak si človek žiadal: keby tento vydal filozofické dielo o práve. Takej krásnej, duchaplnej prednášky som nepočul. Vysvetľoval nám, na to sa dobre pamätám, prečo hovoria na právnikov: „Die Juristen schlechte Christen." A dôvodil veľmi pekne tým, že to hovoria teologovia o právnikoch a, v istom smysle, že majú pravdu. Lebo že právnik nemôže mravné stanovisko vo všetkých právnych otázkach, ktoré mu prichodí riešiť, v platnosť uviesť, to presahuje možnosť. Kdežto náboženstvo má za základ zákon mravnosti, ktorý však ľudia všade dôsledne uskutočniť nemôžu. Tak na príklad zákon kresťansko-náboženský káže: milovať bližného svojho, ako seba samého. A to uznáva i kresťanský právnik. Z toho nasleduje, že núdzneho treba všetkým napomáhať, čím len môžeme. To uznáva i právnik. Z toho by nasledovalo: aby právnik naložil každému majetnému, že by sa podelil s tým núdznym, aspoň mu toľko dal, aby žiť mohol. Tak je. Avšak teraz príde háčik. Niekto sa zdá byť bohatým; tedy mu právnik naloží, toľko a toľko musíš dať tomuto núdznemu; a keď tomu, domnele bohatému bude brať, naraz sa veritelia domnelého boháčovi ohlása, a domnelý boháč nemá z čoho ani svojich veriteľov vyplatiť, a núdzny, pre ktorého domnelému boháčovi brali majetok, umre náhodou, a po ňom sa nájdu tisíce zašité v jeho žobráckych šatách. Keby ľudia boli vševedúci, mohli by i právnici exekvovať tento mravný zákon, ale poneváč nie sú, je ich ruka prislabá, aby týmto mravným mečom narábäť mohla. A to je úplná pravda.

Pachmann prednášal kanonické právo tak základne, že ho človek vďačne počúval i vyše jeho hodiny. Keď podal definíciu o niečom, v tej ani jedného zbytočného slova nebolo. To on dokázal tým, že keď vynechal len jedno slovo, už definícia nezodpovedala pochopu, ktorý bolo treba definovať. Tak potom rozoberal definície druhých autorov a dokázal, prečo sú nie správné. Bol pri tom i zábavný vo svojich prednáškach a rád satirizoval. Pri tom bol prísny. Keď si druhí professori z toho nič nerobili, či poslucháči prichodia na prednášky alebo nie, Pachmann veľmi na to dbal, aby tí, ktorí sa uňho na prednášky zapísať dali, i skutočne ich navštevovali. Preto čítal veľmi často katalog poslucháčov. Tak sa raz, pri takejto príležitosti stalo, že vyvolal meno bratovo, a keď brat zavolal: „hier", za tým moje meno, a ja som zas odpovedal „hier".

Ale poneváč sme i rovný hlas mali, Pachmannovi bolo divné a povie: „Tu jeden volá za dvoch. Prosím ešte raz.“ A zas nasledovalo to isté. Pachmann neveril, a povie: „Prosím vstať s miesta, „Michal Mudroň.“ Brat vstal, a zasa sadol. Potom volá: „Pavel Mudroň.“ Ja som vstal. Pachmann nahnevaný, zvýšeným, rozmrzeným hlasom vraví: „Prosím, so mnou si žarty nerobiť. Tu vstáva jeden za dvoch. Nech tedy vstanú obidvaja naraz: Michal a Pavel Mudroň.“ Vstali sme tedy oba. Pachmann sa díva a mlčí; potom povie: „To je veru nehanebná podobnosť.“ A s touto podobnosťou sme často mali i pozdejšie mnoho špásov v živote.

Professor Jäger prednášal dejepis na universite. V ten čas, keď som ho počúval, prednášal celý rok jedine dobu panovania: Márie Terezie a Jozefa II. Bol r. k. kňaz, ale tak slobodnomyseľne, s takou podrobnosťou a tak zajímave prednášal, že sme ledva čakali najbližšiu hodinu. Práve toho času, v druhý rok nášho pobytu vo Viedni, bol prišiel do Viedne — Samuel Milec, ev. učiteľ z Necpál, v Turci, aby sa liečil na oči. Aby bytné nemusel platiť, býval u nás na hospode. Tomu sme tiež rozprávali o týchto prednáškach, ktoré navštevovať mohol, lebo boly verejné. A sa tiež tak zaľúbil do týchto prednášok, že nezameškal ani jednej hodiny, zakiaľ bol vo Viedni.

Okrem právnických vecí sme poslúchali i prednášky slovanských rečí: češtiny pod professorom Šemberom, ruštiny pod professorom Záleským a poľštiny pod professorom Kawieckim. To viem, že nám Šembera hovoril, aby sme sa s „ř“ netrápili, aby sme čítali len „r“ a že nám uviedol, že slovo „mútiť“ (v tom smysle, že mútiť v dbanke) je po česky „putro vrtět“. No jeho prednáška nebola ani zďaleka taká zajímavá, ako prednáška Hattalova v Prešporku. — Professor ruštiny bol leňoch, každú druhú tretiu hodinu nám neprišiel. Zdá sa byť, že bol Poliak, a prednášal netrebne, tak že sme v ruštine najhoršie pokročili. Ale professor Kawiecki bol telom dušou Poliak, pilný, znamenite prednášajúci professor, ktorý ukázal uveličenie nad tým, keď videl, že mu porozumievame a že máme chuť k učeniu. Tak srozumiteľne, jasne nám jazyk poľský vysvetľoval, že deklinácie, konjugácie sme sa hrajúci naučili, a keď nám diktoval po poľsky, to sme mu bez ortografickej chyby písali všetko na tabulu.

V druhom roku sme museli počúvať i všeobecnú filozofiu. Bolo nás na túto prednášku zapísaných vyše tristo poslucháčov, ale keď nás na prednášku prišlo desať, to už bolo mnoho. Pravda, tí, čo neprišli, nezameškali mnoho, lebo staručký p. professor, ktorého meno som si ani nezapamätal, len položil knižku na katedru, prečítal z nej dve tri strany, a bolo po prednáške. Ja mám z týchto prednášok tú pamiatku, že som sa na nich cvičil, ako budem vlastnoručnosť svojho mena podpisovať, keď budem advokátom. Na tom som si totiž hlavu lámal, ako by som také manu propria skomponoval, v ktorom by bolo, keď nie „Slavian“, ale aspoň „Sláv“ v podobe monogrammu. Lepšie som nemohol hodiny filozofickej využiť.

Ku koncu druhého roku sme složili štátnu zkúšku a chceli sme u niektorého viedeňského advokáta zostať v praxi. Aj sme sa uchádzali o to u jedného Čecha, ktorý mal povesť Slovana; ale sme za odpoveď dostali, že veľmi vďačne nás prijme do svojej písárne, avšak len tak, ak za darmo budeme pracovať, lebo že platených má dosť, ktorým nemá príčiny vypovedať. Nuž a my sme zas z povetria žiť nemohli; tedy sme sa z Viedne museli ďalej poberať.

Brat dostal hneď pozvanie do Prešporka k advokátovi Merkovi. Bol to Nemec, niekde zo Štýrska, ktorý sa v Prešporku osadil ako advokát a mal tam jednu z najlepších advokátskych kancellárií. Brat tedy už bol obstaraný povolaniu svojmu primerane. Ale ja som nemal ničoho. Tu mi pripomenul u nás vo Viedni sa baviví Samuel Milec, o ktorom som už horevyššie hovoril, že v Necpaloch býva istý Jozef Justh, zámožný zemän, a má dvoch synov, z ktorých starší dokončil gymnaziálne štúdia v Prešporku, a mladší prišiel, ako mladý husársky kadét, z Talianska. Že nemajú chuti ďalej do škôl chodiť, že by tedy otec chcel k nim vychovávateľa dostať, ktorý by staršieho rakúskemu zákonníku, a mladšieho vedám z vyššieho gymnázia vynaučoval. Takémuto vychovávateľovi že by bol hotový platiť 400 zl. v striebre a okrem toho dať mu u seba úplné zaopatrenie, mimo šiat a obuve. 400 zl. v striebre ročite a všetko zaopatrenie, to ma vábilo, keď som nemal ničoho nič. A keď mi takýto návrh robil Samuel Milec, hovoriac, že to Justh spomínal pred ev. farárom necpálskym, Samuelom Lánim, a že mi on to vykoná, že ma bude Láni odporúčať u Justha a že budem tam prijatý, prikryl som na to. A tak sa i stalo, z Necpál som dostal list, že pod tými výmienkami aby som prišiel do Necpál počiatkom septembra, i dostal som hneď maršruta, aby som len do Nitry prišiel, tam v hostínci ku Korune aby som len povedal hostinskému Streichhammerovi, že Justh žiada, aby mi dal vozík do Nitrianskych Žabokriek, že ma ta dovezú, a odtiaľ, kde má Justh svoj majetok, že ma potom dá doviezť do Turca. Tak sa i stalo.

Dovtedy bol život môj so životom bratovým ten samý. Neboli sme azda ani dva-tri dni jeden bez druhého. Tu sa cesty naše rozišly, brat išiel do Prešporka, ja do Turca.

Ale skôr, ako by som sa bol do Turca vybral, išiel som ešte domov, rodičov navštíviť cez prázdniny. Veď do Turca som len v septembri mal odísť; kdeže by som sa bol mal do toho času túlať. Nuž a u rodičov je len predsa u rodičov. Inde sa tak necítiš, čo by ti ako dobre bolo.

Avšak doma ma potkala galiba. Dostal som zimnicu. Všelijak mi spomáhala matka od nej; ale nedaj bože. Aj dôveru som mal v matkine domáce lieky; lebo bola domácim lekárom, čo sa od svojej matky naučila, ku ktorej do Nemeckej Ľupče zďaleka chodievali chorí. Raz ma bola i zo zapálenia plúc vyliečila doma, kde som už i fantazíroval, jačmenným odvarkom. Ale túto zimnicu nemohla nijako zmôcť. A veru som ja musel s milou zimnicou i do Turca odísť, hoci ma to náramne zle malo, že prídem hneď s cho-

robou do cudzieho domu. Lebo termín už prechodil, a zimnica len trvala. Tak som prišiel predpísaným spôsobom do Nitrianskych Žabokriek, kde som našiel staršieho pána Jozefa Justha.

Starší Jozef Justh bol veľmi vľúdny, dobromyseľný a veľmi vzdelaný človek. Predstavil som sa mu. On ma veľmi zdvorile prijal v svojej záhrade, počastoval a popoludní dal svoje kone zapriahnuť, ktoré ma do Turca doviezly.

V Necpaloch som sa pani Justhovej predstavil; ale čo som nedobre urobil, ruky som nebozkal. Od chlapectva sa mi protivilo ruky bozkávať, a to mi dlho, dlho zostalo. Panej Pavlíne Justh r. barónke Révay sa to nebars zdalo. Ona mi síce nepovedala nič, ale som asi o mesiac počul od môjho priateľa Samuela Milca, že sa mala vysloviť a svojmu mužovi dohovárať, načo to takého panslávа dopratal do domu. Ale starý pán na to mal jej odpovedať, že jeho nič do môjho politického presvedčenia, len aby som jeho deti niečomu naučil.

A moja zimnica ma neponechala. Ako to domáci pán zbadal, ktorý o pár dní za mnou domov prišiel, povie mi, že je to najmenej, že na to ani lekára netreba. Dal doniesť chinínu z Martina, to som pár ráz užil, a bolo po zimnici.

Veľmi milá mi zostane rozpomienka na Necpaly z priateľského prijatia v dome Samuela Milca. Tam som býval skoro každodenným hosťom, a rozprávali sme, žartovali i politizovali a spievali i s pani rektorkou. Tak ako by som v rodičovskom dome bol býval. Chodieval i pán farár Láni, s ktorým veľmi dobre nažívali a ktorý tiež bol horlivým slovenským národovcom. Pán rektor sadieval dohán, ktorý sa mu znamenitý rodieval. To sme si zapálili na fajočky a diškurs šiel v kotúčoch dymu, až milá vec.

Pán farár Láni bol rozprával, keď sme vše prišli na rozhovor o duchoch, že mal byť necpálskym farárom evanjelickým akýsi Labát. A milý Labát že raz zbadal, že sa okolo polnoci v kostole ev. necpálskom svieti. Kľúč od kostola bol u neho, a splašený zostal, či azda nejakým spôsobom požiar nepovstal v kostole. Vezme kľúč, otvorí, a vidí pozapaľované sviece a v stoliciach sediacich ľudí. Ľudí že sa spýtal: čo tam robia? A že sa mu ozval hlas, aby mŕtvym dal pokoj. Tak vraj zavrel kostol a nemálo naľakaný prišiel domov. — Pravda, to bol starý kostol, ktorý tam stál, kde je teraz záhrada Justhovská, poniže terajšieho kostola a poniže Justhovskej krypty. V tom kostole mal byť pochovaný i generál Petrócy z rákócovského povstania. Plac totižto, kde starý ev. kostol stál, zaujal Jozef Justh do svojej záhrady, ktorá tvorí krásny park okolo kaštieľa na poschodie. Tam som mal osobitnú svoju izbu na území a býval som v prostred záhrady krásnej, ako v raji. Nový kostol vystavil Justh, ako dozorca cirkvi, hneď povyše svojej záhrady, poťažne parku, pravda nákladom cirkvi, k čomu však on značne prispel. Bol to jeden z artikulárnych kostolov. Drevený. A keď už dochodil svojou starobou, vystavili terajší, nový.

Ale 1857-ho roku na zimu som potreboval šaty, lebo zimných šiat som nemal. Musel som teda do Martina, aby som si tam u nie-

ktorého krajčíra dal šaty ušiť. Ale som tam neznal nikoho. Naradili mi Samuela Šimku. Išiel som tedy k nemu, a požiadal ho o spravenie zimných šiat, s nesmelým dodatkom, že veru nemám na teraz čím platiť, ale aby sa nebál, že som vychovávateľom u Justha v Necpaloch, akonáhle dostanem plat, že mu statočne zaplatím. Ale v Martine už vedeli, že do Necpál prišiel akýsi Mudroň za vychovávateľa, a že má byť presvedčený Slovák. Šimko ma vtedy po prvý raz videl, a hneď si pomyslel, aha! to je ten novoprišlý, a vďačne, s veľkou ochotou mi šaty spravil, smejúc sa nad tým, že sa vyhováram, že nemám peňazí. Vtedy nevedel, že o šesť rokov budeme v švagorstve.

O mojom príchode do Necpál sa nasledujúceho roku dozvedel Jozef Kohút, a počul, že som prebudeným Slovákom. Prišiel tedy schválne do Necpál, aby sme sa poznali. Navštívil Milca, ktorý mu povedal, že som každý deň u neho. Čakal, a sme sa sišli, poznali, a priateľmi zostali od tých čias. Bolo to roku 1858, a od tých čias nezhasínalo naše priateľstvo.

Prišla jar 1858. roku, a hoci mi Justh ničoho nepovedal, videl som, že môj pobyt v Necpaloch vyznačenému cieľu nezodpovedá; lebo ani mladší Jozef Justh, ani jeho mladší brat Alexander nemali doprosta nijakej chuti učiť sa. Keď som ich k učeniu volal, to alebo ich hlava bolela, alebo museli isť na poľovačku, alebo boli hostia v dome, s ktorými sa potrebovali zabávať, tak že keď dobre išlo, zadržalo sa 5—6 hodín za mesiac. Že tak niečomu naučiť nie je možno, bolo na bielom dni. No a na nich prút vziať už nebolo možno, keď starší mal asi 20 rokov, a mladší na 19-ty. Oslovil som tedy domáceho pána, že chcem odísť preč, lebo že mladí páni sa naskrze učiť nechcú, a tak že mňa úplne nadarmo platí, keď nútiť ich k učeniu nemám spôsobu. Na to mi domáci pán odpovedal, že však to sám vidí, ale aby som len zostal, že keď sa tí učiť nechcú, aby som jeho najmladšiu dcéru Martu, ktorá len 6-ročná bola, učil čítať, písať, rátať a náboženstvo, a synovia že koľko sa budú chcieť učiť, aby sa učili. A že keby bol natoľko bohatý, ako nie je, že by ma vôbec zo svojho domu nepustil.

U Justha bol riadnym advokátom Šimon Búlyovszky, z Dulíc, pri Necpaloch, ktorý si bol vzal za manželku dcéru nebohého úradníka Justhovho, Eustacha. Ale pod Nemci musel bývať v Martine stále. Búlyovszky niekedy prišiel k Justhovi a tam sa so mnou obznal. Niekedy i doniesol nejakú pravotu, a nechal ju u mňa, aby som dovtedy a dovtedy pokúsil sa spraviť pravotný spis. To som ja, rozumie sa, veľmi ochotne spravil, a Búlyovszkému sa moja práca pozdala, že právnicky obstojí. Šimon Búlyovszky bol advokát dobrý, hlava otvorená. V tie časy istotne jeden z lepších advokátov, hoci právnické štúdia ešte pred r. 1848 dokončil a tak novšie zákony, pod Nemci uvedené, len privata diligentia sa naučil, a nie z prednášky na universite alebo akademii. Pravda, smýšľania nebol slovenského, a tak sme si v tomto punkte boli protipostavení. Ale preto nebol zas natoľko šovinistický, že by nebol strpel protivnej

mienky; mal dosť chladnokrvnosti vypočuť i od svojho odchylné náhľady. A známosť s Búlyovszkým ma urobila Martinčanom.

Malá Marta Justh bola také nadané dievča, že som sa len čudoval, ako ľahko ona chápe všetko. Netrvalo to pol roka, čo sa od abecedy naučila dobre čítať maďarsky, nemecky, slovensky i francúzsky; i počtovala veľmi dobre, a i náboženstvu sa výborne učila z katechizmu rímsko-katolíckeho, lebo matka, barónka Révay, sestra pozdejšieho župana Šimona Révayho, bola katolíčka. Takto som naučil slečnu Martu Justh, pozdejšie vydatú grófku Bissingen, tomu, čo som ju naučiť v jej veku mohol, a tým bola moja úloha u Justha dokončená.

V máji 1859 som odišiel z Necpál do Martina ku advokátovi Búlyovszkému do praxi. Lúčenie z Necpál bolo dojímavé. Pani Justhová, ktorá 1857. roku dohovárala svojmu mužovi, načo jej panslávа do domu dopratal, pri odchode ma so slzami v očiach vyprevádzala. Rozumie sa, že ani moje oči nezostaly suché. A tak, odoberúc sa i v škole i na fare, som zanechal milý pobyt necpálsky, a sadnúc na Justhov vozík, došiel som ku p. Búlyovszkému do Martina, kde som okrem všetkého zaopatrenia mal mesačne 20 zl. r. č.

V Martine som najčastejšie chodieval k pánu farárovi Jozefovi Horvátovi, k pánu rektorovi Meličkovi, Jankovi Kunayovi, Samuelovi Šimkovi a Samuelovi Ďarmekovi. Tam sme sa priateľsky vyrozprávali i o národných záležitostiach, i o bežných veciach.

Prišlo leto a s letom i môj kamarát Jozef Kohút. I začali sme rozmýšľať o slovenskom divadle. Jožko Kohút mal otca farbiara, nuž mu tuším nejakú plachtu uchvátil, a namaľoval opony. Chceli sme dávať Palárikove „Obžinky“. Ale ako dievčatá dostať ku divadlu, menovite slovenskému divadlu, po prvý raz za nemeckých časov! To sa bude všetko odťahovať. Ja som bol vtedy k pánu rektorovi Meličkovi častejšie nadchodil, lebo mal driečnu dcérečku Tónku. Ale sa nemôže povedať, že by bola bývala rozhodnou Slovenkou; lebo mladí ľudia tam chodievali, ktorí boli iného smeru. Ale ja som chcel, aby Tónka hrala Evičku v „Obžinkách“. To sa musí tedy tak spraviť, že by toto divadlo bolo pre mládež nejakou dobrou zábavou, a potom to azda pôjde. Ja som rollu Evičky ponúknul slečne Tónke, a sľúbil, jestli prijme túto úlohu, že zavoláme z Mikuláša starého Piťu a po divadelnom predstavení bude tanečná zábava pri Piťovej hudbe. A skutočne sa mi podarilo, že slečna Tónka pod touto podmienkou prijala úlohu Evičky. Tak sme s Jožkom Kohútom divadlo prvé pod Nemci sbúchali, a ja som naň, aby Piťo prišiel, dal môj dvojmesačný plat, čiže 40 r. č.

(Pokračovanie.)

Hadži-Murat.

Od *Ľ. N. Tolstého.*

(Pokračovanie.)

Keď Poltorackij prišiel k reťazi, slnko vykuklo zpoza hmly, a na protivnej strane úvalu, pri druhom začínajúcom sa tam drobnom háji, na sto siah, ukázalo sa niekoľko jazdcov. To boli Čecenci, ktorí prenasledovali Hadži-Murata a chceli vidieť jeho príchod k Rusom. Jeden z nich vystrelil do reťazi. Niekoľkí vojaci odpovedali z reťazi. Čečenci odišli nazad, a streľba prestala; ale keď Poltorackij podišiel s rotou, on kázal strieľať, a len čo bolo velenie ďalej podané, po celej čiare reťazi ozval sa nepreryvný, veselý, povzbudzujúci tresk pušiek, sprevádzaný krásne sa rozplývajúcimi dymmi. Vojaci, radujúc sa vyrazeniu, náhlili sa nabíjať a vypúšťali náboj za nábojom! Čečenci, navidomočí, pocítili zadieranie, i vyskočiac napred, jeden za druhým vypustili niekoľko výstrelov do vojakov. Jedon z ich výsrelov ranil vojaka. Tento vojak bol ten istý Avdejev, ktorý bol v sekrete. Keď súdruhovia pribehli k nemu, ležal hore chrbtom, držiac obidvoma rukami ranu v živote, a, rovnomerne sa kolísajúc, ticho stonal.

— Len čo som začal pušku nabíjať, počujem, strihlo, — hovoril vojak, ktorý bol s ním v páre. — Hľadím, a on flintu vypustil.

Avdejev bol z roty Poltorackého. Vidiac hŕbku vojakov, Poltorackij podišiel k nim.

— Čo, braček, dostalo sa ti? — povedal. — Kde?

Avdejev neodpovedal.

— Len čo začal nabíjať, vaše blahorodie, — prehovoril vojak, ktorý bol v páre s Avdejevým, — počujem, strihlo, hľadím, — a on pušku vypustil.

— Te-te, — luskol jazykom Poltorackij. — Čože, bolí, Avdejev?

— Nebolí, ale nedá ísť. Vodky keby bolo, vaše blahorodie.

Vodka, t. j. špiritus, ktorý pili vojaci na Kavkaze, sa našiel, a Panov, prísne nachmúrený, podal Avdejevu skleničku špiritusu. Avdejev začal piť, no hneď odstránil skleničku rukou.

— Duša neprijíma, — povedal, — vypi sám.

Panov dopil špiritus. Avdejev zasa proboval vstať, a zasa klesol. Rozostlali kepeň a položili naň Avdejeva.

— Vaše blahorodie, plukovník ide, — povedal strážovník Poltorackému.

— No, dobre, urob ty poriadok, — povedal Poltorackij a, šibnuv bičíkom, pustil koňa cvalom v ústrety Voroncovu.

Voroncov sa niesol na svojom anglickom čistokrvnom pejkovi, sprevádzaný adjutantom pluku, kozákom a Čečencom tlmočníkom.

— Čo je to u vás? — spýtal sa Poltorackého.

— Prišla partia, napadla na reťaz, — odpovedal Poltorackij.

— No, no, a všetko ste vy navliekli.

— Ale nie ja, kňaz, — usmievave povedal Poltorackij, — sami liezli.

— Počul som, že vojaka ranili?
— Áno, veľká škoda. Bol poriadny vojak.
— Ťažko?
— Zdá sa, že ťažko, — do života.
— A ja, viete, kam idem? — spýtal sa Voroncov.
— Neviem.
— Či sa ozaj nedomýšľate?...
— Nie.
— Hadži-Murat vyšiel a hneď sa tu sijdeme.
— Nemôže byť!
— Včera chodil posol od neho, — povedal Voroncov, namáhave zdržiavajúc úsmev radosti. — Teraz má ma očakávať na Šalinskej poľane, tak vy rozsypte strelcov do poľany a potom príďte ko mne.
— Poslúcham, — povedal Poltorackij, priloživ ruku k papache, a odišiel k svojej rote. Sám zaviedol reťaz na pravú stranu, a s ľavej strany kázal to urobiť strážovníkovi. Raneného Avdejeva medzitým vojaci niesli do pevnosti.

Poltorackij sa už navracal k Voroncovu, keď zazrel za sebou doháňajúcich ho jazdcov. Zastal a počkal ich.

Vopred všetkých na bielo-hrivom koni, v bielej čerkeske, v čalme na papache a zbroji zlatom vybíjanej sa niesol človek pozoruhodný. Tento človek bol Hadži-Murat. Priblížil sa k Poltorackému a povedal mu čosi po tatársky. Poltorackij zodvihol obočie, rozložil rukami na znak toho, že nerozumie, a usmial sa. Hadži-Murat odpovedal úsmevom na úsmev, a tento úsmev prekvapil Poltorackého svojou detskou dobrodušnosťou. Poltorackij nijako neočakával vidieť takým toho strašného horca. On očakával mračného, suchého, cudzieho človeka, a pred ním bol najprostejší človek, ktorý sa usmieval takým dobrým úsmevom, že sa zdal dávno známym dobrým priateľom. Len jedno bolo u neho zvláštne: to boly jeho na široko rozostavené oči, ktoré pozorne, prenikave a spokojne pozeraly do očú iným ľuďom.

Suita Hadži-Murata pozostávala zo štyroch ľudí. V suite bol ten Chan-Magoma, ktorý tejto noci chodil k Voroncovu. To bol červený, s čiernyma, bez mihalníc, jasnýma očima, človek okrúhlej tvári, z ktorej žiarila radosť života. Bol ešte zavalitý, vlasatý človek, so zrasteným obočím. To bol Tavlinec Chanefi, spravujúci celý majetok Hadži-Murata. Viedol so sebou náručného koňa s tuho naplnenými mieškami. Zo suity vynikali zvlášte dvaja ľudia: jeden mladý, tenký v páse ako žena, a široký v pleciach, s prebíjajúcou sa belavou briadkou a baraníma očima, — to bol krásavec Eldar, — a druhý, škuľavý na jedno oko, bez obočia a mihalníc, s červenou podstrihnutou bradou a jazvou cez nos a líce, — Čečenec Gamzalo.

Poltorackij ukázal Hadži-Muratovi zjavivšieho sa na ceste Voroncova. Hadži-Murat zameril k nemu a, podojdúc, priložil pravú ruku k hrudi a povedal niečo po tatársky i zastal. Čečenec-tlmočník preložil:

— Oddávam sa, hovorí, do vôle ruského cára, chcem, hovorí, jemu slúžiť. Dávno som chcel, Šamil ma nepustil.

Vyslúchnuc tlmočníka, Voroncov podal Hadži-Muratovi ruku v rukavičke z jelenej kože. Hadži-Murat pozrel na tú ruku, sekundu váhal, no potom ju tuho stisol a ešte niečo povedal, hľadiac raz na tlmočníka, raz na Voroncova.

— Hovorí, že k nikomu nechcel ísť, len k tebe, lebo si ty syn sardara. Teba si váži tuho.

Voroncov kývol hlavou na znak, že ďakuje. Hadži Murat povedal ešte niečo, ukazujúc na svoju suitu.

— Hovorí, že títo ľudia, jeho müridovia, budú tiež tak, ako i on, Rusom slúžiť.

Voroncov obzrel sa na nich, kývol im tiež hlavou.

Veselý, černooký, bez mihalníc, Čečenec Chan-Magoma, tiež tak kývajúc hlavou, iste niečo smiešneho povedal Voroncovi, lebo vlasatý Avarec vyceril svoje jasno-biele zuby. A červený Gamzalo len blysol na chvíľku svojím jedným červeným okom na Voroncova a zasa uprel ich na uši svojho koňa.

Keď Voroncov a Hadži-Murat, sprevádzaní suitou, išli nazad k pevnosti, vojaci, odvolaní z reťazi, sbijúc sa do hŕbky, robili svoje poznámky:

— Koľko duší zahubil, prekliaty! Teraz, počkaj, aký bude vzácny, — povedal jeden.

— A akože. Bol prvým veliteľom u Šmeľa. Teraz —

— Ale je junák, čo by ste čo hovorili, džigit.

— Ale ten červený, červený, — zazerá, ako zver.

— Uh, to bude, iste, pes.

Všetci zbadali zvlášte červeného.

Tam, kde rúbali, vojaci, ktorí boli bližšie cesty, vybehávali pozerať. Officier skríkol na nich, no Voroncov ho zastavil.

— Nechže pozrú na svojho starého známeho. Či vieš, kto je to? — spýtal sa Voroncov najbližšieho vojaka, pomaly vyslovujúc slová svojím anglickým prízvukom.

— Nie veru, vaša osvietenosť.

— Hadži-Murat, — počul si o ňom?

— Ako by som nebol počul, vaša osvietenosť, nabili ho mnoho ráz.

— Nuž, i od neho sa dostalo.

— Tak veru, vaša osvietenosť, — odpovedal vojak, spokojný, že dostalo sa mu hovoriť s veliteľom.

Hadži-Murat badal, že o ňom hovoria, i veselý úsmev žiaril mu z oka. Voroncov sa vrátil do pevnosti v najveselšom rozpoložení ducha.

(Pokračovanie.)

Po Mateji.

Pahorky naše hľa-hľa okopnely,
stráne sobliekly zapapraný rubáš,
lúčami zmladol znova chotár celý
a s parúť bodrých už i pozavznely
sýkorčiat spevy — vraj Vesne na sobáš...

Rakyte u vôd rozbreskly sa púčky,
na kraji lesa zkvitly jemné sňažky,
blysla sa trávka oslnenej lúčky,
hrejúc si skrahlé, vycivené rúčky —
i s nej stopil sa príkrov hrubý, ťažký.

I splesali sme všetci jednou techou:
ó, bude jaro, prijde skoro Vesna —
duch sa rozsladí zelene pod strechou,
a strepoce nad pestrou kveto-viechou,
keď zalietne v luh izieb clivých z tesna.

A plápolali, čakali sme v plese,
až prišiel — Matej, Matej, vraj, ľadolom...
— Čo? — zhíkol žasom — sňažky kvitnú v lese,
rakyta pučí teplých lúčov v smese
a Vesna pyšná chodí hájom, poľom?!...

— Ach, veď to nemôž', len nemôž' trpieť, zniesť,
aby Mateja kás' Vesna predišla —
nie, nedovolím jej krivolakých ciest,
nebude ona mi poza chrbty liezť,
nech ide, ide, pozájde, zkaď prišla.

Tak, hľa, Matej náš. — A zavial ihneď chlad,
na nehy zkrsly sneho-sivé mráčky,
pokraje Váhu obrúbil nôckou ľad,
a dnes zas v sniežku zračí sa už pohľad — —
a Vesna znikla, zmizla tajne, mĺčky...

Po zime trápnej, čo veľpláštom rmutu
pokryla ducha môjho svieže stráne,
čo žravým chladom nivu zakvitnutú
obškvrkla ťažko — stepala schradnutú,
že zsŕklo srdce bôľom ustrádané.

Po zime tejto mnel som, že ružosvit
kynie mi v duši blahodarnej Vesny,
že srdce začne o bájoch žitia sniť,
že bude večne len vienky slasti viť
a na rtoch zavznie, zpučí pieseň piesní...

Ó, prelud klamný!... Prišla nová tieseň,
prišiel zas len mráz, — miesto blaha Vesny;
na rtoch mi siných zmĺka, zvädá pieseň,
a v srdci bledne sladkej rozkoše sen —
dušou lomí bôľ nový a neznesný...

28/II. 1915. *Trávnický.*

Zo sanatoria.

Od *Hany Gregorovej.*

Tak je tam krásne a tak smutno... Človeku sa zdá, že sa v ohromných lesoch ku každému stromu viaže nejaká dojímavá scéna, že každý strom bol svedkom márneho potešovania, že každá bylinka bola pošliapaná zhasínajúcim životom...

Príroda je tam zanímavá. S jednej strany sú vrchy. Ďaleké, široké lesy obtáčajú v polkruhu budovy sanatoria, ako by ich pred zlým chrániť chcely. S druhej strany je otvorený obzor, rovina, iba v nedohľadnej diaľke akoby hmlou pokryté vyčnievajú vysoké vrchy, a pod nimi sa rozkošne rozkladá neveľká dedina.

Bývam na treťom poschodí. Z tejto výšky vidím celý obzor, ktorý by musel budiť veselosť, keby človek nehľadel naň zo sanatoria suchotinárov.

Tu všetko účinkuje smutne; i keď počuť veselý spev alebo smiech — i to človeka rozruší. A smeje sa tu moc, ako i plače. Pacientky z najväčšej veselosti sa zrazu rozplačú.

„Prečo plačeš?“ spytujú sa jedna druhej, a najčastejšia odpoveď býva: „Domov mi zišiel na um.“

Nikde som nevidela toľko porozumenia, toľko úcty prejaviť k plaču, ako tam. Iba doktori i tu vysmejú, znevážia plačúceho.

Suchoty sú podvodná choroba. Človek na počiatku choroby cíti silnú túžbu za životom, tak sa mu chce žiť, žiť, ale už samou túžbou sa úplne vyčerpá a opanuje ho chabosť, nechuť... Pritom však nič nebolí, môže chodiť i veseliť sa. Preto je v sanatoriume mnoho smiechu vo chvíľach zabudnutia, ale tým viac smútku, plaču, keď si choré v rozcítení uvedomujú svoj stav. Smiech a plač zamieňavo naplňujú atmosfäru sanatoria. A ten plač, ako i smiech, účinkuje bolestne.

Mladé dievčatá, čo sa v jedálni pri obede najsrdečnejšie bavily, po obede už plačú beznádejne. To pre mňa vždy hrozne smutné bolo.

Moje dojmy zo sanatoria sú vôbec všetky smutné. Neodniesla som si odtiaľ ani jednej spomienky, čo by aspoň akýmtakým teplom naplnila niekedy dušu. Keby to bolo možné, chcela by zahladiť, umŕtviť všetko, čo ma bude upomínať na dva mesiace môjho života tam stráveného. Zimnične trhám listy, čo som ta dostávala. S akýmsi strachom hádžem do ohňa roztrhané kúsky papieru, aby mi už nikdy nesprítomnily chvíle smútku, bolesti...

Už som druhý mesiac doma, ale dve budovy sanatoria mi nechcú zmiznúť zpred očú; tu stoja ako silní, a jednako v agonii sa nachodiaci giganti, a ten život, čo som tam strávila, nechce zmiznúť do minulosti a tlačí ma s ozvenou stáleho pokašliavania suchotárov a chorou robí moju dušu...

Jednotlivé pacientky sú mi stálymi spoločnicami, vo dne i vo sne. So svojimi krotkými, nesmelými pohľadmi, tichým, pomalým krokom sú mi vše predmetom pozorovania.

Jedna je tam už štvrtý rok. V lete ide na dva mesiace do Tatier, na týždeň k rodičom, a potom nazad do sanatoria. Má tam už tradicionálne práva. I doktori i opatrovníčky ju majú radi, lebo že je anjelsky tpelivá.

Tú trpelivosť nemôžem pochopiť — dospievajúce pekné dievča štvrtý rok v sanatoriume, bez najmenšieho zlepšenia choroby, a nezúfa, ale akosi oddane, sladko sa každému usmieva... Tá trpelivosť je alebo slepá nádej, alebo bezživotnosť. Celým zjavom je jemná, akási vzdušná; ticho hovorí, pomaličky chodí, aby si nenamáhala choré plúca: jednako často dávi krv, a preto najviac leží v posteli...

Viac neviem o nej, ale to mi stačí, aby som ju milovala láskou, ktorá je smutná a neblaží.

Práve takú lásku chovám v spomienke na 24-tú chorú. To je číslo postele a vôbec všetkých jej predmetov. Chorých často rozoznávajú dľa čísla a oni často platia za púhe číslo. 24-tá je dospievajúca, tučná dáma, „zdravej farby". Chorá je už viac rokov. Pochodila mnohé miesta, a stále, vytrvanlive si hľadá zdravie a úfa, že ho najde. Nikdy sa neponosuje pre chorobu, ako ostatné, ale že nemá domova. Otec jej už dávno umrel a matka pred dvoma rokmi. Keď niektorá chorá plače, tratí nádej vo vyliečenie, 24-tá ju vždy teší: „Neplač. Keby mne tak bolo, ako tebe! Máš domov, kde si aspoň za krátky čas v roku šťastná, kde každý s láskou hovorí o tebe, kde je sviatok, keď prídeš. Ale si na mňa pomysli, na môj život: zo sanatoria do sanatoria, a na celom svete niet miestočka, kde bych sa cítila doma, na ktoré by s túžbou myslela. Na celom svete niet človeka, čo by mi bol blízky, čo by sa zaujímal o môj osud".

„Aspoň máš prostriedky, za čo sa liečiť. Keby si tu bola za požičané, ako ja..."

„Posiaľ som ešte vždy mala; ale neviem, čo si počnem, keď sa mi tých niekoľko korún minie, čo ešte mám z ‚vena'", trpko sa usmiala. Mala snúbenca, ale si druhú vzal, keď ona ochorela. Vše sa spytovala: „Viete, aké je to strašné?" Ona neplakáva, že jej domov zišiel na um, ako ostatným, ale že pomyslela na Milana, svojho bývalého snúbenca.

Prichádza doktor — vizita — s dvoma opatrovníčkami.

Na dlhej terrasse ležíme na ležiatkach, ktoré sú dosť husto jedno vedľa druhého. Choré vedú stále rozhovor. Tri štyri dovedna, tak že to hučí väčšmi, ako v úle včiel. Keď vojde doktor, nastane tichosť, ako v škole, keď sa zjaví učiteľ. Toto som vždy tak určite pocítila, že sa mi zdalo, že sme žiačkami.

24-tá sa už neponosuje. Leží ticho, ale jej úsmev hovorí za ňu.

Doktor ide od jednej chorej k druhej, pri každej zastane a spytuje sa, ako sa má? „Ďakujem, dobre". Alebo „Chrbát ma bolí", „Ťažko mi je dýchať" atď. Doktor predpíše liek, a opatrovníčka si značí: 34-tá dostane pyramidon, 101-vá brom, 203-tia aspirin, atď. Lieky potom s veľkou dôležitosťou, často komickou, roznášajú.

„Ako sa máte?" — prišiel rad i na 24-tú.

„Ďakujem, dobre", odpovedá sanatorskou frázou. Nechce sa jej rozkladať o telesných bolestiach. Je zaujatá dušou.

„Nemáte ponosy?" spytuje sa doktor zvlášť.

„Nie, nič mi je nie", hovorí ticho, akosi nepovedome. Doktor už stojí u druhej s otázkou: ako sa máte? 24-tá kašle, až sa jej oči zapálily. Doktor, odchádzajúc, obzerá sa na ňu; od dvier sa vráti, rýchlo, skoro nebadane jej vtisne do ruky kytôčku jarných, včasných fialiek, ktorú mädlil v ľavej ruke za celý čas návstevy. Všetky sme pochopily, že je to súcit.

24-tá hovorí: „To je také smutné, keď je doktor láskavý. To je vždy znakom ťažkej choroby."

Viem azda lepšie, ako ona, že je beznádejne chorá, predsa sme ju vždy tešily povedomým luhaním, že si namýšla, že ťažšie choré sa vyliečily, že je ona ešte nie tak zle; smialy sme sa pritom, aby nám čím skorej uverila. Teraz, v tejto chvíli, ani jedna nemáme odvahy vyhovárať jej pravdu. Fialôčky privoniava, azda ani necíti ich vône. Pohľad má upretý do diaľky, a my pri smútku nálady cítime poeziu tejto chvíle.

Keď sa deň citných, dojímavých, ale často i zbytočných rečí skončil, vťahujeme sa do izieb. Niektoré smutné, iné veselé. Ktoré včera s plačom zaspávaly, dnes sa smejú, alebo naopak.

Keď nám opatrovníčky už daly krížové obkladky a slúžka otvorila ohromný oblok, ktorý i v najtuhšiu zimu býval otvorený celú noc, často nás ešte prišla pozrieť jedna opatrovníčka, nie z povinnosti, ale aby nám jednu a tú istú vetu povedala: „Večer mi je vždy smutno. Nikdy inokedy, len k večeru. Tak hrozne smutno..."

To už bolo jej duševnou potrebou prísť nám to oznámiť. Bola ešte dosť mladá i driečna. Vedela anglicky, na čom si veľmi zakladala a k vôli čomu rada robila cestovné plány a často menila miesta, lebo sa nešťastnou cítila, kde si necenili tejto jej vedomosti a kde jej nemohla upotrebiť. Keď nám „dobrú noc" povedala, zo dvier sa ešte spýtala, či nič nepotrebujeme?

„Nič", odpovedala jej jedna z chorých, trinásťročné dievčatko, veľký huncút, „len tisícku a zdravé plúca". Vždy tá istá otázka a tá istá odpoveď, tak že niekedy ešte prvej odznela odpoveď, ako otázka.

V sanatoriume sa nesmie spievať, aby sa plúca nenamáhaly, ale v našej izbe každý večer spievaly dve dievčatá. Maly pekné hlasy, nuž ich vše uprosily ostatné, aby nám spríjemnily zaspávanie. Vyberaly si vždy melancholické pesničky, a za chvíľu sa do spevu miešal tichý plač niektorej pacientky. Takto rozcítiť sa je prísne zakázané, preto keď na chodbe bolo počuť kroky, spev hneď zamĺkol.

Niektoré si chválily, že k vôli tomuto poetickému zaspávaniu sa oddá byť v sanatoriume. Nesúhlasila som s nimi. Pri tom speve som nikdy necítila krásy, ale úžas. Nie hudby tónov, ale rozrušujúci nepokoj, strach o spievajúcu. Keď taká suchotinárka spieva, to je strašne smutné. Vše prestane v prostried slova, lebo nemôže pre kašeľ, alebo zastavený dych dospievať. A človek si pri tom myslí, aká je nerozumná, predsa spieva, a možno každá pesnička znamená mesiac viac sanatoria, alebo menej života. Pri speve som si vždy sprítomnila dojemnú scénu „Dámy s kameliami", keď pre nával kašľu zastala v tanci a všetci s úžasom hľadeli na ňu... Vždy som ju videla krásnu, beznádejne chorú, milujúcu. S jej obrazom som zaspávala.

Každú noc boly vetry, a hoci sme sa už k máju blížily, sychravé, hvižďiace. Z večera len tak ticho podúvaly; vánok budil pekný, melancholický dojem. Čím dial však, vietor dul silnejšie, dážď bil do okien, veľké lesy hučaly zúfale, a človek stúlený pod sanatórskymi pokrovcami predstavoval si, ako sa skláňajú pod silou vetra, a počúval, či ešte niekto z chorých nespí. Čosi bezútešného, beznádejného bolo v tej nálade. Dojem tento bol zvyšovaný kašľaním tristo suchotinárov. Ozývalo sa to niekedy z troch i štyroch hrdiel odrazu. Do toho zahvižďal vietor a zatriasly sa pootvárané okná, a v hudbe týchto zvukov človek mal zaspať a spať mnoho k vôli vyliečeniu. Čo na to nervy — to je strašná otázka.

Ráno pri zobudení je prvý pocit zľaknutie. Človek sa bojí dojmov dňa.

Slúžka, vojdúc do izby, povie dobré ráno. Oznámi, že je pol siedmej a rozkazovacím tónom zavolá: „Nech sa páči vstať". Niekedy tajnostne pošepne, že na pr. v 30-tom čísle izby umrela tá a tá chorá. Opíše ju dľa šiat, účesu. „Ale nepovedzte, lebo by som dostala". Smrť zatajujú, no nikdy neutaja. Šeptom síce, ale po celom sanatoriume sa hovorí o nebohej. Všetky ju ľutujeme, i čo sme ju nepoznaly. Čo sa s ňou stýkaly, ocenia jej dobré vlastnosti, chvália ju a niektoré v tušení svojho osudu ľutujú seba, nezamiešajú sa do súcitného hovoru a dojemne mlčia...

Večer, keď nám už zhasili svetlo a keď sme už spať maly, so smutnými dušami počúvame, kedy bude šuchot pod bránou, možno i tichý, pritlumovaný plač, kedy zahrčí voz, kedy odnesú mrtvé telo zpomedzi nás umretej.

„Počujete? — Teraz..."

Všetky máme na mysli to slovo „teraz", a je nám strašne nevoľno. Ešte dnes cítim prítomnosť takej chvíle, keď odnášali dievčatko zvlášť krotkého pohľadu, chorobou zjemneného. V jeden deň nás obidve prezerali Röntgenovými lúčami. Ono sa úprimne smialo a hovorilo, že má len nepatrnú chybu, že jej doktor povedal, že sa za dva mesiace úplne vylieči, že ani nekašle, ani že ju nič nebolí... A o dva týždne, na štvrtý deň po operácii, umrela. Len za chvíľu som ju videla, len krátučko s ňou hovorila, a predsa ju nemôžem zabudnúť, a smutno, ľúto mi je za jej mladým životom.

Každá chorá máva chvíle, keď hovorí, že má „len nepatrnú

chybu", ale radšej prišla skorej, ako by potom malo byť pozde. Je presvedčená, že je to pravda; verí doktorom, keď ju uspokojujú, verí sebe, svojim rečiam o „nepatrnej chybe..." A tá istá chorá zasa vidí už svoj koniec, zúfale plače nad sebou a neznesie potešovania.

To sú vraj „vrtochy" suchotinárov.

So zdvorilosťou doktori mnoho času neutrácajú, prosto, často až neláskave zachádzajú s chorými. I staršie panie vyhrešia školským spôsobom. Tam sa vôbec mnoho dokazuje hrešením, a preto veta „bojím sa, že dostanem" je tam veľmi častá.

Nejakým priateľským dojmom nepôsobil ani jeden z doktorov. Trocha milým sa mi zdal dr. M. pre tú scénu s fialôčkami, darovanými 24-tej. Pre panské, aristokratické chovanie zvlášť nesympatickým dr. P., jeden z hlavnejších.

Opatrovníčky tiež neprejavujú mnoho taktu ku chorým. A to bolo veľmi otravné, tým viac, že nebolo možné isť sa na ne pre „nejemnosť" ponosovať. Taká opatrovníčka vedela človeka usekírovať do nemožnosti. Cudzia, nejemná osoba má chorému človeku preukazovať služby... Tu nervy neraz protestovaly.

Hlavná opatrovníčka je tam už 20 rokov. Keď človek počuje jej silný hlas ozývať sa po dlhých chodbách a pomyslí si, že už 21-vý rok zneje ten hlas tu a znieť bude boh vie ešte dokedy, v tej ozvene jasne pochopí jednotvárnosť i hrôzu takéhoto osudu. Celá jej minulosť i budúcnosť je tu v týchto strašných múroch. Koľko nádejných i zunovaných životov sa tu skončilo pod jej dozorom. Koľko nevyliečiteľne chorých poslali doktori domov, a koľko bledých tvárí je stále okolo nej, ale to nevplýva na jej duševný život. Ona je spokojná so svojím stavom a s hrdosťou spomína, ako ju ktokedy „hlavnou opatrovníčkou" tituloval. Na pr. raz vraj bola v N., veľkom meste, a elegantná dáma volala za ňou: „Hlavná opatrovníčka, hlavná opatrovníčka!... Bola to dáma z vysokého rodu, moja pacientka", vysvetľovala. Blažene sa smiala. Ona nezná niečo vyššieho, ako je služba hlavnej opatrovníčky. Je akoby paňou celého sanatoria, má mnoho podriadených, a v povedomí tejto svojej hodnosti sa okázale s každým vadí, nielen so slúžobníctvom, ale i s chorými. Jej sme sa väčšmi bály, ako doktorov, alebo direktora, ktorého sme skrátene „Dirim" volaly.

Nie veľmi, ale tak trocha sa kamarátila s liehovinami a to bolo často príčinou jej chovania. Ak niekto chcel jej vystupovanie mierniť a nazval ju nervóznou, to ju hrozne popudilo a ešte väčšmi kričala a vadila sa, že je ona nie nervózna, Bože ju chráň od toho, „ja som zlostná".

Slúžky sú tam dobre platené, z ohľadu na nebezpečenstvo, ktorému sú vystavené. Stalo sa, že tam ochorely i umrely. Pred rokom umrela mladá žena, kúpeľníčka. Tam dostala suchoty. Jej muž bol tiež tam zamestnaný a je ešte, a vďačný je sanatoriu za svoje dobré postavenie. Umýva ordinačky a chodby a z mesta vozí potravu, a nikdy nevytýka, že tu prišiel o ženu. Azda si myslí, že to „dobré" postavenie stojí za tú obeť.

Keď som tam bola štvrtý deň, ochorela slúžka z našej izby. Týždeň ležala, potom prišla pre ňu matka z blízkej dediny. To sa tam už neraz stalo. Keď slúžka dostane suchoty, vezmú ju domov. Iné sa ta prídu liečiť, a slúžky ochorieť... Nemala som ju kedy poznať, nemohlo sa ešte stať niečo takého, čo ľudí sbližuje, ale keď som ju videla isť cez dvor, zavesenú matke na rameno, čo u sedliakov má vždy vážnu príčinu, keď už ledva vládala sadnúť na vozík, tu hľadela som za ňou s takou láskou, ako keby som bola videla zvädnutého niekoho z mojich blízkych. A keď potom zavznel večerný zvon, akosi určitejšie som pochopila jej nešťastie. Chuderka, ona už tam doma počúva zvonenie; leží, oslabnutá cestou na vozíku, a v službe je už iná miesto nej.

V nedeľu robí sanatorium dojem veselosti, života, pravda len naoko. Je to deň návštev a park naplní sa krásne poobliekaným smejúcim sa obecenstvom. Kto by to všetko neznal, musel by si pomyslieť, aký šťastný, krásny svet...

V izbách pri chorých sa i počas návštev, ba práve vtedy, odohrá nejedna smutná scéna.

120-ta chorá má gágorové suchoty. Cele šeptom hovorí; niekedy sa jej hlas na dva-tri týždne očistí natoľko, že ju i na päťšesť krokov počuť, čo hovorí; ale väčšinu roku je úplne zachrípnutá. Dosť mladé dievča, úradníčka vraj príkladná, otec jej pochádza z Nitry. Štyridsiaty rok je vo Viedni obuvníkom. Matka i sestra 15-ročná umrely na tú istú chorobu, čo i ju teraz mučí. Každú nedeľu ju navštívia otec i tri od nej mladšie sestry. Vždy, keď prídu, ju chcú bozkať, aby jej dokázaly, že je nie nebezpečne chorá a že sa neboja nákazy. Ona sa nedá, odtíska ich. Niekedy sú to celé boje. Chcrá na posteli hlavou vykrúca, vše na jednu, zas na druhú stranu, i rukami sa bráni, až sa niektorej zo sestier konečne podarí aspoň na čelo ju bozkať. Chorá vážne pohrozí prstom a za chvíľu sa všetky smejú, živo si rozprávajú. Človek by myslel, samú veselosť majú v srdciach. Vše všetky tri chcú niečo povedať, ale keď chorá pohne ústami, zamĺknu razom a až tak strežú na jej slová. Sedia okolo nej, ktorá na stoličke, ktorá na posteli. Otec stojí opodiaľ, nemo, vážne hľadí na usmievajúce sa štebotavé dcéry... To bolo dojímavé. Chorá káže sestrám, aby daly otcovi stoličku, všetky skočia, robia mu miesto pri posteli. On si sadne a ďalej mlčí, a dievčatá zase štebocú, smejú sa.

Keď odchádzajú, chorá nežne bozká otcovu starú ruku, vraviac: „Do videnia v nedeľu!“ a s takým akýmsi slabým, ale nekonečne milým úsmevom sprevádza odchádzajúcich. Obzerajú sa na ňu a od dvier jej ešte kývajú „do videnia“... Posledný odchádza otec.

Bolo rozrušujúce každú nedeľu vidieť tú istú scénu. Jasné nám bolo, že ten smiech je premáhaný plač a že tri sestry doma iste uvoľňujú svojmu pravému citu v slzách práve tak, ako 120-ta po ich odchode na sanatórskych nie zvlášť mäkkých hlavniciach...

„Vždy vám závidím“, hovorí jej 24-tá, tá bez domova.

„A veď som ja tak hrozne nešťastná! Už ani neľutujem

seba, privykla som na myšlienku, že umrem, ale ľúto mi je sestier, že mnoho pracujú, mnoho obetujú k vôli mne.

„Rady vás majú, a to nech vás blaží. K vám je každý dobrý, každý vás miluje. Keby ste neviem koľko rokov žili, nedostalo by sa vám toľko lásky, ako tu.

„To isté môžem povedať vám, ale nie je to pravda. Či je to láska? Horkýže. Sútrpnosť.“

K 120-tej sa ozaj každý chová zvlášť šetrne. I doktor M., ak ju nepohladí pri každej návšteve, aspoň ruku položí jej na čelo.

Keď v izbe pod 50-tym číslom umrela mladá žena na gágorové suchoty, hovorily sme o nej s najdojímavejším súcitom. Umrela nečakane, sami doktori boli zadivení: tým viac sme ľutovaly jej mladý život, muža i triročné dievčatko. Každá dávala výraz svojim dojmom, všetkým sme hovorily o nej. Ale razom sme zatíchly, keď vyšla 120-ta...

Keď sme počuly zvesť o smrti, ostaly sme zdesené stáť, ktorá s rozpustenými vlasmi (bolo to ráno v umyvárni), ktorá s namydleným hrdlom, alebo s uterákom v ruke. Ale ako ona vošla, ďalej sme sa česaly, umývaly, obliekaly. Hovorilo sa už o pekných, alebo krátkych vlasoch, o účesoch, dobrých mydlách atď., ako každé ráno. Reči boly všedné, ale v pohľadoch, keď sa nám nenazdajky stretly, bolo badať utlumený cit, šetrnosť.

Práve v ten deň sa v N. v hostinci zastrelila 230-ta chorá. Večer odišla zo sanatoria, a ráno prišiel chýr o jej dobrovoľnej smrti. Vždy sa rozčuľovala, že jej doktori nepovedali pravdu. „Prečo ma považujú za hlúpu? Prečo mi nepovedia pravdu, keď ju chcem vedieť?“

Od viac rokov ju zavádzali. Poslali ju do Tatier na mesiac. Potom aby sa vrátila a dva-tri mesiace pobudla v sanatoriume a že bude úplne zdravá. Verila a veľmi jej ťažko bolo, keď ju potom znovu poslali do Tatier, a keď sa vrátila, zasa k moru, a zas do Tatier a znovu do sanatoria. Nechcelo to mať konca.

I teraz jej odporúčali Tatry na leto, a potom ešte more k úplnému zotaveniu.

„Už som celá rozladená tým „úplným zotavením“, hovorila. „Ani do Tatier nepôjdem, ani k moru.“ A o chvíľu doložila: „Ešte raz ich poslúchnem, do Tatier pôjdem, ale k moru nie... Alebo i k moru, ale do sanatoria už nikdy... Iba ak by mi to veľmi odporúčali... Alebo nepôjdem nikde.“ A o chvíľu zas už bola hotová ísť, kdekoľvek ju pošlú. Odchádzajúc hovorila: „Do videnia! Veď ja viem, že sa ešte vrátim, že ma doktori zas oklamali.“ S koča kývala ručníčkom, a my jej z obloka. A ráno bol jej osud už skončený. Pri zvesti o tejto samovražde 120-ta chorá, neobyčajná blondína (s farbenými vlasmi), začala vzdychať, chytať sa srdca, neprirodzeným hlasom plakať. Práve sme šly z jedálne. Na dlhej chodbe sme sa shŕkly vôkol nej, a blondína, affektovane prehybujúc telom, začala klesať do objatia svojej najmilšej priateľky, ktorú si vybrala zpomedzi ostatných kolo nej stojacich.

„Tak sprofanizovať dobrovoľnú smrť!“ poznamenala mladá štíhlá dáma, pohrdlive obzrúc blondínu, a pobrala sa ďalej, rýchle kráčajúc po dlhej chodbe.

Ešte mnoho smutných epizód mi prenasleduje myseľ. S malými odtienkami sú jedna druhej podobné. Načo ich opisovať? Tým menej chuti mám k tomu, že sú to všetko povrchne zachytené dojmy. Bola som tam taká nešťastná, nervózna, že som s vlastnými citmi a nervami mala mnoho práce, a keď to bolo možné, rada som sa odvrátila od cudzej bolesti.

Spomínavam si rada na slúžku Marku, ktorej vysokým ideálom je stav opatrovníčky. „Keby ja vedela písať, hneď by šla za opatrovníčku“. Chuderka, vše mala v zástere ceruzu a papier, a vše sa inej chorej spýtala, ako sa píše *a*, *b*, atď. Keď mala slobodnú chvíľočku, už čmárala na kadejaké papiere, alebo ak ju nadišla túžba, i medzi prácou, na pr. pri utieraní prachu oprela sa o stôl, vytiahla z vrecka ukrčený papier a už písala. Prejavovala pritom takú radosť, ako by boh vie čo bola tvorila. Ak ju však opatrovníčka dostihla, bolo nešťastie ešte väčšie, ako radosť.

Keď som sa od nej lúčila, bolo mi jej nekonečne ľúto. Myslela som si: „Tu ostávaš, boh vie na aké dlhé roky so svojím nedostižným ideálom, so svojimi snahami, ktorým každú slobodnú chvíľku venuješ, ktorým obetuješ i nedeľné odpoludnia... Či ti donesú uspokojenia? Šťastná, že necítiš, ako málo porozumenia má človek čo s akými skromnými snahami, ale ako málo ho máš i ty.“

Odchod zo sanatoria býva celou slávnosťou. Odchádzajúca je hrdinkou dňa. Od spolupacientiek z čísla svojej izby dostane kvety. Každá sa snaží v ostatný deň spríjemňovať jej chvíle. Dvoria jej, že bola trpelivá, že zbytočne netrápila ani doktorov, ani opatrovníček, že bola dobrá priateľka atď.... Každej to isté. Podávanie rúk tu nemá konca-kraja. Navzájom sa vinšuje skoré vyliečenie a mnoho, mnoho šťastia... Odchádzajúca sa blažene smeje, ako by ju ozaj samé šťastie čakalo. Každá jej závidí, každá jej povie: „Ako ti je dobre“, a každá si vypočituje, o koľko týždňov, dní sa bude ona odberať...

Pri lúčení s lekármi chorú ešte raz prezrú, konštatujú, že sa stav jej pľúc veľmi zlepšil, že má „nepatrnú chybu“, len aby dala vždy pozor na seba, aby bola rozumná, a každej to isté. Podajú si ruky, doktor dôverne pohladí svoju pacientku, ešte raz zdôrazní, aby dala pozor na seba, a ona sa mu usmeje za prejavenú nežnosť. Živým krokom vybehne z ordinačky a znovu podáva ruku, kde koho stretne. Keď sadá na koč s bukrétou kvetov, okná sú preplnené závidiacimi hlavami. Koč sa pohne, letí. Teraz sa kýva ručníčkami s koča i z okien, a keď už i posledné máchnutie zaniká, keď zmizne s obzoru letiaci koč alebo automobil, choré sa rozchádzajú od oblokov a melancholickým hlasom pošepnú „Chuderka!“, a v tom slove vyslovily pochybnosť nad zdravím šťastne sa cítiacej, na mnohé dojmy tešiacej suchotinárky.

Nežiadalo sa mi byť centrom takéhoto dňa. Odišla som zo sanatoria včas ráno, keď akoby celá budova bola spala, keď ešte

nebolo života ani na dlhých chodbách, ani v jedálni a ani v ordinačke... Neodberala som sa, nikomu „šťastia" nepriala. Večer okrem doktora ešte nik nevedel, že ráno zastane koč pred bránou tej strašnej budovy, že ho túžobne budem čakať, potom ticho, opatrne sbehnem po schodoch s tretieho poschodia, ani raz sa neobzrem, zadychčaná skočím do zavretého koča a, ani si nesadnúc ešte, rýchle, s akýmsi strachom zavolám „Poďme!"

Piková dáma.

Napísal *A. S. Puškin.*

Piková dáma znamená
tajnú nedobroprajnosť.
Najnovšia vykladacia kniha.

Hrali sa v karty u gardového dôstojníka Narumova. Dlhá zimná noc prešla nepozorovane; o piatej ráno sadli si k večeri. Tí, ktorí vyhrali, jedli s veľkou chuťou; ostatní sedeli roztržite pred prázdnym príborom. No zjavilo sa šampaňské, rozhovor oživel a všetci mali v ňom účasť.

„Čo sa ti prihodilo, Surin?" spýtal sa domáci pán.

— Prehral som, ako obyčajne. Treba sa mi priznať, že som nešťastlivý, hrám mirandol, nikdy sa nerozčuľujem, ničím ma nerozhneváš, jednako prehrávam ustavične!

„Ty si sa nikdy nedal sviesť? Ani raz nepostavil si na route? Divím sa tvojej pevnote.

— Nuž a Hermann! riekol jeden z hostí, pokážuc na mladého merníka, nikdy v živote nevzal karty do ruky, nikdy v živote nezahol ani jedného paroli, ale zato do piatej ráno sedí s nami a prizerá sa našej hre.

„Hra ma veľmi zaujíma", povedal Hermann; „ale ja nie som v takom položení, aby mohol obetovať nevyhnutné, v nádeji, že vyhrám zbytočné."

— Hermann je Nemec: on je vypočítavý — to je všetko! poznamenal Tomský. Ale ak mi je niekto nepochopiteľný, tak je to moja stará matka, grófka Anna Fedotovna.

„Ako? Prečo?" zvolali hostia.

— Nemôžem pochopiť, pokračoval Tomský, prečo moja stará matka nikdy na karty nestavia.

„Čože je na tom divného", riekol Narumov, „že osemdesiatročná starenka nikdy nestavia."

— Tak, vy neviete o nej ničoho?

„Nie! skutočne ničoho!"

— Ó, tak počúvajte! Treba vedieť, že moja stará mať pred šesťdesiatimi rokmi chodievala do Paríža a bola tam veľmi v móde. Ľudia bežali za ňou, aby videli „la vénus moscovite": Richelieu sa vláčil za ňou, a stará mať tvrdí, že sa skoro zastrelil pre jej

ukrutnosť. V ten čas dámy hrávaly sa faraon. Raz, pri dvore, prehrala na čestné slovo Orleánskemu princovi čosi veľmi mnoho. Príduc domov, stará mať, odliepajúc si mušky*) s líca a odväzujúc priliehavý živôtok, objavila starému otcovi svoju ztratu v kartách a prikázala mu zaplatiť. Nebohý starý otec, nakoľko sa pamätám, bol vlastne dvoreckým**) starej matky. Bál sa jej, ako ohňa; jednako počujúc o toľkej ztrate, vyšiel z trpelivosti, doniesol účty a dokázal jej, že za pol roka premrhali skoro pol milliona, že za Parížom nemajú ani podmoskovskej, ani saratovskej dediny, a rozhodne odoprel platiť. Stará mať dala mu zaucho a ľahla si spať sama; na znak svojej nemilosti. Na druhý deň dala pozvať muža, v tej nádeji, že domáci trest účinkoval na neho, ale našla ho neskláťiteľným. Po prvý raz v živote pustila sa s ním do vyjednávania a objasňovania; myslela, že ho prehovorí, dosť láskave dokazujúc, že medzi dlhom a dlhom je rozdiel a princ že je tiež inšie, ako pohonič. Všetko darmo! starý otec stál na svojom. Nie, a nie! Stará mať nevedela, čo robiť. Pred krátkym časom poznala sa s veľmi podivným človekom. Iste počuli ste o grófovi Saint-Germain, o ktorom rozprávajú tak mnoho podivného. Vy viete, že sa vydával za večného Žida, za vynálezcu životného elixira a kameňa múdrosti atď. Smiali sa nad ním, ako nad šarlatánom, ale Kasanova hovorí vo svojich „Zápiskách“, že bol špion. Ostatne, Saint-Germain i pri svojej tajomnosti mal veľmi ctihodný zovňajšok a bol v spoločnosti veľmi milý človek. Stará mať ho dosiaľ náružive ľúbi, a hnevá sa, keď hovoria o ňom neúctive. Stará mať vedela, že Saint-Germain vládol nadväčšou summou peňazí. Rozhodla sa utiecť sa k nemu, napísala mu lístok a prosila ho, aby bezodkladne prišiel k nej. Starý čudák zjavil sa zaraz a našiel ju v úžasnom trápení. Ona opísala mu najčernejšou farbou barbarstvo svojho muža a povedala napokon, že celú svoju nádeju skladá v jeho priateľstvo a ľúbeznosť. Saint-Germain sa zamyslel. „Ja vám môžem poslúžiť tou summou“, riekol, „ale viem, že vy nebudete spokojní dovtedy, kým mi dlh nevrátite. A ja by vás nerád voviesť do nových starostí. Ale jest druhý prostriedok; vy si to môžte odohrať.“ — „No, milý gróf“, odvetila stará mať, „hovorím vám, že my nemáme nijakých peňazí.“ — „Peňazí tu netreba“, nadmietol Saint-Germain: „ráčte ma vypočuť.“ Tu on vyjavil jej tajnosť, za ktorú by každý z nás mnoho dal...

Mladí hráči zdvojnásobnili pozornosť. Tomský pripálil si fajočku, vtiahol dym a pokračoval:

— V ten istý večer stará mať zjavila sa vo Versaillesi au jeu de la reine. Orleanský princ držal banku. Stará mať sa zľahka vyhovorila, že nepriniesla svoj dlh, na ospravedlnenie splietla malú historku a začala proti nemu stavať. Vybrala tri karty, postavila ich jednu za druhou, a všetky tri vyhraly jej sonika, a stará mať odohrala si dlh úplne.

*) Schönpflästerchen.

**) Správca panského domu.

„Náhoda!“ povedal jeden z hostí.

— Rozprávka! poznamenal Hermann.

„Môž' byť, poznáčené karty!“ riekol tretí.

— Nemyslím, odvetil vážne Tomský.

„Ako!“ hovoril Narumov: „ty máš starú mať, ktorá uhádne tri karty, a ty si si dosiaľ neosvojil jej kabalistiky.“

— Ale, do čerta! odvetil Tomský, mala štyroch synov — medzi nimi i môjho otca; všetci štyria boli zúfalí hráči, a predsa ani jednému nevyjavila svojej tajnosti, hoci by to nebolo zle ani pre nich ani pre mňa. Ale čo rozprával mi strýc gróf Ivan Ilič, o čom ma uisťoval čestou. Nebohý Čaplický, ten istý, ktorý umrel v biede, premrhajúc milliony, raz v mladosti prehral — nakoľko sa pamätám na summu — okolo troch stotisíc. On zúfal. Stará mať, ktorá vždy bola prísna k prostopašiam mladých ľudí, akosi sa zľutovala nad Čaplickým. Dala mu tri karty, s tým, aby ich postavil jednu za druhou, on dal jej vopred čestné slovo, že nikdy viac nebude hrať. Čaplický zjavil sa u svojho protivníka: začali hrať. Čaplický postavil na prvú kartu päťdesiat tisíc a vyhral sonika, zahnul paroli, paroli-pe — odohral si, a ešte i vyhral.

— Ale, čas je spať; už sú tri štvrte na šesť.

Ozaj, už svitalo: mladý hráči dopili svoje kališky a rozišli sa.

II.

> — Il paraît que monsieur est décidément pour les suivantes.
>
> — Que voulez-vous, madame? Elles sont plus fraiches.*)
>
> *Svetský rozhovor.*

Stará grófka *** sedela v svojej úbornej pred zrkadlom. Tri chyžné ju okružovaly. Jedna držala nádobu s líčidlom, druhá škatuľku s ihlicami do vlasov, tretia vysoký čepiec s ohnivo-červenými stuhami. Grófka nemala ani najmenšieho nároku na krásu, dávno uvädlú, ale podržala každý zvyk svojej mladosti, prísne zachovávala módy sedemdesiatych rokov, a obliekala sa práve tak dlho a starostlive, ako pred šesťdesiatimi rokmi. Pri okne sedela slečna za vyšívacím rámom, jej chovanica.

„Zdravstvujte, grand' maman“, riekol vchodiaci mladý dôstojník. „Bonjour, mademoiselle Lise. Grand' maman, idem k vám s prosbou.

— Čože je, Paul?

„Dovoľte predstaviť vám jedného z mojich priateľov a priviesť ho k vám v piatok na bál.“

— Priveď ho rovno na bál, tam mi ho predstavíš. Bol si včera u *** ?

„Akože! Bol! Bolo tam veľmi veselo; tancovali do piatej. Aká pekná bola Elecká!

---

*) Zdá sa, že pán je rozhodne za komorné.
Čo chcete, madame, ony sú prichladné.

— Ale môj milý! Čože je na nej pekné. Či taká bola jej stará mať kňahyňa Daria Petrovna?.... Ozaj: tuším ona už veľmi ostarela, kňahyňa Daria Petrovna?

„Ako, ostarela?“ odvetil roztržite Tomský; „umrela pred siedmimi rokmi.“

Slečna podvihla hlavu a dala znak mladému človeku. On sa rozpomenul, že pred starou grófkou tajili smrť jej rovesníc, a zahryzol si do pery. Ale grófka vypočula zvesť pre ňu novú s veľkou ľahostajnosťou.

— Umrela! riekla: a ja som nevedela o tom. My obe boly sme volané za dvorné dámy, a keď sme sa predstavily, hosudaryňa...

A grófka po stotý raz vyrozprávala vnukovi svoju anekdotu.

— No, Paul, riekla potom; teraz mi pomôž vstať. Lizanka, kde je moja tabačnica?

Grófka so svojimi dievčatmi šla za španielsku stenu dokončiť svoju toilettu. Tomský ostal so slečnou.

„Koho to chcete predstaviť —? ticho spýtala sa Lizaveta Ivanovna.

— Narumova. Vy ho znáte?

„Nie! Je vojenský, či civilný?“

— Vojenský.

„Inženier?“

— Nie, kavalerist. A prečo ste si mysleli, že je inženier?

Slečna sa zasmiala a neodvetila ničoho.

„Paul!“ zavolala grófka zpoza španielskej steny: „pošli mi nejaký román; len, prosím ťa, nie z terajších.“

— Ako to, grand' maman?

„To jest taký román, kde by hrdina nezabil ani otca, ani matky a kde by nebolo utopených tiel. Ja sa úžasne bojím utopencov.“

— Takých románov teraz niet. Či nechcete azda — ruských?

„A či jest i ruské romány? Pošli, priateľko, prosím ťa, pošli!“

— Dobre sa majte, grand' maman: ponáhľam sa. Dobre sa majte, Lizaveta Ivanovna! Prečo ste si mysleli, že Narumov je inženier?

A Tomský vyšiel z úbornej.

Lizaveta Ivanovna ostala sama, odložila robotu a začala hľadieť do okna. Skoro, na jednej strane ulice, zpoza nárožného domu, ukázal sa mladý dôstojník. Líčka sa jej zarumenily: znovu chytila prácu a sklonila hlavu nad kanavu. V tom vstúpila grófka, úplne odetá.

— Rozkáž, Lizanka, riekla, zapriahnuť, pôjdeme sa previezť.

Lizanka vstala zpoza rámu a začala upratovať svoju robotu.

— Čo ti je! si hluchá? zvolala grófka. Rozkáž skorej priahať.

„Hneď!“ odvetila ticho slečna a bežala do prednej.

Vošiel sluha a podal grófke knihy od kňaza Pavla Alexandroviča.

— Dobre! dám ďakovať, povedala grófka. Lizanka, Lizanka, kdeže ty bežíš?

„Idem sa obliecť.“

— Stihneš, duša. Sadni si sem. Otvor prvý sväzok a čítaj nahlas.

Slečna vzala knihu a prečítala niekoľko viet.

— Hlasnejšie, riekla grófka. Čo je to s tebou? Hlas si ztratila, či čo? Počkaj... potisni mi stolček; bližšie... no!

Lizaveta Ivanovna prečítala ešte dve strany. Grófke sa zívlo.

— Odhoď tú knihu, riekla, aký nesmysel! Pošli to kňazovi Pavlovi a daj ďakovať... Čo je s kočom?...

„Koč je hotový“, odvetila Lizaveta Ivanovna, pohliadnuc na ulicu.

— Čo, ty si nie oblečená? skríkla grófka; vždy treba ťa čakať. Dušička, to protivné.

Líza bežala do svojej izby. Neprešly ani dve minúty, grófka začala zvoniť z celej sily. Tri chyžné vbehly jednými dvermi a komorník druhými.

— Čo, či sa vás nedovolám? riekla im grófka. Povedzte Lizavete Ivanovne, že ju čakám.

Lizaveta Ivanovna vošla v kabáte a v klobúku.

— Konečne! skríkla grófka. Aký to parádny oblek? Načo to? Koho chceš zvábiť? Aký je čas? Zdá sa byť vietor.

„Naskrze nie, vaša osvietenosť, je veľmi ticho!“ odpovedal komorník.

— Vy vždy tárate do sveta. Otvorte okno. Tak je: vietor; a aký chladný! Vypriahnuť! Lizanka, nejdeme; nadarmo si sa cifrovala.

„Takýto je môj život!“ pomyslela si Lizaveta Ivanovna.

Naozaj, Lizaveta Ivanovna bola nešťastné stvorenie. Horký je cudzí chlieb, hovorí Dante, a strmé sú stupne cudzích schodov; a kto by lepšie znal horkosť odvislosti, ak nie biedna chovanica znatnej stareny. Grófka *** ani nemala zlého srdca, ale bola hlavatá, ako každá svetom rozmaznaná žena; skúpa a pohrúžená v chladný egoizmus, ako všetci starí ľudia, odživší svoj vek a cudzí prítomnosti. Ona zúčastňovala sa na všetkých zábavách veľkého sveta; chodila na bály, kde sedávala v kúte, nalíčená a oblečená po starej móde, ako potvorná, nevyhnutná okrasa bálovej zály. K nej podchodili s nízkymi poklonami prichodiaci hostia, ako dľa ustanoveného pravidla, a potom sa už nik o ňu nestaral. U seba prijímala celé mesto, zachovávajúc prísnu etikettu a nepoznajúc nikoho po tvári. Jej mnohá čeľaď, ktorá stučnela a ošedivela v jej predných a čeľadných izbách, robila, čo chcela, na preteky obkrádajúc umierajúcu starenu. Lizaveta Ivanovna bola domáca mučenica. Ona hotovila čaj a dostávala výčitky pre veľké výdavky na cukor; ona čítavala nahlas romány — a ona zavinila všetky chyby autora; ona sprevádzala grófku na prechádzkach — a bola zodpovedná za chvíľu i za dlažbu cesty. Mala ustálený plat, ktorý nikdy nedoplatili; a predsa žiadali od nej, aby bola oblečená, ako všetci — vlastne ako len málo ľudí. V spoločnosti hrala veľmi smutnú rollu. Všetci ju poznali, a nikto nespozoroval. Na báloch tancovala iba vtedy, keď chýbalo vis-à vis. Dámy braly

ju popod ruky zakaždým, keď im bolo treba v úbornej popraviť niečo na svojej toilette. Ona bola sebavedomá, cítila svoje postavenie a hľadela vôkol seba, netrpelive očakávajúc osvoboditeľa. Ale mladí ľudia, vypočítaví, v ľahkej svojej márnomyseľnosti, nevenovali jej pozornosti, hoci Lizaveta Ivanovna bola sto ráz milšia ako frivolné, chladné dievčatá, ktorým oni lichotili. Koľko ráz, opustiac tíško nudnú pyšnú hosťovskú, šla plakať do svojej biednej izbičky, kde stála španielska stena, oblepená tapetami, komod, zrkadlo, posteľ a kde lojová sviečka temno horela v medenom svietniku.

Raz stalo sa — o dva dni po večere, opísanom na začiatku tejto povesti, a o týždeň po scéne, pri ktorej sme zastali — že Lizaveta Ivanovna, sediac pri okne za vyšívacím rámom, náhodou pozrela na ulicu a zazrela mladého inženiera nepohnute stáť a uprene hľadieť do jej okna. Ona naklonila hlavu a znovu oddala sa do roboty. O päť minút pozrela zasa — mladý dôstojník stál na tom samom mieste. Nemajúc v obyčaji koketovať s okolo idúcimi dôstojníkmi, prestala hľadieť na ulicu, a šila skoro dve hodiny, nepodvihnúc hlavy. Dávali obed. Ona vstala, začala upratovať svoj rám a náhodou pohliadla na ulicu; zasa zazrela dôstojníka. Toto zdalo sa jej byť dosť divným. Po obede podišla k oknu, s trochu nepokojným pocitom, no dôstojníka už tam nebolo — a zabudla na neho...

O dva dni, vychodiac s grófkou ku koču, zasa ho videla. Stál celkom pri vchode, majúc tvár zakrytú bobrovým golierom, jeho čierne oči blýskaly zpod klobúka. Lizaveta Ivanovna sa ľakla, sama nevediac čoho, sadla do koča celá vzrušená.

Vrátac sa domov, pobehla k oknu — mladý dôstojník stál na predošlom mieste a upreno hľadel na ňu; ona odstúpila mučená zvedavosťou a nepokojná citom, pre ňu celkom novým.

Od tých čias neprešlo dňa, že by mladý človek v známu hodinu nebol sa zjavil pod oknami ich domu. Medzi nimi utvoril sa pomer bez slov. Sediac na svojom mieste pri práci, ona cítila jeho príchod, podvihla hlavu, hľadela na neho každým dňom dlhšie a dlhšie. Mladý človek zdal sa byť za to veľmi vďačným; ona videla ostrým zrakom mladosti, ako bystrý rumeň pokryl jeho bledé líca zakaždým, keď stretly sa ich zraky. O týždeň sa mu už usmiala.

Keď Tomský pýtal dovolenia predstaviť grófke svojho priateľa, zabúchalo srdce biednej devy. No dozvediac sa, že Narumov je nie inženier, ale gardový dôstojník, ľutovala, že neskromnou otázkou prezradila svoju tajnosť ľahkému Tomskému.

Hermann bol synom porušteného Nemca, ktorý mu zanechal malý kapitál. Pevne presvedčený o nevyhnutnosti zabezpečiť svoju neodvislosť, Hermann netýkal sa ani úrokov. Žil len z platu a nedovolil si ani najmenšieho pôžitku. Ostatne, on bol do seba uzavrený, ctižiadostivý a jeho priatelia zriedka mali príležitosť smiať sa nad jeho prílišnou sporivosťou. Bol veľmi náruživý a mal ohnivú obrazotvornosť; ale tvrdosť jeho ochránila ho od zvyčajných

poblúdení mladosti. Tak, na príklad, bol náruživým hráčom, a predsa nikda nebral karty do ruky, lebo vypočítal, že jeho položenie nedovolí mu (ako on sám hovorieval) „obetovať nevyhnutné, v nádeji, že vyhrá zbytočné“, — a medzitým celé noci presedel za kartovými stolmi a sledoval so zimničným chvením rozličné obraty hry.

Anekdota o troch kartách silne účinkovala na jeho obrazotvornosť a celú noc nevychodila mu z hlavy. „Čo, ak — myslel si na druhý deň, večerom túlajúc sa po Petrohrade — čo, ak mi stará grófka vyjaví svoju tajnosť — alebo mi naznačí tie tri isté karty. Prečo by neproboval šťastia? Predstaviť sa jej, získať si jej priazeň, hoci stať sa jej milencom, no na všetko toto je potrebný čas, a ona má osemdesiatsedem rokov; môže umrieť za týždeň, za dva dni!... Ale i sama anekdota?... Či možno tomu veriť?... Nie! Sporivosť, miernosť a pracovitosť: to sú moje tri verné karty. To mi zdvojnásobní, zosedemnásobní môj kapitál a dá mi pokoja i neodvislosti.“ Takto rozmýšľajúc, octnul sa zrazu v jednej z hlavných ulíc Petrohradu, pred domom, stavaným dľa starej architektúry. Ulica bola preplnená ekipážami; koče jeden za druhým uháňaly ku osvetlenému vchodu. Z kočov vykúkala každú chvíľu tu strojná nôžka mladej krásavice, tu vrzgavá čižma, tu pružkovaná pančocha a diplomatická topánka. Bundy a plášte mihaly povedľa vznešeného vrátnika. Hermann za zastavil.

— Čí je to dom? spýtal sa na rohu strážnika.

„Grófky *** “, odvetil strážnik.

Hermann sa zachvel. Podivná anekdota znovu predstavila sa jeho obrazotvornosti. Začal chodiť okolo domu, rozmýšľajúc o jeho majiteľke a jej čudnej spôsobnosti. Pozde navrátil sa do svojho skromného kútika; lebo nemohol usnúť, a keď ním ovládol sen, snívalo sa mu o kartách, bankovkách a o hromade dukátov. Staval kartu za kartou, odhodlane zahýňal uhly, neprestajne vyhrával a hrabal k sebe zlato a kládol poukážky do vrecka. Prebudiac sa, vzdychol nad ztratou svojho fantastického bohatstva, šiel sa zas túlať po meste a znovu octnul sa pred domom grófky ***. Zdalo sa, že akási neznáma sila ťahá ho k nemu. Zastal a začal hľadieť na okná. V jednom zazrel černovlasú hlávku, naklonenú pravdepodobne nad knihou alebo ručnou prácou. Hlávka sa podvihla. Hermann zazrel sviežu tváričku a čierne oči. Táto chvíľa rozhodla jeho osud.

III.

> Vous m'écrivez, mon ange, des lettres de quatre pages plus vite, que je ne puis les lire.*)
>
> *List.*

Sotva stačila Lizaveta Ivanovna odložiť klobúk a kabát, už grófka poslala za ňou a rozkázala znovu zapriahnuť. Šly sa usadiť. V ten samý čas, keď dvaja lakaji podvihli starenu a prepchali cez

*) Vy mi píšete, môj anjel, listy na štyroch stranách, chytrejšie ako by som ich mohol prečítať.

dvere, Lizaveta Ivanovna zazrela celkom pri koči svojho inženiera; on schvátil jej ruku; ona nemohla sa spamätať od strachu, a mladý človek zmizol: list ostal jej v ruke. Schovala ho do rukavice a celou cestou ničoho nepočula, ani nevidela. Grófka mala v obyčaji každú chvíľu sa spytovať: kto sa to s nami stretol? Ako sa volá tento most? Čo je to tam napísané na tabuľke? Lizaveta Ivanovna odpovedala tento raz bez rozmyslenia a neskoro, čím rozhnevala grófku.

— Čo sa to s tebou stalo? Či si zmeravela, či čo? Ty ma alebo nepočuješ, alebo nerozumieš. Chvalabohu, ja netáram a rozum tiež ešte mám.

Lizaveta Ivanovna jej nepočúvala, utekala do svojej izby, vyňala z rukavice list: nebol zapečatený. Lizaveta Ivanovna ho prečítala. List obsahoval vyznanie lásky: bol nežný, uctivý a doslovne prevzatý z nemeckého románu. No Lizaveta Ivanovna nevedela po nemecky a bola s ním veľmi spokojná.

Ale prijatý list ju predsa neobyčajne nepokojil. Po prvý raz v živote mala tajný pomer s mladým mužským. Ľakala sa jeho drzosti. Obviňovala sa, že neopatrne konala a nevedela, čo robiť; či prestať sedávať u okna a nevšímavosťou ochladiť ochotu mladého dôstojníka k ďalšiemu prenasledovaniu? či mu poslať list zpät? odpovedať chladne a odmerane? Nemala sa s kým poradiť, nemala priateľky ani matky. Konečne rozhodla sa odpovedať.

Sadla za písací stolík, vzala pero, papier — a zamyslela sa. Niekoľko ráz začala svoj list — a roztrhala ho. Raz zdaly sa jej byť výrazy priveľmi láskavými, raz prikrutými. Konečne podarilo sa jej napísať niekoľko riadkov, s ktorými bola spokojná. „Som presvedčená, písala — že vy máte čestné zámery a, že nechceli ste ma uraziť nerozmysleným činom; ale naša známosť nesmie sa začať takým spôsobom. Vraciam vám váš list a dúfam, že na budúce nebudem mať príčiny žalovať sa na nezaslúžené zneuctenie.“

Na druhý deň, zazrúc Hermanna, okolo idúceho, Lizaveta Ivanovna vstala zpoza rámu, šla do sály, otvorila okno a hodila list na ulicu, dôverujúc v obratnosť mladého dôstojníka. Hermann pribehol, zdvihol lístok a vošiel do cukrárne. Strhol pečať, našiel svoj list a odpoveď Lizavety Ivanovny. On asi to očakával a vrátil sa domov, zaneprázdnený svojou intrigou.

Tri dni zatým Lizavrete Ivanovne mladušká bystrooká mamsel z módneho obchodu priniesla lístok. Lizaveta Ivanovna otvorila ho s nepokojom, predvídajúc účet, no hneď poznala písmo Hermannovo.

— Vy, dušička, ste sa pomýlili, riekla; tento list nepatrí mne.

— Ba áno, to je vám!“ odpovedalo smelé dievča, neskrývajúc potuteľného úsmevu. „Ráčte prečítať!“

Lizaveta Ivanovna prebehla list. Hermann žiadal rendez-vous.

— To je nemožné, riekla, zľaknúc sa žiadosti a spôsobu, akým bola podaná. Tento list je iste nie pre mňa.

A rozdriapala ho na drobné kúsky.

„Keď je list nie pre vás, prečo ste ho rozdriapali? Ja by ho bola vrátila tomu, kto ho poslal.“

— Prosím vás, dušička! povedala Lizaveta Ivanovna, začervenajúc sa pre poznámku, na budúce ko mne listov nenoste. A tomu, kto vás poslal, povedzte, že sa môže hanbiť.

Ale Hermann sa nedal zastaviť. Lizaveta Ivanovna každý deň dostávala od neho listy, na všelijaký spôsob. Listy už neboly prepísané z nemeckého. Hermann ich písal oduševnený náruživosťou a hovoril vlastným jazykom. V nich boly vyrazené i nesklátiteľnosť jeho túžob i zmätok jeho bezúzdnej obrazotvornosti. Lizaveta Ivanovna už nepomýšľala poslať ich zpät; ona sa nimi opíjala. Začala na ne odpovedať — a jej odvety stávaly sa čo raz dlhšími a nežnejšími. Napokon hodila mu z okna nasledovný lístok: „Dnes je bál u *** -ského poslanca. Grófka bude tam. Ostaneme do druhej. Máte príležitosť uvidieť ma samotnú. Hneď ako grófka odíde z domu, jej ľudia sa pravdepodobne rozídu, v sieňach ostane vrátnik, ale i on obyčajne ide do svojej izbičky. Príďte o pol dvanástej. Choďte rovno po schodoch. Ak nájdete niekoho v prednej, tak sa spýtajte, či je grófka doma. Povedia vám, že nie — tak bude sa vám treba vrátiť. No pravdepodobne nestretnete nikoho. Chyžné sedia spolu v jednej izbe. Z prednej iďte na ľavo, choďte stále napred, rovno do grófkinej spalne. V spalni, za španielskou stenou, uvidíte dvoje malých dvier: zprava do kabinetu, kam grófka nikdy nechodí, zľava do korridoru, a tam sú úzke schody, vedúce do mojej izby.“

Hermann sa triasol, ako tiger a netrpelive očakával naznačený čas. O desiatej večer už stál pred domom grófkiným. Čas bol úžasný: vietor vyl, vlhký sneh padal v chumáčoch, lampáše svietily temno, ulice boly pusté. Zriedka tiahol izvožčík na svojom vychudlom koni, vyzerajúc opozdeného cestovateľa. Hermann stál v samom kabáte, necítil ani vetra ani snehu. Konečne zjavil sa koč grófky. Hermann videl, ako lakaji vyniesli popod ruky nahrbenú starenu, zakrútenú do sobolej bundy, a ako hneď za ňou v plášti, majúc hlávku ozdobenú sviežimi kvetmi, zjavila sa jej chovanica. Dvierca zatvorili. Koč sa ťažko pohol po mäkkom snehu. Vrátnik zatvoril dvere. Okná sa zatmily. Hermann začal chodiť okolo opusteného domu; podišiel k lampášu, pozrel na hodinky: bolo jedenásť i dvadsať minút. Ostal pod lampášom, uprel oči na rúčku hodiniek — a očakával ostatné minúty. Rovno o pol dvanástej Hermann vstúpil na grófkine schody a vošiel do jasno osvetlených sieni. Vrátnika nebolo tam. Hermann vybehol po schodoch, otvoril dvere na prednej a zazrel spiaceho sluhu pod lampou, na starobylom nečistom kresle. Ľahkým, ale istým krokom prešiel vedľa neho. Sála a hosťovská boly tmavé. Lampa z prednej ich slabo osvetľovala. Hermann vošiel do spalne. Pred ikonou trblietala zlatá lampada. Vybledlé zamatové kreslá a divány s poduškami a s obšuchanou pozlátkou stály v smutnej symmetrii okolo stien, obitých čínskymi tapetami. Na stene visely dva portréty, ktoré maľovala v Paríži M-me Lebrun. Jeden z nich predstavoval mužského asi štyridsaťročného, rumeného a plného v jasno-zelenej uniforme

s hviezdičkou; druhý — mladú krásavicu s orličím nosom, ktorá mala vlasy na sluchy sčesané, napudrované a ozdobené ružou. Vo všetkých kútoch stály porcellánové pastierky, stolové hodiny, práca slávneho Leroy, škatuľky, rouletky, vejáre a rôzne dámske hračky, vynájdené koncom minulého storočia, odrazu s Mongolfierovou guľou a Mesmerovým magnetizmom. Hermann šiel za španielsku stenu. Za ňou stála malá železná posteľ: v pravo boly dvere, vedúce do kabinetu; v ľavo druhé do korridoru. Hermann ich otvoril, zazrel úzke schody, ktoré viedly do chyžky biednej chovanice... Ale vrátil sa a vošiel do temného kabinetu.

Čas sa pomaly míňal, všade bolo ticho. V hosťovskej bilo dvanásť; vo všetkých izbách hodiny jedno za druhým odbily dvanásť — a zasa všetko utíchlo. Hermann stál a opieral sa o chladnú pec. Bol spokojný, jeho srdce bilo rovnomerne, ako človeka, ktorý sa rozhodol vykonať niečo nebezpečné, ale nevyhnutné. Hodiny odbily jednu i druhú a on začul diaľny hrmot koča. Ovládalo ním mimovoľné rozčulenie. Koč došiel a zastal. Dom oživel. Ľudia začali behať sem a ta, rozliehaly sa hlasy a všetky izby sa osvietily.. Do spalne vbehly tri chyžné, i grófka, ledva živá, vošla a spustila sa do voltairovského kresla. Hermann hľadel cez špárku. Lizaveta Ivanovna prešla vedľa neho. Hermann začul jej náhle kroky po schodoch. V jeho srdci ozvalo sa niečo podobného hryzeniu svedomia a znovu zamĺklo. Zostal akoby skamenelý.

Grófka začala sa pred zrkadlom sobliekať. Odpäli jej čepiec okrášlený ružami, sňali napudrovanú parochňu s jej šedivej, hladko ostrihanej hlavy. Ihlice padaly, ako dážď okolo nej. Žlté, striebrom vyšité šaty padly k jej napuchnutým nohám. Hermann bol svedkom odporných tajností jej toiletty. Konečne grófka ostala v nočnom kabáte a čepci, v tomto odeve, lepšie svedčiacom jej starobe, zdala sa byť menej úžasnou a spotvorenou.

Ako všetci starí ľudia, i grófka trpela na bezsennosť. Sobléčúc sa, sadla si do voltairovského kresla a odoslala chyžné. Sviece vyniesli; izba bola zasa osvetlená len lampadou. Grófka sedela celá žltá, triasla odvisnutými perami a knísala sa na pravo i na ľavo. V jej mutných očiach zračila sa úplná neprítomnosť myslí. Hľadiac na ňu, možno bolo myslieť, že knísanie strašnej stareny nepochodilo z jej vôle, ale účinkom skrytého galvanizmu.

Odrazu nevysvetelným spôsobom zmenila sa táto mŕtva tvár. Pery sa prestaly potrhávať, oči oživly: pred grófkou stál neznámy človek.

— Neľakajte sa, pre Boha, neľakajte sa! povedal zreteľným a tichým hlasom. Ja nemám v úmysle vám škodiť; ja som vás prišiel prosiť o jednu milosť.

Starena mlčky hľadela na neho, zdalo sa, že ho nepočuje. Hermann myslel, že je hluchá a, nakloniac sa celkom nad jej ucho, opakoval svoje slová. Starena mlčala, ako prvej.

— Vy môžte, pokračoval Hermann, založiť šťastie môjho života a nebude vás to nič stáť: ja viem, že vy môžte uhádnuť tri karty.

Hermann zastal. Grófka, tak sa zdalo, porozumela, čo od nej žiadali; zdalo sa, že hľadá slová na odpoveď.

„To bol žart“, riekla konečne: „prisahám vám, že to bol žart.“

— Čo by žart, odvetil srdito Hermann. Spomeňte si na Čaplického, ktorému ste vy pomohli odohrať si.

Grófka sa zmútila. V jej črtách zračilo sa silné vzrušenie, ale skoro upadla znovu do predošlej bezciteľnosti.

— Môžte mi, pokračoval Hermann, naznačiť tie tri isté karty?

Grófka mlčala; Hermann pokračoval:

— Pre koho opatrujete svoju tajnosť? Pre vnukov? Tí sú beztak bohatí; a nepoznajú ceny peňazí. Márnotratníkovi nepomôžu vaše tri karty. Kto si nevie zachovať otcovské dedictvo, iste umre v núdzi i pri svojom dämonskom úsilí. Ja som nie márnotratník, ja poznám cenu peňazí. Vaše tri karty nebudú pre mňa ztratené. No!...

Zastal a chvejúc sa očakával jej odpoveď. Grófka mlčala; Hermann padol na kolená.

— Ak niekedy, hovoril, srdce vaše poznalo cit lásky, ak sa pamätáte na jej vytrženia, ak ste sa čo len raz usmiali pri plači novorodeného syna, ak niekedy niečo ľudského bilo vo vašej hrudi, tak prosím vás citom manželky, milenky, matky, všetkým, čo je sväté v živote, neodvrhnite mojej prosby, vyjavte mi svoju tajnosť. Čo vám záleží na nej?... Možno, že ona je spojená s úžasným hriechom, so ztratou večného blaženstva, s diabolským dohovorom... Pomyslite si: vy ste stará, nebudete už dlho žiť — a ja som hotový vziať váš hriech na svoju dušu. Len mi vyjavte vašu tajnosť. Pomyslite si, že šťastie človeka leží vo vašich rukách, že nie len ja, ale i moje deti, vnukovia, pravnukovia budú požehnávať vašu pamiatku a budú ju ctiť ako svätyňu.

Starena neodpovedala ani slova.

Hermann vstal.

— Stará striga! — riekol, stisnúc zuby, — tak donútim ťa odpovedať...

S tými slovami vyňal z kapsy pištoľ.

Uzrúc pištoľ, grófka po druhý raz sa silne vzrušila. Zakývala hlavou a podvihla ruku, ako by sa chcela zacloniť pred výstrelom... potom padla nazad... a ostala nehybná.

— Prestaňte byť detskou, povedal Hermann, chytiac ju za ruku. Spytujem sa vás posledný raz: chcete mi vyzradiť vaše tri isté karty? Áno, či nie?

Grófka neodvetila. Hermann videl, že umrela.

IV

Homme sans moeurs et sans religion!*) *Dopis.*

Lizaveta Ivanovna sedela vo svojej izbe, ešte v bálových šatách, hlboko pohrúžená v myšlienkach. Prídúc domov, ponáhľala sa odoslať rozospatú slúžku, nechcejúc jej obslúženia. Povedala, že sa

*) Ľudia bez mravov a bez náboženstva.

vyzlečie sama. Trasúc sa vošla do svojej izby, dúfajúc tam nájsť Hermanna i prajúc si nenájsť ho. Na prvý pohľad presvedčila sa o jeho neprítomnosti a požehnávala suďbu, že prekazené bolo ich zvídanie. Sadla si, nevyzlečúc sa, a začala si pripomínať všetky okolnosti, ktoré ju v takej krátkej dobe tak ďaleko zavliekly. Neprešly tri týždne od toho času, ako po prvý raz videla cez okno mladého človeka — a už si s ním dopisuje, ba on uspel vyžiadať si od nej nočné zvídanie. Jeho meno vedela len z listov, na ktorých bol podpísaný, nikdy sa s ním neshovárala, nepočula jeho hlasu, nikdy o ňom ničoho neslýchala... až do tohoto večera. Podivná udalosť! V tento samý večer, na bále Tomský, durdiac sa na mladú kňažnu Paulinu ***, ktorá proti svojej obyčaji nekokettovala s ním, chcel sa pomstiť, ukázal sa byť ľahostajným, pojal Lizavetu Ivanovnu a tancoval s ňou nekonečnú mazurku. Po celý čas žartoval a smial sa nad jej vášnivou náklonnosťou k merníkom-dôstojníkom, ubezpečujúc ju, že on vie o mnoho viac, ako ona predpokladá, a niektoré z jeho poznámok boly tak trafne namerené, že Lizaveta Ivanovna pomyslela si niekoľko ráz, že jej tajnosť mu je známa.

— Od koho vy to všetko viete? spýtala sa so smiechom.

„Od priateľa vám známej osoby.“

— Ktože je ten pozoruhodný človek?

„Zovú ho Hermannom.“

Lizaveta Ivanovna neodvetila ničoho, ale nohy a ruky jej zmrzly...

„Tento Hermann“, pokračoval Tomský, má romantický zovňajšok; napoleonovský profil a dušu ako Mefisto. Ja myslím, že má na svedomí najmenej tri zločiny. Ako ste zbledli!...“

— Hlava ma bolí... Čože vám hovoril Hermann... či ako ho zovú?

„Hermann je veľmi nespokojný so svojím priateľom: hovorí, že on na jeho mieste postupoval by celkom ináč... Ja sa nazdávam, že Hermann sám má úmysly s vami. Aspoň zaľúbené výlevy svojho priateľa nepočúva ľahostajne.“

— Ale, kde ma on videl?

„Možno, že v kostole, na prechádzke!... Boh zná! Možno, vo vašej izbe, keď ste spali: z neho to vystane...“

Tri dámy, ktoré sa k nim priblížily s otázkou „oubli ou regret?“ prervaly rozhovor, ktorý stal sa mučiteľno-zaujímavým pre Lizavetu Ivanovnu.

Dáma, ktorú si Tomský vybral, bola sama kňažná ***. Ona uspela pomeriť sa s ním, obehnúc o jeden kruh viac, ako bolo treba. Tomský vrátiac sa na svoje miesto, nemyslel už ani na Hermanna, ani na Lizavetu Ivanovnu. Ona na každý spôsob chcela obnoviť pretrhnutý rozhovor; ale mazurka sa skončila a skoro zatým stará grófka odišla.

Slová Tomského neboly ničím iným, len mazurkovým klebetením, no ony hlboko spustily sa do duše mladej snilky. Portrait, ktorý načrtal Tomský, shodoval sa s predstavou, ktorú si ona sama

utvorila, a vďaka najnovším románom, tento neobyčajný zovňajšok upútal i tiesnil jej obrazotvornosť. Sedela, majúc holé ruky na kríž preložené, a naklonila hlavu na otvorenú hruď, ešte kvetmi ozdobenú. V tom otvorily sa dvere a vošiel Hermann. Ona sa striasla...

— Kde ste boli? spýtala sa ulakaným šeptom.

„V spalni u starej grófky“ odvetil Hermann; „a teraz idem od nej. Grófka umrela.“

— Bože môj!... čo hovoríte?...

„Zdá sa“, pokračoval Hermann, „ja som príčinou jej smrti.“

Lizaveta Ivanovna pohliadla na neho a slová Tomského ozvaly sa v jej duši: „Ten človek má najmenej tri zločiny na svedomí!“ Hermann sadol si na okno vedľa nej a všetko rozpovedal.

Lizaveta Ivanovna vypočula ho s úžasom. Teda tak, tie náruživé listy, tie horúce žiadosti, to drzé úporné prenasledovanie — všetko to nebola láska! Peniaze! — za tými túžila jeho duša! Ona nemohla uspokojiť jeho želanie a ošťastniť ho! Biedna chovanica nebola ničím iným, len slepou pomocnicou zbojníka, vraha svojej starej dobrodite1ky!... Horko zaplakala v opozdenom, mučiacom svojom pokání. Hermann hľadel na ňu mlčky: jemu srdce tiež pukalo; no ani slzy biednej devy, ani čarovná prelesť jej žiaľu neznepokojily jeho surovú dušu. On necítil hryzenia svedomia pri myšlienke na mŕtvu starenu. Len jedno ho desilo: nenavrátiteľná ztrata tajnosti, od ktorej očakával bohatstvo.

— Vy netvor! riekla konečne Lizaveta Ivanovna.

„Ja som nechcel jej smrti“, odvetil Hermann: „moja pištoľ je nie nabitá.“

Zamĺkli.

Nastalo ráno. Lizaveta Ivanovna zhasila dohárajúcu sviecu: bledý úsvit ožiaril jej izbu. Utrela si zaslzené oči a pohliadla na Hermanna: on sedel na okne so založenými rukami a strašne zachmúrený. V tomto položení na podiv pripomínal podobizňu Napo leona. Podobnosť táto zarazila i Lizavetu Ivanovnu.

— Ako výndete z domu? povedala konečne. Myslela som vyprevadiť vás po tajných schodoch, ale treba ísť vedľa spalne, a ja sa bojím.

„Povedzte mi, ako nájdem tie tajné schody; ja výndem sám.“

Lizaveta Ivanovna vstala, vyňala z kasne kľúč, dala ho Hermannovi, s podrobným návodom. Hermann stisol jej chladnú, polomŕtvu ruku, pobozkal jej naklonenú hlavu a vyšiel.

Sišiel po schodoch a vošiel zasa do grófkinej spalne. Mŕtva starena sedela skamenelá; jej tvár vyrážala hlbokú spokojnosť. Hermann zastal si pred ňou, dlho hľadel na ňu, ako by sa chcel presvedčiť o úžasnej pravde, konečne vošiel do kabinetu, šmátral po tapetách, hľadajúc dvere, i začal schodiť po tajných schodoch, vzrušený podivnými citmi. „Po týchto istých schodoch — myslel si — možno, pred šesťdesiatimi rokmi, v túto istú spalňu, o takomto čase, vo vyšitom kabáte, učesaný à l'oiseau royal, tisnúc k srdcu svoj trojuhelný klobúk, prikradol sa mladý šťastlivec, ktorý

sa už dávno rozpadol v hrobe; a srdce jeho ostarenej milenky dnes prestalo biť..."

Pod schodmi Hermann našiel dvere, ktoré otvoril tým istým kľúčom, a ocítil sa v korridore, vedúcom na ulicu.

V.

> Tejto noci zjavila sa mi nebohá baronessa von V***. Bola celá v bielom a povedala mi: „Zdravstvujte, pán radca!"
>
> *Schwedenborg.*

Tri dni po osudnej noci Hermann pobral sa do kláštora ***, kde mali slúžiť zádušnú omšu nad telom mŕtvej grófky. Nekajal sa, ale zato nemohol zadusiť hlas svedomia, ktoré tvrdilo: ty si vrah stareny! Mal málo pevnej viery, ale mnoho predsudkov. Veril, že mŕtva grófka mohla mať škodlivý vliv na jeho život, a preto sa rozhodol ísť na jej pohrab, aby si od nej vyprosil odpustenia.

Chrám bol plný. Hermann sa musel násilne prepchať cez tlupu národa. Rakev stála na skvostnom katafalku pod zamatovým baldachýnom. Mŕtva ležala v ňom s rukami na kríž složenými, v čipkovom čepci a v bielych atlasových šatách. Okolo stáli jej domáci: sluhovia v čiernych kabátoch s herbovými stuhami na plecíach a so sviecami v rukách; príbuzní v hlbokom smútku — deti, vnukovia a pravnukovia. Nikto neplakal; slzy boly by „une affectation." Grófka bola už taká stará, že jej smrť nemohla nikoho zaraziť a jej príbuzní hľadeli na ňu už od dávna ako na odživšiu. Mladý biskup povedal pohrebnú kázeň. Prostými prenikavými slovami vyrozprával pokojné usnutie spravedlivej, ktorej dlhý vek bol tichou, dotklivou prípravou ku kresťanskej smrti. „Anjel smrti ju objal, riekol rečník, pohrúženú v blahých myšlienkach a očakávajúcu polnočného ženícha." Služba bola zavŕšená s hlbokým smútkom. Príbuzní prví pošli rozlúčiť sa s telom. Potom priblížili sa i početní hostia, prišlí pokloniť sa tej, ktorá od dávna bývala účastnicou na ich márnivých zábavách. Za nimi všetci domáci. Konečne priblížila sa i stará gazdiná, rovesnica nebohej. Dve mladé dievčatá viedly ju popod ruky. Nemala sily pokloniť sa k zemi — a jediná preliala niekoľko slz, pobozkajúc chladnú ruku svojej panej. Za ňou rozhodol sa i Hermann podísť k rakvi. Poklonil sa až k zemi a niekoľko minút ležal na chladnej dlažbe, vysypanej pieskom; konečne sa podvihol, bledý ako sama umrelá, vstúpil na schodík katafalku a naklonil sa... V tú minútu pozdalo sa mu, že umrelá posmešne pozrela na neho, prižmúriac jedno oko. Hermann sa rýchle odtiahol nazad, potkol sa a padol na zem. Zodvihli ho. V ten istý čas Lizavetu Ivanovnu vyniesli omdletú do siene. Táto epizoda zmútila na chvíľu sviatočnosť smútočných obradov. Medzi prítomnými povstalo hluché reptanie, a chudorľavý radca, blízky príbuzný nebohej, šepol do ucha pri ňom stojacemu Angličanovi, že mladý dôstojník je jej pobočný syn, na čo Angličan odvetil chladno: Oh?

Celý deň Hermann bol neobyčajne zle naladený. Obedujúc v odľahlom hostínci, proti svojej obyčaji pil veľmi mnoho, dúfajúc tým ohlušiť vnútorné rozčulenie. No víno ešte väčšmi rozpálilo jeho obrazotvornosť. Vrátil sa domov, ľahol si do postele a tuho zaspal.

V noci sa prebudil: mesiac osvecoval jeho izbu. Pozrel na hodiny: bolo tri štvrte na tri. Sen mu prešiel; sadol si na posteľ a rozmýšľal o starej grófke.

V tom čase niekto s ulice pozrel do jeho okna a zaraz odišiel. Hermann neobrátil na to pozornosť. O minútu začul, že niekto otvoril dvere v prednej izbe. Hermann myslel že jeho sluha vrátil sa, ako obyčajne, opitý s nočnej prechádzky. Ale začul neznáme kroky, niekto chodil, ticho šuchajúc papučami. Dvere sa otvorily: vošla žena v bielych šatách. Hermann pokladal ju za svoju starú pestúnku a zadivil sa, čo ju v takýto čas k nemu priviedlo. Ale biela žena, pokĺznuc sa, octla sa razom pred ním — a Hermann poznal grófku!

— Prišla som k tebe proti svojej vôli, riekla tvrdým hlasom; no mne je rozkázané vyplniť tvoju prosbu. Trojka, sedmička a túz vyhrajú ti jedna za druhou, ale len tak, ak za dvadsaťštyri hodiny viac ako na jednu kartu nepostavíš a celý život nikdy viac nebudeš hrať. Odpúšťam ti moju smrť, ak si vezmeš za ženu moju chovanicu Lizavetu Ivanovnu.

S tými slovami ticho sa obrátila, pošla ku dverám i zmizla, šuchajúc papučami. Hermann počul, ako sa zavrely dvere, a videl, že niekto zasa kukol do jeho okna.

Hermann sa dlho nemohol spamätať. Vyšiel do druhej izby. Sluha jeho spal na dlážke. Hermann ho násilne zobudil. Sluha bol opitý, ako obyčajne. Dvere v sieni boly zapreté. Hermann vrátil sa do svojej izby, zapálil sviecu a zapísal svoje videnie.

VI.

„Atànde!“
— Ako ste sa opovážili povedať mi: atànde?
„Vaša osvietenosť, ja som povedal a'ànde-s!“

Dve stále idey nemôžu odrazu jestvovať v mravnej prírode, tak ako dve telesá nemôžu vo fyzickom svete zaujímať jedno a to isté miesto. Trojka, sedmička, túz skoro zaclonily v obrazotvornosti Hermanna obraz mŕtvej stareny. Trojka, sedmička, túz nevychodily mu z hlavy a neschodily s jeho pier. Keď zazrel mladú devu, hovoril: „aká je strojná! opravdová červená trojka.“ Spýtali sa ho: „koľko je hodín?“ on odpovedal: „bez piatich minút sedmička.“ Každý fuzatý mužský pripomínal mu túza. Trojka, sedmička, túz prenasledovaly ho vo sne, vo všetkých možných podobách; trojka kvitla pred ním v podobe pyšného grandiflora, sedmička predstavila sa mu ako gotický portál, túz — ako ohromný pavúk. Všetky jeho myšlienky slialy sa v jednu — použiť tajnosti, ktorá mu draho prišla.

Rozmýšľal, že zanechá službu, a o cestovaní. Chcel vo verejných herniach Paríža vyrvať poklad od začarovanej Fortuny. Náhoda pozbavila ho starosti.

V Moskve utvoril sa spolok bohatých hráčov pod predsedníctvom chýrneho Čekalinského, ktorý celý svoj život prežil pri kartách a nadobudol si milliony, vyhrávajúc zmenky a prehrávajúc hotové peniaze. Dlhoročná zkúsenosť získala mu dôveru súdruhov a otvorený dom, znamenitý kuchár, láskavosť a veselosť nadobudly mu úctu v spoločnosti. On prišiel do Petrohradu. Mládež sa k nemu hrnula, zabúdajúc pri kartách na bály a dávajúc prednosť svodnému faraonu pred dvorením. Narumov priviedol k nemu Hermanna.

Prešli rad veľkolepých izieb, naplnených úctivými sluhami. Všade bolo plno ľudí. Niekoľko generálov a tajných radcov hralo whist. Mladý ľudia sedeli rozvalení na zamatových pohovkách, jedli mrazené a kúrili papirosky. V hosťovskej za dlhým stolom, okolo ktorého tislo sa asi dvadsať hráčov, sedel domáci pán a držal banku. On bol človek asi šesťdesiatročný, ctihodného zovňajšku; hlava pokrytá striebornými šedinami; plná svieža tvár vyrážala dobrodušnosť; oči sa ligotaly, oživené stálym úsmevom. Narumov predestavil mu Hermanna. Čekalinsky priateľsky stisol mu ruku, prosil ho, aby nerobil okolky, a pokračoval v hre.

Taílla tiahla sa dlho. Na stole ležalo viac, ako tridsať karát. Čekalinský zastal po každom vyhodení, aby dal hráčom času usporiadať si, zapisoval ztraty, úctive vypočúval žiadosti, ešte úctivejšie narovnával zvyšný uhol, zahnutý roztržitou rukou. Konečne sa taílla skončila. Čekalinský smiešal karty a chystal sa znovu začať.

— Dovoľte postaviť kartu, riekol Hermann, vyťahujúc ruku zpoza tučného pána, ktorý tiež stával.

Čekalinsky sa usmial a poklonil mlčky, na znak pokorného súhlasu. Narumov so smiechom blahoželal Hermannovi k narušeniu dlhého pôstu a prial šťastlivý začiatok.

— Možno začať! povedal Hermann, napíšuc kriedou stávku nad svoju kartu.

„Koľko?“ spýtal sa bankár, prižmúriac oči: „odpusťte, ja nedovidím.“

— Štyridsaťsedem tisíc, odvetil Hermann.

Pri týchto slovách obrátily sa hneď všetky hlavy a všetky oči boly na Hermanna uprené.

„Potratil rozum!“ pomyslel si Narumov.

„Dovoľte poznamenať“ riekol Čekalinský s nezmeneným úsmevom, že vaša hra je silná. Nikto nestavia tu viac, ako dvesto sedemdesiatpäť simple.

— Teda? odpovedal Hermann, bijete moju kartu, či nie?

Čekalinský sa poklonil s týmže úctivým súhlasom.

— Ja chcel som vám len toľko oznámiť, riekol, že, poctený dôverou priateľov, nemôžem držať banku ináč, ako na hotové peniaze. S mojej strany som úplne presvedčený, že vaše slovo dostačí, ale pre poriadok hry a účtovania prosím vás postaviť peniaze na kartu.

Herman vyňal z vrecka bankovú poukážku a podal ju Čekalinskému, ktorý ju spešno obzrel a položil na Hermannovu kartu.

Hra sa začala. Na pravo padla deviatka, na ľavo trojka.

— Vyhrala! riekol Hermann, pokažúc svoju kartu.

Medzi hráčmi povstal šepot. Čekalinský sa zachmúril, no úsmev sa zaraz vrátil na jeho tvár.

„Ráčite prijať peniaze hneď?“ spýtal sa Hermanna.

— Buďte taký láskavý!

Čekalinský vyňal z vrecka niekoľko bankových poukážok a hneď sa porátal. Hermann vzal svoje peniaze a odišiel od stola. Narumov sa nemohol spamätať. Hermann vypil pohár limonády a pobral sa domov.

Na druhý deň sa zasa zjavil u Čekalinského. Domáci pán držal banku. Hermann podišiel ku stolu; hráči spravili mu hneď miesto. Čekalinský sa mu vľúdne poklonil.

Hermann počkal novú taillu, postavil kartu, položil na ňu svojich štyridsaťsedem tisíc i včerajšiu výhru.

Čekalinský začal. Valet vyšiel na pravo, sedmička na ľavo. Hermann odkryl sedmičku.

Všetci sa zadivili. Čekalinský sa zjavne zmiatol. Vyčítal deväťdesiat tisíc a oddal ich Hermannovi. Hermann ich chladnokrvne vzal a vzdialil sa v tú minútu.

V nasledujúci večer Hermann zas sa zjavil pri stole. Všetci ho čakali; generáli a tajní radcovia zanechali svoj whist, aby videli takú neobyčajnú hru. Mladý dôstojníci soskočili s diványov, všetci sluhovia shŕkli sa do hosťovskej. Všetci obstúpili Hermanna. Ostatní hráči nepostavili na svoje karty a netrpelive očakávali, ako sa hra skončí. Hermann stál pri stole, chystal sa stavať sám proti bledému, ale ešte vždy usmievajúcemu sa Čekalinskému. Každý roztvoril sväzok karát. Čekalinský miešal. Hermann vzal, postavil svoju kartu a pokryl ju hŕbou bankových poukážok. Podobalo sa to súboju. Dovôkola vládlo hlboké mlčanie.

Čekalinský začal metať, ruky sa mu triasly. Na pravo padla dáma, na ľavo túz.

— Túz vyhral! riekol Hermann a odkryl svoju kartu.

„Vaša dáma je prebitá“, povedal Čekalinský.

Hermann sa zachvel: skutočne, miesto túza stála u neho piková dáma. Neveril svojim očiam, nechápal, ako sa mohol pomýliť.

V tú chvíľu pozdalo sa mu, že piková dáma žmurkla a usmiala sa. Neobyčajná podobnosť ho prekvapila.

— Starena! skríkol užasnutý.

Čekalinský pritiahol k sebe prehrané poukážky. Hermann stál nepohnute. Keď odišiel od stola, povstal hlučný rozhovor. „Výtečne staval!“ hovorili hráči. Čekalinský znovu miešal karty: hra išla ďalej.

Zakončenie.

Hermann sa zblaznel. Sedí v Obuchovskej nemocnici pod sedemnástym číslom, neodpovedá na nijaké otázky a mrmre neobyčajne rýchle: „Trojka, sedmička, túz! Trojka, sedmička, dáma!...“

Lizaveta Ivanovna sa vydala za veľmi milého, mladého človeka; on kdesi slúži a má slušný majetok, je synom bývalého správcu starej grófky. Lizaveta Ivanovna vychováva chudobnú príbuznú.

Tomský bol povýšený za kapitána a vzal si za ženu kňažnú Paulinu.

Preložila *Anča Gašparíková.*

Bájka z hory.

Od *Somolického.*

Starý, šedivý horár s dlhou bradou, taký, akých vídavame na poľovníckych obrázkoch, prevesil si kapsu, vzal z kúta hrubú palicu, pohľadom odobral sa od starej na kline visiacej pušky a pomaly kýval sa do hory. V hore nastavil klepec na medveďa; ale medveď, ako by mu to niekto bol pošepol, od mesiaca nepriblížil sa ku klepcu, lebo nebolo badať jeho šlapají. Horár si myslel: Načože mi je puška, keď i tak nepríde huňatá obluda; aspoň sa prejdem po hore a nazrem do siatiny.

Ide, ide hore známymi pŕťami, zastáva, vydychuje. Stromy sa mu prihovárajú, ako starí priatelia, vtáčky štebotajúc, prelietujú ponad ním, tak blízko, ako by si chcely z jeho brady kus vlákna odtrhnúť na viazanie hniezda. Sú za dobre, lebo on, ak zbadal, že mláďa vypadlo z hniezda, čo ako ťažko mu bolo škriabať sa na strom, musel ho nazpäť do hniezda položiť. Za to dostávalo sa mu mnoho vďaky veselým čvirikaním. Ak hniezdo nebolo dosť obozretne vystavené a nepriateľské oko ľahko mohlo ho zbadať: to horár netrpel. Prútikmi a drevkami tak ho oplietol, že ho ani jastrabie oko nevysliedilo. Stávalo sa, že musel i v noci v hore na postriežke vysedávať, a v takom čase, ako by na dohovor, jeho hôrni kamaráti, všelijakého peria vtáci, priletúvali na strom, pod ktorým sedával, a zabávali ho štebotaním. To preto — ako mi on sám hovoril —, aby som nezaspal, lebo vraj treba mať srdce a kto má srdce, toho i vtáky rady majú. Ani srny sa ho nebály. Neublížil im, iba ak musel. A musel niekedy, obyčajne pred sviatky, keď panstvo chcelo divočinu jesť. Ale srny vraj tiež musely zbadať, kedy sú hody, lebo obyčajne poslaly mu starých, chorľavých vyslúžilcov na mušku; keď si z týchto panstvo napieklo pečienky, malo si zuby vylámať. A on, starý zkúsený horár, to dobre vedel a vysmieval v duchu pažravé panstvo, ujedajúc si s chuťou pečené zemiaky a zahrýzajúc surovú kapustu zo suda.

Keď sa blížil ku klepcu, do ktorého macko nechcel sa chytiť, schoval sa za strom a pozeral, či sa tam nehýbe niečo. A veru čosi sa hýbe, ale to je nie ako medveď, lebo je neveľké. Á, veď je to líška! Ako obehuje klepec a posmešne škerí zuby. No, nenajdeš mi, falošnica, myslí si horár, a chce pušku s pleca strhnúť... Miesto pušky strhol s pleca hrubú palicu. No, myslí si, práve teraz, keď sme sa tak stretli, nevezmeš si pušky. Šibal, líška, ešte

ma vysmeje. A veru ho vysmiala. Už bol blízko klepca, a líška len odskočila na niekoľko krokov, sadla si na chvost a, potuteľne sa uškŕňajúc, smelo hľadela horárovi do očú, ba i zaštekala veselo.

Horár, rozumejúci sa do zvieracej reči, nahneval sa a zahodil do nej palicu. Netrafená líška odskočila a zasa si sadla. Nahnevaný zodvihol palicu a pohrozil sa jej: No, veď ja viac bez pušky do hory nepôjdem, beda tvojej koži! Sadol si na peň a obzeral miesto, kde stál listím zakrytý klepec. Líška obďaleč pritiahla sa k jedli, sadla si na chvost a začala hovoriť. Horár sa obzerá, odkiaľ ide tá reč, ale nevidí nikde človeka, až mu zrazu mráz prejde po chrbte, lebo vidí a počuje, že to líška ľudskou rečou hovorí. Nestojte mne, či to človek kedy slýchal!

— Chichichi! Videla som, že ideš do hory bez pušky. Práve keď si z domu odchádzal, vychádzala som i ja z tvojho dvora. Bola som ti z pomsty sliepku zadrhnúť. Predbehla som ťa, mám štyri nohy. Mohla som i viac kusov zmárniť, ale vediac, že si chudobný, vzala som si len jednu. Tvoji páni majú ich viac, i lepšie ich chovajú, ta budem chodievať na lov, ak mi tu doma, v hore, nedoprajete živiť sa. Však kdeže páni zámky berú? A tí chodievajú i do kostola. Ale ja, úbohá líška, čože si položím do úst, keď ma i z vlastného revíru vyháňate a v mojom dome, lebo táto hora je moja domovina, ohňom a guľkami prenasledujete? Hej, ale vy aj zle počúvate svojho kňaza: jedným uchom dnu, druhým von. Hľa, nedávno chcela som počúvať, ako to pekne na organe hrajú a ako to vy ľudia v kostole Pánu Bohu prespevujete. Sadla som si skromne pri dverách pred kostolom a počúvam. Dobre. Staré baby a mladé ženy, ktoré pridlho cifrovaly sa pred zrkadlami, prichádzaly do kostola už po kázni. (A bola by sa im zišla tá kázeň, lebo kňaz kázal o márnomyseľnosti a pýche.) Prechádzaly popri mne, videly ma, ale sa im marilo, že som pes, nevšímaly si ma. Každá si vo dverách naprávala to zásteru, to sukňu, to šatku na hlave, a, trošku povetria vyfúknuc z pľúc — to vy voláte vzdychom — všetky vchádzaly do kostola. A ja dalej počúvam s potešením organ a spev. Zrazu akési chlapčisko beží popri mne. Pozrelo na mňa zadivene, pľaslo rukami a vošlo. Uhádni, čo sa stalo o malú chvíľu? Musíš vedieť, veď si i ty tam bol. Najprv vybehly z kostola všetky deti, za nimi dievky a mládenci, konečne i starí chlapi a baby, ba i kostolník zo zvončekom na dlhej palici, a celý ten zástup vykrikujúc: Chyť ho, zabi ho, hurrá! odprevádzal ma až za dedinu pod horu. I tvoj pán, i ty, nechali ste v kostole iba samotného kňaza a organistu, bežali ste domov pre pušky a — veď vieš — chceli ste mi guľkami preriediť srsť. Smiala som sa z chuti, vidiac vás zďaleka, ako si utierate upotené čelá a ako ťažko vydychujete od dlhého a márneho cválania. Vtedy, strýko, zobudily sa vo mne dve spiace ľudské vlastnosti. Uhádni, ktoré? Sebavedomie a hrdosť. Veď si ty, reku, braček líška, ani nie taká malicherná stvora. Keď k vôli tvojej škaredej koži a strapatému chvostu celý zástup ľudí opustí kostol a, bláznive kričiac, naháňa ťa až pod horu — ty musíš byť niečo vzácneho, ty sama v sebe musíš byť

viac hodna, ako tvoja smradlavá koža a strapatý chvost. Tak veru. Od toho času mnoho sa premenilo v našom hôrnom svete. Pochodila som všetky tajné diery a brlohy a radili sme sa, čo a ako budeme zachádzať s vami. Moje myšlienky a dôkazy prijaté boly so všeobecným zvieracím súhlasom. Medveď ma tak vybozkával a vyobjímal, že ma ešte i dnes kosti bolia, lebo som mu povedala, aby ta nestupil, kde je mnoho listia nahádzaného, to sú ľudské úklady, nástrahy, pod listím je skrytý železný klepec. Teda márne čakáš na macka, ten si zahryzol sladiču a teraz sníva vo svojom brlohu o budúcoročnej žatve, o malinách. On naje sa niekedy i z toho, keď sníva o malinách. Tak ako biedny človek: zaje si v kožke varených zemiakov a pritom si myslí, že sú to lekvárové pirohy. Veď si to neraz sám zkúsil. Biedny i snom musí sa kŕmiť, ako sa pridá.

— Ty bol by si ináče dosť dobrý človek — ale si zakreš a zapáľ fajku, tak — len že si panským otrokom. Myslievaš tak, ako tvoji páni chcú, a potom sú i tvoje skutky také popanštené, ani Bohu, ani svetu. Tí povedia na čierno, že je biele — ty to prikrývaš. Kážu zle robiť — poslúchaš. Chudobu nemajú za nič — ty sám chudobný chudobe nežičíš ohrevi. Krútiš hlavou? Počúvaj, poviem ti rozprávku.

— Nebolo to dávno, vlani na posledné fašiangy. Bola treskúca zima, klince strieľaly. V hore pred zimou všetko sa poschovávalo. Márne som hľadala niečo pod zuby. Zrazu, ako tak cválaním premáham zimu a hlad, tu na kraji hory počujem ľudskú reč. Prikradnem sa bližšie a vidím, že sú to len dve deti, chlapec a dievča. Odhŕňali sneh a kládli suchú a drobnú haluzinu na sánočky. Halúzky obtiahli povrázkom a začali sánočky hýbať. Iba zrazu zastane im v cestu bradatý chlap a skríkne surovo: Kto vám to dovolil? Deti — rúčky a líca maly červené od zimy, ako uvarený rak — zľakly sa a daly sa do plaču. Bradatý chlap roztrhol povrázok, kopol do sánok a haluzi vypadly na hŕbu. Berte sa, skríkol, nech vás tu viac nevidím! Naľakané deti uchytily sánočky a, obzerajúc sa, či bradáč za nimi nebeží, sletely do doliny. Div, že ma vtedy parom od zlosti nevzal. Mala som sto chutí gágor prehryznúť tomu bradatému chlapovi. Zo zvedavosti bežala som i ja za deťmi. Došly ku biednej chalupe a vošly, a, že už bol súmrak, ja fuk za nimi. Schovala som sa pod posteľ. A čo som tam videla a počula, na to nikdy nezabudnem. Ešte i moje detné deti budú o tom rozprávať. V izbe bola zima, ako na holiach. Papier, ktorým bola tabla obloka nahradená, bol pretrhnutý, cez dieru si vietor vytruboval. Na jedinej posteli ležala žltá mladá žena, bola ako neživá. Deti išly rovno k posteli a schovávaly si skrahnuté ruky pod perinu. Už neplakaly. Po hodnej chvíli chorá žena k deťom: No a teraz, deti moje, zakúrte si. Chlapec sa rozplakal: Nedali nám dreva. Mať porozumela. Bola by tiež zaplakala, ale nemala už v očiach ani tej slanej vody, čo vy slzami nazývate. Kázala deťom vyzuť sa a k nej si ľahnúť. Deti si poodväzovaly handry s nôh, lebo to bola ich obuv, a ľahly si k materi,

jedno s tejto strany, druhé s tamtej. Nastalo ticho, deti zaspaly. Čo robiť? Von som nemohla, pokrčila som sa a čakala som do rána. Zavčas rána prišla tá hrbatá žobráčka, veď ju poznáš, čo po dobrých ľuďoch chodieva. Doniesla deťom vyžobraného chleba. Hltaly ho, ako vĺčence. Žobráčka sa nachýli ku chorej a vidí, že má bradu ovisnutú. Ach, beda-prebeda! zabedáka, veď vám je mať u Boha! Deti len neskoršie pochopily strašnú vec, keď im vystreliť mať na dosku. Darmo je, ale čo je pravda, to je pravda, vtedy i moje liščie srdce zamrelo a akási horúca vlaha zatemňovala mi zrak. Vyšla som na dvor a odtiaľ ku kaštieľu, či tam reku nestretnem nejakú zablúdenú kuru. Kury som nestretla, ale pred panským kaštieľom videla som celý rad panských sánok, a stál tam i ten bradatý chlap, čo to tie deti z hory bez rážďia vyhnal. Potichu — klial. Všetkých paromov i so strelami pohádzal pánom do hlavy. Z kaštieľa ozývala sa hudba, ľudský krik a rehot, zvonce a hrkálky na koňoch tiež hraly a kone podskakovaly. V tom na veži zazvonili, zvon volal ľudí na popolec, lebo bola Škaredá streda. Keď bradatý chlap počul zvoniť, prežehnal sa a takto hundral pre seba: Hľa, chudobný svet ani sa nezabával cez fašiangy, lebo nemal za čo, a predsa ide do kostola pokánie činiť, dá si čelo popolom posypať. A tí tam — celý život fašangujú, a pokánie? Na to majú vraj dosť času potom, keď už bude smrť pred bránou stáť. A teraz choď, hriešny človeče, s opitými, nevyspatými chlapmi na poľovačku. Iste mi podstrelia so dvoch honcov... Tak sa stalo. Chudobnému želiarovi-honcovi prestrelili pravú ruku; nenašiel sa, kto, teda mu ani za bolesť nezaplatili. A že mu je pravica do roboty nesúca, nezbývalo mu iba vziať do ľavice žobrácku palicu. Ale mal ženu a deti. Ony naprosily občanov, a ctená obec vyvolila ho za „naj vyššieho" obecného úradníka — za sviňského pastiera. Tak živí seba a čeľaď. Chichichi! a ten bradatý chlap na tej poľovačke dostal od pánovho nebradatého syna zaucho, až mu čiapka odletela, a to len preto, lebo celý zvierací svet poschovával sa pred opitou čeliadkou. Ako by mu to ten bradáč bol zakázal nevyliezť z dier! Zajaca nevideli, ale honcovi pravicu prestrelili. No, a potom bol pohrab tej umretej. I ja som tam bola. Schovala som sa do prázdneho kurína a škárou som pozerala. Akýže, reku, pohrab? Ani nezvonia, ani kňaza, ani rechtora... Hja, bola biedna, a biedni nemajú peňazí. Zvony by aj zadarmo zvonily, lebo majú srdcia, ale ich drevené ruky potrebujú stisnutia ľudských rúk. Chlapi vyniesli z neohobľovaných dosák sbitú truhlicu, položili na máre a zaniesli na cintorín do jamy. To bol celý pohrab. My ešte i nenávideného poľovníka krajšie pochovávame, ako to na obrázkach vídavaš. Mrzelo ma, že nevidím jej detí kráčať za truhlou. To sa muselo niečo prihodiť. Čakám. Zrazu otvoria sa dvere na chalupe, na prahu zastane stará hrbatá žobráčka a začne vykladať: Ach, Bože, prebože! Už ste mi u Boha, holúbätá moje, anjeli moji zlatí! O, ľudia bez srdca, vy ste vina, že ľaliové rúčky zamrzly! Vykladanie žobráčkino privábilo súsedy. Pred nimi žobráčka spustila dlhú smutnú nôtu: Chúďatá, od zimy dostaly záškrt, a aj zadusil

ich. V hore bývame, a dreva žiadame. Chúďatá ešte tejto noci vykrikovaly v blúznení: Bradatý chlap kopol do sánok, vyvrhol haluzinu; utekaj, Janko, lebo beží za nami bradatý chlap s palicou! Mama, nemáme čím zakúriť, lebo nám nedali dreva! Nedaj ma, Marka, chce ma vziať ten zlý bradatý chlap! Mama moja, oziaba ma v nohy! Potom zatíchly moje holúbky, na veky zaspaly. A ja viem, kto je to ten bradatý chlap — no, bodaj i on v hore zamrzol!... Žobráčka zakliala a ja som jej v kuríne prisviedčala.
— Strýko — horár, fajka ti z úst vypadla, zodvihni ju a zakreš si. Nechce sa ti kúriť? Namrzel si sa, aj si zbledol. Ahá, uhádol si, že ten bradatý chlap, čo to bude v pekle pod kotál podkladať — ty si. Ak ma ten veľký pes pustí, čo pri pekelnej bráne stráži, prídem ťa pozrieť, ako budeš drevo štiepať a štiepy pod kotál podkladať. Ech, či sa ti bude kečka pražiť!

— Strýko, viem, čo chceš povedať. Že je to hora panská, a ty ju musíš hájiť. Panská? Vari ľudská a — zvieracia. Či len páni stavajú domy, či len páni mrznú? Ona rastie pre ľudí a pre nás. Že to tak stojí v pozemnej knihe na papieri? Papier! Zákon na papieri, ale opravdivá pravda u Boha. Papier dá sa rozdriapať a pravda len klamať. Mojžiš mal onakvejšie zákony na kamenných doskách, a v hneve roztrepal ich na kotrbách modlám. Potom ich napísali na kožu môjho prapraotca; i kožu mole zedly. A vaše zákony na papieri? Pokým vy svoje zákony budete písať na papier a nie do svedomia, do srdca, do tých čias sa nevystatujte, že ste viac, ako my, vaším olovom prenasledovaní obyvatelia hôr. Líška líšku nezabíja, ale človek človeka áno. My sa pridŕžame svojich prirodzených zákonov, ktoré nikomu neškodia. Medveď len v čas núdze, keď nemá malín, zabije si ovcu, ale nikdy nie medveďa. A človek i bez núdze zabíja nielen medveďa, ale i človeka. U nás má takú divú prírodu tchor: dosť bolo by mu krvi z jednej kury, ale on v svojej pálčivej žížnivosti vydrhne celý kurín. Preto ho nenávidíme, lebo pre jeho sebectvo trpíme i my nevinní. Keby som sa dostala do tej vašej pozemnej knihy, vyškriabala by som mená majiteľov-pánov a napísala by som: Majiteľ hôrneho gruntu je tmavá a ľadová hviezda, naša pramater zem, a užívatelia sú v jednej polovici potomci Adama a Evy a v druhej polovici všetky štvornohé a operené dvojnohé zvieratá. Preto som nazvala našu zem tmavou a ľadovou, lebo ak by sa slnku zunovalo hľadieť na vaše hriechy a len na rok vyhasilo by svoj lampáš, čo by ste všetky hory podpálili, neminul by rok a boli by ste hore kopyty. Neusmievaj sa, strýko, lebo podľa môjho líščieho, papierovou múdrosťou nerozkývaného rozumu, po pravde spravedlivosť taká mala by byť i na papieri.

— No, ale si pripáľ, strýko. Tak. Keď som ťa aspoň raz na mušku dostala, od srdca chcem ti do duše nahovoriť.

O sebe poviem slovo. Ty azda povieš mi, že každá líška svoj chvost chváli, ale nenahnevám sa na teba; navykla som na to, lebo mne nevinnej každá hus na cti utŕha. Prečože vy strieľate na pr. srny, keď máte dosť chleba, ovocia, ba i sprostých volov, kráv a

bravov? Veru nie pre hlad, ale zo samopaše, ako keď deti štípu šteňatá a mačatá, majúc z toho radosť, keď úbohé zvieratká štekajú a mravčia od bolesti. Ani sa vám nevypláca taká poľovačka. Pre jednu srnu mnoho ráz toľko drahého času zmárnite, že je ten čas viac hoden, ako desať sŕn. Samopašníci a maškrtníci ste. A potom mňa prenasledujete, že vraj srny hubím. Z potreby hubím, lebo môj prázdny žalúdok nestroví ani ovocia, ani sladkých korienkov, ani mäsiar nedá mi na bradu kilo mäsa, vediac, že ja platievam na Nikdala. Ale keď ja hubím, vtedy osožnú vec robím. Neusmievaj sa, ja som hôrny lekár. Počúvaj. Poznám, ako vieš, všetky kúty, kde pásavajú sa srny. Keď ma už hlad, môj jediný a častý hosť, veľmi morí, priplichtím sa k pasúcim sa srnám. Prezrem si kŕdlik a svojím bystrým doktorským okom skúmam, či niektorá v kŕdli nie je chorá. Ak vysliedim zrakom, že sú všetky zdravé, nechávam ich na pokoji a potíšku poberávam sa k inej pašienke. Rozumie sa, už i preto nechávam ich na pokoji, lebo zdravá srna má lepšie nohy, ako ja. Ak zbadám, že je niektorá smutná, viem hneď, že je na pľúca chorá. Tejto chorej, reku, zbavím kŕdeľ. Zdvorile predstavím sa srnám, ony ma prívetive pozdravia s fŕ! a cupy-lupy! veselým skokom dávajú sa na útek. Ja za nimi. Chorá srna, suchotárka, zaostáva, až konečne zadychčaná padá, a ja potom — veď vieš, čo potom býva. Vy máte nože a olovo, ja zuby. Strýko, ja sa nezmýlim nikdy. Moja doktorská diagnóza je infallibilná, v každom takomto kázuse konštatúvam, že má roháč alebo šuta morbus, ktorý vy voláte tuberkulami, po našsky pľúcnym neduhom. Zavolám čeľaď a najeme sa na celý týždeň, za ktorý čas — nepočítajúc do toho kávičkových a pivových olevrantov — vy ľudia jedonadvadsať ráz všelijakou babraninou nabíjate svoje žalúdky. Vo veľkých zimách dostáva sa z toho ešte i kmotrovi vlkovi, aspoň koštiale oberať. Ty vieš, že sú suchoty chytľavá choroba. Nuž teda. Keď sme my tú suchotárku zedly: zachránily sme zdravé srny od suchôt. A že sa srny rady pásavajú za rožným dobytkom, ba i zamiešavajú sa do kŕdľa statku: vykántrením suchotárky zachránila som od suchôt i rožný dobytok. Tak je, tak, len sa spýtaj pastierov. To je, pravda, dľa tvojho náhľadu, nekultúrna vec takýmto spôsobom suchoty liečiť. Nekultúrna je, však tu, v hore, je naturálna. Jednako ja za tú vašu kultúru nedám deravého zuba. Aká je tá vaša kultúra, humanizmus a či ľudskosť, povedia ti moji dvaja známi Detvani. Nebudem ťa už dlho zdržiavať. Stalo sa, že Matúš, ako obyčajne, v noci poblúdil. Ako tak blúdi, zablúdi až ku košiaru. Počúva — liate zvonce. Keď sú tu zvonce, myslí si, musia tu byť i ovce. Šikovný skok, a bol v košiari. Aby, navracajúc sa na svoj laz, nepoblúdil, prehodil cez lesu ovcu, takú, čo nemala zvonca, a hybaj s ňou v nohy. Chudák, len čo ju stihol do poly vyzliecť, už ti mu boli na krku valasi. Ovcu mu vzali, jeho ubili, poviazali a na dovažok ho oddali žandárom. Žandári zaviedli ho pred súd do Bystrice, a súd len tak od oka nameral mu polroka väzenia. Bolo to drahé zablúdenie do košiara. Polrok sa míňal, a tu Matúšov-väzňov dobrý

kmotor a sused Jano rozmyslel si, že pôjde svojmu milému kmotrovi v ústrety až do Bystrice. Vzal si chleba, syru a niekoľko groší a dal sa na cestu. Šťastlive stretli sa pred väzením, stisli si mocne ruky a, majúc zo seba a z voľnosti radosť, ich prvý priateľský krok bol do krčmy zazdravkať si. Vytúžiac sa, pobrali sa popri železničnej dráhe pešo domov. Mrkalo, keď kdesi okolo Slatiny na lúke strhla sa medzi nimi škriepka. Padala kosa na kameň a kameň sypal iskry. No, Detvanov jazyková vojna neuspokojuje. Páni mávajú pri súbojoch svedkov a lekárov; Detvani tých nepotrebujú, vybavujú svoje čestné veci medzi štyrmi očami. Tak i Matúš s Janom. Matúš si oddýchol za polroka vo väzení, bol mocnejší, ako kmotor Jano, a koniec súboja bol, že Matúš dostal sa na vrch a tak zmlátil svojho dobrého pána kmotra a súseda, že Jano zostal skrvavený nehybne ležať. Matúš stojí nad kmotrom a zťažka vydychuje. Pomaly chladne mu hnev, hýbe pána kmotra, prihovára sa: Kmotre, kmotrík môj radostný; Janko, súsed môj dobrý, vedže, ľadže, neblaznej; nie si decko, vstávaj. Ak nevstaneš, na môj hriešnu sa nahnevám... Jano nič. Ej, bysťubou! myslí Matúš, toto je čertova robota, na tejto lúke čerti so strigami museli sa naháňať. Čo teraz? Vyzul krpec, onucou obviazal kmotrovi zakrvavenú ruku a, ako mocný chlap, vzal si kmotra na chrbát a pod úbočiami, aby ho nik nestretol, na svoj laz. Cestou si viac ráz oddychoval, preberal kmotra, plakal nad ním, ale ten len nedával znaku života. Okolo polnoci boli pod strechou. Ženy, znajúce detvianske bojové obyčaje, ani sa nespytovaly, čo sa stalo. Toľko zbadaly, že Jano dýcha, a keď mu celú hlavu dobre natrely octom, prišiel k sebe. Prvá jeho otázka bola: A kde je Matúš? Išiel priahať, odpovedaly ženy, pôjde ti do mesta pre doktora. Jano povie: Načo doktora? Či musí každý čert vedieť, čo bolo medzi nami? Ľadže, prehryzol mi palec, a ten i od skorocelu sa mi zahojí. Hej, ale potom mu odplatím! Obe ruky mu zlámem... Toto posledné, pravda, nestalo sa, lebo Janovi otrávila sa krv a tiež zahryzol nie síce Matúšovi do palca, ale do zeme. Takáto je tá vaša kultúra a ľudskosť. Chceš povedať, že len na detvianskych lazoch u Matúša a Jana? Choď hoci do Trantárie, všade najdeš Janov a Matúšov, s tým rozdieľom, že jedni obliekajú si halenu a druhí frak. Avšak to ešte neprebíjalo by hlavu celému svetu, keby sa pobil Jano s Matúšom v krátkom náruživom hneve; ale si predstav, že Jano má stohlavú rodinu a Matúš tiež toľkú. Matúš má na roli krajšiu pšenicu, ako Jano. Jano závidí a zo závisti zadiera do Matúša. Samým nechce sa biť, volajú si svoje rodiny na pomoc, ktoré zas volajú na pomoc iné rodiny, ba najímajú na pomoc i Cigáňov z búd, a začne sa pračka. Tlčú, perú sa, zuby si vybíjajú, a keď už zachríply i staré baby: oba bojovavšie tábory nadchnuté vraj citom ľudskosti, pokrytecky berúc do úst sväté meno krvou pohanenej lásky — navzájom obväzujú si rany, s parádou pochovávajú poprekáľané telá. Slzy sa valia, ani jarné riavy. Napokon býva veselý kar, ktorý obyčajne tiež, keď i nie krvavo, ale so škodou istotne končieva sa. Že sme my hôrni obyvatelia lepšej kultúry schopní, dávno sme

dokázali. Tam máte svoje domáce zvieratá, aké sú krotké, pokojamilovné! Veru mohli by ste sa učiť od nich krotkosti, lepšie by ste spávali, i tie Božie oči na nebi krajšie hľadely by na vás. No, na dnes dosť; Cigáni začínajú mi klince kovať v bruchu, nazrem do revíra. Do videnia, strýko.

Horár sa zodvihol, v roztržitosti len že nestupil na klepec pre medveďa, a zamyslený spúšťal sa pomaly do doliny.

Gustáv K. Zechenter.

Z vlastného životopisu.

(Pokračovanie.)

Professor Gustáv v. Rath z Bonnu na Rýne 23. februára 1878 posiela mi nazad môj do nemeckého preložený geologický opis kremnického okolia i s mappou, s poďakovaním. Moju prácu s mappou predložil zasadnutiu spolku geologicko-mineralogickému v Bonne a bola s uznanlivosťou prijatá. Vrelo sa zaujíma tiež o etnografiu tohoto okolia. Keby tak ďaleko nebolo, poznamenáva, ako by on rád, teraz už mnou poučený, upozornený, tento kraj v mojej spoločnosti preskúmať. S poľutovaním dopúšťa, že tunajší nemecký živel kultúrne značne račkuje. Z vojny rusko-tureckej očakáva pre tamošných posavád v jarme tureckom stonavších 6—8 millionov počitujúcich slovanských kresťanov blahé následky. Úfa tiež, že sa národy uhorskej krajiny vymeria a tak svorne ruka v ruke bez rozdielu kmenov vopred kráčať a sa mravne a hmotne veľadiť budú. 3. marca mi posiela zajímavé dielo svojho priateľa a bývalého učenníka dr. Th. Wolfa, ktorý vulkána, najvyššieho tohoto sveta, Cotopaxi, v okolí mesta Quito z vlastnej zkúsenosti a videnia opísal. 25. mája Rathovi ku skúmaniu poslaný hodrušský syenit je, dľa jeho mienky, žabicový diorit (Quarz-Diorit).

Ján Apáti-Abt, muž mojej sesternicin Lorkin, bol baňským radcom v odpočinku a kráľ. komisárom vo veciach ustúpených na 90 rokov rak. železničnej spoločnosti v Banáte; keď môj brat i pri mojich dopisoch úplne nevysvetleným spôsobom zamĺkol a ja, dozvedajúc sa, ani jeho bydlisko vypátrať som nemohol, obrátil som sa na Abta v Oravici meškajúceho, aby mi on vývod o bratovi dal. Ešte podotknúť nádobno, že Abt vtedy bol 79-ročný a stál 61 rokov v ärariálnej službe a on prostredkoval potyk medzi prenájomníkmi rakúskej železnice, totižto kráľ. ärárnych majetkov v Banáte, a medzi ärárom.

Abt mi v otázke bratovho postavenia nasledovne odpísal: Eduard stál v službe c. k. štátnej železničnej spoločnosti a išlo mu dobre, ale šiel, zunujúc dobrotu, na ľad tancovať. Spoločnosť ho penzionovala s 900 zl. Pracoval potom u akejsi anglickej spoločnosti na kamenné uhlie na Dunaji. Ale keď sa toto nevyplácalo, odstúpil a sa utiahol do Moldovy, kde od priateľov a príbuzných odlúčeno

žije. Svoju švagrovu dcéru Etelku, sám nemajúc detí, ešte ako drobné decko adoptoval a ju pečlive vychoval. Keď vstúpil do penzie, bol domácim náradím, striebrom a cennými mineráliami drahne zásobený. Peniaze v hotovosti a cenné papiere by bol mohol mať ale — sotva mať bude. Abta spravili zemänom, Abt-Apáti Jánošom. Lorka, jeho žena, umrela 1873-ho roku.

Dľa listu Juliusa Plošica 19. marca 1878 na Sládkovičov (Braxatorisov) pomník sišlo sa do 1400 zl., ktoré v turčiansko-svätomartinskej úrokovni na $7^1/_2\%$ uložené sú a tak ročne 105 zl. % vynesú. Ale poneváč jeho rodina, pozostalá žena a syn, v núdzi postavení sú, vydalo sa heslo, aby sa z tých peňazí im pomoc poskytla. Čomu však Ľ. Turzo odporoval. 11. mája Plošic píše, že nesmierne množstvo húseníc zapríčinilo mu mnoho práce a starosti, obáva sa, že už i jeho ako nejaký kaleráb objedia.

Plošic ešte vše má nepríjemné hádky s biskupom. Chystá sa na „solenú" a solennú odvetu p. biskupovi, lebo on vraj v takýchto pádoch nerád dlžníkom ostáva. 3. decembra 1878 gratuluje Mariške, že sa vydáva. Odvetou jeho pobúrený biskup rúče mydlí Julka a vo svojej filippike vytýka mu v službe „irreverentiam et inobedientiam".

Karol Kuzmány v Trieste máva často chorých. Paľo K. je veselý a jeho 3-centová manželka ho často mydlí, čo si on veľmi k srdcu nepripúšťa. Peter sa nazbyt zasa oženil, a trpí na nedostatok peňazí; fabrika na cukerlíky sa mu skyslela. V Brezne kedysi vyrábal ocot, a vo Ľvove sa oddal na cukríky!

Keď som J. Čipkovi písal, pýtal som sa ho, či sa moji starí kamaráti, tak ako za mojich čias, schádzavajú a veselia? Na to mi on 11. apríla odpovedá, že áno, že sa síce schodia, ale len poriedku, ale ďaleko nie už takí veselí, ako za mojich čias, lebo veru starejú, a s vekom starosti rastú. Lopušného žena Adela často postenáva. Kozelnícky tiež akosi vážneje. A on, Janko, má s Topoľčany a Grlicou, ako predseda spolku gverského, mnoho oštary. Robia tam s deficitom, a účastinári platiť nechcú; tak tedy čo?

Slovenský Spolok v Prahe — dľa listu Antona Müllera — sa schádza. On, Müller, trudí sa a s biedou zápasí, ako to už u slovenských chudobných študentov býva. Má istého Hríčovca kamaráta, jehož zvláštny osud, a veru zaujímavý, opísal. Hríčovec bol synom chudobných drotárskych rodičov z Kolárovíc. Keď mu chudera mati odumrela, bol ešte malým chlapcom. Otec, neveľmi poetického smýšľania, pojal chlapca so sebou do sveta. Celý jeho cestovný kapitál pozostával s 3 zlatých v hotovosti a osem bochníkov. Kým do Brna dotiahli, už otec tie tri zlatky dolu gágorom prelial; 4 bochníky zjedli, a 4 im premokly, a keď zasa uschly, tvrdé boly ako čedičová dlážka. Tu sa rozišli, a drotárik nútený bol sám sa prebíjať trampotami žitia. Ba prihodilo sa, tomuto ešte nepraktickému umelčekovi, žobrať, a pri samom prvom pokuse sa mu zle podarilo. Vkročiac s klobúkom v ruke do dvora, ovalil sa naň dvorný, ale nezdvorilý pes, a bol by drotárika nešeredne požuval, keby ho pribehnuvší dvorskí ľudia neboli zastali. So 3—4 pascami na kapse

dotiahol konečne do Prahy, kde ho náhodou jeden dobrosrdečný študent spozoroval, si ho obľúbiac, k sebe do hospody vzal, opatroval a litery ho učil poznávať. Ľudomilý študent odporúčal ho ku kováčovi na remeslo za učňa, ale k tomu neschopnému, slabému to neslúžilo, a ochorel. Vyzdraviac, chopil sa zasa drotárstva. Tu istému mlynárovi sa šumný, vnímavý šuhajík tak zapáčil, že si ho podržal. Dal ho vychovať, a teraz, ako mi písal A. Müller, ktorý ho dobre zná, chodí ako pilný študent do IV. techniky. — Študuje v Prahe 12 Slovákov. Šiesti na technike, traja sú filologovia, jeden medik a dvaja na obchodnej akademii. Utvorili si súkromný spolok, a úfajú, že sa naskoro verejným stane.

Biskup Ipolyi prinútil Truchlého od redakcie „Orla“ odstúpiť. Akonáhle J. Francisci z Viedne sa navráti, kde svojho syna navštívil, musí sa porobiť poriadok aspoň pre dočasnú redakciu toho časopisu. Ferienčík sa ponosuje, že mu para vychodí, má zádych, a žena mu tiež chorá. — 3. júna Martinčania sháňajú rukopisy o mojej ceste do Talianskej. Redaktorom „Orla“ stal sa Mikuláš Ferienčík a S. Zachej. Ferienčík vyzýva nás, aby sme ho, idúcky do Spiša, navštívili.

V tej istej veci so svojho stanoviska píše mi A. Truchlý 9. mája. Musí odstúpiť od redakcie „Orla“. Barón Anton Radvanský, zvolenský župan, odvolajúc sa na ministeriálny rozkaz, obrátil sa na biskupa Ipolyiho, a biskup naložil Truchlému, že jestli hneď od redakcie „Orla“ neodstúpi, oddá ho konsistoriumu. „Orla“ budú M. Ferienčík a A. Pietor redigovať.

Z B. Bystrice 18. mája Ľudovít Turzo rozpisuje sa o tom, že mu došly s mnohých strán prejavy, aby sa z peňazí na Sládkovičov náhrobník nasbieraných, to jest z ich úrokov, na podporu vdovy a sirôt vynaložilo. Ale Lajko, ako predseda pomníkového výboru, to urobiť sa zdráha, a má k tomu tiež slušné príčiny, lebo v tom výbore uzavreto a verejne vyhláseno bolo, že sosbierané peniaze vynaložiť sa majú *na pomník*, ovšem i s úrokmi. Peniaze sa sbieraly a dávaly pod týmto heslom, a od toho sa odstúpiť nemôže. Tak na pr. dal župan barón Anton Radvanský k tomu cieľu 20 zl., Paľo Kuzmány 25 zl. atď. A hoci by dľa nového návrhu vdovu a siroty podopierať i tak šľachetný čin bol, predsa to voči nepriateľom našim, voči tlači urobiť neradno i z toho ohľadu, že by podnik podriadili ostrej kritike, že sme, slova nezadržiac, obecenstvo zavádzali. Pri takýchto okolnostiach by Lajko, z horudaných príčin, z predsedníctva výborového musel odstúpiť. 10. augusta bol i so synom Ivanom u mňa, a cítili sa dobre. Potom mi malý Ivanko v otcovom liste, detskou svojou rukou zvláštne, otcovým návodom, písal. Pozdravuje v ňom i nášho kočiša Ondriša (Spišiaka), s nímž sa bol skamarátil, a naložil mu blahosklonne, aby kone dobre opatroval. Teraz (roku 1903) Ivan Turzo je už ako advokát a následník otcov v B. Bystrici a otcom viac detí.

P. A. Stojan, kaplán v Pribirí na Morave, 23. mája mi zvestuje, že ku 1000-ročnej pamiatke odumretia sv. Cyrilla má sa na

Vyšehrade ozdobiť chrám. Pýta hmotnú podporu, zvlášť predmety ku loterijnému vyhrávaniu súce.

Po smrti Alexandra Hella, zaťa môjho brata, professora prírodných vied na tunajšej reálke, zaujal jeho miesto dr. Annay dočasne, a na dlho sa tu neobdržal. Tento svojmu lekárskemu povolaniu zneveriaci sa človek bol hotovým podivínom, starý skostnatený mládenec, ku vedám ním prednášaným nechoval sa s veľkou láskou. K čomu sa on najlepšie hodil, bola venologia, nie že by bol býval pijanom, ale z passie ako vygazdovaný majiteľ viníc. V tomto obore sa on u nás ovšem vyznačiť nemohol. Ako s kollegom a professorom prírodných vied sme sa skoro obznámili, a tak som mal možnosť o jeho plytkosti v týchto vedách sa presvedčiť. Nemotorný tento vysoký, chudý skúmateľ chodil s veľkým vrecom, cez plece prehodeným po vidieku, sbierajúc doň skaly, na aké sa práve cestou potkol. Ako rečeno, nezadlho tento meteorický vedomec opustil tunajší reálny ústav, a pobral sa ta kamsi, kde révy rastú.

Na jeho miesto prišiel za professora Jur Teschler, rodák z Vernára v Gemeri pod Královou hoľou, syn bývalého Koburgovského lesného. I tento, v svojom obore a chemii dobre podbitý šuhaj, sa so mnou, ako priateľom a dilettantom nerostov a rastlín, skoro obznámil a — potom stal sa mojím zaťom. Chodieval často k nám, a ja brával som ho často ku mojim úradným vychádzkam do okolia, kde sme sa živo a vzájomne o prírodných veciach rozmlúvali. Prvý list ním mne písaný bol 17. júna 1878. Bol tu pri maturitných zkúškach ministeriálnym povereníkom dr. Krenner, professor mineralogie v Bpešti. Poneváč Teschler, hatený zkúškami, s ním prísť nemohol, pre krátkosť času mi ho listovne odporúča, aby som jemu svoju poriadnu mineralogickú sbierku ukázal; čo sa i stalo. Druhý list písal z Bpešti, kde nám mal vyhľadať upotrebovaný síce už, ale dobrý a pekný koč. Čomu on vyhovel. Ztadiaľ išiel na Čal ku sestre, za koburgovským lesným majstrom Findlom vydatej. Takto započala sa známosť s naším budúcim zaťom.

Pri výkazoch diét mi všemožné prekážky robili a ma nepríjemne štípali. Tak na pr. mi výbeh na Blaufusz, Lúčky a Dolný Turček a Piargy preto neodmeňovali, že ja z tých obcí, pokonajúc tam slúžobnú povinnosť, ešte vše do poludnia sa vrátiť môžem. Ale treba znať, že len tie vychádzky slobodno bolo počítať si po 1 zl. 20 kr., keď človek nútený bol čas cez obed tam strávit, t. j. že som musel tam obedovať a tak mimo domu v hostinci troviť. Nuž ale toto nariadenie bolo hlúpe a skrivodlivé. Hostincov tam i tak niet, kde by bol mohol obedovať; to by som tedy alebo pri voze, alebo kde toho nebolo, na pni alebo skale z vlastnej kapsy bol musel odbaviť, alebo, vrátac sa domov, zameškaný obed popoludní dovŕšiť. A konečne ako na Blaufusz a Lúčky je prístup menovite v lete pre náramne planú cestu na koňoch a ľahkom vozíku takmer nemožný, a jestli to podnikne, stavia svoje rebrá a rebrá koní i rebriny vozové na kocku, a najsprávnejšie je tú cestu pešo vykonať. A tak bývalo obyčajne, ja pán jechal som s vyplazeným

jazykom (ku cti tým, čo také hlúpe nariadenia vynášajú), a moje kone i s kočišom fajčily si cigary na stajni.

Ja som dosť proti zrejmej tejto krivde demonštroval, ale dlho, dlho nadarmo, až kým sa to ústne s baňským radcom v Štiavnici neodbavilo. Bol raz v tomto 1878 roku finančný radca Jul. Divald v Kremnici, tu prechorel, a ja k nemu povolaný som ho liečil. Bol to ten istý, čo ho dr. W. Toelg „Umständlichkeitsrathom“ pomenoval. Tento nový titul mu ktosi ochotne oznámil, a jeho to nemálo rozzlobilo, zažaloval Toelga pri direkcii, a treba bolo mnoho času a trpelivosti so strany dr. Toelga, kým tá záležitosť, a veru malichernosť, v piesku sa rozbehla. Na tohoto pána škrutátora, cez jehož prsty a nechty naše diéty prechodiac, česané a obyčajne šklbané bývaly, som sa vo veci zadržaných diét obrátil a som dostal od neho nasledujúcu poradu, aby som na štiavnickú baňskú správu, alebo touto cestou na ministerstvo podal nekolkovanú prosbu, a tam aby som dokázal nevyhnutnosť baviť sa cez poludnie von z domu, a to otobôž, keď i sama direkcia uznáva 4 hodiny cestovania sem i tam. Do 10-tej rána musím tu v meste chorých navštevovať, skorej odísť nemožno, rano včas je ordinácia pre ambulantných. Popoludní chorých navštevovať je, mimo náhle prechorelých, nesnadné a neobyčajné.

V júni boli sme v Krížovej Vsi. Vtedy kúpil som kobylu so žriebaťom za 180 zl. Bol to krásny, ale chybný zver, menom Koketta. Hoci mi kúpu sám tesť odrádzal, predsa som ju od matky kúpil a dal som si ju do Kremnice doviesť. Tam sa potom dokázalo, že má tú chybu, že hocikedy na ceste postavená dostala do zadnej nohy kŕč, tú nohu potom pod seba stiahla a, skackajúc na troch nohách, začala sa náramne potiť; ale vtedy nesmeli sme zastať, lebo by sa tvrdo bola mohla s miesta pohnúť. Museli sme chuderu ďalej hnať, kým sa zas rozknísala, a zasa na štyroch ďalej kráčať mohla.

Krásno žriebä volalo sa Indián a pochodilo z cis.-kráľ. koniarní. Tento Indián taký bol krotký, že on hocikedy zo stajne sám prišiel k nám na vizitu, a keď panie kolo stola pri olovrante sedely, vybral si celkom pokojne kúsky cukru. Keď sa chyba Kokettina vonkoncom napraviť nechcela, poslal som s ňou, so žriebaťom a koňom, dlhým to ruským fakovom, do Zvolena na trh, kde ma Židia dokonále ofarbili a mne za ňu i s Indiánom 50 zl. vyplatili. Ostal mi Fako; pýtal som zaň 180 zl., ale to mi nedali. Po obede domov sa s ním vracajúc, vybehol za mnou z krčmy Strehlinger, že mi dá zaň 150 zl., že ho na krútenie mlátidla upotrebí, že sa môžem na ňom domov zaviezť, a o týždeň prijde si poň. Ja namrzený pre Kokettu, nechcel som popustiť, a on nechcel pridať, a rozišli sme sa. Medzitým kúpil som a dostal zo Spiša dva druhé kone, a Fakova musel som tiež na zbyt ešte chovať. O dva týždne prišiel Peťko, kompan arendátora Trích Dubov pri Hajnikách, a ponukol mi — 75 zl. Čo robiť? Dal som koňa za pol ceny ta. Pokutoval som sa sám seba. Indiána vychoval zvolenský Finka na znamenitého krásneho koňa. Nuž a ja som mal figu.

V dobe od r. 1850—1854 som sa raz bol vybral s professorom Karlom Kuzmánym cez vrchy z B. Bystrice do Kremnice a ubytovali sme sa u tehdajšieho kr. baňského šafára Andreja Jurenáka, pozdejšie správcu špaňo-dolinského, bývalého ev. modranského gymnaziálneho professora, muža učeného, ktorý nás i do hlavnej c. k. dolne Ferdinandovej zaviezol. Andrej Jurenák 15. júla 1878 mi z Rieky, už na odpočinku, píše. On, starý, 72-ročný človek, sa naveky potuluje, už tu, už tam býva, raz v Ostrihome, zasa v Linci, už v Rieke atď. Na svojich cestách zastavil sa vo Viedni u Dionýsa Štúra a s ním sa mnoho rozmlúval o veciach, týkajúcich sa c. k. Ferdinandovej dolne, od Tekovského Sv. Kríža hore pod samú Kremnicu vedúcej, a o nálezoch v nej učinených. Spomína, že pod jeho správou počiatkom päťdesiatych rokov predošlého stoletia vyniesli niekoľko korytiek bytuminesného dreva vyše Kremničky, ktoré bolo ku ďalšiemu skúmaniu v úradnej pisárni uložené. Či sa to vraj ešte tam nachodí? — Pod Kremničkou sú odtisky javorových listov, dľa neho Acer Jurenaki nazvaných. Baňský radca Richter mu vraj písal, že tá dolňa bude asi v 8—9. rokoch prebitá, no aby som potom pri tej slávnosti i na neho ako pôvodne spoluúčinkovavšieho pamätal, a poneváč on to už dožiť sa netrúfa, aby som pohár vína s heslom „živili!“ i za mŕtvych vypil.

Ján Francisci 2. augusta 1878 mi píše, že „Žarty a Rozmary“ sa veľmi pomaly míňajú. I Hurbanovi s jeho almanachom sa nič lepšie nevodí. On svoje vydanie i sám odsudzuje, lebo myslel, že keď *Nitru* česky vydá, ju Česi chvatom rozchytajú. Ale sa to veru nestalo. Černokňažník, ktorý mal pri prejatí administrácie kroz Francisciho 750 odberateľov, mal za tým len 450, a teraz ich má len 358. Príčinou toho je redaktor Černiansky. On má ku humoristickému časopisu mimoriadne krásne vlohy a vlastnosti, ale svojou ľenivosťou a lenivosťou, ačpráve ho Francisci protegoval ako nikoho posaváď, to tak ďaleko doviedol, že obecenstvo oproti Černokňažníkovi úplne ztratilo dôveru, lebo raz vychodil, raz zasa nie, na čas však zriedka sa dostal do verejnosti.

Moric Kellner v Podoruji sa ohlásil 3. novembra. Má pätoro detí, a veľmi hysteričnú ženu Emelinu.

Edmund Makuc, správca olovených baní v Bleiburgu a kedysi baňský úradník v Kremnici, u neho sme sa r. 1877, postavení na taliänskej ceste, asi 3 dni zabavili, mi píše a za jemu poslané knižky ďakuje. Poslal som mu P. Križkovho „Krivoprísažníka“ a moju „Lipoviansku Mašu“. Krivoprísažník sa mu neľúbil. Teší sa i tomu chýru, že sa Mariška, moja dcéra, za prof. G. Teschlera vydávať má.

Tohoto leta boli u mňa na návšteve dvaja mladí Angličani, geologovia, a obzerajúc moju miner. sbierku, pozdal sa im jeden krásny brúsený kus kovu. Bol to spek morských, rozličnej veľkosti žabičných okruhlíc. Spojivo týchto guľôk, *magma,* bola láva, ktorá sopkou na brehu mora vyhodená tento pobrežný štrk do vedna spiekla. Zajímavý tento kus obzerajúc, pýta sa ma jeden z nich o pôvode toho kameňa. „To vy, reku, lepšie máte znať, ako ja,

lebo vám to tam blízo, kde sa ten kameň nachodí; je to na istom ostrove Škotska." — „No", odvetí mi on celkom pokojne, „práve za to ho nepoznáme, že nám je priblízko." — Starší z nich, W. B. Lowe, mi 7. novembra ďakuje za poslané mu kovy, ktoré na tenko dá vybrúsiť, a potom ich skúmať bude. Ale prvej musí do anglického preložiť nemecký opis Dobšinskej ľadovej jaskyne. Jeho mladšieho druha meno je: Benyow Winsett. Adressa, keď na nich písať chcem, má znieť: Cambridge St. Johns College.

Ján Méhes, syn R. Méhesa a Louizky Chalupkovie, baví sa u svojho ujca Janka Čípku. Je vyučený apatekár. Bol ako učeň u Gollnera Frica v B. Bystrici. Teraz, sediac u Janka, hľadal a čakal stanicu, ale márne. Zunujúc už všetko, hodlá sa oddať k vojsku, a síce maríne. Janko ma pýta o adressu K. Kuzmányho, slúžiaceho pri cis. maríne a všetky jej pomery znajúceho, aby mu poradil cestu a spôsob, ako by to svoje predsavzatie najlepšie vyviesť mohol.

Dionýsovi Štúrovi poslal som na Volle Henne najdeného skameneléko slimáka a kartáčku — takto nazývajú pre jej podobu a lúpenie okolo Dubravice istý druh morskej usadliny v okolí Jastrabej — bližšie preskúmať a určiť. Veľmi sa čudoval, že na zelenokameni — trachyte — kremnickom nachodil by sa slimák Ancillaria glandiformis. To že by bolo pre naše okolie čosi nového. Nuž ale vec sa tak dá vysvetliť, že toho slimáka náhodou tam ztratil alebo nejaký študent, alebo cestujúci z ďalekých ciest južných ho tam náhodou zasial. Ten druhý predmet, pochádzajúci z Jastrabej — kartáč, je tak nazvaný klebschiefer. Jazyk sa naň prilepí, prevažuje-li v ňom žabičina; je tvrdšia, má meno polierschiefer a dá sa upotrebiť tiež na brúsenie. Ak položíš kaolínový ten klebschiefer do vody a voda sa zmlieči, v tej kaline plávajú utešené mikroskopické, najviac formy člnkovitej diatomey, drobulinké bylinné tvory. Prejdúc na môj cestopis do Talianskej, on, ktorý ako geolog mnoho sveta precestoval, spomína i dolinu Silji za Bleibergom (Gailthal) v Korutansku. Siljská voda, tečúc pod Dobračom, holou, spája sa niže Villachu s Drávou. Tam okolo Hermagoru ešte dosť Slavianov žije, a líšia sa od druhých zvláštnym svojím oblekom, najmä ženské, ktoré v celom kraji za najkrajšie považujú. Topánky, až vyše kolien siahajúce punčochy, farbené a vyšívané, krátke, práve len po kolená siahajúce sukne, široko naobliekané. Chod bystrý. U nás už len okolo Púchova tak krátko naobliekané ženské vídať. V Liptove v Lúžnej a v Revúcach. Trenčianky majú plátené šaty, Hermagorčianky farbené súkenné alebo vlnené. Turisti v čas hodov na obdiv ta dochádzajú, keď oni pri gajdách pod holým nebom tancujú. Siljská tyrolská časť, tá horná, je už len Nemcami obývaná. Títo bývalí Slaviani mimo reči ztratili už i svoj národný kroj. To samé platí i o windisch-matreiskom, kedysi tiež slavianskom ľude. Tu už len meno Vindiš ostalo. Toto je dľa typu belohlavý Slavian, kroj a reč sú alpsko-nemecké.

Baňský radca Richter na odpočinku v Baňskej Štiavnici píše svojmu priateľovi Jul. Backhmannovi, bývalému predstavenému kremnickej striebornej huty, aby u mňa vyprostredkoval, a ja And.

Jurenákovi, ktorý teraz v Ostrihome býva, na ukážku poslal môj opis kremnického železničného okolia a môj opis cesty do Talianskej. A či je pravda, že som ku geologickému opisu i kartu vydal? Jurenák vraj počul, že vydanie geologického opisu zahatili, a ak je tomu tak, prečo sa to stalo? či z politiky, a či v záujme samej vedy? Ak ten opis uzrel svetlo, aby som mu ho požičal na prečítanie. Dňa 16. decembra som mu žiadané veci odoslal; on to schvaľuje, a ľutoval by veľmi, keby zaslúženú prácu, len preto, že je slovensky písaná, zahlušiť mali. A veru stalo sa, že matičný spis, práve túto geologickú prácu obsahujúci, shabali. Sic fata tulere. „Orla" prosí, keď cestopis celý výnde; prosí ho rovno na pána Jurenáka poslať.

Mali sme i my ísť tohto 1878-ho roku na parížsku výstavku, ale poneváč sa Mariška zasnúbila s Ďorďom Teschlerom, professorom tunajšej reálky, nebolo z toho nič a ostali sme doma. Zasnúbenie stalo sa po návrate Petronellinom s parížskej výstavky, keď sa u nás pod jaseň bavila. S Ď. Teschlerom, ktorý nás častejšie navštevoval, som tu i tu pri mojom úradnom povolaní vychádzku do okolitých obcí urobil. Tu raz, vezúc sa cestou s Piargov domov, vyše Kremnice sediaci pri mne Teschler nenadále a bezprostredne ma oslovil, aby som mu dcéru Marišku dal za ženu. Neočakávaná otázka ma, ako sa dá myslieť, náramne prekvapila. Prekvapený, ba zarazený, neprichystaný a pomútený nevedel som v prvom okamžení nič inšie odpovedať, ako to, že by ja proti tomu nemal námietky, ale že sa to tak jednostranne odpovedať nedá, keďže hlavným činiteľom mimo rodičov je ona sama, moja dcéra, a o jej smýšľaní v tomto smere ja poučený nie som. Keď Ďuri potom so svojou žiadosťou predstúpil pred rodinu a v našej prítomnosti požiadal Marišku o ruku, ona zbaláchaná ani sem, ani tam neodpovedala a nás do nemalého zmätku priviedla. Ale na opätnú a dôraznú moju otázku, aby sa určite vyslovila, ona na nabídnutie pristala a sľub mu bol daný a napnutému položeniu koniec učinený. Potom so všech strán nasledovaly gratulácie, hoci vtedy ešte nebolo v obyčaji karty zasnúbenia rozposielať, zato vcelku menej ako teraz bolo v obyčaji rozsobášenie. V ten istý rok, totižto 1878, slávili v B. Štiavnici storočnú pamiatku založenia baňskej akademie kráľovnou Máriou Tereziou. Návšteva bola valná, i chorľavý Vilhelm Scholtz sa ustanovil ku veľkej tejto slávnosti.

Štefana Daxnera, ako mi 18. decembra píše, potkalo veľké nešťastie. Jeho 16-ročná dcéra Milina, krásné, antického typu, prívetivé, veselé, vtipné dievča, umrelo mu na morbus Brightii. Moje humoresky vraj veľmi rada čítavala, kochala sa v nich, a ich často parodírovala. On, Štefan, po rokoch umrel tiež na vodnatielku.

Dokončiac takto rok 1878 a obzrúc sa teraz na mojich vtedy živších vrstovníkov, pozorujem so smútkom, že preberajúc sa teraz, v marci 1903, ja 79-ročný starec, v listoch toho času, shováram sa v duchu vo veľkej väčšine s mŕtvymi. Väčšia čiastka z nich odpočíva už večným spánkom. Tak sa veci menia, tak tento svet beží. Z tých, čo som s nimi v r. 1878 v živšom dopisovaní a bližšom-

ďalšom potyku stál, z tých 48-ich, žijú posaváď asi 16, a tridsiatidvaja umreli. Umreli: Joh. Apáti-Abt, Samuel Bodorovský, Ján Čipkay, Andrej Čižmárovič, Martin Čulen, Štefan Daxner, Julius Divald, Mikuláš Ferienčík, Ján Gerometta, Alexander Hell, Anton Hlavatý, Andrej Jurenák, Adam sen. & jun. Kardoš, Moric Kellner, Anton sen. & jun. Keresztfalvi, Karol & Pavel Kuzmány, Daniel Lichard, Daniel Mandelík, Julius Markus, Julius Plošic, Gustáv von Rath, Georg Richter, dr. Franc Schillinger, Vilhelm Scholtz, Šándor Selymessy, Dionýs Štúr, Ľudovít Turzo, Štefan Závodník, Benj. Zornlaib. Na žive sú: Michal Csaszkóczy, Andrej Černiansky, At. Fodor, Ján Francisci, Jozef Ľ. Holuby, L. W. Lowe, Edmund Makuc, dr. Marišić, Ant. Müller, Ľ. V. Rizner, P. A. Stojan, Georg Teschler, dr. Vil. Toelg, Andrej Truchlý, Petronella Zechenter. Ako tedy z tohoto soznamu vidať, zabával som sa hlavne a väčšinou s milými mŕtvymi priateľmi a príbuznými. — Ba pokiaľ ja s týmto opisovaním prídem?

(Pokračovanie.)

BESEDA.

Historické drobnosti.

2. Či sa uhorské snemy zvaly rákošom? Volebné snemy šlachty v Poľsku maly meno *rokoš* (rokosz). V pamätnej knihe, vydanej na počesť maďarského dejepisca Remigia Békefiho, Adorján Divéky vykladá: „Toto slovo (rokosz) je maďarského pôvodu a pochodí zo slova *rákos*. Všeobecne známa vec je, že u nás krajinské snemy a voľby králov od konca 13. stoletia do 16-ho bývaly zväčša na poli Rákoš (Rákošskom). Roku 1299 bol prvý a roku 1540 posledný taký snem. Časom — keď sa stále na Rákoši shromažďovali — pochop slova prešiel na samé shromaždenie a pozdejšie nepovedali: ideme na shromaždenie, ale: ideme na rákoš, odbavovať rákoš, na rákoši sme boli. Tak hovoria mnoho ráz v 16. století. Najlepší dôkaz toho je, že i hatvanský snem roku 1525 súčasníci zvali rákošom. ‚Der Rakosch ist gebesdt tzwischen den zwayen Hattvanen In frayen feldt mit Schranken umb zogen. Und hat gehabt tzway tor auserhalb der Schranken.‘“

Tak Adorján Divéky.

„Századok“, orgán Maďarskej historickej spoločnosti (1914, č. 9—10), publikuje mienku tejto protivnú. Tu totiž Dezider Szabó, podvracajúc Divékyho, hovorí, že v Poľsku *rokosz* nebol krajinský snem, ale ozbrojená konfederácia šlachty, ku ktorej sa kráľ nepripojil. A v Uhorsku Rákošské pole je výlučným miestom pre voľbu kráľov vtedy, keď v Poľsku meno rokosz už prichodí. Od roku 1300 do 1540 nevolili ani jedného kráľa na Rákoši, a pod Jagellovci za 36 rokov inde, nie na Rákoši, boly 24 krajinské snemy. Keď vraj väčšina krajinských snemov bývala mimo Rákoša, nebolo ni-

jakej príčiny nazvať snem od neho. Bezprostredného svedectva za svoju mienku Divéky vraj nezná; odvoláva sa na frázu „odbavovať rákoš“ (rákost tartani), ale neudáva, kde ona prichodí. *Bezprostredným svedectvom mohlo by byť len dielo súvekého spisovateľa, alebo súveká listina, kde by krajinský snem expressis verbis bol rákošom zvaný.* Rákoš je miestné meno a význam jeho vôbec nie je krajinský snem. Teda niet možnosti dokázať, že by v Uhorsku snem boli rákošom zvali, a tak slovo *rákoš,* ako meno krajinského snemu, nemohlo prejsť z maďarského do poľského jazyka.

Ono mohlo sa vraj dostať k Poliakom z kancellárie Habsburgov, kde ho (Rakusch) v 16. století užívali v smysle krajinského snemu, ale uhorským Nemcom krajinský snem je i vtedy Landtag.

Tak Dezider Szabó. Ale mne sa vidí, že jeho mienka, hoci s punkta na punkt kategoricky zneje, ešte nebude posledným slovom v tejto otázke. Divékyho dôkazov o tom, že snem v Uhorsku zval sa rákošom, Dezider Szabó neuznáva, lebo sú indirektné. On žiada dôkaz direktný, bezprostredný. Žiada svedectvo súvekého spisovateľa, alebo súvekú listinu, kde by uhorský krajinský snem výslovne, expressis verbis, bol rákošom zvaný.

Nuž roku 1637 na sneme v Prešporku královské a svobodné mesto Zvolen malo za vyslancov Timotea Stimmela a Martina Benického. Oni o svojom účinkovaní z Prešporka 7. decembra písali rychtárovi a jurátom Zvolena, po slovensky, a v tomto ich písme možno čítať, že gravamina o „Zaugaty kostoluv y Cirkevnych duchodkuv poczitugice toliko *od pominuleho Rakoše Šopronskeho*“[1]) budú sa popisovať. Zo snemu prešporského 1646, dňa 29. septembra, zas vyslanci Ján Žemberj a Štefan Alberti píšu mestu Zvolenu: „...davame na vedomy W. S. O. *yakovy počžatek bere tento teprvejšy Rakoš*“. Na konci roku, 29. decembra, sám Žemberj píše a vraví o sneme: „*Pan Buh sam vie, yaky koniec bude rakoše tohoto*“.[2])

Dezider Szabó napiera na 16. stoletie, a toto sú bezprostredné svedectvá zo stoletia sedemnásteho. Ale najdú sa u nás také isté i zo šestnásteho. Matej Holeš, dôverník mesta Kremnice na jej majetkoch v Hornom Turci, oznamovával kremnickému rychtárovi, kedy aké poplatky rubí[3]) stoličná vrchnosť po obciach. Tak roku 1569 [4]) Holeš písal: „...y take na *rakoš* se magy ~~rubit na~~ posli — —“ V apríli 1572 zo Starej Štubne Matej Holeš oznamoval, že bude stoličné shromaždenie „a tam magi dokonati, kdo ma giti zasa na *rakoš.*“ [5])

Tu i tam je snem rákošom zvaný bezprostredne, výslovne, expressis verbis.

Pravda, z týchto svedectví nič nenasleduje pre maďarský jazyk; tu vychodí, ako hovorili Slováci. Slováci majú i príslovie:

---

[1]) Šopronský snem bol roku 1635.

[2]) Slovenský Letopis, II., str. 255, 256, 257.

[3]) rubiť = daň a iné poplatky predpisovať čiže vyrezávať na rováš.

[4]) Deň a mesiac v liste chybí.

[5]) Slovenský Letopis, III., str. 73, 75.

Po rákoši páni múdri. A ono je iste nie dnešné; tlačou vydanú najstaršiu sbierku slovenských prísloví a porekadiel máme z roku 1678 [1]) a i tam možno čítať: „Po rade i po Rákoši bývají Páni mudrejší". I v slovníkoch slovenského jazyka ešte na konci 18. stoletia a na počiatku devätnásteho je slovo *rákoš*, znamenajúce krajinský snem, v Bernolákovom[2]) i v Palkovičovom (1821). Pritom u Bernoláka slovo rákoš je vo význame: inconditus clamor, tumultus, strepitus, turba, der Lärm, das Lärmen, Getös, z. B. durch Schreien, Stampfen, Verwirrung, Spectakel, rendetlen kiáltás, zenebona, sokaság. Usus: Čo za rákoš nad tím robí? Čo je to tu za rákoš? U Palkoviča: Geschrey, tumult. V moravskej slovenčine *rákoš* = beseda. Íť do rákoša. Baby (čarodějnice) a kočky bývajú v rákoši = na jakémsi, mytickém sněmě.[3])

Slovo rákoš—rokoš v značení Lärm, Zusammenkunft, Gespräch, Versammlung, Aufruhr, Aufstand je bezmála všeslovanské; nemajú ho len jazyky srbsko-horvatský a bulharský; rákoš – rokoš je len taký rozdiel, ako rakyta—rokyta, ražeň—rožeň. V starej ruštine *rokoš* (рокошъ) znamenal nepokoj, vzpuru, burič bol *rokošnikъ*: Etymologia slova dosiaľ nie je vysvetlená[5]), preto Alexander Brückner[4]) poľské *„rakoss*, *později rokoss"* pokladá za prejaté z maďarčiny.[6]) Z maďarských slavistov Ján Melich vysvetľoval miestné meno Rákoš, ale nemám pri ruke toho ročníka časopisu „Magyar Nyelv". Pre riešenie otázky iste pováženia hodná vec je, že ono, miestné meno Rákoš, prichodí v Uhorsku zväčša v súsedstve miest slovanské mená majúcich.

Že v slovenskom jazyku krajinský snem zval sa rákošom, o tom nebude možno pochybovať. Ak je u Poliakov meno rakosz, rokosz prejaté z Uhorska, i geografia ukazuje, že mohlo sa to stať prostredníctvom Slovákov. Ešte i za našej pamäti na pr. medzi Hornou Oravou a Haličou je také spojenie, ako by politickej hranice medzi nimi nikda nebolo bývalo. No a kancellária Habsburgov, kde v aktách najmä z 15. a 16. stoletia prichodí *Rakusch* v smysle uhorského krajinského snemu, mala ho iste zo slovenčiny, skrze takých Jánov Žemberych, Martinov Benických. *J. Š.*

---

[1]) Neo-Forum latino-slavonicum, Nový Trh latinsko-slovenský, na kterémž se některé do Hospodarství Słovenského potrebné tovary prodajné nacházejí, Vistaveny a Ustanoveny od Daniele Sinapiuse, někdy Správcze Cyrkve Radvanské. Roku Paně 1678. — Nové vydanie v Prahe, Českou Akademiou, 1908.

[2]) Vyšiel až v rokoch 1825—27, ale spísaný bol ešte v 1780-tych rokoch. Bernolák 1813-ho už umrel.

[3]) Fr. Bartoš: Dialektický slovník moravský.

[4]) Miklosich, Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen, str. 280.

[5]) Cywilizacja i język, str. 121.

[6]) Veľký varšavský Slownik poľského jazyka ešte neprišiel ďalej od litery *P*.

Literatúra a umenie.

— **Rukoväť spisovnej reči slovenskej.** Napísal dr. *S. Czambel.* Druhé vydanie. Turčiansky Sv. Martin. Nákladom Kníhtlačiarskeho účast. spolku. 1915. 8°, 376 strán. Cena 4 koruny.

Čo je najpotrebnejšie vedieť o novom vydaní *Rukoväti,* v krátkosti poppripomínal Jozef Škultéty na konci knihy (str. 373—376). *Abecedný ukazovateľ* prvého vydania učil hlavne len, ako písať slová; teraz (na stranách 303—372) je v ňom hodne svojských obratov, idiotismov slovenského jazyka, kde-tu vzaté poučenie i zo starších písem našich, i netlačených ešte. Vôbec fraseologia hodne rozmnožená, nedobré slová a vety (germanizmy a vôbec barbarizmy), ktoré do spisovnej slovenčiny tisnú sa až zo troch strán, zväčša posbierané a ukázané.

Druhý raz chceli by sme ešte i viac povedať o Rukoväti.

— **Bilance.** Báseň *J. S. Machara,* vytlačená v „Topičovom Sborníku", vydanom v Prahe, v prvej štvrti 1915-ho:

Přátelé — marno! Tyhle verše dnešní
působí trapně. I ta celá sláva
našeho písemnictví jest jen papír.
Bezcenný papír. Přišla velká chvíle,
a všeliké ty poklady a skvosty
na vodách zkalených jak sláma plovou.
Je obětí a utrácením času
číst české verše. Všude hra a faleš.

Čas, kritik bezohledný, musil přijít
a průbířským svým kamenem v nás třisknout,
a třískl silně. Ve svých skříních měli
jsme diamanty, rubíny a safír
a cizině jsme pevně tvrdívali,
že skvosty jsou to ceny nedosáhlé —
dnes jasno: sklo to. Však jsme — vyznejme si —
se skepsí tajnou zírali k těm skříním
a v poklady své sami nevěřili. —
A stavěli jsme paláce a chrámy
bez víry v božstva, jež v nich bydlit měla.
Tak postavili jsme jim z kratochvíle
vánoční betlem, domky z hracích karet,
budovy z kostek, půjčených nám dětmi. —
Jen otevřeně: kde jsme měli býti
svědomím lidu, své já malicherné
jsme vypestřili umně titěrnostmi
a zvali jsme se básniky a pěvci. —
My nežili, my hráli tento život. —
Kde pláč měl téci, dávali jsme hladce
na místě slzí sladkou limonadu. —
Zpovědník zpíval hříšníkovi kuplet. —

Čas přišel na nás — bědné podívání! —
A že se bankrotuje také jinde,
nás neomlouvá, něčeho lze pozbýt,
kde nadbytek jest. U nás — pochybuji! —

Pro Věčnost, braši, třeba stavět jinak —
ach, vím, že lehko předpisovat recept
a těžko provést... Přitesat si kvádry
a ztmelit krví, žil svých vřelou krví,
a palác zbudovat, v nějž naposledy
ti prostá česká duše vejít nechce —
ba, lehko radit...
Ale — uvidíme.

Je předem třeba, bezohledně pohřbít
Minulost mrtvou, trety bezecenné,
a přikrýt těžkým kamenem tu jámu,
by citlivůstky nepřišly zas jednou
a nepřipravily jim z mrtvých vstání.
A potom rez a kaz vyčistit z duše
a studánkou ji udělati víry.
A potom k práci — bez nároků odměn,
neb národ nesmí k nám mít povinností,
jak k němu my mít musíme a máme.
I hledat neforemné drahokamy
a vybrousit je pro národní poklad,
i stavět chrám i zpovídat i kárat
i vykladačem býti činů dneška
a z minulých dní cest se dohadovat,
kam zítra asi vstoupit dá nám Osud.

Toť žití — „jiné vše je písemnictvím."

Iste, príkra reč. Ale príkré slová odznejú a zostane vážny smysel, príde prísné vstúpenie do seba, aké v dnešnej svetovej búrke pristane jednotlivcovi i národu.

Listáreň.

Poznámky s notesa prídu v 8. čísle. — *Trávnický*. Pokračovania čakáme.

Rok 1915. Sošit 3.

Slovenské Pohľady.

Úryvky z Goetheho Fausta.

Prekladá *Martin Sládkovičov*.

(Pokračovanie.)

Faust a *Wagner*.

Faust.

Už stopil lady rieky príchod jara
a nesie ruch a život v okolie;
po doláoh zeleň nádeje sa stlie!
V slabosti svojej zima-babka stará
sa utiahla, toť, v drsné pohorie,
a odtiaľ bežno, v chvate silenom,
na zeleň, čo sa nivou milo stelie,
vše šustne v pruhu ľado-semenom;
no slnko nestrpí už, čo sa belie;
ruch, pohyb všade, tvorba, snaha smelá,
slnko si všetko farbou zpestriť želá;
no keďže kvetu vôkol ešte niet,
má pestrozdobných ľudí za ten kvet.
Obráť sa mieste na vysokom,
bys' pozrel zpät na mesto okom.
Toť dutej brány zo šera
jak pestrým prúdom ľudstvo vyviera.
Dnes oslňa sa každý blažene
i svätia Pána vzkriesenie,
bo sami tiež, hľa, vstali, zdvihnúc šije,
z dusivých izieb nízkych domov-rovov,
z pút obchodu a industrie
i z tlaku povál, striech a krovov
i z ulíc úzka, čo tak tiesni, dlávi;
z tmy, čo sa v chrámoch vážnych rozplietla,
sú prenesení všetci do svetla.
Pozriže, ako rezko sa tie davy
toť po záhradách tmolia, po poli,
a jak sa mnohý člnok plaví
po rieke sem-tam v jarej povoli,
a, až sa noriac od tiarch valných,
čln posledný sa dáva v úteky.
Ešte i s ciestok vrchu diaľnych
nám mihocú v stret pestré obleky.

Už čujem vrenie viesky zdravé,
to je tu nebo ľudu pravé,
spokojne výska malé s velikým:
tu človek som, tu smiem byť ním.

Wagner.

Pán doktor, prechádzať sa s vami,
to veľký zisk a počestnosť;
no samému tu zle by žilo sa mi,
bo protivná mi každá surovosť.
V hre huslí, v kriku, v kolkovaní
znie pre mňa odpor len a hnev;
veď besnia sa tu ako čertom hnaní
a volajú to: radosť, zvú to: spev.

Sedliaci pod lipou. Tanec a spev.

Ovčiar sa k tancu cifroval,
kamizol, stuhy, veniec mal:
bol oblečený krásne.
Kol lipy už sa hmýrili,
tančili ako zbesilí.
Hopsa! hopsa!
Hopsasa! hopsa! hop!
A husle hraly hlasne.

On prebil sa ta v poskoku
a dievku lakťom do boku
štôpi, ba temer prasne;
čerstvá sa deva zvrtne zpak
a rečie: To je hlúpo, tak!
Hopsa! hopsa!
Hopsasa! hopsa! hop!
Ký je to manír vlastne!

No dubasili vždycky spieš,
tančili v pravo, v ľavo tiež,
i vlály sukne riasne;
zrumenelí a zohriati
oddychovali v objatí.
Hopsa! hopsa!
Hopsasa! hopsa! hop!
Sa objímali šťastne.

A prestaň toľme pokúšať!
Už mnohý mladuchu si, hľaď,
oklamal, — srdce žasne!
No predsa v bok ju vylíškal,
a od lipy to znelo v diaľ:

Hopsa! hopsa!
Hopsasa! hopsa! hop!
Krik, husle znejú hlasne.

Starý sedliak.

Pán doktor, od vás pekne to,
že neohrdli ste nás dnes
a, učený tak vysoko,
ste prišli v túto ľudu smes.
Nuž najkrajší toť vemte džbán,
nápojom čerstvým naliaty.
Ho nesúc, želám hlasite:
nech nielen smäd vám odvráti:
čo kvapák v džbánka úkryte,
dní toľko ešte prežite.

Faust.

Čerstviaci nápoj prijímam
a s vďakou blaha prajem vám.

Ľud shromaždí sa vôkol.

Starý sedliak.

No vskutku, dobre je to tak,
že tu ste v deň ten premilý;
veď predsa s nami predtým aj
vždy dobre len ste mienili!
Tu stojí mnohý na živе,
čo vaš ho otec vytrhol
z horúčky onej strašlivej
a pliagu stavil, zadrhol.
A vtedy vy, sťa mladý muž,
ste k všetkým chorým vďačne šli,
mnohých sme mrtvých vyniesli,
a vy ste zdravý vyliezli,
to zkúška bola ako treba,
vy spomáhali, vám Ten z neba.

Všetci.

Kiež by muž statný zdravý stál,
by dlho ešte spomáhal!

Faust.

Vďak váš nech tambor' zasiaha:
Ten učí spomôcť, spomáha.
(Ide s Wagnerom ďalej.)

Wagner.

Čo môžeš cítiť, veľký mužu ty,
nad množstva tohto úctou, poctou jarou!
Ó, šťastný, kto zo svojich darov
výhodu toľkú vynúti!
Obracia otec synka k tebe tvárou,
kol dotaz, spech a sácanie,
hra zmĺkne, tanec prestane.
Keď ideš, stoja sriadeno,
ich čiapky vozvyš lietajú
a sklonili by temer koleno,
jak keby Sviatosť bola tu.

Faust.

Len málo krokov ešte po ten kameň tam!
Tam oddýchneme si v tom putovaní!
Tu sedával som v dumách sám
a mučil som sa v postení a lkaní.
Nádeje plný, vierou rozžatý
som vzdychal, ruky lomil, plakal,
tak, Pán že mor ten odvráti,
som zápasil s ním, dúfal, čakal.
Nuž, chvála davu mne jak výsmech znie.
Ó, kiež bys' vedel čítať v mojej duši,
že ani otcovi, ni mne
tak veľký vehlas neprislúši!
Môj otec poctivcom bol pritmelým,
ktorý toť v prírode a tejže rôznom zjave
statočne, ale na svoj spôsob práve,
s vrtošným bádal úsilím.
On, s adeptami*) v sväzoch vzletných,
sa v čiernu kuchyň' zatváral,
a, dľa receptov nespočetných,
protivy slieval, preváral.
Tu červený lev, vohľač smelý, stal sa
ľalie mužom v letnom kúpeli
a oba potom v ohni — hľa, jak vzňal sa —
z ložnice jednej v druhú museli,
až vo farbách sa pestrých povynorí

*) Význam alchymistických výrazov: *Adept.* Tak zvali na konci stredoveku alchymistov (fantastickí lučbári, zlatodeji), filozofov a lekárov, ktorí hľadali „kameň múdrosti". *Čierna kuchyňa* ≐ laboratorium alchymistov. *Červený lev* = zlato a vše aj oxyd živého striebra. *Ľalia* = soľná kyselina. *Ložnica* (v pôvodine Brautgemach) = alchymistický výraz pre opätovanú sublimaciu (preháňanie, prepaľovanie) metalloidov. *Mladá kráľovna* = dúhové farby, ktoré pri hotovení sublimátu usadia sa zvnútra na sklenej retorte.

královna mladá v skle, jak na povel:
to bol hľa liek, i umierali chorí,
nik neskúmal: kto vyzdravel?
Tak s lekvárami tými pekelnými
v dolinách týchto, medzi vrchmi tými
my väčšmi než mor búrali.
Ja sám som tisícim jed taký do úst vložil,
i zvädli, — a ja, hľa, som dožil,
že vrahom drzým pejú pochvaly.

Wagner.

Že preto toľme žalostíte!
Či nekoná muž statný dosť,
keď zverenú mu umelosť
on vykonáva verne, svedomite!
Keď, ako mladík, otca svojho ctíš,
nuž berieš rád, čo s tebou sdieľa;
keď, ako muž ty vedu bohatíš,
tak syn tvoj môže vyššieho dôjsť cieľa.

Faust.

Ó, šťastný, kto má ešte nádeju
sa z tohto mora bludu na hor prebiť!
Čo nevieš, na to just máš potrebu,
a, čo vieš, toho nemôž upotrebiť.
No nekazme si chvíle nádhernej
takými mračnej mysle zvraty!
Hľaď, ako v žiari slnka večernej
sa blyštia v zeleň vité chaty.
Zapadá slnko v zory objeme,
ba spiecha diaľ a všade živí slávne.
Óbych mal krýdla, vzniesť sa od zeme
a hnať sa za ním neunavne!
Videl bych z onej slávnej výšiny,
jak zem tu dolu tíško sníva,
jak výše všetky vzplály, stíchly doliny,
jak striebro-potok v zlatú rieku vplýva.
Nehatil by mi božských poletov
vrch divoký a jeho výmoľ tmavý;
už pred zrakom sa udiveným javí
toť more s teplou zátokou.
A slnko, zdá sa, zapadá konečne!
však popud toten zkrsá znov',
i spiecham zas piť svetlo jeho večné,
pred sebou deň mám, noc však za sebou,
nado mnou nebo, pod mnou vlny vzplesly.
Sen krásny — Slnko mizne medzitým.
Ach, k duše krýdlam, neprirastú k nim

tak ľahko krýdla, čo by telo niesly.
No každému to vrodené je,
že citom spiecha vopred, vozvysok,
keď nad nami si hlučné trilky peje,
v modrinách miznúc, škovránok,
keď nad bralami prevysoko
vesluje orol na široko,
a ponad pláne, jazerá
sa jarab domov poberá.

Wagner.

I sám som mával chvíle vrtošného trudu,
no takého som nepocítil pudu.
Zrak ľahko poľa, hôr sa nasýti,
perutí vtáka neznáma mi žiadosť.
To iný polet, keď nás ducha radosť
od jednej knihy k druhej zachytí!
Tu zľúbezneje zimných nocí tiš,
a každý úd ti zhrieva blaho vrelé,
a, ach, keď pergamen si cenný rozkrútiš,
tu sostúpi hneď k tebe nebo celé.

Faust.

Len jedného si s' pudu vedomý;
ó, s totým druhým nesoznám sa ani!
Dve bývajú, ach, duše v ňádrach mi,
a jedna s druhou v stálom rozlúčaní;
z nich jedna s hrubým chtíčom ľúbosti
sa drží, asi ako polyp, sveta
a druhá z pár tých v silnej prudkosti
na nivy slávnych predkov vzlieta.
Ó, jestli akí duchovia
tam medzi nebom, zemou vrcholíte,
sostúpte zo zlatého ovzdušia
a odveďte ma v nové pestré žitie!
Hej, keby mal som čudotvorný plášť,
čo vzniesol by ma v cudzí kraj ten zlatý,
ja nedal by ho za najdrahšie šaty,
ba nedal ani za plášť kráľa zvlášť.

Wagner.

Nevolaj na to známe veľmnožstvo,
čo vo vzduchu sa vála širym prúdom
a tisíceré nebezpečenstvo
so všetkých koncov chystá ľuďom.
Zub ducha ostrý drie sa s polnoci
ti v ústret s preostrými jazykami;

s východu tiahnuc, v suchej nemoci,
sa kŕmia tvojimi plúcami;
keď poludnie ich z púšti vyšle, tak
ti horúčavou zalievajú temä;
roj s východu ťa zčerství, potom však
ťa zatopí i všetky tvoje zeme.
Slúchajú radi, chtiví poškodiť,
sú poslušní, bo chtiví klamu-mamu,
sa tvária neba poslancami byť
a šepcú anjelsky, keď klamú.
No poďme! Svetom mrak už ovláda,
vzduch schladnul, hmla sa rozkladá!
Až večer dom je vzácny nám. —
Čo stojíš tak a hľadíš dúpkom tam?
Čo môž' ťa v šeru tom tak zaňať predsa?

Faust.

Či vidíš čierneho psa roľami toť pliesť sa?

Wagner.

Už dávno vidím, no bez zájmu ver.

Faust.

Hľaď dobre! Čo mnieš, aký je to zver?

Wagner.

To púdlik, ktorý na svoj spôsob snaží
sa vynájsť stopu gazdy tam.

Faust.

Či badáš, v šírom slimačom jak kráži
sa kol nás ženie vždy blíž a blíž k nám?
A, ak viem dobre, ciestka za ním zrudla
a žiari ohňom meniste.

Wagner.

Nič nevidím tam čierneho krom púdla;
to bude zrak vás klamať zaiste.

Faust.

Mne zdá sa, že pes po magicky, ztíška
nastrája slučky nám kol nôh.

Wagner.

Ja vidím, neistože, placho, nám sa líška,
bo miesto svojho pána neznámych zre dvoch.

Faust.

Kruh úži sa, už toť je, hľaď!

Wagner.

No vidíš, pes je, a nie strašiak snáď.
skučí i váha, na brucho sa stlie,
chvost zvŕta — všetko zvuky psie!

Faust.

Sa pridruž k nám (pse!). Poď sem, poď!

Wagner.

Jak zbŕklo-smiešne zviera, toť.
Stoj ticho — tu on vzdá ti česť;
ho oslov — začne hor na teba liezť;
ztrať niečo — on to donesie ti,
do vody za paličkou letí.

Faust.

Máš pravdu; nevidím ja (ani nik)
tu stopy ducha — púhy cvik.

Wagner.

Keď pes je dobre vycvičený,
je mu i mudrc naklonený.
Hej, môžeš mať ho v priazni konečne,
bo školu, čo žiak, skončil výtečne.

(Vojdú do mestskej brány.)

Študijná izba.

Faust s *Púdlom* vstupujúc

Faust.

Už opustil som polia, háje,
ktoré noc ťažká kryje zas,
jejž príšerno posvätné taje
tú lepšiu dušu budia v nás.
Už pozasnuly divé pudy,
i všia ich činnosť búrlivá,
a láska k ľuďom už sa budí,
i láska Božia ožíva.

Buď ticho, púdlik! Čo sa chyžkou túlaš?
A na prahu čo ňucháš tam?
Tam za pecou si pekne uľaž,
svoj najlepší ti vankúš dám.
Jak na prechádzke našej tamvon v šeru

si behal, skákal našu na radosť,
tak teraz prijmi moju opateru
sťa vítaný a tichý hosť.

Ach, keď tak v našej úzkej celle
plá zasa lampa ľúbezná,
tu jas sa hruďou rozostelie
i srdcom, ktoré seba zná.
Tu rozum zasa hovor začne,
a nádej znovu rozkvitá,
po tokoch žitia človek lačnie,
ach, k zdroju žitia túži ta.

No nevrč, púdlik! V posvätné tie hlasy,
včuľ rozložívšie sa mi v duši,
tvoj zverský hlas ver neprislúší.
My zvykli sme, že ľudia zas a zasi
vysmejú
to, čomu nerozumejú,
že pred vidinou dobra, krásy
im obťažnou, sa s reptom zvykli skŕčať;
či pes, jak oni, tiež chce na ňu vrčať?

No, ach, už cítim, pri najlepšom chtení
že spokojnosť už z pŕs mi neprameni.
Prečo tak skoro vyschne prúd ten svieži,
že duša zas len v žížni leží?
V tom som už v dostač vyzkúsený.
No táto vada dá sa zmeniť;
my nadzemskosť sa naučíme ceniť
a zatúžime po zjavení,
ktoré tak krásne, dôstojne
plá, svieti v Novom Zákone.
Osnovu musím pôvodiny
si s čestným srdcom vyhľadať
a túže, svätú, prekladať
do premilenej mojej materčiny.

(Otvorí volum a priberie sa.)

„Na počiatku — tak píše — bolo *slovo*".
Tu viaznem už! To jaksi nehotovo!
Nemôže slovo toľkej váhy byť,
to musím ináč preložiť,
akže duch osvietil mi smysel.
Na počiatku — tak píše — bola *mysel*.
Pri riadku prvom pozastaň
a pomýliť sa peru statne bráň!
Či myseľ tvorí? Všetko utvorila?
Má stáť, že na počiatku bola *sila*.
No, hla, keď toto napísať už chcem,

tuším, že spokojný ni s týmto nebudem.
Duch pomáha! Hľa rada zneje v zmutok,
i píšem zmužile: Na počiatku bol *skutok*.

Ak v chyžke so mnou diel chceš mať,
tak, púdlik, prestaň zavýjať,
tak nebreš ztuha!
Takého búrlivého druha
mi nelzä v blízku ponechati.
Z nás jedon: ja — ty,
von musí z chaty.
Ač nerád rušim hosťa práv,
je otvorené, uteč zdrav'.
No čo tu musím vidieť, čože!
Či sa to riadne udať môže?
Či tieň to? či to skutočnosť?
Jak zdužel, toť, môj púdlik-hosť!
Mohutne povstáva,
to nenie ver psia postava!
Ké strašidlo som domov doviedol!
Už sťa by Nílsky kôň to bol,
zrak ohnivý, hryz strašný tiež.
Ó! ty mi neujdeš!
Pri takej pekla chamradi
klúč Šalamúnov*) poradí.

Duchovia (na chodbe).

Ktosi je tu väzňom v byte!
Vonku buďte, nevojdite!
Ako v pasci lišiak kýs',
teskní starý pekla rys.
No len pozor dať!
Leťte sem tam spolu
hore, dolu,
a on vymanil sa, hľaď.
Ak mu môžte, tedy
pomôžte mu z biedy.
Veď on, jak len stačil,
vždycky sa nám vďačil.

Faust.

Najprv zveru na postrety
poviem o tých štyroch vety:
Salamander — ten nech praží,

*) *Šalamúnov klúč* (clavicula Salamonis) je titul kúzelných (zaklinačných) kníh, lebo Šalamún v stredoveku dľa talmudu bol považovaný za prvého zaklínača duchov. Formúl takej knihy mieni Faust použiť v nasledujúcej takzvanej zaklinačnej scéne.

Undena — tá nech sa točí,
Sylfa nech sa ztratiac zbočí,
Kobold nech sa snaží!

Kto nie je v stave
znať tie živly prave,
ich síl zvláštnosť,
všiakú vlastnosť,
ten sa sklame snadne,
že duchami vládne.

Ztrať sa v plameni,
Salamander!
Steč sa v šumení,
Undena!
Zažiar skrášlená,
Sylfa!
Domu pomoc zjav,
Incubus! Incubus!
Pristúp sem a koniec sprav!*)
Nik z tých štyroch veru
netrčí v tom zveru.
Kľudne ležiac škľabí sa mi zver;
ešte som mu neublížil ver.
Počkaj, hneď sa stane
tuhšie zaklínanie.

Si ty, kamarát,
ušiel z pekla snáď?
Tak daj utkvieť svojmu zraku
na tomto tu znaku,
pred ním čierny húf sa krčí!
Už sa duje, vlas mu dupkom trčí.

Prekliata háveď!
Či vieš o ňom čítať, vravieť:
o tom nevyhnatom,
a nevyslovenom,
nebesami porozliatom,
hriešne prebodenom —?

Za pec vyhnatý, hľa, on
nadul sa už ako slon,
celý priestor zaujal,
hmlou sa roztiecť strojí.

*) Vysvetlivky k zaklinačnej scéne:
Salamander, dobrý alebo neutrálny duch ohňa. *Undena*, dobrý alebo neutrálny duch vody, ako aj nymfa a siréna. *Sylpha*, dobrý alebo neutrálny duch povetria. *Kobold*, dobrý alebo neutrálny duch zeme, ako i gnóm, loktibrada. *Incubus*, zo zeme vystúpivší duch domáci.

Nevystúp až po poval!
Lež mi u nôh na pokoji!
Vidíš, hrozba moja nie je márna.
Upáli ťa vatra moja žiarna!
Hľaď, bys' nečakal
na trojmého svetla pal!
Hľaď, bys' nečakal,
abych najsilnejších praktík užil!

Mefistofeles vystúpi zpoza pece, oblečený ako túlavý školastik.

Mefistofeles.

Nač toľký krik? Čím bych vám, pane, slúžil?

Faust.

Tak to, hľa, jadro púdla-psa!
Toť, pútnik-školastik?*) Ten pád ma k smiechu ženie.

Mefistofeles.

Učencom pánom s úctou klaniam sa!
Vy dali ste mi ozaj na potenie.

Faust.

Jak voláš sa?

Mefistofeles.

To dotaz melký dosť
od muža, čo si slov tak málo váži
a obchádzajúc každú povrchnosť
do hĺbky bytností sa snaží.

Faust.

Pri vás, vy páni, obyčajne z mena
je bytnosť ihneď objavená
a cele jasne; z dávnych čias
už bohom múch i zhubcom, lhárom zovú vás.
Nuž dobre, ktože si?

Mefistofeles.

Som časť tej moci, vedz,
čo vždy chce zlo, a vždycky tvorí dobro preds'.

Faust.

Ký smysel hádka táto zaviera?

*) *Túlavý školastik* (scholasticus vagans), to boli tuláci, študenti, akým bol i sám historický Faust i Paracelsus; zaoberali sa nekromantiou a astrologiou.

Mefistofeles.

Som duch, čo vždycky zapiera!
a právom; všetko veď, čo vzniknulo,
zaslúži, aby zhynulo;
i škoda vzniknúť čomu v svete.
Tak všetko, čo vy hriechom zvete
i zkazou, zhubou, zkrátka: zlým,
je živlom mojím pravlastným.

Faust.

Zveš časťou sa a celý tu si, jak tá vec?

Mefistofeles.

Skromnú ti pravdu vravím preds'.
Kým človek, malý pošetilec-svet
je zvyklý seba celkom mnieť,
ja časť som z časti byvšej všetkým z počiatku,
časť tmy tej, čo sa dala svetlu za matku,
pyšnému svetlu, čo včul matku-noc
chce zbaviť starých práv i miesta, vziať jej moc;
no nepodarí sa mu, bo — márne snaženie —
na telách ono zatklé lpie,
z tiel prúdi sa, im dáva krásy žiar,
haťou ho telo v ceste drží:
tak, dúfam, sa to nepredĺži
a s telami i ono výjde v zmar.

Faust.

Tak poznám už tvoj úkol cenný!
Vo veľkom kaz ti možný neni,
nuž začínaš len v malom však.

Mefistofeles.

A ovšem mnoho nespraví sa tak.
Čo ničomu*) sa prieči v stret,
to čosi, netrebný toť svet,
ač snahu vyvinul som veľkú,
mi ostal neprístupným vcelku:
vzdor vlnám, búrkam, triaškam, ohňom všem
v pokoji trvá more, hľa, i zem!
A prekliateho zvierat, ľudí života
sa zmocniť, to sú ťažké veci.
Koľkých som pochoval už predsi!
A vždy krv nová, čerstvá vôkol kolotá.

*) *Nič* = zápornosť (negácia), ktorá je i živlom Mefistofelesa.

Hla, tak to ide, do zúrenia inu:
Zo vzduchu, vody, zeme vinú
sa všiake klíčky v hojnosti,
toť, v suchu, vlhku, v teple, v chlade!
Keby som nemal plamu k vynáhrade,
bol bych bez všetkej cennosti.

Faust.

Tak na tú silu večne vládnu,
vždy tvorbou dobrou zaňatú,
ty dvíhaš čertovskú pästť chladnú,
lstivo, no márne zaťatú!
Dač inšieho si začni predsi,
ty čudný synu zmätku, hľadz.

Mefistofeles.

Hej, rozmyslíme si tie veci;
v najbližších časoch o tom viac!
Na teraz lzä snáď vzdialiť sa mi?

Faust.

Ten dotaz znie mi podivne.
Od včuľka si môj dobre známy;
keď ľúbo ti, vše príď ko mne.
Tam okno je, tu dvere práve,
smieš ísť aj cestou komína.

Mefistofeles.

Sa musím priznať, abych zdupkal zdrave,
mi bráni malá príčina,
na prahu stridžia noha*) — inu —

Faust.

Ťa trápi päťuhelník ten?
Ej, povedzže mi, pekla synu,
keď ten ti haťou, jak si vošiel sem?
Jak stal sa ošiaľ ducha toľký?

Mefistofeles.

Skúmajte nákres! neni správny celky,
bo jeden uhol, tenhľa na hore,
je všakver otvorený málo.

*) *Stridžia noha* (v pôvodine Drudenfusz), pentagramma, Pentalpha päťuhelník, v stredoveku zaklinačný prostriedok proti zlým duchom, k zažehnávaniu stríg na prahoch a na dverách nakreslený.

Faust.

No to sa ozaj dobre stalo!
Tak ty by si bol u mňa v zátvore?
Ba podarené je to predsi!

Mefistofeles.

Keď púdlik vskočil dnu, si nevšimol tej veci,
vec teraz má však iný tón;
čert nemôže, hla, z domu von.

Faust.

A prečo oknom neodlezieš?

Mefistofeles.

Je zákonom u čertov, strašidiel tiež:
kto kade vlezie, tade musí vyliezť on.
v tom prvom voľní sme, v tom druhom rabi — to je —

Faust.

Tak má i peklo práva svoje?
To vskutku dobré, dala by sa tak,
vy páni, s vami smluva spraviť iste?

Mefistofeles.

Čo sľúbia ti, to môžeš užiť čiste,
neurve sa ti ani mak.
No to tak krátka nôta nenie,
viac o tom v nanajbližší čas;
na teraz ale prosím vás
čo najvrelšie o prepustenie.

Faust.

Ostaňže ešte na kratičký čas,
mi niečo dobré rozpovedať.

Mefistofeles.

Včuľ pusť ma preč! dosť skoro prijdem zas,
potom sa môžeš povyzvedať.

Faust.

Ja osídel ti nekládol,
no sám si vliezol do tých nití.
Drž čerta, kto ním ovládol!
Bo po druhý ho raz tak ľahko nedochytí.

Mefistofeles.

Keď ľúbo ti, tú teda ostať chcem
ti spoločníkom vďačne, mile,
no s podmienkou len tou, že smiem
umením svojím ukrátiť ti chvíle.

Faust.

To rád mám, to ti sloboda;
len v umení buď lahoda!

Mefistofeles.

Pre svoje smysly teraz, bratku,
viac získaš za hodinu krátku,
než rok ti stejný toho dá.
Čo duchovia ti zpejú hlasne,
obrazy, čo ti vznesú, krásne,
to nie je prázdna čarohra.
I čuch tvoj roztešením zjasá,
i ústa tvoje občerstvia sa,
a cit tvoj vytržením zhrá.
Netreba príprav; na šťastie
sme pospolu, nuž narazte!

Duchovia.

Traťte sa, tmavé
tamhor vy klenby!
Vábnejšie, bodrý
áter ty, modrý,
do vnútra hľaď!
Kiež by sa chmára
rozišla temná!
Hviezdičky žiaria,
slnka žiar jemná
svieti, hľa, sem.
Synov toť neba
krása, veleba,
klátivý ohyb
vedľa sa šinie,
túžobný pohyb
za ním sa vinie;
vlajúce stuhy
šiat v barvách dúhy
kryjú, hľa, luhy,
kryjú, hľa, búdku,
kde sa pre žitie
mládenci, devy
dohodnú skryte.

Búdka u búdy!
Pučiace révy!
Hrozne, hľa, hrudy
valia sa v kade,
preš tlačí všade,
valí sa v tokoch
víno, sa pení,
po čistom hrčí
drahokamení,
nechalo výše
za sebou v zadu,
v more sa šíri,
sťaby v náhradu
za zeleň kraja.
Vtáctvo sa ale
slasťou opája,
slnku v stret letí,
potom zas jasným
ostrovom v strety,
ktoré laškovno
kníšu sa v mori,
tam počujeme
jasavé chóry.
Na luhoch skvúcich
húf tancujúcich;
v dobrej sa vôli
rozpŕchol v poli.
Niektorí lozia
vysočinami,
iní sa vozia
mora prúdami,
iní zas letia,
všetci v stret žitia
do diaľok slnných
hviezd lásky plných
v stret blaženstvám.*)

*) H. H. Boyesen v svojom kommentári — z ktorého sú tieto poznámky — citujúc iného kommentátora, Taylora, o tomto takzv. uspávajúcom speve duchov toto hovorí: „...úlohou týchto slúžiacich duchov je pred očarovanými očami Faustovými rozvinúť rad nejasných bočných obrazov, — hmlisté to obrazy plné sladkého, fantastického a preto tým nebezpečnejšieho svádzania (totiž k fyzickým pôžitkom životným). Obrazy sú nejasné, rozbredlé ako polosen; nepodávajú ničoho pozitívneho, na čom by duch Faustov mohol utkvieť a čím by mohol byť prekvapený; ale zanechávajú po sebe istý dojem, ktorý pomaly prijíma tvárnosť na seba. Ozvena divej, mátožnej, reťazovito-popreplетanej melodie ostane v jeho duši...“

10

Mefistofeles.

Spí! Dobre tak, vy vzdušní, jemní, malí,
vy ste ho verne učičkali!
Za tento koncert dlžníkom som vám.
Ty čerta opantať si ešte slabým, krátkym!
Ho omamujte snovidením sladkým,
nech cele v ošiaľ zapadne!
No, abych prah toť odklial činom hladkým,
zub potkana je treba mne.
Ni zaklínať mi netreba značne,
už jeden lomozí tu, dielo hneď aj začne.
Pán potkanov a všetkých myší,
múch, ploštíc, žiab, vší nanajvyšší
ti velie, bys sa semká podal
a tento prah tu poohlodal,
jak on ho zvlhčil olejom —
Už priskackal si — hopdidom!
Len čerstvo k práci! Konček, čo mi bráni,
je tamhla cele v predku hrany.
Len ešte jeden hryz... tak — pas!
Nuž, Fauste, snívaj, spi, až shliadneme sa zas!

Faust (zobudiac sa).

Či zas som oklamaný ľstive?
Či tak sa ztráca toten duchov shon,
že sen mi čerta predmaľoval lžive
a že mi púdlik ušiel von?*)

(Pokračovanie.)

Pavel Mudroň.

Vlastný životopis.

(Pokračovanie.)

Ale to bola i podujímavosť v tie časy divadlo hrať v Martine. Dvorany nijakej, opôn nijakých. Ničoho nič, ako na tej dlani. Opony, ako som už povedal, Jožko Kohút spravil. Potom sme požiadali hostinského Peterka, aby nám dal zadnú izbu od kolkárne, ktorá bola trochu väčšia, tam sme postavili drevené kone, na ne dali dosky, a bolo podium hotové. Počas predstavenia sme sa museli na kolkárni obliekať a oblokmi chodiť na javište. Že ku takýmto podnikom je potom ťažko slečinky nahovárať, rozumie sa samo sebou. Ale s pomocou Jožka Kohúta to všetko išlo.

*) Za týmto nasleduje v pôvodine druhý dialog Fausta s Mefistofelesom, v preklade tomto III. úryvok.

Divadlo sa zadržalo a vypadlo i s tanečnou zábavou za ním pri Piťovej hudbe veľmi dobre.

Nemeckí vyšší úradníci prišli všetci na predstavenie, ba z menších úradníkov niektorí pozdejšie i sami hrali s nami po slovensky. Menovite Baltazár Velits znamenite hrával pozdejšie v Inkognite Žida. Aristokrati naši, menovite otec terajšieho podžupana, Albert Benický, sa zakaždým na naše divadelné predstavenie dostavil. Tak, že naše predstavenia bývaly preplnené, že sa mnohí, miesta nedostavší, vrátiť museli.

Tak sa zaviedly divadlá v Martine a potom sa už zavše zahralo divadielce, rozumie sa s nasledujúcou tanečnou zábavou. Ja som bol i poznamenal raz, prečo by sme nezavolali i slečny Kašovicovské hrať divadlo; ale mi kamaráti povedali, že by tie nešly, lebo že ony sa necíťa byť Slovenkami. Nuž dajme im, reku, pokoj, keď nechcú byť tým, čím ich Pán Boh stvoril.

Ale čas uchodil, a ja som doktorátu neskladal. Už tretí rok išiel od dokončení štúdií, a ja som nemal ani jedného rigoroza. To, reku, takto nesmie byť; musíš sa dať do rigorozovania. Ale u Búlyovszkého som toľko práce a odpisovania mal, že som sa nestačil pripravovať na rigorosum; lebo Búlyovszky sa úplne na mňa spoľahol, tak že sa všeobecne za to malo, že ja som vlastne advokátom. Pomyslel som si tedy, že pôjdem do Prešporka ku niektorému advokátovi, tam budem mať určené kancellárske hodiny, a ostatný čas budem môcť obrátiť na svoje štúdia. Písal som tedy bratovi do Prešporka, a on mi odpísal, že ma advokát Majercsák prijme do svojej kancellárie, aby som len prišiel. Odišiel som tedy do Prešporka, a Búlyovszky mi pri mojom odchode hovoril, aby som, ak sa mi páči, kedykoľvek k nemu nazpäť prišiel, že ma vďačne kedykoľvek prijme.

Ale som veru prišiel s dažďa pod odkvap.

Majercsák (recte Magercsák), Oravec, bol starý advokát ešte zpred r. 1848, ale to už nebol Búlyovszky. Nerozumel doprosta nič. Bol síce r. 1848 i krajinským vyslancom, tuším oravským, a potom v Debrecíne bol pri detronizácii Habsburgov, následkom čoho pod Nemci nebol k advokacii pripustený. Ale niekto mu povedal, aby išiel na audenciu a prosil o milosť, že mu dovolia zas v advokacii pokračovať. I tak sa stalo. Keď prišiel do Viedne na audenciu, kráľ sa ho, vraj, spýtal, čo urobil, keď mu advokátstvo odobrali? A on že na to odpovedal: „Eure Majestät! Ich war halt a pisl in Debrecin.“ Na to že mu kráľ odpovedal: „No, wenns nur das ist, können sie beruhigt nach Hause gehn.“

Ak som u Búlyovszkého bol zapriahnutý v kancellárii, u Majercsáka ešte viac. On nevedel species facti napísať, že by to bolo malo pätu a hlavu. Ak som nebol doma, a on napísal stav záležitosti, to som s istotou vedel, že musím pre stránku písať, aby mi prišla vec rozpovedať, a najhoršie bolo zastupovanie pri súdoch. Lebo pod Nemci nesmel osnovník zastupovať pred súdom. Keď som žalobu napísal a pri súde oddal, ako prišlo ustanovenie dňa ku pokonávaniu žaloby, ku termínu sa ustanovil; ale kadenáhle pro-

tivná stránka dala odpoveď na žalobu, už sa obzeral Majercsák po hodinách, že má veľmi pilnú prácu inde, že musí odísť, tedy aby odročili pokonávanie. Ale ak sme zastupovali žalovaného, to som musel na žalobu napísať doma odpoveď, tú svedomite zdiktoval do protokola; ale ak protivná stránka na to dala hneď repliku, už mal inde pilnú prácu a žiadal odročenia. A ja som zakaždým potom musel ísť k súdu, vyznačiť si buď odpoveď na žalobu, buď repliku na danú odpoveď, a doma vyhotoviť buď repliku, ktorú on zas išiel ku súdu zdiktovať do protokola. Tak som ja videl, že mi ani tu ruže nekvitnú k môjmu pripravovaniu sa na rigorosum, a keď k tomu ešte prišla tá okolnosť, že Majercsák odoprel ruku svojej dcéry, ktorá by sa bola rada vydala za môjho brata, a prinútil ju vydať sa za advokáta Tótha, tu som Majercsákovi vypovedal, a šiel som do Pešti složiť prvé rigorosum.

Brat mi dal naučenie, že je vo zvyku navštíviť pred rigorosom všetkých professorov, ktorí pri rigorosume zkúšať majú. On to už bol zkúsil, lebo už mal vtedy doktorát odbavený. Merk mu totižto nedal pokoja, a duril ho ku rigorosam, pri čom mu ku každému rigorosumu dal mesiac alebo dva vakácií od kancellárie, bez toho, že by mu bol z platu niečo stiahol, a okrem toho mu dal ku každému rigorosumu na cestu do Pešti 40—50 zl. Išiel som tedy ku milým professorom a predstavil som sa im, že chcem rigorozovať. Tu ma jeden z professorov obzre a povie mi, že či chcem po druhý raz rigorozovať, že však som nedávno bol promovaný za doktora. Nedôverčive pozeral na mňa a myslel si, že ja za druhého chcem rigorozovať, hoci som mu vysvetľoval, že to bol môj brat, Michal, a že sme dvojčatá. Na druhý deň mu potom vysvetlil druhý professor, ktorý bol z Prešporka prišiel do Pešti, že sme dvaja bratia natoľko podobní, že nás ťažko rozoznať. Tak som i šťastne složil prvé rigorosum, pri ktorom na výsledok čakal i môj dobrý kamarát Jožko Kohút na chodbe university s niektorými našimi právnikmi. Z Pešti som išiel nazpäť do Martina ku Búlyovszkému, ktorému som bol odpísal, že ho prosím, aby ma zas prijal do svojej kancellárie.

Ale som už dávno nevidel bol rodičov a keď som z Pešti išiel železnicou, už som nemohol neodbočiť domov. Radosť bola veľká pri novom shliadnutí po odbavenom prvom rigorosume. Pár dní som sa doma zabavil, a pri plačlivom lúčení, ako obyčajne, som tiahol zas do Turca.

Keď som do Martina prišiel, o pár dní hrali divadlo, na ktoré som ja išiel ako divák. Dívam sa, a vidím, že obidve slečny Kašovicovské sú na javišti. To ma náramne prekvapilo, keď som pred mojím odchodom z Martina bol počul, že sú maďarónky a že ich i škoda oslovovať o hranie divadla, že by sa na to nedaly.

Tak som zas prišiel medzi svojich martinských známych roku 1860. To sme sa schodili po jednotlivých domoch, vše u jedného, vše u druhého, celá karavána. Lebo kassína nebolo; ale miesto toho i mladší i starší obojeho pohlavia sa schodili, menovite v nedeľu, alebo vo sviatok popoludní, alebo po večeriach a zabávali sa milo, dôverne, to spevom, to spoločenskými hrami. Divadelné kusy sa

prekladaly, na próby sa chodilo. Menovite znamenitú komickú figúru sme dostali na vtedajšom stoličnom archivárovi, pod Nemci, Vendelínovi Bruckovi, z D. Kubína. V obecnom živote taký seriózny človek, že by nikomu ani zďaleka nebolo prišlo na um komickú úlohu mu sveriť, a keď vystúpil na javište, obecenstvo sa malo zajsť od smiechu nad jeho hrou. Býval v Martine i so svojou slobodnou sestrou. Oba výborní ľudia, neraz sme sa u nich vo väčšej spoločnosti spolu zabavili. Škoda, že ešte v mladom veku umrel.

Tak prišiel oktobrový diplom 1860. roku a s ním zrušenie potreby doktorátu ku advokátstvu. Teraz už bolo po rigorózach, lebo som už myslel len na složenie advokátskej zkúšky.

Po oktobrovom diplome už i Pán Búlyovszky nebral vec tak prísne, že by v Martine bol musel bývať ako advokát. Už pod Nemci to nemal rád, a teraz už často vystal z Martina a šiel do Dulíc na svoje gazdovstvo, ktoré ho viac zaujímalo ako advokátstvo, až konečne z Martina celkom odišiel. Tak som odišiel i ja s ním do Dulíc. Mal tam svoju starú, už poloslepú, matku, ktorá osobitne v jednej izbičke bývala; lebo, ako je to celkom obyčajné, s nevestou, manželkou synovou, sa naskrze sniesť nemohla, hoci jej nevesta všade ustupovala a vôbec veľmi dobrá, príjemná pani bola. Ale ja som bol miláčkom starej panej, ktorá ináč ustavične hromžila, ako len z izbičky svojej vyšla. To som ju menovite do necpálskeho kostola často popod pazuchy vodieval; lebo ona, chudera, nevidela, a ja som riadne každú nedeľu chodieval do kostola.

Prišiel rok 1861, a tu som sa už od môjho principála odlúčil a do Martina prišiel bývať, aby som sa ku zkúške advokátskej pripravil.

V Martine počalo byť živšie v politickom živote. Prišiel hlavný išpán, barón Šimon Révay, ktorý bol slávne inštallovaný. Držaly sa stoličné výbory, volily sa stoliční úradníci, pri čom som i ja bol skrze hlavného išpána za titulárneho notára stolice vymenovaný a ako taký som viedol slovenský protokoll zo zasadnutí výborov stoličných. Tešili sme sa, keď sme vyvolili Janka Jesenského Gašparé za slúžneho okresu martinského, Janka Kohúta, Fraňa Jesenského Jánošé a Karla Soltésza za prísediacich stoličnej súdnej stolice, Ďurka Točeka za slúžneho a Jozefa Országha za prísažného v Kláštore. To všetko boli povedomí Slováci. Maďari vtedy hovorili Slovákom: „Nebojte sa nič, my sa usrozumieme medzi sebou, my si uznáme jeden druhému, veď nás Nemci naučili, ako máme svorne žiť jeden s druhým; len Nemcov von.“

Hneď sa založilo spoločné Kassíno Turčianske v Martine bez rozdielu na národnostné presvedčenie, ktorého predsedom bol hlavný išpán, a tam sme sa schodievali.

Prišla voľba na snem. Vo volebnom okrese martinskom jednohlasne bol vyvolený Jozef Justh. Ako som už bol horevyššie pripomenul, muž vážny, vzdelaný, uznávajúci našu pravdu, ale obzerajúci sa na svoje spoločenské postavenie On, ešte kým som u neho bol, spomínal predo mnou, že úplne súhlasí s Hurbanom, že má pravdu; ale že on by sa v spoločenskom živote svojom neobstál

keby to verejne vyslovil a dľa toho konal. Bol demokratického smýšľania, a hockedy sa do svojho poľa viezol na hnojovom voze, na doskách, na ktoré si len nejaké staré vrece položil, aby sa nezababral; kresivo vo vrecku s dohánom, fajku na krátkom pipasáre a hybaj! On bol r. 1848 i vládnym komisárom v Tekovskej stolici, a po Világoši ho i brali na zodpovednosť; ale vtedy naši páni farári, necpálsky Samuel Lány, sučiansky Ondrej Hodža a martinský Jozef Horvát, ako ľudia z protivného táboru, mu dali svedectvo, že bol mierny a nikoho nedal o život pripraviť, a tak ho od ďalšieho prenasledovania osvobodili.

V mošovskom volebnom okrese vystupoval starší Ďuro Justh, ako kandidát vyslanectva. Mňa mnohí na to mali, aby som ja vystúpil proti Ďurovi Justhovi. Písal som tedy Jozefovi Justhovi, či on nebude nič mať proti tomu, keď vystúpim v mošovskom okrese. I bez odpovedi odhodlal som sa vystúpiť. Bez groša, len tak podľa pravdy. Nazdal som sa vtedy, že každý človek len čistou cestou môže pokračovať pri snemových voľbách, bez pijatyky a podplácania. Ale, okrem mňa, vystúpil v mošovskom volebnom okrese i Fraňo Fiľo, inženier z Valče, zo slovenskej strany. Sišli sme sa tedy na voľbište tri strany. Avšak, aby sa slovenská strana nedelila, dohovorili sme sa v Mošovciach, že ja odstúpim a celá slovenská strana bude voliť Fiľu. Ja som tedy vystúpil a oznámil mojim voličom na mošovskom rynku, že jednohlasne slovenská strana bude voliť Fiľu. I šlo to pekne, zakiaľ len slovenské obce prišly do Mošoviec. Ale naraz sa dohrnuli Nemci z Turčekov, s Hornej Štubne, zo Skleného, obstatí horno-vidieckymi zemänmi, aby im nezutekali medzi nás, a týchto toľko nahnali, že toho bola ujma. Naraz sa strhla bitka medzi Slovákmi a Nemci. Istý Mayer, starší chlap zo Slovenského Pravna, mäsiar, ozaj po mäsiarsky narábal jedným kyjakom medzi tými Nemci. Mošovčania, aby bijúcich sa nejako roztrhať mohli, vybehli na striekačku na rynku, a striekačkou po milých Nemcoch. Tak sa Nemci, ako myši, utiahli s bojišťa a bol pokoj. Nemci a zemäni horno-vidiecki vyvolili Justha. Následkom tohoto rozohnatia bitky striekačkou bolo: že Justhovci videli, ako Mošovčania čisto pri slovenskej národnej veci stoja, a tak preložili miesto voľby skrze ministerstvo z Mošoviec do Štubnianskych Teplíc.

Ale keď snem bol pospolu, pýtalo sa, aby národ slovenský pred snemom verejne svoje žiadosti predniesol a aby nepremeškal ozvať sa vtedy, keď ku tomu príležitosť sa podáva po prinavrátení svobodnej krajinskej porady. Lebo, tak sa hovorí, že nemému dieťatu ani vlastná matka nerozumie, aby nám tedy do nemých nemali práva nadať, treba nám bolo vysloviť: čo žiadame od našej vlasti ako Slováci.

Nebohý už výtečník slovenský Štefan M. Daxner bol vypracoval osnovu týchto slovenských žiadostí. Ale aby sa ony za také považovať mohly, ktoré slovenský národ si osvojil, bolo potrebné, aby niekto niekam svolal slovenský národ, a aby tam sídený slovenský národ tieto žiadosti za svoje prijal, alebo na nich, dľa svojho náhľadu premeny porobil. A ku tomu cieľu sa nepovažovalo za do-

statočné, aby niektorý jednotlivec niekam povolal slovenský národ; lebo hoci by to aký výtečný človek bol, predsa by bol len jednotlivec. Že sa slovenská stolica nenajde, ktorá by slovenský národ v Uhorsku ku takejto porade povolala, to sme vedeli. Išlo tedy o to, aby niektoré svobodné královské mesto, alebo ak by i to nebolo možné, aspoň nejaké stoličné sídelné mesto takúto poradu do svojho lona pozvalo.

Robily sa tedy pokusy, a Brezno že by už temer bolo malo vôľu takúto poradu pozvať; ale sa od toho odradilo. I na Liptovský Sv. Mikuláš že sa rátalo, na Krupinu atď., ale nikde to nešlo. Prišiel tedy s touto myšlienkou Samuel Štefanovič do Martina v Turci. Tam bol slúžnym na ten čas Janko Jesenský Gašparé, ktorého z nemeckých čias Štefanovič ako spoluúradníka poznal. Sišli sme sa v kassíne, a večer, keď tam už okrem nás nikoho nebolo, sme sa shovárali o tom, či by Sv. Martin v Turci, ako sídelné mesto stolice, nesvolal túto poradu? Dlhého presvedčovania nebolo treba; lebo každý z nás nahliadol toho súrnu potrebu. Len obava bola: či nám nezakážu takéto shromaždenie? a či nepovedia: že mesto sv. Martin nemá práva takéto porady svolávať? Ale na to sme si odpovedali: že však nad Sv. Martinom prvou politickou vrchnosťou je slúžny martinský, tedy Janko Jesenský Gašparé, a ten že nám to nezakáže. Ináče každá ústavnosť predpokladá právo svobodnej porady občanov; tedy Uhorsko, ktoré práve za ústavnosť bojuje, nemôže hatiť svobodné porady a tak ani schádzanie sa do spoločných porád, ani pozývanie ku takýmto poradám. Uzavreli sme tedy v mestskom shromaždení návrh urobiť na uzavretie v tomto smysle.

Teraz však nastala otázka: ako to vykonať, aby vec hladko prešla? Rychtárom bol Ján Koša, človek dobrý, ale starký, ktorý by ani mešťanov, ale ani pánov nebol chcel nahnevať. Tomu tedy len v deň shromaždenia mal byť i tento, hlavný predmet oznámený, aby z ľudskej slabosti nešiel sa radiť protivníkov našich. Krem toho nebolo radno, aby niektorý z intelligencie, takrečenej, urobil tento návrh, lebo v shromaždení by ľahko mohlo podozrenie povstať o cieľoch takéhoto shromaždenia a už rozličnosť mienky v shromaždení vzbudená by bola aspoň len nemilá. Uzavreli sme tedy vyzvať k tomu nebohého už Andreja Švehlu, dlhoročného rychtára martinského pod Nemci, majúceho veľký vplyv a vážne rodinné spojenia v meste, a potom jeho návrh hneď za horúca podporovať. Tak sa i stalo, rychtár mestské zasadnutie povolal, a na ňom sa na návrh mešťana Andreja Švehlu jednohlasne uzavrelo pozvať všetkých uhorských Slovákov do porady na 6. júna 1861 cieľom sostavenia žiadostí slovenského národa v Uhrách. Uzavretie toto sa uverejnilo v Pešťbudínskych Vedomostiach a shromaždenie i skutočne bez všetkej prekážky zadržalo 6. a 7. júna 1861.

Prišiel deň 5. júna 1861. Hrnuli sa milí bratia z Oravy, Liptova, Trenčína, Nitry, Tekova, Prešporka, Pešti, Zvolena, Hontu, Novohradu, Gemera, tak, že Martin nebol nikdy predtým, v pokojných časoch, tak navštívený; a hostínec pripravený na prijímanie hostí s ubytovaním, jediný, ktorý tiež len štyri izby mal. Pravda,

na to sme už popredku boli prihotovení, že prespolných prijde viacej, a preto sme už popredku urobili soznam z celého mesta, v ktorom dome koľkých prijmú na noc. Lebo, veď cez deň nebolo starosti, ani cez večer, ale kde sa složiť a kde nocovať. Kvartírnici tedy už len každého niekde ubytovali. Avšak taký nával sveta bol, že i domáci vo viacej domoch sa pouťahovali kde kade na slamu, aby len hosťom pohodlnejší byt poskytnúť mohli.

Večer bola spoločná večera vo veľkom hostínci, kde došiel i starý mikulášsky Piťo, bez volania, sám od seba. Veselo sa besedovalo, rečnilo, dávno nevidení kamaráti radostne sa pozdravovali, až pozdná noc každého k odpočinku odvolala.

Ráno 6. júna sa počet povolaných ešte veľmi značne rozmnožil; lebo z Turca ľud prišiel len 6. júna.

Takej miestnosti nebolo, kde by sa bolo toľko sveta umiestiť mohlo, ako sa ho sišlo; dohodli sme sa tedy na tom, keď čas bol priaznivý, že shromaždenie zadržíme pod lipami pred ev. kostolom martinským.

Priebeh shromaždenia a uzavretia memorandumu slovenského národa opisovať nejdem, lebo je to opísané v osobitných brošúrach. Ale pripomeniem úchvatnú reč nebohého vodcu nášho Jozefa M. Hurbana, ktorú v ev. kostole držal (keď nás krátky dážď bol zpopod líp do kostola zahnal), že tam prítomný medzi poslucháčmi Ivan Rakovský urobil poznámku, že takého rečníka ešte nepočul, že by ho ten bol v stave s sebou strhnúť; a barón Šimon Révay, hlavný išpán turčiansky, po počutí Hurbana so slzami v očiach hovoril, že veru za slovenský národ dosiaľ neurobil ničoho, ale že si za povinnosť bude pokladať nahradiť to, čo zameškal. A že toto bol jeho úprimný úmysel, dôkazom toho je, že keď sa uzavrelo vyslať vyslanstvo s memorandumom ku snemu, on spolu s prítomným svojím švagrom, starším Jozefom Justhom prijal členovstvo v tomto vyslanstve.

Po dokončení shromaždenia ma Jozef Justh hneď zavolal do stoličného domu so sebou a tam bezodkladne napísal Deákovi zprávu o tom, ako sa shromaždenie dokončilo a čo sú jeho hlavné uzavretia. Celý bol utešený nad priebehom a výsledkom shromaždenia; lebo veď i mohol byť pri vtedajšej nálade Maďarov v oči nemaďarským národnostiam.

Ale Maďari len straku na kole ukazovali slubovaním rovnoprávnosti, zakiaľ si Viedeň nepripravia podľa svojej vôle, ktorú tým strašili, že v Uhorsku je všetko jednosvorné.

Keď vyslanstvo išlo ku snemu s memorandumom, už našlo i baróna Šimona Révayho, i Jozefa Justha chorých, pre strach židovský. Pravda, ako chorí, nemohli ísť s vyslanstvom. Jozefovi Justhovi Deák vraj povedal: „Keď človek musí, to i umre. Žiadosť Slovákov je naša smrť. Zakiaľ nebudeme musieť, tých žiadostí nepovolíme." — A predsa len pravda zvíťaziť musí. Kedy bude, tedy bude, ale rovnoprávnosť Nemaďarov v Uhorsku s Maďarmi zvíťaziť musí. Lebo Maďari v Uhorsku nemôžu Nemaďarov pomaďarčiť.

Pri mojom pripravovaní sa k advokátskej zkúške som spolo-

čenský život martinský nezanedbával. Pri častých večierkoch spoločných, pri divadelných predstaveniach, pri návštevách v Sučanoch u nebohého už p. farára Andreja Hodžu atď. sme sa často schádzali so slečnou Annou Kašovicovou. A dobrý kamarát, Ďurko Hodža, na ten čas stoličný prísažný, v Martine bývajúci, pri „posedajíčnostiach“, ako on humoristicky naše večerné zábavy menúval, spomenul, že veru zbadal, ako ja u Kašovicov, alebo po Martinsky: „u Kašov“ „zapaľujíčnosť“ často konám. Pod „zapaľujíčnosťou“ rozumel, že keď idem hore mestom, a cigara, alebo fajka mi vyhasne, často sa stavím u Kašovicov pýtať si zápalky pripáliť cigaru, alebo fajku, čo i on robieval, a často sme sa tam sišli, vedení „zapaľujíčnosťou.“ A mal pravdu. Neboli sme si celkom ľahostajní. Tam bývala lavička pred domom, a večierkom sme sa v lete tam často sišli i s inými slečnami a mladými ľuďmi. Chodieval ta, ale len keď mňa tam nebolo, aj istý Gustáv Švehla, tuším inženiersky pomocník, ktorý vraj tam na mňa chcel klepec postaviť. Svet hovoril, že vraj pri divadelnom predstavení „Beňovského“ sme si boli so slečnou Annou Kašovicovou veľmi do očú pozreli, kde som ja Beňovského hral a ona Afanáziu. Ja som, pravda, na ženbu nemohol ešte myslieť, lebo som nemal advokátskej zkúšky; ale som sa usiloval čím skorej sa k nej pripraviť, a potom sa oženiť i vziať si Aničku Kašovicovú. Tu mi však prišlo na um, že „nemám ničoho, což jeho jest.“ Ak tedy dostaneš košík; alebo ak jej matka, vdova, povie: ja ti jej nedám, veď z holých rúk nevyžijete, najprv si niečo zgazduj a potom snívaj o ženbe. Modlieval som sa síce vždy, ale nie kľačiaci, no od tých čias som sa kľačiaci začal modliť, len aby som moju Aničku mohol dostať, aby mi ju niekto neuchytil.

Slečny Kašovicovské chodievaly tu i tu ku pani Kunayovej, s ktorou i v švagorskom pomere stály, lebo ich tetka, otcova sestra, bola vydatá za Andrejom Švehlom, už horevyššie pripomenutým, a pani Kunayová je rodená Švehlová, dcéra po bratovi Andreja Švehlu. A ja som býval, pripravujúc sa na advokátsku zkúšku, u Janka Kunaya. Tak prišly jedného dňa tiež ta, a ja som sa tiež nezdržal k nim prísť. Naraz pani Kunayová i s Amáliou Kašovicovou vyšly von, a my s Aničkou sme zostali sami v izbe. Anička bola smutná, a na môj dotaz: čo jej je? mi tajený bôľ srdca zjaví so slzami v oku. Ja som celý zostal bez seba a s nevýslovnou radosťou som jej povedal, že náklonnosť moja k nej je nie menšia a ak ma chce dočkať, zakiaľ skúšku složím, len ju chcem mať svojou. Rozpovedali sme si, ako nás tento cit trápil, ako ona i do plaču sa vše pustila, keď bola sama, a mňa ako žiarlivosť trápila; až prišla zas pani Kunayová s Málikou do izby, a my sme, rozumie sa, hneď na iný predmet zašli.

Ten pocit prajem každému dožiť. To je slasť nad všetky iné a pokoj v duši, akého človek len raz v živote zažiť môže.

„Zapaľujíčnosť“ sa potom ešte veselšie diala, a ja som sa tým váčšmi usiloval ku advokátskej zkúške.

Janko Jesenský Gašparé a Ambróz Pivko tiež vtedy sa sberali na advokátsku zkúšku. Umienili sme si tedy, že spolu pôjdeme.

Choďte, choď, ale do Pešti ťa nikto darmo nezavezie, ani za zkúšku v Pešti nikto za teba nezaplatí. Ale bol som vtedy už známy s Pavlom Mácom, ktorý bol arendátorom v Kláštore. Znamenitý kamarát, rozhodný Slovák a chlap pri groši. Nie síce veliký boháč, ale majetný. Požiadal som ho tedy, že veru idem zkúšku advokátsku skladať, aby mi požičal na to peniaze, že však mu vrátim, ak dá Pán Boh zdravia. Len to sa spýtal: Koľko chceš? Ja som žiadal päťdesiať zl. r. č. Vytiahol a dal mi ich bez všetkého.

Takto, peniazmi opatrený, som sa vybral s kamarátmi do Pešti. Ale, neviem, čo ma zašlo, nestačil som sa od Aničky odobrať, čo ma celou cestou mrzelo. Viem, že som potom písal Aničke ľúbostný lístok. Čo bolo v ňom ináč, neviem, len natoľko sa pamätám, že v liste bol, ako motto, počiatok národnej piesne: „Ani som si koníčka neosedlal, ani som sa od milej neodobral. A keď ja poletím cez to pole, Ako ťa zabudnem, srdce moje?"

V Pešti večer pred zkúškou, ako to už býva, mi prišlo na um, že ešte by som mal z tohoto predmetu o tomto, z druhého predmetu o tom si poprečitovať, ale to potrebuje najmenej 9—10 hodín času. Tedy som si umienil, že budem čítať do 3-ej a 4-ej hodiny po polnoci. Ale ako to spravím, keď mávam dobrý spánok, tak, že ma netreba kolísať. Aby som nezaspal, dal som si po večeri doniesť do izby štyri čierne kávy; lebo, hovorilo sa, že človek po čiernej káve, večer vypitej, nezaspí. Vypil som tedy milé štyri čierne kávy jednu za druhou, a začal pilne čítať. Ale som ja veru len do 11-ej hodiny večer dotrval, a potom sa mi začaly obločnice zatvárať. Ale čo, pomyslel som si, však len bude ako bude. Zahasil som svetlo a spal do rána, ako v olejoch, so štyrmi čiernymi kávami v žalúdku.

Keď som ku ústnej zkúške prišiel, čakalo nás s osem kandidátov v sieni, kedy ktorého zavolajú. Ja som sa tam prechodil a pamätám, ako si tí druhí medzi sebou rozprávali: „Ez fene gyerek, ez nem szurkol."

Aj som zkúšku z obecného práva šťastne skončil.

Chcel som naraz i zkúšku zo zmenkového práva složiť; ale mi povedali, že o to musím osobitne zakročiť, a že mi ustanovia termín o dva mesiace.

Do Turca chodiť a zas nazpäť o dva mesiace, je s výdavkami väčšími spojené. Pomyslel som si tedy navštíviť rodičov, tam sa zabavíš do tých čias, ešte si niečo poprečituješ, a tak sa vrátiš do Pešti.

Tak sa i stalo. U rodičov som sa milo zabavil; potom ma matka do Vacova odprevadila, a ja som šiel znovu do Pešti počiatkom februára 1862, kde som zmenkovú advokátsku zkúšku složil, a tak do Martina sa vrátil.

Pri najbližšom stoličnom výbore som si dal advokátske diplomy uverejniť a otvoril som kancelláriu v dome Janka Kunaya.

Advokátsku kancelláriu otvoriť, to je nie špás. Veď k tomu je potrebné, aby taký advokát mal zariadenú kancelláriu a pár stozlatých kapitálu, s ktorým by začal prax.

Tak si to predstavujú naši terajší noví advokáti. Ináč že sa to nedá začiať.

No, my sme to s Ambrózom Pivkom lacnejšie začali. Bývali sme obidvaja u Janka Kunaya v jednej izbe. Nemali sme ani stolíka, ani stoličky, ani kasne, ani postele svojej. Ale nám Janko Kunay dal jeden veľký stôl, ten sme si linonárom — ale linonár už bol náš — rozdelili na dvoje, s jednej strany linonára bola Pivkova a s druhej strany linonára moja kancellária; a teraz už len aby stránky prišly, nuž je všetko dobre.

Tak sa začalo moje advokátstvo.

V tie časy bol v Martine advokátom Karol Záthureczky, starší pán. V nových zákonoch nie celkom zbehlý, tak, že pod Nemci mal u seba istého Kruega v kancellárii. Tento Krueg bol tuším pri katastre nejakým úradníkom, ale musel i práva študovať, lebo bol veľmi spôsobným pomocníkom Karla Záthureczkého, tak, že obecný svet viac poznal Kruega za advokáta, ako Záthureczkého, v jehožto kancellárii pracoval. Ale keď s rokom 1861 boly uhorské zákony nazpäť uvedené, tu bol Krueg zastavený a odchodil do Viedne. Od tohoto som si tedy, pri jeho odchode v jaseni 1862-ho roku, kúpil kasňu na písma, písací stolík, jednu šuplótkasňu, dve postele s nočnými kasničkami, a toto bolo moje prvé kancellárske zariadenie, a s tým nasledovala už i osobitná izba pre mňa.

Teraz už nastala otázka ženby. Ťažká starosť. Ale sme ju mali dvaja znášať. Poradil som sa tedy mojej Aničky, čo myslí. Ja som si predstavoval, že jej musím nejakú kuchárku držať, a pri kuchárke i slúžku. Ale advokácia tak nejde, že by som to už mohol po niekoľkých mesiacoch ovládať. No moja Anička mi povedala, že veru ona kuchárky nepotrebuje. Tak sme sa tedy dohovorili, že 28. februára 1863 budú oddávky a 5. mája 1863 bude svadba. Ja som hneď písal bratovi o objednanie zlatej obrúčky ku oddávkam a o zaopatrenie dámskych zlatých hodinôk, ako svadobného daru.

Býval som, pravda, každodenným hosťom pred večerom u Kašov, ale menovite nezabudnem do smrti vyprevádzanie mojej Aničky do Sučian, keď išla jednu peknú nedeľu popoludní peši do Sučian na Hladomer, a ja som ju odprevádzal až po hradskú do Sučian vedúcu, pri čom sme si na vŕšku posedeli. I teraz vidím toho Turanca pred sebou, ktorý tiež tadiaľ išiel chodníkom, hore vŕškom ko mne, ako klient, a keď nás tam pri chodníčku našiel spolu sedieť. A keď o deň, či dva nazpäť išla, za rána som jej šiel oproti. — Nezabudnem tiež, že sme raz, už po oddávkach, išli spolu do Necpál, ku Milcovi, čiže ku pani Milcovej, ktorá je sestrou pani Kunayovej, a išla s nami i švagriná Málika, peši, na jahodnícky háj. Dobre sme sa tam zabavili a i prenocovali. Ale bola to ešte stará škola, nie terajšia. Milcovci mali len dve izby. V jednej boli oni s deťmi, nám tedy zostávala druhá, všetkým trom. Ako to, reku, bude? Nuž najprv ma nepustili do našej izby, len keď si Anička s Málikou už boly ľahly do postele a zahasily sviečku.

[illegible] do tmavej izby pustily, aby som si do svojej postele [illegible]

[illegible] pravda, Anička s Málikou vstaly, keď som ja ešte spal, a po raňajkách sme sa poberali domov. Tu naraz Anička zbadá, že jej zlatá obrúčka s prsta chybí. Hľadanie na všetky strany. Metanie izby, prehŕňanie slamy v posteli. Nikde nič. Moju Aničku to veľmi ale malo. Nielen preto, že bola ztrata pár zlatých; ale ona si to ale vykladala. Že je to nie dobrý znak, keď sa obrúčka z oddávok pochodiaca ztratí. Prehováral som ju všelijako, že však sa musí len niekde najsť, a jestli sa nenajde, dám druhú spraviť; ale ona sa prehovoriť nedala. Tak to trvalo pár dní, čo obrúčky nebolo. Po niekoľkých dňoch, ako, ako nie, švagriná Málika mala akousi náhodou v ruke šaty Aničkine, ktoré mala v Necpaloch oblečené, a siahne do vrecka na šatách, tam najde obrúčku. Anička ani nechcela veriť, že by to bol ten ztratený prsteň, že som to ja dal druhý spraviť. Ale to bolo tak, že prsteň bol iste trochu veľký, a keď do vrecka siahla rukou, tam jej s prsta odpadol. Nuž a tam ho nikto nehľadal.

Testiná by nebola proti tomu nič mala, keby som i k nim bol prišiel s kancelláriou; lebo, ako to v Martine vtedy obyčajne v každom temer dome bolo, tak i u Kašov boly dve izby, jedna na predku, do ulice, kde bývali, a potom pitvor s kuchyňou, a za ním druhá izba. Táto druhá izba bola prázdna, a tú by som bol mohol na kancelláriu si spraviť. Ale ja som už vtedy bol na samostatnosť pyšný, hoci som i ničoho nemal, a na takéto návrhy som odpovedal, že ja na prístupky nepôjdem, a čo by moja žena stoma tisícmi vládla.

5-ty máj 1863 sa blížil, a ja som mal starosť o svadobné šaty. Rozumie sa, že som sa slovenským mládencom byť cítil, teda i slovenský kroj som si žiadal na svadbu. No a v tie časy všetko bolo nadšené za národný kroj. Cylindre vbíjali na hlave. Attily vytisly fraky. O pantalónach ani chýru, ale uhorské nohavice. Akože by tedy slovenský mládenec nemal mať slovenských šiat na svojej svadbe?

Dal som si ušiť bielu halenu s modro-červenými šnúrami; modrú vestu s drobnými od vrchu do spodku husto prišitými, maličkými gombičkami; biele uhorské nohavice s modro-červenými šnúrami; vysoké čižmy s dlhými modrými kvastňami na predku, a červený, asi na dlaň široký opasok. K tomu okrúhly klobúk, a bol slovenský šuhaj v poriadku. O košeli preto nehovorím, lebo tú som si nedal ja šiť, ale ako je vo zvyku, tú dá oddanica. Avšak som úpravu k nej dal ja, aby mala široké rukávy, ako to v Orave nosia.

Sobášil nás dôstojný dr. Karol Kuzmány, biskup slovenskej patentálnej superintendencie, ktorý v Martine mal svoje sídlo.

So sobášu idúc nás trochu dažďík pokropil, hoci ináč pekný deň bol.

Svadba, čiže svadobná hostina sa odbavovala vo veľkom hostínci, lebo sme pre počet hostí príhodnej miestnosti inde nemali. Zábava bola veselá.

Dr. Jakub Haas, lekár, vedel, že nemám nazbyt peňazí, tedy mi sám od seba ponúknul peniaze, že mi on 200 zl. požičia bez úrokov. Toľko som síce nevzal, lebo sa to ľahko strovi, ale zle vracia, avšak 100 zlatých som prijal, a pozdejšie i statočne vrátil.

Zprvu sme sa kostovali u testinej, ale pozdejšie moja Anička začala sama variť.

Politická situácia sa zmenila. Hlavných išpánov po stoliciach vymenovaných vyzdvihli, lebo snem sa s panovníkom nemohol vyrovnať. Miesto hlavných išpánov boli do stolíc poslaní administrátori. Takýmto bol v Turci gróf Ágid Dessewffy. Pod ním začali obce nútiť, že si musejú kúpiť „Helynévtár". Ja som viac obciam, a menovite i Martinu, dal radu, ako advokát mesta Martina, aby tej knihy nekupovaly, ale proti naloženiu jej kúpenia na vyššiu vrchnosť rekurrovaly. Tak sa i stalo. Ale tu potom milý Dessewffy mňa chytil do harcu, a posúdil ma na 50 zl. pokuty, ktorú že najprv musím zaplatiť, a len potom že môžem proti pokutovaniu appellovať. Ale človek, keď chce 50 zl. pokuty zaplatiť, prvou podmienkou je, aby tých 50 zl. mal. Ja som ich nemal, teda už z tejto príčiny som ich zaplatiť nemohol. Ale keď by som ich aj bol mal, nebol by som ich podobrotky zaplatil; lebo som za nesprávné pokladal, že by mňa administrátor stolice mohol peňažne pokutovať preto, že som ako advokát obciam radu dal, že nemusejú kupovať „Helynévtár", ktorému beztak nerozumejú, jestli ho kúpiť nechcú, a že som v tomto smysle i rekursy podal. Ale so mnou nerobili žart. Dali ma exekvovať, a vzali mi do exekúcie písací stolík a iné domáce náradie. To sa, pravda, roznieslo hneď po meste, a ľudia si začali povrávať: „Ej, ale vydala tá Kašová pekne svoju dcéru, veď im už idú náradie predávať!" A vskutku, i licitáciu vypísali na môj biedny stolík. Ale čo bolo pri tom pekného, Martinčania neprišli na licitáciu, ba niektorých Židov, čo chceli na licitáciu ísť, odhovorili. Tak licitácia prestala, a celá hrmavica prešla grúňami. Písací stolík i dnes ešte stojí v mojej kancellárii, pri ktorom písavam, a 50 zl. som podnes nezaplatil.

(Pokračovanie.)

Pútnikovi.

Len ešte ďalej cestou do vysoka,
a odtiaľ ďalej svahom do hlboka,
vždy ďalej, ďalej, nezastávaj v ceste
tu v tichej vieske, ani v búrnom meste;
to, čo si hľadal, akési vraj šťastie,
nenájdeš nikde, Boh vie, kde to rastie.

Ak cestou víchor pristaví ťa s hromom,
kryť v hore chráň sa, never ani stromom;
ak zmoknuté si osušiť chceš šaty,

choď prosiť nocľah do žobráckej chaty,
bo pred palácmi mrchavých psov majú,
tí pohryzú a gazdovia nadajú.

Ak budeš hladný, uč sa nejedávať,
a pod hviezdami priúčaj sa spávať,
bo mrvu chleba, každé steblo slamy
ofrflú ľudia tu i za horami;
sen radšej nech je tvoja chova stála,
po tvrdej chôdzi mäkká je i skala.

Ak pekelná ťa začne žížeň páliť
a v pálčivosti bude mozog šialiť:
nepýtaj vody, môž' byť, skrýva jedy,
máš svoju žlč, pi, i tá hasí smädy.
Voľ radšej zhorieť, krívd tých pamätlivý,
čo vyssávaly vlahu z otcov nivy.

Aj ľudí stretneš, ako si stretával,
keď priamou dušou ruky si podával,
čo budú volať pod svoje ťa strechy:
dnu vnídeš smutný — výndeš bez útechy,
bo staré krby gazdov zamenily
a pohostinstva stoly dávno zhnily.

Žien úsmev, úst ich sladké štebotanie
je deťom cukor — tebe spomínanie
na klam a mam, čo svetlonosom zovú;
neprobuj zahrať komédiu novú!
Ich úsmev — výsmech, rád buď, opozdený,
dosť bolo lží a prázdnych snovidení.

Röntgenom-lúčom prse prerazia ti,
hľadajúc srdce a na ňom záplaty;
ak nedáš pozor, odtrhnú záplatu:
buď opatrný, nos pri sebe vatu,
bo dobre poznáš jemnosť ľudskej ruky
pri odkrývaní cudzej tajnej muky.

Diablova čeľaď pristaví ťa v ceste,
po svodných slovách pozatína päste
a rovno v dušu strelou bude mieriť:
nuž v ten čas dokáž, či vieš ako veriť!
Len krokom v pravo — ztratíš rovnováhu,
a vykroč v ľavo — pomýlil si dráhu.

Priateľa stretneš na ďalekej púti,
čo ako ohnivá ste boli skutí,
on vyhne ti a inú cestu zvolí,

nehoden rany, bo to veľmi bolí;
hoď rukou! praj mu šťastia na tú cestu
a utíš srdce, zapnúc tuhšie vestu.

Len ešte ďalej, veď sa cesta kráti,
buď rád, že byvšie viac sa nenavráti;
tam za horami nájdeš nízke vrátka,
nad nimi nápis, veta až prikrátka:
Tu pokoj! Vrátka otvoria sa samy —
len ďalej, kým je slnko nad horami.

Somolický.

Mišo.

(Životopisné úryvky.)

I.

Bol som hosťom u priateľa lekára v meste N. Večer sme sa dlhšie zahovorili, ale ráno jednak som sa včaššie zobudil, vlastne zobudil ma hrmot na ulici, vozy a zvlášte okolití kupci, akoby mi po hlave bubnujúci železnými roletami: nech sa páči!

Vstával som a tíško sa obliekal, aby som nezobudil priateľa.

Pred domom lekárovým zastal mliečiar. Známy mestský obrázok. Chudý kôň, za ojom truhlica a v nej kaňvy cínové, do slamy poprevŕhané, znak: mliečiar ide už domov. Starý múdry kôň zastáva i sám, a vďačne zastane kedykoľvek mu to mliečiar povie. Tak i teraz. S truhlice sliezol paholček v širici po päty a pod baranicou ako mýtovnica. Obzerá sa, ako by touto ulicou nechodieval.

Vošiel som do kuchyne ku starej gazdinke lekárovej, že sa tam doobliekam. Po príklade lekárovom a známy častý hosť, nedal som sa obsluhovať do izby. Gazdiná, nízka tučná starenka, už varila kávu, v kuchyni bolo voňavé chutné povetrie a teplo. Zvítali sme sa, a ja som sa počal pri sporáku vystierať, vyťahovať, a nevyspatými údy rozlievalo sa mi teplo ani elektrina, až svaly zmäkly. Razom zabrnčal elektrický zvonec nad posteľou gazdinky.

— Ktože im už nedá pokoja? — strhla sa a zasipela gazdinka, a aby si nedovolil niekto ešte raz zazvoniť, čo by mohlo byť aj do izby počuť, ponáhľala sa otvoriť dvere na pitvore. Bola by nečakaného včasného „pacienta“ (tak volala všetkých i zdravých i chorých, čo do domu vošli) iste odpravila vo dverách, ale si pomyslela, že pokypí niečo na sporáku, a preto náhlila sa zpät, a za ňou okúňave na prstoch neisto šiel ten mliečiar, čo som ho toť z okna zbadal. Sklené dvere za gazdinkou zostaly otvorené, a mliečiar nevedel, či má vojsť, či zostať v pitvore. Na mňa, v košeli, fúklo, a bolo to vo februári, kývol som mĺčky rukou mliečiarovi, porozumel, zadrobčil, a na prstoch chytro sa mi vtiahol popod ruku do kuchyne. Zavrel som dvere.

— A čože je tej tvojej materi? že ti je tak náhlo ráno

o siedmej, — pozrela na budík, či je ozaj toľko, a robila si s hrnci poriadok na sporáku.

Mliečiar hlasno si vdýchol voňavého povetria a prerývano odpovedal: — Ma-jú zá-duch, — práve ako keby ho on mal. To iste od strachu nevládal vydýchnuť.

Svetlu do kuchyne preniknúť prekážaly schody, vedúce na poschodie, i bolo v nej šero. Odstúpil som k oknu a tak sa prizrel šuhajovi. Snímajúc baranicu, postrapatil sa bol na rešeto. Belasú rukavicu o jednom palci aj s čapicou pritisol jednou rukou na prsia, druhou holou chodil po čapici, ako keby mačku hladkal. Stál na jednom mieste, len práve že za dvermi, ale gazdinke, čo sa raz zvrtla, chcel sa ustúpiť, i uhýbal jej s nohy na nohu. Hladím: postava detská, ale hlava veľká, osadená ako vajce na švíbalke, a tvár stará. Pod nosom, širokým a trčiacim ako gombička, na gambe pravidelne vyškerenej očnými zubmi, ako by mliečiarovi vždy bolo do smiechu, akési riedke žltkavé fúzky, a ústa i brada tenká, predĺžená nejak, ako u vtáčaťa. Širica súkenná, nie naňho šitá, a čižmy tiež chlapské a zagrieždené suchým i čerstvým blatom. Očí som mu nemohol rozoznať, boly akési riedke, zelené, hlboko v hlave a drobné. Čapica, širica a čižmy boly na chlapa, ale z nich ľahko by bolo vytriasť chudé, iba s 14—15-ročné paholča.

— Odkiaľ si? — púšťal som sa do reči.

— Zo Závodia; z kaštieľa, — veľmi ochotne odpovedal mi mliečiar, ako by ma chcel len upamätovať, či ho nepoznám, keď jeho alebo aspoň vozík a či koňa zná celé mesto. — A vy ste nie doktor? — spýtal sa ma hneď on, a to per „vy“, a pozrel na mňa a ja videl som, v akej je neistote, kde je pravý doktor, a či príde k jeho materi. Gazdinka mi ponukla kávu.

— Počkaj za chvíľu, — a vošla do izby povedať lekárovi.

— A ktože ťa poslal po doktora?

— A to len ja som si pomyslel, ak by prišli, — rozkladal mi nesúvisle mliečiar. — Mater mi má zadusiť. Majú záduch už tretí rok... Ležia od jaseni, a že im je už na umretí... Nuž aby si nepomysleli, že som im ani doktora nezavolal, keď im otec nechcú... Tak čo som predal dva zajace... by som statočne zaplatil, keby chceli prísť, alebo čo by sa zaviezť, keď je planá cesta. Tu stojím, — a hodil rukou za seba, že na ulici stojí mliečiarsky jeho vozík.

— A koľko máš rokov?

— Na dvadsiaty.

Ták, myslím si, aký na oko nasprostastý, a múdre hovorí. To vari že má 20 rokov.

— To si ty už celý mládenec, — vlastne som si myslel „a taký chlapec.“ — A do školy si chodil? Vieš čítať?

— Doma som chodil, ale potom sme šli do kaštieľa slúžiť, a potom som už nechodil. Ale zo Zpevníka viem čítať. To aj teraz, keď je materi ťažko a nespia, nuž im v noci čítam pesničky, a tú „Hrad prepevný...“ viem skoro celú bez knižky, aj spievať. Aj

tú ešte viem: „Čas radosti...“ aj „Moc boží divná...“ dva verše.
— Aj ešte...
— A kto ťa naučil?
— V škole, aj mať vedia...
— A otec? Máš otca?
— Mám, ale tí nebývajú s nami.
— A kde? — začala ma páliť zvedavosť.
— Už celú zimu u tej rúry...
— U koho?
— U kraviarky. Ani sa nekostujú s nami.
— Prečo?
— Lebo mati ležia, a moju véru že oni nebudú žrať, a mati zjedia, i ja zjem. Aj že ich nemá kto oprať, obšiť. A ja sám si...
— Ale ju, mať, príde otec vše pozrieť?
— Vojdú... Ale všetko si odvliekli ku kraviarke, a pri nej žijú.
— A mať čo vravia kraviarke?
— Neprídu na slovo, ale sú radi, že otca opatrí.
— A mať za otcom už nemôže?...
— Ba sa v jaseni boli vytiahli a volali ich... „Umri alebo oži, potom pôjdem k tebe“, povedali otec. Ale teraz, keď sa opijú, vše prídu plakať k materi... ale sa dozlostia, aj by ich na posteli dobili, aby sa ich nezastal.
— A prečo sa dozlostia?
— Že vraj mať sú na vine ich pádu...
— Akého?
— Nuž keď tá kraviarka bola len taká... Iba ten ju nenaťahoval, kto nechcel... Hanbia sa vari. — Toto asi napočúval, a opätoval za druhými.

Vyšla gazdinka. Doktor hneď nemôže, ale odpoludnia príde iste.

— A čo to bude stáť? Zaplatím, aj do apatejky... potešený mliečiar očervenel, nevedel, čo s čiapkou, i si ju postavil i zasa strhol, a cele zmätený rozháňal širicou, idúc kamsi pod pazuchu po meštek s peniazmi.

— Mne budeš platiť?! — okríkla ho gazdinka. — Pánu doktorovi tam, potom, ty Kubo! — ako známeho dovolila si ho gazdinka prezvať skrytým priemenom sprostáka.

— Ale iste. Nedajte im zabudnúť! — potešil sa mliečiar dôvernému priemenu a, sťahujúc baranicu oboma rukami na uši, volal hlasne „dobrého zdravia“, a zabudol isť kamenným pitvorom po prstoch...

II.

Závodský kaštieľ a pri ňom nový červený komín stojí na 20 minút chôdze od mesta. Vtedy sídlil už v ňom Žid, neviem či len arendátor, či už majiteľ.

Starý opadaný zemiansky kaštieľ poschodný, so zvláštnym

dreveným dvojitým krovom a u vrchu okrúhlymi oknami. Neobyčajná pevná stavba, samé sklepenia.

Hradská ponad kaštieľ rozprestrená je pred panským vchodom, bránou so stĺpy, zaštítenými strieškou, pod ktorou badať ešte opukaný zemiansky címer. Tam na tej ploščinke čakávali voľakedy vyšnurovaní kočišia na svojich pánov, keď ešte sedliak za darmo robil...

Do dvora či majera odráža sa cesta niže kaštieľa, ale i povyše neho letí tiež s hradskej, sbiehajúc sa s cestou od hornej strany, s poľa.

S priateľom lekárom netrúfali sme si odraziť sa spodnou cestou do majera, lebo celý dvor videl sa nám ako jedna rozrytá hŕba slamy a hnoja, ale obišli sme kaštieľ a spustili sme sa od hora, že azda bude prístupnejšie. Bolo koncom februára. Sneh, blato, čliapanina ukrutná, a bolo už pod večer. Slnca nebolo, nad krajom stál tmavý oblak. Spúšťajúc sa od kaštieľa dolu vŕškom k rozchliabeným vrátam, privolaly nám voľaktoré ženy, čo tam z hroblí burgyňu vyberaly a čistily, či nemáme nožíka? a taký samý hnusný dvojsmysel, a chychotaly sa iste preto, že nevieme trefne odpovedať. Medzitým dočapkali sme sa do dvora. Páleničný červený komín bolo vidieť už od cesty, ako i kaštieľ, teraz sa nám ukázal od základu, a zavial nás smrad neobyčajnej hniloby... Výpalky.

Zastanúc u vyvrátených vrát, videl som pod dlhočizným krovom nízke, na široko rozložené hospodárske stavy: stajne, ciene a sluhovské kutice, ako som sa hneď presvedčil. Na prostriedku dvora velikánska kopa hnoja, slama po celom dvore rozvláčená. Psa nebolo, hydina už bola šla spať, vcelku bolo ticho, iba z ktorejsi stajne ozývalo sa okrikovanie statku a dupot koní. Pod verandou, s ktorej šly na jednu i na druhú stranu kamenné schody, na ktorých stály dva stĺpy, držiac vyčnievajúcu strechu, stála ohromná rozsocha a pri nej dlhý válov. Studňa. To všetko stačil som očima prebehnúť, lebo na dvor kročiť, to vyžadavalo rozvahy. Vše sme zastali na jednej nohe, druhou zvoniac a hľadajúc kam kročiť. Kaluže, blato, tak že si neuhľadíš pohodenej skalky, tehly, aby si nemusel po členky do baburiny a nenechal v nej kalošne. Na dvore ukázaly sa tri na chlapských nohách pohybujúce sa viazanice slamy.

— Kdeže je tá chorá? — spytuje sa doktor zďaleka, dostanúc sa pod stenu stajní, kam sa, kolíšúc sa na skalách, ako komediant na povraze, konečne dostal a chytajúc sa múru, bezpečne zastal, prekročiac odkvapové brvience.

— Tam do tých tretích dvier, — odpovedal človek zpod viazanice, ale zastali všetci traja a nachýlili viazanice na hlavách, aby nás lepšie videli.

— A ktože jej poslal po doktora? — bolo počuť tichú otázku.

— Ktože by? Iba ak Mišo sa poň ohlásil. Mu zasa otec nadáva! — ozval sa druhý.

— Keby sa už doň nechytal, — začul som takýto rozhovor chlapov, vchodiacich do stajní.

Lekár ponáhľal sa k tretím dverám; skočil som za ním, aby som privrel za sebou dvere, ktoré mi nechal otvorené a z ktorých ma zavialo teplým ľudským pachom. Akoby na míľu bleslo sa mi svetlo ako nejakou dierou. Šiel som proti nemu. Izbica s 8 metrov dlhá, ale dvoch neširšia. Okienko dosť veľké, štýročkové, ale jedno vrchné očko zalepené, a spodné dve skoro cele založené handrami a machom, a k tomu dosť hustá starodávna mreža. Voľakedy iste komora, lebo vedľa háčika s motúzom zbadal som na verajach i dverách spravu na kladku. Doktor, známy už v takých i horších kuticiach, šiel smelo k oknu, ja za ním. Teplo je a smrad, ako na pohorenisku.

— Vy ste chorá?

Ale žena nestačila odpovedať, keď jej už doktor vychytil čosi z ruky a hodil na zem, mne k nohám. Krčím sa za čímsi, a zodvihnem — fajku. Nezabila sa, ale jednak som nevedel, čo s ňou a položil som ju nad stolík do okienka. Už som sa rozhľadel a videl na lúžko chorej ženy. Na nejakom z dasák sbitom, kolíkmi podopretom priči, nastlanom slamou, prikrytou plachtou, polosediac ležala prostovlasá žena, prihodená tmavo-belasou tlačenou parušinkou, a keď jej lekár fajku z rúk vychytil, zopäla ich proti nemu, ako k modlitbe. Ľakla sa a prosebne pozrela — „smilujte sa“.

— Poradili sennú mrvu, — ospravedlňovala sa chorá sipľavým, prerývaným hlasom, ale v tom ju vychytil kašeľ, nedalo jej dýchať, až jej lekár pomohol sa posadiť a ju popustilo. Ja obzeral som sa po chyži, ba som sa vrátil k dverám, lebo lekár začínal chorú vyšetrovať, preklepávať, načúvať. V tom vtiahol sa do chyže tíško mliečiar Mišo, ja som zodvihol proti nemu ruku, že „ticho“, a on už potom založil si dlaň na ústa a bál sa pokročiť, iba uprene hľadel na posteľ. Vtiahly sa ako duchy ešte dve ženy, súcitne zalomily rukami a nemo kývaly hlavami, a keď sa po chvíli začal lekár s chorou shovárať, ja som už len úryvkovite počúval: „na tretí rok“, „od jaseni“, priblížily sa im ženy, počaly ony za ňu odpovedať, i to vše ako by jedna na druhú čakajúc a tisnúc do odpovedi, keď sa doktor začal spytovať na opateru, službu, muža. Stiesnený v duši všetkým, čo ma okružovalo, nemoc, chudoba, bieda, — pritlumil som i sám dych i hlas, zastavil som Miša u dvier pri sporáku, na ktorom boly so štyri plechové i črepené hrnce, pod ne začal Mišo oheň klásť, nahol som sa k nemu a, držiac ho za plece, šuškali sme si, že zapekačku novú on kúpil materi, aby im ľahšie dýchať dalo; i vedel som, ako sa bude trápiť, keď od materi zvie, že lekár fajku zakázal, o zem hodil. „Či on s fajkou horšie nenarobil materi?“ pomyslí si neraz. Spýtal som sa ho, kde je otec? a to isté začúvajúc i tam od lúžka chorej, že otec „nevojdú“, „tí by ich radi pochovať“, „má druhú“, — zbytočné bolo sa šuhaja viac vyvedať, a upozornil som sa za dvermi na dlhú nízku klietku, od predku obitú latkami, pomedzi ktoré pchaly nošteky domáce zajace.

— To sú tvoje? Koľko ich máš? Staré? — mal som plno otázok, lebo rád vidím zajačky.
— Päťoro ich je, mladé.
— A starých nemáš?
— Tie som materi pohlušil. Však aj tieto sú už hodné, a do leta dorastú, i kotiť sa budú, — s istotou odpovedal Mišo.
— Ale predsa si nemal všetky staré vyhlušiť. Mohly sa kotiť...
— Som ich mal plnú stajňu kravskú. Diery maly... Ale čo sa otec oddelili, vše mi jedného srazili a s Ančou zožrali... Iba tieto čo som uchytil a jednu samicu a samca... žaluje Mišo.
— A tie?
— Tie som predal.
Aha, to budú tie predané na lekára a apatejku, a okúňal som sa vyzvedať na pekné city...
— A otcovi si čo povedal?
— Čože som im mal?... Prileteli by za mnou, a ešte by sa svadili s materou, že už nezdochnú. A ja, keď sa ich zastanem, uplieskali by ma, keby som sa ich bál. — Odpoveď trocha nepristávala na otázku, ale som ju prijal, lebo som videl, že zajacov Mišo otcovi neľutuje, len by materi neubližoval. — Ale som im povedal, že keď budú materi ubližovať, vykrikovať, ja sekerou do nich zatnem.
Pozrem, a tento starý chlapec by to urobil! prešlo mi mysľou. Hľa, ako sa mu oči roztvorily. Či silu cíti za pasy s mocnejším, a či tak má rád svoju mať, že by oželel sa obetovať za ňu?...
— A či pijú otec?
— Pili by, keby mali... Ale pán im nedajú na predok.
Doktor prezrel chorú, začal naúčať, poučil o fajke a čistom povetrí, napísal recept; Mišo sa upozornil, a keď už i dosiaľ strihal ušima, mrvil čosi vo vnútornom vrecku vesty a hľadel k oknu, teraz ma už nechal a šiel tiež načúvať doktora.
Keď sme sa porúčali, predstúpil Mišo a smele sa spýtal, čo je dlžen?
Ženy až hlavy vypäly, a hrdo hľadely naň, pokyvujúc a šťuchajúc jedna druhú, že hľa, aký gazda!
Lekár nechcel nič. To ženy rozľútostilo, utrely si slzy a Mišo krútil hlavou, akože on to nemôže prijať, a počal tisnúť doktorovi peniaze do dlane, a kto vie, ako dlho by sa bol musel lekár s vďačným Mišom naťahovať, keby mu jedna žena nebola šopla: „Nechaj, a aspoň im ruku bozkaj“, a Mišo schytiac ruku, silou tisol ju k ústam, že to lekára cele rozladilo, a ponáhľali sme domov. Bola už i tak tma.

III.

Mišovu mať lekár niekoľko ráz ešte navštívil, ale srdce nevydržalo choroby. Umrela.
Mišo rumádzgal nad ňou tak hlasne, že to bola vraj až hanba na 20-ročného corgoňa, a nevedel sa zdržať, ani ho nik

utíšiť, aj keď kňaz prišiel, a pri všetkých pohrabných počestnostiach. Otec s ovesenou hlavou stál nemý, slzy neutrel, škúlil zpod obočia na syna, a by mu bol najradšej hrdlo pridusil; nie že by mu nebol doprial plaču, ale že všetci boli ticho, načúvali spev a kázeň, ktorej sa muž bál, ale ešte dosť suchý obišiel, i prekonané bolo najťažšie. Už ho nič netiesnilo. Miša mykali aj druhí, aby ztíchol, ale keď mu čo šepli do ucha alebo ho drmli, zatíchol, vypočul, ako by nad tým začal myslieť. ale ako kňaz, rechtor prišli na prvé slovo o smrti, zasa ho to strhlo a bôľne zavýjal do konca. Keď mu mať spúšťali do jamy, dupkal nohami, ako by sa chcel rozbehnúť za ňou skočiť... „Taký nevyvinutý rozum má", šeptali vôkol. Aj ju zahrabali, aj si už riad sbierali hrobári, i povedali mu so pár chladných slov, že už, ani čo bude hlavou o zem biť, jej nezobudí, kým sa Mišo od mohyly pobral, obzerajúc sa na cintor, zastávajúc, nevediac, kam sa teraz dieť, a večerí sa...

Keď prišiel domov, našiel v izbe plno sveta: rodinu i sluhov panských. Svitlo mu v očiach i v hlave. Gazdinou už bola Anča-kraviarka. Anča — baba tučná, červeno-líca, širokých kĺbov, asi 30-ročná, vyfintená na dievčicu. Dosiaľ frajerka všetkých svobodných paholkov a sluhov, teraz od jaseni prilipla na Mišovho otca, a myslela na vydaj zaň, ak mu žena umrie. V kuchyni ju mali radi, že bola „čistotná", a že i bola robotná do pretrhnutia. Podojila 8—10 kráv tri razy denne, ako valach oviec. Pre hanbu nebola ani na pohrabe, ale ako truhlu vzali, začala riadiť a chystať na kar. Strčila mach a handry s okna, izba zvidnela. S priča vyhodila slamu, perinky vniesla do Mišovej stajne. Ta prevliekla i truhlu, a pohádzala do nej všetky háby po nebohej, i ten voľaktorý hrniec. Nie od zlosti, alebo nenávisti, ale že mala svoje, a toto patrí teraz už Mišovi; aby ju nepotvorili z lakomosti. Izbu zamietla, preniesla sa, a stavila nachystanú pálenku a mäso na sporák; chlieb, pečivo od pekára na stôl, zakrytý obrusom, a viedla si už ako gazdiná. Všetko, pravda, na dohovor s Mišovým otcom, ktorého preto málokto pohanil, veď „dosť sa natrápil s chorou osobou za dva roky... a že nevydržal? .. Ktože vedel, že už umre... A čože má robiť, keď sa už s ňou splietol..." vravely i dobré staré ženy vo dvore, sluhovky.

Keď Mišo došiel, voľaktorý sluha súcitne vítal ho, aby sa ponáhľal, že „už máš tam veselie". Skutočne už stáli, sedeli ženy, chlapi a podávali si skleničku. Reč viazla, lebo mŕtvu spomínať — nešlo, a začiať o službe a robote, to ešte príde. Ale najtiaž si zapiť, zajesť, rozviažu sa i jazyky a vybŕdnu z neistej nálady. Paprikáš bude hneď, pri sporáku vrtí sa Anča, i druhé pomáhajú dodať mu všetkých dobrých chutí...

— Čo ty tu chceš? Hneď ťa zabijem! — zreval na ňu vstupujúci Mišo, a zhýbal sa po polienko. Anča sa ho nebála, postrčila ho, Mišo sa prevalil, priskočil otec, hodil sa naň a „chlapča" by bol zadrhol, keby mu ho ostatní, po porade, či sa zastareť komu do nich či nie — neboli vydriapali. Skrvavil mu všetky ústa, nos, celú tvár, tak ho bil päsťou po nej; ale i Mišo vytrhol otcovi v zú-

falstve a úzkosti, že tu teraz jeho smrť, chlp fúzov, vrazil päsťou do oka, a keď ho vydriapali zpod otca, vytisli ho za dvere. Mišo v zlosti prezýval príhodným menom nečestným Anču, viac štvornožky vliekol sa po sekeru pod cieňu, a revúc, že ich všetkých tam pobije, nemohol sekery chytro najsť a tak dal sa pristaviť starému pastierovi, ktorého za priazeň volal „ujčekom". Ujček na kar pozvaný jednak nešiel, lebo nepáčil sa mu „taký poriadok", ale vzal Miša za ruku, zaviedol do stajne, a ukázal v priečinku všetky materine i jeho háby, vynesené z izby.

— Tu sa upokoj a tam viac nejď, — hlesol starec.

Miša skutočne pohľad na materine veci, hoci sem vyhodené, nerozzúril väčšmi, ba práve, čujúc ujčeka a zazrúc po materi perinku, hodil sa na ňu a plakal, plakal, ako s materou vše, keď im otec slovom, skutkom poubližoval; lebo ako sa pamätá, otec s materou a s ním žil akoby v stálom zápase jeden mocný proti dvom slabým: materi a jemu. Nerád ho videl, bíjal ho, že je taký „nepodarenec", ani vravieť, ani sa zvrtnúť, a že nebude mať od neho nijakej pomoci, a nebol a nie je súci iba toho starého koňa opatriť, aj ten, ak nechce, nedá si mu ohlávky zavesiť a Mišo musí na válov stávať... Tri zlaté mu platí pán na mesiac, a chleba zje za šesť... výmer si duplom prejie... sto a sto ráz počul si Mišo. Inak mať. Materi bol i taký milý, vyhovárala otcovi „božie dopustenie", a Miško jej bol počúvny, usilovný, čo aj slabý, a keď aký groš dostal, letel s ním k materi. Iba že tie cigaretle naučil sa šúľať, odkedy mlieko vozí, ťažkala si mať; no i to málokedy kúpi dohánu, ale donesie si „obhorkov" z hostincov a kaviarní, kam mlieko rozváža.

Mišo viac do otcovej izby ani neňuchol. Sbil si s „ujčekom" postieľku nad starým koňom v stajni, čo mlieko vozil, o otca sa neobzrel, iba ako psík na psa, či ho nejde zadrhnúť, a či by si už mohol trúfať sa do bitky pustiť, a či by ho ten väčší nezaškrtil... Ale práve toho bála sa Anča, že keď sa Mišov otec vše opil a zaprel do Miša, že sa Mišo môže daraz „zbesnieť" a otca i vidlami bodnúť. . I robila všetko možné, aby sa Mišo zo dvora odstúpil.

Od smrti materinej jedol Mišo v kuchyni s ostatnou svobodnou čeľaďou. Ale pán si rozmyslel cez leto, že bude držať sluhov na komencii, ženatých, aby bolo viac robotníkov na porúdzi, a tak nebolo Anči treba Miša viac zo dvora vyhrýzať...

IV.

Po Všechsvätých bol už Mišo v meste u „ostatného" Žida-mäsiara, ktorý dával mäso vždy lacnejšie, a o ktorom sa preto vravelo, že choré kúpi, zdochnuté zareže, a vôkol jeho jatky na predmestí býval nešeredný smrad od kutľov, ktoré bral od všetkých mäsiarov. Ale chudobní ľudia radi šli k nemu.

Mišo bol v novej službe všetkým, slovom: dvorným sluhom. Mal zas podobného koňa, vozil pána, svine, telce, i drevo štiepal, vše i v jatke pomohol, i barany pásol. Na leto potom vše ho i vyobháňali mešťania za mestom, ktorí tam role mali, lebo pustil aj

na nearendované strniská a úhory, ba mu sľubovali vyraziť tie dva kolozuby, pre ktoré mal vždy usmiatu tvár, a Mišo naopálal sa dosť po úzkych záhonoch za 20—30 baranmi. Pásaval vše u cesty, a idúc prechádzkou, zastavili sme sa neraz pri ňom — porozprávať, alebo pristavil aj sám, pýtajúc zápalky, a keď poznal, i on rád sa prihovoril: „Kde idú? Na prechádzku. I ja sa prechádzam za baranmi... Nech mi dajú tú cigaretľu...“ a v očakávaní celej cigarety usmieval sa na celé široké ústa, že sa mu tvár od ucha k uchu sbehla vo tri švy a oči mu zavrelo. V ruke krivuľa liesková, ktorou zavracal barany, vyhadzujúc ju do nich a za nimi, kľajúc im, ako by sa Otčenáš modlil. Na nohách panské široké a pridlhé nohavice (s pána), zaviazané u spodku „po vojensky“ motúzom na bakanče, aby sa mu zem nesypala. Klobúk tvrdý, ale prehnutý do vajca na vrchu, a za stuhľou dve-tri liskavé perá z kohúta, a podľa toho, či bolo teplo alebo chladno, dážď, buď jeden kabát (ovšem i ten „panský“) oblečený, druhý zahodený, a pod hrdlom cez dierku na gombičku špagátová „spinka“, alebo (v teplom čase) obidva len prevesené na pleciach, a vtedy zo súkennej sedliackej vesty od prvej gombičky do vrecka skvela sa oceľová retiazka a na nej nie síce hodinky, ale plechových črienok nožík, kovaný „na rybku“ s obrúčkou na chvostíku. Pod spodným kabátom trčalo mu vždy biele veľké plátené vrecko, skoro od pazuchy až niže futra na dlaň, nabité jedivom: chlebom, záhradným lebo divým ovocím, a keď nie inším, aspoň kvakou, mrkvou, bôbom a čo kde, pečlivý o svoj žalúdok, pochytil. Vídali sme ho ukrajovať, alebo sa postaviť a vyzývave kúriť cigaretľu, držiac ju v privretej dlani medzi palcom a ukazovákom; sediac — stružlikoval, vŕtal, škrabal nožíkom, čo inšie — cigaršpice, fajočky z kadejakých rovných i krivých halúz a koreňov. A vtedy mu často zašly barany na cudzie. Vychytil sa za nimi, ale keby to neboly práve barany bývaly, boly by mu mohly všetky ujsť do škody. Zavolal, už sa splašené odhodily.

— No, Miško, vedel by si ešte ukázať, kde ti mať ležia? Bol si ju niekedy pozrieť?...

To mu boly také neslýchané otázky, že sa na chvíľu zamyslel, kým odpovedal, že vari by ich len našiel.

— Nuž a či si od pohrabu nebol?...

— Nebol... — A to už bolo na druhý rok v jaseni. Závodčanov nepochovávali do mesta, ale ďaleko jednak nebolo. Nie preto. On zabudol už, a čo sa naplakal za tri dni i potom vysotený do stajne. — Ale na dušičky mi boli na ume... Predsa. To je tak asi všade u ľudí blízkych prírode. Koľko detí neoznačí ničím, ani stromkom, hrobu rodičov, a o pár rokov zaspí i spomienka, a v druhom kolene niet už ani sna...

— A otca vídaš?

— Mm... zakrútil trochu hlavou, že nie.

— Sa ešte hneváte?

— Mm... zas zakrútil hlavou, že nie.

— Pre mňa akoby ich nebolo...

— A žijú?

— Vari žijú, ak neumreli... zakončil ako v slovenskej povesti.

U Žida sa Mišo spravil. I popravil sa, zdužel, i podučil novej robote, a tak najal sa ku remeselníkovi-gazdovi, ako sú v menších slovenských mestečkách skoro všetci remeselníci. Vypomáha jednodruhé. Najal sa za paholka na predmestí. „Teraz poriadneho sluhu ťažko dostať, a toto nebude sa vláčiť do mesta za dievkami, besmi... viac bude hoden, ako dorastený“, dumal pán, a Mišo sa zjednal. U Žida, znechaný na seba, nestaral sa oň nik, ani čo obliekol, čo obul, kto ho opral. Ale v novej službe, kde bol poriadok a Mišo považovaný za človeka a nie len za živý robotný stroj, trocha sa oň obzreli. Oriadili, obliekli ho, a z Miša vylúpil sa „mládenec“. Dedinské háby už bol cele dodral, podala mu i tu pani s pána. V tom bol v týždni, na nedeľu vybrali mu hotové v sklepe. Už keď ich vyberali a „mladý pán“ — majster — spýtal sa i jeho, aké sa mu páča, nemohol sa rozhodnúť ani za farbu, ani za strih, a dvadsatoraké probujúc, hladkal rukávy, mädlil súkno (ako videl pána), za čo by ho rád bol kupec po hrubej nejemnej ruke čľapnúť, a iba sa sladko na široko usmieval, a zakrútené do papiera, ďaleko od seba niesol v paklíku, ako mendík oplátky, aby sa nepokrčily. Doma do nedele dva razy ich proboval, teraz už štipkajúc aj nohavice vyše kolena, či sú dosť hrubé a mocné. Uznal, že nekúpili ledačo za 12 zlatých, čo od jaseni zo služby nevybral, a už je jar, Veľká noc bude.

— Keby ma mamka videli, očiam by si neverili, — prisviedčal v kuchyni pánom, keď sa na prvý sviatok ráno vyobliekal: tie šaty, vyleštené bakanče, biela košeľa s extra golierom, na ňom červená mašľa, za klobúkom kaška zo záhrady... Medzi prsty cigaretla...

— To ty zajtra pôjdeš kúpať... poštipla ho slúžka, parádnica, mladá, ktorá ho obišla, ale božechráň, aby sa jej bol dotkol. Nebola preň. Naňho hľadel celý svet len ako na sprostáčika, — hriech by mu bolo ublížiť, dosť ho Pán Boh ukrátil... Však on nemusí sa s touto zapodievať, čo si drží nos ako kuchárka! Poznal on aj iné, vďačnejšie, a ráno skutočne šiel kúpať do voľaktorých dvorov, čo poznal slúžky ešte z jatky, i sa s nimi, čo už len podľa druhých paholkov, obznal. Sišli sa piati, všetko mladší, a keď si jedni mysleli, že s Miškom bude im veselo, nasmejú sa na ňom, druhí sa ho zastali a nedali schválne zaliať nové háby; dostalo sa mu len ako iným: keď držal dievku, a tá sa proti hrncu, vedru, zohla, vyšustlo sa aj na Miša, ako na iného. No častovaní, potrundžili sa parobci, a mu predsa v shone po ulici rozpučili nedovarené farbené vajíčka vo vrecku... Ale to sa vymrví, keď uschne, a Mišovi bolo voľne, a veselil sa... Večer šiel na tanec, a keď ho ktorá ohrdela, nehneval sa, ale točil takú, čo vďačne šla, lebo jedno jej bolo: tancovať s Mišom, alebo stáť.

Tu sa začal jeho mládenecký život, „doba strasti nežnej“, ako hovorí Puškin.

23-ročné srdce zobudilo sa pohľadom na 15 rokov staršiu

slúžku u pánovej sestry, vydatej za gazdom na druhej ulici, ktorá držiavala nespanštené slúžky z dediny. Mišo, nosiac odkazy sestre pánovej, posluhujúc a vše i pomáhajúc v poli, spoznal sa s Rózou, ktorá v ten rok od Všech Sviat bola prišla z dediny, práve z ktorej bol Mišo, ale sa neznali. Raz akosi mali viac času a rozpovedali si, že sú z jednej dediny a ešte i v rodine, a to po Mišovej materi, a známosť bola hotová. Mišo Róze dosiaľ vravel „ty“, ale ako o rodine zvedel, naplašil sa, začal jej dvojiť, ale Róza to neprijala. Prichodilo by mu skoro vravieť jej „tetka“, ale už sa toľko vracať nebude, keď si ju predtým dovolil tlapnúť niže chrbta. Teraz sa začerveňali obidvaja, ale bez slova si porozumeli, a strhlo sa také priateľstvo, že ich svet híkal, keď ich videl spolu: vyparádený Mišo, čistý, vyholený, červenkavé fúzky, vlasy zastrihnuté na „frizúru“, a stuhľami, čipkovou bielou šatočkou vyzdobená Róza v slovenskom vyšívanom kroji. Mišo kamarátov nechal vôbec, oddal sa cele Róze, že tí za ním už iba pokrikovať mohli: „’kú starú mater si to našiel...?“ Mišo nedbal, Róza vedela sa i sama obrániť a grobianstvo vrátiť. Šli a vodili sa po meste i poza mesto, Róza pospevovala, Mišo kúril, alebo hral na ústnej harmonike, chytili sa za ruky a idúc rozháňali nimi... Na jarmoku spolu sa vodili popod šiatre, kupovali si u perníkára sladkosti, dali si papagájovi i bielej myške vo tri vrhy ťahať planéty, a Mišo čítal, že im tie iba *o láske, šťastí a bohatstve* predpovedajú, a že bola „láska“ medzi nimi, uverili aj ostatnému, a večer už spolu sadli do korby na ringlšpíle a tam sa im tak hlavy zatočily, že na druhý deň dala Róza Mišovi tri zlatovky, kúpili u „zlatníka“ pod šiatrom dva strieborné prstene, ona jemu hodný červeno-zelený šál, on jej ružovú šatku na hlavu. Ač bolo leto, Mišo uviazal si šál, rozopäl vestu, a večer zas sa šli povoziť na korbe, a sladkosť na duši i tele len sa prelievala v nich...

S tým začaly sa i starosti. Dohodli sa však ľahko, že od Všechsvätých vypovedia službu, poberú sa a pôjdu za hofierov k majetnejšiemu gazdovi do mesta. Miesto sa nájde. Budú odrábať, chodiť na šichtu, a tak sa chudobne, ale statočne živiť...

V.

Žijú spolu už 11-ty rok, ale planéty akosi sa neplnia na nich. Z „lásky“ narodilo sa im, za čas požilo a umrelo pätoro detí. Už len to: päť krstov, päť pohrabov spraviť chudobný človek... Bola by z toho celá kronika, keby som to chcel vypísať. Ale taký život prežíva tisíce, milliony chudobných ľudí, nič by z toho nebolo, ani poučenia, ani potešenia, iba žialu... Nuž čo? Hral sa život s nimi, ako mačka s myšiami.

Na svadbu sa vytrovili zo všetkého, čo mali vyslúžené. Boly treba háby, obuv, do truhly, voľačo riadu, a konečne robiť „veselie“ bez hostiny, to v tom kraji ešte ani najchudobnejší nevedia, a často sa radšej zachytia pýtať po domoch „na chudobné veselie“.

I Mišo s Rózou strovili vďačne, dali všetko, veď zdravie bolo, úfali sa zárobku a životu.

Od gazdu vzali chyžku, kuchyňku i komôrku. Prichodilo za to zaplatiť 8 korún mesačne, odrobiť 20 dní chlapských a 30 ženských. Róza odrábala, Mišo nádenníčil, ak bolo kde; ak nebolo roboty, postával na rynku, krútil cigaretle, dudrúc s kamarátmi na plané zárobky, a prišiel sa domov najesť...

Keď tak ďalej nešlo, šiel do fabriky robiť. To bola istá pláca, ale jednak nedochodilo od výplaty do druhej. Mišo i žena videli, ako druhí žijú, zachceli i oni tak. Aby vládali ťažkú robotu, i lepšie zjedia, i vypijú i pokúria, a život im je vari tiež daný na radosť, nie na večné trápenie a hrdlovanie v prachu, v smrade každý deň alebo i noc za 10—12 hodín. Brali na knižku v sklepe, a vše nedoplatili, čo ako chceli, a nijak nedošlo, ak ich v rodine niečo zastihlo. Keď sklepár nechcel ďalej dávať, po príklade druhých, nechali ho a prešli k inému. „Budeme priatelia", a začali brať. I tam čosi dlžoby zostáva, hoci múdry sklepár tak vie rátať, že jedonástimi mesiacmi zaplatíš mu i dvanásty... Počína ťa ukracovať. Pýtaš kilo cukru, dá ti pol; kilo masti, dá pol funta: i vše je hlad, vše ješ nemastné, vše chleba niet... Prejde sa celé mesto a začne znovu. Už sa ti aj ukáže, že vyžiješ, hneď zasa niečo príde, a keď ti je najhoršie, vtedy ti povedia: „len za peniaze". I zlostíš sa, i plačeš... Mišo sa neopúšťal, ba keď robili „od kusa", bolo sa mu skoro celý jeden rok tak pošťastilo zarábať, že „hodila" Róza, kde komu boli čo dlžní (zvlášť domový za kvartieľ už veľmi driapal), a z márnivosti kúpil si Mišo za 5 korún hodinky, a starú retiazku, čo na nej nožík býval, vytiahol, previazal v nedeľu „po bankársky" z vrecka do vrecka a miesto „žužu" naviazal trojakej farby strapec zo šávolu, vari z toho šála, čo mu bola Róza kúpila, keď sa sberali, a už boli tri roky spolu.

Ale vo fabrike je robotník len ako vajce na žrdi. Sekne robota — prepustia ťa; povieš slovo faktorovi — choď si po knižku; zarobíš lepšie, strhnú ti. Nazlostíš sa, ideš si po knižku, že veď roboty aj inde dosť, a horkýže, nenazdáš sa, kedy máš „vakácie", a jesť sa chce. Vytrovíš sa zas. Pritisne ťa núdza, alebo ešte choroba, krst, pohreb, začneš premýšľať, ako by si sa „stiahol" na svete, ako si poľavil starosti. Hútaš, že kým sa „zachytíš", vezmeš alebo ideš do spoločného kvartieľa. I menej sa platí, i odrába, i menej dreva treba na spoločnej kuchyni. Ak ti je aj to veľa, ideš do kvartieľa bez kuchyne a bez komory, kde je sporák v izbe. Z počiatku s druhou rodinou ide všetko krásne. Deti i svoje i cudzie zabávaš harmonikou. Spolu si vypijete, spolu zjete, alebo sa častujete, i do roboty, čo len to nejaké drevo píliť spolu sa zachytíte... Ale vše nemáš ani ty, ani ten, a deti hučia, dozlostíš sa z ničoho, a je ochladnutie, zazeranie, nedôvera. Už najradšej ješ kutle, toho je i hodne i bez kostí i lacno. Ženy varia.

— Boly mi ako oko, a teraz nič masti!... Sčrpla mi ich, — počuť zlostný nárek.

— Nech mu oči vytečú, kto masť sobral! — odklínaš sa, a

pohnevajú sa ženy, a začne sa stále vykrikovanie, dohladúvanie alebo ustupovanie. Ty si lepší človek, ustúpiš. Dosť sa bolo za dva roky zhrýzať. Hľadáš nový kvartieľ i hoci za záhumní, i hoci z preborenej stajničky... Otvorí sa ti nový svet! Vôkol pole, ostredky. Ideš vedľa, že na huby, maliny, drevo, a podvečer z ostredka všetko ti ruku podáva... Naučíš sa vziať si cudzie... I žiješ, biediš nejak. Ale minula sa jaseň, je o pol zime, už niet ničoho, a robotník načože je v zime komu? Iba ak do hory. Ta nemáš šiat, zmrzneš, nejď. Veď čo si sa natrápil, kým si sebe za viazanicu dreva dovliekol. Snehu do pása, na doline vietor. Ale nakrutíš handár na nohy, oblečieš všetky kabáty a pod ne ženine vizitky a ideš, lebo už iba zemiačkov v jame trocha... Ideš sa ponúkať. Pochodíš všetkých známych gazdov, a Mišo z vďačnosti, že ho voľaktorú zimu starý jeho gazda-remeselník na príhovor panej znovu vzal do služby, počal paniu hladkať a, plačúc od rozcítenia, objímať a sľubovať poslušnosť.

Ty by si už bol zasa pod krovom, ale zo 6 zlatých mesačnej pláce ženu s deckom nevychováš, a ona od decka nemôže, s ním ju nechcú do roboty, nieby do služby. Aby vyžiť, necháva ho doma, a ono zachodí sa plačom. Ľúto ti je, a od úst si odtrhneš, žene, decku zanesieš, i cestou, čo môžeš, uchytíš...

Prežiješ tak dva roky, tri roky, a už vari unesieš ten život, hútaš si. Ale narodí sa ti decko, a ty vyberieš plácu na dva mesiace na predok. Nijaké hostiny, len čo muselo byť... Pribudlo decko, už vidíš, že ani tak sa ďalej nedá žiť. Všetko dražie, a pláce nepribúda, žena do zárobku ledva sa kedy-tedy dostane a odtrhne od detí. „Už je vysušená na triesku".

Vrátiš sa do fabriky, odtiaľ na denskú, odtiaľ na jeden rok „do žatvy", druhý rok „do repy", tretí „na roboty"... a nikdy nedôjde. Už to bieda, že si chlap, cigaretle kúriš, a platia ti za ženskú, menej o desať krajciarov denne, a ty štyri prefajčíš, čo si hneď papierikov nekúpiš, ale nastriháš toho z dohánu, a dohán zašúľaš, aký len najlacnejší na svete predávajú. Na jaseň donesieš predsa 80 zlatých so ženou. Poplatíš, nadobudneš, teraz už aj zemiakov kúpiť prichodí, do Hromníc sa krajciare minú, umre už aj tretie, štvrté decko, žiališ za nimi, a jednak si myslieť musíš, aj svet ti vraví, že dobre sa mu stalo, „netrápi sa", a ty biedna mať, nech ťa žerie žiaľ, poď po dobrých ľuďoch, aby bolo za čo pochovať... i ten karček spraviť, čo len chlebíka a po skleničke pálenky, častý žiaľ znovu zaliať ..

Už si zúfaš, voláš na Boha, či to všetci ľudia takto sa trápia a či len ty, ideš do kostola prosiť smilovania, vianočné opekance poradia poliať svätenou vodou... ničím, nijak biedy nezaženieš. So ženou už dávno nežiješ ako ľudia, ale ako psi: ktorý ktorého prešteká a lepšie pokúše. Nedostatku i nešťastia vinu dávno sme našli jeden v druhom. Len keď bieda na pár dní stíchne, blesne lúč dobra aj Mišovi do chyže. A vše to príde náhodou. Tak v jaseni prišla cholera na hydinu; však ty od nej neochorieš. Gazdinej Kováčke zdochlo prasa, mala ho zakopať. Pýtaš si ho a oriadiš

v noci, aby si nemusel nikomu z neho dať... Bolo masti do Vianoc!

Taký bol život môjho Miša a jeho Rózy, len to rozpísať na dni. Načo však? Niet v tom už ani „lásky", ani „šťastia", a „bohatstvo" i pripomenúť — posmech.

Sklamala planéta...

VI.

Je vojna a mesiac január. Studený vietor až kosti preniká. Hvíždí, ako hádam guľky na bojišti, až sa mu záclony v oknách uhýbajú, že mi v teplej izbe zimomriavky idú na kožu. A čo tí tam chudáci?... Koľkí moji bratia rodní v tejto chvíli, na márno zaviati v snehu, snívajú posledný sen o teplej chyžke v drahom domove...

S cesty zabočí k nám do dvora žobrák. Zvláštny, zhrbený do „C", s krivuľou v ruke, ako by sa vetru uhýbal. Hlava v akejsi kapucni, ale šaty panské, tmavé, tým ostrejšie sa odráža s krku visiace biele vrecko na prsiach „na múku", ale prázdne, a druhé s trakmi cez plecia na chrbte, v ktorom je s mierka zemiakov.

— Veď je to Mišo! — zhíknem. — Ach, či ten už na to vyšiel? — a stiesnený, ustrašený zamyslím sa, čo bych mu dal, keby som mal, a pomyslím na svoj zimný kabát...

„Hrad prepevný jest Pán Bůh náš!"... zavznie mi od dvier pieseň, ale nie ako velebná hymna, ale ako smutná elegia. Zvlhly mi oči. Hľa, načo sa mu zišly piesne, čo ho v škole naučili, čo si s materou prespevovali...

— Nuž vy takto, Miško? — a mimovoľne hladím ho po vychudlej tvári, zarastenej ryšavými vlasmi. Nepoznal ma, a mne sa razom preň videlo hanba či čo obnoviť známosť. Mišo hladí ako krepý, kto ho to po líci hladí.

„Či to život *tak* spotvorí za pár rokov?" dumám si.

— Kradnúť sa bojím, musím si pýtať... žalobne prednáša Mišo, že ak máš dušu, zavolal by si si ho rozprávať, aby si mal príležitosť rozcítiť sa. — Ale len do jari, potom pôjdeme aj so ženou na roboty... ospravedlňuje Mišo žobranie, a ja hladím a vidím, čítam mu to z očú, z poctivého slova, úprimnej tvári, že tento človek má úfnosť do života, „do jari"...

„Teraz žobre, lebo nemôže inšie, ale ‚na jar...!'" A ja chladnem v súcite k nemu, lebo mne sa, zbadajúc ho, veľmi zažiadalo zaplakať s ním nad všetkými hladnými, mrznúcimi, biednymi, smutnými; nad ľuďmi nešťastnými, zúfalými, ničoho nečakajúcimi od sveta, od života... a tuto, takýto Mišo ufá sa „jari", a pristavuje mi už narazený prúd slz...

Vydýchnem si, dávam mu žobráčku almužnu, a sbieram si nádej z jeho slov.

Josef Gregor-Tajovský.

Hadži-Murat.

Od *Ľ. N. Tolstého.*

VI.

Voroncov bol veľmi spokojný, že sa jemu, práve jemu, podarilo vylákať a prijať hlavného, najmohutnejšieho, druhého po Šamilovi nepriateľa Ruska. Jedno bolo nepríjemné: veliteľom vojsk vo Vozdviženskej bol generál Meller-Zakomeľský, vlastne teda túto vec mal on viesť. A Voroncov konal všetko sám, neoznámiac mu, tak že mohla výnsť z toho nepríjemnosť. Táto myšlienka otravovala trošku radosť Voroncova.

Približiac sa k svojmu domu, Voroncov oddal plukovému adjutantovi Hadži-Muratových müridov, a jeho sám voviedol do svojho domu.

Kňahyňa Mária Vasilievna, v paráde, usmievavá, spolu so synom, šesťročným krásavcom, kučeravým chlapcom, prijala Hadži-Murata v hosťovskej, a Hadži-Murat, priložiac ruky k prsiam, niečo slávnostne povedal skrze tlmača, ktorý vošiel s ním, že sa považuje za priateľa kňaza, keď ho prijal k sebe, a že celá rodina priateľova je taká svätá priateľovi, ako on sám. I zovňajšok i spôsoby Hadži-Murata pozdaly sa Márii Vasilievne. A to, že vzplanul, začervenal sa, keď mu podala svoju veľkú bielu ruku, ešte väčšmi naklonilo ju v jeho prospech. Ponúkla ho sadnúť si a, spýtajúc sa ho, či pije kávu, kázala podať. Hadži-Murat jednak neprijal kávy, keď mu ju podali. Rozumel trochu po rusky, ale hovoriť nemohol, a keď nerozumel, usmieval sa, a jeho úsmev pozdal sa Márii Vasilievne tiež tak, ako i Poltorackému. A kučeravý, bystro-zraký synček Márie Vasilievny, ktorého matka volala Buľkom, stojac vedľa matky, nespúšťal očú s Hadži-Murata, o ktorom počul, ako o neobyčajnom vojakovi.

Zanechajúc Hadži-Murata u ženy, Voroncov išiel do kancellárie robiť poriadky, ako oznámiť predstavenstvu o príchode Hadži-Murata. Napíšuc zprávu predstavenému ľavého krýdla, generálovi Kozlovskému, do Hroznej, a otcovi list, Voroncov sponáhľal sa domov, obávajúc sa nespokojnosti ženy za to, že natisol jej cudzieho, strašného človeka, s ktorým bolo treba zachádzať tak, aby ho ani neurazil, ani veľmi neprilaskal. Ale jeho strach bol daromný. Hadži-Murat sedel v kresle, držiac na kolene Buľku, pastorka Voroncovho, a, nakloniac hlavu, pozorne počúval, čo mu hovoril tlmač, prekladajúci slová smejúcej sa Márie Vasilievny. Mária Vasilievna mu hovorila, že ak každému kunakovi bude oddávať tú svoju vec, ktorú tento kunak pochváli, skoro mu príde chodiť, ako Adamovi...

Pri vstúpení kňaza Hadži-Murat složil s kolena zadiveného a tým urazeného Buľku a vstal, hneď premenil ihravý výraz tvári na prísny a seriózny. Sadol si len vtedy, keď sadol si i Voroncov. Pokračujúc v rozhovore, odpovedal na slová Márie Vasilievny, že je ich zákon taký, že všetko, čo sa páči kunakovi, treba oddať kunakovi.

— Tvoja syn kunak, — povedal po rusky, hladkajúc po kučeravých vlasoch Buľku, ktorý vyliezol mu zasa na kolená.

— Je prelestný, tvoj zbojník, — po francúzsky povedala Mária Vasilievna mužovi. — Buľkovi sa páčil jeho kynžal, daroval mu ho.

Buľka ukázal kynžal otčimovi.

— C'est un objet de prix[1]), — povedala Mária Vasilievna.

— Il faudra trouver l' occasion de lui faire cadeau[2]), — povedal Voroncov.

Hadži-Murat sedel, sklopiac zrak, a, hladiac chlapca po kučeravej hlávke, hovoril:

— Džigit, džigit.

— Utešený, utešený kynžal, — povedal Voroncov, vynúc do polovice vzorkovanú oceľovú rukoväť s cestičkou cez prostriedok. — Vďaka ti.

— Spýtaj sa ho, čím sa mu môžem odslúžiť, — povedal Voroncov tlmačovi.

Tlmač preložil, a Hadži Murat hneď odpovedal, že nepotrebuje ničoho, ale že prosí, aby ho odviedli na miesto, kde by sa mohol pomodliť. Voroncov zavolal komorníka a kázal mu, aby vyplnil žiadosť Hadži-Murata.

Náhle Hadži-Murat zostal sám v izbe jemu určenej, tvár sa mu zmenila: zmizol výraz pokoja láskavý, slávnostný, a vystúpil výraz ustarostený.

Prijatie, akého dostalo sa mu od Voroncova, bolo o mnoho lepšie, ako očakával. No čím lepšie bolo toto prijatie, tým menej dôveroval Hadži-Murat Voroncovu a jeho officierom. Bál sa všetkého: i toho, že ho chytia, okujú a pošlú na Sibír alebo prosto zabijú, a preto bol opatrný.

Spýtal sa prichádzajúceho Eldara, kde umiestnili müridov, kde kone, a či im neodobrali zbraň.

Eldar oznámil, že kone stoja v kniežacej stajni, ľudí umiestnili v kôlni, zbroj im nechali, a tlmač hostí ich pokrmom a čajom.

Hadži-Murat, v nedorozumení, pokrútil hlavou a, vyzujúc sa, zastal si k modlitbe. Po ukončení modlitby kázal si priniesť strieborný kynžal a, oblečúc i podpášuc sa, sadol si s nohami na tachtu, v očakávaní, čo bude.

O piatej hodine ho pozvali obedovať ku kňazovi.

Pri obede Hadži-Murat nejedol ničoho okrem plova, ktorého si vzal na tanier z toho samého miesta, z ktorého si vzala Mária Vasilievna.

— Bojí sa, aby sme ho neotrávili, — povedala Mária Vasilievna mužovi. — Vzal si, odkiaľ som si ja brala. — A hneď sa obrátila k Hadži-Muratovi skrze tlmočníka, spytujúc sa, kedy sa zas teraz bude modliť. Hadži-Murat zodvihol päť prstov a ukázal na slnce.

---

[1]) *To je* cenný predmet.
[2]) *Bude* treba najsť príležitosť odmeniť sa mu.

— Teda skoro.

Voroncov vyňal hodinky a pritlačil spruhu, — hodinky udrely štyri a štvrť. Hadži-Murat sa zrejme začudoval tomu zvuku, i poprosil ešte zazvoniť a pozrieť hodinky.

— Voila l' occasion! Donnez-lui la montre[1]), — povedala Mária Vasilievna mužovi.

Voroncov hneď ponúkol hodinky Hadži-Muratovi. Hadži-Murat priložil ruku k hrudi a prijal hodinky. Niekoľko ráz pritláčal zpruhu, počúval a odobrujúce pokyvoval hlavou.

Po obede oznámili kňazovi adjutanta Mellera-Zakomelského.

Adjutant povedal kňazovi, že generál, dozvediac sa o príchode Hadži-Murata, je veľmi nespokojný, že mu to nebolo oznámené, a že žiada, aby Hadži-Murat bol naskutku dopravený k nemu. Voroncov odpovedal, že rozkaz generála bude vyplnený, a, skrze tlmočníka povediac Hadži-Muratovi žiadosť generála, poprosil ho ísť spolu s ním k Mellerovi.

Zvediac o tom, po čo chodil adjutant, Mária Vasilievna hneď pochopila, že medzi jej mužom a generálom môže byť nepríjemnosť, a, nedbajúc na všetko odhováranie mužovo, sobrala sa spolu s ním a Hadži-Muratom ku generálovi.

— Vous feriez bien mieux de rester; c' est mon affaire, non pas la vôtre.[2])

— Vous ne pouvez pas m' empêcher d'aller voir madame la générale.[3])

— Mohla by si iným časom.

— Ale ja chcem teraz.

Nebolo čo robiť. Voroncov pristal, i odišli všetci traja.

Keď vošli, Meller s mračnou úctivosťou vyprevadil Máriu Vasilievnu k žene, adjutantovi prikázal vyprevadiť Hadži-Murata do prijímacej a nepúšťať ho nikam do jeho príkazu.

— Prosím, — povedal Voroncovi, otvoriac dvere do kabinetu a pustiac kňaza vopred seba.

Vojdúc do kabinetu, zastal pred kňazom a, neprosiac ho sadnúť si, povedal:

— Ja som tu vojenský veliteľ, a preto každý dohovor s nepriateľom musí byť vedený skrze mňa. Prečo ste mi neoznámili príchod Hadži-Murata?

— Ko mne prišiel posol a oznámil žiadosť Hadži-Murata poddať sa mne, — odpovedal Voroncov, bledn úc od vzrušenia v očakávaní hrubej výčitky rozhnevaného generála, a spolu s tým nakazený jeho hnevom.

— Spytujem sa, prečo ste mi neoznámili?

— Mal som úmysel to urobiť, barón, ale...

— Ja som vám nie barón, ale vaša excellencia.

---

[1]) Tu je príležitosť! Daj mu hodinky.

[2]) O mnoho lepšie by si urobila, keby si zostala; to je moja vec, nie tvoja.

[3]) Nemôžeš mi prekážať navštíviť generálovú.

A tu razom vybúšilo dlho zdržiavané podráždenie baróna. Vyslovil všetko, čo mu dávno nakypelo na duši.

— Ja nie zato slúžim už dvadsaťsedem rokov svojmu panovníkovi, aby ľudia, ktorí od včerajšieho dňa začali slúžiť, využívajúc svojich rodinných sväzkov, mne pod nosom robili poriadky s tým, čo sa ich netýka.

— Vaša excellencia, prosím vás nehovoriť toho, čo je nespravedlivé, — pretrhol ho Voroncov.

— Hovorím pravdu a nedovolím... — ešte podráždenejšie začal generál.

V tom, šuchotajúc sukňami, vošla Mária Vasilievna a za ňou nevysoká skromná dáma, žena Mellera-Zakomeľského.

— Ale, ale, barón, Šimon nechcel vám spôsobiť nepríjemnosť, — začala Mária Vasilievna.

— Ja, kňahyňa, nehovorím o tom...

— No, viete, radšej to nechajme. Viete: nedobrý spor je lepší dobrej svady. Čo ja hovorím... — Zasmiala sa.

A srditý generál sa pokoril čarovnému úsmevu krásavice. Pod fúzy mihol sa mu úsmev.

— Priznávam sa, že som schybil, — povedal Voroncov, — ale...

— No, i ja som sa nahneval, — povedal Meller a podal kňazovi ruku.

Pokoj bol ustálený a bolo rozhodnuto Hadži-Murata nechať na čas u Mellera, a potom ho poslať k veliteľovi ľavého krýdla.

Hadži-Murat sedel v bočnej izbe a, hoci i nerozumel tomu, čo hovorili, pochopil, čo potreboval pochopiť: že sporili o ňom, a že jeho odstúpenie od Šamila je pre Rusov vec ohromnej vážnosti, a že preto, ak ho len nevyšlú alebo nezabijú, bude mu možno veľmi mnoho žiadať od nich. Okrem toho, pochopil i to, že Meller-Zakomeľský, hoci je i veliteľom, nemá toho významu, aký má Voroncov, jeho podriadený, a že je vážny Voroncov, a nie je vážny Meller-Zakomeľský. A preto, keď Meller-Zakomeľský pozval k sebe Hadži-Murata a vypytoval sa ho, Hadži-Murat držal sa hrdo a slávnostne, hovoriac, že vystúpil z hôr, aby slúžil Bielemu cárovi, a zo všetkého vydá počet len jeho sardarovi, t. j. hlavnému veliteľovi, kňazovi Voroncovi v Tiflise.

VII.

Raneného Avdejeva zaniesli do špitála, umiestneného v neveľkom, doskami krytom dome, pri východe z pevnosti, a položili ho do spoločnej izby na jednu z prázdnych táčok. V izbe boli štyria chorí: jeden — metajúci sa v horúčosti, v týfuse, druhý, bledý, svetlé podkovy pod očima, v zimnici, očakávajúci paroxyzm, neprestajne zívajúci, a ešte dvaja, pred troma týždňami v nábehu ranení, — jeden do ruky (tento chodil), druhý do pleca (ten sedel na táčkach). Všetci, okrem týfózneho, okrúžili prineseného a vyzvedali sa nosičov.

— Iný raz pália, ako by hrachom obsýpajú, — a nič, a tu len so päť ráz vystrelili, — rozprával jeden z nosičov.

— Čo je komu súdené.

— Och! — hlasno zastonal, zdržiavajúc bôľ, Avdejev, keď ho začali skladať na táčky. Keď ho už položili, nachmúril sa a viac nestonal, len neprestajne pohyboval nohami. Pridŕžal si ranu rukami a nehybne hľadel pred sebou. Prišiel doktor a kázal obrátiť raneného, aby videl, či guľka nevyšla chrbtom.

— A toto čože je? — spýtal sa doktor, ukazujúc na veľké, križujúce sa biele jazvy na chrbte a krížoch.

— To je staré, vaše vysokoblahorodie, — stonajúc prehovoril Avdejev.

To boly stopy jeho trestu za prepité peniaze.

Avdejeva zasa obrátili, a doktor dlho štáral sondou v živote, nahmatával guľku, ale jej nemohol dostať.

Previažuc ranu a zalepiac ju lipkavým flajstrom, doktor odišiel. Za celý čas prerezávania rany a preväzovania ležal Avdejev so stisnutými zubami a zatvorenýma očima. Ale keď doktor odišiel, otvoril oči a začudovane obzrel sa vôkol seba. Oči obrátené boly na felčiara a chorých, no ako by nebol videl ich, ale videl niečo iného, čomu sa čudoval.

Prišli kamaráti Avdejeva — Panov a Seregin. Avdejev vždy ešte ležal celkom tak, zadivene hľadiac pred seba. Dlho nemohol poznať druhov, hoci oči hľadely priamo na nich.

— Ty, Peter, či nechceš niečo domov odkázať? — povedal Panov.

Avdejev neodpovedal, hoci sa díval na tvár Panova.

— Hovorím, domov odkázať či nechceš niečo, — zas spýtal sa Panov, potrhnúc ho za chladnú, širokú, kostnatú ruku.

Avdejev ako by sa bol prebral.

— A, Antonyč!

— Áno, prišiel som. Či nechceš niečo domov? Seregin napíše.

— Seregin, — povedal Avdejev, s ťažkosťou obrátac oči na Seregina, — napíšeš?... Tak, hľa, napíš: syn, vraj, váš Petrucha dlho žiť prikázal... Závidel bratovi. Nedávno som ti vravel. Ale teraz som sám rád. Veru žije. Nech mu Pán Boh dá, ja som rád. Tak, napíš.

Keď to povedal, dlho mlčal, uprúc oči na Panova.

— Nuž a fajku si našiel? — spýtal sa zrazu.

Panov neodpovedal.

— Fajku, fajku, hovorím, či si našiel? — opakoval Avdejev.

— V kapse bola.

— Tak-tak. No a teraz mi dajte sviečku, hneď budem umierať, — povedal Avdejev.

V tom prišiel Poltorackij navštíviť svojho vojaka.

— Čo, bratku, je zle? — povedal.

Avdejev zatvoril oči a pokrútil hlavou. Jeho muskulistá tvár bola bledá a prísna. Neodpovedal, len zasa opakoval, obrátac sa k Panovu:

— Sviečku mi daj, umierať budem.

Dali mu sviecu do rúk, no prsty sa neshýbaly, i vloži medzi prsty a pridržiavali. Poltorackij odišiel; päť minút po odchode felčiar priložil ucho k srdcu Avdejeva a povedal, že sk

V relácii, ktorú poslali do Tiflisa, smrť Avdejeva opísaná nasledujúcim spôsobom: „23. novembra dve roty K ského pluku vystúpily z pevnosti rúbať les. O poludní zn skupina horcov nenadále atakovala rubačov. Reťaz začala o povať, a v tom druhá rota napadla bodákom a premohla ho V bitke boli dvaja vojaci ľahko ranení a jeden umrel. Ale utratili okolo sto ľudí mŕtvych a ranených".

VIII.

Toho samého dňa, keď Petrucha Avdejev dokonal vo vo ženskej nemocnici, jeho starec-otec, žena bratova, za ktoréh išiel k vojsku, a dcéra staršieho brata, dievka na miesto, m ovos na mraznom toku. V predvečer napadol hlboký sneh a k tuho pritiahlo. Starec sa prebudil ešte s tretími kohútmi a, z v zamrznutom obloku jasné svetlo mesačné, sliezol s pece, ob zahodil na seba kožuch, čiapku a išiel do humna. Keď robil za dve hodiny, vrátil sa do chalupy a zobudil syna a ženy. ženy a dievka prišly do humna, tok bol vyčistený, drevená l stála votknutá v bielom sypkom snehu a radom s ňou metla p nahor, a ovsené snopy boly rozostlané vo dva rady, klásovie s k vím, ako dlhá reťaz po čistom toku. Pobrali si cepy a začali m rovnomerne ladiac troma údermi. Starec tuho udieral ťažkými ce drviac slamu, dievka plynným úderom bila od hora, nevesta odvr

Mesiac zašiel, i začínalo svitať; už končili rad, keď starš Akim, v kožuchu a čiapke, vyšiel k pracujúcim.

— Čo si tam leňošil? — zvolal na neho otec, zastanúc v tení a oprúc sa na cepy.

— Veď treba kone opatriť.

— Kone opatriť, — posmieval sa otec. — Stará ich o Ber cepy. Priveľmi si stučnel, korheľ.

— Či si ma ty napájal? — zavrčal syn.

— Čo? — nachmúriac sa a zameškajúc úder, výhražne s sa otec.

Syn mĺčky vzal cepy, i začala sa mláťačka vo štvoro: ta-pa-tap, trap-ta-pa-tap... Trap, — udieraly po troch razoch cepy starcove.

— Zátylok, hľaďže, má ako dobrý baran. Mne sa, hľaďž nohavice nedržia, — prehovoril starec, prepúšťajúc svoj úder aby nevyšiel z taktu, krútil v povetrí cepíkom.

Dokončili rad a ženy hrabľami začaly slamu shrabovať.

— Blázon je Peter, že išiel za teba. Z teba by na voje čerta vybili, a on doma za piatich takých, ako si ty, bol h

— No, dosť už, otec, — povedala nevesta, odhadzujúc sypané povriesla.

— Hej, chovaj vás samošiestich, ale roboty ani od jedného nemáš. Petrucha, veru, za dvoch sám robí, a nie ako...

Po vystúpanom chodníku zo dvora, vrždiac po snehu novými krpci na tuho okrútených vlnených onuciach, prišla starena. Mužskí shrabúvali neoviaté zrno na hŕbu, ženy a dievka zametaly.

— Výborný[1]) chodil. Na panské, všetkými teblu voziť, — povedala starena. — Jedenie som prichystala. Choďteže.

— Dobre. Sivka zapriahni a choď, — povedal starec Akimovi. — Ale hľaď, aby si nie tak, ako onehdy, zodpovedať za teba. Pamätaj na Petra.

— Keď bol doma, jeho si karhal, napálil sa teraz Akim na otca, — a keď jeho niet, do mňa zapáraš.

— To znamená, že zaslúžiš, — tiež tak hnevne povedala matka. — Ty si veru nie Peter.

— No, dobre, — povedal syn.

— To veru, dobre. Múku prepil, a teraz hovorí: dobre.

— Staré veci sa nespomínajú, — povedala nevesta.

A všetci, složiac cepy, odišli k domu.

Neshoda medzi otcom a synom začala sa dávno, skoro ako oddali Petra k vojsku. Už vtedy pocítil starec, že premenil kukučku za jastraba. Pravda, podľa zákona, ako mu starec rozumel, musel ísť bezdetný za otca rodiny. Akim mal štvoro detí, a Peter ani jedného, ale robotník bol Peter tiež taký, ako otec: spôsobný, domyseľný, silný, vytrvalý a hlavne robotný. Vždy robil. Keď prechodil vedľa pracujúcich, tiež tak, ako robieval starec, hneď pribral sa pomáhať: alebo prejde dva rady s kosou, alebo naloží voz, alebo sotne strom, alebo narúba dreva. Starcovi bolo ľúto za ním, ale čože bolo robiť. Vojenčina bola ako smrť. Vojak bol odkrojený krajec, a myslieť na neho, dušu si párať, bolo daromné. Len zriedkakedy, aby mohol pichnúť staršieho syna, starec, ako teraz, ho spomínal. Ale matka často spomínala mladšieho syna, a už dávno, druhý rok, prosila starého, aby poslal Petruche pár groší. No starec sa odmlčiaval.

Dvor Avdejevých bol bohatý, a starec mal schované peniaze, no ani za svet neodvážil by sa dotknúť sa odloženého. Teraz, keď počula starena, že spomína mladšieho syna, rozhodla sa prosiť ho zasa, aby pri predaji ovsa poslal synovi aspoň rublík. Tak i urobila. Keď zostali sami dvaja so starkým, ako mladí odišli na panské, nahovorila muža, aby z ovsených peňazí poslal Petruche rubeľ. Tak, že keď z oviatych hromád dvanásť štvrtí ovsa bolo nasypano do vriec na troje saní, a vrecia akurátne sopnuté drevenými špilkami, dala starcovi list, ktorý do slova ona diktovala diačkovi, a starec sľúbil v meste priložiť ku listu rubeľ a poslať na adressu.

Starec, odetý novým kožuchom a kaftanom, a v čistých bielych vlnených onuciach, vzal list, vložil do mešca a, pomodliac sa Bohu, sadol na predné sane a šiel do mesta. Na zadných saniach sa viezol

[1]) „Výborný" vyháňaval na robotu.

vnuk. V meste dal si starec dvorníkovi prečítať list, a vnímave i odobrujúce ho počúval.

V liste Petrovej matky bolo napísané po prvé požehnanie, po druhé pozdravenie od všetkých, zvesť o smrti krstného otca a ku koncu zvesť o tom, že Aksiňa (žena Petrova) nechcela s nami žiť a šla medzi ľudí. Počuť, že si žije dobre a čestne. Spomenul sa dar, rubeľ, a dokladalo sa, čo už rovno od seba, od slova do slova, rozžialená starena, so slzami v očiach, kázala napísať diačkovi:

„A ešte, milé moje dieťatko, holúbok môj Petrušeňka, vyplakala som svoje očičky, v zármutku za tebou. Slniečko moje najmilejšie, na koho si ma zanechal...“ Na tomto mieste starena vyhíkla, zaplakala a povedala:

— Tak bude dosť.

A tak i ostalo v liste, no Petrovi už nebolo súdené dostať ani zvesti o tom, že jeho žena odišla z domu, ani rubľa, ani posledných slov matkiných. Jeho list i peniaze vrátily sa nazad so zvesťou, že Peter padol na vojne, brániac cára, otčinu a vieru pravoslávnu. Tak napísal vojenský pisár.

Starena, dostanúc túto zprávu, žialila, kým bol čas, ale potom chytila sa roboty. V prvú nedeľu išla do chrámu, dala slúžiť zádušnice, vpísala Petra na modlitbu za mŕtvych a rozdala kúsočky prosvíriek[1]) dobrým ľuďom, aby sa pomodlili za raba Božieho Petra.

Vojenka Aksiňa si tiež poplakala, zvediac o smrti milovaného muža, s ktorým žila len do roka. Ľutovala i muža i celý svoj zkazený život, a v svojom vykladaní spomínala i plavé kučery Petra Michajloviča, i jeho lásku, i svoj horký život so sirotou Vaňkom, a trpko vyčítala Petrovi, že ľutoval brata, a nie ju, biednu, po cudzích ľuďoch sa ponevierajúcu...

IX.

Voroncov, Michail Semenovič, vychovaný v Anglii, syn ruského posla, bol medzi ruskými vyššími úradníkmi človek v tie časy zriedkave europejsky vzdelaný, ctižiadostivý, mäkký, láskavý v obcovaní s nižšími a jemný, prídvorný v pomeroch k vyšším. Nechápal života bez moci a úctivosti. Mal všetky vyššie úrady a rády, a bol pokladaný i za zkúseného vojaka, až víťaza nad Napoleonom pod Krasnym. 1852-ho mal vyše sedemdesiat rokov, no bol ešte celkom svieži, bodro sa pohyboval a, hlavne, mal úplne v moci všetku hybkosť jemného a príjemného umu, namereného k podopretiu svojej moci a utvrdeniu i rozšíreniu svojej populárnosti. Vládol veľkým bohatstvom — svojím i svojej ženy, grófky Branickej, — a ohromným platom ako námestník, i vydával veľkú čiastku svojich prostriedkov na zariadenie paláca a sadu na južnom brehu Kryma.

Večerom 4. decembra 1852-ho roku k jeho dvorcu v Tiflise prišla kurierska trojka. Ustatý, čierny od prachu officier, ktorý priviezol od generála Kozlovského zvesť, že Hadži-Murat prešiel

[1]) Svätený chlieb.

k Rusom, vystierajúc nohy, vošiel vedľa stráže širokým vchodom námestníckeho dvorca. Bolo šesť hodín večer, a Voroncov šiel k obedu, keď mu oznámili príchod kuriera. Voroncov prijal kuriera bezodkladne a preto sa opozdil o niekoľko minút k obedu. Keď vošiel do hosťovskej, pozvaní hostia, asi tridsiati, sediaci okolo kňahyne Elizavety Xaverievny, i ktorí stáli v gruppách pri oblokoch, vstali, obrátili sa tvárou k vošedšiemu. Voroncov bol v svojom obyčajnom čiernom vojenskom kabáte bez epolet, s pásikom na pleciach a bielym krížom na hrdle. Jeho liščia holená tvár sa príjemne usmievala, oči žmurkaly, obzerajúc všetkých sídených.

Vojdúc mäkkým, rýchlym krokom, prosil dámy za odpustenie, že sa oneskoril, pozdravil sa s mužskými a, podojdúc ku gruzinskej kňahyni Manane Orbeliani, 45-ročnej, východného typu, plnej, vysokej krásavici, podal jej rameno, aby ju zaviedol k stolu. Kňahyňa Elizaveta Xaverievna sama podala ruku prišlému červenastému generálovi so štetinistými fúzy. Gruzinský kňaz podal rameno grófke Šuazeľ, priateľke kňahyne. Doktor Andrejevský, adjutanti a iní, kto s dámami, kto bez dám, išli zápät za dvoma pármi. Lakaji v kaftanoch, štrimfliach a črieviciach odťahovali a priťahovali stoličky sadajúcim si; maître d'hôtel slávnostne rozdával pariacu sa polievku zo striebornej misy.

Voroncov sadol si v polovici dlhého stola. Oproti nemu sadla si kňahyňa, jeho žena, s generálom. Napravo od neho sedela jeho dáma, krásavica Orbeliani, naľavo strojná, počerná, červená, v lesklých ozdobách kňažna-Gruzínka, neprestajne sa usmievajúca.

— Excellentes, chère amie[1]; — odpovedal na otázku kňahyne o tom, aké zvesti dostal s kurierom. — Simon a eu de la chance.[2])

I začal rozprávať tak, aby mohli počuť všetci za stolom sediaci, prekvapujúcu novinu, — pre neho samého nebola to už novina, lebo dohovory viedly sa už dávno, — o tom, že povestný, najchrabrejší pomocník Šamila, Hadži-Murat, poddal sa Rusom a dnes-zajtra bude privezený do Tiflisu.

Všetci obedujúci, ešte i mládež, adjutanti a úradníci, sediaci na ďalších koncoch stola, ktorí sa predtým čomusi ticho smiali, všetci zatíchli a počúvali.

— A vy, generál, sišli ste sa s tým Hadži-Muratom? — spýtala sa kňahyňa svojho súseda, červeného generála so štetinistými fúzmi.

— A nie raz, kňahyňa.

A generál rozprával o tom, ako v 1843-ťom roku Hadži-Murat, zatým ako horci dobyli Gergebil, narazil na oddiel generála Passeka, a ako skoro pred ich očami zabil plukovníka Zolotuchina.

Voroncov poslúchal generála s príjemným úsmevom, zrejme, spokojný, že sa generál rozhovoril. No zrazu tvár Voroncova vyrážala roztržitosť a unylosť.

---

[1]) Znamenité, milá priateľka.

[2]) Semenovi sa darí.

Rozhovorený generál začal rozprávať o tom, kde sa po druhý raz stretol s Hadži-Muratom.

— Veď to on, — hovoril generál, — ráčite pamätať, vaša osvietenosť? — ustrojil pri sucharnej expedícii zálohu — to vyručenie.

— Kde? — spýtal sa Voroncov, prižmúriac oči.

Vec bola v tom, že chrabrý generál nazýval „vyručením" bitku v nešťastnom darginskom pochode, v ktorej by skutočne bol zahynul celý oddiel s kňazom Voroncovým, kommandovavším, keby ho neboly vyručily nanovo došlé vojská. Všetkým bolo známo, že celý darginský pochod, pod veliteľstvom Voroncova, v ktorom Rusi ztratili mnoho mŕtvych a ranených i niekoľko pušiek, bola hanebná udalosť, a preto, ak i hovoril niekto o tomto pochode v prítomnosti Voroncova, hovoril len v tom smysle, v ktorom Voroncov napísal zprávu cárovi, t. j. že to bol blýskavý hrdinský skutok ruských vojsk. Ale slovom *výručka* sa priamo ukazovalo na to, že to nebol blýskavý hrdinský skutok, ale omyl, zahubivší mnoho ľudí. Všetci to chápali, a jedni sa robili, že nebadajú významu slov generála, iní naľakano očakávali, čo bude ďalej; niektorí, usmiati, pozreli jedni na druhých. Len sám červený generál so štetinistými fúzmi ničoho nebadal a, zaujatý svojím rozprávaním, spokojne odpovedal:

— Na výručke, vaša osvietenosť.

A raz dovedený k milému predmetu, generál dopodrobna rozpovedal, ako „tento Hadži-Murat tak šikovne prerezal oddiel na poly, že nech neprídu nám na vyručenie, — akoby so zvláštnou láskou opakoval slovo „vyručenie", — tu by sme všetci zostali, lebo"...

Generál nestihol dopovedať všetko, lebo Manana Orbeliani, pochopiac, čo je vo veci, pretrhla reč generála, spytujúc sa ho na pohodlie jeho bytu v Tiflise. Generál sa začudoval, obzrel sa po všetkých, i na svojho adjutanta na konci stola, ktorý úporne a významne hľadel na neho, — i zrazu pochopil. Neodpovedajúc kňahyni, nachmúril sa, zamĺkol a začal spešne jesť, nežujúc, ležiace na svojom tanieri jemné jedlo nepochopiteľnej pre neho formy i chuti.

Všetkým bolo nepríjemne, ale nepríjemnosť položenia napravil gruzinský kňaz, veľmi hlúpy, ale neobyčajne jemný a spôsobný lichotník a prídvorný, sediaci s druhej strany kňahyne Voroncovej. Ako by ničoho nebol zbadal, hlasno začal rozprávať o únose vdovy Achmet-chána mechtulinského Hadži-Muratom:

— Nocou prišiel do obce, schytil, čo potreboval, a ušiel so svojou partiou.

— Načože mu bolo treba práve tejto ženy? — spýtala sa kňahyňa.

— Boli nepriatelia s mužom, prenasledoval ho, no nikde, do samej smrti chána, nemohol ho dostať, tak sa pomstil na vdove.

Kňahyňa to preložila po francúzsky svojej starej priateľke, grófke Šuazeľ, sediacej vedľa gruzinského kňaza.

— Quelle horreur![1]) — povedala grófka, pritvoriac oči a krútiac hlavou.

---

[1]) Aká hrúza!

— Ó, nie, — povedal Voroncov usmievave, — mne hovorili, že sa s rytierskou úctou choval k zajatej a potom ju pustil.

— Áno, za výkupné.

— Nuž, rozumie sa, ale predsa blahorodne postúpil.

Tieto slová kňaza udaly tón ďalším rečiam o Hadži-Muratovi. Pridvorní pochopili, že čím väčší význam pripíše sa Hadži-Muratovi, tým príjemnejšie bude kňazovi Voroncovi.

— Smelosť na podiv má ten človek! Je neobyčajný človek!

— Akože, 49-ho roku za bieleho dňa vtrhol do Temir-Chan-Šuru a ozbíjal obchody.

Na konci stola sediaci Armén, ktorý bol v tom čase v Temir-Chan-Šure, rozprával o podrobnostiach tohto skutku Hadži-Murata. Vôbec celý obed prešiel v rozprávkach o Hadži-Muratovi. Všetci o preteky chválili jeho chrabrosť, um, veľkodušnosť. Ktosi rozprával o tom, ako rozkázal popraviť dvadsiatichšiestich zajatých; ale i na to bola len obyčajná poznámka:

— Čože robiť, à la guerre comme à la guerre.[1])

— To je veľký človek.

— Nech sa narodí v Europe, možno, bol by z neho nový Napoleon, — povedal hlúpy gruzinský kňaz, ktorý mal dar lichotenia.

Vedel, že každé pripomenutie Napoleona, za premoženie ktorého Voroncov nosil biely kríž na hrdle, bolo mu príjemné.

— Nuž, hoci ani nie Napoleon, ale smelý generál jazdy — áno, — povedal Voroncov.

— Ak nie Napoleon, tak Murat.

— I meno má Hadži-*Murat*.

— Hadži-Murat sa poddal, teraz bude koniec i Šamilovi, — povedal ktosi.

— Oni cítia, že teraz (toto *teraz* znamenalo za Voroncova) neodolajú, — povedal iný.

— Tout cela est grâce à vous[2]), — povedala Manana Orbeliani.

Kňaz Voroncov snažil sa miernit vlny lichotenia, ktoré ho už začínaly zalievať. Ale mu bolo príjemne, a odviedol svoju dámu do hosťovskej v najlepšom rozpoložení ducha.

Po obede, keď v hosťovskej rozniesli kávu, kňaz bol neobyčajne milý ku všetkým a, podojdúc ku generálovi s červenými štetinistými fúzmi, snažil sa ukázať mu, že nezbadal jeho nespôsobnosti.

Obídúc všetkých hostí, kňaz sadol ku kartám. Hral len starú hru *lomber*. Partnermi jeho boli: gruzinský kňaz, arménsky generál, ktorý sa naučil hrať v lomber od kniežacieho sluhu, a štvrtý, — známy dľa svojej moci doktor Andrejevský.

Postaviac vedľa seba zlatú tabatierku s portrétom Alexandra I., Voroncov otvoril atlasové karty a chcel ich rozostlať, keď vošiel komorník, Talian Giovani, s listom na striebornej tácni.

— Ešte kurier, vaša osvietenosť.

---

[1]) Na vojne, ako na vojne.

[2]) To všetko ďakovať vám.

Voroncov složil karty a, prosiac dovolenia, rozpečatil obálku a začal čítať.

List bol od syna. Opisoval poddanie sa Hadži-Murata a srážku s Meller-Zakomeľským.

Pristúpila kňahyňa a spýtala sa, čo píše syn.

— Len o tom. Il a eu quelques désagréments avec le commandant de la place. Simon a eu tort. But all is well that ends well[1], — povedal, podávajúc žene list a, obracajúc sa k úctive čakajúcim partnerom, poprosil ich brať si karty.

Po prvom rozdaní Voroncov otvoril tabatierku a urobil, čo robieval, keď bol vo zvlášte dobrom rozpoložení duševnom: vybral starecky pomrštenými bielymi rukami štipočku francúzskeho tabaku, podniesol ju k nosu a vsypal.

X.

Keď na druhý deň Hadži-Murat prišiel k Voroncovu, prijímacia sieň bola plná národa. Tu bol i včerajší generál so štetinistými fúzmi, v plnej paráde a rádoch, prišiel sa odporúčať; tu bol i plukový veliteľ, ktorému hrozili súdom za zneužívanie pri zásobovaní pluku. Tu bol Armén, boháč, protežovaný doktorom Andrejevským, ktorý mal v prenájme vodku a teraz sa prišiel postarať o obnovenie kontraktu. Tu bola — v smútku — vdova padnutého officiera, s prosbou o penziu alebo o výchovu detí na štátne útraty. Tu bol ruinovaný gruzinský kňaz vo veľkolepom gruzinskom kroji, ktorý si vykonal uprázdnený cirkevný majetok. Tu bol policajný dozorca s veľkým balíkom, v ktorom mal projekt o novom spôsobe pokorenia Kavkaza. Tu bol jeden chán, ktorý prišiel len preto, aby doma mohol povedať, že bol u kňaza.

Všetci očakávali, kedy príde na nich rad, a jeden za druhým boli vovádzaní krásnym belovlasým šuhajom adjutantom do kabinetu kňaza.

Keď do prijímacej vošiel bodrým krokom, napadujúc, Hadži-Murat, všetky oči sa obrátily na neho, i počul so všetkých strán šepotom vyslovené svoje meno.

Hadži-Murat bol oblečený v dlhej bielej čerkeske, na škoricovom bešmete s tenkým strieborným galúnom na prsiach. Na nohách mal čierne nogovice, a tiež také čuviaky, obťahujúce stupaje ako rukavice; na hlave papacha s čalmou, tou istou čalmou, za ktorú dľa žaloby Achmet-Chana bol arrestovaný generálom Klugenauom a ktorá bola príčinou jeho priechodu k Šamilovi. Hadži-Murat šiel, bystro stúpajúc po parkete, kolísajúc sa celým tenkým driekom od ľahkého pokrivkávania na jednu, kratšiu od druhej nohu. Na široko rozostavené oči pokojne hľadely napred a, tak sa zdalo, nevidely nikoho.

Krásny adjutant, pozdraviac sa, poprosil Hadži-Murata sadnúť

[1]) Mal niektoré nepríjemnosti s kommandantom pevnosti. Semen nemal pravdy. Ale všetko je dobre, čo sa dobre končí.

si, kým oznámi kňazovi. Ale Hadži-Murat nechcel si sadnúť a, založiac ruku za kinžal a vystaviac nohu, zostal stáť, opovržlive obzerajúc všetkých prítomných.

Tlmočník, kňaz Tarchanov, pristúpil k Hadži-Muratovi a prihovoril sa mu. Hadži-Murat neochotne a trhano odpovedal. Z kabinetu vyšiel kumycký kňaz, žalujúci na policajného dozorcu, a hneď za ním adjutant pozval Hadži-Murata, priviedol ho k dverám kabinetu a prepustil dnu.

Voroncov prijal Hadži-Murata, stojac pri stole. Stará biela tvár hlavného veliteľa nebola taká usmiata, ako včera, ale, skôr, prísna a slávnostná.

Vstúpiac do veľkej izby s ohromným stolom a veľkými oblokmi so zelenými žaluziami, Hadži-Murat priložil svoje neveľké, ohorené ruky k tomu miestu hrudi, kde sa križovala biela čerkeska, a nenáhlive, srozumiteľne a úctive, kumyckým nárečím, ktorým dobre hovoril, opustiac oči, povedal:

— Oddávam sa pod vysokú ochranu ruského cára a vašu. Sľubujem verne, do poslednej kvapky krvi slúžiť Bielemu cárovi a dúfam, že budem môcť byť užitočným vo vojne s Šamilom, mojím a vaším nepriateľom.

Vypočujúc tlmača, Voroncov pozrel na Hadži-Murata, i Hadži-Murat pozrel do tvári Voroncovi.

Oči týchto dvoch ľudí sa stretly a hovorily si mnohé, nevyraziteľné slovami, a už celkom nie to, čo hovoril tlmač. Oči Voroncova hovorily, že neverí ani jednému slovu z toho všetkého, čo hovoril Hadži-Murat, že vie, že on, nepriateľ všetkého ruského, vždy zostane takým a teraz poddáva sa len preto, že je k tomu prinútený. I Hadži-Murat chápal to, a jednako ubezpečoval o svojej oddanosti. A oči Hadži-Murata hovorily, že tento starec mal by myslieť o smrti, ale nie o vojne, no že je, hoci starý, ale chytrý, a treba byť ostražitým. A Voroncov porozumel, ale jednak hovoril Hadži-Muratovi to, čo považoval za potrebné pre úspech vojny.

— Povedz mu, — povedal Voroncov tlmačovi (hovoril *ty* mladým officierom), — že je náš hosudar taký milostivý, ako i mocný, a iste na moju prosbu mu odpustí a prijme ho na svoju službu. Preložil si? — spýtal sa, hľadiac na Hadži-Murata. — A do tých čias, kým dostanem milostivé rozhodnutie svojho veliteľa, povedz mu, že beriem na seba prijať ho a pobyt u nás urobiť mu príjemným.

Hadži-Murat ešte raz pritisol ruku k prostred hrudi a čosi živo hovoril.

Hovoril, ako prekladal tlmač, že i prvej, keď spravoval Avariu, v 1839-tom roku, on verne slúžil Rusom a nikdy by sa im nebol spreneveril, nebyť jeho nepriateľa, Achmet-Chana, ktorý ho chcel zahubiť a oklebetil ho pred generálom Klugenauom.

— Viem, viem, — povedal Voroncov (hoci ak i vedel, dávno zabudol na to všetko). — Viem, — povedal, sadajúc si a ukazujúc Hadži-Muratovi na tachtu, ktorá stála pri stene. No Hadži-Murat

si nesadol, zdvihnúc plecia na znak toho, že sa neodváži sadnúť si v prítomnosti takého vážneho človeka.

— I Achmet Chan i Šamil, oba sú moji nepriatelia, — pokračoval, obrátený k tlmačovi. — Povedz kňazovi, Achmet-Chan umrel, nemohol som sa pomstiť, ale Šamil žije, a ja neumrem, kým sa mu neodplatím, — povedal, nachmúriac obočie a tuho stisnúc čeľuste.

— Áno, áno, — pokojne prehovoril Voroncov. — Akože sa chce odplatiť Šamilovi? — povedal tlmačovi. — Ale povedz mu, že si môže sadnúť.

Hadži-Murat zasa odoprel sadnúť si a na predloženú otázku odpovedal, že preto i prišiel k Rusom, aby im pomohol zničiť Šamila.

— Dobre, dobre, — povedal Voroncov. — Čože vlastne chce robiť? Sadni, sadni si.

Hadži-Murat si sadol a povedal, že ak ho len pošlú na lezginskú líniu a dajú mu vojsko, on ručí, že vzbúri celý Dagestan, a Šamil nebude môcť odolať.

— To je dobre. To je možno, — povedal Voroncov. — Budem rozmýšľať o tom.

Tlmač preložil Hadži-Muratovi slová Voroncove. Hadži-Murat sa zamyslel.

— Povedz sardarovi, — povedal ešte, — že je moja rodina v rukách môjho nepriateľa, a do tých čias, kým je moja rodina v horách, som poviazaný a nemôžem slúžiť. Zabije moju ženu, zabije mať, pobije deti, ak pôjdem rovno proti nemu. Nech kňaz len vyručí moju rodinu, vymení ju za zajatých, potom alebo umrem alebo zničím Šamila.

— Dobre, dobre, — povedal Voroncov. — Budeme rozmýšľať o tom. Ale teraz nech ide k veliteľovi štábu a dopodrobna nech mu vyloží svoje položenie, svoje zámery a žiadosti.

Tým sa skončila prvá skôdzka Hadži-Murata s Voroncovom.

Toho istého dňa, večer, v novom, vo východnom štýle vystavenom divadle dávali taliansku operu. Voroncov bol v svojej lóži a v partere sa zjavila vynikajúca postava krivého Hadži-Murata v čalme. Vošiel s prideleným mu adjutantom Voroncova, Loris-Melikovom, a usadil sa v prvom rade. S východnou, muzulmánskou dôstojnosťou, nielen bez vyrazenia údivu, ale so zdanlivou ľahostajnosťou presediac prvý akt, Hadži-Murat vstal a, pokojne obzerajúc divákov, vyšiel, obrátiac na seba pozornosť všetkého obecenstva.

Na druhý deň bol pondelok, obyčajný večer u Voroncových. Vo veľkej, jasno osvetlenej sále hrala hudba, skrytá v zimnom sade. Mladé i nie celkom mladé dámy v šatách, obnažujúcich i hrdlá, i ruky, i hruď, sa krútily v objatiach mužských v jasných uniformách. Pri stoloch buffeta lakaji v červených frakoch, štrimfliach a črieviciach nalievali šampaňské a roznášali konfetty dámam. Žena „sardara“, tiež, nedbajúc svojich nemladých rokov, tiež tak poloobnažená, chodila pomedzi hostí, prívetive sa usmievajúc, a skrze tlmača povedala niekoľko láskavých slov Hadži-Muratovi, ktorý s tou istou ľahostajnosťou,

ako i včera v divadle, obzeral hostí. Za domácou paňou prichodily i iné poloobnažené dámy a všetky nestydiac sa stály pred ním a usmievajúci spytovaly sa jedno a to samé: ako sa mu to zdá, čo vidí. Sám Voroncov, v zlatých epaulettách, s bielym krížom na hrdle a stužkou, pristúpil k nemu a spýtal sa ho to isté, zrejme, presvedčený, ako všetci spytujúci sa, že Hadži-Muratovi nemohlo sa nepáčiť všetko to, čo vidí. A Hadži-Murat odpovedal i Voroncovi to, čo odpovedal všetkým: že u nich toho niet, — nevyslovujúc, že je to dobre alebo zle, že toho niet u nich.

Hadži-Murat pokúsil sa prehovoriť tu, na bále, s Voroncovom o svojej veci, o výkupe rodiny, ale Voroncov urobil sa, že nepočul jeho slov a odišiel od neho. Loris-Melikov poučil potom Hadži-Murata, že je tu nie miesto hovoriť o svojich veciach.

Keď odbilo jedenásť hodín, Hadži-Murat, zistiac čas na svojich hodinkách, darovaných mu Máriou Vasilievnou, spýtal sa Loris-Melikova, či možno odísť. Loris-Melikov povedal, že možno, ale že by bolo lepšie zostať. Hadži-Murat jednako nezostal, ale odišiel na faetone, danom mu k dispozícii, do svojho bytu.

(Pokračovanie.)

Slovenský jazyk, živá starina.

Poznámky z notesa. *Snáď, asnáď* miesto azda a vari veľmi radi a často upotrebúvajú kazatelia oboch vierovyznaní. Na pr. či snáď nevieme? Rýdzi Slovák by povedal: Či azda, vari nevieme? — Asnáď to bude dobre. Na dedine počuješ: Azda, vari to bude dobre.

Odhliadnuc od toho písavame, čo je doslovný preklad z nemeckej, poťažne maďarskej reči. Slovák ne*od*hliada, ale hľadí, nahliada, dohliada, prehliada. Nemali by sme písať: odhliadnuc od toho, ale: nehľadiac na to.

Ku a *na* prizbytočne upotrebúvame. Na pr. vyzval, pozval ju ku tancu, na tanec miesto tancovať alebo do tancu. (Pozvať na tanec = pozvať na to miesto, kde sa tancuje, tu tanec značí zábavu.) Národnie Noviny dobre píšu: vyzvanie predplatiť. Slovák hovorí: Čas je robiť, čas jesť, čas spať, a nie ani ku robeniu, ani na jedenie, ani na spanie, lebo na jedenie je chlieb, na spanie na pr. odvarok z makovíc. (Týmto nerozumné ženy omamujú deti.) Nemá času najesť sa, nemá času klebetiť; nemali by sme teda písať: nemá času ku jedeniu, na klebetenie.

Letec, zajatec, genitív letca, zajatca. Slovákovi pri skloňovaní je ťažko vyslovovať to *t,* preto ho v každodennej mluve ani nepočujeme. Otec-oca, letec-leca, zajatec-zajaca, mlatec-mlaca atď. A keď je tak, načo vymýšľať nové slová, majúc celkom dobré domáce, ako miesto *letca* máme letúna (dobre tvorené dľa behúna,

ťahúna) a miesto *zajatca* máme zajatého. Slovák povie: St
letela komínom na motovidle; teda dobre zneje: Letún l
lietadle.

Zdôrazňujú v peštianskych novinách. Remeselník, č
noviny, spytoval sa ma, čo to značí. Neviem, reku, ale len h
že to asi toľko značí, ako keby sme dľa obyčaje napísali:
alebo váhu na to kladieme. Dľa toho, že chorú kravu *do*
slovo dôraz značilo by posledný smrteľný úder (kyjom po
Teda miesto *zdôrazňujeme* mohli by napísať i naposledy, nap
smrteľne udierame (pravda, nie kyjom, ale len písacím perom)

„Bola *zadaná* nasledujúca úloha". Lepšie vari: podaná, d
úloha. Dľa Ambra Pietra *zadať* je = zradiť. Teda podať, a
zadať žalobu, Jano Ďurovi podal ruku, a nie zadal. Podaj mi
a to, nie zadaj. Hovorí sa síce *zavdali si*, ale tu to značí: vy
si. Tradícia = ústne podanie; keby slovesá podať a zadať m
ten istý smysel, mohla by sa tradícia i ústnym zadaním pomenov
ale to by veru nešlo.

Na tom mi nezáleží; náš dedinčan tak sa nevyjadrí, ale: T
mi hlavu neprebíja.

(Pokračovanie.)

Somolický.

Literatúra a umenie.

— **Či Velehrad mohol byť hlavným hradom a sídlom Veľkej Moravy?** Nevieme, ktore bolo, ako sa volalo v 9. století sídlo Rasticovej a Svätoplukovej Veľkej Moravy. „V annaloch, ktoré zostaly po mníchoch fuldského kláštora, sú dôkladné dáta o vojenských príbehoch Veľkej Moravy, o tuhom boji, ktorý tomuto mladému štátu prišlo viesť s germánskym svetom, tlačivším sa od západu na východ; sú zápisy o dobýjaní hradov, spomína sa Devín, Nitra, ale niet zmienky o sídle. V bojoch týchto nebezpečenstvo išlo i s kresťanstvom, ak kresťanstvu nemeckí missionári učili: múdry panovník Rastic či Rastislav, aby zahatil nemecký vliv, vypýtal si teda kresťanských apoštolov s východu, z Byzanca od cisára Michala. Apoštolov týchto, sv. Cyrilla a Metoda, zachovaly sa obšírné životopisy v cirkevno-staroslovanskom jazyku, zvané *žitiami*, bežne u historikov legendami a nesprávne legendami pannonskými: životopis Cyrillov je pravdepodobne od staršieho brata Metoda, životopis Metodov od niektorého z jeho učeníkov. Zachovaly sa o dielach apoštolov rímska legenda a list rímskeho bibliotekára Anastázia. Legenda bola spísaná návodom biskupa Gaudericha, ktorý bol svedkom slávnostného prijatia Cyrilla a Metoda v Ríme, a bibliotekár Anastazius čerpal svoju látku v Ríme bezprostredne od Cyrilla. Takých prameňov pre iné deje tej doby jest málo. V nejednej veci idú až do podrobností, no z nich nevyrozumieme, ktorý hrad bol

sídlom Veľkej Moravy. — Žitie Cyrilla (Konstantína) má 18 kapitôl, žitie Metoda 17; v nich sú i také podrobnosti, čo hovorili slovenskí poslovia v Carihrade cisárovi; z nich vieme, že poslaní odtiaľ apoštolovia boli od kňaza Rastislava a národa radostne uvítaní: ale kde to bolo, na ktorom mieste, kde sa osadili bratia Cyrill a Metod, o tom niet zmienky. Je reč o prekladateľskej práci apoštolov: za koľký čas koľko kníh Písma sv. preložil Metod, len sa nespomína, kde to bolo. Metod vracal sa na Moravu z Ríma, z väzenia bavorských biskupov, z Carihradu, ale kam — nepripomína sa. Metod umrel: zaznamenané je v Žití jeho, že 6. apríla 885-ho, pochovali ho v hlavnom chráme (v sobornej crkvi) — ale ktorého hradu, nehovorí sa. V listoch pápežských, písaných vo veciach slovanského apoštolovania tu Svätoplukovi, tu samému Metodovi, je reč na pr. o vysvätení Vichinga za biskupa do Nitry, ale sídlo jeho arcibiskupa sa nespomína; Svätopluk je dux de Maravna, i rex Sclavorum, ale kde reziduje, z listov pápežských neznať. Ani niet vôbec v nijakých starších písomných pamiatkach, dosiaľ známych, zmienky o sídle Veľkej Moravy, ani o arcibiskupskom sídle Metodovom.“ [1])

Šafárikovi (1837) sídlo toto zdalo sa byť na Morave na mieste terajšieho Uhorského Hradišťa a pozdejšie túto mienku moravský krajinský archivár V. Brandl v svojom spore s B. Dudíkom s takým úspechom bránil, že roku 1863 i tisícročná pamiatka príchodu slovanských apoštolov sv. Cyrilla a Metoda svätila sa tu, na Velehrade pri Uh. Hradišti. Ale keď potom nasledovaly archäologické výskumy, spor o Velehrade čiže sídle Rasticovej a Svätoplukovej Moravy sa obnovil. Roku 1902 v Kromeríži zjavil sa spis *Děvín a Velehrad,* v ktorom pôvodca I. L. Červinka na základe dôkladných archäologických výskumov upozornil, že niet vecného podkladu stotožňovať sídlo veľkej Moravy s miestom dnešného Uhorského Hradišťa, Starého Mesta a Velehradu; sídelný hrad Rastislava a Svätopluka treba hľadať mimo terajšej Moravy, lebo veľké udalosti 9. stoletia odohrávaly sa iste medzi Tatrami a Dunajom, i v Pannonii, na pôde dnešného Uhorska.

Vývody Červinkove o desať rokov znamenite boly podopreté spisom dr. Jozefa Zavadila: *Velehrady Děvín a Nitra,* vydaným tiež po takej vážnej príprave, akú sme videli u Červinku. Zavadil opísal staré hradby Devína, a vyšlo, že to bola na podiv veľká pevnosť. Čo Červinka márne hľadal na mieste dnešného Uhorského Hradišťa, Starého mesta a Velehradu, to všetko vo veľkom nachodí sa na Devíne.

Teraz, zaujatosťou Zavadila a Červinku, vznikol i výbor pre archäologické preskúmanie Devína. V svojom novom výklade, priloženom k stanovám Výboru, Červinka hovoril, že keby si histori-

---

[1]) Národnie Noviny 1913, č. 92: *Hrady Devín a Nitra.* Prednáška vo valnom shromaždení Muzeálnej slovenskej spoločnosti 6. augusta 1913.

kovia, určujúci hranice Veľkej Moravy a jej hlavné mesto,
zbežne boli prezreli Velehrad, Device nad Dyjou a Devín
stokom Moravy s Dunajom, Nitru so Zoborom, boli by vyhli m
mýlke. „Devín a Nitra boly najsilnejšie hrady, iste hlavné
delné mestá... Frankovia, ktorí toľko námahy vynaložili a
vojen viedli na zdolanie veľko-moravských kniežat, vždy ich
hali na Devíne, nikdy nie na Velehrade, ktorého vôbec nez
(Str. 10.) Najnovšie zas v Osvěte (1915, sošity 4—6) pod ná
O poloze velkomoravského hradu Velehradu Červinka ešte re
otázku. Zápisu o Velehrade — hovorí tu — ako hlavnom hrade
moravskom, zo súčasnej doby *vôbec nieto;* Velehrad menuje
prvý raz roku 1131 v listine, kde biskup Zdík vypočituje olo
majetky, a to jeden Velehrad (Veligrad) ako dedina, náležajú
spytinovskému kostolu, druhý ku brnenskému. Za Velehrad,
sídlo Veľkej Moravy, sú len pozdné zápisy a tiež veľmi p
tradícia. „Proti výslovnému znění pramenů — prepisujem pô
text Červinkovho dôvodenia — klade se jižní hranice říše M
ské jenom k Dyji, ač v nich naopak vždy se jenom o Dunaji m
vojska německá shromažďují se na pravém břehu Dunaje, n
naji čekávají lodi, jimiž se vojska přeplavovala... Kdyby byl
topluk sídlel na Velehradě, jak by byl mohl r. 872 vypraviti
své vojsko nepřátelským územím už od Dyje proti pomocným
rům bavorským, zůstaveným pri Dunaji na ochranu lodí Karl
nových? Kraj tento byl zalidněn tehdy slovanským obyvatels
jak svědčí tamní nomenklatura... *Říše velkomoravská byla*
vším říší národa slovenského, o tom nemůže býti sporu: na N
jedno knížetství, na řece Moravě druhé..."

I. L. Červinka nanovo a nanovo upozorňuje, že na Dev
podnes pozostatky obrovského staro-slovanského hradiska. O
hrade niet písomnej zprávy ešte ani z 11. a 12. stoletia; v
dacej listine boleslavskej z 12. stoletia menovaný je celý ra
ravských hradov, ale Velehradu medzi nimi nieto. I vek kl
a chrámu na Velehrade, ako svedčia systematické výkopy, j
ceňovaný. V okolí Velehradu Červinka berie radom všetky m
ktorým od sporu Brandla s Dudíkom bol pripisovaný hist
význam, a vývody svoje zahrňuje takto:

„Ak teda nestranne povážime všetky faktá, musíme uzn
pre existenciu Velehradu, ako hlavného hradu veľko-moravske
opravdu niet ani zpráv písomných, ani dôvodu topograficko-a
logického — ničoho teda okrem tradície dosť pozdnej, ktorá
ani len domáceho pôvodu, vcelku teda je len púhe meno — Vele

„Súčasnými zápismi zistené veľko-moravské hrady znám
dva: Nitravu a Dovinu-Devín (okrem pannonského Mosaburg
tengradu), hoci podľa zpráv súvekého geografa bavorského
vania medzi Slovanmi na sever od Dunaja mali vcelku 11 h
(Marharii habent civitates XI), ak nie až 30 (Merehanos ip
bent civitates XXX), čo by sa mohlo vykladať, že Moravania
11 hradov na území od Dunaja na dnešnej Morave, a na roz
šom Slovensku 30 hradov ďalších.

O tom, že Nitrava je totožná s Nitrou na rieke rovného mena na Slovensku, nikto ešte nepochyboval.[1]) Dovinu-Devín fuldských letopisov nemožno hľadať inde, ako na stoku Moravy s Dunajom, kde meno jeho v maďarčine zachovalo sa podnes a kde tiež zistené je v poslednom čase znamenité hradisko staro-slovanské so silnými kultúrnymi vrstvami.[2]) O tomto hrade Devíne sú v letopisoch štyri zápisy, z rokov 855, 864, 869 a 871. Ale že z našich dejepiscov nikto neznal devínskeho hradiska z vlastného názoru a okrem toho sú stále svádzaní tradíciou k Velehradu, vzťahujú niektorí zápis z roku 869 o onej *nevýslovnej pevnosti Rastislavovej,* ktorá líšila sa od všetkých, i najstarších[3]), k tomuto tradicionálnemu Velehradu, lebo vraj ťažko považovať tradíciu takú za zcela vymyslenú.

A keby sa tento zápis fuldského annalistu z roku 869 ani nevzťahoval opravdu na hrad Devín, ale na iný hrad, hlbšie v krajine a na samý Velehrad, jednako musely by sa najsť nejaké stopy takej hroznej pevnosti, nepodobnej ani jednej, ani z najstarších. Hrozný hrad, ktorého Nemci (Frankovia) neopovážili sa ani dobýjať, bol iste na spôsob staro-slovanských hradíšť sriadený, ale bol takej rozlohy alebo pevnosti, ktorá Frankom bola na podiv a novinou nikde inde nevídanou.

„Výhovorka, že by pri Velehrade bola všetko odplavila (všetky stopy takého hradu) rieka Morava, nemá podstaty; po prvé jednotné hlboké riečište od tej doby sa sotva zmenilo valnejšie; okrem toho hradišťu v blatách a ramenách rieky v nevalnej rozlohe by sa Frankovia sotva boli počudovali; takých hradov v močiaroch znali oni bez počtu zo zemí srbských.

„Vzhľadom na to, že známe hrady velko-moravské, Nitrava a Dovina, ako i súčasné české, Libušín, Levý Hradec, Vyšehrad, a pozdejšie známe, ale pravdepodobne z tej doby pochodiace moravské hrady, Olomúc, Brnengrad a iné, zakladané boly na viac-menej neprístupných skalnatých vrchoch, a potom že všetky hradiská v blatách rieky Moravy sú rozhodne mladšie, predpokladať treba, že i tento tradicionálny Velehrad iste bol alebo neobyčajnej rozlohy

---

[1]) Pre meno *Nitra* je pozoruhodné, že v Turci medzi Briestím a Zňovským Kláštorom časť hory v 17. století zvala sa Nitrou. Či sa dosiaľ tak zovie, neviem; ale v úradnom protokolle turčianskom z roku 1622, obsahujúcom výsluch svedkov v chotárnom spore, možno čítať: „hora w Nitrach nazwana... hory tak rečene Nitry... w horach Nitrach tak rečenich y na okoličnich wrsjech drewa rubal" — — Je to na turčianskej strane pohoria, z ktorého na nitrianskej strane vyteká rieka Nitra. *J. Š.*

[2]) Dr. J. Zavadil: Velehrady Děvín a Nitra. Kroměříž, 1912. — I. L. Červinka: Děvín, velehrad ríše Velkomoravské. Brno, 1914. — (Treba znať i rozpravu Červinkovu: *Hradiska pravěká, hrady, hrádky a tvrze na Moravě* v Časopise vlast. sp. m. v Olomouci, 1914, č. 3 a 4. *J. Š.)*

[3]) Totiž vo fuldských annaloch z roku 869: ... in illam ineffabilem Rastizi munitionem et omnibus antiquissimis dissimilem.

a opevnený mohutnými hradbami, alebo založený na skalnatom vrchu, neľahko prístupnom, aby zodpovedal líčenému dojmu mohutnosti a hrôzy.

„Hľadať a zistiť stopy tohoto Velehradu v blízkom okolí budiž úlohou tým, ktorí sa nemôžu rozlúčiť s touto tradicionálnou slávnou rezidenciou a metropolou. Ak sa po našej vlasti zachovaly stá hradísk, hradov, hrádkov a pevnostiek drevených a hlinenými násypmi ohradených, ak ich stopy najdeme i pod pluhom oráčovým, bolo by neuveriteľné a nepochopiteľné, že by taká ohromná pevnosť, ktorej sa Nemci tak zľakli ako nevídanej, bola zmizla celkom bez stopy!“

— **Vážny literárny súbeh.** Vydavateľský a kníhkupecký spolok *Tranoscius* v Liptovskom Sv. Mikuláši vypísal odmeny na nasledujúce literárné práce:

1. 600 korún za spis *o Karlovi Kuzmánym a jeho dobe.* Žiada sa vylíčiť život, literárné práce, cirkevné účinkovanie a boje Kuzmányho a podať verný, dľa možnosti úplný obraz slovenských dejín jeho doby.

2. Dve odmeny po 100 korún za dve rozprávky, ktoré by vyšly v osobitných svažočkoch Zábavnej Knižnice Tranoscia. Veľkosť každej asi taká, ako sú doterajšie sošity.

3. Šesť odmien po 30 korún, a to:

a) za úvahu náboženskú, alebo vychovavateľskú;

b) za úvahu o niektorej spoločenskej otázke;

c) za prácu belletristickú z našej domácej cirkevnej historie;

d) za prácu tiež belletristickú zo života nášho pospolitého národa; obe s tendenciou mravne zošľachťujúcou;

e) za naučný článok z oboru zdravotníckeho, národopisného alebo cestopisného;

f) za naučný článok z hospodárstva, priemyslu, obchodu alebo vynálezov technických.

Tieto práce pod 3. nech sú písané populárne, každá nech je najviac na pol tlačeného hárku formátu Tranovského kalendára, v ktorom budú uverejnené.

Práce prijaté a uverejnené dostanú okrem odmeny i riadny honorár. — Rukopisy treba poslať anonymne, mottom opatrené správe *Tranoscia* do Liptovského Sv. Mikuláša; spis pod 1. do 1. decembra 1916, rozprávky pod 2. do 1. oktobra 1915 a práce pod 3. do 15. júna 1915.

Listáreň.

Somolický. „Bájky“ prišly; už sú i vysadené. „Poznámok“ ešte bude i do nasledujúceho sošitu. — *Fr. U. v T.* Už sa tlačí pre nasledujúci sošit.

Rok. 1915. Sošit 4—5

Slovenské Pohľady.

Úryvky z Goetheho Fausta.

Prekladá *Martin Sládkovičov.*

(Pokračovanie.)

XII.

Žiak vystúpi.

Žiak.

Som tu len ešte krátky čas,
i hľadám s oddanosťou vás,
aby som s mužom prehovoril,
ktorému každý vždy sa koril.

Mefistofeles.[1])

Teší ma vaša zdvorilosť!
Som taký muž jak iných dosť.
Ste nečím zajatý už snáď?

Žiak.

Ráčte mi, prosím, rady dať!
Prichádzam s dobrou ochotou,
s peniazmi, s krvi čerstvotou;
mať ledva so mnou doviedla sa lúčiť;
rád bych sa tu dač dobré učiť.

Mefistofeles.

Tu práve miesto je pre vás.

Žiak.

Po pravde, ja bych preč šiel zas:
tu tieto múry, stĺpy, brány
nepáčia sa mi trochu ani.
Ten priestor — číre stiesnenie,
nevidieť stromu, zelene,
a v sieňach medzi lavicami
zrak, sluch i myseľ uniká mi.

[1]) Preoblečený do Faustovho plášťa. Žiak ho i pokladá za Fausta.

Mefistofeles.

To všetko je len na zvyku.
Tak dieťa nechce prvotne
priniknúť k matky prsníku,
no potom pije ochotne.
Tak na múdrosti hrudi ľahce
i vám sa vždy viac a viac zachce.

Žiak.

Na hrdle jej chcem preráď visieť, kvačať:
no povedzte mi, ako by to začať?

Mefistofeles.

Prv rád bych zprávu počul tú,
na ktorú chcete fakultu?

Žiak.

Ja rád by hodne učenosti
a chcel bych všetky okolnosti
na nebi i na zemi chápať,
nu, vedu a tiež prírodu.

Mefistofeles.

To už ste v pravom obvodu;
len nesmiete sem i tam tápať.

Žiak.

Som za to od piat do hlavy;
no arci že mi dobre padne
kus svobody a zábavy,
keď pekný, letný sviatok zvládne.

Mefistofeles.

Čas využite, veď tak rýchle plynie,
no z poriadku zisk času kynie.
Preto vám radím, milý mladíku:
zapíšte sa na Logiku.
Tu duch váš bude cibrený,
v španielske čižmy[1]) vtiesnený,
by rozvažne, ku kroku krok,
sa vliekol dráhou myšlienok
a netackal sa azda tak

---

[1]) *Španielske čižmy*, známy starý nástroj mučenia, v mučiarňach sa nachádzavší.

jak svetlonos, toť, ciki-cak.
I to vše budú učiť vás,
že čo ináč na jeden raz
lzä vykonať, jak voľne jesť a piť,
pri tom raz! dva! tri! musí byť.
Síc tak je to s tým myslením,
ako toť s tkáčskym umením:
keď stupíš raz, sa tisíc vlákeu hne,
a člnky sem i tam sa vlečú,
a vlákna nevidené tečú,
vrh jedon tisíc spojív dosiahne.
Filozof vojde nakoniec
a dokazuje nutnú vec:
prvé je tak a druhé tak
a preto tretie, štvrté tak,
bez prvého a druhého
niet tretieho ni štvrtého.
Tým honosia sa žiaci všade,
no preto nie sú v tkáčov rade.
Kto niečo nového chce poznať, písať o ňom,
prv musí ducha vyhnať honom,
tak tá i táto časť tu je,
len, žiaľ, sväz ducha chybuje.
Encheiresis naturae,[1]) to v lučbe zve sa tak,
zo seba smeje sa, a nevie, jak.

Žiak.

Vás cele chápať neviem práve.

Mefistofeles.

To neskôr pojde ľahko, hrave,
až redukovať keď sa naučíte,
klassifikovať náležite.

Žiak.

Som z toho hlúpy nemálo,
sťa by mi v hlave kolo behalo.

Mefistofeles.

Potom — čo všetko iné predčí —
metafyzikou zaňať sa vám svedčí!
Tu hľaďte poňať hlboce,
čo do mozgu sa neprace;
čo vrazí doň i nevrazí,

[1]) *Encheiresis naturae*, život tvoriaca sila, činnosť prírody. — Mefistofeles hovorí tu, i ďalej, s britkou satyrou o vedách.

na to sú skvelé výrazy.
Zvlášť pečujteže tento rok
o nanajlepší poriadok;
päť hodín denne dosť je vám;
keď zacengá, už buďte tam!
Vždy vpred sa dobre präparujte
a paragrafy naštudujte,
by videli ste potom sám,
že len to, čo je v knihe, vravia vám;
a píšte pilne — šuchi-šuch —
sťa diktoval by svätý duch!

Žiak.

To dvakrát riecť mi treba nenie!
Viem asi, aký zisk je v tom;
bo, čo mám čierno na bielom,
s tým môžem domov spokojene.

Mefistofeles.

Voľte že dáku fakultu!

Žiak.

Na vedu právnickú ver nemám vôle práve.

Mefistofeles.

To zazlievať vám nijak nie som v stave,
som dobre vedu prezrel tú.
Dedia sa zákony a práva
sťa choroba by večitá,
od rodu k rodu vlečú sa a plavia,
od miesta k miestu sem i ta.
Um nesmyslom sa stáva, dobrodenie
však súžbou; vnukom byť je nemilo!
O práve, čo sa s nami zrodilo,
o tom, žiaľ, nikdy reči nenie.

Žiak.

Vy množíte môj odpor len.
O, šťastný, kto je vami poučen'!
Čajs' bohoslovie učil bych sa pilne.

Mefistofeles.

Nerád by som vám radil mýlne.
Čo tejto vedy týka sa,
tak ťažko je sa vystriezť bludnej dráhy,
v tej vede mnoho jedu skrýva sa

a ledva rozoznať ho od liečivej vlahy.
Najlepšie slúchať vám len majstra jedného
a odprisahať na neho.
No vcelku — slov sa držte silne,
tak istou bránou neomylne
vojdete v istoty toť chrám.

Žiak.

Kde slovo, musí byť aj pochop tam.

Mefistofeles.

Tak, tak! No netrápte sa úzkosťami preto,
bo práve, pochopov kde nieto,
tam v pravý čas sa slovo zjaví nám.
Slovami dá sa skvele hádať,
slovami skvele systém skladať,
i veriť v slová dá sa snadne,
zo slova nik vám joty neukradne.

Žiak.

Odpusťte moje zpytovačky pilné,
no musím ešte nebodaj.
Či neráčite riecť mi aj
o medicíne slovko silné?
Tri roky je len krátky čas,
a pole to, ach, šíre zas.
Keď dá kto aspoň pokyn nám,
už lzä nám ďalej hmatať asi.

Mefistofeles (k sebe).

Tých suchých rečí dosť už mám,
musím si čerta zahrať zasi.
(Nahlas) Duch medicíny dá sa chápať snadne.
Preštudujete malý, veľký svet
a — necháte ísť všetko ladne,
jak pán boh bude chcieť.
Je márne vedecky sa sem-tam teružiť,
každý sa učí, čo mu možno, len;
kto okamih vie využiť,
na mieste muž je ten.
Ste v dobrej tela podstate
i konať viete azda smele,
a ak sám sebe trúfate,
i druhí sveria sa vám cele.
Zvlášť u žien hľaďte vodiť, predčiť,
ich Ach! a Beda! večité
rozmanité

z jedného punkta dá sa liečiť,
a prácou statočnou jak-tak
ich všetky polapíte v sak.
Prv vypestujte dôvery v nej kvietok,
že vaše umenie nad iné vyniká;
na pozdrav ohmatajte v zápäť tovar všetok,
čo druhý mnohé roky podniká,
puls naučte sa dobre stískať
a okom vznetno, podvádzavo blýskať,
vzav štihlého ju kol pása,
sliedac, jak v míder stiahla sa.

Žiak.

To sa mi lepšie zdá! Tu vidno, kde a jak.

Mefistofeles.

Šedá je, bratku, teoria — však
zelený žitia zlatý strom.

Žiak.

Mne, prisám, je jak zajatému snom.
Či obťažovať smiem vás inokedy,
by prišiel som až na dno vašej vedy?

Mefistofeles.

Čo môžem, vďačne spravím vám.

Žiak.

No odísť ešte netrúfam.
Svoj pamätník vám ešte podať mienim.
Vyznačteže ma dákym zaznačením!

Mefistofeles.

To veľmi vďačne! (Vpíše a podá.)

Žiak (číta.)

Eritis sicut Deus, scientes bonum et malum.

(Úctive sa pokloní a poráča sa.)

Mefistofeles.

Len drž sa vety tej a môjho sváka, hada:
či pri tvojom ťa božstve stesk raz neovláda!

Faust vystúpi.

Faust.

Tak teraz kamže, kam?

Mefistofeles.

Kam ty len ráčiš chcieť.
Obzreme malý, potom veľký svet.
S koľkým to ziskom, v koľkom blahu
prepríživníčiš túto dráhu!

Faust.

No pri dlhej ja brade, hľaď,
sa neviem ľahko obracať.
Mne pokus ten sa nepošťastí,
ja nikdy neznal do sveta sa vriasti.
Tam tak sa malým cítim, och,
ja budem vždycky v rozpakoch.

Mefistofeles.

Priateľu môj, to všetko prejde hrave;
jaknáhle trúfaš si, tu hneď aj žiť si v stave.

Faust.

A jako z domu pojdeme?
Kdeže máš sluhu, koč i kone?

Mefistofeles.

Len rozostrieme kepene,
a vzduch ponesie nás v lone.
Veď týmto smelým pochodom
nepojdeš s veľkým batohom.
Kus ohňovzduchu, čo ja schystám práve,
od zeme tej nás zdvihne hrave.
A ak sme ľahkí, pojde hor to ta;
blahoželám ti k novej púti života.

Auerbachovská pivnica v Lipsku.

Popíjanie veselých súdruhov.

Frosch.

Nik nechce piť, nik smiať sa jare?
Ja naučím vás strúhať tváre!

Veď ste dnes ako slama zmoknutá,
vy, chasa ináč vznetno nadchnutá.

Brander.

To na tebe je; veď sám čušíš tiež,
ni hlúposťou, ni svinstvom neprispieš.

Frosch (vyleje mu pohár vína na hlavu.)

Máš oboje!

Brander.

Ty sviňa dvojitá!

Frosch.

Nech má, kto čo si zapýta.

Siebel.

Von, kto tu drží spor a hnev!
Spievajte, slopte, revte kolospev!
Hor! hoja! hoj!

Altmayer.

Jaj, beda mojej duši!
Sem vaty, chlap ten roztrieska mi uši.

Siebel.

Keď v klenbe rozzvučí sa hlas,
až vtedy cítiť, čo je silný bass.

Frosch.

Tak! Von s tým, kto tu niečo zazlieva!
A'! trala, rala, tra!

Altmayer.

A'! trala, rala, tra!

Frosch.

Hrdlá sú v nálade.
(Spieva). Ten milý, svätý rímsky štát
jak drží ešte vedno?

Brander.

To špatná pieseň! politická, fuj!
Smutná to pieseň! Ďakuj Bohu denne,

že starosť o štát rímsky tvojou nenie!
Ja aspoň za veľký to držím zisk a zdar,
že nie som cisár abo kancellár.
Bez náčelníka nelzä nám však ostať;
pápeža zvoľme na tú postať.
Vy viete, aká povaha
smer dáva, muža zodvíha.

Frosch (spieva).

Hoľ', slávičku, vzniesť sa hlaď,
mamilú pozdrav mi tisíckrát.

Siebel.

Nič pozdrav mamilú! Čuť nechcem o tom ani!

Frosch.

Mamilej pozdrav, bozk! To nik mi nezabráni!

(Spieva.) Otvorže! noc tichá je.
Otvor! najmilejší bdie.
Zatvor! včasne z rána, čuj.

Siebel.

Hej, spievaj, spievaj len, ju chváľ a zvelebuj!
Ja smiať sa budem v čas svoj pravý.
Mňa ona zaviedla a tebe tiež tak spraví.
Za milenca buď škriatok daný jej!
Ten nech sa s ňou na krížnych cestách ráči;
cap starý však na ceste zpiatočnej
nech v cvale ešte dobrú noc jej zbľačí!
Chlap statný, mäsa, krvi pravdivej,
je pridobrý ver dievke tej.
O pozdrave čuť nechcem reči,
tej obloky len vybiť svedčí.

Brander (udrúc na stôl).

Pozorže, panstvo, čuj a vedz!
Uznajte, že viem žiť so zdarom:
tu zaľúbenci sedia preds',
i musím im, jak slušná vec,
na dobrú noc dač skytnúť darom.
Hľa, pejma, dielo najnovšie!
A v refrén tuho vrazte vše!

(Spieva.)

Bol potkan v hniezde pivnice,
ten žil len z tuku, z masla,

i vykŕmil sa velice,
až masť sa na ňom triasla.
Kuchárka dala ta mu jed,
a tu mu toľme zúžel svet,
sťa mal by ľúbosť v bruchu.

Sbor (jasavo).

Sťa mal by ľúbosť v bruchu.

Brander.

I chodil vôkol, chodil von
a slopal z každej mláky,
dom celý zhrýzol, zdriapal on,
no márny bol vztek taký;
vše skákal sem-tam pre úzkosť,
až skoro, chudák, mal už dosť,
sťa mal by ľúbosť v bruchu.

Sbor.

Sťa mal by ľúbosť v bruchu.

Brander.

Od strachu do kuchyne všiel
za jasného dňa práve,
tam padol na krb i sa zchveľ
a ležal, pišťal ľkave.
Travička sa mu vyškiera:
Ha! na poslednej dierke hrá,
sťa mal by ľúbosť v bruchu.

Sbor.

Sťa mal by ľúbosť v bruchu.

Siebel.

Jak vie sa chasa plytká baviť!
Je mi to ozaj umná vec
potkanov biednych jedom tráviť!

Brander.

Ty tuším si ich priaznivec?

Altmayer.

Toť, plcho kýsi, brucháč mastný!
Jak znežnel totým nešťastím;

on v potkanovi zdutom vlastný
svoj obraz vidí podistým.

Faust a Mefistofeles.

Mefistofeles.

Musím ťa tedy v prvom rade
do krúžku veselej viesť mlade,
bys' videl život ľahký, nazrel veň.
Tej chase je tu sviatkom každý deň.
Dač vtipu, mnoho dobrej vôle,
sa vrtia, skáču v pred, v zad, v bok,
jak chvosty mladých mačiatok.
Ak netrápia ich hlavy bôle,
kým krčmár na dlh udelí,
sú bezstarostní, veselí.

Brander.

Tí iste z cesty prišli práve,
to vidno na ich čudnom háve, mrave;
sem prišli teraz akosi.

Frosch.

Skutočne pravdu máš! Ja chválim Lipsko si!
To malý Paríž je a chová jemných ľudí.

Siebel.

Čo myslíš že sú cudzinci?

Frosch.

Len nechajte ma! S jedným plným džbánkom
tak ľahko, sťa zub dieťací,
vyťahám z nosa červíkov tým pánkom.
Sú zo vznešených domov nebodaj,
bo hľadia pyšno, nespokojno aj.

Brander.

Ba stavím sa, sú mastičkári.

Altmayer.

Snáď sú.

Frosch.

Daj pozor, ohnem ich.

Mefistofeles (k Faustovi).

Niet tuchy čerta v ľudkoch tých,
ni keď ich za krk drží vari!

Faust.

Náš pozdrav, pánovia!

Siebel.

Vďak a tiež pozdrav vám.

(Ticho obzrúc Mefistofela bokom.)

Ten chlapík jednou kríva tam?

Mefistofeles.

K vám prisadnúť, či môžme byť tak smelí?
A keď nám z dobrého si upiť nelzä, nuž
nech spoločnosť nás rozveselí.

Altmayer.

Vy zdáte sa byť rozmaznaný muž.

Frosch.

Vy však ver pozde z Rippachu sa brali?
Či s pánom Hanzom [1]) tam ste jedli na večer?

Mefistofeles.

Dnes šli sme práve tade ver
a posledne s ním sme sa shovárali.
O svojich strýkoch vedel vravieť veľa
a mnoho pozdravov im všetkým doposiela.

(Ukloní sa Froschovi.)

Altmayer (ticho).

Tu máš to! Ten to vie!

Siebel.

To celý fifikus!

Frosch.

Ja chytím ho, len počkaj kus!

---

[1]) Typ neohrabanca, gelo-ľaľo.

Mefistofeles.

Mne zdá sa, čuli sme: však ste
chór cvičenými hlasy peli?
V tých klenbách musí zaiste
byť odzvuk spevu cele skvelý!

Frosch.

Ste azda virtuózom sám?

Mefistofeles.

Ó, nie! som slabých síl, no vôľu veľkú mám.

Altmayer.

No zaspievajte!

Mefistofeles.

Keď tak chcete — mnoho.

Siebel.

No novučičký kus to buď!

Mefistofeles.

Zo Španielska nás práve vedie púť,
Z krásneho spevov, vína kraja toho.
(Spieva.) Bol jeden kráľ raz, viete,
ten blchu veľkú mal —

Frosch.

Čuj! blchu! Či vám je to jasné dosť?
Toť, blcha, čistotný to hosť.

Mefistofeles (spieva).

Bol jeden kráľ raz, viete,
ten blchu veľkú mal,
tú nado všetko v svete,
tak veľmi, miloval.
Krajčíra pozval svojho,
a krajčír prišiel aj:
Toť, pre blšiačka môjho
hneď šaty odmeraj!

Brander.

A nezabudťe: krajčírovi hudťe,
by presne vzal si mieru šiat,

a, ak má hlavu, život rád,
kalhoty bez „gajdania“ buďte!

Mefistofeles.

Tak v hodvåby, v zamaty
sa blcho obliekal,
stužkami zdobil šaty
i iné zdoby mal,
minister stal sa z neho,
mal hviezdu veľkú aj,
i bratia, sestry jeho
na dvore mali raj.
Na dvore panstvá, dámy,
hej, mali trampotu,
kráľovna so slúžkami
pichačku, hryzotu;
a zabiť, ba aj lapiť,
to zakázaná vec.
No my, keď nás chce trápiť,
to rozpučíme preds'.

Sbor (jasajúc).

No my, keď nás chce trápiť,
to rozpučíme preds'.

Frosch.

Výborne, slávne, krásne aj!

Siebel.

Tak vec sa s každou blchou maj!

Brander.

Len pochytať ich jemno v skok!

Altmayer.

Nech žije voľnosť a s ňou vína mok!

Mefistofeles.

Ja vypil bych si pohár svobode v česť, k vôli,
len keby vaše vína trochu lepšie boly.

Siebel.

Nevravte; to nás hnevá, bolí!

Mefistofeles.

**Keď nebál bych sa hnevu gazdy preds',
ja dal by cteným pánom vskutku
dač z našich pivníc na pochúťku.**

Siebel.

Len sem s tým! to je moja vec!

Frosch.

**Za dobrý pohár vás ver pochválime, ale
nech okoštovky nie sú malé;
bo, mám-li mienku prejaviť,
ja plnou papuľou chcem piť.**

Altmayer (ticho).

Tí budú z krajov Rýna, ver mi.

Mefistofeles.

Doneste nebožiec!

Brander.

**A čože chcete s ním?
Však vaše sudy nie sú predo dvermi?**

Altmayer.

Tam v zadu košíček má gazda s náčiním.

Mefistofeles

(vezme nebožiec. K Froschovi).

Nuž, čo by vám tak pochutilo?

Frosch.

Tak myslíte? Na výber máte snáď?

Mefistofeles.

Každý si môže vyberať.

Altmayer (k Froschovi).

Ty už si začínaš rty oblizovať milo.

Frosch.

Keď mám si vyberať, chcem porýnskeho vína.
Čo nanajlepšie dary dáva domovina.

Mefistofeles

(vŕtajúc na mieste, kde Frosch sedí, dieru do okraja stola).

Kus vosku doneste, hneď spraviť k tomu zátky!

Altmayer.

Ach, šibalstvo to, talafatky!

Mefistofeles (k Branderovi).

A vám?

Brander.

Nuž šampaňského dajte mne,
no nechže šumí poriadne!

Mefistofeles

(vŕta; jeden medzitým spravil zátky a zatkáva).

Brander.

Cudzote vyhnúť nie sme vždycky v stave,
a dobré vše nám v diali je.
Náš človek Francúza toť nemôž' vystáť práve,
no z jeho vína rád si vypije.

Siebel

(keď Mefistofeles sa k jeho miestu blíži).

Priznám sa, nemám rád toť kyslý cmar,
dajteže sladkého mi vína!

Mefistofeles.

Vám potečie hneď tokajčina.

Altmayer.

Nie, pozrite mi, páni, v tvár!
Tak vidím, máte za bláznov nás holo.

Mefistofeles.

Ej, ej! s tak nóbl hosťmi bolo
by to kus drzo nakoniec.

Len skoro! Každý zrovna rec!
Akým vám vínom môžem slúžiť?

Altmayer.

Každým! Nač toľký dotaz predsʼ!
(Keď všetky diery sú vyvŕtané a zatkaté.)

Mefistofeles

(s podivnými posunkami).

Révovka nosí strap,
a rohy nosí cap!
Víno je šťava, réva z dreva,
aj z dreva stôl vše víno lieva.
V prírody hľaďte priehlbeň!
Tu zázrak je, len verte veň!
Von zátky! pite, jak vám ďakʼ!

Všetci

(keď vytiahnu zátky a každému žiadané víno tečie).

Ó, krásny zdroj, čo javí tak!

Mefistofeles.

Len nevylejte mimo ani ako mak!
(Pijú zas a zas.)

Všetci (spievajú).

Tak kannibalsky dobre je
nám tu sťa pätsto sviniam!

Mefistofeles.

Hľaď, jak sa voľno chasa baví tá!

Faust.

Ja rád bych preč už išiel práve.

Mefistofeles.

Len pozor daj, už bestialita
sa skoro zjaví v celej sláve.

Siebel

(pije neopatrne, víno mu vytečie na zem a stane sa plameňom).

Pomôžte! oheň! pekla vznet!

Mefistofeles (zariekajúc oheň).

Sa spokoj, živle milý, v sled!

(K druhovi.)

Ten raz len kvapka bola z ohňa očistca to.

Siebel.

Čo je to?! Draho zaplatíte za to!
Vy spoznáte nás naposled!

Frosch.

Po druhé taký nerobteže pokus!

Altmayer.

Ja myslím, odstráňme ho v tichosti.

Siebel.

Co? pán ten má dosť smelosti
tu stvárať kýsi hókuspókus?

Mefistofeles.

Čuš, starý z vína sud!

Siebel.

Ty z metly štýl!
Ty grobianiť tu chceš nám zcela?

Brander.

No počkaj! Bude z toho meľa!

Altmayer

(vytiahne zátok zo stola a v ústrety mu vyskočí oheň).

Toť, horím, zhorím!

Siebel.

Bosorák!
Naňho! je voľný ako vták!

(Vytiahnu nože a hodia sa na Mefistofelesa.)

Mefistofeles (s dôležitým posunkom).

Porábam, uriekam!

Premieňam, zamieňam!
Sem tam vás uvliekam!

(Stoja zadivení a hľadia druh na druha.)

Altmayer.

Kdeže som? Aký krásny kraj!

Frosch.

Vínohrad! Je to tak?

Siebel.

A hneďky hrozno aj!

Brander.

Tu v zeleň listvy skrytý celky,
hľa, koľký kmen! Ký strapec veľký!

(Chytí Siebela za nos. Druhí vzájomne tiež spravia tak a zodvihnú nože.)

Mefistofeles (jak vyššie).

Blud, obvaz s očú postŕhaj!
Viďte, jak čertu žart sa darí!

(Zmizne s Faustom; druhovia sa rozchodia.)

Siebel.

Čo je?

Altmayer.

Tak?

Frosch.

Bol to tvoj nos vari?

Brander (k Siebelovi).

A tvoj zas ja mám v ruke — ťáj!

Altmayer.

To úder bol! ho v každom úde badám!
Stoličku dajte, lebo padám!

Frosch.

Nie, recte, čo to, jak to, kde?

Siebel.

Kde je ten chlap? Nech mám ho, ver mi,
z rúk mojich živý nevyjde.

Altmayer.

Ja videl som, jak pivničnými dvermi
von odrajtoval na sude.
Olovo v nohách mám, ma ledva vlečú.

(Obrátac sa k stolu.)

Či ozaj vína ešte tečú?

Siebel.

To klam a mam bol, istá vec!

Frosch.

Mne zdá sa, víno pil som preds'.

Brander.

Jak to len bolo s tými strapci?

Altmayer.

A že vraj v divy veria už len chlapci!

Stridžia kuchyňa.

Na nízkom krbe stojí veľký kotol nad ohňom. V pare, z neho vystupujúcej, ukazujú sa rozličné podoby. Morská mačka sedí pri kotle a mieša v ňom, a pečuje, aby nepretiekol. Morský kocúr s mladými sedí vedľa a zohrieva sa. Steny a povala sú najzvláštnejším stridžím domácim riadom vyzdobené.

Faust a *Mefistofeles.*

Faust.

Mne čaroba tá divá k vôli nenie;
ty sľubuješ mi uzdravenie
tu, kde tak zúri šialenstvo?
U starej ženy mám si žiadať rady?
a špinavé to kuchárstvo
že o tridsať ma rokov zmladí?
Ak lepšieho nič nevieš, hlaď,
tak beda mi, som bez nádeje.

Či príroda, duch dáky slávny snáď
mi balzamu dať v stave nie je?

Mefistofeles.

Priateľko, zas, hľa, múdre vyprávaš.
Ta zmladiť cesta by aj prirodzená bola;
to ale spadá v inej knihy kráž,
a podivná to kapitola.

Faust.

Chcem o tom znať.

Mefistofeles.

Nuž dobre, keď tak chceš,
nač peniaze a liek a čary!?
Do poľa tavon rovno bež
a rýp a kopaj v potu tvári
a udrž sa i smysel svoj
v úplne úzkom odriekaní
a jedávaj len pokrm nemiešaný,
ži s hovädom, jak ono, a sa nezdráhaj
osobne hnojiť roľu, ktorou vládneš;
to najlepší je spôsob, znaj:
o osemdesiat rokov zmladneš!

Faust.

Som na to nezvyklý, ni nenie to vec milá
sa chopiť motyky, či rýľa.
Tak úzko žiť mne nesvedčná je vec.

Mefistofeles.

Nuž musí v to len striga preds'.

Faust.

A prečo just tá starena!
Sám nenavaríš trunku toho?

Mefistofeles.

To zábavka by zdarená!
Chcem zatiaľ radšej mostov staväť mnoho.
Nie umenie a vedu len:
chce trpelivosť výkon ten.
Duch tichý roky snaživým je, pilným;
len časy robia kvasot jemný silným.

A všetko, čo sem prislúcha,
sú ozaj prepodivné veci!
Od čerta síc je náuka;
no čert to spraviť nevie predsi.
(Zazrúc zvieratá.) Hľaď, aký rod to ozdobný!
To slúžka je! to služobný! (K zvieratám.)
Sa zdá, že nenie doma pani?

Zvieratá.

Pri hodovaní,
nechala dom
von komínom!

Mefistofeles.

Jak dlho ona zavše blúdi?

Zvieratá.

Kým my si zohrievame údy.

Mefistofeles (k Faustovi).

Jak zdá sa tebe zver tá jemná?

Faust.

Len nevkus vidím v nej a holotu!

Mefistofeles.

Nie, diškurs, ako tento tu,
je práve toten najmilejší pre mňa!
(K zvieratám.) Nuž recteže mi, kliate decká!
Ký čír to v kotle, frfot, šum?

Zvieratá.

To polievka je saframenská.

Mefistofeles.

Tu máte veľké publikum.

Kocúr (sa zblíži a líška sa Mefistofelesovi).

Ó, v kocky že hraj,
mne bohatstva daj,
zisk žiadam si vrele!
Zle, zle je to tak;
súc pri groši však,
som pri smysloch cele.

Mefistofeles.

Jak blaženo i opica si žije,
keď môže stavät do lutrie!

(Medzitým mladé morské mačiatka hraly sa s veľkou guľou, i dogúľajú ju.)

Kocúr.

To svet je, hľa;
vždy ponáhľa,
sa stále krúti!
Sklom cvendží, znie;
sa nepraskne?
Je zdnuky dutý:
tu skvie sa, plá,
tu tobôž, hľa.
Som živý tu ti!
Synku ty môj,
obdeľač stoj!
Umreš snadne!
Je z hliny, joj,
v rumy padne.

Mefistofeles.

Čo s sitom tým?

Kocúr (sosníme sito). Kebys' bol kmín,
hneď bych ťa mohol poznať.

(Beží k mačke a dá jej hľadieť prez sito.)

Prez sito hľaď!
Kmín zjavil sa snáď
a nesmieš ho pozvať?

Mefistofeles (zblížiac sa k ohňu).

Čo toto za hrniec?

Kocúr a *mačka.*

Toť pošetilec!
nepozná hrnca preds',
nezná kotla ani!

Mefistofeles.

Nezdvorilý zver!

Kocúr.

Toť ohon si ber
a v kreslo si sadni!

(Núti Mefistofelesa, aby sedel.)

Faust

(ktorý medzitým pred zrkadlom stál a hneď sa mu zbližoval, hneď zas sa od neho vzďaľoval).

Čo vidím? V bájnom zrkadle
zjav aký! Iste z neba bydiel!
Ó, láska, požičaj mi najrýchlejších krýdiel
a zanes ma, kde ona dlie!
Ach, jestli noha moja postať zmení,
ak odvážim sa blíž, jej v stret,
len ako vo mhle budem môcť ju zrieť!
Ten najkrásnejší obraz ženy!
Tak krásnej ženy snáď ni niet?
Či stan jej tela, ladno rozložený,
nedáva v súbor nebies ponazrieť?
Dač takého zem môže skytnúť?

Mefistofeles.

Zaiste z tvorby tej, čo šesť dní trvala,
a vpokon o nej znela pochvala:
dač múdreho len mohlo vzniknúť.
Na teraz nahľaďže sa len;
ja k cipke takej ukážem ti cestu,
a blažený ver bude ženích ten,
čo dostane ju za nevestu!

(*Faust* hľadí stále do zrkadla. *Mefistofeles* rozťahujúc sa v kresle a hrajúc sa s ohonom pokračuje.)

Tu sedím tak jak kráľ na tróne trúni!
Toť, žezlo síce mám, som ale bez koruny.

Zvieratá (ktoré dosiaľ všakové podivné pohyby jedno cez druhé robily, donesú Mefistofelesovi korunu s veľkým krikom).

Ó, buď tak dobrý, hľaď,
korunu posliepať
znojom i krvou preds'!

(Nezručne zachodia s korunou a rozbijú ju na dva kusy, s ktorými skáču okolo.)

Už stala sa tá vec!
Vravíme, vidíme,
slyšíme, rýmy robíme!

Faust (proti zrkadlu).

Čajs' zbláznim sa už, beda mne!

Mefistofeles (ukážuc na zvieratá).

Už i mne tanec začína sa v hlave.

Zvieratá.

A keď to dopadne
tak rúče, súladne,
to myšlienky sú práve.

Faust (ako vyššie).

Hruď moja už už ohňom zvatrí!
Len poďme zťato náhle preč!

Mefistofeles (v položení ako vyššie).

Nuž toľko uznať, vyznať patrí:
to poëti sú číra prostoreč.

(Kotol, na ktorý mačka dosiaľ nedala pozor, počína prekypovať; povstane veľký plameň, ktorý vybúši von komínom. *Striga* sostúpi prez plameň s hrozným krikom.)

Striga.

Jaj! jaj! Jéj, jéj!
Plod podlý svine prekliatej!
Na kotol nedbáš, žiháš do panej!
Prekliaty zver!

(Shliadnuc Fausta a Mefistofelesa.)

Čo to tu, čo?
Kto to tu, kto?
Čo chcete tu?
Kto vliezol k nám?
Trap ohňa vám
do kostí tam!

(Siahne varechou do kotla a prskne plameňom na Fausta, Mefistofelesa a zvieratá. Zvieratá mravčia.)

Mefistofeles

(obrátac ohon, ktorý drží v ruke a udrúc medzi poháre a hrnce).

Na poly! Vo dvoje!
Toť, kaša je!
Toť, pohár zas!
To je len špás,
to, mrcha ty,
takt tvojej do nôty.

(Striga plná vzteku a úžasu postúpi v zad.)

Či poznáš ma? Ty kostra! Potvoro!
Či poznáš svojho majstra, pána?
Keď zachcem, udriem do toho
a si i s mačko-duchmi roztrieskaná!
Už nevieš kabát rudý v úcte mať?
Ni nevieš, pero kohútacie čo je?
Či túto tvár som ukryl snáď?
Či azda riecť mám meno svoje?

Striga.

Prepáčte, pán môj, drzú vec!
Veď nevidím nôh konských preds'
A krkavcov dvoch kamže ste si deli?

Mefistofeles.

Na teraz ti to odpustím,
bo arci prešlo času medzitým,
čo sme sa spolu nevideli.
I kultúra, čo šľachtí celý svet,
až k čertu prišla naposled.
Z fantóma severu už nevidieť ni trošky.
Kde vidíš paznechty, chvost, rožky?
A čo sa týka nôh mi nevyhnutných, nuž
tie škodily by mi u sveta,
a preto užívam, jak mnohý mladý muž,
falošné lýtka drahné letá.

Striga (tancujúc).

Um, rozum ztratím vari v raz,
že vidím pánka satana tu zas!

Mefistofeles.

To meno, žena — čuj môj hlas —
si vyprosím!

Striga.

A prečo preds'?

Mefistofeles.

Do pohádkovej už ho knihy dali;
no zato ľuďom nejde lepšie vec:
sa striasli zlého, zlí však pozostali.
Keď nazveš ma: pán barón, zbaví tiež;
som gavalier, jak iní gavalieri, prosím;
som šľachetná krv, ako dobre vieš,
a toť je, pozri, vapeň, ktorý nosím!

(Urobí nesvedčný posunok.)

Striga (smejúc sa nemierno).

Ha! ha! To váš je spôsob, zvyk!
Ste, ako vždycky šelmák, nezbedník.

Mefistofeles (k Faustovi).

Priateľko, hľaď to pochopiť!
tak so strigami treba zachodiť.

Striga.

Nuž, páni, čím smiem slúžiť vám?

Mefistofeles.

Za pohár známej šťavy podaj nám,
len nech je, prosím, dobre stará;
čím staršia, tým viac sily tam.

Striga.

Ochotne! Tu mám, ajhľa, sklienku,
z nejž sama chlipkám tak po tenku,
ktorá už vôbec nepáchne;
pohárček vďačne dám vám — inu —

(Po tichu.)

No ak ho tento pán bez príprav vydúchne,
nuž, ako viete, nelzä žiť mu za hodinu.

Mefistofeles.

To dobrý priateľ môj, nech slúžiže mu aj;
mniem, kuchyne mu tvojej výkvet svedčí.
Kruh nakresli a hovor svoje reči
a za plnú mu šálku daj!

(Striga so zvláštnymi posunkami nakreslí kruh a postaví doň podivné veci; medzitým počnú poháre zvučať, kotly zniet a hrat. Konečne donesie veľkú knihu, postaví morské mačky do kruhu, i slúžia jej za pult a držia fakle. Pokynie Faustovi, aby pristúpil k nej.)

Faust (k Mefistofelesovi).

Rečže mi, čo to má byť predsi?
Tá mätež, šiaľba, divé, hlúpe veci,
ten nevkus, klam — to vdostač znám
a v nenávisti veľkej mám.

Mefistofeles.

Ej, pletky! Smiať sa a nie zlobiť;
tá prísnosť tvoja musí v bok!
tu tra, jak v liečbe hókus-pókus robiť,
by poslúžil ti dobre onen mok.

(Núti Fausta, aby stal do kruhu.)

Striga (s veľkým dôrazom počne z knihy deklamovať).

To musíš znať!
Sprav jedno na desať,
dve spustiť hlaď,
tri srovnať spieš,
tak zbohatneš.
Štyri že ztrať!
Z päť a šesť pak
— to striga tak —
sprav sedem, osem preds',
tak skončená je vec.
A deväť jedno je,
a desať nička je.
To takhľa striga počtuje.

Faust.

Mniem, stará s cesty bláboli.

Mefistofeles.

To je len asi do poly,
znám knihu, tak znie ona až na dno;
som čítaval ju v čase prázdnom,
bo protimluva dôkladná
je jednak tajuplná mudrcom i bláznom.
Umenie, vieš, je starina i nov.
Vždy bolo zvykom, v zime, v lete,
jednotkou, trojkou, trojkou, jednotkou
blud miesto pravdy šíriť v svete.
Tak jazyčia a učia znov' a znov';

kto s bláznami si začne niečo?
Zpravidla verí človek, keď čuje v dostač slov,
že veď sa pri tom dá aj myslieť na kadečo.

Striga (pokračuje).

Vysoká sila,
už veda vytvorila,
je svetu v ukrytosti!
Kto nepremýšľa,
k tomu, hľa, prišla
a má ju bez starosti.

Faust.

Čo je to pustý za hovor?
Hneď, hneď mi biedna hlava prasne.
Mne zdá sa, že tu celý sbor
stotisíc bláznov tára hlasne.

Mefistofeles.

Dosť, statná Sibylla, nie ďalej!
Sem podnes nápoj ten a nalej
do čaše rezko, plno, po okraj;
veď nápoj priateľovi môjmu k škode neni:
on chlap je dobre založený
a vše si dobre glgol aj.[1])

[1]) Za týmto nasleduje v pôvodine to, čo je v tomto preklade podané ako IV. úryvok.

Ku scéne „Stridžia kuchyňa“ vypisujem z Boyesenovho kommentára:

Koľko symbolického smyslu má byť v podivných, temných rýmoch zvierať, to pravdepodobne navždy ostane otvorenou otázkou. Či tá potom a krvou sliepaná koruna má byť proroctvom hroziacej francúzskej revolúcie, či strigin kráť má byť bratý za satyru na učenie o trojici svätej a na nejasnú terminologiu vedy, a či morský kocúr a mačka a ich jazyčenie o kockovaní a výhre, a nejasné politické narážky majú predstavovať spoločnosť, v ktorej Faustovi poskytnuté budú všetky tie nízke a smyselné pôžitky, ktoré Mefistofeles má pripravené preňho, — to sú domnenia, ktorých prijatie alebo odmietnutie každému čitateľovi tejto scény nech je na vôľu ponechané... Tiež spomína Boyesen kommentátorov, ktorí scéne tejto v jej celom obsahu, a zvlášte čarovnému nápoju, pripisujú symbolický význam, ako by scéna predstavovala dlhý rad rozličných smyselných výstupkov... Ideálne krásny obraz ženy v čarovnom zrkadle slúži k podobnému cieľu, ako zmladzujúci nápoj, totiž k zobudeniu a oživeniu fyzických energií Faustových... Sám Goethe — dľa Falka — v starobe svojej nazval scénu v stridžej kuchyni „dramaticko-humoristickým nesmyslom“.

Gustáv K. Zechenter.

Z vlastného životopisu.

(Pokračovanie.)

Rok 1879. Záležitosť zasnúbenia mojej dcéry Marišky tiahla sa z predošlého roku do tohoto nastúpivšieho a končila sa sobášom v mesiaci máji.

Andrej Jurenák mi 6. januára zo Štýrskeho Hradca ďakuje za poslaný mu na prečítanie geologický opis kremnického okolia a chváli jeho populárnu osnovu, a úfa, že si to najde cestu, hoci i v terajšom čase, ku srdciam a hlavám nášho autochtonného ľudu; „Orla", totiž opis mojej cesty do Talianskej, bude očakávať. A že sa vtedy sotva už v Štýrskom Hradci pridržiavať bude, oslovuje ma, aby som mu ho poslal do Modry, na meno Terezie Braxatorisovej. Dňa 4. marca ďakuje za cestopis, ktorý už obdržal.

Jul. Plošic 9. januára mi k zasnúbeniu Marišky s Ďurom Teschlerom gratuluje. Aby som vraj nielen vnúčatá, ale i pravnúčatá dožil. Nuž hľa! toto blahoželanie sa mu vyplnilo, dožil som nielen dve vnučky, ale 6. apríla 1903, keď toto píšem, i jedno triročné pravnúča, Karolínku. Bohužiaľ, práve teraz rozhodla kuria, už ako tretie juridické forum, rozsobáš jej matky Márie s mužom dr. Balážom, mojím druhým nástupcom v úrade. No ale lepšie tak, ako by boli mali pospolu ostať. Historickému deju však nechcem predchytiť. Príde i na to rad.

17. marca Plošic spomína vodnú katastrofu, aká Segedín a Miškovec zachvátila. Budú Segedín takmer od základov stavať, a hlinené chatrče múrami zamieňať, a všetko na útrovy krajiny.

Boli sme raz s Teschlerom, ale už s istotou neznám, kedy sa to stalo, na Sásov-hrade, zkadiaľ sme i kamennú i bylinnú korisť domov odniesli. Mimo toho zajímavý bol i starožitný nález. Pod hradským kopcom, pri samom Hrone, kde podhradský potôčik do Hrona úzkym priesmykom vteká, našli sme dosť veľkého objemu hlinené už čierne, už červené, jemnejšie i hrubšieho zrna črepy popolníc, ba áno, našli sme i grafitové zlomky, medzi iným našiel som zo sivej hliny veľmi surovo, neladne hotovený kahanček. Moja mienka ta ide, že stráň od Hrona až po hrad pred veky bola žiarom pohanským, a tieto predmety potom dažďom dolu smyté boly. Druhým časom, baviac sa s P. Križkom na kopci nad hradom Bašta, videli sme vôkol- okol spustu drobných hlinených mrvín, pravdepodobne pozdejšieho kuchynského riadu, a vykopali sme tlsté, neokrôchané tehly, ale veľmi jemnej, premývanej hliny, červené a veľmi pevné. Od hradového kopca hore Hronom čneje strmo nad riekou kúželovitá trachytová skala, opodiaľ nej, nad brehom, pri kopaní lesných medznín, vyhrabali ramenný slimáko-krútený drôt, zlomenú náramnicu a zlomky fibuly, ihly to a spolu kabaničného šperku.

Z tohoto všetkého s istotou sa dá zatvárať na predhistorickú dobu tohoto kraja, a že terajšie už vážne staré rumy Sásovhradu ešte na starobylejších rumoch predhistorických, ľudských sielcach, stavané boly. Veru i tu to platí, že i skaly vravieť vedia. A tak i hlina.

Plošic volá ma i s Bellom do Viesky na návštevu. — Pri tejto príležitosti povedať chcem niečo o Jankovi L. Bellovi. Tohoto Janka poznal som ako bansko-bystrického klerika na ktoromsi matičnom shromaždení. Bol to nevelký, ale poriadnej tváričky šuhaj. Bol mimoriadne a náruživo oddaný muzike, mal k tomu hlboký cit a nevšedné schopnosti. Bol skutočne umeleckým hudobníkom a komponistom. Preňho bola hudba i vedou i — všetkým.

Bella ako kňaz už, s biskupským povolením, pre zdokonálenie v hudbe, vyvolený bol za regensa chori do Kremnice. Tu, soblečúc kňazské rúcho, oddal sa celou dušou výlučne muzike, a žil emancipovane, viac trovil, ako prijímal, rád sa zabával, a ako vážený a ctený muzikant dovoloval si príležitostne i hrubianom byť. Tak na pr. pri muzikálnych predstaveniach, keď obecenstvo kus klebetilo, on ako kapelník sa obrátil a zahriakol panie nelichotnými slovami: „Čo tam gagocete, ako husi!" No ale výtečnému hudobníkovi sa to prepieklo. Bol vládou vyslaný do cudzozemska štúdia hudobné konať. Ako Slovák, písal i do slovenských časopisov vedecké články o hudbe, prirovnávajúc slovanské rytmy ku gréckym. Raz, idúc s ním ulicou, stretli sme dumne pískajúceho sberateľa ránd; tu ma pochytí v nadšení Bella za kabát, mykne ma, až som sa zľaknul, a začne mi pekne a prenikave vyprávať totožnosť gréckych stupníc s týmito slovensko-píšťalkovými hlasmi, kým som si kabátové gombíky z jeho zatvorenej pästi vykrúcal. Ináče bol on muzikus-kosmopolita. Žil tu so sestrou a mladším bratom. Brat umrel na suchoty, pod mojou opaterou. Ja som bol Bellovým telesným lekárom, mal som tedy príležitosť poznať hudobného podivína. On učil i moje dve dcéry klavír, ale nie dlho, lebo takými vecmi nerád sa neskrotený geniálny človek zaoberal. Keď sa mu nechcelo vyučovať, a toveru velmi často sa stávalo, vyhnal, alebo, ešte kratšie, vyhodil učedlnice von. Ale zato vypýtal si plácu i na dva mesiace vopred. Keď sa takto moje deti tejto múzy nasýtily, prešly potom ku druhému, menej geniálnemu, ale viac trpezlivému majstrovi. Zbavený tesnej reverendy, Janko Bella zapúšťal si i bradu. No na túto kňazskú etiquettnú urážku dostal od biskupa (Ipolyi-Stummera) napomenutie. Ale tomu sa jeho svobodný hudobný duch nechcel podrobiť, a výsledok všetkého bol len ten, že namrzený Bella pár falošne nôtiacim študentom husle po hlave a chrbte štimujúc roztrepal. Ale nebolo dosť na tom, že sa sprostil reverendy a si pripustil plnú bradu, ale navštíviac ma raz, zdôveril sa mi, že prestúpil na ev. aug. vierovyznanie. To ma síce velmi neprekvapilo pri výstrednom chlapíkovi, ale keď som sa ho, plecom mrdnúc a usmejúc sa, spýtal, k čomu mu tá premena slúžiť má, odvetil mi nahnevano, že sa on pre bradu a tomu podobné maličkosti nedá mydliť nikým, ani prenasledovať, a týmto činom sekatúram biskupským vyhne. Pravda, to robilo značný dojem, že on, ktorý bol povolaný katolícku cirkevnú hudbu reformovať, reformoval i svoje vierovyznanie. Ani dlho za tým neostal v Kremnici, ale, ďakujúc za kapelníctvo, ktoré by i tak v katolíckych chrámoch zastávať nemohol, bol do evanjelickej cirkvi sibínskej pod dobrými výmienkami vyvolený. Odišiel, zane-

-chajúc po sebe dobrý chýr hudobného znalca a nemenší počet nevyplatených, Kremničanmi žirovaných zmeniek. Potom sme počuli, že sa oženil.

Plošic v liste spomína i môjho, u mňa 7 rokov slúživšieho kočiša, rodom zo Spiša a menom Ondrej Cimbalista. Bol to šuhaj, ako sa povedá, hustý, územčistý. Zvláštny pri ňom bol, a práve nevelmi odporúčajúci sa, rímsky krivý nos, ale nekrívil sa nadol, ale kus pridotierave nahor, tak že lahšie doňho, ako z neho kvapkať mohlo. Ale súci, zručný bol na všetko, osvojil si a napodobnil hoci čo a lahko, ako ženské, ako mužské roboty. Vtip, rozum mal na mieste. Či to bolo s prádlom, či s hladidlom, vyznal sa on lahko; na mojich úradných cestách bol mojím pomocníkom. On šibal všade očima, a keď zazrel neobyčajnú bylinu alebo kameň mimo cesty, naskutku ma upozornil, a ozaj tým jeho bedlivým očiam mám jednodruhé v svojich sbierkach ďakovať. Ba tento učený kočiš, ako ho moji známi volali, vedel už znamenite ručné kusy kovov a nerastov prikresávať, mohol som sa naň úplne spustiť. Zachcelo sa mu ženiť, ale že som ja ex principio nechcel ženatého kočiša, pešiel ku pani Kožuške do Cinobane, ztadial ku mojej testinej a konečne prúdom zachvátený sa do Ameriky pobral, a tak sa tento môj geolog stal baníkom kamenného uhlia vo Filadelfii, ženu s deťmi zanechal v Kežmarku, kde sa ona podnes praním živí. Jeho, chudáka, zavalila celá stena kamenného uhlia v jame, a ho rozmliaždila. Poručenstvo, čo po ňom vdova dostala, činilo 70 dollárov. Sic fata tullere.

Chcel som jedného koňa predať, a ponúkal som ho na všetky strany, ale nechceli do toho — zahryznúť. V tej veci mi 9. januára píše A. Kardoš, sám, ako poštár baňsko-bystrický a poľný hospodár, majiteľ koní, že ja tam mnou pýtanej ceny 175 zl. neobsiahnem. Bystrickí fiakri a čo znamenitejší roľníci zásobujú sa koňmi od 80—100 zl. Na ostatnom pondelkovom trhu, ako mu mestský kapitán hovoril, predalo sa do 70 koní, a to do a zo Šalkovej, Slovenskej Ľupče a Seliec, týchto svetochýrnych plemien. Z týchto 70 kusov väčšia čiastka nestačila do kupcovho domova dôjsť a musela byť na ceste kože pozbavená, ich mäso, pre hojnosť takého materiálu a náramnú chudosť, u Cigáňov odbytu nenašlo. Koštiale belejú sa po poliach, čakajúc na pilného anatoma-sberateľa. Ale ho už niet, a škoda. Bol to vraj kedysi selčiansky farár J. Plošic, ktorý ich do vreciek reverendy kládol a na múky mleté potom po svojich roliach rozsýpal. Toho teraz niet, a koštiale sa množia. — Syn Adam sa mu už zdravý, hodný z bosenského ťaženia domov navrátil, a pôjde zas na hospodársky kurs do ústavu do Tetschen-Liebwerde. Účastným bol trom bitkám, pri Bielolovci, Sarajeve a Livne.

Ako mi Anton Müller z Prahy píše, Štedrý večer strávili pražskí slovenskí študenti pri čaji a bryndzových haluškách, a to, D. Medvecký, J. Bánik, Kramár, Holub a Pastorček. Študujúcich Slovákov v ten čas bolo v Prahe 13, ale medzitým sa jeden z nich pominul, a to bol Jakub Holub z Terchovej, bývalý chovanec kláštorského gymnázia a potom baňsko-bystrického. Ostalo ich dvanásť. Holub býval na jednej hospode s Müllerom, už ako baňsko-bystrický

študent prechorel na tuhé krvoplutie, ale bol dr. Heinrichom zasa na nohy postavený. V Prahe, pre prsné choroby nepriaznivom meste, zas začal krv chrliť, a keď sa nemoc zlepšiť nechcela, bol dľa Krumholzovho nadania v nemocnici opatrovaný, kde výtečný tento šuhaj umrel v mesiaci marci. Pohrab mal chudák pekný, bol na ňom Čten. Akad. Spolok, mnohí študenti, professor Hattala, redaktor „Národných Listov“ Barák, redaktor „Pokroka“ Šubert atď. Horemenované noviny sa po dvakrát o ňom zmienily, podaly jeho životopis a opísaly osobitne pohrab. — Gusto Augustíny študoval v Prahe chemiu, a hmotne tiež musel zápasiť. Ale mu šťastie prialo; akýsi majetný p. Haiszler si ho zaľúbil a prijal ho do kruhu svojej rodiny, dajúc mu stravu a byt za darmo, a čo si v laboratoriume vyrobil, bolo jeho. Návodom Augustínyho Haiszler založil potom obchod s uhorským vínom, jágerským, samorodným, a k tomu dodával jeho otec zo Sv. Mikuláša svoje hegyaljanské vína. Tu potom založili pražskí slovenskí študenti svoje schôdzky, a pomenovali ich „Salaš“. Ani nebolo v Prahe Slováka, čo by sa nebol dopytoval na tento „Salaš“. Ale i značnejší Česi ta radi chodili, tak z Umeleckej Besedy a mnohí mladí spisovatelia. Tu sa potom spievalo, od zeme tancovalo a žartovalo. Utvorili si i spolok pod menom „Zora“, a to hlavným pričinením z Viedne došlého úda „Tatrana“, Samuela Cambela, včuľ v Prahe študujúceho filologa. Boli mnohí proti utvoreniu verejného spolku, ale prehlasovaní prikročili ku vypracovaniu stanov pred námestníctvo. Tento Cambel je včuľ (rok 1903) v Pešti, vo vládnej službe, ale horlive pestuje slovenský jazyk a spisuje a vydáva slovenské knihy. — Advokát Štefan Fajnor bol u Heyduka v Písku, ktorého piesne on harmonizoval, čo sa mu znamenite vydarilo, a prijdúc do Prahy, tam ich na piane prednášal v Umeleckej Besede, a inde ešte, a všade bol vítaným a chváleným.

Ako zavše, tak i v týchto listoch Müller prosí o podporu. Chudobný študent je ozaj biedne stvorenie najmä vo veľkom meste. Kto ho tam pozná? Kto sa zaň zaujme? Biednejší je od posledného učňa, alebo nádenníka. Pracovať telesne nemôže, nestačí, ba ani nevie. No a kto mu čo dá, keď hladuje? a žobrať? žobrať nesmie, nemôže. — V Prahe od dlhšieho času je tuhá zima, a on vraj býva zväčša v nekúrenej izbe. Zima stále stojí na — 20° R. Istý sirotínsky učiteľ, vyprevádzajúc deti zo sirotínca do školy na pár sto siah vzdialenej, mal galibu: pomrzly mu tie ústroje sluchu, za ktoré on ťaháva svojich neposlušných chovancov. A druhý pád: vojak zamrzol v noci na stráži atď.

Moravskí študenti dávali veselý večierok na Mikuláša, a na ten ako hostia povolaní boli i naši Slováci. Večierok bol plný smiechot, dávali veselú operettu Pokorným složenú. Túto operettu poslal vraj Pokorný do Turčianskeho Sv. Martina, kde sa príležitostne takže hrať bude. Na Štedrý večer majú sa Slováci sísť dovedna, a vedením Pokorného budú sa hostiť bryndzou, oštiepkami a to zalievať samorodným, potom vystúpia bryndzové halušky, a po kališku Pokornému Riznerom darovanej borovičky. Konečne nasledovať bude spev a od zeme!

Juraj Čajda, redaktor „Černokňažníka“, poslal mi 16. januára jemu z Čiech od istého p. Pinku písaný list, smiešneho intercedensu. Ja som totižto od dlhšieho času posielal do „Černokňažníka“ humoresky pod pseudonymom Štefan Pinka wirkli kaprál, ktoré všeobecne obľúbené boly. Pre populárnosť toho mena vydávali potom pod menom Štefana Pinku, akoby redaktora, ten humoristický časopis, kde opravdovým jeho redaktorom bol J. Čajda. A tu naraz dostane redakcia od otázneho p. Pinku z Čiech list, v ňomž sa pýta, či je pán Štefan Pinka nie rodina českých Pinkov? Otec tohoto p. Pinku z Chrústoviec v Čechách obdržal zemianstvo s prädikátom z Vernova. Dľa povesti, povedá, pochádzajú Pinky, či vlastne Pinkovci, zo Srbska, zkadiaľ sa za dávnej doby do Čiech presťahovali. No my sme mu dali na známosť, že hniezdo našich Pinkov na mnohých miestach Slovenska leží, oni síce sem-tam miesta meniac, preletujú, ale všetky spolu sú čisto demokratického pôvodu. Z Verúna je ani jeden, len to je isté, že náš Štefan Pinka ako wirkli kaprál pri Verone, ale i pri Pole ležal, tak on to aspoň v listoch svojich na redakciu „Černokňažníka“ písal. Pinka a Chrústy nemôžu byť v rodine.

Rudolf Messerschmied, ľubietovský mestký kapitán, posiela prímesok žabicového piesku do kremnickej riadovej fabriky, cieľom jeho preskúmania. Môže ho byť na milliony centov už hrubšieho, už ako múka jemného Na ohňopevné tehly je veľmi súci, keď sa doň 5% hliny namieša. Pravda sa k tomu vyžaduje veľký hydraulický tlak, prvej, ako by do pece prišly. Ten piesok posielal do železných závodov šalgo-tarjánskych, ako i žabicu na tápanie rúdy. Ale teraz to seklo, od tých čias, ako žabicu tam na blízku objavili. Cez vrstvy toho piesku je prekopaná dolňa na 24°, a neznať tomu piesku ešte konca. Poslal mi i listové odtisky bylín. Odtisky vtáčacích pier a odtisky rýb, o akých som mu písal, že by tam kedysi boly bývaly najdené, to že mu je nie vedomé. Nachodí sa tam vraj i jemná biela hlina (Caolin?), ktorá by však prvej premývaná byť musela. Piesok otázny nachádza sa za vrchom Vysoká. Za dovezenie centa do Ľubietovej žiadajú 12, do samej Baňskej Bystrice 32 kr., za kopanie 6 kr. = cent 38 kr. A kremnická riadová fabrika chce platiť za piesok do B. Bystrice dovezený len 20 kr., lebo železnica ešte nepracuje. Tak sa tedy nedohodli. V 16-tom storočí v ľubietovskej doline na spracovanie medených rúd robilo 86 hút! a preto vraj nazvali toto miesto Nemci Lieb Oeden (Libethen); Philadelphi, Messerschmied, Luther atď. sú mená ešte i teraz v Ľubietovej známe, ako mená nemeckých prisťahovalcov z reformačnej doby.

Eduard Lackner, obstarávajúc nám úbor pre vydávajúcu sa našu Marišku, nás poučuje, aby sme stolárskeho náradia nakoľko možno v januári—februári, t. j. v zime, neobjednávali, lebo toto náradie leží obyčajne hotové na sklade, a to v nekúrených, prízemných, ak nie podzemných miestnostiach, a keď potom prenesené býva do teplých izieb, škerí sa. Keď možno, tedy najlepšie kúpu takých vecí do leta odložiť, keď sa to vonkoncom stať nemôže, nuž treba byť

opatrným, a potom pomaly a veľmi slabo kúriť, kým veci tie na teplotu privyknú.

Janko Čipka v Brezne už dávnejšie zle počul, teraz sa bojí, že celkom ohluchne. (A veru sa skoro celkom tak stalo. On a Štefan Daxner, oba mali zlý sluch, a raz z Martina vedno putovali. Aký ozaj viedli rozhovor?) Za Matejom Slabeyom pošiel do večnosti už i starší brat Jankov, Natan Čipka.

Švagor Imrich u kniežaťa Dessaua v Lenarde ako arendátor panstva už vyhospodáril. Po odchode Tóniho so ženou do kúpeného (za 75.000 zl.) Vérteša pri Debrecíne, pritúlil sa Imrich so ženou ku rodičom do Krížovej Vsi, kam bol povolaný u matkinho boku hospodárstvo viesť. Ale tento šuhaj veru nevedel ani svoje, ani druhého mu sverené hospodárstvo viesť, no svoje telo, a tu menovite svoje brucho, neobmeškal svedomite opatriť. Čo, ako budúcnosť ukáže, jemu a rodine plané úroky a výsledky donášalo.

Aby v prospech podbrezovo-hrončianskych železných závodov železnica z B. Bystrice do Podbrezového vystavená bola, bol dľa listu dr. V. Toelga 17. marca Max Glanzer v Pešťbudíne na poklone u finančného ministra a dvoch vyslancov, Gida Lehockého, toho vše mlčanlivého, a Belu Grünwalda, toho vše shovorčivého. Či následkom toho odporúčania, a či z druhej pohnútky, železnica vyžadovaná potom povolená a stavăná bola.

Zprávy môjho priateľa, pružinského dekana Štefana Závodníka 19. marca 1879 nie sú uspokojujúce. Celú zimu choravel na bolestnú ischias, ktorá ukrutnica nechcela ustúpiť ani zázračnej divotvornej lurdskej vode, ktorej pitím pobožný Štefko sa liečil. A neborák ku tej biede ešte len ani stáleho kaplána dostať nemohol. Dľa listu od 4. septembra choroba Závodníkova sa vzmáha, nohy mu puchnú, vyviňuje sa vodnatieľka, a tá stala sa mu osudnou.

Potreboval som do svojej sbierky a na čaru evansit, kov, nachodiaci sa v Sirku, blízo Železníka v Gemerskej stolici. K tomu cieľu odporúčaný mi bol Štefan Sivák, učiteľ v Turčeku pri Železníku, chovanec bývalého slovenského gymnázia revúckeho. 23. marca mi odpísal; ponosuje sa na prsnú chorobu, že azda tuberkule, čo mu teraz i vadí u dotyčných kráľ. dohliadačov baní, dľa mojej žiadosti, kroky potrebné porobiť, aby pre mňa evansity odložené boly. Úbohý šuhaj mojej prosbe pri najlepšej vôli vyhovieť nemohol, lebo on sám sa pobral ta, odkiaľ i evansity pochodia, t. j. do matky zeme. A tak viac ani o Sivákovi ani o evansite reči nebolo.

Dr. Ludv. Rombauer, bývalý baňský lekár už v odpočinku, mi 5. apríla zo Štiavnice píše, že ho príbuzný jeho a môj starý známy a b.-bystrický zemko, teraz hlavný inženier mesta Bpešti, P. Sumrák, prosí o dátka, vzťahujúce sa na jask — tunnel — vrchu smrečník medzi Baňskou Bystricou a Kremnicou. Tá čiastka vrchu, ktorou jask preborený je, volá sa však Skalka. Chce on vedieť jeho šírku, výšku, dĺžku atď., kedy bol prebíjaný, kedy a ako tadiaľ prešiel r. 1849-ho Görgey so svojou armádou? A čo by som o ňom ešte dľa kremnického archívu vedel. Či bol múraný, a či len v skale lámaný atď. Ja som tedy, čo som mohol nakrátce, poučený archivá-

rom P. Križkom a mestským lesným majstrom Ružičkom, na ktorého som sa tiež obrátil, poslal dr. Rombauerovi. Výška jasku s b.-bystrickej strany činí 3 m., šírosť 5 m. Pomaly sa rúca, s kremnickej strany otvor je už len asi na 50 cm. v priemere. K jeho zavaleniu prispeli nemálo i tí, čo za pokladmi kopali.

Oľga Kolczonayová 14. apríla mi píše, že tejto zimy bol jej otec, Janko Čipka, i so Samkom Lopušným, breznianskym mešťanostom, dva razy u nich na Španej Doline. Povedá, že sa Samko Lopušný nepremenil, ostal tým starým žartovníkom; ale otec sa značne, a nie v svoj prospech premenil, a nie tak na tele ako na duchu; je malomyselný, omrzlý, k čomu nemálo prispieva neduh, že skoro ohluchol.

Správca Heltzel pri závode na zlaté rámy v Trsti v Trenčianskej stolici mi potvrdzuje smrť podskalského farára Redekyho. O Závodníkovi píše, že s ním často obcuje, a v dobrom priateľstve s ním nažíva. P. Schneider, majiteľ panstva podskalského, by sa rád tohto majetku sprostiť.

Ako už pripomenuto, oboznámila sa dcéra moja Mariška, jediné moje zo štyroch pozostalé decko, s professorom Ďorďom Teschlerom, následníkom druhým zosnulého bratovho zaťa, professora Alexandra Hella. Dr. Annay, prvý následník, len krátky čas to miesto zastupoval. Zo známosti nasledovalo zasnúbenie, a potom postupom bola svadba, 4. mája 1879. Keby dľa vôle zaťovej bolo sa dialo a bolo mohlo isť, by lehota toho deju veľmi skrátená bola bývala. Je to obyčajné medzi testovci a zaťmi, správnejšie povedano medzi testinou a zaťom. Zať nemá inšej starosti, len sa čím skôr oženiť, ale tesťovci majú tých starostí až kopu, a nielen duševných starostí o budúcnosť svojho dieťaťa, svojej dcéry, ale veru i starosti nie poetické, starosti hmotné. Nevesta musí sa vystrojiť, treba jej rúcho, úbor, náradie, treba všetko zaopatriť, čo potrebné, a, verabože, často i nepotrebné, zbytočné je. Však to vie každý, kto dcéry vydával. Porekadlo hovorí, kto sa tri razy presťahuje, ten už raz vyhorel; áno, ale ten, čo priam len jednu dcéru vydával, už ten dokonale vzblkol. No ale vďačne, len si dcéra nevzblkla. Náš v Brezne odpredaný dom, ten pošiel na túto svadbu. Kým sa tedy všetky prípravy pokonaly, prešla zima. Všetky tie potrebné veci, aspoň veľkú väčšinu z nich, zaopatril nám môj priateľ Eduard Lackner, prvý fabrikant čínskostrieborného riadu vo Viedni. On s veľkou ochotou a znalosťou vystrájal nevesty svojich priateľov a známych. Cez jeho prísne ruky a oči, ako cez očistec, muselo všetko vyskúmané a odobrené prejsť. V tomto obore bol on cenzorom. Nuž keď už takto všetko tam stálo a ležalo, kde stáť a ležať malo, a matúra celého výstroju ukončená bola, prikročilo sa dňa 4. mája ku svadbe. Naším heslom bolo vykonať svadbu, nakoľko len možno, v užšom domácom kole, len v prítomnosti najpotrebnejších osôb. To sme si tak zariadili preto, lebo ako my, tak i zať nie sme priatelia i tak nepotrebného hluku a stisku. I v malom kruhu rovnocitných sa tento sviatok velebne odbaviť môže. A po druhé, nás i tá okolnosť k tomu rozhodnutiu viedla, že pri početnej našej rodine, tristrannej — mojej, ženinej

a zaťovej — a pri veľmi rozšírenom kruhu mojich priateľov a známych by sme pri povolaní do veľkých rozpakov boli upadli. Koľkokoľvek ich povoláš, predsa sa najdú nepovolaní, ktorí povedia: „keď toho mohli volať, prečo mňa nie?“ a cítili by sa byť opovrhnutými, a čím väčšie kolo povolaných, tým viac urazených by sa bolo zdalo. A konečne pri veľkom počte povolaných má to akýsi náter akciovej svadby, keďže povolaní myslia to za vec slušnú odmeniť povolanie nejakým darom, čo chudobnejším ozaj zbytočnú daň naváľa. Na svadbe tedy prítomní boli, rozumej pri stole, pri obede: my obyčajní každodenní, my rodičia, mladá nevesta, mladý zať, naši kostoši pani Ida Kuchynková s vnukom Eduardom Kováčom; Mariškin svedok môj brat Adolf, a zaťov svedok direktor reálky Karol Schroetter. Povolali sme ešte i mestského farára ako kopulanta, nášho priateľa opáta Imricha Belházyho. Pod obedom neočakávane prišiel i šéf firmy Kožuchovskej, Jozua Eleőd, kam patrila i fabrika riadová kremnická, v nejž sme bývali, a bol tiež vítaným nám hosťom. Sobáš bol o 11. hodine predpoludním. Viezli sme sa malý hlúčok cestou poza fabriku do kostola farského na Neustifte, a po sobáši o 12-tej mestom nazad, tak že obecenstvo zvedelo vlastne len vtedy, keď nás videlo sa vracať, že sa sobáš odbavoval.

Krátko po návrate odbavil sa obed, a po olovrante vlastne po včasnej večeri, pošli v tichosti mladoženíci do svojho príbytku na rynku pri bývalom mestskom farskom kostole v Stöhrovskom dome, známom pod menom „Marienhaus“. Pred 400 rokmi v tomto dome bývala kráľovná Mária, majiteľka baní. Je to už i podnes, hoci v mnohom už prepracovaný, ešte všetko svojimi niekoľkými stáročnými stropmi, dvermi, obločnicami zajímavý.

Náš vykonaný úmysel, usporiadať skromnú a skrovnú slávnosť sobášnu, sestra Petronella s veľkým pohoršením prijala a urazenou sa byť cítila. Moje vyhováranie a uisťovanie, že sme nevolali nikoho mimo najpotrebnejších, neplatily nič, lebo ona dôvodila tým, že je „ona inšie, a pri nej sa výnimka robiť mala.“ A dlho, dlho to ona preniesť nemohla, a azda i podnes ešte; ale na tom, čo sa už stalo, i pri jej proteste sa zmeniť nič nedalo.

Jozef Hrnčiar, laborant štiavnického mineralogického kabinetu, zmieňuje sa tiež o Herrngrundit-Úrvölgyite, ktorý predtým ako bezmenný, alebo pod menom: Kupferschaum, Ludvigit, Tyrolit po svete sa rozbehúval, a teraz v Nemecku určený a Herrngrunditom pomenovaný bol. Z toho v Uhrách nastala apprehenzia a po všakových nemilých výčitkách zasadli štiavnickí páni geologovia a mineralogovia ku tajnej porade v mineralogickom kabinete, a tam vyniesli uzavretie, že sa bude zvať: *Úrvölgyit.*[1])

Matej Slabey umrel, ako mi Ľudovít Turzo 14. júna 1879 píše, v Baňskej Bystrici na hrdelného raka.

Karol Kuzmány mladší 18. júna: V mesiaci júli sa jeho brat Pavel 3—4 týždne po Tyrolsku a Korutánsku motať bude, a jeho

[1]) Vlastné a pôvodné meno miesta je: Špania Dolina. *Red.*

žena má ísť do — Rímu. On, Karol, ostane len v Trieste; jeho žena s testinou cez leto pobaví sa v Grünzingu pri Viedni. Do penzie ešte nepôjde, hoci by sa mu zišiel pokoj, — ale by ztratil do 2000 zl. ročného, bude tedy ešte ďalej ťahať. Na môj dotaz, či by tam už boly dyne, odvetil, že nie, lebo sa pre planú chvíľu opozdilo všetko, a všetky zeleniny sú o polovicu drahšie ako inokedy. Urodilo sa všetkého málo, a to málo opozdeno. — Poslal som mu parenicu do Triestu; 2. septembra odpovedá, že zjedli ju on, žena a s deťmi, mimo toho pomáhal i Konstantín Hurban, zámočník jeho protekciou v závode „Stabilimento tecnico". Pomáhal tiež plukovný farár menom Haray, rodák z Krupiny, poctivý Slovák, starček, nehanbiaci sa svojho pôvodu. 15. decembra píše, aby som mu udal v Baňskej Štiavnici človeka, čo by pre jeho syna hotový bol predať sbierku malých, ale pekných mineralogických prímerkov.

Fyzikus dr. Fr. Schillinger mi oznamuje v júni jedno-druhé o záležitostiach baňských lekárskych služieb. Stanica žarnovická, kde naša úprimná slovenská duša[1]) sťa lekár úraduje, má zaniknúť, lebo zanikla tam strieborná huta. Náš už sedemdesiatročný Nácko má tam ešte za jeden rok účinkovať, a to k vôli mnohým proviziantom, a mimo toho pre kráľ. lesných robotníkov na Kľaku. Potom on má prvý nároky preloženým byť na M. Lepačekovo miesto do Baňskej Bystrice, jestli si nenamyslí medzitým do penzie vstúpiť. Ale medzitým ho Pán Boh povolal na večitý odpočinok. Umrel na vodnatieľku.

B. Stürtz, obchodník s minerálimi v Bonne, píše mi dôkladnejšie (9. júla) o záhadnom herrngrundit-úrvölgyite. Ináč nevinný kov zavdal príčinu ku vedecko-politickým, až smiešnym hádkam, ktoré konečne v administratívnom smere i na uhorských baňských úradníkov vplývaly. Veru tak, s tým herrngrunditom (Špano-Dolincom) bola to veselá historia. Baňský radca a professor mineralogie štiavnickej baňskej akademie, Winkler, poslal ten kus na krystallografičné určenie prof. Gustovi Rathovi. Ale Rath vec nesúril. Medzitým dostal takže ten kov učený mineralog na viedeňskom prírodopisnom kabinete, Brezina. Vzal ho do roboty a hlásal svetu, že výsledok výskumu podá o ňom v Grothovom krystallografickom časopise, a nazval nový kov dľa miesta nálezu herrngrunditom. Ale kým to v časopise na svetlo vyšlo, minul sa čas. Svet tedy už pod tým známym menom očakával nový kov a obchodníci poľovali už za ním. V tejto dobe písal Winkler náčrt o herrngrundite, ale pomenoval ho úrvölgyitom. No opis jeho taký bol biedny, že sa Jozef Szabó zaujal znebezpečeného úrvölgyitu, jeho názvu a vedeckého opisu a vydal v Pešti dlhšiu rozpravu o ňom. Toto potom preložil do nemeckého, pridal k tomu anglickú dedikáciu a hodil to do sveta. Ale v tom uzrela svetlo i Brezinova práca. Stránky sa sjednotiť nevedia. No ale nič za bánosť; mne sa i tento kovový odrod zdá byť tiež takým dešperátnym mineralogickým výtvorom toho druhu, aké sa pri zapustených starých

[1]) Dr. Ignác Hurta. *Red.*

baniach tvoria a nové species a nové názvy do nekonečna a bez potreby rozmnožujú.

Vplyv tohoto kovu na administráciu baňských úradníkov záležal v tom, že direktor A. Péch vydal na všetky jemu podriadené úrady obežník, zakazujúci úradníkom slobodnú dispozíciu minerálií z podriadených im baní. Kovy sa sbierať majú a posielať do Štiavnice, kde sa ärárny obchod s mineraliami zariadi. Istý percent baníci a úradníci dostanú za nálezy kovov. Percenty boly veľmi skromné. Následok tohoto múdreho nariadenia bol, že si nikto nedal na nálezoch záležať, úradníci ani pre ärár ani pre seba nesbierali, ztratiac vôľu ku mineralogii a tedy svojmu odbornému sebavzdelaniu. Kto v sebe prírodoskumný prúd udusiť nemohol, sbieral chrobákov, motýľov, byliny atď., veci, ktoré kontrabandu nepodliehaly. Najviac bolo takých, čo nesbierali nič.

Dionýs Štúr stal sa hlavným baňským radcom, ako mi na známosť dal 25. mája. Dňa 3. júna ide do Francúzska, do St. Etienne pri Lyone, kde bude študovať vrstvy kamenného uhlia s istým francúzskym merníkom. 11. júna mi píše, že je už tam. Drotára že nevidel, ale že veru ani jediného nemeckého slova nepočul, pláva až po uši v samej francúzštine. 7. augusta odkreslil som mu zub, v hlavnej cisára Ferdinanda dolni pod samou Kremničkou, asi 500° od ústia najdený a štiavnickej baňskej akademii zaslaný. On dľa tej kresby súdi, že to mohol byť od accrotheriuma väčší zver, — azda rhynoceros. Posiela mi kus myenitu v Bosne najdeného.

Dr. Jozef Szabó, professor mineralogie na universite peštianskej, môjho zaťov známy z časov jeho universitných štúdií, pochodiac v geologických cestách štiavnické okolie, zavítal tiež do Kremnice, ubytujúc sa i so synom u zaťa môjho. Tu potom všetci štyria pochodili sme čo značnejšie miesta okolia kremnického, geologicky vynikajúce. Bola reč i o premenách a rozličných fyzicko-chemických vplyvoch v utvorovaní sa, mohutných máss eruptívneho pohoria, ktoré také nepočetné a rôzne formy trachytov oku predstavuje, a od vody, plynov, tlaku, trení, chytrého, pozdného ochladnutia, vplyvu povetria, veku atď. záviselo. Ja som poznamenal, že zem táto v tej dobe sa v zimničnom stave nachodila, že ako na príklad pri zapálení plúc sa výpot — exsudatum — na prsnej blane tvorí a tam sa nová koža osádza, že tým spôsobom sa i v podzemných rozpuklinách chemickou, a často až veľmi rozpálenou vodou per exosmosim nesené a rozpustené látky usadly. Prirovnanie sa professorovi zdalo, hoci pripoetické bolo. Zašli sme s ním niže Dolného Turčeka, do doliny Sv. Antona rečenej, ta, kde je ten vysoký, dolinu hatiaci násyp a kde železnica preboriac šikmo nízky, ale nahor dlhý kopec, na turčiansku dolinku neďaleko H. Štubne vybehúva. V tom priereze Szabó našiel, čo ho tešilo, nás prekvapilo. Celý tento, a od Vtáčnika dolu veľmi dlhý chrbát, povstal následkom lávy. Tento prúd lávy niesol rozličné kúsky, rozličné na farbu, podobu, veľkosť a na jadro, ako to pri troskách všeobecne vídať, a tu potom vlejúc sa do vtedajšieho turčianskeho jazera — zdochnul. Našli sme tam kus lávy, žltkasto šedej, podobu chlebového pupka majúcej, oči-

vidome kus zhustnutej, valiacej sa a vo vode schladnutej lávy. Nález tento p. Szabóva do takého vytrženia doniesol, že chytiac syna za plecia, vyzýval ho, aby kľačiac a s nábožným citom toto miesto obdivoval. Zatým, kedykoľvek som tým krajom cestoval, rozpamätajúc sa na ten výjav, som si v obrazotvornosti predstavoval dobu, keď sa to vo vekoch dialo a tieto naše vrchy nekonečným ťahom dôb tvorily. Táto návšteva professora Szabóva bola v auguste, a 4. septembra mi už potom ďakuje za poslané mu trachyty. Poslal som mu zarovno i kus podriečanského basaltu, a on mi odpovedal, že sa v ňom môže i zircon nachodiť. Ďakuje i za pohostinstvo u zaťa Teschlera a u nás, a sľubuje mi niekoľko svojich geolog. brožúr poslať.

Milo Časkocy, súc kr. lesným, sa 26. oktobra žení; Anna, dcéra, je zasnúbená Pavlovi Balážovi, tiež lesnému, a Karol, druhý syn, slúžiac u Koburga, očakáva stanicu za lesného.

Att. Fodor 30. oktobra 1879 následkom úkazu minist. radcu pána Antona Pécha vzdal sa sbierania nerastov, a behá za chrobákmi, menovite za motýľmi.

Ján Francisci 20. oktobra lamentuje, že ani „Lipovianska Maša“, ani „Žarty a Rozmary“, ako vôbec ani jeden podnik v našej literatúre sa nevyplatí. Chcejú vydávať „Divadelného Ochotníka“ v dobách polročných. Potom veľké dielo, a k tomu sbierajú prostonárodné nápevy so všech strán, a Dobšinského povesti.

Martin Čulen 7. decembra píše, že bol uňho na mena Julius Plošic, čo ho veľmi tešilo, boli veselí, banuje, že som i ja tam nebol. Milo mu je počuť, že môj zať Teschler bol v Levoči jeho žiakom.

Anton Hlavatý z Černoviec spomína, že dreva sa málo predalo, a kňazstvo grécko-sjednotené potrebuje peňazí. V tom okolí dyfteritis veľmi zúri, v niektorých obciach 5-ročné deti vymrely celkom. Čo sa týka Tomaszczuka, černovského vyslanca na rakúskom sneme, bol on juristom, a stal sa universitným professorom. A stal sa ním tak, že sa na všetko dal upotrebiť. On je vše Rumunom, vše Bulharom, a stal sa Veľkonemcom. No a takýmto pokračovaním prišiel k juridickej professúre na universite černovskej. Táto universita je nemecká, a má posluchačov dohromady asi 200. Polovica z nich sú rumunskí teologovia, ktorí svojej národnosti vernými ostali a znemčiť sa nedajú. Cieľ, dovábiť mladíkov z Haliče a zo Sedmohradska, sa nedosiahol, ztadiaľ nedošli posluchači, a 30 professorov musí sa s tým malým počtom študentov uspokojiť.

Mariška s manželom bývala vtedy na námestí, v dome vtedy do Štőhrov menovanom, tam, kde pred 400 rokmi kráľovna Mária prebývala. Bývanie to na I. poschodí pekné, ale sa zle kúrilo. Izby boly tri na rýnok, a jedna proti dvoru, s pekným výhľadom do diaľky. Medzi touto izbou a najväčšou rozprestierala sa alkovňa, ale bola málo osvetlená a slúžila viac len za úzky priechod. Deti sme si často navštevovali, a ony nás. Ale bolo nám dobre!

Rok *1880* vyznačuje sa chorobami a veľkou nehodou, ktorá zastihla kremnické mesto, a to najviac rýnok, tým, že sa začala

zem pod mnohými domami horizontálne a vertikálne hýbať, čím sa stavisků pukaly a porúcať sa hrozily. Choroby sa týkaly mojej ženy a mojej dcéry, a obe boly nebezpečné. Akýkoľvek bol rok tento nešťastný, predsa nás Boh zachoval a zachránil, a všetko sa šťastlive skončilo.

Štefan Daxner ďakuje mi za povšimnutie jeho na mena, na vianočné sviatky, a pripomína mi 1. januára, že ešte ani jedno z jeho detí nie je opatrené, t. j. samostatné. Anna je doma, a teraz po prvý raz vystúpiť má pred obecenstvo v divadelnom kuse „Drotár“ sťa kuchárka. Ivan študuje na technike vo Viedni. Štefan chodí do IV. gymnaziálnej triedy v Baňskej Bystrici. Päťročná Oľga chodí do tisovskej školy, aby sa učila a naučila — sedieť. — 28. decembra píše, že v čas ostatných menín boli u neho mimo tisovských priateľov len Malatinskovci a Daňo Lauček s Píly. Jedni sa shovárali, kým sa druhí v karty hrali. V tom zrazu vonku rozsvetlenie, spev a pochod, pod vedením Sama Daxnera vystúpenie zakázaného hasičského sboru. Prišli a postavili sa do radov na dvore, kde sa i rečnilo. Potom sa mužstvo, najviac remeselníci, chytro improvizovanou večerou počastované, pri najlepšej nálade zabavilo.

Karol Kuzmány sľubuje mi na môj dotaz 6. januára, že akonáhle to jarný čas dopustí, mne žiadanými horninami poslúži. Asi tri hodiny od Triestu je vychýrený ten kamenolom so skamenelinami rakov a rýb vo vápenáku, akého druhého miesta čo sa týchto objavenia a nálezov týka v celom našom mocnárstve nieto. Ztade mi pošle kusy do mojej geologickej sbierky. 26. augusta píše mi z Turčianskeho Sv. Martina, že budúci deň dôjde do Kremnice, s 3 svojimi synmi, aby som im zatiaľ vykonal povolenie mincovňu môcť obzrieť.

Testiná moja zasa upadla do starého, nám už do sýtosti známeho paroxyzmu, kupovať panstvá pre deti, ale nie za jej peniaze. Beliansky farár J. Samuely totižto nám 15. januára v jej mene na známosť dáva, aby sme si kúpili majetok v Toporci, po akomsi Liskajovi umrelom na predaj ponuknutý. Že je lacný, dostať ho za 50 tisíc zl. Aby som šiel do penzie, a tam aby som sa zahniezdil. No ale tých experimentov už mi bolo cez hlavu dosť. A že keď sa ja na to nedám, aby môj zať, zavesiac professúru na klinec, stal sa zemským pánom. Prečože nie, však i Lincoln bol vyučeným krajčírom, šil nohavice, a stal sa predsedom Spojených severo-amerických štátov, kým ho nezablušili. No a Cincinnatus v Ríme? Ale my sme ani tamtým ani týmto neboli. Ona že vždycky vypráva o odpredaji Krížovej Vsi, nuž ale ktože tomu verí? Tesť sa pomerne dosť dobre cíti, a keby nohu kus za sebou nevláčil a do nohavíc vliezť chcel, čo zo strachu odvedenia do blázinca urobiť nechce, — by mohol, ako Samueli píše, — u seba i spoločenské cerkle vydržiavať.

Anton Müller 18. januára dopytuje sa o hrozivej katastrofe prepadnutia mesta Kremnice. „Humoristické Listy“ že podaly podobizeň otca Hurbana, s nasledujúcim podpisom: „Ani nevíme, zdali mohli bychom nový rok lépe začít, jako se starým Hurbanem“. Umělecká Beseda vystavila 140 knih, zábavného a vedeckého obsahu,

ktoré hodlá darom odoslať Slovákom. Spisovateľom Rud. Pokorným povolaní sú na 4. júna dvanásti slovenskí študujúci v Prahe do jeho 15 míľ od Prahy vzdialeného rodiska, Hermanovho Městce, ku slávnosti tamojším meštianstvom usporiadanej. On sa postará o ich príchod a pohostenie. Medzi iným dajú mešťania múku a čo treba látky, a Slováci majú potom variť halušky bryndzové, a tiež guláš sami, pri čom sa bude spievať a od zeme tancovať. Urobili tiež pri tejto príležitosti vychádzku na povestný zvlášť z husitskej doby a starý hrad Lichnice, na blízkom kopci stojaci. Opisuje mi Müller zovrubne priebeh tej slávnosti. Mená zúčastnivších sa tam sú: Rudolf Pokorný a Jozef Holeček, spisovatelia českí. Študenti: Štefan Názor Dalmatínec, Ján Herben, Arpád Kríž Moravania, Slováci: Gustáv Augustíny, Ján Pastorček, Julko Bánik, Jaroslav Vlček, Pavel Kramár, Ján Gallay a Anton Müller. — 2. septembra Pokorný cestou Müllera ma pýta, aby do jeho humoristického časopisu „Paleček" poslal humoresku a cigánske anekdoty. Dľa listu 12. novembra písaného umienil si Müller po skončení štúdií Rakúsko-Uhorsko zanechať, a vrátiť sa len potom, keď sa na lepšie obráťa tunajšie pomery. Inženierstvo pre chudobu zanechal, lebo na kreslenie nevládze potrebnými prostriedkami, a venuje sa professorskej dráhe, z matematiky a fyziky. Jednako stal sa štátnym merníkom v Bulharsku, a vodí sa mu dobre.

V tomto 1880 roku, v mesiaci februári, dialo sa v našom meste čosi takého, o čom málo kto sníval, a nikto tušenia, nikto predstavy nemal. Kráľovské slobodné a hlavné baňské mesto Kremnica, ktoré na základoch baníctva odvekového povstalo, podryté tým istým základom počalo sa klátiť, rúcať a do zeme prepadúvať. Baníctvom zadovážilo si existenciu, a po stá rokoch baníctvo podkopalo mu tú jeho existenciu. Asi pol hodiny západne od mesta, hore, v tak rečenej Eindeck už od dávna vidieť, že veľká čiastka vrchu, od stá rokov podkopaná, do zeme kľakla, ale takého v meste badať nebolo. No keď hlad za zlatom — auri sacra fames — pri všeobecnom ubývaní zlata nútil i pod mestom v črevách zeme bystrejšie rýpať, a tým učinené priestory pre ušetrenie nákladkov zapraviť zameškali, nastalo i tu to, o čom sa nikto nenazdával. Na šťastie pre mesto, nešlo to nápokom, ale malým voľným krokom. Ľudia okolo rynku bývajúci pozorovali na múroch, sklepeniach, pivniciach, dlážkach atď. škáry; škáry sa pomaly šírily a dĺžily, ľudia v spaní budení boli pukaním, na pr. farár Imrich Belházy, a padaním im vakovky na tváre, videli nerovnosť dlážky, na pr. v kostole františkánskom atď. Keď to takto neustále išlo, ba na niektorých miestach v brehoch i zem sa pohybovala, nastal poplach, a ľud menovite na rynku bol zdesený. Z jednotlivých zvlášť hroziacich domov obyvatelia museli byť preložení do druhých bezpečných, na pr. z katolíckej fary. Zvesť o prepadnutí Kremnice rozniesla sa po celom šírom svete; kdeže by nie, však kremnické dukáty cvendžaly po ďalekom svete, a vrchnosti nižšie i vyššie boly pobúrené. Písalo sa o Kremnici na všetky strany, veľa ovšem i nepravdivého a prehnaného.

Pekný, koncom 18. storočia vystavený farský kostol na námestí, s bočnými peknými vežami, bol ako nebezpečný zamknutý. Veže klonily sa od kostola natoľko v bok, že pustený povraz zpod krovu veže nadol, od kolmej čiary pri spodku asi $1^1/_2$ stopy od základu veže odchýlený bol. Dali pretiahnuť silné železné, zvonku zaklinované, cez obe veže a cez chór vedené žrde. Žrde z počiatku boly voľné a daly sa niečo i rukou hundať, o 2—3 dni, ako som sa presvedčil v prítomnosti inženiera Gerstnera, už tak tuho boly natiahnuté, že nielen nebolo ich možno rozkývať, ale niečím udrené vydaly vysoký hlas, sťaby struna, znak toho, že sa veže, ako by sa na seba hnevaly, od vrchu počnúc na bok klonily. Poneváč byt našich detí stál asi 50 krokov od ľavej veže, uznali sme za potrebné, až kým sa veci ustália a zabezpečia, ich k nám do riadovej fabriky preniesť. Úbor odniesli sme, nakoľko sa to stať mohlo, do zadných čiastok domu, aby tak pri možnej katastrofe náradie zachránené byť mohlo. Medzitým sa vrchnosti radily, a čo vedely a mohly, na zachránenie mesta robily. Štát dal 10.000 zlatých; baňské kapitánske vrchnosti skúmaly pilne a prísne pod zemou, a našli tam skutočne so strany gverskej správy „Sigismundy“ prechmaty a nedbanlivoť. Ženúc sa za zlatom, vybrali veľké diery pod mestom, ktoré zapraviť zameškali, a mimo toho tak vysoko sa škriabali, že medzi dolňami a povrchom zeme na niektorých bodoch hrúbka neobsahovala ani 20 m.

Ako povedali svedkovia, bolo počuť v tých dolňach rachot vozov, pohybujúcich sa ulicou čiže rynkom. A čo viac, hovorilo sa, aby dozerajúcu vrchnosť prelstili, vybrané podzemné priestory zanechajúc a nevyplniac, založili len zpredku zatrením očú, t. j. jednoduchým múrom, sťaby všetko dľa predpisu zapravené bolo. A tak tlak shora a voda zapríčinily tento pohyb zeme. Roztrpčenie následkom toho bolo, menovite oproti gverskému správcovi Aloizovi Pehačkovi veľké. A Pehaček pri meste, sťaby oraculum, veľmi vplyvný muž, bol tu veľkou, závažnou auktoritou, no auktorita pošla za jeho baňou. Nad farským kostolom vyniesli výrok, že pre jeho hrozivý stav nesúci ku službám Božím má sa rozobrať, pováľať. A tak sa stalo s ním a jeho peknýma vežama. Istý staviteľ Storno, pôvodne vyučený kominár, vyslovil sa síce, že by ho on zadrôtoval, a tak že by zasa povolaniu odovzdaný byť mohol; no už neosožilo, lebo, netrúfajúc mu, kostol už rúcali. Prv, kým k tomu prikročili, ho vyprázdnili, a k tomu cieľu povolaný bol dobrovoľný mestský hasičský sbor, a tak náradie vyťahovali von oknami, svätým kladúc kolo krku žinky, ťahali ich do výšky. Sochy tieto rozbehaly sa potom po druhých kostoloch a ostatok putoval do mestských skladov. Trosky rozbúraného kostola rozvážali miesto štrku po bližších-ďalších uliciach a cestách. A teraz, kde ten hrdý kostol stál, je hladká dlážka. Prednejších mestských pánov, v krypte pochovaných, posbierajúc ich kosti dovedna, pozdejšie vyviezli a pochovali v pohrobišti mestskom obecnom, kde im zasa vyspevovali „Requiscat in pace“, a istotne nie posledné, lebo zasa po vyplnení cmitera znepokojovaní a zo svojho pohodlného ložiska vyburcovaní budú.

Nuž takí biedni sme my to ľudia, ešte i po smrti nám nedajú slúbeného pokoja, a to nielen nám obskúrnym malým človiečikom, ale ani svetochýrnym Faraonom, Ramsesom sa lepšie nevodí.

No toto o kostole. Pri ňom a za sv. Trojicou, touto tiež v 18. storočí z vďaky za prestatý mor, za cenu 60.000 dvadsiatnikov stavanou sochou, sa tiež pozdĺž starej dolne zem kľakla. Pred mestským domom udreli kolmú jamu, aby ňou najkratší a najvoľnejší prístup mali ku tým baníctvom utvoreným jaskyniam, t. j. k najhlavnejším hriešnikom priepadísk. A keď sa to dohotovilo, dali sa do vypĺňania tých podzemných dier dovezeným skalím a rumami. Ľudia o inšom nerozprávali, ako o prepadnutí sa mesta, a inším sa nezabývali, ako pozorovaním škeriacich sa stien, a aby to tým snadnejšie stopovať mohli, zaliepali papierom škuliny, pozorujúc pilne, či sa prilepený papier trhá, či nie. Ešte pár rokov pozdejšie dal árár skrz môjho brata Adolfa, predstaveného jamy „Anna" na Piargoch, cieľom stavania novej mocnej mincovnej budovy, aby sa to bezpečne stať mohlo, vyhlbené podzemné jamy pod tým staviskom skalami zapraviť, a ku dosiahnutiu toho árár vykázal 10.000 zl.

Pri tej príležitosti odhalili v krypte sboreného kostola zajímavé starožitnosti. Od 14. stoletia jestvujúca kaplnka, potom na priestore vystaveného v 18. století farského kostola zaniknutá, tiež poskytla zachované strapy starých zvláštností. Pred vchodom už pravda dávno nejestvujúcej kaplice našli a vykopali hrob v mojej prítomnosti, a videl som na moje oči a rukama som hmatal kúsok zeleného súkna, bezpochyby parádnej baňskej čiapky, aké i teraz ešte vídavame, potom kúsok remeňa, iste zo zadu, a pás červenastý z ťavinej srsti, aký možno okolo drieku nosil. Azda to bol majiteľ baňského závodu, tam pochovaný. Pod bývalou bránou pri sv. Jáne, potom pre lepšiu istotu, lebo sa pukala, roznesenou, ťahala sa od vyšného konca mestského domu zapadnutá dolňa; keď túto skúmali a riadili, mimo veľa vody — teraz poza mestský múr odtekajúcej — našli baňské kladivá, pravda zhrdzavené, a peniaze z doby Rákóczyho, „Pro libertate". Našli i v pivniciach tu i tu staré baňské jamy, azda takých podujímateľov, čo, potajomky pracujúc, povinným daniam týmto spôsobom vyhnúť chceli.

(Pokračovanie.)

Prokla, žena Pilátova.

Dramatická hra v jednom dejstve.

Napísal *Fr. Urbánek.*

OSOBY:

Prokla, žena Pilátova.
Klea,
Jafta,
Naama,
Mirha,
Acha, } devy v jej službe.
Anjel.

Dej odohráva sa v dvorane Proklinej.

Výstup 1.

Klea. Jafta. Naama. Mirha. Acha.

Nádherná dvorana. V úzadí medzi stĺporadím vchod niekoľkými schodmi hore do spalne, oddelenej ťažkou červenou záclonou. V strede dvorany zlatý, kvetmi krášlený obetník, na ktorom vidno oheň. Okolo ohňa v polkruhu stoja devy, majúc na hlavách biele závoje, držia ruky ponad obeťou a hľadia hore.

Klea (stojí v prostriedku a modlí sa s citom).
Bohovia vševládni, vo výšave
na trónoch zlatom sa skvúcich sediac,
riadite sveta beh, život ľudí;
splácate odmenou skutky dobré,
trescete prísne však hriechy čierne.
Žehnajte, prosíme, činy naše,
by ony slúžily nám len k dobru,
vám na česť, na slávu nekonečnú!
(Položí ruky na prsia a skloní hlavu.)

Jafta,
Naama,
Mirha,
Acha } (podobne).
Vám na česť, na slávu nekonečnú!

(Každá zachytí konce svojho závoja, podajú si ruky, utvoria kolo a idú najprv v pravo, uklonia sa, potom idú v ľavo a zas sa uklonia i složia závoje s hláv.)

Klea (príklopom zahasí oheň).

Jafta,
Mirha } (šepkajú si, odídu).

Výstup 2.

Klea. Naama. Acha.

Klea (urovnáva nádherné šaty pre Proklu. Ide k obloku, a pozerá von).

Slnko už vysoko, háj sa kúpe
v zlatistej záplave, vtáctvo spieva...
a ona ešte si v spánku hovie.
To nie je zvykom jej. To divný sen.

Acha (rovná vejár s dlhou rukoväťou, na ktorú priväzuje kvety. Pozerá von).

Kraj milo smeje sa, ani dieťa,
keď čuje — zbudiac sa — mamičkin hlas.
Kvet vôňu vydýchol, rosu striasa,
motýľ si laškuje, a ona spí...

Naama (prehne sa von oknom, odtrhne ružu a obzerá ju).

Ruža sa zardela bozkom slnka,
ani keď dievčinu milý zľúba,
a vetrík-klebetník — zradil jej taj,
rozosmial prírodu v radostný ruch.
A pani tak rada v tajoch krásy
kochá sa... Posiaľ že spí, je divno.

(Vopchá ružu za pás.)

Klea. Uverte, nepokoj dušu búri,
či azda —

Acha. Nieže, nie... Sníček lásky
kolíše v ružových ju snáď zjavoch.
Ťažko sa rozlúčiť s tým, čo milé.

Naama. Úkojný sen slúži zdraviu, hojí
zármutok, nádeje, túžby plní,
báječné obrazy duší čarí...
Nechajte, nech len spí, v šťastnom snení! —

Výstup 3.

Mirha. Jafta. Predošlé.

Mirha (s vencom na hlave, nesie v náručí ratolesti a kvety).

Náručie kvetov som nasbierala,
pozdravím vladárku ľubou vôňou.

Jafta (nesie kvetmi zdobenú lyru).

Ja vtáčkov piesenky nacvičila,
zaplaším starosť jej ladným spevom.

Klea (prihráža im).

Len tichšie, tichúčko, veď spí ešte!
(Ukazuje na spalňu.)

Mirha. Ešte spí?

Jafta. Dlhý sen.

Acha. Sladko sníva.

Naama. Hriech kaziť, čo dušu teší, baví.

Mirha. Nebude dlho spať, vonku je shon.
Ulicou valí sa zástup ľudu...
Hľadajú Majstra, a s krikom divým
behajú sem i ta, tí ju zbudia.

Klea. Kliatba na toho, kto mier ruší!

Acha. Trest bohov stihni ich!

Naama. Rana na nich!

Jafta. Čo chvíľa budú tu...

Klea. Majster kde je?

Jafta. Ja neviem.

Mirha. Ani ja.

Jafta, Mirha (spolu, razom). Nevídať ho.

Klea. Len ticho! Nech pani naša nezvie,
čo vonku deje sa. Účasť veľkú
v osude Majstra už včera brala.
Obledla jak ruža, tieňom bôľu,
keď zrela viazať ho, sácať a biť.

Jafta. Citlivé srdce mrie bôľom iných,
nad krivdou nevoľných plače, zúfa.

Mirha. Ó, krásna žena vladárova
srdiečko z medu má, dušu čistú.

Naama. Láskou jej tvár žiari, oči svieťa
milosťou, vo ctnostiach spanilá je.

Acha. Oproti každému, komu treba
pomáhať, vystre vždy ruku svoju.

Klea (vydvihne ruky a hovorí s citom).
Bohovia svetla, dňa dobrotiví,
zobuďte vladárku, paniu našu,
úsmevom jasavých lúčov svojich!

Všetky (tiež tak). Prosíme, zobuďte paniu našu.
(Malá prestávočka.)

Klea (načúva).
Zdá sa mi, že čujem ľahký krok jej.
Ona to. Už ide. Vďaka bohom! —

Všetky. Už ide. S radosťou vítajme ju!

Klea (vezme tácku so zlatou čašou),
Jafta (s lýrou),
Naama (s tamburicou),
Mirha (s kvetmi),
Acha (s vejárom)
(sostavia sa v malebnú skupeninu na schodišti).

Výstup 4.

Prokla. Predošlé.

Záclona na spalni sa otvorí.

Prokla. (V dlhom bielom, zlatom vyšívanom obleku. Na čele pod bohatými vlasmi, ktoré splývajú vlnito dolu, má zlatú pásku s hviezdou lesklých drahokamov. Cez plece má prehodený nádherný, zlatom, striebrom pošitý, hermelínom zdobený plášť nachovej farby. — Síde do dvorany, sadne na sedánku. Smutne hľadí do zeme.)

Klea (s poklonou).
Hoj, vitaj, vitaj nám, pani naša,
vladárka rozmilá, vitajže nám!
Uprchla skľúčenosť z hrudi našej,
ako keď tieň noci vyhne svitu,
jaknáhle spatrily oči teba —
radosťou splesaly srdcia verné.

Jafta (tiež tak).
Ako keď Aurora posvätný háj
zrumení, tak zjav tvoj dom náš zdobí.

Naama. Ako by škrovánok jasal poľom,
tak hlas tvoj ľúbezný teší tvojich.

Mirha. Ako keď Flora vzduch vôňou plní,
tak milým úsmevom blažíš ty nás.

Acha. Ako by ozonom zefýr dýchal,
tak voľno pri tebe, milo je nám.

Prokla (smutná, kývne rukou).
Ďakujem.

Klea (pozoruje Proklu, preľaknuto).
Bohovia mocní! Čo je?

Jafta. Smutná je oliva, keď ju mrazy
ošľahnú, smutná je duša v žiali.

Klea. Vladárka, čo ti je? Nezdravá si?
Tvár tvoja bôľom je zatienená.
Zavolám vladára, abo veštcov
múdrych, čo pomáhať znajú chorým.

Prokla. Netreba, zmorená snom som ťažkým.
(Opre hlavu o ruku.)

Klea (núka jej čašu).
Občerstvi nápojom sladkým ústa.

Prokla (kývne záporne rukou).
Neboj sa! To prejde samo zasa.

Mirha. Vôňa ťa občerství sviežich kvetín.
(Obsype Proklu kvietím.)

Acha. Vetríček úľavu poskytne ti.
(Ovieva ju vejárom.)

Jafta. Pieseňka zaháňa trudnú myseľ.
Dovoľ, nech zaspievam tvoju nôtu. (Spieva.)

Duch môj teba stále vzýva...
Keď noc sadá na nivy,
s tichou piesňou v akkord splýva
cit horúci, vášnivý.

Kam tu pieseň, kam poslať mám?
kde si — ach, kde? Odkáž len!
Či snáď sľuby tvoje sú klam,
láska naša čarný sen? —

Prokla (ďakuje kývnutím hlavy).

Naama. Tancom som veselosť privábila
posiaľ vždy v náladu duše. Dovoľ!
(Tancuje s affektom, dávajúc si takt na tamburici.)

Prokla (kývne rukou).
Ďakujem. Nechajte svoje snahy
dnes ladom spočívať! Všetko márne...

Klea (preľaknuto).
Čo ti je? Povedz nám, pani naša!
Smútok tvoj vráža sa, jak šíp v hruď nám.

Jafta. Nevoľa tvoja nás nepokojí.

Naama. Povedz nám, prosíme, čo ťa trápi?

Prokla. Noc tichá v náručí niesla snenie,
zastala u môjho lôžka, zradne
hodila na oči závoj snov mi
búrlivých, desivých, že mi hlava
akoby mrákavou zahúlená.

Klea. Mrcha sen umára, dobrý silí.

Prokla (pokračuje).
Otravný sen podryl sily moje,
únava zavládla duchom, telom.

Bezvládna túžim po pokoji...
Vzdiaľte sa na chvíľu, kým sa čuvy
vzbúrené utíšia! — Klea, ostaň
na stráži, ak by čo treba bolo!

Jafta, Naama, Mirha, Acha (s poklonou odídu, smutne pozerajúc na Proklu).

Výstup 5.

Prokla. Klea.

Prokla (obzre sa, vzpriami a hovorí živo).
Konečne samé sme, drahá Klea.
Hoj, voľno duši, keď zjaviť môže
prívaly myšlienok, city svoje
dôverne priateľke svojej vernej.

Klea. Rozkáž len, čo žiadaš! Klea tvoja
za teba do ohňa pôjde smele.
(Sadne si k nohám Prokly.)

Prokla. Zjavím ti sen svoj. Čuj, uváž a raď!

Klea. Dôvera tvoja mi poklad vzácny.

Prokla. Prišla noc. Umĺkol ruch dňa živý,
ticho a tma bolo... V duši mojej
ako by more sa rozbúrilo
pestrosťou šeredných predstáv, desov...
A reťaz dojmov sťa had sa vinul v hrudi
ku srdcu, ujedal ho a ranil.
Spomienky desné mi búria myseľ,
obava pred čímsi zlým ma morí.

Klea. Komu sen vyčaril báje raja,
ten sa vždy rmútieva z rozoduenia;
komu však predostrel desné zjavy,
ten trnie, ľaká sa svojho snenia.
Sny klamné mámenie ducha. Uver,
keď sa spí, aj sa sní. — Upokoj sa!

Prokla (snivo).
A hviezdy jagaly v šere noci...
— mne hlava horela ťažkou dumou. —
Lesk jednej hviezdy mi z diaľky svietil,
zábleskom nebeským žiaril Pán to...
Pietou, láskou som k nemu ľnula!

Klea. Uverím. Milosťou púta srdcia.

Prokla. Čím hustla noc, tým viac úcta rástla
k rabovi — bez viny — luzy divej.

Oči keď stiahol sen, zdalo sa mi,
anjel že hladká mi zvlhlé čelo,
a šopkal do ucha tie mi slová:
„Hoj, trpieť za spásu iných blaží“.

Klea. Keď národ vo mdlobách ťažkých zmieral,
keď lhári tupili zákon pravdy,
keď klam a podvod svet prevládaly,
On došiel svet spasiť. — Za to trpí.

Prokla (pokračuje).
On pozná svetlo, tieň duše, srdca;
On biedu sústrasti slzou mierni,
On nesie pokoj, raj lásky večnej,
On biednu zem v nebo zmeniť žiada,
On slnkom nad morom hriechov sveta,
a milosť jeho sťa vlny mora,
čo v búrnej víchrici k nebu dmú sa.

Klea. On lásky údelom nekonečnej
povznáša, šľachtí a blaží ľudstvo.

Prokla. Za lásku, za pravdu umrieť musí,
jak lotor, potupnou smrťou trýzne.
(Počuť krik.)
Čo je to? Bohovia! Čo sa stalo?

Klea. Neboj sa! To divej luzy pohon.

Prokla (vyzre oblokom a zdesene skríkne).
Ha! Môj sen v obraze skutočnosti.
Lotrovia vedú už Majstra môjho.
Mrak chmúrny rozvinul krýdlo svoje
a letí zúrivo plný besu...
Šakalov chichot čuť divý, kliatbu,
závisti triumf proti nevinnému.

Klea. Utíš sa! Pre bohov smilovanie,
upokoj zbúrené city svoje!
(Krik sa vzmáha.)

Prokla. Čo chcú s ním? Koristiť sväté telo?
Odstúpte, pažraví vlci! Hoj, zlosť
ukrutná, divá je v svojom bese!
(Ku Klei.)
Pozri, jak ho bijú, opľúvajú,
šarlátom posmešne odetého!
Kam vedú lotrovia úbohého?

Klea. Zaiste vedú ho k vladárovi.
(Pozerá oblokom.)
Už sú tu u brány. Idú sem k nám.

Prokla (vyzre von).
Pravdu máš. Hoj, Klea, utekaj, bež,
presvedč sa, bude-li vladár väzňa
súdiť, či prepustí ho? Choď, pospieš!
Klea (odbehne).

Výstup 6.

Prokla sama.

Prokla. Kráčal sťa baránok boží, tichý
uprostried pažravých vlkov zlosti.
Nech more zúrivé hádže vlny,
nech sršia plamene z dračej tlamy,
On tichý, pokojný, milostivý...
Oj, to len v stave je svätý človek
odolať takému prenasledovaniu,
bez slova obrany, trpezlive...
Má slnko tmy sa báť — mocný biednych?
(Počuť krik.)
„Ukrižuj!“ volajú kati zlostní,
„krv jeho na nás a naše deti!“
Vám beda, šialenci rozlútení!
Kto cudziu hlavu chce, stratí svoju,
kto vraždí iného, vraždí seba.

Výstup 7.

Klea. Predošlá.

Klea (vbehne zostrašená).
Prokla (beží proti nej).
No, čo je? Zvesť zlú ti čítam z tvári.
Hovor, čo sa stalo? Trniem strachom.
Klea. Vladár je v Gabbate rozčulený,
tíši ľud, no márne... Zlosť sa vzmáha.
Prokla. Úbohý! Hoj, Klea, bež ta znova,
čo stačíš, a povedz vladárovi,
že prosím, ba že chcem, by nič nemal
s nevinným človekom týmto, bo som
trpela pre neho vo snách mnoho.
Klea (ukloní sa a odíde).

Výstup 8.

Prokla sama.

Prokla (sadne na pohovku).
Duša sa chveje mi ľakom, hrôzou.
Na súdnom mieste už vladár sedí...

Klea snáď pozde už dôjde k nemu,
a výrok súdu prv padne nad ním,
nežli vzkaz dostane môj muž, vladár.
Či azda zavrhne prosbu moju,
odsúdi predsa len nevinného?
Prosiť chcem za neho so slzami,
lebo viem, On že je spravedlivý.
Z túch noci snivej viem, že je svätý,
svätosť mu sťa dúha svieti s čela.

(Počuť krik, veselý smiech.)

Čo je zas? Nový krik, jasot, smiech, čuť...

(Vyzre von, lapí sa za hlavu, skríkne.)

Ha — hrôza! Chichotom luza jasá.
Vedú ho a bijú sputnaného.
Môj odkaz neprospel, odsúdili
ho iste, baránka nevinného.
Hoj, výčin ich je blud, zločin čierny — —
Bedári, kliatba vám, peklo na vás!
Vy krivdou bijete spravedlivosť.

(Klesá.)

Sila ma opúšťa, závrat pojmá...

(Sklesne na kolená.)

Ó, Majstre, posilou buďže mojou!
ty svätý a plný smilovania,
čo žehnáš milosťou svetu hojne!
Ó, skloň sa ko mne a poteš dušu,
prijmi ma nehodnú v lásku svoju,
ktorú zem hlása i nebo hviezdne.

(Snive.)

Boh si, viem, a človek spolu. Si ten,
ktorého proroci sľubovali.
Si svetlom duši, čo vo tmách upí,
si spásou zvrhlému hriechmi svetu,
nádej si moja, život môj večný!...
Baránku Boží, čo snímaš hriechy,
smiluj sa nado mnou! Smiluj — smiluj!

Anjel (zjaví sa nad ňou, v jednej ruke drží palmovú ratolesť, v druhej veniec z bielych ruží nad jej hlavou).

(Opona.)

Poznámka. Origenes, Chrysostom a Hilarius tvrdia o žene Pilátovej, že sa stala kresťankou, a Calmet (Dictionarium s.) uvádza ju medzi svätými.

Hadži-Murat.

Od *L. N. Tolstého.*

XI.

Na piaty deň pobytu Hadži-Murata v Tiflise prišiel k nemu Loris-Melikov, adjutant námestníka, z nariadenia hlavnokommandujúceho.

— I hlava i ruky hotové sú slúžiť sardarovi, — povedal Hadži-Murat, s obyčajným svojím diplomatickým výrazom, nakloniac hlavu a prikladajúc ruku k prsiam. — Rozkáž, — povedal, láskave hľadiac do očú Loris-Melikovi.

Loris-Melikov sadol si na kreslo pri stole. Hadži-Murat spustil sa oproti nemu na úzku tachtu a, oprúc sa rukami na kolená, naklonil hlavu a pozorne počúval, čo mu hovoril Loris-Melikov. Loris-Melikov, svobodne hovorivší po tatársky, povedal, že kňaz, hoci i zná minulosť Hadži-Murata, želá si od neho samého poznať celú jeho historiu.

— Ty mi rozpovedz, — povedal Loris-Melikov, — a ja si zapíšem, potom preložím po rusky, a kňaz pošle hosudárovi.

Hadži-Murat pomlčal (on nielen že nikdy nepretrhoval v reči, ale vždy vyčkával, či spoločník nepovie ešte niečo), potom zdvihol hlavu, pošinul nazad papachu, usmial sa tým zvláštnym, detským úsmevom, ktorým upútal ešte Máriu Vasilievnu.

— To je možno, — povedal, zrejme lichotila mu myšlienka, že jeho historia bude čítaná hosudárovi.

— Rozpovedz mi (Tatári nevykajú) všetko od počiatku, nenáhlive, — povedal Loris-Melikov, vyberajúc z vrecka zápisník.

— To je možno, ale mnoho, veľmi mnoho jest čo rozprávať. Mnoho som prežil, — povedal Hadži-Murat.

— Nestihneš v jeden deň, na druhý dorozprávaš, — povedal Loris-Melikov.

— Začať od počiatku?

— Áno, od samého počiatku: kde si sa narodil, kde si žil.

Hadži-Murat sklonil hlavu a dlho tak presedel; potom vzal paličku, ležiacu pri tachte, vybral zpod kynžala so slonovou, zlatom vykladanou rúčkou, ostrý, ako britva, oceľový nožík a začal rezať paličku a súčasne i rozprávať.

— Píš: narodil sa v Celmese, aul nevelký, ani somárska hlava, ako hovoria u nás v horách, — začal. Neďaleko od nás, na dva výstrely, je Chunzach, kde chánovia bývali. A naša rodina bola s nimi blízka. Matka moja, keď porodila staršieho brata, Osmana, pridájala staršieho chana, Abununcal-Chana, potom pridájala druhého syna chánovho, Umma-Chana, i vychovala, no Achmet, môj druhý brat, umrel. I potom, keď som sa ja narodil, i chánka porodila tiež Bulač-Chana. Matka nechcela ísť zasa za dojku. Otec rozkazoval, ale matka nechcela; povedala: „Zasa zmárnim svojho, — nepôjdem“. Vtedy otec, — bol prudký, — udrel ju kynžalom,

i bol by ju usmrtil, keby mu ju neboli vytrhli. Tak ma ani neoddala, a potom složila sama pieseň... Ale to netreba rozprávať?

— Nie, treba, rozprávaj všetko, — povedal Loris-Melikov.

Hadži-Murat sa zamyslel. Myslel na svoju matku, keď ho ukladávala spať pri sebe, pod kožuchom, na krove sakli, a on prosil ju ukázať mu to miesto na boku, kde zostala stopa rany.

— Áno. Tak matka nešla za dojku, — povedal, potrasúc hlavou, — chanka vzala si inú dojku, ale jednak milovala moju matku. Matka vodila nás, deti, do chánskeho dvorca, hrávali sme sa s chánskymi deťmi, i chánka nás milovala. Chanovia boli traja: Abununcal-Chan, mliečny brat môjho brata Osmana, Umma-Chan, môj pobratim, a Bulač-Chan, najmladší, ten, ktorého Šamil shodil so strminy. Ale to pozdejšie. Mal som pätnásť rokov, keď po auloch začali chodiť müridi. Tĺkli po kameňoch drevenými šabľami a volali: „Muzulmani, chazavat!“ Čečenci všetci prešli k müridom, i Avarci začali prechodiť k nim. Ja som žil vtedy vo dvorci. Bol som ako chánov brat: čo som chcel, to som robil a stal som sa bohatým. Mal som i kone, i zbraň, i peniaze som mal. Žil som, ako sa mi páčilo a nemyslel na nič. I žil som tak do tých čias, keď Kazi-Mullu zavraždili, a Gamzat prišiel na jeho miesto. Gamzat poslal k chanom poslov, povedať, že ak neprijmú chazavat, on zničí Chunzach. Tu bolo treba rozmýšľať. Chanovia sa báli Rusov, báli sa prijať chazavat, a chanka poslala ma s druhým synom, s Umma-Chanom, do Tiflisu prosiť od hlavného ruského veliteľa pomoci proti Gamzatovi. Hlavný veliteľ bol Rozen, barón. Neprijal ani mňa ani Umma-Chana. Kázal povedať, že pomôže, a ničoho neurobil. Len jeho officieri začali k nám chodiť a v karty hrať s Umma-Chanom. Napájali ho vínom a vozili na špatné miesta, a on prehral im v kartách všetko, čo mal. Bol telom silný, ako býk, a chrabrý ako lev, ale dušou slabý, ako voda. Bol by prehral posledné kone a zbraň, nech ho neodveziem. Po Tiflise sa moja myseľ zmenila, a ja som začal nahovárať chanku i mladých chanov, aby prijali chazavat.

— Prečože sa ti myseľ zmenila? — spýtal sa Loris-Merikov, nepozdali sa ti Rusi?

Hadži-Murat pomlčal.

— Nie, nepozdali, — rozhodne povedal a zatvoril oči. — A ešte bola taká vec, že sa mi zachcelo prijať chazavat.

— Akáže vec?

— Pod Celmesom sme sa my s chanom srazili s troma müridmi, dvaja ušli, ale tretieho som zastrelil z pištole. Keď som k nemu prišiel, aby som mu sobral zbraň, ešte žil. Pozrel na mňa. „Ty, — hovorí, — si ma zabil. Mne je dobre. A ty, muzulman, si i mladý i silný, prijmi chazavat. Boh káže.“

— Čože, a si prijal?

— Neprijal, ale som začal myslieť, — povedal Hadži-Murat a pokračoval v svojej rozprávke:

— Keď Gamzat došiel k Chunzachu, poslali sme k nemu starcov a kázali povedať, že sme hotoví prijať chazavat, len aby

poslal učeného človeka vysvetliť, ako ho treba držať. Gamzat rozkázal starcom oholiť fúzy, prepichnúť nozdry, privesiť k nosom pagáčky a poslal ich nazad. Starci povedali, že je Gamzat hotový poslať šeicha, ktorý by nás naučil chazavatu, ale len s výmienkou, ak chanka pošle mu za amanata najmladšieho syna. Chanka uverila a poslala Bulač-Chana Gamzatovi. Gamzat dobre prijal Bulač-Chana a poslal k nám zvať k sebe i starších bratov. Odkázal, že chce slúžiť chanom celkom tak, ako jeho otec slúžil ich otcovi.

Chanka bola slabá, hlúpa a drzá žena, ako všetky ženy, keď žijú po svojej vôli. Bála sa poslať oboch synov, a poslala len Umma-Chana. Ja išiel som s ním. Na verstu prišli nám v ústrety müridi a spievali, i strieľali, i džigitovali okolo nás. Keď sme sa priblížili, vyšiel Gamzat zo šiatra, pristúpil k strmeňu Umma-Chana a prijal ho ako chana. Povedal: „Neurobil som vášmu domu nič zlého, ani nechcem robiť. Len ma nezabite a neprekážajte mi privádzať ľudí k chazavatu. A ja vám budem slúžiť so všetkým svojím vojskom, ako môj otec slúžil vášmu otcu. Pusťte ma žiť do vášho domu. Ja vám budem pomáhať svojou radou, a vy robte, čo chcete."

— Umma-Chan bol tupý do reči. Nevedel, čo má povedať, mlčal. Tu som ja povedal, že ak tak, nech ide Gamzat do Chunzachu; chanka a chan prijmú ho s úctou. Ale mne nedali dohovoriť, a tu po prvý raz srazil som sa so Šamilom. On tu bol, vedľa imama.

— Nespytujú sa teba, ale chana, — povedal mi.

— Ja som zamĺkol, a Gamzat vyprevadil Umma-Chana do šiatra. Potom Gamzat pozval mňa a kázal mi so svojimi posly ísť do Chunzachu. Išiel som. Poslovia začali prehovárať chanku, aby pustila ku Gamzatovi i najstaršieho syna. Ale žena má rozumu v hlave toľko, ako na vajci vlasov. Chanka uverila a kázala synovi ísť. Abununcal-Chan nechcel. Tu mu povedala: „Vidno, že sa bojíš."
— Ona, ako včela, vedela, na akom mieste ho bôľnejšie uštipne. Abununcal-Chana rozpálilo, nehovoril viac s ňou a kázal sedlať. Išiel som s ním. Gamzat prijal nás ešte lepšie, ako Umma-Chana. On sám na dva výstrely pod horu prišiel nám v ústrety. Za ním šli jazdci so zástavami, spievali, strieľali, džigitovali. Keď sme sa priblížili k leženiu, Gamzat voviedol chana do šiatra, a ja som zostal pri koňoch.

— Bol som pod vrchom, keď v Gamzatovom šiatri začali strieľať. Pribehnem k šiatru. Umma-Chan ležal dolu tvárou v kaluži krvi, a Abununcal-Chan sa bil s müridmi. Polovicu tvári mal odťatú a odvisnutú. Prichytil ju jednou rukou a druhou rúbal kynžalom každého, kto sa mu priblížil. Predo mnou srúbal brata Gamzatovho a nameril na druhého, ale tu müridi začali na neho strieľať, i padol.

Hadži-Murat zastal, jeho ohorená tvár očervenela do tmava, oči podbehly mu krvou.

— Na mňa prišiel strach i ušiel som.

— Ešteže? — povedal Loris-Melikov. — Ja som myslel, že si sa ty nikdy ničoho nebál.

— Potom nikdy viac. Od tých čias som si vždy pripomínal tú hanbu, a keď som si spomenul, už som sa ničoho nebál.

XII.

— Ale teraz dosť. Treba sa modliť, — povedal Hadži-Murat, vyňal z vnútorného, náprsného vrecka čerkesky hodinky od Voroncova, šetrne pritlačil zpruhu a, skloniac hlavu na bok, zdržiavajúc detský úsmev, počúval. Hodinky odzvučaly dvanásť úderov a štvrť.

— Kunak Voroncov peškeš, — povedal usmiaty.

— Áno, to sú dobré hodinky, — povedal Loris-Melikov. — Tak ty sa modli a ja počkám.

— Jakši (dobre), — povedal Hadži-Murat a odišiel do spalne.

Zostanúc sám, Loris-Melikov zapísal si do knižočky najhlavnejšie z toho, čo mu rozprával Hadži-Murat, potom si zapálil cigaretu a začal chodiť hore-dolu izbou. Dojdúc ku dverám oproti spalni, Loris-Melikov začul živé hlasy, po tatársky bystro o čomsi hovoriacich ľudí. Domyslel si, že to boli müridi Hadži-Murata a, otvoriac dvere, vošiel k nim.

V izbe bol ten zvláštny, kyslý, remenný zápach, aký mávajú horci. Na zemi, na kepeni, pri obloku, sedel krivý, červený Gamzalo, v otrhanom, zamastenom bešmete a plietol uzdu. Čosi ohnive hovoril svojím chriplým hlasom, no pri vstúpení Loris-Melikova hneď zamlkol a, nehľadiac na neho, pokračoval v svojej robote. Oproti nemu stál veselý Chan-Magoma a, ceriac biele zuby a blýskajúc čiernymi očima bez mihalníc, opakoval vždy to isté. Krásavec Eldar, vyhrnúc rukávy na svojich silných rukách, utieral podpruhy na klinci poveseného sedla. Hlavného robotníka a gazdu, Chanefiho, nebolo v izbe. V kuchyni varil obed.

— O čomže ste sa hádali? — spýtal sa Loris-Melikov Chan-Magomu, pozdraviac sa s ním.

— Ale on vždy Šamila chváli, — povedal Chan-Magoma, podávajúc ruku Lorisovi. — Hovorí, že je Šamil veľký človek. I učený, i svätý, i džigit.

— Akože, on ušiel od neho, a chváli ho?

— Ušiel, a chváli, — ceriac zuby a blysnúc okom, povedal Chan-Magoma.

— Čože, i pokladáš ho za svätého? — spýtal sa Loris-Melikov.

— Keby nebol svätý, národ by ho nepočúval, — bystro prehovoril Gamzalo.

— Nie Šamil, ale Mansur bol svätý, — povedal Chan-Magoma. — To bol ozajstný svätý. Keď on bol imamom, celý národ bol iný. Chodil po auloch, i národ chodieval k nemu bozkávať polu jeho čerkesky a kajal sa z hriechov a prisahal nerobiť zlého. Starci hovorili: vtedy všetci ľudia žili ako svätí, — nekúrili, nepili, chodili na modlitby, odpúšťali si urážky, ešte i krv odpúšťali. Vtedy peniaze a veci, aké našli, priväzovali na žrde a stavali pri

cestách. Vtedy i Boh dával úspech vo všetkom ľuďom, a nie, ako teraz, — hovoril Chan-Magoma.

— I teraz v horách nepijú ani nekúria, — povedal Gamzalo.

— Lamoroj je tvoj Šamil, — povedal Chan-Magoma, mihnúc Loris-Melikovi.

„Lamoroj“ bola opovržlivá prezývka horcov.

— Lamoroj je horec, — odpovedal Gamzalo. — Veď v horách žijú orli!

— A, chlap si, dobre si odrezal, — vyceriac zuby, povedal Chan-Magoma, radujúc sa chytráckej odpovedi svojho protivníka. Zazrúc striebornú tabatierku v ruke Loris-Melikova, poprosil si zakúriť. A keď Loris-Melikov povedal, že veď je im zakázané kúriť, mihol jedným okom, hodil hlavou k spalni Hadži-Murata a povedal, že možno kúriť, kým nevidia. A hneď začal kúriť, nevťahujúc do seba dymu a nemotorne skladajúc svoje červené ústa, keď ho vypúšťal.

— To je nepekne, — prísne povedal Gamzalo a vyšiel zo spalne. Chan-Magoma podmihnul i na neho a, poťahujúc, začal sa spytovať Loris-Melikova, kde sa lepšie kúpi hodvabný bešmet a biela papacha.

— Čože, ty azda máš tak mnoho peňazí?

— Mám, budú, — žmurkajúc odpovedal Chan-Magoma.

— Spýtaj sa ho, odkiaľ má peniaze, povedal Eldar, obracajúc svoju peknú, usmiatu hlavu k Loris-Melikovi.

— Nuž, vyhral som, — živo prehovoril Chan-Magoma.

I vyrozprával, ako včera, prechádzajúc sa po Tiflise, narazil na hŕbku ľudí, Rusov a Arménov, ktorí sa hrali v orlianku (detská hra s peniazom). Vklad bol veľký: tri zlaté a mnoho striebra. Chan-Magoma hneď pochopil hru, a zvoniac medenými, ktoré mal vo vrecku, vošiel do kruhu a povedal, že stavia na všetky.

— Akože na všetky? Či si mal toľko? — spýtal sa Loris-Melikov.

— Mal som všetkého len dvanásť kopejok, — ceriac zuby, povedal Chan-Magoma.

— No, a keby si bol prehral?

— A toto.

Chan-Magoma ukázal pištoľ.

— Čože, dal by si ju?

— Načo dávať, ušiel by som, a kto by ma zadržal, zastrelil by som ho. Odbaveno.

— A čože, vyhral si?

— Ajja, sobral som všetky a odišiel.

Chan-Magomu a Eldara Loris-Melikov úplne chápal. Chan-Magoma bol veselý, pôžitkár, nevediaci, kam podieť zbytok života, vždy veselý, ľahkomyseľný, ihrajúci vlastným i cudzím životom, pre túto hru so životom vyšiel teraz k Rusom a celkom tak zajtra pre túto hru mohol prejsť zasa nazpäť k Šamilovi. Eldar bol tiež úplne pochopiteľný: to bol človek úplne oddaný svojmu müršidovi, spokojný, silný a pevný. Nepochopiteľný bol Loris-Melikovi len čer-

vený Gamzalo. Loris-Melikov videl, že tento človek je nielen oddaný Šamilovi, ale cítil nepremožiteľný odpor, opovrženie, hnus a nenávisť oproti všetkým Rusom; a preto Loris-Melikov nemohoľ pochopiť, prečo vyšiel k Rusom. Loris-Melikovi prišla myšlienka, ktorú sdieľali i niektoré úradné osoby, že východ Hadži-Murata a jeho povedačky o nepriateľstve so Šamilom bol klam, že prišiel len za tým, aby vyzrel slabé miesta Rusov a, ujdúc zasa do hôr, aby poslal sily tým smerom, kde boli Rusi slabí. A Gamzalo celou svojou bytnosťou potvrdzoval toto predpokladanie. „Tí a sám Hadži-Murat, — myslel si Loris-Melikov, — vedia skrývať svoje zámery, ale tento sa prezrádza svojou neutajiteľnou nenávisťou.“

Loris-Melikov sa pokúsil s ním prehovoriť. Spýtal sa ho, či sa nenudí. No on, neopustiac svojho zaujatia, zaškúliac svojím jedným okom na Loris-Melikova, zachrípnutým hlasom a trhano zaryčal:

— Nie, nenudím sa.

A celkom tak odpovedal na všetky iné otázky.

Kým Loris-Melikov bol v izbe nukerov, vošiel i štvrtý mürid Hadži-Murata, Avarec Chanefi, s vlasatou tvárou a hrdlom a mochnatou, ako kožušinou obrastenou, vypuklou hruďou. To bol nerozsudzujúci, zdravý robotník, stále zaujatý svojím dielom, bez rozsudku, ako i Eldar, poslušný svojmu pánovi.

Keď vošiel do izby nukerov pre rýžu, Loris-Melikov ho pristavil a vyspytoval sa ho, odkiaľ je a či je dávno u Hadži-Murata.

— Päť rokov, — odpovedal Chanefi na otázku Loris-Melikova. — Som z jedného aula s ním. Môj otec zabil jeho ujca, a oni chceli mňa zabiť, — povedal, pokojne hľadiac zpod srasteného obočia do tvári Loris-Melikovi. — Vtedy som ho poprosil prijať ma za brata.

— Čo to znamená: prijať za brata?

— Dva mesiace som si neholil hlavy, nestrihal nechtov a prišiel som k nim. Pustili ma k Patimate, jeho materi. Patimat dala mi prse, i stal som sa jeho bratom.

V susednej izbe ozval sa hlas Hadži-Murata. Eldar hneď poznal zavolanie pána a, utrúc si ruky, široko kráčajúc, vkročil do hosťovskej.

— Volá ťa k sebe, — povedal, vracajúc sa. Dajúc ešte cigaretu veselému Chan-Magomovi, Loris-Melikov odišiel do hosťovskej.

XIII.

Keď Loris-Melikov vošiel do hosťovskej, Hadži-Murat vítal ho s veselou tvárou.

— Teda pokračovať? — povedal, sadajúc si na tachtu.

— Áno, rozhodne, — povedal Loris-Melikov. — Vošiel som k tvojim nukerom, poshováral som sa s nimi. Jeden je veselý šuhaj, — doložil Loris-Melikov.

— Áno, Chan-Magoma — to je ľahký človek, — povedal Hadži-Murat.

— Ale pozdal sa mi mladý, pekný.

— Á, Eldar. Je mladý, ale pevný, železný.

Zamĺkli.

— Tak hovoriť ďalej?

— Áno, áno.

— Povedal som, ako pobili chanov. Nuž, pobili ich a Gamzat vošiel do Chunzachu a zasadol v chanskom dvorci, — začal Hadži-Murat. — Zostala matka chanka. Gamzat pozval ju k sebe. Začala mu dohovárať. Mihol svojmu müridovi Aselderovi, ten ju od chrbta udrel, zabil ju.

— Prečože ju zabil? — spýtal sa Loris-Melikov.

— A akože: preliezol si prednými nohami, prelez i zadnými. Bolo treba celý rod odbaviť. Tak i urobili. Šamil zabil najmladšieho, shodil ho so strminy.

— Celá Avaria sa pokorila Gamzatovi, len my s bratom sme sa nechceli pokoriť. Museli sme mať jeho krv za chanov. Ukazovali sme, že sme sa pokorili, ale mysleli sme len, ako dostať z neho krv. Poradili sme sa starého otca a rozhodli vyčkať, keď odíde zo dvorca, a zabiť ho z úkrytu. Ktosi nás vypočúval, povedal Gamzatovi, a on pozval k sebe starého otca a povedal mu: „Hľadže, ak je pravda, že tvoji vnukovia majú zlé úmysly proti mne, odvisneš s nimi na jednom tráme. Ja konám dielo Božie, mne nemožno prekážať. Choď a pamätaj, čo som povedal“.

— Starý otec prišiel domov a povedal nám. Rozhodli sme sa nečakať, ale vykonať skutok v prvý deň sviatkov v mečeti. Súdruhovia sa zariekli, — zostali sme my s bratom.

— Vzali sme po dve pištole, zahodili burky a odišli do mečeti. Gamzat vošiel s tridsiatimi müridmi. Všetci držali holé šable. Radom s Gamzatom šiel Aselder, jeho najmilší mürid, — ten istý, ktorý odťal hlavu chanke. Ako nás zazrel, zvolal, aby sme shodili burky a pristúpil ko mne. Kynžal mal som v ruke, zabil som ho a hodil som sa ku Gamzatovi. Ale brat Osman už strelil na neho. Gamzat ešte žil, s kynžalom sa hodil na brata, no ja som ho dobil do hlavy. Müridov bolo tridsať, a my dvaja. Zabili brata Osmana, ale ja som sa odbil, vyskočil oknom a ušiel.

— Keď zvedeli, že je Gamzat mŕtvy, celý národ sa vzbúril, i müridi ušli, a tých, ktorí neušli, pobili.

Hadži-Murat zastal a zťažka si vydýchol.

— To všetko bolo dobre, — pokračoval, — potom sa všetko pokazilo. Šamil prišiel na miesto Gamzata. Poslal ko mne poslov s odkazom, aby som šiel s ním proti Rusom; ak odoprem, hrozil, že zničí Chunzach a zabije ma. Povedal som, že nejdem k nemu, ani jeho k sebe nepustím.

— Prečo si nešiel k nemu? — spýtal sa Loris-Melikov.

Hadži-Murat sa zachmúril a nie hneď odpovedal.

— Nedalo sa. Na Šamilovi bola krv i brata Osmana i Abununcal-Chana. Nešiel som k nemu. Rozen, generál, poslal mi hodnosť dôstojníka a rozkázal byť veliteľom Avarie. Bolo by všetko dobre, no Rozen vymenoval nad Avariou zpočiatku chana kazikumychského, Mahomet-Mirzu, a potom Achmet-Chana. Achmet-Chan ma

znenávidel. Pýtal pre syna dcéru chankinu, Saltanet; nedali mu jej. Myslel si, že som tomu ja na vine. Znenávidel ma, a posielal svojich nukerov zabiť ma, ale ja som im ušiel. Vtedy nahovoril na mňa generálovi Klügenau, — povedal, že ja zakazujem Avarcom dávať dreva vojakom. Povedal mu ešte, že nosím čalmu, hľa, túto, — povedal Hadži-Murat, ukazujúc na čalmu na papache, — a že to znamená, že som sa oddal Šamilovi. Generál neuveril a nekázal týkať sa ma. Ale keď generál odišiel do Tiflisu, Achmet-Chan urobil po svojej vôli: s rotou vojakov ma chytil, okoval do reťazí a priviazal k puške.

— Šesť dní ma tak držali. Siedmeho dňa ma odviazali a viedli do Temir-Chan-Šuru. Viedlo ma štyridsať vojakov s nabitými flintami. Ruky mal som sviazané, a bol vydaný rozkaz zabiť ma, ak sa mi zachce utiecť. Vedel som o tom. Keď sme začali prechodiť vedľa Moksochu, chodník bol úzky, v pravo strmina, na päťdesiat siah. Prešiel som od vojaka napravo, na kraj strminy. Vojak ma chcel pristaviť, ale ja som skočil pod strminu a strhol so sebou vojaka. Vojak sa zabil do smrti, a ja som, hľa, zostal na žive. Rebrá, hlavu, ruky, nohy, všetko som dolámal. Začal som sa plaziť, ale nešlo. Zakrútila sa mi hlava, zaspal som. Prebudil som sa mokrý, v krvi. Videl ma pastier, zavolal ľudí, odniesli ma do aulu. Rebrá, hlava sa zahojily, zahojila sa i noha, len zostala kratšia.

A Hadži-Murat vystrel krivú nohu.

— Slúži i tak dobre, — povedal. — Zvedel ľud, začali chodiť ko mne. Vyzdravel som, prešiel som do Celmesu. Avarci ma zas volali spravovať ich, — so spokojnou, bezpečnou hrdosťou povedal Hadži-Murat. — A ja som pristal.

Hadži-Murat bystro vstal a, vyberúc z kapsy tobolku, vyňal odtiaľ dva ožlknuté listy a podal ich Loris-Melikovi. Listy boly od generála Klügenaua. Loris-Melikov ich prečítal. V prvom liste bolo:

„Zástavník Hadži-Murat. Slúžil si pri mne, bol som spokojný s tebou a považoval som ťa za dobrého človeka. Nedávno generálmajor Achmet-Chan uvedomil ma, že si ty zradca, že nosíš čalmu, že máš spojenie so Šamilom, že si naučil ľud neposlúchať ruské úrady. Rozkázal som ťa arreštovať a doviesť ko mne, — ušiel si; neviem, či je to lepšie alebo horšie, lebo neviem, či si vinný alebo nie. Teraz ma počuj. Ak je tvoje svedomie čisté oproti veľkému cárovi, ak si v ničom nie vinný, ustanov sa u mňa. Neboj sa nikoho, ja som tvoj ochranca. Chan ti ničoho neurobí, on sám je mojím podriadeným. Tak sa nemáš čoho obávať.“

Ďalej písal Klügenau o tom, že on vždy držal svoje slovo a bol spravedlivý, a ešte napomínal Hadži-Murata, aby prišiel k nemu.

Keď Loris-Merikov dokončil prvý list, Hadži-Murat vyňal druhý, no, nedávajúc ho ešte do rúk Loris-Melikova, rozprával, ako odpovedal na tento prvý list.

— Písal som mu, že som čalmu nosil, ale nie k vôli Šamilovi, ale k vôli spaseniu duše, že k Šamilovi prejsť nechcem ani nemôžem, lebo sú skrze neho zabití môj otec, bratia i príbuzní, ale že ani k Rusom nemôžem ísť, lebo ma zneuctili. V Chunzachu,

keď som bol poviazaný, jeden ničomník na... na mňa. I nemôžem prísť k vám, kým ten človek nebude zabitý. Ale hlavne, bojím sa klamára Achmet-Chana. Tu mi generál poslal tento list, — povedal Hadži-Murat, podávajúc Loris-Melikovi iný, zažlknutý papier.

„Ty si mi odpovedal na môj list, — vďaka, — prečítal Loris-Melikov. — Píšeš, že sa nebojíš vrátiť sa, ale zneuctenie, ktorého sa ti dostalo od ďaura, ti bráni; a ja ťa uisťujem, že je ruský zákon spravedlivý, a vlastnýma tvojima očima vidíš potrestanie toho, kto ťa smel uraziť. Ja som už rozkázal to vyšetriť. Počuj, Hadži-Murat. Mám právo byť nèspokojným s tebou, lebo ty neveríš mne a mojej cti, ale ti odpúšťam, pozorujúc nedôverivosť charakteru horcov vôbec. Ak máš čisté svedomie, ak si čalmu nosil výlučne pre spasenie duše, máš tu pravdu a smelo môžeš hľadieť do očú ruskej vláde i mne; a ten, kto ťa zneuctil, uisťujem ťa, bude potrestaný, *majetok tvoj bude prinavrátený,* a ty uvidíš a poznáš, čo znamená ruský zákon. Tým viac, že Rusi na všetko ináč hľadia; v ich očiach si neztratil ničoho, že ťa akýsi nehanebník zneuctil. Ja sám som dovolil Gimrincom nosiť čalmu a hľadím na ich skutky, ako treba; nasledovne, opakujem, nemáš sa čoho obávať. Príď ko mne s človekom, ktorého teraz posielam k tebe; on mi je verný, *nie je otrok tvojich nepriateľov,* ale priateľ človeka, ktorý požíva u vlády zvláštnej pozornosti.“

Ďalej Klügenau zasa nahovára Hadži-Murata prísť.

— Ja som tomu neveril, — povedal Hadži-Murat, keď Loris-Melikov dokončil čítanie listu, — nešiel som ku Klügenauovi. Mne, hlavne, bolo treba vypomstiť sa na Achmet-Chanovi, a to som nemohol urobiť skrze Rusov. V tom samom čase Achmet-Chan obsadil Celmes a chcel ma chytiť alebo zabiť. Mal som primálo ľudí; nemohol som ho odraziť. A tu práve v tom čase prišiel ko mne posol od Šamila s listom. Sľuboval mi pomoc proti Achmet-Chanovi a dával mi pod správu celú Avariu. Dlho som rozmýšľal a prešiel som k Šamilovi. A od tých čias neprestajne bojoval som proti Rusom.

Tu Hadži-Murat vypočítal všetky svoje vojenské skutky. Bolo ich veľmi mnoho, a Loris-Melikov ich zčiastky poznal. Všetky jeho pochody a nábehy boly prekvapujúce svojou neobyčajnou bystrotou prechodov a smelosťou nápadov, vždy venčených úspechmi.

— Priateľstva medzi mnou a Šamilom nikda nebolo, — dokončil svoju reč Hadži-Murat, — ale bál sa ma, bol som mu potrebný. No tu sa stalo, že sa ma spýtali, kto má byť imamom po Šamilovi. Ja som povedal, že imamom bude ten, kto má šabľu ostrú. To povedali Šamilovi, i chcel sa ma zbaviť. Poslal ma do Tabasaranu. Išiel som, odbil som tisíc baranov, tristo koní. Ale on povedal, že som nie to urobil, čo som mal, shodil ma s naibstva a kázal si poslať všetky peniaze. Poslal som mu tisíc zlatých. On poslal svojich müridov a odobral mi celý majetok. Žiadal, aby som k nemu prišiel; vedel som, že ma chce zabiť, i nešiel som. Poslal ma zajať, ja som sa odbil a išiel k Voroncovi. Len rodiny som si nevzal. I matka, i žena, i syn sú u neho. Povedz sardarovi: kým je rodina tam, nemôžem ničoho robiť.

— Poviem, — povedal Loris-Melikov.

— Postaraj sa, pričiň sa. Čo je moje, je tvoje, len pomoc u kňaza. Ja som poviazaný, a koniec povrázka je u Šamila v ruke.

Týmito slovami zakončil Hadži-Murat svoje rozprávanie Loris-Melikovi.

XIV.

Dvadsiateho decembra Voroncov písal nasledujúce vojenskému ministrovi Černyšovi (list bol francúzsky):

„Nepísal som Vám s poslednou poštou, milý kňaz, chcejúc najprv rozhodnúť, čo urobíme s Hadži-Muratom. Od dvoch-troch dní necítim sa celkom zdravým. V svojom poslednom liste uvedomil som Vás o príchode Hadži-Murata sem: prišiel do Tiflisu ôsmeho; nasledujúceho dňa som sa s ním obznámil, a osem alebo deväť dní som hovoril s ním a premýšľal, čo môže urobiť pre nás pozdejšie, ale zvlášte, čo máme teraz s ním urobiť, lebo sa veľmi stará o osud svojej rodiny a hovorí, so všetkými príznakmi úplnej otvorenosti, že pokým je jeho rodina v rukách Šamila, je paralyzovaný a nemá moci nám poslúžiť a dokázať nám svoju vďaku za láskavé prijatie a odpustenie, akého sa mu dostalo. Neistota, v ktorej sa nachádza, o drahých jemu osobách, vyvoláva v ňom zimničný stav, a ľudia, ktorým som nariadil bývať tu s ním, presviedčajú ma, že nespáva celé noci, skoro ničoho neje, ustavične sa modlí a len prosí dovolenia prejsť sa na koni s niekoľkými kozákmi, — jediné jemu možné vyrazenie a pohyb, nevyhnutné následkom dlhoročného zvyku. Každý deň prichádza ko mne prezvedať sa, či mám nejaké zvesti o jeho rodine, a prosí ma, aby som rozkázal na rozličných našich líniach sobrať všetkých zajatých, ktorí sa nachádzajú v našej moci, a ponúknuť ich Šamilovi na zámenu, k čomu on priloží niečo peňazí. Sú ľudia, ktorí mu ich dajú na to. Vždy mi opakoval: „Zachráňte moju rodinu a potom mi dajte príležitosť Vám poslúžiť (najlepšie na lezginskej línii, dľa jeho mienky), a ak Vám po ubehnutí mesiaca nepreukážem veľkej úsluhy, trestajte ma, ako pokladáte za potrebné.

„Odpovedal som mu, že všetko toto vidí sa mi byť veľmi spravedlivým, a že u nás najde sa hodne ľudí, ktorí by mu neverili, keby jeho rodina zostala v horách, a nie u nás ako v zálohu; že urobím všetko možné, aby na našich hraniciach boli sobraní zajatí a že, nemajúc práva dľa našich pravidiel, dať mu peňazí na vykúpenie ako prídavok k tým, ktoré dostáva sám, ja, možno, najdem iné prostriedky pomôcť mu. Zatým som mu povedal otvorene svoju mienku o tom, že mu Šamil na nijaký spôsob nevydá rodiny, že mu to, možno, rovno povie, sľúbi mu úplné odpustenie a predošlé hodnosti, pohrozí, ak sa nevráti, zmárniť mu matku, ženu i šestoro detí. Spýtal som sa ho, či môže otvorene povedať, čo by urobil, keby dostal také osvedčenie od Šamila. Hadži-Murat obrátil oči a zodvihol ruky k nebu a povedal mi, že je všetko v rukách Božích, ale že sa on nikdy neoddá svojmu nepriateľovi, lebo je úplne presvedčený, že mu Šamil neodpustí, a že by

potom nedlho zostal na žive. Čo sa týka vyhubenia jeho rodiny, nemyslí, že by Šamil postúpil tak ľahkomyseľne: 1) aby si ho neurobil nepriateľom ešte odvážnejším a nebezpečnejším; 2) jest v Dagestane množstvo ľudí až veľmi vplyvných, ktorí ho odhovoria od toho. Napokon, opakoval mi niekoľko ráz, že akákoľvek by bola vôľa Božia pre budúcnosť, ale teraz zaujíma ho myšlienka o výkupe rodiny; že ma prosí vo mene Boha pomôcť mu a dovoliť mu vrátiť sa do okolia Čečne, kde by on, prostredníctvom a z povolenia našich veliteľov, mohol mať spojenie so svojou rodinou, stále zvesti o jej ozajstnom položení i o prostriedkoch jej osvobodenia; že sú mnohé osoby, ba i niektorí naibovia v tejto časti nepriateľského kraja viac alebo menej priviazaní k nemu; že v celom tomto obyvateľstve, už pokorenom Rusmi alebo neutrálnom, ľahko mu bude, s našou pomocou, mať spojenia, veľmi užitočné k dosiahnutiu cieľa, ktorý ho trápi dňom-nocou, uskutočnenie ktorého ho tak uspokojí a dá mu možnosť konať k nášmu osohu a zaslúžiť si našu dôveru. Prosí poslať ho zasa do Groznej v sprievode dvadsiatich odhodlaných kozákov, ktorí by mu slúžili ako záštita pred nepriateľom, a nám — zárukou o pravdivosti vyslovených zámerov.

„Pochopíte, milý kňaz, že ma toto všetko zarazilo, lebo, akokoľvek rob, veľká zodpovednosť leží na mne. Bolo by vo vyššom stupni neopatrné úplne mu dôverovať; ale ak by sme chceli odobrať mu prostriedky k úteku, museli by sme ho zatvoriť; a toto, dľa mojej mienky, bolo by i nespravedlive i nepoliticky. Také naloženie, o ktorom zvesť by sa skoro rozšírila po celom Dagestane, veľmi by nám tam poškodilo, odoberajúc ochotu u všetkých tých (a ich je mnoho), ktorí sú hotoví ísť viac alebo menej otvorene proti Šamilovi a ktorí sa tak interessujú položením u nás najchrabrejšieho a podnikavého pomocníka imamovho, ktorý sa videl byť prinúteným oddať sa do našich rúk. Náhle by sme naložili s Hadži-Muratom ako so zajatým, všetek priaznivý effekt jeho zrady Šamila ztratil by sa pre nás.

„Preto myslím, že som nemohol konať ináč, ako som konal, cítac jednako, že bude možno obviniť ma z veľkej mýlky, ak by si Hadži-Murat smyslel ujsť poznove. V službe a v takých složitých veciach je ťažko, aby nepovedal: nie je možno ísť po samej rovnej ceste, neriskujuc sa pomýliť a neprijať na seba zodpovednosť; no, raz sa ti zdá byť cesta priamou, treba ísť po nej, — nech bude, čo bude.

„Prosím Vás, milý kňaz, predložiť toto na prehliadnutie Jeho Veličenstvu Hosudárovi Imperátorovi, a ja budem šťastlivý, ak Najjasnejší náš veliteľ svolí odobriť môj čin. Všetko, čo som Vám písal vyššie, napísal som tiež generálom Zavadovskému a Kozlovskému, pre bezprostredné spojenie s Hadži-Muratom, ktorého som upozornil na to, že bez odobrenia posledného nemôže nič robiť ani nikam vyjsť. Oznámil som mu, že pre nás bude ešte lepšie, keď bude vychádzať s naším sprievodom, lebo by Šamil začal rozhlasovať, že Hadži-Murata držíme zatvoreného; no pritom vzal som od neho sľub, že nikda nepôjde do Vozdviženského, lebo môj syn,

ktorému sa prvému vzdal a ktorého on považuje za svojho kunaka (priateľa), nie je veliteľom toho miesta, i mohly by povstať nedorozumenia (nepríjemnosti). Ostatne, Vozdviženské je priveľmi blízko mnohočíselného nám nepriateľského sídla, a medzitým k vôli spojeniu, ktoré si želá mať so svojimi dôverníkmi, Grozná je príhodná vo všetkých ohľadoch.

„Okrem dvadsiatich vyberaných kozákov, ktorí, na jeho žiadosť, ani na krok neodstúpia od neho, poslal som kapitána Loris-Melikova [1]), hodného, znamenitého a veľmi umného officiera, hovoriaceho po tatársky, znajúceho dobre Hadži-Murata, ktorý, ako sa zdá, tiež mu úplne dôveruje. Desať dní, ktoré Hadži-Murat tu strávil, on ináče býval v jednom dome s podplukovníkom kňazom Tarchanovým, veliteľom Šušinského okresu, nachodiacim sa tu po práci; to je ozaj hodný človek, a ja mu úplne dôverujem. Tiež si zaslúžil dôveru Hadži-Murata, a skrze neho samého, lebo výtečne hovorí po tatársky, uvažovali sme najdelikátnejšie a najtajnejšie veci.

„Radil som sa s Tarchanovým o Hadži-Muratovi, a on celkom súhlasil so mnou v tom, že bolo treba konať tak, ako som ja konal, alebo zatvoriť Hadži-Murata do žalára a strážiť ho všetkými možnými prísnymi poriadky, — lebo ak malo by sa s ním zle nakladať, nebolo by ľahko ho strážiť, — alebo ho celkom odstrániť z kraja. No tieto dva posledné poriadky nielen že by zničily celú výhodu, vytekajúcu pre nás zo sporu medzi Hadži-Muratom a Šamilom, ale by zastavily nevyhnutne každé rozvitie reptania a možnosť vzbury horcov proti moci Šamila. Kňaz Tarchanov mi povedal, že je presvedčený o úprimnosti Hadži-Murata, a Hadži-Murat že nepochybuje o tom, že mu Šamil nikdy neodpustí a dá ho popraviť, hoci mu sľúbil odpustiť. Jediná vec, ktorá mohla robiť Tarchanovi starosť v jeho spojení s Hadži-Muratom, je jeho oddanosť svojmu náboženstvu, a on netají, že Šamilovi bude možno účinkovať na neho s tejto strany. No, ako som už vyššie hovoril, nikdy nepresvedčí Hadži-Murata o tom, že ho nepozbaví života alebo hneď alebo po istom čase po jeho návrate.

„Tu je všetko, milý kňaz, čo som vám chcel povedať o tejto epizode tunajších diel.“

XV.

Táto zpráva bola odoslaná z Tiflisa 24. decembra. V predvečer nového, 1852. roku, feldjäger, zmučiac desať koní a ubijúc desať kočišov, doniesol ju kňazovi Černyšovi, vtedajšiemu vojenskému ministrovi, a 1. januára 1852-ho roku Černyšov priniesol imperátorovi Nikolajovi, medzi inými dielami, i túto zprávu Voroncova.

Černyšov nemal rád Voroncova i pre všeobecnú úctu, ktorú požíval Voroncov, i pre ohromné bohatstvo, i preto, že Voroncov bol ozajstný pán, a Černyšov predsa len parvenu, a hlavne, pre zvláštnu náklonnosť imperátora k Voroncovi; a preto Černyšov

[1]) Gróf Michail Tarielovič.

použil každej príležitosti, nakoľko mohol, škodiť Voroncovi. V predošlom oznámení o kavkazských dielach Černyšovu sa podarilo vzbudiť nespokojnosť Nikolaja s Voroncovom preto, že pre nedbanlivosť veliteľstva bol skrze horcov zničený skoro celý neveľký kavkazský oddiel. Teraz mal v úmysle predstaviť s nevýhodnej strany poriadky Voroncova ohľadom Hadži-Murata. Chcel vnuknúť hosudárovi, že Voroncov, vždy na ujmu Rusom dokazujúci priazeň, ba až popúšťanie domorodcom, nechajúc Hadži-Murata na Kavkaze, konal nemúdre, že pravdepodobne Hadži-Murat len preto, aby vyskúmal naše prostriedky obrany, prišiel k nám, a že preto bolo by lepšie odpraviť Hadži-Murata do centra Ruska a použiť ho už potom, keď jeho rodina bude vyručená z hôr a bude sa možno presvedčiť o jeho oddanosti.

Ale tento plán sa Černyšovu nepodaril — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Bolo pol desiatej, keď vo hmle dvadsaťstupňového mrazu tučný, bradatý kočiš Černyšova, v lazurovej zamatovej čiapke s ostrými koncami, sediac na baku malinkých saní, takých, ako tie, v ktorých sa sankoval Nikolaj Pavlovič, zatiahol ku vchodu Zimného dvorca a priateľsky kývol svojmu priateľovi, kočišovi kňaza Dolgorukého, ktorý sosadiac pána už dávno, stál pri vchode dvorca, podložiac liace pod hrubo vatovaný zadok, a trel si oziabnuté ruky.

Černyšov bol v plášti s kožušeným, šedivým bobrovým golierom a v trojuholnom klobúku s kohútím perím, patriacom k uniforme. Odhodiac medvedie prikrývadlo, pozorne vysvobodil zo saní svoje oziabnuté nohy bez kalošní (pýšil sa tým, že nezná kalošní) a bodriac sa, štrngajúc ostrohami, prešiel po koberci v úctive pred ním sluhom otvorené dvere do siene. Shodiac v prednej na ruky podskočivšieho starého komorného-sluhu plášť, Černyšov pristúpil k zrkadlu a pozorne sosňal klobúk so zakrútenej parochne. Pozrúc na seba v zrkadle, zvyknutým pohybom staríckych rúk podkrútil sluchy i chochol a popravil kríž, náplecníky a veľké s monogrammom epauletty a, slabo vykračujúc zle poslúchajúcimi staríckymi nohami, stúpal hore po koberci sklonitých schodov.

Prejdúc vedľa dvorných lakajov v parádnej uniforme, ktorí stáli pri dverách a podlízave sa mu klaňali, Černyšov vošiel do prijímacej. Dežurný, novovymenovaný flügel-adjutant, v lesklej, novej uniforme, epaulettách, náplecníkoch, s červenou, ešte nerozvlečenou tvárou s čiernymi fúzikmi a sluchami, začesanými ku očiam celkom tak, ako ich začesával Nikolaj Pavlovič, úctive ho privítal. Kňaz Vasilij Dolgoruký, tovariš vojenského ministra, s nudným výrazom tupej tvári, ozdobenej tiež takými bakombardami, fúzmi i sluchami, aké nosil Nikolaj, pozdravil sa s ním.

— L'empereur? [1]), — obrátil sa Černyšov k adjutantovi, tázave ukazujúc na dvere kabineta.

— Sa Majesté vient de rentrer [2]), — so zrejmou radosťou po-

[1]) Imperátor?

[2]) Jeho Veličenstvo len čo sa vrátil..

čúvajúc zvuk svojho hlasu, povedal flügel-adjutant a, mäkko stúpajúc, tak plavne, že by sa plný pohár vody, postavený mu na hlavu, nerozlial, pristúpil k bezzvučno sa otvárajúcim dverám a, celou svojou bytnosťou vyrážajúc úctu k tomu miestu, do ktorého vstupoval, zmizol za dvermi. Dolgoruký medzitým otvoril svoju tobolku, prezerajúc nachodiace sa v nej listiny. A Černyšov, nachmúrený, sa prechodil, vystierajúc nohy a pripomínajúc si všetko to, čo bolo treba oznámiť imperátorovi. Černyšov bol pri dverách kabineta, keď sa zasa otvorily a z nich vyšiel ešte viac, ako prvej, žiariaci a úctivý flügel-adjutant a gestom pozval ministra a jeho tovariša k hosudárovi.

Zimný dvorec po ohni bol už dávno opravený, a Nikolaj býval v ňom ešte v prvom poschodí. Kabinet, v ktorom prijímal so zprávami ministrov a vyšších úradníkov, bola veľmi vysoká izba so štyrmi veľkými oblokmi. Veľký portret Alexandra I. visel na hlavnej stene. Medzi oblokmi stály dva pulty. Pozdĺž stien stálo niekoľko stoličiek, naprostred izby ohromný písací stôl, pred stolom — kreslo Nikolaja, stoličky pre prijímaných. Nikolaj v čiernom kabáte bez epaulett, s polopogončikmi, sedel za stolom — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Prvého prijal Černyšova. Černyšov hneď pochopil z tvári, ale hlavne z očú Nikolaja, že bol teraz zvlášte zlej vôle — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Prvé v zpráve Černyšova bola vec o odokrytej krádeži intendantských úradníkov, potom bola vec o preložení vojsk na pruskej hranici, potom vymenovanie niektorým osobám, vynechaným v predešlom sozname, odmien k Novému roku, potom bola zpráva Voroncova o príchode Hadži-Murata a, napokon, nepríjemná vec o študentovi medicínskej akademie, ktorý siahol na život professora.

Nikolaj mlčky, stisnúc pery, hladil svojimi veľkými bielymi rukami, s jedným zlatým prsteňom na prstienkovom, hárky papieru a počúval zprávu o krádeži, nespúšťajúc očú s čela a chochla Černyšova.

Nikolaj vedel, že bude treba potrestať intendantských úradníkov, a rozhodol sa dať ich všetkých za vojakov...

— Nechaj, priložím rezolúciu, — povedal Nikolaj, vzal listinu a preložil ju na ľavú stranu stola.

Zatým Černyšov podával zprávy o odmenách a o preložení vojsk. Nikolaj prezrel soznam, vytrel niekoľko mien a potom nakrátko a rozhodne naložil preloženie dvoch divízií k pruskej hranici.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

— Nuž, čo ešte? — povedal.

— Feldjäger s Kavkazu, — povedal Černyšov a začal referovať o tom, čo písal Voroncov o príchode Hadži-Murata.

— Teda tak, — povedal Nikolaj. — Dobrý začiatok.

— Ako vidno, plán, sostavený vaším veličenstvom, začína prinášať ovocie, — povedal Černyšov.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

— Ako to rozumieš? — spýtal sa.

— Tak rozumiem, že keby dávno boli nasledovali plán vášho veličenstva: postupne, hoci i pomaly, postupovať napred, vyrubujúc lesy, ničiac zásoby, Kavkaz by už dávno bol pokorený. Príchod Hadži-Murata ja vzťahujem len k tomu. Pochopil, že sa už nemôžu udržať.

— Pravda je, — povedal Nikolaj.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

— Tak ako rozkážete napísať Michajlovi Semenovičovi?

— Pridŕžať sa pevne môjho systému ničenia obydlia, majetku v Čečni a znepokojovať ich nábehmi, — povedal Nikolaj.

— O Hadži-Muratovi čo rozkážete? spýtal sa Černyšov.

— Nuž, veď Voroncov píše, že ho chce upotrebiť na Kavkaze.

— Či je to nie riskované? — povedal Černyšov, vyhybujúc pohľadu Nikolaja. — Obávam sa, že je Michail Semenovič priveľmi dôverčivý.

— A ty by si čo myslel? — ostro spýtal sa Nikolaj, zbadajúc úmysel Černyšova do zlého svetla chcieť postaviť poriadky Voroncova.

— Nuž ja by som myslel, že by bolo menej nebezpečné poslať ho do Ruska.

— Ty si myslel, — posmešne povedal Nikolaj. — Ale ja nemyslím a súhlasím s Voroncovom. Tak mu i napíš.

— Poslúcham, — povedal Černyšov a, vstanúc, začal sa odporúčať.

Odklaňal sa i Dolgoruký, ktorý za celý čas dokladu povedal len niekoľko slov o premiestnení vojsk na otázky Nikolaja — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Na druhý deň pri doklade Černyšova Nikolaj ešte raz potvrdil svoje nariadenie Voroncovi o tom, že teraz, keď vyšiel Hadži-Murat, treba úsilnejšie znepokojovať Čečňu a stískať ju kordonnou líniou.

Černyšov napísal v tomto smysle Voroncovi, a druhý kurier, mučiac kone a bijúc kočišov, odišiel do Tiflisu.

XVI.

Na vykonanie tohto predpisu Nikolaja Pavloviča, naskutku, v januári 1852-ho roku, bol podujatý nábeh do Čečne. Oddiel, určený k nábehu, pozostával zo štyroch bataillonov pechoty, dvoch stotín kozákov a ôsmich diel. Kolonna šla cestou. Po oboch stranách kolonny, ako nepretržitá reťaz, spúšťajúc sa i vystupujúc po úžľabinách, šli jágri vo vysokých čižmách, krátkych kožuchoch a papachách, s flintami na pleciach a patronami v prepáske. Ako vždy, pohybujúc sa na nepriateľskej zemi, oddiel zachovával všemožnú tichosť. Len kedy-tedy zarinčaly na kopcoch podhadzované delá, alebo nerozumejúci príkazu o zachovaní tichosti fŕkal alebo zaerdžal artilleristický kôň, alebo zachrípnutým, tlmeným hlasom kričal rozhnevaný veliteľ na svojich podriadených za to, že sa

reťaz alebo priveľmi roztiahla, alebo priblízko alebo ďaleko ide od kolonny. Len raz bola tichosť narušená, keď z tŕňového krovia, nachodiaceho sa medzi reťazou a kolonnou, vyskočila koza s bielym bruškom a sivým chrbátikom a celkom taký cap s neveľkými, k chrbtu zahnutými rohami. Krásne, bojazlivé zvieratá veľkými skokmi, prihýňajúc predné nohy, pribehly ku kolonne tak blízko, že niektorí vojaci s krikom a smiechom pobehli za nimi, zamýšľajúc zaklať ich bodákmi, no kozy sa vrátily, preskočily cez reťaz a, prenasledované niekoľkými vojakmi a rotnými psy, ako vtáci ušly do hory.

Ešte bolo zima, ale slnce začínalo vyššie chodiť a cez poludnie, keď oddiel, vystúpivší zavčas rána prešiel už štyri versty, prihrievalo tak, že bolo horúce, a lúče jeho boly také jasné, že bolo ťažko hľadieť na oceľ bodákov a na lesk, zavše vzplanuvší na medi pušiek, ako malé slncia.

Za chrbtom bola oddielom práve prebrodená bystrá, čistá riečka; pred sebou — obrobené polia a lúky v nehlbokých úvaloch; ešte ďalej napred tajomné, čierne vrchy, pokryté lesmi; za čiernymi vrchy — ešte vystupujúce skaly, a na vysokom obzore — večne prelestné, večne sa meniace, ihrajúce v svetle, ako diamanty, snehové vrchy.

Pred piatou rotou šiel v čiernom kepeni a papache a so šabľou cez plece nedávno prestúpivší z gardy vysoký, pekný officier Butler, zakusujúc bodrý pocit radosti života a spolu s tým nebezpečenstva smrti i žiadosti činnosti i povedomia príslušnosti k ohromnému, riadenému jednou vôľou celku. Butler teraz po druhý raz vychádzal do boja a myslel si, že tu hneď začnú strieľať do nich, a on nielen že ani neskloní hlavy pod preletujúcou guľou alebo nepodbá na hvizd guliek, no, ako to už bolo s ním, vyššie zodvihne hlavu a s úsmevom v oku sa bude obzerať po druhoch a vojakoch, a prehovorí najľahostajnejším hlasom o niečom pobočnom. Oddiel sa zvrátil s dobrej cesty a obrátil na málo schodenú, vedúcu popri kukuričnom strnisku, a začal sa blížiť k lesu, keď — nebolo vidno, odkiaľ — so zlovestným hvizdom preletela guľa a udrela medzi vozy pri ceste, v kukuričnom poli, vzryjúc na ňom zem.

— Začína sa, — veselo sa usmievajúc, povedal Butler idúcemu s ním druhovi.

A naozaj, zápät za guľou ukázala sa zpoza hory hustá tlupa Čečencov na koňoch so zástavkami. V prostriedku partie bola veľká zelená zástava, a starý feldvebel roty, veľmi ďalekozraký, povedal krátkozrakému Butlerovi, že je tu, iste, sám Šamil. Partia sa spúšťala pod horu, ukázala sa na vrchu najbližšieho úvalu sprava a začala sa spúšťať nadol. Malinký generál v teplom čiernom kepeni a papache s veľkým bielym vrchom priblížil sa na svojom koníku k Butlerovej rote a rozkázal mu ísť na pravo oproti spúšťajúcej sa jazde. Butler bystro viedol svoju rotu ukázaným smerom, no nestačil sa spustiť k úvalu, keď počul za sebou jedno za druhým dva delové výstrely. Obzrel sa: dva oblaky belasého dymu sa dvíhaly nad dvoma delami a tiahly sa dolu úvalom. Partia,

ako vidno, neočakávajúca artillerie, obrátila sa nazad. Butlerova rota začala strieľať za horci, a celá priehlbina pokryla sa prachovým dymom. Len vyše priehlbiny bolo vídať, ako napochytre horci ustupujú, bráňac sa streľbou od prenasledujúcich ich kozákov. Oddiel išiel ďalej zápät za horci a na svahu druhého úvalu ukázal sa aul.

Butler so svojou rotou, zápät za kozákmi, vošiel do aulu. Z obyvateľov nebolo nikoho. Vojakom bolo rozkázané páliť zbožie, seno i samé sakle. Po celom aule sa stlal jedovatý dym, a v tom dyme snorili vojaci, vyťahujúc zo saklí, čo nachodili, ale hlavne lovili a strieľali sliepky, ktoré horci nemohli odniesť. Officieri sa usadili ďalej od dymu, zajedli a zapili si. Feldvebel priniesol im na doske niekoľko pláštov medu. Čečencov nebolo počuť. Pozdejšie popoludní bol vydaný rozkaz vystúpiť. Rota vystrojila sa za aulom do kolonny, a Butlerovi sa dostalo byť v arriergarde. Náhle sa pohli, objavili sa Čečenci a, sledujúc oddiel, sprevádzali ho výstrelmi.

Keď oddiel vyšiel na otvorené miesto, horci zaostali. U Butlera nikoho neranilo, i vracal sa v najveselšej a bodrej nálade. Keď sa oddiel, prejdúc nazad ráno prebrodenú riečku, roztiahol po kukuričnom poli a lúkach, vystúpili speváci po rotách a ozvaly sa piesne. Vetra nebolo, povetrie bolo svieže, čisté a priezračné, tak že snehové vrchy, v diaľke na sto verst, zdaly sa byť celkom blízke, a keď speváci umĺkli, bolo počuť rovnomerný dupot nôh a štrnganie zbraní, ako fond, na ktorom sa začínala a zakončievala pieseň. Pieseň, ktorú spievali v piatej rote Butlera, bola složená junkerom na slávu pluku a spievala sa dľa tanečného motívu s refrainom: „Čo je s vami, čo je s vami, strelci?“

Butler sa niesol na koni popri svojom najbližšom veliteľovi, majorovi Petrovi, s ktorým i býval, a nemohol sa dosť natešiť, že sa rozhodol zanechať gardu a prísť na Kavkaz. Hlavná príčina jeho prechodu z gardy bola tá, že prehral v kartách v Petrohrade, tak že mu ničoho nezostalo. Obával sa, že nebude mať sily zdržať sa hry, ostávajúc pri garde, a prehrávať už nebolo čo. Teraz všetko to bolo skončené, bol iný život, a taký dobrý, junácky. Zabudol teraz na svoj ruin, i svoje nepoplatené dlhy. I Kavkaz, vojna, vojaci, officieri, opilí a dobrodušní šuhaji, major Petrov, — všetko zdalo sa mu takým krásnym, že niekedy neveril sám sebe, že je nie v Petrohrade, nie v zafajčených izbách zahybuje uhly a pontiruje, nenávidiac bankára a cítac tlačiaci bôľ v hlave, ale tu, v tomto zvláštnom kraji, medzi junákmi kavkazci.

„Čo je s vami, čo je s vami, strelci?“ spievali jeho speváci. Kôň jeho stúpal veselým krokom podľa tej hudby. Rotný chlpatý, sivý Trezorka, ani veliteľ, zakrútil chvost, ustarostený utekal pred rotou Butlera. Na duši bolo bodro, spokojne a veselo. Vojna predstavovala sa mu len v tom, že sa podroboval nebezpečenstvu, možnosti smrti a tým zasluhoval si i vyznačenia i úcty tunajších druhov i svojich ruských priateľov. Druhá strana vojny: smrť, rany vojakov, officierov, horcov, čo ako čudne je to povedať, ani sa

nepredstavovala jeho obrazotvornosti. Nepovedome, aby si udržal svoju poetickú predstavu o vojne, nikdy nepozrel na mŕtvych a ranených. Tak i teraz. Mali troch mŕtvych a dvanástich ranených. Prešiel vedľa mŕtvoly, ležiacej na chrbte, a len jedným okom zachytil akúsi čudnú polohu voskovej ruky a tmavo-červenú škvrnu na hlave, nešiel sa prizerať. Horci predstavovali sa mu len ako jazdeckí džigiti, proti ktorým sa bolo treba brániť.

— Tak, teda tak, baťuška, — hovoril major, v prestávke medzi piesňou. — Nie je to tak, ako u vás v Pitere: rovnanie na pravo, rovnanie na ľavo. Unúval si sa — iď domov. Mašurka nám teraz piroh predloží, šči dobré. To je život! Či tak? Nože, „Keď sa vzniesla zora“, — skommandoval najmilšiu pieseň.

Major žil v manželstve s dcérou ránhojiča, z počiatku Máškou, ale potom Máriou Dmitrievnou. Mária Dmitrievna bola pekná, belo-vlasá, pehavá, tridsaťročná bezdetná ženská. Akákoľvek by bola jej minulosť, teraz bola vernou družkou majora, opatrovala ho ako pestúnka, — toho potreboval major, ktorý sa často opíjal až do bezvedomia.

Keď prišli do pevnosti, všetko bolo, ako major predvídal. Mária Dmitrievna nachovala jeho i Butlera, i ešte pozvaných dvoch officierov svojím sýtym, vkusným obedom, a major sa najedol a napil tak, že už nemohol hovoriť, i išiel si ľahnúť. Butler, tiež ustatý, ale spokojný a vypivší trochu viac vína, odišiel do svojej izby a ledva že sa stačil soblieсť, podloživ dlaň pod peknú kučeravú hlavu, zaspal tuhým spánkom, bez snívania a prebúdzania.

XVII.

Aul, spustošený nábehom, bol ten samý, v ktorom Hadži-Murat strávil noc pred svojím priechodom k Rusom — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

(Pokračovanie.)

Príspevky a doplnky k životopisom slovenských spisovateľov. Opravy textov literárnych diel.

2. Ján Kollár s bernolákistami v Spolku milovníkov reči a literatúry slovenskej. V Slovenských Pohľadoch (1912, str. 690) je už vytlačený Kollárov list z roku 1834, podľa ktorého ustrojenie Spolku milovníkov reči a literatúry slovenskej Jánovi Kollárovi bola „weliká a důležitá“ vec a „pri spojených silách“ bláhal si dožiť sa i časopisu slovenského. Riadnych členov spolku Kollár vtedy vypočítal takto: „p. Szuchányi, p. Ottmayer advocat, p. Bernolak

úřadnjk při Consilium, p. Herkel advocat, p. Hamuljak, p. Koiš, a Kollár." [1])

Tým svojím listom Kollár pýtal od Michala Godru príspevky pre almanach *Zoru*, ktorú nový spolok chystal sa vydať na rok 1835. Zora i vyšla, a hneď robili prípravy, aby ju mohli vydať i na rok 1836. V januári 1835 Kollár a Hamuljak rozposlali nasledujúci list:

Ňekterí w Budíňe a Pešťi bidlící Milowňíci Reči a Literaturi slowenskég, chťegíce uhoweť mnohím Kraganom swím zábawnú ňegakú, na Spósob običagného u giních wzďelaních Národow Almanachu w prirodzeném swém Gaziku písanu ručnu Kňižečku čítať žádagícím, w pominulém Leťe ňelen známích, sebe blízkích Pánow Spisowatelow slowenskích ku Chisťáňu a Zasláňu súcích do takowégto Kňižečki literních Plodow požádali, ale i sami, kterí móhli, Pero do Ruky vzali a pracowali, áno rozďelíce na Akcie celú predwiďeních, na Ťisk a obrázki potrebných Nákladkow Summu, i Peňáze po Částkách napred poskladali a za krátučkí tento Čas tam priwedli Wec, že w stawe sú prwí slowenskí Almanach pod Ménom *Zora* na rok 1835 Kraganom swím podať, gako ho i skutečne podáwagú.

Kogíce sa tú sladkú Náďegú, že tato w Lóňe drahég Wlasťi Účinkowáňím oprawďiwích, ku ňewinnég, čistég Zábawce Kraganow swích prispeť žádagících, Vlasťencow powstalá ručná Kňižečka oď Weregnosťi wďačňe prigatá i podporowaná buďe, míňá tíže akcionárští Milowníci Reči a Literaturi slowenskég podobnú Kňižečku pod tímže Ménom i na nasledugící 1836-tí Rok na Swetlo widať, ag o Zdokonáleňí geg, nakolko len Okolostogičnosťi dopusťá, wšemožne sa postarať.

Z Príčini teg powoláwagú učeních swích Spolubratow úprimňe, abi sa k Zámeru temuto zawčasu pričiniť, a wiňímagíce weci, které sa Wíri, Politiki a weregného Práwa (jus publicum) tíkagú, gakowé totiž w Kňižce tegto Místa mať ňebudú, w giních gakíchkolwek Predmetoch ňekteré milochutné, do Almanachu súcé, awšak *púwodné Gednáňá,* nade všecko ale Rozpráwki ze Žiwota Národu čerpané, buď we Weršoch, buď a zwlášťe w Prostomluwe wipracowať, a dobre čítanliwo spísané do Buďína ňebo do Pešťe, k gednému ňeb druhému z nížemenowaních, a síce tak poslať ráčili, žebi Rukopis místo Ména P. Spisowatela ňegakú slobodňe wolenú Průpowedťú značení, náležitě zaprawení a s priloženú aňeb, čo lepšeg, z Pečaťi Rukopisu wisícú, též zapečaťenú Cedulkú, která zwenku tú gistú Průpoweď, wnútri ale Méno P. Spisowatela obsahowať má, opatrení bol; a toto síce z Ohledu toho, aby sa o zaslaněg literněg Práci nestranní Súd wiňésťi mohel. Ostatňe každí do Ťisku wzatí Plod dwa Mesáce po Wigití kňižečki slušňe sa pocťí anebožto odmeňí, ten ale, kterí bi sa do Spisu tehoto ňehoďil, spolu z ňeotewrenú Cedulkú na Žádosť spátkem nawrátí.

W Pešťi Ledňa 1835. Ján Kollár w. R. Martin Hamulják w. R.

---

[1]) O niečo prvej k tomuto krúžku prislúchal i Štefan Moyses, ale od roku 1831 Moyses už bol preč z Pešti, v Záhrebe.

3. **Pôvodný text Kráľovej básne »Pieseň bez mena.«** Janko Kráľ nie bez príčiny bol zvaný *divným Jankom*: básne jeho zväčša len v odpisoch priateľov dostávaly sa do rúk redaktorom a pod tlač — on sám ich roztratil. Keď roku 1871 Slovenská Matica chcela vydať jeho básne, matičný tajomník, návodom samého poeta, vyhľadával rukopisy i u Fr. Šujanského. (Slov. Pohľady 1910, str. 442.) Kráľ a Šujanský žili spolu 1860-ho v Kláštore pod Zniovom. Ale Šujanský, v liste Matici napísanom, osvedčil sa, že on rukopisov Janka Kráľa nemá, ani nemal. Väčšine nevytlačených dotiaľ básní prišiel na stopu až Jaroslav Vlček roku 1891 v Prerove, v odpise Fraňa Řepku. Tak bolo možné vydanie, usporiadané Vlčkom: *Verše Janka Kráľa.* V Turčianskom Sv. Martine, 1893.

Od tých čias našly sa niektoré rukopisy samého „divného Janka", svojím časom bude teda možné i opraviť texty, tlačené z odpisov. —

Tu odtlačím z poetovho rukopisu báseň

Pieseň bez mena.

Strmná, kamenná cestička,
tu ťa ja púšťam, pesnička;
sama, bez mena všetkého,
ta! choď do sveta šíreho.
Našiel som ťa na smetisku,
neviem o tvojom priezvisku.
Šíry je východ *i* západ,
hľadaj si svojho otca, mať.
Keď najdeš, ta ťa poznajú,
za rúčku stisnú, bozkajú,
budeš ich, a oni tvoji,
budete oba v pokoji.

Nad Váhom tri húsky belavé lietajú,
obláčky ľahučké tri ich zastierajú;
veď ich zastierajú od neba modrého,
by neuhorely od slnka horkého.
Slnko cez obláčky sa vždy tuho drelo,
ale na husičky pozerať nesmelo.
Nesmelo pozerať — nesmelo zohrievať,
muselo si žiale do Váhu vylievať.
Od Váhu po Hrone k tichému Dunaju,
tam tie žiale mutnou vodičkou plávajú.
Lún o skaly praním, prudkými vetrami,
čo sa nahánajú holými púšťami,
horami, dolami, hájmi posvätnými,
všade niečo tajné sa ozve za nimi,
niečo tajné ozve, čo srdcia po tiše,
jak topole smutné nad Nitrou kolíše;
so šumom tichých vôd, s *kulicha* pišťaním,
s krákaním žiab hnusných, s mlh nočných sa stlaním,

s jedným zvukom tajným, čo ľudia neznajú,
tie žiale deň i noc na Boha volajú.
Ah! nechajže, nechaj, ani nespomínaj,
ależe si radšej pesničku zaspievaj:

Na prostried chodníčku rozmajrín štepila,
rozmajrín štepila a slzy ronila;
slzami svojimi kvietok polievala
a na všetky strany sveta dač šeptala,
hviezdy, nebo, peklo krížom zaklínala,
a naposledok ho ešte raz bozkala.
Na tom nebožiatku tam sú tie pyšteky,
ako by prikoval na večné ich veky;
tam sú tie pyšteky, jak by vymaľoval,
aby ten maličký stromček každý poznal.
Jaj! stromček maličký, ako to jablčko,
keď chlapci ráňajú a *vtáci* ďubajú.
Neráňaj! neďubaj! veď som ja sirota,
stromček som maličký, dosť ma bije psota;
pocestní mi ľudia *vetvičky* drúzgajú,
na jar mi od mrazov lístočky padajú.
Ha! nespievaj ďalej — nevidíš, mrak tmavý
ako sa ti skrúca kolo tvojej hlavy!!
Na vetroch a chmárach hromy sa dvíhajú,
beda! komu ani plakať už nedajú.
Šuhajkova nôta letí po doline,
hľadá dobrých ľudí po celej dedine:
vidíte tú búrku? hľa, pre Hospodina!
už pŕchať, už liať sa, už durkať začína.
Dajte mi pod strechou vašou noc prestáti,
veď vám za to milý sám Pán Boh zaplatí;
veď som ja tiež vaša a nie som sirota,
mám otca, mamičku, sestričky *i* brata.

Rukopis básne je čistý, zreteľný, akurátny; pravopis štúrovský. Dľa zásad fonetického pravopisu urobené sú na ňom ešte niektoré opravy (ždi miesto vždi, šaďe m. všaďe, račej m. radčej, pocesní m. pocestní a iné) rukou Jozefa M. Hurbana, redaktora *Nitry*, kde báseň prvý raz bola tlačená. Redaktor Nitry teda dostal túto báseň v rukopise samého Janka Kráľa, no v almanachu vyšla tak, že nemá ani verša *Nesmelo pozerať, nesmelo zohrievať*, ani ešte druhého: *čo sa naháňajú holými púšťami.* Pravdepodobne do tlačiarne báseň dostala sa predsa v nejakom odpise, lebo tento poetov rukopis, hoci má reďaktorove opravy, je taký čistý, že nemohol prejsť cez sadzačove ruky, zanechávajúce znaky od olova a farby.

Do knižky *Veršov Janka Kráľa* Jaroslav Vlček prevzal báseň z Nitry — tak, ako tam bola vytlačená.

Rukopisu poetovho, s ktorého tu teraz podávam text básne ja, Vlček nemal. Že verše, týmto tu doplnené, boly vypadly, už či

tlačovou chybou, či nejakým iným spôsobom, a v texte že sú potrebné, ukazujú rýmy:

Nesmelo pozerať, nesmelo sohrievať,
muselo si žiale do Váhu vylievať —

a tiež

Lún o skaly praním, prudkými vetrami,
čo sa naháňajú holými púšťami.

V texte tu vytlačenom všetko, čo je naklonenými typmi sádzané, je vzaté z rukopisu Janka Kráľa. Naklonenými typmi sádzané verše a slová ukazujú rozdiel medzi textom básnikovho rukopisu a textom básne, ktorý sme dosiaľ znali. *J. Š.*

K úvahám o dnešnej vojne.

Napísal: *F. R.*

Pomerne dlhý pokoj medzi europejskými veľmociami viedol nás na myšlienku, že pomery aspoň medzi týmito národmi Europy sú do istej miery ustálené, že ich vzájomné spory budú sa môcť na budúce riešiť pokojnou cestou diplomatickou, že mier medzi najvzdelanejšími národmi je zaručený svedomím tých samých národov, spoločenstvom ich duchovných i hmotných záujmov, tak ako sa to všetko javilo v spisbe, vo vedeckých, spoločenských, národno-hospodárskych stykoch, posledné časy i v konferenciach mieru. Veľká vojna veľmi sa oddialila, ale neznemožnila.

Pri skúmaní základov dnešnej vojny treba si predovšetkým jasne predstaviť, že nás absolútne sklamaly všetky predpokladania či mravné, či citové, či hmotné i o udržaní pokoja, i o rozličných politických zjavoch a pravdepodobnostiach v samej vojne.

I. Mravné predpokladania.

Jedno z najbežnejších hesiel je *humanita,* cit spoločenstva ľudského pokolenia, ktorý by zamedzil „vraždenie zástupov“ (Massenmord), aké konečne je každá vojna. Nikdy v historii ten cit nebol taký vyvinutý, a — nikdy ešte nedialo sa to ničenie ľudských životov v takej miere, ako teraz. Za desať mesiacov docielil sa rekord: už niekoľko millionov najlepšieho mužstva z vedúcich národov sveta padlo a je učineno práceneschopným.

Cit humanity sa presnejšie javil vo forme *kresťanského povedomia,* že totiž aspoň v samom kresťanstve takého krviprelievania viac nebude. A dnes: najvýznamnejší nositelia kresťanstva bojujú jeden proti druhému, a obe strany privolaly si a prijaly pomoc národov nekresťanských, a to najvýbojnejších, Japoncov a Turkov.

Konfessionálny cit od dávna javil väčšiu silu, ako sám duch

kresťanstva, tak to bolo od bojov arianizmu pre jedno „i“ (v IV. storočí) až po Tridsaťročnú vojnu. Dnes dve hlavné konfessie Západnej Europy stoja rovnako podelené v dvoch táboroch: katolícka Francia a Austria, protestantské Brittsko a Nemecko potierajú sa na vzájom. Najviac dôslednosti dokazuje azda východná ortodoxia, ktorá aspoň dosiaľ stojí celá na jednej strane. No i to nie úplne, v radoch vojska našej monarchie bojujú i ortodoxní Rusi a Rumuni, v poslednej balkánskej vojne, ktorá logicky vlastne úzko patrí k dnešnej borbe, stáli si oproti dva ortodoxné národy: Srbi a Bulhari.

Náboženské a konfessionálne city tedy nedokázaly veľkej sily, a to práve v tomto veku, keď sa pilne hľadaly spojivá aspoň príbuzných konfessií, na pr. tam je idea „vysvobodenia“ a spojenia východnej ortodoxie, tam je vyostrenie pomeru protestantov a katolíkov v mnohých zemiach a tak i prízvukovanie záujmov jednotlivých konfessií, tam je z Brittska pošlý, po celom svete rozšírený Sväz Kresťanskej mládeže a Svetový Sväz Kresťanského študentstva, oba protestantského rázu, tam je všenárodný spojujúci latinizmus rímskej cirkvi. Tam sú počiatky spoločnej práce všetkých kresťanských konfessií, prvej v boji proti čiernemu, teraz proti bielemu otroctvu, zčiastky i proti iným sociálnym biedam, áno i v prácach za udržanie mieru, pri čom všetkom si vysokí zastupitelia najrozličnejších cirkví ruky podávali. Konečne veď pred pár rokmi bol i prvý všenáboženský kongress v Chicagu. Všetko to budilo nádej, že ku takémuto krviprelievaniu sa nedajú strhnúť viac národy v lone kresťanstva, abo aspoň v jednej a tej istej konfessii. V tomto sme sa cele sklamali.

Ale jestli náboženstvám a vierovyznaniam sa ani nepripisoval väčší význam v stykoch a sympatiách medzinárodných, predsa, i politickí myslitelia očakávali viac sily od spoločných záujmov rasových a kultúrnych.

Mnoho sa hovorilo o význame a spoločných záujmoch *plemena aríjského*, ako v minulosti i prítomnosti najkultúrnejšieho. Dnes najväčšie a najkultúrnejšie národy tohto plemena vedú jeden proti druhému boj až po vyhladovenie a zničenie, — a na oboch stranách vidíme národy nearíjske, v službe proti iným aríjskym národom. To isté možno vyjadriť i tak, že *biele plemeno* ľudí sa považovalo za najšľachetnejšie. Ešte je nie tak dávno, čo vedomci a kresťanskí teologovia svedčili, že Negrovia sú nie takí ľudia, ako Bieli a ospravedlňovali otroctvo. Dnes Bieli zabíjajú Bielych pomocou Žltých, Brnavých a Čiernych, a šľachetná rasa Indov dostala konečne občianske právo vo svojej nevďačnej rodine indo-europejských národov tým, že má česť medzi nimi a proti nim bojovať, svoju aj ich krv prelievať.

I jednotlivé *rodiny národov v Europe* si správne podelily úlohy v oboch táboroch: germánski Britti a Nemci, Slovania ruskí a srbskí a Slovania našej monarchie stoja si navzájom oproti. Najviac rodinného citu majú azda románske národy: Francúzi sú všetci v jednom tábore, Taliani, Gréci a Portugalci k nim sa klonia,

ostatní sú aspoň neutrálni.[1]) No zastúpení sú Románi i v druhom tábore, aspoň len Rumunmi našej monarchie.

Netreba moc dokazovať, že *idea všeslovanstva* zle obišla: Poliaci, Slováci, Chorvati patria k najlepším vojskám proti Rusom a Srbom. Podobne zle je i s *ideou jednoty juhoslovanskej*, ktorú už i balkánska vojna prejavila s líca i s opaku.

A konečne sám *poľský národ* je i teraz mučedlníkom Europy, jeho synovia v troch veľkých armádach sa navzájom vraždia a brehy Wisly obracajú sa v púšť.[2])

II. Politicko-spoločenské predpokladania.

Ešte s väčším hlukom sa hlásaly rozličné politicko-spoločenské záruky pokoja.

Údajný *význam veľmocí a ich militarizmu,* ako udržovateľov pokoja a obrancov malých štátov a národov, vyšiel úplne na posmech, cele tak, ako pred sto rokmi zrodená svätá alliancia. Balkánske udalosti a sama táto vojna dokazujú to najlepšie. Veľmoci so svojimi múdrymi štátnikmi a millionovými armádami neliečily neriadov balkánskych, vojny balkánskej nezamedzily, statusquo tam nezachránily, do uzavretí londýnskej reunie kopol Turek (vzal nazad

---

[1]) Tento zjav u Románov potvrdzuje i najnovšie vystúpenie Talianska. Teraz azda Rumunsko očakáva isteže riskantná úloha: dotvrdiť alebo podvrátiť túto teoriu príbuzenstva. — Článok tento bol písaný pôvodne ešte v polovici mája.

[2]) Pred niekoľkými dňami v polovici mája náhle zosnulý professor historie na universite v Lipsku, *Karol Lamprecht,* v jednom článku označil túto vojnu medziiným tak, že v nej Nemci a Slovania latinských obradov bojujú proti Slovanom východnej cirkvi a vyvádzal z toho zaujímavé historické, kultúrné a politické úsudky. Tento názor je však fakticky nie cele správny, nakoľko vývinom okolností, či nútene či dobrovoľne, ale skutočne väčšia polovica celého, k latinskej cirkvi patriaceho národa poľského bojuje v tábore Rusov, a naopak v tábore, ako Lamprecht hovorí, Nemcov hrdinsky bojujú popri Slovanoch západných cirkví i rakúski a uhorskí Rusi východného ritu.

Pri tejto poznámke s ľútosťou zaznamenávam smrť tohto znamenitého učenca, ktorého zjav mi navždy utkvel v pamäti z toho času, keď som mal to šťastie niekoľko ráz ho počuť prednášať na universite v Lipsku. Bol chlúbou tejto školy, poslucháči sa hrnuli k nemu. Aký bol výtečný učenec, tak bol i znamenitý uchvacujúci prednášateľ. Jeho obdivuhodná znalosť kultúrnej a politickej minulosti i prítomnosti národa nemeckého, jeho jasný rozhľad a úsudok o udalostiach a ich význame bude iste nemálo chybieť jeho národu v týchto pohnutých časoch, keď sa robí historia národov a štátov na dlhé časy. Umrel tiež ako obeť vedy a vojny, nákazu si pritiahol, keď študoval vojensko-politické pomery vo Flandrii, obsadenej nemeckým vojskom. Hlavné jeho dielo je 11-svázková „Deutsche Geschichte“.

Drinopol), Albániu stvorili (za cenu mobilizácie našej monarchie), ale si nevedia s ňou rady, daly jej knieža, ale ten ušiel, — a na Balkáne je neistejší stav, ako bol prvej. — Belgicko vtrhly do vojny, Hollandsko a Švajčiarsko po zuby ozbrojené musia strážiť svoju neutralitu. Veľké moci dvoria malým štátom balkánskym, hrozia i sľubujú hory-doly — na darmo. Úzavretia vážnych diplomatov veľmocí nestály nič, veľmoci sa pobily pre dva malé štáty (Srbsko a Belgicko), a vojna sa vedie i o nádejný tretí, o Poľsko, ale ani jedna veľmoc nevie a nechce vedieť, čo s ním bude, či vôbec a ako ono má byť.

Hlásala sa — úprimne alebo farizejsky — *éra svobody malých národov,* ktoré by, hoci pod útorstvom veľkých, dospely a došly k právu, samostatnosti. Za doklad toho stvorili Albániu, ale to je mŕtvo narodené dieťa. A tu sú sto ráz vzdelanejšie, jednotnejšie národy v Europe, a pod nijakým útorstvom nemôžu prísť k samostatnosti aspoň takej, aká sa nasilu natisla Albáncom; tam je na pr. otázka írska, elsasská, poľská, česká, macedonská atď.

Mnoho sa hovorilo o spoločných medzinárodných *záujmoch triednych* (Klasseninteresse", naproti „Rasseninteresse"), že na pr. aristokracia anglická a aristokracia pruská má viac spoločných triednych záujmov, ako aristokracia a robotnícke triedy jedného a toho istého národa alebo štátu. Podobné spoločné záujmy finančnej aristokracie a majetnej buržoá vo všetkých štátoch bývaly tiež považované za dosť silné odolať národným alebo akýmkoľvek štvaniciam k vojne. To všetko vyšlo celkom na zmar: dnes práve aristokracia anglická sa mimoriadne silne obetuje vo vojne proti militarizmu pruských junkerov, a finančné kniežatá toho istého mena (Rotschild) vo Viedni a Berlíne na jednej, v Paríži a Londýne na druhej strane umožňujú peniazom ďalšie vedenie vojny.

Nie menej a ešte prekvapujúcejšie sklamaly tak mnoho spomínané heslá o spoločných *záujmoch a cieľoch medzinárodného socialismu a demokracie,* a o ich sile. Heslo Internacionály „Proletári sveta, spojte sa!" malo vždy i ten význam: proti vojnám štátov, vedeným kapitalistickou buržoázou. A proletári, o ktorých kožu najviac ide, aspoň ich vodcovia, aplaudujú svojim vládam vo Francúzsku práve tak, ako v Nemecku, — na oboch miestach, kde majú najväčšie strany v snemoch. Ešte azda najdôslednejšie chápali svoje heslá socialisti v Rusku; aspoň odsúdenie mnohých to dokazuje.

Idealisti moc očakávali i od *medzinárodného pohybu mierového.* I vykonalo sa jedno-druhé, no veľké porátanie veľmocí sa nezamedzilo. Ktorí dúfali stály pokoj i popri všetkom militarizme, a či *práve* ohľadom naň, — boli, vidno, nenapraviteľní snilkovia. Teraz sa azda naučia, že sud pušného prachu v pivnici je naskrze nie zabezpečením proti ohňu.

Viac pravdepodobnými sa zdaly náhľady, že moc a povýšenosť, všeobecnosť a spoločné *pestovanie vedy a umenia,* čo obyčajne menujeme *vzdelanosťou,* prispejú k udržaniu pokoja. A — pri slabosti kresťansko-mravného citu — v tomto bode sme sa dožili najzahan-

bujúcejšieho sklamania, keď vidíme, ako učenci najpovestnejších mien, ktorí prvej ruka v ruke pracovali, a to i učenci najobjektívnejších vied (prírodných a technických), sa na vzájom ohovárajú, vytvárajú z akademií, temer sa zriekajú všetkej spoločnej ďalšej práce i v budúcnosti a po vojne. Pri umelcoch to menej bije do očú, oni vždy bývali a sú náruživejší, dnes milujú, zajtra hania.

Zo všetkého najhlavnejšie je, že i mnohí celkom reálni ľudia, ako obchodníci, veľkopriemyselníci, finančníci, národno-hospodári vážne mysleli, že takáto vojna medzi europejskými veľmociami dnes je nie možná pre ohromnú, dosiaľ celkom bezpríkladnú *spletenosť* ich *národno-hospodárskych stykov a záujmov*. Výmena i surovín i výrobkov je taká vzájomná a nezbytná, kapitále sú také smiešané, premávka tak sblížila najviac práve europejské národy medzi sebou, medzinárodné poštové, telegrafické, železničné, loďné spojenia sa dokázaly natoľko užitočnými, rozličné hospodárske záujmy sú také spletené, že takáto vojna veľmocí by bola absolútne nesmyselnou, nielen pre premoženého, ale i pre víťaza cele neužitočnou, ba škodlivou, ba bola by vraj z čisto finančného a živnostného ohľadu nemožnou, — tak sa myslelo ešte len pred rokom. Nad slnko jasnejšie to dokazoval Normann Angell vo svojej povestnej knihe „Veľká Illúzia", že všetek „prospech" takej vojny by bol len klamom, a preto že ani jedna veľmoc nemá záujmu na takej vojne.

Ak na iné ani nie, tak aspoň na takéto ozaj reálné dôvody boli sme sa hotoví spoliehať. A hľa, všetky sny o pokoji boly illúziou. Najindustriálnejšie a najkapitalistickejšie štáty Europy za niekoľko dní vrhly sa do vojny, a kadiaľ prvej s jedným železničným lístkom v ruke, v jednom a tom istom vozni pohodlne a pokojne precestoval človek celý kontinent, poltucta krajín, — tadiaľ dnes pod zemou, na zemi i v povetrí vedie sa vojna a vtáčik neprereletí beztrestne.

Konečne všetok *medzinárodný život intelligentných vrství národov* za posledných štyridsať rokov nás akosi kojil tou dôverou, že medzi týmito národmi nie je možná, že bola by priabsurdná takáto vojna. Všeobecná rozšírenosť svetových rečí, známosť ich literatúr i v pôvodných rečiach i v prekladoch, katedry týchto rečí na všetkých vysokých školách, vzájomnosť universít a ich poslucháčov, veľmi rozšírený zvyk cestovania, turistiky, navštevovanie cudzozemska, skrze všetko to nadpriadané a pestované spoločenské styky, cele všenárodný záujem o vedu, umenie a športy, so všetkým tým spojené rozličné internacionálné vedecké (prírodovedecké, filozofické, lekárske atď.) sjazdy, umelecké predstavovania (Shakespeareovské, Wagnerovské hry, spevácke zápasy, atď.), športové olympiady, — toto sú hlavné zjavy toho. Všetkým tým sa vyviňoval — i popri všetkých národných špecialitách — akýsi *všenárodný cit a duchovné spoločenstvo intelligencie* všetkých kultúrnych národov, ktoré je ťažko presne určiť a označiť, ono nemá nijakých písaných pravidiel, ale tak sa nám zdalo, že to bola akási skutočná sila, ktorá vyrovnávala rôznosti v rasových a národno-kultúrnych zvláštnostiach, a že ja-

vila sa zčiastky ako výsledok dosavádneho, zčiastky ako podklad budúceho všetkého povedome pestovaného medzinárodného spoločenstva v práci vedy, obchodu, sociálneho sbližovania a tak i mierových snáh.

A hľa tí, ktorí ešte pred rokom priateľsky sa vítali na svetových letoviskách, ktorí spolu putovali na končiaroch Álp a púšťach Afriky, ktorí na olympiadoch športu ako priateľskí zápasníci stáli si oproti, ktorí spolu zápolili o veniec prvosti v rozkošnom umení spevu, ktorí v Hellade spoločne sa oduševňovali na krásach antického sveta, ktorí na ďalekých ostrovoch a púšťach spoločne skúmali beh bludíc, ktorí spoločne hľadali lieky na hrozné choroby, podrývajúce ľudské životy, ktorí v najšľachetnejšom zápale spolu rozširovali najvyššie pravdy duševného života a mravnosti, tak ako ich Kristus kázal, prostred protivenství prírody i surovosti ľudskej: — tí dnes s vražedlnou zbrojou v ruke stoja jeden proti druhému a jediná túžba ich je, — aspoň vraj má byť, — zabiť, práceneschopným urobiť toho, s ktorým sa prvej priatelil, s ktorým prvej šľachetne zápasil, tešil sa, pracoval, za ktorého prvej v páde potreby bez rozmýšlania by bol i život postavil na váhu.

III. Historicko-politické predpokladania.

Ako sú politicko-spoločenské predpokladania úplne desavované, tak i v samom slúčení terajších dvoch táborov vidíme veľké protivy a skutočnosť priniesla sklamanie ohľadom mnohých historicko-politických predpokladaní.

Spomínaly sa často *dynastické sväzky*. Schôdzky panovníkov radosťou naplňovaly poddaných. Ešte pár dní pred vypuknutím vojny cisári ako milujúci sa bratanci si vymieňali telegrammy. Dnes v najbližšom príbuzenstve stojace panovnícke rodiny (nemecká, anglická, ruská) vedú medzi sebou vojnu. A vierou i nie dávnymi tradíciami rozdielne dynastie Habsburgovcov a Hohenzollernovcov sú v jednom tábore. Naopak, nemeckého rodu tri dynastie na Balkáne ostaly aspoň v neutralite a nepospiechaly, ako sa mohlo očakávať, na pomoc Nemecku.

S týmto súvisia i *tradicionálné pomery štátov* vôbec. Historická, najmenej rečeno nesympatia Anglie a Francúzska, ktorá sa ešte v poslednej vojne Francúzov s Nemci r. 1870/1 javila, dnes sa zmenila na vrelé priateľstvo. A oba tieto najliberálnejšie štáty sú v jednom tábore s ruským, tak vykričane absolutistickým. Ak kde, tak medzi Nemeckom a Ruskom bolo tradicionálné priateľstvo; nikdy nemaly vážnej vojny medzi sebou, pred sto rokmi spolu vybojovali neodvislosť Pruska a tak položily základ k jednote a moci Nemcov, pamiatku bitky pri Lipsku pár mesiacmi pred vypuknutím dnešnej vojny veľkolepe slávily. A dnes sú tieto dva štáty znepriatelené na dlhé časy.

Ale nad tieto tradicionálné priateľstvá väčší vplyv majú skutočné *štátné smluvy a spolky*. A tu mocný trojčlenový spolok pri

prvej vážnej príležitosti ostal dvojčlenovým spolkom, ba v desiatom mesiaci vojny urobilo Taliansko práve to, proti čomu mala byť naša monarchia trojčlenovým spolkom zabezpečená. Kdežto dohoda (entente) troch veľmocí, takých rozdielnych, stala sa pevným sväzkom, pomerne rýchle skutým, a, aspoň dosial, dokazuje veľkú pevnotu, hoci koloniálné a hospodárske záujmy jej členov boly a sú veľmi rozdielne, ba protivné.

Ale i nad diela diplomacie maly vlastne vždy väčšiu silu prirodzené *geograficko-politické záujmy*. Tieto sa dokazujú v pevnej jednote našej monarchie a Nemecka, ktorá práve od času sjednotenia a zmocnenia Talianov drží pre Nemcov Triest, ako ich bezpodmienečne potrebný prístav na Stredozemnom mori; dokazujú sa v priateľstve Belgie a Francúzska; dokazovaly sa v dávnom priateľstve Anglie, Francie, najnovšie Nemecka ku Turecku aby sa Dardanelly nedostaly do moci Rusov. Dnešná vojna i v tejto veci javí dosť opačné úkazy. Na pr.: tí, ktorým najväčšmi bolo v záujme, aby Adria v užine Otranto nebola zavretá jednou mocou, totiž Austria a Srbsko, nevedely sa o pokoji dohodnúť, a Taliansko sa zahniezdilo už na východnom brehu užiny, a ak tam ostane, pri ďalšom vývine vojenskej techniky môže ju delami o krátky čas s oboch bokov úplne zavrieť. Tí, ktorí na Balte akokoľvek, ale musia nejako spolu žiť, Nemecko a Rusko, po tradicionálnom priateľstve od nepamäti pobili sa. A dve veľmoci, ktoré majú najväčší záujem na tom, aby La Manche nebola opanovaná jednou mocou, ani teraz nemohly spolu ísť, ačkoľvek ich spor sa krúti vlastne len o jednu polonemeckú, polofrancúzsku provinciu (Lothringen), a „tertius gaudens“ je tu, Anglia ako čo by sa už pevne išla usadiť i na druhom brehu Kanála. Ohľadom Bosporu tí istí, ktorí v Krymskej vojne odtisli Rusov od Carihradu a priechodu do Ägejského mora, dnes sami dobýjajú pevnosti Dardaniell pre Rusko. Svojej tradícii verné ostáva iba Rusko v svojom boji proti Turkom.

IV. Predpokladania o vedení vojny.

I sám spôsob vojny pre jednotlivé národy ako i vcelku priniesol trpké sklamanie pre mnohých.

V europejských štátoch povstaly, boly vybojované a uplatňované *heslá o vnútornej svobode,* o ústavnom sebaurčovaní národov, o význame parlamentarizmu, o zastupiteľstve ľudu, o majestáte národa, o zodpovednosti vlád. Tieto svobody a práva boly vnútorne tým väčšmi prízvukované, čím väčšmi sa hlásaly na vonok absolútna neodvislosť a samostatnosť štátu. A videli sme v júli minulého roku, že ustanovenia vlád a kroky diplomacie v najvýznamnejších veciach, ako je vojna, dialy sa temer bez výnimky v úplnej tajnosti, obchádzaly, alebo aspoň bezpodmienečne predchádzaly zastupiteľstvá ľudu, snemy, — a národy boly postavené pred „fait accompli“ vyhlásenej vojny.

Do zunovania boly spomínané frázy, že *militarismus,* pohlcujúci ako moloch mozole národov, je najlepšou zárukou pokoja dľa

hesla „si vis pacem, para bellum". V skutočnosti vraj každý štát chcel „pacem", a — prišlo „bellum", a to v takých rozmeroch, ako svet ešte nevidel. Militarizmus nie že nezahatil vojny, ale ju svojou prirodzenou fyzickou váhou skôr zapríčinil. Ba vidíme čudný zjav, že, ako na pr. udajne v Rusku, vojenská strana i proti vôli panovníka, „najvyššieho pána" vojska, vynútila vojnu, — o vôli snemu, zástupcov ľudu škoda i len hovoriť. A to nebol jediný pád. Dejepisci tejto vojny budú mať vážnu a zajímavú úlohu posvietiť medzi inými príčinami vojny i na vliv a tlak čisto vojenských kruhov, a bude to iste poučné pre určenie toho stupňa, na akom sa nachádzaly vnútorné pomery, svobody, práva, ústavy jednotlivých národov, štátov, vlád a parlamentov v čase vypuknutia vojny. Vo vojne samej potom už, rozumie sa, militarizmus javí sa cele prirodzene ako najvzácnejšia a najpopulárnejšia inštitúcia každého národa.

Úplne treba uznať význam a cenu genfskej smluvy Červeného Kríža a iných konvencií. No táto vojna dokazuje, že rozličné *medzinárodné politické a mravné záväzky* a idealistické predpokladania tiež nestoja moc. „Lex suprema" ostáva vždycky len politický alebo čisto militaristický záujem štátov. Dokazuje sa stará pravda politická, že „najlepšie právo je sila". Svedčí o tom vtrhnutie Belgicka do vojny, mnohoraké narušenie medzinárodných konvencií o vedení vojny, franktireurstvo, upotrebovanie striel dum-dum, dusivých plynov, spôsoby suchozemného i morského bojovania.

Vôbec úplne a biedne sklamaly všetky, — nie smluvy, veď o tom, kým budú vojny, nikdy nemôžu byť zaväzujúce smluvy, — ale *idealistické predpokladania* dobrých a pokojných ľudí, ktorí mysleli, že ak i bude vojna, tak medzi najcivilizovanejšími národmi Europy nikdy nebude taká divá, ako prvej — že vo vojnách XX. stoletia budú skutočne len vojaci bojovať proti vojakom, že len oni, k tomu určení, budú trpieť, — že civili, neozbrojení, budú len, hoci užialenými, divákmi zápasu svojich bratov. Franktireuri, upotrebovanie civilov ku kopaniu šiancov a k iným robotám, ba čo ďalej to väčšie priťahovanie žien ku službám vojenským od bojovných žien Čiernej Hory až po anglické sufražetky, — pustošenie pokojných miest a dedín, to takzvané „vyprázdňovanie" krajov bojišťa svedčí práve o opaku tých snov.

I tak sa hovorilo, že *ľudský život* vo vojnách bude lepšie chránený, ako prvej. Čo vidíme? — Je vojna medzi najvzdelanejšími národmi Europy, a na vidiekoch, ba v celých veľkých provinciach, kadiaľ sa pohyby a boje vojsk odohrávajú, hynie všetko, trpí zem, zver i človek, stá a tisíce dedín zmizlo s povrchu zeme, — nič nie menej, ako v bojoch žoldnierov a landsknechtov v Tridsaťročnej vojne.

Iba jedno nesklamalo v ničom. V historii od najstarších časov až podnes vidíme *stály postup v počte bojujúcich*, aspoň u národov Europy, odkedy sú stále osadené vo svojich krajinách. Niekedy sa

stalo i to, že králi bojovali vlastnoručne, neraz súboj vodcov a kniežat rozhodol celú vojnu, čo iste bolo rytierske a nie najhoršie riešenie sporu. Bojovali vtedy šlachtici, istá kasta, alebo trieda národa, ktorej bolo vojenčenie povinnosťou, ba privilegiumom. Neskoršie králi začali najímať dočasné, potom i stále vojsko žoldnierov, v ktorom illustris spoločnosť šlachticov podržala si miesta vedúce, ale neštítila sa prijať medzi seba i neznámeho alebo nízkeho pôvodu nájomníkov a dobrodruhov, ktorí tomu slúžili, kto im lepšie zaplatil. Tak sa bojovalo v XVI. a XVII. storočí (švajčiarski, škótski žoldnieri, nemeckí landsknechti, uhorskí hajdúsi). Od začiatku XVIII. storočia čo ďalej to väčšmi rastie sila stálych armád, vojaci sa verbujú i z kruhov ľudu, dobrovoľne, ale už i násilne. „Verbunky“ a „lapačky“ sú ešte v pamäti. Francúzski a pruskí králi tvoria veľké, stále cvičené armády, za nimi i Austria, Rusko. Vo francúzskych vojnách koncom XVIII. storočia sa vojny stávajú vecou celého národa, uvádza sa všeobecná vojenská povinnosť. Panovníci čo ďalej to väčšmi apellujú na svoje národy. Tak francúzska vláda roku 1792, Prusko roku 1806 a 1813; tak vedel geniálny Napoleon všetky, posledné sily svojho národa shrnúť na obranu svojej padajúcej moci ku Lipsku a ku Waterloo. V jeho vojnách státisícové armády už neboly zriedkavosťou.

Po revolúciach a uvedení ústav všade rastú národné armády. Roku 1870 Nemci už asi jeden million mužov poslali na frontu. Odvtedy militarizmus sa vzmáhal úžasne a armády rástly o prekot. Všeobecná branná povinovatosť sa využíva do krajných hraníc. Francúzsko stále snižuje požiadavky na fyzickú schopnosť svojich rekrútov, len aby mohlo držať krok s Nemeckom. Všetky štáty poukazujú na nebezpečie Ruska s jeho vraj „nevyčerpateľným“ materiálom mužstva. I malé štáty so zabezpečenou neutralitou (Švajčiarsko) a bez všetkých ďalších národných ašpirácií (Belgicko, Hollandsko, tri severné štáty) zbroja stále. Horúčka zbrojenia zasahuje malé štáty tak, ako veľké. Roku 1912 štyri malé balkánske štáty, počitujúce vtedy sotva so 12 millionov obyvateľov, vystavily proti Turkom armádu sotva menšiu, ako Nemci roku 1870. Iba Anglia nezaviedla všeobecnej povinnovatosti vojenskej, ale jej neveľká suchozemská armáda stojí tiež toľko, ako iné veľké armády, a jej námorná sila a prevaha na mori je jednou z hlavných príčin jej sporu s Nemeckom.

Dnešná vojna priniesla rekord millionových armád. Pokrok v tomto ohľade je dôsledný, a iste neprekvapuje nikoho, že dnes sa všetko mužstvo od 19. do 50. roku berie do služby. Jednako toto napnutie síl je pomerne menšie, ako bolo u francúzskeho národa za vojen Napoleona. Pravda, jemu môžu Francúzi i ďakovať začiatok fyzického úpadku svojho po ohromnej ztrate krvi. Takýto účinok bude mať iste i dnešná vojna, ak v takomto tempe ešte dlhšie potrvá, — ako sa to pri jej ohromných rozmeroch i dá predvídať. Iste je pováženia hodné, že už teraz sa povoláva i najvyšší možný vek, a berú už i najmladšie ročníky, opätovným assentovaním sa berie všetko, čo ešte koľko-toľko súce, ba — ako sme

nedávno čítali, na pr. v Nemecku pomýšla sa i na to, aby nejako i ženské boly pritiahnuté ku povinovatej vojenskej službe. Vo vývine militarizmu ako brannej moci krajín dnešná vojna predstavuje len cele dôsledný a — pri daných okolnostiach vnútorných a medzinárodných — i cele nevyhnutný postup. Môžme byť zvedaví, či a aký „pokrok“ v militarizme nám donesú výsledky tohto svetového zápasu. Zrušenie militarizmu, o čom idealisti snívajú, veru sotva.

K vôli úplnosti, čo všetko sklamalo a prekvapilo ľudí pri tejto vojne, nech sú spomenuté ešte *niektoré zjavy* z jej dosavádneho vedenia a výsledku, o ktorých sme zakaždým počuli, a menovite tie, ktoré sú politického a čisto vojenského rázu.

Najbližšie sa nás týka, že naša monarchia dokazuje väčšiu silu, nežli sa mnohí nazdali. I pri všetkej istote o prvotriednej moci Nemecka predsa ďaleko presahuje všetko očakávanie to, že ono i s našou monarchiou spolu proti takej veľkej presile nielen že drží svoje miesto, ale víťazne napreduje na všetkých frontoch. Nie menej pozoruhodné je obratné manévrovanie nemeckej námornej sily. Odvážlivosť a boj podmorských člnov, dosiaľ nevídaná artilleria, nápady zeppelinov sú čisto vojensko-technické veci, ktorými Nemci prekvapili svet. Podobne prekvapujúca je sila, s akou sa Turecko — po porážkach blízkej minulosti — sobralo a vydržalo dosavád nápady spojencov v svojom centre, na východe i juhu.

Ale súčasne konštatovať treba i u našich protivníkov, že Francúzsko hneď pri prvom, celou silou vykonanom nápade Nemcov, ako i Srbsko na juhu, postavily väčší odpor, ako sa vopred myslelo. Mnohí rátali na revolúciu v Rusku, čo sa nestalo. Prekvapujúce je, že Anglia sohnala toľkú armádu, že kolonie brittské i India nielen že sú v pokoji, ale dokazujú až nečakanú prítulnosť k matkekrajine a dávajú i skutočnú pomoc; taktiež, že domorodé truppy brittské i francúzske mohly byť z kolonií vytiahnuté a upotrebené na europejskom bojišti. Tiež sa nedá tajiť, že Izlam ako celok naskrze nedokázal tej spojujúcej a výbojnej sily vnútornej, ako sa myslelo.

Vo všeobecnej vojne tejto dosť je prekvapujúce, že ostatné balkánske štáty nedaly sa vtrhnúť do boja, hoci sú blízko interessované pri požiari, lebo sú so všetkých strán obkľúčené ohňom. Dosiaľ aspoň je tak; pravda, proti novým prekvapeniam niet zabezpečenia ani na jednej strane.

Konečne celkom iste sa verilo, že ak by prišlo ku konfliktu veľmocí europských, vojna takáto bude veľmi krátka, že moderné vyzbrojenie, všetky technické prostriedky vojenské spôsobia také veľké spustošenie, že i najposlednejšie rezervy sa skoro vyčerpajú a prirodzene nastane vysilenie a pokoj. O tejto teorii nás už posledná balkánska vojna učila pochybovať. Podobne sa myslelo, že hospodársky a peňažnícky nebude možno dlhšie viesť vojnu, ako

za dva-tri mesiace, najviac za pol roka. Ešte na začiatku tejto vojny učení teoretikovia štatistikami dokazovali, že zima (už ako minulá!) musí priniesť koniec vojny čisto z hmotných príčin.

Ale vo všetkom prišlo sklamanie. Nerátalo sa, že človek i vojenská obranná technika vie sa vo všetkom obdivuhodne prispôsobňovať novým, i najeffektívnejším spôsobom offenzívnej vojenskej techniky. Nedalo sa vopred predvídať, že kapitalistické a industriálné štáty si budú vedieť finančne a hospodársky tak veľmi pomáhať; ohromné vnútorné vojenské požičky, ústredné štátné zorganizovanie hospodárskej správy, napnutie a najúspešnejšie vyúžitkovanie hmotných i duševných síl, obdivuhodné prispôsobňovanie celej ústrojnosti štátnej k daným okolnostiam robí opravdové divy, čoho najvýznamnejším príkladom je náš spojenec Nemecko.

A tak vojna, vedená s „najvýkonnejšími" vojensko-technickými prostriedky pod zemou i nad zemou, na suchu i na vode, trvá už bezmála rok, a — ešte ani výhľadu niet na koniec.

V. Základy a výhľady vojny.

Shrnúc všetko, čo sme v predošlých odsekoch povedali: zdalo sa pred rokom, že takáto vojna by bola v každom ohľade absolútne neľudskou, nekresťanskou, europejských národov a ich vzdelanosti nedôstojnou, temer nemožnou z rozličných príčin, že by bola neodôvodnená, nepotrebná, bezcieľna, nemravná; ďalej že ak by už bola, tak že by bola pomerne parlamentárna, totiž rozhodnutá zástupcami ľudu, a že by bola pomerne humánna, a čo hlavné: že by bola krátka. A vidíme, že sa strhla vojna, taká, akej sme sa obávali, a protiva takej, akú sme si ju predstavovali, že bude, ak už predsa by mala byť. A do takejto vojny dali sa strhnúť — nie, zrovna skočily najkresťanskejšie, najvzdelanejšie, najústavnejšie národy Europy.

Vojna táto javí sa preto ako znihilovanie temer všetkého, čo sme spomenuli ako božské, kresťanské, konfessionálné, ako tradície plemien, národov, dynastií, štátov, politiky, ako vzdelanosť a svázky i predpokladania mravno-sociálné, ústavné. Všetko to sú vlastne sny. Človek ostáva vždy len človekom, a: vojna je a bude vždy vojnou.

Čo vlastne zapríčinilo dnešnú svetovú vojnu, v čom bola chyba vo všetkých spomenutých predpokladaniach, čo sú tie mravné nedostatky a poklesky jednotlivcov i národov, v čom sa zaostávalo a v čom preháňalo, kedy a ako sa mýlili alebo chybili repräzentanti dynastií alebo ľudu, národov alebo štátov, massy alebo ich povolaní či nepovolaní vodcovia, — a konečne my všetci v čom sme z nevedomosti, alebo z idealizmu, alebo z predpojatosti mýlne alebo neoprávnene verili, dúfali, o tom všetkom teraz nemožno hovoriť, lebo by to viedlo ku kritike, aká je teraz nie na mieste. Už i preto nie, lebo, čo hlavné, dnes, kým vojna trvá, nikto, ani panovník, ani ministri, ani snem, ani ulica, ani tlač, ani vojsko, — ba ani len historik, — ani tu ani tam, nemá a nemôže mať dostatočného roz-

hľadu a potrebnej objektívnosti úplne pravdive poznať a posúdiť hmotné i duševné príčiny a základy tejto vojny.

Ale už teraz možno očakávať tri hlavné gruppy, do ktorých sa príčiny tejto vojny dajú shrnúť, a to sú: a) najužšie národno-rasové záujmy jednotlivých národov (Srbi, Francúzi, Poliaci, Taliani); b) historické záujmy jednotlivých štátnych formácií a dynastií (naša monarchia, Belgicko a, ako ideál: Poľsko); c) geograficko-premávkové, koloniálno-hospodárske, tedy najprirodzenejšie a najfyzickejšie záujmy národov a štátov (morské cesty: La Manche, Adria, Bosporus, Gibraltar, Suez, kolonie: Marokko, Egypt, Mesopotámia, kolonie Belgicka, nevyhnutná expanzia Japonska). Pred týmito príčinami a otázkami národného a hospodárskeho bytia musely ustúpiť všetky iné ohľady a záujmy duchovné, mravné, kultúrné, áno i v širšom smysle rasové, ba neraz i rozličné záväzky štátné.

Veľké náboženské a konfessionálné boje už i pominuly. Čo sa dnes v takomto svetle javí, je skôr len rúškou hospodársko-politických záujmov, na pr. kresťanský Stambul a kríž na Hagii Sofii znamená len vládu nad Bosporom.

Čas najväčších sociálnych bojov ešte neprišiel. Revolúcie XVIII. a XIX. storočia boly domáce boje, slúžiace k zbudeniu a rozvinutiu národného citu, ktorý i štátny princíp naplnil sa novým obsahom. Isté je, že dnešná vojna štátov prinesie i nové, obsažné sociálné reformy, — nie z citových alebo ideálnych príčin, ale z praktickej nevyhnutnosti: upevniť štát vnútorne, rozvinúť jeho sily, práve po takejto pustošiacej vojne, a tak posilniť ho i na vonok.

Čo sa dnešné boje i ako najúplnejšie skončia, čo i privedú k ohromnému vysileniu a odkrvácaniu, — ako vari idú, — čo i dovedú k premoženiu jednej alebo druhej strany, alebo čo sa i udrží doterajšia rovnováha veľmocí, — čo pri robení mieru bude i najúprimnejšia vôľa ku spravedlivému riešeniu otázok cieľom stáleho pokoja pre všetkých: sny, že táto vojna bude „posledná", ostanú len snami a túžbami.

Lebo všetky tie trojaké otázky ostanú i na ďalej. Ani v Europe ich nebude možno cele riešiť; a ak i áno na čas, prirodzený vývin donesie nové zmeny a nové komplikácie. A čoby aj boly riešené v Europe, ostanú inde, na pr.: národné a rasové záujmy v Indii, v Číne; čo viac, tu môžu ešte i náboženské momenty pristúpiť; hospodárske záujmy budú mať štáty vždy okolo Suezu, Gibraltaru, Panamy a iných podobných miest; otázka kolonií ostane pre všetky štáty tvrdým orechom, tak pomer Indie a Brittska, Japonska a Číny, Japonska a francúzskych, anglických kolonií, menovite Austrálie, Unie a Kanady, tam sú idey panamerikanizmu, áno už i panaziatizmu, ani nehovoriac o „žltom nebezpečenstve", ktoré tak hrozive predstavoval sám nemecký cisár. A keď tam budú spory a boje, čo ako ďaleko, či to Europa, ako preťažený, nervózny mozog sveta, nebude cítiť?

Lebo isté je, že čo ďalej, to výlučnejšie rozhodujú hospodárske, štátné, najviac ak najužšie národné záujmy. Mravné idey kresťan-

-stva sú odkázané len na službu: trochu mierniť barbarizmus vojny, a najviac: výrazmi o práve, spravedlivosti zakrývať pravé hmotné ciele a záujmy. A to je i celkom prirodzené. Zbrojou môžem prinútiť protivníka, aby mi prepustil zem, majetok, azda môžem ho prinútiť opustiť i svoj jazyk, ale mravné hodnosti vydobyť a upevniť možno len pokojnou prácou, láskou, sebaobetovavosťou.

Ale práve že mravnými heslami zakrývajú sa hmotné záujmy, to svedčí, že ľudstvo, čo i nepovedome, v hĺbke svojho povedomia predsa oné pokladá za vyššie. A to dáva nádej, že čo ako pomaly, klátivo, čo s koľkými sklamaniami a obeťami, ale že predsa za tými mravnými zásadami ide ľudské pokolenie vo vekoch stá a tisícov rokov, vo všetkých politických a hospodárskych bojoch, vo všetkej záplave slz i krvi bližných.

Bájky.

1. Pýcha zeme.

Zem, naša mať, raz veľmi pýšila sa,
že ona je vraj hviezda vyvolená,
jej všetko malé, morá po kolená,
ju jedinú že vychovala krása;
a človeka zas ona vychovala,
by oslavoval rúk jej veľké diela;
ba väčšej hviezdy ani nevidela,
ač vesmírom sa veky kotúľala.
Počúva mesiac, chladný mudrc neba,
a vraví: „Tebe okuliarov treba
a budeš, ako ja, tiež skromná, krotká.“
Zem urazená slnko súdiť volá:
„Ty posvieť, čo som, pravda nech je holá.“
— „Si vo vesmíre nepatrná bodka.“ —

---

2. Kométa.

Nedávno, vlani, s dlhoročnej púti
Kométa vrátila sa ku materi,
však kuknúc na zem raz-dva s netopiery,
zas tajnou cestou boh vie, kam sa rúti.
Keď bola tu, materi rozprávala,
čo zkúsila a aká je vraj rada,
že lietava, kde slnko nezapadá,
tu iba mátoh nočných by sa bála.
„Už mátoh niet“, tak zem jej vysvetľuje.
„A ktože sa to tam pod krížom ruje?

Hlaď, zo železa ostré kliny kujú...
Veď ľudia majú v poli dosť roboty —
to mátohy sú, prišly od Golgoty..."
— „Tam ‚in hoc signo vinces' vyučujú." —

3. Stará a nová kniha.

Tá veľká kniha, ktorú Písmom zovú,
za roky v kúte prachom zapadala,
a na polici vo sne nezbadala,
že ľudia majú v rukách knihu novú.
Raz malou mýškou zobudená vidí
na stole novú, ale v zlatom rúchu,
i pošle ku nej s pozdravením muchu,
— bo stará hrdú osloviť sa stydí —:
„Ó, šťastná som, že zveš sa mojím menom,
ty kniha kníh v tom rúchu drahocennom;
viem, ľudia dní si, nocí neľutujú,
vždy vyčitujúc zlaté pravdy z teba,
holubom božím donesené z neba!"
— „Mňa nečítajú, ale — kritizujú." —

4. Testament samotára.

Smrť zrazu prišla, ešte nečakaná,
nuž prekvapila vravou samotára,
čo o svoje sa iba ticho stará,
a jednako to návšteva je planá.
„Píš testament: buď dobročiniteľom,
a potom hajde! sadneš mi na plecia,
viem, nezavážiš, zlaté mávam vrecia;
píš, poruč priateľom a veriteľom..."
„Či, tetka, už?" — „Ja zuby nepozerám,
rad-radom kvety, zrelé klasy sbieram."
Samotár píše na kúsok papieru:
„Porúčam smrti všetky svoje statky,
priateľom zvyšok na záloh pamiatky..."
Smrť pošla v hneve cez kľúčovú dieru.

5. Smrť a čert.

Smrť s čertom smluvu spečatili boli,
že za rok dajú ľuďom pokoj svätý,
on pôjde slúžiť, navaľovať kláty,
a ona zožne všetko zbožie v poli.

Hej, bol to život bez žiaľov a psoty:
omladli starci, spustly cintoríny,
dňom-nocou mlely na koláče mlyny,
len hrobár umrel hladom bez roboty.
Čert, nedoslúživ, prišiel na ponosu:
„Smrť, nevydržím, ber tú svoju kosu,
bo človek bez nás čudák rozmaznaný.“
„Mlč, stávka stojí, veď rok neutiekol,
ja spýtam sa...“ A človek jej odsekol:
„O, kde si ráj, kde — strome zakázaný?“ —

Somolický.

Z pozostalosti Jána Chalupku.

(Narod. 1791, † 1871.)

V Slovenských Pohľadoch (1907, str. 591—599) z vlastných rukopisov Jána Chalupku podal som už niekoľko jeho piesní. Od tých čias pozostalosti tejto prišlo mi do rúk ešte viac, pokračujem teda v uverejňovaní.

My, čo sme starší, milo rozpomíname sa na Jána Chalupku: i ako spisovateľ, i ako kežmarský professor, brezniansky kňaz a administrátor preddunajskej superitendencie bol úctyhodným činiteľom slovenskej duchovnej renaissance. Ale sme temer ani nevedeli, že skladal i verše. Lebo mohlo sa myslieť, že študentské pesničky svojich veselohier on už našiel v živote. Pozostalosťou touto doplňuje sa teda fyziognomia Jána Chalupku ako literáta. No a z piesní jeho zazvučí nám tón národnej poezie slovenskej. V nejednej ozýva sa milá starina. Tiež vidíme, že v ňom mali sme posledného skladateľa slovenskej študentskej piesne.

3 a.

Svitaj, Bože, svitaj![1]

„Svitaj, Bože, svitaj! už vatra dohára
a už sa vyspala i moja fujara.
Vedno si budeme kráčať za ovcami,
Dunčo, poberaj sa! i ty pôjdeš s nami.“
Ovčičkám sa dávno driemoty prebraly,
kŕdeľ sa z košiara vydojený valí.
Chlapisko ako buk honelník ožije,
keď si dva črpáky žinčice zapije.

[1]) Text nie celkom totožný s vytlačeným 1907-ho na str. 597.

A už si fajočku zapeká v pahrebe,
Dunčo sa tej psiarky do chuti nastrebe.
Honelník zahvizdne, kŕdeľ sa poberá,
a on bystrým okom ovce poprezerá.
„Tá moja Bekeša kdeže sa podela?"
hľadá, hľadá — vidí, že mu okrivela.
Smutná naň pozerá, ledvaže sa hýbe.
„Zostaň, nebožiatko, zostaň pri kolibe...
Ovce moje, ovce, dolu do doliny!
tá moja frajerka chodí na maliny."
Hlasno sa fujara po grúni ozýva;
len čo sa ozvala, dievča za ňou spieva.
„Tú moju *Od seme!* Veronka, zaspievaj!
Ak tej nezaspievaš, radšej mi pokoj daj!"
Dievča onemelo, — „Hoj, to je nie ona!
Zasa ma sklamala falošná Verona.
Sľúbila, že krásne pero mi uvije,
zelený rozmarín, ružu i ľalie.
Sklamala tretí raz, viac ma neoklame,
takej falošnici klamať sa nedáme...
Ovce moje, ovce! ona ma nahala;
sľúbila, že príde, — slova nedržala.
Ona ma nahala, zanahám vás i ja,
nech vám tu žalostne môj Dunčo zavýja.
Mne bez nej ani mak môj život nestojí,
ak sa nezverbujem, pôjdem ja po zboji!"
Už je po radosti. — Šuhaj zarmútený
o valašku, bedár, stojí podoprený.
Darmo sa, oj, darmo po grúni obzerá,
na milej fujare trúchlivo preberá.

15.

Ovce moje, ovce...

Ovce moje, ovce, akože vás nahať,
keď ma tí stoliční idú na vojnu brať?

Nebudem vás viacej vodievať na pašu,
ani cez Poľanu večierkom k salašu.

Už ťa viac nevidím, ty moja Bakeša,
ani teba, Dunčo, oj, ani Kereša.

Gajdy moje, vy ste už vygajdovaly —
čo pri nich na Mitra chlapci tancúvali.

Tej mojej fujary, tej si z hrsti nedám,
za nijakú cenu nikomu nepredám.

Keď ste mi už moju slobodu odňali,
fujara ma bude tešiť v mojom žiali.

Akože vás nahať, moje grúne, hory?
keď vás nahať musím, veď ma žiaľ umorí.

A to bude moja posledná hodina,
keď teba opustím, zelená bučina;

a keď sa ty budeš po Ďure rozvíjať,
už ja budem v hrobe tmavom odpočívať.

16.

Boly to za časy...

Boly to za časy, keď sme sa obznali,
keď sme tam pod lipou spolu sedávali!
Radi sme sa mali v samej nevinnosti,
ale onedlho bolo po radosti.
Tá tvoja mamička sa našpehovala,
až ťa raz dozrela, keď si ma bozkala.
Od toho večera až hen do nedeli
nič jeden o druhom, nič sme nevedeli.
Dvere na dva skoky matka zamykala,
striehla ako mohla, ale keď zdriemala,
išlo sa na tanec, poddalas' mi rúčku,
a ja som ti zlatú podstrčil obrúčku.
A ty si tú moju svojou zamenila,
tak sa naša verná láska upevnila.
Matka odomrela, a my sme ožili
a po dlhom boji predsa zvíťazili.
Darmo je to, darmo proti láske brojiť,
keď sa dvaja verní v jedno chcejú spojiť.

17.

Od večera do rana...

Od večera do rana
moja milá Zuzana
túžobne ma čakala,
ej, ale sa sklamala.

Ja som išiel ku druhej,
súsede ovdovelej;
i tá že sa chce vydať
a mňa že by chcela mať.

Never, duša, každému
šuhajovi mladému,
najmenej študentovi,
to je šibal hotový.

Na mne živý príklad máš,
pozri len na môj rováš!
Už to šiestu milujem,
zajtra siedmu zverbujem.

Ak sa takto zamotám,
neviem, čo si počať mám:
či rad-radom ich pobrať,
či si ôsmu vyhľadať.

18.

V talianskej vojne.

Svitalo, svitalo, vatra dohárala,
po včerajšom boji chlapina zaspala;
a v tom zrazu delo
hrozne zahrmelo.

Po šírom tábore zástava previeva
a trúchlivým hlasom trúba sa ozýva,
hrmotná muzika
dolinu preniká.

Už sa celá čata dolu vrchom valí!
Veď nám tí Francúzi driemoty prebrali!
Benedek do kola:
„Hor sa, chlapci!“ volá.

Ledva to zavolal, každý v rade stojí,
s husáry pechota do ohňa sa strojí.
Kapitán ozve sa:
„Slováci, držte sa!

Chlapci od Zvolena, chlapci ako strela!
udrite na toho čerta nepriateľa!
Ktože sa ho bojí?
Napred, chlapci moji!“ —

„Bi ho! dus ho! mor ho!“ celá kričí čata,
hen od Solferina hnevom zaujatá.
„Veď ti ho vrátime,
keď sa pochytíme!

Ohnivá sa strela do jeho materi!
tá sedemcentová doňho nech uderí!
Veď mu posvietime,
keď sa doň vrútime.

„Chlapci od Zvolena, slovenská rodina,
hneď vám tá žiadaná uderí hodina,
kde mu náležite
chrbát vyprášite.“

Už bubon rachotí! nohu do stremeňa!
Von z pošvy do hrsti šablička brúsená,
víťazstvo a sláva
smelých očakáva! [1])

19.

Boly to za časy...

Boly to za časy, adta, szedte vette!
ktoré sme prežili na tom božom svete.
Škola naša bola poza školu chodiť
a švárnym dievčencom rad-radom lahodiť.
Večer sme lekciu na klin zavesili
a pri tous les trois papagáta honili.
Veru i bez Piťu bol tanec hotový;
nebolo ostrožiek — štrngaly podkovy.
Nebolo halušiek — boly obzerance;
keď nebolo sviečok — horely kahance.
A keď sme dostali voľačo pod zuby,
krumple boly naše pečené holuby.
Siedme prikázanie sa vždy neplnilo,
tu i tu na prsty sa dač prilepilo.
Keď nám pekár nedal *pikera* na bradu,
tu lačným ukázal žalúdok záhradu.
Dobrá noc, amice! — o hlade sa spalo
a o bryndzovníkoch celú noc snívalo.
Prišly vakácie — knihy pod lavicu,
do ruky lieskovú vzali sme palicu
a šli na špacírku z Kežmarku, z Prešova
do Turca, Oravy, Gemera, Liptova...
Či vidíš, ako sa tam z komína kudlí?
Ej, veď tie mamičky na nás nezabudly:
bryndzové halušky zďaleka voňajú,

---

[1]) Bola vytlačená v matičnom Národnom Kalendári na rok 1867, s podpisom: —pk—.

a chlapci s úsmechom na ne pozerajú.
Oj, toto je pre nás vítaná hostina!
A pinta na stole! — deus ex machina.

Boly to za časy, adta, szedte vette!
ktoré sme prežili na tom božom svete.

20.

Rozkvitla sa ruža...

Rozkvitla sa ruža,
ale darmo muža
v celom meste hľadáte:
chlapstvo šlo na vojnu!
za koho devojnú
dcéru svoju vydáte?

Jest jedon starý pán,
oprchlý tulipán —
ten by sa rád oženiť.
Keby privolila,
oko zažmúrila,
mohlo by jej dobre byť.

Žena prešibalá
muža starca mala,
on jej musel lahodiť.
Ona ho, čertica,
ako holubica,
znala za nosom vodiť.

21.

Zarastený, ako Žid...

Zarastený, ako Žid,
rád by sa dnes oholiť.
Veď ma žena oholí,
keď bude planej vôli!

Včera ma namydlila,
keď dvanásta odbila.
„Doma ženu mladú máš,
čo sa po noci túlaš?“

A dnes britvu priloží;
beda úbohej koži!

Neviem, čo mám urobiť;
nuž len sa dám oholiť.

Keď povieš dve-tri slová,
hneď je búrka hotová;
ak budeš nemý, hluchý,
neminú ťa tri buchy.

Ako bude, tak bude;
viem, že mi zle zahudie,
a ako mi bude hrať,
tak ja budem tancovať.

Veď tá búrka preletí
a slniečko zasvieti;
keď sa rano zvadíme,
večer sa pomeríme.

22.

Hore grúňom srna beží...

Hore grúňom srna beží;
mierim na ňu, srna leží,
  a nebožа z úboči
  srnča k matke priskočí;

mrnká, behá, čosi hledá.
Beda ti je, srnča, beda:
  už je mať na pokoji,
  tá ťa viac nepridojí!

Hladom ono umorené
behom sa do hory ženie;
  ide si ta druhú mať
  osiralé vyhľadať.

Zle sa stalo, čo sa stalo!
vo mne srdce zaplakalo:
  I ja, i ja dieťa mám;
  Bože, či ho odchovám?

23.

Anička, dušička...

Anička, dušička, kdeže si mi bola?
len čo vyzvonili, šiel som do kostola.
Dievčatá sa hrnú, len teba nevidno;
ej, akože mi je v tom chráme obidno!

Tie moje myšlienky blúďa kade-tade,
tu po Javorine, tu po vínohrade,
po hôrke, kde sme si jahody sbierali,
vieš, keď sme sa boli prvý raz poznali.

Neviem nič, čo sa v tom kostole robilo,
hlava sa krútila a srdce mi bilo.
Zhrešil som — musím sa zajtra vyspovedať;
neviem, čo mám tomu kňazovi povedať.

Najlepšie urobím, keď po pravde vyznám,
že ma ty rada máš, že ťa i ja rád mám.
Dnes večer prídem k vám, musíš ma rozhrešiť;
budeme sa spolu, ako vieme tešiť.

24.

Kde sa vzala, tu sa vzala...

Kde sa vzala, tu sa vzala,
už ma dávno dozerala
ako sokol, moja žena,
prešibalá od koreňa.
Len čo som do krčmy vkročil,
už ti ma ten sokol zočil:
mal som ja mať za hostinu,
ale ja fuk pod perinu!
Dosť sa ona nahľadala,
navolala, nadudrala.
A môj kmotor, furtáčisko,
vychytí jej to porisko,
čo ma ním obrábať mala —
hybaj! doňho sa oddala.
Ale ten na žart nebere,
schytí kmotru, zamkne dvere.
„Kmotra, čože vy to chcete?
Var' sa so mnou biť budete?
Krčmár! ešte za holbičku,
počastujem si kmotričku. —
Sadnite si sem ku stolu!
Toto vypijeme spolu.“
Žena pije, on nalieva;
on pripíja, ona spieva;
žena krotne, a — zadrieme.
A ostatné, — to už vieme:
keď sa do chuti vyspala,
viacej muža nehľadala.

Zmarený poklad.

(Z cyklu: C'est la guerre.)

M. Rázus.

Žil na západe človek veľkých túh,
od rokov, ako zlatá rúda v ohni —
tak horel jeho mnohoslubný duch,
— mnohoslubný duch.

A na východe človek iný žil,
od rokov na tele sa zveľaďujúc —
jesť a piť — bolo, po čom zatúžil,
— po čom zatúžil.

Ten na západe už-už prichystal
svoj poklad, ktorý všetkých biedy sprostí
a sotre s očú mnohý — mnohý žiaľ,
— mnohý trpký žiaľ.

Ten na východe púšťal do dymu
snov vlákna, ktoré hladký mozog priadol,
a čakal pekne, kým sa rozplynú,
— kým sa rozplynú.

Tu istého dňa víchor hrozivý
zem celú zbrázdil s nehoráznym rykom,
a rozdelil ju na dve protivy,
— na dve protivy.

I vstaly národy a plemená —
za pravdu všetci — v mene Najvyššieho
vpred! v očiach hrozba a zášť plamenná,
— a zášť plamenná.

Šiel so západu človek veľkých túh,
bol ako iní — verným synom vlasti,
chcel svedomite zaplatiť svoj dlh,
— zaplatiť svoj dlh.

I s východu sa človek známy hnul,
bol ako iní — verným synom vlasti,
keď mal jesť a piť — nedbal ani gúľ,
— nedbal ani gúľ.

O týždne došli na dostrelenie —
ten so západu a ten od východu,
a žiaden nemal o tom tušenie,
— o tom tušenie.

Zo zákop zaraz — miesto pozdravu
sa smrtonosným ohňom privítali —
hja, darmo, takú mali úpravu,
— prísnu úpravu.

Striel hvižďalo tam meteľ na meteľ:
bac! umrel človek velikých túh,
a to ten druhý ani nevedel,
— ani nezvedel.

A v noci rvaly delá — obradom —
keď padlých v spoločný hrob ukladali,
i toho so západu s pokladom,
— s veľkým pokladom!

9./XII. 914.

Povedomie života.

Čo je z toho, hoc by som si
žiadala ten pax, ten pokoj.
Pravda, raz spočinú kosti,
ale z ducha nebude hnoj.

Oh, je príliš samostatný,
keď sa nedal nikda spútať.
K povedomiu prijdúc za tmy,
neprestal sa svetlu úfať.

Raz použil vhodnú chvíľu,
keď sa spúšťal lúčov príval,
odtrhol na moc, na silu
kus ohňa a šiel, kde býval.

Zas ukryl sa v srdca búdke,
od tých čias tam šarapatí:
zradzuje lož, zbije tu-kde, —
vera, vera nenie svätý.

K súdu dôjde, to je isté!
Čo si vezme na svedomie?
Myšlienky, ktoré sú čisté,
a života povedomie.

P. Ľ.

Literatúra a umenie.

— **Myjava.** Sostavil *Julius Bodnár*, sl. B. kazateľ bukovský. Nákladom a tlačou kníhtlačiarne Daniela Pažického na Myjave. 1911. 8°, 525 a 7 strán. S mappou okolia Myjavy. Cena 5 korún.

Zameškali sme prvej referovať v Slovenských Pohľadoch o tejto knihe. Obsah jej je: Poloha Myjavy (napísal M. Šimonovič), Dejepis Myjavy (Julius Bodnár), Novšie dejiny v svetle národného povedomia (Samuel Ostriežsky), Národopis: Staviteľstvo (Villiam Ritter), Kroj (Janko Cádra), Výšivkárstvo na Myjave (Ľudovít D. Kubány), Zvyky a obyčaje na Myjave (Ľ. D. Kubány), Krajomluva (Janko Cádra), Spev, hudba a tance (Janko Cádra), Živé rodinné mená na Myjave (dr. M. Slávik), Politicko-náboženské sriadenie: Právné postavenie jednotlivca a sriadenie obce (dr. M. Slávik), Sriadenie ev. a. vyzn. cirkvi (Pavel Lacko), Rím. kat. cirkev (J. B.), Židovská náboženská obec (J. B.), Školstvo (Michal Šimonovič), Hospodárstvo, priemysel a obchod na Myjave (dr. Michal Slávik), Zdravotníctvo (Dolinský), Štatistika (Pavel Lacko), Učení Myjavci (dr. M. Slávik), Vysťahovanie (Pavel Uškiak). Teda, ako vidno, monografia Myjavy.

Ako v predmluve čítame, podnetom k tejto peknej práci bolo i to, že Myjavci ľúbia svoju historiu: v odpisoch koluje u nich rukopis neznámeho pôvodcu o dejoch myjavských a veľmi radi čítajú i Trokanovu veršovanú skladbu (1851) o svojom meste. Ale najstaršiu obecnú zápisnicu majú len od roku 1890 — ostatné sú ztratené; v ev. cirkvi až po rok 1861 tiež nebolo zápisnice, ani nijakého archívu. Tým úctyhodnejšia vec, čoho dokázali pôvodcovia monografie.

Hneď v prvom článku, o *polohe Myjavy* (str. 11—26), hodne dát a mien, umne sosbieraných a dobre gruppovaných. V menách kopaníc (až 112 ich je!), hôr, lúk a honov najde si vzácné veci i historik i jazykozpytec slovenský. Roku 1900 bolo na Myjave v 1795. domoch 10.639 obyvateľov, v mestečku 3268, na kopaniciach 7371.

Hlavná práca knihy je *Dejepis Myjavy* (str. 27—156), od Juliusa Bodnára. Z povedaného, že i obecné zápisnice zachované sú len od roku 1890, je pochopiteľné, čo znamenalo písať tento dejepis. Jednako Bodnár pozoruhodne vyplnil svoju úlohu, nasbieral si hodne prameňov a z nich kriticky povyberal, čoho bolo treba, aby jeho práca zodpovedala svojmu titulu. Úctyhodná je i sama pilnosť a svedomitosť, viditeľná pri sosbieraní životopisných dát osôb, ktoré sa mu vyskytovaly v novších dejinách Myjavy; pre túto jej dobrú stránku neraz budeme potrebovať Bodnárovej práce ako prameňov.

Pri mene Krman (str. 53) nebude zbytočné poznamenať, že nemáme príčiny prijať jeho nemecký pôvod: German. Museli by nám to hodnoverne dokázať, a u Horányiho (Memoria Hungarorum), odkiaľ prešlo i do niektorých našich kníh, je ono len

tvrdenie bez dôkazu. Starý, pohodlný spôsob vysvetlenia jeho mena: dať sa narodiť Krmanovi z Nemcov. Potom German zmenilo sa vraj v Krman alebo Kerman; ale v slovenských ústach z Germana, dľa fonetiky slovenského jazyka, bolo by mohlo byť len *Grman*. Ján Leška i hovorí [1]), že brezovského Krmana ľud zovie Grmanom, a Leška preto i odvodzoval meno z Germanus, „označujúceho meno krstné, osobné, a nie národnosť nemeckú." Ale A. I. Sobolevskij [2]) našiel osobné meno Korman v listine z roku 1541 a uvádza i appellatíva, poľské *korman*, ruské *korma*; nuž a ruské Korman a slovenské Krman je to isté — medzi nimi je len fonetický rozdiel. Po Jánovi Chalupkovi v rukopise zachovala sa pieseň:

Moja milá Zuzana,
ty máš muža *kormana*,
a ten korman, to som ja,
čo si tak rád popíja.

Neviem, čo tu *korman* vlastne znamená, ale i ono ukazuje, že meno Krman u Slovákov mohlo vzniknúť i bez nemeckého pôvodu.[3]) — Posolstvo Daniela Krmana ku Karlovi XII., švédskemu kráľovi (str. 64), je nie len v rukopise; vo vydaní maďarskej akademie, ktorej ho z rukopisu vo viedeňskej dvornej bibliotéke opatrovaného pripravil pod tlač náš Ján Kluch s Ferdinandom Menčíkom, vyšlo ešte 1894-ho ako: *Krmann Dániel superintendens 1708—1709-ki orosszországi útjának leírása.* — Pri Danielovi Slobodovi niet zmienky o jeho znamenitej knihe *Rostlinnictví*, vydanej roku 1852 v Prahe Českým Muzeumom. Manželstvo Svobodovo spomínané je, ako by len Henrietta, dcéra Jána Martešíka, bola jeho ženou. To je už druhé manželstvo Daniela Slobodu; prvou jeho ženou bola dcéra sobotištského Samuela Jurkoviča, Svoboda

[1]) Slovenské Pohľady 1900, str. 262.

[2]) Lekcii po istorii russkago jazyka, str. 84.

[3]) Nemecký pôvod vidieť v ňom je také neodôvodnené, ako miesto Ru*mana* písať Ru*hmann*, alebo Ruma*nn*. Slovenské rodinné meno Ruman je = Roman. Z cudzieho *o* slovančina má nejedno *u*. Slovania na Balkáne Románov zvali: Rumi; i z *Rom* bolo najprv R*um* a tak len dnešné Rím. V Liptove, kde sú Rumanovci doma, i z rastliny chamomilla romana máme *ruman*ček. A v Orave je to dosiaľ: romanček. — Ani -*man* v našich menách nie je pečaťou cudzieho pôvodu. Bole*man* je také staré, ako *Bole*slav, *Bole*mír. Kuzman dosiaľ žije u Poliakov, len u nás je z neho Kuzmány. Na slovanskom juhu sú: Vukman, Radman, Dragoman, Kaliman, Šišman atď. Slovenské Čičmanec je z Čičmana. Príponou -*man* slovančina tvorí i appellatíva: Slovinci majú hudiman (čert), Rusi durman (blázon), Poliaci liczman (Rechner), atďatď. — Sám Daniel Krman — aby sme sa ešte vrátili k jeho menu — hoci vyznal, že je „vulgo Krman", písaval sa: Krma*nn*; ale Slováci i pozdejšie dosť nakazili sa svojich mien. Bola to slabosť, z nedostatočného národného povedomia pochádzavšia.

bol švagrom Jozefa M. Hurbana. — Launer (str. 138), povestný odpadlík slovenský, bol Samuel, nie Ján.

Ľudia u Bodnára sú napospol dobre charakterizovaní, postavení tak, akí boli. Vďační sme mu za črty postavy myjavského učiteľa Jána Martešíka († 1866), zvláštneho činiteľa pri slovenskom prebúdzaní Myjavy a jej okolia. Verne podaný je i katolícky farár Martin Kýška. Človek ako by čítal o apoštolských časoch, keď v životopisných dátach učiteľa Karla Viesta príde na to, že po trojročnom teologickom kurse složil kandidatikum a stal sa supplentom na revúckom slovenskom gymnáziume, po roku odišiel na erlangenskú universitu a, navrátac sa domov, složil professorskú zkúšku zo svetovej historie pre vyššie gymnázia, z matematiky pre nižšie a účinkoval ako riadny professor revúckeho gymnázia až do jeho zrušenia roku 1874, *zprvu pri 400-, potom pri 500-zlatovom ročnom plate.* Hoci tiež len pár črtami, ale dobre je predstavený pre Myjavu význam advokáta Jána Klempu. Bodnár nezabudol vypočítať ani myjavských členov Slovenskej Matice. Z jeho vyprávania čitateľ náležite zachová si i rychtára Samuela Valáška (1866). Faktá sú verné, dobre gruppované, úsudky spisovateľove správné a — možno povedať — statočne slovenské. Čo sme starší vedeli o Myjave zo štyridsiatych, päťdesiatych a šesťdesiatych rokov, tu sa nám v pamäti oživí a zásluhou spisovateľa podoplňuje. Julius Bodnár vyznačuje sa i objektívnosťou, takou potrebnou pre historika. Jeho dejepis Myjavy je jedna z najlepších historických prác slovenských. Zachoval som si Juliusa Bodnára, keď ešte ako teolog túleval sa k nebohému Krištofovi Chorvátovi: od tých čias vždycky robí niečo.

Nasledujú S. Ostriežskeho *Novšie dejiny* (str. 157—196), a) cirkevné a politické veci od povstania po vyrovnanie 1867-ho s národného stanoviska, b) národná myšlienka v cirkvi a škole po vyrovnaní. S niektorými úsudky úvodnej kapitoly nesúhlasíme. Prvé časy v päťdesiatych rokoch — po udalostiach 1848-ho — Slováci vraj darmo čakali, čoho očakávať boli oprávnení, „avšak v cirkevnom ohľade v roku 1859. cisárskym patentom a v politickom ohľade v roku 1868. takzvaným národnostným zákonom ukázala sa nádej k lepšej budúcnosti...“ Naopak; na počiatku päťdesiatych rokov Slovákom dostalo sa ešte i niečo pozitívneho: ich reč v administrácii, pri súdoch mala miesta, i v školstve minister Thun hľadel napomôcť duchovný vývin slovenský, baňsko-bystrická diecéza dostala za biskupa Štefana Moysesa, hodne slovenských ľudí prišlo do úradov (a tomu ďakujeme svoje pokroky v šesťdesiatych rokoch), vláda založila nám i Slovenské Noviny a za redaktorov postavila im takých Slovákov, že by ich lepších nebola mohla ustanoviť nijaká slovenská rada. Doba patentu, od 1859-ho, bola už celkom iná. Patent, odo dňa 1. septembra 1859, prišiel pozde. Charakterizovaný je u Bodnára (na str. 133) slovami Juliusa Bottu, vzatými u Št. M. Daxnera. Tu treba znať Daxnerove výklady v jeho spomienkach *Po roku 1849* (v Slovenských Pohľadoch 1892). A z genezi národnostného zákona vieme, že keď

na sneme bol vo všeobecnosti prijatý, národnostní vyslanci na znak svojej nespokojnosti odišli zo zasadnutia. — Z novších dejín Myjavy v práci Ostriežskeho hodne zaujímavého, od milých schôdzok na Filipove až po smrť Jána Dugáčka. Všetko veci, prináležajúce do historie slovenskej.

V oddiele národopisnom je prvý Villiam Ritter, vzácny priateľ Slovákov, so svojím článkom o *staviteľstve* na Myjave (str. 197—216). Úvodom pripomína, že jeden z mladých umelcov Západu, majúcich dušu naplnenú naukou Ruskinovou o splynutí umenia so životom, pozeral u neho (Rittera) fotografie a kresby myjavských domov a pilierov. O Slovákoch, o poezii ich krajov, o majestátnosti alebo o tisícročnom pôvabe ich kroja nevedel ničoho, ani o ich dedinkách pod slamou, milých v svojej naivite, írečitej noblesse; ale za každou fotografiou alebo kresbou sa čudoval: „Ako múdre a milo je to stavané! *Ako v tom cítiť priamy plod zeme!* Tvorí to s ňou celok!“ Ritter doložil mu k tomu: „A jednako jest v tom práve iba toľko fantázie, aby sa *vcelku* jedna dedina delila od druhej, a v *podrobnosti* jedna rodina od druhej rodiny. Kroj, ako i dom, je v svojich veľkých slovanských čiarach jeden a ten istý, ale v strihu, vo výšivke pri jedných, vo výzdobe pri druhých jest ich nekonečný rad! Myjavský dom nemôže byť v Zemianskom Podhradí, ba ani na Starej Turej, alebo Turej Lúke, a nielen to, ale i na Myjave samej môžeme pod spoločným charakterom rozoznať so pár rozhodných, určitých typov. A človek si k nim musí vždy primyslieť osobitý pôvab nejakej zvláštnosti: iného rozostavenia okien, iného pilieru, ba i iného plánu.“ Opisy myjavských stavieb Villiam Ritter sprevádza poučnými výkladmi a reflexiami. Končí opisom stodôl, tak charakteristicky rozostavených okolo slovenských obcí. Pozornosti jeho pri stodole neušiel ani plevinček, ktorý si vraj tiež spieva: „Ja som malý, ale Slovák!“ a na záverku celého svojho článku dokladá o plevinci: „Milujte ho a ponechajte jeho cudnej samote, v nábožnom tieni jeho starých dubov. A nechže vás naučí, že umenie je nie tak v drahých látkach, v namyslených letohrádkoch, veľkých predmestiach, ako v prostodušnej práci, spravenej, dľa tradície otcov, vašimi kopaničiarmi.“

Opis *kroja* (str. 216—226) je od bystrého Janka Cádru, známeho slovenskému obecenstvu po jeho umeleckých referátoch v Národných Novinách. Tu milo zazvučia nám Cádrove výroky, z ktorých vidíme i milovníka, až zvelebovateľa slovenského prostonárodného umenia. Dobrá je hneď jeho úvodná poznámka o turistoch, ktorí chodia po slovenských krajoch, ale *nevedia vidieť.* Cádra hovorí, že 90 percentov z nich sú takí, nevidiaci; a sotva preháňa. Mohol ešte doložiť, že ktorí najviac píšu o svojich skúsenostiach, sú z týchto deväťdesiatich percentov. V svojom opise kroja Cádra — veľmi primerane — hľadá a vyzdvihuje to, čo je myjavské, originálné. S takého ďalekého západu slovenského, ako je Myjava, vzácné sú krojové názvy, ktoré známe i zo stredných našich krajov, i s protipostaveného východu. Preto ja pokladám za mýlku

dokazovať niektorú pôvodnosť na Myjave husitismom (str. 226). Ani názvy kroja, ani mená honov, vypočítané v článku Šimonoviča, ani mená ľudí neoprávňujú k takému tvrdeniu. Miesto holoslovného tvrdenia o „potomkoch husitov“ Janko Cádra mohol radšej zistiť na Myjave vývody zaujímavej rozpravy professora Jána Koulu o starobylosti slovenského kroja[1]; bol by k tomu povolaný. Julius Bodnár síce, s odvolaním sa na Paulínyho Dejepis superintendencie nitrianskej, hovorí (str. 37), že husiti, ktorí robili zájezdy do Uhorska, roku 1460 opanovali mesto Čachtice i zámok, „tak, že osadilo sa tu viac českých rodín — a niet pochybnosti, že i v okolí.“ Jestli „husiti“ roku 1460 zaujali Čachtice, z toho nič nenasleduje, to v takomto smysle nemá značenia. „Roty bratrské této doby již byly ztratily husitský ráz svůj“, učí Palacký[2]). Vývody u nás robené z invázií Čechov neobstoja ani preto, že českí prední vojevodcovia tejto doby boli katolíci, nie husiti — a iste i značná časť ich vojska. „O předních hejtmanech bratrských doby poslední, Václavovi Vlčkovi z Čenova, Františkovi z Háje, Jiřím Bítovském z Lichtenburka i Jindřichovi Šmikavském ze Žďáru, víme s jistotou, že byli katolíci a nikoli husité; o jiných nevědomo, přijímali-li pod jednou či pod obojí.“[3]) Boje, v akom boly zaujaté i Čachtice roku 1460, neviedly sa vôbec za nijakú ideu. Ostrihomský arcibiskup, ako dôverník uhorského kráľa Matiaša, vytýkal českému Podebradovi, že ujíma sa „zločincov, ktorí nemajú ani bázne pred Bohom, ani hanby pred ľuďmi“; Palacký, vysvetľujúc, koho treba rozumieť pod „zločinci“, hovorí, že bola to „válečná společnost, kterou ještě vždy nazýváno ‚bratrími českými‘ a někdy také, ‚žebráky‘, ačkoli již drahně let záležela ze sběře všelikých národův.“[4]) „Základ a duch veškerého celku byl český, starotáborský: ale tělo samo záleželo ze sběře rozličných národův, provozující řemeslo válečné za mzdu komukoli a k čemukoli bez rozpakův.“[5]) Keď Čachtice takíto „husiti“ zaujali, ťažko veriť, že by sa vtedy v meste, alebo v jeho okolí viac českých rodín bolo osadilo. Z povahy historických pohybov vychodí, že tradícia privije ich i k miestam, na ktoré ony neboly rozprestreté. Tak sme i s husitizmom v slovenských krajoch. To bol u nás tu plášť, ktorým sa všetko prikrývalo, tu kľúč, ktorým sa všetko otváralo. Ladislav Paulíny, prameň Juliusa Bodnára v tejto veci, keď vypočítal z rokov 1423—1435 pustošiace vpády husitov do Uhorska (temer do samých slovenských krajov), kde z hnevu proti kráľovi Žigmundovi len plienili, pálili a domov korisť odnášali, bez všetkého prechodu pokračuje, že pozdejšie, od r. 1440 do 1453, „ešte valnejšie rozširovali sa husiti u nás“...[6])

[1]) O kroji lidu slovenského. Český Lid I, str. 21 a nasl.
[2]) Dějiny IV, 2². str. 357.
[3]) Tamže.
[4]) Tamže, str. 356.
[5]) Tamže, IV, 1¹, str. 452,
[6]) Dejepis superintendencie nitrianskej, str. 5, 6.

Ani čoby Slovákom od husitov i bitku a drancovanie znášať bolo bývalo sladko! Paulíny písal v duchu tradície a nepovážil, že plienením a pálením nemožno propagandu robiť nijakej veci. Žižka, boriac sa so Žigmundom, akože mohol najciteľnejšie ublížiť svojmu zlému protivníkovi? Len tak, jestli vtrhol do jeho zemí a poplienil ich čím najdôkladnejšie. V Uhorsku i po dva razy tak odplácal sa mu strašný český vojevodca pochodmi na slovenskom území. Slováci neprináležali s Čechmi jednému štátu, a plemenná príbuznosť vtedy nemala značenia. Či pri ozajstných husitoch, či pozdejšie za Podebrada a Matiaša vo vojnách medzi Uhorskom a Čechmi Slováci trpeli veľa pre zemepisnú polohu svojich sídel. O Jiskrovi, na ktorého panovaní v niektorých krajoch Horného Uhorska zakladá sa hlavne slovenská tradícia o husitoch, tiež Palacký hovorí, že od neho pochodí neblahé pravidlo, podľa ktorého „vojsko vítězné nemívá nikdy nedostatku, ano mečem živí se všude... Přítomnost bratří byla neštěstím pro každé okolí, kamkoli obrátili se." Preto duchovné účinky prebývania českých vojínov u nás nemohly byť také, ako ich tradícia predstavuje. Tradíciu bude treba rozobrať kriticky. Ale vlastne už i dosiaľ je otrasená. Keď Dobrovský dostal do rúk ukážky „českého" jazyka z Malo-Hontu, ktoré Ladislav Bartolomäides predkladal v svojom spise *De Bohemis Kis-Hontensibus*, hneď napísal Ribayovi (r. 1788): „...die angeführten Proben nicht *böhmisch* sind." [1]) O „husitských" kostoloch malo-hontských zas znalec Ján Koula vysvedčil, že len niektoré z nich možno klásť do doby husitskej: zväčša sú staršie, a niektoré značne mladšie. V ‚husitských' dedinách malo-hontských Ján Koula, ktorý je nielen staviteľom, ale i znamenitým etnografom, nenašiel ničoho, čím by sa líšily od iných slovenských obcí.[2]) Keby na Myjave i boli bývali z tých časov nejakí českí osadníci, iste roztopili sa v domorodom obyvateľstve bez všetkej stopy. Kultúrné stopy prebývania i samých Jiskrovcov v Hornom Uhorsku sú lahodné, chatrné. Po nich všetkých z toho času neostalo temer ani toľko písomných pamiatok, ako po samom Pangrácovi sväto-mikulášskom. Jiskrovci boli vojaci, zaneprázdnení svojím remeslom, a nevojenského ľudu za nimi neprišlo toľko, ako tradícia a romány (Jiráskovo „Bratrstvo") predstavujú. Jiskra prešiel do služby kráľa Matiaša, učenie Husovo u nás ničili, tak sa zdá, i pre „žebrákov", Švehlových aj iných. Husovo učenie našlo nasledovníkov v Srieme, v Sedmohradsku — tam i zachovaly sa *historické* svedectvá o osudoch jeho prívržencov. (Zo Sriemu boli vypúdení do Moldavie.) U nás o ňom takých svedectví nieto. Písomná čeština u Slovákov nebola plodom účinkovania Jiskrovcov v Hornom Uhorsku; veď by to nebolo bývalo možné ani pre krátkosť času. Husitskými pohybmi vôbec písomná čeština u nás mohla byť napomožená, ale plodom

[1]) Josefa Dobrovského Korrespondence, II, str. 111.

[2]) Slovensko, sborník statí věnovaných kraji a lidu slovenskému. Praha, 1901, na str. 135.

je ona o mnoho dlhšej doby, aspoň poldruhastaročnej, začínajúcej sa s panovaním Karla IV., od založenia pražskej university. U nás tak, ako i u Poliakov a západných Slovanov vôbec. Na počiatku 16. stoletia, ako i Palacký hovorí, „jazyk český stával se již-již netoliko jazykem dvorským u Jagjelovcův (= Poliakov), ale i jazykem osvěty u římského Slovanstva vůbec.“ [1]) Pri svedectvách, dosiaľ známych, len takto môžeme hľadieť na účinky husitizmu u nás. Tohto historického svetla nie je radno spustiť sa ani pri stopovaní dejov Myjavy. Bez dôkazov opakujúc to, čo tradícia narozsievala, sami podporujeme učenie, vyhútané nám na politickú ujmu, že totiž medzi Karpaty a Dunajom Slováci sú len akísi pozdní osadníci, až od 15. stoletia. Ináče, že Janko Cádra, milovník slovenského prostonárodného umenia, bol povolaný i produkovať len cenný opis myjavského kroja, ukazuje už to, ako volil fotografie, illustrujúce jeho text.

Výšivkárstvo (str. 226—234) *i Zvyky a obyčaje* (str. 235—275) *na Myjave* (narodenie, krštenie, úvodky; deti, panny a mládenci; vohľady, svadba, oddávky; v dome a pri hospodárstve; smrť a pohrab) opísal Ľudovít D. Kubány. I tu poznať, že Myjava je originálna, v nej hodne samorostlého. Jej monografiu sostaviť bola dobrá vec. V opise výšivôk je celý malý slovník názvov; zvyky a obyčaje budú vzácnym príspevkom k opisu slovenských zvykov a obyčají vôbec. A keby Kubány bol rodeným Myjavcom, možno, bol by zachoval nejaké zrnko i z vecí, ktoré sa už zabúdajú. Domáci môže vedieť niečo také, čo cudziemu, to jest nie tam narodenému a za detstva nie tam vychovanému, nie je ľahko zachytiť. Spomínam to preto, lebo zo staršieho života slovenského sú ešte roztratené pamiatky, slomky, zrnká, ale nemá ich kto zapísať. Doterajšie naše opisy nie sú úplné; Dobšinský málo spolupracovníkov mal. S *Morenou* v Smrtnú nedeľu chodia ešte dievčence i na Myjave, ale ich spev:

Morena, Morena, kdes' klúče podela?
V Senici na rýnku, tam visia na klinku.
Kyselica kyselá štyri roky visela,
a na piatý odpadla, šecky deti ukradla —

[1]) Dějiny, III, 1[2], str. 170. — O husitskej tradícii u nás viď viacej v rozpravách Pavla Križku vo Sborníku Muzeálnej slovenskej spoločnosti II (1897) str. 159 a v Cirkevných Listoch 1899, str. 8, 9; tiež v mojom článku „Ján Jiskra a český jazyk na Slovensku“, v Slov. Pohľadoch 1901, str. 336. Ale v poslednom (str. 338) treba vypustiť poznamenanie o Hodejove (v Gemeri). Z českého osobného mena Hodej *(Godej)* súdil som totiž, že meno gemerského Hodejova ozaj bolo donesené z Čiech, za husitských časov. Nevedel som ešte, že tento Hodejov (Vár-*Gede)* už roku 1421, teda pred príchodom husitov do Gemera, spomína sa ako taký, pre ktoré dve rodiny maly spor. (Csánki: Magyarország történelmi földrajza, I, str. 125.) A v Gemeri je i obec Kerek-*Gede*, v Novohrade Szarvas-*Gede.*

nepoučí nás o smysle starého obradu slovenského, je nového pôvodu, akýsi posmech na niekoho.

V opise myjavského kroja Janko Cádra hovorí: „Nepoznám väčšej rozkoše, ako v nedeľu sa dívať na krásne naše ženy a devy v kostole, na kopaničiarskych šuhajov a starcov s dlhými vlasy na pavlači. Už púhy ten pohľad sa vám zdá hymnou a oslavou Boha, nátož keď sa kostol rozozvučí tiahlou piesňou!“ Takéto vyznanie iste ho ctí, a čitateľ s väčšou dôverou vhĺbi sa do jeho opisov rodného jeho mesta. V národopisnom oddiele od neho sú články *Krajomluva* (str. 276—313) a *Spev, hudba a tance* (str. 313—357). Tu výklady Cádrove napospol neobstoja, ale sú originálné a čo do jazyka v nich hodne pozoruhodného. Hneď v úvode vyjadril sa tak, ako by na Morave, blízkej k Myjave, slovenčiny ani nebolo, ale hneď zatým dostaneme za mýlku náhradu, milú frázu. Keď totiž vypočítal, aké styky majú Myjavci od národa (= od starodávna) s Čechmi, doložil, že jednako čeština odbehla na Myjave iba so pár výrazov. Ja by som to bol povedal: *sanechala*, a dobrý Myjavec Janko Cádra povie: *odbehla* — akosi farbistejšie, sviežejšie. Partícipia *ida* (ida cestú videl som), *chyta* (chyta ho za ruku), *skoča* (skoča po nem), *neprirovnávaja* a podobné v myjavskej reči sú milé pamiatky stariny, archaizmy, teda nie skomoleniny z českého. Najdú sa ešte u nás i na iných stranách; nebohý Fr. Šujanský upotreboval ich (chvályhodne!) i v písme. (Šujanský mal ich zo svojho rodiska, z Rajca; nárečie Rajca a jeho okolia v Hornej Trenčianskej, nakoľko ja znám ho z zápisiek Šujanského, je také archaické, ako myjavské, a vôbec ony majú všeličo spoločné — ešte i *na mu dušu*, známe literárne z Černianskeho Raráška.) Nie sú na Myjave pôžičky z češtiny ani *leda, ledačo, ledakto*; i staro-poľsky bolo leda, ledajaki, ledajako, a v nárečiach poľština i dnes má ledaco, ledacy, ledaczyca, ledajak. Už v pesničke Kubánym citovanej poznačil som si: Jác*h* (= ja som) len kone brodel. To je stará pamiatka slovenčiny, *aorist*, známy z ukážok jazyka už zo starej Turej, a zachoval sa podnes i v Zásrivej v Orave i v Hornej Trenčianskej miesty. Cádra ho zapísal: Jác*h* veru statečný človek. Čoc*h* tvoj blázen? Tebec*h* to povedal, juc*h* vzal za ruku. Z mojhoc*h* mu dala a z tvojhoc*h* nechcela odrezat. Ej, bólc*h* já červený; červenýc*h* dycky, ale tedyc*h* bol jako pivonka. Pjet hrušjékc*h* včéra zronel. Eščec*h* já ból malý chlapec. Anču*ch* (= Anču *som)* tam pristihnul; stromyc*h* očistil, atď. Je to vzácna stará pamiatka v našom jazyku; u Myjavcov je nie „z komodity“, ako si Cádra vykladá. A nie je z komodity u nich ani *l*evorver (miesto revolver), mu*l*ár, fa*l*ár, strieb*l*o. Jestli slovo má viac slabík s *r*, v jednej z nich sa ono zmení na *l*. Príklad tejto dissimilácie najde sa už v cirkevných staro-slovanských textoch (Gligorê miesto Grigorê), a *direktor* Slovákom (ktorí zo škôl neznali toho slova) do nedávna na všetkých stranách bol di*l*ektorom; ja sa tiež dobre pamätám takého, keď som ešte hovoril: strieb*l*o. Pozoruhodné sú na Myjave i komparatívné príslovcia: *tmiéj* (od tmy), *tepliéj*, *mien*, *hlb*, *hlbe*, *lah*čiéj. „Ten šarkan letí detom *vyšeč* a *vyšeč*, ale henten

ide tuším nižeč a nižeč". Janko Cádra sa ešte primálo zaoberal slovenčinou, vyslovuje mienky, ktoré neobstoja, ale zvláštnym čutím, ktoré má pre svoj slovenský jazyk, povynášal z myjavskej reči hojne vecí, vzácnych i pre slovník, i pre tvaroslovie a syntax nášho jazyka. Sám „Sosnam domácich výrazov" v jeho práci zaujíma strany 289—312.

„Polia nie sú už také oživené" — čítame v článku o myjavskom speve a tanci — „ako len pred dvadsiatimi rokmi... Ale i teraz, idete-li veleckou (moravskou) hradskou, môžete načúvať osamelým hláskom, ktoré ako by za škorvánkom vyletely z brázdy. Často speváčik je taký malý, že medzi hrudami, alebo pri strome ho ani nezbadáte, ale on spieva, spieva s takým presvedčením, že zabudne i na kravy, a počujete ho ešte i na pol hodiny cesty... Mládež odrastlejšia spieva si najviac po nedeliach, pri spoločných 4—5-členných prechádzkach na turo-lúckej hradskej. Zriedka kedy po rýnku, na Kopánke, alebo na mostoch, keďže to starostlivé úrady považujú za rušenie pokoja... Spev pri práci poľnej a domácej je už tiež vzácnosťou a naše babičky lamentujú nad dnešným mdlým svetom. Devušky, ktoré spievajú, ako sa hovorí ‚stávajúc-líhajúc', by spočítal na prstoch a o pár rokov ich nebude. Priam ako by sa hanbily, alebo bály. Jednako prechádzajú piesne s pokolenia na pokolenie, vďaka zvlášte deťom, pasákom, ktorí pochytia od starších..." Ako v článku o reči posbieral Cádra pozoruhodné slová a výrazy, tak i tu dostávame celú malú sbierku piesní myjavských.

Opíše i bandu kopaničiarsku. „Pre hudbu cigánsku kopaničiar nemá smyslu: je príliš uhladená, má rukavičky, je z druhého sveta. Iba keď si podpije, vyhovie mu i ‚cigáň'. Koľko umiernenosti, striezlivosti a evanjelickej prostoty je v kroji, toľko zas jarnosti a živej strakatiny jest v kopaničiarskej hudbe. Mešťan i kopaničiar je od národa veselá, dobrosrdečná a pritom hlúbavá povaha. Svojím krojom a prácou v týždni plní zásady náboženské, hudbou — ľudské. Radosť, žalosť, ambícia, vášeň, hnev utápa sa v hudbe, buď úplne čistej alebo otrunčenej. Všetky ich úvahy vyznejú asi v ten smysel, že dlhé lamentovanie nespomôže a, staň sa čo staň, lepšie je zadupať a zaskočiť si pri muzike... Dá-li si kto ‚vyhrávať', dívajú sa naňho ostatní zdanlive netečne, ale myslia si: ‚Počkaj len, šak ked si aj já dám, bude to paráda!' Ty sa bavíš dnes, a zajtra sa zabavím ja!... Mládež meštianska tančí asi od 20 tich rokov výlučne pri cigáňovi a s roka na rok zanecháva pôvodné tance."

Živé rodinné mená na Myjave (str. 357—361) popísal dr. Michal Slávik. Rozdelil si ich na osem grúp: rodinné mená 1) z krstných, 2) po rodisku a bydlisku, 3) z telesných a duševných vlastností, 4) zo zamestnania a povolania, 5) z prírody, rastlín, vtáctva, 6) z rodinných pomerov, 7) podľa národnosti a 8) nevyzpytateľné. Postaviť každé meno na svoje miesto je úloha nie taká ľahká, ako by sa videlo; vyžaduje hodne jazykozpytných známostí, pri nejednom mene bolo by znať i historiu rodiny, a to je často ne-

možnosť. Hata je bez otázky z latinského Agatha, ale *Hatala* už sotva; Štípala a podobné slovenské priezviská zdajú sa svedčiť proti tomu. *Pribyš* je nie z cudzieho mena — ono je to, čo Pribyslav, staré, západno-slovanské osobné meno. Od Pribyša sú i miestne mená Pribyšín, Pribyšice a iné. Pri takých, ako *Hudec*, *Valášek*, *Jurenka*, *Slávik*, neslovenský pôvod by sa historicky musel dokázať. Latinizovanie mien išlo u nás nejakých dvesto rokov, preto mená, ako *Figura*, tiež len na základe historického svedectva mohly by sa brať za znaky neslovenskej národnosti. Jankovič, Ďurkovič, Matúškovič, Ondrejkovič a podobné sú bežné mená i v takých slovenských dedinách, kde takrečeno nikda nekročila noha cudzieho človeka; preto nepovažujme my za človeka neslovenského pôvodu ani toho, kto sa volá *Petrovič* a *Šimonovič*. *Borsuk* je stredo- i východo-slovenské a poľské, ruské meno jazveca (Dachs); Vanek je z Václava, Prokša z Prokopa; Gál je bežné priezvisko, z lat. Gallus; *Grečný* znamená hodného; *krъnъ* (= cui aures [alebo nos] amputatae sunt), krъno-nosъ (s odrezaným nosom) — okrъniti (amputovať) prichodí už v cirkevných staro-slovanských textoch; корнӣй je malého zrastu človek. Tak je jasné, čo znamená *Krno*. Máme v slovenčine i sloveso *krnieť*, *zakrnieť*, i rodinné meno *Krnáč*. Ako mnoho rodinných mien, i *Kulfan* bude z prezývky; appellativum kulfan znamená neohrabaného človeka.

V článku *Právné postavenie jednotlivca a sriadenie obce* (str. 362—382) dr. Michal Slávik je už na svojej pôde, tu už pevne stojí. Na neveľkom priestore posbieral a osvetlil všeličo z minulosti Myjavy, z okolností zistil i historické dáta. Doktor Slávik prejavuje vzácnu spisovateľskú vlastnosť i tým, že vie vynachodiť zdanlivé maličkosti a použiť ich pre svoj predmet ako cenné zrnká. Z literatúry svojho predmetu s pochvalou zmieňuje sa o práci Alexandra K. Nagya: „A jobbágyság története Magyarországon“; lepšie sú sem náležajúce spisy Ignáca Acsádyho.

V monografii Slávikova je i rozprava *Hospodárstvo, priemysel a obchod na Myjave* (str. 417—444), a ešte pozoruhodnejšia i od predošlej. Až ma mrzí, že sa už nemôžem pribaviť pri tejto znamenitej práci tak, ako by si toho zasluhovala. Ešte v prvej polovici 18. storočia okolie Myjavy bolo jedným z najpriemyselnejších krajov Uhorska, vyrovnalo sa vraj na kontinente hociktorému manufakturnému kraju[1]): primeraný opis toho vyžadoval by sám knihu a mnoho času, lebo materiálu pre túto stránku minulosti u nás vôbec málo. Doktor Slávik priemyselný život myjavský opisuje hlavne z 19. stoletia, no zato v peknej jeho práci máme ohlasy, dozvuky i tej dávnejšej minulosti. K prameňom spisovateľovým dokladám študiu baróna A. Mednyánszkeho: Topographisch-statistische Skizze der Neutraer Gespanschaft (Hesperus, r. 1817, 1818), obsahujúcu pamätihodné veci. — Želateľné je, aby sme sa s dr. Michalom Slávikom, dokázavším v tejto knihe zvláštné povolanie spisovateľské, stretávali v slovenskej literatúre.

[1]) Marczali, Magyarország története II. József korában, I. str., 69.

Sriadenie ev. a. vysn. cirkvi (str. 382—393) podal Pavel Lacko, dejiny *rímsko-kat. cirkvi* (393—397) a *židovskej náboženskej obce* (str. 398—399) načrtal Julius Bodnár. Pavel Lacko v svojom opise je prísnym, karhajúcim kazateľom. Zkúsenosť uší, že pijatyku a s ňou idúce poklesky karhať je samo v sebe márna vec — nemá účinku. Dobre je, keď kde tu švihne i karhajúce slovo, ale väčší účinok máva poučenie v inej forme, a od všetkého mocnejší je príklad, vyhľadávať, napomáhať a dvíhať ľudí, v ktorých je iskra nového života.

Školstvo (str. 400—416) od Michala Šimonoviča a *Štatistika* (str. 496—505) Pavla Lacku sú dobré príspevky — samé dáta, samá historia. V prvej dnes je sotva spravedlivý súd o učiteľoch neučených (o učiteľoch z núdze; *nutný* učiteľ je nesmysel, ako všetko, povedané nedobrým slovom *nutný, nutno)*; za našich časov aspoň polovica škôl po slovenských dedinách je horšie opatrená.

Známosti naše o Myjave rozširuje i práca Dolinského: *Zdravotníctvo* (str. 445—495). Nepodpisujem výčitky, urobenej myjavskému ľudu preto, že hľadáva „pomoc u svojich ľudových ‚lekárov‘, bohýň, čarodejníc a rôznych pomáhačov.“ Veď sa vlastne ešte nemal kedy naučiť utiekať sa k ozajstným lekárom. Ešte v päťdesiatych rokoch minulého stoletia — ako sám pisateľ pripomína — len z Moravy chodil na Myjavu felčiar, alkoholik, a i zatým ešte dosť dlho veru neveľmi mal kto urobiť Myjavcom lekársku vedu prítažlivou. Dediny Dolného Turca do roku 1876 temer neznali lekára, ale v Martine osadil sa dr. Petrikovich, a jeho milá, humánna osobnosť a hotovosť vždycky a každému poslúžiť vykonala, že dolno-turčiansky ľud za pár rokov na podiv naučil sa hľadať lekársku pomoc. Petrikovich väčšiu časť svojho života strávil na vozbe po dedinách, ale keď sa on pominul, v Dolnom Turci pravdepodobne zas menej bude lekárskej liečby. — Odstavec článku o alkoholizme tiež ukazuje nerest myjavskú, no majme nádeju, že sa to i na Myjave vyžije, pominie. Ktorí známe život slovenských obcí, vieme, že často 15—20 rokov dostačí, a alkoholizmom hubený ľud sa preporodí, omladí. Zvlášť i bez akéhokoľvek vlivu. — V knihe, spísanej od Myjavcov a hlavne pre Myjavcov, nerozumieme, načo je pseudonym (Dolinský) pod odborným článkom, každou svojou vetou ukazujúcim na svojho auktora.

Učení Myjavci (str. 505—512) sú tiež od dr. M. Slávika. O Jánovi Vyskydenskom sme veru ani nevedeli, že bol z Myjavy. Tu sú menovaní i jeho rodičia: Jozef a Teresia Horečná; narodil sa 16. apríla 1761. Ja dokladám (ako čítať i u Tablica, Poezye, IV, str. LVII), že po odchode Štefana Lešku z Prešporka, roku 1785-ho, Vyskydenský ostal redaktorom *Prešpurských Novin*. Druhé meno Daniela Borika bolo Jaroslav, nie Horislav, a on najznámejším sa stal ako sekretár slovenskej národnej rady v rokoch 1848—49. O Pavlovi Jurenkovi (Paprskárovi) hodno doložiť, že prekladal Puškinovu prózu v šesťdesiatych rokoch pre Paulínyho Sokola. O Jankovi Cádrovi čítame, že do francúzštiny preložil Vajanského *Pančavu* a *Mier duše*. — Tu zvieme, že myjavský rodák je i Karol

Nečesálek, známy účinlivý katolícky farár v rodisku Jána Hollého, v Búrskom Sv. Mikuláši.

V knižke posledný článok je *Vysťahovanie* (str. 512—516). „V 18. století — píše v ňom jeho pôvodca, v Amerike žijúci Pavel Úšiak — niekoľko rodín sa vysťahovalo (z Myjavy) na širne Dolniaky a do Slavonie, kde zakúpili majetky. Ale väčšina sa vrátila do svojho rodiska. Nepáčila sa im tam voda a nemohli privyknúť na to podnebie. Po tomto nik nepomýšľal na vysťahovanie. Mládež išla po väčšine do Viedne na učenie a do služby. Je tomu 21 rokov,*) čo náš ľud ide za more. Ján Kováč Bušo obuvník, Pavel Paracka kováč a Albert Bohatý širačník boli prví vysťahovalci z Myjavy. Odišli dňa 1. marca 1890 do Chicaga. Toho prvého zverboval istý Šagát z Brezovej, ktorý sa bol z Ameriky s pekným zárobkom navrátil... Za týmito priekopníkmi pohli sa nebadane i ostatní. Dobré zprávy v listoch, ústné rozpovedanie vrátivších sa, ale menovite posielané dolláre lákaly chudobných i majetných. Mnohý, zarobiac si pár tisíc korún, vrátil sa domov, ale tunajšie pomery boly mu už cudzie — išiel nazpät do novej vlasti. V dnešnom čase neni domu, z ktorého by nebol voľakto v Amerike. Ľudia prichádzajú, odchádzajú, akoby ‚hen za humná'. Včera si bol s priateľom na ulici, a v nedeľu čuješ v kostole modlitbu za brata na mori cestujúceho. Popis roku 1910 našiel z Myjavy 1800 ľudí v Amerike."

To je veru priveľa i na Myjavu!

„Na Myjave — vykladá príčiny sťahovania — najrozšírenejšie remeslo, pytlikárstvo, následkom prerobenia mlynov na valce a zavedenia hodvabných pytiel kleslo až na pár domov... Kopanice boly od jakživa roľnícke a mestečko sa tiež vrátilo k pluhu. Po otcovi dedil sa majetok na čiastky medzi deti, z rolí nezostaly iba švihle a brázdy. Z takého roskúskovaného majetku bolo ťažko vyžiť, a preto veľká čiastka ľudu musela ísť v lete za hory na poľnú robotu. Tam robili na panskom alebo u bohatých sedliakov za mizernú plácu, spávali po stodolách a stajniach medzi potkanmi. Ohňom, neúrodou a inými nehodami postižení roľníci museli si požičať peniaze zväčša u Židov na vysoké úroky. Máloktorý dlžník vzmohol sa na zaplatenie dlžoby. Také dlhy prechádzaly s otcov na detné deti. Hoci tu boly už i naše peňažné ústavy, ľud im ešte nedôveroval. Bol tak zapavučený, že sa nijako nemohol z dlhov a intabulácií očistiť... Nás nemožno obviňovať z nevlastenectva... tu je potrebná hospodárska i sociálna náprava... Myjavci sú dobrí vlastenci a milujú zem, kde sa zrodili, zem otcov. Len sa pýtajte Myjavca, ktorý ide prvý alebo už druhý raz do Ameriky, či sa vráti do ‚starej vlasti' a či zostane v ‚novej'? Povie vám, že ani za svet nechce umrieť v cudzine, iba že by ho náhle smrť zachvátila"...

Pekne. Ale zato sú to len reči. Milý brat náš, pisateľ, ešte dokladá, že slečinky, prijdúc z Ameriky domov, zahodia širáky

---

*) Písané 1911-ho.

a sukne, a hodia sa do kasanic. Iste pekne. Ale či i tie, ktoré sa už v Amerike narodily?

„Pri pomoci Ameriky — čítame ďalej — povzniesla sa Myjava hospodársky. Ľud očistil si majetky, sprostil sa úžerníkov, popravil si bydlisko a zakúpil zeme. Cena zeme poskočila. Roľka alebo lúčka, ktorá bola kúpená pred dvadsiatimi rokmi za 200 korún, dnes predá sa za 1000 korún a to na ruvačku. Tri banky na Myjave sú preplnené peniazmi z Ameriky“... Iste dobrá vec. Ale za to strašne draho platíme. „Krvopotne je ten groš zaslúžený!“ čítame i tu ďalej. Ja z turčianskych príkladov viem, ako krvopotne, koľkí zaplatia životom! „Všetkých Slovákov na území Ameriky môže byť okolo 800 tisíc.“ To je pre nás strašne mnoho! A doma ich ďaleko viac chybí. V prvé roky v Amerike zahynie veľký percent; na každých 1000, ktorí sa tam nachodia, doma odbudlo azda i 1300. A keby nás te viacej bolo! A vlastne keby žilu sekať, krv púšťať nebolo dávno zatrateným spôsobom i v lekárstve!

Hneď bolo zle, kade sa začalo hovoriť o ‚starej‘ a ‚novej vlasti‘. Že Slovák nechce umrieť v cudzine, tým sa len mýlime. Pokolenie, ktoré sa tu narodilo, zväčša vráti sa domov; ale už prvé pokolenie, narodené v Amerike, zostane tam. My tu, od karpatských hôr po Dunaj, preň sme už len historia jeho rodu — nič viac.

Ťažká kapitola knihy — táto o sťahovaní.

Úprkov obraz na predku, hoci je vo farbách, nie je ozdoba monografie. Z knihy, z jej textu i reprodukcií, poznáme zdravý, až bujný ľud, a tu v myjavskom kroji, pod menom Myjavky, máme akési nepodarenča, krivo-nohé, v čižmiskách vyčaptaných, ťažkých, nosených po komsi staršom, väčšom, s tvárou nesrovnávajúcou sa so živými farbami kroja, trpko hľadiacou na svet. Úprkova vrelá duša mi je milá, vzácna, ale maníra jeho umenia budí odpor.

V *Doslove* Julius Bodnár chváli snaživosť Daniela Pažického, vydavateľa knihy, a ja to tu tiež vďačne zaznamenám. Tlačiareň jeho na Myjave je len od roku 1906, a už takýto výsledok, takáto podnikavosť! — Z chýb tlačových, jazykových a iných, poznačených pri čítaní, vytýkam len *Veľký* Sibín (str. 500). To je prepísanie maďarského mena. Po maďarsky je Nagy-Szeben, Kis-Szeben; ale Kis-Szeben (v Šariši) po slovensky je *Sabinov*. Preto *Veľký* Sibín v našej reči nie je nijako možný.

Kto z nás prečíta knihu, bude naplnený citom vďaky, že máme Myjavu, obec toľkej originálnosti, sily, snaživosti. Ide nám o zachovanie slovenského rodu, chceme byť dobrými Slovákmi, a v tejto knihe samá slovenská minulosť, slovenská snaha, slovenská práca — nádeja slovenskej budúcnosti!

Milá vec, že Detva a Myjava, dve najväčšie slovenské obce, už majú svoje monografie. *J. Š.*

— **Kronika kanonickej visitácie v ev. a. v. senioráte liptovskom roku Páne 1913 od utorku 20. mája do stredy 11. júna záverečne. Sostavil dr. *Jozef Burjan*, seniorálny dozorca. Ružomberok. Nákladom vlastným. 1913. 8°, str. 222 a 2. Tlačil Ján Párička v Ružomberku.**

Slovenská kniha o cirkevnom akte, pri ktorom chvályhodne, čestne konalo sa i za slovenský jazyk.

V starých cirkevných protokolloch hľadávame zápisy, ako roztrúsené zrnká, vzácné historicky; hľadávame najmä zápisy o kaniokých vizitáciach, ktoré podľa svojej povahy obsahujú veci, charakteristické pre svoju dobu: v tejto kronike zachová sa opis kanonickej vizitácie z celého seniorátu, v sedemnástich cirkvách, a bude prístupný. Potiského biskupa Henricha Gedulyho pri kanonickej vizitácii v Liptove 1913-ho dr. Jozef Burjan, ako seniorálny inšpektor, sprevádzal spolu so seniorom Jánom Šimkovicom a seniorálnym notárom dr. Metodom Bellom po všetkých cirkvách, bol prítomný pri všetkých výkonoch, pozoruhodné veci si všade značil, zaopatril si odpisy, texty rečí, kázní a vydal všetko v knihe. Vyšiel z toho obraz nášho života. Čitajúc, chodíme po chrámoch, školách, vidíme školskú mládež, poznáme kňazov, učiteľov, obecných úradských, patronov, predstaviteľov stoličnej správy. Pri každej cirkvi v plnom znení vytlačená je kázeň, ktorú na službách Božích pri vizitácii povedal miestny farár: v budúcnosti budú môcť vidieť, akých mali v Liptove roku 1913 kazateľov. (Kňazov ctí, že napospol otvorene dali znať, aké sú bolesti.) Ako znamenitý znateľ Liptova, seniorálny dozorca nezameškal opísať (str. 214—217) ani kroj ľudu. V Hornom Liptove chváli Východnú, že zachovala ešte svoj rýdzi kroj; v Dolnom Liptove majú ešte kroj Osada, Lúžna, tri Revúce (Horná, Prostredná a Dolná) a tri Sliače (Vyšný, Prostredný a Nižný), ale i z ostatných obcí každá má v obleku niečo zvláštneho, svojského, tak že vraj na prvý pohľad možno uhádnuť, odkiaľ je kto. O niekoľko sto rokov historik vďačný bude dr. Burjanovi hoci i za opis toho, akým obedom poctili biskupa na farách a u niektorých inšpektorov, čo sa jedlo a pilo. Dojem zo všetkého je miešaný — i radostný i smutný. Teda veci sú verne podané, lebo taký je i náš život.

V svojom celku liptovská kanonická vizitácia roku 1913 je pekným, dôstojným aktom bezmála 100-ročného toho deju, ktorého počiatok v slovenskej ev. cirkvi súvisí s menom Jozeffyho a Jána Kollára. Upozorňujem s tejto stránky v Burjanovej Kronike na str. 183—200. —

V referáte o knihe, v ktorej sa našlo miesta i opisu kroja slovenského, nebude neprimerané poznamenanie, týkajúce sa slovenského jazyka. *Smrečany* (str. 85) v zátvorke napísané sú i *Smreče*, ako by ich meno i takto znelo. Nemám po ruke Liptáka, ktorého by som mohol vypočúvať; ale nazdávam sa, že nominatív „Smreče“ je mýlka. V slovenčine ešte žijú starobylé lokály miestnych mien (Slov. Pohľady 1894, str. 253), tvorených príponou *-any*, menovite v trenčiansko-nitrianskom Záhorí: v Rybách (nomin. Rybany), v Chrabr*ách* (nom. Chrabrany), v Ripn*iach* (Ripňany); v Liptove počuť: v Smreč*iach*, od nominatíva Smrečany. Ale archaizmus tento je len v lokále; *Smreče* bolo by prenesenie do nominatívu toho, čo len lokál ukazuje. Ako ja viem, niet pádov: (nom.) Smreče, (genitív) Smrieč, (datív) ku Smrečiam. *J. Š.*

Rok. 1915. Sošit 6.

Slovenské Pohľady.

Pavel Mudroň.

Vlastný životopis.

(Pokračovanie.)

Tak prišlo Všechsvätých roku 1863 a ja som sa musel obzerať za väčším príbytkom, lebo nás o jedného už malo viacej byť. Našli sme si tedy nový byt u ujca mojej ženy, Jána Šimku kotlára na Riadku.

„Riadok“ bol osobitnou obcou, s osobitným predstavenstvom až do vynesenia nového zákona o obciach, v ktorý čas sa potom táto obec s Martinom spojila. Bola to tá čiastka terajšieho Martina, ktorá leží od Jahodník idúc na ľavej strane hradskej až po katolícky kostol a faru i školu. Do roku 1848 boli toto poddaní r. k. farára sv.-martinského, a Martinčania boli poddaní Révayovskí. Dávno bola reč o tom, aby sa tieto dve obce spojily, ale Martinčania nijak sa nechceli s dedinčanmi spojiť. Konečne nový zákon o obciach toto spojenie spravil, s tým, že si Martinčania vymienili, že obyvatelia riadockí alebo budú väčšie obecné prirážky platiť, alebo, ktorý by z nich chcel, raz na vždy zaplatí istú taxu, aby bol s Martinčanmi zarovno odanený obecnými prirážkami. Malo to svoj pôvoď v tom, že obec Martin má niektoré nepohnuteľnosti a práva jarmokov, takrečený „helypénz“, z ktorých vecí má dôchodky osobitné, akých Riadok nemal. Preto je i medzi urbarialisty bývalými v Martine a na Riadku rozdiel. Lebo Martinčania mali právo šenkovania, akého Riadčania nemali. Martinskí urbarialisti si boli kúpili isté nepohnuteľnosti, medziiným i čiastku hory, do ktorých Riadčania ničoho nemajú. Ale urbárska hora od zemského panstva pri kommassácii dostatá je pomerne podelená medzi urbarialistov martinských a riadockých. Z tohoto pochodí, že je inší kľúč v spoločných nepohnuteľnostiach čisto martinským urbarialistom patriacich a iný v nepohnuteľnostiach martinským a riadockým urbarialistom spoločne patriacich.

Toto odbočenie síce nepatrí k životopisu môjmu; ale môže poslúžiť k vysvetleniu u potomkov, ktorí by nevedeli, ako mohol povstať taký rozdiel medzi Martinčanmi. Ja to, ako advokát veľkej obce Sv. Martina v Turci, z vlastnej zkúsenosti znám.

Práve v rok mojej svadby padla slávnosť tisícročia pokresťanenia Slovákov skrze Cyrilla a Metoda, apoštolov slavianskych, a slávnosť táto sa veľkolepe odbavovala na Velehrade v Morave. Kamarát Samko Šípka, stoličný prísažný v ten čas, mal svoje kone, u neho býval náš už nebohý slávny básnik a inženier Ján Botto, shovárali sme sa tedy, že by sa veru patrilo ísť na túto slávnosť.

Veľa presvedčovania nebolo treba. Samko Šípka dal zapriahnuť — lebo železníc ešte u nás nebolo — ja som sa odobral od mojej Aničky, sadli sme si všetci traja na vozík, a hybaj na Velehrad. Čas bol utešený, kone dobré, cesta veselá. Pamätám sa, že ma, idúc z Povážskej Bystrice do Beluše, náramný hlad bol napadol. To sa mi častejšie stáva, že príde na mňa neslýchaný hlad, tak, že sa až trasiem od hladu. Ale tento hlad sa hlavne vzťahuje na hlad chleba. Vtedy by-som zedol azda celý veľký chlieb. Ale keď nedostanem chleba v taký čas, asi o hodinu mi prejde hlad. Zastali sme tedy v jednej dedinke v krčme, a ja som sa chleba najedol.

Takto sme putovali do Trenčína, a popoludní bolo veľmi teplo, tak že sa Bottovi začalo zívať. Ja som si prespevoval. Tu Botto hneď skomponoval grošovku: Preradostné cestování, šli z Martina traja páni. Jeden zpívá, druhý zívá, tretí sa koňom pod chvost dívá. Lebo Šípka sedel s kočišom.

Tak sme cez Uhorský Brod došli na čas do Velehradu. Tam sa sišly tisíce ľudí. Do kostola sa dostať ani chýru. Tuvon na mnohých miestach pod holým nebom sa kázalo, šiatrov sila, kde sa všeličo predávalo. Ja viem, že som si kúpil na pamiatku oceľovú retiazku na hodinky so železným liatym krížikom, na ktorom bol naznačený Velehrad s rokom 1863. Túto retiazku som dlho nosil.

V jaseni 1863 roku som išiel rodičov na Vecu navštíviť a ich ko mne volať. Švagriné Málika a Zuzika sa tiež so mnou sobraly. Išly sme na Sklené Teplice a do B. Štiavnice na noc. Ale nás akosi noc zastihla a už bol sniežik napadol. Ja som bol v B. Štiavnici známy, ale s tej strany od Sklených Teplíc som nikdy nebol. Dlho trvalo, až sme konečne došli a tam i prenocovali.

Rodičia nás srdečne prijali. Môjho pozvania do Martina mi neodopreli; ale že už len na jar, v zime že je to nepríjemné. Na tretí deň sme sa pobrali nazpäť.

1864-ho roku som bol požiadaný, či by švagriná Málika nemala vôle vydať sa do Žibritova, za tamejšieho ev. farára. Ja som jej to i svedomite predniesol. Ale ona sa mi temer do plaču pustila, aspoň so slzami v očiach mi hovorila: či nám len tak veľmi zavadzia, že by sme ju len preč mať chceli. Viac som jej nikdy o vydaji nepovedal ani slova.

Statkový jarmok matejský r. 1864 mi bude pamätný. Padol na 19. február. Vtedy sa mi narodila dcéra Anna. To som si už tak bol umienil, jestli dá Boh syna, bude Janko, jestli dá dievča, bude Anička. Lebo tieto mená sú najslovenskejšie. Naša pieseň slovenská, národná, ľudová, zná Janíčka a Aničku, okolo nich sa vrtí celá ľudová poezia. Tak tedy som už mal dve Aničky, a čo bolo hlavné, obidve zdravé, mocné.

Asi do tohto času padajú počiatky založenia Slovenského Spevokolu. Divno sa započal. Naše „zasedajíčnosti" trvaly večierkami, zamieňavo vše v jednom, vše v druhom dome. Zrazu sme sa dohovorili, samí mužskí, že sa budeme v štvorspeve cvičiť, ku čomu nám iste návrh bol urobiť musel Samko Šípka; lebo ostatní sme štvorspevu nerozumeli. Samko Šípka bol naším prvým sbormajstrom,

lebo sa on, vraj, ako študent kežmarský tam bol učil štvorspevu a ešte si niektoré piesne zachoval. Pravda, hudobníkom on nebol nikdy, tuším ani nóty nepoznal, ako málokto z nás vtedajších spevákov. Ako tedy mohol štvorspevu učiť? Dobre. On, ako študent, sa bol naučil všetky štyri hlasy piesní, ktoré v štvorhlase spieval. Roztriedil si nás tedy na tenory a bassy, a každý hlas svojím predspevovaním vycvičil, a zatiaľ nedal jednému hlasu pokoja, kým sa úplne svoj hlas nenaučil. O nótach ani reči nebolo, ako som už povedal.

Takto sa naučily všetky štyri hlasy svoju úlohu a potom už spolu spievaly. Podivne znamenitý sluch mal náš sbormajster. Keď všetky hlasy spolu spievaly so sbormajstrom, a niektorý falošne zatiahol, hneď ho mal, a ten sa potom musel ešte ďalej cvičiť, až to šlo celkom hladko. Prvou našou piesňou bola: 1. Čože to šuchoce, Hej! v tej zelenej hore? 2. Odpadlo jabĺčko, Hej! červené s jablone. 3. Odpadol lístoček, Hej! ani neuvialo. 4. Prišiel šuhajko k nám, Hej! ani si nesadol. 5. Len riekol dobrú noc, Hej! išiel inde na noc.

Veľmi pekný, jednoduchý štvorhlasný nápev. Keď sme sa ho naučili, to nás tak oduševnilo, že sme ledva čakali budúcu hodinu, kde nás náš sbormajster zas novú pieseň začal učiť. Pravda, toho nebolo mnoho, čo sme sa od neho mohli naučiť, keďže sám nebol hudobníkom. Ale sme už veľkej chuti boli nasbierali do štvorspevu, a keď Samko Šípka bol u konca svojich vyučovacích známostí, požiadali sme Ferdinanda Riznera, r. k. učiteľa martinského, aby nás on ďalej učil. Chodili sme tedy k nemu, a on nás už okrem štvorspevov začal i nótam priúčať, a tak si každý hlas začal už i nóty odpisovať. Pozdejšie sa založilo ev. podgymnázium martinské, a vtedy prevzal cvičenie spevokolu professor Jozef Inštitoris. Pod ním spevokol veľmi zmohutnel. Predložili sme stanovy Slovenského Spevokolu v Turčianskom Sv. Martine ministerstvu na potvrdenie, ktorých potvrdenia sme i dosiahli. Po brnenskej slávnosti zasvätenia sokolskej zástavy oduševnenie prišlo za uvedenie rovnošaty sokolskej pre členov spevokolu. Dali sme si všetci pošiť červené košele, krátke šedivasté kabáty, práve také široké nohavice do uhorských čižiem a široký remeň, ktorý mal na predku oceľový odznak sokolský. V tejto rovnošate sme robili potom spevokolové vychádzky do Liptovského Sv. Mikuláša, do Nemeckej Ľupče, do Žiliny, v smysle stanov, keď sme si od Košicko-oderbergskej železnice vykonaly železničné lístky pre náš spevokol za pol ceny.

V Nemeckej Ľupči sme pri návšteve i divadelné predstavenie dali. V Liptovskom Sv. Mikuláši sme nahovárali tamejší spevokol, aby si mužskí tiež dali podobnú sokolskú sovnošatu spraviť, žeby sme takto i touto rovnošatou dokazovali zčiastky jednotu spevokolov slovenských, zčiastky rovnosť smýšľania s Čechmi a Moravanmi. Ale hneď tam sa ozval odpor proti tomu, a tak, keď Martin zostal v tomto osamotený, i tu rovnošata táto zanikla.

Po zatvorení martinského ev. podgymnázia spevokol náš riadil výtečný skladateľ a hudobník, neb. Ján Kadavý, a pod jeho vede-

ním stal sa z čisto mužského spevokolu miešaným mužsko-ženským spevokolom, ktorá okolnosť celému spevokolu života a otuženia dodala, ba i jeho vnútornú cenu zodvihla. Tak, po smrti Jána Kadavého prevzal sbormajstrovstvo náš dobrý znalec p. J. Meličko, ev. učiteľ martinský, pod jeho vedením stal sa martinský spevokol mocným hýbadlom slovenského národno-spoločenského života, tak že v posledné časy i náš výtečný znalec hudby, p. Milan Lichard, i oduševnený náš rodák p. Blažej Bulla boli p. Jánovi Meličkovi ako spolusbormajstri pridaní. Pekné vychádzky urobil náš spevokol i na Strečniansky hrad, po dva razy, a na Oravský zámok.

Poslednú vychádzku mal náš spevokol r. 1899 do Liptovského Sv. Mikuláša, na návštevu tamejšieho spevokolu, ktorý nás potom do Demanovskej doliny a jaskyne zaviedol, kde sme veľmi milé popoludnie strávili pri úprimnej zábave medzi dvoma slovenskými spevokolmi. Pozvali sme náš mikulášsky spevokol ku prinavráteniu návštevy; lebo sme boli 1899-ho roku uzavreli v Martine, že sa naše spevokoly majú vzájomne navštevovať a obodrovať, a tak sme na skutku chceli ukázať, že tomu uzavretiu i za dosť urobiť chceme. Čakáme vrátenie našej návštevy.

Jednou z mojich hrdostí je, že som od roku 1872 predsedom Slovenského Spevokolu v Turčianskom Sv. Martine, hoci od časov operácie na sivý povlak už len trpným, pri speve neúčinkujúcim.

Pozvaním slovenského národného shromaždenia do Turčianskeho Sv. Martina bol zo strany mestečka taký vážny krok urobený, že sa tým mestečko toto maličké stalo za čas, a až podnes, centrom národného slovenského života. Nie preto, že by mnoho iných mestečiek a miest nebolo príhodnejších bývalo pre centrum slovenského národného života; ale preto, že sa nenašlo, ba azda ani teraz nenachodí mestečko, alebo mesto, v ktorom by obyvateľstvo tak prebudene cítilo za slovenskú národnú vec a tak bez obavy pred verejnosťou svoj slovenský charakter manifestovalo, ako Sv. Martin v Turci.

Svolanie slovenského národného shromaždenia malo za následok, že, keď Ján Francisci vypracoval stanovy literárneho spolku Slovenskej Matice a pomocou najslávnejšieho r. k. biskupa Štefana Moysesa ich potvrdenie skrze Jeho Veličenstvo vykonal, už v samých stanovách Turčiansky Sv. Martin bol označený za sídlo spolku, a prvé shromaždenie ku oživotvoreniu Slovenskej Matice bolo do Turčianskeho Sv. Martina na deň 4. augusta 1863 svolané.

Jestli sa ku národnému slovenskému shromaždeniu Slováci húfne shromaždili, prišli na toto prvé matičné shromaždenie nemenej valne.

Zas musel ubytujúci odbor obstarávať hospody, zas bolo veselo v Martine, ako nebývalo od národného shromaždenia. Ale najväčšia starosť bola o miestnosť, kde samé shromaždenie odbavovať. Do chrámu ani jedného sa nedalo myslieť z náboženských príčin, keď i sám osvietený biskup Štefan Moyses mal osobne prísť. Nezbývalo tedy iné, ako na prostred rynku veľký drevený šiator spraviť a matičné prvé shromaždenie tam odbývať.

Biskupovi Moysesovi zo Sv. Kríža v kočiari prichodiacemu išlo duchovenstvo r. katolícke, obecenstvo na mnohých vozíkoch oproti, a na čele slúžny, Ďurko Toček, v gále, i s prísažným Jozefom Országhom, parádny hajdúch na baku sa samo sebou rozumie. Celý tento sprievod išiel až na hranice Turčianskej stolice pri Dolnom Turčeku. Tam sme privítali nezapomenuteľného biskupa, a potom slúžny popredku a ostatní sprievod za kočom biskupovým sme išli do Štubnianskych Teplíc. Tam si biskup poobedoval a išlo sa do Martina, kde s veľkými ováciami privítali biskupa, ktorý v r. k. fare sa ubytoval.

Že sa večer pri Piťovej hudbe strávil, s unášajúcim rečnením, spevmi, pri priateľských rozhovoroch, o tom niet otázky.

V druhý deň ráno, okolo 10-ej hodiny, po odbavených službách Bozích v obidvoch kostoloch, sa matičné prvé konštituujúce shromaždenie v drevenej búde odbývalo. S náramným oduševnením bol vyvolený osvietený p. biskup Štefan Moyses za prvého predsedu, dôstojný p. Karol Kuzmány, ev. superintendent prešporskej patentálnej superintendencie, za podpredsedu, a osv. p. Ján Francisci za doživotného čestného predsedu. Keď prišla voľba na výborníkov, tu niekto ozval sa proti voľbe Jozefa Hurbana. Pohnutý biskup Moyses na to povie: „Kto nechce Hurbana, nech ide do kúta“, t. j. hlasovanie nariadil skupením na rozličné miesta. A Hurban bol veľkou väčšinou vyvolený. Mne sa pri tom dostalo vyvolenie za zapisovateľa. Ako sa takto diala voľba úradníctva matičného, prišiel Ján Szeberényi, professor ev. fakulty viedeňskej, a priniesol tisíc zl. r. č. ako dar Jeho Veličenstva pre Slovenskú Maticu. Táto zvesť do búdy matičného shromaždenia donesená urobila náramnú senzáciu a Jeho Veličenstvu bolo s nesmiernym oduševnením na slávu volané.

Takto sa stal Martin sídlom ročitého schádzania sa slovenskej intelligencie do valných ročitých shromaždení matičných. Lebo, hoci úmysel osnovateľov stanov Matice Slovenskej bol ten, aby sa valné shromaždenia zamieňave, v rozličných mestách slovenských vydržiavaly, aby tak povedomie slovenské sa na všetkých stranách budilo, prichádzaním intelligencie slovenskej na rozličné vidieky, vláda vtedajšia to povoliť nechcela.

Ale keď Slovenská Matica svoje valné shromaždenia každoročne v Martine musela vydržiavať, samo sebou sa ponúkala potreba vystaviť nejakú dvoranu, kde by sa tieto shromaždenia odbývať mohly; lebo zakaždým drevenú búdu stavať na rynku, a zas ju rozoberať, bolo i nákladné i literárneho spolku nedôstojné. Rozmýšľať sa tedy počalo o tom, ako by sa to cieľu najprimeranejšie vykonať mohlo. Matica, práve len povstávajúca, nemohla členovské peniaze na budovu vydať; lebo veď jej stanovami určený cieľ bol literárny, a nie stavänie budov hneď s prvými základinami.

Osvietený p. Ján Francisci tedy navrhol dobrovoľné sbierky na budovu Slovenskej Matice. Sbierky tieto sa i zaviedly, ale vieme, že pri slovenskej chudobe nedalo sa očakávať, že by sbierky odrazu toľko priniesly, že by sa i pozemok ku stavbe dal kúpiť i stav po-

staviť. Išli sme tedy zas ku Sv. Martinu, aby v tejto biede, nakoľko možno, pomohol.

Mestečko Martin malo svoj starý mestský dom, na tom mieste, kde Matica stojí, od juhu. Požiadali sme tedy Sv. Martin, aby na tomto mieste dal postaviť budovu Slovenskej Matice, aby k jej postaveniu prispel, čím bude môcť, a za to že bude mať právo v jednej izbe vystavenej miestnosti svoje mestské shromaždenia vydržiavať. Meštianstvo sa sišlo a s ochotou privolilo ku tejto žiadosti, a nielen že dalo plac svojho bývalého mestského domu, ale i predalo kus hory za 8000 zl. r. č. a tieto peniaze dalo na stavbu; ešte okrem toho dalo potrebné drevo zo svojich hôr, potrebný materiál a povozy i lacnú tehlu. Matica odkúpila ku tomuto placu jednu čiastku záhrady od ev. fary, a tam sa postavil dom Matice Slovenskej, jehožto základný kameň v prítomnosti podpredsedu Slovenskej Matice, Karla Kuzmányho, v apríli 1865 roku v prítomnosti valného martinského obyvateľstva sa položil.

Spraviť plán na stav bol požiadaný pozdejšie nedobropovestný Bobula, na ten čas tuhý národovec slovenský. A železnú galleriu vo veľkej dvorane dal Slovenský Spevokol martinský.

Keď už bol stav na poschodie od juhu až po bránu a vyše brány na tri obloky postavený, a vyše toho ešte tri obloky do ulice na území, mnohí doliehali na úplné dostavenie budovy Matice Slovenskej. Avšak p. Ján Francisci zakaždým sa proti tomu postavil, hovoriac, že budova nesmie stroviť ani haliera, daného na základinu Matice Slovenskej, ale smie jedine z príspevkov na budovu obetovaných ďalej stavänä a dostavänä byť. Preto zostala matičnä budova nedostavänä až po zrušenie Matice. A jak znamenitá bola vtedajšia tehla na túto budovu v Martine pálená, dokazuje okolnosť, že len prvé poschodie bolo ovakované a obielené, kdežto územie od r. 1865 do r. 1900 stálo neovakované, a tá tehla dažďom, mrazom, snehu vystavená naskrze v ničom nebola poškodená zvonku, keď stav tento obnovovali a pre štátné úrady prispôsobňovali.

Milé, nezapomenuteľné bývaly každoročné valné shromaždenia matičné. I okrem samej prísnej činnosti úradnej. Už samé valné shromaždenia, že sa úprimní národovci majú príležitosť raz do roka sísť, poshovárať, spoločne sa zabaviť a ku ďalším prácam národným okriať, má toľko príjemnej, príťažlivej sily a toľko mravného vplyvu na človeka roduverného, že to podceňovať je hriech. My sme národ malý, na všetky strany tak postavený, že ho treba ešte len kriesiť a vzkriesený k životu otužovať, aby ho zas nepriateľ znovu neuspal alebo nezadusil; škoda je tedy vypočitovať: koľko sa stroví pri takom shromaždení, koľko by sa za to dalo kníh vydať, aká základina by sa dala z toho utvoriť, keďby každý to, čo vynaloží na takéto valné shromaždenie, dal na nejakú národno-slovenskú základinu, atď. To sú daromné kritiky namyslených ľudí. Verte mi, že v našom národe, tak ako je i dnes, bez takejto pahraby národnej zaspíme, a že takéto valné shromaždenie raz do roka viac oživí a ku pokračovaniu v dielach otuží, viac prebudí ľudí, ako akákoľvek

kniha. A čo sa toho výdavku týka, verte mi, že z tých, čo prídu na valné shromaždenia, radovať sa s radujúcimi, ani jeden by nedal ani haliera z toho, čo takto shospodáril, a tí, čo takto vyratujú tieto výdavky, ale na shromaždenia neprídu, ani len haliera nedali ani na jednu národno-slovenskú základinu z toho, čo nestrovili na túto príjemnú a v národnom ohľade významnú zábavu.

Spoločné obedy menovite nás milo zabávaly. Zčiastky rázne, zčiastky rozveseľujúce zdravice vždy udržovaly znamenitú náladu. Menovite sme sa tešili na príchod už nebohých znamenitých humoristov našich: Fraňa Mráza, r. k. professora najprv v Baňskej Bystrici, potom v Ungváre, a Ľudovíta Kysela. Mráz prišiel obyčajne so svojou suitou študentov, a hospody nechcel nijakej. Mal svoj široký sivý plášť, o ktorom hovoril, že je to jeho kvartieľ. So študenty išiel do hostínca kdekoľvek, a rozkázal im, čo myslel, jesť a piť, a potom od prítomných hostí inkassoval a zaplatil hostinskému. Hostia vďačne dali, každý po pár krajciarov, lebo sa nasmiali viac, ako na akomkoľvek divadelnom predstavení, aké kúsky vystrájal so študentmi. Raz bol prišiel a rozprával, akú znamenitú spoločnosť mal z Priekopy do Martina, že sa so sviňou viezol. Niektorý mäsiar že bol z Martina pre brava v Priekope, tedy že sa s týmto bravom mal šťastie doviezť. S mládežou sa dobre po polnoci zabavil v hostínci pri rozličných žartoch, ale potom už kommandoval, aby išli spať. Sám, lebo hospody nemal, sa utiahol niekde na šopu a tam spal vo svojom kvartieli. Tak raz rozprával, že sa vyškriabal na šopu u mäsiara Felixa a tam že nocoval. Ale že sa vo spaní akosi obrátil, na šope že bola diera a on prepadol i s kvartieľom medzi barany. Či bola pravda, neviem; ale sa o to ponosoval. A keď tak začali s Kyseľom vtipkovať, to bolo do popučenia. Kyseľ veľmi rád latinsky hovoril; pravda na smiech. Z jeho latinčiny som si dvoje zachoval. Jedno, že pri veľkej tabuli sa štyri štadia rozoznávajú. Prvé štadium je vraj: „conticuere omnes“. To nastane vtedy, keď sa začne polievka jesť, lebo vtedy, pri jedení polievky, všetci mlčia. Druhé štadium je: „abiit sermo inter fratres“. Keď je totižto už polievka zedená, nastane obyčajne rozhovor medzi spolusediacimi. Tretie štadium je: „loquebantur variis linguis“. Keď si totižto už boli pohárikmi poštrngali, nasleduje živý rozhovor. A posledné štadium je: „ibant qua poterant“. Keď je totižto už obed ku koncu, niektorého už potom i chlapci socajú. — Druhá je zas latinská pieseň, ktorú menovite náš znamenitý, už nebohý archidiakon sväto-ďúrsky, Ján Országh, rád mal a pri jeho meninách som mu ju častejšie zaspievať musel: 1. Si vis cantare, Disce potare; Pro omni tono, sume de novo, Nec de mensura sit tibi cura. 2. Vis veritatem, sinceritatem; In vino veritas, atque sinceritas, quidquid latebit, Vino patebit. 3. Inter dolores, Morbos angores; Guttur perfunde Vino abunde, Est medicina Prope divina. 4. Ac ego dura, sum sine cura; Bibis, non bibis, ex mundo ibis, Omni momento Vini memento.

Na slávnosti Jungmannovej som bol s Paulínym, ako podpredsedom Slovenskej Matice. Po prvý raz som bol vtedy v Prahe

a náramne mi imponoval velikánsky pochod rozličných spolkov a remesiel, ktoré v najpríkladnejšom poriadku so zástavami a hudbami tiahly po celé hodiny jedno za druhým. Poobzerali sme rozličné pamätihodnosti, Hradčany, chrám sv. Víta, sochu sv. Jána Nepomuckého na kamennom vltavskom moste, starú radnicu, knižnicu atď. Boli sme na spoločnom bankette, kde Paulíny, ako podpredseda Slovenskej Matice, reč držal na vzájomnosť česko-slovenskú.

V 80-tych rokoch som bol vo Viedni s Ľudovítom Turzom, Jánom Geromettom, Petrom Makovickým, Jozefom Peťkom, ako členmi Slovenskej Matice, aby sme u Jeho Veličenstva žiadali reštituovanie ústavu. Ale sme zle natrafili, lebo kráľ bol práve odišiel do Išlu. Ja som išiel do kabinetnej kancellárie sa dopýtať: kedy by prišiel kráľ nazpäť, alebo, či by sme v Išli nedostali audencie. Ale za odpoveď som dostal, že kráľ sa tam dlhšie zabaví, a v kúpeľoch audiencie nedáva. Odovzdal som tedy podpísanú prosbu v kancellárii.

Dňom pred odovzdaním prosby sme sa sišli a veľmi príjemne poshovárali s Adolfom I. Dobrianskym.

A keď sme vo Viedni viac nemohli ničoho za Maticu vykonať, pobrali sme sa odtiaľ do Pešti ku ministerpredsedovi Kolomanovi Tiszovi, aby nám nemohli povedať, že sme do Viedne išli ku kráľovi s úplným obídením uhorskej vlády. Za dobré sme tedy uznali ísť ku ministerpredsedovi a u neho tiež odovzdať odpis prosby, ktorú sme v kabinetnej kancellárii vo Viedni oddali, aby vláda hneď, skrze nás samých o tom uvedomená bola.

Keď ministerpredseda dával výsluchy, išli sme aj my tam. Čakali sme v sieni. Konečne príde k nám sluha a spýta sa, koho má oznámiť? Kto? a odkiaľ sme? Ľudovít Turzo mu povie svoje meno, a že je z Baňskej Bystrice. Sluha ďalej nečakal na vysvetlenie, ale išiel do izby ministrapredsedovej a oznámil, že deputácia z Baňskej Bystrice čaká. A s tým sluha otvoril dvere, aby sa nám páčilo. Koloman Tisza s usmievavou tvárou nám išiel oproti, až sa mu Ľudovít Turzo predstavil a podal prestolnú našu prosbu, oznámiac jej obsah a žiadajúc, aby Koloman Tisza túto našu prosbu, ako ministerpredseda, podporoval. Do Kolomana Tiszu ako by bol papriky nasypal. Rozhorčene povedal, že to on urobiť nemôže, lebo že Slovenská Matica v službe panslavistickej propagandy stála. Ako to náš Ján Gerometta, v červenom páse prítomný, dopočul, nemohol sa zdržať, aby silným hlasom nezvolal: „Az rágalom!“ A keď Koloman Tisza opätoval, že v službe panslavizmu stála Slovenská Matica, Gerometta znovu ohnive zvolal: „Az rágalom!“ Na čo nám Koloman Tisza, obrátac sa, chrbát ukázal, a my sme odišli.

Výsledok našej prosby u kráľa bol ten, že nám v krátkom čase Koloman Tisza prinavrátil prestolnú prosbu s tým, že Jeho Veličenstvo ju za hodnú neuznalo svojou signatúrou opatriť.

V Necpaloch bola za starších čias nejaká vyššia škola. Ono to nebolo podgymnázium, ale kto tam chodil, prijali ho v gymná-

ziume asi do tretej triedy. Túto ev. školu vydržiavali v Necpaloch najviac Justhovci.

Asi okolo r. 1840 turčiansky ev. seniorát túto necpálsku školu žiadal preložiť do Martina, že beztak potrebuje seniorát i seniorálneho kaplána, že tedy seniorálny kaplán bude môcť i ako professor tejto školy účinkovať. V ten čas turčianski páni bratia dávali zčiastky hotové peniaze, zčiastky, keď peňazí nebolo, obligácie so zaviazaním úrokovania a s pritiahnutím cirkvi ev. a v. turčiansko-sv.-martinskej postavili „scholam hungaricam" zo surovej tehly na martinskom cirkevnom placi, pri kostole, vydajúc cirkvi martinskej smluvu písomnú, že keby táto škola z akýchkoľvek príčin jestvovať prestala, budova i s placom pripadne nazpäť martinskej cirkvi.

Justhovci boli rozmrzení nad tým, že seniorát školu necpálsku, iste i skrze seniorát koľko-toľko podporovanú, z necpálskej artikulárskej cirkvi chce vziať a do Martina preniesť, a nepodporovali „scholam hungaricam", lebo predpovedali, že tá škola mohla jestvovať v Necpaloch, pri podpore Justhovcov, ale že v Martine zahynie.

Tak sa i stalo. Seniorálneho kaplána síce turčiansky seniorát zvolil, školu postavil a prvý, druhý rok páni bratia turčianski i poslali ta pár chlapcov; ale po dvoch-troch rokoch ani seniorálneho kaplána neplatili, alebo veľmi neriadne platili, a čo sa žiactva „scholae hungaricae" týka, to ho každý rok menej a menej bolo, tak že okolo r. 1864 bolo 5—6 žiakov, až konečne žiactvo vystalo.

Vtedajší vyvolený, ale neplatený seniorálny kaplán a spolu professor na maďarskej škole martinskej bol Martin Kramár, osvedčený Slovák, ktorý ešte pred rokom 1848-ym ako študent slovenské divadlá hrával v Turčianskom Sv. Martine, odkiaľ bol i rodák. Keď takto zostal suchým mlynárom i ako kaplán i ako professor, vyvolili sme ho za tajomníka Slovenskej Matice. Na základe evanjelickej autonomie sme však z návodu Kuzmányho a potom s pričinením Viliama Paulíny-Tótha založili patronátske podgymnázium v Sv. Martine s vyučovacou rečou slovenskou, v tej budove, kde bola „schola hungarica" sama sebou prestala.

Od patronov sme dobrovoľné príspevky sosbierali. Budovu oddal seniorát turčiansky patronátskemu podgymnáziumu, ktorá sa na meno tohoto podgymnázia i pozemnoknižne vtelila.

Zprvu sa otvorila len prípravná a prvá gymnáziálna trieda. Prípravnú triedu vyučoval ku tomu povolaný Ján Kadavý, a prvú triedu Martin Kramár. Takto si vychovalo počínajúce podgymnázium podrost do druhej gymnaziálnej triedy a každoročne sa otvorila nasledujúca trieda, až do štvrtej. Nový professor sa zakaždým vyvolil do vnoveotvorenej triedy.

Alumneum sa tiež otvorilo, ktoré veľmi dobre sa vzmáhalo.

Professormi boli na podgymnáziume: Jozef Inštitoris, ako rektor, Jozef Nedobrý, Ján Dérer a Gustáv Dérer. Správcom celého ústavu bol Viliam Paulíny-Tóth. Po rozpustení podgymnázia Viliam Paulíny-Tóth, ako vtedy seniorálny dozorca seniorátu nitrianskeho, vykonal odtrhnutie Častkova od Sobotišťa a utvorenie samo-

statnej ev. cirkvi, ktorá si za prvého farára vyvolila hneď Jozefa Nedobrého. Jozefa Inštitorisa vyvolili za ev. farára do Pribyliny. Jána Dérera, ktorý najprv bol kaplánom v Sučanoch, vyvolili za farára vo Veľkom Lôme. Gustáv Dérer, ktorý si za manželku pojal dcéru nášho statného Fraňa Jesenského Gašparé, vyvolili za nemeckého farára do Černoviec, v Bukovine. Bohužiaľ, tohoto posledného deti sú už zgermanizované a slovenský národ potechy z nich mať iste nebude.

Pekne sa vzmáhalo toto podgymnázium. K strednému stavu sa pripravujúci šuhajci tu dostali základného, mravného vzdelania vo svojej materinskej reči, a nielen medzi týmito, ale i medzi tými, ktorí v učení ďalej pokračovali, bolo vidno účinok materinskej reči vo výchove. Kamkoľvek sa obrátili z tohoto podgymnázia, rad-radom vynikali v učení. A i v živote samom vidíte napospol ľudí prebudených, ktorí chodili v martinskom podgymnáziume.

S rokom 1864-tym nastaly už nielen manželské, ale i otcovské starosti. Nemal som, okrem toho advokátskeho pera a niečo náradia domáceho ničoho. Pre bohatstvo som sa neženil, lebo som pokladal každého človeka za opovrhnutia hodného, ktorý sviatosť manželského stavu zneucťuje tým, že manželstvo považuje za spôsob nadobývania majetku. Alebo sa ožením podľa srdca, z čistej lásky, alebo sa vôbec ženiť nebudem. To bola moja zásada. A tak sa stalo, že som sa zaľúbil do mojej Aničky, ktorá bola sirotou po nebohom Andrejovi Kašovicovi, hodinárovi v Martine. Mala matku Zuzannu r. Šimko, a dve sestry, staršiu Amáliu a mladšiu Zuzannu. Však maly neveľké hospodárstvo v Martine a opatrovaly sa po meštiansky; ale som bol vždy ustarostený, jestli ma Pán Boh trafí vziať, čo si počne naša Anička so svojou a mojou maličkou Aničkou? V tom prišiel v oktobri akýsi Ormódy ko mne, od Prvej uhorskej poisťovacej spoločnosti, či sa vraj nedám poistiť na život? a vychválil mi to, že práve ide z Liptova, kde rodine poisteného vyplácal pár tisíc zlatých, ktorý sa len pred dvoma rokmi dal poistiť, a rozkladal mi o všelijakých druhoch poistenia, a že však po troch rokoch budem účastný aj v čistom ročnom dôchodku spoločnosti. Nebol som jakživ nijaký obor, hoci, buď Bohu chvála, som býval zdravý, nebolo ma tedy treba dlho nahovárať, dal som sa na 5000 zl. poistiť tak, že ja týchto peňazí nedostanem, ale len moji dedičia. A prijal ma bez toho, že by ma bol dal lekárovi prezrieť, či som zdravý. Prvú rátu, 116 zl. r. č., som hneď zaplatil a tak platím, každoročne, a mám platiť, jestli ma Pán Boh doživí, do môjho osemdesiateho roku. Mnohí mi dohovárali, že som vinovatý človek toľko platiť, že som to radšej mal vkladať do niektorého peňažného ústavu každoročne, a že by som už s úrokmi a úrokmi od úrokov bol mal viac ako 5000 zl. Ale ja im zo skúsenosti hovorím, že by som nebol mal nič, lebo by som nebol tie peniaze vkladal, ale strovil, tak ako by som ich ani Prvej uhorskej poisťovacej spoločnosti nebol dal, keby som nebol zaviazaný. Koľko ráz som si musel tie peniaze požičať, aby som ich mohol zaplatiť, ale som tú pôžičku pozdejšie vrátil,

lebo som ju vrátiť musel. Tak sa človek musí sám seba prinútiť k hospodáreniu. A okrem toho, kto mi ručil za to, že doteraz budem žiť, a neumrem o dva-tri roky po poistení? Ja som však chcel mať ženu a dieťa aspoň natoľko zabezpečené, že aspoň 5000 zl. budú mať, ak nenadále umrem. Táto istota zabezpečenia mojich dedičov mi tedy bola hodna tých ročitých 116 zl.

Roku 1864 prišli i moji drahí rodičia ko mne stále bývať. Keď som bol doma, to som ich išiel každý deň pred večerom navštíviť do ich osobitnej izby, zvlášte keď otec osem rokov z postele nemohol vstať, ani len po izbe sa prejsť. Pán Boh zná, čo to za choroba mohla byť? Povstala tým, že sa ponosoval, že nemôže sedieť, že musí chodiť. Ale keď takto, temer ustavične chodil, zrazu matka zbadala, že krvavé šľaky necháva topánka. Otec topánku vyzul, a tu bolo vidno, že sa mu žila dole na nohe pukla. Krv sa ledva dala zastaviť. Tak ležal dva-tri dni. Keď vstal zas o deň alebo dva, sa mu žila na tej samej nohe pustila. A to tak sa opakovalo so tri alebo štyri razy. To ho tak zoslabilo, že už potom ani vstať a chodiť viacej nemohol. Chudera matka vystála mnoho pri otcovi, lebo iného ani nechcel okolo seba. A keď dobrá moja matka r. 1876 umrela, potom už len bola bieda s chudákom otcom. Vždy spomínal, prečo on radšej skorej neumrel. Matka umrela na vodnatielku prsnú. A 1879-ho roku za ňou otec. Matka sa narodila roku 1799-ho, a umrela 1876-ho; otec sa narodil 1795-ho a umrel 1879-ho. Ja som nebol pri smrti ani jedného. Pán Boh tak dopustil, že počas matkinej smrti som bol v povolaní svojom v Lazanoch, a počas otcovej smrti som bol v Kaľamenovej. Ako mi je ľúto s jednej strany, že som nebol pri smrti drahých rodičov, tak s druhej strany ďakujem Pánu Bohu, že ten trpký kalich odvrátil odo mňa, aby som sa bol musel dívať na smrť tých, ktorých som tak vrele, synovsky miloval. Ležia si po boku na martinskom cintoríne a spoločný pomník sa dvíha na ich hroboch. Daj im, Bože, slávu večnú!

V mojej advokátskej praxi u mňa praktizovali: Jozef Kohút, Dionys Feja, Peter Jamnický, Matúš Dula, Jozef Bencúr, Gustáv Izák, Jozef Országh, Andrej Halaša, pozdejšie advokáti.

Jozef Kohút, terajší fiškál Sporiteľne turčiansko-sv.-martinskej, vždy rozhodný a neústupný národovec slovenský. Verný priateľ môj ešte od tých čias, ako som do Turca prišiel. Prvý bojovník na prknách martinských so mnou, ktorý túto úlohu spolu s úlohou činného úda Spevokolu od prvopočiatku až podnes verne vykonáva, kde som ja už vypriabol. Zakladateľ martinského Dobrovoľného hasičského sboru, ktorého účinlivým veliteľom je až podnes. On tomuto sboru zachránil velenie materinskou rečou, tým, že v Martine dostatočný počet dobrovoľných hasičov sobral, keď chceli povinné hasičské spolky s maďarskou rečou velenia uviesť. Vôbec Jozef Kohút je dušou pohybu meštianstva martinského a jeho vidno všade, keď treba povzbudenia. Je náramne pohyblivý a bezzištný. Výborný kuchár pri vychádzkach do hory. Neraz sme sa dobre zabavili pri jeho varení guláša a pečení zbojníckej pečene v „Strá-

ňach“ martinských, na „Sihoti“ v kole kamarátov. No „Jožko“ je centrom spoločenského, slovenského pohybu v Martine. Nech ho Pán Boh živí!

Dionys Feja bol dobrý, slovenský šuhaj. Bil sa za slovenskú vec pri snemových voľbách. Bol smelý, hoci od malička krátkozraký. Bol išiel do Ruska študovať na tamejšiu professúru. Ale odtiaľ sa vrátil, za čas bol potom pokútnym pisárom. Dobrá hlava. Složil advokátsku zkúšku. Potom sa osadil v Malackách. Zostal náramným materialistom. No a kto zostane materialistom, s tým sa viac o národnej obetivosti nehováraj. Utonul v bahne materializmu, tak že u neho viacej smyslu pre slovenskú vec niet.

Peter Jamnický, nadaný mladý muž, výtečný v hraní na klavír, veľmi príjemný, úprimne slovensky cítiaci. Z mojej kancellárie bol povolaný za rychtára do sl. kr. mesta Modry, na odporúčanie môjho brata. Tam sa i oženil. Potom složil advokátsku zkúšku a zostal advokátom v Pezinku. Prvá manželka mu umrela a oženil sa znovu, vezmúc si dcéru vysťahovalca poľského zo Štvrtku v Trenčianskej stolici.

Matúš Dula je každému vernému Slovákovi dávno známy. Vo verejnosti všade v prvom rade činný za svoj slovenský národ. Vidíte ho v cirkvi, vidíte ho pri stolici, vidíte ho ako správcu Domu v Martine, vidíte ho ako správcu Nakladateľského Spolku, vidíte ho ako advokáta martinskej tlačiarne, vidíte ho ako podsprávcu martinskej Sporiteľne, vidíte ho v správe dielne na náradie, vidíte ho v Prahe v sprievode Tomášika, pri otváraní českého divadla, pri kladení základného kameňa na pomník Palackého, vidíte ho teraz v bystrickom žalári, ale všade rezkého, za pravdu slovenskú neohroženého bojovníka. Veď mu práve preto z jedného generálneho konventu prischlo maďarské meno: „vad Dula“. Má hodných dvoch synov a driečne dve dcéry, ktorí iste všetci otcovskou šlapajou pôjdu, veď majú nemenej statnú matku Vilmu Pauliny-Tóthovú, ktorú som ja vypýtal Matúšovi Dulovi, ako pytač na jeho svadbe. Boh ich všetkých živ bodrých a čerstvých ku sláve nášho národa, dlhé a blahé roky!

Jozef Bencúr, na odporúčanie nášho nezapomenuteľného Samuela Nováka do praxi prijatý. Dobrej povahy ináč, ale slabosti nášho obecného ľudu poddatý.

Gusto Izák je i sám verný i vychoval hodné deti svojmu rodu.

Jozef Országh, čisto národu oddaný, pilný v šťastnom, no bezdetnom manželstve s Pavlou r. Beniač živší muž. Tisíc zlatých r. č. bol na základinu slovenského gymnázia venoval. Čo sa s touto základinou stalo, neviem. Tohoto verného môjho osnovníka som ja ku hrobu odprevadil r. 1901 a rozlučnú reč mu nad hrobom povedal. Daj mu Bože veselé zmŕtvychvstanie.

Andrej Halaša je známy môj zať, o ňom, jestli dá Boh života, prehovorím tam, kde o mojom súkromnom, rodinnom živote budem hovoriť.

Ďaleko by ma viedlo jednotlivé pravoty tu chcieť dopodrobna uvádzať; ale predsa jednotlivé, dľa môjho náhľadu významnejšie, pripomenúť chcem.

Za najvýznamnejšie pravoty som držal takrečené kommassacionálné pravoty. Lebo tu išlo o dobro celých obcí, a už tým samým boly významnejšie, ako pravoty, v ktorých išlo len o dobro jednej osoby alebo rodiny.

Ako Slovák, veľmi som nebol návidený od zemských pánov, lebo sa nazdávali, že už s národnostného stanoviska je moje advokátske postavenie za ľud a proti zemskému panstvu určené. Preto som krem Sv. Petra len ešte v sučianskom kompossessoráte zastupoval bývalé zemské panstvo, kde som bol zástupcom kompossessorátu, ku ktorému patrilo i Podhradie a Nolčovo. Tak som v Turci zastupoval: Sv. Martin, Bystričku, Kľačany, Blatnicu, Mošovce, Sv. Michal, Nedozor, Dubové, Kaľamenovú, Budiš, Rudno, Kláštor, Lazany, Slovany, Socovce, Valču a Laskár.

Najzajímavejšie kommassacionálne pravoty boly neomýlne trenčianske, a to horno-trenčianske. Bytčianske panstvo bol od kniežaťa Esterházyho odkúpil, za bagateľ, Leopold Popper, roku 1848 biedny židáčik, a už r. 1880-ho barón podhradský.

Tento pyšný a nenásytný človek nebol spokojný s tým, že knieža Esterházyho olúpil o bytčianske panstvo za bagateľ, tak, že jeho deti dostaly za odmenu práva šenkovania v tomto panstve viac, ako on dal za celé panstvo kúpnej ceny, chcel ešte od chudobnej sedľače státisíce vydrieť pod titulom odmeny remanencií pri kommassáciach. K tomuto cieľu a v istote svojho kalkulu sa s veľkou usilovnosťou dal na kommassácie vo svojom bytčianskom panstve, čo mu tým ľahšie padlo, že ešte v najviac obciach dal Esterházy pomeranie chotárov vykonať. Svojho panského fiškála mal, ktorému ohľadom na veľké remanencionálne odmeny menší ročný plat dával, ale náhradu mu v percentuácii remanencionálnej odmeny sľúbil, čím i fiškálovi chuti dodával nielen ku náhleniu s týmito pravotami, aby čím skorej dostal svoje sľúbené remanencionálne percenty, ale aby čím viac hľadel vydrieť od biedneho ľudu, že by tým väčšiu summu mohol dostať v percentoch.

Tak v obci Rovnom požadoval 149.100 zl. r. č. remanencionálnej odmeny. Ale fiškál Szádeczky, ináč dobrý človek, starší pán, pokonal sa s Rovňanci na 30.000 zl. r. č. Poneváč však v Hornej Trenčianskej je zakaždým väčšina obyvateľstva vzdialená po drotárstve, nechal súd a panský fiškál pokonanie u rychtára, aby rychtár zakaždým, ako sa ktorý hospodár domov vráti, čo menovite na výročité sviatky sa stáva, dal to pokonanie podpísať a aby ho potom, keď, nakoľko možno, všetci podpísaní budú, pokonanie oddal súdu, poťažne panstvu.

Rovňanci prichodili domov a podpisovali pokonanie. Ale mnohí z nich chodia do Ameriky, a keď títo prišli, prečítali si to, ale nie len že pokonania nepodpísali, ale i mnohým z podpísaných povedali, aby

išli k rychtárovi a svoje podpisy tam pretreli. To sa i stalo a nedaj Bože potom už podpisy sosbierať.

Rychtár oznámil panstvu, čo sa stalo, a fiškál panský, rozhnevaný, že na také výhodné pokonanie nechceli pristať, zahrozil Rovňancom, že však ich on naučí, ako sa treba pretierať na uzavretom pokonaní.

Fiškál podal žalobu proti Rovňancom, v ktorej medziiným žiada ich posúdiť na 161.128 zl. r. č. remanencionálnej odmeny.

Rovňanci ma požiadali do Rovného. Bez pochyby preto, že ma chceli počuť viacerí, lebo jeden druhému nedôverovali a všetci nechceli do Martina chodiť. Šiel som tedy. Tu mi ukázali doručenú im žalobu. Ja som sa ich pýtal, či majú tereziánsky urbár? Odpovedali, že veru nemajú. Teda som im oznámil, že im nemôžem nijakej rady dať, kým nevidím tereziánskeho urbáru. Urbár že neomylne bude v Trenčíne pri kr. súdnej stolici; tedy že by mi neostalo iné, ako do Trenčína ísť a tam všetky písma poprezerať, a len potom moju mienku povedať; lebo že by som im bez tých písem len vo svet mohol hovoriť, ako slepý o farbách. Na môj návrh pristali; ale že oni chcú troch svojich občanov so mnou poslať, ako deputáciu svoju do Trenčína. Ja som, pravda, proti tomu nemohol mať ničoho, tým menej, že som videl zaobalenú nedôveru, aby ma panstvo nejako nepodplatilo; myslel som si však pri tom, že mi tam, veru, ani nepoškodia, ani neosožia v ničom.

Ustanovili sme si deň, v ktorý sa v Trenčíne sídeme, a milí Rovňanci veru došli. Po prezretí tereziánskeho urbáru som im vyrátal, že dľa tohoto majú remanencií 13.440 zl. r. č., ale viac nie. Tu ma začala moja deputácia prosiť, aby som to spravil na menej, alebo najlepšie na nič, že však radšej mne dajú viac. Nuž ale, rozumie sa, som im doprosta odpovedal, že tu o jednaní nemôže byť reči, že to z tereziánskeho urbáru ani mačka nevylíže a tak že je to ako za groš žemľa. Nuž oni na to konečne pristali, že keď je nie ináč; ale že by oni Židovi nechceli ničoho dať. Že keby to bol ešte Esterházy, že tomu by rozumeli, ale Židovi toľkéto peniaze, to im zle išlo do hlavy.

Potom mi už plnomocenstvo dali, a ja som pravotu viedol. Naraz dostanem súd od kr. súdnej stolice v Trenčíne, že sú bývalí urbarialisti rovnianski povinní 161.128 zl. r. č. remanencionálnej odmeny barónovi Leopoldovi Popperovi zaplatiť.

Keď som toto Rovňancom oznámil, povstal medzi nimi náramný poplach. A hoci som ich ubezpečoval, že budem appellovať a že to nemôže obstáť, strach pred bohatým Popperom mal viac moci, ako moje potešovanie, a tí, ktorí boli za pokonanie s Popperom na 30.000 zl., vytýkali protivníkom svojim: vidíte, kam ste nás zaviedli s vaším Mudroňom. Mohli sme s 30.000 zlatými obísť, a teraz budeme musieť 161.128 zl. platiť.

Avšak kr. tabla zrušila výrok súdnej stolice trenčianskej a v smysle mojej appellácie nariadila Popperovi také doplnenia kommassacionálnej pravoty, ktoré Popper ku svojmu prospechu spraviť nemohol a ktoré by ho boly roky práce a výdavkov stálo, bez

toho, že by bol ku zelenej ratolesti došiel. Tu panský fiškál, pri najbližšom termíne v Rovnom, navrhol priateľské pokonanie, že hoci sa bol nahneval, keď predošlé pokonanie ani tí nechceli potom prijať, ktorí ho už boli podpísali, ale, že ho už hnev prešiel, že tedy pristane ešte i teraz na tých 30.000 zlatých, ak sa Rovňanci chcú po priateľsky pokonať, ináč že bude žiadať celú summu, ktorú už raz v Trenčíne vyhral. Ja som Rovňancom odrádzal takéto pokonanie, lebo že na viac nemôžu byť, podľa mojej mienky, posúdení, ako som im bol v Trenčíne vyrátal. Panský fiškál ani počuť nechcel o mojom návrhu. Konečne som Rovňancom povedal, že ak chcú mať túto záležitosť skorej a konečne vybavenú, môžu panstvu niečo viacej sľúbiť, ako by dľa môjho vyrátania povinní boli. A tak konečne sa pokonanie uzavrelo, že Rovňanci titulom odmeny remanencií zaplatia panstvu za pár rokov 14.000 zl. r. č.

Keď sme toto pokonanie uzavreli, potom už zas pravotu zapríčinivší Rovňanci boli na koňa posadení a vysmievali sa zo svojich protivníkov: Vidíte, či nám je nie lepšie 14.000 zl. platiť, ako 30.000?

Ale toto bola jediná skutočná pravota s Popperom, lebo hoci som i viacej obcí zastupoval proti Popperovi v kommassacionálnych otázkach, všade prišlo ku priateľskému pokonaniu, bez podatia žaloby.

Ale to malo tiež svoju príčinu. Barón Leopold Popper mi bol z Viedne písal, že na akom základe ja len môžem také malé summy remanencionálnej odmeny v jednotlivých obciach ponúkať? že, keby som mu to vysvetlil a i jeho osobne vo Viedni navštívil. Na to som mu listovne odpovedal: že je on a jeho fiškál na veľkom omyle, keď za remanencie považujú všetky nepohnuteľnosti, ktoré sú v rukách bývalých urbarialistov vyše ich urbárskej príslušnosti, lebo že zákon za remanencie považuje len tie nepohnuteľnosti v intravilláne, roľach a lúkach, ktoré sú v rukách bývalých urbarialistov povyše ich urbárskej príslušnosti, ktoré sú v tereziánskom urbáre ako urbariálné intravillány, role a lúky vnesené a z ktorých zemský pán pred r. 1848 musel pri kommassácii nové urbariálné grunty utvoriť. Toto že ukazujú tabelly tereziánskeho urbáru v každej obci, a podľa týchto tabiel sa i ľahko vyrátať dajú. Čo iných rolí, lúk, pašienkov, alebo horných gruntov bývalí urbarialisti v rukách svojich majú, to môžu byť kopanice, kuriálné pozemky, okkupácie atď., ale nie sú remanencie. Keď tedy všetky takéto pozemky panský fiškál za remanencie berie, potom mu pravda vychodí velikánska remanencionálna odmena, ale nepravdivá, ktorú súd prisúdiť nemôže. Do Viedne že len vtedy pôjdem ku pánu barónovi, keď mi peniaze na cestu pošle; lebo že nemám peňazí na daromné cestovanie. Odpovedi na tento list som nedostal, a tak ani do Viedne nešiel.

Tak som pokonania uzavrel v Kolaroviciach, kde Popper žiadal 60.000 zl. remanencií, na 6000 zl., v Dlhom Poli, kde žiadal 156.042 zl., na 15.000 zl.

Najinteressantnejšia záležitosť bola v Turzovke. Tam ma ku

zastupovaniu zavolali hneď z počiatku, kde ešte nebolo sudcovsky uhodnovernené, koľko je urbárskych sedení v Turzovke.

V Hornej Trenčianskej je tá zvláštna okolnosť, ktorej azda v Uhorsku inde niet, že tam urbársky majetok v obecnom živote nerátajú na sedenia, pol, štvrť, alebo osminu atď. sedenia, ale na krajciare šajnové, alebo groše. To má urbarialista roľu za dva groše, alebo za 5 krajciarov, 10 krajciarov, štyri groše atď. Je to bezpochyby starodávne platievaný cinz od týchto rolí. Ale že by to v nejakom pomere stálo jedno ku druhému, že by na príklad roľa za dva groše bola dva razy toľká, ako roľa za groš, alebo roľa za 4 krajciare dva razy toľká, ako roľa za 2 krajciare, o tom ani chýru. Mnohá roľa za $1^1/_2$ krajciara je väčšia, ako druhá za 4 krajciare.

Štyri týždne sme probúvali s panskými úradníkmi na čisto doviesť, v akej proporcii stoja tie groše a krajciare ku sedeniu urbárskemu; ale nemožno, nemožno. O sedení na Turzovke nevedel a nevie nikto ničoho, a zákon zas nevie ničoho o urbárskej roli za groš, alebo za krajciar. V tereziánskom urbáre sú síce urbarialisti uvedení podľa mien; ale to je z r. 1772, teraz nikto nevie o nich ničoho.

A zákon je prísny, že ohľadom remanencionálnej odmeny záväzok jedného za druhého a všetkých za jedného je nemožný, ale sa musí pre každého urbarialistu osobitne vyrátať, koľko je u každého jednotlivca remanencie. Ale ako že to vyrátať, keď nemožno vedieť, koľká je zákonná urbariálna príslušnosť pre každého jednotlivého urbarialistu, keďže remanenciou je len to, čo má vyše svojej zákonnej urbariálnej príslušnosti? Tabella tereziánskeho urbáru vykazovala, že na Turzovke má byť remanencií niečo vyše 10.000 zl. r. č. dohromady. Ale koľko je z toho u koho? to len sám Pán Boh mohol povedať. No a chotár obce Turzovky je velikánsky, najväčší chotár v stolici Trenčianskej. Turzovka má asi 12.000 duší. Panský fiškál žiadal remanencionálnej odmeny 225.000 zl. r. č. a podľa zákona nemohol vypravotiť ani krajciara; lebo nemohol vyrátať remanenciu ani u jedného.

Ale slovenský ľud má vodcov, ktorých počúva a ktorým nezáleží na jeho prospievaní, a nepočúva na tých, ktorí by mu srdca svojho dali.

Notárovi turzovskému, Jánovi Székácsovi, som hovoril, že Turzovänia ani krajciara remanencií nemusia platiť. Že by síce dľa tereziánskeho urbáru mali niečo vyše 10.000 zl. remanencií v celom chotáre, ale poneváč Popper nemôže ani u jedného vykázať kolikosť, a jeden za druhého sa zaväzovať nesmú, tedy nemôže ničoho vypravotiť. Ale milý notár na to: Ej, že ako by to bolo, že aspoň 30.000 zl. sa mu musí dať. Že z toľkého chotára! A koľko už mal na meračku výdavkov! A že však to Turzovänia ani nepocíta, že predajú zo svojej hory a z toho vyplatia.

Panský fiškál začal so svojimi 225 tisícmi. Ja na to, že nedáme nič. Fiškál spúšťal, a ja som stál na svojom, že nedáme nič. Fiškál bol iste dorozumený s notárom a rychtárom, i povedal, aby

sa tedy poradili, že on ide na faru. Turzovänia sa radili potom v mojej prítomnosti sami; naraz im povie notár a rychtár, aby sa pokonali za 30.000 zl. r. č. remanencionálnej odmeny. Ja som sa proti tomu postavil: či majú toľko peňazí na vyhadzovanie, že je každý krajciar darovaný, ktorý dávajú. Občania pristali na 30.000 zl. Ja som im povedal, že priateľské pokonanie neprekážať som sa advokátskou prísahou zaviazal síce, a tak, keď chcú platiť, aby platili: ale že aspoň 5000 zl. ešte snížim, aby nesľubovali 30.000 zl. Na to pristali. Ja som sa odobral do fary ku panskému fiškálovi a som mu hovoril, že on najlepšie vie, že cestou pravoty nedostane ani haliera remanencionálnej odmeny; Turzovänia však, k vôli dokončeniu celej veci, že chcú pokonanie na 25.000 zl. remanencionálnej odmeny spraviť. Ak tedy chce, že je toto posledné slovo obce. Na to fiškál panský: no, že tedy *mne* k vôli, že to urobí. A tak sme aj pokonanie uzavreli.

Na Turzovke som býval zakaždým u nášho nezapomenuteľného Ferka Tagányiho, farára na Turzovke. Len keď panský fiškál prišiel na Turzovku, to som už musel ísť k notárovi, lebo nebolo miesta vo fare. Milé dni som tam strávil. Čistý, verný rodoľub. Ľud nariekal za ním, keď odchodil do Nitry za kanonika. Mal dvoch znamenitých kaplánov, Ďura Gajdošíka, teraz farára v Čiernom a Alexandra Frátrika, teraz farára vo Višňovom.

Práve ohľadom na p. farára Tagányiho som za svoju prácu v Turzovke len 500 zl. žiadal, kde by druhý istotne 5000 zl. bol pýtal, už poťahom na to, že týchto 5000 zl. som proti vôli Turzovänov zjednal.

Zajímavá bola i záležitosť urbariálneho regulovania v obci Vysokej. Tam Popper žiadal 118.000 zl. remanencionálnej odmeny; ale z tých samých príčin, ako na Turzovke, nemohol ničoho dostať, v prípade pravoty. Tu bola však rozhodná otázka hory, ktorú mal Popper dať Vysočanom. Ohľadom tejto bola otázka, koľko má dať tej hory? a kde ju vydať? Lebo Popper hovoril, že do r. 1848 boli síce bývalí urbarialisti vysockí v užitku hory, ale nie v chotáre vysockom, ale v petrovickom, ktorá hora bola však vzdialená a horšia, kdežto Vysočania chceli mať bližšiu a lepšiu horu, hneď pri obci ležiacu. Vysočania sa zprvu len sami zastupovali pri prípravných prácach kommassacionálnych, a tu, už neviem ako, ako nie, stalo sa, že do protokolla, ktorý pravda maďarsky bol písaný, bolo vnesené, že Vysočania uznávajú, že do r. 1848 chodievali do petrovickej panskej hory pre svoje urbárske drevo. Nuž, a zákon hovorí, že panstvo z tej hory má vydeliť príslušnosť urbársku, do ktorej chodievali bývalí urbarialisti pred r. 1848 pre svoje urbárske drevo. Keď som toto občanom povedal, boli nad tým diví, že kto to mohol povedať? Nuž ale bývalí rychtár i druhí, boli na protokolle podpísaní. Ja som to tedy odvolal, a menoval svedkov na to, že vo vysockej hore brávali drevo urbárske do r. 1848. Ale Popper ani počuť nechcel, že by tú horu pustil urbarialistom, na ktorú si oni zuby ostrili, že na čokoľvek skorej pristane, ale tejto hory že nedá. Konečne prišlo na pokonávanie, keď som pri kr. table už

mal vykonané sekvestrovanie hory vysockej, zakiaľ nebudú urbarialisti oddelení. Pri tomto pokonávaní Popper konečne vydal tú horu skrze Vysočanov tak túžobne žiadanú a oni mu 20.000 zl. remanencií podobrotky, za pár rokov zaplatiť sa zaviazali, hoci som im verejne pred sudcom i panským fiškálom rozpovedal zákonné dôvody, že titulom remanencií nepotrebujú dať ani krajciara. K vôli tej hore však dali i túto hodnú summu, a boli nadmier spokojní s pokonaním, keď túto summu vyplatili z hory, ktorú už dovtedy boli mali ako starodávnu urbársku horu, ktorá však ku zaokrytiu ich príslušností nepostačovala, lebo Vysoká bola tiež jedna z najväčších obcí stolice Trenčianskej.

Aj v Oščadnici som mal zastupovať niekoľkých biednych urbarialistov proti Popperovi. Ale títo chudáci prišli pozde, keď im Popper už cestou exekúcie právoplatných súdov urbariálnych bol dal obkopcovať role a lúky, ktoré boli ako urbarialisti celkom zákonne užívali.

Bedári, stavăli sa na to, že by oni uvideli, kto im to odoberie, čo ešte aj ich starí otcovia užívali. Nevzali si zástupcu, tedy im súd menoval kurátora v osobe dr. Juliusa Schauera, advokáta v Žiline. A tento nie aby sa bol z písem u súdu a od svojich zastúpencov informoval, ale len jednoducho tajil všetko. Ale to nie je dosť v takýchto pravotách. A on sotva kedy viedol pravotu urbariálneho regulovania niektorej obce; tedy ani nevedel, čo a kde začať. Lebo to je zvláštno, že urbariálné záležitosti ani na universite ani na akademiach právnických neprednášali tak, že by človek koľko-toľko jasný pochop mal o nich. Čo ja o týchto veciach viem, naučil som sa len z praxi a z privátneho študovania.

Títo Oščadničania skutočne neboli a nie sú v tereziánskej tabelle ako urbarialisti vnesení. Avšak zákon hovorí i o takých urbarialistoch, ktorí po uvedení tereziánskeho urbáru boli za urbariálnych poddaných považovaní, skrze to, že urbariálne ťarchy od svojich nepohnuteľností až do r. 1848 znášali. Moji Oščadničania boli takíto a doniesli mi staré písma, z ktorých bolo vidno, že oni boli dodatočne prijatí za urbariálnych poddaných; keby tedy dr. Schauer bol tieto písma použil, bol by neomylne ratoval týmto bedárom ich majetok, ktorý im odobral Popper. Ale zákon v urbariálno-regulatívnych a kommassacionálnych pravotách nedovoľuje obnovenia pravoty. Ako je raz právoplatný súd vynesený, u Boha milosť, tam pomoci viac niet, čo by sa priam najväčšia krivda bola súdom vyslovila.

Mojim Oščadničanom som tiež túto smutnú zprávu zvestoval. Ale som im ešte sľúbil probovať niečo. Hovorí sa, že „keď Pán Boh dopustí, i motyka spustí“. Sľúbil som im tedy, že probujem šťastie, podať na kráľa prosbu o povolenie obnovenia pravoty v tomto mimoriadnom prípade; hoci som vedel, že kráľovo právo je v tomto ohľade obmedzené na trestné záležitosti a i v týchto len na omilostenie a nie na obnovenie pravoty. A vskutku, moja prestolná prosba bola odvrhnutá.

Máme sirotské stolice, okresných sirotských a Boh zná aké

úrady, ktoré sa majú o opustené siroty starať; ale keď skutočne biedne siroty zostanú, niet človeka, ktorý by sa o ne obzrel.

Tak som naraz dostal list od p. farára r. k. v Skalitém, Jozefa Badíka, či by som nezastal biednu vdovu so sirotami tam v Skalitém, že jej muža zabilo pri prekopávaní hradskej, kde sa most mal robiť, a že by mal byť vinný bohatý podujímateľ stavänia toho mosta a oprávania ciest, istý Grün. Na túto otázku som odpovedal, že ak sa vina Grünova dá dokázať, veľmi vďačne prejmem zastupovanie vdovy a siröt, a to zdarma. Ak nevyhráme ničoho, nežiadam od týchto bedárov ničoho; ak vyhrám pre nich náhradu škody, zaplatia mi z vyhratého slušné výdavky a odmenu práce. Pán farár mi rozpovedal listovne hneď celú vec, a ja som žiadal o plnomocenstvo a o uvedomenie: či už bolo vyšetrovanie a či ešte len bude pre nenadálu smrť Gocala, tak sa menoval nebohý Skaličan.

Ku vyšetrovaniu skrze slúžnovský úrad na Čadci som prišiel a u p. slúžneho čakal, kde ešte krem slúžneho nebolo nikoho.

Po chvíli prišiel p. Grün a, vidiac ma, spýtal sa ma, či som azda ku tomuto vyšetrovaniu prišiel. Keď som mu odpovedal, že áno, prosil ma, že keby som vyšiel s ním na pár slov na dvor. Tu mi predovšetkým predložil, aby som tej veci na seba nebral, lebo že tam jeho nemožno ničím obviňovať, a tak že nevykonám nič. Ale že mi on moju cestu chce slušne zaplatiť, čo som na Čadcu prišiel. Ja som sa mu za jeho ochotu poďakoval, a mu prosto odpovedal, že som vec už na seba prijal, a že keď je nie vinný v ničom, že sa mu istotne ani nič nestane. Potom už začal, že tedy čo by som žiadal, aby sa tá vec čím skorej dokončiť mohla; lebo že mu len na tom záleží, aby sa vec neťahala dlho. Ja som žiadal tisíc zlatých. Milý človek zhíkol. Že ešte čo! Že však on pri tom celom podujatí nemá 1000 zl. zárobku. Ja som mu zas na to, že však je tu nie otázka o tom, či mal pri tom podujatí zárobok, ba ja dopustím, že mal pri ňom škodu; avšak tu je jedine otázka o tom, že chlapa zem zarútila a zabila, po ktorom zostala chudobná vdova a troje malých detí. Ak tedy on má vinu v tom, že Gocala zabilo, musí dať na výchovu detí a vdove vynáhradu. S tým prestala reč medzi nami.

Prišli spolurobotníci Gocalovi a hovorili, že veru napomínali Grüna, že je to kopanie hradskej nebezpečné, a menovite jeden Cigáň hovoril, že ho napomínali, aby dal podštampľovať vrch, ktorý kopali, lebo že sa ľahko môže na nich zrútiť a ich zabiť, na čo Grün odpovedal, aby čušal, že on vie, že toho netreba, aby len ďalej kopali, a za tým sotva že pár minút prešlo, breh sa skutočne zrútil, ostatní robotníci poodskakovali, ale Gocal odskočiť nestačil, privalilo ho a asi o pol hodiny umrel. Ja som hneď po skončenom vyšetrovaní žiadal preložiť písemnosti ku kr. súdnej stolici trenčianskej cieľom vedenia trestného vyšetrovania proti Grünovi pre zabitie človeka z neprozreteľnosti, žiadajúc jeho posúdenie na vynahradenie škody pre vdovu a siroty.

Dlho sa vlieklo vyšetrovanie. Grün všemožne i skrze znalcov,

dokazoval, že on, ako podujímateľ, všetkých prostriedkov použil, aby sa možnému nešťastiu predišlo, a znalci mu dľa možnosti boli na pomoci. Konečne som dostal výrok súdnej stolice trenčianskej, že sa ďalšie pokračovanie zastavuje, lebo že je nemožno proti Grünovi dokázať, že by z jeho neprozreteľnosti sa bolo to nešťastie prihodilo.

Ale následkom môjho rekursu kr. tabla vyslovila: že veru len ďalej treba pokračovať proti Grünovi, lebo že sa tak zdá byť, že je Grün možno i vinný. A keď proti výroku kr. tably zas Grün rekurroval na kúriu, kúria potvrdila výrok kr. tably.

Bolo tedy záverečné pokonávanie nariadené pred súdnu stolicu trenčiansku, kde i všetci svedkovia predvolaní boli. Svedkovia dosvedčili, že napomínali Grüna a upozorňovali na nebezpečenstvo, ktoré hneď za tým sa stalo; ale kr. súdna stolica doniesla súd: že je Grün nie vinný a zpod obžaloby sa osvobodzuje.

Proti tomu som appelloval na kr. tablu a tam ho za vinného uznali a i na žiadaných tisíc zl. r. č. raz navždy, vynáhrady škody pre vdovu a siroty, posúdili. Ale kúria, kde Grün appelloval, ho okrem peňažnej pokuty a trestných útrat posúdila len na 600 zl. r. č. vynáhrady pre vdovu a siroty.

Grün, jehožto otec ešte žil a on u otca robil, udával pred súdom, že on majetku nemá. Žiadal som jednako proti nemu exekúciu a žiadal popísať aspoň jeho zbytočné šaty, bundu atď. Ale veru, keď exekútor nešpasoval, Grün zaplatil 600 zlatých.

Peniaze sa pravda vložili do sirotskej kassy pre maloleté siroty, a vdova mi dala osvedčenie, že za moje ustávanie a útraty mi sto zl. r. č. chce dať z tých 600 zlatých. Sirotská stolica to i za slušné uznala za ustávanie raz na Čadcu a tri razy do Trenčína a okrem toho za rekursy a appelláciu. Tak mi i bolo vyplatené 100 zl. Jednako siroty majú podnes 500 zl. r. č. v sirotskej stolici trenčianskej, z ktorých by, bez mojej pomoci, neboly maly ničoho.

Keď sa toto takto zdarilo, zrazu dostanem zas list od „Sváka“ z Čierneho. „Sváko“, opravdivým menom Opatovský, teraz r. k. farár v Dohňanoch, bol výtečný slovenský človek, v ten čas kaplánom v Čiernom u tamejšieho r. k. farára p. Ďura Gajdošíka, predtým kaplána na Turzovke, tiež znamenitého slovenského muža. S týmto znamenitým „Svákom“ som sa poznal ešte vo Vysokej, kde bol u tamejšieho p. farára a teraz čadčianskeho opáta Ignáca Tvrdého, kaplánom. V ten čas tuším už dvadsiaty rok bol kaplánom.

Písal mi tedy „Sváko“, že jedného železničného robotníka železnica zabila, po ktorom zostala vdova a drobné deti na Svrčinovci, pri Čadci, a že im železnica nechce dať nijakej náhrady, lebo že si sám zapríčinil smrť. Či by som sa tedy nezaujal za túto rodinu a siroty? Dal som si opísať celú vec, a potom som odpísal Svákovi, aby mi vdova poslala plnomocenstvo a výkazy z matrík i svedectvo chudoby; že zastupovanie proti Košicko-Bohumínskej

železnici prijmem, ak vyhrám, potom mi zaplatia moje ustávanie a výdavky z toho, čo dostanú, a ak nevykonám ničoho, nežiadam ani od tých bedárov ničoho.

(Pokračovanie.)

Tragik z prinútenia.

(Zo života na letovisku.)

Žart v jednom dejstve.

Napísal: *Anton Čechov.*

OSOBY:

Ivan Ivanovič Tolkačov, otec rodiny.
Alexej Alexejevič Muraškin, jeho priateľ.

Dej odohráva sa v Petrohrade, v byte Muraškina.

Kabinet Muraškina. Mäkké náradie Muraškin sedí za písacím stolom. Vchodí Tolkačov, držiac v rukách sklenú guľu na lampu, detský velociped, tri škatule so ženskými klobúkmi, veľký uzol šiat, kôš s pivovými fľaškami a hŕbu batôžkov. Zmätene popozerá a vysilený spúšťa sa na pohovku.

Muraškin. Zdravstvuj, Ivan Ivanyč! To som rád! Odkiaľže ty?

Tolkačov (zadychčaný). Holúbok, milý môj... Mám k tebe prosbu... Ponížene ťa prosím... požičaj mi do zajtra revolvera. Buď mi priateľom!

Muraškin. Načo ti je revolver?

Tolkačov. Treba... Och, ľudia!... Dajže vody... Skorej vody!... Treba mi je... Nocou príde ísť tmavým lesom, nuž preto som... na každý pád. Požičaj, buď taký dobrý!

Muraškin. Oj, klameš, Ivan Ivanyč! Kde v pekle je tam tmavý les? Pravdepodobne smyslel si si niečo? Na tvári ti vidím, že zamýšľaš niečo nedobré! Tak čo je s tebou? Je ti zle?

Tolkačov. Počkaj, daj vydýchnuť... Och, matička... Ukonaný som, ako pes. V celom tele i v hlave taký mám pocit, ako by zo mňa húžvu spravili. Nemôžem viacej trpieť. Buď priateľom, nič sa nespytuj, nepúšťaj do podrobností... daj revolver! Prosím ťa pekne!

Muraškin. Plno tebe revolverov! Čo to za malodušie, Ivan Ivanyč? Otec rodiny, štátny radca! Hanbi sa!

Tolkačov. Aký otec rodiny? Ja som mučeník! Vrchové hovädo, neger, otrok, podliak, ktorý vždy ešte čosi čaká a neumiera! Som handra, bolvan, blbec! Načo ja žijem? Načo? (Vyskočí.) No, povedz mi ty, načo ja žijem? Načo toto duševné i telesné trápenie bez prestávky? Viem, čo je byť mučeníkom pre myšlienku, áno!

ale byť mučeníkom čert vie čoho, ženských sukieň a gúľ na lampy, nie! — porúčam sa! Nie, nie, ani nie! Už dosť bolo! Dosť!

Muraškin. Nekrič, súsedi ťa počujú!

Tolkačov. A nech počujú, mne je to jedno! Nedáš ty revolvera, dá druhý, ale mne je už nežiť! Už je darmo!

Muraškin. Počkaj, gombičku si mi odtrhol. Hovor múdre. Ja ešte vždy nechápem, prečo máš planý život?

Tolkačov. Prečo? Ty sa spytuješ: prečo? Dovoľ! Vyponosujem sa ti, môž' byť, uľahčí sa mi na duši. Sadnime si. Teda počúvaj... Och, matička, záduch!... Vezmime na príklad dnešný deň. Vezmime. Ako vieš, od desiatej do štvrtej prichodí mi revať v kancellárii. Horúčosť, spara, muchy a neopisateľný, brat môj, zmätok. Sekretár má urlaub, Chrapov šiel sa ženiť, a čo mladé, blaznie sa za letoviskami, za láskami a ochotníckymi divadlami. Všetko je ospalé, umorené, podpité, tak že nepočuješ múdreho slova... Povinnosti sekretárove koná pomocník, hluchý na ľavé ucho a zaľúbený; svet s prosbami náhli, všetci rozkazujú, duria, srdia sa, vyhrážajú, — taký virvar, že na ratu kričíš. Zmätok a dym tlačia jarmom. A robota ako hlinu miesiť: jedno a to isté, jedno a to isté, úradné zprávy, predpisy, a zasa úradné zprávy, predpisy, — jednotvárna, ako vlna morská. Slovom, aby si rozumel, oči zpod čela von lezú. Dajže vody... Vychodíš z úradu ako poskladaný, zmorený, že zaobedovať, prevaliť sa, a ba! — nezabudni, že bývaš na letovisku, to jest že si otrok, haraburda, vecheť, omrazok, a nech sa ti páči naskutku bežať vyplňať rozkazy. Na našich letoviskách taká milá obyčaj: ak ideš do mesta, to, o vlastnej žene ani nehovorím, ale kdekto má moc a právo predložiť ti hŕbu žiadostí. Žena nakladá, aby som zašiel ku krajčírke vyhrešiť ju za to, že je driečik široký, ale v pleciach úzky; Soničke treba premeniť črievičky, švagrinej tmavo-červeného hodvábu kúpiť dľa vzorky za 20 kopejok a tri rífy šnúry... Však tu je, počkaj, ja ti hneď prečítam (vyberá z vrecka kartičku a číta). Guľu na lampu; funt šunkovej klobásy; hrebíčkov a škorice za 5 kopejok; bobrového oleja pre Mišinku; 10 funtov cukru; vziať z domu medenú táciu a mažiar na tlčenie cukru; karbolovej kyseliny, perského prášku, púdru za 10 kopejok; 20 fliaš piva; octovej essencie a míder pre slečnu Šanso numero 82... uf! i vziať doma Mišinkin jasenný kabátik a galoše. To je rozkaz od ženy a rodiny. Teraz čo naložili milí známi a súsedi, aby ich čert vzal. U Vlasinov má Vladko mena, treba mu velociped kúpiť; podplukovníčka Vichrinová je v interessantnom stave, a preto ja musím každý deň chodiť za babou, nakladať jej prísť. A tak ďalej a tak ďalej. Päť kartičiek mám vo vrecku, a ručníček samý uzlík. Takto, bratku, od služby do železnice beháš po meste, vyplazíš jazyk ako pes, a beháš, lietaš, i život preklaješ. Zo sklepu do apatéky, z apatéky ku krajčírke, od krajčírky do jatky, a odtiaľ zasa do apatéky. Tu sa potkneš, tam peniaze ztratíš, na treťom mieste zaplatiť zabudneš a za tebou bežia, a je škandál, na štvrtom mieste dáme na šlep stupíš... tfuj! Od toľkého cválania rozčertíš sa, a tak sa doláměš, že potom celú noc

kosti treštia, o krokodíloch sa ti sníva. A keď konečne rozkazy sú vyplnené, všetko kúpené, teraz ako dáš soštimovať celú tú muziku? Ako ty, na príklad, uložíš spolu medený mažiarik a tĺčik s guľou na lampu, alebo karbol s čajom? Ako skomponuješ pivové flašky a tento velociped? Egyptská robota, vysoká otázka, hádka! A potom nelám si hlavy, nepohni rozumom, a koniec koncov predsa len niečo zabiješ i rozsypeš, a v čakálni i vo vagone stojíš, roztiahnuc ruky, rozčapený a podchytávajúc si bradou nejaký uzol celý v rohoži, v škatuľkách a kadeakých čertoch pozakrúcaný. A pohne sa železnica, obecenstvo začne škúliť s každej strany na tvoju bagážiu: svojimi vecami založil si iných miesta. Kričia, volajú konduktora, vyhrážajú vyložením, a ja kam sa dieť? Stojím a iba očima žmúrim, ako dobitý somár. Teraz počúvaj ďalej. Prichodím k nám na letovisko. Tu by si si pekne vypil za spravedlivé ustávanie, zajedol a potom pochrapkal — či nie pravda? — ale ani myslieť! Moja žienka už dávno strežie. Ledva si pochlípal polievku, už ona poď do božieho hoviadka i — či by sa ti neľúbilo niekam na ochotnícke predstavenie, alebo do tanečného krúžku? Protestovať nemožno. Si — muž, a slovo „muž" na letovisku znamená nemé zviera, na ktorom sa možno nosiť i voziť na ňom klady koľko chceš, nebojac sa zastarenia ochranného spolku zvierat. Ideš i vyvaľuješ oči na „Škandál v panskej rodine" alebo na nejakú „Márnotratnicu", tlieskaš na rozkaz ženy a hynieš, hynieš, hynieš i každú minútu čakáš, že ťa už hneď čert uchytí. A v tanečnom krúžku dívaj sa na tance a hľadaj žene gavalierov, a keď niet gavaliera, tak ráč sám tancovať kadrilu. Vrátiš sa po polnoci s divadla alebo bálu, no už si nie človek, ale zdochlina, iba zakopať. No ale, konečne, si došiel cieľa: vyzliekol sa a ľahol na posteľ. Dobre je, zavri oči a spi... Všetko je pekné, milé, teplé, rozumieš ma, ani deti za stenou nepištia, ani ženy niet, i svedomie čisté — viac ani netreba. Zaspávaš — a iba... a iba keď počuješ: dzz!... Komáre! (Vyskočí.) Komáre, trojnásobne vás preklínam, komáre! (Trasie pästami.) Komáre! To je rana egyptská, inkvizícia! Dzz!... Dzidzíka — tak žalobne, smutne, ako by odpustenia prosil, ale tak ťa podliak uštipne, že sa potom za hodinu drhlíš. I fajčíš, i biješ ich, i hlavu schovávaš — niet pomoci! Koniec koncov odpľuješ a vydáš sa umučeniu: žerte, prekliati! Nestačíš privyknúť komárom, už nová rana egyptská: v sále žena začína svoje tenory učiť pesničky. Vo dne spia, a po nociach k ochotníckym koncertom sa chystajú. Ó, Bože môj! Tenor — to je také mučenie, nad všetky komáre. (Spieva.) „Nehovor, že mladosť minula..." „Ja znovu pred tebou stojím očarený..." Ó, po-odliaci! Celú dušu mi vytiahli! Aby som ich toľme nepočul, vymyslel som taký figeľ: klepem si palcom po uchu. A tak si klepem do štvrtej ráno, kým sa nerozídu. Och, dajže, braček, ešte vody... Už nevládzem... A tak teda, nepospiac si, vstaneš o šiestej a — marš na železnicu. Bežíš, bojíš sa opozdenia, lebo je blato, hmla, chladno, brr! A prídeš do mesta, začni nôtu od kraja. Veru tak, brat môj. Život, vravím ti, hnusný, ani nepriateľovi takého života nežiadam. Ver mi — ochorel som! Záduch, záha ma páli, stále sa voľačoho

bojím, žalúdok netroví, v očiach tma... Či mi veríš, zbláznil som sa... (Obzerá sa.) Ale to len tebe... Chcem ísť k doktorovi Čečottovi alebo k Meržejevskému. Ide na mňa, braček, akási čertovina. Lebo v zlosti, či v tom bláznovstve, keď ma komáre štípu alebo tenory spievajú, to sa mi hneď v očiach ztmí, to hneď vyskočíš, beháš, ako zahorený, po celom dome a kričíš: „Krv žížnim! Krv!“ A naozaj, v taký čas chce sa do niekoho nožom pichnúť alebo ho po hlave stolcom tresnúť. — Tak, vidíš, do čoho doženie život na letovisku! A nikto nepoľutuje, nepoteší, ale ako by to tak malo byť. Ba ešte sa smejú. Ale, veď pochop, som živý tvor, teda žiť chcem! To nie je na smiech, ale do plaču! Počuj, ak i nedáš revolvera, aspoň ma poľutuj!

Muraškin. Ľutujem ťa.

Tolkačov. Vidím, ako vy ľutujete... S Bohom. Pojdem po klobúčiky, po klobásu... prášku na zuby ešte tiež treba, a potom na stanicu.

Muraškin. A kde ste vy na letovisku?

Tolkačov. Na Suchej Riečke.

Muraškin (radostne). Či ozaj? Počuj, poznáš ty tam Olgu Pavlovnu Finberg?

Tolkačov. Znám. Poznáme sa dobre.

Muraškin. Ale čo nepovieš? Veď je to báječná príležitosť! Ako mi je to vhodné a milé od teba...

Tolkačov. Čože také?

Muraškin. Holúbok môj milý, či by si nemohol vyplniť maličkú prosbičku? Buď taký dobrý! No, daj čestné slovo, že vyplníš!

Tolkačov. A čože to má byť?

Muraškin. Nie poslúžiť, ale z priateľstva spraviť! Pekne ťa prosím, holúbok zlatý! Teda po prvé: pozdrav Olgu Pavlovnu a povedz jej, že som živý a zdravý, že bozkávam jej ruku. Po druhé: vezmi jej jednu pletôčku. Totižto naložila mi kúpiť jej mašinku na šitie, a poslať od niekoho... Vezmi, môj milý! A, ozaj, tiež i túto klietku s kanárikom... len opatrne, lebo sa dverká dolámu... Čože hľadíš tak na mňa?

Tolkačov. Mašinka na šitie... kanárik s klietkou... čížiky, pinky...

Muraškin. Ivan Ivanyč, čo je s tebou? Od čoho si očervenel?

Tolkačov (dupkajúc). Sem daj mašinku! Kde je klietka? Sadni sám na plecia! Zhrýzaj zo sveta človeka! Tráp! Doraz ho! (Zatína päste.) Krv žížnim! Krv! Krv!

Muraškin. Ty si sa zbláznil!

Tolkačov (dobíjajúc doň). Krv žížnim! Krv!

Muraškin (v úžase). Zbláznil sa! (Kričí.) Petruška! Mária! Kde ste? Ľudia, ratujte ma!

Tolkačov (naháňajúc ho po izbe). Krv žížnim! Krv!

(Opona.)

Prel. *Gregor-Tajovský.*

Kristus.

Od *Janka Kráľa.*

(Z básnikovho rukopisu; dosiaľ netlačené.)

Pekné je nebo, čisté ako sklo,
lahodné duši aj oku —
s ránom ráničkom zvony začaly
rozlievať pieseň hlbokú.

Ľudia sa tisnú z celého sveta
k jednej samotnej vežičke,
na poli stojí jak panna biela,
kríž má na skvelej hlavičke.

Kríž sa ten blyští bleskom zorničky,
ľudia za ním sa ťahajú, —
pod vežou lúčka, na nej oltárik,
zázraky tam sa stávajú.

Bo na oltári svieti Spasiteľ,
do neba má zrak uprený;
nad ním anjeli v sláve nebeskej,
pod ním sú čerti zdávení.

Ľudia sem kŕdľom zďaleka chodia,
by mohli stenčiť bolesti, —
koľko o divoch a o zázrakoch
sa tu rozpráva povestí!

Aj teraz práve, ľa! ľa! jak idú,
ako v jaseni bociane;
keď ich s polnoci zima odháňa
a šibe vetrisko na ne.

Každý má dáku na pleci ťarchu,
že ledva vládze ju znášať:
tomu umrela jeho milenka,
tamtomu jeho drahá mať.

Ten zas chudáčik máva nedobrú,
na svete biednučky žije,
a hľa! tá starká skrčená jak päsť,
povedal by si, že hnije.

Tam zas sirôtka s vybledlou tvárou,
bosá — v šatočkách ľahučkých,
tamtá zas žena ešte dosť mladá
trpí potupu pre mužských.

Do krásy svojej dala si strieľať,
partu panenskú zmrhala,
teraz by pre ľud od nej bočiaci
o hlade, smäde skapala.

Bedár zmorený! keď na poludnie
už ti slniečko zapadá
a svet ten pustne, k Bohu sa obráť!
Boh slnce, život, náhrada.

Nesvieti Božie na nebi slnko,
jak na sniežok sa topiaci;
jak láska Božia na biedy ľudské —
ku nej sa majte, trpiaci.

Ku nej sa máme! ku nej sa máme!
Oh, Bože, Kriste, počuj nás!
My tvoje tvory, my tvoje dietky,
skloň sa a prijmy biednych hlas!

Skloň sa! jak si sa kedysi sklonil,
keď si pre ľudské spasenie
v chatrnej zrodil sa kolibôčke, —
veď sme my tvoje stvorenie.

Skloň sa a počuj biedy ťažoby!
prosia ťa pekne chudáci;
my sme zhrešili, preto nás káraš —
smiluj sa, Kriste jasiaci!

Celý sbor tváre do zeme vryje,
nesmie pozdvihnúť zrak hore,
cíti sa nízkym pred Božou tvárou —
vzdychá a padá v pokore.

Každého údmi niečo preberá,
aj hlbšie do vnútra bára;
na duše šibe plameňom a v nich
svetárstva špina vyhára.

Duše napája rosou života
a z prachu výši a výši;
ony pozdvihnú oči a vzdychnú:
Smiluj sa, Kriste Ježiši!

Kriste Ježiši! Kriste Ježiši!
zvony pretrhnú vzdychanie
a pomaličky so svätým ľudom
končia nábožné žehnanie.

Zvony zatíchly. Kristus Spasiteľ,
čo v nebo zrak mal uprený —
silná je bieda, prejme ho ľútosť,
raz pozre na ľud strápený.

Zrakom dôstojným, milým a svätým
prechádza všetky zástupy,
v tom „Ameň“ povie a medzi národ
svetlý s oltára sostúpi:

Ľudkovia dobrí, dušičky moje!
vstaňte horeká, pokoj vám!
Viera prenáša hory a vrchy,
od Boha k vám sem prichádzam.

Hor', vstaňte, chorí! z dlhých nemocí,
smutní na nebo pozrite!
Nebo milostné, Pán Boh váš priateľ,
tu mňa pred sebou vidíte.

Ľud sa naľakal, ale keď videl
zlatý prúd lásky svietiti,
žehnať sa začne, spievať si začne
a Hospodina sláviti.

Kristus, ten kryštál čistý, čistučký,
prvší blesk z Božej svetlosti,
znamenie rukou dáva k mlčaniu...
všetko zatíchne v náhlosti.

Ľudkovia dobrí, dary sú veľké,
ktoré nám Pán Boh podáva;
len kde sa obzreš, plno všetkého,
On je, čo hody pripráva.

Ale sto ráz je väčšia hostina
Slovo, tečúce do sveta,
v ktorom je pokoj, ako v semiačku,
a *Sláva* Božia zavretá.

Poďme ho sláviť, poďme velebiť!
Ale tu — tu sme zavrení.
Poďme ho sláviť, poďme velebiť
tamto na vŕšek zelený.

Výhľad tam pekný na veci božské,
tôňa od slnka vriaceho...
Poďte, ľudkovia, moje dušičky!
do toho chrámu Božieho.

Ľud sa poberá. — Kristus idúcky
o veciach božských rozpráva,
v rozprávke prídu k samému kopcu,
už len húštinka zostáva.

Popredku dievky čo idú vošly
už do zelenej húštinky...
Ratujte, ľudia!... medveď... ratujte!
kričia o hrdlo chudinky.

Tá od veľkého strachu sa oddá
do behu a krky zlomí,
tá zamdlie, a zas druhé dievčence
zrádnik nešťastný ohromí.

Pokoj vám, pokoj! Čo sa bojíte?
Neviete, že som Ja s vami?
A ty, človeče! vyjdi z húštiny,
pakuj s tvojimi kúskami!

Kristus zavolá hlasom pastierskym,
keď vidí ovce kapati,
a tá galiba vždy ešte straší
a neprestáva mrmrati.

Znám ťa ja, kto si! Znám ťa ja, vtáčik!
nerob zo seba posmechy,
ale vyjď vonká, ešte raz vravím,
a padni na zem za hriechy.

Božia je milosť veľmi veliká,
jej medzeväčšie od mora;
človeče! vstúpže už raz do seba
a nebuď besná potvora.

Kristus zavolá hlasom pastierskym,
hotovým milosť vyliati,
a ten v húštine tým viacej straší
a neprestáva mrmrati.

Konáre láme, že len tak prašti,
by nahnal strachu väčšieho;
Kristus dôstojne pozre a týmto
hrmením tresce zlostného:

„Človeče biedny! naozaj biedny!
keď sa ti medveďom páči,
a slovom Božím, láskou pohŕdaš,
nad tebou sa raz deň mračí.

Od tohto času podobu ztrácaš
človečiu, medveď hotový —
Tak sa každému na svete robí,
kto sa chce rovnať zverovi."

Povedal, a hneď všetko zatíchlo,
iba ako pec, horeká
strmným grúnikom pomedzi kriačky,
hľa, medvedisko uteká.

Na samom vŕšku vatra je veľká
medzi peknými smrečkami,
okolo, ľudí jak by spršalo —
dym sa kotúľa stĺpami.

Kristus na skale svetlom pozláten,
belasým mráčkom odetý,
sväto pozerá, milo pozerá,
z pohľadu Sláva mu svieti.

V pravej ruke má ohnivú guľu,
hľadiac hneď na ľud, hneď na svet,
začína pravdy ľudu Božiemu,
ako by zvonil, tak vravieť:

Slávu nebeskú, dôstojnosť Božiu
v hrmení, v bleskoch a v Slove —
národ tak číha, dobre nezajde,
na všetky slová Kristove.

Už ani nevie, kde sa nachádza,
nevie, že hraničí ho svet —
Pán „Ameň", povie, „tak sa i stane,
a kde je? skapal — už ho niet.

Ľud, jak by dosiaľ divný sen bol mal,
teraz sa len už spamätá:
„Sláva ti, Kriste, synáček Boží!
Sláva ti, Spasiteľ sveta!

Sláva ti, Bože, za tvoje dary!"
ľudia spievali pesničky...
A povesť táto odtiaľ letela
až hen na sveta krajíčky.

Hadži-Murat.

Od *Ľ. N. Tolstého.*

(Pokračovanie.)

XVIII.

Na druhý deň po vpáde Butler vyšiel už nie zavčas rána so zadných schodíkov na ulicu, s úmyslom prejsť sa a nadýchať čistého povetria do ranného čaju, ktorý píjaval obyčajne spolu s Petrovom. Slnce už vyšlo zpoza hôr, i bôľne bolo hľadieť na osvietené biele chalúpky pravej strany ulice, ale zato, ako vždy, veselo a uspokojujúco bolo pozrieť na ľavo, na vzdaľujúce a vypínajúce sa lesom pokryté čierne vrchy, i na matnú reťaz snehových vrchov, ako vždy, snažiacich sa zdať sa oblakmi.

Butler hľadel na tie hory, dýchal plnými pľúcami a radoval sa, že žije, a žije práve on, a na tomto utešenom mieste. Radoval sa trošíčku i preto, že sa včera tak dobre držal, i pri útoku, a zvlášte pri ustupovaní, keď boj bol dosť horúci; radoval sa i spomienke o tom, ako včera, po ich návrate s pochodu, Maša, alebo Mária Dmitrievna, žijúca s Petrovom, hostila ich a bola zvlášte prostá a milá všetkým, ale nadovšetko, ako sa mu zdalo, bola k nemu láskavá. Mária Dmitrievna, so svojím hrubým vrkočom, širokými pleciami, vysokou hruďou a žiariacim úsmevom pehami pokrytej dobrej tvári, mimovoľne priťahovala Butlera, ako silného, mladého svobodného človeka, ba jemu sa zdalo, že si ho žiada. No on si myslel, že by to bolo špatne oproti dobrému, prostodušnému druhovi, i choval sa k Márii Dmitrievne celkom proste a úctive, a bol tomu sám rád. Teraz myslel o tom.

Myšlienky sa rozptýlily, keď začul pred sebou častý dupot mnohých koňských kopýt po prašnej ceste, ako by sa nieslo niekoľko ľudí. Zodvihol hlavu a zazrel na konci ulice blížiacu sa krokom hŕbku jazdcov. V popredí dvadsiatich kozákov išli dvaja ľudia: jeden v bielej čerkeske a vysokej papache s čalmou, druhý officier ruskej služby, čierny, hrbato-nosý, s hojnosťou striebra na odeve a zbrani. Pod jazdcom v čalme bol hrdzavo-rudý krásavec kôň s malou hlavou, prekrásnyma očima; pod officierom bol vysoký, šviháckv karabachský kôň. Butler, milovník koní, hneď ocenil bodrú silu prvého koňa a zastal, aby zvedel, kto boli títo ľudia. Officier sa obrátil k Butlerovi.

— Toto vojenský veliteľ dom? — spýtal sa, neskloňovaním a výslovnosťou prezrádzajúc svoj neruský pôvod. Butler povedal, že tento istý.

— A to je kto? — spýtal sa Butler, priblížiac sa officierovi a ukazujúc očima na človeka v čalme.

— To je Hadži-Murat. Sem išiel, tu hosť bude u vojenský veliteľ, — povedal officier.

Butler vedel o Hadži-Muratovi a jeho priechode k Rusom, no nijako neočakával vidieť ho tu, v tejto malej pevnosti.

Hadži-Murat prívetive hľadel na neho.

— Zdravstvuj, koškildy, — povedal naučený tatársky pozdrav.

— Saubul, — odpovedal Hadži-Murat, hlavou kývajúc. Pristúpil k Butlerovi a podal mu ruku, na dvoch palcoch ktorej visel bičík.

— Veliteľ? povedal.

— Nie, veliteľ je tu, pôjdem, zavolám ho, — povedal Butler, obrátený k officierovi, vystupujúc schodíkmi a drmajúc dvere.

No dvere parádnych schodov, ako ich menovala Mária Dmitrievna, boly zatvorené. Butler zaklopal, ale, nedostanúc odpovedi, išiel dovôkola zadným vchodom. Volal na svojho sluhu, nedostanúc však odpovedi a nenachodiac ani jedného zo dvoch sluhov, zašiel do kuchyne. Mária Dmitrievna, v šatočke uviazanej do baby a rozohriata, s vysúkanými rukávmi nad bielymi okrúhlymi rukami, krájala rozvalkané cesto, také biele, ako jej ruky, na malé kúsky, na pirožky.

— Kde sa podeli sluhovia? — povedal Butler.

— Piť išli, — povedala Mária Dmitrievna. — Čoho vám treba?

— Dvere otvoriť; máte pred domom celé množstvo horcov. Prišiel Hadži-Murat.

— Ešte vymyslite niečo, — povedala Mária Dmitrievna, usmievajúc sa.

— Nežartujem, je pravda. Stoja pred vchodom.

— Ale či ozaj? — povedala Mária Dmitrievna.

— Čože vám mám vymýšľať. Choďte, pozrite, stojí pred schodíkmi.

— To je veru niečo, — povedala Mária Dmitrievna, spustiac rukávy a nahmatajúc ihlice vo svojom hrubom vrkoči. — Tak pôjdem, zobudím Ivana Matviejeviča, — povedala.

— Nie, ja pôjdem, — povedal Butler.

— No i tak dobre, — povedala Mária Dmitrievna a zas dala sa do svojej roboty.

Zvedev, že k nemu prišiel Hadži-Murat, Ivan Matviejevič, ktorý už počul o tom, že je Hadži-Murat v Groznej, nezačudoval sa ani najmenej, ale zodvihnúc sa, ušúľal cigaretu, zapálil a začal sa obliekať, hlasno odkašliavajúc a vrčiac na predstavenstvo, ktoré mu poslalo tohoto čerta. Keď sa obliekol, žiadal od sluhu liek. Sluha, vediac, že liekom zovie sa vodka, podal mu.

— Niet horšieho, ako miešať, — zavrčal, vypijúc vodku a zajedajúc čiernym chlebom. — Včera som vypil mladého vína, i bolí ma hlava. No, teraz som hotový, — zakončil a šiel do hosťovskej, kam Butler už voviedol Hadži-Murata a sprevádzajúceho ho officiera.

Dôstojník, sprevádzajúci Hadži-Murata, oddal Ivanovi Matviejevičovi príkaz veliteľa ľavého krýdla prijať Hadži-Murata a, dovoliac mu mať spojenie s horcami skrze vyzvedačov, nijakým spôsobom nevypúšťať ho z pevnosti ináče, ako v sprievode kozákov.

Prečítajúc listinu, Ivan Matviejevič prizrel sa uprene Hadži-Muratovi a zasa zahĺbil sa do listiny. Niekoľko ráz takým spô-

Ľud … sobom [illegible] očima s listiny na Hadži-Murata, zastavil napokon svoje oči na Hadži-Muratovi a povedal:

— Jakši, jakši, bek, jakši. Nech si tu žije. Tak že mu povedz, že máme prikázano nevypúšťať ho. A čo je prikázano, je sväté. A ubytujeme ho, — čo myslíš, Butler? — ubytujeme ho v kancellárii?

Butler nestačil odpovedať, keď Mária Dmitrievna, ktorá prišla s kuchyne a zastala vo dverách, obrátila sa k Ivanovi Matviejevičovi:

— Načo? Ubytujte ho tu. Dáme mu kunackú a komoru. Aspoň bude na očiach, — povedala a pozrela na Hadži-Murata, a keď stretly sa im oči, rýchlo sa odvrátila.

— Čože, ja myslím, že Mária Dmitrievna má pravdu, — povedal Butler.

— No, no, idže, ženy nemajú tu čo robiť, — chmúriac sa, povedal Ivan Matviejevič.

Po celý čas rozhovoru Hadži-Murat sedel, založiv ruku za rukoväťku kinžala a leda-leda opovržlive sa usmievajúc. Povedal, že mu je jedno, kdekoľvek bývať. Jedno, čoho potrebuje, čo mu povolil sardar, je, aby mal spojenie s horci, a preto si žiada, aby boli k nemu pripustení. Ivan Matviejevič povedal, že sa to stane, a požiadal Butlera zaujať hosťa, kým prinesú im niečo na zajedenie a prichystajú izby, on ide do kancellárie napísať potrebné listiny a porobiť potrebné poriadky.

Pomer Hadži-Murata k jeho novým známym sa hneď veľmi jasno určil. K Ivanovi Matviejevičovi Hadži-Murat z prvého poznania pocítil odpor a opovrženie a potom vždy zvysoka obcoval s ním. Mária Dmitrievna, ktorá pripravovala i prinášala mu pokrm, sa mu páčila zvlášte. Páčila sa mu i jej prostota, i zvláštna krása jemu cudzej národnosti, i mimovoľne k nemu prechodiaca jej náklonnosť k nemu. Snažil sa nehľadieť na ňu, nehovoriť s ňou, no oči sa mu mimovoľne obracaly za ňou a sledovaly jej pohyby.

S Butlerom sa hneď od prvej chvíľky spriatelil a mnoho, i ochotne hovoril s ním, spytujúc sa na jeho život a rozprávajúc mu o svojom, i oznamujúc mu zvesti, ktoré mu prinášali vyzvedači o položení jeho rodiny, ešte i radiac sa ho, čo má robiť.

Zvesti, prinášané vyzvedačmi, boly nedobré. Za štyri dni, ktoré strávil v pevnosti, dva razy prišli k nemu, a po obidva razy zvesti boly zlé.

XIX.

Skoro zatým, ako Hadži-Murat prišiel k Rusom, rodina jeho bola privezená do aula Vedeno a, držaná pod strážou, očakávala rozhodnutie Šamila. Ženské — starena Patimat a dve ženy Hadži-Murata i ich päťoro malých detí, bývaly pod dozorom v sakli stotníka Ibrahima Rašida; ale syn Hadži-Murata, 18-ročný šuhaj Jusuf, sedel v žalári, t. j. v hlbokej, vyše siahy, jame, spolu so siedmimi zločinci, očakávajúcimi, tak ako on, rozhodnutie svojho osudu.

Riešenie nevychádzalo, lebo Šamil bol preč. Bol na pochode proti Rusom.

6-ho januára 1852-ho roku Šamil navracal sa domov do Vedena po bitke s Rusmi, v ktorej, dľa mienky Rusov, bol porazený a ušiel do Vedena, ale dľa jeho mienky a mienky všetkých müridov zvíťazil a zahnal Rusov. V tejto bitke, čo bývalo veľmi zriedkavé, sám vystrelil z flinty a, vytrhnúc šabľu, pustil svojho koňa rovno na Rusov, no sprevádzajúci müridi ho zdržali. Dvaja z nich tu, vedľa Šamila, boli zabití.

Bolo poludnie, keď Šamil, okrúžený partiou müridov, džigitujúcich vôkol neho, strieľajúcich z pušiek a pištolí a bez ustania spievajúcich: „Ľa illach il Alla", priblížil sa k svojmu bydlisku.

Všetok národ veľkého aula Vedena stál na ulici a na krovoch, vítajúc svojho vladára, a na znak slávnosti tiež strieľal z pušiek a pištolí. Šamil sa niesol na bielom arabskom koni, veselo potriasajúcom úzdu pri priblížení k domu. Výstroj koňa bol celkom prostý, bez ozdoby zlata a striebra: jemne vyrezávaná, s cestičkou prostriedkom, červená remenná úzda, strmene s kovovými trúbočkami a červený čeprak, vyzerajúci zpod sedla. Imam mal škoricový súkenný kožuch, okolo hrdla a rukávov opramovaný čiernou kožušinou, na tenkom, dlhom drieku stiahnutý čiernym remeňom s kinžalom. Na hlave mal vysokú, ploskú papachu s čiernym strapcom, obvitú bielou čalmou, ktorej koniec spúšťal sa na šiju. Nohy obuté boly do zelených čuviakov, a ikry obtiahnuté čiernymi nogovicami, obšitými prostou šnúrou.

Vôbec imam nemal ničoho lesklého, zlatého alebo strieborného na sebe, a jeho vysoká, rovná, mohutná postava, v odeve bez okrás, okrúžená müridmi so striebornými a zlatými okrasami na odeve i zbrani, robila ten samý dojem vznešenosti, aký si želal i vedel budiť u ľudu.

Bledá, červenou podstrihnutou bradou obrúbená tvár, s neprestajne prižmúrenými malinkými očami, bola ako z kameňa, úplne nehybná. Prechodiac aulom, cítil na sebe tisíce uprených očú, ale jeho oči nehľadely na nikoho. Ženy Hadži-Murata tiež, s ostatnými obyvateľmi sakle, vyšly na galleriu pozerať príchod imama. Len starena Patimat, matka Hadži-Murata, nevyšla, ale zostala sedieť, ako sedela s rozpustenými šedivými vlasmi na podlahe sakle, obtočiac dlhými rukami svoje chudé kolená, a, žmurkajúc svojimi ohnivými čiernymi očami, pozerala na dohárajúce konárky na kozube. Ona tiež tak, ako i jej syn, vždy nenávidela Šamila, a teraz ešte väčšmi, ako prvej, i nechcela ho vidieť.

Celkom tak nevidel slávnostného vjazdu Šamila i syn Hadži-Murata. Len počul zo svojej temnej, smradľavej jamy výstrely a spev, i mučil sa, ako sa len mučia mladí, plní života, ľudia, zbavení svobody. Sediac v páchnucej jame a vidiac vždy jedných a tých istých nešťastných špinavých, zmorených, spolu s ním zatvorených zlých, z väčšej čiastky nenávidiacich sa ľudí, náružive závidel teraz tým ľuďom, ktorí, užívajúc povetria, svetla, svobody, harcovali teraz na bystrých koňoch okolo vladára, strieľali a družno spievali: „Ľa illach il Alla".

Prejdúc aulom, Šamil vošiel do veľkého dvora, priliehajúceho

k vnútornému, v ktorom sa nachodil serail Šamila. Dvaja ozbrojení Lezgini vítali Šamila pri otvorených vrátach prvého dvora. Tento dvor bol plný ľudí. Tu boli ľudia prišlí zďaleka po svojej robote, boli i prositelia, boli i predvolaní samým Šamilom na súd a riešenie. Pri vjazde Šamila všetci prítomní vo dvore vstali a úctive vítali imama, prikladajúc ruky ku hrudi. Niektorí padli na kolená a zostali tak po celý čas, kým Šamil prechodil dvorom od zovňajších do vnútorných dvier. Hoci Šamil i poznal medzi čakajúcimi i mnoho sebe nepríjemnych tvárí, i mnoho nudných prositeľov, vyžadujúcich starostí o nich, on, s takou istou nezmeniteľne kamennou tvárou, prešiel vedľa nich a, vojdúc do vnútorného dvora, sišiel s koňa pri gallerii svojho bytu, pri vchode do vrát na ľavo. Po námahe pochodu, nie tak telesnej, ako duševnej, lebo Šamil vedel, hoci jeho pochod verejne uznávali za víťazstvo, že pochod bol nevydarený, že je mnoho čečenských aulov vypáleno a zničeno, a nestály, ľahkomyseľný národ, Čečenci, sa kláťa, a niektorí z nich, bližší k Rusom, sú už hotoví k nim prejsť.

Všetko toto bolo ťažké, proti tomu bolo treba porobiť poriadky, ale v túto chvíľku sa Šamilovi nechcelo na nič myslieť. Teraz žiadalo sa mu len jedného: oddychu a prelesti rodinného priláskania najmilovanejšej zo svojich žien, osemnásťročnej černookej, bystronohej Kistinky Aminety.

No nielen že nedalo sa myslieť na to, vidieť teraz Aminetu, ktorá bola tiež tu, za ohradou, oddeľujúcou vo vnútornom dvore byty žien od mužského oddelenia (Šamil bol presvedčený, že i teraz, kým schodil s koňa, Aminet s druhými ženami pozerala špárou plota), ale nedalo sa nielen ísť k nej, — nebolo ani možno ľahnúť si na vankúše a oddýchnuť si od ustalosti. Predovšetkým bolo treba vykonať poludní namaz, ku ktorému teraz ani najmenej nemal vôle, no nevykonanie ktorého nielen nedopúšťalo jeho položenie náboženského vodcu národa, ale bolo i jemu samému také nevyhnutné, ako každodenný pokrm. I vykonal umývanie a modlitbu. Skončiac modlitbu, pozval čakajúcich.

Prvý vošiel k nemu jeho tesť a učiteľ, vysoký, šedivý, pekný starec s bielou ako sneh bradou a červenou tvárou, Džemal-Edin, a, pomodliac sa Bohu, začal sa vypytovať Šamila o udalostiach pochodu a rozprávať o tom, čo sa stalo v horách v jeho neprítomnosti.

Medzi rôznymi udalosťami — o vraždách z krvavej pomsty, o krádežiach dobytka, o obvinených z nezachovávania predpisov tarikata: kúrenia dohánu, pitia vína, Džemal-Edin oznamoval, že Hadži-Murat vyslal ľudí, aby vyviedli k Rusom jeho rodinu, ale to sa prezradilo, a rodina privezená do Vedena, kde sa i nachodí pod strážou, v očakávaní rozhodnutia imama. V súsednej kunackej boli sídení starci na obsúdenie všetkých týchto vecí, a Džemal-Edin radil Šamilovi hneď teraz ich predpustiť, lebo ho už tri dni očakávali.

Stroviv u seba obed, ktorý mu priniesla ostronosá, čierna, nepríjemnej tvári a nemilovaná, no najstaršia jeho žena, Zaidet, Šamil išiel do kunackej.

Šesť ľudí, tvorivších jeho radu, starci so šedivými, sivými a červenými bradami, v čalmách i bez čalm, vo vysokých papachách a nových bešmetoch a čerkeskách, podpásaní remeňmi s kinžalmi, vstali mu v ústrety. Šamil bol o hlavu vyšší od všetkých. Všetci oni celkom tak, ako i on, zdvihli ruky dlaňami nahor a, zatvoriac oči, pomodlili sa, potom otreli tváre rukami, spúšťajúc ich dolu bradami a spojac jednu s druhou. Skončiac toto, všetci si posadali, Šamil v prostriedku, na najvyššom vankúši, i začalo sa obsúdenie všetkých nastávajúcich vecí.

Veci obvinených zo zločinov súdili podľa šariatu: dvoch ľudí posúdili pre krádež na odťatie ruky, jedného na sťatie hlavy pre vraždu, troch omilostili. Potom prikročili k hlavnej veci: k rozvažovaniu o prostriedkoch proti priechodu Čečencov k Rusom. Na protiúčinok týmto priechodom Džemal-Edin sostavil nasledujúce oznámenie:

„Želám vám večný mier s Bohom všemohúcim. Počúvam, že vás Rusi láskajú a vyzývajú pokoriť sa. Neverte im a nepokorte sa, ale trpte. Ak za to nebudete odmenení v tomto živote, dostanete odmenu v budúcom. Rozpomeňte sa, čo bolo prvej, keď vám odobrali zbraň. Keby vás Boh vtedy, v 1840-tom roku, nebol priviedol k rozumu, boli by ste už vojakmi, a vaše ženy chodily by bez šarovar a boly by zneuctené. Dľa minulosti súďte o budúcnosti. Radšej umrieť v nepriateľstve s Rusmi, ako žiť s neveriacimi. Potrpte, a ja s Koránom a šabľou prídem k vám a povediem vás proti Rusom. Ale teraz prísne rozkazujem nemať nielen zámeru, ale ani pomyslenia pokoriť sa Rusom.“

Šamil odobril tento príhlas a, podpísav ho, naložil ho rozoslať.

Po týchto veciach bola posudzovaná i vec Hadži-Murata. Táto vec bola veľmi vážna pre Šamila. Hoci sa tomu ani nechcel priznať, — vedel, že nech je pri ňom Hadži-Murat so svojou súcosťou, smelosťou a chabrosťou, nebolo by sa stalo, čo sa stalo teraz v Čečni. Smieriť sa s Hadži-Muratom a zasa mať osoh z jeho úsluh bolo by dobre; ale keď toto nebolo možné, tiež nebolo možné dopustiť, že by pomáhal Rusom. A preto na každý spôsob bolo ho treba vyvolať a, vylákaného, zabiť. Prostriedok k tomu bol, alebo poslať do Tiflisu takého človeka, ktorý by ho tam usmrtil, alebo ho vyvolať sem a tu skončiť s ním. Prostriedok k tomu bol jeden — jeho rodina a, hlavne, jeho syn, ktorého, Šamil vedel, že Hadži-Murat náružive miluje. A preto bolo treba konať skrze syna.

Keď radcovia pohovorili o tom, Šamil zatvoril oči a umĺkol.

Radcovia vedeli, že to znamená, že počúva teraz hovoriaci mu hlas proroka, ukazujúci, čo má byť urobeno. Po piatich minútach slávnostného mlčania Šamil otvoril oči, ešte väčšmi ich prižmúril a povedal:

— Priveďte ko mne Hadži-Muratovho syna.

— Tu je, — povedal Džemal-Edin.

A naozaj, Jusuf, syn Hadži-Murata, chudý, bledý, otrhaný a zapáchajúci, ale vždy ešte krásny svojím telom a tvárou, s takým

ohnivým čiernym okom, ako stará mať Patimat, už stál pri vrátach zovňajšieho dvora, očakávajúc predvolania.

Jusuf nesúhlasil s otcom ohľadom Šamila. On nepoznal celú minulosť, alebo znal, ale neprežijúc všetkého, nechápal, prečo otec žije v takom úpornom nepriateľstve so Šamilom. Jemu, želajúcemu si len jedného: ďalšieho trvania toho ľahkého, veselého života, ktorý, ako syn naiba, viedol v Chunzachu, zdalo sa úplne nepotrebným žiť v nepriateľstve so Šamilom. V odpor a na protivu otcovi, on zvlášte bol oduševnený Šamilom a prechovával k nemu v horách rozšírenú nadšenú úctu. Teraz so zvláštnym pocitom chvejúcej sa úcty k imamovi vošiel do kunackej a, zastanúc pri dverách, postretol úporný, prižmúrený pohľad Šamila. Za chvíľku postál, potom prikročil k Šamilovi a pobozkal jeho veľkú, s dlhými palcami bielu ruku.

— Si ty syn Hadži-Murata?

— Ja, imam.

— Vieš, čo urobil?

— Viem, imam, a ľutujem toho.

— Vieš písať?

— Chystal som sa byť mullom.

— Tak napíš otcovi, ak sa vráti nazad ko mne teraz, do Bairama, odpustím mu, a všetko bude po starom. Ale ak nie, a on zostane u Rusov, tak — Šamil sa hrozivo zachmúril — oddám tvoju starú mať, tvoju mať po auloch, a tebe sotnem hlavu.

Ani jeden sval sa nepohol v tvári Jusufa. Naklonil hlavu na znak, že pochopil slová Šamila.

— Tak napíš a oddaj môjmu poslovi. Šamil zamĺkol a dlho hľadel na Jusufa.

— Napíš, že som ťa poľutoval a nezabijem ťa, ale ti oči vykolem, ako robím všetkým zradcom. Choď.

Jusuf zdal sa byť spokojným v prítomnosti Šamila, ale keď ho vyviedli z kunackej, hodil sa na toho, kto ho viedol, vytrhol mu z pošvy kinžal, chcel sa zarezať, ale ho schytili za ruky, poviazali a odviedli nazad do jamy.

Toho večera, keď sa skončila večerná modlitba a sa zmrklo, Šamil obliekol bielu šubu a vyšiel za ohradu do tej časti dvora, kde bývaly jeho ženy, a kráčal k izbe Aminety. No Aminety nebolo tam. Bola u starších žien. Šamil, chtiac zostať nepozorovaným, stal si za dvere, očakávajúc ju. Ale Aminet sa nahnevala na Šamila za to, že daroval hodvabnú látku nie jej, ale Zaidete. Videla, ako vyšiel a ako vchodil do jej izby, hľadajúc ju, a schválne nešla k sebe. Dlho stála vo dverách izby Zaidety a, ticho sa smejúc, pozerala na bielu postavu raz vchádzajúceho, zasa vychádzajúceho z jej izby Šamila. Darmo ju vyčkávajúc, Šamil vrátil sa v čase polnočnej modlitby.

XX.

Hadži-Murat žil týždeň v opevnení v dome Ivana Matviejeviča. Hoci sa Mária Dmitrievna vadievala s mochnatým Chanefim (Hadži-

Murat vzal so sebou len dvoch — Chanefiho a Eldara) a vystrčila ho raz z kuchyne preto, že ju bezmála zarezal, ona zrejme prechovávala zvláštny pocit úcty a sympatie k Hadži-Muratovi. Už mu nenosievala obed, oddajúc túto starosť Eldarovi, ale využívala každej príležitosti vidieť ho a poslúžiť mu. Čo najživšie zaujímaly ju dohovory o jeho rodine, vedela, koľko má žien, detí, v akom veku, a zakaždým po návšteve posla vyzvedala sa, koho mohla, o výsledkoch dohovorov.

Butler sa za tento týždeň celkom spriatelil s Hadži-Muratom. Niekedy Hadži-Murat šiel do jeho izby, niekedy Butler k nemu. Niekedy besedovali skrze tlmača, niekedy vlastnými prostriedky, znakmi a hlavne úsmevmi. Hadži-Murat zrejme zamiloval si Butlera. To sa ukázalo v pomere Eldara k Butlerovi. Keď Butler vchodil do izby Hadži-Murata, Eldar vítal Butlera, radostne ceriac svoje lesklé zuby, v náhlosti podával mu vankúše na sedenie a sberal s neho šabľu, ak ju mal.

Butler sa obznámil a spriatelil i s mochnatým Chanefim, nazvaným bratom Hadži-Murata. Chanefi vedel mnoho horských piesní a dobre ich spieval. Hadži-Murat k vôli Butlerovi zavolal Chanefiho a kázal mu spievať, menujúc piesne, ktoré považoval za pekné. Chanefi mal vysoký tenor a spieval neobyčajne prácízne a výrazne. Jedna z piesní sa zvlášte páčila Hadži-Huratovi a prekvapila Butlera svojím slávnostne-smutným nápevom. Butler požiadal tlmača preložiť jej obsah.

Pieseň bola o krvnej pomste, — to samé, čo bolo medzi Chanefim a Hadži-Muratom.

Pieseň bola taká:

„Vyschne zem na mohyle mojej, a zabudneš na mňa, moja rodná mať. Zarastie cintorín mohylnou trávou, udusí tráva tvoj žiaľ, môj starý otec. Slzy vyschnú v oku sestry mojej, uletí i žiaľ z jej srdca.

„No nezabudneš ty mňa, môj starší brat, kým nepomstíš moju smrť. Nezabudneš ty mňa, i môj druhý brat, kým si neľahneš radom so mnou.

„Horúca si, guľka, a nesieš smrť, ale či nie ty bola si mojou vernou otrokyňou? Zem čierna, ty ma prikryješ, ale či som ťa nie ja deptal koňom? Chladná si, smrť, ale ja bol som tvojím pánom. Moje telo prijme zem, moju dušu prijme nebo“.

Hadži-Murat naslúchal tejto piesni vždy so zatvorenýma očima, a keď sa končila tiahlym, zamierajúcim tónom, vždy hovoril po rusky:

— Pekný pieseň, umný pieseň.

Poezia zvláštneho, energičného života horcov, s príchodom Hadži-Murata a sblížením sa s ním a jeho müridmi, ešte väčšmi ovládala Butlerom. Zadovážil si bešmet, čerkesku, nogovice. Videlo sa mu, že je on sám horcom a že žije takým životom, ako i títo ľudia.

V deň odchodu Hadži-Murata Ivan Matviejevič pozval niekoľkých officierov vyprevadiť ho. Z officierov sedeli niektorí za čajným

stolom, kde Mária Dmitrievna rozdávala čaj, niektorí za druhým stolom s vodkou, burčákom a zákuskou, keď Hadži-Murat, oblečený do cesty, bystrým, mäkkým krokom vošiel, krivkajúc, do izby.

Všetci vstali a radom podávali mu ruku. Ivan Matviejevič zval ho na tachtu, no on, ďakujúc, sadol si na stoličku pri obloku. Tichosť, nastalá pri jeho vstúpení, ako bolo vidno, ho nemýlila. Vnímave obzrel všetky tváre a zastavil svoj ľahostajný pohľad na stole so samovarom a zákuskami. Smelý officier Potrokovský, po prvý raz videvší Hadži-Murata, skrze tlmača spýtal sa ho, či sa mu pozdal Tiflis.

— Ajja, — povedal.

— Hovorí, že áno, — povedal tlmač.

— Čo sa mu pozdalo?

Hadži-Murat čosi odpovedal.

— Najväčšmi popáčilo sa mu divadlo.

— No, a na bále u hlavného veliteľa sa mu páčilo?

Hadži-Murat sa zamračil.

— Každý národ má svoje obyčaje. U nás sa ženy tak neobliekajú, — povedal, pozrúc na Máriu Dmitrievnu.

— Čože, nepozdalo sa mu?

— My máme príslovie, — povedal tlmačovi, — pes kŕmil osla mäsom, a osol psa senom, — ostali oba hladní. — Usmial sa. Každému národu sú vlastné obyčaje milé.

Ďalej rozhovor nešiel. Z officierov kto začal piť čaj, niektorí jesť. Hadži-Murat zi vzal ponúknutý pohár čaju a postavil ho pred seba.

— A smotany, žemľu? — povedala Mária Dmitrievna, podávajúc mu.

Hadži-Murat naklonil hlavu.

— Tak čože, maj sa dobre! — povedal Butler, dotýkajúc sa jeho kolena. — Kedy sa vidíme?

— Maj sa dobre, maj sa dobre, — s úsmevom povedal Hadži-Murat. — Kunak Bulur. Tuho tvoj kunak. Čas ajda, prešiel, — povedal, pohodiv hlavou akoby tým smerom, kam treba ísť.

Vo dverách ukázal sa Eldar s čímsi veľkým bielym cez plece a so šabľou v ruke. Hadži-Murat kývnul mu a Eldar pristúpil svojím veľkým krokom k Hadži-Huratovi a podal mu bielu burku a šabľu. Hadži-Murat vstal, vzal burku a, prehodiv ju cez ruku, podal ju Márii Dmitrievne, čosi povediac tlmočníkovi. Tlmač povedal:

— Hovorí, — pochválila si burku, prijmi ju.

— Načože je to? — povedala Mária Dmitrievna, zapáliac sa.

— Tak treba. Adam tak, — povedal Hadži-Murat.

— Nuž, ďakujem, — povedala Mária Dmitrievna. — Daj vám Boh syna vyručiť, — doložila. — Ulan jakši, — povedala, — povedzte mu, že mu želám, aby si rodinu vysvobodil.

Hadži-Murat pozrel na Máriu Dmitrievnu a odobrujúce pokýval hlavou. Potom vzal z rúk Eldara šabľu a podal ju Ivanovi Matviejevičovi. Ivan Matviejevič vzal šabľu a povedal tlmočníkovi:

— Povedz mu, aby prijal môjho peja, iným nemôžem sa mu odmeniť.

— Hadži-Murat pomáchal rukou pred tvárou, ukazujúc tým, že ničoho nepotrebuje, že neprijme, a potom, ukázav na hory a svoje srdce, vyšiel. Všetci išli za ním. Officieri, ktorí ostali v izbách, vytiahnuc šabľu, obzerali na nej čapeľ a súdili, že je to opravdová gurda.

Butler vyšiel spolu s Hadži-Muratom na schodky. No tu sa stalo, čoho nikto neočakával a čo sa mohlo skončiť smrťou Hadži-Murata, nech nie jeho dômyselnosť, rozhodnosť a obratnosť.

Obyvatelia kumyckého aula Taľa-Kaču, ktorí veľmi ctili Hadži-Murata a mnoho ráz prichodili do opevnenia aspoň vidieť významného naiba, tri dni pred odchodom Hadži-Murata poslali k nemu poslov prosiť ho, aby prišiel v piatok do ich mečeti. Ale kumyckí kňazi, živší v Taľa-Kaču a nenávidevší Hadži-Murata, mali s ním krvnú pomstu, a náhle o tomto zvedeli, oznámili ľudu, že oni nepustia Hadži-Murata do mečeti. Ľud sa vzbúril, i strhla sa bitka medzi ľudom a kniežacími prívrženci. Ruská vrchnosť utíšila horcov a odkázala Hadži-Muratovi, aby nechodil do mečeti. Hadži-Murat nešiel, a všetci mysleli, že je vec tým skončená.

No v chvíľke odchodu Hadži-Murata, keď vyšiel na schodíky a kone stály pri bráne, k domu Ivana Matviejeviča prišiel známy s Butlerom i Ivanom Matviejevičom kumycký kňaz Arslan-Chan.

Zazrúc Hadži-Murata, vychytil zpoza opaska pištoľ a nameril na Hadži-Murata. Ale nestačil Arslan-Chan vystreliť, Hadži-Murat, hoci bol chromý, bystro, ako mačka, hodil sa so schodov k Arslan-Chanovi. Arslan-Chan vystrelil, ale netrafil. A Hadži-Murat, podbehov k nemu, jednou rukou schytil koňa za uzdu, druhou vychytil kinžal a čosi mu po tatársky zavolal.

Butler a Eldar razom priskočili k nepriateľom a chytili ich za ruky. Na výstrel vyšiel i Ivan Matviejevič.

— Čože si to ty, Arslan, v mojom dome takú špatnosť vykonal? — povedal, zvediac, čo sa stalo. — To je nepekne, braček. V poli, koľko sa ti ľúbi, ale čože máš u mňa takú jatku smyslieť?

Arslan-Chan, malý človiečik s čiernymi fúzy, celý preblednutý a sa chvejúci, skočil s koňa, zlobne pozrel na Hadži-Murata a odišiel s Ivanom Matviejevičom do izby. A Hadži-Murat sa vrátil ku koňom, ťažko dýchajúc a sa usmievajúc.

— Prečo ho chcel zabiť? — spýtal sa Butler skrze tlmača.

— Hovorí, že je u nás taký zákon, — preložil tlmač slová Hadži-Murata. — Arslan-Chan musí sa mu pomstiť za krv, — teda ho chcel zabiť.

— Nuž a ak ho cestou dohoní? — spýtal sa Butler.

Hadži-Murat sa usmial.

— Čože, ak zabije, to znamená, že Allah tak chce. No, maj sa dobre, — povedal zasa po rusky a, chytiac koňa za šticu, popozeral po všetkých ho vyprevádzajúcich a láskavo stretol sa pohľadom s Máriou Dmitrievnou.

— Maj sa dobre, matuška, — povedal, obracajúc sa k nej, — vďaka ti.

— Daj Bože, daj Bože rodinu vysvobodiť, — zopakovala Mária Dmitrievna.

Neporozumel slovám, ale porozumel jej súcitu, i kývnul jej hlavou.

— Hľaďže, nezabudni kunaka! — povedal Butler.

— Povedz, že som mu ja verný priateľ. Nikdy ho nezabudnem, — odpovedal skrze tlmača a, hoci mal krivú nohu, len čo sa dotknul strmeňa, už bystro a ľahko prehodil svoje telo na vysoké sedlo, a nahmatav obvyklým pohybom pištoľ, popraviv šabľu, tým zvláštnym, hrdým, jediným spôsobom, s akým sedí horec na koni, odišiel preč od domu Ivana Matviejeviča. Chanefi a Eldar tiež posadali na kone a, po priateľsky sa rozlúčiac s domovými a officiermi, cvalom odbehli za svojím müršidom.

Ako vždy, začalo sa hovoriť o odchodiacom.

— Junák je! veď sa ako vlk hodil na Arslan-Chana, celkom inú tvár dostal.

— Ale oklame, iste je veľký šudier, — povedal Petrokovský.

— Daj Bože, by čím viac Rusov takých šudierov bolo, — zrazu sa mrzute zamiešala Mária Dmitrievna. — Žil medzi nami do týždňa a, okrem dobrého sme od neho inšieho nevideli, — povedala. — Je úprimný, umný, spravedlivý.

— Ako ste to všetko zvedeli?

— Ale som zvedela.

— Buchla sa, — povedal vchádzajúci Ivan Matviejevič, — to je už tak.

— No, hneď sa buchla. A vás čo do toho? Ale prečo odsudzovať, keď je človek poriadny. Je Tatár, ale poriadny.

— Pravda je, Mária Dmitrievna, — povedal Butler. — Hodní ste, že ste ho zastali.

(Dokončenie.)

Z pozostalosti Jána Chalupku.

(Narod. 1791, † 1871.)

25.

Slniečko zapadlo...

Slniečko zapadlo,
s ním i radosť moja;
oj, kdeže ho najdem,
kde toho pokoja?

Vzali mi ho, vzali
nasilu na vojnu,
už nemám ani deň
ani noc pokojnú.

Valia sa čierňavy
zdola od Budína,
len čo mi to príde
za smutná novina?

Že som ho videla,
sa mi raz prisnilo;
práve bolo dvanásť
na veži odbilo.

Sedel na paripe,
šablička pri boku —
paripa sfrčala
a s ním ta do skoku!

Strhla som sa zo sna,
slzy sa mi lejú;
veď som s ním už všetku
ztratila nádeju.

Chcela som sa sblížiť,
on mi podal rúčku,
a ja som mu zlatú
podala obrúčku.

Ale tá paripa,
ako jasná strela,
s tou mojou potechou
preč mi odletela.

Zmizol mi môj sníček
a s ním i môj milý,
darmo sme sa spolu
v tom sníčku tešili.

26.

Kubo, sem tie dudy...

Kubo, sem tie dudy daj,
alebo mi zadudaj!
Zadudaj mi tú našu:
„Išly ovce na pašu".
  Hor sa, chlapci, hor sa majte,
  tú „Od zeme" zaspievajte!

„Išly ovce na pašu,
a zbojníci k salašu
húšťavou do kolesa
dolu grúňom kradnú sa;
  túlajú sa ozbrojení
  hen od Ďura do jaseni.

Bača pípku zapeká,
suka zrazu zašteká;
„Čiba! uťaž, mršina!
čože ťa zas omína?"
  Suka vrčí, v stranu bočí,
  a od vatry bača skočí.

„Daj Boh šťastia! bača náš,
sem jalovku na rováš!

Hrudu syra a chleba;
vieš, čoho chlapcom treba.
Od včerajška hladom mreme,
jalovku si zarežeme.“

„„Jalovka je na paši;
s kŕdľom šiesti valaši.
Moji chlapi hneď sa tu,
tí vás v čerty vymetú.
V žinčici sa okúpajte,
ale ovciam pokoj dajte.

Mäsa pre vás ja nemám;
hrudu syra — to vám dám,
a nezvaný každý hosť
musí mať i na tom dosť.
Aniže ma nehnevajte,
na pokoji ma nahajte!

A teraz ani slova!
Valaška je hotová.
A keď chceš, poď za pasy!
zkúsiš, čo sú valasi!
A pandúri vás šľakujú,
ak vás chmatnú, hneď okujú.

Martina už lapili
a do chládku vsadili.
Už i na Cibuliaka
šibeničná smrť čaká.
Utekajte, ako viete,
lebo i vy skrepeniete!““

Do poslednej chvíle.

(Z cyklu: C'est la guerre.)

M. Rázus.

Machom porastlá, nakrívená strecha,
nevelikė okná v pošinutom zrube,
sklo už vypadané — ako sito, steny,
každej chvíľky čosi novú ranu dlbe.

Hvízda, šteká, hrmí — až sa tá zem kruší,
zdá sa, chatrč kľaká — drúzgajú sa trámy,
s bokov prší hlina: Pomiluj — ó, Bože!
upia dnu — v tom: hŕ-raf!! — Už sme pochovaní!

Tíchne! na pitvore dvere poodchýlia,
blysnú plaché zraky — ešte kde-tu zdurkne:
výndu deti, ženy i kmeť striebrovlasý —
ako z prsti chrobač po velikej búrke.

Slnko svieti, jak by všetko žartom bolo,
dotrhaný stav a rozmetané ploty,
rozorvané polia, prekopané brehy —
i tam po záhumní nasnuvané drôty...

Bože-bože! — vzdychá prividená čeľaď:
takto v krížnom ohni žiť — a celé týždne!
hen od drótov patrol neraz prišla pre nich —
ale kde by išli z drahej dedovizne?

Starec mĺkvym — sťa by nebol z tohto sveta —
netkne sa ho hrôza, neskľúči ho ťarcha,
neopustí krov — kde pravnuka si dožil —
rád by usnúť v Pánu biely patriarcha...

Hľadí na chalupu — dlho! vyruší len:
Dedo, zas k nám idú! Vskutku, patrol nová:
Starý, musíte preč, zavadzia nám chatrč!
— Nie ja, kým ju žhavý plameň nepochová!!

Na mrkaní prídu — chlapci, pionieri —
kúty plnia sirkou, rohy smolou natrú:
nevoľno im! ale rozkaz — darmo! skončia...
nepatrná iskra roznieti tu vatru!

Domáci ich ani neobozrú — vrúcne
v komore sa modlia za to hniezdo rodné,
bledá žiar v skrýš vniká — vzrastá pekelný hluk,
divý rachot iba po polnoci — krotne...

Bože-bože! — mesiac zrudne ani v krvi
a čľup! za vrchy. Tma! ó, tak neisto je...!
na oblohe: prask... prask! a kraj v svetle pláva —
k chalupe sa plazia nepriateľské roje.

A v tom vzplanie strecha — príšernú žiar lejúc
na rozryté polia — na ostnaté prieky —
hvízda, šteká, hrmí, pára — bez prestania
vrhajú sa čaty na smrť o preteky...

Zpoza drôtov striehnu oči — citné oči,
im je chatky ľúto — i z nej vypúdených —
hľa, tam idú — každý nesie čo-to z mania —
pomárnia sa! Hahó, chlapci, preveďte ich!!

Prejdú šťastne — v ceste dôstojník, a starec
upre naňho mdlý zrak, pre čin nepokarhá —
pozdraví ho! a pri žiare s poľa smrti
vedie svojich vo svet — biely patriarcha!!

26/VI. 1915.

Pieseň lásky.

Predsvit ružového rána vlnkou sem mieri,
musím sa mu raz predstaviť vo vlastnom perí.

Čo je len životadarné, všetko ko mne lne:
je — že mňa do služby volá — pochopiteľné.

Nech si volá, nepôjdem viac slúžiť za smidku,
bohatá som, s sebou nosím prameň pôžitku.

Nemám člnka, ani plachty, ani busoly —
preletím ja ponad všetko, ako sokoli.

Zlostníci ma zahadzujú, jak zlú zelinu:
ujdem im na ducha krýdlach až po líniu.

V živote kde som sa vzala, čo len mám z neho?
keď sa neviem striasť pocitu mimovoľného.

J—ská.

Vojna.

Nech sa páči k práci: strhať snímky,
obodrovať, vzletné piesne skladať,
žiaľ a jeho ničiace účinky
keď na každej ľudskej tvári badať...

Veru, vojna podvracia, vyvracia
nielen duby idey — aj falše.
Predsa je to tedy Božia práca,
nie, jak mnohí rečnia: „satanáše"!

Vieme, ťažko naši umierali,
vzdialení od svojich a od vlasti;
no niet nič, čím by sme odmerali
Boha nášho hlbokosť boľastí.

M. H.

Gustáv K. Zechenter.

Z vlastného životopisu

(Pokračovanie.)

Dalo by sa mnoho ešte o tomto predmete písať, ale každá kázeň má svoj ameň. Keď sa tak so všech strán k tomu pracovalo, aby sa pokojné ďalšie bývanie obecenstva zabezpečilo, čo ovšem šmahom sa stať nemohlo a s nemalými obeťami išlo, kostol s vežami, ako súsed bývania našich detí, už boly zmizly — potom sa zas naše deti do svojho bydliska na rynku navrátily.

Dr. Fr. Schillinger v svojom 4. februára 1880 písanom liste spomína medziiným, že dr. Rombauer išiel do penzie a býva v Budapešti. Na jeho miesto vymenovaný je dr. Téry, operateur a, viac ako operateur, náružívý turista; v tomto obore je preslávený a hen v Tatrách jemu k úcte pomenovali akúsi vynikajúcu zapustenú skalu, na ňu sa teraz škriabu, Téryho skalou. Je 27-ročný, otec troch detí a zať bývalého ministeriálneho radcu Mészárosa. Dlho sa tento silný chlap v Štefultove nebavil, ale, ako neposedný turista, pobral sa zas kamsi na druhé, vyššie miesto.

V tomto roku administráciu lesníctva čím hore tým dolu poprevracali. Či to veci k dobru poslúži, čas ukáže.

Alexander Selymessy, — quondam Seidenschwanz — kr. baňský kapitán v B. Bystrici, mal za ženu dcéru Jozefa Zechentera. On mi píše 25. februára, že v čísle Pester Lloydu od 12. febr. 1880 stojí, že istý millionár Ott bez dedičov vo Viedni umrel a súd tamojší vyzýva zdanlivých Ottových dedičov, aby sa do 23. mája hlásili. Dľa jeho vedomia mal byť tento Ott i s nami v rodine, ovšem ďalekej, skrze Fričkovcov, ako sa povedá „keď sa pŕhľava dotkla plota". Z roku 1854 baňský schematizmus spomína Karla Otta ako baňského účtovníka v Oravici. Aby som písal na Jána Abt-Opáta a na môjho brata Eduarda do Banátu, že by sa, dokážuc príbuznosť s tým Ottom, ďalšie kroky pri súde porobiť mohly. Tohoto kutania výsledok bol pre nás „fungum".

Dľa článku v Národných Novinách o katastrofe mesta Kremnice uverejnenom a dľa môjho jemu o tej istej veci poslaného listu Dionýs Štúr složil článok a dal ho vytlačiť pod mojím menom vo „Verhandlungen der k k. Reichsanstalt". Dňa 21. júna píše, že študuje skamenelé drevá bylín. Oslovuje ma, aby som mu zaopatril, jestli mi možno, drevo a ovocie limby (Pinus cembra) a k tomu tiež nielen zo pňa, ale drevo i z koreňa, lebo toto líši sa pri mnohých drevách v ústrojnosti jedno od druhého. Má už do 1000 kusov rozličného dreva. Tým by si mohol niekoľko dní laboratorium kúriť. Je to predmet zajímavý, a drobnohľadom málo ešte skúmaný. Dostane od „Handels a Gewerbekammer" 8 debien rozličného dreva z francúzskych kolonií. Ja som mu medzitým, dľa jeho potvrdenia od dňa 18. augusta, už bol poslal žiadané exempláre limby. Pôjde do Draždian, Chemnice a Lipska, kde početné drevené sbierky jestvujú, a bude študovať. Dňa 3. novembra mi zvestuje, že cis. Aka-

demia Vied ho za úda vyvolila, a musel, vyzvaný, sám podať sostavený ním svoj životopis. Dľa toho vydal od r. 1847 až po 1880 249 vedeckých diel, z nichž niektoré predstavujú objemné bachanty. A tak Nemci uznali i Slováka za hodného stať sa údom vedeckej svojej spoločnosti. — Už bol v horudaných mestách, kde študoval drevá fossilných bylín. Je to špeciálnosť Saska, že ich „calamity" v červenom piesočníku tak sú zachované, že žabicou okrúžené nie sú stlačené, ako to v kamennom uhlí býva, ale ony neutratily na tlstote, objeme, t. j. nezmenily podoby svojej a organizácie. — 27. decembra mi vytýka, že som nevrlý, a to už vraj i z toho vysvitá, že som do Národných Novín dávno nepísal. Darmo je, podotýka, keď sme už 50-roční, býva to všakovak. Nuž ale preto neochabnime, rýľ a motyka blyštia sa práve vtedy, keď sa nimi usilovne kope.

Sestra Petronella robí v liste 11. marca vonkoncom nemiestne vtipy o nešťastnej kremnickej nehode. Keď Brezno vyhorelo, lamentovala nešeredne; nuž a či je nebezpečenstvo prepadnutia sa azda veselšie od ohňa? Ba veru kremnická nehoda už i tým bije do očú, že ten spôsob zavítania nebezpečenstva a škody je nezvyklý.

Andrej Kmeť, farár prenčovský, pýta odo mňa 12. marca sbieročku systematicky určených kovov. Žiadosti tejto som dľa možnosti vyhovel. 4. mája ma uvedomil, že minerálie tie dostal. Jeho najväčšiu pozornosť vzbudil čierny opál, v Jastrabej najdený. Dva roky sa sháňal za mineráliami, potom, nechajúc to stranou, hodil sa s veľkým zápalom na botaniku, kde to potom ozaj ďaleko priviedol; on a Holuby sú ďaleko známi botanici. — Homero callis flava dľa neho rastie často na Sitne a Paradízi, tak tiež Lilium bulbiferum. Hazslinszky mu určoval kryptogamy hubky a lišajníky, a teraz už s pomocou pravda len 400-krát zväčšujúceho drobnohľadu, ačpráve s veľkou námahou, určuje ich sám. Lilium Martagon majú i oni, ale nemajú u nás okolo Konešova tak časté Scorzonera hispanica. Naša flora kremnická blíži sa vraj viac karpatskej, čo by som ja však tak bez okolkov tvrdiť nechcel.

Dobrý môj priateľ Štefan Závodník 12. marca sa pre hroziacu záhubu kremnickú obáva o nás, a radí nám, aby sme čím skôr to mesto opustili, a že veru škoda, že sme sa radšej v Podskalí neusedlali, kde by nám podobná zkaza nehrozila. — Náš Pongrác, farár považsko bystrický, umrel, a početní mešťania ztadiaľ oslovili Závodníka, aby tú faru pýtal, oni že ho vďačne budú voliť. Ale on je už starý, nevládny, a hoci priam chudobný, predsa volí umrieť tam medzi svojimi dobrými farníkmi, kde toľko rokov zdarne účinkoval, tam v svojej Pružinej.

Julius Plošic 25. marca stal sa gverkom, t. j. lamentuje na zlatú žilu, nešeredne ho prenasledujúcu. Hreší na krupinskú úrokovňu. — 13. augusta dozvedel sa o veciach biskupských... Ján Kluch, farár špaňo-dolinský, podal prosbu o uprázdnenú faru slatinskú; ale nechcel pristať na biskupove výmienky — a sa rozišli. Tak urobil biskup i s Truchlým, Antonom Knoppom a so Šándorym.

— 2. decembra Plošic opisuje mi historiu klamstva Behaciovského, ako pod menom „Jarabinský“ oklamal Chrásteka a Plošica. Pred pár rokmi prišiel tento vták, dľa zamestnania roľník zo Žakýla pri Teplej, dľa remesla bezočivý prebitý šudier a impostor, prišiel k menovaným pp. farárom, aby sa ponáhľali do Močiar pána farára Zimmermanna ísť pochovať. Chlapa nachovali a obdarovali, a vybrali sa z Podhradia hrozne planou cestou chotárom, aby svojmu dobrému kollegovi poslednú česť preukázali. Ako sa už vypotení, dotrmácaní k Močiarom blížili, počuli veselo a krásne na husliach vyhrávať, a hlasy tie premilené vznášaly sa na vozduch farskými otvorenými oknami. Naši zadychčaní páni farári pozrú prekvapení jeden na druhého: takto na husliach hrať len Zimmermann, a to za živa môže. Zdravý Zimmermann ochotných svojich spolubratov vďačne a za živa dobrým karom občerstvil, a sľúbil sa im svedomite tým istým odslúžiť. Táto historia časom prišla do zabudnutia, až sa znovu a novým výčinom ohriala. A zas na škodu Plošicovu.

Samo Ruttkay, bývalý mičinský ev. farár, prestúpivší na vieru kat., baví sa v Horvatskej, chcejúc sa stať farárom, ale sa mu to nedarí. Písal i brošúru v duchu národno-náboženskom, a to mu tu v Uhrách, ako tam, v oboch cirkvách postup zahatilo. Strossmayer mu vraj odporúčal, aby sa obrátil na olomúcku diecézu. A preto písal — teraz až hen zo Sarajeva — na Plošica, aby zaňho tam účinkoval. „Ako keby vraj arcibiskup olomúcky bol mojím strýkom“, dokladá Julko. Chudák Samko Ruttkay, pekný a milý chlap, svojím časom kus rappoval. A mladý, od ženy — rodenej Margóči — odlúčený, v cudzine umrel.

Dňa 30. marca Palo Kuzmány sberá sa zas na cestu do Korutanska ku jazeru Vrba. Tam sme ho na našej ceste do Talianskej, Tyrolska a Korutanska pred 3. rokmi navštívili. Ta on chodil temer každý rok letnú chvíľu trávit, do Veldenu. Pozdejšie si tam vystavil villu.

Hrončiansko-podbrezovské železné závody dľa dr. Toelgovho uisťovania predošlého roku zas vykázaly, pri všetkých a všakových Martínych a Bessemerských experimentoch deficit asi na 400.000 zl. Na budúce majú prestať lesné direkcie, a miesto nich prídu esné úrady. Tedy inšie pomenovanie a azda vec tá istá. Štiavnická baňská direkcia má tiež byť sjednotená, tí mnohí prísediaci páni baňskí radcovia budú do pokoja odstránení, a veci majú sa zatým odbavovať kratšou cestou, bez ich prikývania hlavou. Toelg mi 4. decembra tiež píše, že Záhreb navštívený bol zemetrasením. Veže pokrútilo a náhrobníky s pôvodného na súsedné miesto pretislo. Jeho syn Vilko slúži ako kráľ. lesný pod záhrebskou lesnou správou vo Fučine pri Rieke, kde kedysi slúžil Leitner, otec Minkin, a bol obľúbený, poslali ho na revíziu až do krajov mne tak prepamätného Zagoria, krajov to, kde i Radoboj leží. Od nového roku odpadnú hrončiansko-podbrezovské železné závody od štiavnickej baňskej spravy.

Náš bývalý vrúcny priateľský krúžok v Brezne, dľa zprávy J. Čipku (4. apríla 1880) chladne. Každý má svojho moriaka. On

pre ztraty v železných dielňach v Topoľčanoch a na Grlici a k tomu družiaci sa chybný sluch. Samovi Lopušnému jednostajne postenáva žena a Kozelnického tlačia ekonomické plány všeho druhu. Kúpil dom po Natanovi Čipkovi. 26. mája Čipka píše, že pred týždňom bol veľký mráz. Kvitnúce stromy, zemiaky, zeleniny, všetko zima skántrila, a k tomu od domu Kuchinkovského až po Doboša šesť domov zhorelo.

Mikuláš Ferienčík 21. apríla ponosuje sa na závrat, je 55-ročný, tlstý a obáva sa pošinutia. Jána Francisciho syn je v Rusku v Kostrome professorom nemeckej reči.

Dr. Toelg zmienil sa 4. mája o kremnickej záhube, ktorú vraj nedbanlivosť baňského správcu Pecháčka zapríčinila. Spomína i to, koľký zástoj tento človek v meste kremnickom hrával. Maxo Glanzer stal sa šéfom železných závodov v Diós-Győri, a podriadený bude nie viac ministerstvu financií, ale ministerstvu obchodu. Hronec-Podbrezovo príde pod zvláštnu správu železných diel v Budapešti. Ľubietová hľadá lekára; vypísala súbeh na 500 zl. platu, a od äráru 86 zl. odmeny. Prvý vyvolený lekár ani sa neustanovil, ale poslal zástupcu s požiadavkami, 1000 zl. platu od mesta a 200 zl. od äráru, slobodný byt a drevo atď. Rozišli sa. V druhej voľbe vyvolený lekár sa ani neustanovil.

Julius Plošic 30. mája zvestuje mi, že Marci Čulen pýtal sv.-benedikskú faru. Dobre prajúci mu kanonik ostrihomský Juriga shováral sa strany toho s primasom a odpísal mu slová primasove: „Hoc non potest esse. Si Benedictus esset in meo patronatu, absque omni quaestione illi conferem, sed capitulum se non potest compromittere; habet in suo patroňatu viros, qui petent Benedictum“. I tak by Čulen bol utratil, lebo kapitula 600 zl., ktoré predošlému farárovi dávala ad personam, už viacej platiť nechce. A mimo toho Čulen v Čake viac pokoja zažíva, ako v Benediku, čoho mu je nadovšetko treba.

Dcére Mariške následkom nešťastného žartu, nastrašenej na schodoch, plod predčasne odišiel. Vec, keď i nie nápokom, ale pozdejšie, mala nebezpečné následky. Krvotok sa v máji zúrivejšie opakoval, v takom stupni, že sme sa i najhoršieho obávať mohli. Náramná slabosť a úpadok. Bledá bola, ako z vosku, a už i sama nad sebou zúfala. Naše položenie v oči tomuto, zo štyroch už len jednému dieťaťu, bolo poľutovania hodné. Spása očakávala sa od vyhnianskych v tomto obore, a to plným právom chýrnych kúpeľov, ale čo? chorá bola tak zoslabnutá, že na odvážanie ani pomyslieť nebolo. Nechtiac, a v bázni, čakať sme museli, kým sa koľko-toľko vymotala. Primeraná opatera, chova a jarná chvíľa pomaly, ale predsa prispely k tomu, že sme sa odvážiť mohli ju do kúpeľov presťahovať. Pani Privorská jej zaopatrila hospodu, a tak počiatkom júna, v prvý týždeň, vybrali sme sa na dvoch príležitostiach a s Pánom Bohom na určité miesto. Ja, Milka, Mariška na našom koči pozorne a pomaly, aby sa netriasla, a na fabrickej príležitosti za nami viezlo sa Mariškino rúcho. Ale čo ako opatrne sme s chorou touto cestou zachodili, ona stonala, a následky nevyhnutného tu i tu

drgnutia kolies na kameň, alebo vyjarčenia cesty nevystaly, a zakúsili sme čo najnepríjemnejší výjav v samom kúpeli. Ako sme zastali a hostia sa práve v hustých skupinách po prechádzke preháňali, zastenala Mariška, že ju tuhý krvotok zastihol. V tom pribehla obsluha skladať nás a naše veci. A že Mariška sama ani s koča sísť, tým menej kráčať mohla, vzal ju hostinský silný paholok coram poblico na ramená, a krv mu dolu rukávom kvapkala. Len sme plnou parou pospiechali do izby, a že kočiš s rúchom ešte nedošiel, prestrúc môj biely guttaperchový dažďový plášť na prázdnu posteľ, vyložili sme úbohú apatickú dcéru na ňu.

Takýto sme mali úvod do Vyhieň... Keď už potom úbor došiel, utíšila sa po kuse i chorá. Za času jej 5-týždňového sa tu bavenia podelili sme si s mojou ženou čas tak, že prez polovicu jeho bavil som sa ja, cez druhú polovicu ona pri chorej. Šlo to z počiatku veľmi pomaly ku lepšiemu, ale konečným koncom bol výsledok nad očakavanie skvelý. Ako rečeno, sa zprvopočiatku ledva s miesta hnúť mohla, len čo práve do kaďového kúpela prešla; potom už vše ďalej a ďalej kráčala, až zvýš vyhnianskych kúpeľ oproti obci Vyhne, ta, kde na rozhraní smutný anjel strážca husacím perom sebe zuby šparchá.

V ten čas ešte stavisko, takrečená Heltovská hospoda, nestálo. Na tom mieste bol nepatrný domec vdovy bývalého kráľ. ranhojiča Lažanského. Staré, na spodku vlhké stavisko bolo hosťmi preplnené. Pekný nový veľký kúpeľ na hornom konci, toho tam nebolo. Park len práve čo zakladali. V prázdnych, mne nudných hodinách som sa po okolí prechádzal, geognozoval som na takzvanom skalnom mori, kde sa významne pekný rhyolit dodrúzganý vo veľkom množstve nachádza. Neďaleko neho nachodí sa osihotený peniažkový — nummulitový — vápenák. Na západ od kúpeľa jestvuje stará opuka — Tonschiefer. V samom kúpeli nachodí sa dosť šumný travertino, ako vodná usadlina teplých zdrojov. Blúdeval som po bližších-ďalších chodníkoch, a s jedného takého oproti kúpeľom v samom súsedstve spomenutého rhyolitu som naponáhle odkreslil stredisko vyhnianske. Spoznal som sa so Sokáčom, rodeným Hrončanom, veľmi intelligentným lejárom v tamojšom Kachelmannovskom železnom závode. Bol to poctivý, pilný, majetný, prebudený a povedomý sebe Slovák. Druhý, jeho brat, tiež v dobrom postavení bol v železnom závode v Hlobnici — Gloggnitz — v Dol. Rakúsku pod Simmeringom. Tretí, ako zámočník, zastupoval tiež značnejší stupeň v Pešti. Tamten prvý mal i svoj vlastný dom, bedlive pečovanú záhradu, plnú kvetmi a ovocnými stromami a s veľkým včelínom vo Vyhniach v západnej dolinke, kde prišlým hosťom mimo hospôd i chovou slúževal. Škoda chlapa — už hnije!

Moja žena s dcérou sa obznámily a spriatelily s druhými paniami. V súsednej izbe bydlela pani baróna Ilugu, vo Zvolene malý úrad zastávavšieho. Bola ona dobrá osôbka, ale kus podstrelených mozgov. Vrátiac sa s prechádzky pod večer, vláčila so sebou kopu čečinovej haluziny, ktorou si steny na hospode od vrchu do spodku vytapacírovala. Ženičky, vidiac ju pod toľkým bremenom

stonajúcu fučať, boly tej mienky, že doma omelá fabrikuje a do svojho domova, kde toho iste mať nebudú, zasiela. Sišly sa s L. Turzovou manželkou, ktorá sa tam i s malým synčekom Ivanom bavila a liečila. Spoznaly sa i s dobrákmi starými Faragóvci. Títo tichí starkovia predstavovali verní obraz Philemon a Baucis. A mimo toho ešte niekoľko povšedných kúpeľných známostí nasledovalo.

Ešte pripomenúť sluší, že znamenití tí traja Sokáčovci ako chlapci robiť chodili do mechaniky podbrezovskej ako učnia. V ten čas úradoval v Hronci pri pokladnici originálny človek menom Geržo. Bol to pijak a impostor veľký, ale len istým pravidelným časom stal sa opravdivou dúhou, keď to prešlo, bol tichý, pilný, triezvy a veľmi skúpy. Srdce mal dobré. Z dobrej vôle dával tým šakovým hrončianskym zámočníckym nezbedníkom v mechanike hodiny z matematiky, mechaniky, fyziky, a z tých mimo iných pošli i naši Sokáčovci. Pochodil ztadiaľ i v celej krajine chýrny sochár Husár, syn opatrovkyne v kr. robotníckej nemocnici hrončianskej. Tento mimoriadne slávený prepil si rozum a zahynul, nuž a jeho majster Geržo prepil si tiež rozum, a zahynul v Leopoldovom poli, ústave pre pomätených. Škoda! — Počiatkom júla sme, ďakujúc Bohu, vyzdravenú Marišku odviezli domov.

Eduard Lackner 8. júla zaopatril a vyzkúsil mi strieborné hodinky vreckové za 28 zl.; teraz by stály najviac ak 10 zl., pre veľkú fabrickú produkciu, a že v ten čas striebro takmer dvojnásobne drahšie bolo, než teraz; vysoké ažio. Retiazku nosím čo len od 50. rokov jednoducho železnú, ale niklovanú. Mám zlaté hodinky a zlatú retiazku, kúpené po stavaní železnice r. 1872 skrze Antona Hlavatého v Prahe, blízo za 90 zl., ale ich nerád nosím, milšie sú mi tieto skromné, privykol som k nim.

Zať pobral sa na nohy a cestuje. Opisuje mi 1. augusta svoju cestu; navštívil Žilinu, veľkolepý Súľov, Skalku a Trenčín; tam je uhospodený u dr. Brančíka, stoličného fyzikusa a známeho vrelého prírodoskúmateľa; Brančík má velikánsku, krásnu sbierku chrobákov-choleopterov; je predsedom tamojšieho spolku prírodovedeckého. Nazad idúc zať stavil sa v Topoľčanoch. Vrátac sa domov, odcestoval nezadlho zatým k bratovi Antonovi, farárovi do Štitníka, i s Mariškou, svojou ženou, kde sa Teschlerovci všetci bratia sišli.

Pražská poisťovacia spoločnosť „Slavia“ mňa za svojho dôverníka vyvolila 12. septembra. A vyzýva ma, aby som sa zúčastnil na zasadnutí 19. septembra 1880 pod predsedníctvom predsedu grófa Jána Harracha v Turčianskom Sv. Martine.

Svetozár Hurban Vajanský 14. oktobra 1880, lichotiac môjmu spisovateľskému peru, ma prosí dopisovať do ním a Jozefom Škultétym redigovaných „Slovenských Pohľadov“.

Dňa 17. oktobra cestoval kráľ Franc Jozef našou železnicou, a tou príležitosťou stavil sa, ale nie na stanici kremnickej, ale na Piargoch. Chvíľa bola daždivá, chladná, a povolaní sme boli ta sa ustanoviť, obecenstvo, mesto, úradníctvo a všetko kráľ. baňské, mincovné a lesné robotníctvo, so všetkou príslušnosťou a parádou, ako

to už vôbec pri takých slávnostiach býva. Už sme boli dokonále prechladnutí, pokropení, keď vlak na nádražie dorazil Kráľ v rovnošate uhorského generála, sišiel, sostúpiac na vystretý koberec, pozdravený tekovským županom. Za kráľom vykukol z vozňov prvý minister Tisza. Druhý za ním na schodíkoch držal sa barón Anton Radvánszky, ešte vtedy tiež župan turčiansky. Ešte sa ich tam viac zo sprievodu kráľovho hemžilo. Všetko trčalo vo skvostných, zlatom, striebrom vyšívaných a obšívaných hábach. Predstavovanie bolo krátke, ba pán tekovský župan na podajedných či náhodou či schválne celkom pozabudol. V radoch celou čiarou železnice stáli robotníci, slávnosť sa skončila, panstvo odcestovalo ďalej, shromaždenie sa rozišlo, len oblaky a dážď sa rozísť nechcely a odprevádzaly nás a panstvá, každého na svojej ceste rovnoprávne a dôsledne, ako sa na konštitucionálny dážď a takú vládu svedčí.

V Brezne, dľa zprávy T. Kováča, zasa dva domy zhorely, akoby na dôkaz toho, že Brezňania sú veľmi ohniví ľudia a mesto ako by Phoenixa, ktorý po každom vzblknutí krajším a krajším sa stával, napodobňovať chcelo. Tak potom ľahko uveríme, že Brezno, jestli takým činom okrášliť sa mieni, nadarmo sa neusiluje tak často sa páliť. Ale vyniká ono ešte i v druhých, nie menej senzacionálnych výjavoch.

Počiatkom novembra 1880 bol som jedného dňa ako výborník v kremnickej sporiteľni, a práve po skončení úradných hodín o 12-tej na poludnie, keď sme, účty zatvárajúc, pokladnicu účtovali, pribehol posol po mňa, aby som sa náhle poberal domov, že Milka zrazu ťažko prechorela. Neostávalo mi inšie, ako pokladnicu tak nechať a domov bežať. Milku, ktorú som doma opustil už ponosujúcu sa síce, ale predsa na nohách, našiel som už bedákajúcu a bolestne krútiacu sa v posteli, pod Jelinou opaterou. Klalo ju a dýchať jej nedalo, pri značnom stupni zimnice. Pri bedlivom skúmaní, prezeraní som zapálenie pľúc tušil, a túto moju mienku postupujúca choroba a všetky jej úkazy potvrdily. Choroba sa vyvinovala pravidelne, a hrozive, ťažko. Po veľa námahách, mnohom strachu a trpení silná Milkina telesná sústava nad chorobou, ba nad hroziacou smrťou zvíťazila. Po niekoľkých clivých týždňoch opustila lôžko, ach, ale aká bola! Keď nás už dlhší čas po zotavení a vstaní z choroby Kuchinkovci navštíviť boli, Milku ešte takú premenenú, biednu nachodili, že, dľa ich výpovedi, keby ju takú na ulici náhodou boli postretli, by ju istotne neboli poznali.

Martin Čulen 19. novembra ozaj úprimne banuje, že Milka tak nebezpečne ochorela, a dáva nám tým svoje vrelé priateľstvo, bratskú lásku a sústrasť na javo. Bol nám on úplne oddaný priateľ. 17. decembra teší sa, že Milka sa už lepšie cíti a volá nás s vďačným srdcom na zotavenie na Čaku, na jar, ktorá sa tam už počiatkom apríla začína a v máji už v opravdovom prúde býva.

Samuel Bodorovský, dľa listu od 24. novembra, s úľubou číta P. Križkove výťahy z kremnického archívu a bojí sa, aby Kremnicu tiež taká záhuba nezasiahla, ako Záhreb, keďže i tak základy krem-

nického mesta, ako sa to toť nedávno prepaduvaním dokázalo, na slabých nohách stoja.

Tohoto roku, v letnom čase, išiel som v povinnosti ku chorým na Blaufusz. Vyviezol som sa až vyše železnice, kde neďaleko stráže ma príležitosť čakala. Ďalej sa viezť nebolo radno, jedno, že je cesta strmá, a po druhé, je nad všetko pomyslenie skalnatá, planá. Ako obyčajne, šiel som hore pešo. Po odbavení povinnosti hore vo výsosti poberal som sa dolu, stretajúc z roboty baňskej vracajúcich sa domov baníkov. Oni, zazrúc ma, živými posunkami a výkrikmi mi oznamovali, že sa mojej príležitosti zle povodilo, kone že sa splašily a s vozom krkolomne dolu železničným násypom tam do húštiny vpálily. Nevyčkajúc konca chýru, poskakoval som dolu ku strážnikovmu bytu Ale tam už ani koní, ani kočiša, ani voza nebolo, to zamestnaní na železnici robotníci už domov odpelali. Mne hlásili, že kočiš, pri koňoch na zemi si voľkajúc, zaspal, a keď práve otvorom jasku znenadála vlak nákladný vyhrmel — kone, zduriac sa, priekom železnice dolu strmým a vysokým násypom sa hodily. Šťastie bolo, že ešte zavčasu predbehly rušeň, a druhé šťastie bolo to, že oje vozíka dolu hrmiaceho prosto do stromu búšilo a sa zlomilo, a v tom sa opraty o strom zachytiac okrútily, a kone viac visiac, ako stojac pribehnutou pomocou vyslobodené a tak potom i s porúchaným vozom odvedené byť mohly.

Ja som sa v planom duchu a s kyjakom v ruke poberal za nimi, ale dohoniť som ich už nemohol. Doma sa medzitým stalo veľké preľaknutie. Keď kone o sebe a voz o sebe dopravili do dvora riadovej dielne, kde sme bývali, práve umývala slúžka okno; na jej krik sbehli sa moji ľudia a nadišla ich hrúza, lebo mňa v tom klbku nezbadajúc, predstavili si, že ma už v plachte zakrvaveného pelajú. No ale skoro boli chlapmi poučení, že som ja pri tom bezprostredne nemal účasti, až som sám dobehol. A prvé moje bolo sadnúť si na dvore na kláta a skúmať voz a kone. Na voze mimo zlomeného oja ďalšej škody nebolo, a kone tiež väčších úrazov nemaly, vynímajúc hlboké, srsti pozbavené švíky okolo nôh, štverňami zamotanými zapríčinené. Ale keby som na voze sedel bol ja, s kočišom, keď sa kone splašily, čo by to bolo bývalo?

Roku 1880 rozbúrali Hornú bránu, následkom nastavšej záhuby mesta, zčiastky už utíchnuvšej. Na bráne boly vmurované emblemy z čias návštevy v meste Jozefa, rímskeho kráľa — taký mal titul — pozdejšie cisára ríše. Teraz tie emblemy blízo toho miesta na súsedných budovách vmúrané sú a predstavujú banícke a hutnícke závody. Staviská ku bráne patriace boly tiež rozobrané, a to miesto rozšírením mincovne zaujaté. V týchto staviskách, mimo hajdúchovho bývania, boly i normálne školy, do nichž i teraz ešte žijúce ženské osoby chodily; tak, hľa, i moja teraz už 90-ročná sestra tam z prvého žriedla vzdelanostného čerpala.

V tomto roku povýšený mi bol ročitý plat so 725 zl. ostatným kvinkvenálom na rovných 800 zl., a to dekrétom od 14. apríla. A túto summu mám i teraz ako penziu.

Už som viac ráz spomenul, že tesťovci, menovite testiná,

vše a vše druhé statky kupovať nám naradzala, čo však posaváď pravidelne na zmar vyšlo. Lebo panstvá bez peňazí kupovať je len teoria, a peňazí k tomu potrebných nám nedali, slúžili nám jedine dobrou radou. To, čo Milka v hotovosti mala, k tomu nedostačovalo. Možno, že tá chtivosť majetky kupovať v krvi ležala, lebo Milka lahko by sa bola, bez dôkladnejšieho rozmyslu, do kúpy vrhla, keby som ju ja nebol hamoval. Jednako to už takmer do náruživosti prešlo, a chcela len a chcela odpredaj domu v Brezne, ktorá summa na Mariškino vystrojenie vynaložená bola, kúpou domu v Kremnici vynahradiť. Je to pravda, že keď človek vo svojom dome býva, je neobmedzeným a nezávislým od vôle druhého, zariadi si veci tak, ako jemu ďaka. Moja polovica neprestajne súrila a túto pieseň húdla, nuž a peniaze boly jej. Bol dom na predaj hore na vŕšku, v pravo od cesty na Neustift, dom teraz pod menom Peschel veľkými náklady novosriadený. Dom ten prináležal pani Privorskej. Ona pýtala 4200 zl., pravda, nie veľa, ale keď sme sa presvedčili, že zovňajšok nezodpovedá vnútornostiam jeho, a v pivnici sme sa presvedčili, že steny oproti záhrade sú veľmi slabé, do vnútra sa nebezpečne klonia, a tedy stavisko veľa naprávania vyžaduje, ponukli sme jej rovných 4000 zl., k čomu ona pristúpiť nechcela. A ja rád, že sa tak stalo. Baňský radca Peschel kúpil potom ten dom o veľa drahšie a strčil doň asi toľko, ako za čo ho kúpil. Pri odkopávaní a rovnaní vŕškovatého dvora sa presvedčil, že ten poschodný dom zväčšej čiastky vlastne ani základu nemá, čo on s veľkými útratami vynahradiť musel. Čo by na vôľu mojej žene, tá by ho bez okolkov bola kúpila, lebo ona už raz rozohnaná bola — kúpiť! Táto kupecká choroba týmto vyliečená nebola, vybúšila ona zatým zasa.

(Pokračovanie.)

Slovenský jazyk, živá starina.

Ako Slovák porovnáva.

Z rukopisu *Andreja Sládkoviča.*

Šedivý, ako jabloň.
Otrhaný, ako lipa.
Starý, ako hríb.
Červený, ako ruža, — ako rak, — ako kalina.
Bystrý, ako ryba.
Hlúpy, ako baraní roh.
Slobodný, ako vták.
Skáče, ako cap.
Dobrý, ako kus chleba.
Ožraný, ako čajka, — ako klát, — ako bočka, — ako sviňa, — ako snop, — ako slon, — ako čap.
Múdry, ako Šalamúnove plundre.

Bohatý, až studený od peňazí.
Tučný, ako brav, — ako prasa, — ako buk.
Sprostý, ako baran, — ako vôl, — ako somár.
Nadutý, ako žaba.
Drží sa hore, ako prázdno vrece.
Jie, ako by ho najal.
Chodí pyšno, ako za krajciar prasa.
Hľadí, ako šťúr, — ako strelec, — ako jazvec.
Drží, ako hluchý dvere.
Spí, ako zarezaný.
Bledý, ako stena.
Zelený, ako tráva.
Čierny, ako žúžoľ, — ako havran, — ako žoch.
Biely, ako sneh, — ako ľalia.
Žltý, ako vosk.
Čistý, ako zlato.
Lenivy, ako pes.
Chlap, ako dub.
Cigáni, ako by tlačil.
Blúzni, ako v trapiech.
Zlý, ako parom.
Kyslý, ako moťovský ocot.
Sladký, ako med.
Pravý, ako konopa.
Čaká (niečo), ako božie smilovanie.
Smrdí, ako pes.
Chudobný, ako čert, — ako kostolná myš.
Chudý, ako rak, — ako chrt.
Plný (na pr. pohár), ako peniaz.
Smelý, ako oheň, — ako čert.
Bojazlivý, ako zajac.
Triasol sa, ako osika.
Ľahký, ako vietor.
Ťažký, ako olovo.
Leží, ako drevo, — ako snop, — ako klát.
Pije, ako dúha.
Jie, ako by mlátil, — ako by na oblak hádzal, — ako by dlaňou plieskal.
Tancuje, ako pochabý.
Milý, ako lútočka, — ako holub.
Oči, ako trnky.
Jazyk, ako žihadlo, — ako dlaň.
Nos, ako ugorka.
Hlava, ako tekvica, — ako mýtovnica.
Brucho, ako sud, — ako doska.
Ruky (má), ako medveď.
Vlasy, ako šteť, — ako konope, — ako hodváb, — ako žúžoľ, — ako oheň.
Chodí, ako rozrazený.

Hľadí, ako teľa na nové vráta.
Šomravý, ako starý žobrák.
Rapoce, ako straka.
Beží, ako bez ducha.
Nohy, ako kláty.
Zuby, ako srieň, — ako lopata.
Pyšná, ako páva, — ako, čert vie, čo.

Literatúra a umenie.

— **Údajne »husitské« kostoly.** Pod nápisom „Údajne ‚husitský' kostol halusický" Josef Ľ. Holuby v Cirkevných Listoch (1915, str. 162) vykladá:

„V južnom Trenčiansku čnia v Halusiciach, na výbežku karpatskom do Považia, ešte dosť dobre zachovalé rumy starobylého kostola, ktorý podanie pripisuje husitom. Takých, povesťou husitom pripisovaných kostolov je v blízkosti Halusíc viacej. O kostoloch melčickom, čachtickom, bývalom hrušovskom a staroturanskom, z ktorého stojí už len veža, pri vchode do omurovaného starého, na vŕšku ležiaceho cmitera, ešte neporušená, ale bez zvonov, — sa tiež hovorí, že ich husiti stavali. *To sa len hovorí, ale nijako dokázať nedá*... Dľa domnenia nebohého professora Könyökiho (Ellenbogen), ktorého som bol doviedol k halusickému kostolu, — keď si najprv v mojom sprievode dôkladne bol poobzeral rozsiahle predhistorické hradiská nad Podhradím, — pochádza halusický kostol s konca 12-ho, alebo so samého počiatku 13. storočia, a bol pôvodne v románskom slohu stavaný...

„Halusický kostol tedy nemohli stavať husiti, keď už dávno pred narodením Husa bol vystavený... Halusický kostol bol dokola omurovaný, a múry maly strelné okienka. Od severozápadu stála veža, z ktorej ešte tri rohy stoja, a štvrtý roh sa len nedávno zrútil do hlbokej, v dolomite vymletej rokliny... Pamätám sa dobre, že na obmurovanom cmiteri v Hrušovom pri Lubine stál práve taký kostolík, ako halusický, len s tým rozdielom, že na jeho západnej strane pristavená bola veža, až po samý kríž murovaná, a v nej dva malé zvony... Aj o tomto kostole ide povesť, že ho husiti stavali...

„Že, keď husitské čaty boly zaujaly Trenčín a okolie, i v halusickom kostole české služby Božie za čas sa vykonávaly, je viere podobné, ale písanej pamiatky o tom nemáme. Jedno je isté, že husiti tento kostol nestavali, keď je o mnoho starší, než husitism. Katolícky kostol bzinský tiež mal takú, do pyramidy stavanú, pevnú strechu, a bol dľa podania tiež husitský...

Povesti o kostoloch údajne husitmi stavaných akiste povstaly a udržujú sa dosiaľ tak, že ľudia učení a ctitelia husitismu v povedomí ľudu dobu husitskú v slovenských krajoch schválne udržať sa usilovali. Ale husiti, ako čaty bojovníkov, sotva mali chuti a

času zapodievať sa stavbou tolikých, im pripisovaných kostolov, keďže ich zamestnaním bol neprestajný boj."

— **Encyklopedya Polska. Tom II, III. Język polski i jego historya z uwzględnieniem innych języków na ziemiach polskich.** Część I., II. Nakładem Akademii Umiejętności. Kraków, 1915. Veľká 8°, 442 a 545 strán. Cena 24 koruny.

Obsah: 1. Źródła do historyi języka polskiego, napisał Jan Łoś. 2. Stosunek języka polskiego do innych słowiańskich, napisał Jan Rozwadowski. 3. Powstanie i rozwój języka literackiego, napisał Aleksander Brückner. 4. Wpływy języków obcych na język polski, napisał A. Brückner. 5. Charakterystyka psychologiczna języka polskiego, napisał J. Baudouin de Courtenay. 6. Opis fonetyczny języka polskiego, napisał Tytus Benni. 7. Grafika i ortografia, napisał A. Brückner. 8. Historyczna fonetyka czyli głosownia języka polskiego, napisał Jan Rozwadowski.

Część II.: 9. Słowotwórstwo, napisał Henryk Ułaszyn. 10. Formy gramatyczne, napisał Adam A. Kryński. 11. Syntaktyczne użycie form gramatycznych, napisał Jan Łoś. 12. Składnia zdania, napisał Jan Łoś. 13. Metryka polska, napisał Michał Rowiński. 14. Dyalekty języka polskiego, napisał Kazimierz Nitsch. 15. Zewnętrzne dzieje języków ruskich w granicach dawnej Rzeczypospolitej, napisał Stanisław Ptaszycki. 16. Języki bałtyckie, napisał Jan Rozwadowski. 17. Dyalekty niemieckie na ziemiach polskich, napisał Adam Kleczkowski. 18. Żargon żydowski na ziemiach polskich, napisał Jakób Willer. 19. Język hebrajski w Polsce, napisał Mojżesz Schorr. 20. Język tatarski, napisał Jan Łoś. 21. Język Liwów i Estów, napisał H. Ojansuu. 22. Dyalekt rumuński używany na ziemiach polskich, napisał Stan. Wędkiewicz. 23. Język Ormian polskich, napisał Andrej Gawroński. 24. Język cygański i Cyganie w Polsce, napisali St. Estreicher i Jan Rozwadowski. 25. Języki tajne, napisał Henrik Ułaszyn.

Tom IV, część 2.: **Początki kultury słowiańskej.** 1912, str. 219. Cena 7 korún.

Obsah: 1) Lubor Niederle: Najdawniejsze siedziby Słowian. 2) Lubor Niederle: Najdawniejszy podział Słowian na szczepy. 3) Karol Kadlec: O politycznym ustroju Słowian, zwłaszcza zachodnich, przed X wiekiem. 4) Karol Kadlec: O zawiązkach państw u ludów zachodnio-słowiańskich przed X wiekiem. 5) Karol Kadlec: O prawie prywatnem zachodnich Słowian przed X wiekiem. 6) Karol Kadlec: O pravie karnem u zachodnich Słovian przed X wiekiem. 7) Karol Kadlec: O sądownictwie i przewodzie sądowym u Słowian do X wieku. 8) Alexander Brückner: Wierzenia religijne i stosunki rodzinne. 9) Alexander Brückner: Wpływ kultur obcych. (Literatura. Uwagi ogólne. Doniosłość pożyczek w obrębie gospodarstwa domowego. Dalsze pożyczki germańskie, pożyczki i wpływy wschodnie, wpływy łacińskie i greckie.)

— **Ján Hus.** Päťstoročná rozpomienka. Napísal *Valdemar Ammundsen*, professor teologie v Kodani. Z dánskeho preložil Ľ. Ž. Szeberényi. Nákladom vydav. a kníhkup. úč. sp. Tranoscius v Liptovskom Sv. Mikuláši. 1915. 16°, 62 str. Cena 50 halierov.

Rok 1915. Sošit 7.

Slovenské Pohľady.

Návšteva.

Poď dnu, družičko, hybaj dnu!
Vidz: mojej ženky neni tu,
tej nieto doma; je tam za horami — —
vstúp, a budeme jak dva prsty sami!
A ani zpät dnes nedôjde, nie veru:
bo hlaď len vôkol na tie naše hory,
sú vnorené už skoro v mrku mori,
stín počerný čo obrus na temeni
ich každom k podnožiam až rozvesený, —
to prikryté už hviezdam na večeru,
tak na moj' veru!
len obzri sa, hneď idú zasedať;
a pani Lada bude predsedať,
tá, ktorejž deň porúča svit svoj v líce,
a po stranách zasadnú hviezd tisíce —
bo výslužná už Luna dochystala
tam tably skvostné: rúče poskladala,
kam patrí čo, náčinie ligotné,
oj, náčinie, čo meno majstra nosí,
no — toho, ktorý kul i Oriona kosy, —
po náčiní zas ruky robotné
priniesly hneď i kryštálové čbány,
tam v svätých bralách v modrom vo vysoku
naplnené prameňom mlieko-toku,
čo mocný Herkul večne kaliť bráni, —
i pokále už mokom ponaliala,
bo šumí z nich a rosou dol sa cedí,
no všetko, čo len treba, na stôl dala, —
a čo prelietla chvilka jak blesk krátka,
nastolila i jedlo — ó, pach vonný,
jak vábive sa až sem ko mne roní —
na mise zlatej nebeské kuriatka...
Len slávik zaspieval, a žiadni zváči
neriekli slova: nech sa ľúbi, páči —
a všetko to už kolo stolov sedí,
a sediac... s chuťou k vonnej mise siaha
a z pokálov po blahých dúškoch ťahá, —
a jak pracujú ústa, hrdlo, ruky,
bez oddychu slávičie zvonia zvuky,
a hladu, smädu nieto konca, miery — —

Nuž, kým tam hore bude po večeri,
poď, drahá, dnu; my tiež sa pobavíme,
po krmu blaha — láskou napojíme...
— Nie! nepríde už dneská moja žena;
i neboj sa, veruže márne ľaky,
však vonku noc — ha! v mračná zahalená,
len teraz vidím... ó, že predsi, predsi
už aspoň raz len nie sme doma všetci!
Tma ako v rohu, s všetkých strán oblaky —
a moja žienka hrmavíc sa bojí;
o tomto čase je už na pokoji,
kde sníčky zlaté ako včelky rojí
a možno — o mne, však to sem nepatrí...
Ó, ako sa to tvoje oko jatrí
a belie tvár tak nedostižne skvele
pod tmavou noci rúškou! a rty vrelé — —
už zďaleka ma zhrialy jejich plamy...
Ó, vstúp, budeme jak dva prsty sami!
Poď, milenko, poď! hybaj dnu!
dnes žienky mojej nieto tu — —
a bude objem, bozk nepretržený,
kým ty si tu a doma nieto ženy!

A prosbe ucha naklonila;
bo vošla dnu tá deva roztomilá.
Tvár mladú odhaľujúc zvoľna, zticha
— jak vetierka keď šumot v kroví vzdychá —
svoj hmlistý sňala závoj, a u dverí
ku lutne mojej na klin povesila,
a bárs v ňu závoj ani neuderí,
spleť vetchých strún sa predsa zobudila.
Ó, jak je krásna — Oravienky víla!
Tu ko mne sadla zrovna na lavičku;
plam zajasal sa zrazu v bielom líčku.
A keď sa letkom zory pousmiala
i pomkla stranou — lebo beda, beda,
mne túžba smelá ďalej hovieť nedá —
tu ružo-rtíky to mi poviedala:

„Už zriem, žes' sám a sám.
A žienka tvoja kde? Nu nerec, znám.
Dnes nepríde. Však keby predsa prišla?
tak isté, že bych zasa ja odišla,
bo ty jej patríš, tvoj sľub vzala k blahu.
Ha! vzácny žart: s ňou stretnúť sa na prahu;
ó, aké uprela by divom oči,
keď ženština jej zrazu v cestu kročí,
neznáma, cudzia! čože ozaj chcela
v jej obydlí, kým ona v diali dlela?

veď nezvyčajné, aby na návštevy,
kým pani preč, chodily panie, devy...
A rada by sa pýtať i nerada,
bo dôveru, bo lásku v tebe skladá;
tak snadno môže oboch pouraziť,
ak preretie — myšlienka nemá hrádze —,
i klopí oči, chladnosť duše hľadá,
chce pochybnosť zpät sotiť, zareťaziť
do skrýše tajnej; slabosť však ju zvládze
a premôžu rozpaky a nesnádze — —
No poznám ju, je ženou bez úhony.
Lež prečo je preč? azdaj rozsobáš!?
Kás' nevrlosť mi z rečí tvojich zvoní —
jak? že mňa ľúbiš, a ju nerád máš!?
i odpovedz, chcem vedieť hneď!"

A čo ťa do toho? to moja vec.
Pre teba dosť to vyzvedieť,
že láska moja tvojou...

„Ba povedz!
ba vyjavíš mi bez odkladu,
jakovú kuješ v srdci zradu
oproti žene, ktorá miluje ťa,
jak oko svit dňa, rosu kvieťa;
ba priznáš sa mi úprimne:
že len ty sám si vo vine!
A keby nikda nazpäť tvoja žena: —
ja idem tiež, v svoj závoj zahalená;
i ja ťa zanechám,
a buď si sám a sám!..."

A keď sa sverím takto lebo tak,
už či na líce lebo na opak;
keď vyznám, že som jej neverný:
či neodsúdiš, že som zradca čierny?
že nemožné, bych inde stále ľúbil —
na príklad teba, až bych ti to sľúbil?
a jestli rečiem, že vás ľúbim obe:
i teba i ju v každej žitia dobe:
či nezutekáš ty zas môjmi dvermi,
bo žiarlivosť vám nedá spolu miesta?...
(už s testinou zle snáša sa nevesta!)
Nuž prosím, nesúr túto vec.

„Ba vypovedz, hneď vypovedz,
ináče idem a viac nikdy, nikdy — —"
A už sa rozžialená brala;
a ako závoj s lutny sňala:
splet vetchých strún sa razom rozplakala...

Nuž dobre, keď chceš — teda vedz!
Ni jednej z vás ja neučiním krivdy,
bárs srdce krájam (ó, jak veľmi bolí,
keď krájam ho, na rovné chcejúc poly!)
Hej, ľúbim vás, nuž ľúbim — rovno obe,
a takto v každej chcem vás ľúbiť dobe!
Si spokojná? ó, nechoď preč odo mňa;
keď žienky niet, ty aspoň buď prítomná!
Si spokojná?

„Nie!" — v uši zahrmelo.
A prečo? povedz! chceš snáď srdce celô!?
To nemožno, vidz — už je rozkrojené.
Ber polovic! a druhú dožič žene...

„Chcem obe polovice!" — A urvala.
(Ženičko, žienko — už si mi obstála!)

Div divúci však: — zpät mi srdce dala
už srastnuté v jej rukách požehnaných.
„Nič nechcem, maj si —" pri tom povedala,
a zdunelo von v chmárach rozháraných,
sťa dokladom, že pravdu premluvila
a nikda viac sa so mnou už nesbratrí...
„To jej si daj, jej cele — bo jej patrí".

A tebe čo? ó, čo!?

„Mne — tvoje čelo".

Ha! čo chceš s ním? snáď, bys' ho rozdrtila!?
lež čiň, čo chceš, však skoro — zhurta — smelo — —

„Chcem, abych naň — čo žienka doposlala,
jej duše pozdrav, vrelý pobozk dala.
Jejs' srdce dal: i nechže v ňom vývodí;
mne miestko len, kde myšlienka sa rodí...
neni-li tak, muž-poet? —" Zaplesala,
a túhou žienky čelo pobozkala.
— „Buď s Bohom! idem. Myšlienka sa rodí,
len žienka do srdca keď semä hodí.
I za to idem, žes' ma volal dnu,
keď žienky tvojej neni tu;
si nudný, tupý, skoro hlúpy, ver mi!
Keď ona príde, prídem..." A tresk dvermi.

Odišla. A ja sám zas, hrúza!
Ďaleko žienka, a — odišla Múza.

(R. 1880.) *Hviezdoslav.*

Úryvky z Goetheho Fausta.

Prekladá *Martin Sládkovičov.*

(Pokračovanie.)

XIII.

Prechádzka.

Faust v myšlienkach chodiaci hore, dolu. K nemu *Mefistofeles.*

Mefistofeles.

Pre všetku zhrdnutú lásku, pre oheň, čo horí v pekle!
Chcel by som vedieť dač horšie, bych kliať mohol vztekle!

Faust.

Čo ti je? čo ťa toľme hnetie tam?
Veď nevídal som jakživ takej tváre!

Mefistofeles.

Chcel bych sa čertu oddať z čerstva, jare,
keby som nebol čertom sám!

Faust.

Či sa ti niečo pohýbalo v hlave?
Tak vzteklý zúriť, to ti svedčí práve!

Mefistofeles.

Považte, šperk, čo Gretkiným mal byť,
pop kýsi uspel uchvátiť! —
Jej mať, keď šperk ten uvidela,
sa predesením zchvela celá:
tá pani má čuch jemný — strach —
a vždycky ňuchá v modlitbách
a z každej veci vyvonia,
či svätá je, či profánna;
zo šperku vyňuchala vsled,
že žehnaťby v ňom mnoho niet.
Dcérečka! riekla, manie nepravé
je duši k zhube, krvi k otrave.
Nuž obdarme ním božiu matku;
dá zaň nám nebies mannu sladkú!
Tu Gretka skrívi ústka hneď;
mnie: kôň to darovaný veď,
a bezbožným ten iste není — viem —
kto dodal to tak jemno sem.
Mať povolala popa hneďky,

a pop, keď nazrel do tej pletky,
bol vidom okúzlený cele.
I riekol: tak, to slušná vec!
Kto vie sa premôcť, získa preds.
Žalúdok cirkvi troví skvele,
veď krajiny už celé zjedla,
a preds sa nikdy neprejedla;
len cirkev sama, milé panie,
nepravé môže stroviť manie.

Faust.

To všeobecný obyčaj,
to vie i Žid, to kráľ vie aj.

Mefistofeles.

Vzal sponku, reťaz, prsteň hneď
sťa keby dáku šušomeť
a tak len asi ďakoval,
jak orechov by košík vzal,
im nebeskej mzdy slúbil nemálo —
A veľmi ich to vzdelalo.

Faust.

A Gretka?

Mefistofeles.

Sedí vzrušená
a nevie, čo si počať má,
na šperk ten myslí bdiac i spiac,
na dárcu ale ešte viac.

Faust.

Aj mojím je žiaľ milučkej.
Šperk opatri hneď nový jej!
I tak moc nestál prvý ten.

Mefistofeles.

No hej, vám je to všetko hračka len!

Faust.

A zariaď to tak po mojom!
S jej súsedou sa spriahni v tom!
Buď čertom a nie kašou preds
a zaopatri novú skvostnú vec!

Mefistofeles.

Hej, milostpánko, veľmi vďačne. (Faust preč.)
Takýto zaľúbený hýľ
vám slnko, mesiac, hviezdy načne
a zmárni, aby milú pobavil. (Preč.)

Súsedin dom.

Marta sama.

Môj milý muž — Boh daj mu mier —
mi neurobil dobre ver!
Sa sobral rovno v sveta diaľ
a mňa tu samú zanechal.
Nezarmútila bych ho večne,
ľúbila bych ho presrdečne. (Plače.)
Snáď mŕtvy je! Ó, trapu švist! — —
Len kebych mala smrtný list!

Margareta prichádza.

Margareta.

Ach, pani Marta!

Marta.

Čože, Gretička?

Margareta.

Div nespadnem s nôh. V svojej kasni
som našla zasa truhlík krásny
z ébenového drevíčka.
V ňom veci, číry skvost a jas,
bohatšie ako prvý raz.

Marta.

Len mamke o tom nevrav asi,
veď by sa spovedala zasi.

Margareta.

Ach, hľaďže, krása — a či nie?

Marta (prizdobí ju).

Ó, prešťastné ty stvorenie!

Margareta.

No žiaľ, že taká nesmiem zhola
ni ulicou, ni do kostola.

Marta.

Prijď ty len často semká ku mne,
tu tajno nos tie ozdoby;
v nich popred zrkadlo sa poprechádzaš šumne,
to nám vše radosť spôsobí.
I prijde vhodná chvíľa, sviatok tiež,
kde ľuďom po kuse tie šperky ukážeš.
Prv reťaz, potom naušnice maj;
mať azda nezbadá, jej navravíme aj.

Margareta.

Kto mohol len tie skrinky doniesť obe?
To nejde dobrom po spôsobe. (Klopú.)
Ach, Bože, snáď mať moja to?

Marta (kuknúc prez záclonku).

To cudzí pán je — Slobodno!

Mefistofeles vstúpi.

Mefistofeles.

Som smelý vstúpiť nenútene,
i musím u dám prosiť odpustenie.

(Úctive ustúpi pred Margaretou.)

Je tu snáď pani Marta Mečíková?

Marta.

Som ja, i chcem čuť vaše slová.

Mefistofeles (ticho k nej.)

Tak teraz znám vás a mne je to dosť.
U vás, hľa, vznešený je hosť.
Prepáčte vstup môj drzý asi,
chcem popoludní prijsť sem zasi.

Marta (hlasno).

No, hľaďže, dieťa, pováž len!
Za slečnu pán ťa drží ten.

Margareta.

Som mladá krv len, holota;
ten pán je číra dobrota;
šperk tenhla nie je moja vec.

Mefistofeles.

Ach, nejde tu len o šperk preds',
no zjav toť, bytnosť, zraku rez a jas!
Tak rád som, že smiem byť u vás!

Marta.

Čo nesiete mi? Túžim, hej —

Mefistofeles.

Sám rád by som bol zvesti veselšej!
No ja v tom nevinný som cele:
váš muž je mŕtvy i vás zdraví vrele.

Marta.

Mŕtvy? To verné srdce! Jaj!
Môj muž je mŕtvy! Zhyniem — aj!

Margareta.

Ach, pani, nezúfajte preds'!

Mefistofeles.

Tak preslyšte tú žialnu vec!

Margareta.

Ja nikdy ľúbiť nechcela by,
mňa strata taká zabila by.

Mefistofeles.

Vše slasť, vše strasť — tak svet ten beží.

Marta.

Skon žitia jeho sdeľte nám.

Mefistofeles.

V Padui pochovaný leží
u Antona svätého tam,
na posvätnom to mieste veru,
na večne chladnom loži mieru.

Marta.

A ináč nič mi neoddáte?

Mefistofeles.

Hej, prosbu veľkú vznášam k vám;
nuž: dajte zaňho tristo omší spievať sväte!
Ostatne prázdne vrecká mám.

Marta.

Čo? žiadnych darkov pre oko?
Veď každý tovariš vo vačku na spodku
dač opatruje v pamiatku
a radšej hladuje a žobre.

Mefistofeles.

Madam, mne ľúto hlboko;
on ale s peniazmi ver nenakladal dobre.
Aj on chýb svojich želel, žalostiac,
nad svojím nešťastím však trúchlil značne viac.

Margareta.

Ach, že je ľudstvo také nešťastné!
Ja zaňho rekviem vše pomodlím sa iste.

Mefistofeles.

Vy hneď sa vydať zaslúžili by ste:
ste iste decko milostné.

Margareta.

Ach, nie, to ešte nemôž preds'.

Mefistofeles.

Keď muž nie, nech je zatiaľ milenec.
Z najväčších darov, čo dá nebe,
je: tvor tak milý vinúť k sebe.

Margareta.

To nie je zvykom tadeto.

Mefistofeles.

Je, abo neni! Ide to!

Marta.

Rozprávajte.

Mefistofeles.

Som stál pri jeho smrtnom lôžku,
od smetísk lepšom akomak:

zo slamy nahnitej; no umrel kresťan jak;
na jeho rováši som videl primoc trošku.
Ja ničomník — tak volal plný blenu —
hľa, opustil som obchod svoj i ženu!
Ach, spomnienka ma ubíja.
Kiež odpustila by mi, kým sme tuto! —

Marta.

Ten dobrý muž! Už odpustené mu to.

Mefistofeles.

No Boh vie! tá viac zvinila než ja.

Marta.

To luže! Čo to? Lhať na kraji hrobu!

Mefistofeles.

On iste blúznil v pokonnú tú dobu,
ak aspoň z poly znalec som.
Ja — vravel — hrdlačiť som musel ako treba,
bych opatril jej deti, potom všetkým chleba,
chleba to v smysle najširšom,
ni nemohol som kľudne užiť svoju čiastku.

Marta.

Tak mohol zabudnúť na všetku vernosť, lásku,
na denné, nočné trampoty!

Mefistofeles.

Nie že, ba myslel na to z ochoty.
Keď — vravel — s Malty som sa plavil toť,
za ženu, deti modlil som sa vrelo;
nuž nebo tiež nám pohovelo:
loď naša Turkom odobrala loď,
čo sultánovi viezla poklad veľký.
Zmužilosť vzala odplatu,
a ja som vtedy dostal — svedčno celky —
tiež čiastku, a dosť bohatú.

Marta.

Ej, jak? Ej, kde? Či zakopal to azda?

Mefistofeles.

Kto ho vie, kde je tomu teraz gazda!
Slečinka pekná sa s ním spriaznila,

keď hosťom chodil v Neapola lone;
vždy bola k nemu verná, premilá,
že cítil to aj pri blaženom skone.

Marta.

Ten huncút! Deťom vlastným kradne!
Ni bieda zhatiť nemohla
mu žitie mrzko-neporiadne!

Mefistofeles.

Veď preto už aj zhynul, hľa.
Nuž keby ja som tá bol, kto vy,
za rok bych niesla smútok, bôľ,
a zatiaľ hľadala by som si poklad nový.

Marta.

Ach, Bože! jak môj prvý bol,
druhého ľahko nenájdem v tom svete!
Milšieho šaška nemôže ni byť.
Len rád mal časté potulky — veď viete —
a cudzie ženy; cudzie víno piť
a kocky kliate ľúbil hrať.

Mefistofeles.

No, no, to neráta sa ani,
ako on vám asi toľko snáď
tiež prehliadol so svojej strany.
S podmienkou takou, prisahám,
v tej chvíli zasnúbim sa vám!

Marta.

Ó, pán toť ráči robiť špásy!

Mefistofeles (k sebe).

Včuľ ale ujdem hotovo,
bo tá i čerta chytí za slovo.
(Ku Gretke.) A vy so srdcom jak ste asi?

Margareta.

Jak myslíte?

Mefistofeles (k sebe).

Ty dobrý, nevinný ty tvor!
(Nahlas.) Zdravstvujte, dámy!

Margareta.

Na zdar!

Marta.

Recteže mi skôr!
Svedectva veľmi želám sebe
o smrti milunkého, jak aj o pohrebe.
Vždy chcem mať všetko správne zariadeno,
i v novinkách chcem čítať jeho meno.

Mefistofeles.

Hej, panička, dvoch svedkov výpoveď
dokáže pravdu vždy a hneď;
mám ešte druha vznešeného,
za svedka pred súd dám vám jeho.
Ho dovediem.

Marta.

Ó, spravte tak!

Mefistofeles.

I slečna bude pri tom, však?
To junák! Sveta zkúsenosť
a k slečnám čírа zdvorilosť.

Margareta.

Ja zhorela by studom pred ním — veta!

Mefistofeles.

Pred žiadnym kráľom toho sveta.

Marta.

Za domom v mojej záhrade tam dolu
čakáme vás dnes večer spolu.

Ulica.

Faust. Mefistofeles.

Faust.

Nuž jak? Či pomôže? A skoro? Hneď?

Mefistofeles.

A, brávo! Tuším ohňom pláte?
O krátky čas už Gretku máte.

Dnes večer u Marty ju môžte uvidieť:
tá žena, vybratá to sila,
by kuplovala, cigánila.

Faust.

To dobre tak!

Mefistofeles.

No od nás tiež chce voľačo.

Faust.

Vec slušná, dačo za dačo.

Mefistofeles.

Len dosvedčíte právoplatne, krátko,
že muž jej s vystretými údy spí si sladko
v Padui svätom na mieste.

Faust.

Premúdre! To nám prv ta cestu konať sluší!

Mefistofeles.

Sancta simplicitas![1]) Ni reči o ceste;
len svedčte v plnom prostoduší.

Faust.

Ak nevieš lepšieho, tak plán náš už sa ruší.

Mefistofeles.

Ó, svätý mužu! Tu hľa ste!
Či v živobytí svojom neslúžili
ste nikdy krivým svedectvom?
O Bohu, svete, všetkom, čo sa hýbe v ňom,
človeku, srdci, hlave s každým výkonom
či neurčovali ste pojmy z celej sily,
drzým to čelom, z hrudi zmužilej?
A chcete-li ísť v jadro samo,
nuž vedeli ste o tom — uznajte to priamo —
toľko, jak o smrti toť pána Mečkovej.

Faust.

Ty lhár si, sofist, ostaneš aj, čo si.

[1]) *Svätá prostota*, údajne výraz Husov, použitý ním vtedy, keď videl, ako stará babka prinášala drevo k jeho hranici.

Mefistofeles.

Hej, keby to dač hlbšie neznal ktosi.
Či nechceš zajtra čestne, v letku
pobláznit, zmámit chúďa Gretku
a prisahat jej lásku všetku?

Faust.

Zo srdca.

Mefistofeles.

Dobre, pekne — vieš —
O milovaní večne vernom, vrúcom,
o pude zvláštnom, všemohúcom —
Či zo srdca to pôjde tiež?

Faust.

To nechaj! Pôjde to! Keď cítim
a citu toho víreniam
chcem meno dat, no mena nezachytím;
keď potom každým smyslom svetom blúdim,
za najvyššími slovami sa lúdim
a o žiahe tej, v nejž sa pečiem,
že večne večná, bez konca je, rečiem,
či diabolský to klam a mam?

Mefistofeles.

Mám pravdu preds'!

Faust.

Čuj! pamätaj —
Ťa prosím, hej, a šetri plúca moje —
Kto vydobyt chce právo svoje
a jazyk má — ho vydobyje aj.
A poď, mne priečno tárat daromne;
bo pravdu máš, zvlášt keďže nutno mne.

Záhrada.

Margareta na *Faustovom* ramene. *Marta* s *Mefistofelesom* hore-dolu sa prechodia.

Margareta.

Tak cítim ver, že šianate ma len,
ste sklonný, by ste zahanbili ma.
Host, pocestný má zvyčaj ten,
že dobrotive všetko prijíma.
Viem dobre, mĺkvost mojej rozpravy
tak zkúseného muža nebaví.

Faust.

Tvoj pohlad, slovo lepšie baví, hej,
jak všetka múdrosť zeme tej. (Bozká jej ruku.)

Margareta.

Sa netrápte! Jak môž ju bozkať predsi?
Je taká špatná, drsná snáď!
Veď koľko všakých musím robiť vecí!
Je pridôkladná moja mať. (Zájdu.)

Marta.

A vy, môj pán, ste vždy tak na cestách?

Mefistofeles.

Ach, že tak velie nutnosť, obchod, postať!
Vše tak je bôľno odísť s miesta, ach,
a predsa už raz neni možno ostať!

Marta.

V búrlivých rokoch ešte išlo by
sa motať šírym svetom voľne, smele;
no keď sa zblížia časy staroby,
sa starým mládencom pliesť k hrobu osamele,
to nikomu ver radosť nerobí.

Mefistofeles.

Predvídam to, a duch môj žasne.

Marta.

Nuž, vzácny pane, poraďte sa včasne. (Zájdu.)

Margareta.

Hej, s očú preč, i z mysle — ta!
Ste ozaj zbehlý v zdvorilosti;
no priateľov vy máte dosti,
tí umnejší sú ako ja.

Faust.

Ver, drahá! čo zvú umným v živote,
vše skôr je márnivosť a plytkosť.

Margareta.

Jak?

Faust.

Že prostosť, nevinnosť, ach, má tak slabý zrak:
sa nezná v svojej svätej hodnote!
Že pokora a nízkosť, dary skvelé
prírody plnej lásky, štedrej tak —

Margareta.

Ak chcete myslieť na mňa ako mak,
ja na vás myslieť budem doby celé.

Faust.

Snáď samota vám údelom?

Margareta.

Hej, vedieme len malý dom,
no práce vždy je dostač v ňom.
Niet slúžky; musím zamiesť, variť, pliesti, priasti,
šiť, behať včasne, do pozdna,
a moja matka, tá je v každej časti
tak dôkladná!
Nie že by musela sa stiahnuť na krátkom;
my mohly by sme skôr vpred než na zpiatok:
môj otec nechal nám dosť pekný statok,
toť, domček, záhradku aj pred mestom.
Na tento čas však mám dosť tiché časy;
môj brat je vojakom,
sestrička umrela;
s tou dosť som milého síc mala svízela,
no vďačne prevzala bych všetok hnet ten zasi,
tak milučké —

Faust.

Hej, anjel, akže obraz tvoj...

Margareta.

Mňa malo rado, chovan predsa môj.
Po smrti otca prišlo na svet v krátku,
i bolo sa nám báť o matku,
tak ťažko vtedy zaľahla
a zotavovala sa veľmi znenáhla.
I bolo jasné nám, že mama
si dieťa kojiť nemôž' sama;
nuž sama som ho odchovala tak
na mlieku, vode, svoje jak.
Na rukách, v lone veselo
sa trepotalo, hralo, dospelo.

Faust.

Ty pocítila iste blaho milé.

Margareta.

No isteže aj mnohé ťažké chvíle.
Kolíska stála v nočný čas
pri mojom loži; nuž keď hlo sa málo,
vždy precítla som zas;
piť som mu dala, vše zas pri mne spalo;
keď kričalo vše, musela som vstať
a drobčiac s ním sa chyžkou motávať,
včas ráno však už musela som prať
a zasa na trh, zas ku krbu ale,
a jako dnes, tak zajtra, stále.
Nuž, pán môj, vše to primoc nebodaj;
no chutí jedlo, chutí oddych aj. (Zájdu.)

Marta.

Úbohým ženám zle v tom ide vec;
im ťažko zvrtnúť neženáčom

Mefistofeles.

Ktos', ako vy ste, môže preds'
ma poučiť o lepšom dačom.

Marta.

Recteže, pán môj, nič vás nepostretlo?
Či voľakde sa srdce nezaplietlo?

Mefistofeles.

Krb vlastný — stojí v príslovi —
a dobrá žena: poklad hotový.

Marta.

Tak myslím, či ste nikdy nezachceli?

Mefistofeles.

Mňa všade vítal pozdrav zdvorilý a vrelý.

Marta.

Chcem riecť, či nikdy vaše srdce nezvážnelo?

Mefistofeles.

S paniami žarty stvárať, to je príliš smelo.

Marta.

Ach, nechápete ma!

Mefistofeles.

To vec mi boľavá!
no, chápem, že ste veľmi láskavá. (Zájdu.)

Faust.

Či poznala si ma, môj anjel malý,
keď vkročil som do záhrady?

Margareta.

Zrak sklopila som. Či ste nezbadali?

Faust.

A či mi odpustíš, že bol som oňahdy
tak voľný, áno — dajme tomu —
tak drzý, keď si išla z dómu?

Margareta.

Som zdúpnela; vec nebývalá preds';
nik nemohol ma nikdy haniť práve.
Ach, myslela som, či ten v tvojom mrave
nezbadal dáku drzú, špatnú vec?
I zdalo sa mi, zachcel ktosi
s dievčinou zrovna započať si čosi.
Však, neviem čo, mi vyznať potreba:
tu vo mne dač sa pohlo vo váš prospech zcela;
no iste zlá som bola na seba,
že na vás horšou byť som nevedela.

Faust.

Slaďučká!

Margareta.

Nechajte!
(Odtrhne „hviezdičku" a vytrháva z nej lístky jeden za druhým.)

Faust.

Čože to? Kytica?

Margareta.

Nie, to len zábavka.

Faust.

Jak?

Margareta.

Vysmejete ma.

(Vytrháva a mrmle.)

Faust.

Čo mrmlinkáš?

Margareta.

Ma ľúbi — Neľúbi —

Faust.

Ó, obličaj ty preľúby!

Margareta.

Ma ľúbi — Nie — Ma ľúbi — Nie —
(Vytrhne posledný lístok.)
Ma ľúbi preds'!

Faust.

Hej, dieťatko, nech táto kvetoreč
ti bude bohorečou. Ľúbi ťa!
Vieš, čo to značí? Ľúbi ťa!
(Vezme ju za obe ruky.)

Margareta.

Mnou triaška beží!

Faust.

Ó, sa neboj! Nech
ti tento pohľad a stisk ruky povie,
čo nevýslovné je:
sa oddať docela a cítiť rozkoš,
čo musí trvať na veky!
Na veky! Koniec jej by zúfalstvo...
Nie! Žiaden koniec! Žiaden koniec!

Margareta

(stisne mu ruky, vymaní sa a odbehne. On stojí za chvíľku v myšlienkach, potom ide za ňou.)

Marta, prichodiac.

Noc nastáva.

Mefistofeles.

Hej, a my chceme het.

Marta.

Prosila bych vás ešte pobyť
si tu, no je to veľmi zlý tu svet.
Sťa keby nikto nemal tu čo robiť
a nadobývať,
len na súsedov krok a skok sa dívať,
a prijdeš do klebiet, či jest zač, a či niet.
A párik náš?

Mefistofeles.

Toť letel ta hore v tej chvíli.
Nezbedné letné vtáčky!

Marta.

On je, mniem, k nej milý.

Mefistofeles.

A ona k nemu tiež. Tak beží svet.

Záhradná búdka.

Margareta skočí do nej, schová sa za dvere, drží prst na perách a kuká cez škárku.

Margareta.

On ide!

Faust prichádza.

Hlaďže, koľká šelmica!
Si tu! (Bozká ju.)

Margareta (ho chytiac a bozk mu vrátiac).

Muž predrahý! ťa ľúbim zo srdca!

Mefistofeles zaklope.

Faust.

Kto tam je?

Mefistofeles.

Priateľ!

Faust.

Zver!

Mefistofeles.

Je čas sa porozchádzať.

Marta, prichodiac.

Hej, pán môj, pozde je.

Faust.

Či smiem vás odprevádzať?

Margareta.

Mať by ma — Zdravstvujte!

Faust.

Tak odísť treba mne?
Zdravstvujte!

Marta.

S Bohomže!

Margareta.

Na skoré shliadanie!
(Faust a Mefistofeles preč.)
Môj milý Bože! taký muž
čo všetko vie len zmyslieť už!
Hanblive stojím pred ním tam,
na všetko: áno povedám.
Som predsa chúďa sprosté len;
neviem, čo našiel na mne ten.

XIV.

Pri studni.

Gretka a *Betka* s krčahmi.

Betka.

Dač o Boriške z chýru vieš?

Gretka.

Ni slova. Zriedka som sa z domu hnula.

Betka.

Dnes od Sibylly som to čula!
Tá zošalela vposled tiež.
Ta vedie pánštenie!

Gretka.

Jak?

Betka.

Páchne — och! —
Keď jie a pije, kŕmi teraz dvoch.

Gretka.

Ach!

Betka.

Tak našla, za čím išla — óvi! —
Jak kváčievala na tom chalanovi!
To boly prechádzačky
a výlety a tancovačky!
Musela všade prvá byť,
jej paštétky jesť dával, vínko piť,
i v kráse mnela vývodiť;
tak nečestná a drzej tvári,
že od neho vše brala dary.
To býval mlaskot, hrkút-reč;
muž venček, kvet jej, hla, je preč!

Gretka.

Chudiatko!

Betka.

Ty ju ešte ľutuješ?!
Keď my sme priadly, tkaly tiež,
mať strážila nás pod šerom,
tá sladila sa s frajerom;
na lávke, v tmavej chodbe zas
im nikdy nebol dlhý čas.
Nech včuľ sa v kúte utiahne
a v žiní robí pokánie!

Gretka.

On za ženu ju pojme iste.

Betka.

By blázon bol! Jun zručný veď
má všade miesta, vzduchu hneď;
už zmiznul aj.

Gretka.

To špatne, hej.

Betka.

Ak dostane ho, beda jej.
Jej venček chasa dorýpe
a predo dvere sečky nasype! (Preč.)

Gretka (odchodiac domov).

Jak harušievala som smelo,
keď ktoré dievča, chúďa, pochybelo,
slov káravých vše nenašla som dosti
pokárať cudzie neprávosti;
i čiernila som čierno vše,
by bolo ešte černejšie
a som si bláhavala v tom,
a včuľ, hľa, sama padla som!
No všetko, čo ma tatam hnalo,
tak dobrým, milým sa mi zdalo!

XV.

Noc.

Ulica pred Gretkinými dvermi.

Valentín, vojak, Gretkin brat.

Valentín.

Keď pri pitkách som sedával,
kde mohol znieť hlas samochvál,
a druhovia keď chválospev
spievali v počesť vencu diev
a plytvávali chválami,
sa podpierajúc lakťami:
ja kludno, isto sedával
a chvastúnstva tie slúchaval;
tu pohladiac sa za briadku
pochytím pohár v povoli
a rečiem: Všetko v poriadku!
no ktorá v celom okolí
sa vyrovná toť Gretičke,
ľúbeznej mojej sestričke?
Poháre cink, štrnk! zavzněly.
Má pravdu — mienka niesla sa —
to pohlavia ich okrasa!
a prvšie chvály znemely.
A teraz! — vlasy bych si driapal
a dohora sa stenou škriabal! —
štípajúc rečou, krčiac nosy,
ma každý môže tupiť padúch ktosi!
Jak vinník planý sedím, stojím,

pri narážke sa každej znojím!
Bol bych ich v stave pobiť vari,
no nemôžem riecť, že sú lhári.
Kto ide? Kto sa plazí sem?
Sú dvaja, akže dobre viem.
Ak on je, siahnem mu do hrivy,
že neodíde s miesta živý!

Faust. Mefistofeles.

Faust.

Jak sakristie tamhla prez oblok
kmit večnej lampôčky vše vozvýš vzplápolá
a slabo a vždy slabšie sliepňa v bok,
a tma sa tlačí dokola,
tak je to v mojej hrudi mračno.

Mefistofeles.

A mne jak malej cicke lačno,
ktorá sa plazí rebrom hen
a ticho blúdi vôkol stien;
sa cítim voskrz ctnostne, hlaď,
chce sa mi trochu kmíniť, trochu ramlovať!
Tak máta mi už v každom úde
noc svätojanská v paráde,
ktorá už napozajtra bude,
tu človek vie preds', prečo bdie.

Faust.

Či dotial hor sa pomknú poklady,
čo kmitajú, toť, v úzadí?

Mefistofeles.

Tú radosť môžeš dožiť v skore,
že kotlík bude vonku hore.
Ja tadnu toť som škúlil sám,
sú toliare, vieš, skvelé tam.

Faust.

A šperky nie? Tak prsteň predc'
k okrase moju pre milenku?

Mefistofeles.

Ba zbadal som tam kúsi vec,
podobnú asi z perál vienku.

Faust.

Tak dobre! Lebo žalosť mám,
keď bez darkov k nej dochádzam.

Mefistofeles.

Nemusí vás to práve ťažiť,
i darmo môžte niečo zažiť.
No pri jasote teraz neba hviezd
čuť máte niečo od umenia:
chcem morálnu k nej pieseň vzniesť
cieľom jej pobalamutenia.

(Spieva pri citare):

Obijď, dievča, dom,
čo on býva v ňom,
nebezpeč je v tom,
dom to počarený:
vo venčeku doň,
a v ňom prijdeš oň,
a keď výndeš von,
venčeka už neni.

Každá o tom vedz,
dajte pozor preds',
nedobrá to vec
a slz mnoho stojí;
žiadna nepovoľ,
čo by kto to bol,
čo by aký bol,
pokiaľ nie ste svoji.

Valentín.

Koho to vábiš? Aby hrom —!
Potkanochytač[1]) kýsi kliaty!
Nech speváka i s nástrojom
čert vezme a do pekla schváti.

Mefistofeles.

Citara toť je na dvoje, tú nik už nenapraví.

Valentín.

Tak včuľ sa budú štiepať hlavy!

Mefistofeles (k Faustovi).

Pán doktor! Neustúpiť! V boj!
Len vedľa mňa, jak kommandujem!

---

[1]) V pôvodine „Rattenfänger". Narážka na Rattenfängera z Hammeln, ktorý spevom očarúval a k sebe pútal deti a dievčatá.

Vytaste z pošvy kocprt svoj!
Len do toho! Ja parírujem.

Valentín.

Paríruj, toť!

Mefistofeles.

A prečo nie?

Valentín.

I toť!

Mefistofeles.

No iste!

Valentín.

Čert var' šermuje!
Čo je to? Už mi ruka drevenie.

Mefistofeles (k Faustovi).

Len bi!

Valentín (padne).

Jaj!

Mefistofeles.

Lagan toť už krotký je.
Včuľ preč! Sa ztratiť treba nám čím včaššie,
bo o vražde už pokrik vzniká, hľaď.
S policiou si viem síc rady dať,
no s kriminálom[1]) ide to už ťažšie.

Marta (v okne).

Na pomoc! Sem sa!

Gretka (v okne).

Svetlo sem!

Marta (ako vyššie).

Krik, kliatby, bitku, šermot počujem.

[1]) V pôvodine vlastne Blutbann, právo zemepána nad životom a smrťou poddaných a vôbec trest smrti. Tento býval cirkvou potvrdený, a preto čert nemôže odvrátiť potvrdenie takto nameraného trestu.

Ľud.

Už ktos' tu mrtvý jest.

Marta (vyjdúc von).

Vrahovia ušli odtiaľto?

Gretka (vyjdúc von).

Kto leží tu?

Ľud.

Syn tvojej matky to.

Gretka.

Ó, všemohúci! Koľký trest!

Valentín.

Umriem! To ľahko povie sa
a ľahšie vykoná.
Čo stojíte? Nač ponosa?
Sem poďte, čujte ma. (Všetci ho obstanú.)
Tys' mladá ešte, Gretička!
Si ešte sprostá husička,
zlou ideš cestou, zlou.
Dôverne vraví ti môj hlas:
ty pobehlicou si už raz,
nuž buď aj ozaj ňou.

Gretka.

Môj brat! Ó, Bože! Čo to ten...?

Valentín.

Daj Pánu Bohu pokoj len.
Vec statá, žiaľ, je statá vec,
a nejako to pojde preds'.
S jedným si v skryte začala,
dosť skoro viac ich zponáhľa,
a keď ťa má raz tucet, nuž
i celé mesto má ťa už.
Keď nestudnosť sa zrodí v duši,
nuž potajomky vstúpi v svet
i vlepia závoj tmy jej hneď
na hlavu i na uši.
Ba radi by ju zcela zabiť.
Keď ale vzrastie, zmohutnie,
nuž nahá chodí aj vo dne,
ač neuspela krásy nabyť.

Čím viac jej špatnie obličaj,
tým viac na svetlo túži aj.
Už v pravde vidím ten čas ja,
kde všetci čestní mešťania,
jak nákaze kejs', na ulici
v bok vyhnú tebe pobehlici.
Pocítiš v srdci úzkosť vzňatú,
keď do očú ti pozrú snáď!
Nebudeš nosiť reťaz zlatú,
nebudeš v chráme pred oltárom stáť
a v golieriku z čipák krásnom
nesmieš si voľkať v tanci jasnom!
Sa utiahneš do kúta biedy,
kde žobrák len a mrzák sedí,
a keby snáď ťa minul boží súd,
na zemi zlorečená buď!

Marta.

Poručte dušu v milosť Hospodina!
Či má vás hniesť aj kliatby vina?

Valentín.

Kiež mohol bych ti k suchým kostiam len,
kupliarska, mrzká babizeň!
Tak všetky hriechy — dúfam smele —
mi budú odpustené cele.

Gretka.

Brat môj! Hnet pekla koľký — aj!

Valentín.

Ti vravím, slzy ponechaj!
Keď si sa česti odriekla,
do srdca si mi zasekla.
Snom smrti k Bohu idem už
jak vojak a jak čestný muž. (Umrie.)

(Pokračovanie.)

Jubileum.

Žart v jednom dejstve.

Anton Čechov.

OSOBY:

Šipučin, Andrej Andrejevič, direktor „Banky vzájomného úveru", nestarý, s monoklom.
Tatiana Alexejevna, jeho žena, 25 ročná.
Chirin, Kuzma Nikolajevič, účtovník banky, starec.
Merčutkinová, Nastasia Fedorovna, starena v dlhom kabáte.
Účastinári banky.
Úradníci banky.

Dej odohráva sa v „Banke vzájomného úveru".

Kabinet direktora. Na ľavo dvere do úradovne. Dva písacie stoly. Hľadane pohodlné zariadenie: aksamitové náradie, kvety, sochy, pokrovce, telefon. Poludnie.

(Chirin sám; v kapcoch).

Chirin (kričí do dvier). Pošlite vziať do apatéky valerianových kvapiek[1]) za pätnásť kopejok, a rozkážte doniesť do direktorského kabinetu čerstvej vody! Aby vám sto ráz hovoril! (Ide k stolu.) Celý som sa ukonal. Píšem už štvrtý deň i noc, ani oka nezatváram; od rána do večera píšem tu, a od večera do rána — doma. (Kašle.) A k tomu pála v celom tele. Zima, horúčosť, kašeľ, nohy lomí a v očiach akési... zázraky. (Sadne si.) Náš motaj, tento podliak, direktor, dnes na valnom shromaždení bude čítať zprávu: „Naša banka teraz a v budúcnosti." Aký Gambetta[2]), pomyslíš... (Píše.) Dva... jeden... jeden... šesť... nulla... sedem... Potom, šesť... nulla... jeden... šesť... Chce prachu nasypať svetu do očú, a ty tu seď i rob mu, ako arreštant!... On do zprávy iba veršíkov napchal a viac nič, a ty tu deň po deň klepkaj na počtovidle, aby ho čerti vzali!... (Klepká na počtovidle.)[3]) Ani ho vidieť! (Píše.) Teda, jeden... tri... sedem... dva... jeden... nulla... Slúbil odmenu za ustávanie. Ak dnes všetko šťastlive prejde a podarí sa obecenstvu oči zatrieť, tak slúbil zlatý metál a tristo odmeny... Uvidíme. (Píše.) Ale ak ustávanie moje na zmar vyjde, to, braček, neukáž sa... Ja som človek prudký... Ja, braček, keď sa nazlostím, môžem sa aj do kriminálu dostať... Veru!

---

[1]) Veľmi užívané kvapky proti rozčuleniu. Slovensky možno povedať: „rojovníkových kvapiek".

[2]) Leon Gambetta (1838—82), francúzsky politik, minister; 1870 on vyriekol svrhnutie Napoleona a vyhlásil republiku.

[3]) Ruský počtový stroj, s guľkami na drótoch, upotrebovaný aj u nás v školách. Ovšem, môže byť väčší alebo menší. Tu je postavený na stole, teda malý.

(Za javiskom šum a tlieskanie. Hlas *Šipučina*: „Ďakujem! Ďakujem! Som dojatý!" Vchodí Šipučin. Vo fraku a bielej mašli; v rukách práve podané mu album.)

Šipučin (stojí vo dverách a, obracajúc sa do úradovne, hovorí). Tento váš dar, milí kollegovia, budem opatrovať do samej smrti, ako spomienku na najšťastlivejšie dni svojho života! Áno, milí páni! Ešte raz ďakujem! (Posiela bozk rukou a ide k Chirinovi.) Môj drahý, môj najctenejší Kuzma Nikolajevič!

(Celý čas, kým je na javišti, úradníci vše vchodia s papiermi na podpis a odchodia.)

Chirin (vstávajúc). Česť mám blahoželať vám, Andrej Andrejevič, v slávny deň 15-ročia našej banky a želám, aby...

Šipučin (tuho stíska mu ruku). Ďakujem, môj drahý! Ďakujem. V dnešný významný deň, v deň jubileuma, myslím, môžeme sa aj bozkať!... (Bozkávajú sa.) Veľmi, veľmi sa teším! Ďakujem vám za službu... za všetko, za všetko ďakujem! Jestli som, odkedy mám česť byť direktorom tejto banky, spravil niečo osožného, tak som za to zaviazaný predovšetkým svojim spoluúradníkom. (Vzdychá.) Áno, braček, pätnásť rokov! Veru pätnásť rokov, nech som nie Šipučin! (Živo.) No a čo moja zpráva? Pribúda?

Chirin. Hej. Ostáva iba päť strán.

Šipučin. Výborne. Teda na tretiu hodinu bude hotová?

Chirin. Jestli ma nikto nevyruší, tak dokončím. Maličkosť zostala.

Šipučin. Veľkolepé. Veľkolepé, nech som nie Šipučin! Valné shromaždenie bude o štvrtej. Buďte taký dobrý, srdce moje, dajteže mi prvú polovičku, preštudujem... Dajte skorej... (Berie zprávu.) Na tejto zpráve zakladám veľké nádeje... Toto je moje credo (verím), alebo lepšie rečeno, moja hviezda... Hviezda, nech som nie Šipučin! (Sadne a číta si zprávu.) Ustal som čertovsky... V noci ma trápila lámčička, od rána starosti, behanie, potom té rozrušenia, oslavy, ten nepokoj... ustal som!

Chirin (píše). Dva... nulla... nulla... tri... deväť... dva... nulla... Od číslic všetko sa mi v očiach zelenie... Tri... jeden... šesť... štyri... jeden... päť... (Klepká na počtovidle.)

Šipučin. A tiež nepríjemnosť... Dnes ráno bola u mňa vaša manželka a zasa sa ponosovala na vás. Hovorila, že ste včera večer za ňou a švagrinou s nožom behali. Kuzma Nikolajič, čože je to? Jaj-jaj!

Chirin (prísne). V deň jubilea, Andrej Andrejič, osmeľujem sa obrátiť k vám s prosbou. Prosím vás, z ohľadu na moju arreštantskú robotu, nemiešajte sa do môjho rodinného života. Prosím!

Šipučin (vzdychá). Divný máte charakter, Kuzma Nikolajič! Ste človek výborný, ctený, ale so ženskými zachádzate, ako nejaký kolodej. Ozaj. Nerozumiem, prečo ich tak nenávidíte?

Chirin. A ja zasa nerozumiem: prečo ich vy tak ľúbite?

(Pauza.)

Šipučin. Úradníci poctili ma teraz albumom, a účastinári, ako som počul, chcú mi podať pochvalný spis a strieborný čbán... (Hrá s monoklom.) Krásne, nech som nie Šipučin! To neni zbytočné... Pre chýr banky nedá sa zaobísť bez istej parády, čert to ber! Vy ste môj človek, vy i tak všetko viete... Pochvalný spis napísal som si sám, strieborný čbán kúpil som tiež ja... A tiež aj väzbu na pochvalný spis za 45 rubľov, veď bez toho nemôže byť. Sami by sa nedomysleli. (Obzerá sa.) A to zariadenie! Aké zariadenie! Hovoria, že dám rád na maličkosti, že žiadam, aby iba kľučky na dverách boly počistené, aby úradníci nosili novomódne mašle, a pred bránou stál tučný vrátnik. Ej, nieže, páni moji. Kľučky na dverách a tučný vrátnik — nie sú maličkosti. V svojom dome môžem žiť, ako chcem, jesť a spať po svinsky, opíjať sa...

Chirin. Ráčte, prosím, bez narážok!

Šipučin. Ach, nikto nerobí narážky! Aký vy máte nemožný charakter... Teda ja hovorím: v svojom dome môžem žiť, ako chcem a držať sa svojich zvykov, ale tu všetko má byť paráda. Tu je banka! Tu každá maličkosť má, povedal by som, oslepovať a mať slávnostnú podobu. (Zodvihne s dlážky papierik a hodí do pece.) Zásluha moja je menovite v tom, že som vysoko povzniesol chýr banky!... Veľká vec — chýr! Veľká, nech som nie Šipučin. (Obzerajúc Chirina.) Duša moja, každú minútu môže sa tu zjaviť deputácia účastinárov banky, a vy ste v kapcoch, v tomto šále... v akomsi kabáte divnej farby... Mohli by ste si obliecť frak, alebo aspoň čierny kabát...

Chirin. Mne je zdravie milšie, ako vaši účastinári. Mám horúčosť v celom tele.

Šipučin (vzrušujúc sa). Ale uznajte, že je to neporiadok! Vy kazíte súzvuk.

Chirin. Jestli príde deputácia, nuž sa môžem schovať. Malá starosť... (Píše.) Sedem... jeden... sedem... dva... jeden... päť... nulla... Ja ani sám neporiadkov neľúbim... Sedem... dva... deväť... (Klepká na počtovidle.) Neznesiem neporiadky! A dobre by ste urobili, keby ste dnes na jubilárny obed nezvali dámy...

Šipučin. Aké daromnice...

Chirin. Ja viem, vy pre parádu napúšťate ich dnes plnú zálu, ale uvidíte, že vám celú vec pokazia. Od žien pochodí všetka škoda a neporiadok.

Šipučin. Naopak, spoločnosť žien pozdvihuje!

Chirin. Hej... Vaša manželka vidí sa byť vzdelaná, a v pondelok minulého týždňa také vypálila, že som potom za dva dni iba rukami zalamoval. Odrazu sa pred cudzími spýta: „Či je pravda, že pre banku nakúpil môj muž akcií ‚Tkáčskej banky', čo spadly na burze? Ach, môj muž sa tak trápi!" Také niečo pred cudzími! Prečo sa im vy zdôverujete, nerozumiem! Chcete, aby vás do kriminálu doviedly?

Šipučin. No, dosťže, dosť! Na deň jubilea je to všetko príliš mračné. Dobre, že ste mi pripomneli. (Hľadí na hodiny.) Práve

teraz má dôjsť moja žena. Patrilo by sa mi ísť na stanicu, chuderke, oproti, ale niet kedy a... a som ustatý! Priznávam sa, nerád som jej! To jest rád som, ale bolo by mi milšie, keby ešte dníček-dva bola pobudla u svojej materi. Ona bude chcieť, aby som celý večer dnes strávil s ňou, a mne bude treba po večeri trochu vyjsť... (Striasa sa.) Jednako už ma trasie zimnica. Nervy mám také napäté, že by som sa, vari, pre najmenšiu pletku rozplakal! Nie! treba byť silným, nech som nie Šipučin!

(Vchodí *Tatiana Alexejevna* v mantli a s cestovnou kapsičkou cez plece.)

Šipučin. Áá! Práve sme ťa spomínali!

Tatiana. Milý! (Beží k mužovi; dlhotrvajúci bozk.)

Šipučin. A my len toľko, čo sme sa o tebe shovárali!... (Hľadí na hodiny.)

Tatiana (zadychčiac sa). Smutno ti bolo? Si zdravý? A ja som ešte doma nebola, so stanice rovno sem idem. Mám ti rozprávať mnoho, mnoho... nemôžem sa zdržať... Skladať sa nebudem, ja len za minútku. (Chirinovi.) Zdravstvujte, Kuzma Nikolajič! (Mužovi.) A doma je všetko v poriadku?

Šipučin. Všetko. Ale ty si za ten týždeň stučnela, opeknela... Nuž, ako sa ti vodilo?

Tatiana. Výborne! Pozdravujú ťa mama i Katka. Vasilij Andrejevič dáva ťa bozkávať (bozkáva ho). Teta ti poslala flašku zaváraného ovocia a všetci sa hnevajú, že im nepíšeš. Zina dáva ťa bozkávať (bozkáva ho). Ach, keby si ty vedel, čo sa stalo! Čo sa stalo! Mne je to strašné i len rozprávať! Ach, čo sa stalo! No ja ti vidím na očiach, že sa mi netešíš!

Šipučin. Naopak... Milá moja... (Bozkáva ju.)

Chirin (nahnevane kašle).

Tatiana (vzdychá). Ach, chudera Katka, chudera Katka! Mne jej je tak ľúto, tak ľúto!

Šipučin. My máme, drahá, dnes jubileum, každú minútu môže prísť sem deputácia účastinárov banky, a ty si nie tak oblečená.

Tatiana. Ozaj, jubileum! Blahoželám, páni moji... Prajem vám... Teda dnes bude shromaždenie, banket... Ja to rada. A ozaj, ten prekrásny pochvalný spis, čo si tak dlho skladal pre účastinárov banky? Budú ho dnes tebe čítať?

Chirin (nahnevane kašle).

Šipučin (zmätene). Milá, o tom sa nehovorí... Ozaj, šla by si domov.

Tatiana. Hneď, hneď. Za minútku ti rozpoviem a odídem. Všetko ti od počiatku. Teda... Keď si ma vyprevadil, ja, pamätáš, sadla som si k tej tučnej dáme a začala čítať. Vo vagone ja nerada sa shováram. Za tri stanice som čítala a slova s nikým neztratila... Ale, prišiel večer a s ním prišly samé smutné myšlienky! Naproti sedel mladý človek, dosť driečny, nešpatný brunet... Teda pustili sme sa do reči... Prišiel námorník, potom študent akýsi...

(Smeje sa.) Ja som im povedala, že som svobodná... Ako sa tí mne zaliečali! Štebotali sme do samej polnoci, brunet rozprával úžasne smiešne anekdoty, a námorník vždy spieval. Boky ma rozbolely od smiechu. A keď námorník — ach tí námornícì! keď námorník nenazdajky zvedel, že ma Tatianou zovú, či vieš, čo spieval? (Spieva basom.)

Onegin, ja skryvať ne stanu,
bezumno ja lubliu Tatianu!...

(Chichoce sa.)

Chirin (nahnevane kašle).

Šipučin. Jednak, Taňuša, my mýlime Kuzmu Nikolajiča. Choď domov, milá... Potom...

Tatiana. Nič to, nič, nech i on počúva, to je veľmi zajímavé. Ja hneď dokončím. Na stanicu vyšiel mi naproti Sereža. Tu sa podplietol nejaký mladý človek, daňový inšpektor, tak sa vidí... milý, zvlášte oči... Sereža predstavil ho a šli sme traja... Čas bol utešený...

(Za scénou hlasy: „Nemožno! Nemožno! Čo chcete?"
Vchodí *Merčutkinová*.)

Merčutkinová (vo dverách, brániac sa). Čože ma chytáte? — ticho! Ja sa musím s pánom direktorom shovárať!... (Vchodí; Šipučinovi.) Mám česť, vaša osvietenosť... Žena gubernského sekretára, Nastasia Fedorovna Merčutkinová.

Šipučin. Čo si žiadate?

Merčutkinová. Ak ráčite vedieť, vaša osvietenosť, muž môj, gubernský sekretár Merčutkin, bol chorý za päť mesiacov, a kým ležal doma a liečil sa, dali ho bez všetkej príčiny do penzie, vaša osvietenosť, a keď som ja šla po jeho plácu, tak mi, ak ráčite vedieť, stiahli z jeho pláce 24 ruble 36 kopejok. Za čo? spytujem sa. „Požičal si vraj z bratskej kassy na zaručenie druhých". Akože je to? Či on smel bez môjho privolenia brať? To sa nepatrí, vaša osvietenosť! Ja som žena chudobná, žijem z arendátorov... Slabá, opustená... Od všetkých krivdy znášam, a od nikoho dobrého slova nepočujem.

Šipučin. Dovoľte... (Berie od nej prosbu a čita stojac.)

Tatiana (Chirinovi). Rozpoviem od kraja... Minulý týždeň odrazu dostanem od mamy list. Píše, že sestru Katku pýta nejaký Grendilevský. Výborný, skromný mladý človek, ale bez majetku a bez určitého postavenia. A na nešťastie, pomyslite si, Katke sa popáčil. Čo tu robiť? Mama píše, aby som nemeškajúc prišla a vplývala na Katku...

Chirin (prísne). Odpusťte, vy ste ma pomýlili! Vy — mama a Katka, a ja som sa pomýlil a nič nerozumiem.

Tatiana. Čo len to! Ale vy počúvajte, keď sa s vami dáma shovára! Od čoho ste dnes taký srditý? Zaľúbený ste? (Smeje sa.)

Šipučin (Merčutkinovej). Ale jednak, dovoľte, akože je to? Ja nič nerozumiem...

Tatiana. Zalúbený? Ahá! Očervenel!

Šipučin (žene). Taňuša, iď, milá, na minútku do úradovne. Hneď som hotový.

Tatiana. Dobre. (Odchodí.)

Šipučin. Ja nič nerozumiem. Zrejmá vec, vy, milostpani, ste sa pomýlili. Vaša prosba, v podstate berúc, nepatrí k nám. Vy ráčte sa obrátiť na správu, kde slúžil váš muž.

Merčutkinová. Ja, srdce moje, na piatich miestach som už bola, a nikde prosby neprijali. Už som i hlavu ztratila, ale mi ešte zať, Boris Matvejič posvietil k vám zájsť. „Vy, hovorí, mamička, obráťte sa k pánu Šipučinovi; oni sú vplyvný človek, všetko môžu...“ Pomôžte, vaša osvietenosť!

Šipučin. My, pani Merčutkinová, nič nemôžeme za vás urobiť. Rozumejte: váš muž, nakoľko môžem vyrozumieť, slúžil pod správou vojensko-lekárskou, a náš ústav je výlučne súkromný, kupecký, tu je banka. Ako to nemôžete rozumieť!

Merčutkinová. Vaša osvietenosť, že muž môj chorý bol, na to mám doktorské svedectvo. Tu je, ráčte pozrieť...

Šipučin (rozdráždene). Výborne, verím vám, ale opätujem, toto k nám nepatrí.

(Za scénou smiech Tatiany; potom mužský smiech.)

Šipučin (pozrúc na dvere). Ona tam mýli úradníkov. (Merčutkinovej.) Čudné, ba aj smiešne. Či váš muž nevie, kam sa treba obrátiť?

Merčutkinová. On mi vám, vaša osvietenosť, nič nevie. Hudie stále jedno: „Nie tvoja vec! Ber sa!“ a to je všetko...

Šipučin. Opätujem, milostpani: váš muž slúžil pod vojenskolekárskou správou, a tu je banka, ústav súkromný, kupecký!...

Merčutkinová. Tak, tak, tak... Rozumiem, srdce moje. Keď je tak, vaša osvietenosť, rozkážte dať mi čo len 15 rubľov! Ja pristanem, čo aj nie všetky naraz.

Šipučin (vzdychá). Uf!

Chirin. Andrej Andrejevič, takto ja zprávy nikdy nedokončím!

Šipučin. Hneď. (Merčutkinovej.) Ťažko vám vysvetliť. Ale pochopte, že obracať sa k nám s podobnou prosbou je taký nesmysel, ako podávať prosbu o rozsobáš na príklad do apatéky, alebo do probovne.[1])

Klepanie na dvere. Hlas Tatiany: „Andrej, môžem vojsť?“

Šipučin (kričí). Počkaj, milučká, hneď! (Merčutkinovej.) Vám stiahli, čo my za to môžeme? A potom, milostpani, my máme dnes jubileum, robotu... a môže sem vojsť každú chvíľu niekto... Odpusťte...

Merčutkinová. Vaša osvietenosť, poľutujte ma, sirotu! Ja som žena slabá, opustená... Na smrť som sa utrápila... I s arendá-

[1]) „Probovňa“, v baňských mestách i u nás známe oddelenie na skúmanie rúdy.

tormi sa súď, i za muža sa tráp, i po gazdovstve behaj, a k tomu ešte zať je bez úradu.

Šipučin. Pani Merčutkinová, ja... Nie, odpusťte, ja nemôžem sa s vami shovárať! Mne sa už hlava zakrútila... Aj nás mýlite, aj čas podaromne odberáte... (Vzdychá, sebe.) To je zkúška, nech som nie Šipučin! (Chirinovi.) Kuzma Nikolajič, vysvetlite vy, prosím vás, pani Merčutkinovej... (Hádže rukou a odchádza do úradovne.)

Chirin (blíži sa k Merčutkinovej; prísne). Čo si prajete?

Merčutkinová. Ja som žena slabá, opustená... Na oko, možno, som mocná, ale prizrite sa, niet vo mne ani žilky zdravej! Ledva na nohách stojím, aj apetít som ztratila. Kávu som dnes vypila bez všetkej chuti.

Chirin. Ja sa vás spytujem, čo si prajete?

Merčutkinová. Prikážte, srdce moje, dať mi 15 rubľov, a ostatné hoci o mesiac.

Chirin. No veď vám azda slovensky bolo povedané: tu je banka!

Merčutkinová. Tak, tak... A jestli treba, ja môžem lekárske vysvedčenie predložiť.

Chirin. Máte vy na pleciach hlavu, či čo?

Merčutkinová. Milučký môj, veď si podľa zákona prosím. Cudzieho nepotrebujem.

Chirin. Ja sa vás, pani, spytujem: máte vy na pleciach hlavu, či čo? Lebo ja, na moj' dušu, nemám sa kedy s vami doprávať! Ja mám robotu. (Ukazuje na dvere.) Prosím!

Merčutkinová (zadivená). A peniaze akože?...

Chirin. Slovom, vy nemáte na pleciach hlavy, ale toto... (Klepe prstom po stole, potom sebe po čele.)

Merčutkinová (urazená). Čo? Hlaďže ti ho... Svojej žene poklep... Ja som gubernská sekretárka... So mnou si nedovoľujte!

Chirin (vzplanul, polohlasne.) Von odtiaľto!

Merčutkinová. No, no, no... Len nie príliš!

Chirin (polohlasne). Ak neodídeš v tú sekundu, pošlem po sluhu! Von! (Dupká.)

Merčutkinová. Hlaďteže ho! Nebojím sa! Vídali sme už takých... Štrbáň!

Chirin. Zdá sa mi, jakživ nevidel som protivnejšej ženy... Uf! Do hlavy mi udrelo... (Ťažko dýcha.) Ja ti ešte raz hovorím... Počuješ? Jestli ty, stará kikimora, nejdeš odtiaľto, tak ťa na prášok zmrvím! Ja som taký charakter, že ja môžem z teba na veky vekov kaliku spraviť! Ja sa môžem do kriminálu dostať!

Merčutkinová. Pes šteká, vietor veje. Nenaľakala som sa. Vídali sme takých.

Chirin (v zúfalstve). Vidieť jej nemôžem! Mne je zle! Ja nevydržím! (Ide k stolu a sadne si.) Napúšťali báb plnú banku, ja nemôžem zprávu písať! Nemôžem!

Merčutkinová. Ja nepýtam cudzie, ale svoje, podľa zákona. Hlaďže ho, nehanebník! V úradnej miestnosti v kapcoch sedí... Hrubian...

(Vchodí *Šipučin* a *Tatiana.*)

Tatiana (vchodiac za mužom). Šli sme večer k Berežnickým. Katka mala svetlé hodvabné šaty s ľahkou čipkou a vystrihnutým hrdlom... Dobre sa jej nesie k tvári vysoký účes, a ja som ju sama učesala... Keď sa obliekla, učesala, bola čarokrásna!

Šipučin (už v migréne). Hej, hej... čarokrásna... Hneď môžu prísť.

Merčutkinová. Vaša osvietenosť...

Šipučin (zlomene). Čo ešte? Čo by ste chceli?

Merčutkinová. Vaša osvietenosť!... (Ukazuje na Chirina.) Tu tento, tento istý... tento si| poklepal prstom po čele, a potom po stole... Vy ste mu kázali moju záležitosť do poriadku doniesť, ale on sa vysmieva a prezýva. Ja som žena slabá, opustená...

Šipučin. Dobre, milosťpani, ja spravím poriadok... upotrebím prostriedky... Choďte už... Potom!... (Sebe.) Už ma láme!...

Chirin (podchodí k Šipučinovi; ticho). Andrej Andrejevič, rozkážte poslať po vrátnika, nech ju vyšťuchá. Veď čože je to už?

Šipučin (naľakane). Nie, nie! Začne pišťať, a v dome je mnoho bytov.

Merčutkinová. Vaša osvietenosť!...

Chirin (plačúcim hlasom). Ale veď ja mám zprávu písať! Ja nedokončím!... (Vracia sa k stolu.) Ja nemôžem!

Merčutkinová. Vaša osvietenosť, kedyže už dostanem? Treba sú mi dnes peniaze.

Šipučin (sebe, v zlosti). Po-zo-ru-hod-ne podlá baba! (Jej, mäkko.) Milosťpani, už som vám povedal. Tu je banka, ústav súkromný, kupecký.

Merčutkinová. Buďte taký láskavý, vaša osvietenosť, zastaňte ma, ako vlastný otec... Jestli je lekárske svedectvo málo, tak môžem od policie potvrdenie doniesť. Kážte vydať mi peniaze!

Šipučin (ťažko vzdychá). Uf!

Tatiana (Merčutkinovej). Starká moja, veď vám hovoria, že sa mýlite. Aká ste vy ozaj.

Merčutkinová. Krásavica, duša moja, za mňa nemá sa kto zastať. Len že sa povie, že pijem a jem, ale kávičku som dnes pila bez všetkej chuti.

Šipučin (vysilený, Merčutkinovej). Koľko chcete dostať?

Merčutkinová. 24 ruble 36 kopejok.

Šipučin. Dobre... (Vyníme z tobolky 25 rubľov a podá jej.) Tu máte 25 rubľov. Berte a... utekajte!

Chirin (nahnevane kašle).

Merčutkinová. Ponížene ďakujem, vaša osvietenosť... (Schováva peniaze.)

Tatiana (sadajúc si k mužovi). Mne jednak čas domov... (Pozrúc na hodiny.) Ale ešte som nedopovedala... Za minútku dokončím a odídem... Čo sa stalo! Ach, čo sa stalo! Tak teda šli sme na večierok k Berežnickým... Zbavilo, veselo bolo, čo aj nie zvlášte... Bol tam, pravda, i Katkin zbožňovateľ Grendilevský... Teda ja som

sa s Katkou poshovárala, poplakala, prehovorila som ju, ona hneď tam na večierku shovárala sa s Grendilevským a mu vypovedala. No, myslím si, všetko sa spravilo, ani sa lepšie nedá: mamu som uspokojila, Katku zachránila a teraz sama môžem byť spokojná... A čo si myslíš? Pred samou večerou ideme my s Katkou záhradou na prechádzku, a v tom... (Vzrušene.) A v tom počujeme výstrel... Nie, nemôžem hovoriť o tom chladnokrvne! (Ovieva sa ručníčkom.) Nie, nemôžem!

Šipučin (vzdychá). Uf!

Tatiana (plače). Bežíme k besiedke a tam... tam leží chudák Grendilevský... s pištoľou v ruke...

Šipučin. Nie, ja už nevydržím! Ja nevydržím! (Merčutkinovej.) Vy ešte čo chcete?

Merčutkinová. Vaša osvietenosť, či by môj muž nemohol sa znovu dostať do úradu?

Tatiana (plačúc). Strelil si rovno do srdca... tuto... Katka zamdlela... chuderka. A on sám strašne sa naľakal, leží a... a prosí poslať po doktora... Chytro prišiel doktor a... zachránil nešťastného...

Merčutkinová. Vaša osvietenosť, či by môj muž nemohol sa znovu dostať do úradu?

Šipučin. Nie, ja nevydržím! (Plače.) Nevydržím! (Spína ruky proti Chirinovi v zúfalstve.) Vyžeňte ju! Vyžeňte, pekne vás prosím!

Chirin (blížiac sa k Tatiane). Von odtiaľto!

Šipučin. Nie tú, ale túto... tu túto strašnú... (Ukazuje na Merčutkinovú.) túto!...

Chirin (nerozumejúc ho, Tatiane). Von sa berte!

Tatiana. Čo? Čo ste vy? S rozumu pošli?

Šipučin. To je úžasné! Ja nešťastný človek! Vyžeňte ju. Vyžeňte!

Chirin (Tatiane.) Von! Dokaličím vás! Dolámem! Do kriminálu sa dostanem!

Tatiana (beží od neho, on za ňou). Nuž ako sa vy opovažujete! Vy grobian! (Kričí.) Andrej! Nedaj ma! Andrej! (Pišti.)

Šipučin (beží za nimi). Prestaňte! Pre Boha vás prosím! Tichšie! Smilujte sa nado mnou!

Chirin (naháňa Merčutkinovú). Von odtiaľto! Chytajte! Bite! párajte ju!

Šipučin (kričí). Prestaňte, prosím vás! Pre Boha!

Merčutkinová. Ľudia boží... ľudia boží... (piští) ľudia boží...

Tatiana (kričí). Ratujte!... Ratujte... Ach, ach... zle! Zle mi je! (Vyskočí na stolec, potom padá na diván, a stene ako v mdlobe.)

Chirin (naháňa Merčutkinovú). Bite ju! Lúpajte! Režte!

Merčutkinová. Ach, ach... ľudia boží, v očiach sa mi tmí! Ach! (Padá bez smyslov do rúk Šipučina.)

(Klepanie na dvere a hlas za scénou: „Deputácia!“)

Šipučin. Deputácia... reputácia... okkupácia...

Chirin (dupká). Von, čo ma čert vezme! (Vysukuje rukávy.) Mne ju dajte! Do kriminálu prídem!

(Vchodí *deputácia* päťčlenová: všetci vo frakoch. Jeden má v rukách pochvalný spis v aksamitovej väzbe, druhý — čbán. Zpoza dverí hľadia úradníci. Tatiana na diváne, Merčutkinová na rukách Šipučina; obe ticho stenú.)

Účastinár (hlasne číta). Vysokoctený a drahý Andrej Andrejevič! Nazrúc do minulosti nášho peňažného ústavu a prebehnúc duchovnýma očima historiu jeho postupného rozvoja, máme potešiteľný dojem najvyššieho stupňa. Pravda, v prvé doby jeho jestvovania, neveľké rozmery základného kapitálu, nedostatok istých väčších podnikaní a tiež nejasnosť programmu, kládly rozhodujúcu Hamletovskú otázku: „byť či nebyť?" a v istý čas už aj ozývaly sa hlasy na zatvorenie banky. Ale tu hlavou spoločnosti stanete sa vy. Vaše vedomosti, energia a vlastný vám spôsob zachádzania boly príčinou neobyčajného úspechu a zriedkavého rozkvetu. Reputácia banky... (kašle) reputácia banky...

Merčutkinová (stene). Och! Och!

Tatiana (stane). Vody! Vody!

Účastinár (pokračuje). Reputácia... (kašle) reputácia banky, pozdvihnutá vami na takú výšku, že náš ústav môže teraz konkurrovať s veľkými zahraničnými ústavmi...

Šipučin. Deputácia... reputácia... okkupácia... šli dvaja priatelia pod večer a múdre sa shovárali... Nehovor, že mladosť vyšla ti na márnosť pre moju žiarlivosť.

Účastinár (pokračuje, zmútený). Potom, pozrúc nestranne na prítomnosť, my, vysokoctený a drahý Andrej Andrejevič... (snížiac hlas). Keď je tak, my neskoršie... My radšej potom... (Odchodia zmätení.)

(Opona.)

Prel. *Gregor-Tajovský.*

Bájky.

6. Dante a Virgil pred bránami pekiel.

Nedávno Dante zobudil Virgila:
„Vstaň, nazrime zas, čo sa v pekle robí,
či majú hostí z tejto novej doby,
čo z manželstva sa lásky narodila.“
„Ech, spať sme mali ešte za sto rokov,
kým nasýti sa pomsta Ugolina,*)
a ochladí sa vzduch-čertovina,
čo až sem duší na státisíc krokov.“
Šli temnosťami k samej bráne pekla.
Tam prekvapenie: zámka je na bráne,
dnu vreštia: „Kto je?“ — „Duše zatárané.“ —
„Veď staré peklo je už preplnené,
ta ďalej choďte v novovystavené,
kam novej doby smolná rieka vtiekla.“
A Virgil vedie Danteho za ruku
ku novej stavbe — neďaleko stojí.
Tu cestou Dante: „Keď sa peklo dvojí,
je dobrým znakom, v novom niet tak hluku,
bo menej hriešnych, metla to kultúry,
čo z ľudí špinu na zemi vymetá;
viem, *málo* vidím z podzemného sveta,
pre prázdno iste vytiahli tie múry“.
No videl *mnoho:* duše sa rojily,
strach, čo sa ľudstva dnu cez bránu tislo.
„Kultúry metla“, Virgil vrkol kyslo.
Čert-sluha letí k pútnikom a volá:
„Vás teraz prijať nemožnosť je holá —
len o sto rokov navštívte nás, milí.“

---

*) Podľa Božskej Komédie Dante s Virgilom, putujúc po pekle, prišli k dvom zatratencom, z ktorých jeden ležal na druhom a hrýzol mu telo tak hltavo, ako keď od hladu chlieb jedávame. Dante spýtal sa ho, prečo sa pomstí tak ukrutne na svojom nepriateľovi. Zatratenec utrel si zakrvavené ústa vlasmi svojho vraha, a vysvetľoval: Ja som gróf Ugolino, a mojej pomsty korisť je Ruggieri. Pre jeho zradu hodili ma i s mojimi troma malými synmi do pivnice pod vežou a — zamurovali nás. Najprv v nemom zúfalstve hrýzol som si ruky, čo keď zbadaly moje deti, myslely, že to robím od hladu; plačúc, volaly, aby som ich zjedol. Deti jedno za druhým pomrely vo veľkých mukách. Ešte na siedmy deň kričal som od žiaľu a konečne od hladu, lebo hlad je ukrutnejší ako žiaľ. Po vysvetlení Ugolino zasa ako pes dal sa do chrúmania nepriateľových kostí.

7. Europa.

Hluk veľký povstal v meteorov kruhu:
„Hľa, Europu zasa Perún sviedol,
sám mesiac, chudák, od hanby obledol
a s neboskionu sosňal Pán Boh dúhu;
kam stupí nohou — nenarastie trávy,
svoj' vlastné deti krutou rukou škrtí,
predáva role na cmitery smrti,
nie, nezaslúži tej prekrásnej hlavy!"
Zem riekla: „Veľký je hnev Agenora,
lež moje žiale nikto neodmeria,
len tí, čo ešte koľko-toľko veria;
ju nevylieča sopky, moje trasy,
kým zdobia hlavu bujné husté vlasy:
jej liekom britva od žltého mora..."

Somolický.

Detvan za mrežami.

Sedí Detvan za mrežami,
mesiac naňho kuká:
Ako si sa dostal, Matúš,
cez tie mreže dnuká?

Pohladil si Matúš kečky,
vzdychol z plnej pary:
Nerob posmech, nepreletí
vtáča cez tie škáry.

Zunoval si zlatú voľnosť,
a či voľnosť teba?
Dosť jej málo, a tej málo
treba ako chleba.

Zneuctil si otca, mater,
v noci vyhnal z chaty?
Rodičov ctiť aj po smrti
u nás zákon svatý.

Chcel si sčítať na salaši
ovce prečítané?
Otec pasú vari dvesto —
cudzie nepristane.

Ak chceš vedieť, nuž ti pravdu
obesím na rohy:
veľká bieda podlomila
moje mladé nohy.

Mal som sivú holubicu,
oči mala s neba,
rád som videl holubicu,
radšej, ako seba.

Krúži jastrab divooký,
k holubici mieri:
valaška sa moja blysla,
zapäla sa v perí.

Jastrab s krýdlom odlomeným
po zemi sa váľa:
načo sa to jastrabovia
za holubmi šiala?

Pohladil si Matúš kečky,
vzdychol z plnej pary:
Dlhá chvíľa za to krýdlo
sedieť za dve jari!

Somolický.

Deti, skala a muž.

M. Rásus.

(Bájka.)

Pod skalou ozrutnou — na sviežej pažiti
hraly sa detičky — hraly sa prostučké deti:
plietly si vence a o kvietí spievaly —
hádzaly lobtu, že ozaj či ďaleko letí —?
Stál i muž pod skalou — dohliadal na malých —
(nebol im otcom a nikto ho nespravil strážnym,)
istotne vedel, prečo to čas vojatí,
lebo ľpel na nich — ľpel pohľadom vrelým a vážnym.
Veľmi ich mal rád — v ich štebote zachytil
smelý zvuk *kradmo* sa blížiacich, šťastnejších vekov —
bol on z tých ľudí — tak smiešnych a podivných,
ktorí chcú z úbohých vychovať — slobodných rekov.
Myslel, že medzi ne srdce si rozdelí —
bude im spievať, kým ten ich zrak nadšením nevzplá...
— ale v tom... skala sa hýbe! Preč, deti, preč!!
Skok! bol už pod ňou — a jarkami tiekla krv teplá.
Deti sa rozpŕchly — rastú z nich matky a otcovia,
ale im pamätnou ostane ozrutná skala —
a ja viem, že sa tá na prosté deti viac nezrúti...
pre tú krv musí stáť večne — kde od prvu stála!

17./VII 1915.

Nebude tak!

Nebude to vždy tak,
nebude, nebude;
rozduríme mračný mrak:
stínov jeho odbude,
a slniečka pribude —
nebude to vždy tak,
nebude, nebude!

Nebude to vždy tak,
nebude, nebude.
Hnilý z hrude vyjde rak:
bôľov trápnych odbude,
a zdravoty pribude —
nebude to vždy tak,
nebude, nebude!

Nebude to vždy tak,
nebude, nebude.
Ustane raz ťarchy tlak:
trudov jeho odbude,
voľno-dychu pribude —
nebude to vždy tak,
nebude, nebude!

Nebude to dlho tak,
nebude, nebude.
Brachu, povyjasni zrak!
Nevole nech ubude,
dobrej vôle pribude —
pozdnú trpkosť, vem ju šliak!
ľahko človek zabude.

(R. 1880.)

Hviezdoslav.

Na mužovom hrobe.

(Z cyklu: C'est la guerre.)

M. Rásus.

Vtelený smútok sa ukrýva
na tichej verande —
na tichej verande
hlboký smútok sa ukrýva — oh!

Srdce až dokrája — za živa —
ten bôľ nik nenajde —
ten bôľ nik nenajde!
nedbá oň človek, ba ani sám Bôh!

A tá hruď zmučená — biela je,
plná a mladučká —
plná a mladučká!
i tá tvár zmučená biela je — ach!

Je jar — pleť sotva však okraje,
darmo van do uška —
darmo van do uška
šepletí bláhovo o nádejach!

Nádej už zomrela! dokonať
z boja ju doniesli —
z boja ju doniesli
v krvi — jej druha a dokonať — oh!!

Bdela jak žena i ako mať —
hoc duch i pokleslý —
hoc duch i pokleslý!
sedala úfajúc u jeho nôh...

Horúce čelo mu ľúbala:
krásne a rozumné —
krásne a rozumné!
skalené oči tiež ľúbala — ach!

Na srdce splašené slúchala:
Azda len nestuhne —
azda len nestuhne
v mŕtvy ľad šľachetnosť tolikých snáh!

Stuhla preds'! — pohrab bol nádherný:
hrali i strieľali —
hrali i strieľali...
sprievod bol hojný a nádherný — oh!

Za rakvou kráčal žiaľ nesmierny:
lebo ten nesňali —
lebo ten nesňali!
hrdosť — čo ostať má po hrdinoch!!

Ale tu vtelil sa zármutok:
na tichej verande —
na tichej verande
krásnym ten hlboký zármutok — ach!

Taká hruď nepozná výkrutok,
úľavy nenajde —
úľavy nenajde:
modlou čo iným, jej — popol a prach!

S verandy — v zátišie cmitera
uteká ako tieň —
úteká ako tieň
so smútkom v zátišie cmitera — oh!

Pekný zrak šíry svet premerá...
preklaje nebo — zem —
prekľaje nebo — zem,
durkne zbraň... miesta dosť pre obidvoch!!

Zvädlá hruď na vencoch šťastná je:
chladná a mladučká —
chladná a mladučká,
i tá tvár zmučená šťastná je — ach!

Je jar — ktos' vznáša sa nad kraje:
ruky jak obrúčka —
koľ' hrdla — obrúčka...!
to muž — a ženu má na ramenách!!

18./V 1915.

Gustáv K. Zechenter.

Z vlastného životopisu

(Pokračovanie.)

Rok 1881. Už koncom predošlého roku išlo mi tvrdo, tak som bol rozčulený, moje čuvy také boly napnuté, že som službu a svoje lekárske povolanie bez značnejšej, ako duševnej tak i telesnej mojej škody, ďalej konať nemohol. Príčinou tohoto nenormálneho stavu bolo napnutie síl a prežité rozličné, opísané už neresti. Dňa 21. januára 1881 mi dr. Fr. Schillinger, môj predstavený, píše, že mi štiavnická baňská direkcia žiadosť moju o štvrťročné dovolenie vy-

plniť nemôže, lebo k takému dlhému povoleniu ona kompetentná nie je, k tomu povolané je ministerstvo, a tak tedy ňou odporúčaná prosba na ministerstvo zaslaná bola. Môžem tedy očakávať povolenie, tým viac, že v B. Štiavnici ním samým preskúmaný som bol, a on sám mi narádzal prez štvrť roka sa všetkých lekárskych povinností a služebných prác zdržiavať. On vraj úfa, že tým spôsobom a pridŕžaním sa udelenej ním rady do konca marca istotne vyzdraviem. No, vďaka Bohu, tak sa i stalo. Počet súkromných chorých sa mi síce týmto činom umenšil, keďže sa mi mnou opustení za ten čas odvrátili, ale za to mi na zdraví pribudlo, a ja som zasa od 1. apríla so spokojnejšou mysľou, otúženejší dráhou môjho povolania ďalej kráčať mohol.

V Turíne prof. dr. Perroncito zapodieval sa enthemintologiou, a bádaním prišiel k výsledkom, že príčinou takrečenej bledej nemoci, Berghausom Bergsucht (bányaszál) nazvanej, je istá drobná hlístička anchilosthoma duodenale (alebo dochmius) a anquillula stercoralis. Táto nemoc že sa už dávnejšie objavila v hornom Egypte a na mnohých baníckych závodoch u robotníkov. Najnovšie, ako sa sám neunavný Perroncito presvedčil a drobnohľadom čili mikroskopom dokázal, že mnohí v jasku Sv. Gotthardta pracujúci robotníci na baňskú bledú nemoc, lekársky opatrení, tiež výlučne následkom nákazy tých drobných hlíst pochoreli, a to výkalmi, ktoré sú v jame, v dolniach, tu tedy v jasku, a tak nakazia sa skrz drobnučké vajíčka tých tvorov, ako pri známych detských hlístach ascaris lumbricoides a oxzuris vermicularis. Tento vynález, toto dokázanie príčiny takej častej a trápnej, takrečenej baňskej choroby a tým odkrytím umožnenie prekazenia choroby a umožnenie vyliečenia narobilo v svojom čase mnoho hluku a prišlo pred taliansku učenú akademiu. Akademia, keďže v našej monarchii, menovite v Uhrách, mnoho baňských závodov jestvuje a v nich mnohí robotníci baňskou chorobou navštívení a trápení bývajú, predložila vec svojmu ministerstvu, žiadajúc ho, aby sa ono na naše ministerstvo obrátilo, ako tú vec u nás posudzujú a či sa i u nás a v akom stupni dotyční lekári tou otázkou zapodievajú. Touto cestou prišla vec postupne dolu, a keď sa tu i udomácnila, sám professor Perroncito pustil sa s fyzikusom dr. Fr. Schillingerom do dopisovania. Schillinger s dr. Tóthom skutočne našli vo výkaloch baňských robotníkov hlísty a ich vajíčka, a z nich za pár dní pri 25°R. teploty vypestovali larvy a hlísty. A hluku bolo mnoho, menovite so strany dr. Tótha, ktorý s tým výsledkom pobehal krajinu, v zasadnutiach, shromaždeniach po vidiekoch prednášky držal, a kde na ulici akú bledú tvár videl, čo zvlášť u mladých dievčat často býva, tam už svojich červíkov tušil, a bol by pol sveta kŕmil extractum filicis maris. Mám tiež mikroskop, a rád som sa tiež ním zapodieval, preto ako baňskému lekárovi ex offo naložili mi skúmať výkaly našich lačných baníkov. Skúmal som najprv matieriál, čo naši ľudia pod robotou, potrebou nútení, tam niekde v jame, alebo v dolni za dreveným stĺpom uložili. Našiel som síce obyčajnej hlísty ascaris lumbricoides vajíček dosť a dosť, a ešte druhých roz-

ličných bacillusov a potvor neškodných, ale anchil. duod. a anquill. stercor. nie. Keď to neosožilo, prešiel som ku celkom čerstvej látke, ktorú mi títo prajní, dobrosrdeční ľudia, ako svojmu lekárovi, akoby „privatam praxim“ na podiv vďačne prepúšťali. Ale keď i tu bol výsledok negatívny, kdežto v Štiavnici hojnosť otáznych hlíst v podobe vajíček našli, dostal som od prof. dr. Perroncita cestou vrchností vyzvanie a rozkaz odoslať materiál do Turína pod úradnou formou, na skúmanie. A bolo to istotne nadmier originálné a pochybujem, že by sa tomu rovné už bolo pod slncom stalo. Dve pekné, rúče, nevelké skleničky naplnil som chudobnými výkalmi dvoch konešovských baníkov, pravda, nie celými, zapchal, zaobalil, zapečatil a tak úradnou, vyššou cestou, išiel tento darček, uhorskou vládou talianskej darovaný, na určité miesto do Turína. Nuž pýtam sa, kedyže sa takejto látke vôbec, no a menovite chudobnej konešovskej, z kapusty a zemiakov pošlej, pošťastí konať takú peknú cestu do krásnej, kvetnej umeleckej Itálie, a ešte ako darček jednej vlády druhej? No zásielka prišla šťastlivo do rúk dr. Perroncita, sklenice sa nezabily, ani sa nikde na poštách na ne nezlakomili. Ale pán dr. Perroncito našiel tiež všakové v nich, kapustu, zemiaky, atď., ale toho nie, čo hľadal. Ja som mu, ako kommentár, písal latinský list (dr. Schillinger mu taliansky písal), on mi odpovedal správne maďarsky. To jest on ten list len podpísal. A píše mi v ňom, aby som mu písal v hociktorom jazyku, on že má priateľov, ktorí mu to vďačne do talianskeho preložia.

S výsledkom môjho bádania ani v Štiavnici neboli spokojní, a tak oznámil sa a prišiel skúmať dr. Tóth, baňský operateur, zo Štiavnice. K tomu cieľu rozkázal som pomocou baňskej správy tridsiatim baníkom, aby na istý deň svoje výkaly hocikde neodkladali, aby obdarovali mňa, dojdúc na ustanovené k tomu cieľu miesto, jamu „Ludovika“. Tam tedy každý z nich svoj poklad osebe složil, a potrebnú porciu ku výskumu z každej hŕbočky, a pomerne hŕby, som do osobitnej skleničky odložil. Mikroskopické výskumy dialy sa potom na mojom byte, v mojej pracovni, v spoločnosti dr. Tótha. Ale ako sa mne, pri mojom predošlom skúmaní, nepodarilo vo výkaloch tunajších vynajsť hľadané hlísty, nepodarilo sa nám ani v tomto bujnom početnom výbere ich naleznúť. Item — my sme ich tu nemali, hoci biednych, bledých od nedostatku tvárí sme mali hojnosť.

V podanej o tom mojej zpráve som udal príčinu toho tak, že v našich baniach nachodí sa v hojnom počte železný kíz, tento kíz, keď sa k nemu povetrie s vodou dotisne a účinkuje chemicky naň, rozpadne sa na hrdzu, železný hydrát a na sirkovú kyselinu. Chemickým týmto účinkom vyvinie sa veľká horúčosť, tak že na niektorých miestach baníci takmer nahí a len za krátky čas v jednom dúšku pracovať môžu. Voda tedy sirkovinou nasýtená zničí všetky organické a živelné tvory. Že to tak môže byť a skutočne je, vidíme príkladom. V tých z dolov a stúp vychodiacich a sirkovou kyselinou dúžnych vodách nenachádzajú sa nijaké ryby, raky, ani vodný hmyz, ani žaby. Ba ani byliny zväčša nepokračujú v brehoch

tou vodou omytých, vynímajúc v istej diaľke a istom procente ďatelina a sosny; tieto majú akúsi priateľskú náladu a príťažlivosť, ale tiež po istú mieru, ku sirkovej kyseline.

Týmto by otázka anchilosthomy a anquilluly už bola riešená, tu u nás, a moja negatívna mienka stvrdená; ale o niekoľko mesiacov, keď ona po rozličných universitách sa ešte tmolila a pretriasaná bola, pripálil ko mne istý mladý, ale vynikajúci, snaživý Francúz, dr. Blanchard, z parížskej university, aby osobne v tom predmete na samých miestach skúmal a sa o stave veci očividome presvedčil. Ja som mu, ako sa vec u nás má, vysvetlil, a on s mojou výpoveďou bol uspokojený. Povodil som ho a poukazoval som mu, čo by sa jemu pamätným byť zdalo i ohľadom baníctva, baníckych chorôb a ohľadom starobylosti ctihodného tohoto mesta. Dal sa informovať i o politickom živote vo všeobecnosti. Písal mi pozdejšie príjemný list z Paríža, kde mal i verejnú prednášku o nadobudnutých zkúsenostiach. — Sirková voda bude i toho príčinou, že svrab pri našich baníkoch zriedka sa objavuje.

Dr. Schillinger ďalej píše 7. marca, že odtrhnutím hrončiansko-podbrezovských železných závodov prestal byť hrončiansky fyzikus jemu podriadeným a stal sa samostatným šéfom. Ba chceli ho zprvopočiatku postaviť ako zdravotného šéfa i na železné závody Sedmohradska a Marm. Szigetu. Od toho potom pre usporenia odstúpili, a administrujú to, kde to možno, t. j. kde jestvujú kr. baň. lekári. Nuž tak tedy sa bol odobrať dr. Toelg od svojho bývalého šéfa dr. Schillingera. Ale preto, povedá tento, ostaneme i na ďalej dobrí kamaráti. V júni potom v Štiavnici poldruharočný syn dr. Tótha utopil sa v dieži. Práve sa z dvora na dvanástu odpratały práčky, detí troje hralo sa, a matka prešla do komory. V tú minútu sa vrátiac, nevidela decka; obzerá sa po ňom, nakukla i do dieže vodou do poly naplnenej a voľným diencom zakrytej, — nevidela nič. Keď sa detí márne pýtala po ňom a márne po dvore očima hľadala, prišlo jej ešte dience zdvihnúť, a chlapec tam pod diencom. Na krik priletel otec od súsedov, hodinu celú, úplnú, neunavne, všetkými možnými spôsobmi pracoval na jeho vzkriesení — márne, bez výsledku, tá malá voda v diežke, tá krátka chvíľa postačila usmrtiť chlapčiatko.

Môj starý dobrý priateľ Mikuláš Ferienčík, pošinutý na srdce, v 56. roku účinlivého života 3. marca 1881 v Turčianskom Sv. Martine ako redaktor umrel. Keď som počiatkom 1850 roku v B. Bystrici ako okresný lekár úradoval, obedúvali sme spolu u Marov; on bol stoličným kancellistom. Potom sme zas boli spolu v Brezne, ja ako okresný kráľ. lesno-baňský lekár, on ako podslúžny. Úradoval i v Nových Zámkoch. Potom pri politickej zmene zriekol sa penzie, dal sa vyplatiť, presídlil sa do Budína a spoluredigoval s J. Franciscim Pešťbudínske Vedomosti. Potom prešiel ako redaktor Národných Novín do Turčianskeho Sv. Martina a tam vydával i Hlásnika. Bol som s ním vše v živom potyku a dopisovaní.

Karol Kuzmány, c. k. inšpektor námorníctva, 20. marca v Trieste ponosuje sa na srdcovú chorobu, a chorejú mu rad-radom deti, pri čom mu je už i žena veľmi zmorená; k tomu si nešťastnou náhodou on

nohu natrhol. Dlho odležal. A hoci mu lekár odrádza, on predsa vojenskú obrnenú loď „Tegetthoff“, pod jeho dozorstvom stavanú, ktorú som i ja príležitosťou mojej talianskej cesty pod jeho vedením pre jej ohromné rozmery obdivoval — a ktorá sa teraz z Muggie pri Trieste do Poly odplaviť má — odprevádzať bude. Pravda, pre tú svoju ešte neposlušnú hačkajúcu nohu po schodoch lodi a tým menej po rebríkoch škriabať sa nebude. To jest, službu on ešte konať nemôže, a bude loď len ako tichý posedník vyprevádzať; však predsa len pod jeho očima sa zrodila. Ku jej krsteniu som v svojom čase i ja povolanie bol dostal, ale som ho použiť nemohol. Oslovil som Kuzmányho v mene priateľa Makuca, správcu bleibergských povestných olovených baní v Korutansku, aby mi dal informáciu o námorníckej kadetskej akademii v Pole, lebo Makuc svojho syna Cyrilla volil by dať do toho ústavu. Karol Kuzmány 11. júna poslúžil mi ochotne poučením, a Makuc poslal chlapca ta. A čo? dlho som nepočul o ňom, až po rokoch padol mi náhodou do očú spis o ostrove Kube, kde sa veľmi živo opisuje tamojší život a nadovšetko sriadenie tamojších vojenských posádok, hrdých, bosých černochov, veselým slohom písaný. A kto bol toho spisovateľom? Námorný poručík na cisárskej tam plávajúcej vojenskej lodi, Cyrill Makuc. Karol Kuzmány dostal, prvej ešte ako sa pobral na palubu „Tegetthoffa“, úpravu ku dočasnej službe v oddelení inženierstva námorníckeho vo Viedni.

Ludvik Kuchinka zamýšľa zapustený samokov (hámor) v Kramlišti medzi Predajnou a Jasením od äráru odkúpiť a tam sklenú hutu zariadiť; žabica sa objavila tam kdesi v bočnej doline. A toto podujatie i uskutočnil, a pozdejšie druhým podujímateľom ho odpredal. Neďaleko mal tehelen pri hradskej ceste.

Pri Bystrej (?) vo vápenáku (?) našli vraj bronzové (?) popolnice, pár panví a 16 náramníc. Tieto predmety Eduard Kováč videl u mladého Polonyho, syna takrečeného Piccolu. Dľa opisu mne s druhej strany udaného, i miesto nálezu, i samé predmety čo do počtu a podôb inakšie boly. Že by popolnice bronzové boly bývaly, to už pravde nezodpovedá. Že bronzové nádoby nalezuté boly, to verím, ale ony nie sú popolnice. Ale na každý spôsob bol nález veľadôležitý, lebo v okolí samého Brezna, mojím vedomím, niečo takého ešte objavené nebolo. Nasleduje z toho, že už v dávnych predhistorických časoch tieto vrchovaté, odľahlé, pustými lesmi porastlé kraje dosť priemyselným národom obydlené boly a svoju otvorenú historiu snuly, ktorú nám tieto nálezy svojím spôsobom ako očitý svedok vyprávajú. Iste to vážny predmet na myslenie, namyslenie a zamyslenie.

I. Samuely, farár a spiritus familiaris v Krížovej Vsi, píše zo Spišskej Belej 2. apríla, že ho o tretej ráno povolali ku testovi, aby ho sviatosťami zaopatril. Ale jeho stav sa zasa zlepšil. 15. augusta matka pochorela, slabne, a otec sa bojí, že ho predíde. (Ale to sa pozde po ňom, v jaseni r. 1901, tedy po 20 rokoch stalo.)

Dr. V. Toelg nepatrí už viac pod štiavnickú baňskú správu a nasledovne nie pod štiavnický baňský fyzikát, ale oddelením že-

lezných závodov podbrezovo-hrončiauskych od štiavnickej baňskej správy a pridelením ich pod vlastnú, v Pešťbudíne jestvujúcu správu, stal sa i on samostatným lekárskym náčelníkom. Ba malo ministerstvo v úmysle podriadiť mu i záležitosti zdravotné obvodu marmarošsko-sihotského a Sedmohradska, kde kráľ. železodielne jestvujú. Ale od toho sa z príčin nákladkov odstúpilo, a tie agenda sa bočne ponechaly baňským kráľ. lekárom. Dr. Fr. Schillingera doktor Toelg pri svojej odberačke našiel veľmi už zoslabnutého a ostareného. Bol to chlap vysoký a nevýslovne chudý. — Vaisková a ponický hámor, kde môj otec kedysi úradoval, zanikly, a v takrečenom Huštáku v B. Bystrici, kde som ja čiastku môjho detského života strávil, tiež zastavili roboty. V novembri by sa už malo započať na prácach železnice Podbrezovsko-baňsko-bystrickej. Pre železné tieto závody je bez otázky nevyhnutne potrebná, ale ňou, keď vystavená bude, voziari vidiecki utratia zárobky a nastane bieda, keď ten pracovitý ľud zaniknutím čipkárskeho kupectva značný prameň výživy utratil. A tak jedna a tá istá vec jednému osoží, druhému škodí.

Kmotor Janko Čipka banuje za Mikulášom Ferienčíkom. On, z nás najmladší a, aspoň čo sa vonkajška týka, medzi nami kedysi breznianskymi kamarátmi najsilnejší — už v zemi hnije. — Syn Čipkov, Štefan, je doma, a od nového roku otvoril advokátsku kancelláriu. Gratuluje mi 21. septembra, že som sa stal starým otcom.

Karol Moser, professor v Trieste, 19. apríla ďakuje mi za poslané mu kovy. Sľubuje mi na vynáhradu skameneliny rýb, v kamenolomoch comenských tak skvele nachodiacich sa. V kamenolomoch tých už nepracujú, sedliaci zásoby rozpredali, a on svoju bohatú sbierku toho miesta odoslal professorovi geologie Suessovi do Viedne, ktorý tie skameneliny do širokého chýru priviedol. Tvrdo je o ne už teraz; ale že sa postará, aby i mne bolo vyhoveno. Jednako som ich nedostal.

Od istého času zapodieval som sa myšlienkou do penzie prestúpiť, ale som predsa, ačpráve mnohí moji známi a priatelia, z doby bachovskej do odpočinku prešlí, penziu dostávali, — na čistom nebol, či moje tri roky v provizoriume strávené, ako ochodzný lekár, mne do penzie by vrátané boly. Prosil som S. Bodorovského, v ten čas baňsko-bystrického mestského notára, aby sa na známych bach-husárov (tak volali posmešne bývalých uniformovaných úradníkov bachovskej doby) obrátil, na aký úkaz sa oni pred penzionovaním svojím odvolali. Dopytoval sa mnohých bachistov, a každý ho uisťoval, že mi otázné 3 roky vrátať musejú, ale na úkaz sa nikto už rozpamätať nemohol. Až starý jednoruký bývalý bachovský podžupan, teraz už tiež na penzii, požičal mu na to vzťahujúcu sa knihu: Sammlung der für Ungarn erlassenen Allerhöchsten Manifeste und Proclamationen, dann der Kundmachungen der Oberbefehlshaber der kaiser. Armee in Ungarn. Ämtliche Ausgabe, umfassend den Zeitraum vom 22. Sept. 1848 bis 31. Dec. 1849—1850. Ofen. Na str. 197 nachádza sa: Instruction für die Durchführung des provis. Verwaltungs-Organismus in Ungarn. V tejto

inštrukcii vidz str. 202, parag. 16, a str. 216 „Personalstatus". A tu sa to, čo som potreboval, nachádza. A po rokoch (1890), keď som sa o penziu uchádzal, udal som tento odsek, a predsa mali pri baňskej direkcii v Štiavnici škrupule, či mi tie 3 roky, prešlému z politickej (stoličnej) do árarnej služby, zarátať majú, a pre neistotu pošlo to na ministerstvo, kde konečne v môj prospech riešené bolo. Dňa 26. aprila Samko Bodorovský mi píše, že bol v kancellárii i starý pán župan, barón Radvanský, a spomínali i staré, prežité časy, i tábor v Sv. Jakube r. 1848. Dopytoval sa o mňa, a na zvesť, že som chorľavý, odpovedal, že mi praje takého zdravia, akým sa honosí moja sestra Petronella.

V Turčianskom Sv. Martine 28. apríla bola porada v záležitosti voľby snemových kandidátov slovenskej národnej strany. Pri vtedajších politických okolnostiach neprerazil ani jeden slovenský národný kandidát. (Po dvadsiatich rokoch, 1901, Slovákom sa predsa podarilo štyroch vyslancov vystanoviť: Valášek, Kollár, Veselovský a Ružiak.)

Samuel Ruttkay mal už slúbenú faru od biskupa Strossmajera, akonáhle bude oslobodený „a ligamine", to jest od ženy, a tu po 3-dňovej chorobe, srdcovom kŕči, u nášho Tombora, Slováka a farára v Priškerici, oslobodený bol na večnosť „a ligamine matrimonii" a „a ligamine vitae". No a tak rozlúštil Pán Boh problém, za ktorým sa on nadarmo sháňal. Nuž, hľa, Ruttkay, luteránsky kňaz, prestupoval na vieru katolícku, a Ján L. Bella, kat. kňaz, na vieru luteránsku, a oba Slováci. Posledný sa, pravda, zosvetáčil čili kosmopolitoval.

Julius Plošic 24. júla mi píše epizodu zo života spoločenského Jána Geromettu, ktorého sme znali ako prostorečného, ale v jeho náruživosti i hrubého človeka. Julko Plošic, ináče tiež ohnivý a pravdomluvný, smelý, predsa vedel byť zdvorilým a jemnejších foriem čeľadníkom. A zlobil sa tento raz veľmi na svojom kollegovi. Nuž tedy, čože bolo vo veci? Pán Kazy (terajší, 1903, župan tekovský) kandidoval za snemového vyslanca r. 1881, a zavítal s celým 15-členovým komonstvom: s biskupským správcom Pfeilmeyerom, slúžnovci, vicearchidiakonom Ambrózym atď., ku Gerometovi. Vedel, že sa Gerometta úplne zdržiava voľby, neprišiel tedy kortešovať, ale ako ku farárovi ustanovil sa na poklonu. No práve ten čas Gerometta sedel na záchode, a dľa svojej obyčaje sedával on tam dlho, a tušiac, aká návšteva ho zašla, pretiahol zasadnutie čo možno ďalej. Konečne po dlhom čakaní kandidáta a jeho sprievodu, Gerometta, upravujúc si pomaly háby a vkročiac do izby, vyhnal ich jednoducho von! Keď mu p. Kazy zdvorile predniesol, že on vonkoncom neprišiel s úmyslom kortešovať, ale len na poklonu, okríkol ho Gerometta: „Mindegy! csak ki! Ki! mars!" Ambrózy si jednako sadol a povedal, že on ako jeho vicearchidiaconus má právo prísť kedy chce, a i pokladnicu revidovať, a preto on ostane tu. Ale ho Gerometta okríkol: „Len iď, a pakuj sa! jestliže nechceš, aby si vyhodený bol!"

Kazy bol i u Plošica. Ale Plošic ho vľúdne prijal, keď sa pred ním Kazy osvedčil, že prišiel k nemu nie ako korteš, ale len zo zdvorilosti, na poklonu.

Z Brezna Berta Baittrok 18. mája 1881 mi oznamuje, že Grünwald, poriadny pán, bývalý úradník panstva Koburgského, otec Bélu Grünwalda, umrel.

Dľa Ondr. Červenákovej zprávy, od 2. júna 1881, veľká časť Turčianskeho Sv. Martina 5. mája ľahla popolom.

Dionýs Štúr vo Viedni 4. júna žiada, aby som mu žabičnatého dreva — Opál — nachodivšieho sa tak hojne v okolí Jastrabej pri Kremnici, nasbieral a zaslal; ale nech je na ňom vnútorná ústrojnosť a vrchná pôvodná podoba zachovaná: kusy halúz, na nichž ešte kus kôry zachovanej spatriť, ovocie, semená, orechy, sú všetko veci interessantné. Sberá sa do Čiech, kde silúrsku flóru pre Akademiu vied študovať a opísať má. V mojej odpovedi pýtal som sa o Osmunda schemnitziensis, pri Ihráči sa nachodiacu. Dňa 11. decembra mi odpísal, aká je v priereze táto skamenelina, i v okolí Štiavnice sa nachodiaca.

Bol som s bratom za Konešovom na západnom svahu] vrchov trachytických, chotár konešovský od chotára handlovskéko a ráztockého deliacich. Tam na strmom chodníku, dole oproti Ráztoke, vychodí nevelký, už dávno vodami vyžratý, vydratý strap opuky eocenovej. A v tej opuke našiel som malé, lesklé krásné šupinky, patriace rybkám meletta sardinites, od nich tá úsadlina nesie meno „Bridlica melettová". Rybky sem patriacej som nevidel v tej bridlici, ale ju mám v mojej šumnej sbierke radobojskej zastúpenú. Na to miesto naďapil som na čudnú, ale veľmi drobnú, asi na centimeter dlhú rybku amphisile Heinrichi (ktorej oni ešte vo svojom muzeume nemajú).

Samo Chalupka, ztrativší nebodaj celkom zrak, v jaseni dostal horko-ťažko na výpomoc kaplána, a len pod tou výmienkou, jestliže mu budúcnosť zabezpečia.

Pred mesiacom pochovali do rodinnej krypty v B. Bystrici, vo Viedni na žalúdkového raka umretého Eduarda Lacknera, ktorý tam bol založil a udržoval prvú fabriku na čínske striebro. Bol to môj starý priateľ, a môj vážny, rozumný radca pri zaopatrení úboru vydávajúcej sa mojej dcéry Marišky.

Edmund Makuc slúbil sa na 3. júla do Kremnice. Mal tu sestru, vydatú za Vavrouškom, úradníkom kráľ. mincovne.

Aurelia Ferienčíková v liste 27. júna smúti za mužom Mikulášom, a žaluje sa chudera na suchý kašeľ. Je to tuberculosis, ktorá ju skutočne do hrobu vrhla. Spomína, že Francisci šiel na cesty na pár týždňov; pravdepodobne ku synovi do Kostromy. Má sa ten šuhaj tam ženiť.

Dňa 16. júla sa narodila Mariška, dcéra našej dcérina, trochu tvrdo, ale šťastlive, ačpráve sme sa my veru ohľadom na predchádzajúci abortus obávali. Zľahla u nás, v riadovej továrni.

Professor dr. Perroncito v septembri sa už vrátil z jasku

St.-Gotthardského, kde hore vyššie spomenuté hlísty skúmal — do Turína. Píše veľmi srdečne a upozorňuje, koľkým biednym baníkom sa od sužujúcej choroby a predčasnej smrti pomôcť môže. A povzbudzuje všemožne ku ďalšiemu skúmaniu.

(Pokračovanie.)

Nad rovom Sasinkovým.

Roj spomienok v znení clivých tónov
dušou letí, srdce žiaľom plní,
že kvíli piesňou žalmu, stonov,
citov more dme sa, búri, vlní,
keď pomyslím, že viac nie si s nami...
Opustil si deti svojho rodu,
odišiel si v pokoj sväto-hodu,
otče drahý, miláčku všeznámy.

Duch môj dumno hľadí na rov v diali
a chveje sa hrôzou skutočnosti...
Tá hrsť zeme všetko, čo ti dali? —
Nuž načo žiť? Čože značia ctnosti? —
Náhle mi však, ako nocou blesk, vzplál
cieľ života: vlastná, iných spasa.
Cieľ ten za rovom Ti žiarno jasá,
Tys' mu činmi svojmi skvúci lesk dal.

Poklad, ktorý Boh Ti v pero vložil,
zakvitol skvele sťa prút Áronov,
ním s' osvety zlaté plody množil,
ním si veštil rodu svit lepších dňov.
V citoch posvätných i v slzách bôľu
Bohu slúžil si i cirkvi, ľudu.
„Dejiny“ ťa tvoje slávit budú,
nimi s' uvil rodu gloriolu.

Boh, národ, vlasť, svetlá pravdy sväté,
založily v Tvojej duši svoj chrám.
Skutky Tvoje — kvety lipy zlaté —
svieťa čistou láskou, jak drahokam.
Tam, kde sväto-žertvy taje,
ničiť smrť tiež tratí hrozné práva;
tam nad rovom sláva slávne vstáva
a nesie sa ponad sveta kraje.

Spočiň sladko, otče, mäcén milý!
Meno Tvoje, duch Tvoj medzi nami...

Smutné deti veniec Ti uvily
z citov lásky. — Náš vďak? Bohu známy.
Žiaľ náš a bôľ? Slovo nepostačí...
veru každé oko zaplakalo...
veď nás — Bože! — i tak málo — málo. —
Svetlo večné nech Ti Boh dať ráči!

Fr. Urbánek.

Moja techa.

Snov tok zastaviť a odhodiť preč veslá,
bez zámerov, ideálov voľne žiť;
loď stroskotať, čo ma túžbou niesla
v boj za spásu ľudu; lieňou peleštiť
a zabudnúť všetko — všetko — čo ma teší...
volím, keď mi krivdou zlý svet blíži — hreší.

Predo mnou tma... len čo ľudské zlosti svieťa,
dušu mi rozrýva, srdce sviera bôľ...
Hoj, tak by som plakal sťa sirota dieťa,
ale plač môj svetu výsmechom by bol. —
Zúfať? — Nie, len v tichej vyžalujem piesni,
čo mi srdce morí, čo mi dušu tiesni.

V piesni nájdem techu, v život novú vieru,
ňou chystám sa v ďalší boj obnažiť hruď,
s osudom zápasiť v neistoty šeru,
modliť sa: Ach, Bože, tvoja vôla buď! —
Pieseň moja mi jak nektar čerstvej rosy,
od Boha ňou duch môj spásu ľudu prosí.

Fr. Urbánek.

Zimná vychádzka do Zakopaného.

Napísal *Kornel Stodola.*

Sviatky vianočné (1912) trávil som v Zakopanom. Toto živé kúpeľné mesto ma vždy priťahovalo. Má pre nás zvláštny rýdzi kolorit, ktorého nenajdeme menovite v našich Smokovcoch.

Zakopanému dodáva farebného rázu hlavne silný živel ľudový, goralský. V našich Tatrách on vôbec nepríde ku platnosti. V Zakopanom vidno, že žijeme prostried ľudu, ktorý vyviňuje sa slobodne. Duševnej tiesne a jej demoralizujúceho účinku tam nebadať, preto je i goral o mnoho sebavedomejší a priamejší, ako náš človek.

V lete už niekoľko ráz navštívil som severný poľský svah Tatier, v zime ešte nikdy. Preto išiel som s veľkou dychtivosťou

do Zakopaného, vidieť na vlastné oči, ako vyvinuly sa i tam moderné zimné športy. Nemyslím, že by sa dnes našiel hoci pokročilejšieho veku telom zdravý človek, ktorý by sa mohol vymaniť zpod ohromnej hypnózy máss, spočívajúcej v zimných športoch. V miernom spôsobe zimný šport možno odporúčať každému. Lebo ak jestvuje studnica, žriedlo vody živej, ktorá udržuje mladosť a tým krásu a zdravie tela, odvahu duše, je to iste mierny, individuálne pristrihnutý šport. Ja aspoň dávno podľahol som už onej suggestii a chvíle, trávené vo veľkolepej zimnej horskej prírode, patria medzi najkrajšie hodiny môjho žitia.

A v Tatrách my Slováci tak blízko máme také báječné pole k týmto športom, v takom veľkolepom rámci, že mnohí z ďalekého cudzozemska prichádzajú zažiť pôvabnosť tohto prostredia. Cieľom týchto mojich riadkov je teda poukázať i na to, že my Slováci mali by sme viac pestovať návštevu Zakopaného. Na južnom svahu Tatier pre nášho človeka je už nie tak útulno, ako bývalo. Ešte v lete, ale v zime, kde celá spoločnosť sbitá je do úzkeho klbka, okrem Vesterova stály pobyt tak v Smokovci ako v Lomnici je dosť nepríjemný...

A pridružuje sa k tomu i veľmi vážna otázka peňažná. Južný svah Tatier je náramne drahý. A keď človek vydá ten groš, nuž si zaň niečo i žiada. Pochodil som už asi najväčšie kúpele sveta, ale môžem povedať, že ani v Trouville, alebo v Nizze nedostane človek za svoje peniaze tak málo, ako v Tatrách. Že je to výplyv všeobecnej nesolídnosti kupeckej, ktorá panuje v Uhrách, z toho turista má slabú potechu.

V Zakopanom namiesto monopolu je slobodná súťaž. Závodenie rozličných menších-väčších podujatí. Keď sa uváži, že tam stále býva asi 8000 duší, že tam jest celý rok mnoho otvorených obchodov, restaurantov, tak je jasné, že tu život musí byť o mnoho lacnejší, než vo Smokovciach s ich krátkou saisonov.

Prinášam niekoľko príkladov. V Grand Hoteli v Smokovci počítajú v zime za dejeuner 5 korún, v Zakopanom v hoteli Morské Oko 1 korunu 60 halierov; a nestihnú štyria obsluhovači, ako nejakí lúpežníci, na biedneho hosťa. Zavedený je nemecký rayon-systém: jeden človek obsluhuje. A tak prepitné je tam oproti Smokovciam minimálné. Krásna izba, s centrálnym kúrením, v hostínci u Morského Oka stojí 3 koruny 50 halierov. Cena je to pre zimnú saizonu báječne lacná. Cesta tiež neni drahá; od Kráľovian do Zakopaného platí sa na II. triede 7 korún 80 h.

Náš vlak na Dohviezdny večer mal ohromné opozdenie. Preto rovno so stanice pošiel som o polnoci na utiereň. Také služby Božie u svahu mohutných hôr účinkujú veľmi dojemne; naplnia dušu zvláštnou náladou. Obdivoval som strungaté postavy goralov, ich rázné vystúpenie, malebný národný kroj.

Zatým sedel som ešte dlho na veľkej príjemne vykúrenej verande v hostínci u Morského Oka.

A nielen že tu všetko lacnejšie, ale vidno, ako sa usilujú poskytnúť niečo hosťom. V našich Tatrách v zime veru o muzike ani chýru; po štvrtej hodine, keď prestanú športy, môže sa tam človek náležite nudiť. Tu výborná salónna kapella hráva pri olevrante až do dvanástej v noci. Cez sviatky i dlhšie.

Keď tak pri dobrom čaji v príjemnom teple načúval som niekoľko ráz nielen dobrú hudbu, ale i sipenie metele, keď lomcoval oknami víchor, keď v najväčšom conforte sediac zďaleka počul som cengot sánok, až zastaly pred hostíncom a z nich vystúpily zasnežené postavy cestovateľov, vtedy človek, ďaleko prostred týchto mohutných vrchov, pocítil rozhodne veľký kultúrny pôžitok.

Na druhý deň vyhľadal som slávneho, nám známeho básnika Tetmajera, tvorcu utešených tatránskych povestí. Býval v sanatoriume doktora Chramca. Je to veľká penzia, spojená so studenou vodoliečbou. Elegantné miestnosti vystavené práve s takým prepychom, ako veľké hostínce u nás v Smokovci, lenže o mnoho rozsiahlejšie. Návštevu tejto penzie porúčam každému. Ceny za celé zaopatrenie denne počínajú sa pri 10. korunách. Cez veľkú dvoranu Hall vojde človek do rozsiahlych teremov kaviarne, restaurantu, okrášlených palmami a exotičnými kvetmi. Všade ligocú sa parketty, ako sklo. Oproti týmto miestnostiam zmizne Palace Hotel v Lomnici. Penzia nachádza sa vo veľkom parku, ktorý teraz rozširujú.

Obecenstva vidno veľmi mnoho a elegantného. Ono rekrutuje sa hlavne z Rusko-Poľska. V Haliči šľachta schudobnela tak, ako i naša.

Večer báječne osvetlená, po strop vykúrená budova prostred drsnej zimnej prírody je ozaj ako niečo z povestí. Tetmajer, hoci pred obedom pracuje a vtedy nestýka sa s nikým, prijal ma nanajvýš vľúdne, priateľsky a ľúbezne. Predstavte si dobráckeho, jemného zovňajšku človeka, strednej postavy, s bledou tvárou, na ktorej ako by spočívala nejaká zvláštna melancholia. Riedke vlasy, malé fúziky. Len tie oči, záhadné oči, ako by čez človeka hľadely voľakde do vzduchu, do ďalekosti. Poznamenal mi hneď, že ja prvý som z intelligentov slovenských, s ktorým sa sišiel.

Rozhovor s ním pravda bol veľmi zaujímavý. Bol už niekoľko ráz u nás, ale najviac vo Spiši, v Hornom Liptove, až na Kráľovej holi. Častejšie križoval Tatry čez doliny, ústiace do Zakopaného, ako sú Tichá Kamenistá. Poznal tiež, že hlavný defekt na duši nášho národa je alkoholizmus. Raz na Spiši stretol na vozoch popitú veľkú svadobnú spoločnosť. Ináče badal som, ako málo stykov máme s bratmi Poliakmi. Dnes azda skôr anglická verejná mienka, než poľská vie o nás. Ľutoval, že zemianstvo nepriznáva sa k nám. Spomínal mená našich mocných zemianskych rodín. Vyzdvihol hrdosť, samostatnosť goralov, ja oproti tomu čriedového ducha, málo vyvinutý indvidualizmus slovenského ľudu, ktorý zračí sa už v podobe stavänia našich dedín. Podobne čriede oviec tisnú sa do hŕby. V protive tomu goralské domky roztrúsené sú po úbočiach, ako nemecké sedliacke majetky.

On hovoril, že gorali a Slováci sú jedno plemä. Že to vidno i na príbuznej fyziognomii.*) Goralov spoľštili vraj ta hrnúci sa Lachi.

Zadivil sa, ako posledné voľby v Hornom Liptove pohýbaly ľud, ako bača v Kamenistej a horár pred dolinou zaujímali sa o voľby. Tohto záujmu o politiku u goralov že ešte nepobadal.

Zaďakoval som mu za lásku, ktorou v svojich slávnych spisoch vinie sa i k nášmu ľudu. Spomínali sme, aký malý rozdiel je medzi Oravci na hranici a medzi goralmi: ten istý kroj, tá istá tvár.

Spomínal naše utešené, originálné ľudové piesne. Vyzdvihoval harmonizované „Slovenské Spevy"; že vraj Poliaci ešte nemajú podobného diela.

Pripomenul som mu, ako mohol tak geniálne tlumočiť — interpretovať — ináč takú zavretú dušu slovenského ľudu. Z každého slova žiarila mu ľúbeznosť. Nesčíselnýkráť mi stisol ruky. Vekom môže byť asi v štyridsiatich.

A keď volal som ho, aby raz navštívil Mikuláš alebo Martin, nuž to i prisľúbil. Niekoľkokráť vrele prízvukoval blízkosť Poliakov so Slovákmi. Jestliže by raz prišiel na naše strany, svedčné je srdečne ho prijať, lebo iste s veľkou láskou vinie sa ku slovenskému ľudu.

Návšteva u tohto významného spisovateľa zostane mi nezapomenuteľná.

Ešte jedno je milo vidieť v tomto luxurióznom sanatoriume, a to je, ako všade hľadia ku platnosti doniesť národné umenie, ľudové motívy. S touto snahou stretáme sa všade v Zakopanom. Tak pri vchode vo dvorane pred veľkou divadelnou sálou, ktorú tiež má sanatorium, vidieť prirodzenej veľkosti freská. Predstavte si moje radostné zadivenie, keď vidím, že jeden obraz predstavuje tanec nášho Jánošíka. Ten známy obraz, kde jeden strieľa, a Jánošík nad nimi vznáša sa skoro v povetrí.

A v tomto práve vidím ohromný rozdiel medzi Zakopaným a kúpeľmi na južnom svahu Tatier. Poliaci so záľubou pestujú národno-ľudový štýl goralský, ktorý má tak mnoho spoločného, jednotného s naším. Spomeniem len na pr. tie štíty domov.

A tak všade príde ku platnosti ľudové umenie. Tu všade vidno s akou pietou zachovávajú, udržujú starinu, staré zvyky. A jestli niečo človeka vrele zaujme, tak je to horlivý národný cit, ktorý v dušiach Poliakov plápolá. Tu nevidieť apatie oproti najvyšším ideálom svojho národa.

Zatým navštívil som atelier známeho skulptora Brzegu. On krátko predtým bol u professora Niederlu ohľadom národopisnej výstavky. Jeho roztomilá pani doniesla mi do daru i pekné dielce, vydaté jej manželom. Brzega rozvíja ďalej ľudový štýl: má rozvrhy i na náradie. Najviac ľúbilo sa mi reliefné poprsie slávneho tatránskeho sprievodcu Klimeka Bachledu. Poznal som ho osobne, raz sišiel som

*) Poľská dialektologia (K. Nitsch) hovorí, že gorali sú blízki Slovákom svojím jazykom. Zawiliński ukazuje príbuznosť práve i na domoch goralov. *Red.*

sa s ním na samom vrchu Gerlacha; zahynul pri pokuse ratovať mrtvolu turistu niekde pod Závratom. Ešte mi je v mysli jeho smelý orličí pohľad, krásny profil výraznej mužskej tvári, ktorú výborne zvečnil Brzega.

Príjemne je sedieť i pri obede na verande Morského Oka a prizerať sa na čulý život po uliciach Zakopaného.

Každá dolina honosí sa druhým krojom. Vidno tu halienky čierne ako v Orave, ale i biele, aké v Hornom Liptove nosia naši chlapi. Pekné sú jasno-pestré dlhé stužky, ktorými zaväzujú si na predku halenu. Tľapkavý klobúčik koketne sedí na výrazných tvárach. Teplé kamizole nosia pod halenami. Vidno, že i v dosť tuhom mraze cíťa sa dobre. Nie tak, ako u nás v niektorých dedinách, kde ľud zanechal svoj starý zimný kroj a teraz mrzne v ľahkých, mestským podobných šatách. Ale národného kroja pridržiavajú sa i mnohí z intelligentov. Nosia totiž tiež baranie kamizoly. Tento úbor hlavne pre športy veľmi možno odporúčať, lebo je teplý a ľahký. Nehatí pohyby tela, chráni chrbát a necháva pri tom ruky, nohy úplne slobodné. I dámy nosia tieto praktické šaty. Keď prší, nuž kamizol, ako i náš ľud, obráťa na rub, srsťou navon.

Vidieť medzi Poliakmi mnohé výrazné, bohatierske tváre a ako by boly vystúpily z rámca obrazov Matejkových. Hrdo kráčajú v svojich zimných dlhých kabátoch zvláštneho strihu.

Ženy goralov nosia neobyčajne pestré sukne, šatky. Úprka by mal radosť z týchto krikľavých farieb. Ľúbily sa mi rozdielné, neobyčajne živé odtienky jedovatej zelenej farby.

Na ulici je veľmi živo i preto, lebo tu vidno o mnoho viac fijakrov, než vo Smokovcoch. Vidno tu od prostej jednokoňovej fúrky, to jest voza pod plachtou, až po elegantné záprahy. Teraz, pravda, cengot nepočetných sánok naplní vozduch a zapríčiňuje veselú, pôvabnú náladu.

Tu nevidno tak mnoho chudobných poľských Židov, ako na pr. v Karlových Varoch. Raz presvedčil som sa, a to v súsedstve Zakopaného, že i v týchto utrápených a ubiedených dušiach jest mnoho smyslu pre humor. Pred niekoľkými rokmi umienil som si totiž prejsť nocou zo Zakopaného čez Javorinu do Lomnice. Romantická nočná cesta popri šumiacej Bialke čez rozsiahle tmavé lesy Javorinej sľubovala mnoho pôvabnosti. Z opatrnosti vzal som so sebou ohromnú teplú bundu, takzvanú dachu, ktorú pred rokmi kúpil som si na Sibíri. V júli vo dne na slnci na stanici v Novom Targu bola veľká horúčosť. Kto by mohol tedy opísať moje zadivenie, keď vyndúc na perron, vidím v tejto horúčosti po samé uši do mojej ohromnej dachy zakrúteného poľského Žida hrdo vykračovať, a to, pravda, pri smiechu úradníkov a všetkých cestujúcich. Na moju otázku, ako sa opovažuje obliecť moju bundu, mi ponížene odpovie: „Proszę Pana, niech się nie gniewa Pan," — ale že mu bolo veľmi zimno. Čo som mal robiť? Hoci sa vlastne všetko smialo na môj rováš, musel som sa tiež chutne rozosmiať, taká komická bola vlastne celá scéna. Bol to tam všade známy vtipkár. Druhý raz v lete nedoniesol som ja viac tej dachy do Zakopaného.

Po obede previezol som sa do doliny Chocholowky, ktorá vzniká na úpätí Volovca a Roháča. Hory, lesy, počnúc od samého Grevonta, prislúchajú zväčša grófovi Zamojskému. Podivínovi, ktorý dla slov môjho gorala nespáva v posteli, ale na lôžku z kobercov. (Relata refero.) Ale to nevadí, aby príkladne nekultivoval svoje rozsiahle lesy.

Pôvabnosť Zakopaného oproti južnému svahu Tatier je i v tom, že tu rozsiahlymi dolinami pristúpi človek na koči do samého stredobodu brál. Tak na Rybom plese v doline Kośćieleckej alebo v Chochołovke. Na južnom svahu takéto túry môcť podujať vozmo vec čisto nemožná už i pre geologickú sústavu Tatier. Veď dobre vieme, že vtedy, keď tvorily sa Tatry, južná čiastka záhybu kôry našej zeme kľakla dolu, a severná zostala stáť. A tak človek môže hodiny a hodiny z koča kochať sa v utešenej hore, v penistej riave popri ceste, ktorá, mierne vystupujúc, zavedie povoz na veľké polany, na pr. pod Bystrou, pod Kopou Magory, alebo pod Volovcom do prostredia cele cudzieho, ale vždy veľkolepého a nanajvýš pôvabného kraja. Na južnom svahu do takýchto končín možno dostať sa už len výlučne turistom. Cestu do Chochołovskej doliny konal som, pravda, na malej korbičke, a keď zas večer na verande pri dobrom čaji a ešte lepšej hudbe precítil som znovu akoby dozvuky všetkých dojmov toho dňa, tak ozaj bol som rád, že trávim sviatky v Zakopanom.

Nočný život bol ináč veľmi hlučný. Poniže Morského Oka je i druhý hostínec, vlastne cukráreň, tiež s hudbou. Odtiaľ celými rojmi hostia vrázdili sa ku Morskému Oku. Večer bolo i divadlo. Ta ísť nemal som času. Po divadle sišla veľmi hlučná spoločnosť, pozostávajúca z herečiek a ich zbožňovateľov. Probovali okúsiť a prepiť úplný cenník nápojov. Ale i pri druhých stoloch to tak asi do druhej šlo veľmi hlučne. Pravda, mnoho hostí prišlo tak, ako ja, len na sviatky. Mnoho vidieť v poľských kúpeľoch fajčiacich dám; taktiež pudru a emaillu. Jednako mi poľské dámy vždy imponujú, a to hlavne svojím rozvitým národným citom. Ony dnes iste skoro ešte viac oduševňujú sa za všetko, čo je poľské, ako ich hoci tiež veľmi národne smýšľajúci mužovia. A keďže som už v tejto causerii pospomínal všetko možné, nechže mi bude dovolené i na takúto zkúsenosť smieť rozpomenúť sa.

Raz, cestujúc domov zo Zakopaného, priviedol ma osud v jednom železničnom oddelení do spoločnosti poľskej dámy. Malé poslúženie s mojej stránky nás rýchle doviedlo do rozhovoru, vedeného slovensko-poľsky. Ale keď vyšiel som na korridor a spýtal sa niečo konduktora po nemecky, bola spolucestujúca dáma cele zarazená. „Co pan Niemiec?“ spýtala sa ma až s hnevom. A keď vysvetlil som jej, že azda ma konduktor lepšie rozumie po nemecky, ona mi veľmi vášnive a rozčulene odvrkla: „Niech pan nigdy z nikim w Galicii nie mowi po niemiecku, ale zawsze po polsku.“ A toho som sa zatým i dôsledne držal. Tak že keď obsluhujúci na verande u Morského Oka počal so mnou hovoriť po nemecky, ja odvrkol som mu, že nehovorím po nemecky. Ale tak, čo ma počuli na pol verande.

Na druhý deň pošiel som podívať sa na cvičenie turistov na krbách či už nartoch. Poľana, ktorú si vyhľadali týmto cieľom, nachádza sa vyše Kuzníc, niekdajších to hámrov Zamojského. Ako vedie cesta do tejto utešenej doliny, tak oko so záľubou sprevádza mäkké čiary Kopy Magory a druhých zasnežených sediel a svahov.

Na poľane bolo už plno sveta. Tu presvedčil som sa, že k úplnému ovládaniu nartov treba mnoho energie a predovšetkým dobrý návod. Lebo nemyslím, že by sa mach telemarkský mohol ľahko naučiť niekto bez učiteľa. A učiteľ hneď zdal sa mi byť veľmi známym. Konečne mi svitlo, pristúpim ku nemu a spytujem sa ho, či reku nemá hada vytetovovaného na ruke? Ba, vraj, áno, a s tým vysukuje rukávy. Ale v tom ma poznal on: bol to pán Roman Zaruski, jeden z prvších poľských turistov, s ktorým sišiel a obznámil som sa niekdy na samom štíte Rysov. Hneď ma povolal na svoju večerňajšiu prednášku o zimných vychádzkach na krbách do Tatier.

Že na cvičišti nechybovaly ani komické obrazy, o tom netreba hovoriť. Krby na veľmi strmom svahu tvoria ešte pre mnohých veľmi nespoľahlivú oporu. Ale iní ovládali ich úplne. Chytili sa i piati za ruky a robili opravdový bič. Alebo mnohí spúšťali sa vo vlnistých čiarach dolu poľanou. Podobalo sa to, ako keď niekto robí na korčuliach kruhy. Videl som tam mnoho elegantného obecenstva a povozov zo sanatoria dr. Chramca.

S Kuzníc spúšťajú sa i na malých sánkach, a to až po samé muzeum tatránske. Je to rovná dráha bez všetkého nebezpečenstva, najmä pre bobsleigh.

Večer tedy dostavil som sa na prednášku. Odbývala sa vo veľmi úhľadnej drevenej Sokolovni. Tiež predmet na rozmýšľanie. Spomenúť len chcem, že keď bratom Poliakom tu nevystávalo vystaviť si dom múraný, postavili si ho z dreva. Ale radšej vlastnú chalupu, ako odkázaným byť na živel cudzí. Tak by sa to malo diať i po našich stranách, a myšlienka nanajvýš potrebných svojich domov bola by uskutočnená.

Nuž do tejto drevenej dvorany sišiel sa kvet poľských turistov, pánov i dám. Mňa pán Zaruski predstavil tam niekoľkým dámam a pánom. Octnul som sa tedy razom v milej spoločnosti, a bolo vidno, dali si záležať, aby sa i ako Slovák medzi Poliakmi cítil dobre.

Prednáška bola nanajvýš zaujímavá. Po krátkej predmluve, v ktorej prednášateľ vyzdvihol, čo všetko môžu ďakovať Poliaci svojim Tatrám, ako ich milujú, spomenul i to, ako priamy potyk práve s macošskou zimnou prírodou hôr zosilňuje, zoceľuje charakter, ale i zošľachťuje človeka. Zatým prešiel na vysvetľovanie jednotlivých obrazov, predstavujúcich niekdy veľmi nebezpečné a namáhavé vychádzky až na najvyššie končiare tatránske, a to na krbách, pravda, len pokiaľ ich možno používať. A tu mi zas prišlo na um, ako viac oduševnenia, ako viac smyslu, ako viac lásky prechovávajú bratia Poliaci k našim utešeným Tatrám, než my, vyrastení v ich samom bezprostrednom súsedstve.

Po prednáške počul som zrovna blúznivé reči o krásach našich hôr, a to ma veľmi úzko sblížilo s týmito dobrosrdečnými ľuďmi. V mojej spoločnosti nachádzali sa intelligenti až z najkrajnejších končín šíreho Poľska. Podobne pútnikom, chodiacim do Mekky alebo našim drievnym predkom v Arkone, často schádzavajú sa v Zakopanom pestovať vznešený kult krásy a veľkoleposti našich večných Tatier.

Keď prišla reč na naše pomery, zas len so žiaľom pobadal som, ako málo Poliaci vedia o nás. Ale výmluvne dali výraz svojim sympatiam, ako i srdečnej žiadosti, aby sme my Slováci navštevovali čím viac Zakopané. Porúčam každému o poradu obrátiť sa na pána Romana Zaruského, ktorý celý rok býva tu v Zakopanom. Uisťovali ma, že oni boli by radi návšteve našej. Požiadali ma oznámiť tento ohlas slovenskej verejnosti. A ako dobre porozumeli sme sa v našom poľsko-slovenskom rozhovore! Veď konečne prečo by to malo vlastne byť inak? Tatry nie sú medzou medzi nami.

Fr. Richardovi Osvaldovi

na 4. oktobra 1915.)*

Pokým stojí slnko,
bude svitať zora;
pokým stromy rastú,
bude horou hora.

Dokiaľ matky rodia
veľkých v práci synov,
dotiaľ je to s Bohom
s tou mojou rodinou.

Ale, nedaj Bože,
nedaj strašnú próbu:
bez tých vyvolených
šiel by chodník k hrobu.

Staré pevné duby
v hore tvrdo stoja,
koreň: skala v skale,
víchrov sa neboja.

Mladí orli letia,
šumí stará hora:
Poseďte si u mňa,
pokým svitne zora;

budem vám rozprávať,
čo som ja vídala,
ako som sa s víchry
borila od mala.

Bolaže to povesť,
plná smutnej krásy:
mnoho práce v poli,
pošmúrne vždy časy.

Ľahko je trávičku
nohami pošliapať,
ťažšie je víchriciam
tvrdý dub polámať.

Povesť bola dlhá:
od mája k jaseni,
a jej heslom bolo:
komu sa nelení...

Povesť bola dlhá,
hora zaspievala:
Ďakujem Ti, Bože,
že som ho ja mala!

Somolický.

*) Z „Národných Novín“ č. 120.

Príspevky a doplnky k životopisom slovenských spisovateľov. Opravy textov literárnych diel.

3. **Veľká nehoda Jána Hollého roku 1843.** O Bernolákovi Hollý 1835-ho napísal v liste Hamuljakovi: „Žiwotopis nebohého Bernoláka neňí sem w stawe zhotowit, že ňišt wác o ňem newím, len to, že bol w Čeklíši Kaplán, w Trnawe Secretár, w Nowích Zámkoch Farár a V. A. Diacon, kedi ale a kterého Roku na které Místo sa dostal, též newím aňi sám, aňi od koho bich sa mohel zdowedat, ked už všecci jeho Spolužáci pomreli.“ Keď potom umrel Hollý a pomreli i jeho spolužiaci, vrstovníci, priatelia, zasa bezmála tak by bol odpovedal vyzvaný napísať životopis jeho, Hollého. Čo sa dostalo do budínskeho, potom ešte do Viktorínovho vydania jeho diel — to je temer všetko, viac takrečeno ani dnes nevieme o Hollého živote...

O veľkej jeho nehode roku 1843, hoci je opísaná u Viktorína, podávam tu poetov vlastný list, písaný tiež Hamuljakovi.

W Madunicach 6 Kwetna 1843.

Nagdražší Prátelu!

Táto Ewa z Pobeďíma na Ceste stawila sa tu na Chwílku a to prám dobre. Newím, gako Oňi winachádzagú sa. Gá od pól Póstu a tak už celích 6 Týdnow seďím, čo na Nohi aňi dostúpit nemožem, len se Stolice na Stolicu pomocu Ruk sa prešmekugem. Na praweg Noze z druheg Strani naproťi Členku Mast s polneg Cibule, kterú sa mastíwala, prežrala mi Ranu; Ráno sice bíwá suchá, Wečer mokrá, a dnes do Poledna bolo mi trochu zima, a wčil po Polední trochu priteplo, nebudeli s toho nasledowat ňegaká zimnica. 3-ho Kwetna okolo pól gedenasteg pred Obedom strašliwí Oheň celú našu Dedinu na Popel obrátil. Chitilo sa u Súseda a porad na nás prehodilo. Rechtor s gedním Člowekom winesli mňa na Stolici pred Kostel. Tam som sedel, až začala druha Strana horet. Odtád zanesli mňa do Kostela, ked ale sa Weža chitila, pribehli do nutra Žide, a títo mňa won witáhli. Tu bich snad bol ag zadusení, kebi werešwarskí ragtarskí Kapitán nebol na Wogákow kríkel, abi mňa wen z dedini winesli; ale ešče pri Kostele Ohen mi Ruku opálil, která ge rozkwasená. Na Ceste zas, že bolo wšecko hned zawreté, Dim a Plamen Očom mi uškodil. Tam sem sedel ale pet Hodín, potom dál mňa odwlckali k Domu. Fara, čo bolo s nej pod Skridlicú, ostatna zhorela; ale pod Slamú, to bolo hned preč. Potom gedna Komora ešče pod Slamú, od tegto bol Fagermúr, a druhá Komora pod Skridlicu, Kuchina a Izbi. Ale i táto Komora, Kuchina a Hambit do čista preboreli, tak gako iné pod Slamú. Tam Strowa, Múka a iné Weci s Částki spálené, s Částki od zaléwaňá skazené, tam Zboží. wšecko Drewo. Hned na druhí den ani chleba sme nemali ani s čoho napect, ani čo warit, ba i Hrnce preč, ani Putenki, ani Hrotku nezostalo, ani čím Wodi nemáme witáhnút. Tak sem teda zas poznowu na Poslednú Psotu wišel; tuším predca len mosím zutekat. Kebich len na čerstwé Powetrí aspon mohol

wilézt a nemosel w Izbe w tom smradlavom Puchu sedet, odewšád prichádzagícom, treba sa i Okna otworá. Začneli pršat, poteče mi na Hlawu, na Knihi, na Duchni, gako za predešlého Ohna. Šel bich k nekomu bíwat, ale neni kde, ked celá Dedina ge preč, len ten, čo mna z Izby winesel, obstál.

Mnoho rozmíšlám, nemámli už raz nekam za teho Pustewníka sa odebrat, pustewnícki Žiwot i Nohi bi mi udržal, ačkolwek gá wždy skrowno žigem. Howadzini za celého wiše poldruha Roka sotwa sem asnad nagwác desat Funtow zedel. Ale čo, wšak možem za welmi krátkí Čas umret.

Pesňiček ss. rímowaních mám 183. Budeli gich ešče wolačo wiše 90, bude Konec, bude úplní Spewník. Táto neščastná Príhoda dobre mna pribawí. Nech magú len kolkú tolkú Starost o Komponistu, kterí bi mosel nowé Náspewi a Melodie zložiť. Staré, podla kterích skladané sú, ti sa lahčeg wipíšú ze starších a nowegších Kancionálow. Z dobrím katolickím Spewňíkem nagwác bi sa našemu milému slowenskému Ludu poslúžilo.

Biblická Historia, kterú naspak posílám, bude pekná, kebi sa do ňeg wolačo doložilo, zas bude watšá. Mnoho Čárok nad Akcentami w prítomnom rukopise chibá.

Ale už táto Ewa ponáhla. Porúčám sa do predešleg prátelskeg Láski, nagwernegší Prátel G. H., F. M.

Petrović u Pana Boha; škoda ho, preškoda. Ščasní ge ňitranskí Kaplan

Literatúra a umenie.

— **Oprava a obrana.** Oznamujúc 4—5. číslo Slovenských Pohľadov, *Církevné Listy* (str. 225) napísaly: „V Literatúre redaktor oboznamuje obšírnejšie s dvoma, už dávnejšie vydanými knihami: Myjavou, sostavenou J. Bodnárom (1911), a Kronikou kanonickej vizitácie v Liptove, vydanou dr. J. Burjanom (1913). V rozbore prvej knihy recenzent dotýka sa otázky husitizmu a jeho účinkov u nás, propagujúc i tu svoju, tak myslíme, že jednako len ťažko udržateľnú mienku, že *Hus a jeho následníci, husiti, u nás nijakého účinku na duševný život a rozvoj slovenského obyvateľstva nemali.*"

Takto som nikde nepovedal. *S tejto stránky som sa ani netýkal otázky.* Čo ja spomínavam, pri tom ani neprichodí hovoriť o Husovi. V mojich poznámkach býva reč len o českých *vojínoch* v slovenských krajoch z 15. stoletia. O českých vojínoch, ktorých vodcovia všetci ani nepriznávali sa k Husovmu učeniu, boli zväčša katolíci.

Ja hľadím kritizovať tradíciu husitskú, rozprávajúcu veľmi mnoho u nás práve o veciach, o ktorých niet historických svedectví, a ozývam sa proti jej interpretom, ktorí v každom ohradenom kostole slovenskom vidia husitskú pamiatku a obyvateľstvo slovenských krajov vpravo-vľavo nekriticky pokladajú za husitských

potomkov. „Jiskrovci boli vojaci — napísal som v rozbore „Myjavy" — zaneprázdnení svojím remeslom, a nevojenského ľudu za nimi neprišlo toľko, ako tradícia a romány (Jiráskovo „Bratrstvo") predstavujú. Jiskra prešiel do služby kráľa Matiaša, učenie Husovo u nás ničili, tak sa zdá, i pre „žebrákov", Švehlových aj iných. Husovo učenie našlo nasledovníkov (inakších, ako u nás) v Srieme, v Sedmohradsku — tam i zachovaly sa *historické* svedectvá o osudoch jeho prívržencov... U nás o ňom takých svedectví nieto. Písomná čeština u Slovákov nebola plodom účinkovania Jiskrovcov v Hornom Uhorsku; veď by to nebolo bývalo možné ani pre krátkosť času. Husitskými pohybmi vôbec písomná čeština u nás mohla byť napomožená, ale plodom je ona o mnoho dlhšej doby, aspoň poldruhastaročnej, začínajúcej sa panovaním Karla IV., od založenia pražskej university. U nás tak, ako i u Poliakov a západných Slovanov vôbec." (Slovenské Pohľady 1915, str. 296.) Že Hus a jeho následníci u nás nemali nijakého účinku na duševný život, nepovedal som nikde nikda. Tej stránky veci som sa ani netýkal. Ja hovorievam len o českých vojínoch u nás, a duchovné účinky sú možné, ako vieme, i bez priamych stykov. Redaktor Cirk. Listov pravdepodobne prezrel moju vetu, nasledujúcu hneď po tu citovanom, totiž: „Bez dôkazov opakujúc to, čo tradícia narozsievala, sami podporujeme učenie, vyhútané nám na politickú ujmu, že totiž medzi Karpaty a Dunajom Slováci sú len akísi pozdní osadníci, až od 15. stoletia."

Slovanská jazykoveda i historia v svojich najznatnejších predstaviteľoch (Dobrovský, Jagić) pokladá dnešných Slovákov za priamych potomkov obyvateľstva, ktoré v 9. století na rieke Morave a od nej na východ organizovalo sa v mocný štát, zastavilo nápor Nemcov na východ a dalo vznik veľkému dielu slovanských apoštolov Cyrilla a Metoda, slovanskej písemnosti a slovanskej bohoslužbe; a my sami *bez dostatočných dôvodov* vyhlasujeme sa dnes tu, zajtra tam, dnes v Novohrade, zajtra na Myjave, za potomkov akéhosi nového útvaru, z 15. stoletia. Veď ak sa to nezahatí a s postupom času budeme viac písavať, nuž naraz nebude iného Slováka, budú len samí potomkovia husitov. A kde by sa boli podeli Slováci 9. stoletia?!

V jazyku našom v Novohrade, v Gemeri sú stopy češtiny (*díte*, *dišť* a ešte azda so dve slová), ale spolu so starobylým slovenským *dz* (me*dz*a, hr*dz*a, zava*dz*ať), ktorého čeština nikda nemala, alebo miesty s nestiabnutými slabikami (b*oja*l som sa, st*oja*ť), ktorých v češtine doby husitskej už nebolo. Najmä v gemerskej slovenčine také stopy češtiny sú spolu so slovami *stupka*, *upovať*, *upovanie*, so zámenom k*o*tor, k*o*trý, áno s množstvom juho-slovanských elementov jazyka (na pr. stršen [Hornis], triem, ohledidlo, poli [präp.], dodievať; ohlodok, posredok, sprstenkovať sa, pristaš), svedčiacich, že gemerskí Slováci v dnešných svojich sídlach žili už pred koncom 9. stoletia a len Maďari ich, osadivší sa na Tise a dolnom Dunaji, odlúčili od Slovênov a iného južného Slovanstva. Tak málo potvrdenia nachodí mnohomluvná husitská tradícia.

Medzi mnou a redaktorom Cirkevných Listov v tejto veci nemôže byť rozporu. Veď on vydával znamenité štúdie Jána Mocku, ktorých sa ja pridržiavam; on zo svojho časopisu práve teraz i do kalendára Tranovského prevzal článok J. Ľ. Holubyho, veterána-historika nášho, o udajne „husitských“ kostoloch, v ktorom možno čítať vývod: „Povesti o kostoloch udajne husitmi stavaných akiste povstaly a udržujú sa dosiaľ tak, že ľudia učení a ctitelia husitismu v povedomí ľudu husitskú dobu v slovenských krajoch schválne udržať sa usilovali.“ Ja len preto chcel by som posvietiť svojimi poznámkami na husitskú tradíciu, aby sme nahliadali, že nemožno v jeden deň spievať „Nitra, milá Nitra (ty si bola sväté mesto Metodovo, keď tu našim otcom kázal Božie slovo),“ a v druhý deň hovoriť reči, ktorými by sme my sami budili z mŕtvych nepriaznivé nám učenie, že Slovákov medzi Tatrami a Dunajom do 15. stoletia ani nebolo. *J. Š.*

— **Listy Filologické.** Ročník čtyřicátý druhý, sešit V. 1915.

— **Cirkevné Listy,** ročník XXIX, číslo 10.

V tomto čísle už končia sa zaujímavé výpisky „*Dejatelia búrlivého konventu staro-turanského r. 1830.*“ V referáte o konvente preddunajského dištriktu sú črty k Baltíkovej podobizni.

— **Časopis turistů.** Ročník XXVII, čísla 8—11.

Je v nich pozoruhodný cestopis dr. Jozefa Pátu: *Z nedokončené cesty.* Viedla len po Trenčín; tu bola pretrhnutá mobilizáciou na konci júla 1914.

— **Magyar írók élete és munkái.** *(Životy a diela uhorských spisovateľov;* „magyar“ treba rozumieť: *magyarországi.)* V Slovenských Pohľadoch bývala reč o tomto vydaní, menovite i o jeho nedostatkoch, o mýlkach v životopisoch slovenských spisovateľov, ktoré boly zväčša od známeho politikána K. Sebeszthu. Len z počiatku podával niečo i náš Rizner, i Czambel; pre literu *m* ja som napísal Štefana Mišíka, Jána Mocku a Štefana Moysesa.

Do konca dovedené dielo teraz idú doplňovať. Vec vzala do ruky maďarská akademia; za redaktora ustanovila dr. Pavla Gulyása (starý Jozef Szinnyei umrel). Vo vyzvaní akademiou rozposlanom žiadajú, aby spisovatelia, ktorí sú v diele dosiaľ neobsažení, alebo prišli do neho neúplne, sami zasielali svoje životopisy, s podrobnými bibliografickými soznamy, redaktorovi dr. Gulyásovi (Budapest, VIII., Magyar Nemzeti Múzeum) Redaktor si privátne koná, aby v diele slovenskí spisovatelia mohli byť obsažení čím najúplnejšie. Bude vďačný za každú radu, prijme i nespracované dáta. Pre životopisy, vydané v doterajších štrnástich sväzkoch diela, s vďakou bude prijímať doplnky a opravy.

Rok 1915. Zošit 8, 9.

Slovenské Pohľady.

Na priedomí.

Od *Hviezdoslava.*

No ľaďže ho! tí vrstovníci moji
jak obchodia ma, každý sa ma bojí.
Hej, vrstovníci! či ma nepoznáte?
však ja som to, nie iný, sväto-sväte!

Viac rokov, pravda, ušlo dolu riekou,
čo som im tu bol smutné „s Bohom!“ riekol.
— Hej, vrstovníci! čiže zabudli ste?
veď ja som to, len ja, no ja len iste!

Ja plakal dosť, keď som sa s nimi lúčil,
a priateľstvom im navždy svojím ručil.
— Hej, vrstovníci! veď sa spamätajte;
ja som to, ja — sem ruky mi podajte!

Bo môžem riecť, že priateľmi mi boli,
jak nerastú na každom sveta poli.
— Hej, vrstovníci! ako? vy bočíte?...
A ušli v diaľ, jak jeleni v les hbite.

No nič to! — Tu, hľa, vrstovnice pekné,
čo idú z žne, snáď ktorá predsa rekne.
Hej, vrstovnice! vy však ma poznáte?
veď ja som to, nie iný, sväto-sväte!

Viac rokov, pravda, ušlo dolu riekou,
čo som im tu bol smutné „s Bohom!“ riekol.
— Hej, vrstovnice! či tiež zabudly ste?
veď ja som to, len ja, no ja len iste!

Ja plakal dosť, keď som sa s nimi lúčil,
a ľúbosťou im svojou navždy ručil.
— Hej, vrstovnice! veď sa spamätajte;
ja som to, ja — sem pierko mi podajte!

Bo môžem riecť, už vtedy kvietím boly,
čo nezrástne na každom sveta poli.
— Hej, vrstovnice! žiadne spamätanie?...
A odbehly, v háj plaché jak by lane. —

Kde kosí blysk, už tam kruh vrstovníkov;
a dievčia druž: ten plam kde ruží vznikol.
Tak odbili ma od spoločnej vatry;
keď kosa nie, ni ruža mi nepatrí.

Svet náš rozdielny. Môj sa pre nich ztratil;
mňa nechcú v svoj, hoc som sa prinavrátil.
Tak dumám za čas. Po prestávke malej
však, rozpiav krýdla, zabral som sa ďalej...

(R. 1880.)

Pavel Mudroň.

Vlastný životopis.

(Pokračovanie.)

Keď som žiadané písemnosti dostal, písal som na direkciu Košicko-Bohumínskej železnice list, v ktorom som opísal celý prípad. Železnica stavěla most, ku ktorému potrebovala kresané kvádre, ktoré hotové ležaly na stanici čadčianskej. Svojim stálym robotníkom tedy naložila, aby včas ráno prišli na tresíne pre tieto kvádre na stanicu čadčiansku. Tí chudáci aj skutočne posadali na tresínu a šli na stanicu čadčiansku. Hoci to bolo v lete, zavčas rána bola padla hustá hmla, tak že ledva bolo na pár krokov niečo možno rozoznať. Tresína išla s robotníkmi hrmotiac popri železničnej vachtárni, a už sa blížila ku čadčianskej stanici, keď robotníci na tresíne tvárou ku Čadci obrátení zazreli i v hustej hmle červené oči blízkeho vlaku a zrazu pososkakovali s tresíny. Ale môj človek bol chrbtom obrátený do vlaku z Čadce prichodiaceho, a tresína hrmotila, tedy ani nevidel, ani nepočul blížiaceho sa vlaku, a keď ostatní robotníci pososkakovali s tresíny, vtedy mu už bolo pozde. I jeho i tresínu nákladný vlak zachvátil a zničil. Z tohoto stavu veci som tedy písal direkcii, že je úradníctvo Košicko-Bohumínskej železnice vinné tým, že človek zahynul. Lebo on na rozkaz železnice šiel tresínou na Čadcu zavčas rána, kde ho vlak zadlávil. Toto nešťastie sa mohlo stať len vinou čadčianskej stanice, alebo strážnika vyše čadčianskej stanice. Lebo totižto stanica čadčianska nedala znak, že vlak so stanice odchodí, a tak strážnik tresínu dobromyselne prepustil, nevediac, že vlak od Čadce prichodí; alebo stanica čadčianska dala signál o odchode vlaku, ale strážnik hoci vedel, že vlak od Čadce ide, nezastavil tresínu, ale jej dal prejsť, v ktorom prípade je strážnik vinný. A v oboch prípadoch je vinný taký človek, za ktorého je Košicko-Bohumínska železnica zodpovedná. Jestli tedy nechce mať železnica pravotu, oznamujem jej, že ja som zástupcom vdovy a sirvôt a priateľskou cestou na vynáhradu 600 zl. r. č. raz navždy pristávam. Viac som nepýtal, lebo som už mal zkúsenosť, že mi proti Grünovi kúria len 600 zl. prisúdila.

Na tento list som i dostal o nedlho odpoveď, že direkcia žiadaných 600 zl. r. č. zaplatí, len aby som zaslal od vdovy vystavené

osvedčenie, skrze sirotskú stolicu potvrdené, a oznámil, kde sa majú peniaze vyplatiť. To som i vykonal, a sirotská pokladnica trenčianska dostala 600 zl. r. č. Vdova mi potom dala osvedčenie, že pristáva na to, aby sa mi 100 zl. vyplatilo za moju prácu a výdavky, čo i sirotská stolica trenčianska za slušné uznala a mi vyplatiť nariadila.

Vlastne sirotskí otcovia mali sirotskej stolici oznámiť vec, a sirotský fiškál mal z úradnej povinnosti zakročiť v prospech sirôt. Ale keby nie svedomitý farár, jakživo by neboly tieto síroty ani haliera videly.

A toto sú processy, ktoré mi najväčšiu radosť robia. A keď si na ne pomyslím, vtedy mi príde nebohý Ondrejko Červenák na pamäť: predsa len dobre, že som právnikom zostal, a za dobrodenie Dobšinského a Horníka aspoň takto sa tu i tu môžem biednemu ľudu odmeniť.

Pekný process trenčiansky je i to, ktorý som so strany obce Lopušnej proti obci Radoli viedol ohľadom ustálenia chotáru medzi týmito obcami.

Obidve obce sú urbariálné a v oboch obciach bol bývalým zemským pánom gróf Csáky. V Radoli gróf Csáky vykonal kommassáciu, kdežto Lopušňania temer všetko v svojej obci poodkupovali od svojho bývalého zemského panstva, tak, že tam nemal záujmu dať kommassovať.

Pri vyrezávaní nového stavu operujúci inženier Lopušňanom zabehne do ich chotára a vyreže asi 30 jutár hornej pašienky do chotára radoľského.

Lopušňania pribehli ko mne. Darmo som ich upravoval na advokátov žilinských, že však im to ktorýkoľvek tak spraví, ako i ja, a že majú ta bližšie, ako do súsednej stolice behať; oni len nástojili na tom, aby som to len ja prevzal, že proti Csákyovskému panstvu oni so žilinskými advokátmi nič nespravia, ba že by im taký process i sotva prijali. Prijal som tedy process, ale že im len potom budem môcť konečne povedať, či process i poveďiem, keď vidím pozemnú knihu v Žiline. Lebo jestli najdem, že podľa pozemnej knihy nemajú pravdy, tak že sa na to neberiem, a im vysvetlím vec, poneváč processov nepodujímam, o ktorých som presvedčený, že ich prehrám. Útraty cesty do Žiliny však že mi obec Lopušné i v tomto prípade zaplatiť musí.

Na určený deň prišli i Lopušňania do Žiliny a tam som videl, že právo týchto asi 30 jutár je i v pozemnej knihe lopušnianskej i v pozemnej knihe radoľskej lokalizované, v jednej obci na majiteľov lopušnianskych, v druhej obci na majiteľov radoľských. Niečo takého som ešte nevidel.

Spytujem sa tedy Lopušňanov, či nemajú v obci u rychtára medzepisu? Lebo v rokoch 1850. a nasledujúcich, keď sa robily katastre pre daň krajinskú, v každej obci sa opísal chotár, a tento takzvaný medzepis nechali potom v jednom exemplári v obci a druhý vzali ku katastrálnej direkcii. Keď tedy z pozemnej knihy nemôžeme byť múdri, či Lopušňania a či Radoľci majú pravdu, azda nás na cestu napraví tento medzepis. Ale, veru, Lopušňania mi len toľko

vedeli povedať, že bol taký medzepis v obci, ale že sa ten veru zatratil niekde a že ho niet. Ja som mal onedlho v inej veci ísť do Trenčína, tedy som im sľúbil, že tam pri katastre budem hľadať tento medzepis, a jestli ho najdem, že ho dám odpísať a potom ich zavolám; lebo takto nemám nijakého základu, na ktorý by som mohol žalobu postaviť.

A skutočne vynašiel mi náš Ján Uhlyárik pri trenčianskom katastre medzepis obce Lopušnej, ktorý mi bol tak dobrý aj dať odpísať. Ja som potom Lopušňancov dal zavolať, prečítal som im medzepis a spýtal sa ich, či to tam dobre opisuje chotár a či tých zaujatých 30 jutár bude v lopušnianskom chotáre podľa tohoto zemepisu? Keď mi povedali, že to tam celkom dobre stojí pre nich, vyznačil som si skizze pozemnoknižné v Žiline tak z chotára lopušnianskeho, ako i z chotára radoľského, a tú čiastku, ktorá sa v oboch skizzách nachodila, som udal za vlastníctvo lopušnianske dľa priloženého medzepisu, na ktorom bolo tak predstavenstvo obce Lopušnej, ako i obce Radoľa podpísané, a ktorý medzepis v 60-tych rokoch bol pri trigonometrickom meraní potvrdený skrze trigonometrickú komisiu.

Tak obec Lopušná, ako i obec Radoľa, za znalca vymenovala si inženiera Jána Kenedicha, ktorý bol operujúcim inženierom v obci Radoli, aby podľa medzepisu on ustanovil pri okuláte čiaru, kadiaľ má ísť chotár medzi Lopušnou a Radoľou. Išli sme tedy na okulátu, a Ján Kenedich podľa medzepisu hľadal ciele, ktoré, ako v takýchto medzepisoch býva, na kroky sú udané, od ktorého cieľa koľko krokov je ku druhému cieľu. Na konci, keď bezpochyby videl, že by proti grófovi Csákymu bol musel svedčiť, ako znalec, a proti svojmu odrezaniu 30 jutár z chotára lopušnianskeho, povedal, že on podľa krokov nemôže znaleckú mienku povedať, tedy že sa on vôbec znalectva zrieka. Nastala tedy potreba menovať druhých znalcov. Menoval som ja jedného, obec Radoľa druhého a súd tretieho. Išla znovu okuláta a znalci vypovedali, že veru tých 30 jutár patrí do chotára lopušianskeho podľa medzepisu.

Tak som vyhral process pred súdnou stolicou trenčianskou a, následkom appellácie Radoľcov i pri kr. table. Ale kúria následkom appellácie radoľskej vyslovila, že Lopušňania sa so žalobou odstraňujú; lebo že v Rodoli je súdobne uhodnoverený nový stav kommassacionálny, a poneváč je podľa tohoto tých 30 jutár v radoľskom chotáre, súd musel týmto prisúdiť tých 30 jutár, lebo medzepis, na ktorý je žaloba založená, je starší dokument a tak skrze novší, to jest autentikovanú kommassacionálnu mappu radoľskú, nového stavu, z platnosti vyzdvihnutý.

Ako by hrom do mňa bol udrel, keď som tento súd čítal. Zanemožný som ho držal. Odpísal som Lopušňanom výsledok a ich vyzval, že, jestli chcú, disciplinárnu žalobu zavediem proti tomu senátu kúrie, ktorý tento výrok vyniesol, ale že k tomu potrebujem osobitné plnomocenstvo. Aj mi Lopušňania takéto plnomocenstvo doniesli. Ja som sa ich vtedy spýtal: čo si oni cenia týchto 30 jutár hornej paše? Na to mi odpovedali: že by veru na 6000

papierkov ani nehľadeli, keby im to niekto chcel odkúpiť. Ja som až zhíkol na túto cenu. A hovorím im, veď keď sa nám podarí, že kuriálny senát posúďa pre nesprávné vynesenie súdu, vtedy len to vyhráme, že nám tí kuriálni sudcovia budú povinní vynahradiť škodu, ktorú sme utrpeli prehratím processu. A vtedy tí páni dajú oceniť týchto 30 jutár. Ja vám však hovorím, že šacovníci vám také jedno jutro hornej pašienky nebudú ceniť na viac, ako 40 zl. r. č., a tak za 30 jutár 1200 zl. r. č. Ale o 6000 zl. už ani reči byť nemôže. A s tým sme sa rozišli, kde oni od svojich 6000 papierkov upustiť nechceli.

Rozmýšľal som, ako týmto ľuďom ku zretedlnej pravde pomôcť.

Disciplinárka proti kúrii je už samo sebou veľmi neľahká vec, a keď by som ju i vyhral, ľudia budú nespokojní, lebo to bude maximum výhry 1200 zl., kde si oni cenia 6000 zl. Konečne mi prišla dobrá myšlienka, že hádam bude i vlk sýty, i baran celý. Nebudem potrebovať sa s kúriou naťahovať, a moji Lopušňania prijdú azda ku 30 jutrám.

Odhodlal som sa obnoviť process na základe nového dôkazu.

V radoľskom kommassacionálnom processe som sa bol dočítal už predtým, že vyslaný sudca chcel vypočúvať chotárne obce, či niet nejakej chotárnej škriepky. Ale keď to predniesol, Radoľci, ako i panský fiškál, povedali: že so žiadnou súsednou obcou niet ohľadom chotára nijakej otázky; následkom čoho sudca ani súsedné obce nevypočúval o tejto otázke. Dal som si tedy odpísať tento protokoll z kommassacionálneho processu radoľského a ho uhodnoverniť. Na základe tohoto protokolla som v obnovenej žalobe povedal, že kúria má pravdu, tak ako veci boly vyvinuté v základnej pravote; lebo že pozdejší dokument zrušuje platnosť predošlého dokumentu, o tej samej veci vystaveného. Avšak kúria predpokladala, že sa radoľská kommassácia konala tak, ako to zákon predpisuje, že totižto všetky súsedné obce boly vypočúvané v pokračovaní ohľadom radoľskej kommassácie o tom: či niet medzi nimi a Radoľou otázky o hranice chotáru. Lebo jestli Lopušňania skutočne boli vypočúvaní v radoľskej kommassácii o tom, či nemajú o chotár nejakú otázku? a vtedy, pri obídení chotára, povedali, že otázky niet nijakej: to by autentikácia nového kommassacionálneho stavu a novej mappy v Radoli bola dokumentom proti medzepisu lopušnianskemu, ako staršiemu, lebo Lopušňania pozdejšie uznali, že je to nie pravda, čo ich medzepis svedčí. Ale tu je protokoll z radoľskej kommassácie, že Lopušňania ohľadom svojho chotára neboli vypočúvaní v kommassácii radoľskej, ako to zákon nakladá. Do kommassácie radoľskej však Lopušňania nemali práva sa miešať, lebo to je cudzí chotár. Tedy musejú mať právo svoj chotár brániť a odvolať sa na svoj medzepis, tak ako by to boli mali právo, keby sa ich za času radoľskej kommassácie boli spýtali o hraniciach svojho chotára, ako sa spýtať mali. Ináč by pri kommassácii ktoréhokoľvek chotára mala právo kommassujúca obec zo súsedného chotára zaujať 50—60 jutár a dať si to na novej kommassacionálnej mappe odautentikovať, keď ku tejto autentikácii nového stavu súsedná obec nemá práva sa zamiešať.

Obnovený process som dosial už pri dvoch súdoch vyhral Teraz má kúria súdiť.

Zastupujem i bývalých urbarialistov dolno-kubínskych proti obci Dolnému Kubínu. Dolný Kubín, urbariálna obec, do r. 1848 zaokrývala všetky svoje potreby dôchodkami bývalých urbarialistov. Nuž, to sa samo sebou rozumelo do r. 1848, kde zemské panstvo nepatrilo do obce, lebo bolo práve vrchnosťou obce urbárskej, práve tak, ako vrchnosťou urbarialistov. V Dolnom Kubíne do r. 1848 krem panstva do obce nepatriaceho, a krem farára a učiteľa, azda jedného skliepku, nebolo človeka, ktorý by nebol býval urbársky poddaný; lebo veď stoliční páni bývali po dedinách, na svojich kúriách, a len odtiaľ chodili tu i tu do mesta stoličného. Urbarialistom dolno-kubínskym tedy do r. 1848 temer úplne jedno bolo, či by si boli obecné výdavky adrepartírovali na občanov dolno-kubínskych, medzi ktorých páni nepatrili, alebo či tie obecné potreby zaokrývali dôchodkami urbarialistom spoločnými; bolo to či z jedného vačku, či z druhého platiť. Ináč sa to však vyvinulo po r. 1848. Prestal rozdiel medzi panstvom a urbarialisty. I páni patrili už potom do obce. Úrady zostaly stálymi, tak, že páni museli bývať v Dolnom Kubíne. Obchod sa vzmohol, kupci rozliční prišli a bohatli z drevokupectva a iných podujatí v D. Kubíne. Tu už nebolo jedno, či len urbarialisti majú svoj spoločný, urbársky dôchodok dávať ku potrebám obce dolno-kubínskej a či majú i ostatní obyvatelia prispievať ku potrebám obce. Veď rychtár je už teraz nie len pre bývalých urbarialistov rychtárom, osvetlovanie mesta sa nerobí len pre bývalých urbarialistov atď. atď, tieto potreby a podobné slúžia k dobrému všetkých občanov d.-kubínskych, je tedy slušné, aby všetci občania ku výdavkom na ne potrebným, pomerne ku svojmu majetku, prispievali, a nie len bývalí urbarialisti.

To tuším uzná každý pravdomilovný človek.

Ozvali sa tedy bývalí urbarialisti dolno-kubínski v obecnom zastupitelskom sbore, aby sa tieto potreby obecné rozvrhly na celé obyvatelstvo, dla pomeru majetku. Ale páni advokáti, kupci, páni atď., ktorí dosial neplatili na obec ničoho, ale poriadky v obci užívali zdarma, za majetok bývalých urbarialistov, sa proti tomu ozvali v obecnom zastupitelstve. V obecnom zastupitelstve však bola väčšina bývalých urbarialistov, tak tedy i uzavreli, že sa obecné potreby majú na všetkých občanov rozvrhnúť a sohnať. Proti tomu neurbarialisti zadali rekurs na stolicu. Stoličný výbor vyslovil, že to veru len tak má zostať, ako bolo, nech len spoločné urbárske dôchodky nesú ťarchu, a ostatní obyvatelia nech sú od obecných tiarch slobodní. Bývalí urbarialisti rekurrovali na ministerstvo vnútra. Ministerstvo vyslovilo: že poneváč dosial len spoločné dôchodky bývalých urbarialistov slúžily ku zaokrývaniu obecných výdavkov, to i na budúce tak má zostať, zakial bývalí urbarialisti nedokážu, že je to ich osobitným vlastníctvom. Jestli tedy chcú, majú pravotnou cestou svoje vlastníctvo dokázať.

Bývalí urbarialisti si vyvolili za svojho správcu ev. farára dolno-kubínskeho, nášho statného veterána Samuela Nováka. Teraz-

bola len otázka, koho si za advokáta vyvoliť. Janko Bencúr, advokát a bývalý urbarialista d.-kubínsky, si netrúfal, a ostatní advokáti boli na protivnej strane. Vyvolili si tedy mňa, z druhej stolice.

Majetok bývalých urbarialistov dolno-kubínskych je veľmi pekný, vnútorných gruntov mnoho, hostínce, mestský dom, mlyn, hory atď. Tieto nepohnuteľnosti sú všetky pozemnoknižne na bývalých urbarialistov dolno-kubínskych vtelené vlastníckym právom, čisto, bez všetkej ťarchy. Krem toho dostali krajinskej odmeny za právo šenkovania 60,000 zl. r. č., ktoré obligácie si dala veľká obec dolno-kubínska na svoje meno vystaviť, ačpráve je v kommassacionálnom pokonaní bývalých urbarialistov s panstvom zretedlne povedané, že, jestli by krajina toto právo vymenila, výmenu dostanú urbarialisti, ktorí za toto právo dali hotových 4000 zl. r. č., o čom poistenie majú v rukách od panstva.

Tu by každý právne smýšľajúci človek myslel: a či je možno o takejto zrejmej veci sa pravotiť?

A tú pravotu bývalí d.-kubínski urbarialisti prehrali!

Ružomberská súdna stolica povedala, že poneváč od jakživa dôchodky týchto urbárskych majetkov boly vynakladané za zaokrývanie potrieb obce, tedy že obec právo na ne má a urbarialisti sú povinní dôchodok svojho majetku obci, D. Kubínu ponechať na obecné potreby.

Kr. tabla a kúria odstránily urbarialistov d.-kubínskych, nie síce z dôvodov, ktoré súdna stolica ružomberská predniesla, ale jedine z toho dôvodu, že ako žalujúci vystúpili jednotliví urbarialisti, títo však hoci ich je i ohromná väčšina, nemajú práva menom býv. urbarialistov d.-kubínskych žalovať, z ktorých asi 6—7 nebolo medzi žalujúcimi, lebo že ubarialisti tvoria korporáciu, mravnú osobu, a tak že len táto mravná osoba smie ako žalujúca vystúpiť, a nie jednotlivci, tvoriaci spolu tú mravnú osobu.

To som ja dávno bol tej mienky a som ju zastupoval pri viacej prípadoch. Ale naše súdy takú praxis uviedly, že hovorily: iste, až do kommassácie tvoria urbarialisti mravnú osobu; ale po kommassácii prestáva táto mravná osoba, a urbarialisti sa stávajú spoluvlastníkmi tak, ako keď 100—200 ľudí kúpi spolu nejaký majetok. Títo nie sú mravnou osobou, ale jednoduchými spoluvlastníkmi. Takto na mylnu cestu ma priviedly tie samé súdy, ktoré už pri D. Kubíne protivnú mienku vyslovily, že totižto urbarialisti i po kommassácii zostávajú jednou, mravnou osobou a nie spoluvlastníkmi. Ačpráve by bolo možné bývalo povedať: urbarialisti sú síce mravnou osobou, a tak nemajú práva jednotliví urbarialisti žalovať, ale len predstaviteľ mravnej osoby, ktorá pri svolaní všetkých urbarialistov uzavre vedenie processu; avšak, povážiac, že len asi 6—7 urbarialistov jest, ktorí nie sú medzi žalujúcimi, — poneváč je dokázané, že velikánska väčšina bývalých urbarialistov dolno-kubínskych, i na počet osôb, i na urbársky majetok, je v žalujúcich obsažená a tak niet pochybnosti, že i vtedy, keď všetci bývalí urbarialisti budú povolaní, vedenie processu uzavrú, a i v záujme stránok je, aby sa rozhodnutie rozopry konečne vybavilo: žalobe

sa miesto dáva a obec dolno-kubínska je povinná bývalým urbarialistom dolno-kubínskym, ako mravnej osobe, zastúpenej beztak rozhodujúcou jej väčšinou, zapravotený majetok oddať ku slobodnému nakladaniu s ním. Nuž ale páni dolno-kubínski behali do Pešti, že pre Pána Boha, čo si obec dolno-kubínska počne bez týchto dôchodkov, že je to hrozné, ako oni k tomu prídu na obecné potreby platiť atď. A pri kúrii to pánom urobili k vôli. Chytili formálnu otázku a odtisli vec aspoň na čas, keď už proti zretedlnej pozemnej knihe bolo ťažko niečo urobiť.

Teraz povstala otázka: či bývalí urbarialisti chcú nový process o tú istú vec započať alebo nie? Dlho trvaly vyjednávania s veľkou obcou. Už urbarialisti dávali obci svoj hostínec vlastníckym právom; budova to na najkrajšom placi mesta na poschodie, len aby im ostatné veci vydala bez processu ku slobodnému užívaniu: ale veľká obec ani na takýto dar nechcela pristať. Odhodlali sa tedy bývalí urbarialisti nový process začať.

Správca bývalých urbarialistov, syn nebohého Samuela Nováka a tiež ev. farár d.-kubínsky, Pavel Novák, povolal všetkých dolno-kubínskych urbarialistov zčiastky obežníkom z dom na dom, zčiastky verejným vyzvaním v „Národných Novinách", v úradnom „Budapesti Közlönyi" i v časopise v Dolnom Kubíne vychodiacom, aby sa každý bývalý urbarialista dolno-kubínsky ustanovil na označený deň a hodinu do tej a tej miestnosti v D. Kubíne, na porady: či bývalí urbarialisti chcú zaviesť process proti veľkej obci D. Kubínu o vydatie urbariálneho spoločného majetku, a jestli áno, koho poveria s vedením processu? lebo že sa o všetkých tých, ktorí by neprišli, bude predpokladať, že sa pripojujú ku tej mienke, ktorú vysloví väčšina prítomných. Táto porada všetkých urbarialistov sa zadržala, v nej sa zápisnica napísala, ku ktorej uhodnoverneniu sa prítomní niektorí členovia urbarialistov vymenovali, a takto sa jednohlasne stvrdilo: že nový process povedú a s jeho zastupovaním poverujú svojho správcu Pavla Nováka, ktorý dľa svojej voľby ustanoví advokáta. Viesť process som bol ja určený.

Veľká obec, ako som popredku vedel, bude všetky možné a nemožné námietky robiť proti osobe Pavla Nováka, že nemá práva žaloby. Aj vskutku, prednášala, že Pavel Novák nemal práva svolávať urbarialistov, lebo že je on nie správcom urbarialistov; že urbarialisti nemajú nijakých stanov úradne potvrdených. Že väčšina urbarialistov ani nebola prítomná atď. A že čo by veľká obec D. Kubín robila, keby týchto pravotených dôchodkov nemala, že odkiaľ by zaplatila 40.000 zl. r. č., ktoré sa zaviazala zaplatiť železnici na D. Kubín vedenej? Že by prichodilo dolno-kubínskym neurbarialistom len vyvandrovať do Ameriky a podobné.

Ja som dokázal zretedlnú väčšinu bývalých urbarialistov, žiadajúcich viesť process, lebo zas len asi 6—7-mi boli proti tomu, ktorí i dali osvedčenie obci, že oni sú proti žalobe; žiadal som svedkov vypočúvať, že Pavel Novák je všeobecne uznatý za správcu bývalých urbarialistov a predložil som i zápisnicu b. urbarialistov, v ktorej bol pred rokmi Pavel Novák za správcu vyvolený; dokazoval

som, že urbarialisti sú mravnou osobou i bez všetkých stanov, že spôsob ich sriadenia nepotrebuje úradného potvrdenia, a čo sa výhražky vyvandrovania týka, to že veru nebude nikto za tým banovať, keď takí kommunisti vyvandrujú. Lebo čo je to hovoriť: ja potrebujem tvoj majetok, tedy mi ho musís dať. Veď reku Oravské panstvo má viac majetku, ako dolno-kubínski urbarialisti, nech tedy žiadajú od Oravského panstva, aby zaplatilo tých 40,000 zl., ktoré je D. Kubín povinný železnici platiť. To práve takým právom bude veľká obec D. Kubín môcť od Oravského panstva žiadať, ako to žiada od dolno-kubínskych urbarialistov. Priložil som i nariadenie ministra vnútra, že oddeliť treba majetok urbarialistov od majetku obce, lebo že tamten nepatrí ku obecnému majetku.

Ružomberská kr. súdna stolica vyslovila: že Pavel Novák nedokázal, že by dolno-kubínski urbarialisti boli uzavreli viesť process a jeho s vedením processu poverili; preto že sa žaloba odvrhuje. Ani mi len svedkov nevypočúvali. A kr. tabla prešporská na moju appelláciu potvrdila ružomberský súd. Kúria však následkom mojej ďalšej appellácie vyslovila, že Pavel Novák dokázal svoje oprávnenie ku zdvihnutiu processu menom bývalých urbarialistov, tedy že sa obidva nižšie súdy v tomto smysle zmeňujú, a súdna stolica ružomberská sa upravuje súd meritoriálny os amej veci vyniesť.

Ružomberská kr. súdna stolica vyniesla zas súd: že sa žalujúci so žalobou odstraňujú a v pravotných útratách posudzujú; lebo že urbariálna obec sa stala medzi časom politickou obcou, a tak čo urbariálna obec mala svojho, to sa stalo vlastníctvom politickej obce. Tedy bývalí urbarialisti nemajú práva zažalované predmety od veľkej obce D. Kubína žiadať do svojho úžitku oddať; lebo, podľa obecného zákona, je to majetkom veľkej obce.

Tedy pozemná kniha neplatí nič; to, čo si kúpiš za svoje peniaze, ti druhý odobrať má právo!

Appelloval som znovu na kr. tablu do Prešporka a čakám odtiaľ výrok. — —

(Pokračovanie.)

Hadži-Murat.

Od *Ľ. N. Tolstého.*

(Dokončenie.)

XXI.

Život obyvateľov predných pevností na čečenskej línii išiel po starom. Bol od tých čias dva razy poplach, na ktorý vybehly dve roty a milicionéri, ale po obidva razy horcov nemohli zastaviť: ušli, a raz, vo Vozdviženskej, pojali osem kozáckych koní od napájadla a zabili kozáka. Nábehov od posledného, ako bol spustošený aul, nebolo. Len sa očakávala veľká expedícia do Veľkej

Čečne, ako následok vymenovania nového veliteľa ľavého krýdla, kňaza Bariatinského.

Kňaz Bariatinský, priateľ následníka, bývalý kommandant Kabardinského pluku, teraz, ako veliteľ celého ľavého krýdla, hneď po svojom príchode do Groznej sobral oddiel tým cieľom, aby sa pokračovalo vo vykonávaní hosudarovho ustanovenia, o ktorom Černyšov písal Voroncovi. Vo Vozdviženskej sobraný oddiel odišiel na pozíciu smerom ku Kurinskému. Vojská stály tam a stínali les. Mladý Voroncov býval vo veľkolepom súkennom šiatre, a jeho žena, Mária Vasilievna, prichádzala do leženia a často zostávala na noc. Pomer Bariatinského k Márii Vasilievne nikomu nebol tajnosťou, a preto neprídvorní officieri i vojaci hrubo jej nadávali za to, že, vďaka jej prítomnosti v ležení, ich rozsýpali na nočné sekréty. Obyčajne horci privážali delá a púšťali gule do leženia. Tieto gule zväčša netriafaly, a preto v obyčajnom čase proti týmto výstrelom nerobilo sa nijakých poriadkov; ale zato, aby horci nemohli priťahovať diel a strašiť Máriu Vasilievnu, rozposielaly sa sekréty. A chodiť každú noc do sekrétov za to, že by sa paní nenaľakala, bolo urážlivé i protivné, a Máriu Vasilievnu nepeknými slovami uctili vojaci i officieri, neprijatí do vyššej spoločnosti.

Aby mohol vidieť tam sijdených svojich spolužiakov z pážeskeho korpusu a súdruhov, ktorí v Kurinskom pluku slúžili ako adjutanti a ordinárci pri veliteľstve, prišiel k tomuto oddielu na dovolenie i Butler zo svojho opevnenia. Z počiatku bolo mu veľmi veselo. Složil sa v šiatri Poltorackého a našiel tam mnohých svojich známych, ktorí ho radostne vítali. Išiel i k Voroncovi, ktorého znal málo, lebo za čas slúžil s ním v jednom pluku. Voroncov ho prijal veľmi milo a predstavil ho kňazovi Bariatinskému, i pozval ho na obed, ktorý dával na rozlúčku bývalému veliteľovi krýdla, generálovi Kozlovskému.

Obed bol veľkolepý. Boly privezené a postavené celé dva rady šiatrov. Pozdĺž všetkých bol zakrytý stôl, zastavený riadom a sklenicami. Všetko napomínalo petrohradský gardistský život. O druhej hodine sadli za stôl. V prostred stola sedeli: s jednej strany Kozlovský, s druhej Bariatinský. Napravo Kozlovskému sedel muž, naľavo žena, Voroncovci. Celou dĺžkou s obidvoch strán sedeli officieri Kabardinského a Kurinského pluku. Butler sedel pri Poltorackom, oba sa veselo shovárali a pili so súsedmi officiermi. Keď prišla pečeňa, sluhovia začali nalievať do pokálov šampaňského. Poltoracký s úprimným strachom a ľútosťou povedal Butlerovi:

— Spraví si hanbu náš „ako“.

— A čože?

— Veď musí rečniť. A čože on môže?

— Hej, bratku, to je nie to, ako pod guľami násypy brať. A tu ešte dáma pri ňom a títo prídvorní páni. Ozaj, trápno je hľadieť na neho, hovorili officieri medzi sebou.

No tu nastúpila slávnostná chvíľa. Bariatinský vstal a, dvíhajúc pokál, obrátil sa ku Kozlovskému s krátkou rečou. Keď Bariatinský dokončil, vstal Kozlovský a začal dosť pevným hlasom:

— Z najvyššej vôle jeho veličenstva, ako, odchádzam od vás, lúčim sa s vami, páni officieri, — povedal. No považujte ma vždy, ako, medzi vami... Vám, páni, známo je, ako, pravda — jeden v poli je nie vojak. Preto všetko, čím som na svojej službe, ako, odmenený, všetko, ako, čím som obsypaný, veľkou štedrotou hosudára imperátora, ako, celým svojím stavom, ako, i dobrým menom, všetkým, všetkým rozhodne, ako... — tu sa mu hlas zatriasol, — ja, ako, som zaviazaný jedine a jedine vám, priatelia moji! — A vráskavá tvár zvráskavela ešte väčšmi. Zafikal, slzy vystúpily mu z očú. — Z celého srdca prinášam vám, ako, svoju úprimnú priateľskú uznanlivosť...

Kozlovský nemohol hovoriť ďalej a, vstanúc, začal objímať officierov. Kňahyňa zakryla si tvár šatočkou. Kňaz Semen Michajlovič, skríviac ústa, žmurkal očima. Mnohí z officierov tiež zaplakali. Butler, ktorý veľmi málo poznal Kozlovského, tiež nemohol zdržať slzy. Všetko toto sa mu neobyčajne páčilo. Potom sa začaly toasty na Bariatinského, Voroncova, officierov, vojakov, a hostia vyšli od obeda omámení i vypitým vínom i vojenským oduševnením, ku ktorému boli i tak zvlášte náchylní.

Čas bol krásny, slnečný, tichý, s obodrujúcim sviežim povetrím. So všetkých strán pukaly ohne, ozývaly sa piesne. Tak sa zdalo, že všetci svätili niečo. Butler v najšťastlivejšom nežne naladenom stave ducha odišiel k Poltorackému. K Poltorackému sa sišli officieri, rozložili kartový stôl a adjutant založil banku na sto rubľov. Dva razy Butler vyšiel zo šiatra, držiac v ruke, vo vrecku nohavíc, svoju tobolku, no napokon nevydržal a, hoci sebe i bratom dal slovo nehrať viac, začal pontirovať.

I neminula hodina, keď Butler, celý červený, spotený, kriedou zašpinený, sedel, opretý obidvoma lakťami na stôl, a značil pod kartami, zmiatymi na rohoch, číslice svojich stávok. Prehral tak mnoho, že sa už bál sčítať, čo bolo za ním zapísané. Nesčítajúc vedel, že keď oddá celý plat, ktorý mohol si vopred vybrať, i cenu svojho koňa, predsa nemôže zaplatiť všetko, čo bolo za ním zapísané neznámym adjutantom. Ešte by hral, no adjutant s prísnou tvárou složil svojimi bielymi, čistými rukami karty a začal sratovať kriedovú kolonnu zápisov Butlerových. Butler zmätene prosil za odpustenie, že nemôže zaplatiť hneď všetko to, čo prehral, povedal, že pošle z domu, a keď to povedal, spozoroval, že ho všetci ľutovali, a že všetci, ešte i Poltoracký, vyhýbali jeho pohľadu. To bol posledný jeho večer. Potreboval nehrať, ale ísť k Voroncovi, kam ho zvali, a bolo by všetko dobre, — myslel si. Ale teraz nielen že nebolo dobre, ale bolo úžasne.

Rozlúčiac sa so súdruhmi a známymi, odišiel domov a, dôjdúc, hneď si ľahol a spal osemnásť hodín na dúšok, ako spávajú obyčajne po priehre. Mária Dmitrievna z toho, že poprosil si od nej poľrubľa, aby mohol dať prepitné sprevádzajúcemu ho kozákovi, i z jeho smutnej tvári a krátkych odpovedí pochopila, že prehral, i napadla Ivana Matviejeviča, prečo ho pustil.

Na druhý deň prebudil sa Butler o dvanástej a spomenúc si

svoje položenie, bol by sa chcel zasa ponoriť do zabudnutia, z ktorého len čo vyšiel, ale sa nedalo. Bolo treba porobiť kroky, vyplatiť 470 rubľov, ktoré zostal dlžen neznámemu človeku. Napísal bratovi list, kajúc sa zo svojho hriechu, a prosiac ho naliehave poslať mu posledný raz 500 rubľov na účet mlyna, ktorý bol ešte ich spoločným majetkom. Potom napísal ešte svojej skúpej príbuznej, prosiac ju o 500 rubľov na úroky, aké sama chce. Potom išiel k Ivanovi Matviejevičovi, vediac, že sa u neho, alebo skôr u Márie Dmitrievny najdú peniaze, prosil ho požičať mu 500 rubľov.

— Ja by som dal, — povedal Ivan Matviejevič, hneď by som dal, ale Máška nedá. Ony, tie ženy, sú priskúpe, čert ich vie. Ale treba, treba sa vymotať, čert ho ber. Či by ten čert, markytán, nemal?

Ale u markytána neoddalo sa ani probovať požičiavať. Tak že spása Butlerovi mohla prísť len od brata alebo skúpej príbuznej.

XXII.

Nedosiahnuv svojho cieľa v Čečni, Hadži-Murat vrátil sa do Tiflisu a každý deň chodil k Voroncovi a, keď bol prijatý, prosil ho posbierať zajatých horcov a vymeniť za nich jeho rodinu. Hovoril, že bez toho je poviazaný a nemôže, ako by chcel, slúžiť Rusom a zničiť Šamila. Voroncov neurčite sľuboval urobiť, čo môže, ale odkladal, hovoriac, že sa vec rozhodne, keď do Tiflisu príde generál Argutinský a on sa poshovára s ním. Tu Hadži-Murat začal prosiť Voroncova, aby mu bolo umožnené na čas ísť bývať do Nuchy, neveľkého mestečka Zakavkazia, kde, ako si myslel, bude mu vhodnejšie dorozumievať sa so Šamilom a jemu poddanými ľuďmi o svojej rodine. Okrem toho, v Nuche, mohamedánskom meste, bola mečet, kde by mohol pohodlnejšie odbavovať modlitby, predpísané mohamedánskym zákonom. Voroncov písal o tom do Petrohradu, ale medzitým jednak povolil Hadži-Muratovi prejsť do Nuchy.

Pre Voroncova, petrohradské vrchnosti, celkom tak, ako i pre väčšinu ruských ľudí, ktorí poznali historiu Hadži-Murata, táto historia zdala sa byť šťastlivým obratom v kavkazskej vojne, alebo prosto zaujímavou príhodou; ale pre Hadži-Murata to bol, zvlášte v posiednom čase, strašný obrat v jeho živote. Ušiel z hôr, zčiastky chrániac seba, zčiastky z nenávisti oproti Šamilovi, a, akokoľvek ťažký bol tento útek, dosiahol svojho cieľa a zprvu radoval sa úspechu, a on skutočne rozmýšľal o pláne nápadu na Šamila. Ale sa ukázalo, že osvobodiť jeho rodinu bude ťažšie, ako sám myslel. Šamil sa zmocnil jeho rodiny a, držiac ju v zajatí, sľuboval ženy rozdať po auloch a syna oslepiť alebo zabiť. Teraz Hadži-Murat prechodil do Nuchy s úmyslom pokúsiť sa skrze svojich prívržencov v Dagestane lsťou alebo silou vyrvať rodinu Šamilovi. Posledný vyzvedač, ktorý bol u neho v Nuche, mu zvestoval, že jemu oddaní Avarci majú v úmysle vyrvať jeho rodinu a spolu s rodinami prejsť k Rusom; no ľudí, hotových na to, je primálo a že sa ne-

odhodlajú urobiť to v mieste uväznenia rodiny, vo Vedene, ale urobia to len v tom prípade, ak rodinu prevedú z Vedena na iné miesto, vtedy na ceste sľubujú to urobiť. Hadži-Murat kázal povedať svojim priateľom, že sľubuje tritisíc rubľov za vysvobodenie rodiny.

V Nuche bol pre Hadži-Murata prichystaný neveľký dom s piatimi izbami, neďaleko mečeti a chánskeho dvorca. V tom istom dome bývali k nemu pristavení officieri, tlmač a jeho nukerovia. Život Hadži-Murata tiekol v očakávaní a prijímaní vyzvedačov z hôr a pri dovolených mu prechádzkach koňmo po okolí.

Navrátiac sa 8-ho apríla s prechádzky, Hadži-Murat sa dozvedel, že v jeho neprítomnosti prišiel úradník z Tiflisu od Voroncova. Hoci bol žiadostivý zvedieť, čo mu priviezol úradník, Hadži-Murat, prvej, ako by bol vošiel do izby, kde ho očakávali správca policie a úradník, išiel do svojej izby odbaviť poludňajšiu modlitbu. Po skončení modlitby vyšiel do druhej izby, ktorá bola súčasne hosťovská i prijímacia. Z Tiflisu prišlý úradník, štátny radca Kyrillov, rozpovedal žiadosť Voroncovu, aby 12-ho prišiel do Tiflisu sísť sa s Argutinským.

— Jakši, — srdito povedal Hadži-Murat.

Úradník Kyrillov sa mu nepopáčil.

— A peniaze si priviezol?

— Priniesol, — povedal Kyrillov.

— Za dva týždne teraz, — povedal Hadži-Murat a ukázal desať palcov i štyri. — Dávaj.

— Hneď dáme, — povedal úradník, vyberajúc mešec zo svojej cestovnej kapsy. — Len načo sú mu peniaze? — povedal po rusky, mysliac, že Hadži-Murat nerozumie, no Hadži-Murat porozumel a zlostne pozrel na Kyrillova. Vyberajúc peniaze, Kyrillov žiadal si rozhovoriť sa s Hadži Muratom, aby po svojom návrate mal čo rozprávať svojmu kňazovi Voroncovi; spýtal sa ho skrze tlmača, či sa tu nudí. Hadži-Murat pozrel opovržlive sboku na malého, tučného človiečka v uniforme a bez zbrane, a neodpovedal. Tlmač zopakoval otázku.

— Povedz mu, že nechcem s ním hovoriť. Nech dáva peniaze.

A povediac toto, Hadži-Murat zasa prisadol k stolu, chystajúc sa rátať peniaze.

Keď Kyrillov vybral zlato a rozložil sedem hŕbočiek po desať dukátov (Hadži-Murat dostával po päť dukátov na deň), potisol ich k Hadži-Muratovi. Hadži-Murat sosypal zlato do rukáva čerkesky, vstal a celkom neočakávane plesol štátneho radu po plešine a pobral sa z izby. Štátny radca podskočil, a kázal tlmačovi, aby mu povedal, že nesmel to urobiť, lebo je on v rangu plukovníka. To potvrdil i správca. Ale Hadži-Murat kývol hlavou na znak toho, že vie, a vyšiel z izby.

— Čo budeš s ním robiť, — povedal správca. — Bodne ťa kinžalom, to je všetko. S týmito čerty sa nedohovoríš. Vidím, začína sa pajediť.

Kade sa zmrklo, prišli z hôr až po samé oči do bašlikov ob-

viazaní dvaja vyzvedači. Správca ich voviedol do izby k Hadži-Muratovi. Jeden z nich bol mäsitý čierny Tavlinec, druhý chudý starec. Zvesti, nimi prinesené, pre Hadži-Murata neboly radostné. Jeho priatelia, ktorí sa podobrali vysvobodiť mu rodinu, teraz zrovna odopreli, bojac sa Šamila, lebo sa vyhrážal najhroznejšou smrťou tým, ktorí budú pomáhať Hadži-Muratovi. Vypočuv vyzvedačov, Hadži-Murat oprel ruky lakťami na skrižované nohy a, ovesiac hlavu v papache, dlho mlčal. Hadži-Murat myslel, a myslel rozhodne. Vedel, že rozmýšľa teraz posledný raz, a že je rozhodnutie nevyhnutné. Hadži-Murat zodvihol hlavu a, vyberúc dva dukáty, dal vyzvedačom po jednom a povedal:

— Choďte.

— Aká bude odpoveď?

— Odpoveď bude, akú Boh dá. Choďte.

Vyzvedači vstali a odišli, ale Hadži-Murat zostal sedieť na koberci, oprúc sa lakťami na kolená. Dlho sedel tak a rozmýšľal.

„Čo robiť? Uveriť Šamilovi a vrátiť sa k nemu?“ rozmýšľal Hadži-Murat. On je lišiak, oklame. Ak by i neoklamal, pokoriť sa mu, červenému klamárovi, nemožno. Nemožno preto, lebo teraz, že som bol u Rusov, mi neuverí“, myslel Hadži-Murat.

I spomenul si tavlínsku rozprávku o sokolovi, ktorý bol lapený, žil u ľudí a potom sa vrátil do svojich hôr ku svojim. Vrátil sa, ale v putách, a na putách zostaly zvončeky. Sokoli ho neprijali. — Leť, povedali mu, — ta, kde ti privesili strieborné zvončeky. My nemáme zvončeka, ani pút. — Sokol nechcel opustiť rodný kraj a zostal. Ale druhí sokoli ho neprijali a rozďobali ho.

„Tak i mňa rozďubú“, myslel si Hadži-Murat.

„Tu zostať? Ruskému cárovi podmaniť Kavkaz, zaslúžiť si slávu, hodnosti, bohatstvo?“

„To je možno“, myslel si, spomínajúc si schôdzky s Voroncovom a lichotivé slová kňaza.

„Ale treba sa hneď rozhodnúť, lebo zmárni mi rodinu.“

Hadži-Murat nespal a rozmýšľal celú noc.

XXIII.

V noci jeho rozhodnutie bolo hotové. Rozhodol sa ujsť do hôr a s oddanými Avarci vtrhnúť do Vedena a alebo umrieť alebo si osvobodiť rodinu. Či sa s vysvobodenou rodinou vráti nazad k Rusom, alebo ujde do Chunzachu a bude sa boriť so Šamilom, — Hadži-Murat sa ešte nerozhodol, vedel len to, že teraz hneď bolo treba ujsť od Rusov do hôr. Ako sa rozhodol, hneď začal i konať. Vzal zpod vankúša svoj čierny vatovaný bešmet a šiel do bytu svojich nukerov. Bývali cez pitvor. Ako vošiel do pitvora otvorenými dvermi, obliala ho rosistá sviežosť mesačnej noci a udrely mu do ušú hvizd a tlkot niekoľkých slávikov odrazu zo sadu, opierajúceho sa k domu.

Prejdúc pitvorom, Hadži-Murat otvoril dvere do izby nukerov. V izbe nebolo svetla, len mladý mesiac prvej štvrti svietil oblokom.

Stôl a dve stoličky stály stranou, a všetci štyria nukeri ležali na zemi na kobercoch a burkách. Chanefi spal na dvore pri koňoch. Gamzalo, začujúc vrznutie dvier, zodvihol sa, obzrel sa na Hadži-Murata a, poznajúc ho, zasa si ľahol. Ale Eldar, ležavší vedľa neho, vyskočil a začal si obliękať bešmet, očakávajúc rozkazy. Kurban a Chan-Magoma spali. Hadži-Murat položil bešmet na stôl, a bešmet buchol o dosky stola čímsi tvrdým. To bolo v ňom zašité zlato.

— Zaši i tieto, — povedal Hadži-Murat, podávajúc Eldarovi teraz obdržané dukáty. Eldar vzal dukáty a hneď, vystúpiac na svetlé miesto, vytiahol zpod kinžala nožíček a začal párať futro bešmeta. Gamzalo sa zodvihol a sadol si, skrížujúc nohy.

— A ty, Gamzalo, rozkáž šuhajom prezrieť flinty, pištole, prichystať náboje. Zajtra pôjdeme ďaleko, — povedal Hadži-Murat.

— Guľky máme, prach máme, bude hotové, — povedal Gamzalo a zaryčal čosi nesrozumiteľného. Gamzalo chápal, prečo Hadži-Murat rozkázal nabiť flinty. On od samého počiatku, a čím diaľ, tým väčšmi, želal si len jedno: pobiť, porezať, koľko možno, ruských psov a utiecť do hôr. A teraz videl, že to isté želá si Hadži-Murat, a bol spokojný.

Keď Hadži-Murat odišiel, Gamzalo zobudil druhov, a všetci štyria celú noc prezerali flinty, pištole, náboje, kremene, premieňali zlé, podsýpali na panvice svieżeho prachu, zapchávali chozyry s odmeranými nábojmi prachu guľkami, okrútenými do mastných handričiek, ostrili šable a kinžaly a natierali klingy sadlom.

Na úsvite Hadži-Murat zasa vyšiel do pitvora vziať si vody na umývanie. V pitvore ešte hlasnejšie a čistejšie, ako z večera, ozýval sa zvučný, jasavý predúsvitný spev slávikov. Z izby nukerov bolo počuť rovnomerný sipot a hvižďanie železa na kameni brúseného kinžala. Hadži-Murat začrpnul vody zo čbara a bol už pri svojich dverách, keď z izby müridov, okrem zvuku brúsenia, počul i tenký hlas Chanefiho, spievajúceho Hadži-Muratovi známu pieseň. Hadži-Murat zastal a počúval.

Pieseň hovorila o tom, ako džigit Gamzat so svojimi junákmi zahnal s ruskej strany tabun bielych koní, ako ich potom za Terekom dohonil ruský kňaz, ako ich obkolesil svojím, ako les, veľkým vojskom. Potom spievalo sa o tom, ako Gamzat poklal kone a so svojimi junákmi zasadol za krvavým valom pobitých koní a bil sa s Rusmi do tých čias, kým boly guľky vo flintách, a kinžaly na opaskoch, a krv v žilách. Ale prvej, ako by bol umrel, Gamzat zazrel vtákov na nebi, i privolal im: „Vy, ťažní vtáci, leťte do našich domov a povedzte našim sestrám, matkám a bielym devám, že umreli sme všetci za chazavat. Povedzte im, že naše telá nebudú ležať v mohylách, ale lakomí vlci rozvláčia a obhryzú naše kosti a čierne vrany vydobú nám oči“.

Týmito slovami končila sa pieseň, a k týmto posledným slovám, spievaným žalostným nápevom, pripojil sa bodrý hlas veselého Chan-Magomu, ktorý pri samom konci piesne hlasno zvolal: „Ľa ill'ach iľ Alla“ a prenikave zaskučal. Potom všetko zatíchlo, a zas bolo počuť len slávičí cmukot a hvizd zo sadu a rovnomerný sipot

a kedy-tedy hvižďanie rýchlo sa po kameni šmýkajúceho železa spoza dvier.

Hadži-Murat sa tak zamyslel, že nezbadal, ako nahol krčah a voda sa z neho liala. Sám na seba pokrútil hlavou a vošiel do svojej izby. Vykonajúc ranný namaz, Hadži-Murat prezrel svoju zbraň a sadol si na posteľ. Viac nemal čo robiť. Aby mohol vyjsť, bolo treba oznámiť správcovi. A na dvore bolo ešte tma, a správca spal.

Chanefiho pieseň napomenula mu inú pieseň, složenú jeho matkou. Táto pieseň rozprávala o tom, čo skutočne bolo, — bolo vtedy, keď Hadži-Murat len toľko čo sa bol narodil, a o tom, čo mu jeho matka rozprávala.

Pieseň bola taká.

„Damaskovaný tvoj kinžal prebodol moje biele telo, no ja som priložila moje slniečko, môjho synčeka, k mojej rane, zmyla som ho svojou horúcou krvou, a rana zacelela bez zelín a korienkov, a chlapec vyrástol ako džigit."

Slová tejto piesne boly obrátené k otcovi Hadži-Murata, a smysel piesne bol, že keď sa Hadži Murat narodil, chánka tiež porodila svojho druhého syna, Umma-Chána, a žiadala si za dojku matku Hadži-Murata, ktorá pridájala jej staršieho syna, Abununcal-Chana. Ale Patimat nechcela opustiť tohto syna a povedala, že nepôjde. Otec Hadži-Murata sa nahneval a prikazoval jej, aby šla. Keď zas odoprela, udrel ju kinžalom a bol by ju zabil, nech ju nevytrhnú.

Tak si ho ani neoddala a vychovala, a o tejto veci složila pieseň.

Hadži-Murat spomenul si svoju mať, keď, ukladajúc ho spať k sebe pod kožuch, na krove sakle, spievala mu túto pieseň, a on prosil ju ukázať mu to miesto, kde zostala stopa po rane. Ako živú, videl pred sebou svoju mať, nie takú vráskavú, šedivú, s vypadanými zubami, akú opustil ju teraz, ale mladú, krásnu, takú silnú, že ho, keď mal už päť rokov a bol ťažký, nosievala v koši na chrbte cez hory k starému otcovi.

I spomnel si na starého otca, zvráskavelého, so šedivou bradou, ako razil striebro svojimi žilnatými rukami a nútil vnuka odriekať modlitby. Spomnel si na studničku pod vrchom, kam on, držiac sa šarovar materiných, chodieval s ňou po vodu. Spomnel si na chudého psa, oblizovavšieho jeho tvár, ale zvlášte na vôňu dymu a kyslého mlieka, keď išiel s materou pod kôleň, kde dojila kravy a prevárala mlieko. Spomnel si, ako mu prvý raz hlavu oholili, a ako vo vyleštenej medenej tácni, visevšej na stene, s podivom videl svoju okrúhlu sinejúcu hlavu.

A rozpomenúc sa na svoje detstvo, spomnel si i na svojho milovaného syna Jusufa. ktorému on sám po prvý raz oholil hlavu. Teraz už Jusuf bol mladý krásavec-džigit. Spomnel si syna takého, akého videl posledný raz. To bolo toho dňa, keď odchádzal z Celmesu. Syn priviedol mu koňa a prosil o dovolenie môcť ho vyprevadiť. Bol oblečený a vyzbrojený a držal za uzdu svojho koňa. Červená,

mladá, pekná tvár Jusufova a celá vysoká, štihlá jeho postava (bol vyšší od otca) dýchala odvahou, mladosťou a radosťou života. Široké, pri jeho mladosti, plecia, veľmi široká, mladistvá hruď a tenký, dlhý driek, dlhé, silné ruky a sila, hybkosť, obratnosť vo všetkých pohyboch vždy radovaly otca a vždy sa tešil synovi.

— Radšej zostaň. Si teraz sám v dome. Ochraňuj i matku i starú matku, — povedal Hadži-Murat.

A Hadži-Murat zapamätal si výraz hrdinstva a hrdosti, s akým Jusuf zrumenel od spokojnosti, keď hovoril, že pokým on žije, nikto neublíži jeho matke a starej matke. Jusuf jednako sadol na koňa a vyprevadil otca k potoku. Od potoka sa vrátil, a od tých čias Hadži-Murat už nevidel ani ženy, ani matky, ani syna.

A tohto, hľa, syna, chcel oslepiť Šamil! O tom, čo urobia s jeho ženou, nechcel ani myslieť.

Tieto myšlienky tak vzrušily Hadži-Murata, že nemohol viac obsedieť. Vyskočil a, krívajúc, bystro pristúpil ku dverám a, otvoriac ich, zavolal na Eldara. Slnce ešte nevychodilo, ale už bolo celkom vidno. Sláviky nezamĺkaly.

— Choď, povedz správcovi, že si žiadam ísť na prechádzku, a sedlajte kone, — povedal.

XXIV.

Jedinou útechou Butlera po celý tento čas bola bojovná poezia, ktorej sa oddával nielen v službe, ale i v súkromnom živote. Odetý v čerkeskom kostyme, džigitoval na vrchovom koni a chodil po dva razy do zálohy s Bogdanovičom, hoci po oba tieto razy nikoho nedostriehli a nikoho nezabili. Táto blízkosť a priateľstvo s povestným hrdinom Bogdanovičom zdala sa Butlerovi byť čímsi príjemným a vážnym. Svoj dlh splatil, požičajúc si peniaze u Žida na ohromné úroky, t. j. len odročil a oddialil nerozhodnuté položenie. Snažil sa nemyslieť o svojom položení a, okrem bojovnej poezie, hľadal ešte zabudnutie vo víne. Pil vždy väčšmi a väčšmi a so dňa na deň vždy väčšmi a väčšmi mravne slabol. Teraz už nebol krásnym Jozefom poťahom k Márii Dmitrievne, ale, naopak, začal jej hrubo dvoriť, no, ku svojmu podiveniu, našiel rozhodný, pevný odpor, jeho zahanbujúci.

Koncom apríla do opevnenia prišiel oddiel, ktorý Bariatinský určil k novému pohybu cez celú za nepriechodnú považovanú Čečňu. Tu boly dve roty Kabardinského pluku, a tieto roty, podľa ustáleného na Kavkaze obyčaju, boly prijaté ako hostia rotami, ktoré stály v Kurinskom. Vojaci boli rozobratí po kasárňach a bývali pohostení nielen večerou, kašou, hovädzinou, ale i vodkou, a officieri sa ubytovali u officierov. A ako i bolo zavedené, zdejší officieri hostili prišlých.

Pohostenie sa dovŕšilo pitím so spevom, a Ivan Matvejevič, veľmi opilý, už nie červený, ale bledo-sivý, sedel na stoličke ako na koni a, vytrhnúc šabľu, rúbal do predstavujúcich sa mu nepriateľov a raz nadával, raz sa rehotal, objímal, tancoval pri svojej

najmilšej piesni: „Šamil začal sa už búriť v minulé roky, traj-rajratataj, v minulé roky.“ Butler bol tiež tu. Snažil sa vidieť i v tomto bojovnú poeziu, ale v hĺbke duše ľutoval Ivana Matviejeviča, no zastaviť ho nebolo nijakej možnosti. A Butler, cítiac v hlave opojenie, potichu vyšiel a odišiel domov.

Plný mesiac svietil na biele domky a na kamenie cesty. Bolo tak jasno, že každý kamienok, slámku, smietku bolo vídať na ceste. Prichodiac k domu, Butler stretol Máriu Dmitrievnu, v ručníčku, pokrývajúcom jej hlavu a hrdlo. Po odpore, aký Mária Dmitrievna dala na javo Butlerovi, on, trošku sa ostýchajúc, vyhýbal jej. Ale teraz, pri mesačnom svetle a od vypitého vína, Butler sa zaradoval tomuto stretnutiu a chcel jej zalichotiť.

— Kam idete? — spýtal sa.

— Ale, svojho starého pozrieť, — priateľsky odpovedala. Ona celkom úprimne a rozhodne odvrhla dvorenie Butlera, ale bolo jej nepríjemné, že sa jej celý posledný čas stránil.

— Čože ho máte pozerať, príde.

— Ale či príde?

— Ak nepríde — prinesú ho.

— To-to, veď je to nepekne. Tak nejsť? — povedala Mária Dmitrievna.

— Nie, nechoďte. Ale poďme radšej domov.

Mária Dmitrievna sa obratila a išla spolu s Butlerom. Mesiac svietil tak jasno, že okolo tône, pohybujúcej sa pozdĺž cesty, hýbala sa žiara okolo hlavy. Butler hľadel na tú žiaru, a chcel jej povedať, že sa mu ona ešte vždy tak páči, ale nevedel, ako začať. Ona čakala, čo povie. Tak mĺčky priblížili sa už celkom ku domu, keď zpoza rohu vyšli jazdci. Išiel officier so sprievodom.

— Kohože to Pán Boh nesie? — povedala Mária Dmitrievna a ustúpila.

Mesiac svietil prichádzajúcemu do chrbta, tak že ho Mária Dmitrievna poznala len vtedy, keď on priblížil sa k nim. To bol officier Kamenev, slúživší prvej spolu s Ivanom Matviejevičom, a preto ho Mária Dmitrievna poznala.

— Peter Nikolajevič, vy ste? — obrátila sa k nemu Mária Dmitrievna.

— Ja sám, — povedal Kamenev. — A, Butler, pozdrav Pán Boh! Nespíte ešte, prechádzate sa s Máriou Dmitrievnou? Hľaďteže, dá vám Ivan Matviejevič. Kdeže je?

— Počúvajte, — povedala Mária Dmitrievna, ukazujúc v tú stranu, odkiaľ sa niesly zvuky tulumbasa*) a spevu. — Zabávajú sa.

— A čože to, vaši sa zabávajú?

— Nie, prišli z Chasav-Jurtu, tak sa hostia.

— A, to je dobrá vec. I ja zabehnem. Veď idem k nemu len na chvíľočku.

— Čože? Máte robotu? — spýtal sa Butler.

— Mám malú robotičku.

*) Bubon.

— Dobrú, či zlú?

— Komu ako. Nám dobrú, a niekomu zlú. — A Kamenev sa zasmial.

Za ten čas sa i peši idúci i Kamenev priblížili k domu Ivana Matviejeviča.

— Čechirev, — zavolal Kamenev na kozáka, — podže sem.

Donský kozák vystúpil zpomedzi ostatných a priblížil sa. Kozák bol v obyčajnej donskej uniforme, čižmách, kepeni a s prekladanými kapsami za sedlom.

— No, vyberaj čerta, — povedal Kamenev, schádzajúc s koňa.

Kozák tiež skočil s koňa a vybral z kapsy vrecko s čímsi. Kamenev vzal vrecko kozákovi z rúk a vstrčil do neho ruku.

— Tak ukázať vám novinu? — Nenaľakajte sa, — obrátil sa ku Márii Dmitrievne.

— Čohože sa báť? — povedala Mária Dmitrievna.

— Tu je, — povedal Kamenev, vyťahujúc ľudskú hlavu a stavajúc ju do mesačného svetla. — Poznáte?

To bola hlava oholená, s vypuklým črepom ponad oči, čiernou strihanou briadkou a podstrihnutými fúzami, s jedným otvoreným, druhým do poly otvoreným okom, zakrvaveným, roztťatým a nedoťatým oholeným črepom, so zaschnutou čiernou krvou v nose. Krk bol okrútený zakrvavenou šatkou. Hoci bolo na hlave toľko rán, v složení osinelých úst bol detský, dobrý výraz.

Mária Dmitrievna pozrela a, slova nepovediac, obrátila sa a bystrým krokom vošla do domu.

Butler nemohol očú odvrátiť od strašnej hlavy. To bola hlava toho samého Hadži-Murata, s ktorým on tak nedávno trávieval večery v takých priateľských rozhovoroch.

— Akože to? Kto ho zabil? kde? — spýtal sa.

— Chcel utiecť, chytili ho, — povedal Kamenev a oddal hlavu kozákovi, a sám vošiel do domu spolu s Butlerom.

— I umrel ako hrdina, — povedal Kamenev.

— Ale akože sa to všetko stalo?

— Len počkajte, príde Ivan Matviejevič, všetko dopodrobna rozpoviem. Veď som preto poslaný. Rozvážam a ukazujem ju po všetkých opevneniach a auloch.

Poslali po Ivana Matviejeviča, a on, opilý, s dvoma tiež hodne podpitými officiermi, vrátil sa domov a začal objímať Kameneva.

— A ja som vám, — povedal Kamenev, — priviezol hlavu Hadži-Murata.

— Lužeš? Zabili ho?

— Áno, chcel utiecť.

— Hovoril som, že oklame. Tak kdeže je tá hlava? Ukážže.

Zavolali kozáka, vniesol vrecko s hlavou. Hlavu vyňali a Ivan Matviejevič opilýma očima dlho hľadel na ňu.

— Ale predsa bol chlapík, — povedal. — Daj, bozkám ho.

— Áno, pravda je, to bola smelá hlava, — povedal jeden z officierov.

Keď sa hlave všetci poprizerali, oddali ju zas kozákovi. Kozák

ju vložil do vrecka, snažiac sa pustiť ju tak, aby ako možno najmenej klopla.

— A čo ty, Kamenev, vieš povedať niečo, keď ju ukazuješ? — spytuje sa jeden officier.

— Nie, daj, ja ho bozkám, mne sa šabľou privďačil, — kričal Ivan Matviejevič.

Butler vyšiel na schôdiky. Mária Dmitrievna sedela na druhom schode. Obzrela sa na Butlera a hneď sa nahnevane odvrátila.

— Čo vám je, Mária Dmitrievna? — spýtal sa Butler.

— Vy všetci ste zabíjaci, nemôžem vás vidieť, zabíjaci, ozaj, — povedala, vstávajúc.

— To samé môže sa všetkým prihodiť, — povedal Butler, nevediac, čo povedať. — Na to je vojna.

— Vojna? Aká vojna? Zabíjaci ste, v tom je všetko. Mŕtve telo treba zemi oddať, a oni ceria zuby. Zabíjaci ste, ozaj, — opakovala, sišla so schodíkov a odišla do domu zadným vchodom.

Butler sa vrátil do izby a požiadal Kameneva rozpovedať podrobnejšie, ako sa to stalo.

Kamenev rozprával.

Stalo sa takto.

XXV.

Hadži-Muratovi bolo dovolené prechádzať sa koňmo blízko mesta, ale rozhodne v sprievode kozákov. Všetkých kozákov v Nuche bolo pol stotiny, z ktorých desiati boli rozobraní po úradoch, a ostatným, ak ich rozposielať, ako bolo rozkázano, po desiatich, prichodilo ustanoviť sa každý druhý deň. Preto v prvý deň poslali desať kozákov, ale potom sa rozhodli posielať po piatich, prosiac Hadži-Murata, aby nebral so sebou všetkých svojich nukerov.

Nó 25-ho apríla Hadži-Murat vyšiel so všetkými piatimi. Keď Hadži-Murat vysadal na koňa, vojenský veliteľ zbadal, že sa všetci piati nukeri sberajú výjsť s Hadži-Muratom, i povedal mu, že nemá dovoleno brať so sebou všetkých, ale Hadži-Murat ako by nebol počul, popchnul koňa, a vojenský veliteľ nenástojil ďalej. S kozákmi bol poddôstojník, georgijevský kavalír, do hola ostrihaný, mladý, krv a mlieko, zdravý belovlasý šuhaj Nazarov. Bol najstarší v staroverskej chudobnej rodine, vychovaný bez otca, podpora starej matere, troch sestier a dvoch bratov.

— Hľadže, Nazarov, nepúšťaj ho ďaleko, — zavolal vojenský veliteľ.

— Slúcham, vaše blahorodie, — odpovedal Nazarov a, dvíhajúc sa v strmeňoch, pohol ľahkým tropom, pridržiavajúc za plecom flintu, svojho dobrého, veľkého ryšavého koňa. Štyria kozáci išli za ním: Ferapontov, dlhý, chudý, prvý zlodej a koristník, — ten samý, čo predal prach Gamzalovi; Ignatov, vyslúživší čas, nie mladý človek, zdravý sedliak, ktorý sa chvastal svojou silou; Miškin, slabej sily, máloletný, s ktorého sa všetci smiali, a Petrakov, mladý, belavý, jediný syn materi, vždy láskavý a veselý.

Za rána bola hmla, ale predpoludním sa vyjasnilo, slnce sa blyštalo i na listve práve sa rozpúšťajúcej, i na mladej, panenskej tráve, i na osení, i na vlnkách bystrej rieky, vidnej na ľavo od cesty. Hadži-Murat išiel krokom; kozáci a jeho nukeri, nezaostávajúc, ho nasledovali. Vyšli krokom po ceste za pevnosťou. Stretávali ženy s košmi na hlavách, vojakov na vozoch a vŕzgajúce arby*) na byvoloch. Odbehnúc za dve versty, Hadži-Murat pohnul svojho bieleho kabardinca; išiel voľným behom tak, že ho nukeri sledovali cvalom. Tak išli i kozáci.

— Ech, dobrý kôň je pod ním, — povedal Ferapontov. — Keby bolo v tom čase, keď nebol pokojný, srazil by som ho.

— Veru, braček, za tohto koníka tristo rubľov dávali v Tiflise.

— A ja ho na svojom predbehnem, — povedal Nazarov.

— Akože, predbehneš, — povedal Ferapontov.

Hadži-Murat vždy pridával kroka.

— Ej, kunak, tak nejde. Tichšie! — zavolal Nazarov, doháňajúc Hadži-Murata.

Hadži-Murat sa obzrel a, ničoho nepovediac, išiel ďalej celkom tak, nestíšiac kroka.

— Dajže pozor, majú niečo za lubom, čerti, — povedal Ignatov. — Či ich vidíš, ako gánia.

Tak prešli za verstu smerom k horám.

— Hovorím, že to nejde! — zavolal Nazarov.

Hadži-Murat neodpovedal, ani sa neobzrel, len ešte pridával kroka a z voľného prešiel do skoku.

— Lužeš, neujdeš! — zvolal Nazarov, zaťatý do živého.

Šibol bičíkom svojho veľkého ryšavého valacha a, privstanúc na strmeňoch a nahnúc sa napred, pustil ho razom celým skokom za Hadži-Muratom.

Nebo bolo také jasné, povetrie také svieže, životné sily tak radostne hraly v duši Nazarova, keď, slejúc sa v jednu bytnosť s dobrým, silným koňom, letel po rovnej ceste za Hadži-Muratom, že mu ani na um neprišla možnosť niečoho smutného alebo strašného. Tešil sa, že s každým skokom napiera na Hadži-Murata a sa mu približuje. Hadži-Murat poznal po dupote približujúceho sa k nemu veľkého koňa kozákovho, že ho čo chvíľa musí dohoniť a, chytiac pištoľ do pravej ruky, ľavou začal zľahka zdržiavať svojho rozohneného a čujúceho za sebou konský dupot kabardinca.

— Nemožno, hovorím! — zvolal Nazarov, skoro sa porovnajúc s Hadži-Muratom a vystierajúc ruku chytiť mu koňa za úzdu. No nestihol chytiť úzdy, keď sa ozval výstrel.

— Čože to ty robíš? — zvolal Nazarov a chytil sa za prse.

— Bite ich, deti, — prehoril a potácajúc sa, prevalil sa na oblúk sedla.

Ale horci skôr ako kozáci chytili sa zbrane a bili kozákov z pištolí a rúbali ich šabľami. Nazarov visel na šiji koňa, nosiaceho ho okolo druhov. Pod Ignatovom padol kôň, pridláviac mu nohu.

*) Vysoký, dvojkolesný voz.

Dvaja horci, neschádzajúc s koní, vytiahli šable a sekali ho po hlave a rukách. Petrakov hodil sa k druhovi, ale dva výstrely, jeden do chrbta, druhý do boku, ho srazily, a on, ako vrece, sa prekobrcol s koňa.

Miškin obrátil koňa a utekal k pevnosti. Chanefi s Chan-Magomom hodili sa za ním, ale už bol ďaleko, nemohli ho dohoniť.

Vidiac, že nemôžu dohoniť kozáka, Chanefi s Chan-Magomom vrátili sa ku svojim. Gamzalo, dobijúc kinžalom Ignatova, dorezal i Ňazarova, svaliac ho s koňa. Chan-Magoma posnímal s mŕtvych kapsičky s patronmi. Chanefi chcel vziať i koňa Ňazarova, ale Hadži-Murat zavolal mu, že netreba, a pustil sa napred po ceste. Müridi skokom za ním, odháňajúc od seba utekajúceho za nimi koňa Nazarova. Boli už za tri versty od Nuchy v rýžových poliach, keď sa ozval výstrel s veže, znamenajúci poplach.

Petrakov ležal horeznačky s prerezaným životom, jeho mladá tvár bola obrátená k nebu a, fikajúc ako ryba, umieral.

— Ľudia boží, čo ste vykonali! — zvolal veliteľ pevnosti, chytajúc sa za hlavu, keď zvedel o úteku Hadži-Murata. — O hlavu ma pripravili! Pustili ho, zbojníci! — kričal, vypočúvajúc Miškina.

Poplach bol všade daný, a nielen že všetci hotoví kozáci boli poslaní za utečenci, ale sobraná bola všetka, koľko len možno bolo sobrať, milicia z pokojných aulov. Sľúbeno bolo tisíc rubľov odmeny, kto privezie živého alebo mŕtveho Hadži-Murata. A o dve hodiny zatým, ako Hadži-Murat s druhmi ušiel od kozákov, vyše dvesto ľudí na koňoch utekalo za dozorcom hľadať a loviť utečencov.

Prejdúc niekoľko verst po hradskej ceste, Hadži-Murat zdržal svojho ťažko dýchajúceho bieleho koňa, sivého od potu, a zastal. Na pravo od cesty bolo vídať sakle a minaret aula Belardžik, na ľavo boly polia, a konča nich rieka. Hoci cesta do hôr viedla na pravo, Hadži-Murat sa obrátil opačnou stranou, na ľavo, rátajúc na to, že pohona za ním hodí sa práve na pravo. A on, bez cesty prebrodiac Alazán, vynde na hradskú cestu, kde ho nikto nebude očakávať, prejde po nej do lesa a potom už, znovu prejdúc cez rieku, dostane sa do hôr. Rozhodnúc sa takto, obrátil sa v ľavo. No dôjsť ku rieke ukázalo sa nemožným. Rýžové pole, ktorým bolo treba prejsť, ako sa to vždy z jari robieva, bolo práve vodou napustené a obrátilo sa na trasovisko, v ktorom kone viazly vyše členkov.

Hadži-Murat a jeho nukeri brali na pravo, na ľavo, mysliac, že najdú suchšie miesto, ale pole, na ktoré sa dostali, bolo celé rovnomerne zaliato a vodou presiaknuté. Kone so zvukom pukania zátka vyťahovaly utápäjúce nohy v lepkavom bahne a, prejdúc niekoľko krokov, ťažko dýchajúc, zastávaly.

Tak sa trápili tak dlho, až začalo mrkať, a oni vše ešte nedošli ku rieke. Na ľavo bol ostrovček rozpúšťajúceho sa krovia, a Hadži-Murat sa rozhodol vojsť medzi to krovie a tam, poprajúc

oddychu zmučeným koňom, pobudnúť do noci. Vojdúc do krovia, Hadži-Murat a jeho nukeri sišli s koní a, zaputnajúc ich, pustili ich pásť sa, a sami si zajedli so sebou vzatého chleba a syru. Mladý mesiac, ktorý z večera svietil, zašiel za vrchy, noc bola tmavá. V Nuche zvlášte bolo mnoho slávikov. Dva boly i v tomto kroví. Kým Hadži-Murat so svojimi ľuďmi šumel, vchádzajúc do krovia, sláviky zamĺkly. Ale keď ľudia zatíchli, ony zasa začaly spievať, ozývajúc sa jeden druhému. Hadži-Murat, počúvajúc zvuky noci, mimovoľne ich počul.

A ich hvizd pripomenul mu tú pieseň o Gamzatovi, ktorú počul minulej noci, keď vyšiel po vodu. On teraz v každú chvíľku mohol prísť do takého položenia, v akom bol Gamzat. Pomyslel si, že to tak i bude, a zrazu bolo mu ťažko na duši. Rozprestrel kepeň a odbavil namaz. A ledva bol hotový, bolo počuť blížiace sa ku kroviu zvuky. To boly zvuky veľkého množstva konských nôh, čliapkajúcich po trasovisku. Bystrooký Chan-Magoma, vybehnúc na kraj krovia, vyzrel vo tme čierne tiene jazdcov a peších. Chanefi zazrel taký samý zástup s druhej strany. To bol Karganov, okresný vojenský veliteľ, so svojimi milicionármi.

„Nuž budeme sa biť, ako Gamzat“, pomyslel si Hadži-Murat.

Hneď zatým, ako bol urobený poplach, Karganov so stotinou milicionárov a kozákov hodil sa v pohon Hadži-Murata, ale nikde nenašiel ani jeho, ani stopy po ňom. Karganov sa už beznádejne domov navracal, keď pred večerom stretol starca. Karganov spýtal sa starčeka, či nevidel jazdcov. Starec odpovedal, že videl. Videl, ako šesť jazdcov krúžilo po ryžovom poli a vošlo do krovia, kde on drevo sbieral. Karganov, vezmúc starca so sebou, sa vratil a, vidiac sputnané kone, presvedčil sa, že je Hadži-Murat tu; v noci obkolesil krovie a očakával rána, aby dostal Hadži-Murata, živého alebo mŕtveho.

Hadži-Murat, pochopiac, že je okrúžený, vyhľadal v prostriedku krovia dávnu priekopu, odhodlal sa v nej zasadnúť a odbíjať sa, kým bude nábojov a sily. Povedal to svojim druhom a kázal im robiť val na priekope. Nukeri sa hneď pribrali rúbať konáre, kinžalmi kopať zem a násyp robiť. Hadži-Murat robil spolu s nimi.

Keď začalo svitať, blízko ku kroviu pristúpil veliteľ stotiny milicionárov a zavolal:

— Ej, Hadži-Murat, poddaj sa! Nás je mnoho, a vás málo.

V odpoveď na to z priekopy ukázal sa dym, šťukla flinta, a guľka trafila koňa milicionárovho, ktorý sa trhol pod ním a padal. Zápät za tým zahučaly flinty milicie, ktorá stála na kraji krovia, a jej guľky, hvíždiac a bzučiac, stŕhaly listie i konárky a padaly do valu, ale netriafaly ľudí, sediacich za valom. Len sám odbočivší kôň Gamzalu bol trafený. Kôň bol ranený do hlavy. Nespadol, ale, roztrhnúc puto, práskajúc po kroví, hodil sa ku druhým koňom a pritúlil sa k nim, mladú trávu zalievajúc krvou. Hadži-Murat a jeho ľudia strieľali len vtedy, keď niektorý z milicie vystúpil napred, a zriedka minuli cieľa. Traja ľudia z milicie boli ranení a ostatní nielen že sa neodhodlali hodiť sa na Hadži-Murata a jeho ľudí,

ale sa vždy väčšmi oddiaľovali od nich a strieľali len zďaleka, na zdarboh.

To trvalo vyše hodiny. Slnce vyšlo na pol chlapa, a Hadži-Murat už myslel vysadnúť na kone a probovať prebiť sa ku rieke, keď ozval sa krik nanovo prišlej veľkej partie. To bol Hadži-Aga mechtulinský so svojimi ľuďmi. Bolo ich dvesto. Hadži-Aga bol kedysi kunak Hadži-Murata a býval s ním v horách, ale potom prešiel k Rusom. S nimi bol tiež Achmet-Chan, syn nepriateľa Hadži-Murata. Hadži-Aga tiež tak, ako Karganov, začal tým, že zavolal Hadži-Muratovi, aby sa poddal, no tiež tak, ako i prvý raz, Hadži-Murat odpovedal výstrelom.

— Šable do rúk, šuhajci! — zvolal Hadži-Aga, vytrhnúc svoju, i ozvalo sa stá ľudských hlasov, s vreskom hodivších sa do krovia.

Milicionári vbehli do krovia, no zpoza valu zahučalo jeden za druhým niekoľko výstrelov. Traja ľudia padli, útočiaci zastali na kraji krovia a tiež začali strieľať. Strieľali a po troške sa približovali k valu, prebehujúc od kra ku kru. Niektorí stihli prebehnúť, niektorí prišli pod guľky Hadži-Murata a jeho ľudí. Hadži-Murat nechybil, celkom tak i Gamzalo zriedka vypustil výstrel nadarmo a zakaždým radostne zvýsknul, keď videl, že jeho guľky triafajú. Kurban sedel na kraji priekopy a spieval: „Ľa illach iľ Alla“ a nenáhlil sa strieľať, ale triafal zriedka. Eldar chvel sa na celom tele od netrpelivosti hodiť sa na vrahov s kinžalom, a strieľal chytro a ako prišlo, neprestajne sa obzerajúc na Hadži-Murata a vystrkujúc sa zpoza valu. Vlasatý Chanefi s vysúkanými rukávmi i tu plnil povinnosť sluhu. Nabíjal flinty, ktoré mu podávali Hadži-Murat i Kurban, pozorne zatláčajúc železným ramárom do namastených handričiek okrútené guľky, a podsýpajúc z prachovky suchého prachu na panvy. Chan-Magoma nesedel, ako druhí, v priekope, ale prebehával z priekopy ku koňom, zaháňajúc ich na bezpečnejšie miesto, i neprestávajúc vrieskal a strieľal z ruky, bez podpory. Jeho prvého ranili. Guľka dostala sa mu do hrdla, sadol si nazad, pľujúc krv a nadávajúc. Potom bol ranený Hadži-Murat. Guľka prebila mu plece. Hadži-Murat vytrhol vaty z bešmeta, zapchal si ranu a strieľal ďalej.

— Hoďme sa na šable, — po tretí raz hovoril Eldar.

Vystrkol sa zpoza valu, hotový hodiť sa na nepriateľov, ale v tom guľka vpálila do neho, zakolísal sa a spadol horeznačky, na nohu Hadži-Muratovi. Hadži-Murat pozrel na neho. Baranie, krásne oči uprene a vážne pozeraly na Hadži-Murata. Ústa s vypuklou, ako u detí, vrchnou perou potrhávalo bez otvorenia. Hadži-Murat vysvobodil si zpod neho nohu a ďalej cielil. Chanefi sa nahnul nad zabitého Eldara a začal vyberať nevystrieľané náboje z jeho čerkesky. Kurban medzitým vždy spieval, pomaly nabíjajúc a cieliac.

Nepriatelia, prebehávajúc od kra ku kru s krikom a vreskom, blížili sa väčšmi a väčšmi. Ešte guľka vbehla Hadži-Muratovi do ľavého boku. Ľahol si do priekopy a zas, vytrhnúc z bešmeta kúsok vaty, zapchal si ranu. Rana v boku bola smrteľná, i cítil, že umiera. Rozpomienky a obrazy sa v jeho obrazotvornosti s neobyčajnou bystrotou zamieňaly jedno s druhým. Tu videl pred sebou siláka

Abnuncal-Chana, ako sa, pridržiavajúc rukou odseknuté, visiace líce, s kinžalom v ruke hodil na nepriateľa; tu videl slabého, chudokrvného starca Voroncova s jeho ľstivou bielou tvárou a počul jeho mäkký hlas; tu videl syna Jusufa, tu ženu Sofiat, tu bledú, s ryšavou bradou a prižmúrenýma očima tvár svojho nepriateľa Šamila.

A všetky tieto rozpomienky prebehly jeho obrazotvornosťou, nevyvolajúc nijakého citu, ani žiaľu, ani zloby, ani nejakého želania. Všetko toto zdalo sa takým chatrným v porovnaní s tým, čo sa začínalo a pre neho už i začalo. Sobral posledné sily, zodvihol sa zpoza valu a vystrelil z pištole do podbehnuvšieho človeka i trafil ho. Človek spadol. Potom sa celkom vytiahol z priekopy, a ťažko krívajúc, s kinžalom išiel rovno v ústrety nepriateľom. Ozvalo sa niekoľko výstrelov, zapotácal sa a spadol. Niekoľko milicionárov s víťazoslávnym vreskom hodilo sa k padnutému telu. Ale to, čo sa zdalo byť mŕtvym telom, zrazu sa pohlo. Zprvu sa zodvihla zakrvavená, oholená hlava, bez papachy, potom driek a, zachytiac sa o strom, zdvihol sa celý. Zdal sa byť taký strašný, že bežiaci zastali. No zrazu sa zachvel, odhodil sa od stromu a v celej dĺžke, ako podkosený lopúch, spadol na tvár a už sa nepohnul.

Nehýbal sa, ale ešte cítil. Keď prvý dobehnuvší k nemu Hadži-Aga udrel ho po hlave veľkým kinžalom, zdalo sa mu, že ho kladivom bijú po hlave, a nemohol pochopiť, kto to robí a prečo. To bolo posledné povedomie jeho spojenia so svojím telom. Viac už ničoho necítil, a nepriatelia šliapali a rezali to, čo už nemalo ničoho spoločného s ním. Hadži-Aga stupil nohou na chrbát tela a dvoma údermi odťal hlavu, a pozorne, aby si krvou nezmáčal čuviaky, odkotúľal ju nohou. Jasná krv vyvalila sa z arterií šije a čierna z hlavy a zaliala trávu.

I Karganov, i Hadži-Aga, i Achmet-Chan, i všetci milicionári, ako poľovník nad zabitým zverom, zastali nad telami Hadži-Murata a jeho ľudí (Chanefiho, Kurbana a Gamzalu poviazali) a, v prachovom dyme stojac medzi krovím, vo veselom rozhovore, slávili svoje víťazstvo.

Slávici, zamĺknuvší počas streľby, zas začali spievať, najprv jeden blízko a potom druhí na ďalekom konci.

Nuž túto smrť mi pripomenul rozmliaždený lopúch v zoranom poli.

Vysvetlenia niektorých východných a národných slov v povesti »Hadži-Murat«.

Amanat = záložník.
Bajram = hlavný mohamedánsky sviatok.
Bar = jest.
Bek = veliteľ, obyvateľ, vážený pre rod alebo bohatstvo.

Bešmet = tatársky polokaftan.
Burka = kepeň.
Chasavat = vojna proti neveriacim.
Chosyr = miešky na patróny, prišité na čerkeske s oboch strán prsú.
Čalma = ozdoba na hlavu u východných národov, pozostávajúca z dlhého kúska ľahkej látky, ktorý sa okrúca okolo hlavy.
Čurek = pagáčky z kukuričnej múky.
Čuviaky = mäkké papuče bez opätkov.
Džigit = jazdec, ktorý robí na koni všelijaké umelé kúsky.
Gurda = zvláštny druh veľmi cenených drievnych šablí.
Imam = vyšší riaditeľ duchovného a spoločenskéko života národa.
Jakši = dobre.
Jok = niet.
Kysti = kavkazská narodnosť, žijúca po úvaloch Makaldona a Arguna.
Koškyldy = vitaj.
Kunak = priateľ.
Kumgan = vysoký hlinený krčah.
La illach iľ Alla = niet Boha, okrem Boha.
Muedsin = mohamedánsky duchovný.
Mulla = mohamedánsky duchovný.
Mürid = nasledovník tarikata (viď tarikat).
Müršid = učiteľ, vodca v učení tarikata.
Naib = v Turecku námestník sultána, tiež predstavený okresu.
Namas = mohamedánska modlitba, vykonávaná päť ráz denne.
Nogovici = osobitná časť obuvi, pokrývajúca nohu od členku po kolená.
Nuker = telesný ochranca, sluha.
Papacha = vysoká barania čiapka.
Peškeš = dar.
Piľgiše = múčne guľky, knedle.
Plov = národné jedlo perské, turecké, a iných východných národov: baranina alebo sliepka s rýžou, pripravená na zvláštny spôsob.
Sakľa = chalupa na Kavkaze.
Sardar = hlavný veliteľ vojsk v Persii a Egypte.
Saubul = buď zdravý.
Seliam alejkum = buď pozdravený.
Šariat = písaný zákon mohamedánov, osnovaný na Koráne.
Šeich = svätý.
Tachta = na Kavkaze: široký diván, bez operadla, zakrytý kobercom, spúšťajúcim sa so steny.
Tavlinci = horské plemená, obývajúce severný Dagestan.
Tarikat = vyššie duchovné učenie Mohameda, zrieknuť sa svetského blaha, byť stále dušou pri Bohu, milovať svojich bratov.
Tulumbas = veľký turecký bubon.
Ulan jakši = junák dobrý.

Medzi holami.

(Na liptovských Roháčoch.)

Neviem, či aj iných milovníkov prírody zmocnieva sa taká horúčka, tuhá, neodolateľná túžba za voľnou prírodou, za diaľnymi výšinami, ako to býva so mnou každoročne po zimnej dobe, náhle začnú naše vrchy shadzovať so seba biele snehové pokrývadlo; keď rozzelenajú sa stromy a pokryjú kvietím a bujnou trávou lúky a nivy. Výnsť čím vyššie dohora a pozrieť odtiaľ na ten Boží svet, na mestá, dediny, polia, hory a vrchy, na tú pestrú smes, poskytujúcu toľko čarovnej, neopísateľnej, mnohými neocenenej prírodnej krásy: za tým túži srdce turistovo.

Menovite teraz, keď na periferiach monarchie je vojna, keď nepočúvame o inom, len o krvavých bitkách, o vraždení tisícov, o hrúzach všakových bojov, milovník prírody, ktorého obišla vojna a zbavila účasti v nej, tým väčšmi túži za vyrazením. Chce vybŕdnuť z toho clivého prostredia, presýteného vojenskou náladou, a povzniesť sa niekam do vyšších, ľudským vášňam neprístupných sfär. I hľadá jediné útočište vo velebnom chráme prírody, kde panuje pokoj, tichosť, nekalená svetskou zlobou a nenávisťou. Dobre je aspoň na krátky čas *narkotisovať sa*, zabudnúť na bôle prítomnosti a oddať sa výlučne pôžitku *narkósy*, akú poskytnúť môže jedine pobyt v prírode, ďaleko od víru sveta. Takéto omamovanie sa prostred krušných časov je tisíckrát viac hodno, nežli všetky sny opiumové a hašišové a má tú prednosť, že stojí nás fyzickú námahu, a po tej je sladšia odmena, nežli hlivenie v márnych pôžitkoch. Že „bez práce nebývajú koláče“, to príslovie i tu platí.

S takýmto túžobným rozochvením vyberal som sa i toho roku na 3-dňový pobyt do Liptovských holí, do tejto málo mne známej oblasti. Málokto ich vyhľadáva, a preto sú ony väčšine turistov „terra incognita“. Škoda, môj 3-dňový plán pre macošský čas scvrkol sa iba na jeden deň, no i to dostačilo, aby človek oživnul a osviežil si myseľ a ducha.

S viacročným, vyzkúseným partnerom, priateľom L. z M., vybrali sme sa len tak bez programmu koncom júna v nedeľňajšie ráno do známej Smrečskej doliny. „Orol a opravdový turista nechodieva v kŕdloch“, toto heslo tanulo mi i teraz na mysli. Preto neshánňali sme sa za väčšou spoločnosťou. Veď ono by to i ťažko šlo teraz, keď väčšia časť turistov je na vojne.

Vyberúc sa ráno o 4. hodine, pred siedmou sedeli sme už pri raňajkách v útulnej izbici žiarskeho mlyna Kubáňovského, kde vypili sme si dobrého, nefalšovaného mliečka a zajedli chutného mlynárskeho chlebíka.

Hore dolinou vyšli sme pomaly k vyšnému salašu žiarskemu, kde sme okolo 9. hodiny zavítali. Bača je ten istý, čo ma bol pred pár rokmi poniže na porubskom salaši v jasennej dobe — keď ovce sú už dole na strniskách a na holiach zostaly len junce, kone a kozy — kozím mliekom častoval, vyprávajúc o svojej účasti pri záchrannej

expedícii na Roháčoch, o čom bude pozdejšie reč, a o tom, ako chodil po salašoch nejaký neznámy pán-turista, skupujúc drevené črpáky a iné salašnícke náčinie.

Napijúc sa dobrej kyslej žinčice, ubierali sme sa ďalej chodníkom, zprvu v regii kosodrevia, potom už pomedzi kamenie nahor. Mňa tlačil a omínal na pleciach objemný, 3-dňovým proviantom obťažený „ruksak", čo bolo dosť nepríjemné, až plecia bolely. No, pomyslel som si, veď vojaci na bojišti musia o mnoho väčšiu ťarchu na sebe nosiť. Čože je toto proti tomu, čo oni na sebe vláčia?

Na poľanách, tam po úbočiach Baníkova (2178 m.) a Baranca či Veľkého vrchu (2184 m.), pásly sa všade roztratené stáda oviec, čriedy juncov a kde-tu bolo vídať i osamelé páry koní. Bolo nám z počiatku dosť horúce, lebo nebo bolo zväčša vyjasnené, slnko pripekalo. Ale čo chvíľa z obláčkov, zjavivších sa nad Barancom, začaly sa tvoriť mračná, a keď došli sme do kotliny, kamením vyplnenej, kde našli sme valacha so stádom oviec, počal nás kropiť dažďík. Smiali sme sa mu, mysliac, že len žartuje s nami, keď vraj „ranný dážď, ako ženský plač". Ale keď neprestával a šľuhal čím diaľ tým väčšmi, museli sme sa obzerať po nejakej skalnej skrýši. I našli sme ozrutné bralo, nad ktorým vyčnievalo druhé na spôsob strechy. No keď utiahli sme sa pod toto „prístrešie" a smejúc sa dažďu, privolali mu: „Môžeš teraz pršať, koľko chceš", tu akoby na priek prestal hneď pršať. Predstavte si niečo takého: vleziete do brlohu sťa sysel do diery, hoviete si v úkryte, a tu hla vyliezaj hneď zasa von z neho, a to dolu vlhkou stenou ozrutného brala, u päty ktorého bolo malé pole tvrdého, nerozmočeného snehu.

Pre botanikov musím spomenúť, že tu nachodili sme dosť často utešené, malé vankúše útlej, početne rastúcej alpskej kvetinky, *silenky* (Silene acaulis), ktorej drobnučké, ružové kvietočky zďaleka vábia k sebe.

Išli sme ďalej kotlinou, no dážď neprestával nás strašiť a byť nám v zápätí. Keď vyšli sme na sedlo medzi Plačlivým a Smerekom (2089 m.), zadunel v diaľke hrom a navôkol všade kopily sa hrozivé mrákavy. Priateľ L. strachoval sa trocha pred búrkou, no ja citoval som mu k obodreniu slová básnikove:

> „A nechže sa i nad nami hrozná búra vznesie,
> Skala puká, dub sa láme a zem nech sa trasie..."

i stúpali sme odhodlane strmým úbočím Plačlivého vše trávou, vše kamením ďalej. Jednako snažili sme sa vynájsť útulok pred búrkou v podobe nejakej príhodnej skalnej dutiny, takého „ohniska", kde by sme sa pred nepohodou utiahnuť mohli. Po nedlhom hľadaní uzreli sme poniže ozrutné bralo a hneď sme i zamierili k nemu. Len čo sme uspeli dôjsť ta a usalašiť sa na „biwak" pod vyčnievajúcou strechou brala, spustil sa hodný lejak. Ale my boli sme už na dobrom mieste, usadiac sa na neveľkom, asi meter širokom trávnatom priestore, poniže ktorého začínala sa už priepasť. Ešte väčšia hlbina zívala s druhej strany brala, kde čnely kolmé steny nad väčším snehovým poľom.

Tak teraz mohli sme si z bezpečného útulku obzrieť lepšie svoje okolie: pod nami bola rozsiahla kotlina s malými, nepatrnými plesami, utvorenými sosbieravšou sa snehovou vodou, so snehovými poliami a menšou vyvýšeninou, za ktorou tiahne sa už Jamnická dolina. Za naším chrbtom boly Roháče a s nimi hrebeňom spojené Plačlivô. Veru trefné pomenovanie, lebo v tomto „plačlivom údolí" tu navôkol máloktorý deň prejde bez dažďa. I teraz plakalo nebo nad nami, s našej kamennej strechy liala sa voda nadol, že len tak crčalo. Vše začala sa prevaľovať i hmla cez sedlo, kadiaľ sme prišli, no netrvalo dlho a zas sa ztratila.

Viacej strachu nahnalo nám hrmenie, menovite priateľovi L., ktorý len tak tŕpol zakaždým, keď zablyslo sa nám pred očami a v zápätí nasledovalo hučanie hromu, ozývajúce sa mnohonásobnou ozvenou na široko-ďaleko, kým nezaniklo tam kdesi v diaľke nad Nízkymi Tatrami. Pekný to bol koncert, no išly nám pri ňom zimomriavky hore chrbtom. „Keby, reku, tak do nášho brala durknul taký hrom, to by bola zlá robota", hovorím k priateľovi.

Ale on obrátil zreteľ i na prozaickú stránku našej vychádzky, lebo bolo už preč poludnie, a začal variť na rýchlovare obed v podobe chutnej Vydrovskej rascovej polievky, pripravenej z kostkovej konzervy. Ja tiež vybalil som, čo mi starostlivá žena dala do kapsy, a po obede chutily nám dobré čerešne, sem prinesené. Boložé to tu za lahôdka!

Dážď ešte vždy neprestával. Hrmenie síce zamĺklo niekedy na dlhšiu chvíľu a oddialilo sa ta niekam za Nízke Tatry, ale potom vracalo sa s novou vehemenciou, hukotom a trieskaním, že sa nám len tak križovaly blesky pred očami. My z dlhej chvíle zabávali sme sa chytaním početných mušiek, vyliezavších ustavične z bralných škár na spôsob kulumbáčskych múch z hlavy šakanovej. Ale v tom, ako tak sedíme a dumáme o peknom čase, začne nám stekať za krk a dolu chrbtom dážďová voda, premoknuvšia cez pukliny mrazmi potrhaného brala. Nie ani div, veď bralo bolo také poštiepané, že miesty dalo sa rozoberať na kúsky.

Dážď s malými prestávkami konečne predsa pomaly úplne zatíchol a nás začala zima preberať. Aby sme sa zohriali, chceli sme si uvariť čaju. Ale odkiaľ vziať vodu? Dolu k snehovým poliam sísť videlo sa nám priďaleko. Pomohli sme si ľahko: postavili sme aluminiovú nádobku pod bralný „odkvap", a netrvalo dlho, natieklo nám do nej vody nadostač. Bola síce horká, keď sme ju okúsili, lebo stekala dolu bralom, lišajom hojne porasteným, no čaj bol z nej dobrý a sme sa zohriali od neho.

Okolo 3. hodiny vybrali sme sa hore príkrym úbočím po vlhkej tráve a kamení na hrebeň, tiahnuci sa od Plačlivého k Roháčom. Chceli sme totiž vystúpiť na štíty Roháčov, vznášajúcich sa tam na pravo so svojimi sráznymi úbočiami a na pohľad nedostupným hrebeňom.

Keď dospeli sme hrebeňa, naskytovala sa nám možnosť zaujímavého lazenia hrebeňom (Kammwanderung), a my sme príležitosť aj využili. Pri pohľade na tento ostrý hrebeň máme ten istý dojem

čo v Tatrách: tá istá formácia brál a kamenia s trávnatými úplazmi. Veď dľa výroku geologov reťaz Liptovských holí tvorí organický celok s Vysokými Tatrami. Jednako táto časť centrálnych Karpat je veľmi slabo navštevovaná. Je tomu na príčine i odľahlosť od železničných staníc, i nedostatok koľko-toľko pohodlia poskytujúcich útulní, na ktoré by sa mohol opierať turista pri svojom programme, lebo tie tu úplne chybujú. Máš tu len salaše, opustené koliby, i to len poriedku, kde-tu horáreň a pastiersku osadu (Chocholówka) a pri nocľahovaní odkázaný si na takéto, nebárs pohodlné prístrešia. A veru jednako zaslúžia si vrcholce týchto holí, ako Roháč (2072 m.), Volovec (2065 m.) s pekným výhľadom, Banikov a či Banovka (2178 m.), Plačlivô (2116 m.), Osobitá (1687 m.), Baranec (2184 m.), Salatín (2050 m.), Hrubý vrch (2142), Klin (2170), Bystrá (najvyšší bod Liptovských hôľ, 2250), Kamenistá (2128), Veľká Kopa (2053) atď., aby im bola so strany turistou väčšia pozornosť a tým aj valnejšia návšteva venovaná.

Kedysi, okolo r. 1793, pochodil a preskúmal Liptovské hole z Francúzska pochodivší lekár *Belsazar Hacquet*, ktorý súčasne s anglickým prírodoskumateľom *Robertom Townsonom* zavítal do Tatier a svoje zkúsenosti po stránke geologickej, geografickej, národopisnej atď. opísal v diele: „Neueste physikalisch-politische Reisen durch die Dacischen und Sarmatischen oder Nördlichen Karpathen“, ktoré vyšlo asi r. 1795 v Norimbergu (Nürnberg) a obsahovalo i vyobrazenia ľudových krojov pod Tatrami. O sto rokov pozdejšie skúmal Liptovské hole *dr. Lucernas* a opísal v diele „Glacial-geologische Untersuchungen der Liptauer Alpen“ r. 1908.

Valná časť Liptovských hôľ, tak ako aj Vysoké Tatry, pozostáva zo žuly, no badať miestami útvary gnájsu a ruly bridličnatej. Počnúc od Osobitej, na západ vyskytuje sa už všade vápenec. Rozdiel voči Tatrám javí sa v tom, že doliny Lipt. holí nachodia sa hlbšie v úpätí vrchov, t. j. väčšmi sa do nich zarezávajú, nežli v Tatrách a niet v nich ani takých kotlín, ako tam, hoci v ľadovom veku boly vraj i tu gletčere. Kým v Tatrách pozoruhodné je rozčlenenie spodných častí dolín skrze terrassové schody alebo steny skalné, zatiaľ toho v Liptovských holiach nebadať. Dľa bádania Hacquetovho sú tu doliny u spodu také úzke, že poskytujú priechod iba potokom, kdežto chodníky musia byť nad vodou 5—20 m. vysoko po úbočiach, ako to vidno i v Smrečskej doline. V protive s Tatrami tvoria Liptovské hole menovite na západnej strane široké, okrúhle kupoly, na ktoré vedie ľahký prístup hrebeňmi alebo sedlami. Hole pokryté sú takmer všade zelenými, bujnými pastvinami a len miestami spadujú v podobe príkrych, kolmých stien a kamenistých, kde-tu snehom vyplnených, úžľabinami a ryňami rozbrázdených úbočí, ako so západnej strany Roháčov a Plačlivého. Plesá sú tiež zriedkavé; v doline Roháčov vidať štyri roztratené plesá, z nich jedno strednej veľkosti, ako sme ich pozorovali s hrebeňa pod Roháčom. Hrebeň tento upamätoval ma veľmi na Lomnický hrebeň nad malou Kolbovou dolinou. I tam, i tu taká úžasná, neprístupná strmina, také desné zábradlie nad ohromnou hlbinou priepasti.

Týmto hrebeňom pokračovali sme potom ďalej nahor smerom ku štítu, všade stojac nad priepasťou, pod nami zívajúcou. Miesty prichodilo nám sadať na „kamenného koňa“, sťa pod Ľadovým štítom v Tatrách, a tak sa prešplhať ďalej, visiac oboma nohami nad prázdnotou. Len jedno skĺznutie, a zrútiš sa do hĺbky na ostré končiare balvanov. S druhej strany tiahlo sa strmé síce, no nie nebezpečné úbočie, poskytovavšie nám všade dosť miesta pri obchodení neschodných, príliš exponovaných častí na hrebeni. Bolo to zaujímavé lazenie pomedzi rozorvané bralá a menšie túrne, a divné mi prichodí, ako môžu opisovať niektorí alpinisti dopodrobna podobné túry: či si azda hneď na mieste zapisujú rozmanité miesta a položenia, a či disponujú takou pamäťou, že utkvie im v nej každý krok, — neviem. Ja aspoň nemohol by som vyličiť tak verne všetky detaily takého vandrovania po hrebeni.

Asi po hodinovom lazení, počnúc od skalného úkrytu, dosiahli sme východný štít, takzvaný Veľký Roháč, a uvelebili sme sa na ňom odpočinúť si a rozhliadieť sa po okolí. Nebo nad nami bolo síce zamračené, no zato povetrie čisté, výhľad ničím nehatený, tak že dalo sa vidieť široko-ďaleko na vôkol. I hovorím priateľovi, ktorý nebol spokojný s dnešným dňom: „Nuž či môžete si žiadať lepšieho času? Je teraz bez dažďa, slnko nehreje, nepripeká, výhľadu na obzore nič neprekáža.“

Videli sme odtiaľto takmer všetky spomínané už významnejšie vrcholy Liptovských hôľ. Na sever vidno Volovec, naň vedie s Malého Roháča hrebeň podobný tomu, ktorým sme sem vyšli. S Volovca má byť ešte krajší výhľad, nežli s Roháčov. Za Volovcom pod chrbtom Úplazu, tvoriaceho hranicu medzi Haličou, Liptovom a Oravou a spolu i rozhranie vôd medzi Čiernym a Baltickým morom, je Chocholówka, osada pastierskych goralov. Na východ tiahne sa pod nami dolina Jamnická a či Malo-Belianska, v nej darmo pátrali sme za nejakou kolibou, hoci bolo tam badať ovce a čuť pokrikovanie valachov. V smere, odkiaľ sme prišli, vídať Baranec a Smerek s hrebeňom, vedúcim na Plačlivô, ktoré dvíhalo sa proti nám s južnej strany. Na sever v rozsiahlej doline pod Roháčmi, vlastne vo vyšnej časti Studenej doliny, lesknú sa spomenuté už plesá, z nich najväčšie (Dolni staw) zaujíma 4,5 ha. Pod Plačlivým tiahnu sa takmer kolmé, snehovými poliami vyplnené úžľabiny, ktorými nebolo by radno sosankovať sa.

Na východe za poslednými výbežky Liptovských holí vídať i poľské Tatry, v nich dominuje Giewont so svojím dobre rozoznateľným krížom. Obďaleč vyčnieva Gerlach, trochu i Kriváň, ináč ťažko bolo pre hmlistú diaľku niečo rozoznať. Taktiež i Nízke Tatry zahalené boly nejakou vrstvou, z dažďových mračien sa ustvorivšou. Nad haličskou rovinou vznášaly sa navôkol po celom horizonte úzke oblaky v podobe rovnej, pravidelnej čiary, sťa obrovský linonár, čo býva v Tatrách zakaždým po daždivom čase.

Celá tá časť Liptovských hôľ, počnúc od Salatínskeho vrchu hrebeňom cez Spálenú (2084 m.), Zelenô, Banovka, Plačlivô, Ro-

háče a Volovec, táto celá gruppa býva obyčajne zahrnutá pod názvom Roháčov.

Kým s východnej strany náš Roháč spúšťa sa strmými síce, no trávou porastenými a nie neschodnými úbočiami dolu do kotliny, zatiaľ so severo-západnej strany tvorí všade úžasné, kolmé skalné steny, medzi ktorými našli svoju predčasnú smrť práve pred štyrmi rokmi dvaja odvážliví turisti, hľadavší nový výlez s tamtej strany. Svoj pokus vystúpiť hore týmito neschodnými, nedostupnými stenami zaplatili obidvaja životom.

A teraz nech mi je dovolené oživiť v krátkosti túto smutnú udalosť, tú odohravšiu sa tragédiu dvoch odvážlivých priateľov-alpinistov.

Ľudvik Köziczyński, staviteľ z mesta Zabrze v Pruskom Sliezsku, a Karl Jene, inženier chemie z Donnersmarkhütte, boli dňa 25. júna 1911 na Osobitej a nasledujúceho dňa pokúsili sa výnsť na Roháče so severnej strany, čo sa im i podarilo hore príkrym skalným brdom asi cez tri štvrtiny steny pod štítom. Ďalej nemohli už nahor postupovať, a preto obrátili sa bokom na pravo, hoci z ľava nachodily sa ľahšie trávnaté výklenky. Týmito oni pohrdli, lebo lákalý ich čím ťažšie problémy výlezu. Jene šiel vopred, zanechajúc na jednom mieste kapsu s čakanom, že by mohol ľahšie sa dostať na vrch steny pod štítom. Neistý a krehký útvar skál — v protive s terrainom v Tatrách — neposkytuje tu ani pre nohu istej opory, ani príhodnej škáry pre upevnenie obrúčkových klinov. V takých okolnostiach stalo sa, že Jene pošmykol sa a strhol so sebou na povraze s ním sviazaného druha. Povraz sa pretrhol na ostrom brale, tak že Jene zostal visieť na hrane brala v záseku medzi stenami, a Koziczyński sletel 400 metrov hlboko, až na snehové pole pod úpätím Roháčov. Tam našla ho dokaličeného a mŕtveho o 3 dni záchranná expedícia, vyšlá zo Zakopaného pod vedením M. Zaruského. Do príchodu vyšetrujúcej komisie zakopali ho do snehu, aby bol konzervovaný, potom odniesli ho do Zuberca v Orave a tam i pochovali. Súčasne vyšla z Mikuláša druhá expedícia, vyslaná sekciou Uh. Karpatského spolku, a hľadala spolu so zakopanskou neunavne v nasledujúce dni Jeneho po snehových poliach a kamením vyplnených kuloároch, no bez výsledku. Konečne jeden z účastníkov výpravy, Ernst Krause, merník z Borsigwerku a dobrý priateľ Jeneho, došlí na miesto nešťastia 6. júla s dvoma spoločníkmi, zbadal ho ďalekohľadom visiaceho tam vo výške priekom na brale. Od spodku netrúfali si k nemu výnsť, preto vyšli od Volovca na hrebeň a odtiaľ pokúsili sa dosiahnuť ho tým spôsobom, že jedného zo záchrancov spustili na dlhom, asi 60-metrovom lane dolu k nemu. No nedocielili ničoho, lebo lano dokázalo sa nedostatočným a muselo byť nadviazané druhým, tak dlhým povrazom. Takto už potom dosiahol záchranca nešťastného Jeneho. Pravda, na tom nanajvýš exponovanom a opory vôbec neposkytujúcom mieste nemohol ho upevniť na povraz a expedovať nahor, lež musel ho srútiť do hĺbky na snehové pole, kde ho potom zodvihli a odpravili tiež do Zuberca. Tam pochovali ho vedľa druha v spoločnej smrti.

Boly potom v zahraničných časopisoch nepravdivé, tendenčné chýry, že vraj obidvaja stali sa obeťou vraždy a že boli olúpení. To, pravda, dokázalo sa nesmyslom, lebo na mieste katastrofy nalezené boly všetky ich predmety, i peniaze, a nechybelo nič. Podrobnosti tejto výpravy počul som od spomenutého už baču na porubskom salaši, zúčastnivšieho sa tiež na záchrannej expedícii.

Keď sme sa so štíta porozhliadali a o tejto katastrofe porozprávali, zaujímalo nás zvedieť, kto chodil tu pred nami v poslednom čase. Z konzervovej škatule, strčenej medzi kamene, vytiahli sme iba rozmočenú navštívenku, na nej vytlačené: Ján Halaša, Turčiansky Sv. Martin. Dátum a mená spoločníkov, napísané ceruzou, boly už dažďom smyté.

Po oddychu a olovrante chceli sme navštíviť i druhý štít, Malý Roháč, nachodiaci sa asi v tej istej výške a oddelený od Veľkého úzkou trhlinou. I spustili sme sa k nemu najprv do trávnatej úžľabiny a odtiaľ hore bralami zas na hrebeň. Obidva štíty z diaľky, menovite od spodu z doliny pod Roháčmi, sú ani dva rohy a odtiaľ ich názov.

Od tohoto druhého štítu vedie spomenutý už hrebeň smerom k Volovcu, i chceli sme sa presvedčiť, či sa po ňom dá preniknúť až k Volovcu tak ľahko, ako z Plačlivého sem. Na tomto hrebeni prichodilo nám na jednom mieste liezť po dvoch „kamenných paripách", z nich jedna ostrá sťa britva, a zas viseli sme nohami s obidvoch strán nad priepasťou. Potom nasledovalo najzaujímavejšie miesto azda na celom hrebeni: pravidelná, končitá pyramída, končiaca so dvoch strán priepasťou. S tretej strany ďalej k hrebeňu dalo sa síce sísť do menšej trhliny, no bolo treba zachytiť sa za končiar pyramídy, nohou nahmatať zárez asi na 2 metre poniže u spodu a odtiaľ potom zaskočiť na skalnú plochu do trhliny. Priateľ L., ako človek vysokej postavy, to dokázal, no ja, o mnoho nižší od neho, netrúfal som si dočiahnuť nohou toho zárezu, a dolu pyramídou bruchom šplhať sa nad priepasťou sa mi nebárs chcelo, tým menej, že nemal som lazeckých papúč. Zostal som teda pekne na tomto brehu a dočkal kollegu, kým sišiel ešte niečo poniže po hrebeni a vrátil sa so zvesťou, že hrebeň k Volovcu poskytuje ľahký sostup nadol. Potom vyšiel ešte na druhý štít, ktorý je ťažšie dosiahnuť nežli prvší. Tam našiel navštívenku s podpismi 5—6 turistov, nedávno tu meškavších.

Navrátac sa na východný štít, sobrali sme se dolu hrebeňom nazad, odkiaľ sme prišli a vyšli sme na Plačlivô hore trávnatým svahom. Odtiaľ mienili sme totiž pohliadnuť na severné steny Roháčov. Keď pozreli sme odtiaľto na Roháč, pôsobil na nás dojmom obrovského vtáka s prichýleným krýdlom. Ale severné steny pod ním budia úžas u pozorovateľa a je veru pošetilosť tadiaľ vychodiť na jeho temeno.

S Plačlivého narádzal som k vôli premene nevrátiť sa predpoludňajšou cestou cez sedlo a dolu kotlinou ku salašu, lež spustiť sa k nemu s hrebeňa, tiahnuceho sa s Plačlivého k Zelenému. Pokra-

čovali sme teda týmto hrebeňom, pohliadajúc s neho do hĺbky poď sráznymi, kolmými stenami.

„Dole, orle, s výšin dole“, znelo heslo, keď spustili sme sa už nadol najprv trávnatým údolím, potom nepríjemným kamením. Trvalo dosť dlho, kým sišli sme medzi kosodrevie. Bolo už 8 hodín a stmievalo sa. Keď došli sme k potoku, zblúdili sme v kosodreví a motali sme sa v ňom sem a ta neschodnými, porastenými, zanedbanými chodníkmi, až napokon narazili sme na pravý chodník. Doviedol nás asi po hodinovej chôdzi dolu dolinou povyše potoka ku salašu.

Bolo už temno, keď dorazili sme ta vyhriati a utrmácaní, a napijúc sa dychtive dobrej kyslej žinčice, dali sa na zpiatočný pochod, keďže počasie neslubovalo nám nič radostného pre budúce dni. V kolibe nás síce zdržovali na noclah, no my nechceli sme im tam zavadzať a pobrali sme sa nocou ďalej.

Medzitým vyjasnilo sa asi do polovice oblohy a keď sišli sme ku koncu doliny, ukázal sa i mesiac, vyskočiac zrazu zpoza oblakov. V tráve svietily svätojánske mušky, z hory ozýval sa štebot nejakého bdiaceho vtáčka. Jemu odpovedal iný na druhom konci hory a tak sa rozšvitorily, že zdalo sa, nechce sa im spať, tak ako i nám dvom nočným pútnikom. Nechcelo sa nám akosi preč. Noc bola príjemná, teplá, a my rozvalili sme sa na trávu u potôčka povyše mlyna žiarskeho. I zahľadeli sme sa tu na oblohu s vandrujúcimi po nej mračnami a menšími obláčkami, tu zas na tmavé, dovedna splývajúce hory a hole. Keď pozreli sme na predierajúci sa pomedzi obláčky mesiac s jeho mútnym obličajom, museli sme sa zasmiať. Na temeno sadol mu totiž obláček, tak že mesiac ukazoval sťa by bol mal široký, z módy vyšlý dámsky klobúk na hlave. Ani čo by sa ho bol dotkol náš výsmech, shodil ho čo chvíľa a mal hneď na hlave menší, moderný širák. Keď aj ten odplával s jeho temena a iných nebolo na blízku, vídať bolo, že mesiac má „dvor“, čo veštilo zas len dáždivý čas pre nasledujúci deň.

Hľa, aké hry a fígle dovolí si niekedy príroda vo vesmíre a menovite pri oblakoch. Pozdejšie bolo možno pozorovať zasa ohromné podlhovasté temné oblaky takej istej podoby, ako horeznačky ležiaci krokodíl s otvorenou tlamou, ktorou chystal sa pohltiť mesiac, smejúci sa medzi jeho zubami. Bola už polnočná doba, keď prechodili sme dvoma dedinami, ležiacimi tam na úpätí vrchov a osvetlenými mesačným jasom. Všetko spalo navôkol, a panujúce ticho prerušované bolo iba bystrotokým potokom a štekotom strážnych psov, naším zjavom znepokojených. Kde-tu postretli sme pozdného záletníka, ubierajúceho sa v ružovej nálade domov.

Veru vy, ktorí trávite svoje noci po zadymených kaviarňach a hostincoch, mali by ste sa vybrať do prírody a zkúsiť, aké pôvabnosti skytá taká čarovná letná noc.

Puritán.

Z uhorskej diplomacie 16. storočia.

Dejepisná rozprava. Podáva *Julius Botto.*

I.

Po predbežných vyjednávaniach uhorského kráľa Vladislava II. s kráľom poľským Žigmundom v Prešporku, sišli sa títo dvaja panovníci s nemeckým cisárom Maximiliánom I. dňa 17. júla 1515 vo Viedni a tam uzavreli na základe listiny 22. júla vystavenej nasledujúcu smluvu: Mária, vnučka Maximiliánova, zasnubuje sa Ludvikovi, synovi Vladislava; manželstvo povstane medzi nimi, náhle to ich vek dovolí. Annu, dcéru Vladislavovu, zasnubuje si arcikniežа habsburgský Ferdinand, alebo jeho brat Karol, vnukovia Maximiliánovi, a keby sa to do roka nestalo, zasnúbi si ju ich starý otec Maximilián. Jestli by jeden zo dvoch domov vymrel, Austriu, Česko a Uhorsko zdedí dom pozostalý; manžel Annin tedy, jestli by Ludvik umrel, zdedí i uhorskú korunu. Zasnúbenie dľa cirkevných obradov stalo sa vo Viedni v kostole sväto-štefanskom dňa 22. júla. O šesť dní pozdejšie bola táto rodinná smluva slávnostne i verejne vyhlásená a i skrze poľského kráľa Žigmunda podpísaná.

Ján Zápoľa, spišský gróf a sedmohradský vojvoda, v tom čase najbohatší veľmož celého Uhorska, tiež sa uchádzal o ruku Anny, kojac sa nádejou, že s jej rukou i trón uhorský obdrží. Ale ho odmrštili. Pri viedeňských úmluvách bol i on prítomný (Dominus comes scepusiensis in tractatu matrimonii Viennae interfuit), ale keď sa o tajnom bode doznal, že je ním i dedictvo uhorského trónu Habsburgom poistené, odišiel z Viedne s kyslou tvárou a s nesmiernou záštou v srdci. Imro Perényi, palatín, trpevší na lámku, dal sa v stoličke po uliciach prešporských nosiť, vykrikujúc, že proti úmluvám viedeňským rozhodne protestuje. Ale dali mu šiklóšske panstvo a titul kniežaťa rímskej ríše, a už potom podpísal úradne ako palatín so stránky Uhorska i on smluvu a s ním ešte sedemdesiat najprednejších uhorských magnátov.

Viedeňskou smluvou stala sa dynastia Habsburgov prvou veľmocou Europy, lebo nestranný dejepis musí uznať, že arcikniežatá Karol a Ferdinand, o ktorých bola smluva, stáli na výške svojho povolania, Karol ako kráľ španielsky, pán Nizozemska a ako cisár nemecký; Ferdinand, ako kráľ český, uhorský a pán rakúskych dedičných zemí. Oba veľadili moc a slávu habsburgského domu húževnate, vytrvale, neúmornou pracovitosťou. Hoci boli veľmi horlivými katolíkmi, panovníci západnej Europy, ba i pápežovia, chcejúc tú ich moc zlomiť, spolčovali sa ustavične proti nim, ba priberali si proti nim i Turka, ktorý pod Viedňou neraz i ohrožoval ich existenciu. Ale oni v tých bojoch obstáli víťazne. Zápoľa, so svojou urazenou ambíciou, ctižiadosťou a záštou dal im síce mnoho práce, privolal na nich Turkov, ale oni konečne premohli oboch. Nasledujúca črta predstavuje i ich diplomatické boje.

V tretej desiatke 16. storočia, po nešťastnej bitke pri Moháči, započal sa medzi Jánom Zápoľom, sedmohradským vojvodom a spišským grófom, a Ferdinandom, arcikniežaťom austrijským, boj záujmov, ktorý zakončil sa v novembri a decembri 1526, že uhorské stavy, čiže zemianske protivné politické strany, vyvolily i Zápoľu i Ferdinanda za uhorského kráľa.

Zápoľa, aby sa kráľom udržal, hľadal podporu v zahraničí u nepriateľov Habsburgov, u kráľov Francúzska a Anglicka, u pápeža a vo Venecii. Francúzsky kráľ Fraňo I. stál ustavične, anglický Henrich VIII. často vo vojne s Karlom V., cisárom nemeckým, lebo protivilo sa to ich záujmom dívať sa na to nečinne, ako sa zveľadí moc Habsburgov, keď i českú i uhorskú korunu dostanú. Usilovali sa tedy tú moc všemožne oslabiť. Aká diplomatická borba trvala medzi nimi a do akých diplomatických stykov vstúpili so Zápoľom, na to naše, dosiaľ odkryté diplomatické listiny poskytovaly málo svetla. Ba v svojich významnejších detailoch nie sú ani tie pomery odkryté, ktoré vyviňovaly sa medzi Ferdinandom a Zápoľom najprv na bojišti, potom intervenciou cisára Karla v diplomacii.

V zahraničných archívoch môže byť na tú diplomatickú borbu vzťahujúcich sa listín ešte hojne. Z viedenského archívu podal jednodruhé Buchholtz v dejinách Ferdinanda I., z parížskeho Charriere. Ale v tých archívoch malo by byť ešte mnoho na túto vec sa vzťahujúcich listín; musia byť také i v archívoch rímskych, venecianskych, londýnskych a španielskych. A preto dejiny Uhorska tej doby budú len vtedy úplne objasnené, keď objektívny dejepisec do rúk všetky dostane a ich preskúma. Najviac takých listín opatrujú v brüsselskom krajinskom archíve, ktoré maďarská vedecká akademia v prvom sväzku diela: Monumenta Hist. Hung. tlačou vydala. Táto rozprava čerpaná je z tých listín.

Pri svojom vyvolení za uhorského kráľa Zápoľa opieral sa na to, že ho vyvolilo množstvo drobných zemänov a že mal v moci uhorskú korunu, Ferdinand na rodinné smluvy a na dedičné právo svojej manželky Anny, jediného žijúceho potomka uhorskej kráľovskej rodiny. Oba osobovali si na tomto základe Uhorsko. Nástupníctvo uhorského trónu Ferdinand mal už roku 1515 poistené, keď sa počtom sedemdesiati uhorskí magnáti na čele s palatínom Perényim listinou a podpismi zaväzovali, že v páde vymretia uhorského kráľovského rodu jeho vyvolia za kráľa uhorského. Uhorský trón doniesla mu tedy manželka Anna, dcéra Vladislava II.

Zápoľa, podporovaný priaznivejšími okolnosťami, ako jeho protivník Ferdinand, dal sa už 11. novembra 1526 korunovať a i zasadol do kráľovského stolca; ale Ferdinand jednako nezriekal sa svojich nárokov. Ako sa pritom cítil, vysvitá z listu, ktorý písal vo Viedni 24. novembra 1526 svojej tetke Margarete, miestodržiteľke nižno-burgundských zemí. Písal nasledujúce: „Moja pani! Aby som mojimi uhorskými záležitosťami započal, už znáte, že vojvoda, zaťatý v svojich starých túžbach, bez všetkého ohľadu na dedičné

právo, ktoré ja, moja manželka a náš rakúsky dom máme, a na smluvy, uzavrené v tejto veci, proti všetkej pravde, zákonom a zvykom Uhorska, nevyčkajúc dňa svätej Kataríny, ktorý bude zajtra a ktorého má sa dľa dohovoru a ustanovenia stavov pravá a rozumná voľba vykonať, čo verím, že sa i stane, vošiel do toho mesta, v ktorom uhorských kráľov korunujú; a tam dal sa naháhle skrze niektorých biskupov a prívržencov, ktorí sotva boli tam v dostatočnom počte, za kráľa uhorského vyvoliť a korunovať. Považiac, že je to neslušná a nespravedlivá vec, dúfam v Boha, že mu nebude na úžitok, akokoľvek sa bude usilovať obstáť. A už, ako hovoria, i uzavrel akúsi smluvu s Turkom, čomu ľahko uverím; lebo po bitke a po smrti nebohého uhorského kráľa i z výpovedí niektorých zajatých Turkov, i ináče je dobre známé, že spomenutý vojvoda bol s Turkom už pred jeho vtrhnutím usrozumený. A toto je dosť zrejmá a istá vec. Lebo keď Turci do Uhorska šli, prešli cez jeho zem, neubližiac si jeden druhému, neurobiac si nepríjemnosti; a hoci by bol mohol so svojimi 15—20 tisíc ľuďmi do bitky prísť, nedal sa tam nájsť ani on, ani jeho ľudia. Pre toto, považiac chudobu, v ktorej som, veľmi sa trápim, ako si pomáhať a svoje práva brániť; lebo poneváč mi nedostatok vo všetkom prekáža, spolieham sa vo všetkom na Boha. Prosím Vás, moju paniu, moju dobrú tetku a matku, buďte mi v tejto mojej veľkej potrebe na pomoci."

V tých strastiach potešil ho list od brata, cisára Karla V., písaný v Granade 30. novembra, v ktorom, odpovedajúc na Ferdinandov z Lincu dňa 22. septembra na neho upravený list, oznamuje, že je nadovšetko jeho pevným úmyslom, zvlášte teraz, ako nikdy, vykonať k prospechu kresťanstva všetko, čo je povinný, a preto sústredniť všetky sily. Posmeľoval svojho brata, že on nepremešká podoprieť ho tým, čo od neho vystane a takým spôsobom, aby z toho povstal úžitok i pre Ferdinanda, i pre celé kresťanstvo.

Keď Štefan Podmanický, nitriansky biskup, Zápoľovi v Stolnom Belehrade korunu na hlavu kládol, Zápoľa nepochyboval ani za chvíľku o tom, že mu o tú korunu nastáva s Ferdinandom tuhý zápas. On v tom čase považoval svoje právo voľbou a korunovaním ho dostatočne odôvodneným, hoci i to vyvolenie bolo veľmi nedostatočné, keď na volebnom shromaždení palatína nebolo a ani Zápoľovho volebného snemu palatín nesvolal. No spoliehal sa zvláste na svojich prívržencov, drobných zemänov, a na svoje 20.000 chlapov silné vojsko, ktoré však dosvedčilo sa nedostatočným, slabým, nevycvičeným, nedobre zaopatreným, lebo bol skrze výtečného vodcu Ferdinandovho, grófa Mikuláša Salma, vo viac bitkách premožený, zbitý a do Poľska zahnaný.

Keď mu tedy vojenská sila nepomohla, umienil si upevniť sa na tróne diplomatickými vyjednávaniami, k zahraničným kniežatom vypravenými vyslanstvami a týchto priateľstvom a uznaním. A v tomto ohľade boly mu okolnosti veľmi priaznivé.

Francúzsky kráľ Fraňo I. bol zaťatým nepriateľom Habsburgského domu, snaživšiemu sa Europe predpisovať zákony, preto i použil každú príležitosť, aby tú moc oslabil. Ale v tých svojich

snahách bol nešťastným, lebo ho cisár Karol viac ráz premohol, potom i zajal a svobodu obdržal len ponižujúcim mierom, dľa ktorého musel dať svojich synov za rukojmích. Ponížený a potupený kráľ zatým všetko možné podujal, aby sa na svojom pyšnom protivníkovi vypomstil a synov si vysvobodil. Toto nepriateľstvo bolo tým podivnejšie, lebo Fraňo mal za manželku sestru Karlovu Eleonoru. Bojovali tedy medzi sebou švagrovia. Pápež, Klement VII., zaujímal sa francúzskeho kráľa; Venecia podobne. Henrich VIII., kráľ anglický, bol s Habsburgmi v spore preto, lebo svoju manželku, austrijskú arcikňažnu, odohnal; sdružil sa tedy i on ochotne s nepriateľmi Habsburgov. Poľský kráľ Žigmund bol so Zapoľovci skrze svoju manželku Barboru Zápoľovú zošvagrený, tak sa tedy zdalo, že si bude švagra podporovať.

Francúzsky kráľ tedy, náhle sa doznal, že Zápoľu v Uhorsku za kráľa vyvolili, veľmi zaradoval sa tej okolnosti, že Habsburgom nový nepriateľ povstal, ktorý si akiste i nestranného dosiaľ poľského kráľa nakloní. Svojho posla vyslal tedy už 24. februára 1527 k Zápoľovi a k Žigmundovi. Poslom bol španielsky kapitán Anton Rincon, ktorý z malicherných apprehenzií zo služby Karlovej vystúpil a skrze francúzskeho kráľa do služby prijatý, stal sa tohoto najúčinlivejším agentom a podnecovateľom k vojnám proti Karlovi, kým ho konečne španielski vojaci v Lombardsku zákernícky nezavraždili.

Rincon cestoval do rezidencie Zápoľovej cez Rím, Veneciu, Dubrovník a srbský Belehrad, a tak sa zdá, že mal i od pápeža, i od Venecie poverenie. Francúzsky kráľ písal i Zápoľovi, i poniektorým čelnejším magnátom uhorským, ba i horvatskému bánovi Fraňovi Batthyánimu. List Zápoľovi poslaný znel nasledovne: V St. Germaine, 24. februára roku 1527. „Milý brat a príbuzný náš, posielame s týmto listom nášho verného komorníka a radcu Antona Rincona, k tvojej Osvietenosti, aby naším menom vyslovil, ako sme sa zarmútili nad veľkou a smutnou porážkou, ktorou nepriateľ našej pravej viery, cisár turecký, Uhorsko, vyhubením zemianstva a zahynutím kráľa, nášho milého brata a príbuzného, do záhuby vsotil. Ale v tom našom žiali to nás teší, že teba vyvolili za kráľa, ktorý si taký výtečný a k nám priateľskými pocitmi naklonený; teší nás i to, že predtým vnútornými trenicami zmietané národy budú vašou správou a rozumnosťou vymierené, že krajina vo vás dostane také knieža, ktorý súsedov strachom naplní, vztek Turkov odrazí, čím iste nielen svojim poddaným, ale i celému kresťanstvu, ktorého najsilnejšou baštou bolo vždy Uhorsko, preukážete najvzácnejšiu službu, i ohľadom ochrany náboženstva, i ohľadom veľadenia verejného blaha a pokoja; preto je svedčné, aby sa vášmu kralovaniu celá kresťanská republika tešila. Ale nemožno nám neobávať sa, keď počujeme, že poneváč sú hlasy rozdelené, berie sa vaše vyvolenie do pochybnosti a že vám váš protivník na záhube stojí. Preto na základe našej dobroprajnosti k vám, napomíname vás, obraňujte svoje práva mocnou dušou, považiac, že pápež, kráľ anglický, republika Venecie a zvlášte my nezameškáme

pomáhať vám, aby váš protivník, podporovaný cisárskou rodinou, ako už Česko zaujal, nestal sa i panovníkom Uhorska a aby nespyšnel natoľko, že by i iných pourážal. O všetkom tomto doznáte sa od Rincona, ktorému sme naložili, aby nás uvedomil, v akom stave sú vaše veci, ktorá čiastka krajiny a ktorí pohlavári ich podporujú, v akom stave sú vaše pevnosti, munície, na aké zbrojné a peňažné sily môžete sa spoliehať, akú podporu žiadate i od nás, i od všetkých tých, s ktorými ste v spojení, aby sme vám dľa našej žiadosti pomáhať mohli. Keď ste ešte neženatý a žiadali by ste si vziať našu príbuznú, už popredku vyslovujeme, že si i vaše priateľstvo, i príbuzenstvo s vami vysoko vážime. Prosíme vás tedy veriť Rinconovi vo všetkom tak, ako nám."

Zápoľa sa týmto kontestaciám priateľstva veľmi tešil, lebo vo francúzskom kráľovi už videl svojho spojenca. Lebo, tak sa zdá, že ešte pred príchodom Rincona, neznajúc o tohto príchode, poslal 26. apríla 1527 k francúzskemu kráľovi svojho povereníka, aby s ním smluvu na obranu a výboj uzavrel. Tým povereníkom bol Jeronym Laško, Poliak, a body nádejných úmluv nasledujúce:

1. Medzi kráľmi Fraňom a Jánom a ich dedičmi má byť večné priateľstvo.

2. Nepriateľov a priateľov francúzskeho kráľa bude i Ján za svojich nepriateľov a priateľov považovať.

3. Ich jasnosti budú povinní jeden druhého proti každému nepriateľovi dľa možnosti podporovať.

4. Uhorský kráľ, jestli by mužského dediča nemal, prijme za svojho syna a za dediča svojich krajín niektorého zo synov francúzskeho kráľa, a to adoptovanie dá i skrze krajinu potvrdiť.

5. Kráľ Ján sľubuje, že proti Ferdinandovi bude dovtedy bojovať, kým sa synovia francúzskeho kráľa z rukojemstva nevyslobodia.

6. Bez privolenia francúzskeho kráľa Ján neuzavre mieru s Ferdinandom.

7. Uhorský kráľ vykoná u Čechov a ríšskych kniežat všetko, čím by Ferdinandovi a cisárovi záhubu pripravil a Fraňovi poslúžil.

8. Náhle sa Ján v svojej krajine upevní, pošle do Itálie ľahkú jazdu Fraňovi na pomoc.

9. Naproti tomu, uhorský kráľ požaduje, aby mu Fraňo na vedenie vojny už i teraz, i na budúce subsidie dával.

10. Keď Fraňo s cisárom mier uzavre, do toho má byť i Ján zahrnutý takým spôsobom, aby ostal v pokojnom vládaní svojej krajiny.

11. Jestli by ho však nebolo možno do mieru zahrnúť, Fraňo bude povinný podporovať ho peniazmi tajne.

12. O všetkom tomto dá povereník, pozdejšie i sám Ján, autentičnú listinu poslovi, ktorého francúzsky kráľ k nemu pošle. Kráľ Fraňo vydá zabezpečujúcu listinu uhorskému povereníkovi hneď.

Čo vykonal Laško ohľadom tejto alliancie, nie je známe. Pozdejšie v Carihrade v rozhovore s Grittim chválil sa síce, že francúzsky kráľ posiela Zápoľovi mesačne tridsať tisíc korún, ale on

v svojich exmissiach vykonal toľko nesprávností, že mu nemožno všetko veriť, menovite nie rečiam, vzťahujúcim sa na okolnosti skutkov udajne v Carihrade skrze neho vykonaných.

Pozdejšie udalosti skutočne svedčia o tom, že kráľ Fraňo prvej ako by smluvu prijal, chcel zprávu Rinconovu vyčkať, ktorého nielen k Zápoľovi, ale i k poľskému kráľovi vyslal. Rinconovi bol síce návrh smluvy predložený, ale zčiastky preto, že k tomu nebol splnomocnený, zčiastky preto, že chcel vyčkať, aký výsledok bude mať intervencia, ktorú poľský kráľ podujal cieľom vymierenia Zápoľa s Ferdinandom, teraz ešte nič nevykonal u Zápoľa. Onedlho cestoval z Budína do Krakova, odtiaľ zasa cez Uhorsko vrátil sa v jaseň do Francúzska.

Medzitým vojna medzi Ferdinandom a Zápoľom vypukla. V lete roku 1527 Ferdinand vtrhol s vojskom do krajiny, zaujal Budín bez boja, vyšlúc zatým svojho vodcu Mikuláša Salma prenasledovať k Tokaju utekajúceho Zápoľa, on však svolal snem na 29. septembra.

Zatým dňa 5. oktobra písal svojej tetke Margarete nasledujúce: „Moja pani! Chvalabohu, dosť dobré chýry idú z vojska, vyslaného stíhať vojvodu. Starý Salm, ktorého som tým cieľom so štýrtisícimi pešiakmi, dvetisíc jazdcami, s delostrelectvom a s inou muníciou vyslal, keď ku Jágru prišiel, zaujal hrad a mesto bez prekážky. Ale poneváč obyvatelia potravných článkov dľa sľubu nedodávali, šlo moje vojsko ďalej, až prišlo na polhodinu od vojvodu, ktorý mal dvanásťtisíc ľudí vojska. Keď ho gróf Salm videl, myslel, že bude skrze neho napadnutý. Postarajúc sa o potreby vojska, poslal som za ním grófa Mansfelda s potravnými článkami a s dvesto jazdcami, ktorí, chvalabohu, prišli do tábora bez ztrát, hoci nepriateľ bol by mohol to prekaziť. Moji vojaci srazili sa s nepriateľom viac ráz, bez toho, že by mu boli väčšie škody a mne najmenšiu ztratu zapríčinili. Keď nepriateľ náš tábor v noci prepadol, moji vojaci ho vždy zahnali. Dňa 27. septembra, ráno pred východom slnka, umienil si nepriateľ moje vojsko prekvapením napadnúť, a so štyroch strán i útočiac na tábor, vrazil až do stredobodu tábora, chcejúc v ňom všemožné ztraty zapríčiniť. Ale i moji vojaci sišli sa hneď a odrážali tak víťazne, že ho až k najbližšej rieke (Tise) zahnali. A poneváč moje vojsko malo tu ztraty, ktoré mu delá jedného zámku (Tokajského) zapríčinily a v ktorom sa vojvoda upevnil, umienili si dobyť ho útokom. Keď tým cieľom potom k zámku prišli, v jednej z jeho veží, tak to chcel Pán Boh, padla do pušného prachu iskra, tak že i veža, i jej strážcovia zhoreli. Po tej udalosti pomknul vojvoda svoje vojská na most, a skonáhle cezeň s väčšou čiastkou svojho vojska prešiel, dal most napochytre sboriť, tak že mnohí z tých, čo sa ratovať chceli, do rieky popadali, iní boli pobití. Moji vojaci držali sa tak statne, že nepriateľ utratil ohňom, vodou a zbrojou asi dvetisíc ľudí; moji len šesťdesiat. Buď za to Pán Boh pochválený. Zajali nepriateľovi všetko delostrelectvo s asi tristo vozmi batožiny a potraviny.

Ale, pani moja, akokoľvek veľká je ztrata vojvodova, z ohľadu

vladateľstva krajiny je poľutovaniahodné, že vojvoda ušiel. On iste neprestane úklady strojiť, aby zbrane zas pozdvihol, a iste že vykoná všetko, aby to, čím vládne, podržal. A čo viac, môže skrze Krištofa Frangepána, ktorý má asi dvanásťtisíc ľudí vojska a v svojich zlých úmysloch zotrváva, mne ešte mnoho škody zapríčiniť; preto i obdržané víťazstvo nie je takou veľkou vecou, ako by veriť bolo možno. A považiac, že je vojenské šťastie premenlivé a neisté, musím byť ešte opatrnejší, ako dosiaľ a musím sa starať; a to bez veľkých nákladkov nie je možné; jednako chválim Boha, že moje záležitosti toľme podporoval.

Shromaždenie, do ktorého som zemänov a stavy svolal, započalo sa minulú nedeľu, 28. septembra. Ale uznal som za dobré odročiť ho ešte na osem dní, poneváč, ako mi to predostreli, súc zlej nálady, dosiaľ neprišli. Ale myslím, že ich tá porážka vyliečila a úfam, že iného lieku nebude treba. Ostrihomský arcibiskup včera už i prišiel, ktorý tiež bol chorý, i s viacerými inými, ktorí tiež prišli.

Dané v Budíne, dňa 4. oktobra.

„P. S. Moja pani! Po zakončení tohto listu, keď sa pošta už hýbať mala, dostal som isté zprávy, dľa ktorých gróf Krištof Frangepán, keď jeden hrad obliehať chcejúc ho rekognoskoval, poslali hradčania do úžiny, ktorou mal ísť, puškárov; a keď mal cez ňu ísť, pálili všetci do neho, a z vôle Božej tak ho dostrieľali, že hneď umrel. To stalo sa v deň porážky tokajskej a bude veľkou ztratou môjho nepriateľa, lebo, považiac jeho moc, neprináležal k najmenším. Buď Bohu za to chvála."

Vidiac, že nemôže mohutnejšie vojská proti vodcom Ferdinandovým sohnať, po viac porážkach Zápoľa utiekol na jar roku 1528 do Poľska, do Tarnova, kde ho Ján Tarnovský pohostinne prijal. Onedlho prišiel i Jeronym Ľaško, zvestujúc mu, ako radostný výsledok svojej carihradskej missie, že na jar príde cisár Soliman do Uhorska s veľkým vojskom, uviesť ho do královstva uhorského.

Popri tureckej protekcii však ani francúzska podpora nezdala sa byť zbytočnou; ba tú považoval Zápoľa teraz za potrebnejšiu. Nutkaný svojou ambíciou, umienil si ešte pred tureckým vpádom vrátiť sa do Uhorska. K tomu potreboval peniaze, ako i na najímanie vojska. Najvážnejším bodom smluvy s kráľom francúzskym bola tedy otázka financiálna. Tak vyslal do Francúzska Jána Statilea, sedmohradského biskupa. Biskup, prv akoby bol s povereníkmi francúzskymi vyjednávať začal, šiel do Anglicka a len potom do Francúzska.

Francúzsky kráľ poveril s vyjednávaním biskupa kardinála senského plnomocenstvom, datovaným vo Fontainebleau 23. oktobra 1528. Úmluvy boly o päť dní na základe už podaných bodov i ustálené a smluva v Paríži 28. oktobra uzavrená. Statileo sľúbil menom svojho kráľa, že povedie vojnu proti Ferdinandovi dovtedy, kým synovia Fraňovi vysvobodení nebudú; Zápoľa neumluví mier s Ferdinandom bez privolenia francúzskeho kráľa. Na ten pád, že by bez mužského potomka umrel, vymenuje a dá i skrze krajinu po-

tvrdiť Henricha, princa orleanského, za svojho zástupcu. Kardinál senský menom kráľa Fraňa zas zaviazal sa, že na nákladky vojny nielen on dá peniaze, ale že ich i od spojencov vymôže. K tomu cieľu Fraňo dá hneď dvadsať tisíc dukátov. Úmluvy potvrdí Fraňo, náhle ich Zápoľa podpíše.

Na základe tých úmluv vyslal francúzsky kráľ na jar Rincona zasa do Uhorska, zčiastky, aby stipulované peniaze zaniesol, zčiastky, aby skrze Zápoľu podpísanú smluvu prevzal a mu i niektoré tajnejšie zámery oznámil.

Ale kým Rincon do Uhorska prišiel, pánom toho kráľovstva z milosti Solimanovej bol už Zápoľa. Rincon našiel Zápoľu v tábore pod Budínom, ktorý, keď odkaz a peniaze od francúzskeho kráľa prijal, podpísal úmluvy 1. septembra. Dľa uhorských prameňov do úmluv mali byť zahrnutí i pápež a republiky veneciánska a florentínska. Istejšie je to, že keď Soliman uvádzal Zápoľu do budínskeho hradu 14. septembra, dal Zápoľa úmluvy skrze Štefana Verbőczyho v nemeckom kostole budínskom slávnostne vyhlásiť. Navrátac sa domov, Rincon zvestoval už z Venecie, že v Uhorsku všetko dokonále pokonal.

Ale francúzsky kráľ, majúc s cisárom Karlom ustavične robotu a pritom mnoho výdavkov, bol v peňažných, Zápoľovi slúbených podporách dosť skúpy a ani na to niet dokladov, že by pre Zápoľu bol subsídie u spojencov vymáhal: jednako, nie z akejsi veľkej lásky k Zápoľovi, ale radšej z veľkej zášti k cisárovi Karlovi, on iným spôsobom pomáhal Zápoľovi. Vojenské výpravy, ktoré Soliman i cieľom oslabenia moci Habsburgov i v záujme Zápoľovom do Uhorska konal, boly výsledkom podarených diplomatických ťahov Fraňových. I mier s tureckým cisárom obdržal Ferdinand pozdejšie len intervenciou Fraňa. Kým Fraňo s cisárom Karlom bojoval, nadarmo chodili Ferdinandovi poverenící do Carihradu; tam odpoveď znela vždy tak, že sultán povolí mier len pod výmienkou, jestli sa Ferdinand celého Uhorska zriekne a oddá ho Zápoľovi.

Ferdinand nebol dosť silný odporovať Turkom, preto už roku 1530 dopisoval si so svojím bratom Karlom o oddaní Uhorska. Nerobil to preto, že by bol k tomu náchylný býval, ale aby svojho cisárskeho brata upozornil, že už ta dospely jeho veci, že mu už i na to pomýšľať treba, a že by ho tým k tomu primal, aby s francúzskym kráľom uzavrel mier a svojich síl radšej proti Turkom upotrebil. S výdatnejšou podporou odkladal síce Karol, lebo ho v Nemecku a náboženské boje zamestnávaly, ale neodobroval ani zrieknutia sa Uhorska. Jeho pýcha sa vzbúrila ešte len i proti myšlienke, aby Habsburgský dom nedávno nadobudnutú korunu tak ľahko ztratil.

„Vec je veľmi ťažká", odpovedal Ferdinandovi; „vyslúchnul som dobre a obšírne list Turkov, ktorý od neho vaši ľudia priniesli, a odpoveď, ktorú ústne dostali: že vôbec chcete Uhorsko vojvodovi oddať; že je len v tom páde náchylný mier s vami uzavrieť, ak mu vo vašom vládaní nachodiace sa hrady oddáte. Pováčil som všetky tie príčiny a ohľady, ktoré ste o zrieknutí sa kráľovstva v svojom

17. marca písanom liste udali a že vám toho nedovoľujú ani česť, ani svedomie, ani blaho kresťanstva a Nemecka, ani povinnosti k nášmu rakúskemu domu, k našim krajinám, k našej sestre kráľovnej, k svojej manželke a dietkam. Ani nepovážiac nenahraditeľné škody, ktoré by z toho vyplývať mohly. A tie príčiny a ohľady sú skutočne veľmi vážné a súriace. Povážiac ich, ani zďaleka neradím vám zriecť sa krajiny a vypustiť z rúk to, čo v nich držíte. Ale s druhej strany povážiac veľkú tureckú moc a váš nedostatok, a jestli by vás na budúcu jar napadli, i nedostatočnosť vašich príprav, povážiac i to, že máme málo nádeje od iných kniežat podporu dostať, nemôžem vám iné radiť, ako, aby ste vyhybovali drážiť nepriateľa, aby ste sa zdržiavali dočasne vojny, aby ste pozdejšie našu svätú vieru tým mocnejšie podopreli. Preto snažte sa všemožným spôsobom, či už intervenciou poľského kráľa, či pri akých výmienkach, vyjmúc zrieknutia sa kráľovstva, s vojvodom vojenské prímerie uzavrieť. A čo by priam táto snaha úspechu nemala, budete aspoň pred svetom ospravedlnený. Po tej odpovedi, ktorú ste dostali, bolo by daromné nové vyslanstvo do Carihradu vyslať; ale k tomu by už ani času nebolo, lebo keď sa na vojenskej výprave už ustálil, už neodstúpi od svojho úmyslu. Keď sa o vtrhnutí Turkov lietajúce chýry obnovia, potrebné je, aby ste všetko možné vykonali, aby ste pri prvom údere obstáli; starajte sa tedy o opevnenie pohraničných hradov, opatrite ich delami, muníciou, potravou, čo viem, že vám i tak na srdci leží. Súrte a vymáhajte i kroz nemeckú ríšu vám ponuknutú pomoc, napomnite nemecké kniežatá, aby vás proti spoločnému nepriateľovi kresťanstva zaštítili. Dohodnite sa s niektorými kapitánmi, aby v páde potreby svojich ľudí pod vaše zástavy postavili. Ale zbytočných výdavkov sa chráňte a i väčšieho strojenia, než je nebezpečenstvo. Buďte opatrný i ohľadom spôsobu príprav, aby nepriateľ nebol nimi drážený, a chcejúc sa brániť, sami by ste vojnu zavinili. Musíte sa i o to postarať, aby nepriatelia našej viery nemysleli, že vojenské prípravy sú proti nim namerené, čo by ešte horšie následky malo. S mojej stránky nič nezameškám podopriet vás dľa možnosti. Ale okrem mojej, čakajte pomoc len od kniežat nemeckých. A keby vás i pápež podoprel, nebolo by to veľkou vecou, hoci som mu to na srdce veľmi kládol. Dané v Gente, 3. apr. 1530.

Ako som toto napísal, hovorí v dopise, dostal som od môjho veneciánskeho povereníka list, z ktorého odpisu môžete sa doznať o novinách, vzťahujúcich sa na Turkov. Ak sú pravdivé, môžete ľahšie i s vojvodom nejakú nápravku uzavrieť.

Potrebné je, aby ste to opatrne preskúmať dali, aby sa zbytočné nákladky nevyskytly a aby sbieraním vojska Turci a luteráni neboli pobúrení."

Roku 1530 Soliman skutočne neprišiel do Uhorska. Ale Ferdinand i proti rade cisárovej poslal do Carihradu dvoch povereníkov, Jozefa Lamberga a Mikuláša Jurišiča, vymáhať mier; k tomu napadol Zápoľu i vojenskou výpravou, naložiac Roggendorfovi, aby obliehal Budín. Zápolovi priviedol Alojz Gritti turecké vojská na

pomoc, s ktorými znemožnil dobytie Budína, uvedomiac cisára Karla, že poneváč Ferdinand neprestáva znepokojovať Zápoľu, Turci robia také veľkolepé prípravy k vojne i na suchu, i na mori, akých v tom čase ešte nik nevidel. Napomenul tedy cisára, aby nebezpečenstvu, hroziacemu kresťanstvu, vyhnul oddaním Uhorska Zápoľovi. On že sa teraz k Turkom vráti, a keď ho cisár ubezpečí, že nemá proti Zápoľovi nepriateľských zámerov, bude sa usilovať Solimana utíšiť.

Zatým stávalo sa Zápoľovi to turecké protektorstvo dosť nepohodlným. Turci i ako priatelia strašne pustošili Uhorsko, preto odpadli mu mnohí prívrženci. K tomu pridružilo sa ešte i to, že ho na solicitovanie Ferdinanda dal pápež, ako spojenca pohanovho, do cirkevnej kliatby. Dôverník a špion Solimanov, Alojz Gritti, človek pyšný, nadutý, a tak rečeno sultánov miestodržiteľ v Uhorsku, pourážal nielen najvplyvnejších Zápoľových prívržencov, ale dosť surovo a citlivo i jeho samého. Bál sa Zápoľa i toho, že ten vysokomyseľný človek, spoliehajúc sa na tureckú podporu, bude chcieť byť kráľom Uhorska. Gritti, zdržujúc sa roku 1530 v Uhorsku, všetko možné vynaložil utvoriť si tu stranu. A skutočne, našli sa jeho veľkými darmi a sľubmi získaní pohlavári a zemäni, ktorí sa k nemu pripojili. Roku 1531 mali v Zakani za Dunajom i poradu, v ktorej Grittiho narádzali za kráľa vyvoliť, lebo je vraj miláček Turkov.

Z týchto príčin Zápoľa chcel svoj spor s cisárom a Ferdinandom vyrovnať. Z jari roku 1531 umluvil tedy s privolením Solimana vojenské prímerie, ktoré malo do mája nasledujúceho roku trvať. Zatým radili sa ich poverenici i o stálom mieri, ale bez výsledku, lebo Ferdinandovi žiadali, aby sa Zápoľa, Zápoľovi, aby sa Ferdinand zriekol uhorského trónu. Ferdinand chcel si teraz intervenciou svojho brata pomôcť, ktorého na ríšsky snem do Pasova očakávali, dal vyzvať tedy Zápoľu, aby i on ta poslal svojich povereníkov. Zápoľa síce neodoprel, ba i passy vymáhal pre svojich povereníkov, ale intervencia poľského kráľa bola mu milšia, ktorý mu radil, aby sa na počiatku roku 1532 v Krakove sišli, kde by sa o záležitosti dvoch kráľov ich povereníci radili v prítomnosti pápežových, cisárových, francúzskych, anglických a nemeckých vyslancov. Zápoľa, aby tomu zámeru získal Ferdinanda, vyslal k nemu zasa Jeronyma Lašku, ako povereníka.

Ferdinand bavil sa v tom čase v Innsbrucku, kam Laško v novembri roku 1531-ho došiel. Audienciu dostal 13. novembra, na ktorej predniesol, že Zápoľa veľmi túži za mierom a za obnovením priateľstva s rímskym kráľom. Vyslovil, že je poverený i cisára vyhľadať a poprosiť ho, aby urobil škodlivým sporom koniec. Povedal, že má ísť i k pápežovi, i k francúzskemu a anglickému kráľovi, aby dorozumení s cisárom uskutočnili mier. Kráľ Ján, ktorý má úmysel svojich povereníkov do Špeieru poslať, hotový je, jestli to cisár za dobré uzná, vypraviť ich rovno do cisárskeho dvora; jednako, aby sa upodozrievaniu Turkov vyhlo, potrebné je o veci tejto obozretne rokovať. Najprimeranejšie by bolo vyjednávanie s ingerenciou poľského kráľa započať, lebo sultán dávno zná, že-

pracuje na uskutočnení mieru, s ním si viac listov vymenil, a neprotiví sa tomu. Konečne prosil Ferdinanda, aby bol naklonený mieru, ako je i jeho vysielateľ naklonený, a poneváč i prímerie o krátky čas zíde, nech privolí k tomu, aby sa vyjednávanie o mier pri intervencii poľského kráľa čím skôr započalo. Prosil si sprievodné listy k cisárovi.

Ale missia Łaškova bola Ferdinandovi podozrivá. V tom domnení, že prišiel vyšpehovať len jeho a cisárove úmysly, doznať sa, ako stoja veci v ríši, a zaniesť listy spomenutým kniežatom, nechcel mu sprievodných listov vydať. Dal mu skrz svojho ministra nasledujúcu odpoveď: Zápoľa, ktorý najlepšie zná o právach Ferdinandových k uhorskej korune, mal už dávno žiadať o mier, ale miesto toho priviedol na Uhorsko Turkov a dal im ho pustošiť. Ale poneváč osvedčuje, že je mieru naklonený, ani on sa neprotiví tomu, aby sa vyjednávanie s intervenciou cisárovou započalo. I cisár si toho žiada, a preto už i poslal pre poverenikov Zápoľových sprievodné listy. Nie je tedy potrebné, aby Łaško cisára osobne vyhľadal; ale nech to, čo slovom predniesol a čo cisárovi predniesť chce, položí na papier, jeho list Ferdinand odošle cisárovi najbližšou rýchlou poštou. A poneváč Łaško chce i iných panovníkov ponavštevovať, jeho jasnosť v povedomí svojej pravdy nebál by sa síce nijakého rozsudku, ale poneváč je o intervenciu cisár požiadaný, a ju i prijal, od neho závisí, či v tej veci sám chce účinkovať a či si z tých panovníkov niektorého pribrať. Toto rozhodnutie cisárovo treba tedy vyčkať, a tak nie je potrebné, aby Łaško k tým panovníkom šiel.

Łaško, vidiac, že Ferdinand ani Zápoľovi nedôveruje, chcel ho o dobrých úmysloch svojho vysielateľa presvedčiť. On, Łaško, že nechce o právach ani jedného, ani druhého pochybovať, lebo jeho missia má za cieľ len oheň hasiť, vymerenie napomáhať, čo i tým dokáže, že Ferdinandovi rozložené i na papier položí, hoci jeho vysielateľ mal by z toho mnoho nepríjemností, keby písmo Turkom do rúk prišlo. Ale jeho meškanie na kráľovom dvore, kým odpoveď príde, neposlúži mieru. Ba bolo by i dôstojnejšie, i cieľu primeranejšie, keby osobne šiel k cisárovi.

Ferdinand vôbec nechcel Łašku k cisárovi a k spomenutým panovníkom pustiť, udajúc, že takéto pokračovanie mu sám cisár predpísal, ktorého vôli zoprieť sa že nemôže. Ináče, že cisárova odpoveď príde skôr, než by Łaško k cisárovi došiel, a už vraj na tom treba stáť, aby smluva čím skôr bola uzavrená. Za to ručí Łaškovi, že jeho písmo príde len do rúk cisárových, a jestli by o niektorom ešte osobitne chcel cisára uvedomiť, nech to opíše v druhom liste, ktorý bude cisárovi statočne doručený.

Nasledujúceho dňa pýtal si Łaško vnove osobnú audienciu, pri ktorej aby bol i pápežov legát, i solnohradský arcibiskup prítomný. Prosba jeho bola vyplnená, a tak na novej audiencii predniesol, že následkom nebezpečenstva, ktoré Turci zapríčiniť môžu, mala by byť nápravka čím skôr uzavrená. K cisárovi bol vyslaný, aby vyjednávanie urýchlil; preto dostal poverenie ísť i k druhým

kniežatom. Jeho vlastne rovno k cisárovi vyslali, sem len z cesty odbočil, poctu vzdať a náklonnejším ho urobiť k mieru. Čo má u cisára a u druhých panovníkov vykonať, to vzťahuje sa len na urýchlenie mieru a nedá sa písomne vybaviť. Nech tedy jeho jasnosť neverí, že sháňa úklady; veď cisár, ku ktorému ísť chce, je mu bratom, od ktorého sa všetko dozvie. Prosí teda, aby ho pustil k cisárovi a k panovníkom, ku ktorým je vyslaný; a keby to nechcel, nech ho na svojom dvore nezdržuje, ale nech ho domov prepustí, kde svojho pána o výsledku svojej missie uvedomí.

Ferdinand poslal na druhý deň Laškovi odpoveď, že ho neobviňuje z toho, že by jemu u cisára a panovníkov úklady strojiť chcel, ale že to chce cisár, ktorý to i v liste Laškovi písanom vyslovil; listy Laškove odošle cisárovi svedomite; nech sa tedy tomu neprotiví a nech v Innsbrucku vyčká odpoveď cisárovu.

Ferdinand zdržiaval Lašku v Innsbrucku na žiadosť cisárovu, a cisár listom 6. decembra v Tournaj písaným i schvaľoval jeho pokračovanie. Ohľadom svojho brata tým menej mienil s Laškom vyjednávať, lebo on na podstatu vyjednávania nemal poverenia a tak ani nemohol na uskutočnení mieru pracovať. Ináče cisár Karol držal Lašku „za človeka potuteľného, úkladného, tajnosti zachovávať neznajúceho a svoje náhľady meniaceho“. Radil tedy Ferdinandovi, aby ho v Innsbrucku zadržal, kým on do Nemecka príde. Intervencie poľského kráľa nech preto neprijme, lebo tým by sa vyjednávanie pretiahlo, a to už i preto treba urýchliť, lebo vojenské prímerie vychodí. Radí tedy, aby u Zápoľu súril vyslanie poverenikov a nič nepremeškal, čo by vyjednávaniam úspech zabezpečilo. Schvaľuje, aby vyjednávanie menom Ferdinanda viedli rýnsky princ Fridrich a špeierský biskup, ktorým k tomu i plnomocenstvá zaslal.

Keď Laško takto v Innsbrucku nič nevykonal, šiel pod zámienkou, že si má tam súkromné veci pokončiť, do Augsburgu, kde sa práve poverenici nemecko-ríšskych stavov radili. Tam bol síce pod stálou kontrolou ľudí Ferdinandových, ale on jednako i tam vyvinoval diplomatickú činnosť v tom smere, aby nemecké stavy Ferdinandovi neposkytly pomoci. Z Augsburgu Laško vyslal s listom Zápoľovým istého Corsinusa k francúzskemu kráľovi, požiadať ho o intervenciu. Ale kráľ odpovedal záporne: „Rímsky kráľ nechce, aby som ja na tú vec vplýval, ale to ani ja nechcem, ani nemôžem, len keby som bol o to požiadaný.“

Nie je div, že zatým Zápoľa všemožne nástojil na tom, aby vyjednávania dialy sa ingerenciou jeho priateľa a švagra, poľského kráľa Žigmunda, lebo od protekcie očakával najviac úspechov. Najmilšie by mu síce bolo bývalo, keby otázku, komu má uhorská koruna náležať, riešil kongress europejských panovníkov, lebo tam by bola rozhodovala väčšina Habsburgom nepriateľských panovníkov v jeho prospech. Ale cisár a Ferdinand, znajúc to, protivili sa tomu zámeru čo najrozhodnejšie. Tak aspoň toho poľského kráľa chcel mať za vyjednávateľa, ktorý v júli 1515 ako kontrahujúca stránka podpísal smluvu, ktorou sa nástupníctvo trónu v Uhorsku, na pád vymretia mužských potomkov uhorských Jagelovcov, Vladislava a

Ludvika, Habsburgom zabezpečilo. Na základe tej smluvy nebol by smel ani poľský kráľ niečo podujať k prospechu Zápoľovmu. Znajúc to, ani Karol, ani Ferdinand neprotivili sa tej žiadosti Zápoľovej, aby i poľský kráľ intervenoval, ktorý však len tak sľúbil svojich poverenikov do Pasova vyslať, jestli ta i Zápoľovi poverenici prídu.

Medzitým uhorské stavy, zunujúc dlhý spor dvoch kráľov a z neho vyplývajúce pustošenie krajiny, umienily si poradiť sa najprv v Keneše, potom v Berenhide o tom, kto má byť kráľom; ale keď ani tie porady neviedly k cieľu, Zápoľa vyslal v prvých dňoch roku 1532 budínskeho prepošho Antona Vrančića k pápežovi do Ríma, aby sprostredkoval taký mier, dľa ktorého by Zápoľa ostal panovníkom Uhorska. A Vrančić to i skutočne vykonal.

Dojdúc do Ríma 1. februára, už na tretí deň dostal od pápeža audienciu, na ktorej žiadostiam Zápoľovým cele primerane prízvukoval, že sa Zápoľa len toho pridŕža, čo je po práve jeho, a že on nebude príčinou toho, keď Turci i Itáliu i Austriu so strašnou silou napadnú. A poneváč nemôže strpieť, aby pre zaťatosť nepriateľov kresťanstvo, ktoré on dosiaľ vždy tak horlive ochraňoval, ujmu malo, prosí pápeža, aby vo veci pokoja on vyslovil súd, ktorému že sa jeho vysielateľ podrobuje.

Vrančića podporoval i rímsky vyslanec francúzskeho kráľa, biskup auxerský, menom Dinteville, ale pápež odbil oboch i s tým odôvodnením, že nemôže k Zápoľovi legata poslať, lebo že je exkomunikovaný. Na čo Dinteville replikoval, že exkomunikácia bola už na štvrtý deň odvolaná. Ale pápež zotrvával na svojom, a bol naklonený sudcovstvo len tak prijať, jestli ho o to obe stránky požiadajú. O tom maly byť ďalšie porady v Regensburgu, na ktoré Zápoľa vyslal Łašku; ale Łaško nahováral tam stavy nemecké, aby nedaly Ferdinandovi podpory proti Turkom. Tým chcel Ferdinanda prinútiť, aby sa zriekol Uhorska k prospechu Zápoľovmu. Ale cisár mal isté zprávy z Venecie, že sa Soliman už z jari pohne do Uhorska; vynaložil tedy všetko možné na to, aby nemecké stavy, aspoň na obranu Nemecka, hojnú pomoc poskytly.

Zápoľa teraz už ani nevyčkal tureckú pomoc, ale kým on v okolí Lipy vojsko sbieral, so svojou vyzbrojenou hotovosťou dal obliehať Vyšehrad. Španielska posádka už už uťahovala sa do citadelly, keď napochytre Pavel Bakič prikvapil a zahnal obliehajúcich.

Medzitým i počas týchto bojov vyjednávaly bojujúce stránky, ktoré, poneváč sa tým končievaly, aby sa Ferdinand kráľovstva uhorského zriekol, nikdy neviedly a nemohly viesť k cieľu, lebo i patriarch Aquileje prišiel z Carihradu so zvesťou, že cisár môže od Solimana nielen triročný, ale i viacročný mier obdržať, jestli Ferdinand prepustí Uhorsko Zápoľovi. Preto zasa vystúpil nešťastný vyjednávateľ Łaško do popredia, pracujúc v Nemecku medzi kniežatmi na tom, aby sprostredkovateľom mieru bol kráľ poľský.

Nemecké stavy i urobily v tomto smysle propozície a cisár im i odpovedal, že je náchylný tým cieľom poslať svojho povereníka ku poľskému kráľovi, ale všetok tento pohyb scvrknul sa na list cisárov k poľskému kráľovi, v ktorom ho vyzval, aby sprostredkoval

prímerie, počas ktorého mohlo by sa započať vyjednávanie za stály pokoj.

Dňa 25. apríla vyšiel Soliman z Carihradu s veľkým vojskom, napadnúť Viedeň a Nemecko. Cisár teraz už primal stavy nemecké, že na obranu Viedne vystanovily 25.000 chlapov pechoty a 5.000 jazdy. Preto Laško radil Zápoľovi, že poneváč je už teraz intervencia poľského kráľa prijatá, aby sa alebo o to pričinil, aby Soliman toho roku nevtrhol do Uhorska, alebo aby nejakým spôsobom presvedčil ich, že Soliman nepríde; lebo keďže to uveria, nevystavia vojsk, nedajú pomoci Ferdinandovi, ani cisár neostane v Nemecku, a tak si potom bude môcť svoje záležitosti pokojne pokončiť.

Ako vidno, Laško chcel byť obratným, úkladným diplomatom, ale nič nevykonajúc v Nemecku, poneváč Soliman valil sa už do Uhorska, odišiel do Francúzska, kde, sťaby nejaký legát rímsky, prihlásil sa k francúzskemu kráľovi na audiencii týmito slovmi: „Najkresťanskejší kráľu! Ja prinášam tvojej jasnosti od môjho pána vojnu a mier, z ktorých si môže tvoja jasnosť dľa ľúbosti vybrať. Prešiel som Nemecko; tam shováral som sa s viacerými priateľmi tvojej jasnosti, ktorí dôkazom toho, a aby znali, čoho sa držať, vyslali so mnou svojich sekretárov. Keď tvoja jasnosť chce mať proti cisárovi vojnu, kráľ Ján, môj pán, je so stránky Uhorska k nej hotový, ale peňazí nemá. Jestli tvoja jasnosť žiada mier, i ten je v našich rukách, lebo s rímskym kráľom môžeme sa kedykoľvek vyrovnať. Ale upozorňujem tvoju jasnosť, že Nemci, tvoji spojenci, nechcú sa vymeriť z obavy, že Ferdinand, jestli sa s Jánom vyrovná, vrhne sa všetkou silou na nich.“

Ale francúzsky kráľ nemal vôle s nemeckým cisárom osobne viesť vojnu; no hotový bol Zápoľovi, jestli vojnu započne, istú summu peňazí dať. Laško prijal stotisíc dukátov, ale kráľ sľúbil Zápoľovi len dvadsať, nemeckým kniežaťom päťdesiat tisíc. Laško by bol i na to pristal, ale žiadal, aby peniaze boly jemu hneď vyplatené, udajne preto, lebo v okolí Krakova niektorí kapitáni pre Zápoľu z jeho poverenia už i verbujú, a potrebujú peniaze. Konečne dorozumeli sa, že Laško dostane hneď päť tisíc zlatých; ostatné odnesie kráľov sekretár do Poľska a oddá ich, jestli sa presvedčí, že Zápoľa je na vojnu už vystrojený a že je už v tábore. Pri tej príležitosti pýtal i sestru navarrského kráľa Zápoľovi za manželku.

Zatým zaseklo vyjednávanie pre vtrhnutie Solimana do Uhorska. Tureckú moc zastavil vtedy Mikuláš Jurišić, hrdinskou obranou Kyseku, a Soliman i zutekal z Uhorska. A so Solimanom utrpel i Zápoľa citlivú porážku, lebo pre pustošenie Uhorska skrze Turkov odpadli mu najvýznamnejší prívrženci. Teraz už dezavuoval Lašku, že ho neposlal do Francúzska ani o peniaze, ani o manželku vyjednávať, lebo že sa len v páde úplného vymerenia ožení. Ani neprijal peňažnej podpory.

Že v Zápoľových snahách o mier bolo málo úprimnosti a že sa vo všetkom len na tureckú pomoc spoliehal, vidno z toho, že keď Soliman dobýjal Kysek, on obliehal Ostrihom. Ale to mu nevadilo poslať z ostrihomského tábora k Ferdinandovi do Innsbrucku pove-

reníka s listom cisárovi znejúcim, prosiac ho aby i on vyslal svojho povereníka k nemu, ktorý by medzi ním a Ferdinandom mier sprostredkoval. Zatým, doznajúc sa, že Soliman bol pri Kyseku, zahanbený, odstúpil i on od obliehania Ostrihomu, keď ho i tak nemohol zaujať.

Počiatkom decembra prišiel do Innsbrucku i povereník poľského kráľa, kde sa v tom čase už i cisárov tajomník Kornel Sceper zdržoval. Posledný mal od cisára poverenie byť Ferdinandovi pri vyjednávaniach na pomoci. Poliak navštívil i Scepera, prosiac ho, aby i on účinkoval u cisára za mier. V rozhovoroch Sceper vyslovil svoje podivenie, že poľský kráľ chce mier, kdežto mier nie je možný, keď Zápoľa nechce sa zriecť koruny uhorskej; lebo keby to urobil, hneď by bol pokoj.

Poliak proti tomu nadhodil dosť obratne, že nezná, či by Zápoľa bol náchylný zriecť sa koruny, ale to že zná iste, že za cenu ďalšej protekcie tureckej Zápoľa chce Sedmohradsko postúpiť Turkom. A z toho by povstala pre Uhorsko, Poľsko a susedné krajiny veľká bieda. Ale s tým by sa vraj uspokojil, keby mu ponechali titul kráľovský a tú čiastku krajiny, ktorá v čas uzavretia mieru bude v jeho držaní. Možno by bolo nahovoriť ho i na to, aby Ferdinandovi dvadsaťtisíc zlatých ročnej dane platil, a vydal by i bane a baňské mestá, od ktorých mu teraz Fuggerovci dvadsaťtisíc zlatých ročného prenájmu platia.

Najšťastnejšie vyjednával a vyrovnával cisárov dôverník Wese, arcibiskup lundenský. Lebo keď roku 1537 i francúzsky kráľ uzavrel s Karlom predbežné, zatým na desať rokov predĺžené prímerie, a tak Zápoľa od neho podpory očakávať už nemohol, stal sa mieru naklonenejším. Lundenský arcibiskup išiel s povereníkom Ferdinanda, Leonhordom Felsom, roku 1537 do Veľkého Varadína. So stránky Zápoľovej boli tam Fraňo Frangepan jágerský, Ján Statileo sedmohradský, Jur Utiešenič veľko-varadínsky, Štefan Brodarič vacovský, Ján Osiecky pätikostolský biskupovia. Krem nich na vyjednávania vlívali ešte i svetskí páni Peter Perényi a Štefan Verbőczy. A uzavreli 24. februára 1538 medzi Ferdinandom a Zápoľom mier, ktorého podstatnejšie ustanovenia boly: Cisár Karol a kráľ Ferdinand prijímajú Zápoľu za svojho brata a budú sa spolu s ním usilovať pohraničné pevnosti a Srbský Belehrad odobrať Turkom. Zápoľa zrieka sa svojich spojenství, snovaných proti Karlovi a Ferdinandovi, a pošle svojho povereníka ku francúzskemu kráľovi, vymeriť ho s Karlom úplne a nahovoriť ho, aby všetci proti Solimanovi bojovali. Keby sa Zápoľa oženil a mal syna, syn dostane za manželku niektorú z dcér Ferdinandových. I Ferdinand i Zápoľa budú užívať titul uhorského kráľa a tým sa budú i oslovovať. Čo kto v Uhorsku vládze, tým bude vládať i zatým; hranice určia povereníci. Slavonsko, Horvatsko a Dalmatsko pripadnú Ferdinandovi, Sedmohradsko ostane Zápoľovi doživotne; po jeho smrti, či bude mať syna, a či nie, pripadne celé Uhorsko so všetkými k nemu prislúchajúcimi čiastkami Ferdinandovi a v páde jeho smrti jeho synovi, ktorého vyvolia za kráľa, po tohto smrti jeho zákonitým mužským

potomkom, a keby takých nebolo, Karlovi a jeho zákonitým mužským potomkom. Keby Karlovi mužskí potomkovia vymreli, bude uhorská koruna synom Zápoľovým a ich potomkom náležať. Po vymretí týchto stavy budú si môcť kráľa slobodne voliť. Pre pevnejšie ustálenie tohto dedenia svetskí a cirkevní páni, zemianski pohlavári, stolice a kráľovské mestá zaviažu sa v deň vyhlásenia týchto úmluv prísahou vernosti a vydajú o tom i listinu. Z majetkov Zápoľovských utvorí sa „Spišské kniežatstvo“, a Ferdinand nevstúpi do vládania celého Uhorska, len vtedy, keď toto kniežatstvo do úplného vládania Zápoľovmu synovi oddá.

Dvanásťročné pustošenie Uhorska by bolo malo byť tým mierom zakončené. Ale nestalo sa tak. Zápoľovcom sa ani nesnívalo zachovať mier a po smrti Jána Zápoľa dali jeho syna Jána Žigmunda protekciou, zas len tureckou, vyhlásiť za uhorského kráľa.

Tak ani tá diplomacia nič nevykonala.

II.

Verím, že táto suchá registratúra, tento bledý nákres diplomatickej borby neuspokojí nikoho.

V týchto opisoch nik nevidí toho rázneho Ferdinanda, ktorý už ako 19-ročný mladík a dedič rakúskych dedičných zemí tak rázne a ostre zatočil s nepokojnými stavmi rakúskymi roku 1522 v Novom Meste pri Viedni, že sa až zdesily, lebo bez všetkého ostýchania dal odpraviť náčelníkov stavovskej vzbury. Že ho pri všetkej tejto jeho krutosti v Česku za kráľa vyvolili, to stalo sa preto, lebo za vlády slabých Jagelovcov, Vladislava a Ludvika, boly neporiadky a zmätky v Česku také strašné, že čestní a poriadku milovní ľudia veľmi zatúžili za panovníkom rázným, ktorý by tam poriadok urobil. Iní volili ho preto, lebo očakávali za daný mu hlas zisk hmotný. A toto ich sebectvo zvážilo v rozhodujúcej chvíli ich celú politickú múdrosť. Oľutovali ho len vtedy, keď na krvavom sneme pražskom roku 1545 i nimi krvave zatočil. Hja! V Rakúsku a v Česku nebolo Turkov, ktorými by ho rakúski a českí páni boli v šachu držali. V Uhorsku sa i najzradnejším pánom všetko prepieklo, lebo mu mohli skrze Turkov ustavične zkazu a záhubu robiť. Tých bolo treba po srsti hladkať.

A v tých bledých náčrtkoch o diplomatických intervenciach cisára Karla V. k prospechu svojho brata Ferdinanda I. nevidno ani tej rázovitej, markantnej postavy, toho neúmorne pracovitého, účinlivého, podujímavého a bojovného cisára, ktorý sa dobrým právom mohol pochlúbiť, že v jeho ríši slnko nikda nezapadá.

Svoje svetodejné skutky načrtal sám, keď v Brüsseli dňa 22. septembra 1555 žezlo vlády nad Nizozemskom oddával svojmu synovi Filipovi II. v slávnostnom shromaždení stavov nizozemských. Tú úchvatnú, veľkolepú scénu opisuje anglický dejepisec Viliam Prescott v „Dejinách panovania Filipa II.“ veľmi dojemne.

V nádherne priozdobenej sieni kráľovského paláca brüsselského shromaždili sa v ten deň rytieri rádu Zlatého rúna a stavy nizo-

zemské, aby vypočuli pohnútky z úst svojho pána, pre ktoré oddáva svoju moc nad nimi synovi. Cisár Karol mal vtedy 56 rokov. V postave bol trochu schýlený viac chorobou než vekom; v jeho tvári bolo pozorovať stopy úzkostlivosti a ráznej odvážlivosti. Ale výraz jeho tvári bol ešte taký vznešený, ako ho nevyrovnaný štetec Tiziana namaloval. Vlasy jeho, ináče farby svetlej, meniace sa do červenkastých, počaly šedivieť, keď nemal ani štyridsať rokov. Teraz bol cele šedivý. Čelo mal rozsiahle, široké, nos orličí. Svetlé oči a biela pleť svedčily o jeho nemeckom pôvode. Jediná časť jeho tvári, skutočne škaredá, bola dolná vysutá čeľusť s vysutou tlstou gambou, vlastnou známkou obličajov habsburgských panovníkov. Postavou bol výšky strednej. Údy jeho boly silne svalovité a predtým pekne symetrické; teraz mal i ruky i nohy ťažkou chorobou skrčené. Pre oblahčenie podpieral sa jednou rukou palicou, druhou na mladíka Viliama Oránskeho, ktorý pozdejšie stal sa najstrašlivejším nepriateľom jeho domu. Bol v smútočnom odeve za materou; jedinou okrasou jeho bol nádherný obojok rádu Zlatého rúna, okolo krku zavesený. Oddávajúc žezlo vlády, bol zlomeným starcom.

Keď z počiatku 16. storočia nastúpil trón, bola Europa takmer v tom stave, ako na počiatku storočia ôsmeho. Turci jej hrozili od východu tak, ako vtedy jej hrozili Arabi od západu. Zdalo sa, že sa blíži hodina rozhodná, či má kresťanstvo, a či mohamedánstvo panovať. Prúd tureckých podmaniteľov valil sa až k hradbám viedeňským, a Karol, ako hlava cisárstva, postavený na čelo sveta kresťanského, bol povolaný, aby ho odrazil. Bol tridsaťdvaročný, keď proti strašnému Solimanovi do boja tiahol a ho pri Viedni k hanebnému odtiahnutiu donútil. Tým zachránil západ Europy od nájezdov tureckých. Zatým preplavil sa po mori do Tunisu, v ktorom vtedy morskí lúpežníci, spojenci tureckého cisára, panovali. Boli metlou Stredozemného mora, preto keď ich v krvavej bitke porazil, ich náčelníka zabil, desaťtisíc kresťanských zajatcov zo žalárov tuniských oslobodil, rozliehala sa sláva mladého hrdinu, zasvätivšieho svoju zbraň k službe kríža, po celej Europe.

Ale často bojoval i z pohnútok osobných, menej čestných. Taký bol jeho boj s kráľom francúzskym Fraňom I. Oba panovníci boli si rovní nielen v rokoch, v moci, hrdosti, ale nadovšetko v túžbach za vojenskou slávou. Ich kráľovstvá stýkaly sa v celej rozsiahlosti, a tak nemohlo bez toho byť, aby sa ich záujmy nekrižovaly a nezavdávali jeden druhému pohnútok k revnivosti a zrážkam. Tá zášť a revnivosť medzi nimi započala sa vtedy, keď Karla vyvolili za nemeckého cisára, pri ktorej voľbe mu Fraňo bol konkurrentom. Ale v dlhom zápase zvíťazil vyšší duch cisárov nad smelým síce, ale menej schopným revnivcom. Tretí zápas mal s evanjelickými kniežatmi nemeckými. Ale tu sa už dokázalo, že je s ľuďmi ľahšie bojovať, než s veľkými, mravnými zásadami. Ten istý Moric Saský, ktorého koristou svojho víťazstva obdaroval, obrátil sa proti svojmu dobrodincovi, a Karol, chorý i na tele, i na duši, bol rád, že pod záštitou búrky a noci vyviazol z nebezpečenstva útekom.

Štvrtú porážku zadal mu pri Metách Henrich II., syn Fraňa, francúzskeho kráľa, keď od obliehania Met musel odstúpiť. Vtedy dal sa zachvátiť k drastickému výrazu: „Šťastie je neviestka, ktorá svoju priazeň len mladým podáva. Zlomený i na tele, i na duchu a vidiac, že už nemá bývalej sily k panovaniu a dejstvovaniu, umienil si utiahnuť sa od sveta a oddať vládu svojmu synovi Filipovi.

Do radnej siene kráľovského paláca brüsselského vstúpily s ním i jeho dve sestry: Mária, vdova uhorského a českého kráľa Ludvika II., vladárka Nizozemska, a Eleonora, vdova francúzskeho kráľa Fraňa I., s ktorým Karol také dlhé časy také urputné boje viedol.

Keď Karol, majúc na pravici syna, na ľavici sestru Máriu, usadil sa na tróne, prăzident nizozemských stavov otvoril shromaždenie, vyložiac v krátkosti príčiny, pre ktoré ich svolal, a pohnútky, ktoré panovníka prinútily zriecť sa vlády, a vyzvúc ich, aby svoju poslušnosť preniesly s otca na syna, ako na jeho zákonitého dediča.

Zatým zdvihol sa Karol, aby na rozlúčku prehovoril niekoľko slov k svojim poddaným. Stál s veľkým namáhaním, pravú ruku položil na rameno princa Oránskeho, dokážuc mu týmto vyznačením tú veľkú priazeň, ktorú k nemu v srdci cítil. V druhej ruke držal karotku s náčrtkami reči, hodiac tu i tu po nej zrakom, aby si pamäť občerstvil. Hovoril francúzsky. Nechce sa vraj s národom svojím rozlúčiť, aby neprehovoril k nemu niekoľko slov. Je tomu štyridsať rokov, ako nad Nizozemskom panovať začal. Skoro zatým bol povolaný, aby spravoval ešte rozsiahlejšia ríše, španielsku a nemeckú, podrobiac sa v mladom veku povinnostiam a zodpovednostiam veľmi ťažkým. Ale jednako sa svedomite pričinil, aby svoje povinnosti ako najlepšie plnil. Vždy mal vraj na zreteli blaho svojej rodnej vlasti, a nadovšetko dôležité záujmy kresťanstva. Najvážnejšou jeho povinnosťou bolo všemožne ich obhajovať. V tom však mu prekážaly zčiastky žiarlivosť súsedných mocnárov, zčiastky úklady ev. nemeckých kniežat.

Pri vykonaní svojho veľkého diela že nikdy nešetril svojho pohodlia. Do Francúzska, Anglicka, Nemecka, Itálie, Španielska a Nizozemska podujal štyridsať vojenských i pokojných výprav. Štyri razy prešiel more Španielske, osem ráz Stredozemné, neľakajúc sa nijakých ťažkostí, kým k tým podnikom mal síl, ktorých ho teraz nemilosrdná choroba pozbavila. Keď tedy teraz ubudly mu sily cele, tak že už nemôže konať svoje povinnosti, umienil si odstúpiť a prepustiť panovanie sile mladej, lebo nemohol by sa ospravedlniť pred obličajom Božím a svetom, keby chcel svoje krajiny a národy i ďalej spravovať, keď k tomu nemá potrebnych síl. Ubezpečoval ich, že jedine táto, a nie iná príčina primala ho složiť veslo vlády. Jemu boli vernými a milujúcimi poddanými, a iste takými dokážu sa i jeho nástupcovi. Nadovšetko ich vyzýval, aby zachovali čistú vieru. Keby sa niektorému z nich v tých rozpustilých časoch bolo do srdca pochybovanie vkradlo, nech ho vykorení. „Viem dobre, že som sa počas môjho dlhého panovania mnoho chýb dopustil, ale stalo sa-

to z nevedomosti, a jestli by bol tu niekto, komu by som bol ublížil, nech mi uverí, že som to nechcel, a nech mi odpustí.“

Zakiaľ cisár hovoril, bola v sieni hlboká tichosť. Karla si Nizozemčania veľmi obľúbili, lebo narodil sa medzi nimi. Oni považovali jeho skutky za národnú chlúbu, tak súdiac, že z jeho slávy odráža sa zvláštny lesk i na nich. Hľadiac posledný raz na jeho velebnú postavu a poslúchajúc jeho napomenutia na rozlučku, boli všetci hlboko pohnutí a nebolo v shromaždení suchého oka.“

Po krátkej prestávke Karol obrátil sa k svojmu synovi Filipovi, ktorý stál vedľa neho, očakávajúc v hlbokej úcte jeho rozkazov. Karol prehovoril k nemu nasledovne: „Keby veľké majetky, ktoré sa Vám teraz podávajú, boly Vám dedictvom pripadly, mali by ste dosť príčin byť povďačným. Tým viac, keď ich dostávate za života svojho otca. Ale nech je váš dlh akokoľvek veľký, všetok budem považovať za vyplatený, jestli svoje povinnosti k poddaným vykonáte. Tak panujte nad nimi, aby mňa chválili a nezatracovali pre krok, korý teraz robím. Pokračujte, ako ste začali. Bojte sa Boha, žite spravedlive, zachovávajte zákony a nadovšetko pestujte prospechy náboženské. A keď Vás Všemohúci obdarí synom, ktorému by ste starý a chorý kráľovstvá svoje postúpili, urobte to tak ochotne, ako ja to dnes robím.“

Keď dokončil, veľmi pohnutý Filip chcel k nohám otcovým padnúť, aby ho svojím predsavzatím ubezpečil, že sa všemožne pričiní, aby sa stal hodným tej dobroty. Ale Karol zodvihol syna vľúdne, objal ho, až ho slzy zalievaly. Každý, i najtvrdší človek, bol tým dojemným výjavom obmäkčený a, ako očitý svedok hovorí, ničoho nebolo v celej dvorane počuť, len vzdychy a plač. Namáhaním vysilený a na smrť bledý cisár Karol klesol do trónu a, hľadiac na svoj ľud, zvolal slabým hlasom: „Boh vás požehnaj!“

Že koruna panovníkova je tŕnim obrúbená, je otrepaná fráza, ako ani k tomu netreba mnoho múdrosti, aby človek nahliadol, že šťastie od stavu nezávisí. Ale, hoci máme mnoho príkladov na to, že sa mnohí len cez potoky krvi dostali na trón, zriedkaví sú len tí, ktorí, ochutnajúc raz slastí panovníckych, vďačne sa ich odriekli; ešte zriedkavejší sú, ktorí, urobiac tak, boli takí rozumní, že sa so zmenou svojho stavu uspokojili, a neoľutovali toho. Karol, ako výsledok ukázal, prináležal k tým zriedkavým ľuďom.

Posledný skutok, ktorý ešte mal vykonať, bolo složenie nemeckej cisárskej koruny k prospechu svojho brata Ferdinanda. Ale odročil ho na výslovnú žiadosť bratovu, chcejúc najprv pripraviť a obrobiť volencov k neočakávanému preneseniu cisárskeho žezla. Ale i za ten čas, kým Karol titulu nemeckého cisára nesloží, mala skutočná moc a ťarcha vlády na pleciach Ferdinandových spočívať.

Ferdinandovi bola hodnosť nemeckého cisára veľmi potrebná. Akokoľvek ho pozdejšie Karol nahováral, aby ju jeho synovi Filipovi prepustil, nepodarilo sa mu získať brata tomuto zámeru. Ferdinand nebol svetom nasýtený a Karol nemal toho veľkého daru, ktorým by cisárstvo Filipovi odkúpil. Ale i dobre, že sa tak stalo. Ako nemecký cisár Ferdinand dostal z Nemecka vo vojsku a v peniazoch

toľko pomôcok, že sa v Uhorsku proti Zápoľovcom a Turkom len nimi udržal. Nebyť tých a podpory Česka a trojjediného kráľovstva, v Uhorsku by Habsburgovia dnes sotva panovali.

V bojoch proti Turkom preslávil sa Karol ešte i po svojej smrti skrze svojho druhého, nezákonitého, syna Don Juana d' Austria. Tento nadšený, v tradíciach otcových vychovaný mladík zdrúzgal turecků námornú moc v zátoke Lepantskej dňa 7. septembra 1571 tak strašne, že sa Turci z tej porážky ako námorná moc len po mnohých rokoch zotavili.

Vôbec v historii Europy, počnúc od 16. storočia, v tom veľké značenie Habsburgov, že v záujme kresťanstva a civilizácie pracovali neúmorne, húževnato na odstránení Turkov z Europy, ako nepriateľov jej civilizácie. Je to tradicionálna, markantná črta politiky panovníkov habsburgských počnúc od Ferdinanda I., ktorá vinie sa v ich a v historii Uhorska ako červená niť až do najnovších časov. Odstúpenie od tých tradicionálnych snáh bude znamenať obrat v dejoch Europy.

Brat na brata.

Napísal *Viktor Hugo.*

Obrázok z francúzskej občianskej vojny.

1. Žobrák.

Vo Francúzsku bola občianska vojna. Vendéejci nechceli premeny, a Parížania nazvali ich buričmi, posielali proti nim pluky. Týmto plukom prichodilo stretať sa s neobyčajne silným sprotivením. Riadneho vojska Vendéejci, pravdaže, nemohli vystaviť, nemali na to prostriedkov; preto sa obmedzili na neveľké oddiely, účinkujúc rozsypane. Dnes rozbití na jednom mieste, zajtra sosbierali sa v podobnej hŕstke na inom, hotoví radšej umrieť, ako ustúpiť, lebo svoju vec považovali za spravedlivú. Borba sa rozhorčila, stala sa rozvzteklenou. Parížania chceli ich čím skôr zastrašiť a takým spôsobom vec skončiť, ale miesto toho, čím viac ukrutností bolo s ich strany, tým úžasnejšie sa pomstili Vendéejci za každú surovosť. Kedysi tichý, pokojný kraj obrátil sa v krvavé pole. A dlho to tak išlo. Tisícom „siných" (belasých, tak zval ľud Parížanov) nepodarilo sa prevládať svojich nepriateľov „bielych", hoci „bielych" bolo len niekoľko desiatok. Za vydanie ich neohrožených vodcov, ktorých nebolo možno chytiť, „siní" sľubovali veľké odmeny. O tom naliepali sa oznamy po stenách a na stĺpoch popri cestách.

Raz večerom pred takýmto oznamom zastal osamelý pocestný, vysoký, statný starec v sedliackom odeve. Bolo už tma, oznam prečítal s námahou. V ňom sa hovorilo, že šesťdesiattisíc v zlate odmeny dostane, kto chytí a privedie do leženia „siných" vodcu

miestnych buričov, markýza Lantenaca. Sľub bol potvrdený čímsi podpisom, ale pocestný ho nemohol prečítať a išiel ďalej dolu stráňou. Vyšiel mesiac. Pocestný, dojdúc na krížne cesty, zastal, rozmýšľajúc. Ako bolo vidno, nevedel, na ktorú stranu sa obrátiť.

— Kde ideš? — spýtal sa ho čísi hlas.

Pocestný sa obrátil.

Zpoza krovia pri ceste vyšiel, opierajúc sa na palicu, človek starý, šedivý, otrhaný, vysoký a shrbený, zastal a zopakoval:

— Kde ideš?

— A teba čo do toho? — odpovedal pocestný.

— Radšej povedz.

— A ktože si ty?

— Ja som žobrák, ale ty si markýz Lantenac.

Pocestný povedal posmešne:

— Vysliedil si ma, aby si ma zradil... Tvoje šťastie...

Miesto odpovedi spýtal sa otrhaný starec:

— Pošiel si tam do tej dediny?

— Áno.

— Tam sú „siní“.

— Dávno?

— Už tretí deň. Hovorí sa, že zajtra odídu.

— Mnoho ich je?

— Tu pol bataillona, a pluk stojí ďalej.

— Pod čím veliteľstvom je pluk?

— Simourdin je veliteľom.

— A čo, ľud ich tam prijal?

— Akože ich neprijme?

— Nesrazili sa?

— Nik sa nebil.

— Pekní sú... povedal markýz. Pomlčiac, doložil: — V dedine zvonili na poplach?

— Zvonili.

— A to načo?

— Aby teba chytali. Plakáty si videl?

— Videl.

— Tak, hľa. Teba samého hľadajú. Poďme, ja ťa skryjem.

— Kdeže?

— U mňa ťa skryjem. Mám izbičku v zemi. Ako pivnicu.

Markýz sa spýtal:

— Tedy si s nami, s „bielymi?“

— Ja s nikým, ja som žobrák.

— Jednak, vidíš, že bojujú. Na čej strane že si?

— Ja sa týmito vecmi nezapodievam.

— A teraz si mi ponúkal, že ma skryješ?

— Tak čože? Keď človeka chytajú, treba ho zachrániť. Hovoria, že podľa zákona máš umrieť. Ja nepoznám zákonov. Mne prichodilo umierať od hladu: či jest taký zákon?

— A si už dávno v biede?

— Celý život.

— Za mňa je sľúbený pekný groš, kto ma zradí.
— Viem.
— Šesťdesiattisíc v zlate.
— Áno, v zlate. To je viac, ako v banknótach!
— Celý majetok.
— Veru tak. Ja som si i pomyslel: vysliedi ťa niekto, bude chcieť zbohatnúť. Radšej sa u mňa schovaj. A zajtra „siní" so svojimi vyzvedačmi odídu, nuž i ty odídeš.
Markýz išiel, kde ho žobrák viedol.
Spustili sa do výmoľa. Medzi koreňmi starého stromu bola diera; diera slúžila človeku za obidlie. Bola tmavá a nízka, ale dostačila pre dvoch. V kúte stál krčah s vodou, ležala hŕbka pečených gaštanov a čierny pagáčik.
— Poďme večerať, — ponúkol domáci.
Rozdelili si gaštany; markýz rozlomil napoly svoj biely suchár, a žobrák svoj pagáč, a zapíjali si vodou zo spoločného pohára.
Rozpriadol sa rozhovor.
— Ty tedy nevieš, komu žiadať šťastia? — hovoril markýz
— Čo je jedným šťastie, to je druhým žiaľ, — odpovedal. žobrák. — Ja sa držím stranou.
— Ako ťa volajú?
— Prezvali ma „Starým". Už štyridsať rokov ma tak zovú.
— Nuž veď pred štyridsiatimi rokmi si bol ešte mladý!
— Nepamätám, kedy som bol mladý. Pozri: my s tebou sme v jednom veku, — ty si ešte chlap, zdravý, a ja sa nasilu vláčim.
— Si tunajší?
— Tunajší.
— Ako ma poznáš?
— Akože ťa nepoznať! Máš tu majetky. Pred dvoma rokmi si odišiel do Anglie. Ešte prvej som ťa častejšie vídaval...
— A ja sa na teba celkom nepamätám.
— Ja som žobrák. Akože žobrákov pamätať!
— Vídaval som ťa zblízka?
— Koľko ráz! Dával si mi almužnu. Kto podáva, nehľadí; kto prijíma, všetko pozoruje. Niekedy neješ celé dni. Ruka hodí ti halier: ten halier je chlieb. Akože nebudeš pozorovať?... Ale teraz je na mne rad: ja ti pomáham.
— Ty ma zachrániš. To je viac.
— Zachránim. Ale s výmienkou.
— Akou?
— Aby si tu nemal nijakých zlých úmyslov.
— Naopak, mám dobré úmysly. Pravdu ochraňujem.
— No, chvalabohu! Teraz poďme spať.
Vystreli sa oba na sene a zaspali.
Keď sa markýz ráno prebudil, žobrák už bol hore, nie v diere, ale zvonku, pred vchodom. Stál, opretý na svoju palicu. Slnce svietilo na neho.
— Sú štyri hodiny, — povedal markýzovi. — Na veži blízkeho kostola odbily; vietor priniesol. V dedine je ticho: „siní" spia

alebo odišli. My sa teraz rozídeme. Ja pôjdem po svojej robote, ty po svojej. Maj sa dobre! — Potom doložil: — Môžeš si vziať so sebou gaštanov, keď pôjdeš.

Kývnul a odišiel.

Markýz sa zodvihol, popozeral na všetky strany. Na krížnych cestách, kde včera stretol žobráka, stál starý kamenný kríž; na ňom sa belelo nalepené oznámenie. Markýz spozoroval to ešte večer, a vedel, že je také isté, ako to, ktoré už prvej prečítal. Spamätal sa, že potme nemohol všetko prečítať; ale teraz slnce jasno svietilo, ráno bolo krásne; stehlíky spievaly, vrabce čvirikaly. Markýz pristúpil ku krížu, aby dočítal.

Niže odmeny za chytenie bolo drobným písmom napísané:

„Keď markýza Lantenaca chytia, bude bezodkladne zastrelený". Podpísal: „Veliteľ bataillona Hovain"

— Hovain — opakoval markýz pre seba.

Postál, prečítal ešte raz, s trpkosťou opakoval meno, potom pozrel do diaľky a odišiel.

Hovain bol jeho príbuzný, syn jeho vlastnej sestry, a spolu jeho nepriateľ, lebo stál na druhej strane, a bol odchovancom plukovníka Simourdina. Plukovník človek silného umu a pevnej vôle, cenil Hovaina, ako najlepšieho z priateľov a podriadených. Okrem toho, nemajúc rodiny, plukovník miloval Hovaina, ako by otec miloval syna. Mali rovnaké náhľady, rovnaké žiadosti. Cudzí po krvi, boli si blízki po duchu. Simourdin vychoval Hovaina, Hovain považoval Simourdina za najlepšieho človeka. Oni oba vrelo milovali rodný kraj, oba boli hotoví obetovať sa zaň, oba pokladali markýza Lantenaca a jeho spoločníkov za nepriateľov rodného kraja.

2. Spustošenie.

Žobrák odišiel ďaleko. Chodieval ticho, vrátil sa pozde, večierkom. Pri návrate videl nad dedinou veľký dym. Dym býva rozličný, podľa hustoty a farby. Býva pokojný, — to je dym z kúrenej pece, keď si rodina pripravuje obed alebo večeru, a býva hrozný, zlovestný, — to je dym požiaru. Žobrák razom rozoznal, že je pred ním dym hrozný: čierne kotúče, farbené planúcim červeným plameňom, rozlievajúce po nebi žiaru.

Sponáhľal sa a šiel ta. Chcel zvedieť, čo sa stalo.

S najbližšieho pahorka všetko bolo vídať, ako na dlani: miesto dediny zostala hŕba dymiacich sa brvien.

Žobrák skoro skamenel. Pred ním široká vatra trieskala a blčala, ako celkom sama na seba ponechaná. Nebolo vidno ani jednej ľudskej tiene; nebolo počuť ani hlasov. V gaštanovom lese, súsediacom s dedinou, požiar zachytil niekoľko stromov, i planuly ako obrovské sviece.

Ale kdeže sa podeli obyvatelia? Hoci ich je nie mnoho, lebo dedina nebola veľká, ale kdeže sú? Pre Starého to bola hlavná hádanka. Ponáhľal sa uhádnuť, a srdce mu stískalo.

Blížiac sa, prišiel na strašnú čiernu hŕbu, slabo osvetlenú s jednej strany mesiacom, s druhej svetlom požiara. To boly mŕtve

telá. Niekoľko mŕtvych tiel. Starý sa naklonil, aby lepšie rozoznal. Pobití vojaci. Z tých samých „siných“, ktorých včera videl živých. A ešte telo! i ešte! Ani jedného raneného, všetci mŕtvi. Iste víťazi nárečky dobili každého do smrti.

Dve ženy ležaly tiež tu, jedna vedľa druhej, pod stenou. Jedna mala štyrmi guľami prebitú hlavu. Druhá ležala bledá, vystretá, so zatvorenýma očima, ako bezpovedomá. Žobrák nahmatal jej okrúhlu ranu na pleci a zlomenú kosť; ale telo bolo teplé. Priložil ruku ku srdcu; srdce slabo bilo.

— Či niet tu nikoho živého? — zvolal plným hlasom.

Ozval sa čísi šepot: „To si ty, Starý?“ Zpoza jednej rozvaliny vykukla hlava, zpoza druhej druhá. Dvom sedliakom sa podarilo zachrániť sa pred jatkou. Odvážili sa ukázať na známy hlas žobráka.

Pristúpili. Starý im palcom ukázal na ženskú pri svojich nohách ležiacu.

— Je živá? — spýtal sa jeden z chlapov.

Starý kývnul.

— A tá? — ukázal sedliak na druhú.

Starý pokrútil hlavou, že nie. Sedliak začal rozprávať šeptom, bojac sa povýšiť hlas:

— Hľa, ako zúria!... V pivnici som sa ukryl... Dom mi vypálili... Ako som ďakoval Pánu Bohu, že nemám rodiny! Hospodine milostivý! Koľko ľudí zmárnili! Každého, koho len mohli. Michaela, tam tá ranená, mala troje detí. Troje malinkých; deti kričaly, volaly na mať; mať kričala, volala na deti. Mať ranili, deti vzali so sebou. Pane Bože! akými zvermi sa ľudia stávajú! Napadli nás. Nikto neočakával... Ale mať bude živá? K tebe ju prenesieme, Starý. — Žobrák zas prikývol. Slová mu nešly z hrdla. Nalámali hrubých konárov, spravili nosidlá, položili na ne ranenú a odniesli.

Cestou chlapi hovorili tiež o tom.

— Všetkých pobili! Všetko spálili!

— Aké poriadky nastaly!

— Videl si, ako strieľali ľudí?

— To sám vysoký kázal.

— Celý oddiel „bielych“ nás napadol. A vysoký, to je ich veliteľ, markýz.

— Aký markýz?

— Tunajší markýz, Lantenac. Hovoria, že len čo sa vrátil z Anglie. Dostali zvesť, že prišiel na lodi. Chceli ho vysliediť, ale on, iste preoblečený, prebil sa ku svojim. Svoji ho očakávali. On ich hneď na „siných“ priviedol! I dedinu rozkázal vypáliť za to, že „siných“ pustili. A akože môže sedliak vojska nepustiť?

Žobrák povedal sám sebe: „Tak hľa, aký kúsok Lantenac vyviedol! Keby som bol vedel!“

3. Mať.

Rany Michaely boly vážné: guľou bola vrchná časť pľúc ranená. Starý mal povesť čarodejníka, liečil; niektorí hovorili, že čaril.

Ranená ležala u neho v diere. Prikladal jej na rany akési trávy; postupne sa poprávala.

Raz s pomocou Starého mohla vynsť posedieť si pod stromom; slnce ju ohrievalo, ona uprene hľadela do diaľky.

Starého tešilo, že sa mu podarilo postaviť ju na nohy; s úsmevom jej povedal:

— No, tak sa naše rany zahojily.

Ona odpovedala:

— Najhlavnejšia sa nezahojila.

Bolo jej ešte ťažko hovoriť. Pomlčiac, doložila:

— Ty nevieš, kde sú?

— Kto? — spýtal sa Starý.

— Moje deti.

I v blúznení vždy na ne volala. Starý sa usiloval odvrátiť jej myšlienky od nich, aby sa menej znepokojovala. Premyslieť, čím by jej nádeje oživil, nemohol. O deťoch sám nevedel ničoho a nazdával sa, že ich niet na žive.

Vidiac, že jej neodpovedajú, žena opakovala skoro s krikom, surovo:

— Kde sú moje deti?

Starý svesil hlavu, ako vinník. Mihlo mu hlavou, že nech nezachráni vtedy Lantenaca, táto žena nebola by teraz taká nešťastná.

„Veď som ja, — myslel si: — chcel dobre urobiť, a vyšlo naopak. Ja som ľutoval človeka, a on neľutuje.“

Duša žobrákova naplnila sa trpkosťou. Dobrý skutok ho tlačil, ako priestupok. Zachránil vlka na nešťastie oviec.

— Nemožno to tak nechať, — povedala mať.

— Čo nechať?

— Nevedieť ničoho o deťoch. Radšej umrieť, ako nevedieť o nich ničoho.

— Neznepokojuj sa. Pribudne ti zimnice.

Michaela sa surovo spýtala:

— Kedy budem môcť odísť?

— Odísť?

— Pravdaže odísť. Nemôžem tu večne sedieť.

— Ak sa budeš znepokojovať, nadlho zasadneš. Ak budeš pokojná, nuž skoro odídeš.

— Akože ja môžem byť pokojná? Ty nechápeš. Ty nemáš detí, a ja mám. Len kde sú? Kto nezkúsil sám, nemôže súdiť. Ty si nikdy nemal detí?

— Nie, — odpovedal žobrák.

— No, vidíš, v tom je rozdiel. Ja mám deti. Prečo sú teraz nie pri mne? Neviem, čo sa stalo. Ničoho som nepochopila. Muža mi zabili, do mňa strelili. A deti sú nie pri mne. Čo je to?

— Prestaň hovoriť, — povedal Starý. — Rozčulíš sa, bude horšie.

Zamíkla. Zamíkla tak, že nebolo možno slova od nej dostať. Celé dni presedela bez pohnutia pod stromom. Iste vždy myslela na deti. Starý sa začal obávať, aby neprišla o rozum. Proboval jej

iným zaujať myseľ, hovoril jej, že by išiel s ňou, ale je už starý: nohy by ho ďaleko neuniesly.

Raz jej priniesol niti, ihlu, náprstok: chcel aby sa šitím zaneprázdnila. Michaela začala si šiť šaty. On práve chcel, aby nemyslela vždy len na jedno.

Pri šití zahúdla si niekedy niečo smutného. Šeptala mená, bezpochyby detí, ťažko bolo zrozumieť. Pozerala, aký je čas. Napokon ušila si vrecko, a nabrala doňho gaštanov. Ráno Starý videl, že sa poberá preč.

— Kdeže? — spýtal sa.

Michaela odpovedala:

— Pôjdem ich hľadať.

Starý ju nezdržiaval. Išla, kam ju oči viedly. Išla, nedbajúc, či je deň, či noc; živila sa, čím prišlo, prosila almužny, jedla korienky, spala na holej zemi, v krovî, v otvorenom poli, niekedy na daždi. Šla od dediny do dediny, od domu do domu. Všade sa spytovala. Pristavovala sa pri prahoch. Šaty visely na nej otrhané. Niekedy ju prijímali, niekedy vyháňali. Keď ju od domov odháňali, šla horou.

Cesta jej bola neznáma; do tých čias poznala len svoju farnosť; kráčajúc bez všetkého rozmyslu, nevedomo kam, robila daromný obchod: pridalo sa, že sa krútila na jednom mieste, nebadajúc toho. Raz šla hradskou cestou, raz chodníkmi. Z počiatku v otrhaných topánkach, potom, keď sa topánky rozišly, boso, napokon so skrvavenými nohami.

Hovorili, že neďaleko vojna zúri, no ona na vojnu nedbala; ona, ako by ničoho nevidela, ničoho nepočula, ničoho sa nebála: len svoje deti hľadala. Spytovala sa každého, koho stretla:

— Nevideli ste troje malých detí?

Pozerali na ňu v prekvapení.

— Dvoch chlapcov a dievčatka či ste nevideli? — vysvetľovala.

Potom ešte dokladala:

— Najstaršiemu je pol piata roka, najmladšiemu rok a osem mesiacov. Nevideli ste?

Na ňu predsa pozerali bez odpovedi. Pokračovala:

— Vzali mi ich. Ale sú moje. Preto ich hľadám.

Ľudia pokrútili hlavou a išli svojou cestou.

Raz sa jeden človek pri nej zastavil. Začal si pripomínať.

— Troje detí? — spýtal sa.

— Troje.

— Dvaja chlapci?

— Áno, a dievčatko.

— Počul som, že je pri jednom oddiele troje detí. Veliteľ kázal ich so sebou vziať. Iste sú pri ňom.

— Kdeže je to? — zvolala mať.

Človek jej povedal:

— Stúpaj do Tourgu.

— Tam najdem svoje deti?

— Možno, že ich najdeš.
— Ako si povedal?
— Tourg.
— Čo je Tourg?
— Také miesto.
— Dedina?
— Neviem, nebol som tam. Volá sa Tourg.
— Je to ďaleko?
— Iste nie blízko.
— V ktorú stranu.
Ukázal rukou.
— Ta sa drž, kde slnce zapadá.
Žena sa hneď pustila. Sedliak volal za ňou:
— Ale sa chráň: tam sa bijú!
Neobrátac sa, šla ďalej.

4. Pokonávanie.

Tourg bola pevnosť. Mala podobu okrúhlej veže a stála na tvrdej skale, tiež pevná ako skala. Oddiel markýza Lantenaca zasadol si v nej. Oddiel Hovaina ju obliehal... Markýzovi zostalo málo ľudí, lebo po spustošení dediny prišlo mu vydržať ešte niekoľko bitiek; Hovain bol nepomerne silnejší, tým viac, že hneď za ním stál celý pluk Simourdina.

Raz večer, keď práve len čo sa začaly hviezdy ukazovať, a v lese nastúpila úplná tichosť, — ani jeden lístok, ani trávička sa nepohly — s veže sa ozval hlas vojenskej trúby. Dolu, v odpoveď trubačovi, zahral druhý.

Ako mravci v mravenisku, v ležení zhemžili sa ľudia.

V hustnúcej tme ohne vatier zapaľovaly sa súčasne s hviezdami na nebi. Trúba zatrúbila po druhý raz; odpovedal jej trubač.

To sa shováraly medzi sebou pevnosť a leženie.

Pevnosť sa spytovala:

— Vypočujete nás?

Leženie odpovedalo:

— Vypočujeme.

Na niekoľko minút ustanovilo sa prímerie.

Nahlas a zreteľne trubač s veže začal svoju reč:

— Počujte! Hovorím menom markýza Lantenaca, zopakujem jeho slová! Vaša vojna s nami nezakladá sa na pravde. My sme tu pokojne žili, nikomu sme zle neurobili. Vy tam zaviedli ste si nové poriadky a prišli ste na nás, aby ste nás násilím prinútili žiť, ako vy. Začali ste páliť naše domy, márniť naše ženy a deti. V horách poľovali ste na nás, a teraz ste nás tu obstúpili. Vás je mnoho, nás málo. Vás je celý pluk, nás všetkého devätnásť ľudí. Nie ťažko vám bude nás premôcť, ale sa darmo nedáme. Markýz Lantenac káže vám povedať: Máme tu troje detí, — naši vzali ich v dedine, kde sme porazili váš bataillon. Či chcete nám všetkým devätnástim dať svobodný priechod? Tak oddáme vám deti, ako

výkupné za seba. Ak odopriete, pevnosť vyhodíme do povetria. Deti *zahynú s nami.* Na vašich dušiach bude hriech ich záhuby. Tak *vedzte!* Ak nás prepustíte, sú zachránené; ale ak nám smrť, im *tiež smrť.* Rozhodnite!

Hlas na veži umĺkol.

Hlas zdola volal:

— Všetci budú prepustení bez prekážky, okrem Lantenaca. Jemu smrť!

S veže odpovedali:

— Výmienok nemeníme. Troje detí je výkupné za všetkých do jedného!

Simourdin sám zvolal, krátko a surovo:

— Nesúhlasíme!

Hovain doložil mäkšie:

— Dávame vám dvadsaťštyri hodiny času. Rozmyslite si!

5. Vyhľadávanie.

Žena, vyliečená žobrákom, šla vše napred, kde jej ukázali. Raz prechodila cez dedinu, vedľa hŕby ľudí, ktorí sa sišli pred akýmsi papierom na stene. Jeden človek čítal, ostatní poslúchali:

„...Smrť každému, kto sa osmelí priniesť potravné články alebo inú pomoc vyššie spomenutým devätnástim buričom, ktorí sa ukryli v Tourgu“...

— Tourg? — spýtala sa Michaela.

Vyrozumela to slovo, a do všetkých ostatných slov jej nebolo nič. Pozreli na ňu podozrive.

V Tourg? — opakovala.

Akási žena s košíkom ražových pagáčov pristúpila k nej a pošepla jej:

— Mlč!

Michaela zamĺkla, nechápuc, prečo to tak treba. „Pomenovali Tourg. Či sa nemôžem spýtať?“ Prešla na druhé miesto a zastavila sa počuť niečo.

Hovorili o tom plakáte.

Jeden pvvedal:

— Myslia si, že týchto vezmú a bude koniec. Ako by devätnásť ľudí bolo všetko!

Druhý doložil:

— Prerátajú sa! Týchto vezmú, najdú sa druhí.

— Vy ste hlúpi ľudia! — povedal šedivý sedliak. — Či sa najde tak ľahko druhý Lantenac? Im je hlavná vec dostať Lantenaca. A teraz ho majú v rukách.

— No, ešte nie celkom! — prehovoril cez zuby druhý sedliak, mladý.

Starec pokračoval:

— Lantenac je dušou všetkého. Bez neho ostatní nič neznamenajú.

Ktosi sa spýtal:

— A čím sa Lantenac vyznamenáva?

Odpovedali mu:

— On neodpustí. Jeho sa chráň! I ženy dá strieľať!
Michaela povedala:
— To je pravda.
Na jej slová sa obrátili.
Doložila:
— Mňa kázal zastreliť.
Jej zovňajšok bol strašný: handry na pleciach, rozcuchrané vlasy, pohľad divý.
— Ozajstná zbojníčka, — povedal jeden sedliak.
— Či neprišla na výzvedy? — upodozrieval iný.
— Mlč a odíď! — pošepla jej zas predavačka pagáčkov.
Michaela odpovedala:
— Nerobím nič zlého; hľadám svoje deti.
Predavačka pozrela po všetkých, bodla si prstom do čela a povedala:
— Tu je nie v poriadku.
Potom jej podala pagáčik: „Zedz“.
Michaela vzala bez poďakovania a začala žiadostive hrýzť.
— Nie je pri dobrom rozume, — rozhodli sedliaci: — je ako zver.
Jeden po druhom sa porozchodili; len predavačka zostala. Dojediac, spýtala sa jej Michaela:
— Môžeš mi povedať, kde je Tourg?
— Nechaj to, nešťastná! Čo meleš?
— Potrebujem ísť do Tourgu. Ako sa ta dostať, sa spytujem?
— Ale čo si si ozaj do hlavy nabrala? Ta nemáš počo ísť... Radšej poď ko mne a oddýchni si. Nazdávam sa, že si ustala.
— Nemám kedy oddychovať, — povedala mať.
— Pozriže, aké máš nohy, — ukázala predavačka.
Michaela začala vykladať:
— Deti mi ukradli: dievčatko a dvoch chlapcov. Teraz idem z lesa; Starý ma liečil, žobrák. Môžete sa jeho spýtať. Akúsi kosť mi prestrelili. To naozaj všetko bolo. Nevymýšľam. Mám troje detí. Môžem dokázať. Najmladšie dievčatko sa Žoržeta volá. Muža mi zabili. Neurobil nič zlého. Ukážte mi cestu. Nie som bláznivá: som mať a hľadám deti. To je všetko. Neznám cesty; nocovala som tej noci v prázdnej sypárni. Nie som zlodejka. Ja hovorím vždy pravdu. A prečože by ste mi nepomohli, keď hľadám deti? Nie som tunajšia. A strieľali do mňa, neviem, prečo...
Predavačka pokrútila hlavou a povedala:
— Počuj, milá... Časy sú teraz nepokojné. Netreba také hlúposti o sebe rozprávať. Pomyslia si, že sa pretvaruješ, vyzvedáš. Chytia ťa.
— Len mi o Tourgu povedzte. Ako sa ta dostať? Pre Krista vás prosím.
Žena s pagáčkami sa nahnevala:
— Nuž, čo ma po tebe. Neviem ja, kde je Tourg. I viem, ale nepoviem.

— Ale ja len pôjdem, — povedala Michaela a išla.

Žena pozrela za ňou a zhundrala:

— Dám jej na cestu.

Dohonila ju a dala jej druhý pagáčik.

— Zavečeraj si.

Michaela mĺčky prijala, ale, prijdúc ďalej, na konci dediny dala pagáčik dvom dievčatom.

Pred ňou bol les. Šla horou. Či je nie jedno, kadiaľ ísť, keď jej nikto nechce poučiť. Šla dlho. Z počiatku chodníkom, potom ztratila chodník; konáre spletené ju zdržiavaly, no ona sa prebíjala. Kam? Keby ta, kam treba. Probovala volať, — nik sa neohlásil. Zazrela potôčik, prikľakla a napila sa. Potom odrazu, keď už kľačala, sa pomodlila.

Les sa skoro končil. Za ním bola veľmi úzka dolinka a ďalej svah ploského širokého pahorka, porastlého drobným kroviím. Pohľad svobodne zachytal ohromné priestranstvo; a na celom tom priestranstve nebolo vídať ani človeka ani obydlia.

V takej pustote biedna mať skoro zúfala. Nohy sa jej podlomily. Zvolala, ako bláznivá, obracajúc sa nevedno ku komu a kam:

— Niet tu nikoho?

A naozaj, v odpoveď jej kdesi neďaleko zarachotil zvuk, ako hrom. To nebol hrom, ale výstrel.

Nešťastná mať sa zachvela, ožila. „Možno, že tam?"

Pobrala sa hore pahorkom. Onedlho zazrela pred sebou na holej skale vežu, a hneď za vežou hustú tmavú zeleň veľkého lesa.

Michaela šla ku veži. Večer sa chytro blížil. To bolo práve dvadsaťštyri hodiny po dohovore Lantenaca s jeho nepriateľmi.

6. Útok.

V určenú hodinu Hovain pohnul svoje vojsko, aby útokom dobyli pevnosť. Dolná časť múru už mnoho utrpela od výstrelov, ale hŕstka ľudí zasadla v druhom poschodí a odtiaľ sa zúfale bránila. Vojak za vojakom padali. Vtedy poddôstojník Radub premyslel vykonať veľmi ťažkú vec: s dvoma pištoľmi za pásom vyškriabal sa ako mačka hore múrom do tretieho poschodia. Dostal sa práve do tej izby, kde bol sklad zásobnej zbrane. Biele svetlo mesačnej noci mu pomohlo vyzrieť zbraň a pištole.

Do tých čias obliehaných napádali len zdola; ale tu sa na nich sypaly výstrely shora, dolu schodmi, s tretieho poschodia. Dvaja padli naraz, mŕtvi; ostatní sa sponáhľali ukryť v najbližšej izbe. Nikomu neprišlo na um, že tamhore môže byť len jeden človek.

— Teraz zostáva nám len umierať, — povedal markýz.

— Bijúc ich, kým môžeme! — doložil jeden z jeho súdruhov.

V tom stalo sa niečo neočakávaného. V jednom kúte izby zodvihla sa kamenná platňa, a odtiaľ, z tajných dvier, dosiaľ nikým nespozorovaných, zjavila sa ľudská hlava. To bol človek oddaný markýzovi.

— Akým spôsobom si sa ta dostal? — spýtal sa markýz.

— Niet času vysvetľovať. Zachráňte sa! O desať minút touto chodbou budete v hore.

— Znamenite! Choďte všetci... Ja pôjdem posledný... — povedal Lantenac.

— Najprv treba podpáliť, držať slovo, aby nás pamätali! — poznamenal jeden.

— Skorej, markýz! — náhlili iní.

Človek za človekom odchádzali po úzkych krútených schodoch. Lantenac napísal uhľom niekoľko zreteľných slov na bielej stene a zapálil knôt. Plameň rýchlo utekal po smole...

Medzitým obliehajúci nechápali, čo sa robí. Hovain nevidel, ako sa Radub dostal hore, i čudoval sa neočakávanej odtiaľ podpore. Chcel si ju vysvetliť a preto sa útok trochu pristavil; potom kázal svojim vojakom ísť hore po schodoch, ale mať na zreteli, že niekde na predku, za dvermi, môže byť skrytá záloha: zasa začne sa streľba a padnú podkosení ľudia.

A Radub zostal hore, nechápajúc, prečo všetko zatíchlo; očakával, kedy bude potrebná jeho pomoc.

Prešlo asi štvrť hodiny, kým sa položenie veci objasnilo. Vojaci hlavňami vyvážili dvere, za ktoré sa „bieli“ ukryli, a tam v prázdnej izbe videli otvorenú tajnú chodbu. Hovain prečítal uhľom napísané slová: „Do videnia, sestrenec!“ a podpis: „L.“

Pustiť sa v pohon nemalo smyslu. Bolo zrejmé, že táto chodba vedie do lesa, a hľadať ubehlíka v lese je taká ťažká vec, ako hľadať ihlu.

K tomu Hovain a Simourdin považovali za nevyhnutné chytiť Lantenaca, a akože mohli zvedieť, kam ušiel? Nazdávali sa, že po ňom už ani stopy... Nasledovne dobytie pevnosti nepriviedlo k ničomu.

Jednak Lantenac nebol tak ďaleko, ako mysleli. Vyjdúc do lesa, rozpustil hneď všetkých svojich ľudí, ustanoviac im, kde a kedy sa majú zasa sísť. Všetci boli v sedliackych šatách, tak, ako i sám Lantenac. Rozísť sa po lese a zachrániť sa po jednom nebolo ťažko.

Markýz zastal. Bolo mu príjemné cítiť sa na svobode. Len pred chvíľou išiel smrti v ústrety. Nebál sa jej, rozumie sa, ale predsa radšej zostal na žive. Pozrel na hodinky: bolo desať. Začudoval sa. „Len desať!“ O ôsmej sa ozval prvý výstrel. „Či od tých čias prešlo tak málo času? Stodvadsať minút! A koľko dojmov som prežil!“... Skryl hodinky a obrátil sa, že odíde.

Po okolí sa rozlievala červená žiara požiaru. Horela pevnosť. Oheň nachádzal bohatú živnosť: knôt bol pretiahnutý naprv k horľavým veciam, k súdkom smoly a k ohromným snopom slamy a sena. Lantenac spamätal sa na deti, že sú zamknuté v druhom poschodí, v izbe s knihami. Kľúč od ťažkých železných dvier tejto izby ležal u neho vo vrecku. Nahmatal ho s radosťou. Deti zhoria. Nuž dobre. Veď ich ponúkol na svobodu. Kto nepristal, ten je vinný. Nech vedia, že on drží slovo. Povedal, že deti zahynú, i zahynú! Kto mu nechcel dať svobodný priechod, ten má hriech.

Tri nevinné duše, tri žertvy! A on je svobodný!

Zrazu sa ozval zúfalý, žalostný výkrik. Skôr vytie. Preniesol sa povetrím, párajúc dušu. To vykríkla mať za svojimi deťmi.

Michaela prikročila k veži a vystúpila na val. Oproti nej, práve v tej chvíli, keď jazyky plameňa, plaziac sa po suchých vetvách brečtanu z prízemia do poschodia, slialy sa v jasný oheň a zrazu osvietily všetko: vrcholce okolitého hustého stromovia, leženie pred vežou i vnútro samej veže, — v jednom z oblokov stredného poschodia zjavily sa tri detské hlavičky. Michaela vykríkla zúfalým hlasom; Lantenac počul a zastal. Nevidel ženy, ale ako by sa lialy na neho jej trpké žaloby.

„Pomáhajte! Zachráňte! To sú moje deti! Horia! Ľudia, pomáhajte! Prečo sú moje tam? To je nemožno! Či sa blazniem? Pomáhajte, — ja som ich mať! Šla som deň a noc! Zhoria. Zachráňte ich! I psa treba ľutovať. To sú moje deti! Hľadala som ich. Hospodine, čože je to! Mňa dostrieľali, a teraz mi deti pália. A ja som šla. Myslela som, že nedôjdem. Nohy mám skrvavené. Prišla som! Našla som si ich! Pred očima mi zhoria. Pomáhajte! Prečo mi ich odobrali? Zbojníci, zločinci! Nechcem, aby moje deti pálili! Nechcem, nechcem! Zachráňte ich! Alebo ma zabite, aby som toho nevidela!“

Medzitým, kým mať skoro o rozum prišla od hrúzy, množstvo hlasov vojenských ozývalo sa v priekope i na vale:

— Pristav rebrík!

— Niet rebríka!

— Musí byť!

— Musel by, ale ho niet!

— Sem vody!

— Niet vody.

— Tak dvermi treba sa dnu dostať!

— Dvere sú železné.

— Treba ich vylomiť!

— Nevylomíš.

Žena ďalej kričala:

— Skorej! Zhoria! Deti moje milé! Či ich ozaj nezachránia? Mňa s nimi zabite! Hoďte ma do ohňa!

Markýz znovu nahmatal kľúč v svojom vrecku. Potom, bystro sa zohnúc, zmizol v tej istej tajnej chodbe, z ktorej práve bol vyšiel.

7. Hrdinský skutok.

Dvadsať saperov sa namáhalo vylomiť železné dvere. Hovain kommandoval pri práci, ale namáhanie bolo daromné. Probovali podvážiť železnými kolmi. Lámaly sa.

— Ako zápalky, — povedal jeden saper.

Hovain mračno poznamenal:

— Tieto dvere sa dajú len kanónom vylomiť...

— I to nie naraz, — dotvrdil saper...

Nastúpila ťažká chvíľa. Ovisly všetky ruky. Mlčky, s hlbokým žiaľom v srdci stáli všetci títo ľudia. Prichodilo ustúpiť. Stále sa

šíriaci požiar monotónne pukal dovôkola. Prízemie a prvé poschodie boly samý oheň. Ako povala, tak i podlaha mohly sa hneď prevaliť. Nezostávalo nádeje na zachránenie detí.

Hovain pozrel nábodou na otvorené dvere tajnej chodby a povedal:

— Lantenac ich zahubil, ale seba zachránil! Ušiel!...

— A vrátil sa, — prehovoril čísi hlas.

Sestrenec videl pred sebou šedivú hlavu ujca.

Saperi sa rozstúpili. Markýz, s veľkým kľúčom v ruke, prešiel izbou rovno k železným dverám. Zámok štukol, dvere vrzly a otvorily sa; zpoza nich navalila sa vlna plameňa a dymu. Markýz nezastal: zmizol z očú v tej vlne. Skoro v tej chvíli prepadla sa časť podlahy za jeho chrbtom. Či zahynul, či nie, nedalo sa určiť. Hovain a jeho ľudia ledva sa stačili zachrániť: nijaká pomoc od nich viac nezávisela.

Mať zúfale nariekala ďalej. Deti stály pri strednom obloku, ešte nezachvátenom: bolo im veľmi horúce, ale ich ešte nepálilo. Nevediac o nebezpečenstve, z počiatku sa celkom nebály. Jasné svetlo v izbe a hluk pod oblokom ich zabávaly. Mať volala na ne, po mene; najstarší poznal jej hlas a ohlásil sa:

— Mama!

Dvoje mladších opakovalo za ním:

— Mama, mama!

Michaela stála už nie na vale, ale medzi vojakmi, prosiac ich o pomoc. No Simourdin nemohol ničoho urobiť.

Radub proboval zas vyliezť hore múrom, ale s tejto strany múr bol celkom hladký; nebolo za čo zachytiť sa: Radub hneď odpadol. Mať sa bodila na kolená.

— Zachráňte ich!

Ale čože bolo robiť? Vo veži všetko trieskalo a borilo sa; v izbe, kde boly deti, ohromné kasne s knihami sa chytaly, ako drevo v peci. Tenké hlásky opakovaly už v hroznom strachu:

— Mama, mama!

Zrazu v obloku, súsediacom s oblokom detí, zjavila sa vysoká postava. Všetky oči obrátily sa k nej. Niekoľkí ľudia poznali markýza Lantenaca.

Zmizol na chvíľku, potom sa zas zjavil a začal spúšťať z obloka dlhý skladný rebrík, složený v tej izbe na prípad nešťastia. Vojaci dole chytily za druhý koniec a pomohli postaviť ho na zem. Radub samý prvý a niekoľkí pustili sa za ním hore rebríkom. Markýz chytil prvé z detí a podal Radubovi. To bol stredný chlapec. Kričal z celej sily:

— Bojím sa!

Vojaci spustili ho až dolu, podávajúc si ho z rúk do rúk.

Najstarší sa bál ešte väčšmi a nechcel ísť; udrel Raduba, ktorému ho markýz podal. Zostala ešte drobná Georgetta. Markýz ju vydvihol; usmiala sa mu. Železnému človeku vyhŕkly slzy. Spýtal sa jej.

— Ako sa voláš?

— Olzeta, — odpovedalo dievčatko.

Markýz ju bozkal a podal Radubovi.

Mať stála dole pri rebríku, ledva veriac svojmu šťastiu. Prvej tratila hlavu od žiaľu, teraz od radosti. Objímajúc deti, bozkávajúc ich, plakala, smiala sa, napokon zamdlela.

Ozval sa krik:

— Všetky sú zachránené!

Všetci okrem Lantenaca. No o neho sa nikto nestaral.

On zádumčive postál pri obloku, ako by sa nemohol rozhodnúť, čo robiť. Potom pomaly prekročil múr a sostupoval rebríkom, majestátny a pokojný. Vojaci hľadeli na neho s údivom, skoro so strachom, ako na prízrak. Keď bol už dole, Simourdin pristúpil k nemu, položil mu ruku na plece a povedal:

— Si zajatý.

— Viem, — odpovedal Lantenac.

Vojaci ho odviedli. Kdesi na vežových hodinách bilo jedenásť.

8. Svedomie.

— Zajtra budeme ho súdiť vojenským súdom, — povedal Simourdin, pristúpiac k Hovainovi. — Ale ty nebudeš prítomný. Si s ním jednej krvi; popraviť ho je nie tvoja vec. Pokonávanie nebude dlhé: zajtra výrok, pozajtre poprava. Teraz možno povedať, že je vzbura udusená.

Hovain nič neodpovedal a odišiel do svojho šiatra. O požiar viac nedbal; saperi jedni hasili, obkopávali priekopou; oheň ustupoval. Radub bavil sa s deťmi a materou. Simourdin robil poriadky na zajtra. Leženie stíchlo, oddychujúc od nepokoja.

V hlave Hovaina sa rojily myšlienky. Pred jeho očima odohrala sa neočakávaná udalosť, i nevedel, ako súdiť. Do týchto čias sa nijako neklátil. Videl pred sebou borbu dvúch strán. Podľa jeho presvedčenia jedna strana, jeho, mala pravdu, druhá strana, cudzia, nemala pravdy. Na jednej strane boli jeho priatelia, na druhej jeho nepriatelia. Priateľom žiadal úspechu, nepriateľom nezdaru. To bolo úplne jasné a prosté. Teraz jeden z hlavných nepriateľov dostal sa do ich rúk: tomuto bolo sa treba tešiť. Ale Hovain nemohol sa tešiť. Prečo? Preto, že tento nepriateľ prekvapil ho tým, čo urobil.

Hynulo troje malých detí; troje úplne nevinných. Vojna v tomto nezná rozdielu. Ukrutná, krvožížnivá, bratovražedlná, pohlcuje všetko, čo nachodí v ceste. Prišly jej deti do cesty. Zahubiť ich jej je nič. Markýz Lantenac mal proti sebe celý zástup ľudí; tento zástup ho stopoval, ako zvera; keď ho vystopoval, nastrojil pohon. Zachránil sa skoro divom; našiel sa v hore: v hore je svoboda. Lev ušiel z pasce. Ušiel. A odrazu sa vrátil sám, z vlastnej vôle! Vydal sa rovno svojim nepriateľom. Načo? Jedine, aby zachránil troje malých detí. Nie príbuzných, oj, nie! Celkom cudzích, chudobných. Ľutoval ich. Opustil horu a svobodu, šiel do ohňa, zachránil ich a zahubil seba. Svoj život oddal za ich život. A teraz očakáva ho smrť. Či je to spravedlivo?... Je spravedlivo, aby bol človek trestaný za vysoký, dobrý skutok?

A ako prvej Lantenac nemohol zniesť myšlienky, že deti zahynú, keď nemajú nijakej viny, a on ich môže zachrániť, tak teraz Hovainovi

bolo neznesiteľne ťažko, že Lantenac bude popravený práve vtedy, keď by sa patrilo pred ním skloniť. Zachrániť ho? Zachrániť nepriateľa?... No potom je vzbura zas neukončená.

Hovain pripomínal si všetko, ako bolo. Hynulo troje detí. Pre toho samého Lantenaca. Mal smelosť ich zaprieť a nechať ich žertvou ohňu. Ak neurobil toho on sám, ak urobili iní, on vedel o tom. Nie dosť, že vedel: kľúč vzal k sebe. Teda chcel to. Podpaľačstvo a vražda sú jeho vec. Potom iste zhrozil sa sám seba. Žalostný materinský krik zobudil v ňom svedomie. Vrátil sa. Šiel k mraku, obrátil sa ku svetlu. Vykonal zločin, potom chcel napraviť. Či ozaj nepostaviť toto do účtu? Hovain nevedel, čo urobiť.

9. Súd.

Ráno nasledujúceho dňa zasadol vojenský súd. Sudcovia boli len traja. Simourdin ako predseda, jeden kapitán a poddôstojník Radub; kapitán sedel na pravej ruke S., a R. na ľavo. Ostatní dôstojníci a vojaci zjavili sa počúvať. Dvaja strážnici dostali rozkaz priviesť väzňa. Išli a o chvíľku sa vrátili: s nimi prišiel Hovain. Simourdin, nechápajúc, povedal:

— Ja som poslal pre väzňa.

— Väzeň som ja, — povedal Hovain.

— Ty?

— Ja.

— Kdeže je Lantenac?

— Na svobode.

— Ako na svobode?

— Na svobode.

— Skryl sa?

— Áno.

Simourdin na chvíľku sklonil hlavu. Potom ju hneď zodvihol.

— Pomohli mu? — spýtal sa mračno.

— Áno, — povedal Hovain.

— Kto mu pomohol?

— Ja.

— Zblaznel si sa?

— Ja som ho vypustil.

— Ako si to mohol urobiť?

— V noci som išiel k nemu; strážnik ma, rozumie sa, prepustil; shodil som svoj plášť a jemu prehodil; vyšiel miesto mňa, a ja som zostal.

— Nemôže byť! Priveďte Lantenaca.

— Niet ho. Vojaci sa nazdali, že som to ja, a prepustili ho. Bola tma.

— Opakujem: zblaznel si sa?

— Hovorím, ako bolo.

Simourdin, bledý, ledva povedal:

— Za to ťa...

— Popravia, — dohovoril Hovain.

Simourdin mlčal. Hovain bol mu najdrahší človek. Či sa nazdával, že bude niekedy súdiť svojho prijatého syna? O chvíľku, keď premohol vzrušenie, povedal pevne:

— Za to ťa treba súdiť. Sadni si.

— Hovain sadol si na taburet, prichystaný pre Lantenaca.

— Stráž, šable von!

Oceľ blysla.

Hlas Simourdina prestal byť otcovským a zavznel drsno, surovo:

— Obvinený, vstaňte!

Hovain vstal. Simourdin vyšetroval podľa predpisu.

— Vaše meno?

— Hovain.

— Postavenie?

— Veliteľ bataillona.

— Ste v rodine s úskokom?

— Som syn jeho sestry.

— Je vám známo, ako je odsúdený?

— Známo. Pod výrokom bol môj podpis.

— Vyberte si obrancu.

— Budem hovoriť sám za seba.

— Môžete začať.

Hovain sa zamyslel, ako by hľadal slová.

Simourdin opakoval.

— Povedzte, čo máte na svoju obranu.

So zodvihnutou hlavou, so zrakom do zeme uprenym, nehľadiac na nikoho, Hovain začal svoju reč:

— Musím povedať, že jedno zaclonilo predo mnou druhé. Videl som zblízka, ako človek vykonal dobrý skutok, i zmizlo z mojej hlavy-sto zlých skutkov toho istého človeka. On zachránil deti, a ja nemohol som nezachrániť jeho. Všetko som zabudol a vrátil som mu svobodu. Ak som vinný dajte ma popraviť.

Zastal. Simourdin sa spýtal:

— Nemáte čo doložiť?

— Nie.

— Sadnite si.

Zápät za tým boly prečítané zo zákona punkty, ktorými sa ustanovuje smrť za prispenie k úteku každého previnilca.

Simourdin povedal:

— Obvinený, poslúchajte pozorne! My, súd, budeme teraz uvažovať otázky viny. Ukrývať našu poradu nemáme prečo. Každý z nás troch vysloví nahlas pred všetkými svoju mienku. Konečný výrok rozhodne väčšina hlasov. Kapitán, začínajte!

Kapitán, nehybný, ako z kameňa, začal monotónnym hlasom:

— Zákon je jasný. Aby bol prestupovaný, nemôže sa trpieť. V drevnom Ríme Manlius kázal popraviť vlastného syna za to, že zvíťazil, nevyčkajúc rozkazu. Tam bolo len narušenie disciplíny, a tu je narušenie zákona. Poddajúc sa súcitu, človek poškodil svojej otčine. V podobných prípadoch je súcit zločinom. Veliteľ Hovain pomohol tiecť buričovi Lantenacovi. Hovain je vinný. Som za smrtný výrok.

— Zapísať, — prikázal Simourdin.

Zapísali: „Prvá mienka: zaslúži smrť.“

Simourdin obrátil sa k Radubovi:

— Má hlas druhý člen súdu.

Radub vstal, obrátený k Hovainovi, salutoval mu po vojensky, potom začal svojím silným hlasom:

— Mňa teda tiež treba odsúdiť. Lebo, hovorím na česť a svedomie, želal by som si, úprimne by som si želal urobiť, po prvé to, čo urobil markýz, a po druhé to, čo urobil náš veliteľ. Ako som videl, že starý človek lezie do ohňa pre troje detí, hneď som si pomyslel: veď je on poriadny človek! Teraz zas vidím, že môj veliteľ zachránil starca. To je taký skutok, že keby bolo po mojej vôli, ja by som môjmu veliteľovi dal hneď hodnosť i záslužný kríž. Hovoria, že ho treba odsúdiť. Popravia ho, tak ho nebude. A predsa je potreba, aby žil, lebo je všetkým užitočný. Že zachránil starca? Veď starec zachránil deti! Oba dobre urobili, a akože by to bolo trestať za dobré? Ja to nemôžem inak rozsúdiť. Ale i ako inak? Či by bolo lepšie, keby deti boly zhorely? Alebo aby ich starec z ohňa vytiahol, a jemu by za to hrdlo prerezali? To nemožno pochopiť. Čože by mali ľudia jeden druhého jesť. Divým zverom sa staneš. My milujeme svojho veliteľa. I prvej sme ho milovali, i teraz ho milujeme. To nemá smyslu, že ho treba usmrtiť. Komu to načo? To je úplne nemožné!

Radub sadol si pohnutý; Simourdin obrátil sa k nemu:

— To znamená, že poddôstojník Radub je za ospravedlnenie?

— Ja som za to, aby náš veliteľ bol za generála povýšený.

— Teda za osvobodenie. Áno, alebo nie?

— Ak rozhodne chcú niekomu hlavu odťať, nech radšej mne odtnú. Skôr s tým súhlasím.

— Ospravedlnenie, — povedal Simourdin, — zapíšte.

Zapísali: „Druhá mienka: osvobodiť.“

Jeden hlas je za odsúdenie na smrť, druhý za osvobodenie. Rozdelily sa hlasy.

Bol rad na Simourdinovi. Vstal. Nielen že bol bledý, jeho tvár mala strašný, hrobový odtienok. Temno zvučal mu hlas, slová pomaly vyslovoval. Ale pohľad bol pevný.

— Obvinený! — obrátil sa Simourdin ku Hovainovi, — otázka o vine rozobratá je s oboch strán. Väčšinou jedného hlasu...

Hlas mu zaviazol. Všetci očakávali. Pred čím váha? Pred slovom života a či slovom smrti? Napokon dohovoril:

— Odsudzuje sa na smrť.

Potom doložil:

— Poprava bude zajtra ráno, keď výjde slnce.

Hovain vstal a poklonil sa.

— Teraz ho odveďte, — povedal Simourdin.

Hovaina odviedli s obnaženými šabľami. Radubovi prišlo zle. Jedna z nedávno utržených rán sa mu otvorila: dolu hrdlom už chvíľku tiekla mu krv.

10. Odsúdený.

Leženie sa tlumene búrilo, nespokojné výrokom smrti nad Hovainom. Ľudia boli tej mienky, že Simourdin je priukrutný. Žiadali, aby odvolal popravu. Ale on zostal pri svojom: rozkázal prichystať popravné lešenie.

Nastala noc. Simourdin nemohol usnúť, išiel k odsúdenému.

Hovain privítal ho s úprimnou radosťou, začal spomínať všetko, čím mu bol zaviazaný.

— Ty si ma vychoval, ty si rozvil môj um, od teba som sa naučil milovať pravdu. Či by som sa bez teba bol stal človekom?...

Medzi nimi rozvinul sa ich milý rozhovor. Hovorili o tom, či príde taký čas, keď ľudia budú skutočne bratmi, keď prestanú vojny a hlad, keď sa kalich zla vyčerpá. Hovain očakával, že s postupom času na svete bude vždy lepšie a lepšie; Simourdin pochyboval, nazval mladého človeka snilkom. Zajtrajšieho dňa ani slovom nepripomenuli, ako by boli naň zabudli. Chceli nazrieť do toho, čo bude potom, budúcne, po mnohých rokoch.

— Teraz žijeme v búrkach, — hovoril Hovain. — Ale búrky nemôžu trvať večne. Po nich nastúpi tichosť a všetko rozkvitne dvojnásobne krajšie. Vždy býva tak i v prírode. Jedno umiera, druhé sa rodí, svieže, silné.

Zamyslel sa. Ani jeden nezbadal, ako minulo niekoľko hodín. Blížilo sa ráno. Začalo svitať. Zvonku ozývaly sa údery topora: dokončili sbíjanie popravišťa. Simourdin sa strhol a zodvihol hlavu; Hovain myslel na iné, nezbadal jeho pohnutia. Simourdin vstal so slamníka, na ktorom oba sedeli; Hovain nespozoroval. S. ticho vyšiel; na duši bolo mu vždy ťažšie a ťažšie. Utratiť Hovaina bolo pre neho najhroznejšie nešťastie.

V ležení nadarmo očakávali, že sa Simourdin bezpochyby v poslednej chvíľke smiluje. Ráno bol Hovain popravený. Ale v tej samej minúte, keď na jeho šiju padol topor, s úderom toho topora slial sa druhý zvuk: výstrel z pištole. Simourdin sa zastrelil.

Uryvky z Goetheho Fausta.

Prekladá *Martin Sládkovičov.*

(Pokračovanie.)

XVI.

Svätojanská noc.[1])

Pohorie Harz.

Okolie Širky a Biedy.[2])

Faust. Mefistofeles.

Mefistofeles.

Či neželáš si z metly rukoväti?
Mne zišiel by sa kozol najväčší.
Sme v ceste ešte ďaleko od méty.

Faust.

Kým na nohách sa cítim nezomdletý,
mi bakuľa toť postačí.
Ká výhra v cesty skrátení! —
Sa labyrintom dolín plaziť stále
a pozastať na tomto brale,
z ktorého prameň večne pramení,
to rozkoš, ktorá pochod korení.
Už v brezách jaro kypí, prúdi.
i jedľa už ho cíti tam;
či necítily by ho naše údy?

Mefistofeles.

Ja skutočne ho nebadám!
Mne jaksi zimošno je v tele;
ja želal by si sneh, mráz pochodom.
Jak smutno vzchádza kolo toť nie celé

---

[1]) Boyesen vysvetľuje: Walpurgistag je 1. máj, ktorý v dávnych pohanských časoch bol jeden z najveľkolepejších slávností; preto povera urobila noc pred týmto dňom dobou zasvätenia pohanských, bezbožných obyčajov, menovite schôdzky a tanca stríg a potvôr na bývalých miestach obetovaní a súdov... V starom kalendári volal sa 1. máj „vox jucunditatis", hlas veselosti; preto i Faust pociťuje jarné púdenie tohoto dňa a dáva mu výraz v „zamieňavom speve", kde prvá slcka patrí Mefistofelesovi, tretia a piata Faustovi, druhá a štvrtá Svetlonosovi. Vychádzka stríg vzbudzovala búrku a víchricu, ako aj vychádzka čarodejníc z Eddy.

[2]) V pôvodine Schierke und Elend, dve dediny v pustom, neúrodnom, skalnatom okolí.

červenej luny s pozdným plápolom
a sliepňa, že pri každom kroku to sa
do stromu búšiš, to zas o bralo!
Nuž dovoľ prosiť Svetlonosa!
Tam jeden, hľa, sa kmitá veselo.
Hej, priateľu! či smiem k nám pozvať teba?
Veď či ti darmo kmitať treba?
Buďže tak dobrý, posvieť tahor nám!

Svetlonos.

Nuž z úctivosti azda budem stačiť
povahu svoju ľahkú háčiť;
náš chod je vše len cikcak, semotam.

Mefistofeles.

Ej! ej! to mnieš jak človek robiť — ba že? —
len ber sa rovno, jak čert káže,
ináč ti zdúchnem život blinkavý.

Svetlonos.

Tak vidím, že ste v dome pánom vy,
nuž chcem ísť jak ma vôľa vaša tisne.
No považte, dnes vrch sa besnie až,
a ak má Svetlonos byť v púti vodca váš,
nuž nesmiete to brať tak prísne.

Faust, Mefistofeles, Svetlonos striedavo spievajú.

V kraj, kde sen a kúzlo vládne,
vkročili sme šťastne, celí,
veď nás dobre, čestne, snadne,
by sme rezko k cieľu speli
priestranstvami, kde tak pusto!

Pozri: strom pri strome husto,
jako rýchlo mimo hrčia,
a toť bradlá jak sa krčia,
a nos brala[1]) dlhý, zahlý
vydáva chrapt, fukot tiahly!

Pažiťou a skálim náhli
jarček, potok, nadol trieli,
Čujem šumot? Piesne zvznely?
Čujem ľúby ponos lásky,
rajských oných dňov to hlásky?
Nádej naša! ľúbosť naša!
Ohlas však, jak hovor skazky
zo starých čias, zas znie zchvelý.

[1]) V pôvodine Felsennasen, dva hroty brala pri Schierke, nazvané aj chrapačmi, Schnarcher.

Uhu! Uhu! v blízku zneje,
kulich,[1]) čajka, sojka peje.
Všetci bdejú a sa jašia?
A v tom kroví mloci sú to?
dlhé nohy, brucho zdutô!
Korene sa jako hadi
plazia z brala, z piesku, z kúta,
vystierajú čudné putá,
strašiac, chytiť by nás radi;
podobiac sa polypovi
vystierajú po chodcovi
vlákna-prsty. Myší drahne
v tisícerých farbách tiahne
v kŕdľoch mochom, šírou pláňou!
Svätojanské mušky letia,
v hustých rojoch letiac svieťa
sprevádzačkou pomotanou.

Či stojíme nepohnutí,
či ideme vopred v púti?
Tuším sa tu všetko krúti,
bralá, stromy — úškľab v tvári —
i toť bludné svetlo v žiari,
ktoré sa dmie, množí, rúti.

Mefistofeles.

Chyť sa môjho cípa tuhšie!
Tu je také stredovršie,
s údivom kde vidieť, hľa,
jak vo vrchu Mammon[2]) plá.

Faust.[3])

Jak zvláštne územím sa blýska
kmit matný, zoro-rudastý
a do tlamy sa snoriac tiská
i najhlbšej toť priepasti.
Tu vzchádza para, tam smud stlie sa,
tu žiara vzplanie z hmly a z pár,
ktorá hneď jemným vláknom strie sa,
hneď vybuchne jak zdroja var,
a prúd sa celou dráhou vinie
v sto pruhoch po doline vpred

[1]) Sova i kulich, noční a tak príšerní, ale strigám dôverní a prítulní vtáci, ako aj čajka, sojka a iné.

[2]) Mammon, zosobnený dämon zlata.

[3]) Tu Faust mysticko-poeticky opisuje „presúšanie sa“ pokladov (peňazí).

a tu, keď v úzky kút toť vplynie,
sa rozkúskuje hneď a hneď.
Tu sršia iskry v blízku samom,
jak zlatý piesok dokola.
Hladže, jak v celej výške plamom
toť stena brala plápolá.

Mefistofeles.

Či neosvetlil ku slávnosti
pán Mammon skvele palác svoj?
Šťastie, že zrak to videl tvoj;
už samopašných badám hostí.

Faust.

Jak zúri vetra mladucha! [1])
Koľký už úder na väzy mi dala!

Mefistofeles.

Musíš sa chytiť starých rebier brala,
ináč ťa v mohylu toť roklín zadúcha.
Hmla skytá noci hustoty.
Čuj, koľké v horách praskoty!
Sov vyplašených letia tlpy.
Čuj, párajú sa, trešťiac, stĺpy
zelených večne palôt.
Čuj haluzí lom, lkavý lalot,
dunivý kmenov silných kyvot,
koreňov vrzgotavý zivot!
A ponad rumom kryté sluje
vetrisko sipiac, vyjúc duje.
Čuješ hlasy i tam vyššie,
i tam v diaľke, i tu bližšie?
Ano celým vrchom kol
divý, čarný spev sa rozľahol!

Strigy v sbore.

Húf tiahne stríg na Bradlisko, [2])
zelené siaťa, žlté strnisko.
Tam hromadia sa vesele,
pán Urián [3]) toť na čele.
To ide — zbožím, hložím šliap!
Toť p—í striga, s—í cap.

---

[1]) V pôvodine „Windsbraut“, stelesnenie víchrice.

[2]) V pôvodine „Brocken“. Iste tak básnik nazval vrch, na ktorý sa strigy v tú noc ponáhľaly. Inde volá ho Blocksberg.

[3]) *Urián*, tiež ako Mefistofeles, pekelník, majster-čert.

Hlas.

Starenka Baubo[1]) tiež tu je;
na svini matke rajtuje.

Sbor.

Tak česť že, komu patrí česť!
Vpred, pani Baubo! Predok viesť!
Hodná toť sviňa, nad to mať,
húf stríg sa ženie za ňou, hľaď!

Hlas.

Ktorou si cestou dobehla?

Hlas.

Ja ponad Skalište![2])
Tam do hniezda som sove[3]) nahliadla.
Tá vyvalila oči až!

Hlas.

Ta ber sa v peklo!
Čože tak jazdíš vzteklo!

Hlas.

Tá ver ma drela, mlela;
som, pozri, poranená celá!

Strigy v sbore.

Široká cesta, dlhoká,
čo za meľa to divoká?
Pichajú vidly, metla ťuká,
dusí sa dieťa, mať sa puká.

Majster stríg. Polovica sboru.

Jak slimák sme sa rozbehli,
nás ženy všetky predbehly.
Bo tra-li k domu čerta spieť,
má žena tisíc krokov vpred.

---

[1]) *Baubo,* necudná kojná Demétry (v gréckej mytologii). Pozdejšie javí sa ako nočný dâmon. Goethe ju vriadil medzi strigy, a — ako na svini jazdiacu — urobil ju vodcom sboru stríg; popritom označuje ňou pochop nestydatej ženy.

[2]) V pôvodine *Ilsenstein,* pusté, granitové bralo pri Ilsenburgu. V jeho úskalí hniezďa orli, sovy, jastrabi.

[3]) Boyesen vysvetľuje: Zamieňavé chóry medzi strigami, polostrigami a hlasmi shora i zdola i zdiaľky sú zavitou satyrou, hmýriacou ostrými narážkami na osobné a literárne potyčky pôvodcove s jeho protivníkmi. Viď aj ďalej.

Druhá polovica.

Tak háklivo v tom neni nám:
je žena tisíc krokmi tam,
no, čo tá ako zrychlí krok,
muž na jeden je tamže skok.

Hlas (shora).

Poďteže s nami z Podmoria!

Hlasy (zdola).

Túžime tiež ta do hora.
Perieme a sme číra čistota,
no neplodnosť aj večitá.

Obidva sbory.

Hla, mlčí vetor, prchá hviezda,
mračnej sa lune svietiť nezdá.
A čarochór ten v šušťaní,
hľa, soptí ohňo-iskrami.

Hlas (zdola).

Vemte ma s sebou, vemte tam!
Už tristo rokov vyliezam,
chcem na vrchole zajať postať,
chcem tam sa k seberovným dostať.

Obidva sbory.

Ta nesie metla, hôľ aj, vieš,
ta nesú vidly a cap tiež;
kto nestane dnes na štíte,
ten ztratený je večite.

Polostriga (dolu).

Tak dlhý čas už drobčinkám;
jak ďaleko sú už tie tam!
Ja doma nemám pokoja,
a tu preds' tiež ho nemám ja.

Sbor strig.

Od masti strigám zmužilo,
zdrap dobrý je na vetri'lo,
koryto dobrou loďou je;[1])
kto nelieta dnes — nikdy nie.

[1]) Pred vychádzkou strigy (dľa povery) potieraly si nohy a plecia stridžou masťou, a tak mohly lietať na metle, ohreble, vidlách, na capovi, svini, na koryte. Vetridlo je prídavok básnika.

Obidva sbory.

Keď dorazíme na vrchol,
nuž spustite sa na zem dol',
pokryte všetky priestranstvá
rojami svojho strigôňstva! (Spustia sa.)

Mefistofeles.

Ký stisk a strkot, hmýr a klekot!
Ký švist a zmut a vrt a štekot!
Ký blyskot, iskrot, pach a vznet!
To opravdový strídži svet!
Drž sa ma! síc sme rôzno hneď.
Kdeže si?

Faust (z diaľky).

Tu!

Mefistofeles.

Čo! Ta až zchvatlo teba?
Tu domo-práv mi užiť treba.
V bok! panoš Voland[1]) ide! sladká luzo, v bok!
doktore, chyť sa ma! a včuľ na jeden skok
z tej tlačenice uprskneme;
veď pridivé to aj pre moje plemä.
Tam vedľa svieti čosi zvláštnym blyskotom,
mňa ťahá čosi, kde toť krovie drieme.
Poď, poď! sa utiahneme v ňom.

Faust.

Ty odpieravý duch! Nuž dobre! Veď ma smelo.
Mniem predsa, že to múdre dopadlo;
tiahneme v svätojanskej noci na Bradlo,
by tamže zabávali sme sa osamelo.

Mefistofeles.

Hlaď, jak plam pestrý tu, tam jasá!
To sišla sa tu bodrá chasa.
Konečne človek neni sám.

Faust.

No radšej bol bych hor', hľa, tam!
Už vidím vznet a vír a čad.
Tam množstvo prúdom k zlému spieši;
tam iste mnohá záhada sa rieši.

---

[1]) *Voland*, predtým Faland, znamená doslovne: svodca, zlý, skazený, zloduch, diabol. Už starodávni básnici označovali týmto menom čerta, a výraz tento býva i v porekadlách.

Mefistofeles.

No mnohá sa aj zmotá, hľaď.
Len nechaj svet ten veľký hučať,
my budeme tu v tichu dučať.
Veď dávno je to v zvyčaju,
že ľudia v svete veľkom malé stavajú.
Toť, mladé nahé strídžatá, a zas
i staré, múdro odeté v šat studný.
Mne k vôli buďte milý, vľúdny!
Námaha malá, veľký špás.
Počujem kýchsi inštrumentov hranie!
Rehtačky[1]) kliate! Treba zvyknúť na ne.
Poď so mnou. Ináč nelzä. Poď len sem,
ja pristúpim, i teba vovediem
a poviažem ťa novým svazom.
Čo povieš, druh? To neni úzky svet.
Len pozri! veď mu čajsi konca niet.
Sto ohňov horí v rade razom;
tu tanec, klekot, varia, pijú, ľúbia tiež;
nuž rec mi, niečo lepšieho kde vieš?

Faust.

A náš tam úvod — jak to mieniš spraviť:
sťa kuzliar, či čert chceš sa javiť?

Mefistofeles.

Ač veľmi zvyklý som sa inkognito pliesť,
no v sviatok na odiv chce každý rád svoj vzniesť.
Podväzok nevyznačuje ma,
no koňská noha tu vždy čestné miesto má.
Či vidíš slimáka, toť? Jako sa sem vkráda.
Ten svojím makadlom
už na mne čosi vetrí, badá.[2])
Aj kebych nechcel, tu som tým, čím som.
Len poď! tak od ohníka za ohníkom;
ja pytačom som a ty záletníkom.

(K niektorým, čo sedia pri stlievajúcej pahrabe.)

Vy starkí páni, čože vám tu k vôli?
Ja chválil by vás, keby v stredu toť ste boli,
v mladistvom hluku, šumote;
veď každý dosť je doma v samote.

---

[1]) Dľa povery ľudovej pri tancoch stríg používalo sa za hudbu — koňskej hlavy miesto husieľ a mačacieho chvosta miesto sláčika.

[2]) Slimák má mať v štyroch „rožkoch" smysel zraku i čuchu.

Generál.

Či v národoch si trúfať smiete!?
Ni keď im všetko spravíš po vôli;
bo u ľudu, jak v ženskom svete,
vždy všade mládež vrcholí.

Minister.

Včuľ nieto pravdy, všade krivdy kvas,
ja dobrú stárež chválim ovšem;
keď my sme boli všetko vo všem,
to opravdu bol zlatý čas.

Parvenü. (Povýšenec.)

My neboli sme sprostí ver
a robili sme vše, čo netrebalo;
včuľ všetko — kopŕc — berie iný smer,
kdežto my chceme, aby pevne stálo.

Pôvodca.

Kto prečíta včuľ (ešteže!)
spis mierno-múdry čo do veci?
A čo sa týče mládeže,
tá všetečná je ako nikdy predsi.

Mefistofeles (ktorý je zrazu veľmi starej podoby).

K dňu súdu — cítim — národ dozrieva,
keď naposled sa beriem na vrch stridží,
a, že môj súdok smutnieva,
nuž aj svet sa už k sklonku blíži.

Striga vetešnica.

Pánovia, neobíďte preds'!
Tu príležitosť pre vás vhodná!
Obzrite krám môj dopodrobna!
Tu vidieť mnohú zvláštnu vec.
Tu v mojom kráme — ktor'mu páru
niet v svete — ničoho tu niet,
z čoho by značnú škodu, káru
bol nepocítil človek, svet.
Niet dýky, z nejž by nebola krv tiekla,
niet čaše, z ktorej do zdravých by tiel
nebola tiekla vlaha jedu vzteklá,
niet šperku, ktorý bol by nezdolel
milenú ženu; niet ni meča, ktorý zradne
by nebol súpera od zadu preklal zradne.

Mefistofeles.

Tetička! staré spievate vy nôty.
Vec stavšia sa je statá vec!
Ta dajteže sa na nevoty!
Len novoty nás tiahnu preds'.

Faust.

Len abych nezošalel vrhom!
To ozaj musím pozvať trhom!

Mefistofeles.

Hla, prúdy všetky hor' sa vinú;
ty mnieš, že šinieš, a, hla, teba šinú.

Faust.

Kto tam tá je?

Mefistofeles.

Ju skúmaj očama!
To Lilith.[1])

Faust.

Kto?

Mefistofeles.

To prvá žena Adama:
Len käruj vlas jej krásny, hustý,
skvost, akým ona skvie sa jedine!
Keď mladého ním muža ovinie,
nuž potom ho tak ľahko neprepustí.

Faust.

Toť sedia: stará i zjav mladej milý;
tie dobre si už zaskočily.

Mefistofeles.

Dnes všetko je to vírom — vieš —
Vnov tanec započne; poď! skokneme si tiež.

---

[1]) *Lilith* dľa rabínskej povesti žena súčasne s Adamom stvorená, ktorá však odletela od neho a stala sa čerticou, ktorá mnohých mladých čertov rodí a mladých mužov svádza, a v jej pekných vlasoch nesčíselní čerti hniezdia. Tu je predchodkyňou bestiálnej smyselnosti. I Herder a Langbein spracovali Lilith poeticky. Meno Lilith prichádza raz i v Biblii (Izaiáš 34, 14.). Luther prekladá: Kobold; septuaginta: Empusa; Vulgata: Lamia; česko-slovenský (kralický) preklad: „noční přeluda“. Nemecká demonologia dala čertovej pramateri meno Lilith.

Faust (s mladou tancujúc).

Vec snila sa mi premilá,
že sa mi jabloň zjavila,
na tej pár pekných jablík bol,
tých zachcel som, i vyliezol.

Kráska.

Na jablčka vám ide chuť,
a to tie rajské, tužibuď,
som celá od radosti tam,
že také i ja v sádku mám.

Mefistofeles (so starou).

Sen sníval sa mi pohnutý,
že strom som videl puknutý
a ten mal — — —;
no i tak lúbil sa mi veru.

Stará.

S vrúcnosťou pozdravujem mnohou
rytiera toho s koňskou nohou!
Nech — — ozbrojí,
ak — — — nebojí.

Proktofantasmist.[1]

Ľud kliaty! Jak sa opovážite?
Či dôkazov vám nieto dávnych:
duch nikdy nestojí na nohách správnych?
A vy tu, jak my ľudia, tančíte?

Kráska (tancujúc).

Čo ten v náš tanec zabŕdol?

Faust (tancujúc).

Ej! to je taký všadebol.
On musí ceniť iných tance,

[1]) Goethem utvorené grécke slovo, ktoré znamená vizionár od r..i (Steisszvisionär, Steiszgespenstseher). Je to epigramm Goetheho na dávneho jeho protivníka, berlínskeho kníhkupca a spisovateľa Chr. Fr. Nicolaiho, ktorý trpel zvláštnym neduhom: vídaval zjavy zčiastky žijúcich, zčiastky zosnulých osôb ako stelesnené mátohy, a liečil sa proti návalu krvi tak, že si na zadok prikladal pijavice. Toto svoje liečenie obšírne opísal r. 1799 v berlínskom časopise „Monatschrift", čím sa veľmi smiešnym urobil, a posmech, ktorým ho Goethe obsypal, keď uviedol ho ako Proktofantasmistu do „Svätojanskej noci", stretol sa so všeobecným súhlasom, lebo patričný pán — že sa do všetkého všetečne plietol — nebol nikde obľúbený.

o všetkom tlácha, po všetkom sa plance,
bez neho vpokon nič sa nestane.
Najväčšmi mrzí ho, keď my vpred kráčame.
Keď tak by ste sa v kruhu točiť chceli,
jak v starom mlyne[1]) svojom robí on,
to ešte chválil by on napokon;
zvlášť keby ste mu za to vzniesli pozdrav vrelý.

Proktofantasmist.

A ešte vždy ste tu? To neslýchaná vec!
Sa ztraťte! Osveta sme dalí preds'.
Sber čertovská nič s poriadkom neráta.
Sme takí múdri, a preds' v Tegle[2]) máta.
Jak dávno vymetám už bludy totie preds'!
A neni čisto; neslýchaná vec!

Kráska.

No prestaňteže nás tu rušiť, hniesti!

Proktofantasmist.

Vám duchom v tvár to hovorím!
Ja despotizmu duchov netrpím;
môj duch raz nevie sa s ním sniesti.
Dnes, vidím, nejdú mi veci; (Tančí sa ďalej.)
no ešte raz sa dostanovím sem
a dúfam preds': to ešte dožijem,
že básnika a čerta zdolám predsi.

Mefistofeles.

On do kaluže posadí sa v krátku,
jak má on vlastné liečbo-spôsoby,
a keď si pijavice pohovia mu v zadku,
je vystrábený z ducho-choroby.

(K Faustovi, ktorý vystúpil z tanca.)

Čos' nechal tak tú peknú devu,
čo spievala ti ľúbo k tancu, hľa?

---

[1]) „Starý mlyn“ (alte Mühle) je posmešok na vyššmenovaným protivníkom Goethe písanú a vydávanú „Všeobecnú Knihovňu“. Celá scéna s týmto Proktofantasmistom (Chr. Fr. Nicolaim) je výsmech spisovateľa, ktorý sa široko rozpísal o mátohách, písal široko-koľajné cestopisy a rozhovoril sa, ako sa lieči pijavicami atď.

[2]) *Tegel* bol panský majetok nedaleko Berlína a prináležal famílii Humboldtovcov. Malo tam mátať.

Faust.

Ach, v prostred tanca vyskokla
jej červená z úst myška[1]) vzňato.

Mefistofeles.

To dobre! Nesmie mýliť taká vec;
veď nebola myš šedá preds'.
Kto pri lúbostnej schôdzke podbá na to?

Faust.

A videl som —

Mefistofeles.

Čo?

Faust.

Či ty, Mefisto,
vidíš toť bledé, pekné decko, samé, v diali?
Obstáva placho, neisto
a chodí sťa by v nohy putá dali.
Ti musím vyznať, mne sa zdá,
že Gretičke sa podobá.

Mefistofeles.

To nechaj tak! V tom žiadna dobrota.
To očar, modla, v nejž niet života.
S ňou stretnúť sa vec planá je;
od očú meravých krv meravie,
a človek skamenieva až,
veď o Medúze predsa znáš.

Faust.

To ozaj oči mrtvého sú samy,
nezatlačené rukou láskavou.
To hruď je tá, čo Gretka skytala mi,
i telo sladké požívané mnou.

Mefistofeles.

To očar, blázonko ty mysle zmámenej!
Veď každý vidí svoju milku v nej.

---

[1]) Myši sú strigám prítulné a im slúžiace zvieratá, ako aj potkani, lasice a mačky.

Faust.

Ó, koľká rozkoš! útrap koľký!
Tam musím hľadieť mimovoľky.
Jak zvláštne musí zdobiť jediná
to krásne hrdlo stužka rudá,
nie širšia než hrb noža udá.[1])

Mefistofeles.

Tak cele! i mne tak sa zdá.
I hlavu dať si pod pažu je v stave,
keď Perseus ju sťal jej práve. —
Len vždycky blúznil by si preds'!
No poďže tamto na kopec!
Tu veselo je ako v Prátri
a, ak som triezvy, skutočne
tu vidím divadlo jak patrí.
No čo tu?

Servibilis.

Hneď sa znova započne.
Kus nový, posledný, má hrať sa,
kus siedmy — toľko hrať tu zvyk —
Kus ochotníkova je práca,
aj herci — samý ochotník.
Dovoľte, páni, bych už išiel,
som ochotník: oponu zdvíhavam.

Mefistofeles.

Že som sa s vami na Bradlisku sišiel,
to dobrá vec; to miesto patrí vám.

(Pokračovanie.)

Najväčšia obeť.

(Z cyklu: C'est la guerre.)

M. Rázus.

Tie vrany — pravda? — darmo nekvákaly
za letných nocí u pitvorných dvier...
tie vrany čosi vážne vravieť maly...!
S bohom, drahá!
vlasť volá, treba chlapov na výber!!

---

[1]) Mátožným zjavením sa Gretky, majúcej krvavú stužku na hrdle, symbolizuje básnik mátožnú hryzotu svedomia Faustovho, ktorá ho stále prenasleduje a ktorej chcel sa striasť v omamujúcom víre stridžieho tanca. Mefisto snaží sa všemožne odviesť pozornosť Faustovu od zjavu Gretky, a hovorí mu, že je to Medúza. Medúza, to je jedna z takzvaných Gorgón gréckej povesti. Kto pozrel na ňu, skamenel. Perseus, syn Jupitera a Danae, zabil ju v lybickej púšti a z jej krvi vyskočili hadi, ako aj Pegazus.

A kráča, jak by ovládal diel — ktorý
keď tak — i život v obeť zaslúži...
Má azda kaštieľ? role? lúky? hory?
Biednu chatrč —
a záhradôčku — aj to bez ruží!

Tam vzdychá žena k prsiam vyschlým túliac
plod — naň hán tisíc niekdy namecú,
tam trnie — lebo čo deň — bubnujú viac:
ráno — večer...
— Ó, čože zasa — čo len ešte chcú?!

No, dáva — nevie, čo je sprotivenie,
ak berú primoc — najviac zaslzí...
i ten dar lásky nesie ponížene!
len pre ohlas,
že vojsko príde — chvie sa od hrúzy...

Bo smutné sú to chýry, ktoré krúžia,
a jej už siedmich na byt vyrubli:
— Veď keby aspoň mala doma muža...
pane — pane!
— Ba keby ste mi darmo nehúdli!!

I vchodia cudzí pod krov, jak do svojho:
— Kúr, žena — kúr! ty pôjdeš na zem spať,
ja do postele! Ani nevrav mnoho...
choď a žaluj!
— Nuž čože tým smie človek povedať?!

A žena — chúďa — zas len poplače si —
i to len keď ju nikto nezbadá,
so slzou neraz čierne cesto miesi:
Hajaj — búvaj...
so slzou neraz syna ukladá...

Za horami kdes' vojak strážou stojí —
viac už len tôňa: chudý, zmazaný...
rozmýšľa, či sú doma pri pokoji,
včera písal,
že dobrý Boh ho azda ochráni...

Po dlhých týždňoch žena číta riadky,
na tvári žiaľu nikto nevidí —
už celkom... celkom zvykla na poriadky,
spáva dobre —
a pred nikým sa viacej nestydí...!

Tie vrany — pravda? — darmo nekvákaly?
Ba či z ich hlasu ten svet vytuší,
že najviac dali — ktorí všetko dali —
za chalupu
a záhradôčku — aj to — bez ruží!!
29/XI. 1914.

Z básní M. Rázusa.

Prometheus.

Pod vlhkým bralom — tam
ťa prikovali bohovia,
pod vlhkým bralom — tam
ja stávam neraz smutný — bez slova...

A spomínam ten čin,
preň bol si ťažko mučený,
žes' sniesol smrteľným,
čo mohlo bohov zrodiť na zemi;

žes' sniesol ohňa jas,
pred ním tmy záhad ustúpia,
by svitlo vôkol nás
tou žiarou s olympského kozuba.

A vtedy cítim — jak
sa blíži trapov hodina:
vzduch pretne dravý vták —
a v telo moje drapy zatína.

Jak bôľ tvoj — deň po dni —
sa muky moje obnovia,
len spor náš nerovný:
na plam môj žiarlia zemskí „bohovia!"

Tí — ktorí v obave,
že zásvit taj ich vyzradí:
i ctnosti nepravé —
i nízkosť preklínanej priehrady.

No, vďačne trpí hruď
vztek orlí — „bohom" na vzdory,
len nelzä nehynúť,
ak ten môj oheň jak chcem — nehorí!
17/IX. 1915.

Kultúre.

Hej, hrdá bohyňa — veď si sa dožila časov:
tvoj oheň vyhasnul, inému bohu sa kädí dnes,
nie si viac kráľovnou — ale skôr poddanou našou!

Si krásna — uznáme! preto i uctíme chrám tvoj,
no, musíš privoliť na všetko — o čo ťa žiadame:
ísť kam my, jesť — čo my a piť náš ohnivý nápoj!

Náš bôh dnes bohom i tvojím — preto poď a slúž mu s nami...
schyť do rúk prápor náš a veď nás v plameňoch k víťazstvu,
čo nechceš vidieť — to nemusíš, akže hruď citlivú raní...!

Pred svetom prisvedč, že jestli kde — u nás si istá,
bo vieme — nepriatelia — tí by nás nedbali pohaniť,
že sme ťa mali, jak Izrael — Ježiša Krista...!

Ó, my sa do prachu koríme pred tvojou krásou,
len pochop úkol svoj — sver nám um, srdce i čo len máš,
a my raz vložíme diadém do tvojích vlasov...!

— — — — — — — — — — — — — — —

Hej, hrdá bohyňa — však si sa dožila časov?!

4/IX. 1915.

— —

Akby...!

(K boju o jestvovanie.)

Akby to inak už nemalo byť —
a ten, kto silný — depsil by kvieťa i útlačkej slečne,
a ten, kto silnejší — silného bil —
a ten, kto svalov najtvrdších, všetkým by z krvi pil večne...
vtedy my — ľudkovia — zakážme bozk,
lebo je kvet — a načo má darómne zakvitať náš strom?
chrám? ten tiež zamknime! — kto by chcel dnu —
recme mu, že sme — svet i my — žartom, len úbohým žartom!!

4/VIII. 1915.

—

Krv a zlato.

Nad nimi visí kliatba praveká:
jak krv — i zlato v žilách preteká
a v desné hĺbky stŕha človeka.

Svod vniaď ich láskou rovno omámi,
a chichoce sa ktosi — Neprajný,
keď zatnú do skál ostré čakany.

Vie — že kým rúda v ohni prehorí,
krv pobláznená srdca závory
na pospas ľahkým duchom otvorí...

I počne obchod — hliviet nedá to!
trud vypláca sa velmi bohato:
za krv dá zlato — a krv za zlato!

V diaľ ničotnú sa valí veľrieka,
s ňou mizne krv i zlato človeka —
len Nazaretský u nej narieka...

14/IX. 1915.

Pieseň o zvone.

(Schiller.)

Vivos voco. Mortuos plango. Fulgura frango.

Zamúraná pevne v zemi
dlie nádoba hlinená.
Zvon dnes má byť! Buďteže mi,
chlapci, ako vretená
vrtkí do robôt!
S čela ceď sa pot,
stvar chváľ majstra do neskora;
avšak zdar pochádza shora.

Dielu, čo vážne shotúvame,
hej, svedčí vážné slovo samé
jak dovŕšenie nauky;
len keď jej taký sprievod dáme,
vše ide práca od ruky.
Nuž, uvážme včuľ s pilným dbaním,
čo slabou silou povstáva;
bo opovrhnúť mužom planým,
tým, ktorý nepremýšľava
nad skutky pred ich vykonaním.
Veď to je, človeka čo zdobí,
i na to rozumný je tvor,
že v mysli si prv vypodobí,
čo rukám sverí na útvor.

Sem jedľových polien! Ale
či sú suché, vyzkúste;
nech vybúši vatra v pále,
šľahá ním až v čeľustie.
Zvrie-li kašou meď,
s cíňom do nej hneď!
aby tuhá zvonovina
potekla, jak načim, plynná.

Čo v kadlube tom behom dneška
stvárame s ohňa pomocou,
hor' na zvonici neomešká
nás spomnúť hlasne znov a znov.
Do pozdných potrvá dní; bude
dojímať mnohý ľudský sluch,
so smutným trúchliť, ladiť v hrude
v chór nábožnosti, v dennom trude
otuplé pre slasť vyšších túh.
Čo hlboko dol' pozemšťanu
prináša súdba menlivá,
to v kovovú tam udre stranu
a tá ho potom ku vzdelaniu
spolnému ďalej ozýva.

Skok zriem bielych bublín dutých;
rúče! — hmoty prešly v tok.
Salajky dnu! preniknúť ich,
to usnadní úlitok.
Od pien musí tiež
čistá byť toť smeš,
hlas by z čistotného kovu
čisto, zplna prišiel k slovu.

Bo sviatočnou rád hrou on víta
nemluvňa — púčok samý nach —
pri prvom krôčku cestou žitia,
počatom vo sna ramenách; —
tiež spia mu ešte v časov kline
príhody jeho svetlé-stínné;
materskej lásky bdelé péče
mu strážia ako cherubím
skvost rána, plašiac nebezpečie —
no roky trielia medzitým.
Dievčatkom, — čo sa bavil s ním
i vodil, súdruh nerozlučný, —
pohŕdne zrazu šarvan bučný;
von v život vtrhne drsnatý:
až, ctižiadosti zánet v líci,
k najďalšej zmeral úvrati
svet vandrovníckej o palici.
Cudzí sa domov navráti:
i zkvitlú utešeným májom
— že zdúpnel: z nebies bytnosť snáď —
s hanblivým, cudným obličajom
pred sebou vidí pannu stáť.
Tu bezmenná ho chvatne túžba
za srdce mládenecké vraz;
aj podivný ním prehnal mráz.

Sa tmolí, blúdi bez cieľa,
samoty nerozlučný družba;
nepozná ani priateľa,
bo z rozpustilej spoločnosti
i vlastných bratov uteká,
by, kde niet svedkom človeka,
tam vyplakal sa do sýtosti.
Na ponúkanie srdečné
však (— Srdce nerado sa postí —),
sťa fakľa blčiac, konečne
ju postretá — I pohliadne-li
naň letkom bár, je šťastný celý;
čo, keď mu vráti pozdrav i
smev k nemu pridá laskavý?
kráž pre ňho rajskej glorioly!...
Tých hviezd by naráňal jej k vôli!
i čo by iní nenašli,
na zakvitlých on zdvihne lúkach,
prinesie v trasúcich sa rukách
a tým si milú okrášli.
Ó, nežná túha, sladké snenie,
čas zlatý prvej lúbosti!
zrak vidí nebo otvorené,
a srdce plesá, po hýrenie
sa kochlí v blaha hojnosti —
Ó, kiež sa vždy jak sama nádej
zelená doba lásky mladej!

Hľa, jak cievy brnavejú!
Paličku tú vnorím dnu,
jestli sklene olipne ju,
pristúpiť lza ku liatiu.
Tovariš kto, ruš!
zkúste smeš mi už,
či sa tvrdé tratí v mäkkom
splynutím, čo dobrým znakom.

Bo kde sa s útlym sňalo hrubé
a silné s jemným v šťastnom slube,
tam lúbezný zvuk povstane.
A preto zkusuj všestranne,
kto vo večitý sväzok vchodí,
či srdce ku srdcu sa hodí!?
Blud krátky, dlhé pykanie.
Milo veniec panny vonný
v mladuchy hrá vlasoch, hej,
radostné keď zovú zvony
ku slávnosti svadobnej.
Ach! že najkrajší ten sviatok

i máj žitia zavre nám,
s pásom, s rúškou — koľký zmätok! —
pretrhne sa naostatok,
rozruše i krásny mam.
Náruživosť uniká-ochladá,
zostať i hriať musí láska;
kvetom čo zasvitlo, uvädá,
listva už ovocie laská.
Kto chlap, musí von
v nepriateľský život,
do boja, na pohon,
v ruch borby i kyvot;
pôsobiť musí, sa moriť,
sadiť tu, tam zasa tvoriť,
znať vyládiť pohode
i uchvatnúť náhode,
v stehovavom stretaným prieťahu,
na rozum závodiť, päste,
a vždycky mať odvahu
uloviť šťastie.
Tu priteká z všetkých strán bez konca návalom
zdar s osohom, dôchodkom zvaným,
sa nadíeva komora obzvláštnym mauím,
miestnosti rastú, priestranie dom.
A dnuká riadi
v dôstojenstve vlády,
bez chyby, hany,
gazdiná-paní,
matka to dietok;
a panuje múdre
v domácom kruhu,
zreteľ ním všetok,
každému druhu
prác učí dievčatá
a chlapca chráni
na peknom žudre
v pestúnky lone,
bár i len pohľadom
na ňom že prilne;
a samý hon je,
služobným príkladom,
dávajúc včelu,
i bezo zastatia
na chvíľku, ustatia
ruky vždy pilné
prikladá k dielu;
a množí úžitok,
zisk, v kryštál stabilý
na mysli poriadok,

a plní poklady voňavé truhly,
a kol vrčiaceho i v noci vretena
niť hladkú otáča, z nej motá pradená,
a do leštených skríň hneď vlnu sbiera, kryje
čo rúno, plátenko hneď belšie od ľalie,
i k dobru pojí jas, lesk — rosou na kvetine —
a nikdy nespočinie.

A čeľadný otec, radosti mok
v zreniciach, s štíta domu, hľadiaceho
ďaleko po vidieku vôkol neho,
prepočíta si šťastia rozvitok,
rázsochy fošien zrie týčiť sa v modru,
a v stodolách záčiny plné až k vôdru,
a sýpky, ohnuté od úrod tiaži,
a vlnot pšenice i raži,
i chlúbi sa ústy pyšnými:
hľa, ako v základoch zem,
nech ako chce pohroma zazerá
okáľmi živelnými sem,
tak pevne proti nej stojí mi
bytu i sytu nádhera!
No s mocnosťami nad osudmi
nejde sa večite pojednať,
jak na jarmoku medzi ľuďmi;
a nešťastie je blesku brat.

Dobre, liať ľza o pár minút,
lom zvrúbkateľ krása až.
Však, než dáme spieži rinúť,
odrecte prv otčenáš.
S čapom von! — a dom
chráň Boh i čo v ňom!
Kúriac tmavo-žhavá vlna
strieka v obluč ucha zplna.

Je dobročinná ohňa moc,
keď človek drží deň i noc
ju ako žrebca na úzde,
jak nad deckom mať nad ňou bdie:
veď čo len tvorí, formuje,
to tejto sile ďakuje,
čo sa mu z nebies priklonila;
však strašlivou aj vie byť sila
tá nebeská, keď z ľudských pút
jej podarí sa uvrznúť,
i — iskrička bár nahodilá —
sa svojou cestou prechodí,
svobodná dcéra prírody.

Beda! Keď tak uvoľnene
zfučiac, rozbarcujúc sa,
bez odporu rastúca,
cez ulice zaľudnené,
z čmudu bič, kotúľa, ženie
žiar ohromný, plamov shluk.
Lebo živly, či sa stydia
či závidia, nenávidia
každý výtvar ľudských rúk...
Z čiernej chmáry
po chotári
prší tiché požehnanie,
hneď zas zňústa
leja hustá,
dážď jak z krhiel rine-kane;
z čiernej chmáry šprihne blesk
skrížený,
zápät tresk
rachotiacej ozveny —
Či čujete s veže ston?
nie ryk búrky to, čo prv:
v poplach zvon
tlčie srdcom! ku obude.
Nebesá sú rudé
ani krv;
nie dňa vatra — iné bude!
Aký hemžot, shon
námestím!
Kundolí sa dym!
Blčiac stĺp ohnivý vstáva,
po ulici zprava-zľava
navštívením prebeháva;
horiac-vrúc, jak z pece tlamy,
sála vzduch; praštia trámy,
fošny skydajú, krov treští,
brinčia okná, detva vrešti,
bez rozumu matky blúdia,
zalamujú ruky ľudia,
v ohradoch zvieratá ručia,
iné skučia
ssutín-trosiek pod návalom,
v skone blízkom;
všetko frčí behom-cvalom,
strkom-stiskom,
hľadá, rata kde, kde spása,
noc jak deň sa pýri, jasá;
prez rúk reťaz dlhú-tuhú
o preteky
lieta vedro popri vedre:

vo vysokom polokruhu
tu zo studieň, tamto z rieky
pablesk vodný strieka štedre,
akoby vše rozpial dúhu.
Revúc sťaby lačná lvica,
v tom pritrieli povíchrica,
sliedi s ňuchom potvory
v pahrab zaborí;
požiar zdurí, ututlaný
v hlavniach; a ten, ozaj ani
kokoš, frnk-brnk! v iné strany,
i sotvaže oko zmžiká,
na ďalekom zkikiríka
nádvorí,
kde prv pohrebie si v zboží,
až sa v humnách rozpoloží,
mrcha gazda všetko zchváti,
plátvy-krokvy, rohy-laty,
po hrebeň, čo češe strechu;
a akoby v búrnom spechu
o úteku
i tú ťarchu zeme chcel
naložiť si večno-vekú
na driek plamenistých kriel:
soptí, sápe, mocuje sa,
obrom vzhúka po nebesá,
k hviezdnatej ich o polnoci
povale!...
Zúfale
vyhne človek božskej moci,
oblečenej do nehôd;
bez reptu, len v zadivení,
leda pozor zarosený,
hľadí, jak sa v popol mení
jeho dielo — mozoľ, pot —

Po základ
číre, pusté zhorelisko,
drsných víchrov ležavisko,
smetisko ich rád i svád.
V dierach okien brúza sedí
divoká,
dnu oblakov gánia čriedy
zvysoka.

Ešte zrak
obráti raz vyplakaný
na hrob svojich snáh i maní
pohorelec, neborák, —

a po ťažkom povzdychnutí,
bodrej mysle, z novej chuti
palic berie k ďalšej púti.
Veď ohňa vztek, niet pochyby,
čo podmienky mal trvania tu,
tie všetky vzal mu, premárnil ich;
no jednu útechu si zlatú
preds' zachránil z tej galiby:
spočíta hlavy svojich milých,
a hľa! mu žiadna nechybí.

Zem prijala to, je šťastne
kadlub tavom naliaty;
či aj prijde na svet krásne,
trud že, umstvo odplatí?
Keby v sleve kaz?
furma pukla vraz —?
Ach, kým sa nám úspech tvári,
nezdar nás už potkal vari!

Tmavému lonu svätej zeme
kvas sveríme s rúk činom tým;
tak roľník robí so siatim
a ufá sa, že zklíči semä
čo požehnanie stonásobné
nebeskej rady určením,
bár mnohé uschne, vtáčik zobne —
Vzácnejšie ešte skrývame my
so žiaľom zrno v zemský klin
a dúfame, že nestlie v zemi
docela, ale z rakvy, z hrudy
ho pre krajší byt, zkvet, plod zbudí
za večnej vesny Hospodin.

S veže dómu
zavznel zvon
rovno hromu,
kvil i ston;
hranou svojou srdce kála:
nie div, ten raz z funebrála
spieva on.
Odprevádza, ohlašujúc v meste,
na poslednej pútnika to ceste.

Ach! manželka to, tá drahá,
na oltári rodinného blaha
večne jasný, teplý plameň,
ach! zároveň to i matka,
verná pečou, láskou sladká,

ktorú rukou nehostinnou
čierny vladár ríše stínov
odvádza z mužových ramien,
z hĺbky detí-kuriatok,
čo mu v kvete porodila
ako jabloň úrodná,
samý sľubný záväzok,
ktoré vlastných na ňádrach
mliekom-krvou odkojila
a ichž na úsluí dňa
s materinskou rozkošou
vídala rásť, nebo snov
v očkách čistých, líčkom nach
usmievavej zory.... Ach!
zlaté pásky domácnosti
rozpadly sa v ničotu:
bo ju kraj už tône hostí,
býváiu ňla matkou tu;
bo už niet jej nežnej vlády,
strážny navždy sklopila
zrak, sťa mesiac zajdúc bladý;
osiralé hniezdo riadi
priam macocha nemilá.

Kým vystydne zvon, toš prácí
pokoj! Každý po vôli
hovej si, jak v sade vtáci,
žiaci vyšlí zo školy.
Zhlaholí-li v hviezd
svit večerná zvesť,
jarmom smie pomocník čapiť;
majster vždy sa musí trápiť.

Slnko skoro za obzorom —
Cestou dlhým tmavým borom,
ponad riavy, prez urviská
chváta šuhaj s túžbou žhavou,
vracajúc sa po vandrovce
mileného do rodiska,
do chalúpky pod dúbravou,
v náruč azda — otca-matky.
Blačiac tiahnu domov ovce,
s dunčom spredu i na konci;
bubny klepúc, hrajúc zvonci,
zasa statky
rohaté i krátkych špalkov,
dúžich jalkov,
chrbát jak u lasíc hladký,
prichádzajú chôdzou spočou,

strkajúc sa tiež, tie fučiac,
mnohé zmučiac,
jak sa z kŕdľa vylučujú
koň do otvorených dvorov,
kde už potom ľahostajne,
do obvyklej trafiac stajne,
na miesto sa postavujú.
S kyvotom
ťažkým v tom
vterigá sa voz do humna,
okopitý žitom — hrúza! —
ani stoh;
zpod pavúza,
z drabín riasa splýva šumná;
pestrých farieb,
sťaby rozjätrená pahreb,
na snopoch
najkrajší plá z letných vencov,
zlatá trofej obžinók
z kláskov-kvietkov, dievčích vtipov:
a tu mladá chasa žencov
v svite luny kahanca
pod košatou starou lipou
hybají v skok,
veselého do tanca,
nad nímž kŕdeľ piesní vzlietal.
Naraz, jakby bičom preťal
a či búrky šľahla metla,
koniec radovánkam! metál,
zasadený hlasom a turne;
za mrákoty mrežou durne
obraz zmizol bez povesti;
po uliciach, na námestí
ustal lomoz, zmĺkol nelad:
keď družného v chyži svetlá
domáca sa sišla čeľaď,
i hneď brána mestská potom
tiež zapadne so škripotom.
Čierno oblečie
zem sa celá,
jakby bola ovdovela;
ale zato bezpeč je,
noc, čo budí ťarcha ľudí
a ich pudí
cudzích dobár za čierťať,
tá nedesí občana tu:
lebo v bráni majestátu
zákon drží nočnú stráž.

Svätý poriadku ty! z neba
sletlý posol požehnaný,
ktorý rovné, ako treba,
voľne spája, bratsky chráni
bez ohľadu, vyberania;
ktorý za ľudstva už rána
pozakladal mestá mnohé,
čo, jak slnko na oblohe
bludice, so stepí k stredu
pritiahly divochov čriedu;
do kolíb ich vstúpil s právom,
ich priučil krotkým mravom,
najdrahšiu stkal dobročinne
pásku — lásku ku otčine!

Tisíc rúk sa pilne kutí,
spriaha v súčin výdatný,
a v tom závodivom hnutí
všetky sily uplatní.
Za majstrom i pomocníci
priskočia, blesk vo zrelnici
svobodienke k obrane;
každý rád je svojmu miestu,
zkaď vzdor jeho najde cestu
v leb ti, zhrdco! tyrane!...
Ba óbčana snažnosť stála
zdobí len: — tak zisk a chvála
odmenou mu chodia s ňou;
značí-li koruna krála,
nám je práca korunou.

Zlatý mieru,
svornosť sladká,
bez výberu,
z dom' do domu riadkom riadka,
pomeškajte, predlievajte
nad tým mestom priateľsky,
svetlý pár jak anjelský: —
nikdy nech nesvitne deň
zachmurený, nepokojný,
kde surovej hordy vojny,
akoby prívalu plen,
pretečú ten tichý údol:
v pustošiacom pochode
blesk a hrom a dymu kúdol —
nebo kde, —
jehož za dní zvečerených
nežnocitým, prázdnym vášne
zora býva maliarom, —

zrazu strašne
miest a dedín zapálených
zligoce sa požiarom!

Nuž, rozbite srub ten v páse,
doslúžil, toť! dôkaz je;
nech sa zrak a srdce pasie
na zdarilom obraze.
Mlatom buch a trep,
až je obal črep!
Chceme-li zvon vzkriesiť, musí
schránka rozpadnúť sa v kusy.

Nádobu majster môž', jak zvykol,
pozorne rozbiť v pravý čas;
no beda, jestli žeravý kov
sám pustí sa ni lávy jäz!
Tu slepo zúriac, s treskom hromu
rozkoce v chvíľke väzbu domu,
a kam len potiecť dostíha,
jak z otvorenej tlamy pekla
zmar chrlí jeho sila vzteklá
a všetko vôkol zažihá.
Kde drsné nesmyselné sily
zavládnu, smejúc pôsobiť,
tam zlyhá útvar ušlachtilý;
tak národy keď rozrumily
bez ducha jarmo vodčieho,
namiesto v svetlý blahobyt
do jarma vlezú nového.

Beda, keď v lone miest sa tajne
sosbiera práchno chytľavé,
ľud, roztrhajúc ľahustajné
mu dosiaľ putá, svojhlave
k samopomoci siahne razom!
Tu rozkolíše za povrazom
skubaným zbura tichý zvon,
že zavýjajúc zavznie on
v sluch prez hradieb bár tupé steny
a, hoďas zrovna posvätený
pre hranu mieru rozmilú,
prehlási heslo k násiliu.

Svoboda, rovnosť! krik čuť denne;
pokojný mešťan schytí zbraň,
ulice plnia sa i siene,
sa zbojnič sbieha s všetkých strán.
a ako šelmy vypustené

drancujú, škrtia, kam len vtrhnú.
Tu ženy v hyeny sa zvrhnú
a rehcú z hrúzy storakej;
sekajúc ešte zubiskami
sťa pardaly, sa vodrú samy
do hrudi protivníkovej,
rozsápať i to srdce v nej.
Nič svätého viac niet, niet kázne,
ctihodné svázky zbožnej bázne
sú rozuzlené napospol;
poctivec, kdekoľvek by bol,
postúpi miesto galganovi,
a všetky hriechy skutky-slovy
vývodia drze navôkol.
Lva budiť, nebezpečná vec, a
sú záhubné i tigra kly;
no najdesnejší z desov predsa
je človek bludom ztreštilý.
I beda tým, čo zaslepencom
požičiavajú — bestií štencom —
nebeskej fakle na osvet!
tá nesvieti, by osvietila
ich, lež by z ich rúk podpálila
a v popol obrátila svet.

Radosti mi prial Boh! Vidzte,
ako hviezda z hmloviny,
vyluplo sa, hladké, čisté,
kovné jadro z luštiny.
Od koruny jas
hrá po venca pás;
i štít švárny z erbu poľa
slávu umelcovi volá.

Dnu, tovarišia! dnu!
V kruh nech sa družina hneď snímе,
že v ňom zvon krstom posvätíme!
Concordia buď meno mu.
Do shody, úprimného spolku-celku
shromažďuj v láske túto obec veľkú.

A poslanie to plň i diaľ,
ku čomu vlastne bol ho schvál
i majster zvonár sformoval: —
Hor' nízkym zemským nad životom
v belasom šiatri nebeskom,
tam vznášaj sa on stále potom
a hranič s hromom súsedom,
buď s pomedzím až svetov dvora,
čo v nekonečna siaha šer;

týmí hlasom ozývaj sa shora,
jak harmóniou svojich sfár
hviezd zástupy, čo kolotok
kýmí črtajú svoj, pútnič skvelá
vesmíru, slávia Stvoriteľa
a ovenčený vedú rok.
Len večným veciam, vážnym cieľom
buď zasvätený kovových
úst jeho denný-nočný vzdych,
a vyroniac ho, bystrým krielom
na urezuutie hodiny
sčer tiché času hlbiny.
Jazyka požičiavaj súdbe;
bár so srdcom, preds' bez citu,
sprevádzaj zunom, rovným hudbe,
hru žitia, jak sa mení tu.
A jak zvuk v uchu pountenie,
hoc valne sa mu vyleje
z pŕs, tak aj ľudské pokolenie
uč, stáleho že nič tu nenie,
že všetko zemské odzneje.

Včuľ za liňu chlapskou rukou
vyvážte už z hrobky zvon,
nech vzostúpi v ríšu zvukov,
do azuru vzletí on.
Ťahať, dvíhať ho!
Hnul sa, vznáša — hô!
Radosť mestu zvestovaná,
mier buď jeho prvá hrana.

Hviezdoslav.

Literatúra a umenie.

— **Tridsať rokov.** V histórii slovenského prebudenia zvláštnu rollu maly dramatické práce najprv Jána Chalupku, potom Jána Palárika. Palárikov *Drotár* vyšiel v almanachu Lipe 1860 ho, a temer nebolo slovenského mestečka, v ktorom by ho do konca roku neboli hrali. V daždi, v pľušti, po zlých cestách, i na päť hodín vzdialení Slováci išli vďačne, len aby sa mohli zohriať, oduševiť na predstavení.*) Potom prešlo s tridsať rokov, nejedna

*) Príkladný kňaz Štefan Homola napísal v „Sokole" o predstaven *Drotára* v Ratkovej 11. apríla 1860: „Svitne ráno, príde i obed: dážď neprší, ale sa leje... V najväčšom daždi, smutný vybral som sa s celým domom do Ratkovej. Musím vyznať, že keď som prvý vstupné lístky zaplatil a nikoho, krem mojich, okolo seba nevidel, divné ma zaujaly myšlienky. V tom sa ozve hudba, divadlo sa zaplní: štyri, päť hodín vzdialení všelikého stavu národovci postavia sa vedľa mňa."

nová divadelná práca slovenská nemala úspechu, ale v účinku na obecenstvo nič sa nevyrovnalo Chalupkovým a Palárikovým kusom.

Až na konci 1890-tych rokov práce Fr. Urbánka staly sa príťažlivými. V augustových slávnostiach 1898 martinskí ochotníci hrali jeho *Stridža spod Hája*; „Národnie Noviny" v svojom referáte zaznačily trvácí dojem drámy opravdivého. Ik nádejam, „že Urbánek ešte mnoho urobí na tomto úhorom ležiacom zanedbanom poli. Obecenstvo i uznalo jeho talent, a zaslúženou odmenou bol krásny vavrínový veniec, ktorý mu bol pri veľkom potlesku oddaný na otvorenom javišti." Očakávania sa nesklamaly. V „Slovenskom divadelnom ochotníku", vydávanom Kníhtlačiarskym účast. spolkom v Turčianskom Sv. Martine do 1902 hneď jedna za druhou nasledovaly Urbánkove dramatické práce: *Rozmajrín* (1899), *Bludár* (1900), *Škriatok* (1902). Divadelné predstavenia u nás prišly do prúdu, ako ešte nikda, a hrávaly sa najpospol Urbánkove kusy. Bolo možno čítať o divadelných predstaveniach i na takých miestach, kde by sme sa ani neboli nazdali, že tam majú na to ľudí. Sošity „Slovenského divadelného ochotníka", v ktorých sú hlavné kusy Urbánkove, za desať rokov prišlo vydať až tri razy. To bol dôkladný dôkaz úspechu. Pri takom úspechu pre kritiku nevďačná vec bola ukazovať slabiny Urbánkovej práce.

A v tieto roky Urbánkových úspechov v povetrí už nebolo toľko elektriny, ako na počiatku šesťdesiatych rokov, keď sa hrávaly *Inkognito* a *Drotár*; naopak, čosi olovenélio tlačilo slovenské mysle. Zásluha Urbánkova je tým len väčšia. Historia slovenského prebudenia jemu toho nezabudne.

Okrem vypočítaných, hlavných, dramatických prác jeho jest už hodne. A prvý svoj literárny pokus, novellistický, podal v Slovenských Pohľadoch pod názvom *Májový sen* roku 1885. Teraz minulo tomu tridsať rokov. Prajeme mu zdravia, bodrosti a hojnej radosti z úspechu doterajších i ďalších prác!

— **Živena.** Zábavno-poučný časopis. Orgán spolkov Živeny a Lipy. Ročník VI, číslo 9—10. V Turčianskom Sv. Martine.

Obsah: M. Rázus: O temno-listej ruži. — Mária Poppeová: Z cestovného zápisníčka. — Mimo mesta. Napísal A. Conan Doyle. Preložila M. Paulíny-Tóthová. — N—ý: Návrat. Už zas len plušť. — E. Maróthy-Soltésová: Môj syn. — M. Rázus: Vojačkova odbierka. Našim deťom. — Hana Gregorová: Čítajme! — Elena Cipková: Dopis z Radmeru. Rôzne správy. Lipa.

— **Povesti z Tatier.** Napísal *Kazimír Przerwa-Tetmajer*. Preložil *Horal*. Páričkovej Slovenskej Knižnice číslo 21. V Ružomberku, 1915. 16°, 72 strany. Cena 80 halierov.

Rok 1915. Sošity 10—12.

Slovenské Pohľady.

Vo Švajciarsku.

(Słowacki.)

I.

Čo zraku zmizla jak sen dáky zlatý,
schnem, zmieram žiaľom, nemohúc zniesť ztraty.
I neviem, prečo, prašným zhrdnúc telom,
nevzlieta duch môj za ňou ku anjelom?
čo za nebeské šranky nevznesie sa
k nej milej, kým tam s vyvolenci plesá?

II.

V švajciarskych vrchoch vodopád jest, ktorý
Orlica prúdy blankytnými tvorí.
Daj nazrieť vrátkej hlave v klin hôr moklý: —
či vidíš dúhu na búrke tam v rokli?
Na strieborných hmlách skvie sa prevesená,
neporušaná ničím, nezmútená:
len časom ak vše dáke jahňa biele,
od kŕdľa zapasené osamele,
prez dúhu zajde na kraj sraznej stezky,
poskubkať horskú ružu, listie liesky;
alebo holub dáky, muky paľné
pociťujúci žížne, jakby schválne
sa pochlúbiť chcel kryštáľnymi blesky,
v zákľuči šírej zplieska so skaliska
a cez dúhu huš! preletí a zblýska.
Tam som ju spatril! i hneď rozľúbený,
že z dúhy vyšla a z potočnej peny,
som veriť začal, ba v tom uverení
aj trvám do konca — ó, vidmo, slň sa! —
tak jasná bola od paprskov slnca,
tak plná v sebe anjelského svitu!
tak rozvidnená zreľuíc od blankytu! —
Keď oči prešly od piat do vrch-hlavy,
kde kúzlo vniad sa uzlí vo vrkoči,
len zmeraly jej úkaz ligotavý,
už vľúbily sa do nej moje oči!
a za tým smyslom, ktorý bez únavy

milovať núti — pobídka vždy tuhšia —
i srdce pošlo, za srdcom však duša.
A tak sa počal prudko román spletať,
že chcel som k nej sa prez vodopád v let dať;
bo stráchal som sa, že jak prízrak bľadý,
než duša zo sna obudená vzkríkne,
upadne v priepasť, z dúhy do kaskády,
a roztopí sa, zahasne a znikne.
I bol som jak tí, čo sa vo sne boja,
bo už som ľúbil, bo už bola moja! —
I tak som s ňou sa, dosiaľ nevídanou,
po prvé stretol pod dúhovou bránou,
sklenutou jasne, pestre maľovanou;
van milosti ma urkol po otroč — i
som strnul pred ňou a hneď sklopil oči.

III.

No poddaný jej svrchovanej vôli,
len umkla s miesta dľa pohnútky skrytej,
som za ňou musel prez hory a doly —
I šli sme razom u nôh laviny tej,
kde úšustom sneh ustavične hrozí
a prebeháva človeka už v chôdzi,
sploštenou plútvou zvlajúc posošiť sa,
jak obrovská by v plavbe pľuskavica;
para jej z nozdry lesklej dymí-fučí
a Rodan bystrý z pažeráka hučí.
Pamätám chviľu — v hlave posiaľ brní
mi... zaránok bol teplý, bez šmúh škvrny....
Tam šramotom sme splašili dve srny;
tie, ľudského jak šťastia povedomé,
zastaly blízko skalnom na polome,
srsť ako zlato, srnec čajs' a šuta —
i ponorily očú blýskavice
milenke mojej modré vo zreľnice;
a dlho hľadiac obe bez pohnutia,
si hlavy jasné k šijam preklonily —
Ja riekol: tie sa v teba zaľúbily!
riekol — a za to z úst uzamklých skromne
jej prvý úsmech priletel hneď ko mne,
priletel švižko i zas zpiatky zkäral
do hniezda svojho, do ruží i perál;
a ako zrel, že nežmúri zrak mužov,
jej celučkú tvár bielu zalial ružou.
A vskutku, ani srdce nezachytá
tak rumeň kvetu, ktorý sviežo vzkvitá,
ni pútnika tak oko neočarí
hôr alpínskych tam snežná panna, v tvári

keď oslnená ružovato žiari:
jak zápyr ten, čo bez hanby i hriechu
sa na jej líčkach zrodil z poúsmechu.

IV.

Odvtedy šťastní boli sme i sami,
švajciarskych jazier tenúc hladinami.
I neviem, či vše bola loď pod nami,
bo nestačiac tok obraznosti zhatať,
som s duchy práve započal sa bratať,
i miesto plaviť v azurných sa plesách,
po vodách chodiť, lietať po nebesách.
A ona tak ma sprevádzala všade!
či kvietim dolín či po štítov ľade,
či na vlnách, čo šepcú, spomeň-zabuď'...
Ach, ona bola ako biela labuť,
jazera bola blankytného paňou;
plynula letiac — loď letela za ňou —
za loďou jasnosť safírovým šľakom,
za jasnosťou tou rybiek chorovody,
vyhadzujúcich sa až ku nej z vody —
I v sprievode sme plynuli, hľa, takom,
sa usmievajúc v zrkadle tom pod ňou,
bo ona bola bohyňou včuľ vodnou:
voz z dúhy mala — v kolách z lúčov spice —
za záprah delfíny a holubice,
čo letí vodou, po nebesku plyne;
i kryštáľový palác na hlbine,
i luny diadém vše v nočný pobyt —
i mala v moci všetko so mnou zrobiť.

V.

Raz — anjelom že s neba nesletela,
som myslel celé dlhé polhodiny!
aj vyspovedal potom sa z tej viny —
slúchajte! — Tamhľa pred kostolcom Tella
na balvan placho vyskočila hrubý
a privolá mi nahlas, že ma ľúbi —
S tým poslala ma znova ku jazeru,
naň, jak sa plochou šírou prestieralo,
čln bielou hruďou odtisnúc v pláň šerú —
a ja — Ach, neviem, čo sa so mnou stalo!
či anjeli to do neba ma berú
či pleso shltí hučiacimi prúdmi,
či od smiechu že rozpoltí sa hruď mi —
či srdce jak ľad taje rozohriato,
či anjelských kriel duša dostáva to
a či v ňu vstúpil pravý anjel lesklý —

i raduje sa, jasá? a či tesklí?...
Tie všetky city srdce napadly mi,
jak holubov to chmára o zámere,
piť slzy a v ňom biele omyť perie,
by po nebi sa kriely prečistými
rozletieť mohly plesnej pri velebe —
V tom zavolala loďku so mnou k sebe.
Tá počula ju, shliadla na pobreží,
i sama hneď k nej po blankyte beží...

VI.

Pod skalnou stenou, vôkol smrečín lesy,
tichúčko stojí vo farebnej smesi
Tellova kapľa. Je prah tam u plesa,
kde po prvý raz prezvedeli sme sa
z úst k ústam, v cudnom túžob poobjeme,
že sa už dávno srdcmi milujeme;
a pod tým prahom na vode sú fľaky
od sosien, ktoré ako čierne mraky
sa zodvihly a kníšu v sinom vzduchu,
aj bralísk tône, čo zas bez poruchu
ňou stelú sa: kde, výlevu tak chtiví
a v shovore preds' placho zdržanliví,
do vody vpité trímali sme oči.
A pod tým prahom vlna tak sa točí,
tak svevoľná je, v stálom nepokoji,
že vsiakla našich obrazov tam pár, i
ich priblížiac, hneď rukama ich spojí,
hoďas nás spájal iba výraz tvárí.
Ach! vlna taká šialená i pustá,
že vposled slúčila i naše ústa,
hoc srdcom iba slúčení sme boli.
Tak vrtká vlna, v tanečnice rolli,
z paprskov veniec, dvorných o spôsoboch:
že jedným lúčom prepášuc nás oboch,
nás vedno smiešala a sliala zcela,
jak anjelov dvoch bleskotné by telá.
Keď myslím na ten zlatý podvečer, na
žmurk hviezd... ma bolesť schytí prenesmierna;
neverná vlno! — a predsa tak verná!

VII.

Raz toten anjel plný krásy, ctnoty
cez svetlé lúky, ponad zahrád ploty
ma zaprevadil do ľadovej grotty.
Tam úbeľový deň ju zbielil razom;
a mojej kráľky čelo zašlo mrazom,
čo operlil ním všetky poľné ruže.

I so sklepenia slzy kanú dúže;
a v slzách skvosty sylfíd pršia s jasom
na bielu, skromnú tak. No čujúc, hlasom
jak steny plačú čoraz žalostnejším:
celá sa ponad chúlostivé šaty
okryla pláštom kamdíal závistnejším,
že vposled všetko, čo jak pôvab platí,
ukradla očiam tekavým — ba muky
ich zvýšiť, ešte skrížila i ruky
na alabastroch vidných, hoci skrytých.
Tak strmela, a kol nej belorúnnej
ihraly dúhy v bleskoch rozmanitých.
I v ten čas modliť začal som sa ku nej:
Ave Maria!
Jak biela ruža, než sa porozvíja,
dá červeň vidieť v odomknutej hrudi:
ten rumenec sa i z líc svätej zbudí.
Tu v dumách hlavu odvrátila znovu,
prst na stenu v tom pritknúc kryštáľovú:
jak tá, čo meno milované kreslí
či jejž sa mysle k vyšším métam vzniesly...
Napokon ko mne obrátená rekla:
čajs' pre lásku ja pôjdem v bezdno pekla,
i v pekelné kams' zavedená chlady,
vštiepená budem v kryštáľové ľady,
jak totá sklenka z povetria a dúhy —
Lež pravda, dodala, ak kríž aj tuhý
ten slnečný lúč podstupovať musí,
čo ľad ho v sebe zamrazil a dusí,
až v ňom sa zvíja, truští ani zmija:
preds' v zapálení súcitnom, bár tichom,
ho možno z ľadu vysvobodiť vzdychom —
Ave Maria!

VIII.

Pojdeme naraz na snehové tróny!
Pojdeme naraz nad sosnové bory,
pojdeme naraz, spiež kde stád-čried zvoní,
kde dúhu Jungfrau oblieka a horí,
pod sebou slnce, prameň svetla-znoja;
kde vo hmle jeleň prebeháva skorý.
Kde orly smútkom kriel, jak čierna chvoja,
tieň hádžu na chmár tulač írečitú...
...Ó, drahúšku! ta pojdem za tebou ja.
A ak sa s toho nevrátime štítu,
pomyslia ľudia, že nás duchy vzali
a potopili kdesi do blankytu;
že za švorce hviezd sme sa pochytali

a s krídlom Plejád brnkli nebies sadom,
a po nás dážď len zbude na príval i
sa bleskúcim slz spustí vodopádom...

IX.

Ach! najšťastlivší z ľudí nevyzvedia,
kde duchom kriela na ramená spadnú,
že labute jak v zadumení sedia?
Najvšetečnejší v svete neuhádnu,
v akom to stánku žil som s mojou milou!
Moc ruží nám tam tvárou roztomilou
žiarilo v okná, pod každou že chvíľou
vo sieňke tej jak na úsvite bolo;
i veľa višieň rástlo naokolo,
a na nich koľko slávikov si hniezdi!
čo v každú noc tam mesačnú, kým hviezdy
snovaly siete po nebeských hradách,
vše upadnutú zlatú sbehnúc po niť,
slz slávičích kol shrklo v sladkých svadách!
čo našich čried šlo po lúčinách zvoniť!...
Ach! konečne to spáčom poodcloniť
aj škoda, odblesknúť ho v zrkadline
či v slová zavrieť: účinku sa minie —
Luh, besiedka i višne v úžľabine,
v úžľabí takom, anjel-strážca biely
že od skál k skalám preklenul ho kriely
a pokryl celkom: tajný letohrádok
i ruže, nás i so sláviky sádok...

X.

No primoc bolo cyprišovej vône,
aj primoc farby, kol čo v ružiach bronie;
i chcela nás už láska chvatnúť zradou.
Bolo to z rána — áno — pod kaskadou,
pamätám dobre, jak by bolo dneská...
Jak dva prsty sme boli iba sami,
nik nemýlil nás, prázdna brhlím stezka —
i čítali sme, riadok za riadkami,
v knižočke, plnej slzí, so slzami.
Tu duch mi kýsi pošepkal do ucha,
bych na ňu s knižky prešiel kradmo zrakom.
Jak anjel bola, ktorý mysliac slúcha —
I rýchle takým priezračným kýms' mrakom
rumenec smutný tvár jej zamaľoval,
že neviem dosiaľ, jak sa všetko stalo,
či pokúšenie — či náhodą pustá —
ale som zrazu na ružové ústa
jej pritknul svoje, raz ich poceloval

a bozkával už potom neustalo;
i čul som ju tu, v náručí tom, bielu,
kadere zlaté rozpustené k čelu,
s bijúcim srdcom malomocne ležať,
no očú dvojhviezdou aj v ohni dvojom
akoby krásu, nevinnosť si strežať...
V tom náhle — jasných prúdov za závojom
čos' rušalo sa, čosi čajs' i reklo;
šľah vetra na nás metnul celé peklo
vodnaté, zahasiť snáď, čo nás pieklo —
i s kvetov zduril vlhotnými mhlami...
Od tých čias sme viac nečítali sami.

XI.

Od tých čias na mňa usmiala sa redšie,
smutnejšia bola kamdiaľ, v obcovaní
zdržanlivejšia, belšia v poubraní,
i líčka jej vždy zdaly sa mi bledšie.
Do hlbších čoraz zapadala tieňov,
i skúbla ruže kol riav, u prameňov
viac bezúčelne nežli pre potechu;
alebo vyjdúc k vodopádom v spechu,
ich harfám, zuniacim žalm premohutný,
nasluchovala, tak jak ľudia smutní,
meravo stojac s ovesenou hlavou;
abo sa v ústraň skryla za dúbravou,
kde vydýchla si jak zver spreháňaný,
kol bielej ruky zakladala šije,
sťa tá, čo strach má alebo sa bráni;
či ako holub, na jarku čo pije,
na nebo jasným vzlietavala okom.
Už voľným, snivým tmolila sa krokom,
i lastovičiek postrádala letku:
tak — nevinnosť ju zadumala všetku.

XII.

Vidiac ju takú, chcel som dľa potreby
ospravedlniť svoje počínanie,
i prosebne k nej zdvihnúc obe dlane,
som riekol: Ľúba! ako Boh je v nebi,
si povinná mi trpezlive shoveť,
dať rozhrešenie na kajúcnu spoveď,
odpustiť srdcom, ktoré zapomína —;
ľalia jedna všetkému je vina.
Toť, ty si včera za hodinky rannej
v tom žriedle, jehož tepny silno bijú
na svetlej lúke, kvietim vyšívanej,
si umývala obličaj i šiju;

a za tebou hneď prostá, poblíž kriaka,
jak slúžka, ktorá s patelaty čaká,
ľalia jedna, celá v jasnej beli,
čakala, až z vĺn vyjdeš po kúpeli.
Jak na vás obe v páre sa tak dívam,
blizňatá biele, svetla roztok i stok,
paprskujúci vôkol krážovite:
som myslel, že spiac o anjeloch snívam;
i zachvel som sa, triasol v celom byte,
i jeden toľko čo som pohnul lístok,
ten iné strčil z prekáravej priečky,
a nastal šum — ty vybehla si z riečky;
i tak si prudko utekala zľaklá,
žes' lonom kvetné drgla stonky, vňati:
i ľaliová byľ v tom druzgla-kľakla,
a kvet s nej spadol tvojmi prsmi sťatý.
A ja som stŕpol divnou nad záhadou,
som uvažovať začal s tvárou bľadou:
jak kvet ten krehký je čo do podstaty,
jak v tebe ihrá krepkosť veverkina...
I takhľa dneská — ráno — pod kaskadou
nie ja bol vinen — lež ľalia vinná.

XIII.

Horela vonná jak kadidlo myrrhy,
a bolo zrieť, že nevediac sa pýri.
Jas čela zrudel, očú na safiry
sadaly tône po tmu stupňované,
že z hlbín zdaly prýštiť sa ich lúče;
i biela vlna prs sa dmula prudšie,
a čudným ohňom rozpálené skrane
spôsobovaly skoré uvädanie
nevädzím stuhám vlasí, nebožiatkam —
Z tých bola, čo sa ponosujú matkám,
i žalovala hviezd sa tichej rade,
keď k spánku srpec mesiačka sa kladie;
keď kvety šepcú o ľúbosti uchu,
čo zamyslené slúcha mysle tuchu.

XIV.

Či ty, ó, milá! snáď včuľ zúfanlive
anjelom vravíš v žiali cestou k raju?
jak tí, čo vraviac tkajú na pradive
sťažností a v tom slzy prelievajú.
Že bola búrka žeravá až hromy,
jaskyňa bola otupná a tmavá
a záclona v nej so záhyby tromi
z kryštáľu kaskád, skvúca svetla lomy;

že bola hrúza v temnu prenikavá,
nepamäť zrazu kási božskej káry,
i smutná zlkala žaloba nymf čistých
z podzemných dutín, z dier skál výmolistých:
že nás tam samých deň zanechal šarý
a našiel s tvárou žhavou popri tvári...
I vtačí nás tak zbudil hovor z lesa.
To vravíš im? jak tá, čo žaluje sa?
to tvojich ponôs obsah vrchovatý?
To mala by byť oná cesta klzká,
kde upadla si — vstala s ranou-hanou...?
Ó, nevrav anjelom tak, nebeská ty!
bo každá tvoja brilliantová slzka,
čo s hodvabnej ti oka riasy skane,
jednému z totých jasných nebešťanov
na duši bielej ako požiar vzplane...
Bo ja, ach, nech tiež anjelom som, drahá,
i ako oni, medzi ktorých patrím,
sa slnným čelom na blankytoch jätrím;
nech v nekonečno vláda moja sahá,
i môžem beh hviezd spravovať, ich nietiť
a zaháňať ich, rozpúšťať i spletať
na spôsob vencov v nebi, ohňostrojov:
nie, ja bych nechcel hviezdami tam svietiť,
len jedno volil bych — ten zo zástojov:
povrhnúť azurom i lietať — lietať,
a takú jak ty — na zemi — zvať svojou.

XV.

Z jaskyne totá stelesnená krása
vyjsť na svet sama dlho zdráhala sa.
Môž', že sa bála slnca na oblohe,
že obíde, jak o poludní mnohé
pochodia kvietky, rozkvitnuté z rána:
tak bude jeho jasnosť nešetrná,
zubatých bude lúčov, tuhé v škvare,
alebo bude ako čierna škvrna.
Však na nebesách bola z dúhy brána,
na vyplakanej rozvesená chmáre.
I vyšla... Najprv zdivily ju ruže,
že také boly ružové jak včera:
lupienky v krúžkoch ako rajky perá,
i zaostrených šípov za oružie.
Odtrhla jednu a zodvihla hlavu;
tu zadivila ju tá prez mrákavu
tam prevesená dúha utešená,
belasých nebies priezračnosť až sklená,
koliesko luny v behu po blankyte;
ba zdá sa, nové žitia vlnobitie

ju prekvapilo, zachytilo švižko,
bo sotva čomus' naslúchala tíško,
už strhlo ju to, bzikla, poletela:
až v zrkadle kdes' plesa uvidela
na svojom líci belosť priezračistú,
rtov živší koral, no i rovnú listiu
omarenému mdlobu, poustalosť,
a úsmech plný tesknoty i žalosť...
Nuž, ako luna keď za oblak zbočí,
sa rozpustenom skryla vo vrkoči,
i viacej na mňa nepodniesla očí.

XVI.

Jest chvíľa, keď sa mesiac ukázať má,
že šero redne pred ním, uteká tma;
keď, lenže nočnú opanoval ríšu,
už slávici ho všetci spevom koja,
i bez šelestu visí v hájoch chvoja
a tichšie žriedla po pažitiach dýšu: —
ako by hviezda tá čos' mala zjaviť,
rozkázať šeptmo, tajne poupraviť,
o čomsi s celým pohovoriť svetom,
tu so slávikom, s lístkom tam i kvetom.
Jest chvíľa, slávna chvíľa chvíľ zas, kedy
vše otočený ligotavou dúhou
striebristou prsteň Dianin si vzchodí,
tak biely jak sneh, ľahký jak duch: vtedy
priam všetci slávici sa lásky túhou
rozkričia v bujnom, plesnom vytržení,
a všetek list, čo dúbrava ho zrodí,
zšumoce, pieseň sprevádzajúc vtačiu,
i všetky zdroje vydajú zvuk sklený.
O takej chvíli, ach! dve srdcia plačú!
ak majú si čo prezrieť — prepáčia si;
ak zapomnúť snáď neshodnosti sporné —
tož zapomnú ich, na večné že časy
sa stane každá mysli neprítomnou.
O takej chvíli s mojou paňou skromnou
sme sedali už popri sebe svorne
na našich úzkych dedinských si prahoch
a rozprávali o anjelských vzťahoch.

XVII.

Jak škovránka spev prez nebeské pole
od východného po západný konec,
z hôr bolo počuť pustovníka zvonec.
Tu zčista-jasna hlasom pevnej vôle
raz riekla: „Poďme do starcovej celly.
Môž', rozhreší nás — môž' byť, rozveselí,

nám ruky sviaže, ľúbiť poosmelí..."
Tak vraviac, vbehla do sosnovej chyžky,
nachytre primkla všetky okenice,
snáď by tie hriadok kvetných hrdopýšky
dnu nekukaly, bárs jej spoločnice,
s ktorými najviac obcuje i dlieva.
I čosikamsi ako horská deva
preoblečená, ovenčená kvietim,
vybehla ko mne — stŕpol som, že padne! —
a vskutku, čo ju poznám, nikdy predtým
ani jej oči neboly tak vnadné,
ani jej ústa také kypré, svieže —
Motýľa mala na hlave — šperk čudný,
bo čierneho, jak liecu v nočnej dobe —
ten, jak tak rozstrel chvejné kriela obe,
tam alabastry od osmahu strežie;
i osvietený slncom o poludní,
na čelo vrhá pruhy tône dúže;
a pod motýľom pochované ruže
zpod čierneho kol zkudleného flóru,
ako by svoju vyzeraly zoru,
tak pilne pátraly a roztúžene,
do poly v pukoch ešte, zaslzené.
No vediac, že vše jej k cti zamestnaný
zvlášť pridŕžam sa srdečnej jej strany,
ten zlostný motýľ, tkvevší na prostriedku,
už nabok umkol a prechýlil letku:
žiarlivec! a či aké mu dať meno —
Hah! pomyslel som, vyskubnem mu krýdlo
to závistlivé... ale, motovidlo,
v tom presadol jej ľavé na rameno.
Jak? veriť predtuchám, čo strachy pášu,
keď obraznosť už v telo blaha stuhla!?
nie, nie! a čoby veštby spustil spŕchu.
A predsa, predsa — keď som pozrel svrchu
na roztúlenú dolinôčku našu,
náš azyl zdal sa umrlčia jak truhla:
malinký, tichý — a jak pozrem znovu:
sad višňový sa rovnal hrobitovu;
sú nespokojné pre nás holubice,
po lúkach dumné pre nás čriedy brodia,
zem smutnejšia je, sinejšia je voda,
zabité klinci smrti okenice: —
tak všetko v tôni začalo sa tratiť,
ma desiť, smútiť opakom tým zmeny,
jak by sme nikdy nemali sa vrátiť...
I posupný som sklesol na temeni
a v celom byte svojom otrasený —
jazerá čierne, bralá sťaby máry,

a zastieradlom smrtným snehy, chmáry,
gyrlandy z orlov na blankytnom ľade,
červené jak krv slnce na západe;
pustovňa snehom zasypaná celky,
i na stráži tí hafani dva veľkí,
kríž na celle, kde sedávaly hýle,
tá cella sama, kmeť v nej s vekom v tyle,
vo prachu knihy sem-tam nahodile...
to všetko dnes už snom mi, črtou hmlistou.
Pamätám iba, záblesk od západu
že všetek šustol na obličaj Kristov,
keď na jej prst, ach, studený jak z ľadu
som stokal obrúčku...

— — — — — — — — — — — — —

XVIII.

Vy, hory-doly! háje, luhy, riavy,
ó, nepýtajte sa ma smutne na ňu!
Sú slzy, ktoré v svojom odtekaniu
tok zahatia i najsdielnejšej vravy.
A prerečiem-li, zamyslím sa zápät,
i vidím sivý pozor rosu lapať
po svojom nebi na plač usedavý:
tak začať za mnou ľútosť pociťovať —
a vidím rty, čo chcú ma pocelovať.
I trniem — i zas ožihnú ma plamy.
I neviem, kam ísť, kde mám oči schovať?
kde ukryť slzy? sám byť nemýlene?
I stojím bledý, na vzdušnej stene
jej črty kreslím, obraz večne známy;
alebo, ak chmár mätež na nebesku,
tu meno píšem do vlhkého piesku;
alebo blúdim ruží po záhone,
na sebe smútok cyprišovej tône:
jak človek, ktorý ztratil poklad drahý,
o smysly prišiel, sišiel s pravej dráhy
a potĺka sa — najviac po zápači,
až vpokon trafí i zasadá v plači
tam — tam, kde urny na mohylách sedia,
mniac, ony že dač o nej rozpovedia.

XIX.

Jest pod mojimi okny fontán, ktorý
kým soptí vodu, drahokamy horí
a večne jäčí žalostiacim nárkom;
jest jeden strom, kde nejedným hárf párkom
slávici žijú; jedna tabla sklená,
kam čo noc bledá Diana sa díva

a vše, súc sama smutná od jakživa,
mi smutným bleskom čelo poznamená:
i tak ma budia zaliateho mokom
slz, že sa strhám, s lôžka hupnem skokom:
strom — mesiac — i ten haraj pod oblokom.
I stanúc k oknu, prezeň do tmy zieram,
slúchajúc rôzne stesky po úvale.
Slávici kvília, fontán šumí stále —
mi hudú o nej — Ja k srdečným dverám
si zprudka siahnem, otvorím ich cele
a o smrť náhlu prosím v zúfalosti:
príď, ó! — vstúp smelo a v ňom bytuj, hosti,
kým tlčie, i keď bude spráchnivelé —
I schnem i chradnem — lež, ach! neumieram —
I čo deň viečka nevoľnému spáču,
mne odkrývajúc, vodomety plačú.

XX.

Keď sa tak mysľou do minula vhrúžim,
ni neviem, bárs už spomienkam len slúžim,
jak postavu si jej mám vymaľovať?
veď za každým jej zjavom rovno túžim!
Či ako prišla tíško, pocelovať
ma na spaní, rty na rty priklonit sa,
jak s rozpiatymi kriely holubica?
Či v toten čas, keď, ako pred oblakom
lúč, utekala zachvátená ľakom?
Či v položení tom, jak so mnou čítа
v tej istej knižke, nebeský zrak sladký
na tejže stránke vpitý, v tieže riadky,
na každý ruch môj oka ostražitá?
Či kedy veským otočená dvorom,
chodila sťaby princezna hen z báje,
nevediac, krásna že i zakliata je?
Či kedy smavo drieme pod javorom?
či kedy honí po dubovom háji
jak amazonka vo výstroji muža?
a či snáď, keď sa v lesku luny tají
ľaliou bielou, abo večer plaje
od snehov Alpí ružových — jak ruža? —

XXI.

Zkaď prvé hviezdy nebom pozasvieťa,
ta pôjdem! hej, až na pokraj skál tmavých,
a čobych musel zajsť na koniec sveta!
S tej výspy potom voľnom o rozhľade
sa obozrem po kŕdľoch preletavých
na nebi labutí: a smerom, kade

poletia ony, šibnem s nimi vedno,
naveky ,s Bohom' dajúc zemskej hrude;
bo tu i tam, ach, za morom i všade,
kam pred sebou len pošlem na výzvedy
tú svoju myseľ, mučenicu biedy,
mi zavše smutno, zavše mi je jedno;
i všade mi zle — i viem, zle mi bude.
Nuž, nehútam už viacej o tom všetkom,
po predku tŕpnuc trápne nad výsledkom:
kde vybrať miesto vhodné pre smútenie —
miesto, kde ni duch netrkne mi letkom
o srdce rozdraté a skrvavené;
miesto, kde luna príde citupIne
až pod lávku, po hladkej brdúc vlne...
zahrká striebristo... i do tajomna
tak zkojí dušu v kolísavom člne,
že zalká, precítne — i vyjde zo mňa.

Hviezdoslav.

Prelud.*)

Od *Ľudmily Podjavorinskej.*

„...Odpoveď moja priama je a krátka,
na próbu nejdem, vábcom zavrem vrátka.

Máš pravdu, že bych získať mohol mnoho —
no bez túžby ja dumám: čo mi z toho,
ak získam i čo tvoj môž' podať svet,
keď *pokoj* ztratím — a mne nad ten niet.
Ja moju viesku, moje hory ladné
ver nezamením za veľmesto žiadne.
Tu v ústraní som šťastný, pri tichosti.
Mňa nevábi lesk, sláva, rozkoš, skvosty,
výhody hmotné, lichý omam bludu:
bo *pravým* kňazom chcem byť môjmu ľudu.

A mňa ti tuná radi majú! Cítim,
že splynul som už vlastne celým žitím
(snáď citovým to opäť nazveš bludom?!)
so sverenym mi, zvláštnym ozaj ľudom,
tak prostým, a tým práve duši milým.
Viem, usmeješ sa... Rojkom pošetilým
som ešte vždy, jak kedysi som býval,
len s rozdielom, že búrny citov príval
už prešumel — prelúdy, slávomamy,
sťa bublín strblietanie, zhasly samy —
a vyhasly i pošetilé city.
Som robotník len — ale svedomitý!

*) Úryvok z nedokončenej kresby.

Vraj človek nemení sa...
A ja — Bože!
Kto bol by mi z vás kedys' riekol, ktože
mne „umelcovi“, ako ste ma zvali,
ktorému k činom svet sa zdával malý,
že ambícia moja bude v bázni:
by babky nezdriemly mi počas kázni.
A že sa človek nemení! Ba veru
sťa chameleon. Lenže farbu sterú
nie z rozmaru či dlhej chvíle chytá,
lež prinútený, v prísnom toku žitia.
Tak ja sa zmenil... k dobru? riecť sa nedá:
z motýľa dneska som hľa kukla šedá.

Nuž tak to ide, brat môj! Ty, hľa, z ľudu,
vyšvihol si sa nad otcovskú hrudu;
čez bránu vedy z nízkej chaty milo
nadanie cestu v svet ti prekliesnilo.
Žrec Äskulapa zručnýs', činom plavným,
máš úfnosť stať sa vehlasným, ba slávnym;
aristokrat si ducha — v módnom svete
si vítaný, si doma na parkete...
A ja... Mne v kolíske už hrdosť štepovali,
bájkami o sláve ma predkov uspávali
(v pýche ver bezumnej: v „kaštieli“ ošarpanom,
už vtedy Goldberger bol všemohúcim pánom),
môj otec s hrdosťou (mal chudák tvrdú šiju!)
ma v rodu svätyňu vodieval, v galleriu
(v kaštieli dnes v nej sa Ryfkine morky ľažú!)
a prísne vštepoval, bych nevybočil z krážu,
bych hodným slávnych otcov bol... A hľa, ja
(snáď preto samotár som, čo sa kajá?!)
ta neslávne som padol na posledok,
zkiaď kedys iste vyliezol môj predok:
do brázdy, bych tu pracoval jak stačím,
až z kultúry sa zlienim — zosedlačím...
Ba čo viac! Ľud, čo bol nám za podnoži —
ja dnes som toho ľudu sluha boží!
Dnes za spásu tých s citom spievam chorál,
na ktorých kedys' praded môj snáď oral...

— — — — — — — — — — — — — —

No sláva sveta, ako dym... Ja, ver mi,
ja nikdy som sa nepýšil ňou veľmi!
Však hrdý bol som na iné! Keď s vami,
druhovia, žil som, v duši sväté plamy —
čo utváraly medzi nami pásku —
keď vzbudili ste vo mne *rodolásku*,
a ja ju spieval, nadšenými slovy —

keď tlieskali ste mi — vraj „*poetovi*“ —
viac nadšenosťou vlastnou opojení,
než veršom snáď dosť nezručným — v tom vrení
mladistvých citov — tam som šťastným býval!
Som Puškinom sa videl, slávu sníval
a prisahal vám ducha božie dary
posvätiť rodu v službu, na oltári...
A dnes... či bol bych uveril to vtedy?!
snáď zhrdzavie mi pero naposledy,
ak matrík nieto, pohraby a zdávky
a pre potravný spolok objednávky...
Tiež práca, recme, na národa roli...
Však nadšenie...?
Oj, darmo duša zbolí!

No nerepcem! Ba práve: cítim túžbu
tu opravdove konať ducha službu;
ač i tá kedys inakšou sa zdala...
Ba akže láska, k ľudu neni stála,
tá *pravá*, rieknuc apoštolská, svätá,
hotová všetko konať k dobru brata —
ak takej nemáš — radš' sa neblíž k ľudu,
čo ako hlásaš rodolásku hrdú!
Je iste ľud náš veľmi, veľmi krásny,
jak Sládkovič ho kreslí v svojej básni:
kroj nádherný a srdce priamo zlaté,
chalúpky — ani čoby z bájky vzaté;
bohatstvo duše, mravy, viera istá —
nu slovom: poezia číročistá...
No skutočnosť je, prirodzene, iná:
i v horách sídli lož, hriech, nevďak, špina.
Som zkúsil tiež už dosť tie roky za tri...
A preds' ľud milujem tak, ako patrí — —

Nuž nečuduj sa, že ma neťahá ta
k vám, kam iného treba kandidáta,
ktorého mesto teší svojím ruchom:
ja cudzí som mu mysľou, citom, duchom.
Mne z pomyslenia bridí sa, mňa ľaká...
Vieš: upomienky! Síce, Bohu vďaka,
len upomienky, i to veľmi bľadé —
a predsa sú mi trochu na závade.
Spomínať smiešno — no čo bych sa stydel?!
tam som ju miloval i nenávidel!!

Dnes mi to všetko ďaleké... Sa stydím
len svoju za hlúposť, bo jasne vidím
rozumu vlastne viacej *ona* mala:

sa na riadenie Božie odvolala
keď nepozdala sa jej skromná fara
a išla bohatého za mäsiara.
No Boh s ňou!

Pre mňa dávno, azda navždy
utratil vábnosť pôvab ženy každý,
a jak i mihne fantázie tokom —
len umelca naň vážnym hľadím okom.
Sťa bych len vo sne vídal bol tie svety,
kde dominuje krása — toaletty,
kde prelesť výbojná a neha všaká,
rozkošou straší — omamuje — láka...
V posledné roky žijem v *skutočnosti.*
Môj svet tak prostý je — tak triezvo prostý!
Tak prázdny vzletu, illuzií — lásky!!
Tri roky vídam dedinské len krásky,
hrubé a tučné, s líčkom pivonie
(a ja rád krásu *nežnú*, illúzie
nejemnosť, drsnosť uráža ma ženy,
maštale zápach, vrkoč vymastený:
som v láske prísny äštét ešte vždycky).
Odkedy žijem si tu pustovnícky,
som ešte s dámou nepreriekol slova,
ni nesišiel sa s žiadnou. Pani rechtorová
a moja Hebe — babka prostá stará —
spoločnosť moja „*dámska*" (božia kára
za pošetilosť poniektorú azda?!)...
Ony ma cvičia, jak sa ktorej zazdá:
papuče nosím teplé dľa ich vôli,
harmanček pijem, ak ma hlava zbolí —
len aby ušiel jazykom a reči,
bo beda, jak sa ktorej protirečí!
A tak si žijem pekne pri pokoji.

Hoj! kto by to bol riekol, bratia moji,
že takto zapadnem?! Ja, povaha tak hravá,
žiť ako starec, čo už dokonáva?!
No neni ver' div: všetko je tu staré:
dedina sama, kostol popri fare,
dvor zarastený a dach celý v mochu
a plieseň na všetkom — i dušiach trochu...

Mal by si počuť umné rozhovory,
čo vedieme tu — duchaplné spory!!
tie ducha osviežia! to ti je „esprit"...! Pravý
div, že to môž' baviť — a mňa baví!
Babka — tá proroknu ma vážna večne hostí

a slávnou Sibyllou... Kostolník staré ctnosti
predchodcu spomína (bol dobrý duší vodca!),
znám jeho rodokmen, počnúc od prapraotca!
Pán rechtor večne tiež tú istú nôtu hudie::
jak bolo kedysi a jako ešte bude;
prežil už všeličo, no nikdy, nikdy sväte
tak dobre nebude, jak bolo — časy zlaté!
Si dohán sadil sám (hej, ale chuť aj iná!),
funt mäsa za groš bol a za dva holba vína.
Hej, dávno bolo to, keď on bol dvadsaťletý...
A žive spomína, jak chodil na zálety,
a pani rechtorka dnes zapáli sa ešte,
keď začne s humorom, jak prišiel ku neveste
a jak ju našiel: bola bez kabátka —
v košieľke iba — a suknica krátka...!
„Ty-ty"!! pohoršuje sa starká — „to mi večne"...!
No, čože?! vtedy bolo cele svedčné —
„*v negližé*" bolas' — jak sa dneská riekne —
a nemalas' čo skrývať —: nôžky pekné...
prasiatkam nieslas' — päť ich bolo vari —
hneď som sa buchol"...! „Jaj, ty blázon starý"!
Tak sa ti škádlia... viacej ako z mladi,
Filemon, Baucis, dnes sa majú radi...
Reminiscencie lásky...!

Doma potom,
nad sebou dumám, svojím nad životom
a — vysmej sa mi! rytier som ja žiaľny!
sťa zaľúbený kocúr som — sentimentálny.

Oblokom ak vidím v snehu bielom celý svet,
myslím, myslím, pošetilý, na sneh toaliet.
Večierkom ak monotónny dažďa slúcham šum,
snivej krásky šepot lásky v clivý vhupne um.
Ba i vôňa voskovice na oltári v cit
vnáša vôňu heliotropu — — — — — — — —
— — — — — — Takým bláznom byť!!
Však je to hlúpo?! V mojej zkúsenosti!!
Ako bych v pravom svetle neznal ctnosti
tých, čo vraj mužom, ako hlása svetu
kdes' Schiller (klassik!) „ruže v život pletú"...
„Himlische Rosen"... bodajže ťa, Švába!
Hej, pletú — ale čo!! *Osídla*. Že vraj „slabá" —
(síc': rozum slepačí!) ctnosť Madonny má v zraku
a predčí chytrosťou i ošemetnú straku.
A všetko na nej je tak šterické, vzletné,
že anjelom, sa nazdáš, k nebu vzlietne
(gáz, illuzion, čipka — čert i diabol —
a v pasci si, len si sa trochu zabol!).

Hej, plemä Evy!
A ty, tetrov, o tom
rozmýšľať začneš len už keď je po tom,
že jednoducho lapila ťa... Úder
pre samoľúbosť muža! Hodváb, púder,
tuš, korzett — čerti vedia! na tisíce
stavala vábcov na hlucháňa...
Síce...
ja nesmiem vravieť: ona sama, milá,
mi dvierca pasce pekne otvorila:
„Heš! ak chceš!“ Šiel som. Hej, lež aká cena!...
Mne navždy, navždy duša otrávená;
a čo by ako ľúbiť, veriť rada,
som znenávidel všetky pre ňu — hada!

Sa neožením nikdy!
A ak predsa, pane!
to potom pekne s rozumom sa stane
(i v láske dnes už triezvy som a prostý),
už budem hľadať domáce len ctnosti,
byť musí tichá, pracovitá, zbožná,
čo módne pletky len dľa mena pozná,
ale nech šije, perie, dobre varí:
taká sa hodí do dedinskej fary.
A bude pečlivá a domácka a milá,
„fromm“ bude, ako sa v ústave vyučila,
súc pravou „matičkou“ zjavom, duchom i zvykom
mne Martou pečlivou a ňou i cirkevníkom.
Nažívať bude ako sestra s nimi:
chudobe na liek herbár vyvarí mi
a každoročne — by jej k chvále padlo —
s radami rozdá babám celé sadlo.
Ja liečim ducha — ona telo... Inu:
i z toho kvapne niečo na kuchyňu!
Domácnosť — skutky lásky — svet jej celý!
Nebude nosiť hodváb! Nakrochmelí
si sukienku — a sťaby hodváb samý
mi šuštiť bude — srdce zaplesá mi!!
Čas na všetko jej zbude — nezabudne
ni na mňa: pekne vyšívať mi bude
papučky — síce iba s bavlnama!
však tabličky mi uviaže vždy sama!
I národné ju snahy zájmu všecky
(len pred sedliakom vraví po nemecky)...
A za všetky jej ctnosti do súzvuku
i *Gebetbuch* jej odpustím... i muku
pri *„Klosterglocken“* — — ba snáď, všetci svätí!

i nevkus jej parádnej toaletty

. . . .

Žiť budeme tak dobrí ctnostní slávne,
až láska naša vzrastie kolossálne!!

. . . .

Tu sny máš zlaté môjho srdca, ducha!
No končím...!
Kocúr do lakťa ma štuchá,
rád šiel by na lov — lebo inam kamsi...
Už bije polnoc! Ak ťa znudím, sám si
pripíš! Vyvolals' dopis... Pripomínam:
za kandidátom len sa obrát inam!
Som šťastný tu — i nebolo by svedčné
ľud opustiť, čo rád ma...
S Bohom!

Večne
Tvoj Aristid.

Postskriptum:
I zásada
mi bráni vôbec na próbu... Však — a'da
bych predsa prijal, ak by *jednohlasne*...!

Telegramm:
Prijdem iste! Z rána včasne
v nedeľu — ale v sobotu skôr ešte"...

*

A na deň tretí už bol pekne v ceste.

Ach, otázka to bola krutá!
Už drabinovec vonku čaká,
on ešte húta — myslí — húta,
ni Hamlet, ísť, či doma zostať?
I nerád zanechal by postať,
i nová istým kúzlom láka — —
Zvolia ho — a on neodolá!
Oj, ťažká rada! Fňuká babka,
mu kamžu viažuc do uzlíka
(priam jak pán: teší sa i bojí;
s ním nepôjde ta, ona stará
do toho kamsi Babylona —
kde žila, nechže tam i skoná).
„Hej, aj ich milosť pri pokoji —
tu mohli — oženiť sa" — babká.
„„Tak neísť?"" namrzený zvolá.
„Jaj, ale jakby lepšia fara...?!"
a zasa lamentuje, fiká,

sťa by už oheň kdesi v dachu.
Prizvali v radu kostolníka —
a od počiatku začli znova.
No ten už zpriama pozrel na vec
a čo i mrzí sa — bez strachu,
o čelo vážne oprúc palec,
(bol ševcom) palec zasmolený,
vyriekol výrok: — „Ináč neni —
keď tak — nuž tak... bo kňazské slová...!
i nebožký pán otec vždycky"...
„Tak idem"! riekol energicky.

Konečne tedy na dvor vyšli.
Gazdina ešte čo-to myslí
a na cestu mu rady dáva
a seriozne umný švec
ho citátami prežehnáva
(spomína možné — nemožné)
a rediká ho úslužne
na vysoký drabinovec.
Tátoše trhly prv než sadol,
a miesto na sedisko pa'ol
do slamy, v nej sa ztratil snadne —
ináče nebezpečie žiadne...
No babka na podstene vzdychá:
„Jaj, beda, beda! zlý to znak,
už nám ich vezmú — veru tak...!
a slzu roztre v drsnej dlani.
A kostolník v to: *„Svetská pýcha"...!*
Pod stienkou kocúr naľakaný,
tiež šípiac čosi naopak,
zeleným svitom za ním strieži —
v zlej predtuche sťa — chrbát ježí...

Zameškal šťastne prvý vlak.
No dočkal rýchlik. Ale v čase,
kým v Žiline si lístok bral,
i ten mu — oj, zlé omen zase! —
pred samým nosom zutekal.
Už mohol sa i domov vrátiť...
no že si sám bol na vine,
za trest si nechcel cestu skrátiť.
I prenocoval v Žiline
a šiel, ač bola nedeľa;
rád nemal výčitky ni spory,
nuž osobne sa vyhovorí
a navštívi si priateľa...

Keď ale zle sa vodiť začne —
radšej sa z kratšej cesty vráť!

bo fatum zrovna krvolačne
ti všetko zhatí — akurát!
Náš hrdina tiež jak sa pohol,
nehodou prvou zmudrieť mohol
lež on len, jak si zhútal, tak —
a všetko šlo mu naopak.
Šiel kázať — a do mesta prišiel,
keď po kostole bolo už
(a krásny text tak na zmar vyšiel);
to síce si náš boží muž
vyrátal pekne ešte včera,
nuž konštatovať mohol len,
však zatým — nová protiveň:
pán doktor, čo ho čakať mal,
odišiel, nocou ešte vera,
kams' na dedinu k chorému,
a bárs navrátiť mal sa z rána,
vždy ešte sa, hľa, nevracal...
(Pád iste ťažký — posol spechal)
Rozkázal síce — i list nechal —
ak pán by prišiel ku nemu,
aby ho potom, toho pána,
zaviedli k inšpektorovi,
kde byt pre neho hotový:
„...tak sme sa boli dohodli.
Je doktor človek *náš* — a vďačne
ťa príjmu — budeš v pohodlí;
viem nepôjdeš hneď —: varia smačne...
nuž posilni sa „na guráž“,
a, brachu, potom pekne káž!!
Ja prijdem ta hneď, ako z cesty...
Inšpektor býva na námestí,
na ľavo — najpeknejší dom —
ho ľahko najdeš — s balkónom“!

Na námestí ho našiel snadne,
najkrajší v rade, s balkónom
sťa hniezdo umelé, čo vnadne
ho zdobil, kvetov s obsahom,
oblokov radom; prezradzoval
vkus solídny a ozaj pánsky —
na stene nápis oznamoval
tu býva Dr. juris Stránsky...
Zamieril k nemu. V bránke stojí
dievčina šumná v pestrom kroji
so svojím driečnym kaprálikom
v predôležitom rozhovore
a pŕli sa jak ranné zore:
na tanec, jak to býva zvykom

priam vábil si ju roztúžene
a omámený, očarený
pozerá na ňu zaľúbene.
Nemile boli vyrušení.
„Doma pán inšpektor“? „Ba neni“ —
Zas nový malheur! „Teda pani —
tej ohláste ma, milá... „Ani
tá — spolu vyšli kamsi z rána“...
(mrzute vraví, v očkách zloba)
„a pozde prídu — pozde oba“!
ho straší, pozrúc na galána.
I jeho i jej výzor značí —
výmluvne: „Čože ťa čert vláči“?!
„No — nič to! Dočkám pána“ — vraví,
„a čo sa tam i pozabaví“...
Čo mala robiť?! (Namrzený
sľub žiadajúc, že prijde hneď,
syn Marsa odplul.) — Zaviedla ho
v poschodie v pánov kabinet,
a brnkla von...
Oj, aké blaho
bol na pokoji konečne!
Sobliekol svrchník, bezpečne
si do foteľu sadol, istý,
že do večera pohovie
si, nemýlený, nerušený.
Jednako — večer ktoho vie?
na pokoj kedy prepustia ho?
Kabinet *pána* prezradzuje —
a páni nejdú skoro spať
(lieň nocou idú nadkladať)!
Ako tu tíško... Hodín zvyky,
sladkasté, mierne „taky-tiky“
tíš ruší — či skôr doplňuje,
diskrétne k myšlienkam sa snuje.
Lahodná zeleň stien — a snáď
tiež draperia zelenavá
lahodný prísvit izbe dáva.
Kabinet „englich“ je — v ňom plná
anglická drahá garnitúra,
v zelenej koži — ťažkopádna,
ale tak pansky pohodlná.
Bez lesku všetko, politúra.
Knižnica — regál stenou prostý —
sa pýši sväzkov v bohatosti
(boháču i tá vec je snadná):
v nej v starom rúchu pohodlní
klassici — oddiel jedon plný.
A popri dielach Spravednosti,

Pallas a „Ottův“ ako hosti,
v solídnej väzbe, v plátne, v koži.
Moderných sbierku pekne množí
rad rôznych autorov i rečí
a smerov — a tak pevne svedčí,
že veliký je Umien priateľ
a spisby mäcén domu pán,
i klassicizmu umný znateľ,
i konečne — *nie puritán!*
v zátiší vážnych diel, v bezpečí
Casanova, Mark Twain, Maupassant...
i s kollegami (mená kto vie?!),
od ktorých muž náš boží iste
sa odvrátiť mal v pohoršení,
no: čistému je všetko čisté“ —
sa neodvrátil. Izby steny
obrazy krášlia nie bez ceny
a v jednej strane rôzna zbraň,
turecká šabľa, jatagan,
dve lankasterky prekrížené
(znalecky odhadol ich v cene),
i browning, rapír — kto zná aké
svedčia tu zbrane všeliaké,
i sportsman že je domu pán —
a iste nie len z prázdnej chlúby:
na zemi nevrle sa zubí
z vysokých korisť hôľ a stráň,
medvedia koža.
Tichosť hrobu
vždy ešte králi v celom dome,
ani po zkaze pri Sodome.
On obyčajne v túto dobu
si doma zdriemne... Tuná ale — —
a zaspal by ver' dokonale!!
No, možno, sám dom stráži celý.
I Zuzka, možno, pri guráži,
s milánom išla... Vo foteli
tak by sa zdriemlo...! No on stráži,
a slúcha vážne „tiky-taky“
a „taky-tiky — — —
Zavrel oči.
A zrazu jako v čarokráži
svet pred ním zmihoce sa, stočí —
sa doma našiel — pri oltári.
Rad na ňom sviec trbliece, žiari
a jeho oslňuje zraky;
ba — zázrak všetky nad zázraky!
Madonna nežnej snivej tvári
dol' z oltárneho obrazu

ku nemu vzhliadla odrazu,
sa usmiala a bielou rukou
mu kývla, božsky premilá...
Žas prenikol ho sladký — zasi
div nový: zrazu zmenila
sa v devu vábnej zemskej krásy
a ku nemu sa sklonila...
A okolo nej v skvúcej žiari
hviezd na tisíce jasá, žiari,
trbliece, jasá, pableskuje
a omamuje, oslňuje...
Sa strhol... Za okamih krátky
zadriemal predsa vo foteli:
oblokom slnko zasvietilo —
a z toho sen i prelud celý,
i jas i trblot i zjav sladký...!
V tom bily štyri — — no hľa! snilo
sa mu to celú za hodinu...!
A ešte ticho v dome!
Inu,
snáď nebude tu ozaj vera
on — cudzí — strážiť do večera —
(podumal skoro pohoršene)...?!
V úmysle, že sa po meste
dnes ešte trochu poprechodí,
chtiac zajtra zas byť na ceste,
vzal klobúk, vyšiel do predsiene.
Tam za okamih postál malý:
i v nej tak pekne zariadene,
obrazy, kvety —; prepych pánsky
miluje všade doktor Stránsky...!
Jak vravím, zobzeral sa málo,
a — komu sa to kedy stalo?!
tu zrazu nikam: kadiaľ prišiel,
ktorými dvermi z izby vyšiel,
ktorými von — nič nevedel!
Otvorí jedny — do kuchyne
ho viedly — v izbicu zas iné,
kde lôžko ešte nepostlali
a kde — jak letmo uvidel —
tu oplecko — tam kasanica...
ej, Zuza, Zuza, parádnica!
S úsmevom rýchle zavrel dvere
a do tretích sa istý berie,
že dostane sa kam sa chcel —
Otvoril rezko — a v tej chvíli
od ľaku zrovna skamenel.
Započul výkrik! Predesený
a omámený, prekvapený

pred seba ziera...
Zprvu sa mu zdalo,
že do sna svojho zasa vhupol zpiatky:
tisíce svetiel pred ním strblietalo,
a predsa prísvit tajomný a sladký
od modravého dol sa stelie stropu
s diskrétnou vábnou vôňou heliotropu.
A v žiari svetiel — skutočnosť či snenie?! —
ona, Madonna! No nie — takým nenie
prelestný zjav ten — skorej Psyche sladká
a či jej dieťa, Voluptas, tu snije...
Zrkadlo stenu takmer celú kryje
a plocha jeho odbleskuje hladká
žiaroviek roje a i lustru svetlá —
a rozkošný zjav anjela či decka
(on anjela v nej skorej videl vera!).
Ako by ozaj z iných svetov slietla,
devuška sedí, do zrkadla ziera.
Na lone rúčky položené mala
a v dumu tichú pohrúžená všecka,
zľakaná vzkríkla, keď ho pobadala —
v zrkadle videl, jak sa poľakala!
Sám prekvapený, čo mal robiť iné,
ako ísť kráske pekne na poklonu...
nezvaný tedy vkročil do salónu,
prerieknuc čosi o omyle, vine
a pomätený v koncepte i v cite
omluvu dvornú hľadá rozpačite.
Oj, ako razom s čielka zmizla chmára,
zľakanosť z očiek! Tie už sa mu smialy.
„Jaj, ako ste ma — vraví — naľakali!!
ako ste vhupli...! s úsmevom ho kára.
„Otecko neni doma — ani mama,
ja tu len sama — — i tak, pane, vy ste
priskoro prišli“...! „Ba naopak iste:
priposde“...? „Nie, nie —: ples je odročený —
som písala vám o tom včera sama;
hej, odročený — — preto ani včera
sme nečakali vás — dekorateura“...
Oj, jak sa zmiatla, milo preľakaná,
keď povedal jej svoj stav a i meno
(sa uvedúc tak trochu opozdeno),
sklonila hlávku a sa zapálila
a zašepkala rozpačite: „Hana“...

Však vynašla sa hneďky a už snadne,
s taktikou dámy shovor začína;
s predmetu na predmet prechodí vnadne,
čez serioznosť ale ziera zradne
veselá myseľ, detská nevina.

Mu opisuje, vážne-roztomilá,
ako jej *strašne fádne* bolo dnes —
až na šťastie priam prišla ševkyňa.
O týždeň totiž bude u nich ples -
jej narodzenia deň zasvätia slávne!
a čo je pritom nadovšetko hlavné:
dostane dlhé šaty ku plesu.
Čo tedy vykonala, nedočkavá?
prizvala, tu hľa, ku pomoci tetu
(len teraz zbadal, postava kás tmavá
že mlčky sedí v salone a šije)
a obliekla si novú toalettu,
a veľkou dámou videla sa zrazu!
Však bálovú by celú noblessu
videly, ako večer vyníma sa,
zažala svetlo — dolu roletty...
Oj, ale je to, je to ozaj krása!
Sa vznášať bude, rovno poletí
v oblaku čipiek, hodvábu a gázu!
I črievičky má k toalette nové,
tej istej farby, ale atlasové!
On mimovoľne pozrel: Hana malá,
sťa veľká dáma, šaty dlhé mala,
však nôžky malé ani lesná vila.
Môj hrdina, jak písal, so pár liet,
sa stránil sveta flirtu, toaliet
a pre pôvaby nemal smyslu už —
no odrazu sa tento boží muž
tak zahľadel na strojnú devy nôžku,
že zmýlila i hnevala sa trošku
a jako ruža tak sa zapálila...

Izba číslo 6.

Napísal: *A. P. Čechov.*

I.

Na dvore nemocnice stojí nie neveľké bočné stavänie, obklopené celou horou repíku, žihľavy a divých konôp. Strecha na ňom je zčrvotená, komín odpoly sborený, schody zhnité a porastené trávou, a po štukatóre ostaly len biedne stopy. Prednou façadou obrátené je k nemocnici, zadnou hľadí na pole, od ktorého delí ho sivá nemocničná ohrada s ostrými klinci. Klince, obrátené koncami nahor, ohrada i samé stavänie má zvláštnu, unylú, zúfalú podobu, akú u nás mávajú len nemocničné a väzenské budovy.

Jestli sa nebojíte, že vás popáli pŕhľava, poďte za mnou po úzučkom chodníku, vedúcom ku budove, a pozreme, čo sa vnútri robí. Otvoriac prvé dvere, vchádzame do siene. Pod stenou a vôkol

pece nahádzaná je celá hŕba nemocničného haraburdia. Matrace staré, zodraté chaláty, nohavice, belaso pruhované košele, nesúce na nič, obnosená obuv — všetko starina, pohádzaná na hromadu, hnije a vydáva dusivý zápach.

Na haraburdí stále s fajkou v ústach leží dozerač Nikita, starý, vyslúžený vojak s červenkavými výložkami. Má drsnú, spitá tvár, ovisnuté obrvy, dodávajúce jeho tvári výraz ovčiarskeho psa na stepi; má červený nos, je nevysokého rastu, chudý a žilnatý, ale jeho držanie tela je vojenské a päsť ako zo železa. Patrí medzi prostodušných, spoľahlivých a tupých ľudí, ktorí nadovšetko na svete milujú poriadok a preto sú presvedčení, že sa musia biť. On bije po tvári, prsiach, šiji, kde sa len dá, a je uverený, že ináče by tu nebolo poriadku.

Potom vojdeme do veľkej, priestrannej chyže, ktorá, okrem spomenutej siene, zaujíma celú budovu. Steny sú zatreté nečistou belasou farbou, povala čierna ako v udiarni — vidno, že v zime kúria na ohništi a je tam plno pary. Obloky majú zvonku železné mreže. Podlaha je nečistá a trieskovitá. Páchne tam kyslou kapustou, čmudom z fajek a plošticami; zo zápachu prvú chvíľu máte dojem, ako by ste boli vošli do zverínca.

V chyži stoja k dlážke pripevnené postele. Na nich sedia a ležia ľudia v belasých nemocničných chalátoch a nočných čiapočkách. Sú to — blázni.

Všetkých ich je päť. Len jeden je z lepšej triedy; ostatní sú všetko pospolití. Prvý odo dverí, vysoký, chudý dedinčan s červenkavými, ohnivými fúzmi a uplakanými očami, sedí s podoprenou hlavou a hľadí stále na jedno miesto. Smúti vo dne v noci a, krútiac hlavou, vzdychá a trpko sa usmieva; v rozhovore sa len zriedka zúčastní a na otázky obyčajne neodpovedá. Jie a pije ako stroj, keď mu podajú. Súdiac z mučivého, prudkého kašľu, chudosti a rumenca na lícach, začínajú sa ňho suchoty.

Za ním nasleduje maličký, živý, veľmi pohyblivý starík s končitou briadkou a čiernymi, kučeravými vlasmi, aké mávajú černosi. Cez deň sa prechádza po chyži od obloka k obloku, alebo sedí na svojej posteli, skrížiac nohy po turecky, pohvizduje neúnavne, ako hýľ, a chechtá sa tíško si prespevujúc. Detskú veselosť a živú povahu prejavuje i v noci, keď vstáva, aby sa pomodlil Bohu, totiž potĺkol si päsťami po prsiach a poklopkal prstom do dverí. Je to Žid Mojšejka, hlupáčik, ktorý sa zblaznel pred 20. rokmi, keď mu zhorela fabrika na čiapky.

Zpomedzi všetkých obyvateľov čísla 6. je len jemu dovolené vychádzať z budovy, ba i z nemocničného dvora na ulicu. Tomu právu teší sa odo dávna, iste ako starý príslušník nemocnice a ako tichý, neškodný blázon, mestský šašo, ktorého už dávno vídavajú po uliciach, obklopeného psy a chlapci. V kabátiku, v smiešnej nočnej čiapke a papučiach, inokedy zasa bosý, ba i bez nohavíc chodí po uliciach, zastáva pri dverách a obchodoch a prosí si kopejku. Tu mu dajú kvasu, tam chleba, inde kopejku, tak že sa vracia do budovy obyčajne sýty a bohatý. Všetko, čo so sebou donesie, odoberá

mu Nikita pre seba. Robí to hrubo, s hnevom a volá Boha za svedka, že už nikdy nepustí Žida na ulicu a že k vôli nemu robí sa najväčší neporiadok.

Mojšejka rád poslúži. Podáva súdruhom vodu, prikrýva ich, keď spia, každému sľubuje, že mu donesie z ulice kopejku a ušije novú čiapku; kŕmi lyžicou svojho súseda, paralytika. Koná to nie zo súcitu, alebo nejakej predstavy ľudskosti, ale napodobňuje iných a mimovoľne sa podrobuje svojmu súsedovi z ľava, Gromovu.

Ivan Dimitrič Gromov, človek tridsaťtriročný, z lepšej rodiny, bývalý súdobný vykonavateľ a gubernský tajomník, trpí na maniu prenasledovania. Či si líha na posteľ v klbko schúlený, alebo sa prechodí z kúta do kúta, ako by k vôli pohybu; ale veľmi zriedka sedí. Stále ho ponúka, vzrušuje a napína akési smutné, neurčité očakávanie. I najmenší zvuk v sieni alebo krik na dvore postačí, aby zodvihol hlavu a začal počúvať: či ozaj nejdú poňho? Či ozaj práve jeho nehľadajú? A jeho tvár vtedy vyjadruje veľký nepokoj a odpor.

Mne sa pozdáva jeho široká tvár s vysadnutými lícnymi kosťami, stále bledá a nešťastná, odrážajúc v sebe, ako v zrkadle, dušu umučenú borbou a ustavičným strachom. Jej grimassy sú podivné a bolestné, ale jemné črty, ktoré on na tvári má od hlbokého, nelíčeného utrpenia, sú rozumné a intelligentné, a v očiach teplá, zdravá žiar. Pozdáva sa mi on sám, úctivý, úslužný a neobyčajne delikátny v obcovaní s každým, okrem Nikitu. Keď niekam vypadne čaša alebo lyžička, rýchle skočí s postele a zodvihne ju. Každého rána pozdravuje svojich spoločníkov dobrým ránom; lihajúc si spať praje im pokojnú noc.

Okrem ustavičnej napnutosti a posunkovania pomätenosť jeho javí sa ešte v nasledovnom. Večer schúli sa do svojho chalátika a, trasúc sa na celom tele a drkotajúc zubami, začína pomedzi postele rýchle prechodiť z kúta do kúta. Zdá sa, ako by mal prudkú zimnicu. Že sa nenadále zastavuje a hľadí na svojich spoločníkov, vidieť, že by rád povedal niečo veľmi vážneho, ale mysliac si iste, že by ho nepočúvali, alebo nepochopili, pohodí netrpelive hlavou a prechodí sa ďalej. Ale skoro zvíťazí túha po hovore o všelijakých domnienkach, i odhodlá sa a hovorí vrele a vášnive. Jeho reč je nesúvislá, úryvkovitá a vždy nesrozumiteľná, ale zato ozýva sa v nej čosi dobrého, v slove i hlase. Keď hovorí, poznáte v ňom blázna i človeka. Je ťažko podať na papieri jeho nesmyselnú reč. Hovorí o ľudskej podlosti, o násilí, víťaziacom nad pravdou, o prekrásnom živote, aký časom zavládne na zemi, o mrežiach v oblokoch, upomínajúcich ho každú chvíľu na tuposť a hrubosť násilníkov. Je to ako nesúvislá, nesporiadaná smesica zo starých, ale ešte nedospievaných piesní.

II.

Pred 12—15. rokmi žil v svojom vlastnom dome na hlavnej ulici tohoto mesta úradník Gromov, človek solídny a majetný. Mal dvoch synov: Sergieja a Ivana. V poslednom ročníku university

Sergiej naponáhle ochorel a umrel; táto smrť ako by bola začiatkom celého radu nešťastí, ktoré sa sypaly na rodinu Gromova. Týždňom po smrti Sergiejovej uväznili pre podvod a defraudáciu starkého otca, ktorý skoro potom umrel vo väzeňskej nemocnici na horúčku. Dom a všetko príslušenstvo predali na licitácii, a Ivan Dimitrič s materou ostal úplne bez všetkého.

Driev, za otcovho života, Ivan Dimitrič, študujúc na universite, dostával 60 i 70 rubľov mesačne a o núdzi nemal ani poňatia; ale teraz musel dôkladne zmeniť svoj spôsob života. Od rána do noci musel dávať lacné hodiny, zaoberať sa odpisovaním, a predsa hladoval, lebo všetko, čo zarobil, posielal materi na živobytie. Taký život nezniesol Ivan Dimitrič; klesol na duchu, zoslabol a, zanechajúc universitu, odišiel domov. Tam, v mestečku, pri protekcii, dostal učiteľské miesto na újezdnej škole, ale sa nemohol dohodnúť so svojimi druhmi, nepozdal sa žiakom a skoro opustil miesto. Umrela mať. Asi pol roka sa potĺkal bez miesta, živiac sa len chlebom a vodou, konečne stal sa súdobným vykonávateľom. Službu túto zaujímal dotiaľ, kým nebol pre chorobu prepustený.

Ani za mladých, študentských čias nerobil dojem zdravého človeka. Bol vždy bledý, chudý, ľahko prechladol, málo jedol a zle spával. Od pohárika vína sa mu zakrútila hlava a stával sa hysterickým. Vždy ho tiahlo k ľuďom, ale pre svoju popudlivú povahu a nedôverčivosť s nikým neobcoval dôvernejšie a nemal priateľov. O mešťanoch vyslovoval sa vždy pohŕdave, hovoriac, že ich hrubá nevedomosť a ospalý, zvierací život sú mu mrzké a odporné. Hovoril tenorom, zvučne, vrele, ale nespokojne a rozčulene, alebo nadšene a udivene a vždy úprimne. O čomkoľvek začal s ním človek, vždy prišiel len k tomu: v meste je život dusný a nudný, spoločnosť nemá vyšších záujmov, žije stuchnutým životom bez smyslu, spríjemňujúc si ho svojím násilím, hrubým rozvratom a licomernosťou; podliaci sú sýti a odetí, ale poctiví živia sa kôrkami; petrebné sú školy, miestné noviny poctivého smeru, divadlo, verejné prednášky, súčinnosť intelligentných síl; potrepné je, aby sa spoločnosť poznala a ustrnula nad sebou. V svojich úsudkoch a ľuďoch kládol farby husto, a to len bielu a čiernu, neuznávajúc odtienkov; ľudstvo delilo sa uňho na poctivých a na podliakov; strednej cesty nebolo. O ženách a láske vždy hovoril vášnive, s rozkošou, ale ani raz nebol zaľúbený.

V meste i pri ostrosti jeho úsudkov a rozčulenosti ho milovali a za chrbtom ho láskave nazývali Vaňkom. Jeho vrodená delikátnosť, úslužnosť, poriadkumilovnosť, mravná čistota a jeho obnosený kabátik, chorobný zovňajšok a rodinné nešťastie vzbudzovaly dobrý, teplý a smutný cit; okrem toho bol vysoko vzdelaný a načítaný, vedel, dľa mienky mešťanov, všetko a bol v meste čímsi, akoby — chodiaci náučný slovník.

Čítal veľmi mnoho. Sedával v klube, nervózne si potrhával briadku, prehŕňal sa v novinách a knihách; z jeho tvári bolo vidno, že nečíta, ale hltá, ledva stačiac požuvať. Nesmieme zabudnúť, že

čítanie bolo jedným z jeho chorobných zvykov, preto že sa s rovnakou túhou vrhal na všetko, čo mu prišlo pod ruku, i na noviny a kalendáre z minulého roku. Doma vždy ležiacky čítal.

III.

Raz za podzimného rána, vyhrnúc si golier na kabáte, čliapkajúc sa blatom, uličkami a záhumním, šiel Ivan Dimitrič k istému mešťanovi, aby mu doručil nejaký súdobný prípis. Ducha bol chmúrneho, ako vždy ráno. V ktorejsi z uličiek stretol dvoch väzňov v putách a s nimi štyroch strážnikov v plnej zbroji. Ivan Dimitrič predtým často stretával väzňov a vždy vzbudili v ňom pocit sústrasti a neľúbosti; ale tento raz stretnutie urobilo naňho akýsi zvláštny, podivný dojem. Naraz sa mu zazdalo, že i jeho môžu v putá okovať a viesť blatom do väzenia. Vykonajúc si vec u mešťana a vracajúc sa domov, postretol pri pošte známeho policajného inšpektora, ktorý ho pozdravil a šiel s ním niekoľko krokov; to zdalo sa mu akýmsi podozrivým. Doma mu celý deň nevychádzali z hlavy väzni a ozbrojení strážnici, a nepochopiteľný duševný nepokoj nedovoloval mu čítať a sústredniť svoje myšlienky. Večer si nezasvietil a v noci nespal, premýšľajúc ustavične o tom, že ho môžu zavrieť, sputať a posadiť do väzenia. Nebol síce vedomý nijakej viny a mohol i prísahou potvrdiť, že ani budúcne nikoho nezabije, nepodpáli, neokradne; nuž ale či je tak ťažko dopustiť sa zločinu z nenadania, mimovoľne, a či je nie možná i pomluva a z nej súdné vyšetrovanie? Veď nenadarmo učí dávna ľudská zkúsenosť, že žobráckej kapsy a žalára sa nikdy nemôžme zariekať. A súdna mýlka je za dnešných časov veľmi možná; nie je na tom nič zvláštneho. Ľudia, majúci zo služby, z povinnosti pomer k cudziemu utrpeniu, na príklad sudcovia, policia, lekári, časom otupujú mocou zvyku natoľko, že i keby chceli, nemôžu sa oproti svojim klientom inak chovať, ako — formálne; v tomto ohľade nelíšia sa nijako od mužíka, ktorý na svojom dvore reže barance a teľce, ale krvi nevidí. Pri tomto formálnom, bezduchom vzťahu potrebuje súd k tomu, aby nevinného človeka zbavil všetkých práv bytia a odsúdil ho do väzenia, len jedno, a to je čas. Len dosť času na vyplnenie nejakých formálností, za ktoré sa súdu platí, a — všetko je v poriadku. Hľadaj potom spravedlnosť a ochranu v tomto malíčkom, nečistom mestečku, dve sto verst od železnice! A či nie je smiešno pomýšľať na spravedlnosť, keď spoločnosť na každé násilie pozerá ako na rozumnú a celkom prirodzenú nevyhnutnosť, a každý výkon milosrdenstva, na príklad osvobodzujúci výrok, vyvoláva hotový výbuch nespokojnosti, mstivosti?

Ráno vstal Ivan Dimitrič v hrôze, so studeným potom na čele, už celkom istý, že ho môžu zavrieť každú chvíľu. Jestliže ho včerajšie ťažké myšlienky tak dlho neopúšťajú, — myslel si, — znamená to, že sú pravdivé. Veď nemohly mu prísť do hlavy bez všetkej príčiny.

Strážnik prešiel voľným krokom popod oblok: to nie nadarmo. Dvaja ľudia zastali pred domom a mlčia. Prečo mlčia?

A Ivanovi Dimitričovi nastaly mučivé dni a noci. Všetci, ktorí prechodili popod jeho obloky, alebo vchádzali do dvora, zdali sa mu špehúnmi. Cez obed išiel obyčajne izpravník ulicou; prichádzal zo svojho panstva za mestom, do úradu. Ale Ivanovi Dimitričovi zdalo sa zakaždým, že ide príliš rýchle a s akýmsi zvláštnym výrazom; iste pospiecha oznámiť, že sa v meste objavil velmi vážny vinník. Ivan Dimitrič zachvel sa pri každom zazvonení a zaklepaní na bráničku, znepokojoval sa, keď našiel u svojej domácej neznámeho človeka; keď mal stretnúť strážnika, alebo žandára, usmieval sa a pohvizdoval si, aby sa stal lahostajným. Nespal ani jednej noci, očakávajúc svoje zavretie, ale chrápal hlučne a oddychoval ako spiaci, aby si domáca myslela, že spí; veď jestli nespí, to znamená, že ho svedomie hryzie — aký to dôkaz! Fakty a zdravá logika ho presvedčovaly, že všetky tie strachy sú hlúposť a psychopatia, že k zavretiu a väzneniu, ak sa prizre bližšie k veci, niet vôbec vážnej príčiny, — jestli je svedomie pokojné; ale čím rozumnejšie a logickejšie usudzoval, tým silnejší a mučivejší bol jeho duševný nepokoj. Bolo to celkom tak, ako keď istý hlupáčik si chcel vyčistiť miestočko v mladom lese; ale čím horlivejšie robil sekerou, tým hustejšie a rýchlejšie sa rozrastala hora. Ivan Dimitrič, vidiac konečným koncom, že je to bezprospešné, prestal úplne mysliet a oddal sa celý zúfalstvu a strachu.

Začal vyhladávať samotu a stránit sa ľudí. Služba bola mu už driev protivná, ale teraz stala sa mu priamo neznesitelnou. Bál sa, že ho nejako podvedú, vložia mu do vrecka nepozorovane podplatok a potom ho oznámia, alebo že on sám mimovolne dopustí sa v úradnej listine chyby, ktorá bude ako podvod, alebo stratí cudzie peniaze. Divné, že jeho mysel nikdy inokedy nebola taká čulá a vynalezavá, ako teraz, keď si každý deň vymýšlal tisíce rôznych dôvodov, aby sa skutočne vážne mohol obávať o svoju slobodu a česť. Ale zato velmi oslabol jeho záujem o vnútorný svet, čiastočne i o knihy, a pamäť začala velmi slabnúť.

Z jari, keď pustil sa sneh, našli v hrádzi pri cintoríne dve polozhnité telá — stareny a chlapca, so známkami násilnej smrti. V meste nehovorilo sa o ničom inom, ako o tých mŕtvych telách a neznámych vrahoch. Ivan Dimitrič, aby nemysleli, že je on vrahom, chodil po uliciach a usmieval sa, ale pri stretnutí sa so známymi bledol, rumenel a začal dokazovať, že niet podlejšieho zločinu, ako zavraždiť slabých a bezzbranných. Ale táto pretvárka ho skoro unavila a po istom premýšlaní umienil si, že v jeho postavení bude najlepšie — schovať sa do pivnice. V pivnici presedel deň, potom noc a druhý deň; hodne prechladol a vyčkajúc súmraku tajne, ako zlodej, vkradol sa do svojej chyžky. Do svitania prestál mlčky prostred chyže, ani sa nehýbajúc. Včas ráno, pred východom slnka, prišli k jeho domácej murári. Ivan Dimitrič dobre vedel, že prišli postaviť v kuchyni pec, ale strach mu našeptával, že sú to strážnici, preoblečení za murárov. Vyšiel tichúčko z bytu a, zachvátený hrôzou, bez klobúka a kabáta sa rozbehol po ulici. Za ním štekajúc hnali sa psi, kdesi v úzadí kričal mužík, v ušiach svištal mu vzduch, a

Ivanovi Dimitričovi sa zdálo, že sa jeho chrbtom sohnalo sa násilie celého sveta a ženie sa za ním.

Chytili ho, priviedli domov a poslali domácu pre lekára. Doktor, Andrej Jefimyč, o ktorom ešte bude reč, predpísal na hlavu studené obkladky, nejaké kvapky, pokrútil smutne hlavou a odišiel, hovoriac domácej, že už neprídе, lebo sa nemá ľuďom zabraňovať, aby prišli o rozum. A že doma nebolo z čoho žiť a dať sa liečiť, odniesli Ivana Dimitriča do nemocnice a umiestnili ho v oddelení pre venericky chorých. V noci nespal, vyrušoval a znepokojoval chorých, a tak skoro, na rozkaz Andreja Jefimyča, preložili ho do čísla 6.

Do roka v meste už celkom zabudli na Ivana Dimitriča, a jeho knihy, ktoré domáca vyhodila do saní pod kôlňou, roztáhaly deti.

IV.

Súsedom z ľava Ivana Dimitriča bol, ako som už hovoril, Žid Mojšejka, z prava tukom oplývajúci, skoro okrúhly mužík s tupou, celkom bezvýraznou tvárou. Nehybné, obžerné a chlipné zviera, dávno už ztrativšie schopnosti myslieť a cítiť. Zapácha stále ostrým, dusivým puchom.

Nikita, riaďac po ňom, bije ho hrozne, z celej sily, nešetriac päste; a nie to je hrozné, že ho bije, — tomu možno privyknúť, — ale že tento otupelý tvor na údery neodpovie ani hláskom, ani pohybom, ani vypúlením očú; len sa trochu zakolíše, ako ťažký súdok.

Piaty a posledný obyvateľ čísla 6. je mešťan, ktorý driev slúžil pri pošte ako expeditor, maličký, chudý blondín s dobrou, ale trochu plachou tvárou. Súdiac z rozumných, pokojných očú, hľadiacich jasne a vesele, je pri rozume, a má akési velmi vážné a príjemné tajomstvo. Pod poduškou a pod matracom má niečo, čo nikomu neukáže, no nie zo strachu, že by mu to vzali, lebo ukradli, ale zo stydlivosti. Niekedy prichodí k obloku a obrátac sa ku druhom chrbtom, zavesí si niečo na prsia a hladí s nahnutou hlavou; jestliže sa k nemu vtedy niekto priblíži, príde do rozpakov a strhne čosi s prsú. Ale uhádnuť jeho tajomstvo je nie ťažko.

„Blahoželajte mi", vravieva často Ivanovi Dimitričovi; „odporúčali ma na Stanislava druhej triedy s hviezdou. Druhá trieda s hviezdou dáva sa len cudzincom, ale k vôli mne chcú urobiť výnimku, —" usmieva sa, krčiac pleciami. „Veru by si nebol pomyslel."

„Celkom tomu nerozumiem", priznáva sa úprimne Ivan Dimitrič.

„Ale viete, čoho dosiahnem skôr alebo neskôr?" pokračuje bývalý expeditor, prižmurujúc sprašeno oči. „Dostanem iste švédsku Polárnu hviezdu. To je už rád, že stojí za reč. Biely kríž a čierna stuha. Velmi pekné."

Iste niet v nemocnici druhého miesta, kde by sa žilo tak jednotvárne, ako v tejto bočnej budove. Ráno umývajú sa chorí — okrem paralytika a tučného mužíka — v sieni z veľkého šafľa a

utierajú sa polami chalátov; potom pijú čaj z olovených kaňvičiek, ktoré z hlavnej budovy nosí Nikita. Každý dostane po jednej kaňvičke. Na obed jedia šči z kyslej kapusty a kaše, večer kašu, zbudnutú od obeda. V prestávkach ležia, spia, pozerajú von oblokom a prechodia sa z kúta do kúta. A tak deň po dni. I bývalý expeditor hovorí stále o jedných a tých istých rádoch.

Nových ľudí zriedka vídať v čísle 6. Nových pomätencov doktor už dávno neprijíma, a tých, ktorí radi navštevujú pomätencov, je nie mnoho. Dva razy za mesiac sa ukáže v budove holič Semen Lazarič. Nebudeme vykladať, ako strihá pomätených, ako mu v tom Nikita pomáha, v aký zmätok upádajú chorí vždy, kedykoľvek sa zjaví opitý, usmievajúci sa holič.

Okrem holiča nik nenavštívi budovy. Chorí sú odsúdení vidieť deň po dni len Nikitu.

Ale nedávno rozniesla sa nemocničnými budovami zvláštna zvesť. Začalo sa povrávať, že do čísla 6. začal vraj chodiť doktor.

V.

Zvláštna zvesť!

Doktor Andrej Jefimyč Ragin je v svojom druhu pozoruhodný človek. Za mladi bol vraj veľmi nábožný a pripravoval sa k duchovnému stavu; dokončiac 1863-ho gymnázium, chystal sa vstúpiť do duchovnej akademie, ale jeho otec, doktor lekárstva a chirurg, sa mu vraj vysmial a oznámil kategoricne, že ho nebude považovať za svojho syna, jestli sa stane popom. Nakoľko je to pravda — neviem; ale sám Andrej Jefimyč priznal sa neraz, že nikdy necítil chuti k lekárstvu a vôbec vedám odborným.

Nech je akokoľvek, on absolvoval medicínsku fakultu. Pobožnosti neprejavoval a duchovnej osobe podobal sa na počiatku svojej lekárskej karriéry práve tak málo, ako teraz.

Jeho spôsoby sú ťarbavé, hrubé, mužícke; svojou tvárou, bradou, priliehajúcimi vlasmi a silnou, neúhľadnou postavou pripomína krčmára pri hradskej, žrúta, nezdržanlivého, hrubiana. Tvár prísna, pokrytá svetlými žilkami, oči maličké, nos červený. Vysokého rastu a širokých pliec, má ohromné ruky a nohy; zdá sa: keď ťa stisne — duša z teba vyletí. Ale chôdza jeho je tichá, opatrná; pri stretnutí v úzkej chodbe zastane vždy prvý, aby prepustil vedľa seba, a nie bassom, ako by si očakával, ale tenkým, mäkkým tenorom povie: pardon! Na hrdle má neveľkú opuchlinu, pre ktorú nemôže nosiť tvrdé, naškrobené goliere a preto chodí stále v mäkkej plátenej košeli. Vôbec, oblieka sa nie po doktorsky. Jedny rukavičky nosí i desať rokov, á nové háby, ktoré si obyčajne kupuje v židovskom kráme, zdajú sa na ňom práve takými obnosenými, ošuchanými, ako staré; v tom istom kabáte prijíma chorých, obeduje, chodí na návštevy; ale nie zo skúposti, skôr z úplnej nedbalosti o svoj zovňajšok.

Keď Andrej Jefimyč prišiel do mesta, zaujať svoj úrad, „bohumilý ústav“ bol v úžasnom stave. V izbách, na chodbách i v nemoc-

ničnom nádvorí sotva bolo možno dýchať pre zápach. Nemocniční sluhovia, opatrovateľky a ich deti spali v číslach spolu s chorými. Ponosovali sa, že nemôžu už ani vydržať pre šváby, ploštice a myši. V chirurgickom oddelení bolo hrozne. V celej nemocnici boly len dva skalpely a ani jeden teplomer; vo vaniach držali zemiaky. Správca, gazdiná a felčiar okrádali chorých, a o bývalom doktorovi, predchodcovi Andreja Jefimyča, hovorili, že sa zaoberal tajným odpredajom nemocničného liehu. V meste dobre vedeli o týchto neporiadkoch, ešte ich i zväčšovali, ale chovali sa v oči nim pokojne; vyhovárali ich tým, že nemocnicu vyhľadávajú len chudobnejší mešťania a mužíci, ktorí nemôžu byť nespokojní, lebo doma bolo im ešte horšie, ako v nemocnici; veď nebudú ich kŕmiť jarabicami! Iní zasa vyhovárali, že samé mesto bez pomoci zemstva neudrží dobrej nemocnice; sláva Bohu, že máme aspoň túto, hoci zlú! A mladé zemstvo neotváralo liečebnice ani v meste, ani kdeinde, vyhovárajúc sa, že mesto už má svoju nemocnicu.

Prehliadnuc nemocnicu, Andrej Jefimyč usúdil, že je to ústav nemravný a nanajvýš škodlivý zdraviu svojich obyvateľov. Dľa jeho mienky najmúdrejšie, čo by bolo možno urobiť, by bolo rozpustiť chorých a nemocnicu zavrieť. Ale uznal, že k tomu nepostačí len jeho vôľa, a že by to bolo neprospešné; keď sa odstráni fyzická i mravná nečistota s jedného miesta, uchýli sa na druhom; preto treba dočkať, až sa samo vyvetrí. Okrem toho, keď si ľudia postavia nemocnicu a trpia ju, znamená toľko, že ju i potrebujú; predsudky a všetky rôzne životné ošklivosti a mrzkosti sú potrebné, lebo časom menia sa v niečo riadneho, ako návoz v úrodnú zem. Na zemi nieto ničoho takého dokonalého, aby v jeho prameni nebolo ničoho zlého.

Zaujmúc svoj úrad, Andrej Jefimyč choval sa k neporiadkom, ako je zrejmé, dosť ľahostajne. Povedal len nemocničným sluhom a opatrovateľkám, aby nenocovali v číslach, a postavil dve skrine s nástrojmi; ale správca, gazdiná a felčiar ostali na svojich miestach.

Andrej Jefimyč miloval obyčajne rozum a poctivosť, ale aby vôkol seba zaviedol rozumný a poctivý život, k tomu nemal dosť charakteru a viery vo svoje právo. Rozkazovať, predpisovať a naliehať rozhodne nevedel. Zdá sa, ako by bol dal sľub, že nikdy nezvýši hlasu a neupotrebí veliteľského slova. Povedať „daj", alebo „dones" mu je ťažko; keď sa mu chce jesť, nerozhodne pokašliava a hovorí kuchárke: „Napil by sa čaju"... alebo: „obedoval bych". Povedať správcovi, aby nekradol, alebo ho zahnať, alebo vôbec zrušiť túto nepotrebnú, bruchopasnícku hodnosť, k tomu vôbec nemal sily. Keď Andreja Jefimyča klamú alebo mu lichotia, alebo mu donášajú podpísať zúmyselne sfalšovaný účet, sčervenie ako rak a cíti sa vinným, ale predsa podpíše účet; keď sa mu chorí sťažujú na hlad alebo na surovosť opatrovateliek, zmätie sa a zahundre:

„Dobre, dobre, presvedčím sa... Je tu iste nedorozumenie."

V prvé časy Andrej Jefimyč robil veľmi horlive. Prijímal každodenne od rána do obeda, operoval a sa zaoberal i praktickým

pôrodníctvom. Dámy si o ňom hovorily, že je pozorný a výtečne vie uhádnuť nemoce, zvlášte detské a ženské. Ale časom ho robota omrzela svojou jednotvárnosťou a zrejmou neprospešnosťou. Dnes prijmeš 30 chorých, a zajtra, len hľadíš, privalí sa ti ich 35, pozajtre 40 a tak deň po dni, rok po roku; ale úmrtnosti v meste neubýva a chorí neprestávajú prichádzať. Pomôcť vážne štyridsiatim prišlým chorým od rána do obeda je fyzicky nemožno; je to teda mimovoľne klam. Ak prezreš do roka 12.000 chorých, to znamená, prosto súdiac, že je 12.000 ľudí oklamano. Položiť vážne chorých do čísel a zaoberať sa s nimi dľa pravidiel vedy tiež nemožno, lebo pravidlá sú, ale vedy niet; keby zanechal filozofiu a pridŕžal by sa pedantne pravidiel, ako ostatní lekári, potrebná by bola predovšetkým čistota a vetrenie, ale nie nečistota; zdravá strava, a nie šči zo zosmradnutej kapusty, dobrí pomocníci, a nie zlodeji.

A načo prekážať ľuďom v smrti, keď je smrť normálny a zákonný koniec každého? Čo z toho, jestliže nejaký kupec alebo úradník bude žiť zbytočne ešte päť, alebo desať rokov? Jestli je cieľ medicíny v tom, že lieky obľahčujú v trápení, tak mimovoľne povstáva otázka: prečo uľachčovať bolesti? Po prvé, trápenie vedie vraj človeka k dokonalosti a po druhé, jestliže sa ľudstvo naozaj naučí uľahčovať svoje bolesti pilulkami a kvapkami, iste odhodí náboženstvo i filozofiu, v ktorých dosiaľ nachádzalo nielen záštitu pred všelijakými útrapami, ale i šťastie samo. Puškin zakúsil pred smrťou strašné muky, chudák Heine ležal niekoľko rokov v paralyze; prečo by nemohol trpieť nejaký Andrej Jefimyč alebo Matrena Savišna, ktorých život je neplodný?

Premožený takými úsudkami, Andrej Jefimyč založil ruky a prestal chodiť každodenne do nemocnice.

VI.

Život jeho ide nasledovne. Vstáva obyčajne o ôsmej hodine ráno, oblečie sa a pije čaj. Potom si sadne v svojom kabinete čítať, alebo ide do nemocnice. Tam v úzkej, tmavej chodbičke sedia ambulanční chorí, čakajúci na prehliadku. Podľa nich behajú sluhovia a opatrovateľky, búchajúc obuvou po tehlovej dlažbe, prechádzajú sa chorí v chalátoch, odnášajú mrtvých a nádoby s nečistotou, plačú deti, vanie prenikavý chlad. Andrej Jefimyč vie, že pre tých, ktorí sú v horúčke, pre suchotinárov a vôbec citlivých chorých, sú tieto pomery trápné, ale aká pomoc? V prijímacej chyži víta ho felčiar Sergiej Sergiejič, maličký tučný človek s oholenou, čisto umytou, opuchnutou tvárou, s jemnými, ľahkými spôsobmi a vo velikom obleku podobný skôr senatorovi, ako felčiarovi. V meste má veľkú prax. V kúte prijímacej chyže stojí veľký obraz v skrini, s ťažkou lampou; po stenách visia podobizne archijerejov, pohľad na sväto-gorský kláštor a uschnuté vence. Sergiej Sergiejič je pobožný a miluje krásu. Obraz on kúpil; na jeho rozkaz každú neděľu niektorý chorý číta nahlas chválospevy a po čítaní sám Sergiej Sergiejič obchádza s kadidlom všetky čísla a vykädzuje v nich tymianom.

Chorých je mnoho, ale času málo; preto sa liečenie obmedzuje na krátku prehliadku a predpísanie nejakého lieku, ako je biela masť a neškodné kvapky. Andrej Jefimyč sedí s tvárou, opretou o päsť, zamyslený, a mechanicky kladie otázky. Sergiej Sergiejič sedí tiež, mne si ruky a niekedy sa zamieša.

„Chorieme a núdzu trpíme", hovorí, „preto, že sa zle modlíme k milosrdnému Hospodinu. Áno!"

Kým ordinuje, Andrej Jefimyč neoperuje; už dávno odvykol od toho a pohľad na kov ho nepríjemne rozčuľuje. Kedykoľvek sa mu pridá, aby decku otvoril ústa a nazrel do hrdla, a dieťa kričí a bráni sa rúčkami, tu od hučania v ušiach sa mu zakrúti hlava a do očú vystúpia mu slzy. Chvatne predpíše liek a mávne rukou, aby žena čo najrýchlejšie odniesla decko.

Pri prehliadke ho chytro omrzí plachosť chorých a ich bojazlivosť, prítomnosť krásymilovného Sergieja Sergiejiča, podobizne po stenách a jeho vlastné otázky, ktoré predkladá v tej istej podobe už viac, ako dvadsať rokov. A pozrúc päť-šesť chorých, odchodí. Ostatných prehliada bez neho felčiar.

S príjemnou myšlienkou, že, sláva Bohu, už dávno nepozná privátnej praxi a že mu nik neprekáža, Andrej Jefimyč, prijdúc domov, zasadne si hneď v kabinete ku stolu a začne čítať. Číta veľmi mnoho a vždy s veľkým potešením. Polovicu svojho dôchodku venuje na kupovanie kníh a zo šiestich miestností jeho bytu sú tri zavalené knihami a starými žurnálmi. Ale nadovšetko miluje diela historické a filozofické; z oboru lekárstva odoberá len „Lekára", ktorého vždy začína čítať od konca. V čítaní vytrvá zakaždým bez prestávky niekoľko hodín a neustane. Nečíta tak rýchle a úryvkovite, ako kedysi Ivan Dimitrič, ale pomaly, s porozumením, zastáva často pri miestach, ktoré sa mu zdajú, alebo ktoré nechápe. Pri knihe stále stojí sklenička vodky a leží kvasená ugorka alebo jablko priamo na súkne, bez taniera. Každej pol hodiny, nepozdvihnúc očú od knihy, naleje si pohárik vodky a vypije; potom, nedívajúc sa, nahmatá ugorku a kúsok odhryzne.

O tretej ide opatrne ku kuchyňským dverám, zakašle a povie:

„Dariuška, obedoval by..."

Po obede, dosť zle a nedbale pripravenom, chodí Andrej Jefimyč po svojich chyžiach, skrížiac na prsiach ruky a premýšľa. Časom zaškrípajú kuchyňské dvere, v ktorých zjaví sa červená, rozospatá Dariuškina tvár.

„Andrej Jefimyč, nebudete ešte piť pivo?" spytuje sa starostlive.

„Nie, ešte je nie čas..." odpvedá. „Počkám... počkám..."

K večeru príde obyčajne náčelník pošty Michail Averianyč, jediný človek v meste, ktorého spoločnosť je nie na ťarchu Andrejovi Jefimyčovi. Michail Averianyč bol kedysi bohatým statkárom a slúžil pri kavalerii, ale schudobnel a z biedy dal sa na staré kolená k pošte. Je bodrý, zdravý, má popod uši krásnu šedivú bradu, uhladené spôsoby a zvučný, príjemný hlas. Je dobrý a citlivý, ale prchký. Keď na pošte niektorá stránka protestuje, neprisvedčí alebo len poznámku urobí, Michail Averianyč očervenie, trasúc sa na

celom tele kričí hromovým hlasom: „Mlčať!" tak že pri ňom pošta už dávno má povesť úradu, do ktorého je strašno chodiť. Michail Averianyč si váži a miluje Andreja Jefimyča pre jeho vzdelanie a dobrotu duše; ale k ostatným spoluobčanom chová sa zvysoka, ako ku svojim podriadeným.

„Tu som!" vravieva, vchádzajúc k Andrejovi Jefimyčovi. „Zdravstvujte, môj milý! Neomrzel som vás ešte?"

„Naopak, mám vás veľmi rád!" odpovedá mu doktor. „Som vždy rád, keď prídete".

Priatelia sadnú si v kabinete na diván a za čas mlčky kúria.

„Dariuška, radi by sme piva!" povedá Andrej Jefimyč.

Prvú flašu vypijú tiež mlčky: doktor zamyslený a Michail Averianyč s veselou, oživenou tvárou, ako človek, ktorý hodlá rozprávať niečo veľmi zaujímavého. Rozhovor začne vždy doktor.

„Aká škoda", hovorí pomaly a ticho, krúťac hlavou a nehladiac svojmu spoločníkovi do očú (nehladí vôbec nikda do očú), „aká nesmierna škoda, vážený Michail Averianyč, že v našom meste vôbec niet ľudí, ktorí by vedeli a lúbili viesť umnú a zaujímavú besedu. Je to pre nás ohromná ztrata. Ani intelligencia nestojí nad prostrednosťou; úroveň jej rozvitia, ubezpečujem vás, je o nič nie vyššia, ako u nižších vrství."

„Celkom správne. Súhlasím."

„Ráčite vedieť sami", pokračuje doktor ticho a s prestávkami, „že na tomto svete je okrem vyšších duševných prejavov ľudského umu všetko chatrné a nezaujímavé. Um tvorí ostrú hranicu medzi zvieraťom a človekom, ukazuje na božský pôvod človeka a po istú mieru um nahradzuje nesmrteľnosť... Vychodiac s tohoto stanoviska, um je jediným možným zdrojom nasladenia. Keď nevidíme a nepočujeme vôkol seba umu, to znamená, že sme zbavení nasladenia. Ovšem, máme knihy, ale to je vôbec nie to, čo je živý hovor a spoločnosť. Jestli mi dovolíte urobiť nie celkom vhodné prirovnanie, knihy sú nóty, a hovor je — spev."

„Celkom správne."

Nastúpi tichosť. Z kuchyne výnde Dariuška a s výrazom akejsi tupej trpkosti, podoprúc si tvár pästou, zastane vo dverách, načúvajúc.

„Eh!" vzdychne Michail Averianyč. „Hľadať u dnešných ľudí um!"

A rozpráva, ako zdravo, vesele a zaujímavo žilo sa driev, aká rozumná intelligencia bola a ako vysoko stavila pojem cti a priateľstva. Požičiavali peniaze bez zmenky a za zločin sa pokladalo nepodať ruky druhovi, potrebujúcemu pomoci. A aké bývaly výpravy, príhody, akí druhovia, ženy! A Kavkaz — aký podivuhodný kraj! A žena istého veliteľa bataillonu, zvláštna ženská, obliekala si dôstojnícke šaty a odchádzala večer do hôr, sama, bez sprievodca. Mala vraj román s akýmsi kniežaťom."

„Cárica nebeská, matuška..." vzdychá Dariuška.

„A ako pili! Ako jedli! Akými rozhodnými liberálmi boli!"

Andrej Jefimyč načúva, ale nepočuje; premýšľa o niečom a pije pivo.

„Snívam často o umných ľuďoch a rozhovoroch s nimi", prehovorí naraz, prerušiac Michaila Averianyča. „Môj otec dal mi dobré vzdelanie, ale pod vlivom ideí šesťdesiatych rokov prinútil ma stať sa lekárom. Myslím, že keby ho vtedy nebol počúval, dnes by som bol v samom strede umného života. Zaiste by bol členom niektorej fakulty. Ostatne, um je tiež nie večný a nepominuteľný, ale viete už, prečo mám k nemu náchylnosť. Život je nebezpečná pasca. Keď mysliaci človek dosiahne mužské roky a dospeje k zrelému poznaniu, mimovoľne sa cíti akoby v pasci, z ktorej niet východu. Veru, proti vlastnej vôli vyvolaný bol akýmisi náhodami do života... Prečo? Chce poznať smysel a cieľ svojho života;... ale sa mu to nepovie, miesto toho pohovoria mu hlúposti; — tlčie, neotvoria mu; príde smrť — tiež proti jeho vôli. A práve ako vo väzení ľuďom, sviazaným spoločným nešťastím sa uľahčí, jestliže sa sídu, tak i v živote nepozoruješ pasce, jestli sa sídu ľudia, náchylní k analýze a zobecňovaniu, a trávia čas vymieňaním hrdých, svobodných ideí. V tom smysle je um nenahraditeľným nasladením."

„Celkom správne."

Nehľadiac spoločníkovi do očú, pokračuje Andrej Jefimyč ticho a s prestávkami v hovore o umných ľuďoch a rozhovoroch s nimi, a Michail Averianyč počúva ho pozorne a prisvedčuje: „Celkom správne".

„A vy neveríte v nesmrteľnosť duše?" spytuje sa naraz náčelník pošty.

„Nie, vážený Michail Averianyč, neverím, a nemám prečo by veril."

„Aby sa priznal, i ja pochybujem. A predsa mávam taký pocit, ako by nikdy nemal umrieť. Hoj, myslievam si, starý hundroš, už je čas umrieť! A v duši akýsi hlások: never, neumrieš!"

O desiatej odchodí Michail Averianyč. Obliekajúc si v prednej kožuch, vravieva so vzdychom:

„Ach, do akej nás to púšte zaniesol osud! A najhoršie, že budeme musieť tu umrieť. Eh..."

VII.

Vyprevadiac priateľa, Andrej Jefimyč sadne si k stolu a zas začína čítať. Tichosť večera a noci nenaruší sa ani jediným zvukom, a čas, zdá sa, zastáva a ustrnie zároveň s doktorom nad knihou a zdá sa, že nejestvuje nič iného mimo tej knihy a lampy so zeleným stínidlom. Hrubá, mužícka tvár doktorova ožiari sa zvoľna úsmevom údivu a nasladenia nad hnutím ľudského umu. Ah, prečo je človek nie nesmrteľný? myslí si. — Prečo máme mozgové buňky a závity; prečo zrak, reč, cit, nadanie, jestliže tomu všetkému je súdené prísť do zeme a konečným koncom ochladnúť spolu s povrchom zeme a potom po milliony rokov bez smyslu a cieľa vznášať sa so zemou okolo slnca? Veď preto, aby ochladol a potom sa vznášal,

celkom netreba vyzliekať z nebytia človeka s jeho vysokým, temer božským umom a potom, ako na posmech, meniť ho v hlinu!...

Keď bijú hodiny, Andrej Jefimyč opiera sa o operadlo kresla a zatvára oči, aby trocha premýšľal. A nepozorovane, pod vlivom dobrých myšlienok, vyčítaných z kníh, zahľadí sa do svojej minulosti a prítomnosti. Minulosť je protivná — radšej sa na ňu ani nerozpomína. A prítomnosť je práve taká. Vie, že medzitým, kým sa jeho myšlienky spolu s vychladnutou zemou vznášajú kolo slnca, vedľa jeho bytu, vo veľkej budove zmietajú sa ľudia v chorobách a fyzickej nečistote; možno, že ten alebo onen nespí a bojuje s hmyzom, iný kriví tvár alebo stene, lebo má obväzok veľmi pritiahnutý; možno, že chorí hrajú sa s opatrovateľkami v karty a pijú vodku... On vie, že v čísle 6. za mrežami Nikita bije chorých a že Mojšejka každý deň chodí po meste a sbiera almužnu.

S druhej strany mu je zas dobre známo, že za posledných 25 rokov stala sa s lekárstvom báječná zmena. Keď študoval na universite, pozdávalo sa mu, že lekárstvo skoro stihne osud alchymie a metafyziky; ale teraz, keď po nociach čítava, medicína ho unáša, vzbudzuje v ňom obdiv a rozkoš. Skutočne, aký to nenadály lesk, aká revolúcia! Vďaka antiseptike, konajú sa operácie, ktoré veľký Pirogov považoval za nemožné, ešte aj in spe. Obyčajní vidiecki lekári odvažujú sa vykonať resekciu kolenného klbu, na sto operácií v brušnej dutine pripadá jediný prípad úmrtia a kamene považujú sa za takú maličkosť, že sa o nich ani nepíše. Radikálne hojí sa lues. A teoria dedičnosti, hypnotizmus, vynálezy Pasteurove a Kochove, hygiena so štatistikou, a vidiecke lekárstvo? Psychiatria so svojou terajšou klassifikáciou chorôb, rozoznávajúcimi a liečebnými metodami — všetko to v porovnaní s tým, čo bolo, je hotový Elbrus. Dnes pomäteným nelejú na hlavu chladnú vodu a neobliekajú ich do skrocujúcich košieľ; nakladajú s nimi po ľudsky, ba, ako noviny píšu, usporadujú im divadlá a zábavy. Andrej Jefimyč vie, že pri terajších názoroch a vkuse taká hanebnosť, akou je číslo 6, je možná len na dve sto verst od železnice, v mestečku, kde mešťanosta a všetci radcovia sú polovzdelaní mešťania, vidiaci v lekárovi žreca, ktorému sa musí veriť bez každej kritiky, hoci by lial do úst i roztopené olovo; inde by obecenstvo a noviny už dávno boly roztrhaly na kúsky túto Bastillu v malom.

„Ale čo viac?“ spytuje sa seba samého Andrej Jefimyč, otvoriac oči. „Čo z toho? Máme antiseptiku, Kocha, Pasteura, ale podstata veci sa nijak nezmenila. Pádov chorôb a úmrtia je vždy jednako. Bláznom usporadujú zábavy a divadlá, ale na svobodu ich jednako nepustia. Všetko je teda hlúposť a márnosť a rozdielu medzi najlepšou viedeňskou klinikou a mojou nemocnicou vlastne niet.“

Ale bôľ a pocit, podobný závisti, bráni mu byť ľahostajným. Je to iste od ustalosti. Ťažká hlava skláňa sa nad knihu, pod tvár posunie ruky, aby bolo mäkšie a premýšľa:

„Slúžim zlej veci a beriem plat od ľudí, ktorých klamem; nie som poctivý. Ale veď sám v sebe nie som ničím, som len čiastočka nezbytného sociálneho zla; všetci okresní úradníci sú zlí a berú

plat zadarmo... Nie som teda svojej nepoctivosti ja na vine, ale doba... Bol by iným, keby sa o dve sto rokov pozdejšie narodil..."

Keď bijú 3 hodiny, vyháša lampu a ide do spalne. Spať sa mu nechce...

VIII.

Pred dvema rokmi opanovala zemstvo štedrosť a usnieslo sa, že venuje každoročne tri sto rublov na rozmnoženie lekárskeho personálu v mestskej nemocnici, kým sa nepostaví krajinská nemocnica; na pomoc Andrejovi Jefimyčovi mesto vzalo újezdného lekára Evgenija Fedoroviča Chobotova. Je to ešte velmi mladý človek — nemá ešte ani tridsať — vysoký brunet širokej tvári a maličkých očiek; jeho predkovia boli iste cudzozemci. Prišiel do mesta bez groša, s nevelkým kufríkom a mladou, nepeknou ženskou, o ktorej hovoril, že mu je kuchárka. Evgenij Fedorovič chodí vo furažke so štítom a vysokých čižmách, v zime v polokožušku. Spriatelil sa dôverne s felčiarom Sergiejom Sergiejičom a s pokladníkom; ostatných mestských úradníkov nazýva z akejsi príčiny aristokratmi a stráni sa ich. V celom svojom byte má len jednu knihu: „Novšie recepty viedeňskej kliniky z r. 1881." Keď ide ku chorému, vždycky vezme so sebou i knihu. Večer hráva v klube billard, karát nemiluje. Velmi rád upotrebuje v rozhovore slová, ako „nitka", „mantifolia s octom", „musíš naniesť stín", a t. p.

V nemocnici býva dva razy týždenne, obíde čísla a prehliadne chorých. Úplný nedostatok antiseptiky a banky ho rozčulujú, ale neuvádza nových poriadkov, obávajúc sa, že by tým urazil Andreja Jefimyča. Svojho kollegu Andreja Jefimyča považuje za šibala, podozrieva ho, že má veliké prostriedky a tajne mu závidí. S radosťou by zaujal jeho miesto.

IX.

Jedného z jarných večerov, koncom marca, keď už na zemi nebolo snehu a v nemocničnom sade spievali špačkovia, doktor vyšiel vyprevadiť pred vráta svojho priatela postmajstra. V tú chvílu vchádzal do dvora Žid, Mojšejka, vracajúc sa s obchádzky. Bol bez klobúka a na bosých nohách mal plané kaloše; v rukách držal nevelkú kapsu s almužnami.

„Daj kopejku!" obrátil sa k doktorovi, trasúc sa zimou a usmievajúc sa.

Andrej Jefimyč, ktorý nikdy nikomu nemohol odoprieť, dal mu grivenník.

„Aké nepekné je to!" vravel pre seba, hladiac na jeho bosé nohy s červenými členkami. „Veď je vlhko."

A zachvátený citom, podobným súcitu a nevoli, šiel do budovy hneď za Židom, pozerajúc tu na jeho lysinu, tu na členky. Keď vstúpil, Nikita skočil s kopy haraburdia a vypäl sa.

„Zdravstvuj, Nikita", riekol mäkko Andrej Jefimyč. „Tomuto Židovi by sa maly dať topánky; veď prechladne."

„Rozumiem, vaše vysokoblahorodie. Oznámim to správcovi."
„Dobre; Popros ho v mojom mene. Povedz, že prosím."
Dvere zo siene do čísla boly otvorené. Ivan Dimitrič ležal na posteli a, oprúc sa o lakeť, nepokojne načúval cudzí hlas, až naraz poznal doktora. Celý sa zachvel od hnevu, skočil a s červenou, zlou tvárou, s vypúlenýma očima vybehol na prostred izby.

„Doktor prišiel!" a rozchechtal sa. „Konečne! — Páni, gratulujem, doktor poctil nás svojou návštevou! Prekliaty darebák!" zasipel a v rozčulení, v akom ho ešte nikto nikda nevidel, dupnul nohou. — „Ubiť tohoto daromníka! Nie, ubiť by bolo málo! Utopiť ho v hnojnici!"

Andrej Jefimyč, počujúc to, nazrel zo siene do izby a mäkko sa spýtal:

„Prečo?"

„Prečo?" vykríkol Ivan Dimitrič, blížiac sa k nemu s hrozivou tvárou a chúliac sa kŕčovite do chaláta. „Prečo? Zlodej!" — skríkol s odporom a tváril sa, ako by chcel pľuvnúť. — „Šarlatán! Kat!"

„Upokojte sa!" povedal Andrej Jefimyč, usmievajúc sa akovinník. „Uisťujem vás, že som nikdy ničoho neukradol, a v ostatnom veľmi preháňate. Vidím, že ste na mňa nahnevaný. Upokojte sa, prosím vás, ak je možno, a povedzte mi chladno: prečo sa zlostíte?"

„Ale prečo ma tu držíte?"

„Preto, že ste chorý."

„Áno, chorý. Ale desiatky, stá bláznov chodia po svobode, preto, lebo ich vaša nevedomosť nevie rozoznať od zdravých. Prečo teda ja a títo nešťastníci máme tu sedieť za všetkých, ako obetní kozly? Vy, felčiar, správca a všetka tá nemocničná chamraď stojí v mravnom ohľade o mnoho nižšie, ako každý z nás; prečo teda sedíme, a vy nie? Kde je logika?"

„Mravný vzťah a logika tu nemajú čo robiť. Všetko závisí od náhody. Koho posadili, sedí, a koho neposadili, sa prechádza, a to je všetko. V tom, že som ja lekár a vy duševne chorý, niet ani mravnosti ani logiky, ale len prázdna náhoda."

„Takej tláchaniny nerozumiem..." povedal tupo Ivan Dimitrič a sadol si na svoju posteľ.

Mojšejka, ktorého prehliadať v prítomnosti doktorovej sa Nikita ostýchal, rozložil po svojej posteli kúsky chleba, papiere i kosti a, ešte sa celý trasúc zimou, povedal niečo židovsky rýchle a spevavým hlasom. Iste si predstavoval, že otvoril krám.

„Pusťte ma", povedal Ivan Dimitrič, a hlas sa mu zachvel.

„Nemôžem."

„Ale prečo? Prečo?"

„Preto, že je to nie v mojej moci. Povážte, čo vám to prospeje, keď vás prepustím! Choďte. Zadržia vás mešťania alebo stráž a privedú vás nazad."

„Áno, áno, to je pravda..." povedal Ivan Dimitrič a prešiel si dlaňou čelo. „Je to hrozné! Ale čo robiť? Čo?"

Hlas Ivana Dimitriča a jeho mladá tvár s grimassami pozdaly sa Andrejovi Jefimyčovi. Zažiadalo sa mu potešiť mladého človeka a upokojiť ho. Sadol si k nemu na posteľ, premýšľal a povedal:

„Spytujete sa, čo robiť? Vo vašom položení je najlepšie utiecť odtiaľto. Ale, žiaľbohu, to je neprospešné. Zadržia vás. Kedykoľvek sa spoločnosť zabezpečuje pred zločinci, chorými na duchu a vôbec nedokonalými ľuďmi, je vždy neúprosná. Zbýva nám jediné: upokojiť sa s myšlienkou, že váš pobyt je tu nevyhnuteľný."

„Ale ho nik nepotrebuje."

„Keď raz sú žaláre a blázince, musí v nich rozhodne niekto sedieť. Keď vy nie, teda ja, keď ja nie, teda niekto tretí. Počkajte, keď v ďalekej budúcnosti prestanú žaláre a blázince, vtedy nebude ani mrież v oblokoch, ani chalátov. Taký čas príde iste, — driev alebo pozdejšie."

Ivan Dimitrič sa posmešne usmial.

„Žartujete", povedal, žmúriac očami. „Pánom, ako ste vy a váš pomocník Nikita, je budúcnosť ničím, ale buďte presvedčený, milostivý pane, že prídu lepšie časy! Nech sa i hlúpe vyjadrujem, smejte sa, ale svitne žiar nového života, zvíťazí pravda a — na našej ulici bude sviatok! Nedočkám sa toho, pojdem, ale zato dočkajú sa čísi pravnuci. Pozdravujem ich z celej duše, radujem sa ich šťastiu! Napred! Nech nám Boh pomáha, priatelia!"

Ivan Dimitrič vstal so žiariacima očima a, vystrúc rameno k obloku, pokračoval rozčuleným hlasom:

„Žehnám vám zpoza týchto mreží! Nech žije pravda! Radujem sa!"

„Nevidím zvláštneho dôvodu k radosti", hovoril Andrej Jefimyč, ktorému póza Ivana Dimitriča zdala sa byť veľmi divadelnou a spolu sa mu i pozdávala. „Žalárov a blázincov nebude, a pravda, ako ste sa ráčili vyjadriť, zvíťazí; ale podstata vecí sa nezmení, prírodné zákony ostanú tie isté. Ľudia budú chorieť, starnúť a umierať, práve ako teraz. A keď náš život zasvieti i najveľkolepejšou žiarou, konečným koncom nás predsa zaklincujú do rakvy a hodia do jamy."

„A nesmrteľnosť?"

„Eh, dajte pokoj!"

„Vy neveríte, ale ja verím. U Dostojevského alebo u Voltaira hovorí ktosi, že, nebyť Boha, ľudia by si ho vymysleli. A ja verím pevne, že keby nebolo nesmrteľnosti, si ju vynájde ľudský rozum driev alebo pozdejšie."

„Dobre ste povedali", hovoril Andrej Jefimyč, usmievajúc sa od spokojnosti. „Dobre je, že veríte. S takou vierou možno žiť, spievajúc si, i zamurovanému medzi múry. Máte nejaké vzdelanie?"

„Áno, bol som na universite, ale som jej nedokončil."

„Ste mysliaci a rozumný človek. V každom pomere môžete najsť uspokojenie sám v sebe. Svobodné a hlboké premýšľanie, ktoré smeruje k pochopeniu života, a úplné pohŕdanie hlúpou vravou sveta — je dvojnásobné blaho, nad ktoré vyššieho človek nepozná. I vy môžete byť toho účastným, hoci by ste žili za trojitými

mrežami. Diogenes býval v sude, a predsa bol šťastnejší nad všetkých vládcov sveta."

„Váš Diogenes bol hlupák", povedal drsne Ivan Dimitrič. — „Prečo mi hovoríte o Diogenovi a o akomsi pochopení?" nahneval sa naraz a vyskočil. „Milujem život, milujem ho vášnive! Trpím na maniu prenasledovania, ustavičným mučivým strachom, ale bývajú chvíle, keď sa ma zmocnie túha života, a vtedy sa bojím, že zblázniem. Hrozne sa mi chce žiť, hrozne!"

V rozčulení začal sa prechádzať izbou a, snížiac hlas, pokračoval:

„Keď dumám, navštevujú ma prízraky. Prichodia ko mne akísi ľudia, počujem hlasy, hudbu a zdá sa mi, že sa prechádzam nejakou horou po morskom brehu a tak vášnive túžim po práci a diele... Povedzte mi, čo je tam nového?" spýtal sa Ivan Dimitrič. — „Čo je tam?"

„Žiadate si zvedieť o meste, alebo vôbec?"

„Nuž, najprv mi hovorte o meste a potom vôbec."

„Čo teda? V meste je hrozne nudno... Nieto s kým slovo prehovoriť, nieto koho počúvať. Nových ľudí niet. Vlastne, nedávno prišiel nový lekár Chobotov."

„Pamätujem sa. Tak čo, ledačo?"

„Áno, nekultúrny človek. Je to zvláštné, viete... Súdiac so všetkého, v našich hlavných mestách nieto rozumného tovaru — sú tam síce i rozumní, ozajstní ľudia, ale prečo nám sem zakaždým posielajú ľudí, že hanba povedať? Úbohé mesto!"

„Áno, úbohé mesto!" vzdychol Ivan Dimitrič a zasmial sa. „A čo inde? Čo píšu noviny a žurnály?"

V izbe bolo už tma. Doktor vstal a začal rozprávať, čo sa píše v cudzine i v Rusku a aký smer myslenia teraz prevláda. Ivan Dimitrič pozorne počúval a dával otázky, ale naraz, ako by si bol spomnel na niečo strašného, chytil sa za hlavu a ľahol na posteľ, chrbtom k doktorovi.

„Čo vám je?" spýtal sa Andrej Jefimyč.

„Nepočujete odo mňa už ani slova!" povedal hrubo Ivan Dimitrič. „Odíďte!"

„Prečo?"

„Vravím vám: odíďte!"

Andrej Jefimyč pokrčil pleciami, vzdychol a vyšiel. Idúc sieňou, povedal:

„Nikita, tu treba vyriadiť... Hrozný zápach!"

„Rozumiem, vaše vysokoblahorodie!"

„Aký príjemný mladý človek je to?" premýšľal Andrej Jefimyč, idúc do svojho bytu. „Za celý čas, ako som tu, je to asi prvý, s ktorým možno prehovoriť. Vie posúdiť a zaujíma sa práve o to, čo treba."

Čítajúc a potom i líhajúc, rozmýšľal ustavične o Ivanovi Dimitrovičovi, a zobudiac sa na druhý deň ráno, pripomenul si, že sa včera oboznámil s rozumným a zaujímavým človekom a umienil si, že pri najbližšej príležitosti zasa zajde k nemu.

X.

Ivan Dimitrič ležal v tej istej póze ako včera, hlavu v dlaniach, a celý schúlený. Tvári mu nebolo vidieť.

„Zdravstvujte, priateľko!" povedal Andrej Jefimyč. „Nespíte?"

„Po prvé som nie vaším priateľom", povedal Ivan Dimitrič do periny, „a po druhé, márne tláchate: nedostanete zo mňa ani slova."

„Zvláštné..." zahundral Andrej Jefimyč, zmätený. „Včera sme hovorili tak pokojne, ale vy ste sa naraz urazili a náhle ste prestali... Bezpochyby som povedal niečo nemiestneho, alebo som azda predniesol myšlienku, nesúhlasnú s vašimi názormi."

„Áno, keby vám veril!" povedal Ivan Dimitrič, nadvihnúc sa a hľadiac na doktora posmešne a nepokojne; oči mu boly červené. „Choďte špehovať a vyzvedať inam, ale tu nemáte čo robiť. Pochopil som hneď včera, prečo ste prišli!"

„Podivná fantázia!" usmial sa doktor. „Vy teda myslíte, že som ja špehún?"

„Áno, myslím... Špehún alebo lekár, ktorému ma sverili, aby vyzvedal — to je jedno."

„Ach, aký ste, odpusťte... pošetilec!"

Doktor sadol si na stoličku vedľa postele a vyčítave zakýval hlavou.

„Ale povedzme, že máte pravdu", hovoril. „Povedzme, že zradne lovím každé vaše slovo, aby vás vydal policii. Vás zavrú a potom odsúdia. Ale či vám pri súde alebo vo väzení bude horšie, ako tu? A jestli vás pošlú na Sibír, alebo do katorgy, či je to horšie, ako sedieť v tomto dome? Myslím, že nie... Čoho sa teda bojíte?"

Tieto slová zrejme pôsobily na Ivana Dimitriča. Sadol si pokojne.

Bolo päť hodín pred večerom — čas, keď sa Andrej Jefimyč obyčajne prechádza po svojich izbách a Darinka sa ho spytuje, či ešte nebude piť pivo. Na dvore bola tichá, jasná pohoda.

„Vyšiel som po obede na prechádzku, a zašiel som si sem, ako vidíte", povedal doktor. „Už je celé jaro."

„Aký mesiac je teraz? Marec?" spýtal sa Ivan Dimitrič.

„Áno, koniec marca."

„Je vonku blato?"

„Nie, nie veľmi. V sade sú už chodníky."

„Teraz by bolo dobre previezť sa niekam za mesto", hovoril Ivan Dimitrič, pretierajúc si červené oči, ako by sa bol práve zobudil zo sna, „a potom sa vrátiť domov, do teplého, útulného kabinetu a... a dať si vyliečiť bolenie hlavy riadnemu lekárovi... Už som dávno nežil po ľudsky. A tu je nepríjemne! Neznesiteľno nepríjemne!"

Po včerajšom rozčulení bol ustatý a hovoril neochotne. Prsty sa mu triasly a z tvári mu bolo vidieť, že ho veľmi bolí hlava.

„Medzi teplým, útulným kabinetom a touto chyžou niet roz-

dielu“, povedal Andrej Jefimyč. „Mier a spokojnosť človeka je nie mimo neho, ale v ňom samom.“

„Akože to?“

„Obyčajný človek očakáva dobré alebo zlé od zovňajška, ale mysliaci od samého seba.“

„Choďte, hlásajte túto filozofiu v Grécku, kde je teplo a voňajú pomaranče, ale pre tunajšie podnebie je nesúca. S kým som to hovoril o Diogenovi? Azda s vami?“

„Áno, včera so mnou.“

„Diogenes nepotreboval izby a tepla; tam je i beztak dosť horúce. Lež si v sude a chrúmaj pomaranče a olivy. Ale keby bol mal žiť u nás, bol by ani nie v decembri, ale v máji zatúžil po chyžke. Inak by ho bola skrívila zima.“

„Nie. Zimy, ako vôbec každej bolesti, možno necítiť. Marcus Aurelius hovoril: ‚Bolesť je živá predstava o bolesti: prinúť svoju vôľu, aby zmenila tú predstavu, odvrhni ju, prestaň nariekať, a bolesť zmizne.‘ To je spravedlivé. Mudrc, alebo, prosto, mysliaci človek s rozumom, vyznačuje sa hlavne tým, že opovrhuje strádaním; je vždy spokojný a nediví sa ničomu.“

„Ja som teda idiot, lebo trpím, nie som spokojný a divím sa ľudskej podlosti.“

„Mýlite sa. Jestli budete častejšie premýšľať, pochopíte, aké malicherné je všetko to zovnútorné, čo nás rozčuľuje. Treba smerovať k pochopeniu života, a v tom je ozajstné blaho.“

„Pochopenie...“ zamračil sa Ivan Dimitrič. „Zovnútorné, vnútorné... Odpusťte, nerozumiem. Viem len toľko“, hovoril, povstanúc s miesta a hľadiac hnevive na doktora, „viem, že mi Boh dal teplú krv a nervy, áno! A organické složenie, jestli je schopné života, musí reagovať na každé podráždenie. A ja reagujem! Na bolesť odpovedám krikom a slzami, na podlosť nevoľou, na darebáctvo opovržením. To je dľa môjho náhľadu všetko a nazýva sa životom. Čím nižší je organizmus, tým menej je citlivý a tým slabšie odpovedá na podráždenie; čím je vyšší, tým je chápavejší a tým energičnejšie reaguje na skutočnosť. Ako to nevedieť? Doktor, a nepozná takých hlúpostí! Aby si mohol opovrhovať strádaním, aby si bol stále spokojný a ničomu sa nedivil, musíš dosiahnuť takéhoto stavu“, a Ivan Dimitrič ukázal na tlstého, tukom zarasteného mužíka, „alebo otupieť od útrap v takej miere, že utratíš oproti nim všetku citlivosť, to jest, inými slovami, prestať žiť. Odpusťte, nie som mudrc, ani filozof“, pokračoval Ivan Dimitrič podráždene, „a nechápem z toho nič. Neviem posudzovať.“

„Naopak, súdite veľmi dobre.“

„Stoikovia, ktorých parodujete, boli pozoruhodní ľudia, ale ich učenie skrehlo už pred dvetisíc rokmi a nehnulo sa napred ani o piaď a nepohne sa, lebo je nie praktické a životaschopné. Malo úspech len pri menšine, ktorá trávi svoj život štúdiami a ochutnávaním všelijakých naúk; ale väčšina ho nepochopila. Učenie, hlásajúce ľahostajnosť k bohatstvu, k rozkošiam života, pohŕdanie bolesťami a smrťou, je ohromnej väčšine celkom pochopiteľné, preto

že väčšina táto nikdy neznala ani bohatstva, ani rozkoší v živote; a pohŕdanie bolesťami znamenalo by pre ňu pohŕdať samým životom, preto že celá bytnosť človeka pozostáva z pocitu hladu, zimy, útrap, ztrát a hamletovského strachu pred smrťou. V týchto pocitoch spočíva celý život; možno dať sa ním obťažovať, nenávidieť ho, ale nie zlahčovať. Áno, opätujem, učenie stoikov nikda nemôže mať budúcnosti, ale, ako vidíte, od začiatku sveta podnes trvá zápas, vnímavosť bolesti, schopnosť odpovedať na podráždenie...“

Ivan Dimitrič ztratil naraz niť myšlienok, zarazil sa a zlostne trel si čelo.

„Chcel som povedať niečo vážneho, ale som sa zmiatol,“ hovoril. „Kde som prestal? Áno! Povedám teda: istý stoik sa predal do otroctva, aby mohol vykúpiť svojho bližného. Vidíte teda, že i stoik reagoval na podráždenie, lebo ku vykonaniu takého veľkodušného diela, aké je zničenie seba samého pre bližného, je potrebná statočná, súcitná duša. Zabudol som v tomto žalári všetko, čomu som sa kedysi bol naučil — inak vedel by povedať ešte všeličo. A vezmime Krista! Kristus odpovedal na skutočnosť tým, že plakal, smial sa, trúchlil, hneval sa a bolestne túžil; nešiel s úsmevom oproti útrapám smrti a nepohŕdal smrťou, ale sa modlil v záhrade Getsemanskej, aby ho minul kalich horkosti.“

Ivan Dimitrič sa zasmial a sadol si.

„Dopusťme, že mier a spokojnosť človeka nie je mimo neho, ale v ňom samom“, hovoril. „Dopusťme, že treba pohŕdať bolesťami a ničomu sa nedivit. Ale na akom základe to hlásate? Ste učenec? Filozof?“

„Nie, nie som filozof, ale hlásať to treba každému, lebo je to rozumné.“

„Nie, chcem vedieť, prečo sa vo veci pochopenia a pohŕdania bolesťami považujete za kompetentného. Ste niekedy trpeli? Máte vôbec pojem o bolesti? Dovoľte: bili vás v detskom veku?“

„Nie, moji rodičia cítili odpor k telesnému trestaniu.“

„Mňa zasa otec bil surove. Môj otec bol prísny hämorrhoidálny úradník s dlhým nosom a žltým krkom. Ale budeme hovoriť o vás. Za celý váš život nedotkol sa vás nikto ani prstom, nikto sa vám nevyhrážal, nebil vás; boli ste zdraví. Rástli ste pod otcovskou strechou a učili ste sa na jeho útraty; potom ste dostali úrad. Viac ako dvadsať rokov bývate v bezplatnom byte, máte kurivo, svetlo, obsluhu; okrem toho máte právo pracovať, kedy a koľko sa vám páči, alebo i nič nerobiť. Od prírody ste človek lenivý, pritučný a preto postarali ste sa zariadiť svoj život tak, aby vás nič neznepokojilo a nepohlo s miesta. Svoju prácu prepustili ste felčiarovi a ostatnej hávedi, a sami sedíte v teple a tichu, shromažďujete peniaze, čítate knihy, zabávate sa rozjímaním o rôznych vysokých nesmysloch a (Ivan Dimitrič pozrel na červený lekárov nos) pitím. Slovom: života ste nevideli, vôbec ho nepoznáte a so skutočnosťou ste oboznámený len teoreticky. Bolesťami pohŕdate a ničomu sa nedivíte z veľmi prostej príčiny: daromnosti, zovnútorne i vnútorne, pohŕdanie životom, útrapami a smrťou, pochopenie, opravdové blaho,

zanechať liehoviny a bez akéhokoľvek zrejmého dôvodu odporúčal užívať brom-kalium.

V auguste Andrej Jefimyč dostal list od mestského starostu s prosbou, aby ho navštívil vo veľmi vážnej veci. Dojdúc k predstavenému v označenú dobu, Andrej Jefimyč našiel tam vojenského veliteľa, štátneho dozorcu újezdného gymnázia, člena mestskej rady, Chobotova a ešte akéhosi plného, belovlasého pána, ktorého mu predstavili ako doktora. Tento doktor s poľským, ťažko vysloviteľným menom, žil tridsať verst od mesta v štátnom žrebínci a išiel práve cez mesto.

„Vec je vám blízka“, obrátil sa člen mestskej rady k Andrejovi Jefimyčovi, keď sa už všetci boli pozdravili a posadali za stôl. „Tu hľa, Evgenij Fedorovič hovorí, že je lekárni v hlavnej budove tesno a že by ju bolo treba asi preložiť do niektorého krýdla. Preložiť ju by nebolo ťažko, to sa môže vykonať každú chvíľu, ale hlavné je, že bočnú budovu treba opraviť.“

„Áno, bez opravy nemôže byť“, hovoril Andrej Jefimyč, zamysliac sa. „Malo by sa na príklad rožné krýdlo pristrojiť za lekáreň, bolo by to potrebné a stálo by, myslím, najmenej päť sto rubľov.“

Za chvíľku mlčali.

„Mal som česť už pred desiatimi rokmi dokazovať“, pokračoval Andrej Jefimyč tichým hlasom, „že táto nemocnica v terajšej svojej podobe je pre mesto zbytočným luxusom. Vystavená bola v štyridsiatych rokoch a vtedy nebolo takých požiadaviek, ako dnes. Mesto nakladá príliš mnoho na zbytočné stavby a nepotrebné ustanovizne. Myslím, že pri inom poriadku by za tieto peniaze bolo možno udržať dve výtečné nemocnice.“

„Zaveďte teda ten iný poriadok!“ riekol živo člen mestskej správy.

„Mal som už česť navrhnúť: odovzdajte medicínsku časť správe zemstva.“

„Áno, dajte zemstvu peniaze, a ono ich ukradne“, zasmial sa belovlasý doktor.

„Stáva sa to“, prisvedčil člen mestskej rady a tiež sa zasmial.

Andrej Jefimyč pozrel mdlo a smutne na belovlasého doktora a povedal:

„Treba byť spravedlivým.“

Zatíchli zas. Podali čaj. Vojenský veliteľ, akosi veľmi zmätený, dotkol sa ponad stôl ruky Andreje Jefimyča a povedal:

„Zabudli ste celkom na nás, doktor. Ostatne ste hotový mních: v karty nehráte, žien nemilujete. Nudno vám s našincom.“

Všetci začali hovoriť, ako sa nudno žije poriadnemu človeku v tomto meste. Nieto tu ani divadla, ani hudbu, a na poslednom tanečnom večere v klube bolo okolo dvadsať dám a len dvaja mládenci. Mládež netančí, ale za celý čas sa tlačí okolo buffeta alebo hrá v karty. Andrej Jefimyč, nehľadiac na nikoho, zvoľna a ticho začal rozprávať; aká škoda, aká nesmierna škoda je to, že mešťania vynakladajú svoju životnú energiu, svoje srdce a rozum na karty.

a klebety, a nevedia a nechcú trávit čas v zaujímavom rozhovore a čítaní, nechcú nasladení, aké poskytuje um. Len sám um je zaujímavý a pozoruhodný, všetko ostatné je plytké a zradné. Chobotov pozorne počúval svojho kollegu a naraz sa spýtal:

„Andrej Jefimyč, ktorého je dnes?"

Dostanúc odpoveď, on a belovlasý doktor, tónom examinátorov, cítacich svoju nevedomosť, začali sa spytovať Andreja Jefimyča, aký deň je, koľko dní má rok a či je pravda, že v 6. čísle žije pozoruhodný prorok?

Odpovedajúc na poslednú otázku, Andrej Jefimyč sa začervenal a povedal:

„Áno, je to chorľavý, ale zaujímavý mladý človek."

Potom sa ho už nič viac netázali.

Keď si v prednej obliekal kabát, položil mu vojenský veliteľ ruku na plece a povzdychnúc hovoril:

„Nám, starým, je už čas odpočinúť si."

Vyjdúc z úradnej budovy, Andrej Jefimyč pochopil, že to bola komisia, ustanovená preskúmať stav jeho duchovných schopností. Pripomenul si otázky, ktoré mu predkladali, začervenal sa a prvý raz v živote mu bolo ľúto lekárskej vedy.

„Bože môj", myslel si, vzpomínajúc, ako ho lekári práve vypočúvali, „veď len teraz nedávno počúvali psychiatriu, skladali skúšku — odkiaľ teda tá hrubá nevedomosť? Nemajú o psychiatrii ani poňatia!"

A prvý raz v svojom živote cítil sa urazeným a rozhnevaným.

Toho dňa večer prišiel k nemu Michail Averianyč. Bez pozdravenia pristúpil k nemu, chytil ho za obe ruky a povedal vzrušeným hlasom:

„Priateľ môj drahý, dokážte, že veríte v moju úprimnosť a považujete ma za svojho priateľa .. Priateľ môj!" a, brániac prehovoriť Andrejovi Jefimyčovi, pokračoval: „Milujem vás, pre vaše vzdelanie a dobrotu duše. Počúvajte ma, môj drahý. Pravidlá vedy zakazujú doktorom povedať vám pravdu, ale ja po vojensky poviem vám do očú: ste chorý! Odpusťte mi, môj drahý, ale to je pravda; už to dávno spozorovali všetci kolom dokola. Práve mi hovoril doktor Evgenij Fedorovič, že v prospech vášho zdravia je nezbytné odpočinúť si, povyraziť sa. Celkom správne! Výtečne! Žiadal som si práve trocha svobody a pôjdem sa nadýchať iného vzduchu. Dokážte, že ste mi priateľom a poďte so mnou!"

„Cítim sa celkom zdravým", povedal Andrej Jefimyč po malom rozmýšľaní. „A odísť nemôžem. Dovoľte, aby vám iným spôsobom dokázal svoje priateľstvo."

Odísť niekam, nevediac prečo, bez kníh, bez Dariušky, bez piva, celkom narušiť životný poriadok, ustálený za 20 rokov, — zdalo sa mu v prvej chvíli divým a fantastickým. Ale spomenul si na rozhovor v radnici a na nejasné rozpoloženie, v ktorom sa nachodil, idúc nazad, a myšlienka odísť na krátko z mesta, kde ho hlúpi ľudia pokladajú za blázna, sa mu pozdala.

„A kam hodláte ísť?“ spýtal sa.

„Do Moskvy, Petrohradu, Varšavy... Vo Varšave strávil som päť najšťastnejších rokov môjho života. Aké to nádherné mesto! Poďme, môj drahý!“

XIII.

O týždeň ponúkli Andrejovi Jefimyčovi oddýchnuť si, to jest, aby si žiadal penzionovanie, k čomu on zachoval sa ľahostajne; a o týždeň pozdejšie on a Michail Averianyč sedeli už v poštovom tarantase a uháňali na najbližšiu železničnú stanicu. Dni boly chladné, jasné, s belasým nebom a priezračnou diaľkou. Dvesto verst do stanice prešli za dva dni a cestou dva razy prenocovali. Keď na poštových staniciach podávali k čaju zle umyté poháre alebo dlho priahali kone, Michaila Averianyča rozpaľovalo, triasol sa na celom tele a kričal: „Mlčať! nemudrovať!“ A sediac v tarantase, rozprával, neprestávajúc ani na chvíľku, o svojich cestách po Kavkaze a Poľsku. Aké boly príhody, aké spletené! Hovoril hlučne a pri tom robil také udivené oči, že hneď bolo vidať, že klame. Rozprávajúc, dýchal Andrejovi Jefimyčovi do tvári a chechtal sa mu do ucha. To tiesnilo doktora a prekážalo mu premýšľať.

Po železnici išli zo sporivosti po tretej triede, vo vozni pre nekúriacich. Obecenstvo bolo zpoly čisté. Michail Averianyč sa hneď so všetkými obznámil a, prechádzajúc od lavice k lavici, hlasne vykladal, že by sa nemalo cestovať po týchto pohoršlivých železniciach. Na všetky strany samé šudierstvo! Radšej sa vyšvihnúť na koňa: za jediný deň prejdeš sto verst a cítiš sa potom zdravým a sviežim. A neúroda je u nás preto, že vysušili Pinské bariny. Vôbec všade sú strašné neporiadky. Hneval sa, hovoril hlasno a nedal iným hovoriť. To ustavičné táranie, prerušované chvíľkami dlhým smiechom a výraznými posunkami, unavilo Andreja Jefimyča.

„Kto je z nás dvoch blázon?“ premýšľal roztrpčený. „Ja, ktorý sa snažím, aby cestujúcich ničím neznepokojil, alebo tento sebec, ktorý si myslí, že je tu vtipnejší a zaujímavejší, ako všetci, a preto nikomu nedá pokoja?“

V Moskve Michail Averianyč obliekol vojenský kabát bez odznakov a nohavice s červenými šnúrami. Po ulici chodil vo vojenskej čiapke a plášti a vojaci vzdávali mu česť. Andrejovi Jefimyčovi sa zdalo teraz, že je to človek, ktorý zo všetkého panského, čo kedysi na ňom bolo, dobré odhodil a podržal si len zlé. Rád sa dal vysluhovať, keď to ani potrebné nebolo. Zápalky ležaly pred ním na stole a videl ich, ale kričal na sluhu, aby mu podal zápalky; pred chyžnou sa nehanbil chodiť len v spodnom prádle; lokajom všetkým bez výnimky, i starým ľuďom, len tykal a, nahnevajúc sa, nadával im do chumajov a hlupákov. To, ako sa Andrejovi Jefimyčovi zdalo, bolo panské, ale odporné.

Predovšetkým Michail Averianyč zaviedol svojho priateľa k Iverskej. Modlil sa vrúcne, s poklonami až po zem a so slzami, a keď skončil, vzdychol hlboko a povedal:

„Ver, alebo nie, ale ti je, keď sa pomodlíš, akosi ľahšie. Poľúbte, holúbok!"

Andrej Jefimyč sa skonfundoval a bozkal obraz; Michail Averianyč našpúlil pery a, kývajúc hlavou, modlil sa šeptom a do očú mu zasa vyskočily slzy. Potom išli do Kremľa a obzreli si tam cár-delo a cár-zvon, dotkli sa ich prstom, pokochali sa pohľadom, navštívili chrám Spasiteľa a Rumiancevské muzeum.

Obedovali u Testova. Michail Averianyč dlho hľadel na menu, hladiac si briadku, a predniesol tónom gourmanda, ktorý sa cíti v hostínci ako doma:

„Uvidíme, čím nás dnes nakŕmite, anjelik!"

XIV.

Doktor chodil, pozeral, jedol, pil, ale mal jediný pocit: zlosť na Michaila Averianyča. Chcelo sa mu odpočinúť si od priateľa, odísť od neho, zmiznúť mu; ale priateľ držal si za povinnosť nepopustiť ho od seba ani na krok a pripravovať mu, nakoľko je možné, čím najviac zábavy. Keď nebolo čo pozerať, zabával ho rozprávkami. Dva dni to znášal Andrej Jefimyč, ale tretieho povedal priateľovi, že je chorý a chce celý deň doma ostať. Priateľ odvetil, že tak i on ostane. Veru, je potrebné odpočinúť si, lebo si už ani nôh necíti. Andrej Jefimyč ľahol si na diván tvárou ku stene a, zatnúc zuby, počúval priateľa, ktorý ho presvedčoval, že Francia skôr či neskôr iste rozbije Nemecko; že je v Moskve veľmi mnoho šudierov a že zo zovňajšku koňa nemožno súdiť o jeho spôsobnostiach. Doktorovi začalo v ušiah hučať a dostal klopanie srdca, ale z jemnocitu neodvážil sa poprosiť priateľa, aby odišiel, alebo čušal. Na šťastie omrzelo Michaila Averianyča sedieť v čísle a po obede odišiel na prechádzku.

Ostanúc sám Andrej Jefimyč oddal sa pocitu oddychu. Ako príjemne je ležať na diváni v povedomí, že si sám! Pravé šťastie je nemožné bez samoty. Padlý anjel sprotivil sa Bohu iste preto, že zatúžil po samote, ktorej anjeli neznajú. Andrej Jefimyč chcel o tom premýšľať, čo videl a počul posledné dni, ale mu Michail Averianyč neschodil s umu.

„A vzal si svobodný čas a šiel so mnou z priateľstva, z veľkodušnosti", myslel si doktor roztrpčený. — „Niet ničoho horšieho nad túto priateľskú ochotu. Veď je i on, ako sa zdá, dobrý, veľkodušný, zábavný, ale nudný. Neznesiteľne nudný. Práve takí bývajú ľudia, ktorí vždy hovoria len rozumné a krásné slová, ale cítiš, že sú to ľudia tupí."

Nasledujúce dni Andrej Jefimyč oznámil, že je chorý a nevychádzal z čísla. Ležal tvárou k operadlu divána; trpel, keď ho priateľ zabával rozprávkami, a odpočíval, kedykoľvek priateľ odišiel. Hneval sa na seba, že šiel, i na priateľa, ktorý čo deň bol tláchavejší a rozpustilejší; dať svojim myšlienkam vážnejší, povýšenejší lad nedarilo sa mu nijak.

„Teraz poznávam skutočnosť, o ktorej hovoril Ivan Dimitrič",

myslel si, hnevajúc sa na svoju malichernosť. „Ostatne je to hlúposť... Prídem domov, a všetko bude ako driev...

A v Petrohrade to isté; celé dni nevychádzal z čísla, ležal na diváni a vstával len preto, aby sa napil piva.

Michail Averianyč stále pobádal k ceste do Varšavy.

„Môj milý, na čo by ta išiel?“ hovoril Andrej Jefimyč prosebným hlasom. „Choďte sami, a mne dovoľte odísť domov! Prosím vás!“

„Ja nič!“ protestoval Michail Averianyč. „Je to rozkošné mesto. Strávil som tam päť najkrajších rokov svojho života!“

Andrej Jefimyč nemal dosť odvahy nástojiť na svojom a šiel do Varšavy so stiesneným srdcom. Tam nevychádzal z chyže, ležal na diváni a hneval sa na seba, na priateľa i na lakajov, ktorí úporne tvrdili, že nevedia po rusky; Michail Averianyč, ako obyčajne, zdravý, bodrý a veselý prechádzal sa po meste od rána do večera a vyhľadával svojich starých známych. Niekoľko ráz nenocoval doma. Po jednej noci, strávenej nevedno kde, vrátil sa domov včas ráno veľmi rozčulený, červený a neučesaný. Dlho prechodil z kúta do kúta, niečo si šomrúc, potom zastal a povedal:

„Česť nadovšetko!“

Pochodiac ešte chvíľku, chytil sa za hlavu a povedal tragickým hlasom:

„Áno, česť nadovšetko! Preklínam i tú chvíľu, keď mi prvý raz prišlo na um ísť do tohoto Babylona! Môj drahý“ — obrátil sa k doktorovi, „pohŕdajte mnou; prehral som všetko. Dajte mi päťsto rubľov!“

Andrej Jefimyč odčítal päťsto rubľov a oddal mlčky priateľovi, ktorý, ešte celý červený od hanby a hnevu, predniesol nesúvisle akúsi nepotrebnú nádavku, dal si na hlavu čiapku a odišiel. Vrátac sa o dve hodiny, klesol do kresla, prudko vzdychol a povedal:

„Česť je zachránená! Pôjdeme, priateľko! Nechcem v tomto prekliatom meste ostať už ani chvíle. Podlí špehúni!“

Keď sa priatelia vrátili domov, bol už november a na uliciach vysoko ležal sneh. Miesto Andreja Jefimyča zaujal doktor Chobotov; býval ešte v prvom byte, čakajúc, kým príde Andrej Jefimyč a vyriadi byt v nemocnici. Nepekná ženská, ktorú bol nazval svojou kuchárkou, bývala už v jednej z bočných budov.

Mestom roznášali z nemocnice nové klebety. Vravelo sa, že sa nepekná žena povadila so správcom, ktorý sa pred ňou plazil na kolenách a prosil za odpustenie.

Andrejovi Jefimyčovi po návrate prvý deň bolo hľadať si byt.

„Milý priateľu“, povedal mu ostýchave náčelník pošty, „dovoľte mi spýtať sa, aké máte prostriedky?“

Andrej Jefimyč spočítal mlčky svoje peniaze a povedal: „Osemdesiat šesť rubľov.“

„Nie to sa spytujem“, hovoril skonfundovaný Michail Averianyč, neporozumiac doktora. „Spytujem sa, aké máte vôbec prostriedky?“

„Povedám vám: osemdesiat šesť rubľov... Viac nemám...
Michail Averianyč vedel, že je doktor poctivý a šľachetný človek, ale ho predsa upodozrieval, že má aspoň dvadsať tisíc kapitálu. A teraz poznal, že je Andrej Jefimyč žobrák, že nemá ani z čoho žiť, naraz zaplakal a objal svojho priateľa.

XV.

Andrej Jefimyč býval v domčeku s troma oblokmi, patriacom meštianke Bielovej. V domku boly len tri chyžky, nepočítajúc kuchyne. Dve z nich, s oblokmi do ulice, obýval doktor, v tretej a v kuchyni bývala Dariuška a meštianka s troma deťmi. Niekedy prichodil k domácej prenocovať jej milenec, opitý mužík, ktorý robil v noci krik a desil deti i Dariušku. Keď prišiel a sadol si v kuchyni, začal požadovať vodku, všetkým bolo veľmi úzko a doktor zo súcitu brával k sebe plačúce deti, ukladal ich u seba na dlážku, a robilo ho to spokojným.

Vstával ako predtým o ôsmej hodine a po čaji sadol si čítať svoje staré knihy a časopisy. Na nové už nemal peňazí. Lebo preto, že knihy boly staré, alebo že sa pomery zmenily, čítanie ho už neuchvacovalo, skôr unavovalo. Aby nemaril čas leňošením, sostavoval podrobný soznam svojich kníh a lepil im na chrbáty kartičky; z tejto mechanickej, prpľavej roboty mal viac radosti, ako z čítania. Jednotvárna, prpľavá robota akosi nepochopiteľne ukolísala jeho myšlienky; nemyslel na nič a čas míňal sa rýchle. I v kuchyni sedávať a čítať s Dariuškou zemiaky alebo oberať šošovicu sa mu zdalo zaujímavým. V sobotu a v nedeľu chodil do chrámu. Stojac pri stene, s prižmúrenými očami počúval spev a premýšľal o svojom otcovi, materi, o universite, o náboženstvách; bolo mu pokojne, smutno, a preto, vychodiac z chrámu, ľutoval, že sa bohoslužba tak chytro skončila.

Dva razy si zašiel do nemocnice k Ivanovi Dimitričovi, aby si s ním pohovoril. Ale obidva razy bol Ivan Dimitrič neobyčajne rozčulený a zlý; prosil, aby ho nechal na pokoji, preto, lebo ho už dávno omrzelo prázdne tláchanie, a hovoril, že u prekliatych podlých ľudí za všetky strádania prosí len jednu náhradu: aby ho zavreli samotného. Čo, i to mu odoprú? Keď sa s ním lúčil Andrej Jefimyč a prial mu pokojnej noci, osopil sa na neho:

„Choď do čerta!“

A Andrej Jefimyč teraz nevedel, či ísť ešte po tretí raz k nemu či nie. Ale ísť sa mu žiadalo.

Predtým po obede Andrej Jefimyč prechádzaval sa po svojich chyžiach a premýšľal, ale teraz od obeda až do večerného čaju líhaval na dávani tvárou k operadlu a oddával sa malicherným myšlienkam, ktoré nijak nemohol zapúdiť. Bolo mu trpko, že za jeho viac ako dvadsaťročnú službu nedali mu ani penzie ani podpory raz navždy. Pravda, slúžil nie poctive, ale veď penziu dostávajú všetci, ktorí slúžili, bez rozdielu, či sú poctiví, či nie. Súčasná spravedlivosť je v tom, že sa hodnosťami, rádmi a penziami odmeňujú nemravné vlastnosti a schopnosti, alebo služba vôbec, nech

je akákolvek. Prečo len jemu samému byť výnimkou? Peňazí vôbec nemal. Hanbil sa ísť podľa predavačky. Za pivo boli už dlžni 32 ruble. Meštianke Bielovej je tiež dlžen. Dariuška predáva po tichúčku staré obleky a knihy a klame domovú, že doktor o krátky čas dostane veľmi mnoho peňazí.

Hneval sa na seba, že na cestách strovil tisíc rubľov, ktoré si bol usporil. Ako by sa mu zišla teraz tá tisícka! Hneval sa, že mu ľudia nedajú pokoja. Chobotov považoval si za povinnosť navštíviť kedy-tedy svojho chorého kollegu. Andrejovi Jefimyčovi bolo všetko protivné na ňom: i sýta tvár, i hlúpy blahosklonný tón, i slovo „kollega“, i vysoké čižmy; ale najprotivnejšie mu bolo, že si pokladal za povinnosť liečiť Andreja Jefimyča a myslel si, že ho naozaj lieči. Pri každej svojej návšteve donášal skleničku bromkalia a rebarbarové pilulky.

I Michail Averianyč pokladal za svoju povinnosť navštíviť priateľa a zabávať ho. Zakaždým prichádzal k Andrejovi Jefimyčovi s líčeným rozmarom, nútene sa chechtal a začal ho uisťovať, že dnes je veľmi svieži a že sú okolnosti, chvalabohu, lepšie; z toho bolo možno poznať, že stav svojho priateľa považuje za beznádejný. Svojho varšavskeho dlhu ešte nesplatil a tiesnila ho ťažká hanba, bol napnutý a preto sa snažil smiať sa hlučne a rozprávať čo najsmiešnejšie. Jeho anekdoty a rozprávky staly sa teraz nekonečnými a boly mučivé pre Andreja Jefimyča i preňho samého.

V jeho prítomnosti ľahol si Andrej Jefimyč obyčajne na diván tvárou k operadlu a počúval stískajúc zubami; v duši ukladal sa mu hnus vrstvami a po každej návšteve priateľovej cítil, že ten hnus dere sa vyššie a vyššie a už-už dosahuje až k hrdlu.

Aby zapúdil trápné myšlienky, snažieval sa premýšľať o tom, že on sám, i Chobotov i Michail Averianyč skôr alebo neskôr umrú, nezanechajúc po sebe ani stopy. Jestli o million rokov preletí podľa zemegule nejaký duch, uvidí len hlinu a holé útesy. Všetko — i kultúra i mravný zákon pominie. Čo teda znamená hanba pred predavačkou, naničhodný Chobotov, ťažké priateľstvo Michaila Averianyča? To sú všetko nesmysly.

Ale takéto úsudky už nepomáhaly. Ledva že si predstavil zemeguľu o million rokov, zpoza holého útesa sa vynoril Chobotov vo vysokých čižmách, alebo napnuto sa chechtajúci Michal Averianyč a bolo počuť hanblivý šepot: „A varšavský dlh, holúbok, zaplatím najbližšie dni... Istotne.“

XVI.

Raz prišiel Michail Averianyč po obede, keď Andrej Jefimyč ležal na diváni. Pridalo sa, že v tú istú chvíľu zjavil sa i Chobotov s bromovým kaliom. Andrej Jefimyč ťažko vstal, sadol si a oprel sa oboma rukama o diván.

„Dnes, môj drahý“, začal Michail Averianyč, „je farba vašich líc o mnoho lepšia, ako včera. Ste chlap! Na moj' pravdu, chlap!“

„Už je čas vyzdravieť, kollega“, povedal zívajúc Chobotov „Iste už i vás omrzelo večné zaháľanie.“

„A ozdravieme!“ povedal veselo Michail Averianyč. „Budeme ešte sto rokov žiť. Áno!“

„Sto síce nie, ale dvadsať ešte doista“, potešoval Chobotov. „Nič sa, nič, kollega, netrápte... Dokážete ešte mnoho.“

„Ukážeme sa ešte!“ zachechtal sa Michail Averianyč a potľapkal priateľa po kolene. „Ukážeme sa! Budúceho leta, ak Boh dá, zaletíme na Kavkaz a celý ho koňmo prejdeme — hop, hop, hop! A s Kavkaza sa vrátime a na svadbe budeme širokej vôle.“ — Michail Averianyč zažmurkal. — „Oženíme vás, priateľíčka milého, oženíme...“

Andrej Jefimyč pocítil naraz, že hnus stúpa mu do hrdla; srdce mu strašne začalo biť.

„To je hanba!“ povedal, a rýchle vstanúc, podišiel k obloku. — Či nechápete, že vravíte hanebnosti?“

Chcel pokračovať mäkko a zdvorile, ale proti vôli naraz zaťal pästou a zdvihol ju nad hlavu.

„Odíďte!“ vykríkol nie svojím hlasom, červenajúc a trasúc sa na celom tele. „Von! Oba von, oba!“

Michail Averianyč a Chobotov vstali a hľadeli na neho zprvu s nedorozumením, potom so strachom.

„Oba von!“ skríkol znovu Andrej Jefimyč. „Tupí ľudia! Hlúpi ľudia! Nepotrebujem ani priateľstva, ani tvojich medicín, tupý človek! Mrzkosť! Hnusnosť!“

Chobotov a Michail Averianyč, rozpačite pozerajúc jeden na druhého, pohli sa ku dverám a vyšli do siene. Andrej Jefimyč chytil skleničku s bromovým kaliom a vyhodil za nimi; sklenička cvendžiac rozbila sa na prahu.

„Choďte do čerta!“ skríkol plačlivým hlasom, vybehnúc do siene. „Do čerta!“

Po odchode hostí Andrej Jefimyč si ľahol, trasúc sa ako v zimnici, na diván a ešte dlho opätoval:

„Tupí ľudia! Hlúpi ľudia!“

Keď sa uspokojil, prišlo mu na um, že biedny Michail Averianyč teraz sa iste strašne hanbí a mu je ťažko na duši, a že je to všetko hrozné. Podobného sa ešte nikda nič nestalo. Kde je rozum a takt? Kde pochopenie vecí a filozofická ľahostajnosť?

Doktor od hanby a hnevu na seba samého nemohol zaspať celú noc, a ráno, o desiatej, zašiel na poštový úrad a ospravedlnil sa postmajstrovi.

„Nepripomínajme, čo sa stalo, povedal so vzdychom dojatý Michail Averianyč, stískajúc mu mocne ruku. „Kto staré pripomína, nech oslepne. Ľubavkin!“ skríkol naraz tak hlasno, že sa naľakali všetci poštári a stránky. „Podaj stoličku. A ty počkaj!“ osopil sa na ženu, ktorá mu cez mriežku podávala recepis. „Čo, nevidíš, že som zamestnaný? Nepripomínajme minulosť,“ povedal nežne, obrátac sa k Andrejovi Jefimyčovi. „Sadnite si, prosím, môj drahý“.

Chvíľočku si mlčky hladil kolená a potom povedal:

„Mne ani zďaleka nebolo na ume hnevať sa na vás. Choroba je nie potešenie; to vieme. Váš záchvat nás včera poľakal a dlho sme potom s doktorom hovorili o vás. Môj drahý, prečo sa nechcete vážne zaoberať svojou chorobou? Či možno inak? Odpusťte priateľskej úprimnosti —“ zašeptal Michail Averianyč, žijete vo veľmi nesporiadaných pomeroch: tesnota, nečistota, nemá vás kto opatriť, liečiť sa nemôžete... Priateľ môj drahý, prosím vás i s doktorom z hĺbky srdca, poslúchnite našu radu: choďte do nemocnice! Tam je zdravá strava, liečenie. Evgenij Fedorovič hoci je tlachač — medzi nami rečeno, — no vie mnoho, na neho sa úplne možno spoľahnúť. Prisľúbil mi, že sa postará o vás...“

Andrej Jefimyč bol dojatý touto úprimnou účasťou a slzami, ktoré sa naraz zjavily na postmajstrových lícach.

„Neverte; môj milý,“ zašeptal, kladúc ruku na srdce. — „Neverte im! Je to klam! Moja choroba záleží len v tom, že som za dvadsať rokov našiel v celom meste len jediného človeka, a ten je choromyseľný. Choroby tu niet nijakej, ale dostal som sa do začarovaného kruhu, z ktorého niet východu. Mne je jedno, som na všetko pripravený.“

„Choďte do nemocnice, môj drahý!“

„Mne je jedno, hoci do jamy.“

„Prisľúbte mi, holúbok, že budete vo všetkom poslúchať Evgenija Fedoroviča.“

„Sľubujem. Ale, opätujem to, vážený, upadol som do začarovaného kruhu. Teraz sa už všetko, i úprimné účastenstvo mojich priateľov, kloní k jedinému — k mojej záhube. Hyniem a mám odvahy to i poznať.“

„Ozdraviete, holúbok.“

„Načo to hovoriť?“ povedal podráždene Andrej Jefimyč. Máloktorý človek nepocíti ku koncu života toho, čo cítim teraz ja. Jestli vám poviem, že máte na príklad zlé obličky a rozšírenie srdca a začnete sa liečiť, povedia, že ste alebo blázon, alebo zločinec, to jest, slovom, keď si vás ľudia naraz všimnú, vedzte, že ste upadli do začarovaného kruhu, z ktorého už nevýndete. Budete sa snažiť výjsť, a ešte viac zablúdite. Poddajte sa, lebo vás už nezachráni ľudská sila. Tak ja myslím.“

Medzitým sa k mriežke nahrnulo obecenstva. Andrej Jefimyč, nechcejúc zdržovať, vstal a chcel sa odporúčať. Michail Averianyč si ešte raz vyžiadal od neho čestné slovo a vyprevadil ho k vonkajším dverám.

Toho istého dňa pred večerom zjavil sa u Andreja Jefimyča neočakávane Chobotov v polkožušku a vysokých čižmách a hovoril tónom, ako by sa včera nič nebolo stalo:

„Prišiel som k vám, kollega, v istej veci. Prišiel som vás zavolať: nešli by ste so mnou na konzilium?“

Domnievajúc sa, že ho Chobotov chce pobaviť prechádzkou, alebo sveriť mu ozajstnú prácu, Andrej Jefimyč sa obliekol a vyšiel s ním na ulicu. Bol rád príležitosti zahladiť včerajšiu vinu a smieriť sa, a v duchu ďakoval Chobotovu, ktorý sa o včerajšku ani nezmie-

mil a srejme ho šetril. Od tohoto nekultúrneho človeka by sa ťažko bol nazdal toľko jemnocitu.

„A kde je váš chorý?“ spýtal sa Andrej Jefimyč.

„U mňa, v nemocnici. Už dávno som vám ho chcel ukázať... Veľmi zaujímevý prípad.“

Vošli do nemocničného dvora a, obíduc hlavnú budovu, zamierili do krýdla, kde boli umiestnení choromyseľní. A všetko akosi mĺčky. Keď vošli do krýdla, Nikita, ako obyčajne, sa vypäl.

„Tu sa jednému zhoršilo na pľúcach“, povedal polohlasne Chobotov, vojdúc s Andrejom Jefimyčom do čísla. „Počkajte tu, vrátim sa hneď. Idem len pre prístroje.“

A vyšiel.

XVII.

Už mrkalo. Ivan Dimitrič ležal na svojej posteli s tvárou pritisnutou k poduške; paralytik sedel bez hnutia, plakal tíško a pohyboval perami. Tlstý mužík a bývalý expeditor spali. Bolo ticho.

Andrej Jefimyč sedel na posteli Ivana Dimitriča a čakal. Prešlo asi polhodiny a miesto Chobotova vošiel do izby Nikita, nesúc v náručí chalát, akési prádlo a papuče.

„Ráčte sa obliecť, vaše vysokoblahorodie“, riekol tíško. „Tu hľa je vaša postieľka, ráčte sem“, doložil, ukazujúc na prázdnu, iste nedávno donesenú posteľ. Nerobte si nič z toho; dá Boh, že ozdraviete.“

Andrej Jefimyč všetko pochopil. Nerieknuc ani slova, šiel k posteli, ktorú mu ukázal Nikita, a sadol si na ňu; vidiac, že Nikita stojí a čaká, sobliekol sa do naha a hanbil sa. Potom obliekol nemocničné šaty; gate boly veľmi krátke, košeľa dlhá a chalát páchol údenou rybou.

„Ozdraviete, dá Boh!“ opätoval Nikita.

Vzal do náručia odev Andreja Jefimyča, vyšiel a zavrel za sebou dvere.

„Mne je jedno...“ pomyslel si Andrej Jefimyč, stydlive sa zakrúcajúc do chaláta a cítiac, že je v svojom novom obleku väzňovi podobný. — „Mne je jedno... Mne je jedno, či frak, uniforma, alebo tento chalát...“

Ale čo hodinky? A zápisník v bočnom vrecku? A cigarety? Kam odniesol Nikita odev? Teraz už iste do smrti neoblečie nohavíc, vesty a topánok. Všetko je to zo začiatku akési zvláštné a nepochopiteľné. Andrej Jefimyč bol i teraz presvedčený, že medzi domom meštianky Bielovej a číslom 6 niet nijakého rozdielu, že je na tomto svete všetko hlúposť a daromný shon; a medzitým sa mu triasly ruky, nohy mrzly a bolo mu trpko pri pomyslení, že Ivan Dimitrič skoro vstane a vidí ho v chaláte. Vstal, prešiel sa a zasa si sadol.

Presedel už pol hodiny, hodinu, i zunovalo sa mu do smrti; či tu ozaj možno prežiť deň, týždeň, ba i celé roky, ako títo ľudia? Sedel, prešiel sa a zasa si sadol; možno sa podívať von

oblokom a zasa sa prechodiť z kúta do kúta. Ale čo potom? Tak sedieť za celý čas ako socha a premýšľať? Nie, to je sotva možné.

Andrej Jefimyč si ľahol, ale hneď vstal, sotrel si rukávom s čela studený pot a zacítil, že celá jeho tvár zapácha údenou rybou. Zasa sa prešiel.

„To je akési nedorozumenie...“ povedal, rozložiac ruky. „Treba vec vysvetliť, že je tu nedorozumenie...“

V tú chvíľu sa prebral Ivan Dimitrič. Sadol si a podoprel hlavu päsťami. Odpľuvnul si. Potom pozrel lenive na doktora a zprvu iste nepochopil ničoho; ale jeho ospanlivá tvár skoro vzala na seba zlý a posmešný výraz.

„Aha, i vás sem posadili, holúbok!“ riekol od spánku zatiahnutým hlasom, prižmúriac jedno oko. „To ma veľmi teší. Predtým ste vy ssali z ľudí krv; teraz budú ju ssať z vás. Výtečne!“

„Je to akési nedorozumenie...“ riekol Andrej Jefimyč, ľakajúc sa slov Ivana Dimitriča; pokrčil plecami a opätoval: „Akési nedorozumenie...“

Ivan Dimitrič si zasa odpľuvnul a ľahol.

„Prekliaty život!“ zavrčal. „A čo je najhoršie a najsmutnejšie: veď sa tento život neskončí odmenou za strádanie, nie apoteózou, ako v opere, ale smrťou; prídu chlapi a odvlečú umretého za ruky a nohy do komory. Brr! Nuž, nič to... Za to na onom svete bude náš sviatok... Budem sem prichádzať z oného sveta, ako tieň, a strašiť tých podliakov. Zošedivejú!

Vrátil sa Mojšejka a, uzrúc doktora, natiahol ruku.

„Daj kopejôčku!“ — povedal.

XVIII.

Andrej Jefimyč podišiel k obloku a pozrel na polia. Už sa zotmilo a nad obzor s pravej strany vystupoval chladný, purpurový mesiac. Nedaleko nemocničnej ohrady, nie ďalej, ako na sto siah, stál vysoký, biely dom, obohnaný kamenným múrom. To bolo väzenie.

„To je tá skutočnosť!“ pomyslel si Andrej Jefimyč, a bolo mu hrozne.

Boly strašné i mesiac, i väzenie, i klince na plote, i vzdialené svetlo v továrni. Z úzadia ozval sa vzdych. Andrej Jefimyč sa obzrel a videl človeka s lesklými hviezdami a rádmi na prsiach, ako sa usmieval a ľstive požmurkával. I to sa zdalo strašným.

Andrej Jefimyč uisťoval sám seba, že ani v mesiaci ani vo väzení niet ničoho strašného, že i duševne zdraví ľudia nosia rády a že časom všetko zhnije a obráti sa v prach, ale naraz ovládla ho zúfalosť, chytil sa oboma rukami mreže a začal ňou celou silou lomcovať. Mocné mreže sa nepoddaly.

Potom, aby mu nebolo tak strašne, šiel k posteli Ivana Dimitriča a sadol si na ňu.

„Klesol som na duchu, môj drahý“, zašeptal, trasúc sa a stierajúc si studený pot. — „Klesol som na duchu.“

„Zafilozofujte si!" riekol posmešne Ivan Dimitrič.

„Bože môj, Bože môj... Áno, áno... Hovorili ste kedysi, že u nás niet filozofie, ale filozofujú všetci, i luza. Ale filozofovanie luzy nikomu neškodí", riekol Andrej Jefimyč takým tónom, ako by sa chcel rozžalostiť a rozplakať. „Načo je, môj drahý, tento zlomyseľný smiech? A ako by tá luza nefilozofovala, keď je nie spokojná? Rozumný, vzdelaný, hrdý, svobodymilovný človek, obraz Boží, nepozná iného východu, ako ísť za lekára do nečistého, hlúpeho mestečka a po celý život prikladať banky, obkladky a horčičné flajstre! Šarlatánstvo, mrzkosť, podlosť! Ach, Bože môj!"

„Tárate hlúposti. Keď sa vám lekárstvo protivilo, mali ste byť ministrom."

„Nikam, nikam nemožno. Slabí sme, môj drahý... Bol som ľahostajný, vedel som bodre a zdrave súdiť, ale postačilo, aby sa ma len hrube dotkol život, a klesol som na duchu... Slabí sme... I vy, môj drahý. Ste rozumný, vzdelaný; s materinským mliekom vsali ste blahé túhy, ale sotva ste vstúpili do života, zmenili ste sa a ochoreli... Slabí sme, slabí!"

Okrem strachu a pocitu nevole ešte čosi neodbytnejšieho dusilo Andreja Jefimyča od tej chvíle, ako nastal večer. Konečne sa spamätal, že sa mu žiada piva a kúriť.

„Odídem, môj drahý." povedal. „Poviem, aby nám dali svetla... Nemôžem len tak... Nie som schopný..."

Andrej Jefimyč pošiel ku dverám a otvoril; ale hneď vyskočil Nikita a zastal mu cestu.

„Kdeže? Nesvobodno, nesmie sa!" povedal. „Je čas spať!"

„Ale ja len na minútu, prejdem sa po dvore," odvetil Andrej Jefimyč.

„Nemožno, nemožno, je zakázané. Viete sami."

Nikita buchol dvermi a oprel sa o ne chrbtom.

„Ale ak i výndeme odtiaľto, komu to poškodí?" spýtal sa Andrej Jefimyč, pokrčiac pleciami. „Nerozumiem. Nikita, musím von!" povedal chvejúcim hlasom. „Musím!"

„Nezavádzajte tu neporiadkov," odvetil neústupne Nikita.

„Čert vie, čo je to!" skríkol naraz Ivan Dimitrič a vyskočil. „Aké on má právo nepustiť? Ako nás oni smú tu držať? V zákone stojí jasne, že nikoho nesmú pozbaviť osobnej svobody bez súdu! To je násilie! Svevoľa!"

„Áno, svevoľa!" povedal Andrej Jefimyč, povzbudený krikom Ivana Dimitriča. „Musím, musím von! Nemá práva! Pusť ma, vravím ti!"

„Počuješ, tupý dobytok?" skríkol Ivan Dimitrič a zabúchal pästou na dvere. „Otvor, inak vylámem dvere! Nečlovek!"

„Otvor!" skríkol Andrej Jefimyč, trasúc sa na celom tele.

„Len si rozprávaj!" odpovedal za dvermi Nikita. „Len si rozprávaj!

„Aspoň mi teda zavolaj sem Evgenija Fedoroviča! Povedz, že ho prosím... na minútu!"

„Zajtra sami prídu."

„Nikda nás nevypustia!" hovoril ďalej Ivan Dimitrič. „Umorí nás tu! Ach, Hospodine, jestli na onom svete ozaj niet pekla, títo podliaci vyviaznu bez trestu? Kde je spravedlnosť? Otvor, ničomník, zadusím sa!" skríkol mocným hlasom a oprel sa o dvere. „Rozbijem si hlavu! Vrahovia!"

Nikita otvoril rýchlo dvere, surovo odstrčil oboma rukama a kolenom Andreja Jefimyča, potom sa rozohnal a udrel ho päsťou po tvári. Andrejovi Jefimyčovi bolo, ako by ho bola pokryla ohromná slaná vlna i s hlavou a tlačila k posteli; a skutočne, na perách cítil slané: iste mu zo zubov tiekla krv. Zamáchal rukami, ako by sa snažil vyplávať, a chytil sa čejsi postele; v tom pocítil, že ho Nikita dva razy udrel po šiji.

Ivan Dimitrič hlasite vykríkol. Iste i jeho bili.

Potom všetko utíchlo. Riedky mesačný svit šiel mrežami a na podlahe ležal tieň, podobný sieti. Bolo strašne. Andrej Jefimyč si ľahol a tajil dych: čakal s hrúzou, že ho ešte raz udrú. Ako by niekto bol vzal srp, zaťal doň a niekoľko ráz mu ho skrútil v prsiach a útrobách. Od bolesti hrýzol perinu a zatínal zuby, a naraz jeho hlavou, v stred chaosu, jasne preblesla hrozná, neznesiteľná myšlienka, že tú istú bolesť museli znášať po celé roky, deň po dni, títo ľudia, zdajúci sa teraz v mesačnom svetle čiernymi stínmi. Ako sa to mohlo stať, že viac ako za dvadsať rokov nevedel a nechcel vediet o tom? Nevedel, nemal pôjmu o bolesti, nie je teda vinný; ale svedomie, práve také nepovoľné a hrubé, ako Nikita, prnútilo ho ochladnúť od hlavy do päty. Vyskočil, chcel vykríknuť zo všetkých síl a rozbehnúť sa, aby ubil Nikitu a Chobotova, správcu i felčiara, potom seba; ale z hrudi nevyšiel ani jediný zvuk a nohy ho opustily; dusiac sa, roztrhol si na prsiach chalát a košeľu a svalil sa bez vedomia na posteľ.

XIX.

Ráno nasledujúceho dňa ho hlava bolela, v ušiach mu hučalo a bol úplne chorý. Nehanbil sa vzpomínať na svoju včerajšiu slabosť. Včera bol malomyseľný, bál sa i mesiaca, úprimne vyjavil svoje myšlienky a pocity, aké prvej ani nepredpokladal u seba. Na príklad myšlienky o nespokojnosti filozofujúcej rybičky. Ale teraz mu bolo všetko ľahostajné.

Nejedol, nepil, ležal nepohnute a mlčal.

„Mne je tak či tak jedno", myslel si, keď mu predkladali otázky. „Nebudem odpovedať. Mne je jedno."

Po obede prišiel Michail Averianyč a priniesol mu štvrtku čaju a funt medu. I Dariuška prišla a celú hodinu stála pri posteli, s výrazom tupého zármutku v tvári. Navštívil ho i doktor Chobotov. Doniesol fľaštičku s bromistým kaliom a rozkázal Nikitovi, aby izbu niečim vykúril.

K večeru Andrej Jefimyč skonal na porážku. Z počiatku zacítil zimnicu a mdlobu; zdalo ýa mu, že niečo odporného, prenikajúc celým telom vstupovalo i do prstov a potom od žalúdka

k hlave a zalialo mu oči i uši. V očiach sa mu zazeleňalo. Andrej Jefimyč pochopil, že mu nadišiel už koniec a pripomenul si, že Ivan Dimitrič, Michail Averianyč a milliony ľudí veria v nesmrteľnosť. Či by ozaj jestvovala? Ale po nesmrteľnosti netúžil a myslel na ňu len za sekundu. Vedľa neho prebehlo stádo neobyčajne krásnych a gracióznych jeleňov, o ktorých včera čítal; potom mu podávala akási ženská rekommandovaný list... Michail Averianyč niečo prehovoril. A potom všetko zmizlo, — Andrej Jefimyč utratil povedomie na veky.

Prišli chlapi, vzali ho za ruky a nohy a odniesli do komory. Tam ležal s otvorenými očami a v noci osvetľoval ho mesiac. Ráno prišiel Sergiej Sergiejič, pobožne sa pomodlil a zatlačil oči svojmu bývalému predstavenému.

Na druhý deň pochovali Andreja Jefimyča. Na pohrabe boli len Michail Averianyč a Dariuška.

Preložil: *I. L. Lysecký.*

Uryvky z Goetheho Fausta.

Prekladá *Martin Sládkovičov.*

(Dokončenie.)

Sen svätojanskej noci,

alebo

Zlatá svadba Oberona a Titanie.[1])

Intermezzo.

Divadelný majster.

Dnes máš oddych, družina
Miedingova[2]) dúža.
Pravrch, vlažná dolina,
hľa, za javište slúžia.

---

[1]) *Oberon a Titania* sú panovníci duchov (víl, škriatkov, gnómov trpaslíkov), svetla i tmy. Goethe tu nadväzuje na dramatické dielo Shakespearovo „Sen letnej noci“, a to na spor medzi kráľom duchov Oberonom a jeho manželkou Titaniou vzniklý medzi nimi pre indického chlapca. Goethe po päťdesiatich rokoch, tedy v deň zlatej svadby, znovu spojí menovaných manželov, pri čom predstaví sa množstvo postáv im akoby holdujúcich, pri čom našiel si Goethe príležitosť, aby vo forme epigramma vyšľahal bičom satyry svojich osobných i literárnych protivníkov, s menami ktorých sa nižšie stretneme.

[2]) *Mieding* bol divadelný majster vo Weimari, kým Goethe spravoval tamojšie divadlo; pod Miedingovou družinou rozumejú sa divadelní dekoratéri (zdobitelia), maliari a podobní.

Herold.

K zlatej svadbe — treba je
päťdesiat liet na to!
No keď zvada pominie,
nuž milšie mi je zlato.

Oberon.

Ak ste, duchovia, kde ja,
zjavte to v tej chvíli;
ajhľa, kráľ a kráľovna
sa znova zsobášili.

Puck.[1]

Ide Puck a zvŕta sa,
kol tančí milý, malý,
za ním sto ich prichádza,
by s ním sa radovali.

Ariel.[2]

Ariel — ten vedie spev
božestvennými hlásky;
zvábi ním dosť smetí, pliev,
no privábi aj krásky.

Oberon.

Manželia, čo chcú v shode tu byť,
od nás dvoch sa učia!
Ak však párik má sa ľúbiť,
nuž nech ho stále lúčia.

Titania.

Keď muž: trk! a žena: vrk!
len ich soberte ver,
zaveďte ju až na juh,
a jeho až na sever.

Orchester celý.

Mucha, komár a ich rod,
svrčok, čo v tráve šantí,
žaba v tráve — to sú toť
tí naši muzikanti.

---

[1]) *Puck* je zručný, zábavný, šelmácky škriatok, snáď asi Gašparík našich lútkových divadieľ.

[2]) *Ariel*, duch vzduchu zo Shakespearovej drámy „Víchor" (Storm), keltického pôvodu, nie totožný s biblickým Arielom (Ezech. 43, 15). Čarovnými tóny svojich spevov je príťažlivý, vábivý.

Solo.

Hľa, aj gajdy prišly v tom!
To bubon z mydlín bude.
Čujte: dudidudidom
si zpopod nosa hudie!

Duch, ktorý sa ešte len tvorí.

Pavučie nohy, brucho žabie,
krýdelká chudáčkovi!
Síc zvieratko sa nevyľažie,
no aspoň veršík nový.

Párik.

Malý krok, skok vozvysok
po rosnej vonnej tráve;
síc mi drobčíš v dostatok,
no vzduchom nie si v stave.

Zvedavý pocestný.[1])

Nie to posmech napokon?
Či snáď ma zrak môj mámi?
boh toť krásny, Oberon,
dnes tiež tu javí sa mi!

Orthodox.[2])

Bez pazúrov, ocasu!
No pochyby niet ver v tom,
tak ako bozi Hellasu,
tak i on, hľa, je čertom.

Umelec od severa.

Čo zachýtam dnes zas a zas,
je ver len črta-púha;
no do Talianska, kým je čas,
sa vychystávam ztuha!

Purista.

Ach, nač som ja len prišiel sem:
tu ladu, skladu neni!
A v celom strídžom húfe len
dvaja sú napúdrení.

---

[1]) *Zvedavý pocestný.* Ním je mienený ten istý protivník Goetheho: Nicolai, vyššie i Proktofantasmistom menovaný.

[2]) *Orthodox,* má byť (dľa Duntzera) epigramm na Fr. Stolberga, ktorý vo svojej „Ceste po Itálii" posudzoval grécke umenie so stanoviska kresťansko-dogmatického.

Mladá striga.

Je púdor ako sukňa, hla,
pre baby šedé, staré;
ja sadla nahá na kozla
a javím tielko jaré.[1])

Matróna.

My máme lepšie náhlady,
než spor viesť s vami hnevno;
no že vy útlej za mladi
zhnijete, dúfam pevno.

Sbormajster.

Mucha, komár, rypač — trk —
neobletujte nahú!
Žaba v lístí, v tráve svrk,
takt držať javte snahu!

Zástavka veterná (v jednu stranu).

To spoločnosť, jak treba už!
Mladuchy všetko ozaj!
A mládenci, muž do muža,
najnádejnejšia rodzaj.

Zástavka veterná (v druhú stranu).

A ak sa neotvorí zem,
by všetkých zhltla vzteklo,
nuž sama švihkým skokom chcem
hneď skočiť v čierne peklo.

Xenie.[2])

Tu sme sťa hmyz s malými
ostrými nožnicami,
tatka čerta čestnými
velebiť pesničkami.

Hennings.[3])

Jak tesno spolu, hladže, hlaď,
v naivnom žartia plesu!
Napokon ešte riekmu snáď,
že dobrosrdečné sú.

---

[1]) Upomína na Afrodite Pandemos, predstavenú Skopom v medi, ako protiobraz Fidiasovej Venus Uranie, vyvedenej v zlate a slonovej kosti.

[2]) *Xenia*, drobná básnička, obyčajne „štipľavá“

[3]) *Hennings* vydal sbierku básní „Der Musaget“ a vydával časopis „Genius der Zeit“, ktorý bol konkurrenčným podnikom proti Schillerovmu „Musen-almanachu“ a skladišťom nezrelých veršovníkov. Bol často štípaný vo Xeniách, Goethem a Schillerom vydávaných, a aj tu trpí i pod svojím menom, i pod menom Musaget a Cidevant — Genius der Zeit.

Musaget.

Ja bych sa v tento strídži sbor
chcel ztratiť, s ním sa spliesti;
veď strigy by som vedel skôr,
než Múzy riadiť, viesti.

Ci-devant, Genius času.

Pri hodných ľuďoch tiež si dač'.
Poď! cípa môjho chyť sa.
Bradlisko tak jak Parnass — páč —
je širokého špica.

Zvedavý pocestný.

Recte, kto ten stuhlý muž,
pyšného kroku, ducha?
Snorí jak len môže už,
„za jezuitmi ňuchá".

Žeráv.[1])

Ja z čistej chytám ryby rád,
ale aj z mutnej vody,
a preto zbožný pán ten, hľa,
tiež s čertami sa vodí.

Sveták.

Tí zbožní, áno, verte mi,
sem i tam chodia vozky;
na tohto vrchu území
vše držiavajú schôdzky.

Tanečník.

Toť, prichádza chór nový snáď?
Ja čujem bubon asi —
Len nemýleno! v rákosí
to pelikánov hlasy.

Tanečný majster.

Jak každý dvíha nohy, táj!
sa vyťahuje snažne!
Hľa, ťarbák skáče, krivý aj,
o výzor nedbá vážne.

Fidélny.

Sa nenávidia, žobrota,
pobili by sa ľahce;
no tu ich gajdy smiera, sťa
Orfea lyra dravce.

---

[1]) V pôvodine *Kranich*. Má to byť Lavater, ktorý v svojom držaní mal voľačo zo žeráva.

Dogmatik.

Ó, ja sa nedám zastrašiť
ni pochybe, ni súdu k vôli:
veď čert tiež musí niečím byť;
jak že by ináč čerti boli?

Idealista.

Obrazotvornosť po mojom
sa panovito hlási;
veď ozaj, ak to všetko som,
tak dnes som blázon asi.

Realista.

Mne bytnosť je až trápením,
a je mi mrzko, hnevno;
dnes po prvý raz nestojím
na vlastných nohách pevno.

Supernaturalista.

Som rád tu i sa zabávam
s týmito znamenite;
bo z čertov právom zatváram
i dobrých duchov bytie.

Skeptik.

Za svetlonosom pošli — a
myslia: sme pri poklade.
Čert? Možná tu len pochyba.
Som práve v svojom sade.

Sbormajster.

Žaba v lístí, v tráve svrk,
prekliati dilettanti!
Mucha, komár, rypač — trk —
veď ste preds' muzikanti!

Obratní.

Sanssouci, tak volá sa
veselá chasa práve;
na nohách už nedá sa,
nuž chodíme na hlave.

Netrební.

Vše hod sme mali nemalý,
no včul to ide koso!
V tanci sme botky zodrali,
i beháme, toť, boso.

Svetlonosi.

Z močariny ideme,
odtial sme vyleteli;
v týchto radoch predsa sme
my dvoritelia skvelí.

Letiaca hviezda.

Z výšin v žiari blyštiacej
som slietla, znad oblohy;
kto mne, v tráve ležiacej,
pomôže zas na nohy?

Massívni.

Na bok! Idú duchovia!
sa miesa v útlej tráve;
duchovia tiež majú — hja —
netrebné hnáty práve.

Puck.

Nestúpajte ťažko tak,
jak slona podrost zdravý,
dnes najnetrebnejším však
nech zurval Puck sa javí.

Ariel.

Ak vám štedrá príroda,
ak duch krýdly slúži,
v ľahkých mojich stopách ta
hor' na vršok ruží.

Orchester (pianissimo).

Oblačím a mlžinou
sa tamhor svetlo stelie.
Vetor zchvieva trstinou,
a všetko zmizlo cele.

Chmúrny deň. Pole.

Faust. Mefistofeles.

Faust.

V biede! Zúfa si! — Mizerne potĺkala sa dlho svetom a teraz lapená! Jako zločinec zavretá je v temnici k hroznym útrapom — milostné, nešťastné stvorenie! Až potiaľ, potiaľ! — Zradný, ničomný duch, a ty si to predo mnou tajil! — Stoj len, stoj! Prevracaj

zlostne čertovské okále v hlave! Stoj a vzdoruj mi svojou neznesiteľnou prítomnosťou! Lapená! V nenapraviteľnej biede! Oddaná zlým duchom a súdiacemu bezcitnému ľudstvu! A mňa medzitým čičíkaš v nevkusných vyrazeniach, ukrývaš predo mnou jej rastúcu strasť a necháš ju bezpomocne hynúť!

Mefistofeles.

Nie je ona prvou!

Faust.

Ty pes! Ohavná potvora! Zmeňže ho, ty večný duch, zmeň toho červa v jeho psiu podobu, v akej často mával zálubu po nociach sa motať popred mňa, kotúľať sa u nôh nevinného chodca a na plecia sa vešať klesajúcemu — zmeň ho v jeho najobľúbenejší útvar, aby sa plazil predo mnou v piesku po bruchu, a ja aby pošliapal som ho nohama — sprepadenca! — Nie je ona prvá! O, žiaľ, žiaľ! ktorého duša ľudská nemôže pochopiť: že viacej než jedno stvorenie padlo v hĺbku tejto biedy, že už prvé neurobilo zadosť za vinu všetkých ostatných svojím svíjavým, biednym umieraním pred očima večne odpúšťajúceho! Mne bieda tejto jednej preryva špiky i žitie; ty škľabíš sa pokojne nad losom tisícich!

Mefistofeles.

No už sme zasa na hranici vtipnosti, tu, kde vám ľuďom rozum trešti. Čože sa s nami spolčuješ, keď nevieš s nami vydržať. Chceš lietať, a nie si bezpečný pred závratom. Či my sme sa ponúkali tebe alebo ty nám?

Faust.

Nevyškieraj tak proti mne zuby hltavé! Mne sa to oškliví! — Veľký slávny duch, ktorý si ma našiel hodným, aby si sa mi zjavil, ktorý znáš srdce moje i dušu, prečo mám byť prikuvaný na tohoto potupného druha, ktorý sa na škode pasie a na zkaze si voľká?

Mefistofeles.

Či dokončíš?

Faust.

Zachráň ju, alebo beda ti! Najhroznejšia kliatba na teba na tisícročia!

Mefistofeles.

Nemôžem rozviazať pút mstiteľa ani otvoriť jeho závoru. — Zachráň ju! — Ktože bol ten, kto ju sotil do záhuby? Ja, či ty?

Faust (divo pozorá vôkol).

Mefistofeles.

Či pochytíš hrom? Dobre, že tenže nebol daný vám biednym smrteľníkom! Nevinne odpovedajúceho rozdrtiť, to je, hľa, spôsob tyrannov, aby sa z rozpakov vymotali.

Faust.

Zaveď ma ta! Musí byť vysvobodená!

Mefistofeles.

A nebezpečie, ktorému sa vystavíš? Veď ešte leží na meste krvavý zločin tvojej ruky. Nad miestom zabitého vznášajú sa mstiví duchovia a číhajú na vracajúceho sa vražedlníka.

Faust.

Ešte aj to musím počuť od teba? Vražda a smrť celého sveta na teba, potvoru! Zaveď ma ta, hovorím, a vysvoboď ju!

Mefistofeles.

Povediem ťa, a počuj, čo môžem vykonať. Či mám snáď všetku moc na nebi i na zemi? Omámim smysly strážnikove; zmocni sa kľúčov a vyveď ju rukou ľudskou! Ja bdiem! Čarovné kone sú pohotove, unesiem vás. Toľko je mi možné.

Faust.

Hor sa a preč!

Noc, šíre pole.

Faust, Mefistofeles na čiernych koňoch uháňajúc.

Faust.

Čo robia tam okolo Havranca?[1])

Mefistofeles.

Ja neviem, čo vravia a tvoria.

Faust.

Vzlietajú, sletujú, vinú sa, šinú sa.

---

[1]) V pôvodine *Rabenstein*, popravisko alebo stínadlo, obyčajne okrúhle murovanie, na ktorom sa zdvíhala šibenica a koleso. Tu na smrť odsúdení bývali popravení. Dľa starej ľudovej povery duchovia popravených obletajú popravisko, robia ho príšerným a tvoria mátožný spolok, od ktorého musí byť zaopatrené dovolenie k prijatiu nového príšelca, jestli dielo má sa katovi podariť. Kat tedy prijde v noci pred popravovaním ta a oznámi delinkventa, načo cech duchov obletuje Havranec (popravisko) a pripravuje prijatie odsúdenca, „kadiac a svätiac". Tu je to príchod úbohej Gretky.

Mefistofeles.

Strídži cech.

Faust.

Kadia a svätia.

Mefistofeles.

Ta preč! Ta preč![1])

Opravy k 3. císlu.

Na strane 136. od vrchu 6. riadok miesto zvuky má stáť zvyky.
„ „ 143. od spodku 2. „ „ dŕž „ „ drž

Opravy k 4. číslu.

Na strane 207. od spodku 5. riadok miesto Tak má stáť *Jak* (myslíte).
„ „ 211. „ „ 10. „ „ Tak? „ „ *Jak?*

Návšteva v Kobylke za Varšavou.

Napísal: *Puritán.*

Teraz, keď udalosti svetovej vojny potisly do popredia Varšavu a ona i so svojím okolím stala sa predmetom denných spomienok, oživujú vo mne rozpomienky na dni, zažité pred 9. rokmi v tejto veselej metropoli Ruského Poľska.

Bolo začiatkom augusta 1906, keď zavítal som do Varšavy, do služieb nielen v celom Rusku, ale i u nás všade dobre známej slovenskej kupeckej firmy Bratia O. Prišiel som ta v takom čase, keď more revolucionárnych nepokojov, vzniklých v čas rusko-japonskej vojny, sa už pomaly utišovalo. Ale ja cítil som ešte asi za mesiac tiaž tých hrúz, ktoré nás obkľučovaly. Pomaly predsa nastalo utíšenie a my všetci cítili sme úľavu.

Jeden z majiteľov firmy, Jozef O., najstarší zpomedzi bratov O., nebydlil vo Varšave, ale v Kobylke, dedine vzdialenej asi 15 verst

[1]) Z úryvkov povstal po kuse preklad celej I. časti Fausta. Úryvky môžu sa sostaviť v súvislý celok dľa pôvodiny nasledovne: Venovanie. Slov. Pohľady 1914. soš. 10. — Predihra na divadle. Úryvok IX. 1915, 1. — Prolog v nebi (1914, 10). — Prvá časť tragédie. Noc. Úryvok I. — Tejže scény pokračovanie: Úryvok X. — Zatým: Úryvok II: Ročník 1914. soš. 10. — XI. Ročník 1915. soš. 1, 3. — III. Ročník 1914. soš. 10. — XII. Ročník 1915. soš. 4. — IV. Ročník 1914. soš. 10. — XIII. Ročník 1915. soš. 7. — V. Ročník 1914. soš. 10. — XIV. Ročník 1915. soš. 7. — VI. Ročník 1914. soš. 10. — XV. Ročník 1915. soš. 7. — VII. Ročník 1914. soš. 10. — XVI. Ročník 1915. soš. 8—12. — VIII. Ročník 1914. soš. 10.

od Pragy (predmestia Varšavy). Bol dávno ženatý a mal bohatú Poľku Paulínu Kruszewskú zo šlachtického rodu a stal sa majiteľom veľkostatku v rozsiahlosti 38 włók (611 hektárov) orácej zeme a lúk. Ako „pan dziedzic“ (zemský pán) požíval veľkú úctu u tamejšieho ľudu a bol pre svoju povahu veľmi obľúbený. Mal troch synov: Česlava, Jozefa a Anteka. Prví dvaja boli už ženatí a zamestnaní v obchode otcovskom, najmladší študoval na universite. Boli oni už Poliakmi dušou i telom. Vedeli sa oduševniť len za túžby poľského národa a honosiac sa — ako každý Poliak — jeho minulosťou, verili nezlomne v jeho skvelú budúcnosť. Túžby a utrpenia toho malého národa, z ktorého pošiel ich otec, o ktorých vedeli dobre z častých spomienok strýka Juraja O., horlivého národovca, boly im ľahostajné.

Isť na poklonu do Kobyłky pokladal si za povinnosť každý novoprišlý pracovník u firmy O. Mne naskytla sa k tomu príležitosť po krátkom pobyte vo Varšave. Traja z pomocníkov firmy: Paulíny, Labašta a Majewski, tamtí dvaja Slováci, tento Poliak, odchodiac na ďaleký východ do služieb firmy Čuryn & Co. vo Vladivostoku, sberali sa do Kobyłky, aby sa tam „požehnali“ (odobrali). Iní dvaja pomocníci: Žižman (Kremničan) a Šimkovič (Turčan zo Zniova) zas šli ta na poľovku, a tak pridružil som sa k nim i ja.

Bolo v sobotu 9. septembra, vo sviatok Nar. Panny Márie, keď vybrali sme sa tramwajom na Pragu na Petrohradské (vtedy ešte Peterburgské) nádražie. V ten čas chodila po Varšave ešte konská železnica (konka) a len pol druha roka pozdejšie bola uvedená elektrická. Na nádraží, kde mali sme dočkať na vlak, odchodiaci do Wołomina, stanice pre Kobyłku, panoval značný ruch, lebo z príležitosti dvoch sviatkov išlo na vonkov viacej ľudí nežli obyčajne, a to tým viac, že bol pekný, príjemný čas.

Priateľ Šimkovič upozornil ma, že v poslednom čísle obrázkového časopisu *Swiat* je spomienka o tohoročných augustových slávnostiach v Martine a o položení základu novej budovy Muzea. Mňa vec pravda zaujímala (tým viac, že na slávnostiach som už nebol prítomný), a preto požiadal som ho, aby mi zaopatril otázné číslo, čo on hneď i urobil, kúpiac ho tam na nádraží. Ja dychtive čítal som v ňom referát pod názvom „Z uroczystości słowackich“, od prof. Romana Zawilińského, autora diela „Słowacy, ich życie i literatura“, známeho priateľa Slovákov a znateľa našich pomerov. Bol pod článkom i fotografický obrázok s nápisom: „Poświęcenie kamienia węgielnego pod muzeum słowackie w Św. Marcinie“, predstavujúci ten moment, keď neb. Kmeť požehnáva základný kameň prostred veľkého zástupu obecenstva.

Keď bol vlak hotový k odchodu, okolo 5. hodiny vyšli sme na perron, kde konduktor predierkoval každému cestovný bilet, a potom vstúpili sme do vlaku. Boli sme piati: mimo mňa a mojich dvoch Nimrodov ešte dvaja z tých, čo odchodili na ďaleký východ: Labašta a Majewski. Tretí, Paulíny, bol sa už predtým odobrať. Nebolo badať na nich ani za mak stiesnenosti, naopak, boli veselí,

hoci mali na druhý a či tretí deň pohnúť sa na cestu, trvajúcu vlakom za úplný mesiac.

Vlak rušal a uháňal s nami najprv pomedzi posledné budovy predmestia Pragy, potom piesočnatou rovinou, jednotvárnym krajom. Len kde-tu bolo vídať stromovie a osady. Pominúc staníciu Zeleski, zastali sme vo Wolomine, väčšej stanici, odkiaľ museli sme ísť pešo pol hodiny spät do Kobyłky, a to po samom piesku, do ktorého norily sa nám nohy po členky. Cestou stretli sme Česlava O. s jeho paňou, vezúcich sa v povoze na stanicu k vlaku, odchodiacemu do Varšavy, kde mali zostať cez noc a ráno vrátiť sa spät do Kobyłky. Tam totiž meškala Česlavova paní s dietkami na letovisku.

Povedľa rozsiahleho cmitera a mohutného kostola — o ktorom bude pozdejšie reč — došli sme o 6. hodine do dediny, a tu zavítali sme do dvora Jozefa O. Jeho bývanie upamätalo ma na zemianske kúrie, aké u nás vídať po dedinách, a zdalo sa mi, ani čo by som bol niekde v domovine, vtiahol do nejakého pohostinného, patriarchálnym životom dýchajúceho bydliska starozemianskeho.

Sám majiteľ domu upamätal na takého starosvetského zemäna, akých už teraz len málo vídať. Človek nízkeho, územčistého rastu, asi 70-ročný. Hovoril akousi zvláštnou miešaninou poľštiny a slovenčiny. Poľštinu, ako starší človek, osadlý po ťažkom šefraníckom kupčení v Poľši, nemohol si tak hravo osvojiť, ako mladší ľudia, a svoju materčinu tiež nemohol zabudnúť. Hoci na tomto majetku býval už dávne roky, štvrťstoletia, predsa neprilnul úplne k zemi, ktorú zvolil si za svoju novú vlasť. Želal si po smrti spočívať v zemi rodného Turca...

Kým on robil dojem prísneho, rázneho človeka, jeho družka, života bola pravým opakom jeho. Nízka, vekom sklúčená starenka, prostá, prívetivá a starostlivá osoba, ktorá nevedela nám miesta nájsť. Rada videla u seba rodákov svojho manžela, mladých Slovákov, zamestnancov varšavského obchodu, prichodiacich na poklonu alebo na poľovku. Hostievala ich štedre a maznala, ani svoje deti.

Hneď boly na stole zákusky, ovocie, pečienka, čaj a znamenitá vodka. My varšavskí zurvali pravda nedali sme sa veľmi núkať. Keď starenka počula, že dvaja z príchodzích prišli sa „požehnať", odchodiac na ďaleký východ, zaslzila, ľutujúc ich, že sberajú sa na takú dlhú a nebezpečnú „podróż". Prečo vraj nezostanú radšej vo Varšave, kde im je tak dobre, veselo, kde sú ako doma; po čo idú ta, do ďalekej, nesmiernej a neznámej cudziny? No mladosť nedbá nič na také námietky; veď čože ty vieš, staroba, o túžbach mladistvého veku, ženúceho sa zprostred najväčšej dobroty preč, sťa neposedný sťažný vták do diaľnej, neistej cudziny, opúšťajúc mnoho ráz pohodlie, blahobyt a vrhajúc sa v náruč neznámej budúcnosti.

Mne, ako najnovšiemu zamestnancovi varšavského obchodu, venovala tiež pozornosť, vypytujúc sa na môj pôvod, rodinné pomery a na to, ako sa mi zdá vo Varšave, ako privykám atď., s opravdovou rodičovskou nežnosťou a starostlivosťou.

Prišiel nás uvítať i najmladší syn domáceho pána, Antek,

pekný, vysoký, štíhly, počerný, asi 21-ročný mladík, nachodiaci sa ešte doma na vakáciach. Sberal sa zanedlho preč, na universitu v Odesse, aby tam v štúdiach pokračoval.

Naši dvaja spoločníci, ktorí prišli sem iba odobrať sa, nemeškali tu dlho, ale pospiechali preč, aby stihli večerným vlakom nazad do Varšavy dôjsť. Starenka bola zasa dojatá a, so slzami v očiach požehnávajúc ich, lúčila sa s nimi.

Po ich odchode my traja pozostavší vybrali sme sa už vo večernom súmraku spolu s Antekom von za dedinu. Moji Nimródi pošli do poľa i s Antekom na postriežku na kuroptvy, a či na čo iného, už nepamätám. Mňa, ako človeka nie poľovníka, držiaceho sa zásad Tolstovských, to veľmi nezaujímalo a preto som ani nešiel s nimi. Rozvaliac sa do voňavej, mäkkej trávy vedľa cesty, obrúbenej stromoradím, oddal som sa svojim dumkám.

Bol pekný, teplý večer, o tom čase, aký býva na rozhraní leta a jasene. Nad poľom svietil plný mesiac, v tráve ozývaly sa svrčky. Bolo príjemne, pôvabne navôkol, no mňa zmocnila sa akási stiesnenosť, túžba za domovom. V myšlienkach zaletel som do diaľného Turca, predstaviac si v duchu naše lesy a vrchy, ku ktorým prilnul som od mala, tak že ťažko mi bolo na ne nemyslieť. Z dumania vyrušily ma vše ďaleké výstrely mojich spoločníkov a asi o hodinu kroky ich samých, keď vracali sa s nejakou skromnou korisťou. Pošli sme všetci nazad do dediny, zahalenej už večerným šerom a obliatej mesačným svetlom, a zamierili sme na letné „mieszkanie"-(bývanie) Česlava O., neďaleko jeho otcovho domu. V tomto byte našli sme iba slúžobné dievčatá, ktoré priniesly nám čo chvíľa chutnú večeru: studenú pečienku s jablkovým zaváraním a pivom, čo menovite mojim hladným lovcom po postriežke dobre chutilo.

Po večeri prišiel po mňa Antek O. s posluhou, starším „chłopom", vyzbrojeným lampášom, lebo mesiac medzi časom zašiel a bola tma. Previedli ma sadom do domu Jozéfa O., kde mal som nocovať. Moji spoločníci zostali nocovať v dome Česlava.

V jedálni u Jozefa O. čakal na mňa čaj so zákuskami. Bola i vodka, a tak, upíjajúc a besedujúc, posedeli sme si asi do 11. hodiny. Moji hostitelia vypytovali sa ma na novosti varšavské, čo nového v obchode, v Turci. Jozef O. vyzvedal sa o svojich známych, starých ľuďoch, roztrúsených sem a ta, o ktorých som mu i ja ledva mohol vývod dať.

Konečne pobrali sme sa na odpočinok. Mňa zaviedli do vykázaného mi pokojíka v uhle domu od záhrady. Antek, s ktorým sme potom ešte ďalej besedovali, spal vo vedľajšej izbe.

Ráno prebudil som sa, keď už slnečné lúče preníkaly cez spustené žaluzie. Napijúc sa čaju, po raňajkách pošli sme s Antekom cez záhradu na byt jeho brata Česlava. Česlav doviezol sa práve na bričke, prichodiac zpät z Varšavy so svojou paňou. Priviezol i dvoch hostí: svoju testinú a švagrinú paní Sobolewskú. Posledná bola pekná, roztomilá pani. Potom v zime, keď sme na Sylvestra v Česko-slovenskej Besede hrali Urbánkov divadelný kus „Za živa v nebi", v nedostatku Slovenky-ochotníčky (boly iba dve)

milerada prevzala úlohu Záhorskej a zahrala ju takmer v bezvadnej slovenčine.

Tam u Česlava strávili sme čas asi do 11. hodiny. Potom vyšli sme na dvor, kde pod starými, košatými stromami kolísaly a bavily sa deti Česlavove. Vyšli sme i do sadu, prestierajúceho sa navôkol až po bývanie Jozefa O. Zo sadu bolo dobre vídať i mohutný kostol za neveľkým, rákosím porastlým močiarom. Práve sme naháňali po sade vevericu, keď z kostola vyhrnul sa zástup nábožných veriacich z nedeľňajších služieb Božích. Bol by som si rád obzrel povestný kostol i zvnútra, bo je vraj veľmi skvostný, no u mojich spoločníkov vôle k tomu nebolo, a ja, ako inoverec, sám som sa na to neodvážil.

Zašli sme potom i na rozsiahly dvor Jozefa O., kde obzerali sme početné hospodárske budovy, dobytok, hydinu, zbožie atď. Tu je i staré budovisko, teraz sypáreň, kedysi rakúska mýtnica, keď tu, na tomto kuse, delila sa hranica Austrie, Ruska a Nemecka po rozdelení Poľska. Periferia našej monarchie ťahala sa teda v tom čase až potiaľto.

No a teraz v krátkosti niečo o dedine Kobyłke a o jej významnom kostole.

Sama obec svoj zvláštny názov dostala vraj od toho, že tu bývaly kedysi konské trhy. Na bráne u vchodu na tržište bol vymaľovaný na veľkej tabuli kôň, a preto hovorievalo sa, že vraj „jadę na targ pod kobyłkę“, na rozdiel od trhov, odbývaných na iných miestach. Pri spomienke týchto konských trhov komu by neprišiel na um utešený obraz poľského maliara Antona Piotrowského, „Pan regimentarz“?

Tak povstal názov dediny „Kobyłki“, pretvorený pozdejšie na „Kobyłku“. Za časov rakúskeho panstva úradne písavali ju „Kobelka“. Kedysi otáčaly ju vraj so všetkých strán sosnové i dubové lesy, no tých teraz už niet. Dal ich vraj nejaký Bohrenstein vyťať na papier.

Kostol „svätej Trojice“ stavaný je v štýle barokkovom a založený bol jezuitmi*).

Že nemecké vojská po dobytí Varšavy a Pragy v terajšej svetovej vojne tiahly i cez Kobyłku, je istá vec. Kobyłka bola už viackrát javišťom podobných vojenských operácií. Tak r. 1794 bola na poliach Kobyłky krvavá bitka medzi konnicou ruského generála Suvorova a ariergardou poľského Mokronowského. V dome, kde teraz bydlí cez leto Česlav O. (je to takzvaný „dom korekty“ alebo „pałacyk“), obedoval po bitke Suvorov s generálom Byszewským a 25 officiermi, padlými do zajatia. V tom istom dome býval kedysi biskup Martin Załuski, zakladateľ kostola v Kobyłke v XVIII. století. R. 1811 tiahly tadiaľto — idúc na Moskvu — vojská francúzske. Na zpiatočnej ceste, na smutnej retiráde, vojsko Napoleonovo dopustilo sa i tu takej profanácie, ako i v Uspenskom sobore (katedrálnom chráme)

*) Viď o ňom dielo ks. Marcela Weissa: Kościół parafialny Świętej Trójcy w Kobyłce pod Warszawą. Warszawa 1901.

v Moskve a kdeinde: priviazali kone do kostola, aby boly chránené pred treskúcou zimou. Za Kobyłkou boli potom Francúzi zaskočení Rusmi a rozprášení. V r. 1831/32 v čas poľského povstania prechodily Kobyłkou zasa striedavo vojská ruské a poľské.

Ľud v Kobyłke a na okolí, obydlený kedysi po boroch a lesoch, bol vraj dosť divej povahy a skrotol pod vlivom jezuitov, tu sa osadivších. Jezuiti potom účinkovali proti pijanstvu, v ľude zakorenému,i podarilo sa im priviesť ľud do pomerného dobrobytu a zlepšiť jeho hygienu. Zo starých, mizerných chalúp povstaly úhľadné domy, ako dôkazy striezlivosti, a predtým lenivej povahy ľud dal sa do práce, tak že teraz možno ho nazvať zámožným. Potom ešte hľadel sa vymaniť zpod živlu židovského, zakladajúc po dedinách potravné spolky (stowarzyszenia spożywcze), ktoré maly čeliť židovským sklepom.

No čas je vrátiť sa do dvora a potom do sadu, kde krátili sme si čas do obeda. Jozof O. mal tiež hosťa: svojho mladšieho brata Juraja, prichodiaceho sem dosť často z Varšavy. Jeho hlasitý hovor počuli sme až do sadu. My vrátili sme sa do domu Česlava O., kde, čítajúc noviny varšavské, počkali sme na obed, ktorý dľa tamejšej obyčaje bol až o 2. hodine. Vtedy zasadli sme k stolu v jedálni s naším hostiteľom, upamätavším svojou veselou a dobráckou povahou na Stepana Arkádieviča v románe Tolstého *„Anne Kareninovej“*. S druhej strany zasadly oproti nám tri dámy: domáca pani so svojou matkou, obstarnou, no ešte vždy rezkou matronou, a spomenutou už pani Sobolewskou. Pri nich sme sa nenudili, ustavične maly o čom hovoriť. Nám až divné bolo, keď do hovädzej polievky s rezanci nasypaly si mletej čokolády a či kakao. I nám ponukly toho prídavku, chváliac takú polievku, no my sme sa všetci zdvorile poďakovali.

Po dobrom obede dámy zahraly nám zprvu na piane, potom na gramofone; my neposední pobrali sme sa pod zámienkou poľovania von do prírody, kde bolo síce trocha chmúrno, no zato teplo a príjemne. Ozbrojení dvoma puškami, vyšli sme všetci štyria na pole a potom do brezového lesa. Kým moji Nimrodi zašli hlbšie do revíru, my s Česlavom zaostali sme, hľadajúc hríby a pozdné kvetinky. V brezovom háji bolo tak príjemne, že sa nám nevidelo poľovaním sa zapodievať. Česlav O., ktorý dobre hovoril slovensky, už nakoľko možno varšavskú slovenčinu za dobrú uznať, zaspieval mi: „Nestískaj mi, šuhaj, rúčku...“, ktorej piesni naučil sa kdesi v Turci, keď tam meškal na návšteve a zašiel i na augustové slávnosti do Martina. Táto pieseň sa mu veľmi pozdala.

Takto sa zabávajúc, ani sme nezbadali, ako sa nám míňal čas, až keď po poldruha-hodinovom poľovaní vrátili sa naši lovci s jednou zastrelenou kuroptvou! Budeže to večera z takej veľkej koristi! Vyhladnutí ponáhľali sme sa na dobrý olevrant, ktorý si menovite naši „šťastni“ lovci zaslúžili.

Po káve nastal pre mňa čas lúčenia. Na dvore čakala už brička, ktorá mala za iezť na stanicu testinú Česlavovu s jej druhou dcérou. V bričke bolo trocha tesno, preto ja usadil som sa na

kozlíku k mladému chłopovi-kočišovi. S ním dal som sa hneď do rozhovoru. Pýtal sa ma, s ktorej strany som ja, hoci vedel dobre, že všetci mladí ľudia, prichodiaci sem z Varšavy od „Orszaków", pochodia z jedného kraja, a to „węgierskeho". Ale tak ďaleko nesiahaly jeho zemepisné vedomosti, že by bol vedel, na ktorej strane zemegule je asi ten kraj. Ja zasa bol som úplne zmiatnutý zapadaním rudého septembrového slnka tu na rovine, lebo zapadalo v celkom inú stranu, nie ako som to predpokladal. Tiež viezť sa na bričke prichodilo mi akýmsi neobyčajným, lebo v tom mori piesku povoz nepohyboval sa tak iste a rýchle, ako na našich tvrdých cestách, ale zato viezlo sa nám ani v perinách. Iba vetrík, ktorý vše zadul, obsypal nás jemnou pieskovou múčkou.

Tak doviezli sme sa na stanicu do Wolomina, kde počkali sme na vlak, idúci do Varšavy. Bol to riadny vlak, no nehonosil sa zvláštnou rýchlosťou. Keď dochodil na stanicu a bol ešte v značnom pohybe, oboril sa naň kŕdeľ Žiďat, oblečených v roztrhaných kaftánikoch, s čapicami na hlavách. Cíhali na vlak bez všetkej bázne, medzi koľajnicami, a vrhali sa naň so škrekom, vyskakujúc na schodištia a dosky vagonov, aby sa trocha odviezli. Slabší, ktorým nedostalo sa už miesta, bežali o závod s vlakom, pomaly zastávajúcim. I bolo mi divné, že deti v tomto „športe" od železničiarov prekážané neboly a ani jedno pri tom pokaličené nebolo.

Keď hýbal sa vlak alebo dochodil na nasledujúcu stanicu, Zelenki, opakovalo sa to isté, tak že konduktori museli hebrejskú mladž shadzovať, aby cestujúcim uvoľnili sostup alebo výstup.

Keď došli sme okolo 7. hodiny večer do Varšavy na Peterburgské nádražie, stmilo sa už poriadne a všade horely už plynové lampy. Mňa dámy žiadaly ešte vo vlaku, aby som bol po ich boku i po sostupe na nádraží. Ja hľadel som im vyhovieť, no v ohromnom stisku a návale ľudí na stanicu bol som od nich odtrhnutý. Márne snažil som sa dostať k nim, v tom tumulte som ich viac nenašiel. Zaiste sadly na drožku. Vidiac, že konské tramwaje pred nádražím sú všetky preplnené, pustil som sa peši ulicou Alexandrovskou. Dochodiac k zastávke, videl som prebrnknúť povedľa tramwaj s nápisom „Zjazd". Bez váhania skočil som naň, vprešujúc sa medzi publikum na plattforme dovedna stisnuté. Nevyznal som sa ešte v tramwajoch a myslel som, že ma tento vozeň na Lešno zavezie.

Tak preleteli sme cez most nad Vislou, hore príkrym Zjazdom, kde jeden pár koní nestačil a musel byť druhý pár pripriahnutý. Vyšli sme na Plac zamkowy, kde stojí kolumna kráľa Žigmunda, a odtiaľ vedľa „starého mesta" cez ulice Podwale, Wązka (Úzka) a Długa došli sme na Plac Krasinského. Medzitým ľudí ubývalo, a keď zastali sme na námestí, zostal som iba jediný vo vozni. Tu sišiel som dolu i ja a poobzeral sa, snažiac sa orientovať. Z tohoto námestia ul. Długou a Przejazdom mohol som byť za $^1/_4$-hodiny doma na Lešne, keby som to vtedy bol vedel. Nezkúsený ešte, trúfal som trafiť ľahkým spôsobom na Lešno, ktoré tušil som na blízku, no prerátal som sa. Námestie, nachodiace sa už v židovskej

štvrti mesta, bolo ani vymreté, opustené, hoci bolo ešte len z večera. Málokedy prešiel obďaleč nejaký človek. Súviselo to i s tehdajšími nepokojmi, javišťom ktorých bolo prevažne „ghet o“ varšavské.

Nespytujúc sa nikoho, kadiaľ je najbližšie na Lešno, pustil som sa na „verím v Boha“, ulicou Święto-Jerskou a vyšiel som na Nalewki, veľkú a špinavú ulicu židovskú, obsadenú — z príčiny nepokojov — dosť husto strážou vojenskou. Celé „ghetto“ varšavské bolo v tom čase pod veľkým dozorom, lebo bolo útočišťom živlov revolucionárskych.

Z Nálevôk je síce blízko na Lešno (toľko som už i vtedy vedel), no po krátkom jedno-mesačnom pobyte a pre nepokoje i so samým okolím Lešna málo oboznámený pustil som sa v opačnú stranu a vyšiel som na Plac Muranowski. Tu dočkal som na tramwaj s nápisom Leszno. Lenže vystúpil som na taký, ktorý prichodil odtiaľ a tak viezol som sa v opačnom smere, ulicami Miłou a Dzikou až na Rogatki Powązkowskie Tu bolo vídať už len samé kamenárske sklady s pomníkmi, a to s obidvoch strán. Obďaleč začínal sa už rozsiahly cmiter Powązkowský. Tak večer potme, keď svetlo bolo len kde-tu vídať, bolo to dosť clivé. Chytro soskočil som s tramwaja, aby ma reku niekam von z mesta na „remis“ nezaviezol.

Poobliadnuc sa, vidím, že som už kdesi na konci mesta. Domov už nebolo vídať, len stromoradie tiahlo sa vedľa cesty. Hrôza ma prechodila. Kde sa tu obrátiť? Pusto, clivo navôkol. Len kde-tu svietila lampa a zriedkakedy bolo badať človeka. Postávať a dumať alebo dopytovať sa niekoho nebolo radno. Myslím si: „Človeče, nemotaj sa tu, ak nechceš, aby si prišiel do bližšej známosti s varšavskými apačmi a aby ťa oni — tu „łobuzmi“ zvaní — do roboty nepochytili. Preto hľaď sa čím skôr ztratiť odtiaľto!“ Prišly mi na um rôzne zbojstvá, páchané v takýchto odľahlých častiach veľkých miest na zatáravších sa ta ľuďoch, hoci som peniazmi neoplýval. Na to sa však zlodeji nespytujú, ale, zakričiac: „Ręce do góry“, pozbavia svoju obeť poslednej kopejky.

V tom, ako tak tŕpnem, približuje sa obďaleč nejaká podozrivá postava. Súčasne vyšla z polotmy zpoza rohu nejakej uličky pomaly dorožka, hrkotajúc po kamennom „bruku“, s driemajúcim na kozlíku dorožkárom. Skríknem na neho: „Leszno 171“ a hodím sa do dorožky. V nej cítil som sa ani človek prenasledovaný, ktorý octnul sa zrazu v bezpečnosti. Po polhodinovej jazde rôznymi ulicami našiel som sa konečne doma na Lešne.

Takú mimovoľnú odbočku spravil som ja po svojej návšteve v Kobylke. Rozpomínajúc sa na ňu, spytujem sa teraz sám seba: Ako obstáli staručkí obyvatelia tej pohostinnej domácnosti prostred svetovej vojny? Či zostali na mieste bez pohromy a či museli sa na svoje staré kolená preč odsťahovať?

Pod lipou.

Ó, lipa drahá, ty strome náš svätý,
tvoj jemný odev všetek je už sdratý — —
zšarpaný veľmi je rúcha tvojho lem,
že svisol strapom v chladnú, brudú zem.
Smaragdu skvosty veľzúrou podzimu
padajú stále, s úboru ti hynú —
nezdobia ťa už sviežim čarojasom,
nespletú zeleň ti viac leskopásom
hravo-trblotným — čo voždy tak milý
môjmu bol zraku, že oči napily
sa mi vše z neho dúškom prehlbokým,
spráhla sťaby byľ lúčom zlato-tokým...
Ach, spŕchla klenba tvojho baldachýnu,
pod nímž som stával v sladkom chlade stínu,
hľadiac nadšene v partu tvoju zlatú,
vesnou milostnou na hlavu ti datú —
uvitú z kvieťat svetlých pelolíčok,
pobledlej tvárky, drobno-riasnych víčok...
Tak som sa tešil v tvojej prevelebe,
zahoriac v srdci láskou žhavou k tebe,
k tebe, ó, lipa — — bo veď taká skvelá
bolas' a bájna a kúzlom tiež celá
bolas' obliata, že veril som preto:
stromu nad teba milšieho mi nieto —
I vídaval som hlučné včeliek roje
pod šiatrom tvojím, keďže medu zdroje
hľadajúc chtive hajnom povylietly
a porozpásly sa luhom, čo vzkvetlý
konárček každý tvoj im schystal vďačne,
ponúkol darom, by si rtíky lačné
nakŕmily vše drahou ambrou tvojou...
A čul som, ako — poodletiac s chvojou —
ďakovaly ti tichým chválo-bzukom
v ich skromnom domku: úla pod oblukom
za nektar chutný, za peľ čerstvý, sladký,
čo z teba ssaly, našej lipy-matky...
I hľa, zasmädil, zatúžil po vlahe
som i ja včelkou, ač len slabou — v blahé
ach, čo sa povzniesť nemôže ti stráne,
nevie vyletieť širokrýdly na ne,
neumie pozájsť v nivám tvojim vnady,
spočítať kúzla veľkolepé rady —
ni bziknúť-vniknúť v rozsiahle oblasti
a v kútik každý ponazrieť, kde slastí
skrývaš aleje, — na ichž pôvab, krásy
takás' nádherná, ó, tak bohatá si - —
nevie sa vhĺbiť v bájov ti záplavu

a nájsť si cestu v nehy tvoje pravú,
len nízko liece v halúzok ti tóni
a miesto hymny plač sa z nej vyroní...

A preto sotva pozachytiac snietku,
v bázlivom chvení nahol som sa k kvietku
a s preradostnou slzou túžby v oku
chlipol som krôpku z tvojho sväto-moku...
len jednu krôpku u perien len krajom,
a preds' sťa kýmsi božským čaro-rajom
mi nadšenému zmizla z duše tieseň
a splesala v nej prvá moja pieseň...

Alebo v letný večer teplý, snivý,
uslyšiac shora hlások vetví tklivý,
keď ich poľúba v chladné lístky vánok
a ukolembá, pouklada v spánok —
rozvlní v ladný, tajuplný šelesť,
že zšumí, vzkypí nimi vône prelesť...
Ó, lipa, čujúc tieto melodie,
zun symfonický — duch môj poožije,
bo cíti, že hra tvojich tajných hlasov
je dozvuk spevu zašlých slávnych časov...
je sťa spomienka v pozdnom veku tiesni
na blahé chvíle života za vesny —
je upomienka, ako ruža v jaseň
kveto-nosného mája už len na sen — —
Och, zbodrie duch môj, lež ihneď zas zdumie,
zapadne v bolesť, bo pieseň len zunie
a kol už noc je, čierna, mĺkva, krušná,
ach, noc až žiaľna, mŕtva, bezodušná...
Ó, lipa drahá, ty strome náš svätý,
tvoj jemný odev všetek je už sdratý —
a vzteklá zúra včuľ už i konárky
ti chromí, drúzga — že minie kým jarký
vzrastie ti mládnik a zasa zakvitne,
a z kvietka nová techa nám zas svitne...
Lež búra divá čo ako ťa zláme,
čo ako stepe — pokiaľ snietku máme,
ba len halúzku malú, vetchú z teba,
v duši nezmarie tvoja mi veleba —
ja srdcom celým povždy, nekonečne

ľúbiť ťa budem, ľúbiť veko-večne!...

X. 1915. *Trávnický.*

Gustáv K. Zechenter.

Z vlastného životopisu.

(Pokračovanie.)

Pavel Kuzmány píše 19. septembra, že Karol, brat jeho, je definitívne z Triestu do Viedne preložený, a trpí mnoho na nervozitu. Pavel a Karol prinútení sú podporovať brata Petra a jeho pätoro detí. 21. novembra Pavel píše, že požiadaný bol podať terminologiu opilstva, a to nielen opitého človeka, ale i rozličných „gradus ad Parnassum", ktoré človek prejde, až sa dostane do toho zenithu blaženstva, kde mu nadávajú, že je „na motyku" spitý. Pritom všetky žartovné priezviská, ktorých je o mnoho viac, ako serióznych. Tak tiež spôsoby pijatyky, ako na pr. „Polieva dušičku, ako sysla v diere" atď. Nábožné vzdychnutia pri samom akte, ako na pr. „Uhni sa, dušička, ide pľúšť" — majú byť svedomite zaznamenané. „Ja som už — píše — žiaľbohu, tak dávno extra Hungariam, že veru požiadavkám vyhovieť nemôžem, obraciam sa tedy na tvoju láskavú pomoc, prosiac, aby si mi žiadaného materiálu čím viac poslal, koľko len nasbierať môžeš. Keď to, ako súdim, nebude vec taká ťažká, lebo ten „kšeft" u nás všade kvitne a ľudia pijú, až sa „hory zelenajú"; veru „kamarátov z mokrej štvrti, ktorí, súkajúc" čo hrdlo stačí, „žiale zalievajú" alebo „kurážu si dodávajú", je u nás dosť. — Dokladá: „S pobožnou mysľou podujal som sbieranie, aby dľa slabých síl zvelebil slovenskú frazeologiu predmetu. — 1. decembra Antonovi Müllerovi na složenie štátnej zkúšky P. Kuzmány mojou cestou poslal 20 zl., a to preto tak, že i Müller, truľo, list môj v jeho záujme Paľovi písaný, ktorý sám osobne doručiť mal, on poštou rekommandovaný odoslal.

Dr. Haas, stoličný fyzikus v T. S. Martine, vyjednáva so mnou o kúpe čiže o predaji domu N. Linxovej v Kremnici, kde ona ako od muža odlúčená dielňu na fajky spravovala. Vec sa mala tak, že mojej ženin Milkin appetit dom kupovať neusnul. V Sohlergrunde dom Linxovský, teraz značne vnútri preináčený, bol na predaj, a Milke sa veľmi zapáčil. I mne by sa bol zdal, ale nepáčilo sa mi to, že prízemie bolo vlhké, a poschodie a celé vnútorné stavanie by sa bolo muselo ináče zariadiť. Poloha jeho je prívetivá a záhrada ho otáčajúca dosť veľká. Ja som sa pre veľké nákladky, aké by zkrsly, všemožne odťahoval, ale žena veslovala plnou parou, a shodli sa. Smluva už bola hotová, len podpísať, a tu neočakávane pre parkettovú dlážku strhla sa hádka. Tie parketty uložené boly, určené ku reparatúre, v prostrednej balkónovej izbe. Moja žena ich reklamovala, ako ku domu patriacu čiastku, čomu pani Linxová celou parou svojich suchotárskych pľúc a silou jazyka odporovala. Ja som oheň nedusil, a rád som bol, keď sa tieto dve ženičky, každá v svojom práve šermujúc, rozpadly. Po niekoľkých rokoch kúpil dom za sníženú cenu, ale už ošarpanejší, z jej rodiny istý Adalbert Linx, a vládze ním až posaváď, ale uviedol značné zmeny. Appetit však dom kupovať moja žena neztratila.

W. B. Lowe 13. novembra pýta 2" široké a 1" tlsté kúsky massívnych, eruptívnych hornín a gneisových (rula) z okolia kremnického, a čo možno takých, akých geolog Judd ešte nevidel. Chce ich brúsiť a tak potom mikroskopicky skúmať. Bol r. 1879 a 1880 vo Švaicku, Taliansku a hornom Tyrolsku, a úfa o 1—2 roky zasa Uhorsko a Česko navštíviť. Pýta sa ma, či som dostal jeho anglický preklad Pelechovho nemeckého opisu dobšinskej ľadovej jaskyne. Lowe teraz prednáša geologiu na anglickej vojenskej kadetskej škole.

Slovenská študujúca mládež na vysokých školách viedeňských ma povoláva na slávnostný večierok, ktorý sa odbavovať bude 25. novembra 1881 ku cti slávneho maliara Vasilija Vereščagina, teraz vo Viedni meškajúceho.

Rok 1882. — I tento rok, ako i mnohé druhé, priniesol i i radostné i smutné chvíle; pravda, ako to už býva, tamtoho menej sa urodí. Čo sa týka posledného, truchlého, boly choroby, ktoré nás navštívily. Moje choroby boly menšieho významu, zo štrapácie pošlé. Neprestajný boj s elementami prírodnými, s dažďom, vetrom, zimou, horúčosťou atď. K tomu pripočítať načim i pokročilejší už môj vek. Nuž ale po kratšom oddychu sa to zasa vyrovnalo. A ja som konal službu, hoci nie s predošlou sviežosťou. Mariška v lete prechorela, a preto i teraz, ako predošle, sme ju v mesiaci auguste do Vyhieň poslali, kde si zasa ztratené zdravie nadobudla. — V tomto roku sa Kremnica s árárom strany lesov vyrovnala.

Štefan Daxner 6. januára bol so ženou navštíviť dcéru Annu, vydatú za Jurom Janoškom, farárom v Sielnici v Liptove. Tou príležitosťou sa presvedčil, že tam v ohľade národnom sú naši ľudia „scopae dissolutae“. Nemajú človeka, čo by tie rozdrobené sily pospolu udržal. Baltík by mohol byť pohybujúcou silou, ale on, chcejúc byť superintendentom, kokettuje pilne s tamošnou aristokraciou, aby si ju získal. Ako poverenik tisovský, vo veci tamejšej železnice Daxner bol v Pešti u ministra. Železnicu im vláda vystavila, keď prvej garantovali úroky z vynaloženého na ňu kapitálu, a tá garancia mala desať rokov trvať. Garantovali tento úrokový poplatok všetky zámožnejšie gemerské mestečká, Koburg a železné závody, gróf Emanuel Andrássy atď., ale neplatili. Tisovec mal ročne 4000 zlatých platiť. A tak tedy povereníctvo finančný minister povolal do Pešti. Oni pýtali odpustiť 100 percentov, minister povolil len 50 percentov. — Dňa 27. decembra Štefan M. Daxner ďakuje mi za gratuláciu, ktorú poslal som mu na mena. Môj list čítali pri veselej nálade, v prítomnosti úprimných priateľov. Medzi nimi nechybel ani 85-ročný Herrmann, mne dobre známy tisovský mestský chirurg. Herrmann, človek už veľmi slabého sluchu, zvedavý bol, na čom sa spoločnosť smeje; vyňal okuliare a smial sa tiež, čítajúc môj list. Z toho rozpriadol sa shovor o prežitých veselých časiech a pletkách môjho brata Ignáca s Rojkom, keď v tisovskom hámre oba úradovali. Potom staručký pán Herrmann čerstvo toastoval. A tu medzi inším hovoril o synovi svojho brata, Ottovi Hermanovi, vtedy snemovom vyslancovi. Otec Ottu Hermana úradoval v Brezne ako

môj predchodca a do Diós-Győru bol preložený z Brezna. „Er (to jest Otto) ist ein Brieser Slovake!“ sarkasticky hovoril starý pán.

Etelka Szentmiklóssy, dcéra pani Karolíny Kužuchovej a mať viacerých detí, prišla z Cinobane ku mojej švagrinej Poli na návštevu. Mala ona velikánsky pupkový kýl, taký obšírny, že sa doň všetky črevá zmestily. Ja som jej bol predpísal elastičný obväzok dľa Nelatona, a dobre jej slúžil. Prišla medzitým do druhého stavu, a tým sa kýl ešte zväčšil. Bola to veselá osoba, sadla ku klavíru, spievala, žartovala, a z chuti a hojne jedla. Tu, u Poli, cítila sa zle, a zle, a vždy horšie. Povolali lekárov z Lučenca do Podrečan, lekári sa radili a na tom usniesli, že je operácia potrebná, aby zachovali obe, matku i dieťa, a keď to nemožno, alebo matku, alebo aspoň decko. Na operáciu povolali z Pešti lekára, a prikročilo sa k operácii, ako jedinému východu z tohoto ťažkého položenia. Operáciu vykonali, a to všetko u zbaláchanej a tiež, ako vieme, chorej švagrinej Poli, lebo domov do Cinobane ťažko chorú preniesť možno nebolo. O krátkych pár dní táto hodná, 38-ročná, dobrá, veselá osoba ležala mrtvá, a vyoperované decko tiež, a potom už odviezli ju do Cinobane, kde do rodinnej krypty uložená bola. Jej sestra Irma, vydatá za Jozuom Eleődom, mi smutnú túto zvesť opísala.

Karol Csipkay, mladý šuhaj, župana Antona Radvanského tajomník, vyznačený bol zemianstvom. Janko Čipka, jeho strýc, *mi* píše, že jeho syn Pišta išiel s novopečeným zemänom do Kúnságu pre nevestu. Radvanský šiel za starejšieho, Pišta za družbu. — No — píše — a čože vraj povedáš na zásluhy, za ktoré Karol zemianstvo obdržal?Ináčej má byť Karol miláčkom Kochkiným (staršia sestra Radvanského, vdova) a tuším tiež veriteľom Radvanského, ktorému, ako svet hovorí, 10,000 zl. požičal. — Čipkovci predtým, ako i podnes v Tisovci, zkadiaľ sa v predošlom storočí do Brezna prisťahovali, písali sa „Čipka“. Tu potom tuším Jankovým rodičom, ktorých oboch poctivých ľudí dobre som znal, prirástlo na majetku a tiež na písmenách mena, písali sa Csipkay, možno, v predtuche budúceho zemianstva. Žena mladého Karlova bola bohatá, energičná, Maďarka. Ústroj sluchu, ktorý uchom menujeme, uňho veľmi štedre vyvinutý bol, ona v hneve pomenovala ho teda „füles tót!“ — Ale slabšou svojou polovicou tak označený chlap, Midas, stal sa postupne zvolenským podžupanom, snemovým vyslancom a potom sudcom krajinského administratívneho súdu.

Ľudovít Turzo 26. marca mi píše, že narodil sa mu zasa syn, Lajko, a to tretí. Spomína, že som vraj J. Franciscimu, ktorý ho bol navštíviť, písal, že Ľ. Turzo mne len vtedy píše, keď sa mu syn narodí. Nechce tedy čakať, kým sa mu štvrtý syn narodí, a píše mi. Pôjde do Martina a ztadiaľ ďalej do Trenčína. 29. augusta opisuje, že pochodil s Ivanom, synom, ako si bol umienil, veľkú časť Trenčianskej stolice. Na juh najďalej došiel do Beckova a tak hore rozličné utešené krásné kraje trenčianske navštívil. Zabavil sa i v Tepličke, kde jeho najmladší brat úraduje ako špán baróna Sinu. Chcel sosadnúť v Kremnici, ale pre daždivú, naničhodnú chvíľu, ktorá ho cestou prenasledovala, nemohol. Mimo toho sa

domnieval, že by nás azda ani doma nenašiel, preto že bola práve nedeľa, a my že sme ľahko mohli byť vo Vyhniach, kde sa naša dcéra, zasa prechorená, bavila.

B. Stürtz z Bonnu na Rýne zvestuje (15. apríla), že v chotáre Moosu pri Kološváre padly meteority, a teraz ich kupuje on v Uhrách po 5 kr. jeden gramm. Ja som môj meteorit bol predal c. kr. dvornému prírodníckemu kabinetu prostredníctvom Štúrovým, meteorit z Kňahyne poslý za 30 zl. r. č. Tak tedy spŕchnutím veľkého množstva meteoritov cena padla. Stál som so Stürtzom ešte vždy v živom spojení a zasielal som mu drahne hornín našich krajov, a kovov. Jeden kus 8+10 centim. hornín prepúšťal som mu za 10 kr. alebo som ich, a to častejšie, zamenil kovmi v mojej sbierke ešte neobsaženými. R. 1882 zastavená je kremnická prastará strieborná huta. —

(Pokračovanie.)

Láska.

Je mocná, ale nectia si ju,
Že sa s Mefistom, Faustom zná;
Mnohí ju taja, v srdci kryjú,
Hoc s pŕhľavou je príbuzná.

Zle robí, kto sa bez nej žení,
Len s ňou môže byť bohatý,
I život večný a blažený
Sľúbil s ňou Boh a i dá ti.

Ona je, ktorá vojny nechce
A nijak nemôž' to poňať,
Prečo do očú sa jej rehce,
S kým chce sa v mieri pokonať.

Smieši ju: „ty že pravdu vravíš,
Že pokoj ľúbiš? — milá, lžeš!
Koľkí sa bláznia — nepovážiš?...
Rany rozsievaš, rany žnieš.

Preložila *Nádeja*.

Čo je zasa?

A ešte raz sa slnko ukázalo
a ešte raz a ešte na okamih.
Ľudia sa veľmi, veľmi čudovali,
prečo práve dnes nemohlo tak skonať?
A ja som taká tupá, nedôvtipná,
nijak nemôžem túto ihru poňať:
že západ slnka na vysokom nebi
ako a prečo týkal sa nás samých.
Kto zapadol z nás? Otázky si staviam,
až dočkala som tmu a rosnú vlahu.
I luna vyšla, s dlhou svojou vlečkou,
v mojej verande zametá — podlahu...
Žehrem na osud, ani neviem prečo,
— len cítim, že zas krivda sa mi stala.
Tak ďaleko sme ešte od jasene,

a organizmus náš duchovný chorie?...
Kamkoľvek pozrem, vidím, že leto je,
a hory, stromy mne sa podobajú...
Považte, prosím, až list začne žltnúť,
že i myšlienky moje opadajú.
A márné bude hrešiť na prírodu,
keď zelenať sa bude iba borie. —

(Júl 1915.) *Nádeja.*

Slovenský jazyk, živá starina.

Poznámky z notesa.

(Pokračovanie.)*)

Dlžno a *nutno* miesto treba. Novšie slovenské novinárstvo rado upotrebúva slov dlžno a nutno miesto treba. Na pr. pripomenúť dlžno, nutno vedieť atď. Slovák povie: Toho ti nebolo treba, čo značí: nemusel si mať tej nepríjemnosti. Ale ak treba zamením slovom dlžno alebo nutno, dostanem takéhoto zázraka: toho tí nebolo dlžno, nutno. Takúto frázu slovenské ucho neznesie.

Sviesť boj písava mladšia generácia. Vojnu viesť, to rozumiem, ale ako možno sviesť boj — to už nechápem. Slovák hovorí: sviedol ho na zlé chodníky; sviedol ju, sviedla ho — ľahko pochopíme, koľko bilo. Teda vojny a boje sa nesvádzajú, ale ľudia.

„Sto razy" chybne písavajú i slovenskí novinári, lebo máme len: raz, dva razy, tri razy, štyri razy, a potom už ide päť ráz, šesť ráz, jedenásť ráz, až do sto ráz. A viem, že všetci, ktorí písavajú sto razy, vedia zaspievať národnú: Sto ráz som ti povedala, že ťa rada mám.

Aby, že by. Aby to *aby* čert vzal, tak sa pletie ustavične v písanej reči. To máme zo škôl: „dass" a „hogy". Matka povie ráno pred raňajkami chlapcovi: Zavolaj deti jesť! Ako krátko a dobre. Ale ak to niekto napíše, už sa ti nezaobíde bez *aby* a položí na papier: Zavolaj deti, aby išly jesť. Chlapci išli na potok, aby sa okúpali — zle, radno je napísať: Chlapci išli kúpať sa na potok. Chlapec skočil do záhrady, aby hrušky ráňal; zlodej neprišiel nás navštíviť, ale aby kradol; dedinčan povie: chlapec skočil do záhrady hrušky ráňať; zlodej neprišiel nás navštíviť, ale kradnúť, atď. Pravda, bez *aby* a *že by* písanie a hovorenie nedá sa myslieť, ale nech sa neužívajú prihusto a tam, kde ich netreba. Toto píšem preto, lebo chcem i sám dobre písať; myslím, že je takto slovenskejšie položená veta, ako keby som napísal: Toto píšem preto, lebo chcem, aby som i sám dobre písal. *Somolický.*

*) Str. 187.

Literatúra a umenie.

— **Svetlo histórie.** Ktože by nebol počul o Maďaroch v Sedmohradsku porumunčených? Od nejakých 40 rokov bolo o nich v novinách veľa rečí a dvíhavala sa otázka o ich nazpätmaďarčení.

V 1870-tych rokoch Ď. Szathmáry a A. Szabó vydali knižku „Hunyadi-Album"; v nej, hoci historia kraja ostala im temnou, na základe mylných vývodov postavili tézu: Maďari sa porumunčili. Mýlka prešla do novín, do školských knižiek, do básní, noviel, s divadelnými kusmi na javište, ozývala sa v snemových rečiach a zjavovala sa v aktách ministerských kancellárií. Až pred pár rokmi ozvala sa vo veci okúňavá pochybnosť, a najnovšie mýlka je už dokázaná, náležitou historickou študiou.

V dvoch prácach o osadách v údolí Čierneho Kerešu, o pôvode sedmohradských Maďarov a o národnostných pomeroch na juhu Biharskej stolice (*A feketekörös-völgyi magyarság települése; az erdélyi magyarság eredete. Dél-Bihar népesedési és nemzetiségi viszonyai negyed félszáz év óta.* Budapest, 1914, 1915) Štefan Györffy vykladá, že v týchto krajoch, ako to na rozličných stranách krajiny vieme i o iných obyvateľoch, o iných národnostiach, Maďari v pustošiacich vojnách vyhynuli, alebo odsťahovali sa na miesta, kde si život predstavovali ľahším, a na ich miestach poosádzali sa Rumuni. Porumunčilo sa niečo Maďarov len za času protireformácie, tam, kde boli pozbavení svojej kalvínskej cirkevnej ústrojnosti. Štefan Györffy na základe historických, jazykozpytných, zeme- a národopisných výskumov prišiel k svojim vývodom. Seriózny historik Ján Karácsonyi (Századok, 1901: O hraniciach našej vlasti za sv. Štefana) vysvetlil, že *Strážami* nazývané obce (v maďarských krajoch *Őr, Őrfalu, Őrmező* a p.) boly pôvodne hraničné stráže, ony sú teda znakom, svedectvom toho, ako sa z užšieho priestranstva postupne rozširovaly hranice Uhorska, a že i Sedmohradsko len za sv. Štefana postupne bolo pripojené. Pri svetle, ktoré Karácsonyi zažal, Štefan Györffy ukázal, že v krajoch ním preskúmaných boly hraničné stráže. Tvorili ich Pečenegi-Sikuli. Následovne maďarské obyvateľstvo týchto krajov nebolo zo Sedmohradska, ale, naopak, časť Pečenegov-Sikulov, z hraničnej stráže tu osvobodená a už pomaďarčená, prechodila do sedmohradských dolín. Na miestach, ktoré takto po horách prázdne ostaly, osádzali sa s Balkána prichodivší rumunskí pastieri.

Z popisov, uložených v krajinskom archíve, novšie deje obcí sú jasné. V dolnom údolí Kereša väčšiu časť maďarského obyvateľstva zahubili Turci, a na jeho miesto prišli Rumuni. Po vyhnaní Turkov nasledovalo popisovanie obyvateľstva; Rumuni do tých čias mali zväčša len krstné mená, popisujúce komisie daly im priezviská maďarské. Tak prišlo, že v mnohých obciach Rumuni majú maďarské priezviská. A z toho spravil sa pred 40 rokmi poplach, že sú to porumunčení Maďari!

— **Stopäťdesiat poslovenčených nábožných piesní z Tranosciusa i zo Zpěvníka.** Poslovenčil *J. Gašparík Leštinský*. Turčiansky Sv. Martin. (Chváľte Hospodina všetky národy! Žalm 117.) Vytlačil a vydal J. Gašparík, kníhkupec a kníhtlačiar. 1915. 16°, VIII a 263 strany. Cena 3 koruny.

Michal Bodický v Národných Novinách (1915, číslo 152) napísal, že Gašparíkove preložené piesne by mohly byť „palmou pokoja v započatej, ale zaviaznutej hádke o Tranosciu a Zpěvníku. Gašparík riešil otázku tak, ako bol radil pred niekoľko rokmi jeden brat-kňaz, t. j. posbierať, čo je lepšieho v Tranosciu i v Zpěvníku, preložiť do slovenčiny a uviesť najprv do domov, potom do chrámov, — a vykonal to, opraviac na Tranosciových piesňach formu, na Zpěvníkových obsah."

Na titulnej strane milé je čítať, že „poslovenčil" i „vytlačil a vydal" ten istý. Zaveje na človeka duch starých solídnych časov. Predstaví sa mu celý rad znamenitých kníhtlačiarov, od Melantricha až po Horňanského.

Gašparík nie je Tranovský, Hruškovic, ani Kuzmány, jednako i jeho práca môže byť užitočná. Úloha takéhoto slovenčenia textov obťažuje sa tým, že piesne napospol vieme naspamäť: kde nejde púhe, prosté prepisovanie, ale k vôli rýmu treba meniť, vyžaduje sa, aby premenené bolo temer krajšie povedané od pôvodného, lebo ináče pripomenieme si pôvodné znenie a nad novým textom pokrčíme nosom. No čo ako hľadíme na vec, knižka je zaujímavá. Michal Bodický spomenul, že už zná mladšieho kňaza, ktorý robí prípravy doplniť Gašparíkov spevník.

— **Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena.** Na svijet izdaje Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Kńiga XX., svezak 1. Urednik dr. D. Boranić. U Zagrebu 1915. 8°, 160 strán a 11 strán príloh. Cena 2 koruny 50 halierov.

— **Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti** za godinu 1914. Od glavne skupštine 21. V. 1914. do glavne skupštine 20. V. 1915. 29. svezak. U Zagrebu 1915. 8°, 180 strán.

Opravy. V *Bájkach* Somolického na 280. strane, v 4-tej miesto „zrelé klasy sbieram" čítaj: zrelé klasy *sberám;* v 5-tej miesto „ber tú svoju kosu" čítaj: ber tú svoju *kosu.*

V *Piesni o zvone* (preklad Hviezdoslava) na 515. strane, 7. a 8. riadok, miesto „ladiť *v* hrude v chór nábožnosti" čítaj: ladiť hrude v chór nábožnosti.

Listáreň. *J. B.* v *R.* Vďaka za obidvoje! — *K. Š.* vo *V.* Lístok prišiel až 11-ho pred večerom; len tak sa stalo, že opis nevyšiel v Pohľadoch. — Slečny *A.* a *O.* „*Gioconda*" v 1916. ročníku iste vyjde. — *M. B.* v *K.* Za primeranejšie som uznal začať v novom ročníku.

Pán Boh nám pomáhaj v novom roku!
